

శ్రీమద్రామాయణాంత్సిత
 యుద్ధకాండము
 అంత్రపాద్యసహితము.

వావిళ్ల రామస్వామికాశ్రమ ప్రెస్ లోని ప్రింట్స్

Printed at
the 'Sri Rama' Press
Madras - 21.

శ్రీమద్రామాయణ యుద్ధకాండాఫలశ్రుతిః.

- ముష్ణనేయసంవాదం శ్రుత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్,
భిషగామరీమదీశ్రవణా న్తోక్ష మాఘ్నయాత్. ౧
- స్వే నీత్యముం శ్రుత్వా నగః స్రావ్నీతి చాభయమ్.
శుద్ధిస్య కథనం శ్రుత్వా ముచ్యేత పాతకాత్. ౨
- సంసాసాగరం తీర్త్వా పునః స్రావ్నీతి మానవః,
కాలి శ్శుభశలి ర్హి ఇతి శ్లోకాదిమాత్మరమ్. ౩
- శ్రుత్వా దేవ్యా హృదశః శ్శదపమృత్యుజయో భవేత్,
స్వ సంహాసనో పేత ఇతి శ్లోకస్థితం శుభమ్. ౪
- కర్తూమాదిమం శ్రుత్వా సాత్వతం పద మాఘ్నయాత్,
వజ్రపాతాశినిపన్ని పాతా
శ్శిశి పూర్వాక్షుమానరేణ,
శ్శలోక చాప్తాదశమాత్మరమ్
సీమాన్తః ప్రచూలేన పదార్థ పూరుషః. ౫
- శుద్ధిస్య నిధిపం శ్రుత్వా తద్గురువక్తరే.
కాదోషేణ ముచ్యేత పునా నృద్యో న సంశయః,
స్వీధనం శ్రుత్వా కలిదోషా త్ప్రముచ్యతే. ౬
- మనఃశాంతిం భగవత్స్యై శోనవిశేషమ్,
కామశ్రీరీతి మాత్యయమలోకిం న గచ్ఛతి. ౭
- పథా కామిపరాజయో రాచాపయో మహాశనః,
శ్రుత్వా నాః పానంథా ముచ్యేత జప్తకోటిహత్. ౮
- శుద్ధిస్య నిధిపం శ్రుత్వా పద్మగువక్తరే,
మమ్యుపాగతాస్సర్వా మత్తరమితే పున్యాకాః. ౯
- కాలే ర్హిధిపం శ్రుత్వా క్షణా స్ప్రీహప్రాన్యామి,
హృద్యః పితృ హ్యుక్త పిత్తుమందా గామినః. ౧౦

భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వసందే నియతో మునిమ్,
ఇత్యాది శ్రూయతాం న్యూణాం యావత్పట్టాభిషేచనమ్.
సర్వకార్యాణి సిద్ధ్యంతి పాపరాశిశ్చ నశ్యతి.

స్తార్తాదీనాం సర్వేషాం శ్రీమద్రామాయణపారాయణాదౌ
కర్తవ్యపూజావిధానమ్.

అచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, మమోపాత్త... శుభే
భవే ముహూర్తే అస్యాం శుభతిథౌ శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశ్చ
ఘృహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్రదేవతాప్రీత్యర్థం య
చ్చక్షిత్వానావాహనాదిహోడశోపచారపూజాం కరిష్యే, ఆదే
నిర్విఘ్నేన పరిసమాప్త్యర్థం గణాధిపతిపూజాం కరిష్యే. తద
గర్భేన కలశపూజాం కరిష్యే. కలశపూజాం గణపతిపూజాం
కృత్వా, వై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామండు
పే మధ్యపుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సునీతమ్
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం
వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.
తత శ్రీమతోక్తోపరి శ్రీరామఘ్నానావాహనాదినై వేద్యాం
తపూజా విధేయా. శ్రీరామచంద్రదేవతాభ్యాం నమః. ధ్యాన
వాహనాదిహోడశోపచారపూజాం చ కృత్వా.

శ్రీమద్రామాయణపారాయణారంభ క్రమః.

సద్గురుసకాశాల్లభోపదేశోవక్ష్యమాగత్యాశ్రీరామా
యణపారాయణం కుర్యాత్ - దేశకాల సంకీర్త్య—

అస్య శ్రీరామాయణమహామంత్రస్య వాల్మీకిర్భగ
 వాక్ బుషిః - అనుష్టుప్సుందః - శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న
 హనుమత్సమేతశ్రీరామచంద్రో దేవతా - రాం బీజం - శ్రీం
 శక్తిః-మం కీలకం - మమ శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహను
 మత్సమేతశ్రీరామచంద్రప్రసాదసిద్ధ్యరే పారాయణజపే విని
 యోగః-రాం అంగుష్ఠాభ్యాంనమః - రీం తర్జనీభ్యాం స్వాహా -
 రూం మధ్యనూభ్యాం వషట్-రైం అనామికాభ్యాం హుం-
 రాం కేసిప్తికాభ్యాం వౌషట్-రః కరతలకరపృష్ఠాభ్యాంఘట్-
 రాం హృదయాయ నమః-రీం శిరసే స్వాహా - రూం శిఖాయై
 వషట్-రైం కవచాయ హుం-రాం నేత్రత్రయాయ వౌషట్-
 రః అస్త్రాయ ఘట్. లోకత్రయేణ దిగ్బంధః. ధ్యానమ్.—
 కాలాంభోధరకాంతికాంత మనిశం వీరాసనాధ్యాసినం
 ముద్రాం జ్ఞానమయీం దధాన మవరం హస్తాంబుజం జానుని,
 సీతాంపార్శ్వగతాం సరోరుహకరాం విద్యున్నభాం రాఘవం
 వశ్యంతం మకుటాంగదాదివివిధాకల్పజ్వలంగం భజే.

అథ మానసికపూజా.

లం పృథివ్యాత్తనే శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే గంధం
 సమర్పయామి. హం ఆకాశాత్తనే శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే
 పుష్పం సమర్పయామి - యం వాయుత్తనే శ్రీరామచంద్ర
 పరబ్రహ్మణే ధూపమాఘ్నాపయామి - రం అగ్న్యత్తనే శ్రీ
 రామచంద్రపరబ్రహ్మణే దీపం దర్శయామి - వం అమృతాత్తనే
 శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే అమృతోపహారం సమర్పయామి -
 సం సర్వాత్తనే శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే సర్వోపచారపూజా

స్వమర్పయామి-ఇతి మానసికపూజా.

మూలమత్రః—ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ గామో
దాశరథిర్యది, పౌరుషే చాప్రతిద్యుంద్యుశ్చరై నం జహీ రావణేమ్.

ఇతి యథాశక్తి జపిత్యా శ్రీరామాయణపారాయణం
కుర్యాత్. అనంతరం పునః ధ్యానం మానసికపూజాం హృద
యాదిన్యాసం చ కుర్యాత్. లోకత్రయేణ దిగ్విమోక్షః.
గుహ్యతిగుహ్యగోష్ఠా త్వం గృహాణాస్తత్పుత్రం జటం,
సిద్ధిర్భవతు మే దేవ! త్వత్ప్రసాదాద్రఘూర్వహా!.

శ్రీవైష్ణవానాం

శ్రీమద్రామాయణపఠనోపక్రమానుసంధేయక్రమః.

ప్రథమతః 'శ్రీశైలేశే' (శ్రీమాన్వేంకటేశ్వర్యాదిప్రపంచం ప్ర
దాయనిర్వాహకాచార్యానుసంధానం, తతః 'లక్ష్మీనాథేశ్వరభ్య
'ప్రణతోఽస్మినిత్య'మిత్యంతం, అనంతరం శ్రీశైలపూర్ణవిషయం,
'పితామహస్యేతి శ్లోకమార్గభ్య శ్రీభాష్యకారగృహస్వాచా
(ర్యాది)ర్యపర్యంతవిషయాస్సంప్రదాయకశ్లోకా అనుసంధే
యాః యద్వాశ్రీధరాదిస్వాచార్యపర్యంతాః ప్రతివ్యక్తిశ్లోకా
అనుసంధేయాః. తతః. —

కూజంతం రామ రామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,

ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వార్తాకోకిలమ్.

వార్తాకే ద్దునిసింహస్య కవితావనచారిణః,

శృణ్వార్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్.

యగి పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,

అత్యుష్ణ స్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్.

గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్,
రామాయణమహామాలారత్నం వందేఽనిలాత్మజమ్.
అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,
కవీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్.

మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరి
ష్ఠమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం
శిరసా నమామి.

ఉల్లంఘ్య సింధోస్సలిలం సలీలం యశోకవహ్నిం జనకాత్మజా
యాః, ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం ప్రాం
జలి రాంజనేయమ్.

అంజనేయమతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,
పారిజాతతరమూలవాసినం భావయామి పునమాననందనమ్.
యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతత్రకృతమస్తకాంజలిమ్,
బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమతరాక్షసాంతకమ్.

వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.
తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్య
బద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామ
యధ్వమ్. శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజమప్రమేయం సీతావతిం
రఘుకులాన్వయరత్నదీపమ్, ఆజానుబాహుమరవిందదళాయ
తాక్షం రామం నిశాచరవినాశకరం నమామి.

వై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటపే
మధ్యేపుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థిరమ్,
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం

వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.
తతో యథాశక్తి శ్రీకోశోపరి భగవదారాధనం కర్తవ్యమ్.

పారాయణసమాప్తకము.

ఏవమేతత్పురావృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వః,
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్.
లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుత స్తేషాం పరాభవః,
యేషా మిందీవరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః.
కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ,
దేశోఽయం ఊభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.
కావేరీ వర్ధతాం కాలే (౭) కాలే వర్షతు వాసవః,
శ్రీరంగనాథో జయతు శ్రీరంగశ్రీశ్చ వర్ధతామ్.
స్వస్తిప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం
మహీశాః, గోబ్రహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తు నిత్యం లోకాస్సమ
స్తా స్సుఖినో భవంతు.
మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే,
చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్.
వేదవేదాంతవేద్యాయ మేఘశ్యామలమూర్తయే,
పుంసాం మోహనరూపాయ పుణ్యశ్లోకాయ మంగళమ్.
విశ్వామిత్రాంతరంగాయ మిథిలనగరిపతే,
భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మంగళమ్.
సౌభత్యాయ సతతం భ్రాతృభి స్సహ నీతయా,
నందికాభిలలోకాయ రామభద్రాయ మంగళమ్.
త్యక్తసాక్షేతవాసాయ చిత్రకూటవిహారిణే,
సేవ్యాయ సర్వయమినాం ధీరోదారాయ మంగళమ్.

సౌమిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిఘ్రిణే,
 సంసేవ్యాయ సదా భక్త్యా స్వామినే మమ మంగళమ్.
 దండకారణ్యవాసాయ ఖండితామరశత్రవే,
 గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదాయాస్తు మంగళమ్.
 సాదరం శబరీద త్తఫలమూలాభిలాషిణే,
 సౌలభ్యపరిపూర్ణాయ సత్త్వోద్ధిక్తాయ మంగళమ్.
 హనుమత్సమవేతాయ హరిశాభిష్టదాయినే,
 వాలిప్రమథనాయాస్తు మహాధీరాయ మంగళమ్.
 శ్రీమతే రఘువీరాయ నేతూల్లంఘితసింధవే,
 జితరాక్షసరాజాయ రణధీరాయ మంగళమ్.
 అసాద్య నగరీం దివ్యా మభిషిక్తాయ సీతయా,
 రాజాధిరాజరాజాయ రామభద్రాయ మంగళమ్.
 మంగళాశాసనపరై ర్నదాచార్యపురోగమైః,
 సర్వైశ్చ పూర్వై రాచార్యై స్సత్కృతాయాస్తు మంగళమ్.
 తతః పితామహస్యేత్యాచార్య స్వాచార్యాంతర్లోకా స్వాచా
 ర్యాది భగవత్పర్యంతావల్లోకాః అనుసంధేయాః.

శ్రీస్తార్తమథ్యాదీనాం శ్రీమద్రామాయణ
 పఠనోపక్రమానుసంధేయక్రమః.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
 ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే.
 వాగీశాద్యా స్సుమనస స్పర్వార్థానా ముపక్రమే,
 యం నత్వా కృతకృత్యా స్యుస్తన్నమామింగజాననమ్.
 తతః శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యాది గురువరంపరానుసంధేయాః.

దోర్భిర్భుక్తాచతుర్భిస్సృటికమణిమయామక్షమాలాందఘానా
హస్తేనైకేన పద్మం సిత మపి చ శుకం పుస్తకం చాచరణ,
భాసాకుందేందుశంఖస్ఫటికమణినిభా భాసమానానసమానా
సా మే వాగ్దేవతేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా.

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,

ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్.

వాల్మీకీ ద్దునిసింహస్య కవితావనచారిణః,

శృంగార్ రామకథానాదం కో నయాతి పరాం గతిమ్.

యః పిబత్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,

అతృప్తస్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్.

గోష్పదీకృతవారాశిం మశశీకృతరాక్షసమ్,

రామాయణమహామాలారత్నం వందే నిలాత్తజమ్.

అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,

కవీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్.

ఉల్లంఘ్య సింధో స్ఫలిలం సలీలం య శ్శోకవహ్నిం జనకాత్మ

జాయాః, ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం

ప్రాంజలి రాంజనేయమ్.

అంజనేయ మతిపాటలూననం కాంచనాద్రి కమనీయవిగ్రహమ్,

పారిజాతతరుమూలవాసినం భావమామి కవమానందనమ్.

యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతిత్ర కృతమస్తకాంజలిమ్,

బాష్పవారిపరిభ్రాష్టలోచనం మారుతినమతరాక్షసాంతకమ్.

మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుధిమతాం పరి

ష్ఠమ్, వాతాత్మజం వానాయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం

శిరసా నమామి.

యః కర్ణాంజలిసంపుటైరహరహస్సమ్యక్పిబత్వాదరా
 ద్వాల్పీకే ర్వదనారవిందగళితం రామాయణాఖ్యం మధు,
 జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యన్తసోపద్రవం
 సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా నిష్ణాళి పదం శాశ్వతమ్.
 తేదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యై
 బద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామ
 యధ్యమ్.
 వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ,
 పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ.
 శ్లోకసారసమాక్షిర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్,
 కాండగ్రాహమహామీనం వందే రామాయణార్ణవమ్.
 వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
 వేదః ప్రాచేతసా దాసీత్ సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.
 వై దేహీనహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటవే
 మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్,
 అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం
 వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.
 వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమా నృశ్చా త్సుమిత్రాసుత
 శ్శత్రుఘ్నో భరతశ్చ పార్శ్వదశయోర్వాయాదికోణేషుచ,
 సుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యువరాట్ తారాసుతో జాంబవా
 న్నధ్యే నీలసరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామలమ్.
 నమోఽస్తు రామాయ సలత్క్షణాయ దేవ్యైచ తస్యై జనకా
 త్తతాయై, నమోఽస్తు రుద్రేంద్రయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు
 చంద్రార్కమరుద్గణేభ్యః.

తతః శ్రీకోశోపరి శ్రీరామావాహనాది నైవేద్యాంతపూజా
విధేయా. సారాయణావసానే చ పునఃపూజా కర్తవ్యా.

సారాయణసమాప్తసమయానుసంధేయ క్రమః.

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మార్గేణ
మహీం మహీశాః, గోబ్రహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యం లోకా
స్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు.

కాలే వర్షతు వర్షస్యః పృథివీ సస్యశాలినీ,
దేశోఽయం ఊభరహితో బ్రహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.

అపుత్రాః పుత్త్రిణ స్సంతు పుత్త్రిణ స్సంతు పౌత్త్రిణః,
అథనా స్సుధనా స్సంతు జీవంతు శరదాం శతమ్.

చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్,
ఏకైక మక్షరం ప్రోక్షం మహాపాతకనాశనమ్.

శృణ్వన్రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పద మేవ వా,
స యాతి బ్రహ్మణ స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా.

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదనే,
రఘునాథాయ నాథాయ నీతాయామతయే నమః.

యన్తంగళం సహస్రాక్షే సర్వదేవసమస్కృతే,
వృత్రనాశే సమభవత్తత్తే భవతు మంగళమ్.

యన్తంగళం సువర్ణస్య వినతాకల్పయ త్పురా,
అమృతం ప్రాచ్యయానస్య తత్తే భవతు మంగళమ్.

మంగళం కోసలేంద్రాయ మహానీయసుకాత్మనే,
చక్రవర్తి తనూజాయ పార్వభామాయ మంగళమ్.

అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నుతో వజ్రధరస్య యత్,
అతిర్చంగళం ప్రదాత్తతే భవతు మంగళమ్.

త్రీ న్విక్రమాన్ ప్రకమతో విష్ణో రమితతేజసః,
య దాసీ న్మంగళం రామ! త త్రే భవతు మంగళమ్.
ఋతవ స్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశ శ్చ త్రే,
మంగళాని మహాబాహో! దిశంతు తవ సర్వదా.

కాయేన వాచా మనసేంద్రియై ర్వా బుద్ధ్యాఽఽత్తనావాప్ర
కృతే స్స్వభావాత్, కరోమి యద్యత్సకలం పఠన్తే నారాయ
ణాయేతి సమర్పయామి.

శ్రీగాయత్రీ రామాయణమ్.

తపస్సాస్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్,
నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకి ర్ఘనిపుంగవమ్. ౧
స హత్వా రాక్షసాన్ సర్వాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రఘునందనః,
ఋషిభిః పూజిత స్సమ్యక్ గృభేంద్రో విజయీ పురా. ౨
విశ్వామిత్ర స్స ధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనకభాషితమ్,
వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవ మబ్రవీత్. ౩
తుష్టావాస్య తదా వంశం ప్రవిశ్య స విశాంపతే,
శయనీయం నరేంద్రస్య తదాపాద్య వ్యతిష్ఠత. ౪
వనవాసం హి సంఖ్యాయ వాసాంస్యాభరణాని చ,
భర్తారమనుగచ్ఛంత్ర్య సీతాయై శ్వశురో దదా. ౫
రాజా సత్యం చ ధర్మం చ రాజా కులవతాం కులమ్,
సోజా మూతా పితౄ చైవ రాజా హితకరో నృణామ్. ౬
నిరీక్ష్య స ముహూర్తం తు దదర్శ భరతో గురుమ్,
ఉటకే రామ మాసీనం జటావల్కులధారిణమ్. ౭
యది బుద్ధిగి శృతా ద్రష్టు మగస్త్యం తం మహామునిమ్,
అదై వ్యవ గమనే బుద్ధిం రోచయస్య మహాయశాః. ౮

- భరతస్యార్యపుత్రస్య శ్వశ్రూణాం మమ చ ప్రభో,
 మృగదూపమిదం వ్యక్తం విస్తయం జనయిష్యతి. ౯
- గచ్ఛ శీఘ్ర మితో రామ సుగ్రీవం తం మహాబలమ్,
 వయస్యం తం కురు క్షీప్ర మితోగత్వాఽద్య రాఘవ. ౧౦
- దేశకాలా ప్రతీక్షస్య క్షమమాణః ప్రియాప్రియే,
 సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశగో భవ. ౧౧
- వంద్యా నే తు తపస్విధా స్తపసా వీరకల్పయా,
 ప్రప్తవ్యాశ్చాపి సీతాయాగి ప్రవృత్తిం వినియాన్వితైః. ౧౨
- స నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠాం లంకాం తాం కామరూపిణీమ్,
 విక్రమేణ మహారేణా హనుమాక మానుతార్తజః. ౧౩
- భన్యా దేవా స్సగంధర్వా సిద్ధా శ్చ పరమర్షయః,
 మమ వశ్యంతి యే నాథం రామం రాజీవలోచనమ్. ౧౪
- మంగళాభిముఖి తస్య సా తదాసీ న్నహఃకషే,
 ఉపతన్దే వికాలాక్షి ప్రయతా హవ్యవాహనమ్. ౧౫
- హితం మహార్థం మృదుపూర్వసాహితం వ్యతీతకాలాయతి
 సంప్రతిక్షమమ్, నిశమ్య తద్వాక్యముపస్థితజ్వరః ప్రసంగవా
 నుత్త రమేత దబ్రవీత్. ౧౬
- భర్తాక్తా రక్షిపాం శ్రేష్ఠ స్సంప్రాప్తాఽయం విభీషణః,
 లంకైశ్వర్యం ధృవం శీమా నయం ప్రాప్నోత్యకంటకమ్.
 యో వజ్రపాతాశనిస్సన్నిపాతా న్ను చుక్షుభే నాపి చచాల కా
 జా, స రామబాణాభిహతో భృశార్తశ్చచాల చాపం చ
 ముమోచ వీరః. ౧౭
- యస్య విక్రమ మాసాద్య రాక్షసా నిధనం గతా,
 తం మనోగ్ధ రాఘవం వీరం నారాయణ మనామయమ్. ౧౮

- న తే దదృశిరే రామం దహంత మరివాహినీమ్,
 మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాత్మనా. ౨౦
- ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ,
 బద్ధాంజలిపుటా చేద మువాచాగ్ని సమీపతః. ౨౧
- చలనా త్వర్వతేంద్రస్య గణా దేవాశ్చ కంపితాః,
 చచాల పార్వతీ చాపి తదాశ్లిష్టా మహేశ్వరమ్. ౨౨
- దారాః పుత్రాః పురం రాష్ట్రం భోగాచ్చాదనభాజనమ్,
 సర్వమేవావిభక్తం నో భవిష్యతి హరీశ్వర. ౨౩
- యామేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః పర్ణశాలాం సమావిశత్,
 తామేవ రాత్రిం సీతాపి ప్రసూతా దారకద్వయమ్. ౨౪
- ఇదం రామాయణం కృత్స్నం గాయత్రీబీజసంయుతమ్,
 త్రిసంధ్యం యః పఠేన్నిత్యం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౨౫
- గాయత్రీ రామాయణం సంపూర్ణమ్.

దేవతాస్థానా.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
 ప్రసన్నవదనం థ్యాయే త్వర్వవిఘ్నోపశాంతయే.
 రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదనే,
 రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పఠయే నమః.

వాల్మీకిస్థానా.

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,
 ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్.
 వాల్మీకే ర్దునిసింహస్య కవితావసచారిణి,
 శృణ్వ న్రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్.

అంజనేయస్థానా.

అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,
కపీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరం,
గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతగాక్షసం,
రామాయణమహామాలారత్నం వందే నిలాత్మజమ్.
మనోజవం మారుతతుల్యవేగం
జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్,
వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం
శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి.

శ్రీరామాయణప్రశంసా.

శ్రీమద్భీష్మ తదేవ బీజ మమలం యస్యాఙ్గురశ్చిన్నయః
కాణై స్సప్తభి రన్వితోఽతివితతో ఋష్యాలవాలోదితః,
పత్యై స్తత్త్వసహస్రకై స్సువిలసచ్ఛాఖాశతైః పశ్చభి
శ్చాత్తప్రాప్తిఫలప్రదో విజయతే రామాయణ స్వస్త్యుతయః.
యః కర్ణాంజలిసంపుతై రహఃసహ స్సమ్యక్పిబక్త్యాదరా
ద్వాల్మీకే ర్వదనారవిందగళితం రామాయణాఖ్యం మధు,
జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యంతసోపద్రవం
సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా నిష్ఠః పదంశాశ్వతమ్.
వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామాంభోనిధిసంగతా,
శ్రీమద్రామాయణీ గంగా పునాతు భువనత్రయం.

యుద్ధకాండము.

శ్రీః
శ్రీమద్రామాయణే-యుద్ధకాండే

ప్రథమ స్కంధః

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావదభిభాషితమ్,
రామగీ ప్రీతిసమాయుక్తో వాక్య ముత్తర మబ్రవీత్. ౧

“కృతం హనుమతా కార్యం సుమహద్భువి దుర్లభమ్,
మనసాఽపి యదన్యేన న శక్యం ధరణీతలే. ౨

న హి తం పరిపశ్యామి య స్తరేత మహాన్లవమ్,
అన్యత్ర గరుడా ద్వాయో రన్యత్ర చ హనూమతః. ౩

దేవదాననయతాణాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్,
అప్రధృష్యాం పురీం లఙ్కాం రావణేన సురక్షితామ్. ౪
ప్రవిష్ట స్సత్త్వ మాశ్రిత్య శ్వసన్కో నామ నిష్క్రమేత్,

కో విశేత్సుదురాధర్షాం రాక్షసైశ్చ సురక్షితామ్. ౫
యో వీర్యబలసమ్పన్నో న సమ స్స్య ధమామతః,

భృత్యకార్యం హనుమతా సుగ్రీవస్య కృతం మహత్. ౬
స్వయం విధాయ స్వబలం సదృశం విక్రమస్య చ,

శ్రీ రస్తు యుద్ధకాండ తాత్పర్యము ప్రథమ సర్గము.

రాముడు హనుమంతుడు విన్నవించిన వృత్తాంతము సంతయు విని
పరమసంతుష్టుడై పరమప్రియవార్తను వినిసప్పుడు చెప్పినవానికి విమాటం
జెప్పవలయునో అట్టిమాటంజెప్పెను. ౧

హనుమంతుడు మిక్కిలియు గొప్పకార్యమును జేసినాడు. ఇట్టి
కార్యము మఱియెవ్వనికిని జేయ నశక్యగుటయేగాక మనసునం దలచుట
జేని యలవిగాదు. ౨

గరుత్మంతుడును వాయుదేవుడును ఈ హనుమంతుడు దక్క
నుఱియెవ్వని మహాసముద్రంబు దాటంగలవాని నే నెవ్వటను జూడ
లేదు. ౩

దేవతలకును దానవులకును యక్షులకును గంధర్వులకును సురగములకును
రాక్షసులకును జేఱిచూడ నలవిగానిదియు రావణరక్షితంబునగు లంకాపురి
బ్రవేశించియు నెవ్వడు బలంబు నవలంబించి ప్రాణంబుతో మరల రా
గలడు? ౪

ప్రవేశించి మరలివచ్చుట యట్లుండుగాక ! హనుమంతునంతటి బల
పరాక్రమకాలికాడేని యెవ్వడును దురాధర్షంబును రాక్షసులచే సురక్షి
తంబునగు లంకాపురిం బ్రవేశించుటకే శక్తుడుకాడు. ౫

హనుమంతుడు తనకు సుగ్రీవుఁ డాజ్ఞాపించిన మహాకార్యంబును
సాధించి యతఁడు తనకుఁ జెప్పకపోయినను దనవిక్రమంబున కనురూపంబు
గా నశోకవనభంగాదిపౌరుషకార్యంబులనుం గావించెను. ౬

యోహి భృతోన్ నియుక్తస్సన్ భర్తా కర్తణి దుష్కరే. ౭
కుర్యాత్త దనురాగేణ త మాహుగి పురుషోత్తమమ్,

నియుక్తో యగి పరం కార్యం న కుర్యాత్సృపతేగి ప్రియమ్. ౮
భృతోన్ యుక్త స్సమర్థశ్చ త మాహు ర్మధ్యమం నరమ్,

[భృత్యస్తు యగి పరం కార్యం న కుర్యాత్సృపతేగి ప్రియమ్,
భృతోన్ భృత్య స్సమర్థోపి తమాహు ర్మధ్యమం నరమ్.]

నియుక్తో నృపతేగి కార్యం న కుర్యాద్ద్య స్సమాహితః. ౯
భృతోన్ యుక్త స్సమర్థశ్చ త మాహుగి పురుషాధమమ్,

తన్ని యోగే నియుక్తేన కృతం కృత్యం హనూమతా. ౧౦
న చాత్తా లఘుతాం నీత స్సుగ్రీవ ఇచ్చాపి తోషితః,

అహం చ రఘువంశశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః. ౧౧
వై దేహ్యో దర్శనేనాద్య ధర్మతగ్గ పరిరక్షితాః,

ఇదంత మమ దీనస్య మనో భూయగి ప్రకర్షతి. ౧౨
యదిహస్య ప్రియాఖ్యాతు ర్న కుర్తి సదృశం ప్రియమ్,

విభృత్యుడు స్వామి తన కాజ్ఞాపించిన దుష్కరకార్యము గావించి స్వామిభక్తిచే ఆకార్యమున కనుకూలముగా నితరకార్యములను గూడఁజేయుచో ఆతఁడు మత్తమభృత్యుడని చెప్పెదరు.

ఎవ్వఁడు ఉత్సాహవంతుఁడును సమర్థుఁడునై తనయేలిక యాజ్ఞాపించినకార్యమును మాత్రముచేసి యందు కనుకూలమును విలికకుఁ బ్రియకరమునగు నితరకార్యమును “చెప్పినకార్యమును జేసితిని. ఇంక మన కేమి?” యని చేయకుండునో ఆతఁడు మధ్యమభృత్యుఁ డందురు. ౮

(విభృత్యుడు సమర్థుఁడైనను విలిక తన కాజ్ఞాపించిన కార్యమును మాత్రముచేసి యాకార్యమున కనుకూలమును విలికకుఁ బ్రియకరమునగు నితరకార్యమును “చెప్పినకార్యమును జేసితిమి. ఇంక మనకేమి?” యని చేయకుండునో, ఆతఁడు చెప్పినకార్యముచేయుటవలన భృత్యుఁడు నగును; స్వామి కధికనంతోషము గలుగునట్లు తదనుకూలేతరకార్యము చేయకపోవుటవలన విభృత్యుఁడు నగును. కావున నతని మధ్యమభృత్యుఁ డందురు.)

ఎవ్వఁడు ఎచ్చరికగలవాఁడు సుత్సాహవంతుఁడును సమర్థుఁడునై యుండియు తనకాజ్ఞాపించిన కార్యమునైనను చేయకుండునో ఆతఁడు అధమభృత్యుఁ డందురు. ౯

అట్లుమానుమంతుఁడు తనకాజ్ఞాపించినకార్యము సాధించుటయొగాక తదనుకూలములగు నశోకవనభంగము నక్షాదినంహారము లంకాదహనము మొదలగు ననేకకార్యములు చేసినాఁడు; కావునఁ దనకును లాభుపంబు గలిగించు కొనలేదు. సుగ్రీవునకును మిక్కిలియుఁ సంతోషము గలుగఁజేసినాఁడు. ౧౦

ఇప్పు డీహనుమంతుఁడు సీతంజూచివచ్చుటచేత నేనును మహాబలం డగు లక్ష్మణుఁడును రఘువంశంబునఁ బుట్టినవారలందఱు ఆత్మహత్యాదోషంబునొందక ధర్మంబునొంది సుఖంబుననుండునట్లైర్పడినది. ౧౧

ఇప్పు డిట్టిప్రియవార్తలం జెప్పిన యీహనుమంతునకుం దగునట్లు ప్రియంబు సేయకున్నానే యనునదిమాత్రము నామనంబునకు మిక్కిలియు దుఃఖంబు గలిగించుచున్నది. ౧౨

ఏష సర్వస్వభూతో మే పరిష్వజ్ఞో హనూమతః. ౧౩

మయా కాల మిమం ప్రాప్య దత్తస్తస్య మహాత్మనః,”

ఇత్యుక్త్వా ప్రీతిహృష్టాజ్ఞో రామ స్తం పరిషస్వజే. ౧౪

హనూమస్తం మహాత్మానం కృతకార్య ముపాగతమ్,

ధ్యాత్వా పున రువాచేదం వచనం రఘునందనః. ౧౫

హరీణామిశ్వరస్త్వైవ సుగ్రీవసోఽపశృణ్వతః,

“సర్వథా సుకృతం తావ త్సీతాయాగి పరిమార్దణమ్. ౧౬

పాగరం తు సమాపాద్య పున ర్నష్టం మనో మమ,

కథం నామ సముద్రస్య దుష్పారస్య మహామృశః. ౧౭

హరయో దక్షిణం పారం గమిష్యన్తి సమాగతాః,

యద్యప్యేష తు వృత్తాంతో వై దేహ్యా గదితో మమ. ౧౮

సముద్రపారగమనే హరీణాం కిమివోత్తరమ్,”

ఇత్యుక్త్వా శోకసమ్భ్రాంతో రామ శ్శత్రునిబర్హణః. ౧౯

హనూమస్తం మహాబాహుస్తతో ధ్యాన ముపాగమత్,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ప్రథమస్కర్గః. ౧.

ద్వితీయ స్కర్గః.

తం తు శోకపరిద్యానం రామం దశరథాత్తజమ్,

ఉవాచ వచనం శ్రీమాన్ సుగ్రీవ శ్శోకనాశనమ్. ౧

“కిం త్వం సన్తప్యసే వీర! యథాన్యగి ప్రాకృత స్తథా,

సీతను నన్నును మాయద్వజ్జీనిం గాపాడి మహాపకారంబు జేసినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతునకు ఏమియొసంగిన దీరును? సర్వస్వం బొసంగినగాని తీరదు; కావున నిట్టికాలంబున నిష్క్రమింతునకు నేనొసంగునా లింగనంబై సర్వప్రదానంబగుగాక. అని రాముండుచెప్పెను. ౧౩

రాముం డిట్లు చెప్పి సంతోషంబుచే బులకాంకితదేహుడై సీతాదేవిని జూచివచ్చినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుం గవుణిలించి కొనెను. ౧౪

రాముండు కొంచె మలొచించి మరల వానరాధీశ్వరుడగు సుగ్రీవుండు వినుచుండగానే యామాటం జెప్పెను. ౧౫

సీతను వెదకువిషయ మనందు మాత్రము అన్నివిధంబులను మంచిప్రయత్నమేచేసి కార్యసాధనము నొందిలిమి; సముద్రంబు దలంచినంతనె నామనసు నకు మిక్కిలియు భయంబు గలుగుచున్నది. ౧౬

వానరులందఱు నొక్కటిగాజేరి దాటగూడని మహాసముద్రంబు దాటి దానిదక్షిణపుగట్టు నెట్లు పొందగలరు? ౧౭

నాప్రియురాలగు సీతాదేవి కీవిషయమందు సమాధానము చెప్పలడియేయున్నది. ఆయినను వానరులు సముద్రముదాటుట కేమి యుపాయము న్నది? చెప్పుము. అని రాముండు చెప్పెను. ౧౮

శత్రువుల జంపువాండును మహాబాహుండునగు రాముండు హనుమంతుంజూచి యిట్లు చెప్పి పరమదుఃఖితుడై చింతింపుచుండెను. ౧౯

ఇది మొదటిసర్గము.

రెండవసర్గము.

అంత శ్రీమంతుడగు సుగ్రీవుండు దుఃఖితుడై యున్న దశరథపుత్రుడయిన రాముంజూచి యతనిదుఃఖంబు పోవునట్లు ఈమాటం జెప్పెను. ౧

పరాక్రమశాలివగు రాముడా! ప్రాకృతునియట్లు నీవును బలితపించుచు

మైవం భూ స్త్యజ సంతాపం కృతఘ్న ఇవ సౌహృదమ్. ౨

సంతాపస్య చ తే స్థానం నహి పశ్యామి రాఘవ!,
ప్రవృత్తావుపలభాయాం జ్ఞాతే చ నిలయే రిపాః. 3

మతిమాన్ శాస్త్రవిత్పాక్షగ పణ్డితశ్చాసి రాఘవ!,
త్యజేమాం పాపికాం బుద్ధిం కృతాత్మేవార్థదూషణీమ్. ౪

సముద్రం లజ్ఘయిత్వా తు మహానక్ర సమాకులమ్,
లజ్ఘా మారోహయిష్యామో హనిష్యామశ్చ తే రిపుమ్. ౫
నిరుత్సాహస్య దీనస్య శోకపర్యాకులాత్తనః,
సర్వార్థా వ్యవసీదన్తి వ్యసనం చాధిగచ్ఛతి. ౬

ఇమే శూరా సమర్థాశ్చ సర్వే నో హరియూథపాః,
త్వత్ప్రియార్థం కృతోత్సాహాగ ప్రవేష్టు మపి పావకమ్. ౭

ఏషాం హర్షేణ జానామి తర్క శ్చాస్తిన్ దృఢో మమ,

విక్రమేణ సమానేష్యే సీతాం హత్వా యథా రిపుమ్. ౮
రావణం పాపకర్తాణం తథా త్వం కర్తు మర్హసి,

నేతు రత్ర యథా బద్ధ్యే ద్యుథా పశ్యేమ తాం పురీమ్. ౯
తస్య రాక్షసరాజస్య తథా త్వం కురు రాఘవ!,
దృష్ట్వా తాం తు పురీం లజ్ఘాం త్రి కూటశిఖరే స్థితామ్. ౧౦
హతం చ రావణం యుద్ధే దర్శనాదవధాయ,

న్నావే! ఇట్లుండవలదు; కృతఘ్నుఁడు స్నేహంబును వదలునట్లు దుఃఖంబును విడువుము. ౨

సీతాదేవివృత్తాంతంబును శత్రువుండు స్థలంబును దెలిసినపిదప నీకు దుఃఖముగలుగుట కెంతమాత్రము కారణము నాకుఁ దోచలేదు. 3

నీవు భవిష్యత్సమాచారంబు నాలోచించువాడవు; నీతికాస్త్రంబుఁ దెలిసినవాడవు; ఊహాపాహలయందు సమర్థుడవు; వండితుడవు; యోగియగువాఁడు మోక్షప్రాప్తిబాధకంబగు బుద్ధి విడుచునట్లు నీ వీయంతాపబాధకబుద్ధిని విడువవలయును. ౪

మేము మహామకరాదులచే నిండినసముద్రంబును దాటి లంకాపురికొటలపై కెక్కి నీశత్రువును రావణునిం జంపెదము. ౫

ఎల్లప్పుడును దుఃఖంబు నవలంబించి యుండువానికి దుఃఖంబువలన దైన్యంబుగల్గి దాన నుత్సాహనాశంబును, అందువలన సమస్తకార్యహానియుఁ గలుగును; అంతనతనికి దుఃఖంబుమాత్రమేగాక గొప్పయాపదయు సంభవించును.

శూరులును ఉపాయంబులం బండితులునగు మనవానర క్రేష్టులందఱును సీసంతోషంబునకై యగ్నిహోత్రముఁ దెచ్చుటకైనను సిద్ధులైయున్నారు. ౬

ఈవానరుల సంతోషంబుజూడఁగా వీరల కట్టియుత్సాహంబు గలదని నాకుఁ దెలిసియున్నది; ఈవిషయమునందు నేను జెప్పునది యథార్థము.

నేను బరాక్రమంబునఁ బాపిష్టుడగు శత్రువును రావణుంజంపి సీతాదేవిం దెచ్చునట్లు నీవును మిక్కిలియు నుత్సాహంబు నవలంబించి యుండవలయును. ౭

రాముడా! సముద్రంబునందు సేతువుగట్టువట్టును మనము రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుని లంకాపట్టణంబును జూచునట్లును నీ వాలోచింపుము.

ప్రకటాపర్వతశిఖరంబునఁ బ్రతిష్ఠితమయియున్న యాలంకాపట్టణముఁ జూచినం జూచును. అంత రావణుఁడు యుద్ధంబునం జంపబడినట్టి నీశ్చయింపవచ్చును. ౮౦

అబద్ధ్యా సాగరే నేతుం ఘోరే తు వరుణాలయే. ౧౧

లక్ష్మీ నమర్థితుం శక్యా నేన్ద్రే రపి సురాసురైః,
నేతు ర్బద్ధ స్సముద్రే చ యావ ల్లక్ష్మీసమీపతః. ౧౨

సర్వం తీర్ణం చ వై నైన్యం జితమిత్యుపధారయ,
ఇమే హి సమరే శూరా హరయశి కామరూపిణః. ౧౩

శక్తా లక్ష్మీం సమానేతుం సముత్పాట్య సరాక్షసామ్,
తదలం విక్లబా బుద్ధీ రాజన్! సర్వార్థనాశినీ. ౧౪

పురుషస్య హి లోకేన్ద్రస్మిన్ శోక శ్చోర్వ్యాపకర్షణః,

యత్తు కార్యం మనుష్యేణ శౌణ్డిర్య మవలమ్బతా. ౧౫
అస్మిన్మాలే మహాప్రాజ్ఞ! సత్త్వ మాతిష్ఠ తేజసా,

శూరాణాం హి మనుష్యాణాం త్వద్విధానాం మహాత్మనామ్.
విసప్తే వా ప్రణప్తే వా శోకస్సర్వార్థనాశనః,

త్వం తు బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠ స్సర్వశాస్త్రాఘోవిదః. ౧౬
మద్విధై స్సచీవైసాన్ధ్ర మరిం జేతుం మిహోర్హసి,

వహి పశ్యామ్యహం కంచి త్రిషు లోకేషు రాఘవ!. ౧౭
గృహీతధనుషో య న్తే తిష్ఠే దభిముఖో రణే,

వానరేషు సమాసక్తం న తే కార్యం విచత్స్యతే. ౧౮

అచిరాద్ధృక్యనే సీతాం తీర్త్వా సాగర మక్షయమ్,
తదలం శోక మాలమ్బ్య క్రోధమాలమ్బ భూపతే!. ౧౯

నిశ్చేష్టాః క్షత్రియా మన్దా స్సర్వే చణ్డస్య బిభృతి,

భయంకరంబగు సముద్రంబునందు సేతువుగట్టక జేపేంద్రసహితులగు
దేవాసురులయినను లంకాపురిం దేటి చూడఁజాలరు. ౧౧

లంకనఱకు సముద్రంబున సేతువుగట్టిన త్తణంబుననే యీవానరసైన్యం
బంతయు సముద్రంబుదాటి జయంబునుంజొందినదని యెంచుకొనుము.

యద్ధంబునందు శూరులు గామరూపులనగు సీవానరులు లంకాపట్ట
ణమును రాక్షసులతోఁగూడఁ బెల్లగంచి తెచ్చుటకును శక్తులనుయోగ్నారు.

. రాజా! అందువలన సమస్తకార్యంబులను నశింప జేయునట్టి యీదుః
ఖంబును వదలుము. లోకంబునం దంతటఁ బురుషుఁడు దుఃఖమునొందు నేని
అతని శౌర్యము నశించును.

మహాపండితుఁడవగు రాముఁడా! శౌర్యమే ప్రధానముగాఁ గలపురు
షుఁడు దేని వదలకుండవలయునో ఆట్టిధైర్యంబును బరాక్రమంబును అవలం
బించియుండుము. ౧౨

సీయట్టిశూరులునుమహాత్ములునగుపురుషులు ఆగవడకుండుదానివిషయ
మయిగాని నశించినదానివిషయమయిగాని వివిషయమందును ఎంతమాత్రము
దుఃఖమునొందగూడదు, అట్లుదుఃఖము నొంది రేనిసమస్తకార్యంబులనుజేడుచు.

సీవు సమస్తబుద్ధిమంతులలోను నుత్తముఁడవు. సమస్తములయినకాస్త్రా
ర్థమును జెలిసినవాఁడవు; మఱియు నాయట్టి సహాయంబుగూడి యిప్పుడు
శత్రువును వధింపుము. ౧౩

రాముఁడా! యద్ధంబున సీవు ధనువుధరించియుండఁగా సీయెదుట
నిలువంజాలినవాఁడు ముగ్ధులకంటె బలం దెవ్వఁడును నా కగవడలేదు. ౧౪

వానరులపైనుంచియుండు సీకార్యము ఎంతమాత్రము చెడదు. ఇంక
ననంతంబగు సముద్రంబుదాటి శిశ్రుంబుననే సీతాదేవిం జూడఁగలవు. ౧౫

రాముఁడా! అట్లు కావున ఇంతవఱకు దుఃఖం బవలంబించినది చాల
ను. ఇంక దుఃఖంబు విడువుము. శ్రోధంబు నవలంబింపుము. త్తప్రియులు

అజ్ఞునార్థం చ ఘోరస్య సముద్రస్య నదీపతేః. ౨౧

సహస్రాభిరహోపేత సూక్ష్మబుద్ధి ర్విచారయ,
 లజ్జితోతస్య తై నై న్యం జిత మి త్యుపధారయ. ౨౨

అజ్ఞతే తస్య తై సైస్యం జిత మి త్యుపధాయ. ౨౨

ఇమే హి హరయ శ్శూరా స్సమరే కామరూపిణః,
తాననీర్విధమిష్ట్యన్తి శిలాపాదపవృష్టిభిః.

తానర్విధమిష్యన్తి శిలాపాదపవృష్టిభిః. ౨౩

కథంచి తృప్తిపొందునై వయం వరుణాలయమ్,
హతపితృవ తం మన్యే యుద్ధే సమితిన్దనః.

హతమిత్యేవ తం మన్యే యుద్ధే సమితిన్దనః! ౨౪

“కీముక్త్యా బహుభా చాపి సర్వభా విజయీ భవాన్,
నిమిత్తాని చ పశ్యామి మనో మే సమ్యక్సహ్యతే.” ౨౫

“నిమిత్తాని చ పశ్యామి మనో మే సమ్యుహృష్యతి.” ౨౫

ఇతి శ్రీమద్భక్తకాండే - ద్వితీయస్తవః. ౨.

తృ తీ య స్సర్గః.

సుగ్రీవస్య వచ శ్చోత్వా హేతుమ త్పురమార్థవిత్,
ప్రతిజగ్రహ కాకుత్స్థో హనూమన్త మథాబ్రవీత్. ౧

ప్రతిజగ్రహ కాకుత్స్థో హనూమన్త మథాబ్రవీత్. ౧

“తపసా నేతుబద్ధనేన సాగరోచ్ఛోషణేన వా,
:సర్వథా సుసమర్థోఽసి సాగరస్యాస్య లఙ్ఘనే.”

సర్వథా సుసమర్థోఽస్మి సాగరస్యాస్య లబ్ధునే.

నిరుద్యోగులగుదురేని నుండభాగ్యులగుదురు. భయంకరుడగువాని శందమును భయపడుదురు. ౨౦

భయంకరంబగు నముద్రంబుదాటు నుపాయంబును సూక్ష్మబుద్ధివగు నీవు నమ్ముగూడి యిచ్చటనే యాలోచింపుము. ౨౧

సానైన్యంబంతయు నముద్రంబు దాటి లగకంజేరునేని సిద్ధముగా జయమునొందినట్లే యెంచుకొనుము. ౨౨

యద్ధంబున శూరులును గామరూపులునగు నీవానరులు జ్ఞాత్వ ను వృక్షంబులను గురిపించి రాక్షసుల నందఱును గీటణంగింతురు. ౨౩

యద్ధోత్సుకుడవగు రాముడా! నేతువుచేతనే కాదు, మఱి యేయూ పాయముచేనైనను నముద్రంబు దాటుదుము; రావణుడు హతుడయ్యెనని యే తలంచెదను. ౨౪

పెక్కుమాటలుచెప్పి యేమిప్రయోజనము! అన్నివిధంబులను నీ కవ శ్యము జయమే కలుగును; అట్లు నాకు శుభనిమిత్తంబులు దోచుచున్నవి. నామనంబును మిక్కిలియు సంతోషంబునొందియున్నది. అని సుగ్రీవుడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౫

ఇది రెండవసర్గము.

మూడవసర్గము.

పరమార్థవేత్తయగు రాముడు సుగ్రీవుడు చెప్పిన యుక్తియుక్తం బగుమాటనువిని దాని కొప్పుకొని యంత హనుచుంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

తపంబుచేసికాని నేతుబంధంబు గావించిగాని నముద్రంబు నెండి చుటచేతఁగాని 'యేవిధంబుననయినను ఈనముద్రంబు దాటుటకు మిక్కిలియు సమర్థుడనై యున్నాను. ఇంక నీవిషయమునందేమియు చింతయక్కఱ లేదు. ౨

శతి దుర్గాణి దుర్గాయా లజ్కాయా బ్రూహి తాని మే,
జ్ఞాతు మిచ్ఛామి తత్సర్వం దర్శనాదివ వానర!.

3

బలస్య పరిమాణం చ ద్వారదుర్గక్రియామపి,
గుప్తికర్తృచ లజ్కాయా రక్షసాం సదనాని చ.

౪

యథాసుఖం యథావచ్ఛ లజ్కాయా మసి దృష్టవాన్,
సర్వ మాచక్ష్య తత్తేన్విన సర్వథా కుశలో హ్యసి.”

౫

శ్రుత్వా రామస్య వచనం హనూమాన్తాపతాత్తజః,
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠో రామం పున రథాబ్రవీత్.

౬

శ్రూయతాం సర్వ మాఖ్యాన్యే దుర్గకర్తృవిధానతః,
గుప్తా పురీ యథా లజ్కా రక్షితా చ యథా బలైః.

౭

రాక్షసాశ్చ యథా స్నిగ్ధా రావణస్య చ తేజసా,
పరాం సమృద్ధిం లజ్కాయా స్సాగరస్య చ భీమతామ్.

౮

విభాగం చ బలౌఘస్య నిర్దేశం వాహనస్య చ,
ఏవ ముక్త్వా హరిశ్రేష్ఠగ కథయామాస తత్త్వతః.

౯

“హృష్టప్రముదితౌ లజ్కా మత్తద్విప్రసమాకులా,
మహతీ రథసమ్పూర్ణా రక్షోగణసమాకులా.

౧౦

వాజిభిశ్చ సుసమ్పూర్ణా సా పురీ దుర్గమా పరైః,

ధృఢబద్ధకవాటాని మహాపరిఘవన్తి చ.

౧౧

ద్వారాణి విపులా న్యస్యా శ్చత్వారి సుమహాన్తి చ,

హనుమంతుడా! ప్రవేశింప నలవిగానట్టి లంకాపురి కెన్నిదుర్గంబులున్నవి! వాని నాకుం జెప్పము; మఱియు నైన్యపరిమాణంబును, ద్వారంబున నెవ్వరును బ్రవేశింపకుండునట్లు గావించియున్న రక్షణంబును, బ్రాకారాట్టాలకాది సన్నివేశంబును రాక్షసులగృహంబులను వీనినంతయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గంటంజూచినట్లు చక్కగాఁ దెలిసికొనఁగోరుచున్నాను. 3,8

నీవు అనాయాసంబున లంకలో నంతయుఁ జూచియున్నావు; దాని నంతయు నివ్వడు సవిస్తరముగా నాకుం జెప్పము; అన్నిటికిని నీవు సమర్థుడవు. అని రాముండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౧

మాటలాడం దెలిసినవారిలో నుత్తముఁడును వాయుదేవుని కుమారుఁడునగు హనుమంతుఁడు రాముండానతిచ్చినమాటనువిని రామునిజూచి మరల నిట్లని చెప్పెను. ౨

లంకాపురియందు దుర్గవిధానంబునను నైన్యంబులచేతను రక్షింపఁ బడియుండువిధంబును రాక్షసులకు రావణునియందుం గలస్నేహంబును రావణుని ప్రభావంబును లంకయందలి సర్వసమృద్ధిని సముద్రంబుభయంకరముగానుండుటను లంకయందు నైన్యసంఖ్యాసన్నివేశాదిక్రమంబును రథగజతురగాదివిభాగంబును అంతయుం జెప్పెదను వినుఁడు. 2,౮

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు ఈ ప్రకారముచెప్పి యథార్థముగా లంకాసన్నివేశక్రమం బంతయుం జెప్ప సారంభించెను. ౯

లంకాపురిలోని జనులందఱును మహాసంతోషముతో నున్నారు, అపట్టణము మిక్కిలియు వికాలమయినది; అందు రథంబులు నేనుఁగులు గుఱ్ఱంబులు నిండియున్నవి; రాక్షసులు లెక్కలేకయున్నారు; శత్రువులకు దానిం బ్రవేశింప నలవిగాదు. ౧౦

లంకాపట్టణమునకు దృఢముగా నాజులు మొదలగువానిచే బంధింపఁ సడినతలుపులుగలవియుఁ బెద్దగడియ మ్రానులుగలవియు వికాలంబులును మిక్కిలియు నున్నతంబులునగు నాలుగుద్వారంబులు గలవు. ౧౧

తత్రేమాపలయన్త్రాణి బలవన్తి మహాన్తి చ. ౧౨
అగతం పరసైన్యం తు తత్ర తైగ ప్రతిహన్యతే,

ద్వారేషు సంస్కృతా భీమాగికాలాయసమయా శ్శితాః. ౧౩
శతశో రచితా వీరై శ్శతఘ్నీ రక్షసాం గణైః,

సౌవర్ణశ్చ మహాస్తస్యాగి ప్రాకారో దుష్ప్రిధర్షణః. ౧౪
మణివిద్రుమవై డూర్యముక్తావిరచితాన్తరః,

సర్వతశ్చ మహాభీమా శ్శీతతోయవహా శ్శృభాః. ౧౫
అగాధా గ్రహవత్యశ్చ పరిభా మిసనేవితాః,

ద్వారేషు తాసాం చత్వార స్సజ్జిమాః పరమాయతాః. ౧౬
యన్త్రై రుపేతా బహుభి ర్నహద్భి ర్గ్రహపక్షిభిః,

తాయన్త్రే సజ్జిమా స్తత్ర పరసైన్యాగమే సతి. ౧౭
యన్త్రై స్తై రవకీర్యన్త్రే పరిభాసు సమన్తతః,

ఏక స్త్వకమౌప్య బలవాన్ సజ్జిమ స్సుమహాన్దృఢః. ౧౮
కాశ్చనైర్భహుభిః స్తమ్భైర్వేదికాభిశ్చ శోభితః,
స్వయం ప్రకృతి మాపన్నో యయుత్సా రామ! రావణః. ౧౯

ఆద్వారంబులందు బలిష్ఠంబులును విప్రులంబులునగు బాణమోచక
యంత్రంబులును శిలామోచకయంత్రంబులును ఉన్నవి; శత్రునైన్యం బచ్చ
టి! వచ్చినప్పుడు ఆయంత్రంబులు బాణంబులను శిలలను గురిపించి యానై
న్యంబు నంతయు నశింపజేయును. ౧౨

ఆద్వారంబులందుఁ బరాక్రమకాలురగు రాక్షసులు భయంకరంబు
లును నొక్కమాటు ప్రయోగించిన నూర్ధ్వరం జంపునవియునగు నినుపగుది
యలు సిద్ధంబుగా నుంచుకొన్నారు. ౧౩

ఆలంకాపురిచుట్టును సువర్ణమయంబును ఆచ్చటచ్చట నలంకారార్థ
ము వద్దరాగవ్రవాళవైడూర్యముక్తాఫలములచే నిర్మితంబులగు ప్రదేశములు
గలదియు నత్యున్నతంబును దాటఁగూడనిదియునగు ప్రాకారముగలదు. ౧౪

ఆప్రాకారముచుట్టును మహాభయంకరములును స్పృశింపనుంకూడ నల
విగాకుండునంతటి చల్లనినీళ్లుగలవియు మిక్కిలియు లోతుగలవియు మొస
ళ్లును మహామీనంబులును గలవియు సుందరంబులునగు నగడై లున్నవి.

ద్వారంబులనవివక్షించునందు ఆయగడైలకు నాలుగు ప్రక్కలను నాలు
గుదారునిర్మితసంచారమార్గము లున్నవి. అందుఆపలకల నెత్తివేయవలసినప్పు
డెత్తివేయుటకును, జనులు సంచరించుటకై మరల నగడైలపై వేయవలసి
నప్పుడు వేయుటకును గొప్పయంత్రంబులును మఱియు నచ్చటఁ గావలి
యుండు భటులగృహంబులును ఉన్నవి. ౧౬

ఆచ్చట నాదారునిర్మితసంచారమార్గములు శత్రునైన్యములు వచ్చిన
ప్పుడుమాత్రము పట్టణమును రక్షించుచున్నవి. ఎట్లనఁగా నాయంత్రములు
అగడైలయందంతటను ఈమార్గభూతములయందు పలకలను ఎత్తివేయు
చున్నవి. అంత శత్రువులు అగడైను దాటుటకు లేదు. ౧౭

అందు ఒకసంచారమార్గముమాత్రము మిక్కిలి దృఢంబై బలిష్ఠంబై
పెక్కుబంగారు స్తంభములతోను దిన్నెలతోను బ్రకాశించుచున్నది. ౧౮

రాముడా! రావణుఁడునిశ్చలంబగుమనంబుగల్గి జాగరూకుడై యేమ

ఉద్దిత శ్చప్రమత్తశ్చ బలానామనుదర్శనే,

లఙ్కా పున ర్నిరాలమ్భా దేవదుర్గా భయావహా. ౨౦
నాదేయం పార్వతం వాన్యం కృత్తిమం చ చతుర్విధమ్,

స్థితా పారే సముద్రస్య దూరపారస్య రాఘవ! ౨౧
నౌపథోపిచ నాస్త్యత్ర నిరాదేశశ్చ సర్వతః,

శైలాగ్రే రచితా దుర్గా సా పూర్వేవపురోపమా. ౨౨
వాణివారణసమ్పూర్ణా లఙ్కా పరమదుర్జయా,

పరిఘాశ్చ శతఘ్నశ్చ యంత్రాణి వివిధాని చ. ౨౩
శోభయంతి పురీం లఙ్కాం రావణస్య దురాత్మనః,

అయుతం రక్షసామత్ర పూర్వద్వారం సమాశ్రితమ్. ౨౪
శూలహస్తా దురాధర్షా స్సర్వే ఖడ్గాస్త్రయోధినః,

నియుతం రక్షసామత్ర దక్షిణం ద్వార మాశ్రితమ్. ౨౫
చతురక్షేణ నైవేద్యేన యోధాస్త్రైః పృనుత్తమాః,
ప్రయుతం రక్షసామత్ర పశ్చిమద్వార మాశ్రితమ్. ౨౬
చిత్తఖడ్గధరా స్సర్వే తథా సర్వాస్త్రకోవిదాః,

ఊక శత్రువులులేకున్నను శత్రువులుండునప్పుడువలె యుద్ధమునేయు నుత్సాహంబునఁ బ్రతిదినంబును నైన్యంబులఁ జక్కఁగాఁ జూచుకొనుచుండును.

మఱియు లంకాపురి త్రి కూటపర్వతముపై నుండుటచేఁ బైకిఁబోవుట కాధారములేదు. అచ్చటికి వెళ్లుటకుదేవతలకై ననలవిగాదు. మఱియు నాలంక చూపరులకు భయంబు గల్గించుచున్నది. జలదుర్గంబును బర్వతదుర్గంబును వనదుర్గంబును బ్రాకారపరిఘావృతంబగు కృత్రిమదుర్గంబును అను నాలుగుదుర్గంబులును లంకాపురి కున్నవి. ౨౦

రాముఁడా! లంకాపట్టణము అతివిశాలంబగు సముద్రము నావగలిట్టున నున్నది; ఈసముద్రంబును దాటుటకు నోడమార్గంబును లేదు; మఱియు నిచ్చటివారికి అచ్చటివారివార్త చెలియు నుపాయంబును లేదు; కావున లంకకు జలదుర్గ మున్నది. ౨౧

దేవపురీసమానమగు నాలంకాపట్టణము పర్వతాగ్రంబున నున్నచై హయగజంబులచే సంపూర్ణమయి యెవ్వరికిని జయింప నలవిగాకున్నది; పర్వతాగ్రంబుననుండుటచేఁ బర్వతదుర్గంబును వనదుర్గంబునం గలదు ౨౨

అగడ్తలచేతను శతఘ్నులచేతను బాణశిలా మోచకాది సానావిధయంత్రములచేతను దురాత్ముడగు రావణుని లంకాపట్టణము మిక్కిలియు బ్రకాశించుచున్నది. ౨౩

ఈలంకయందుఁ బూర్వద్వారంబున బదివేలరాక్షసులున్నారు; వారలందఱు శూల పాణులు; యుద్ధంబున నెదిరింపనలవిగానివారలు; యుద్ధంబున ముందునిలిచి ఖడ్గంబులం బోరువారలు. ౨౪

లంకయందు దక్షిణద్వారంబునఁ జతురంగనై న్యముతోఁగూడ లక్ష మందిరాక్షసు లున్నారు; వారలును మిక్కిలియు సమర్థులు. ౨౫

లంకాపశ్చిమద్వారంబునఁ బదిలక్షలరాక్షసు లున్నారు. వారలందఱును జర్మకవచంబులను ఖడ్గంబులనుదాల్చి సమస్తాస్త్రంబులుఁ దెలిసి వెలుంగుచుండురు. ౨౬

నృశ్చర్బదం రక్షసా మత్రా పుష్కతరద్వార మాశ్రితమ్. ౨౭
రథిన శ్చాశ్వవాహశ్చ కులపుత్రా స్సుపూజితాః,

శతశోఽథ సహస్రాణి మధ్యమం స్కంధ మాశ్రితాః. ౨౮
యాతుథానా దురాధర్షా స్సాగ్రకోటిశ్చ రక్షసామ్,
తే మయా సజ్జమా భగ్నాగ పరిభాశ్చావహరితాః. ౨౯
దగ్ధా చ నగరీ లజ్కా ప్రాకారాశ్చావసాదితాః,

బలైకదేశః క్షపితో రాక్షసానాం మహాత్మనామ్. ౩౦

యేన కేనచ మార్గాణ తరామ వరుణాలయమ్,
హతేతి నగరీ లజ్కా వానరై రవధార్యతామ్. ౩౧
అగ్నిదో ద్వివిదో మైన్దో జామ్బవా నృనసో నలః,
నీల స్సేనాపతి శ్చైవ బలశేషేణ కిం తవ. ౩౨

ప్లవమానా హి గత్వా తాం రావణస్య మహాపురీమ్,
సవర్షతవనాం భిత్త్వా సఖాతాం సప్రతోరణామ్. ౩౩
సప్రాకారాం సభవనా మానయిష్యంతి రాఘవ,
ఏవ మాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలానాం సర్వసజ్జహమ్. ౩౪
ముహూర్తేన తు యుక్తేన ప్రస్థాన మభిరోచయ.”

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే తృతీయస్కంధః. ౩.

లంకాపురియు తరద్వారంబున నూఱుకోటులరాక్షసు లున్నారు; అందు గొందఱు రథికులును గొందఱశ్వసాదులును గొందఱు గజసాదులును గానున్నారు; వారలు సత్కులంబునం బుట్టినవారును రావణునకు విశ్వావసీయులై రావణునిచే మిక్కిలియు గౌరవింపఁబడుచుందురు. ౨౭

మఱియు దురాధర్వులగు రాక్షసులు నూఱునూఱులుగాను వేసవేలుగాను గోటులుగాను పట్టణమధ్యమస్థానంబున నున్నవారు. ౨౮

నే నాయగడ్డెలమిఁది సంచారమార్గంబులను బగులఁగొట్టితిని; ఆయగడ్డెలను బూడ్చివేసినాను; ఆలంకానగరి సంతయు దహించితిని; ఆప్రాకారంబులను బగులఁగొట్టితిని; ఇప్పుడంతకష్టములేదు. ౨౯

నేను మఱియు రావణునినైన్యములొక గొంతభాగమయిన మహాపరాక్రమశాలులగు రాక్షసులం జంపియున్నాను. ౩౦

ఏయుపాయముచేనైనను సముద్రంబును దాటవచ్చును; ఇంక వానరులు లంకానగరమును హతము గావించిరినియే నిశ్చయింపుము. ౩౧

మిగతసేనతో మనకుఁ గార్యములేదు; అంగదుఁడును ద్వివిదుఁడును మైందుఁడును జాంబవంతుఁడును బనసుఁడును నభుఁడును సేనానాయకుఁడగు నీలుఁడును ఉన్నారు; వీరలే చాలును. ౩౨

రాముఁడా! వీరలు ఆకాశమార్గంబునంబోయి పర్వతంబులతోను వనంబులతోను బహిర్ద్వారములతోను బ్రాకారములతోను గృహంబులతోను లంకాపట్టణంబుఁ బెల్లించి యిచ్చటికిఁ జేగలరు. ౩౩

నైన్యంబులలో నన్నింటికిని సారభూతులగు సంగదాదులకు కిక్కుముగా నిట్లానతిమ్ము. యాత్రా యోగ్యులగు ముహూర్తంబునఁ బయనంబగునట్లు సంఘటింపుము. అని హనుమంతుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను. ౩౪

ఇది మూడవసర్గము.

చ తు ర్థ స్కంధః.

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావ దనుపూర్వశః,

తతోఽబ్రవీ న్నహతేజా రామ సుత్యపరాక్రమః.

౧

“యాం నివేదయనే లక్ష్మం పురీం భీమస్య రక్షసః,

క్షప్రమేనాం మథిష్యామి సత్యమేతద్భవీషి తే.

౨

అస్తి న్నుహూర్తే సుగ్రీవ! ప్రయాణ మభిరోచయే,

యుక్తో ముహూర్తో విజయగి ప్రాప్తో మధ్యం దివాకరః.

౩

అస్తి న్నుహూర్తే విజయే ప్రాప్తే మధ్యం దివాకరే,

సీతాం హృత్వా తు మే జాతు క్వాసౌ యాప్యతి యాస్యతః

సీతా శ్రుత్వాఽభియానం మే ఆశామేష్యతి జీవితే,

జీవితాస్తేఽమృతం స్పృష్ట్వా పీత్వా విషమివాతురః.

౪

ఉత్తరా ఫల్గునీ హ్యద్య శ్వస్తు హస్తేన యోత్యతే,

అభిప్రయామ సుగ్రీవ! సర్వానీకసమావృతాః.

౫

నిమిత్తాని చ ధన్యాని యాని ప్రాదుర్భవన్తి చ,

నిహత్య రావణం సీతా మానయిష్యామి జానకీమ్.

౬

ఉపరిష్ఠాద్ధి నయనం స్ఫురమాణ మిదం మమ,

విజయం సమనుప్రాప్తం శంసతీవ మనోరథమ్.”

౭

నాలుగవసర్గము.

మహాతేజాఁడును సత్యపరాక్రముఁడు సగురాముఁడు హనుమంతుఁడు
చెప్పినమాటసంతయుఁ గ్రమముగా విని హనుమంతునిజూచి ఇట్లుని చెప్పెను.

నీ విపుడు భయంకరుఁడగు రావణునిపట్టణమగు నే లంకం జెప్పు
చున్నావో దాని శిఘ్రముగానే హతము గావించెదను; సత్యము నీకుం జెప్పు
చున్నాను. అని రాముఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨

సుగ్రీవుడా! ఈ ముహూర్తమునందే ప్రయాణమునేయవలయునని
కోరుచున్నాను; ఇప్పుడు సూర్యుఁడు దివామధ్యము నొందియున్నాఁడు;
ఈయభిజిత్తుహూర్తము ప్రయాణమునకు యుక్తమయినది; జయంబు గల్గిం
చునది. 3

సూర్యుఁడు మధ్యంగతుడై యుండునప్పుడు విజయావహంబగు నీయ
భిజిత్తుహూర్తంబున నేను బ్రయాణమగుదునేని సీత నవహరించిన రావణుఁడు
ఎచ్చటికిఁబోయి కప్పించుకొనఁగలఁడు? అతఁ డెచ్చటికిఁబోయినను విడు
వక వధింతును. ౪

విషంబుఁ ద్రాగినవాఁడు వీడితుండై చావంబోవునంకటికాలంబున
నమృతస్పర్శంబునొంది కొంచెము జీవనశక్తి నొందునట్లు సీతాదేవి నాప్రయా
ణంబునుఁగి జీవితాశం బొందఁగలదు. ౫

సుగ్రీవుడా! నేఁడు త్తరఫల్గవీనక్షత్రము; పునర్వసూనక్షత్రంబునఁ
బుట్టిన నాకు ఇది సాధనతార యగుచున్నది. రేపుహస్తనక్షత్రము అదినాకు
నైధనతారయగును; కావున సమస్తనైవ్యంబులంగూడి నేఁడే పయనమయ్యె
దము. ౬

మఱియు శుభసూచకంబులగు నిమిత్తంబులను బ్రాదుర్భవింపుచున్న
వి; అవశ్యము రావణుని వధించి జనకమహారాజుహృత్యురయి సీతం దెచ్చెదను.

నానేత్రము మీఁదుగా స్ఫురించుటంజేసి యవశ్యము నామనోరథము
సిద్ధించునని తెల్పినట్లున్నది. అని రాముఁడు చెప్పెను. ౭

తతో వానరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః,
ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా పునరప్యర్థకోవిదః.

౯

“అగ్రే యాతు బలస్యాస్య నీలో మార్గ మవేక్షితుమ్,
వృత శ్శతసహస్రేణ వానరాణాం తరస్వినామ్.
ఫలమూలవతా నీల ! శీతకాననవారిణా,
పథా మధుమతా చాఽశు సేనాం సేనాపతే! నయ.

౧౦

౧౧

దూషయేయు ద్ధరాత్మానగి పథి మూలఫలోదకమ్,
రాక్షసాగి పరిరక్షేథా స్తేభ్య స్త్వం నిత్య ముద్యతః.

౧౨

నిమ్నేషు వనదుర్గేషు వనేషు చ వనౌకసుః,
అభిప్లుత్యాభివశ్యేయుః పరేషాం నిహితం బలమ్.

౧౩

యచ్చ ఫల్గు బలం కించి త్తద త్రైవోపయుజ్యతామ్,
ఏతద్ధి కృత్యం ఘోరం నో విక్రమేణ ప్రయుజ్యతామ్.

౧౪

సాగరౌఘనిభం భీమ మగ్రానీకం మహాబలాః,
కపిసింహాః ప్రకర్షన్తు శతశోఽథ సహస్రశః.
గజశ్చ గిరిసజ్జాశ్చో గవయశ్చ మహాబలః,
గవాక్షశ్చాగ్రతో యాన్తు గవాం దృప్తా ఇవర్షభాః.

౧౫

౧౬

యాతు వానరవాహిన్యా వానరః ప్లవతాం వరః,
పాలయ స్థక్షిణం పార్శ్వ మృషభో వానర్షభః.

౧౭

అంతః గార్హంబులఁబండితుఁడును ధర్మాత్మఁడు నగురాముఁడు వానర రాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడును లక్ష్మణుఁడును దానుజెప్పినమాటల నభినందింప మరల నిట్లని చెప్పెను. ౯

నీలుడు బలవంతులగు లక్షవానరులంగూడి మార్గంబుఁజూచుటకై సేన కుమందు నడచుఁగాక. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

సేనానాయకుఁడవగు నీలుఁడా! అధికముగా ఫలమూలంబులుగలది యుం జల్లనియడవులును నీళ్లును గలదియు మధుపూర్ణంబునగు మార్గంబున శివు)ముగా సేనం దీసికొనిపోము. ౧౧

దురాత్ములగురాక్షసులు మార్గంబున మూలఫలంబులను జలంబులను జేరిచివేయుదురు; నీవు ఏమఱిక సావధానుఁడవై వార లట్లు సేయకుండు నట్లు రక్షింపుచుండుము. ౧౨

ఒకవేళ శత్రువులు పల్లపునేలలయందును జలదుర్గస్థానంబులందును అడవులయందును సమయముఁజూచి మనలం బ్రకరించుటకై నైన్యంబు లుంచి యుందురు; వానరు లచ్చేటచ్చట నాకాశంబున కుద్గమించి యట్టిస్థలంబుల శత్రు సైన్యంబు లున్నవో లేవో చూడవలయును. ౧౩

కొంచెము నిస్సారమయిన బల మున్నయెడల దాని నిచ్చటనే యుప యోగార్థమయ్యుంచుఁడు; మనది గొప్పకార్యము కావున నందఱును బరాక్రమంబు నవలంబించి యుండవలయును. ౧౪

మహాబలకాలులగు వానరశ్రేష్ఠులు నూఱునూఱులుగాను వేనవేలుగాను గుంపులుగూడి యగ్రసేనతోఁ గూడి ముందునడతురుగాక. ౧౫

పర్వతాకారుఁడగు గజుఁడును మహాబలుఁడగు గవయుఁడును గవాక్షుఁ డును గర్వితంబులగు నాఁబోతులు గోవులముందటం బోవునట్లు సేనకుమందు నడతురుగాక. ౧౬

ఎగురువారిలో నుత్తముఁడును వానరశ్రేష్ఠుఁడునగు ఋషభుఁడు వానర పేన దక్షిణపార్శ్వమును బాలించుచువచ్చుఁగాక. ౧౭

గన్ధహస్తీవ దురరధస్తనీవ గన్ధమాదనః,
 యాతు వానరవాహిన్యా స్సవ్యం పార్శ్వ మధిష్ఠితః. ౧౮
 యాస్యామి బలమధ్యేహం బలౌఘ మభిహరయన్,
 అధిరుహ్య హనూమంత మైరావత మివేశ్వరః. ౧౯
 అజదేనైష సంయాతు లక్ష్మణ శ్చాంతకోపమః,
 పార్వభామేన భూతేశో ద్రవిణాధిపతి ర్యథా. ౨౦

జామ్యవాంశ్చ సుమేణశ్చ వేగదర్శి చ వానరః,
 ఋక్షరాజో మహాసత్త్వగి కుక్షిం రక్షన్తు తే త్రయః." ౨౧

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా సుగ్రీవో వాహినీపతి,
 వ్యాదిదేశ మహావీర్యాన్వానరాన్వానరర్షభః. ౨౨

తే వానరగణాస్సర్వే సముత్పత్య యుయుత్సవః,
 గుహాభ్యశ్శిఖరేభ్యశ్చ ఆఘ పుష్పవిరే తదా. ౨౩

తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః,
 జగామ రామో ధర్మాత్మా సనైన్యో దక్షిణాం దిశమ్. ౨౪

శతై శ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభి రయుతై రపి,
 వారణాభైశ్చ హరిభి ర్యయాకా పరివృత స్తదా. ౨౫

తం యాన్త మనుయాతి స్త మహతీ హరివాహినీ,

దృష్టాగి ప్రముదితా స్సర్వే సుగ్రీవేణాభిపాలితాః. ౨౬

అప్లవన్తగి ప్లవన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవజ్జమాః,
 క్ష్యోశన్తో నిదన్త స్తే జగ్గుర్వై దక్షిణాం దిశమ్. ౨౭

మత్తగజముంబోలె దుర్ధర్షుఁడును బలవంతుఁడునగు గంధమాదనుఁడు
వానరసేన యెడమప్రక్కను బాలించుచు వచ్చుగాక. ౧౮

నేను దేవేంద్రుఁడై రావతము సారోహించునట్లు హనుమంతునిపై సా
రోహించి నైవ్యంబులకుత్సాహంబు గల్గించుచు నైవ్యమధ్యంబున వచ్చెదను.

యక్షసాధుఁడగు కుబేరుఁడు సార్వభౌమంబును సుత్తరదిగ్గజంబు
నెక్కిపోవునట్లు అంతకతుల్యుఁడగు నీలక్షణుఁడును అంగదు సారోహించి
వచ్చునుగాక. ౨౦

ఋక్షరాజుఁడును మహాబలుఁడు నగుజాంబవంతుఁడును సుషేణుఁడును
వేగదర్శియు పీరుమువ్వరును సేనాపక్షాద్భాగమును రక్షింతురుగాక. అని
రాముఁడు చెప్పెను. ౨౧

వానరోత్తమఁడును వానరసేనాధీశ్వరుఁడునగు సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు
చెప్పినమాటను విని మహాపరాక్రమకాలులగు వానరులకుఁ బయనముకండని
యాజ్ఞాపించెను. ౨౨

అప్పుడు వానరులందఱును యుద్ధోత్సాహులయి గుహలనుండియుఁ
బర్వతశీఖరంబులనుండియు వృక్షంబులనుండియు నెగిరి గంతులువేసిరి. ౨౩

అంత ధర్మాత్మఁడగురాముఁడు వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవునిచే లక్షణుని
చేఁ బూజితుఁడై వానరనైవ్యంబుఁగూడి దక్షిణపుదిక్కునుబట్టి పోయెను.

అప్పుడు రాముఁడు నూలునూలుగాను లక్షలులక్షలుగాను కోటులు
కోటులుగాను బదివేలుబదివేలుగాను నుండువానరులచేఁ బరివేష్టించి
పోయెను. ౨౪

అప్పుడు రాముఁడు పోవుచుండఁగా ఆయనను గొప్పవానరసేన వెంట
డించి నడచినది.

ఆవానరులు గర్వితులయి సంతుష్టులయి సుగ్రీవపాలితులయి యెగు
రుచు గంతులువేయుచు నఱచుచు సింహవాదంబులు గావించుచుఁ బరుగు
లిడుచు సుగంధిఫలంబులఁ దినుచుఁ దేనియలం ద్రావుచు విలాసార్థము పుష్ప

భక్షయన్త సుగన్ధినీని మధూని చ ఫలాని చ,
ఉద్యహన్తో మహావృతౌ న్నజ్జరీపుష్పధారిణః. ౨౮
అన్యోన్యం సహసా దృష్టా నిర్వహన్తి ఊపన్తిచ,
పతన్త శ్చాఘ్నిషన్త్యన్యే పాతయన్త్యపరే పరాన్. ౨౯

“రావణో నో నిహన్తవ్య స్సర్వే చ రజనీచరాః,”
ఇతి గర్జన్తి హరయో రాఘవస్య సమీపతః. 30
పురస్తా దృషభో వీరో నీలగ కుముద ఏవచ,
పథానం శోధయన్తి స్త వానరై ర్భహుభి స్సహ. 31

మధ్యే తు రాజా సుగ్రీవో రామో లక్ష్మణ ఏవచ,
బహుభి ర్భలిభి ర్భీమై ర్వృతా శ్శత్రునిబర్హణాః. 32

హరి శ్శతవలి ద్వీరగ కోటిభిరదృశభి ర్వృతః,
సర్వా మేకో హ్యవప్తధ్య రరక్ష హరివాహినీమ్. 33
కోటిశతపరీవారగ కేసరీ పనసో గజః,
అగ్ర శ్చాలిబలగ పార్శ్వ మేకం తస్యాభిరక్షతి. 34

సుషేణో జామ్బవాం శైచివ ఋక్షైశ్చ బహుభి ర్వృతౌ,
సుగ్రీవం పురతః కృత్వా జఘనం సంరరక్షతుః. 35

తేషాం సేనాపతి ద్వీరో నీలో వానరపుష్కవః,
సమ్పతస్పతతాం శ్రేష్ఠ స్తద్బలం పర్యపాలయత్. 36

మంజుశోభితంబులగు పెద్దవృక్షంబులఁ బట్టుకొనుచు దక్షిణదిక్కునకుఁ బోయిరి.

౨౮

అప్పుడు వానరులు గర్వితులయి బలంబునఁ గొందఱు ఇతరులం బైకెత్తిరి; కొందఱు తీతరులం బడద్రోసిరి; కొందఱు పడద్రోయఁబడి యశక్తులు కావునఁ బడద్రోసినవారల నాక్షేపించిరి; శస్త్రులగువారలు కొందఱు తమ్ముఁ బడఁ ద్రోసినవారల మరలఁ బడద్రోసిరి.

౨౯

“మనము రావణుని రాక్షసుల నందఱును జంపివేయవలయు” నని యిట్లు వానరులు రామునిసమీపమునందు గర్జించుచుండిరి.

౩౦

బ్రాహ్మమహాలింగు ఋషభుఁడనువాఁడును నీలుఁడును గుమడుఁడును పెక్కువానరులంగూడి నేనకు ముందు నడచి మార్గంబు శోధింపుచుండిరి.

౩౧

శత్రువులఁ జంపువారలగు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడును రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును బలవంతులును భయంకరాకారులనగు పెక్కువానరులచేఁ పరివేష్టింపఁబడిన వారలై సేనామధ్యంబునఁ బోయిరి.

౩౨

వీరుఁడగు శకవలియను వానరుఁడు, పదికోట్లవానరవీరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై యొక్కడే వానరసేన నంతయు రక్షించుచుండెను.

౩౩

కేసరియుఁ బసనుఁడును గజాఁడును మహాబలుఁడునగు నర్కుఁడును ఒక్కొక్కరు నూఱుకొంటులవానరులతోఁగూడి వానరసేన యొకపార్శ్వంబును రక్షింపుచుండిరి.

౩౪

సుషేణుఁడును జాంబవంతుఁడును ఋక్షుని నృంబుచేఁ బరివేష్టించి యు సుగ్రీవుని ముందట నుంచుకొని వానరసేన పశ్చిమభాగమును రక్షింపుచుండిరి.

౩౫

వానరసేనానాయకుఁడును బ్రాక్రమవంతుఁడును వానరోత్తముఁడును ఉత్పతనశక్తిగలవారలలో నుత్తముఁడునగు నీలుఁడు నాలుగుప్రక్కలం దిరుగుచు వానరసేనను రక్షింపుచుండెను.

౩౬

దరీముఖగి ప్రజ్ఞశ్చ రణౌభయధ రభసగి కపిః,
సర్వతశ్చ యయు ర్వీరా స్త్విరయ న్తగిష్టవజ్రమాన్. 32

ఏవం తే హరిశార్దూలా గచ్ఛంతో బలదర్పితాః,
అపశ్యం నై గిరిశ్రేష్ఠం సహ్యాం దుమలతాయుతమ్. 3౩
సరాంసిచ సుభుల్లాని తటాకాని వనాని చ,

రామస్య శాసనం జ్ఞాత్వా భీమకోపస్య భీతవత్. 3౪
వర్జయ స్సగరాభ్యాశాం స్తథా జనపదానపి,
సాగరౌఘనిభం భీమం తద్వానరబలం మహత్. ౪౦
ఉత్సరప్ మహాఘోషం భీమఘోష ఇవార్జ్యసః,
తస్య దాశరథేగి పార్శ్వే శూరాస్తే కపికుజ్జరాః. ౪౧
తూర్ణ మాపుష్పపు స్సర్వే సదశ్వా ఇవ చోదితాః,

కపిభ్యా మూహ్యమానౌ తౌ శుశుభాతే నరోత్తమా. ౪౨
మహద్భ్యా మివ సంస్పృష్టౌ గ్రహాభ్యాం చంద్రభాస్కరౌ,

తతో వానరాశేన లక్ష్మణేన చ పూజితః. ౪౩
జగామ రామో ధర్మాత్తా సపై నోన్య దక్షిణాం దిశమ్,
త మజ్జదగతో రామం లక్ష్మణ శ్శుభయా గిరా. ౪౪
ఉవాచ పరిపూర్ణార్థః స్మృతిమాన్ ప్రతిభానవాన్,

“హృతౌ మహాప్య వై దేహీం ఊహ్రం హత్వాచ రావణమ్. ౪౫
సమృద్ధార్థ స్సమృద్ధార్థా మయోధ్యాం ప్రతియాస్యసి,

మఱియుఁ బరాక్రమవంతులగు యీముఖుఁడును బ్రజాఘుఁడును రంభుఁడును రభసుండును నాలుగుప్రక్కలఁ దిరుగుచు వానరుల నందఱును బ్రోత్సాహపఱచుచుఁ బోయిరి. 32

ఆవానరోత్తములు ఇట్లు బలగర్వితులయి పోవుచు దూరంబునకుండి పృక్షంబులతోను లతలతోను ఒప్పుచున్నపర్వతశ్రేష్ఠంబగు సహ్యాపర్వతంబును మఱియు పుల్లవద్దకల్వారంబులగు సరస్సులను దటాకంబులను వనంబులనుఁ జూచిరి. 33

సముద్రంబుఁబోలె ననంతంబయియున్నదియు భయంకరంబునగు నావానరసేన భయంకరశోభుఁడగు రామునాజ్ఞకు భయపడి నగరంబులపైఁ గాని గ్రామంబులపైఁగాని వడక చుహాధ్వనిగదుర మహాఘోషంబగు సముద్రంబుకరణిం బోయినది. 34, 35

రామున కుల్లాసంబుగల్గించుటకై యతనిరమింపంబున కూర్చుండువానరోత్తములు చోదితంబులగు సుత్తమాశ్వంబులకైవడి శీఘ్రంబునం బరుగెత్తిరి. 36

పురుషశ్రేష్ఠులగు రామలక్ష్మణులు హనుమదంగదులపై నుండుటంజేసి బృహస్పతిశుక్రులతో సుబాధించిన చంద్రమూర్త్యులంబోలెఁ బ్రకాశించిరి. 37

అట్లు ధర్మాత్ముఁడగు రాముఁడు వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడును లక్ష్మణుఁడును బూజింప వానరసేనంగూడి దక్షిణపుదిక్కునకుం బోయెను. 38

జ్ఞాపకశక్తిగలవాఁడును మిక్కిలియుఁ బ్రతిభగలవాఁడునగు అంగదునిపైఁ గూర్చుండియున్నలక్ష్మణుఁడు పరిపూర్ణమనోరథుఁడై హనుమంతునిపై నున్నరాముంజూచి మంగళవాక్యంబున నిట్లని చెప్పెను. 39

నీవు శీఘ్రంబుగా రావణంజంపి మరల సీతాదేవింబొంది సమృద్ధమనోరథుఁడవై యట్లు సమృద్ధార్థంబయియున్న యయోధ్యులగరంబునకుఁ బోగలవు. 40

మహాన్ద్రిచ నిమిత్తాని దివి భూమాచ రాఘవ!.

౪౬

శుభాని తవ పశ్యామి సర్వాణ్యేవార్థసిద్ధయే,

అనువాతి శుభో వాయుస్సేనాం మృదుహిత స్సుఖః.

౪౭

పూర్ణవల్లుస్వరా శ్చేమే ప్రవదంతి మృగద్విజాః,

ప్రసన్నాశ్చ దిశ స్సర్వా విమలశ్చ దివాకరః.

౪౮

ఉశనాశ్చ ప్రసన్నార్చి రను త్వాం భార్గవో గతః,

బ్రహ్మరాశి ర్విశుద్ధశ్చ శుద్ధాశ్చ పరమర్షయః.

౪౯

అర్చిష్టనగ ప్రకాశస్తే ధ్రువం సర్వే ప్రదక్షిణమ్,

త్రిశంకు ర్విమలో భాతి రాజర్షి స్సఫురోహితః.

౫౦

పితామహవరోఽస్తాక మిత్వోకూణాం మహాత్మనామ్,

విమలే చ ప్రకాశేతే విశాఖే నిరుపస్లవే.

౫౧

నక్షత్రవర మస్తాక మిత్వోకూణాం మహాత్మనామ్,

నైరృతం నైరృతానాం చ నక్షత్ర మభిషేడ్యతే.

౫౨

మూలో మూలవతా స్పృష్టో ధూప్యతే ధూమకేతునా,

సర్వం చైతద్విశాఖాయ రాక్షసానాముపస్థితమ్.

౫౩

కాలే కాలగృహీతానాం నక్షత్రం గ్రహషేడితమ్,

ప్రసన్నాస్సురసాశ్చాపో వనాని ఫలవంతి చ.

౫౪

ప్రవాన్త్యభ్యధికం గన్ధన్యథర్తు కుసుమా ద్రుమాః,

రాముడా! ఆకాశంబునందును భూమియందును గొప్పశుభవిమి
త్తంబు లేవిగలవో ఆవియన్నియు నిప్పుడు ప్రాదుర్భూతంబులయి సీకార్యసిద్ధిని
సూచించుచున్నవి. ౪౬

వాయువు హితకరంబయి సుఖకరంబయి భావిమంగళంబు సూచిం
చుచు మెల్లమెల్లగా నేనవెంబడి వీచుచున్నది. మృగంబులును బత్తులును
మధురంబుగా ధ్వనించుచున్నవి. ౪౭

దిక్కులన్నియుఁ బ్రసన్నములయియున్నవి. సూర్యుఁడు విమలుఁడై
యున్నాఁడు. ౪౮

నమస్తవేదవేత్తయ్యఁ బరిశుద్ధుఁడునగు భార్గవుఁడు శుక్రుఁడు ప్రస
న్నులేజుఁడై నీకు వెనుకఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు; మఱియుఁ బరిశుద్ధులగు
సప్తర్షులు కాంతిమంతులయి ధ్రువునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ దిరుగుచుఁ
ప్రకాశించుచున్నారు. ౪౯

మహాత్ములు నిత్యైకవంశ్యులనగు మనకుఁ బ్రధానకూటస్థుఁడును
రాజ్వియ్యునగు త్రిశంకుమహారాజును విశ్వామిత్రస్వప్తనక్షత్రంక్షత్రపసిష్ఠుని
తోఁగూడి నిర్తలుఁడై ప్రకాశించుచున్నాఁడు. ౫౦

మహాత్ములగు మనయిత్యైకవంశ్యుల నక్షత్రమయిన విశాఖానక్షత్ర
మును దుష్టగ్రహసంబంధములేక నిర్తలమయి ప్రకాశించుచున్నది. ౫౧

ఇదిగాక నిర్మలితైవత్యంబగు రాక్షసులనక్షత్రమయిన మూలానక్షత్ర
ము సమీపంబున నున్న ధూమకేతువుచే స్పృశింపఁబడి తపింపఁజేయఁబడి
నదై మిక్కిలియొక బీడితమగుచున్నది. ౫౨

ఇదంతయు రాక్షసుల వినాశంబునకే పుట్టినవి; వీలయనగా మృత్యు
గ్రస్తులగువారినక్షత్రంబు ఆట్టి యంశకాలంబున దుష్టగ్రహవీడితంబగును.

మఱియు నీళ్లు స్వచ్ఛములయి మంచురుచిఁ లిగియున్నది; వనంబులు
ఫలపూర్ణంబు లయియున్నవి; పృథ్విములన్నియు ఋతుమర్యాద నతిక్రమిం
చక చక్కగాఁ బుష్పించి సుగంధంబుల గుబాళించుచున్నవి. ౫౪

పూర్వాధాని కపిసైన్యాని ప్రకాశస్తేఽధికం ప్రభాః! ౫౫
దేవానా మివ సైన్యాని సజ్జామే తారకామయే,

ఏవ మార్య! సమీక్ష్యైతా న్ప్రీతో భవతు మర్హసి." ౫౬

ఇతి భగీరథ మాశ్వాస్య హృష్ట స్సమిత్రి రబ్రవీత్,

అథావృత్య మహీం కృత్స్నం జగామ మహతీ చమూః. ౫౭

ఋక్షవానశార్దూలై ర్నఖదంష్ట్రాయుధైర్వృతా,
కరాగ్రై శ్చరణాగ్రైశ్చ వానరై రుత్థితం రజః. ౫౮

భీమ మస్తద్ధే లోకం నివార్య సవితూః ప్రభామ్,
సపర్వతవనాకాశాం దక్షిణాం హరివాహినీ. ౫౯

ధాదయస్తీ యయా భీమా ద్యామివామ్బుదసంతతిః,

ఉత్తరన్త్యాం చ సేనాయాం సతతం బహుయోజనమ్. ౬౦

నదీస్తోతాంసి సర్వాణి సస్యన్తు ర్విపరీతవత్,

సరాంసి విమలామ్భాంసి ద్రుమాకీర్ణాంశ్చ పర్వతాన్. ౬౧

సమామ్భామిప్రదేశాంశ్చ వనాని ఫలవన్తి చ,
మధ్యేన చ సమంతాచ్చ తిర్యక్చాధశ్చ సాఽవిశత్. ౬౨

సమావృత్య మహీం కృత్స్నం జగామ మహతీ చమూః,

ప్రభుడవగురాముడా! పూజాములుగా వేర్పఱుపఁబడియున్న యీవానరసైన్యములు మున్ను తారకాసురయుద్ధంబున (లేక చంద్రుఁడు బృహస్పతిభాగ్యును దారం గొనిపోయినట్లప్పుడు తన్నిమిత్రకంబగు యుద్ధంబునందు) దేవసైన్యంబులంబోలె మిక్కిలియొం బ్రకాశించుచున్నవి. ౧౫

పూజ్యుడవగు రాముడా! ఇట్లు ఈ శుభనిమిత్తముల నన్నిటినిం జూచి సంతోషంబు నొందియుండుము అని లక్ష్మణుఁడు రామునికిం జెప్పెను. ౧౬

లక్ష్మణుఁడు సంతుష్టుడై యీ ప్రకారము అన్నయగు రాము నాశ్వాసిం చెను.

అట్లు నఖదంతాయుధులగు నాబుక్షవానరుల మహాసేన భూమినంతయు వ్యాపించి పోవుచుండెను. ౧౭

వానరులహస్తములచేతను పాదములచేతను రేగినదుమ్మునూర్చుని ప్రకాశము నావరించి యందఱుకును భయముగల్గునట్లు లోకమంతయు వ్యాపించినది.

భయంకరాకారమగు నావానరసేన మేఘసమూహము ఆకాశము నావరించునట్లు పర్వతములతోను వనంబులతోను ఆకాశంబులతోనుం గూడిన దక్షిణభూమినంతయు నావరించుచు బోయెను. ౧౮

అప్పుడు ఆవానరసేన నదులను నిరంతరముగా దాటుచుండుటచే నీళ్లు పోవుటకు వీలులేక నిలిచియుండుటంజేసి దాటికాగానే విపరీతప్రవాహమువచ్చినట్లు బహుయోజనంబులవఱకుఁ బాటినది. ౨౦

ఆవానరులు స్వచ్ఛములగు నీళ్లుగలనరస్సులను చల్లనినీళ్లుగలవి గావున వానిలోదిగి దాటిరి; వృక్షబహుళంబులగు పర్వతములు వచ్చినప్పుడు కొంచె మడ్డముగాఁబోయి దాటిరి; సమభూములలో నంతటను వ్యాపించి నడచిరి; ఫలవంతంబులగు వనంబులు వచ్చినప్పుడు ఫలంబు లందుకొని దినవచ్చునని చెట్లక్రిందుగాఁ బోయిరి. ౨౧, ౨౨

గొప్పదగు నావానరసేన యిట్లు భూమినంతయు వ్యాపించిపోవుచుండినది.

తే హృష్టమనస స్సర్వే జగ్గుర్ధారుతగంహసః. ౬౩

హరయో రాఘవస్యాథ్రే సమారోపితవిక్రమాః,
హరవీర్యబలోద్రేకాన్ దర్శయంతః పరస్పరమ్. ౬౪
యావనోత్సేకజాన్ దర్పాన్వివిధాం శ్చక్రు రథ్వని,

తత్ర కేచి ద్ద్రుతం జగ్గు రుత్పేతుశ్చ తథాఽపరే. ౬౫

కేచిత్కిలకిలాం చక్రుర్వానరా వనగోచరాః,
ప్రాసోఢటయంశ్చ పుచ్చాని సన్నిజఘ్నుగ పదాన్యపి.
భుజాన్విక్షిప్య శైలాంశ్చ ద్రుమానన్యే బభజ్జిరే, ౬౬

ఆరోహంతశ్చ శృంగాణి గిరిణాం గిరిగోచరాః. ౬౭

మహానాదా నివముఖ్యున్తి త్వేభామన్యే ప్రచక్రిరే,
ఊరువేగైశ్చ మమృదు ర్లతాజాలాన్యనేశశః. ౬౮

జృమ్భమాణాశ్చ విక్రాంతా వినిక్రీడు శ్శిలాద్రుమైః,
శతైశ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభిశ్చ సహస్రశః. ౬౯

వానరాణాం సుఘోరాణాం శ్రీను త్పరివృతా మహీ,
సా స్త యాతి దివారాత్రం మహతీ హరివాహినీ. ౭౦

హృష్టా ప్రముదితా సేనా సుగ్రీవేణాభరక్షితా,

వానరా స్త్వరితం యాన్తి సర్వే యుద్ధాభినన్దినః. ౭౧

ప్రమోక్షయిషవ స్సీతాం ముహూర్తం క్వాపి నాసత,

తతః పాదపసమ్బాధం నానామృగసమాయుతమ్. ౭౨

సహ్యావర్వత మాసేదు ర్త్వలయం చ మహీధరమ్,
కాననాని విచిత్రాణి నదీః ప్రసవణాని చ. ౭౩

వాయుదేవునకుంబోలె మహావేగంబుగల యావానరులు రామకార్యంబు నిమిత్తమయి పరాక్రమంబు నవలంబించి సంతృప్తాంతఃకరణులయి పోయిరి.

ఆవానరులు మార్గమునందు ఒండొరులకుఁ దమతమసంతోషపరాక్రమబాలికయములం జూపుకొనుచు యౌవనబలంబునం గలుగునట్టి నానా విధచేష్టలం జేసిరి. ౬౪

అందుఁ గొందఱు వానరులు శీఘ్రముగాఁ బోయిరి; కొందఱెగిరి; కొందఱు కిలకిలయని యఱచిరి. ౬౫

మఱికొందఱు వానరులు తోఁకలను నేలంగొట్టిరి; కొందఱు పాదంబులను నేలంగొట్టిరి; కొందఱు చేతులుచాచి వృక్షంబులను విఱచిరి పర్వతంబులఁ బగులఁగొట్టిరి. ౬౬

పర్వతవాసులగు వానరులు కొందఱు పర్వతశిరంబులపై నెక్కి పెద్ద కేకలు వేసిరి. కొందఱు సింహవాదంబులు గావించిరి. ౬౭

కొందఱు డోరువేగంబున లతాసమూహంబుల మర్దించిరి; మఱికొందఱు విజృంభించి పరాక్రమించి వృక్షంబులను త్రాళ్లను దీసికొని యాటలాడిరి. ౬౮

భయంకరాకారులగు వానరులు నూలులు నూలులుగాను వేనవేలుగాను లక్షలక్షలుగాను గోటులుకోటులుగాను భూమిని వ్యాపించియుండిరి.

గొప్పదగు నావానరసేవ రామసహితమయి పరమసంతోషంబు నొంది పులకాంతితమయి సుగ్రీవ పాలితమయి రేయుంబవలను బయనముచేయుచుండెనది. ౭౦

వానరులందఱు యాద్ధంబునందలి యంత్రాహంబున మిక్కిలియు శీఘ్రముగాఁ బోయిరి; సీతాదేవిని ఎప్పుడెప్పుడు విడిపింతుమో యీ కొంచెము సేపైనను ఎచ్చటను నిలువరైరి. ౭౧

అంత నావానరులు వృక్షములచే నిండినదియు నానావిధవృగసంయుతంబునగు సహ్యాపర్వతంబును అట్లు మలయపర్వతంబును బొందిరి. ౭౨

రాముండు సహ్యామలయపర్వతంబులందలి నానావిధవనంబులగు విఱు

పశ్యన్నతియయా రామ స్సహ్యాస్య మలయస్య చ,
వకుళాం స్త్రీలకాం శూచితా నశోకాన్ సిన్ధువారకాన్. ౨౪
కరవీరాంశ్చ తినిశాన్ భజ్జన్తిస్థ ప్లవజ్గమాః,

అజోక్తాంశ్చ కరజ్జాంశ్చ ప్లతున్యగ్రోధతిన్దుకాన్. ౨౫
జమ్బూకామలకా న్నీపా న్భజ్జన్తిస్థ ప్లవజ్గమాః,

ప్రస్తరేషు చ రమ్యేషు వివిధాః కాననద్రుమాః. ౨౬
వాయువేగప్రచలితాగి పుష్పై రవకిరన్తి తాన్,
మారుత స్సుఖసంస్పర్శో వాతి చన్దనశీతలః. ౨౭
షట్పదై రనుకూజద్భి ర్వనేషు మధుగన్ధిషు,

అధికం శైలరాజ స్తు థాతుభి స్సువిభూషితః. ౨౮
థాతుభ్యగి ప్రసృతో రేణు ర్వాయువేగవిఘట్టితః,
సుమహా ద్వానరానీకం ఛాదయామాస సర్వతః. ౨౯
గిరిప్రస్థేషు రమ్యేషు సర్వత స్సమ్మృపుష్పితాః,
కేతక్య స్సిన్ధువారాశ్చ వాసన్త్యశ్చ మనోరమాః. ౩౦
మాధవోన్య గన్ధపూర్ణాశ్చ కున్దగుల్తాశ్చ పుష్పితాః,
చిరిబిల్వా మధూకాశ్చ వజ్జుళాగి ప్రియకాన్తథా. ౩౧
స్ఫుర్జకా స్త్రీలకా శ్చైచ్ఛవ నాగవృక్షాశ్చ పుష్పితాః,
చూతాగి పాటలయ శ్చైచ్ఛవ కోవిదారాశ్చ పుష్పితాః. ౩౨
ముచులిన్ద్వారాశ్చైచ్ఛవ శీంశుపాగి కుటజాన్తథా,
ధవా శ్శల్మలయ శ్చైచ్ఛవ రక్తాగి కురవకాన్తథా. ౩౩
హింతాలా స్త్రీనిశాశ్చైచ్ఛవ చూర్ణకా నీపకాన్తథా,

లను నెలయేఱులను జూచుచుఁ బోయెను.

23

వానరులు మార్గంబున చంపకవృక్షములను బొట్టుగుచెట్లను మామిడి చెట్లను ఆశోకవృక్షంబులను తెల్లవావిలిచెట్లను గన్నేరుచెట్లను నేమిచెట్లను అంత నంతఁ జూచుచుఁ బోయిరి.

24

వానరులు మార్గంబున ఊడుగుచెట్లను క్రానుగుచెట్లను జావ్విచెట్లను మఱ్ఱిచెట్లను తుమ్మికిచెట్లను నేరెడుచెట్లను, ఉసిరిగచెట్లను అంత నంతఁ జూచుచుఁ బోయిరి.

25

రమణీయంబులగు కిలయందున్న నానావిధవన్యవృక్షంబులు వాయు పేగంబునకుఁ జలించి యావానరులపై పూలు గురిపించినవి.

26

అప్పుడు మధుపూర్ణంబులగు సుగంధివనంబులందు భృంగంబులు ఝుంకరించుచు వెంటఁదగుల మందమారుశంబు ఘృభిన్నరృంభయు చందనశీతలంబయు పీచినది.

27

పర్వతశ్రేష్ఠంబగు సహ్యాంబును మిక్కిలియు ధాతుభూషితం బయు నది.

28

ఆవానరుల త్రొక్కుడువలన ధాతువులందుఁ బుట్టినపర-గము గాలిఁ బ్రభుకేఁగి యావానరనైన్యము నంతయుఁ గప్పినది.

29

అచ్చటఁ గొండనైత్తములందంతటను జక్కఁగాఁ బుష్పించియుండు మొగిలిపొదలును తెల్లవావిలిచెట్లును మనోహరంబులగు గురివెండచెట్లును మాధవీలతలును దుంపరాశ్చ చెట్లును మొల్లచెట్లును కానుగుచెట్లును ఇప్పచెట్లును పొగడచెట్లును వేగిసచెట్లును తుమ్మికిచెట్లును బొట్టుగుచెట్లును నాగకేసరవృక్షములునుమామిడిమ్రాఁకులును కలిగొట్టుమ్రాఁకులును శోపిదారంబులునుఖర్జూరంబులును నర్జునంబులును శింశుపావృక్షంబులును అడవిమల్లెలును చంద్రమ్రాఁకులును శాల్మలివృక్షంబులునుఎఱ్ఱగోరంటలును శ్రీతాళిపుమ్రాఁకులును నేమివృక్షంబులును ఉసిరిగమ్రాఁకులును గదంబవృక్షంబులును నల్లపువ్వుల యిరుగుడుమ్రాఁకులును ఉలిమిరిమ్రాఁకులును ఊడుగుమ్రాఁకులును మెట్టతామ

నీలాశోకాశ్చ వరణా ఆజ్ఞోలాగి పద్మకాస్తథా. ౮౪
 ప్లవమానైగి ప్లవజ్జెస్తు సర్వే పర్యాకులీకృతాః,
 వాప్యస్తస్మిన్నిరౌ శీతాగి పల్వలాని తక్షణవచ. ౮౫
 చక్రవాకానుచరితాగి కారణ్ణవనిషేవితాః,
 ప్లవైగి క్రౌఞ్చైశ్చ సజ్జీగ్ధా వరాహమృగసేవితాః. ౮౬
 ఋక్షైస్త్రతుభిస్సింహౌ శ్వాదూలైశ్చ భయావహైః,
 వ్యాఘ్రైశ్చ బహుభిర్భీమైస్సేర్యమానా సుమంతతః. ౮౭
 పద్మే స్సౌగంధికైగి పుష్పైగి కుముదైశ్చోత్పలైస్తథా,
 వారిజైర్వివిధైగి పుష్పై రమ్యాస్తత్ర జలాశయాః. ౮౮
 తస్య సానుషు కూజన్తి నానాద్విజగణాస్తథా,

స్నాత్వా పీతోద్దకా న్యత్ర జలే క్రిడన్తి వానరాః. ౮౯
 ఆనోన్యన్యం ప్లావయన్తిస్త

శైల మారుహ్య వానరాః,

ఫలా న్యమృతగంధీని మూలాని కుసుమాని చ. ౯౦
 బుభుజిర్వానరాస్తత్ర పాదపానాం మదోత్కటాః,
 ద్రోణమాత్రప్రమాణాని లమ్బమానాని వానరాః. ౯౧
 యయుగి పిబన్తో హృష్టాస్తే మధుని మధుషిజ్జళాః,

పాదపానవభజన్తో వికర్షన్తస్తథా లతాః. ౯౨
 విధమన్తో గిరివరా నృపయయుగి ప్లవగర్భభాః,
 వృక్షభ్రోన్యే తు కపయౌ నర్దన్తో మధుదర్శితాః. ౯౩
 ఆన్యే వృక్షౌ నృపద్యన్తే ప్రపతన్త్యపి చాపరే,

రలును పుష్పితంబులగు నీవృక్షంబులన్నియు నానానరుల కోలాహలాంశునకుఁ బర్యాకులంబు లయినవి. ౮౦-౮౪

అసహ్యపర్వతమునందు శీతలాబగు జలముగలవియుఁ జక్రవాకకారండ్ల వశోభితంబులును నీరుకాకులును గ్రంచంబులును ఇవి మొదలగుపక్షులచే నొప్పుచున్నవియు వరాహాదిజలగోచరమృగసేవితంబులునగు నడబావులును ఋక్షంబులును సింహులును సింహంబులును శార్దూలంబులును దుష్టగజంబులును మొదలగు భయంకరమృగంబులతోఁ గూడినవనంబులును వికసించిన కమలంబులును చెరుగువలును తెల్లకలువలును నల్లకలువలును మొదలగు జల జాకపుష్పంబులతో నొప్పుచున్న జలాశయాంబులును ఇవన్నియు నానానరులచేఁ జెఱుపఁబడినవి. ౮౫

అప్పు డానైన్యముజూచి సహ్యపర్వతసాువులందలి నానావిధపక్షులు కూయుచుండినవి.

వానరులు సహ్యపర్వతంబునందలి సరస్సులందు స్నానంబుగావించి నీళ్లుద్రావి యొక్కరివై నొకరు నీళ్లుపోసుకొనుచుఁ గ్రీడించిరి. ౮౬

వానరు లంతఁ బర్వతంబు నారోహించి మదమోహితులయి అప్పు తంబుపంటిఫలంబులను గడ్డలను బుష్పంబులను భుజించిరి. ౮౭

తేనెకుంబోలి గోరోచనపువన్నెగల యావానరులు అచ్చటచ్చట వ్రేలుకాడుచున్న తూమెండుతేనియగల తేనెతెట్టెలను యభేచ్ఛముగాఁ ద్రాగుచుఁ బరమసంతోషంబునఁ బోయిరి. ౮౮

వానరోత్తములు వృక్షంబుల విణుచుచు లతలను ఆక్రమించుచు గొప్ప పర్వతంబులను బగులఁగొట్టుచుఁ బోయిరి. ౮౯

కొందఱు వానరులు తేనెద్రావుటచే మదించి యణుచుచు వృక్షంబులు లేనిచోట నడచిరి; కొంగఱు వృక్షంబుల నారోహించి; కొందఱు వృక్షంబులనుండి నేలకు దుమికిరి. ౯౦

బభూవ వసుథా తై స్తు సమ్పూర్ణా హరియాథవైః. ౯౪
 యథా కలమకేదారైః పక్షై రిద వసున్ధరా,
 మహేష్ఠా మథ సమ్పూర్ణ్యా రామో రాజీవలోచనః. ౯౫
 అథ్యారోహ స్తహాబాహు శ్శిఖరం ద్రుమభూషితమ్,

తత శ్శిఖర మారుహ్య రామో దశరథాత్మజః. ౯౬
 కూర్మమీనసమాక్షిర్ణ మపశ్య త్సలిలాకరమ్,

తే సహ్యం సమత్రిక్రమ్య మలయం చ మహాగిరిమ్. ౯౭
 ఆనేదు రానుపూర్వేణ సముద్రం భీమనిస్వనమ్,
 అవరుహ్య జగామాశు వేలావన మనుత్తమమ్. ౯౮
 రామో రమయతాం శ్రేష్ఠ స్ససుగ్రీవ స్సలక్షణః,

అథ ధౌతోపలతలాం తోయాహై స్సహస్థితైః. ౯౯
 వేలా మాసాద్య విఫులాం రామో వచన మబ్రవీత్,
 ఏతే వయ మనుప్రాప్తా స్సుగ్రీవ! వరుణాలయమ్. ౧౦౦
 ఇహేదానీం విచింతా సా యా నగి పూర్వం సముత్థితా,

అతః పర మతీరోఽయం సాగరస్సరితాం పతిః. ౧౦౧
 నచాఽయ మనుపాయేన శక్త స్తరితు మర్హః,
 తదిహైవ నివేశోఽస్తు మన్త్రగి ప్రస్తూయతా మితి. ౧౦౨
 యథేదం వానరబలం పరం పార మవాప్నుయాత్,

ఇతీవ స మహాబాహు స్సీతాహుణకగ్నితః. ౧౦౩
 రామ స్సాగర మాసాద్య వాసమౌజ్ఞాపయ త్తదా,

వానరోత్తములచేత నిండియుండుభూమి పరిపైరులచే నిండినభూమి
వలె నొప్పుచుండినది. ౯౪

అంత మహాబాహుఁడును గమలంబులవంటి కండ్లుగలవాఁడునగు
రాముఁడు మహేంద్రపర్వతంబుఁజేరి నానావృక్షసమూహంబులకృతంబగు దాని
శిఖరంబు నారోహించెను. ౯౫

అంత దశరథకుమారుడగు రాముఁడు మహేంద్రశిఖరంబు నారో
హించి తాఁదేళ్లతోను మత్స్యంబులతోను నిండియున్న సముద్రంబుఁ
జూచెను. ౯౬

ఆవానరులు అట్లు సహ్యపర్వతంబును మలయపర్వతంబును దాటి
భయంకరాశావంబగు సముద్రంబు సమీపించిరి. ౯౭

ఇతరులకు సంతోషముగలిగించువారలలో నుత్తముఁడైనరాముఁడు
సుగ్రీవలక్ష్మణులంగూడి పర్వతంబుడిగ్గి సముద్రంబుఁ జూచుకొనుకడంబున కిఘ్రీ
ముగా సముద్ర తీరవనంబునకుఁ బోయెను. ౯౮

అంత రాముఁడు వేగవంకంబులగు తరంగంబులచే ధౌతంబులగు
తాళ్లుగల సముద్రతీరంబుఁజేరి సుగ్రీవునిజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౯౯

సుగ్రీవుడా! ఇదిగో! మనము సముద్రంబునొద్దకు వచ్చిశాము.
మునుపే మనము చేసియుంటిమే అయాశోచనము నిష్పాదు చేయ
వలసినది. ౧౦౦

ఇంక నదీపతియగు సముద్రంబేకాని తీరంబులేదు. ౧౦౧

ఉపాయంబులేక యీసముద్రంబు దాట నలవిగాదు.

అట్లుకావున నిచ్చటనే విడియదము; ఈవానరనైన్యము సముద్రంబు
నవ్వలిగట్టుచేరున ట్లాలోచనము నేయవలయును. అని రాముఁడు సుగ్రీవు
నితోఁ జెప్పెను. ౧౦౨

సీతాహరణంబునఁ బరమదుఃఖితుఁడైయున్న మహాబాహుఁడగు
రాముఁడు సముద్రంబుఁ జేరినపిమ్మట నచ్చట విడియటను గుఱించి యీ

సర్వా స్సేనా నివేశ్యంతాం వేలాయాం హరిపుష్పవ! ౧౦౪

సమ్భ్రాంతో మస్త్రకాలో నః సాగరస్యాస్య లఙ్ఘనే,

స్వాం స్వాం సేనాంసముత్సృజ్య మాచ కశ్చి త్కుతో వ్రజేత్.
గచ్ఛన్తు వానరా శూరా జ్ఞేయం ఛన్నం భయం చ నః,

రామస్య వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవ స్సహలక్షణః. ౧౦౬

సేనాం న్యవేశయ త్తీరే సాగరస్య ద్రుమాఘుతే,
విరరాజ సమీపస్థం సాగరస్య తు తద్భలమ్. ౧౦౭

మధుపాణ్డుజలః శ్రీమా ద్ద్వితీయ ఇవ సాగరః,

వేలావన ముపాగమ్య తత స్తే హరిపుష్పవాః. ౧౦౮

వినివిష్టాగి షరం పారం కాఙ్క్ష మాణా మహాదధేః,
తేహం నివిశమానానాం నై న్యసన్నా హనిస్వనః. ౧౦౯

అ న్తర్ధాయ మహానాద మర్ణవస్య ప్రశుశ్రువే,
సా వానరాణాం ధ్వజినీ సుగ్రీ వేణాభిపాలితా. ౧౧౦

త్రే థా నివిష్టా మహతీ రామస్యార్థపరాభవత్,

సా మహార్ణవ మాసాద్య హృష్టా వానరవాహినీ. ౧౧౧

వాయు వేగసమాధూతం పశ్యమానా మహార్ణవమ్,

ప్రకార మాజ్ఞాపించెను.

౧౦౩

వానరశ్రేష్ఠుడవగు సుగ్రీవుడా! మనసేనల నన్నిటిని సముద్ర
తీరంబున విడియ నియమింపుము.

౧౦౪

ఈసముద్రంబు దాటు నుపాయంబును గుఱించి యాలోచించునవ
సరంబు మనకుఁ గలిగినది.

ఎవ్వఁడును దనసేనను వదలి యెచ్చటికిని బోఁగూడదు.

౧౦౫

శూరులగువానరులు అంకటను దిరుగుచుండవలయును; ఛిద్రంబస్వే
షించి మనలం బ్రహరించుటకై శత్రువు లెచ్చటవైనను దాచుకొనియుండురు.
అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

సుగ్రీవుఁడు రామునిమాటను విని లక్ష్మణునితోఁగూడ నానావృత్త
సంయుతంబగు సముద్ర తీరంబునందు వానరసేనను విడియ నియమించెను.

సముద్రసమీపంబున విడిసియున్న మధువర్షులగు నావారులసేన
కాంతిమంతంబగు వధువర్షంబయిన రెండఁసముద్రంబుకరణిఁ బ్రకాశించు
చుండినది.

౧౦౬

ఆవానరశ్రేష్ఠులు సముద్రతీరవనముబొంది యంత సముద్రంబు
నవ్వలితీరంబుఁ జేరంగోరుచు నచ్చటచ్చట విడిసిరి.

౧౦౭

అచ్చట నావానరసేన విడియటవలనఁ గలిగినధ్వని సముద్రధ్వనిని
గూడ నఱచి చెలంగినది.

౧౦౮

సుగ్రీవపాలితంబగు నాగొప్పవానరసేన వానరు లొక్కతట్టును
గోలాంగూలంబు లొక్కతట్టును భీల్లాకంబు లొక్కతట్టునుగా నిట్లు మూఁడు
ప్రకారంబులవిడిసి రామునికార్యంబుగావింపనుద్యుక్తయయి పరమోత్సా
హంబున నుండినది.

౧౦౯

ఆవానరసేన మహాసముద్రంబుఁ బొంది వాయువేగంబునకుఁ బెల్లుబ్బి,
తరంగంబులం జేలంగుచున్న మహాసముద్రముం జూచుచునంతోషంబు పొంది
నది.

౧౧౦

- దూరపార మసమ్బాధం రక్షోగణనిషేవితమ్. ౧౧౨
 పశ్యంతో వరుణావాసం నిషేదు ర్హరియాథపాః,
 చణ్డనక్రగ్రహం ఘోరం క్షపాదౌ దివసక్షయే. ౧౧౩
 హస్త మివ ఘనౌమైర్నృత్యైస్త మివ చోర్తిభిః,
 చన్ద్రోదయసముద్భూతం ప్రతిచన్ద్రసమాకులమ్. ౧౧౪
 చణ్డానిలమహాగ్రాహాగ్ కీర్ణం తిమితిమిజ్జిలైః,
 దీప్తభోగై రివాకీర్ణం భుజజ్జైర్వరుణాలయమ్. ౧౧౫
 అవగాధం మహాసత్త్వైర్నానాశైలసమాకులమ్,
 సుదుర్గం దుర్గమార్గం త మగాధ మసురాలయమ్. ౧౧౬

- మకరైర్నాగభోగైశ్చ విగాఢా వాతలోళితాః,
 ఉత్పేతుశ్చ నివేతుశ్చప్రవృద్ధా జలరాశయః. ౧౧౭
 అగ్నిచూర్ణ మివావిధ్రం భాస్వరామ్బు మహారగమ్,
 సురారివిషయం ఘోరం పాతాళవిషమం సదా. ౧౧౮
 సాగరం చామృరప్రఖ్య మమృరం సాగరోపమమ్,
 సాగరం చామృరం చేతి నిర్విశేష మదృశ్యత. ౧౧౯

- సమృప్తం నభసా పృష్ఠృ సమృప్తం చ నభోఽమృతా,
 తాదృశ్రూపే స్త దృశ్యేతే తారారత్నసమాకులే. ౧౨౦

దురస్థితంబగు నావనగట్టుగలదియు నక్షోభ్యులును రాక్షససమూహంబుచే నేమివలబడినదియు పదుజునియునికినట్టును ఎట్టిమృగంబునైన బట్టుకొనఁజాలిన మొనళ్లగలదియు సుధ్యాకాలంబునందు భయంకరంబులు చూపట్టునదియు తెల్లనినురుగులచే నవున్నట్లు దోచునదియుఁ దరంగంబుల నర్తనంబు గావించునట్లు గా నగువడునదియుఁ జంద్రోదయకాలంబున మఱియుఁ బెల్లబ్బి ప్రతిబింబితంబులగు చంద్రబింబంబుల నొప్పుచున్నదియు మహావాతంబునకుంబోలె వేగంబుగల మొనళ్లతోను దిమితిమింగిలంబులతోను నిండి యుండునదియు ఫణిస్థితమజులచే వెలుంగుచున్న సర్పంబుల నొప్పుచున్నదియు మఱియు శింశుమారాదిమహాజంతువులచే వ్యాపింపఁబడినదియు జలంబులమునిగియున్న నానావిధపర్వతంబులుగలదియు జొరరానిదియు మార్గరహితంబును మిక్కిలియు లోఁతుగలదియు నసురాలయంబునునగు నాసముద్రంబును తాచి నానరోత్తములు దీని నెట్లు దాటఁగలమని దుఃఖంబునొందెరి. ౧౧౬

గొప్పగొప్పతరంగములు మకరంబులతోను సర్పంబులతోను వాయువేగభరితంబులు పెల్లబ్బి యత్యున్నతంబులు యెగిరిపడుచుండినవి. ౧౧౭

రాత్రికాలంబునందుఁ జంద్రకిరణశంఖర్కంబునందేసి సముద్రంబునందలి జలబిందువులు అగ్నికణంబులఁబోలె ప్రకాశించుచుండును; ఆకాశంబునందును అట్లు నక్షత్రంబులు ప్రకాశించుచుండును. సముద్రంబు మహానాగంబులుగలది, ఆకాశంబును నాగంబులుగలదే. సముద్రంబున నురులుండురు, ఆకాశంబునను ఆనుదులుండురు. సముద్రంబు భయంకరంబైనది, ఆకాశంబును భయంకరంబైనది. సముద్రంబు పాతాళంబువలె గంభీరంబుగనుండినది, ఆకాశంబునట్టిదే. కావున నిప్పుడు సముద్రం బాకాశంబువలెనుండినది, ఆకాశంబు సముద్రంబువలె నుండినది ఇది సముద్రంబనియు నిది యాకాశంబనియు నెంతమాత్రము భేద మగవడలేదు. ౧౧౮, ౧౧౯

సముద్రమునందలిజలము ఆకాశమువలె నుండినది, ఆకాశంబు జలంబువలెనుండినది. కావున నాయాకాశసముద్రంబులు రెండును ఒక్కటివలె

సముత్పత్తితమేఘస్య వీచిమాలాకులస్య చ,
 విశేషో న ద్వయో రాసీ త్సాగరస్యామృతస్య చ. ౧౨౧
 అనోయస్య మాహతా స్సక్తా స్వప్నసు శ్చీమనిస్వనాః,
 ఊర్తయ స్సిన్ధురాజస్య మహాభేర్య ఇవాహవే. ౧౨౨
 రత్నైః ఘజలసన్నాదం విషక్త మివ వాయునా,
 ఉత్పతంత మివ క్రుద్ధం యాదోగణసమాకులమ్. ౧౨౩
 దదృశు స్తే మహాత్సాహా వాతాహతజలాశయమ్,
 అనిలోద్ధత మాకాశే ప్రవల్లంత మి వోర్షిభిః. ౧౨౪

తతో విస్తయ మాపన్నా దదృశు ర్హరయ స్తదా,
 భ్రాన్తోఽన్తి జలసన్నాదం ప్రలోలమివ సాగరమ్. ౧౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుర్థస్కంధః. ౪.

పంచమ స్కంధః.

సా తు నీలేన విధివత్స్వారతో సుసమాహితా,
 సాగరసోఽన్తి తరే తీరే సాధు సేనా నివేశితా. ౧

మైన్దశ్చ ద్వివిదశ్చోభా తత్ర వానరపుజ్జవా,
 విచేరతు శ్చ తాం సేనాం రత్నార్థం స్వతో దిశమ్. ౨
 నివిష్టాయాం తు సేనాయాం తీరే నదనదీపతే,
 పార్శ్వస్థం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రామో వచన మబ్రవీత్. ౩
 శోకశ్చ కిల కాలేన గచ్ఛతా హ్యపగచ్ఛతి,
 మమ చాపశ్యతః కాంతా మహాన్యహాని వర్ధతే. ౪

నొక్కటి భేదము లేకుండ నుండినవి.

౧౨౦

మేఘసమూహంబుతో నొప్పుచున్న యాకాశమునకును తరంగసంఘాతులం బగు సముద్రంబునకును ఎంతమాత్రము భేద మగపడలేదు. ౧౨౧

సముద్రంబునందలి యలలు ఒకటిచే నొకటి కొట్టబడినవై యుద్ధంబునందు పెద్దభేరులుంబోలె భయంకరారావంబున ధ్వనించుచుండినవి.

రత్నంబులతోను జలంబులతోను మహాధ్వనిగల్గి వాయుమాతంబయి యాశంబున కుద్గమించుకైవడి కోపంబునొందియుండు చాడునం జూపట్టుచు జలజంతుగణసంకులంబై వాయువేగంబునకు లేచు తరంగంబులధ్వనిచే మాటలాడునట్లు గాన్పించుచున్న సముద్రంబును మహోత్సాహకాలులగు నానానరులు చూచిరి.

౧౨౩, ౧౨౪

అంత నప్పుడు వానరులు నానావిధంబుగాఁ దరంగంబు లుద్గమింప మహాధ్వనింబొల్పు నుద్భాసితంబయినట్లు చూపట్టుచున్న సముద్ర బుజ్జూచి యాశ్చర్యంబు నొందిరి.

౧౨౫

ఇది నాలుగవసర్గము.

విదవసర్గము.

వానరసేనానాయకుఁడగు నీలుండు జక్కగా రక్షకుల వేర్పఱచి నిర్భయంబుఁ గావించి సముద్రోత్తరతీరంబునందు నీతికాస్త్రోక్తప్రకారంబునఁ జక్కగా సేనానివేశనంబు గావించెను.

౧

అప్పు డచ్చట మైందుండును ద్వివిదుండును నీవానరోత్తము లిర్వురును రక్షణార్థమయి వానరసేన యన్నిప్రక్కలను దిరుగుచుఁ గాచియుండిరి.

అట్లు నైన్యంతయు విడిసినంత నే రాముండు తనపార్శ్వభాగంబునఁ గొలిచియున్న లక్ష్మణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

౩

దుఃఖము కొంతకాలము గడవగా నశించును, నాకుఁ బ్రియురాలుఁ జూడకుండుటచేఁ గలిగినదుఃఖముమాత్రము అంకికంకకు పృథ్విబొందుచున్నది.

న మే దుగళం ప్రియా దూరే న మే దుగళం హృతేతి వా,
ఏతదేవానుశోచామి వయోఽస్యా హ్యతివర్తతే. ౫

వాహి వాత యతగ కాంతా తాం స్ఫుప్త్యై మామపి స్ఫుశ,
త్వయి మే గాత్రసంస్పర్శ శ్చన్ద్రో దృష్టిసమాగమః. ౬

తన్నే దహతి గాత్రాణి విషం పీత మివాశయే,
హానాథేతి ప్రియా సా మాం హ్రియామాణా యదబ్రవీత్. ౭

తద్వియోగేన్ధవతా తచ్చింతా విఫలార్చిషా,
రాత్రిం దినం శరీరం మే దహ్యతే మదనాగ్నినా. ౮

అవగాహ్యర్ణవం స్వప్నే సౌమిత్రే ! భవతా వినా,
కథంచిత్ప్రజ్వల న్నామ స్సమాం సుప్తం జలే దహేత్. ౯

బహ్వేత త్కామయానస్య శక్యమేతేన జీవితుమ్,
యదహం సా చ వామోరూ రేకాం ధదణి మాశ్రితౌ. ౧౦

ప్రియురాలు దూరంబున నున్నదని నాకు దుఃఖములేదు; రాక్షసుడు గొనిపోయెననియున్నను నాకు దుఃఖములేదు. విలయనగా నచ్చటికిఁబోయి యారాక్షసుం జంపి మరలఁ బ్రియురాలిం బడయవచ్చునుగదా ! అయితే ఇప్పుడు ఆబిడ యావనము వ్యర్థముగాఁ బోవుచున్నదే ! అనియే నాకు దుఃఖము గలుగుచున్నది. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧

వాయుదేవుఁడా ! నాప్రియురాలుండుస్థలంబున సంచరింపుము. అచ్చట నాబిడకు స్పృశింపుము. ఆబిడదేహము దాఁకివచ్చిన నిన్ను స్పృశించుటవలన నా కాబిడదేహముఁ దాఁకినట్లు సంతోషము గలుగును. కావున నాబిడ దేహస్పర్శము నాకుఁ గలుగుట నీయధీనముగా నున్నది. అట్లు ప్రియురాలి ముఖంబువలెనుండు చంద్రుంజాది ప్రియురాలిమొగంబుఁ జూచినట్లు సంతోషంబు నొందవలసియున్నది కావున నాకుఁ బ్రియురాలిముఖంబుఁ జూచుట చంద్రుని యధీనముచూ నున్నది. ౨

సమస్తభోగంబులకు బరిత్యజించి నావెంట నడవికివచ్చినట్టి ప్రియురాలు రావణునిచేఁ గొనిపోఁబడునప్పుడు తాను బాతివ్రత్యాన్నిచే నతని నీటుసేయ నమర్థురాలయినను నాయందుండు భక్తిచే నన్నేగతిగా దలంచి “అయ్యో ! నాథుఁడా” అని చెప్పినమాట నాహృదయంబుననుండి ప్రాఁగఁబడిన విషంబుకై వడి దేహంబంతయు దహింపఁబడుచున్నది. ౩

మనస్తగుండను నన్ని హోత్రము ఆప్రియావియోగంబే యింధనములుగా నాబిడను జింపించుటయే జ్వాలలుగా నాదేహంబంతయు రేయుంబవలను దహించుచున్నది. ౪

లక్ష్మణుఁడా ! నేను నిన్నువిడిచి సముద్రంబునఁబడి పరుండెదను. నేను నీళ్లలోఁ బరుండియుండునేని ప్రజ్వలించుచున్న యామస్తఘుఁడు నన్ను దహింపఁజాలఁడు. ౫

నేనును సుందరములయిన తొడలుగల యానీతయును ఒక్కభూమి యందుండుటయే యిప్పటి కధికముగానున్నది. కావున భూమియందే మనతో

కేదారస్యేవ కేదారస్సేదకస్య నిరూదకః,
ఉపన్నేహేన జీవామి జీవంతీం యచ్ఛృణోమి తామ్. ౧౧

కదాను ఖలు సుశ్రోణీం శతపత్రాయతేక్షణామ్,
విజిత్య శత్రున్ద్విత్యామి సీతాం స్థితా మివ శ్రియమ్. ౧౨

కదాను చారుబిమ్బోపం తస్యాః పద్మమి వానసమ్,
ఈషదున్నమ్య పాస్యామి రసానున మివాతురః. ౧౩

తస్యాస్తు సంహతౌ పీనౌ స్తనౌ తాశఫలోపమా,
కదాను ఖలు సోత్కమాన్లిష్ఠ్యవ్రాత్యా మాం భజిష్యతః. ౧౪

సా మాన మసితాపాణ్ణీ రక్షోమధ్యగతా సతీ,
మన్నాథా నాథహీనేవ త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి. ౧౫

కథం జనకరాజస్య దుహితా సా మమ ప్రియా,
రాక్షసీ మధ్యగా శేతే స్నుమా దశరథస్య చ. ౧౬

కదావిక్షోభ్య రక్షోంసి సా విధూయోత్పతిష్యతి,
విధూయ జలదాన్నీలాన్ శశిరేఖా శరత్స్వివ. ౧౭

స్వభావతనుకా మానం శోకేనానశనేన చ,
భూయ స్తనుతరా సీతా దేశకాలవిపర్యయాత్. ౧౮

కదాను రాక్షసేవ్రస్య నిధాయోరసి సాయకాన్,
సీతాం ప్రత్యాహరిష్యామి శోకముత్సృజ్య మానసమ్. ౧౯

పాటు 'బ్రతికియున్నదనిగా' యని దీనిచేత మాత్రము జీవించియుండగలను.

సీత బ్రతికియున్నదని వినుచున్నాను కావున దీనిచేత నీళ్లుగలచేసి లేమతాఁడుడుచే నెండకుండునట్లు జీవించియుండును. ౧౧

నేను శత్రువులజయించి సుందరములయిన పిఱుదులుగలదియుఁ గమలాబులందోలె వికాలసుందరములయిన నేత్రములుగలదియునగు సీతను లక్ష్యినిందోలె నెప్పుడు చూడగలను? ౧౨

సుందరములుగు దొండపండువంటి పెదవులుగలదియుఁ గమలాబు వంటిదియునగు సీతముఖమును గొంచెము వైకెత్తి రోగి రసాయనము ద్రావ నటుల నధరామృతము నెప్పుడు ద్రావుదును? ౧౩

సీత నన్ను గవుఁగిలించుకొనఁగాఁ బరస్పరసంహతములును మారస లుంబులును దాళఫలంబువంటివియు నగు నాబిడస్తనంబులు నకంపంబులయి యెప్పుడు నామేను సోఁకగలవు? ౧౪

నల్లనికడకండ్లుగలదియుఁ బరివ్రతయునగు నాసీత రాక్షసులచేతఁ జిక్కి నాధుఁడను నేనుండియు ననాధవలె రక్షకుఁగానక పరితపించుచున్నది. నిశ్చయము. ౧౫

అసీతాదేవి జనకమహారాజుహృదయస్థు నాప్రియలయ్యు దశ రథమహారాజు రోఁడలునయ్యు రాక్షసస్త్రీలనడుమం జిక్కియున్నదేమి? ౧౬

శరదృతువునందుఁ జంద్రరేఖ నల్లనిమేఘంబులం ద్రోసిపుచ్చి బయలుపెడలునట్లు సీత యెప్పుడు అవిఘ్నేభ్యులగు రాక్షసులం బాఁడోలి నా యెదుట నుదయింపగలదు? ౧౭

స్వభావంబుననే కృశదేహయయినసీత యెప్పుడు దేశకాల వైపరీత్యంబునందేసి దుఃఖంబునను ఉపవాసంబులచేతను మఱియు మిక్కిలి కృశించియుండగలదు. ఇది నిశ్చయము. ౧౮

నేను రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునివక్షస్థులంబున బాణంబుల నాఁటి మరల సీతంబొంది యెప్పుడు మనోదుఃఖంబు విడువగలను? ౧౯

కదాను ఖలు మాం సాధ్వీ సీతా సురసుతోపమా,
సోత్కణ్ఠా కణ్ఠమాలమృత్య మోక్ష్యత్యానందజం పయః. ౨౦

కదా శోక మిమం ఘోరం మైథిలీని ప్రయోగజమ్,
సహసా విప్రమోక్ష్యమి వాస శ్శుక్లేతరం యథా. ౨౧

ఏవం విలపత స్తస్య తత్ర రామస్య ధీమతః,
దివక్షయా న్నన్దరుచి రాభస్కరోఽస్త ముపాగమత్. ౨౨

ఆశ్వాసితో లక్ష్మణేన రామ స్సన్ధ్యా ముపాసత,
స్మరన్మమలపత్రాక్షీం సీతాం శోకాకులీకృతః. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షష్ఠమ స్కంధః ॥

షష్ఠ స్కంధః.

లజ్కాయాం తు కృతం కర్త ఘోరం దృష్ట్వా భయావహమ్,
రాక్షసేంద్రో హనుమతా శక్రేణేవ మహాత్తనా. ౧

అబ్రవీద్రాక్షసాన్ సర్వాన్ప్రియా కించిదవాఙ్ముఖః,

ధర్మితా చ ప్రవిష్టా చ లజ్కా దుష్ప్రిసహా పురీ.
జేన వానరమాత్రేణ దృష్టా సీతా చ జానకీ, ౨

ప్రాసాదో ధర్మిత శ్చైత్యః ప్రవరా రాక్షసా హతాః.
ఆవిలా చ పురీ లజ్కా సర్వా హనుమతా కృతా, ౩

కిం కరిష్యామి భద్రం వగి కిం వా యుక్త మనన్తరమ్.
ఉచ్యతాం న స్సమర్థం చ యత్కృతం సుకృతం భవేత్, ౪

పరివ్రతయు దేవకన్యాసమానురాలునగు సీతాదేవి పరమకౌతుకంబున నన్నుఁ గంతంబునం గవుఁగిలింతుకొని ఆనందభాష్పంబుల నెవ్వడు విడువఁగలదు? ౨౦

భయంకరంబగు నీ సీతావిరహదుఃఖంబును మలినవిస్త్రంబునుబోలె శిఘ్రంబున నెవ్వడు విడువఁగలను? అని రాముఁడు విలపించెను. ౨౧

అచ్చట బుద్ధిమంతుఁడగు రాముఁ డట్లు విలపించుచుండఁగానే మూర్ఖుఁడు మందకాంతియుయి యస్తమించె నంత సంద్యాయకాలం బయ్యెను.

అంత లక్షణునిచే నాశ్వాసితుఁడై కషలపత్రంబులుంబోలె వికలంబులగుకండ్లుగల నీతం దలంచుచు దుఃఖితుఁడై సంద్యావందనంబుఁ గావించెను. ౨౨

ఇది యైదవసర్గము.

ఆఱవసర్గము.

అంత నచ్చట రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు దేవేంద్ర సదృశమహా పరాక్రమశాలియుగు హనుమంతుఁడు లంకాయందుఁ గావించిన మహాభయం కరకార్యంబుఁ జూచి సిగ్గుచేఁ గొంచెము దలవించి రక్షనుల నందఱం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

ఒకకోఁది యంతవాఁ డాహనుమంతుఁడు శత్రువులకు దుష్ప్రవేశం బగు లంకాపట్టణమును నిర్లక్ష్యముగాఁ బ్రవేశించి జనకునికొమార్తెను నీతం జూచియుఁ బోయిరాఁడు. ౨

హనుమంతుఁడు చైత్ర్యప్రాసాదంబును బగులఁగొట్టెను. ఉత్తములగు రాక్షసులబెక్కింద్రం జంపెను, లంకాపట్టణంబునంతయు దహించి వ్యాకులంబు గావించెను. ౩

ఇంక మనమేమిచేయవలెను, మనహితంబును జేసినచో గాద్యసిద్ధిగలిగించునదియనగు నుపాయం బెద్ది? వచింపుఁడు, దానింజేసెదను, మీకు మంగళము గలుగుఁగాక. ౪

మస్త్రమూలం హి విజయం ప్రాహురా ర్థా మనస్వినిః. ౫

తస్మా ద్వైరోచయే మస్త్రం రామం ప్రతి మహాబలాః,

త్రివిధాః పురుషా లోకే ఉత్తమాధమమధ్యమాః. ౬

తేషాం తు సమవేతానాం గుణదోషా వదామ్యహమ్,

మన్త్రిభి ర్హితసంయు క్తై స్సమర్థై ర్శస్త్రనిర్ణయే. ౭

మిత్రై ర్వాఽపి సమానార్థై ర్భిన్నవై రపి వా హితైః,

సహితో మస్త్రయిత్వా యః కర్తారమ్భాస్సృవ ర్తయేత్. ౮

దైవే చ కురుతే యత్నం తమాహుః పురుషోత్తమమ్,

ఏకోఽర్థం విమృశే దేకోధర్మే ప్రకురుతే మనః. ౯

ఏకః కార్యాణి కురుతే త మాహు ర్ద్ధమం నరమ్,

గుణదోషా వనిశ్చిత్త్య త్యక్త్వా దైవవ్యపాశ్రయమ్. ౧౦

కరిష్యామితి యః కార్యముపేక్షే త్స నరాధమః,

యథేమే పురుషా నిత్య ముత్తమాధమమధ్యమాః. ౧౧

ఏవం మస్త్రా హి విజ్ఞేయా ఉత్తమాధమమధ్యమాః,

ఐకమత్య ముపాగమ్య శాస్త్రదృష్టేన చక్షుషా. ౧౨

మన్త్రిణో యత్ర నిరతా స్త మాహు ర్శస్త్ర ముత్తమమ్,

బహ్వ్యోఽపి మతయో భూత్వా మన్త్రిణా మర్థనిర్ణయే. ౧౩

పున ర్య త్రైకతాం ప్రాప్తా స్స మన్త్రో మధ్యమః స్మృతః,

మహాబలకాలులగు రాక్షసులారా! ధీరులగు పెద్దలు మంత్రముచేతనే జయము సిద్ధించునని చెప్పెదరు. కావున రామునివిషయమయి మంత్రము సేయఁగోరుచున్నాను. ౫

లోకంబున బురుషులు ఉత్తములు ఉధ్యములు నధములు నని మూఁడు విధములు, వారలభేదము తెలియుట కష్టము కాబట్టి నేను వారలగుణ దోషంబులఁ జెప్పెదను. ౬

ఎవ్వఁడు ఆలోచించుటయందు సమర్థులగు తనహితముగోరు మంత్రులతోఁగాని తనదుఃఖంబుఁకు దుఃఖించువారును దనసుఖంబునకు సంతోషించువారునయిన యట్టి స్నేహితులతోఁగాని తనమేలుగోరునట్టి బుద్ధువులతోఁగాని నక్కఁగా నాలోచించి శక్తివంచనలేక కార్యంబుల సారంభించుచు దైవమునందును భారము వేసియుండునో అతఁడు ఉత్తమపురుషుఁడు. ౭, ౮

ఎవ్వఁడు తానొక్కఁడే యాలోచనముచేరి యొక్కఁడుగానే దైవము సాశ్రయించి యొక్కఁడుగానే కార్యంబులఁజేయునో, అతఁడు మధ్యమపురుషుఁడని యందురు. ౯

ఎవ్వఁడు ఆలోచింపక మంచిచెడులను నిశ్చయింపక దైవమును సరకు. సేయక చేసెదనని కార్యము సారంభించి తుదముట్టఁగానింపక యగుపేక్ష సేయునో అతఁడు దధమపురుషుఁడు. ౧౦

ఎట్లు పురుషులు ఉత్తమమధ్యమాధమములని మూఁడువిధములగునట్లు మంత్రములును ఉత్తమ మధ్యమాధమము లని మూఁడు విధములు. ౧౧

మంత్రులందఱు నైకమత్యంబునొంది శాస్త్రజ్ఞానయుక్తంబగు దృష్టితోఁ బరస్పరాసక్తులయి యేమంత్రంబుసేయుదురో అది యుత్తమమంత్రంబుండురు. ౧౨

ఏమంత్రమునందు కార్యనిర్ణయవిషయమయి మంత్రులకుఁ బరస్పరమతభేదములుగలిగి యాపివ్వుటఁ దుదకు వికమత్యముగలుగునో అది మధ్యమమంత్రంబుండురు. ౧౩

అనోఽన్యం మతి మాస్థాయ యత్ర సమ్ప్రతిభాష్యతే. ౧౪
నచైకమత్యే శ్రేయోఽస్తి మన్త సోఽధమ ఉచ్యతే,

తస్మాత్సుమన్త్రితం సాధు భవంతో మతిమత్తమాః. ౧౫
కార్యం సమ్ప్రతిపద్యంతామేతత్కృత్యం మతం మమ,

వానరాణాం హి వీరాణాం సహస్రైః పరివారితః. ౧౬

రామోఽభ్యేతి పురిం లజ్కా మస్తాక ముపరోధకః,
తరిష్యతి చ సువ్యక్తం రాఘవస్సాగరం సుఖమ్. ౧౭

తరసా యుక్తరూపేణ సానుజ స్సబలానుగః,
సముద్రముచ్ఛోషయతి వీర్యేణాన్య త్కరోతి వా. ౧౮

అస్మిన్నేవం గతే కార్యే విరుద్ధే వానరైః సహ,
హితం పురే చ సైన్యే చ సర్వం సమ్మన్త్యతాం మమ. ౧౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షష్ఠస్తకః. ౬.

సప్తమస్తకః.

ఇత్యుక్తా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాస్తే మహాబలాః,
ఊచుగ ప్రాజ్ఞలయ స్సర్వే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్. ౧

ద్విషత్పక్ష మవిజ్ఞాయ నీతిబాహ్య స్త్వబుద్ధయః,
రాజన్! పరిఘశక్త్యప్తిశూలపట్టససమ్కులమ్. ౨

సుమహన్నో బలం కస్తా ద్విషాదం భజతే భవాన్,

ఏమంత్రమునందు మంత్రులు భిన్నభిన్నాభిప్రాయంబులఁ బొంది:
తమతమయభిప్రాయంబును వదలక వాదించుచుందురో మఱియు నైక
మత్యంబునొందవలె ననుప్రీతియు లేకయుండురో అది యథమంత్రం
బని చెప్పఁబడుచున్నది. ౧౪

ఆందువలన మిగుల బుద్ధిమంతులగు మీరలు కాస్తప్రకారంబున,
నైకమత్యంబుతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి చేయఁదగినకార్యమును నిర్ణ
యింపుడు, ఇది నాకుఁ గావలసినది. ౧౫

రాముఁడు పరాక్రమకాలులగు వేలకొలది వానరులంగూడి మనల
బాధించుటకై లంకాపురికి వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౬

రాముఁడు తమ్ముని నైన్యమును సుగ్రీవాదులనుంగూడి తనశక్తిచే
సుఖంబుగా సముద్రంబు దాటఁగలఁడు. ఇది స్పష్టము. ౧౭

రాముఁడు పరాక్రమంబున సముద్రమును ఎండించినను ఎండించును,
లేక సేతుబంధాదులు గావించి యయినను దాటివచ్చును. ౧౮

నేను శిష్యునిట్లు రాముఁడు వానరులతోవచ్చి లంక నుపరోధించు
వక్షమున మనకును వానరులకును విరోధముగలుగును అప్పటికి నాపట్టణంబు
నకును నైన్యంబునకును మేలుకలుగు నుపాయం బంతయు నాలోచింపుడు.
అని రావణుఁడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౯

ఇది యాఱవసర్గము.

ఏడవసర్గము.

సీతాహర్యులను బుద్ధిహీనులును మహాబలకాలులునగు నారాక్షసు
లందఱు రావణుఁడు చెప్పినది విని శత్రుబలంబుదెలియక రాక్షసాధీశ్వరుడగు
రావణుంజూచి చేమొడ్చుకీలించి యిట్లని చెప్పిరి. ౧

రాక్షసరాజుడవగు రావణుఁడా! గదలును ఈఁటెలును ఖడ్గంబులును
కూలంబులును అడ్డకత్తులును మొండుగాఁగల యనంతంబగు మననైన్యంబు

త్వయా భోగవతీం గత్వా నిర్జితాగి వన్న గా యుధి. 3

కై లాసశిఖరావాసీ యతై ర్భహుభి రావృతః,
సుమహా త్కదనం కృత్వా వశ్యే నై ధనదగి కృతః. ౪
స మహేశ్వరసఖ్యేన శ్లాఘ్యమాన స్త్వయా విభో!,
నిర్జిత స్సమరే రోషాల్లోకపాలో మహాబలః. ౫

వినిహత్య చ యతౌఘాన్నిత్యోభ్య చ విగృహ్యచ,
త్వయా కై లాసశిఖరా ద్విమానమిదమాహృతమ్. ౬

మయేన దానవేంద్రేణ త్వద్భయా త్సఖ్య మిచ్ఛతా,
దుహితా తవ భార్యార్థే దత్తా రాక్షసపుష్పవ. ౭

దానవేంద్రో మధుర్నామ వీర్యోత్సక్తో దురాసదః,
విగృహ్య వశమానీతగి కుమ్భినస్యాస్సుఖావహః. ౮

నిర్జితా నై మహాబాహో నాగా గత్వా రసాతలమ్,
వాసుకి స్తక్షక శ్శబ్ధో జటి చ వశ మాహృతాః. ౯

అక్షయా బలవన్తశ్చ శూరా లబ్ధవరాగి పునః,
త్వయా సంవత్సరం యుద్ధ్యా సమరే దానవా విభో!. ౧౦
స్వబలం సముపాక్రిత్య సీతా వశ మరిన్దమ!,

బున్నదే; నీజేల దుఃఖపడుచున్నావు? ౨

నీవు పాతాళంబున భోగపరికింజని యుద్ధంబున బున్నగుల జయించి నావు. 3

కైలాసపర్వతంబుననున్న యక్షరాజేంద్రుడు కుబేరుడు అనేక యత్నంబుగూడి మహాయుద్ధంబుచేసి తుదకు నీకు వశ్యుడయ్యె. ౪

ప్రభుడవగు రావణుడా! ఈశ్వరునకు స్నేహితుడని వినులికెక్కిన వాడును మహాబలుడును లోకపాలుడునగు నాకు బేరునింగూడ నీవు యుద్ధంబునందు జయించినావు. ౫

నీవు పెక్కండ్రయత్నంబులంబియు నానావిధంబులం గలంచియు బద్ధులంగావించియు కైలాసశిఖరంబుననుండి యీవువృకవిమానంబు దెచ్చి నావు. ౬

రాక్షసశ్రేష్ఠుడవగు రావణుడా! దానవసాధుండగు మయూరు నీకు భయపడి నీస్నేహంబు గోరి నీకు భార్యగా దనకూతురు మందోదరి నొసంగెను. ౭

పరాక్రమముచే గర్వితుడును దురాధర్మియు నీభగినికుంభీనసికిఁ బ్రియంబునగు దానవసాధుండయిన మధువును యుద్ధంబుగావించి పశికరించు కొంటి. ౮

మహాబాహుండవగు రావణుడా! నీవు పాతాళంబునకుఁ బోయి వాసుకిని దక్షకుని శంఖుని జటిని ఈనాగేంద్రులను జయించి వశ్యులఁ జేసి కొనియున్నావు. ౯

శత్రువుల నడఁగఁద్రొక్కంజాలిన ప్రభుడవగు రావణుడా! చూర్ణముగావించినను మరల లేచునట్టి నాశరహితులును బలవంతులును శూరులును బ్రహ్మగుర్చి తపస్సుగావించి పరంబులుపడసి యున్న వారలునునగు కాలకేయులను దానవులు తమయావచ్చుకిని నీతో నొక్కసంవత్సరంబు యుద్ధముచేసి తుదకు నీకు వశ్యులయిరి. ౧౦

మాయా శ్చాధిగతా స్తత్ర బహవో రాక్షసాధిపః. ౧౧

శూరాశ్చ బలవన్తశ్చ వరుణస్య సుతా రణే,
నిజ్జితా స్తే మహాబాహూ! చతుర్విధబలానుగాః. ౧౨

మృత్యుదణ్డమహా గ్రాహం శాల్మలిద్రుమమణ్డితమ్,
కాలపాశమహావీచిం యమకింకరపన్నగమ్. ౧౩

అవగాహ్య త్వయా రాజ! నయస్య బలసాగరమ్,
జయశ్చ విపులగి ప్రాప్తో మృత్యుశ్చ ప్రతిషేధితః. ౧౪

సుయుధేన చ తే సర్వే లోకా స్తత్ర విలోళితాః,
క్షత్రియై ర్భూమిభి ర్ద్విరై శ్చక్రతుల్యపరాక్రమైః. ౧౫
ఆసీ ద్వసుమతీ పూర్ణా మహద్భి రివ పాదపైః,
తేషాం వీర్యగుణోత్సాహై ర్న సమో రాఘవో రణే. ౧౬

ప్రసహ్య తే త్వయా రాజ! స్వతాగి పరమదుర్జయాః,

త్రిషు వా కిం మహారాజ! శ్రమేణ తవ వానరాన్. ౧౭

అయ మేవో మహాబాహూ రిన్ద్రజిత్తు పయిష్యతి,

అనేన హి మహారాజ! మాహేశ్వర మనుత్తమమ్. ౧౮

ఐష్ట్యా యజ్ఞం వరో లభ్యో లోకే పరమదుర్లభః,

శక్తితోమరమీనం చ వినిశ్ఠాన్త్రశై వలమ్. ౧౯

రాక్షసేశ్వరుడవగు రావణుడా! మఱియు నాకాలకేయులన్నీ హ
మువలన నానావిధమాయలనుంగూడ నేర్చియున్నావు. ౧౧

మహాబాహుడవగు రావణుడా! మఱియు నీవు కూరులును మహా
బలకాలులును జతురంగనైననగమేతులు నగు పరుణపుత్రులను యుద్ధంబున
జయించియున్నావు. ౧౨

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! నీవు యమదండంచే భయంకరనాక
రంబుగా కాల్రాత్యయుద్ధంబులే వృక్షంబులుగా యమపాశంచే మహాతరంగం
బుగా యమకింకరులే పన్నగంబులుగా సముద్రంబుపాలిక్రిం బొల్పునట్టి
యమనైననగంబుజొచ్చి యుద్ధంబున యముం బాణుడోలి అధికంబగు విజ
యంబునొందినావు. ౧౩, ౧౪

అచ్చట నీవుచేసిన యుద్ధంబునకు లోకంబులన్నియుఁ జలించినవి.

జేవేంద్రునకుంబోలె మహాపరాక్రమంబుగల క్షత్రియులు పెక్కుండు
మహావృక్షంబులుంబోలె భూమియంతయు నిండియుండిరి. ౧౫

రాముడు పరాక్రమగుణోత్సాహంబుల యుద్ధమునందు వారలకు
సమానుఁ డెంతమాత్రముకాడు. ౧౬

రాక్షసరాజుడగు రావణుడా! అట్టిదుర్బయులగు నారాజులనే
నీవు వధించియున్నావే; ఇంక రాముడు నీ కెంతమాత్రము? ౧౭

మహారాజుడవగు రావణుడా! నీవు డొరకయే యుండుము; నీవు
శ్రమపడనేల? మహాబాహుడగు నీయింద్రజిత్తు ఒక్కండే వానరుల నంద
ఱును నశింపజేయఁగలడు. ౧౮

మహారాజుడవగు రావణుడా! ఈయింద్రజిత్తు మహేశ్వరుండుగఱించి
యుత్తమంబగు యాగంబుగావించి లోకమునందు పరమదుర్లభంబగు పరంబు
నొందెను. ౧౯

ఈయింద్రజిత్తుశక్తితో మరాఢ్యయుద్ధంబులే మత్స్యంబులుగా జే

గజకచ్ఛపసమ్బాధ మశ్వమణ్డకసమ్కులమ్,
 రుద్రాదిత్యమహాగ్రాహం మరుద్వసుమహారగమ్. ౨౦
 రథాశ్వగజతోయాఘం పదాలిపుళినం మహత్,
 అనేన హి సమాసాద్య దేవానాం బలసాగరమ్. ౨౧
 గృహీతో దైవతపతి ర్లజ్జాం చాపి ప్రవేశితః,
 పితామహనియోగాచ్చ ముక్త శ్శమ్భరవృతహః. ౨౨
 గత స్త్రివిప్లవం రాజన్! సర్వదేవనమస్కృతః,

త మేవ త్వం మహారాజ! విస్మ జేన్ద్రజితం సుతమ్. ౨౩
 యావ ద్వానరసేనాం తాం సరామాం నయతి క్షయమ్,

రాజ! న్నాపదయు క్తేయ మాగతా ప్రాకృతా జ్ఞనాత్. ౨౪
 హృది నైవ త్వయా కార్యా త్వం వధిష్యసి రాఘవమ్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సష్టమ స్కంధః. ౭.

అష్టమ స్కంధః.

తతో నీలామ్బుదనిభగ ప్రహస్తో నామ రాక్షసః,
 అబ్రవీ త్సౌజ్ఞలి ర్వాక్యం శూర స్సేనాపతి స్తదా. ౧

దేవదానవగన్ధర్వాగి విశాచపతగోరగాః,
 న త్వం ధర్షయితుం శక్తాగి కిం పున ర్వానరా రణే. ౨

గుల్లే వైవలంబుగా నేనుగులే తాచేట్లుగా గుట్టంబులే కప్పలుగా రుద్రాది
త్యులే భయంకరమకరంబులుగా వసువాయువులే మహాగజంబులుగా రథాశ్వ
గజంబులే జలసమూహంబుగాఁ బదాలినైన్యంబే యిసుకదిబ్బలుగా మహా
సముద్రంబుఁగణి నతిభయంకరంబై క్రాలుచేవ నైన్యంబుఁ జొచ్చి దేవేంద్రుం
బట్టి బంధించి లంకకుం గొనివచ్చెఁగదా !

౧౯, ౨౧

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! అంత బ్రహ్మదేవు నానతింజేసి దేవేం
ద్రు విడిచి పుచ్చితివి; అంశ నతఁడు సమస్తదేవతలుం గొలువ దేవాలయం
బున కేగెను.

౨౨

మహారాజుఁడవగు రావణుఁడా! అట్టి సీకొడుకు నింద్రజిత్తునే
వంపుము; రామునితోఁగూడిన నావానరసేనసంతయు సెంతలాపల వధించి
పుచ్చునో చూడుము.

౨౩

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! త్సంద్రుఁడగు సీమానుమంతునివలన ననం
భావితంబుగా సంభవించిన యాకదకు భయపడకుండుము; దీని మనంబున
నుంచకుము; నీవు తప్పక రాముని వధింపఁగలవు. అని రాక్షసులు రావణునితోఁ
జెప్పిరి.

౨౪

ఇది యేడవసర్గము.

ఎనిమిదవసర్గము.

అంత నప్పుడు శూరుఁడును రాక్షససేనానాయకుఁడును సీలమేఘంబు
వంటి మేనుగలవాఁడునగు ప్రహస్తుఁడను రాక్షసుఁడు రావణంజూచి చే
మొద్దుగీలించి యిట్లని విన్నవించెను.

౧

దేవతలేమి దానవులేమి గంధర్వులేమి వికాచంబులేమి పక్షులేమి
నాగంబులేమి యర్ధంబున నీ కెదురు నిలువంజాలరు; ఇంక వానరులనఁగా
సెంతమాత్రము?

౨

సర్వే ప్రమత్తా విశ్వస్థా వశ్శీతాః స్త హనుమాతా,
న హి మే జీవతో గచ్ఛే జీవన్ స వసగోచరః.

3

సర్వాం సాగరపర్యంతాం సశైలవనకాననామ్,
కరోమ్యువానరాం భూమి మాజ్ఞాపయతు మాం భవాన్. ౪

రక్షం చైవ విధాస్యామి వానరా ద్రజనీచర!,
నాగమిష్యతి తే దుగళం కించి దాత్తాపరాధజమ్. ౫

అబ్రవీ చ్చ సుసంక్రుద్ధో దుర్ముఖో నామ రాక్షసః,
ఇదం నక్షమణీయం హి సర్వేషాం నః ప్రధర్షణమ్. ౬

అయం పరిభవో భూయగి పుర స్త్యాస్తగిపురస్యచ,
శ్రీమతో రాక్షసేంద్రియ వానరేణ ప్రధర్షణమ్. ౭

అస్మిన్సుహూర్తే హ తైస్త్వకో నివర్తిష్యామి వానరాన్,
ప్రవిష్టాన్ సాగరం భీమ మమ్భరంవా రసాతలమ్. ౮

తతోఽబ్రవీ త్సుసంక్రుద్ధో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
ప్రగృహ్య పరిఘం ఘోరం మాంసశోణితరూషితమ్. ౯

కిం వో హనుమతా కార్యం కృపణేన తపస్వినా,

మనమందఱమును మనల నెవ్వరు ఎదిరింపజాలరని మదించి విస్త్రుటల మయియుంటిమి; కావున మానుమంతుఁడు కటాలనవచ్చి యట్టహాసము చేసి పోవుట కవకాశము గల్గెను; లేనియెడల నేను జీవించియుండునపుడు ఆవానరుఁ డిచ్చటనుండి ప్రాణంబులతో నెట్లు పోగలుడు? 3

న న్నాజ్ఞాపింపుము; నాబుగునముద్రంబులలోపల నున్న యీ భూమం డలమునందంతయుఁ బర్వతంబుల నేమి వనంబుల నేమి మహారణ్యంబుల నేమి యుండునట్టివానరుల నందఱుజూపి ఇంక భూమిలో వానరులే లేకుండు నట్లు గావించెదను. 4

రావణుఁడా! నేను నీకు లాకాపురంబును రక్షించుచునుండెను; నీవు గావించిన సీతాహరణంబునకు ఈవానరు లెంతమాత్రము నీకు దుఃఖము గలుగఁజేయుజాలరు. అని ప్రవాస్తుఁడు రావణునికే జెప్పెను. 5

అంత దుర్ముఖుడను రాక్షసుఁడు మహాకోపంబునొంది యిట్లుని చెప్పెను.

మానుమంతుఁడు మనకందఱకు నిట్టి యవమానంబు గావించినాఁడు; ఇదిమాత్రము ఊహింపఁదగినది కాదు. 6

వానరమాత్రుఁ డొకడువచ్చి మనపట్టణంబును మఱియు నంతఃపురం బును ఆవమానించుటయు శ్రీమంతుఁడగు రావణునిఁగూడ నవమానించుటయు ఎంతమాత్రము ఊహింపరాదు. 7

నేనొక్కఁడనె యిప్పుడేపోయి వానరులనందఱును భయంకరంబగు సముద్రంబుఁ జొచ్చినను ఆకాశంబున కుద్గమించినను బాతాళంబున దాగినను విడువక వధించి వచ్చెదను. అని దుర్ముఖుఁడు రావణునికే జెప్పెను. 8

అంత అధికబలవంతుఁడగు వజ్రదంష్ట్రుఁడు మిక్కిలియుఁ గోపము నొందినవాడై భయంకరంబును మాంసముచేతను నెత్తురుచేతను బూయఁబడి ననియునగు నినుపగుదియును దీసికొని బలికెను. 9

నుగ్రీవలక్షణసహతుఁడగు దుర్ధర్ముఁడయిన రాముఁడుండఁగా భయం

రామే తిష్ఠతి దుర్ధరే ససుగ్రీవే సలక్షణే.

౧౦

అద్యరామం ససుగ్రీవం పరిఘేణ సలక్షణమ్,
ఆగమిష్యామి హ త్వైకో విఘ్నోభ్య హరివాహినీమ్.
ఇదం మ మాపరం వాక్యం శృణు రాజ! న్య దీచ్ఛసి,

౧౧

ఉపాయకుశలో హ్యేవ జయే చ్ఛత్రా నతన్ద్రితః.

౧౨

కామరూపధరా శ్శూరా స్సుభీమా భీమదర్శనాః,

రాక్షసా వై సహస్రాణి రాక్షసాధిపనిశ్చితాః.

౧౩

కాకుత్స్థ ముపసంగమ్య బిభ్రతో మానుషం వపుః,

సర్వే హ్యసమ్భ్రమా భూత్వా బ్రువన్తు రఘుసత్తమమ్.

౧౪

ప్రేషితా భరతేన స్త భ్రాత్ర తవ యవీయసా,

స హి నేనాం సముత్థాప్య క్షిప్ర మే వోపయాస్యతి.

౧౫

తతో వయ మిత స్తూర్ణం శూలశక్తిగదాధరాః,

చాపబాణాసిహస్తాశ్చ త్వరితా స్తత్ర యామహ.

౧౬

ఆకాశే గణశః సిత్వా హత్వా తాం హరివాహినీమ్,

అశశస్త్రమహావృష్ట్యా ప్రాపయామ యమక్షయమ్.

౧౭

ఏనం చే దుఃసర్పేతా మనయం రామలక్షణౌ,

అవశ్య మపసితేన జహతా మేవ జీవితమ్.

౧౮

కౌమ్భకర్ణి స్తతో వీరో నికుమ్భో నామ వీర్యవాన్,

అబ్రవీ త్పురమక్రుద్ధో రావణం లోకరావణమ్.

౧౯

సర్వే భవన్త స్త్విన్దు మహారాజేన సజ్జతాః,

బున రాత్రి కాలంబున రహస్యంబుగా వచ్చిపోయిన కోచనీయండగు నీహను మంతునితో మీకేమి కార్యమున్నది? ౧౦

నె నిప్పు డొక్కడ నెపోయి రాముని సుగ్రీవునితోను లక్ష్మణుని తోనుంగూడ పరిఘంబునం జుపి వానరసేనసంతయుఁ గలంచి వచ్చెదను. ౧౧

రాక్షసరాజుండగు రావణుడా! నేను మఱియొక్కమాటం జెప్పెదను; ఇష్టముగలదేని వినుము.

ఏమఱక యుపాయంబుననే శత్రువులను జయింపవలెను. ౧౨

రాక్షసరాజో డవగు రావణుడా! కామరూపులును శూరులును భయంకరాకారులునగు రాక్షసులు వేన వేలుగా మరుష్యదేహము ధరించి రామునొద్దకుఁబోయి తొట్టపాటులేక రామునింజ్ఞించి యిట్లు చెప్పవలెను. ౧౩, ౧౪

మేము నీతమ్ముడు భరతునిచేఁ బంపఁబడి వచ్చినాము.

ఆభరతుఁడు సేనం బిలుచుకొని శిశుముననే వచ్చుచున్నాఁడు. అని రామునితోఁ జెప్పవలెను. ౧౫

అంత మేము శూలశక్తిగదలను ధనుర్పాణధ్వంబుగను ధరించి యిచ్చుటనుండి శీఘ్రంబుగా నచ్చటికిఁ బోయెదము. ౧౬

మేము గుంపులుగుంపులుగా నాకాశంబుననుండి తాళ్లు ఆయుధఃబులును గుఁపించి ఆవానరసేనసంతయు యమలోకంబు నొందించెదము. ౧౭

ఈరకకారంబు మనము సేయుదుమేని ఇట్లు సంకటంబునొంది రామ లక్ష్మణులు ఆవశ్యము ప్రాణంబులను విడుతురు. అని వజ్రదంష్ట్రుఁడు చెప్పెను. ౧౮

అంత శూరుఁడును మహావరాక్రమకాలియునగు కుంభకర్ణపుత్రుఁడు నీకుంభుఁడనురాక్షసుఁడు పరమకుపితుఁడై లోకంబుల నేడ్పించునట్టి రావణం, జూచి యిట్లు చెప్పెను. ౧౯

మీరలందఱు మహారాజుండగు రావణుతోఁగూడ నిచ్చటనే యూరక

అహ మేకో హనిష్యామి రాధువం సహలక్ష్మణమ్. ౨౦

సుగ్రీవం చ హనూమంతం సర్వా నేవచ వానరాన్,
తతో వజ్రహను ర్నామ రాక్షసగి పర్వతోఽమః. ౨౧

కుద్ధగి పరిలిహ న్వక్త్రం జిహ్వయా వాక్య మబ్రవీత్,
నై వరం కుర్వన్తు కార్యాణి భవంతో విగతజ్వరాః. ౨౨

ఏకోఽహం భక్షయిష్యామి తాన్ సర్వాన్ హరియూథపాన్,
స్వస్థాగి క్రిడన్తు నిశ్చిన్తాగి పిబంతో మధు వారుణీమ్. ౨౩

అహ మేకో వధిష్యామి సుగ్రీవం సహలక్ష్మణమ్,
అజ్ఞదం చ హనూమంతం రామంచ రణకుఞ్జరమ్. ౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽష్టమ స్కంధః. ౮.

న వ మ స్కంధః.

తతో నికుమ్భా రభస స్ఫూర్యశత్రు ర్మహాబలః,
సుక్తఘ్నో యజ్ఞహా రక్షో మహాపార్శ్వో మహాదరః. ౧

అగ్ని కేతు శ్చ దుర్ధ్రువో రశ్మి కేతుశ్చ రాక్షసః,
ఇన్ద్రజిచ్ఛ మహాతేజో బలవా న్రావణాత్మజః. ౨

ప్రహస్తోఽథ విరూపాక్షో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
ధూమ్రాక్ష ఇచ్ఛాతికాయశ్చ దుర్ముఖశ్చైవ రాక్షసః. ౩

పరిఘా స్ఫుట్టసా న్నాసిన్ శక్తిశూలపరశ్వథాన్,
చాపాని చ సబాణాని ఖడ్గాంశ్చ విఫులాన్ శితాన్. ౪

యందురుగాక.

నే నొక్కడనేపోయి రామలక్ష్మణులను సుగ్రీవుని హనుమంతుని వానరుల నందఱును వధించిపుచ్చెదను. అని నికుంభుడు చెప్పెను. ౨౦

అంతః బర్హతాకారుడగు వజ్రహనుడు రాక్షసుడు కోపము నొంది భక్షణస్వరణంబున నోరూర వాలుకచే నోరంతయు నాకుకొనుచు నీమాటం తెప్పెను. ౨౧

మీరలందఱు నిర్భయంబుగా యథేచ్ఛం దోచినకార్యంబు సేసి కొనుడు. ౨౨

నే నొక్కడనే యావానరోత్తముల నందఱును భక్షించి వేసెదను. మీర లేచింతయు లేనివారలై మద్యంబు ద్రాగుచు స్వస్థంబుగా క్రీడించుచుండురుగాక. ౨౩

నే నొక్కడనేపోయి సుగ్రీవుని లక్ష్మణుని అంగదుని హనుమంతుని రణపండితుడగు రాముని అందఱును వధించివచ్చెదను. అని వజ్రహనుడు చెప్పెను. ౨౪

ఇది యెనిమిదవసర్గము.

తొమ్మిదవసర్గము.

అంత నికుంభుడును రభసుండును మహాబలకాలియగు సూర్యశక్తుఁ డును సుక్తఘ్నుఁడును యజ్ఞహుఁడును మహాపార్శ్వఁడును మహాద రుఁడును దుర్ధర్షుడగు నగ్నికేతుఁడును రత్నికేతుఁడును మహాలేఖుఁ డును మహాబలకాలియను రావణపుత్రుఁడునగు నింద్రజితును బ్రహ్మఁ డును విరూపాక్షుండును మహాబలుఁడగు వజ్రదంష్ట్రుఁడును ధూమ్రాక్షుఁ డును సలికాయుఁడును దుర్ముఖుఁడును వీరలందఱు ఖరిఘంటులను బట్టిసాములను బ్రాసంబులను శక్తులను శరాలంబులను గండగొడ్డళ్లను ధనుర్పాణంబులను విశితంబులను మహాక్షడ్గంబులను ధరించి లేచి పరమకుశితులయి లేజంబున వెలుగుచు రావణుంజూచి యట్లని చెప్పిరి. ౧-౫

ప్రగృహ్య పరమక్రుద్ధా స్సముత్పత్య చ రాక్షసాః,
అబ్రువనావణం సర్వే ప్రదీప్తా ఇవ తేజసా. ౫

అద్య రామం వధిష్యామ స్సుగ్రీవం చ సలక్షణమ్,
కృపణం చ హనూమంతం లజ్జా యేన ప్రధర్షితా. ౬

తా నృహితాయుధాన్ సర్వా న్యారయిత్వా విభీషణః,
అబ్రవీ త్వాంజ్ఞులి ర్వాక్యం పునః ప్రత్యుపవేశ్యతాన్. ౭

అ ప్యుపాయై స్త్రిభి స్తాత! యోధగ్ధా ప్రాప్తం న శక్యతే,
తస్య విక్రమకాలాం స్తా న్యుక్తా నాహు ర్హనీషిణః. ౮

ప్రమత్తే ష్వభియుక్తేషు దైవేన ప్రహృతేషు చ,
విక్రమా స్తాత! సిధ్యంతి పరిత్య విధినా కృతాః. ౯

అప్రమత్తం కథం తం తు విజిగీషుం బలే సిథిమ్,
జితరోషం దురాధర్షం ప్రధర్ష యితు మిచ్ఛథ. ౧౦

సముద్రం లజ్జయిత్వా తు ఘోరం నదనదీపతిమ్,
కృతం హనుమతా కర్త దుష్కరం తర్కయేత వా. ౧౧

బలా న్యపరిమేయాని వీర్యానిచ నిశాచరాః,
పరేషాం సహసాఽవజ్ఞా న కర్తవ్యా కథంచన. ౧౨

మన మిప్పుడేపోయి రామలక్ష్మణులను సుగ్రీవుని లంకాపురిం జేరిన
సీమండగు హనుమంతుని వధించి వచ్చెదము. అని నికుంభాదిరాక్షసులుచెప్పిరి.

అంత విభీషణుండు ఆయుధధారులై ప్రయాణస్పృహలై యున్ననికుం
భాదిరాక్షసులను నిలిపి మరలఁ గూర్చుండఁజెట్టి చేమోడుగిరించి రావణుం
జూచి యిట్లుని చెప్పెను.

2

నాయనా! సామదానభేదంబుల మూఁడుపాయంబులచేత నేది యసా
ధ్యమో దానివిషయమయ్యే దంఁజోపాయంబుఁ బ్రయోగింపవలయునని పండి
తులుచెప్పుచున్నారు. కాఁబట్టి మన మిప్పుడు సామదానభేదంబులఁ బ్రయో
గింపవలయుఁగాని దండంబునకుఁ గాలముగాదు.

౪

విషయాసక్తులయి యేమఱియుండువారలు శత్రువులచే నాక్రాం
తులు దైవంబుప్రతిహేలంబు గాఁగలవారలు మొదలగు వారలయందు నీతి
శాస్త్రోక్తప్రకారమునఁ జక్కఁగా బరీక్షించి ప్రయోగింపఁబడునేని దం
డంబు సఫలమగును; ఁఱియొక్కచోఁ బ్రయోగింపఁబడినపక్షములందు ఎంత
మాత్రము సిద్ధింపదు.

౯

రాక్షసులారా! రాముఁ డట్టివాఁడుకాఁడు. ఎంతమాత్రము నేమఱు
పాటులేనివాఁడు. విజిగీషుఁడు బలవంతుఁడు ఆకాలంబునఁ గోపంబుఁ
దెచ్చుకొనువాఁడుకాఁడు. కావున నతని నెదిరింప నలవిగాదు. ఆట్టివానిని
గూడ నెదిరింప నెట్లు కోరెదరు.

౧౦

హనుమంతుఁడు భయంకరంబయిన యమృతాసముద్రంబును దాటి
యెవ్వరికిని జేయనలవిగాని కార్యంబులఁ జేసినాఁడే! ఇట్లు ఎవ్వనికేని దలం
పునకైననువచ్చునా? కావున రామునకు దైవంబును ప్రతిహేలంబుగాదు.

రాక్షసులారా! శత్రువులబలంబులఁ బరాక్రమంబులఁ గొలతలేనిది;
మీ రాలోచింపక తటానునఁ దక్కువయని చెప్పవలదు.

౧౨

కించ రాక్షసరాజస్య రామేణాశ్చకృతం పురా,
అజహర జనస్థానా ద్యస్య భార్యాం యశస్వినః. ౧౩

ఖరో య ద్యతివృత్తస్తు రామేణ నిహతో రణే,
అవశ్యం ప్రాణినాం ప్రాణా రక్షితవ్యా యథాబలమ్. ౧౪

అయశస్య మరాయుష్యం పరదారాభిమర్శనమ్.
అర్థక్షయకరం ఘోరం పాపస్య చ పున ర్భవమ్,
ఏతన్నిమిత్తం వై దేహీ భయం న స్సుమహా ద్భవేత్,
అహృతా సా పరిత్యాజ్యా కలహారే కృతేన కిమ్. ౧౬

న నః క్షమం వీర్యవతా తేన ధర్మానువర్తినా,
వైరం నిరర్థకం కర్తుం దీయతా మస్య మైథిలీ. ౧౭

యావన్న సగజాం సాశ్వాం బహురత్నసమాకులామ్,
పురీం దారయతే బాణై ర్దీయతా మస్య మైథిలీ. ౧౮

యావత్సుఘోరా మహతీ దుర్ధర్షా హరివాహినీ,
నావస్కందతి నో లంకాం తావత్సీతా ప్రదీయతామ్.
వినశ్యేద్ధి పురీ లజ్జా శూరా స్సర్వే చ రాక్షసాః,
రామస్య దయితా పత్నీ స్వయంచ యది దీయతే. ౨౦

ప్రసాదయే త్వాం బన్ధత్వా త్కురుష్వ వచనం మమ,
హితం తథ్న మహం బ్రూమి దీయతా మస్య మైథిలీ. ౨౧

మఱియు రాముఁడు మున్ను రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు ఖరాదు
లంజంపి యపకారము గావించినాఁడు. కావున రావణుఁడు యశస్వి
యగు రామునిభార్యను జనస్థానంబుననుండి తెచ్చెను. అని యందుఁ. ౧౩

ఖరుని రాముఁడు యుద్ధంబున జంపినాఁడనుటయే కదా! ఖరుఁడే
మొదట నూరకున్న రాముని జంపఁబోయినాఁడు కాన నతనింజంపుట
రాముని యపరాధము! తప్పుకాదు. తమశక్తికొలది దమకమ ప్రాణంబులచు
రక్షించుకొనవలసినదేకదా! ౧౪

పరదారగమనము అపక్తిరిగల్గించును. అయఁగిక్షయంబుఁజేయును. ధన
నాశంబు గావించును. మహాపాపంబులచు గల్గించును. ౧౫

ఈకారణముచేత మనకు సీతవలన మహాభయంబు సంభవించును.

సీతం బెచ్చినాము. మరల నాచిడను రామున కీయవలసినది. కలహంబు
గల్గించునది యెంతమంచిదైనను విమిప్రయోజనము! ౧౬

మహాపరాక్రమకాలియు ధర్మంబు దప్పక నడచువాఁడునగు నారా
మునితో నిచ్చయోజనమయిన వైరము పెట్టుకొనుట మనకు యుక్తము
కాదు; రామునకు సీత నిచ్చివేయుము. ౧౭

రాముఁడు వచ్చి వినుఁగులతోను గుఱ్ఱంబులతోను గూడినదియు
బహురత్నసమాకీర్ణంబునగు లంకాపురిని బాణంబుల విదారించుటకుమున్నే
రామునకు సీత నొసంగుము. ౧౮

అతిభయంకరంబును దురాధర్మంబునగువాననైన న్యమువచ్చి మనలంకా
పురి జుట్టుముట్టి నిరోధించుటకుమున్నే రామునకు సీత నిచ్చివేయుము. ౧౯

రాముని ప్రియభార్య నాయనకు మనముగానే యివ్వమేని మనలం
కాపట్టణమంతయు నాశము నొందును; మఱియు శూరులగు రాక్షసులందఱు
నాశంబు నొందుదురు. ౨౦

నీవు నా కన్నవగుటవలన నిన్ను వేడుకొనుచున్నాను; నేను చెప్పు
నట్లు చేయుము; నేను హితకరంబును యథార్థంబు నగుదానని తెప్పుచు

పురా శరత్సుర్యమరీచిసన్నిభా
 న్నవాగ్రపుష్పాన్ సుదృఢా న్నృపాత్తజః,
 సృజ త్యమోఘా న్విశేఖా న్వధాయతే
 ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. ౨౨
 త్యజస్వ కోపం సుఖధర్మనాశనం
 భజస్వ ధర్మం రతికీర్తివర్ధనమ్.
 ప్రసీద జీవేమ సపుత్రబాన్ధవాః
 ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. ౨౩

విభీషణవచ శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః,
 విసర్జయిత్వా తాన్ సర్వా నృవివేశ స్వకం గృహమ్. ౨౪
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సవమస్కర్గః. ౯.

ద శ మ స్క ర్గ ః.

తతః ప్రత్యుపసి ప్రాప్తే ప్రాప్తధర్మార్థనిశ్చయః,
 రాక్షసాధిపతే ర్వేశ భీమకర్తావిభీషణః. ౧
 శైలాగ్రచయసజ్కాశం శైలశృజ మి వోన్నతమ్,
 సువిభక్తమహాకక్ష్యం మహాజనపరిగ్రహమ్. ౨
 మతిమద్భిర్మహామూర్తై రనురక్తై రధిష్ఠితమ్,
 రాక్షసై శ్చాప్తపర్యాప్తై స్సర్వతః పరిరక్షితమ్. ౩
 మత్తమాతజ్జనిశ్వాసై ర్వాక్యకులీకృతమారుతమ్,
 శజ్ఞఘోషమహాఘోషం తూర్యనాదానునాదితమ్. ౪
 ప్రమదాజనసమ్బాధం ప్రజల్పితమహావధమ్,
 తప్తకాఞ్చననిరూపాం భూషణోత్తమభూషితమ్. ౫

న్నాను. రామునకు సీత నిచ్చివేయుము.

౨౦

రాచకొనురుడగు రాముడు ఇంకమీద శరత్కాలసూర్యకిరణంబులుంబోలె నటితీక్షణంబులును నూతనాగ్రపుంఖంబులను మిక్కిలియు దృఢంబులును అమోఘంబులునగు బాణంబులను సీవధంబునకై విడువగలడు; కావున రామునకు సీత నొసంగుము.

౨౧

కోపంబు సుఖంబును ధర్మంబును నశింపజేయును. దానివిడుపుము. సంతోషంబును గీర్తిని వృద్ధిబొందించునట్టి ధర్మంబు నవలంబింపుము. అనుగ్రహించి నేను జెప్పనట్లు గావింపుము. అట్లు సేయుదువేని మనము కొడుకులు బంధువులతోఁగూడి సుఖంబుగా బ్రతికియొండవచ్చును. రామునకు సీత నొసంగుము, అని విభీషణుఁడు రావణునకుం జెప్పెను.

౨౩

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు విభీషణుఁడు వల్కినమాట నాలకించి యాసభికుల కందఱకును సెలవిచ్చి తానును స్వగృహంబునకుం బోయెను. అ

ఇది తొమ్మిదవసర్గము.

పదియవసర్గము.

అంతఁ బ్రాతఃకాలం బయినపిమ్మట బరాక్రమవంతుఁడును గాంతి వంతుఁడగు విభీషణుఁడు ధర్మార్థంబుల నిశ్చయభీచుకొని రావణునికి హింసంబు జెప్పట యనెడు భయంకరకార్యంబు సేయందలంచి పర్వతశిఖరంబు వలెనున్న పెక్కుశిఖరంబులుగలదియొ బర్హతశిఖరంబువలె నత్మున్నతంబై యొన్నదియొ జక్కఁగా వివిక్తంబులగు పెద్దతొట్టికట్లుగలదియొ బండితజనాధిష్ఠితంబును బుద్ధిమంతులును స్వామిభక్తిగలవారును గార్యంబుల నిర్వహించుటయందు సమర్థులగు ప్రధానులచే సంతటను రక్షింపఁ బడుచున్నదియు మదపుటేనుఁగుల నిట్టూర్పులకుఁ దిరుగుదునొందువాయువు గలదియొ బ్రాతఃకాలశంఖధ్వనులచేత మృదంగాది వాద్యధ్వనులచేతను నిబిడంబయియున్నదియు స్త్రీలచే నిండియున్నదియొ గలకలధ్వనిచే నాకులం

గంధర్వాణా మివాఽవాస మాలయం మరుతామివ,
 రత్న సజ్జయసమ్భాధం భవనం భోగినా మివ. ౬
 తం మహాభ్ర మి వాఽదిత్య స్తేజోవిస్త్రతరశ్చిమాన్,
 అగ్రజ స్యాలయం వీరగి ప్రవివేశ మహామృతిః. ౭

పుణ్యా న్పుణ్యాహహూషాంశ్చ వేదవిద్భి రుదాహృతాన్.
 శుశ్రావ సుమహాతేజా భ్రాతృ ర్విజయస్మ శ్చితాన్. ౮

పూజితాన్ దధిపాత్రైశ్చ సర్పిర్భి స్సుమనోఽతైః,
 మస్త్రవేదవిదో విప్రాన్దదర్శ సుమహాబలః. ౯

స పూజ్యమానో రక్షోభి ర్దిప్యమాన స్స్వతేజసా,
 అసనస్థం మహాబాహు గ్వవన్దే ధనదానుజమ్. ౧౦

స రాజదృష్టి సమ్పన్న మాసనం హేమభూషితమ్,
 జగామ సముదాచారం ప్రయు జ్యాచారకోవిదః. ౧౧

స రావణం మహాత్మానం విజనే మన్త్రిసన్నిధౌ,
 ఉవాచ హిత మత్యర్థం వచనం హేతునిశ్చితమ్. ౧౨

ప్రసాద్య భ్రాతరం జ్యేష్ఠం సా న్వే నోపస్థితక్రమః,
 దేశకాలార్థసంవాదీ దృష్టలోకపరావరః. ౧౩

బగు రాజమార్గముగలదియు మంచిబంగారముచే జేయఁబడిన మదపుటేనుగు
గలదియు నుత్తమభూషణములచే నలంకృతమైనదియు గంధర్వలోకంబువలె
సృష్టగీతవాద్యాదిమఃఖరితంబై యొప్పుచున్నదియు దేవనగరంబుమీది నెత్తి
శ్వర్యసంపన్నమైనదియున్నదియు “భోగిభవసంఘాతి నానావిధంబుల బ్రకా
శించుచుండునదియు నన్నయగు రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణునకు వివాసస్థానంబు
నగు రాజగృహంబును దేహకాంతియొ కిరణంబులుగా సూర్యుఁ డాకాశంబు
బ్రవేశించునట్లు ప్రవేశించెను. ౧-౭

మహాలేఖఁడగు విభీషణుఁడు అచ్చట రావణునకు విజయంబుగలు
గఁటకై వేదవేత్తలగు రాక్షసు లుచ్చరించునట్టి పుణ్యంబులగు పుణ్యాహ
మంత్రంబులధ్వనిని విసెను. ౮

మహాలేఖఁడగు నవ్వీభీషణుఁడు పెరుగు నేయి పుష్పములు నక్షత్రం
మొదలగువానిచేతఁ బూజింపఁబడిన మంత్రబ్రహ్మణవేత్తలగు బ్రహ్మణులం
జూచెను. ౯

మహాలేఖఁడగు నవ్వీభీషణుఁడు రాక్షసులు గొనియాడఁ దేజు
బున వెలుంగుచు లోనికింబోయి సింహాసనగతుఁడైయున్న కుబేరానుజుఁ
డగు రావణునకు నమస్కారంబుజేసెను. ౧౦

విభీషణుఁడు సాంప్రదాయకాచారంబులం జక్కఁగాఁ జెలిసినవాఁడు
కావున నప్పుడు తాను జేయవలసినట్లు జయశబ్దప్రయోగ బుగావించి
రావణుఁడు నేత్రసంజ్ఞచేఁ జూపున కాంచనాలంకృతంబగు నాననంబునం
గూర్చుండెను. ౧౧

అంత నవ్వీభీషణుఁడు మంత్రులుకప్ప మఱియెవ్వరును లేవ్వుడు మహా
పరాక్రమకాలియగు రావణుంజూచి మిక్కిలియు హితకరంబును బెక్కు
యుత్తులచే నునిశ్చితంబు నగుమాటం జెప్పెను. ౧౨

ఎప్పుటి కెచ్చట నేమిచేయుట యుక్తమో దానిసంతయు వెఱింగిన
వాడును లోకమునందలి మంచిచెడులు చెలిసినవాడునగు నవ్వీభీషణుఁడు
ప్రతాదులచేఁ గ్రమంబుగానన్నను బ్రసన్నుంజేసికొని తిన్నగా నిట్లని చెప్పెను.

యదా ప్రభృతి వై దేహీ సమ్ప్రాప్తేమాం పురీం తవ,
 తదా ప్రభృతి దృశ్యంతే నిమిత్తా న్యశుభాని నః. ౧౪
 సస్ఫులిజ్జ స్పృధూమార్పి స్పృధూమకలుషోదయః,
 మస్త్రసనుషీతో వ్యగ్ని ర్న సమ్య గభివర్ధతే. ౧౫

అగ్నిష్ఠే ష్వగ్ని శాలాసు తథా బ్రహ్మసలీళు చ,
 సరీసృపాణి దృశ్యంతే హవ్యేషు చ పిపీలికాః. ౧౬

గవాం పయాంసి స్కన్నాని విమదా వీరకుఞ్జరాః,
 దీన మశ్వాగి ప్రహేషంతే న చ గ్రాసాభివన్దినః. ౧౭

ఖరోష్ఠ్యాశ్వతరా రాజ! స్థిన్నరోమా స్సృవన్తి నః,
 న స్వభావేఽవతిష్ఠన్తి విధానై రపి చిన్తితాః. ౧౮

హయసా స్సజ్జశగిక్రూరా వ్యాహరన్తి సమన్తతః,
 సమవేతాశ్చ దృశ్యంతే విమానాగ్రేషు సజ్జశః. ౧౯

గృధ్రాశ్చ పరిలీయన్తే పురీ ముపరి పిణ్డీతాః,
 ఉపపన్నాశ్చ సన్ధ్యే ద్వే వ్యాహరన్త్యశివం శివాః. ౨౦

క్రవ్యాదానాం మృగాణాంచ పురద్వారేషు సజ్జశః,
 శ్రూయన్తే విపులా ఘోషా స్సవిస్ఫూర్జధునిస్వనాః, ౨౧

తదేవం ప్రస్తుతే శారేయే ప్రాయశ్చిత్తమిదం క్షమమ్,
 రోచతే యది వై దేహీ రాఘవాయ ప్రదీయతామ్. ౨౨

సీత మనపట్టణమునకు వచ్చినది మొదలు మనకు ఆశుభసూచకము లగు పెక్కునిమిత్తము లగుపడుచున్నవి. ౧౪

అగ్నిహోత్రము సమంత్రకంబుగా ప్రేల్చబడియు నగ్నికణంబులతోఁ గూడి పొగగల్గి కొంచెముగా లేచుచున్నదేకాని చక్కఁగాఁ బ్రజ్వరిల్లుట లేదు. ౧౫

పాయ్యులయందును అగ్నిహోత్రగృహంబులందును వేదాధ్యయన స్థలంబులందును సర్పంబు లగుపడుచున్నవి. మఱియు హోమంబునేయరుచి యుండు హవిస్సులకుఁ జేమ లెక్కుచున్నవి. ౧౬

అవులపాలు ఎండిపోయినది; మదపుటేనుగులు మదహీనంబులయి యున్నవి; గుఱ్ఱములు దీనముగా నణచుచున్నవి; అహారంబునుగూడఁ గొనుట లేదు. ౧౭

రాక్షసరాజుడవగు రావణుండు ! మనగాడిదలును ఒంటెలును కంచర గాడిదలును రోమంబులువీడఁ గన్నీళ్లుగాఱి రోసనంబునేయుచున్నవి; నానా విధచికిత్సలు గావించినను ఎప్పటియుట్లు కాఁజాలకున్నవి. ౧౮

క్రూరంబులగుకాకులు గుంపులుగూడి ఎచ్చటఁజూచినను అణచుచు విమానశిఖరంబులందు గుంపులుగుంపులుగా నగపడుచున్నవి. ౧౯

గద్దలు గుంపులుకట్టి పట్టణంబుననింటింటిపైనను నిలుచుచున్నవి; నక్కలు సంధ్యాకాలంబుల రెంటియందును పట్టణసమీపంబునకు వచ్చి యమంగళంబుగా నణచుచున్నవి. ౨౦

మఱియు కుక్కలు మొదలగు క్రూరమృగంబులును బట్టణద్వారంబులందు గుంపులుగట్టి పిడుగుమ్రోతవంటి ధ్వనితో నణచుచున్నవి. ౨౧

అట్లు కావున దానికిఁ దగునట్లు లంకాదహనాదులు సంభవించియు యున్నవి. దానికిఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తము నాకుఁ దోచియున్నది. రామునకు సీత నొసంగుఁగాక. ౨౨

ఇదం చ యది వా మోహః క్లోభాద్వా వ్యాహృతం మయా,
తత్రాపిచ మహారాజ! న దోషం కర్తు మర్హసి. ౨౩

అయంచ దోష స్సర్వస్య జన స్యా సోఽపలక్ష్యతే,
రక్షసాం రాక్షసీనాంచ పురస్యాస్తగి పురస్యచ. ౨౪

శ్రావణే చాస్య మస్త్రస్య నివృత్తా స్సర్వమన్త్రిణః,
అవశ్యంచ మయా వాచ్యం య ద్దృష్ట మపి వా శ్రుతమ్. ౨౫

సమ్ప్రీధార్య యథాన్యాయం తద్భవాన్ కర్తు మర్హతి,”

ఇతి స్త మన్త్రిణాం మధ్యే భ్రాతా భ్రాతర మూచివాన్. ౨౬

రావణం రాక్షసశ్రేష్ఠం తథ్య మేత ద్విభీషణః.

హితం మహార్థం మృదుహేతుసంహితం

వ్యతీతకాలాయతి సమ్ప్రీతిక్షమమ్,

నిశమ్య తద్వాక్య ముపస్థితజ్వరగి

ప్రసజ్గవా నుత్తర మేత దబ్రవీత్!. ౨౭

“భయం న పశ్యామి కుతశ్చి దప్యహం

న రాఘవగి ప్రాప్స్యతి జాతు మైథివీమ్,

సురై స్సహేంద్రై రపి సంగతః కథం

మ మాగ్రతః స్థాస్యతి లక్ష్మణాగ్రజః.” ౨౮

ఇతీద ముక్త్వా సురనైన్యనాశనో

మహాబల స్సంయతి చణ్డవిక్రమః,

దశాననో భ్రాతర మాప్తవాదినం

విసర్జయామాస తదా విభీషణమ్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే దశమ స్కంధః. ౧౦.

మహారాజుడవగు రావణుడా! నేను దీనిని మోహమువలననో లేక
లోభమువలననో చెప్పినాను; దీని దోషముగాఁ దలంపవలదు. ౨౩

ఈదుశ్శకు నాదిదోషము నమస్తరాక్షసులకును రాక్షసస్త్రీలకును అం
తఃపురస్త్రీలకును బట్టణమునకుండువారల కందఱకును దెలిసియున్నది. ౨౪

మంత్రులందఱు నీకు భయపడి నీదాక్షిణ్యమునకై యాసంగతిం
జెప్పరు. నేను తమ్ముడ నగుటచేఁ జూచినది విన్నది యంతయు నవశ్యము
చెప్పవలయును. ౨౫

నీవు న్యాయప్రకారముగ నాలోచించి నిశ్చయించి యీప్రకారము
నేయుము. అని విభీషణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను.

తమ్ముడగు విభీషణుఁడు అన్నయు రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడునగు రావణుం
జూచి మంత్రులనడుమ నీప్రకారముగా హితకరంబగుమాట జెప్పెను ౨౬

ఆరావణుఁడు హితకరమును గొప్పప్రయోజనంబుగఁబడియు మృదు
లంబును యుక్తియుక్తింబును భూతకాలంబునందును భవిష్యత్కాలంబు
నందును వర్తమానకాలంబునందును మేలుగఁలిగించునదియునగు విభీషణుఁడు
చెప్పినమాటనువిని మహాకోపంబునొంది తనపట్టువదలక యిట్లని బదులు
చెప్పెను. ౨౭

నాకు ఎవ్వనివలనను భయంబులేదు. నాచేఁ జిక్కినసీతను రాముఁ
డెంతమాత్రమునుఁ బొందఁజాలడు. దేవేంద్రునితోఁగూడ దేవతలు సహాయం
లయి తోడ్పడినను రాముఁడు యుద్ధంబున నాయెదుట నిలువఁజాలఁడు.
అని రావణుఁడు విభీషణునకుం జెప్పెను. ౨౮

దేవసైన్యమును నశింపఁజేయఁవాఁడును మహాబలుఁడును యుద్ధంబున
భయంకరపరాక్రముఁడునగు రావణుఁడు ఈప్రకారముచెప్పి హితవాదియగు
తమ్ముడైన విభీషణునకు నెలవొసంగెను. ౨౯

ఇది పదియవసర్గము.

ఏ కా ద శ స్క ర్గః.

స బభూవ కృశో రాజా మైథిలీకామమోహితః,
అసంమానాచ్ఛ సుహృదాం పాపం పాపేన కర్షణా.

౧

అతీతసమయే కాలే తస్మి నైవ్యయుధి రావణః,
అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ ప్రాప్తకాల మమన్యత.
సహేమజాలవితతం మణివిద్రుమభూషితమ్,
ఉఽగమ్య వినీతాశ్వ మారురోహ మహారథమ్.

౨

౩

తమాస్థాయ రథశ్రేష్ఠం మహామేఘసమస్వనమ్,
ప్రయయా రాక్షసశ్రేష్ఠో దశగ్రీవ స్సభాం ప్రతి.

౪

అసిచర్షధరా యోథా స్వర్వాయుధధరా స్తథా,
రాక్షసా రాక్షసేంద్రిన్య పురస్తా త్సమ్మృతస్థిరే.
నానావికృతవేషాశ్చ నానాభూషణభూషితాః,
పార్శ్వతః పృష్ఠతః త్చైనం పరివార్య యయు స్తతః.

౫

౬

రథైశ్చాతిరథా శ్శీఘ్రం మత్తైశ్చ వరవారణైః,
అనూత్పేతు ర్దశగ్రీవ మాక్రీడద్భి శ్చ వాజిభిః.

౭

గదాపరిఘహస్తాశ్చ శక్తితోమరపాణయః,
పరశ్వధరా శ్చాన్యే తథాన్యే శూలపాణయః.

౮

పదునొకండవసర్గము.

పాపిష్టుడగు నారావణుడు సీతామోహమునను విభీషణాదులు సీత నిమ్మని యనాదరణము చేయటవలనను ప్రహస్తాదులు విభీషణునిమాటకు ఊరకుండుటవలన వారలయభిప్రాయమును అదే యని చెప్పుదుటవలనను తానుజేసిన పాపకృత్యమువలనను మఱియొక గృకుండయ్యెను. ౧

అట్లాదినము గడచినపిమ్మట రావణుడు యుద్ధమువిషయమయి మంత్రులతోను స్నేహితులతోను ఆలోచించుచు దలంచెను. ౨

తన్నును సారథిని గుఱ్ఱమును గాపాడుకొనుచు బదునొకండువేల మంది విలుకాండ్రతోఁ బోరంజాలినట్టి యీరావణుడు బుగారుకీటికీలుగల దియ్య రత్నములచేతను బగదరింపజేతను అలంకృతమును జక్కగా నివిధ గతుల కిఠీంపఁబడిన గుఱ్ఱములుగలదియనగు రథమునొంది ప్రదక్షిణము గావించి యారోహించెను. ౩

రాక్షసోత్తముడగు రావణుడు మేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగల యుత్త మంబగు నారథము నారోహించి యాలొచనమునెయు గృహమునకుఁ బోయెను. ౪

కొందఱు డాలును గత్తియు ఫరించి కొందఱు నానాయుధపాణు లయి రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునిముందు నడచిరి. ౫

అంతఁ గొందఱు రాక్షసులు నానావిధములయిన వికృతవేషములు గలవారై నానావిధభూషణాలంకృతులయి ఈరావణునిసార్వభౌగములను వెడకను బరివేష్టించి పోయిరి. ౬

అంత సరిరథులగు రాక్షసులు కొందఱు రథంబుల నారోహించి కొందఱు మదపుటేనుగుల నెక్కియుఁ గొందఱు నానావిధగతులం గ్రీడించు గుఱ్ఱముల నధిరోహించియు రావణునివెంటఁ జోయిరి. ౭

కొందఱు గదలును బరిఘుములను దాల్చియుఁ గొందఱు శక్తితో మరుంబులంగొనియుఁ గొందఱు గండగొడ్డళ్ళు వట్టుకొనియుఁ గొందఱు శూలం బులు ధరించియుఁ బోయిరి. ౮

తత స్తూర్యసహస్రాణాం సజ్జజ్ఞే నిస్వనో మహాన్,
 తుముల శృఙ్ఖళబద్ధశ్చ సఖాం గచ్ఛతి రావణే. ౯
 స నేమిఘోషేణ మహాన్ సహసాఽభినినాదయన్,
 రాజమార్గం శ్రియా జుప్తం ప్రతివేదే మహారథః. ౧౦
 విమలం చాతపత్రాణాం ప్రగృహీత మశోభత,
 పాణ్డురం రాక్షసేన్ద్రస్య పూర్ణ స్తారాధిపో యథా. ౧౧
 హేమమజ్జరిగర్భే చ శుద్ధస్ఫటికవిగ్రహే,
 చామరస్యజనే చాస్య రేజతు స్సవ్యదక్షిణే. ౧౨

తే కృతాంజలయ స్సర్వే రథస్థం పృథివీస్థితాః,
 రాక్షసా రాక్షసశ్రేష్ఠం శిరోభి స్తం వసన్దిరే. ౧౩
 రాక్షసైః స్తూయమాన స్స జ్ఞయాశీర్భి రగిన్ద్రమః,
 ఆససాద మహాతేజా స్సఖాం సువిహితాం శుభామ్. ౧౪

సువర్ణరజతసూతాం విశుద్ధస్ఫటికాన్తరామ్,
 విరాజమానో వపుషా దుక్త పటోత్తరచ్ఛదామ్. ౧౫
 తాం పిశాచశత్రై షడ్భి రభిగుప్తాం సదా శుభామ్,
 ప్రవివేశ మహాతేజా స్సుకృతాం విశ్వకర్మణా. ౧౬

తస్యాం తు నై డూర్యమయం ప్రియకాజినసంవృతమ్,
 మహ త్సోపాశ్రయం భేజే రావణగి పరమాసనమ్. ౧౭

తత శ్శుభానేశ్వరవ ద్దూతా న్లఘుపరాక్రమాన్,

అంత రావణుడు సభకుఁబోగానే వేలకొలది వాద్యములధ్వనులును శంఖములశబ్దమును దుములంబై చెలంగినది. ౯

పూజ్యులగు నామహారథంబు నేమిధ్వని దిక్కులం బ్రతిధ్వనులు పిక్కటిల్లఁ దటాలున గాంతిమంతంబగు రాజమార్గంబు బ్రవేశించెను. ౧౦

అప్పుడు ఆ రాక్షసులచేఁ బట్టఁబడిన రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుని స్వచ్ఛంబగు శ్వేతచ్ఛత్రంబు నిండుచంద్రుఁడుంబోలె వెలుంగుచుండినది. ౧౧

బంగారుపూగుత్తి నడుమంగలవియు తుదస్పటికంబులుంబోలె స్వచ్ఛంబులునగు వింజామరలు రావణుని సవ్యదక్షిణపార్శ్వంబులం బ్రకాశించుచుండినవి. ౧౨

అచ్చట రాక్షసులందఱు క్రింద నిలుచుండి చేతులు మొగుడ్చుకొని రథంబుననున్న రాక్షసోత్తముడగు రావణునకు నమస్కారంబు గావించిరి.

శత్రువుల నడవఁజొక్కింజాలిన మహావ్రభావుడగు రావణుడు రాక్షసులచే “జయ జయ” అను శబ్దంబుచేతను ఆశ్చ్యవనఃబులచేతను గొనియాడఁబడుచు చక్కగా నిర్మింపఁబడి సుందరంబయియుండు సభంజేచెను. ౧౪

మహాలేఖుడగు నారావణుండు దేహకాంతిచే వెలుంగుచు బంగారుతోను వెండితోను జేయఁబడిన స్తంభంబులుకలదియు స్వచ్ఛస్పటికమయంబగు మధ్యప్రశంబుగలదియు గాంచనమయంబగు నాస్తరజంబుగలదియు విశ్లకర్పచే బహుసుందరంబుగా నిర్మింపఁబడినదియు నాఱువందల పిశాచంబులచే రక్షింపఁబడుచున్నదియు మిక్కిలియు సుందరంబునగు నాసభంబ్రవేశించెను. ౧౫, ౧౬

రావణుఁ డచ్చట వైడూర్యమణితోఁ జేయఁబడినదియుఁ బ్రియకచ రాస్తీరంబున దిండుతోఁ గూడినదియు గొప్పదియునగు సుత్రమసింహాసనంబుపైఁ గూర్చుండెను. ౧౭

అంత నారావణుండు శీఘ్రంబుగా నడవఁగల దూకలంజూచి “మన

శిష్యుడు గొప్పపని యొకటి వచ్చియున్నది; దాని నిర్వహించుకొనవలెను. కావున మీరలు నాయొద్ద కారాక్షనులను శిష్యులుగాఁ జొడ్కొనిరందు" అని యాజ్ఞాపించెను. ౧౮

ఆరాక్షనులు రావణునిమాటను విని నిర్భయముగా గృహంబులం జొచ్చి విహారశయనంబులందును ఉద్యానవనంబులందును బక్షిక్రీడించుచున్న రాక్షసులనుంగూడ లేపి రావణుని నాజ్ఞ చెలుపుచు నిట్లు లంకయందుఁ బ్రతిగృహంబునుం దిరిగిరి. ౧౯, ౨౦

అంత నారాక్షసులు దూతలవలన రావణుని నాజ్ఞనువిని కొందఱు సుందరంబులగురథంబులను కొందఱు గర్వింపియున్న మహావేగంబులగు గుఱ్ఱంబులను మఱికొందఱు గజంబులను ఆరోహించిపోయిరి; కొందఱు కార్ణావోనడచిపోయిరి. ౨౧

ఉత్తమంబగు నాలంకాపురియట్లు గుంపులుగుంపులుగానిందుకొనియున్న రథంబులు నేనుఁగులు గుఱ్ఱంబులుఁ గల్గియుండుటవలనఁ బక్షిసంఘంబులతోఁగూడిన యాకాశంబువగిదిఁ బ్రకాశించుచుండినది. ౨౨

అంత నారాక్షసులు రథంబులు మొదలగువాహనంబులను ద్వారంబుననే నిలిపి సింహంబులు గిరిగుహం బ్రవేశించునట్లు పాదంబులతోనే సభంబ్రవేశించిరి. ౨౩

ఆరాక్షసులు రాక్షసరాజుఁడగు రావణుని పాదంబులకు సమస్కారంబు గావించి యతనిచే బూజితలయి కొందఱు కాంచనాసనంబులందును కొందఱు శ్రోత్రీయరాక్షసులు దర్భాసనంబునందును కొందఱు నేలయందును గూర్చుండిరి. ౨౪

ఆరాక్షసులు అట్లు రాజాజ్ఞవలన సభనువచ్చి వారివారి యోగ్యతకుఁ దగినట్లు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుని సమీపంబునఁ గూర్చుండిరి. ౨౫

అచ్చటఁ గార్యంబులు నిశ్చయించుటయందుఁ బుడితులగు ముఖ్యులయిన మంత్రులును గుణవంతులును సర్వజ్ఞులును బుద్ధిచే నెట్టిరహస్యమునేని

సమేయు స్తత్ర శతశ

శూరా శ్చ బహవ స్తదా,
 సభాయాం హేమవర్ణాయాం సర్వార్థస్య సుఖాయ వై. ౨౭
 రమ్యాయాం రాక్షసేంద్రియ సమేయు స్తత్ర సజ్జశః.
 తతో మహాత్మా విపులం సుయుగ్ధం
 వరం రథం హేమవిచిత్రితాజమ్,
 శుభం సమాప్తాయ యయా యశస్వీ
 విభీషణ స్సంసద మగ్రజస్య. ౨౮
 స పూర్వజాయావరజ శ్శశంస
 నామాథ పశ్చాచ్ఛరణౌ వవన్తే,
 శుకగి ప్రహస్తశ్చ త్కథేవ తేభ్యో
 దదౌ యథార్హం పృథగాసనాని. ౨౯
 సువర్ణనానామణిభూషణానాం
 సువాసనాం సంసది రాక్షసానామ్,
 తేషాం పరాధ్యాయగరుచన్దనానాం
 స్రజశ్చ గన్ధాగి ప్రవపు స్సమంతాత్. ౩౦

న చుక్రుశుర్నానృత మాహ కశ్చి
 త్సభాసదో నాపి జజల్పు రుచ్చైః,
 సంసిద్ధార్థా స్సర్వ ఏవోగ్రవీర్యా
 భర్తు స్సర్వే దదృశు శ్చాననం తే. ౩౧
 స రావణ శ్శస్త్రభృతాం మనస్వినాం
 మహాబలానాం సమితౌ మనస్వీ,

కనుగొనువారునగు నమాత్ములును గుంపులుగుంపులుగాఁ గ్రమంబునం గూర్చుండిరి. ౨౬.

అప్పుడు శూరులను అనేకులు సమస్తకార్యంబులును జక్కగా నాలోచించుటకై కాంచనవర్ణంబును సుందరంబునగు రావణుని సభయందు గుంపులుగుంపులుగాఁ జేరిరి. ౨౭.

అంత మహాత్ముడును మహాయశశ్శాలియునగు విభీషణుండు వికాలంబును మంచిగుఱ్ఱంబులుగట్టినదియు బంగారముచేసలంకరింపఁబడినదియు నుత్తమంబును సుందరంబునగు రథంబు నారోపించి అన్నయగు నారావణునిసభకుఁ బోయెను. ౨౮.

అంతఁ దమ్ముడగు నవ్విభీషణుండు అన్నయగు రావణునకుఁ బ్రవరఁజెప్పి పాదంబులకు నమస్కరించెను. అట్లే శుకుండును బ్రహ్మస్తుండును నమస్కరించిరి. అంత రావణుండు వారలమువ్వురకును వేర్వేరి వారివారియోగ్యతకుఁ దగునట్లు ఆసనంబుల నొసంగెను. ౨౯.

ఆసభయందు నానావిధసువర్ణ భూషణంబులును మంచివస్త్రంబులును దాల్చినవారలును ఉత్తమంబులగు నగరుచందనంబులం బూసికొనియుండు వారలును నానావిధపుష్పమాలికలు ధరించియున్నవారలునగు నారాక్షసుల మేనిపుష్పమాలికలును జ దనాదులును అంతటను సుగంధంబులు గుబాళించుచుండినవి. ౩౦.

సభికులు ఎవ్వరు నొకవకుండిరి. ఎవ్వఁడు నబద్ధమాడలేదు. ఎవ్వరును గట్టిగా మాటలాడలేదు. అందఱును సిద్ధార్థులయి మహాపరాక్రమశాలులయి యుండిరి. అప్పుడు ప్రభుడగు రావణునిముఖంబు అందఱును జూడఁదగి యుండెను. ౩౧.

ధీరమయినమనస్సుగలవాడగు నారావణుండు ఆసభయందు ఆయుధధారులును ధీరహృదయులును బలవంతులగు నారాక్షసులనడుమపసువులనడుమ

తస్యాం సభాయాం ప్రభయా చకాశే

మధ్యే వసూనామివ వజ్రహస్తః.

39

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకాదశస్కంధః. ౧౧.

ద్వాదశస్కంధః.

స తాం పరిషదం కృత్వాన్యం సమీక్ష్య సమితింజయః,

ప్రచోదయామాస తదా ప్రహస్తం వాహినీపతిమ్.

౧

“నేనాపతే! యథా తే స్యుగ్ధ కృతవిద్యా శ్చతుర్విధాః,

యోథా నధికరతాయాం తథా వ్యాదేష్టు మర్హసి.”

౨

సప్రహస్తగి ప్రణీతాత్తా చిక్రీర న్రాజశాసనమ్,

వినితీప ద్బలం సర్వం బహి ర్స్తశ్చ మద్ధిరే.

3

తతో వినితీప్య బలం పృథ జ్నుగరగుప్తయే,

ప్రహస్తగి ప్రముఖే రాజ్ఞో నిషసాద జగాద చ.

౪

“నిహితం బహి ర్స్తశ్చ బలం బలవత స్తవ,

కురుష్వావిమనాః క్షిప్రం యదభిప్రేత మస్తు తే.”

౫

ప్రహస్తస్య వచగి శ్రుత్వా రాజా రాజ్యహితే రతః,

సుఖేఘ్న సుహృదాం మధ్యే వ్యాజహోర స రావణః.

౬

“ప్రియాప్రియే సుఖం దుఃఖం లాభాలాభౌ హితాహి తే,

ధర్తకామార్థకృచ్ఛేఘ్న యూయ మర్హథ వేదితుమ్.

౭

సర్వకృత్యాని యుష్టాభి స్సమారభ్యాని సర్వథా,

దేవేంద్రుడుంబోలె దనదేహకాంతిచే బ్రకాశించుచుండెను.

3.౨

ఇది పదునొకండవసర్గము.

పండ్రెండవసర్గము.

అప్పుడు యుద్ధమునందు జయశాలియగు శారావణుడు ఆసభనంతయుం గని సేనానాయకుడగు ప్రహస్తుజాచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౧

సేనానాయకుడ వగు ప్రహస్తుడా! ననుస్తాయధవిద్యలను నేర్పిన వారలును రథికహస్తీపకసాదిపదాలిభేదంబులం జతుర్విధులునగుయోధులు పట్టణంబు పెప్పటికన్ననధికంబుగా రక్షించుటయందు జాగరూకు లయియొండు నట్లాజ్ఞాపింపుము. అని రావణుడు ప్రహస్తున కాజ్ఞాపించెను. ౨

ఆప్రహస్తుడు వినయంబున రాజాజ్ఞసేయంగోరి నైన్యమంతయు నాగృహంబులోపలను వెలుపలను ఉంచెను. 3.

అంతః బట్టణరక్షణంబునకై వేఱుగా నైన్యంబునిలిపి ప్రహస్తుడు రావణునిసమ్ముఖంబునకువచ్చి కూర్చుండి యిట్లని విన్నవించెను. ౪

బలవంతుడవగు నీనైన్యంబును లోపలను వెలుపలను అంతటను గావలియొంచియున్నాను; ఇంక నీకేమి సేయవలెనని యన్నదో దాని స్వస్థంబుగా శిథిలంబున జేసికొనుము. అని ప్రహస్తుడు రావణునితో జెప్పెను.

రాజ్యంబునకు హితము చేయుటయం దానకుండయిన రాక్షసరాజుఁడగురావణుడు ప్రహస్తుడు చెప్పినమాటను విని సుఖంబుగోరి స్నేహితుల నడుమ నిట్లనిచెప్పెను. ౫

ధర్మకామార్థంబులలో నంతటంబు గల్గినప్పుడు ప్రియాప్రియంబులను సుఖదుఃఖంబులను లాభనష్టంబులను మంచిచెడులను దెలిసికొనుటకు మీరు సమర్థులరు. 6.

అన్నిఁధంబులను మీరలు చక్కగా నాలొచించి నిశ్చయించి

మస్త్రకర్తనియుక్తాని న జాతు విఫలాని మే. ౮
 ససోమగ్రహనక్షత్రై ర్భరుద్భి రివ వాసహః,
 భవద్భి రహ మత్యర్థం వృతశ్చియ మవాప్నుయామ్. F

అహం తు ఖలు సర్వా న్య స్సమర్థయితు ముద్యతః,
 కుమ్భకర్తస్య తు స్వన్నా న్నేమ మథ మచోదయమ్. ౧౦

అయం హి సుప్త షణ్ణాసా న్కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
 సర్వశస్త్రభృతాం ముఖ్యస్య ఇదానీం సముత్థితః. ౧౧

ఇమంచ దణ్డకారణ్యా ద్రామస్య మహిషీ మయా,
 రక్షోభి శ్చరితాద్దేశాదానీతా జనకాత్తజా. ౧౨

సా మే న శయ్యా మారోఢు మిచ్ఛత్యలసగామినీ,
 త్రిమ లోకేషు చాన్యా మే న సీతాసదృశీ మతా. ౧౩

తనుమథ్యా పృథు శ్రోణీ శార దేస్తునిభాననా,
 హేమబిమ్బనిభా రమ్యా మాయేవ మయనిర్జితా. ౧౪

సులోహితతతా శ్లత్నౌ చరణౌ సుప్రతిష్ఠితౌ,
 దృష్ట్వా తామనఖౌ తస్యా దీప్యతే మే శరీరజః. ౧౫

హుతాగ్నే రర్చిసజ్కాశా మేనాం సౌరీ మివ ప్రభామ్,

ఉన్నసం వదనం వల్ల విపులం చారులోచనమ్. ౧౬

పశ్యం స్తథాఽవశ స్తస్యాః కామస్య వశ మేయివాన్,
 క్రోధహర్ష సమాచేన దుర్వర్ణకరణేన చ. ౧౭

యారంభించినకార్య మేదైనను నాకు సఫలంబు గాకుండినదిలేదు. ౮

దేవేంద్రుడు చంద్రసూర్యగ్రహంబులతోను నక్షత్రంబులతోను దేవతలతోనుగూడి జనులక్ష్యనొందునట్లు సేమిమ్ముగూడి జనులక్ష్యశంకె దను. ౯

సేమి మికందఱుచును ఇదివఱకే శాంతదూర మిసంగతి! దెలిసియున్నాను. తుంభకర్జునకుమాత్రము అతఁడు నిద్రించుచుండుటవలన నీసంగతిం జెప్పలేదు. ౧౦

మహాబలాఁడును అయుధధారులయందఱితోను శ్రేష్ఠుఁడునగు నీకుంభకర్జుఁడు ఈయాఱుమాసంబులు నిదురించియుండినాఁడురా! అతఁడిప్పుడు వచ్చినాఁడు. ౧౧

జనకమహారాజుపుత్రియు రామనిప్రియురాలనగు నీసీతను రాక్షసులు సంచరించునట్టి దండకారణ్యంబుననుండి దెచ్చియున్నాను. ౧౨

మందగామినియగు నాసీత నేనెంతప్రార్థించినను నావై వలపునకున్నది. ముగ్ధులకంబులయందును సీతవంటి మఱియొక్క స్త్రీ యేదియులేదు. ౧౩

అసీత సన్ననడుమును బెద్దపిఱుదులును శరత్కాలచంద్రబింబులు వంటి మోమును బంగారుప్రతిమవంటి మేఘసంగల్గి సరిలేనిసౌందర్యంబున మెఱయుచు మయనిర్మితంబగు మాయపగిది నత్యాశ్చర్యంబు గల్గించుచున్నది. ౧౪

మిక్కిలియు నెఱ్ఱనియడుగులుగలవియు మృదులంబులును సమంబులును ఎఱ్ఱనిగోళ్లుగలవియునగు నాసీతాదేవిపాదంబులం జూడఁజూడ నాకు మన్ననబాధ యెచ్చుచున్నది. ౧౫

హుతాగ్నిశ్వాసవలె సూర్యకాంతియుంబోలిమన్న యాసీతంజూడఁజూడ నాకు మన్ననబాధ మఱియు నెచ్చుచున్నది. ౧౬

ఉన్నతంబగు ముక్కుగలదియు సుందరంబును వికాలంబును రమణీయంబులగు నేత్రంబులతో నొప్పుచున్నదియునగు నాసీతాదేవిముఖంబును జూడఁజూడ సేమి బరవశుఁడనై మన్నఘనకు లోబడుచున్నాను. ౧౭

కోపంబువచ్చినను సంతోషంబుగల్గినను దుఃఖంబుసంభవించినను

శోకసంతాపనిత్యేన కామేన కలుషీకృతః,

సా తు సంవత్సరం కాలం మా మయాచత భామినీ. ౧౮

ప్రతీక్షమాణా భర్తారం రామ మాయతలోచనా,
తన్తయా చారునేత్రాయాః ప్రతిజ్ఞాతం వచ శ్శుభమ్. ౧౯
శ్రాన్తోఽహం సతతం కామా ద్యాతో హయ ఇవాభ్యసి,

కథం సాగర ముక్షోభ్య ముత్తరన్తి వనౌకసః. ౨౦
బహుసత్త్వసమాకీర్ణం తావా దశరథాత్తజౌ,

అథవా కపినై కేన కృతం నగి కదనం మహత్. ౨౧
దుర్యోధాగి కార్యగతయో బ్రూత యస్య యథామతి,

మానుషాన్తే భయం నాస్తి తథాపి తు విమృశ్యతామ్. ౨౨
తదా దేవాసురే యుద్ధే యుష్టాభి స్సహితో జయమ్,
తే మే భవన్తశ్చ తథా

సుగ్రీవప్రముఖాన్ స్వరీన్. ౨౩

పరే పారే సముద్రస్య పురస్కృత్య నృపాత్తజౌ,
సీతాయాగి పదవీం ప్రాప్తౌ సమ్ప్రాప్తౌ వరుణాలయమ్. ౨౪

అదేయాచ యథా సీతా వధ్యౌ దశరథాత్తజౌ,

భవద్భిర్నన్త్రతాం మన్త స్సనీతం చాభిధీయతామ్. ౨౫

సహి శక్తిం ప్రపశ్యామి జగత్యన్యస్య కస్యచిత్,

సాగరం వానరై స్తీర్త్వా నిశ్చయేన జయో మమ. ౨౬

సంతాపంబువచ్చినను విడువక బాధించువాడును దేహము తెల్లబొలువట్లు
సేయువాడునగు మన్తధుండు నన్ను గలంచుచున్నాడు. ౧౭

దీర్ఘములయిన కండ్లుగల యాసీతాదేవి తనపైనిమిటి రాముండువచ్చు
నో యే మోయని నన్నొకసంవత్సరంబు గడువడిగియున్నది. ౧౮

నుందరాక్షియగు నాసీత చెప్పిన యామాటకు నే నొప్పుకొంటిని. ౧౯
మార్గంబు నడచినగొఱ్ఱంబువలె నేను ఈమన్తధునిచే బడి పడి యలసి
యున్నాను.

అక్షోభ్యంబును తిమితిమింగిలాది మహాజంతువులతో నిండియుండు
నదియనగు మహాసముద్రంబును వానరు లెట్లు దాటగలరు? ఆరామలక్ష్మ
ణులుగాని యెట్లు దాటగలరు. ౨౦

ఒకవేళ దాటుదురనియే తలంతము. ఒక్కవానరుఁ డంశజివాడే
మనతో నింతకూరము యుద్ధముచేసి పోయెనే; కార్యకతుల నెఱుంగుట
కష్టము; కావున మీరలు మీమిబుద్ధికే దోచినట్లు చెప్పెడు. ౨౧

అప్పుడు మీసాహాయ్యంబున దేవాసురయుద్ధంబున నే జయంబు
నొందినాను; అప్పుడు సహాయులయిన మీరలు నట్లే యున్నారలు;
కావున నాకు మనుష్యునివలన నేమిభయము? అయినను చక్కగా నాలో
చింపుడు. ౨౨

అచ్చట నముద్రోత్తరతీరంబున రామలక్ష్మణులు సీతయుండు స్థలంబు
చెలిసికొని సుగ్రీవాదివానరులం గూడుకొని సముద్రంబునొడ్డఁ జేరి
యున్నారు. ౨౩, ౨౪

సీతాదేవి నొసంగకయే దశరథుని కుమారులగు రామలక్ష్మణులం జంతు
నట్లుమీరలు చక్కగా నాలోచించి నిశ్చయించియుపాయంబువచింపుడు.

వానరులను సహాయులుగా నుంచుకొని సముద్రంబుదాటి యిచ్చటికి
వచ్చుటకుఁ బ్రపంచంబున నెవ్వండును సమర్థుఁడుగాఁడు; కావున నిశ్చయం
బుగా నాకే జయంబుగల్గును. అని రావణుండు చెప్పెను. ౨౬

తస్య కామపరీతస్య నిశమ్య పరిదేవితమ్,
కుమ్భకర్ణగి ప్రచుక్రోధ వచనం చేద మబ్రవీత్.

౨౭

యదా తు రామస్య సలక్షణస్య
ప్రసహ్య సీతా ఖలు సా ఇహాఽహృతా,
సకృత్సమీ త్యైవ సునిశ్చితం తదా
భజేత చిత్తం యమునేవ యామునమ్.

౨౮

స్వ మేత స్తహారాజ! కృత మప్రతిమం తవ,
విధియేత సహస్రాభి రాదా వే వాస్య కర్ణః.

౨౯

న్యాయేన రాజకార్యాణి యగి కరోతి దశానన!,
న స సన్తప్యతే పశ్చాన్నిశ్చితార్థమతిర్నృపః.

౩౦

అనుపాయేన కర్తాణి విపరీతాని యాని చ,
క్రియమాణాని దుష్కృన్తి హవీంశ్యప్రయతే ష్వివ.

౩౧

యగి పశ్చాత్పుర్వకార్యాణి కర్తాణ్యభిచిక్షీర్షతి,
పూర్వంఘాపరకార్యాణి న సవేద నయానయా.

౩౨

చపలస్య తు కృత్యేషు ప్రసమీక్ష్యాధికం బలమ్,
ఊప్ర మన్యే ప్రపద్యన్తే క్రౌఞ్చస్య ఖ మివ ద్విజాః.

౩౩

త్వయేదం మహదారబ్ధం కార్య మప్రతిచిన్తితమ్,

అట్లు మన్తభావిష్టుడగు శారావణుడు చెప్పినమాటచుని ముద్ద కర్ణుండు మహాశోకమునొంది యీమాటం జెప్పెను. ౨౭

నీవు నీమంతనే యాలోచించి రామునిభార్యయగు సీతనుబలాత్కారముగా నిచ్చటికిఁ దేకమునుపే మాతో నాలోచించియుండువేని అప్పుడు యమునానది యాము-పర్వతంబు నొందునట్లు మనస్సు నిశ్చయంబునొంది యుండును. ఇప్పు డాలోచించుటంతయు గలజలసేతుబంధనమువంటిది. ౨౮

మహారాజుడవగు రావణుడా! ఇప్పు డాలోచించుటంతయు సీతం దీసికొనివచ్చుటకు మొదటనే మాతో నాలోచించియుండువేని మిక్కిలియు జక్కగా నుండును. ౨౯

రావణుడా! ఎవ్వఁడు కార్యంబు నారంభించుటకుమున్నే చక్కగా శ్చాయంబు నాలోచించి యటుపిమ్మట రాజకార్యంబుల నారంభించునో అట్టి ప్రతికార్యంబునందును నిశ్చితబుద్ధిగల రాజు నీ యట్లు వెనుకఁ బరిశ్రాపంబు నొందఁడు. ౩౦

మంచికార్యములయినను ఉపాయముచేఁ జేయవచ్చుచో నిష్ఫలంబు లగుటయేగాక అపాత్రులకుఁ బెట్టినయన్నమువలె దోషంబునుం గలుగఁ జేయును. ౩౧

మఱియు నెవ్వఁడు వెనుకఁ జేయవలసినకార్యములను ముందుచేసి ముందు చేయవలసినవానిని వెనుకఁ జేయఁగోరునో అతఁడు మంచిచెడులు జెలసినవాఁడు కాఁడు. ౩౨

చక్కగా నాలోచింపక చపలుఁడై కార్యములుచేయువాని కధిక బలమున్నయెడల శత్రువులు రంధ్రాన్వేషణమునేయుచుండి వాడు చపలము నొందునప్పుడు ఇది సమయమని తటాకున పాంసలు ఎరిగి దాటరాని క్రొంచ పర్వతమును దానియందు గుమారస్వామిశక్తిచేఁ గావించినరంధ్రములమున దూఱి దాఁటిపోవునట్లు వానిం బరాజితుని జేయుదురు. ౩౩

నీ వెంతమాత్రంబు నాలోచింపక మిక్కిలియు నపాయకరంబగు

దిప్త్యా త్వాం నావధీ ద్రామో విషమిశ్రమి వాఽమిషమ్. 3౪

తస్మా త్వయా సమారబ్ధం కర్తవ్యప్రతిమం పరైః,
అహం సమీకరిష్యామి హత్వా శత్రూం స్త వానఘః! 3౫

అహ ముత్సాదయిష్యామి శత్రూం స్తవ విశాంపతే!

యది శక్రవివస్వంతౌ యది పావకమాదుతౌ. 3౬

తావహం యోధయిష్యామి కుభేరవరుణా వపి,

గిరిమాత్రశరీరస్య మహాపరిఘయోధినః. 3౭

నర్దత సీక్షదంష్ట్రస్య బిభీయా ద్వై పురన్దరః,

పునర్తాం స ద్వితీయేన శరేణ నిహనిష్యతి. 3౮

తతోఽహం తస్య పాస్యామి కుధిరం కామ మాశ్వస,

వధేన వై దాశరథే సుఖావహం

జయం తవాఽహర్తు మహం యతిష్యే,

హత్వా చ రామం సహ లక్ష్మణేన

ఖాదామి సర్వాన్ పరియూథముఖ్యాన్. 3౯

రమస్య కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం

కురుష్య కార్యాణి హితాని విజ్వరః,

మయా తు రామే గమితే యమక్షయం

చిరాయ సీతా వశగా భవిష్యతి." ౪౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వాదశస్కంధః. ౧౨.

నీ సీతాహరణకార్యంబు గావించివావు; మాభాగ్యవశంబున విషమిశ్రంబగు మాంసమువలె నెవ్వరికిని కలియనట్లు రాముఁడెదివఱకు నిన్నుఁ పంపకు న్నాఁడు.

పాపరహితుఁడవగు రావణుఁడా! ఆట్లుగఁటంజేసి నీవు కోరిచేసినట్టి యదన్యశంబును నేనుదక్క మఱియొక్కరికిని ఆసాధ్యంబునగు నీ కార్యంబును నేను నీకత్తువులం జంపి నీకు సాధించి యిచ్చెదను. 37

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! నేను నీకత్తువుల నందఱుం జంపెదను.

వారల ఇంద్రసూర్యులయినను అగ్నివాయువులయినను కుబేరపరుణులయినను వారలతో నేను యుద్ధముచేసెదను. 38

నేను వర్వతం బంతటిదేహంబుతో గొప్పయినపగుడియం దాల్పి భయంకరంబులగు కోటలతో సింహనాదంబులు నేయుచు యుద్ధంబునకుఁ బోఁగా దేవేంద్రుఁడు గూడ భయపడి పాటిపోవును. 39

ఆరాముఁడు నాపై నొకభాణమువేసి రెండవభాణంబు వేయనంత లోకలనే నేను ఆరాముని రక్తంబుఁ ద్రావెదను; నీ పూతిడిల్లి స్వస్థంబుగా నుండుము. 40

నేను రాముఁడెంపి నీకు సుఖకరంబగు జయంబుగల్గనట్లు ప్రయత్నంబుఁ జేసెదను; ఆట్లు రామలక్ష్మణులం జంపి వానరశ్రేష్ఠులనందఱును భక్షించెదను. 41

నీవు యథేచ్ఛగాఁ గ్రీడింపుము. మంచిమద్యంబును ద్రాగుము. నీకిష్టములయిన కార్యంబులం జేసికొనుచుండుము. నేను బోయి రాముం జంపెదను. అంత నీక బహుకాలము నీయధీనయ్యి యుండఁగలదు. అని కుంభకర్ణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. 42

ఇది పండ్రెండవసర్గము.

త్రయోదశస్కంధః.

రావణం క్రుధ మాజ్ఞాయ మహాపార్శ్వో మహాబలః,
ముహూర్త మనుసంజీప్త్య ప్రాజ్ఞలి ర్వాక్య మబ్రవీత్. ౧

యః ఖల్వపి వనం ప్రాప్య మృగవ్యాళ సమాకులమ్,
నపిజేన్మధు సమ్ప్రీక్షం స నరో బాలిశో భవేత్. ౨

ఈశ్వరస్యేశ్వరః కోఽస్తి తవ శత్రునిబర్హణః,
రమస్వ సహ వై దేహ్య శత్రూనాక్రమ్య మూర్ధసు. 3
బలా త్కుక్కుటవృత్తేన వర్తస్వ సుచహాబలః,
ఆక్రమ్యాక్రమ్య సీతాం వై తాం భుజ్మి చ రమస్వ చ. ౪

లబ్ధకామస్య తే పశ్చాదాగమిష్యతి యద్భయమ్,
ప్రాప్త మిప్రాప్తకాలం వా సర్వం ప్రతిసహిష్యసి. ౫

కుమ్భకర్ణస్పహస్తాభి రిన్ద్రజిచ్ఛ మహాబలః,
ప్రతిషేధయితుం శక్తౌ సవజ్ర మపి వజ్రిణమ్. ౬
ఉపప్రదానం సాన్త్యం వా భేదం వా కుశలైరి కృతమ్,
సమతిక్రమ్య దణ్డేన సిద్ధి మర్థేషు రోచయ. ౭

ఇహ ప్రాప్తా న్వయం సర్వాన్ శత్రూన్ స్తవ మహాబలః,
వశే శస్త్రప్రతాపేన కరిష్యామో న సంశయః. ౮

ఏవ ముక్తస్తదా రాజా మహాపార్శ్వేన రావణః,

పదుమూడవసర్గము.

మహాబలకాలియగు మహాపార్శ్వుడు రావణుడు కుంభకర్ణుని మాటలకుఁ గోపంబునొందినాఁడని తెలిసికొని కొంచెముసేపు ఆతనిఁ బ్రసన్నుఁజేయ నుపాయం బాలొచించి చేతులు మొగుడ్చుకొని యిట్లని చెప్పెను. ౧

ఎవ్వఁడు తేనియత్రాగవలెనని మృగంబులతోను సర్పంబులతోను నిండియుండు నడవికింబోయి యచ్చట నెట్టకేలకుఁ దేనియనంపాదించి దానిం ద్రాఁగకుండునో అతఁడు మూఢుఁడు; అట్లు నీవు నీతానమాగమంబుఁ గోరి యతిప్రయాసంబుల సీతం దీసికొనివచ్చియు నూరకుండందగదు. ౨

శత్రువులం జంపునట్టి రావణుడా ! నీవే యీశ్వరుడవే; నిన్నడుగు వాఁ డెవ్వఁడు ? శత్రువుల తలలు ద్రొక్కి సీతం గూడి క్రిడింపుము. 3

మహాబలుడవగు రావణుడా ! సీత యొప్పుకున్నను గుక్కుటంబు పగిలి బూత్కారంబున సీతనాక్రమించి పలుమాఱుక్రిడించి సంతోషంబు నొందుము. ౪

ఇట్లు నీవు కోర్కె నెరవేర్చుకొన్నవిచ్చట నీ కేదైనభయము సంభవించు నేని యదివచ్చిన రానియు. లేక రాఁబోవునదిగానున్న నుండనియు నీకేదియు లక్ష్యములేదు. ౫

కుంభకర్ణుఁడును మహాబలుడగు సింద్రజిత్తును వీర లిరువురే మమ్మం గూడి వజ్రాయుధంబుధరించి దేవేంద్రుండువచ్చినను బ్రహరింపఁజాలుదురు.

యుద్ధంబు సేయఁ జేతఁగానివార లేర్పఱచిన దానంబుగాని సామముగాని భేదంబుగాని యీమూఁ డుపాయంబులను విడిచి దండోపాయంబుననే కార్యసిద్ధి నొందుము. 6

మహాబలుడవగు రావణుడా ! మేము నీశత్రువులు ఇచ్చటికి రాగానే వారలనందఱును శస్త్రబలంబున నీకు వశీకృతులం గావించెదము; నందే హములేదు. అని మహాపార్శ్వుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౭

రాక్షసరాజుడగు రావణుడు అప్పుడు మహాపార్శ్వుఁడు చెప్పిన

తస్య సమ్భూజయ న్వాక్య మిదం వచన మబ్రవీత్.
 మహాపార్శ్వ! నిబోధ త్వం రహస్యం కించి దాత్తనః,
 చిరవృత్తం తవాఖ్యానేయదవాప్తం మయా పురా. ౧౦

పితామహస్య భవనం గచ్ఛంతీం పుష్టికస్థలామ్,
 చక్షూర్భూమాణా మద్రాక్ష మాకాశేఽగ్ని శిఖా మివ. ౧౧

సాప్రసహ్య మయా భుక్తా కృతా వివసనా తతః,
 స్వయమ్ముభవనం ప్రాప్తా లోళితా నళినీ యథా. ౧౨

తస్య తచ్చ తదా మన్యే జ్ఞాత మాసీ న్నహత్తనః,
 అథ సమ్కృపితో దేవో మా మిదం వాక్య మబ్రవీత్. ౧౩

అద్యప్రభృతి యా మన్యాం బలా న్నారీం గమిష్యసి,
 తదా తే శతథా మూర్ధా ఫలిష్యతి న సంశయః. ౧౪

ఇత్యహం తస్య శాపస్య భీతః ప్రసభమేవ తామ్,
 నారోపయే బలా త్సీతాం వై దేహీం శయనే శుభే. ౧౫
 సాగరస్యేవ మే వేగో మారుత స్యేవ మే గతిః,
 నైత ద్దాశరథి ర్వేద హ్యసాదయతి తేన మామ్. ౧౬
 యస్తు సింహా మివాసీనం సుప్తం గిరిగుహాశయే,
 క్రుద్ధం మృత్యు మివాసీనం స్రబోధయితు మిచ్ఛతి. ౧౭

న మత్తో నిశితా న్భూణాన్ ద్విజహ్వ నివ పన్నగాన్,

మాటనువిని సంతోషించి యతనిం జొగడుచు నీమాట జెప్పెను. ౯

మహాపార్శ్వ! నాయం దొక్కరహస్యం బున్నది నీవెఱిగి యుండుము; మున్న నేనొకటి చేసియున్నాను; బహుకాలమయినది; చెప్పెదను వినుము. ౧౦

నే నొకప్పుడు శాభయంబున దాగిదాగి బ్రహ్మదేవునింటికిఁ జొవుచు నాకాశంబున నగ్నిజ్వాలవలె వెలంగుచున్న పుంజీకన్ధయను నప్పు రసమిన్నం గంటిని. ౧౧

అంత నే నాపుంజీకన్ధను బలాత్కారంబున దిగంబరఁగాఁజేసి భోగించితిని. అంత నది వాడీనతామరతూడువలె దీనయయి బ్రహ్మదేవునొద్దకుఁ జొయినది. ౧౨

మహాత్ముడగు నాబ్రహ్మదేవునకు అసంగతి జెలిసినట్లు తోచుచున్నది. అంత బ్రహ్మదేవుడు మహాశోపంబునొంది నన్నుఁగూర్చి యామాటం జెప్పెను. ౧౩

ఇదిమొదలు నీ విట్లు పరస్త్రిని బలాత్కారంబునం బొందుదువేని యప్పుడే సీతల నూఱువ్రయ్యయి పగలంగలదు; సందేహంబులేదు. అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పెను. ౧౪

నేను బహుకన్ధంబున నాకాపంబునకు భయపడియే సీతను బలాత్కారంబునం బొందకున్నాను. ౧౫

నమూద్రంబునకుంబోలె వేగంబును వాయువునకుంబోలె గమనంబును వాకున్నదిని రామునకుఁజెలియదు; కావుననే నాపైకి వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౬

ఆరాముఁడు పర్యక్రమహయందు నిదురించుచున్న సింహంబును నిద్ర లేపునట్లు, నిద్రపోయియున్న మృత్యువును మేలుకొల్పునట్లు డొరకున్న యతి శోపనుడగు నన్ను కావలెనని పురికొల్పుచున్నాఁడే ఆతఁ డెట్టివాఁడు? విమియఁ జెల్వితేనివాఁడు. ౧౭

ఇదివఱ కెన్నఁడును రాముఁడు యుద్ధంబున సర్పంబులుంబోలె దీక్షం

రామగి పశ్యతి సక్రామే తేన మా మభిగచ్ఛతి.

౧౮

క్షీప్రం వజ్రోపమై రాభణై శ్శతథా కార్తుకచ్యుతైః,
శామ మాదీపయిష్యామి ఉల్కాభి రివ కుఞ్జరమ్.

౧౯

తచ్చాస్య బల మాదాస్యే బలేన మహతా వృతః,
ఉదయన్ సవితా కాలే సక్షత్రాణా మివ ప్రభామ్.

౨౦

న వాసవేనాపి సహస్రచక్షుషా
యుధాఽస్తి శత్రో వరుణేన వా పునః,
మయా త్వియం బాహుబలేన నిర్జితా
పురీ పురా వై శ్రవణేన పాలితా.

౨౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రయోదశ స్కంధః ౧౩.

—→←—
చతుర్దశ స్కంధః.

నిశాచరేంద్రస్య నిశమ్య వాక్యం
స కుమ్భకర్ణస్య చ గర్జితాని,
విభీషణో రాక్షసరాజముఖ్య
మువాచ వాక్యం హిత మర్థయుక్తమ్.

౧

“వృతో హి బాహ్వాన్తరభోగరాశి
శ్చిన్తావిష సుస్థితీక్షణదంష్ట్రః,
ఘోరః శిరోతికాయ
స్సీతామహాహిస్తవ కేన రాజన్!.

౨

యావత్తు లక్ష్మం సమభిద్రవన్తి
వలీముఖాగి పర్వతకూటమాత్రాః,

మలయిన నాబాణంబులంగని యెఱుంగఁడు కావుననే యిప్పుడు నామీదికి వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౮

ఇంక శ్రీమంబుగానే యేనుఁగులపైఁ గొఱివికట్టెలువేయునట్లు రామునిపై వజ్రంబువంటి పెక్కుబాణంబులం బ్రయోగించెదను. ౧౯

మఱియుఁ బ్రాతఃకాలంబున నుదితుండగు సూర్యుఁడు, నక్షత్రంబుల కాంతిఁ బోఁగొట్టునట్లు నేను గొప్పసైన్యంబుంగూడి రాముని యావాసర సైన్యంబును గూడఁ జక్కాడెదను. ౨౦

వేయికండ్లుగల దేవేంద్రుఁడుగాని వరుణుఁడుగాని యుద్ధంబున నా యెదుట నిలువలేరైరి. మఱియు నేను గుఱేరునింగూడ జయించి యతనిచేఁ బాలితంబగు నీలంకాపురిం గొంటిని. ఇంక మనుష్యుఁడగు రాముఁడు నాకెంత మాత్రము? అని రావణుఁడు మహాపార్శ్వనితోఁ జెప్పెను. ౨౧

ఇది పదుమూడవసర్గము.

పదునాలుగవసర్గము.

అంత విభీషణుఁడు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునిమాటను గుంభకర్ణుని గర్జనలను విని రావణుంజూచి హితంబును బరమార్థసంయుతంబునగు నీమాటల జెప్పెను. ౧

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుడా! పక్షస్థలమను పడగలదియుఁజింత యను విపంబుగలదియుఁ జిఱునగవసుకఱుకు శోఱులంబదియు దుఃఖవశంబునఁ దలగడగాఁ జేయఁబడిన హస్తంబునందలి యయిదుస్త్రేణును అయిదుతలలు గలిగినదియనగు నీత యను గొప్పనర్పము నేల శోరిలివి? ౨

దంతలబులు నఖంబులునే యాయుధంబులు గాఁగల పర్వతశిఖరా కారులగు వానరులు లంకకు రాకమున్నే నీతాదేవిని రామున శొనంగుము. 3

దంష్ట్రాయుధా శ్చైవ నఖాయుధా శ్చ
 ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. 3
 యావన్న గృహ్లాన్తి శిరాంసీ బాణా
 రామేరితా రాక్షసపుజ్జవానామ్,
 వజ్రోపమా వాయుసమానవేగాగ
 ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. 4
 భిత్త్వా న తావత్ప్రవిశన్తి కాయం
 ప్రాణాన్తికాస్తేఽశనితుల్యవేగాః,
 శితా శ్శరా రాఘవవిప్రయుక్తాగ
 ప్రహస్త! తేనైవ వికత్థసే త్వమ్. 5
 న కుమ్భకర్ణేన్ద్రజితో న రాజా
 తథా మహాపార్శ్వమహాదరా వా,
 నికుమ్భకుమ్భా చ తథాఽతికాయః
 స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య. 6
 జీవంస్తు రామస్య న మోక్షసే త్వం
 గుప్తస్సవిత్రా పృథవీ మరుద్భిః,
 న వాసవస్యాఙ్మృగతో న మృత్యోర్భి
 ర్నభో నపాతాళ మనుప్రవిష్టః. 7
 నిశమ్య వాక్యం తు విభీషణస్య
 తతగి ప్రహస్తో వచనం బభాషే,
 న నో భయం విద్యన దైవతేభ్యో
 న దానవేభ్యో హ్యథవా కుతశ్చిత్. 8
 న యక్షగంధర్వమహారగేభ్యో
 భయం న సజ్జ్యే పతగోత్తమేభ్యః,

రాముడు వజ్రసమానంబులును వాయువునకుంబోలె వేగంబుగలదియు
నగు బాణంబులు ప్రయోగించి రాక్షసోత్తముల శిరస్సులం ద్రుంచుటకు
మున్నే సీతాదేవిని రామున కొనంగుము. ౪

ప్రహస్తుడా! ప్రాణహరంబులును బిడుగువంటి వేగంబుగలవియును
చీడ్కంబులునగు రామునిబాణంబులు ఇంకను నీదేహంబు భేదింపకున్నవి;
కావుననే నీ విట్లాత్తస్తుతి చేసికొనుచున్నావు. ౫

కుంభకర్ణుండుగాని యింద్రజిత్తుగాని రాక్షసరాజుడగు రావణుండు
గాని మహాపార్శ్వమహాదరులుగాని వికుంభుండు గుంభుండుగాని యతికా
య్యుండునుగాని యెవ్వరును యుద్ధంబున రామునెదుట నిలువకకాలరు. ౬

నీకు సూర్యుడు తోడువచ్చినను దేవతలందఱుఁ దోడ్పడినను నీవు
దేవేంద్రుని తొడవైఁ గూర్చుండినను మృత్యువుతొడవైఁ గూర్చుండినను
అకాశంబుఁ బ్రవేశించినను పాతాళంబుఁ జొచ్చినను రాముండు నిన్నుఁ
బ్రాణంబుతో విడువఁడు; అవశ్యము చంపును. అని విభీషణుండు చెప్పెను. ౭
ప్రహస్తుడు విభీషణుండు చెప్పినమాటనువిని యంత నీమాటం
జెప్పెను.

దేవతలవలనఁగాని దానవులవలనఁగాని యెవ్వరివలననుగాని మాకు
భయంబులేదు. ౮

యక్షులవలనఁగాని గంధర్వులవలనఁగాని యురగంబులవలనఁగాని ఋషీ
శంఖుంబులవలనఁగాని మాకు యుద్ధంబున నెంతమాత్రము భయంబులేదు;

కథంను రామా ద్భవితా భయం నో

నరేష్ఠిపుత్రా త్సమరే కదాచిత్.

F

ప్రహస్తవాక్యం త్వహితం నిశమ్య

విభీషణో రాజహితానుశాస్త్రే,

తతో మహాత్మా వచనం బభాషే

ధర్తారకామేషు నివిప్రుబుద్ధిః.

౧౦

“ప్రహస్త! రాజా చ మహాదరశ్చ

త్వం కుమ్భకణ్ఠశ్చ యథార్థజాతమ్,

బ్రవీథ రామం ప్రతి తన్నశక్యం

యథాగతిస్స్వర్గ మధర్తబుద్ధేః.

౧౧

వధస్తు రామస్య మయా త్వయా వా

ప్రహస్త! సర్వైరపి రాక్షసైర్వా,

కథం భవే దధృవిశారదస్య

౧౨

మహార్ణవం తర్తు మి వాప్లవస్య.

ధర్తప్రథానస్య మహారథస్య

ఇత్వోకువంశప్రభవస్య రాజ్ఞః,

ప్రహస్త! దేవాశ్చ తథావిధస్య

కృత్యేషు శక్తస్య భవంతి మూఢాః.

౧౩

తీక్ష్ణానతా యత్తవ కజ్జపత్తా

దురాసదా రాఘవవిప్రుముక్తాః,

భిత్త్వా శరీరం ప్రవిశంతి బాణాః

ప్రహస్త! తేనైవ వికత్తనే త్వమ్.

౧౪

ఇంక మనుష్యుండగు రాచప్పిలకాయ రామునివలన మా కేమిభయము? అని ప్రహస్తుడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౯

మహాత్ముడును రావణుని మేలుకొరువాఁడునగు విభీషణుఁడు రాజు నకుఁ గీడుగలిగించునట్టి ప్రహస్తునిచూచు విని ధర్మార్థకాశంబుల మాఁడింటినిం జక్కఁగా నాలోచించి యామాటం జెప్పెను. ౧౦

ప్రహస్తుడా! నీవును రావణుఁడును మహాదరుఁడును గుంభకర్ణుఁడును శైవ్యకార్యము అధిర్వృత్తమనకు నర్ధగమనంబు సిద్ధింపనట్లు రామునివిషయమయి యెంతమాత్రము సఫలము కానేరదు. ౧౧

ప్రహస్తుడా! తెప్పకొయ్యయ్యనను లేనివానికి మహాసముద్రంబు దాఁట నలవిగానట్లు నాకుఁగాని నీకుఁగాని రాక్షసులయందతికుంఁగాని కార్యదత్తుండగు రాముని వధింప నలవిగాదు. ౧౨

ప్రహస్తుడా! పరమధార్మికుఁడును దన్నును సారథిని గుఱ్ఱంబులనుం గాపాడుకొనుచుఁ బదునొక్కండువేలమంది విలుకాండ్రతోఁ బోరంజాలిన వాఁడును బరాక్రమనిధానంబగు నిశ్వాకువంశంబునం బుట్టినవాఁడును ఆట్లు విరాధుఁడుఁ గబంధుఁడు వాలియు మొదలగు ననేకమహావీరులను వధించి నట్టి మహాపరాక్రమకాలియును మహాసమర్థుఁడునుజనరంజనంబు సేయువాఁడునగు రాముని యెదుట యుద్ధంబుఁ దేవతలుం గూడ మోహితులగుదురు; ఇంక మన మెంతమాత్రము వారలము? ౧౩

ప్రహస్తుడా! తీక్షణులును గంకపక్షిఁజక్కలు గట్టినవియు మహావేగంబులగుటచే దురావదంబులునగు రామునిచేఁబ్రయోగింపఁబడిన జాణంబులు నీదేహంబును భేదించి ప్రవేశింపఁగలవు; కావుననే నీ విట్లాత్తస్తుతి చేసికొనుచున్నావు. ౧౪

న రావణో నాతిబల స్త్రిశీరో
 న కుమ్భకర్ణోఽస్య సుతో నికుమ్భః,
 న చేన్ద్రజిద్దాశరథిం ప్రసోధం
 త్వం వా రణే శక్త సమం సమర్థః.
 దేవాస్తకో వాపి నరాస్తకో వా
 తథాతికాయోఽతిరథో మహాత్మా,
 ఆకమ్పన శ్చాద్రి సమానసారః
 స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య.
 అయం హి రాజా వ్యసనాభిభూతో
 మిత్రై రమిత్ర ప్రతిమై ర్భవద్భిః,
 అన్యాస్యతే రాక్షసనాశనార్థం
 తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా హ్యసమీక్ష్యకారీ.

౧౫

౧౬

౧౭

అనన్తభోగేన సహస్రమూర్ధ్నా
 నాగేన భీమేన మహాబలేన,
 బలా త్పరిక్షిప్త మిమం భవన్తో
 రాజాన ముత్తిప్యవిమోచయన్తు.

౧౮

యావద్ధి కేశగ్రహణం సుహృద్భిః
 స్సమేత్య సర్వైః పరిపూర్ణకామైః,
 నిగ్రహ్య రాజా పరిరక్షితవోఽన్య
 భూతై ర్యథా భీమబలై ర్గ్రహీతః.
 సంహారిణా రాఘవనాగరేణ
 ప్రచ్ఛాద్యమాన స్తరసా భవద్భిః,

౧౯

రావణుడుగాని మహాబలుడుగు త్రిశీర్షుడుగాని కుంభకర్ణుడుగాని యతనికొడుకు సికుంభుడుగాని యంద్రజిత్తుగాని సీవుగాని మీర లెవ్వరును శక్రసమానుడుగు రాముని యుద్ధంబున నెదిరింప నమర్దులదుకారు. ౧౩

దేవాంతకుడుగాని సరాంతకుడుగాని పెక్కువిలుకాండ్రతో నేక కాలంబునఁ బోరంజాలినవాడును మహాబలుడునగు సతికాయుడునుగాని పర్వతసమానబలుడుగు సకంపనుడునుగాని యుద్ధంబున రాము నెదుట నిలువంజాలరు. ౧౪

అలాచింతక చేయువాడును దీక్షస్వభావుడునగు సీరావణుడు “వాక్పారుష్యము, సండపారుష్యము, అర్థదూషణము, పానము, స్త్రీ, వేట, జాదము” అను సీసప్రవృత్తసంఖులకునులోబడి మంచిచెడులు దెలియక రాక్షసులకందఱు నాశంబుగల్గించునట్టికార్యంబు నేయందలంపఁగామీరందఱు స్నేహితులని పేరుపెట్టుకొని శత్రువులఁగిది సతనియెదుట నిచ్చకము లాడుచున్నారట. ౧౫

రాక్షసరాజుడుగు రావణునిఁ దుదిలేనిదేహంబుగలదియు వేయికలలు గలదియు భయంకరంబును మహాబలంబునగు రామవైరంబును మహాసర్పంబును చుట్టుకొనియున్నది; మీరలు సర్పంబు బాజుడోలియితనివిడిపింపుడు. ౧౬

రాజు దుర్మార్గంబు నొందునేని రాజుచే నమస్తలాభంబులబొంది పూర్ణకాములయినమిత్రులు అందఱు నైకమత్యంబునొంది యతని మహాబలంబులగు భూతంబులచే నావిష్టండుగు పురుషులతోలెకలవెండ్రుకలాబట్టియాడ్చి యయినను నిగ్రహించి మంచిమార్గంబునకుఁ దేవలయును. ౧౭

మీకు నమస్తసుఖంబులుఁ గలిగించునట్టి యారావణుఁ డిప్పుడు వినా శఙ్ఖంబునొందుటకై లక్ష్మణుడును సమద్రంబున మునిగి రాముడును బడబా

యుక్త స్వయం తారయితుం సమేత్య
కాకుత్స్థ సపాతాళముభే పతన్ సః.

౨౦

ఇదం పుర స్యాస్య సరాక్షసస్య
రాజ్జశ్చ పథ్యం ససుహృజ్జనస్య,
సమ్యగ్ని వాక్యం స్వమతం బ్రవీమి
సరేష్ఠపుత్రాయ దదామి పత్నీమ్.

౨౧

పరస్య వీర్యం స్వబలంచ బుద్ధ్యా
స్థానం యం చైవ తథైవ వృద్ధిమ్,
తథా స్వపక్షే పృథుమృశ్య బుద్ధ్యా
వదే త్తమం స్వామిహితం చ మస్త్రీ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుర్దశశ్త్రం. ౧౪.

పశ్చిమశస్త్రం.

బృహస్పతే స్తుల్యమతే ర్వచస్త
న్నిశమ్య యత్నేన విభీషణస్య,
తతో మహాత్మా వచనం బభాషే
తత్రేన్ద్రిజి నైర్నరృతయోధముఖ్యః.

౧

“కిం నామ తే తాత! కనిష్ఠవాక్య
మనర్థకం చైవ సుభీతవచ్చ,
అస్మిన్కులే యోఽపి భవేన్నజాత
స్సోఽపీదృశం నైవ వదేన్నకుర్యాత్.

౨

సత్త్వేన వీర్యేణ పరాక్రమేణ
శౌర్యేణ ధైర్యేణ చ తేజసాచ,
ఏకగి కులేఽస్మిన్పురుషో విముక్తో
విభీషణ స్తాత! కనిష్ఠ ఏషః.

౩

నలాగ్నిముఖంబునం బడనున్నాడు కావున మీరలాదఱు నైకమత్యంబున నితనిం దరింపఁజేయవలయును. ౨౦

నేను జెప్పినది యీ లంకాపురమునకును రాజునకును మీకందఱకును హితంబు; నామతంబుఁజెప్పెదను జక్కఁగావినుఁడు; రాజపుత్రుఁడను రాము నకు ఆతనిభార్యయగు సీతాదేవి నొసంగెదము. ౨౧

మంత్రియగువాడు శత్రుబలంబును తనరాజుబలంబును తెలిసికొని శత్రువునకుం గలిగినసామ్యంబును వృద్ధిక్షయంబులను ఎఱింగి యట్లు తన రాజు వృద్ధిక్షయంబులను విమర్శించి యుక్తంబుగాను రాజునకు మేలుగల్గు నట్లుగాను జెప్పవలయును. అని విభీషణుఁడు చెప్పెను. ౨౨

ఇది పదునాలుగవసర్గము.

పదునైదవసర్గము.

అంత నచ్చట రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడును మహాబలండునగు సింద్రజిత్తు బృహస్పతివలె మహాబుద్ధికాలియగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాటను విని తాన నీమాటం జెప్పెను. ౧

చిన్నాయనా! నీవు మహాభయంబునొంది యిట్టినిష్ఠ)మోజునంబగు మాటం జెప్పితివే! ఇది యెట్టిమాట! ఈపులస్త్యవంశంబునం బుట్టనివాఁడు గూడ నిట్టి నీచపుమాటం జెప్పఁడు; చేయనుం జేయఁడు; నీవు చెప్పు వచ్చునా? ౨

ఈవంశమునందు మాచిన్నాయనయగు నొక్కవిభీషణుఁడు మాత్రమే బలంబును బ్రభావంబును బరాక్రమంబును కౌర్యంబును దైర్యమును దేజుం బును లేనివాఁడై పిఱికియయినాఁడు. 3

కింనామ తౌ రాక్షసరాజపుత్రా
వస్తాకమేకేన హి రాక్షసేన,
సుప్రాకృతేనాపి రణే నిహస్తుం
శక్యా కుతో భీషయనే స్త భీరో!

౪

త్రిలోకనాథో నను దేవరాజ
శ్శక్రో మయా భూమితలే నివిప్త్తిః,
భయార్దితాశ్చాపి దిశగి ప్రపన్నా
స్సర్వే తథా దేవగణా స్సమగ్రాః.

౫

విరావతో విస్వర మున్నదన్ స
నిపాతితో భూమితలే మయా తు,
వికృష్య దంతౌ తు మయా ప్రసహ్య
విత్రాసితా దేవగణా స్సమగ్రాః.

౬

సోఽహం పురాణా మపి దర్పహంతా
దైత్యోత్తమానా మపి శోకదాతా,
కథం నరేంద్రాత్తజయో ర్నశక్తో
మనుష్యయోగి ప్రాకృతయో స్సువీర్యః.

౭

అథేంద్రకల్పస్య దురాసదస్య
మహాజన స్తద్వచనం నిశమ్య,
తతో మహార్థం వచనం బభాషే
విభీషణ శ్శస్త్రభృతాం వరిష్ఠః.
న తాత! మస్త్రే తవ నిశ్చయోఽస్తి
బాలస్త్య మద్యాప్యవివక్షబుద్ధిః,
తస్మాత్త్వయా హ్యేత్తవినాశనాయ
వచోఽర్థహీనం బహు విప్రలప్తమ్.

౮

౯

రాక్షసుడవగు విభీషణుడా! రాచకొనురులగు నారామలక్షణులకు
మూల నొక్క నీచరాక్షసుడైనను యుద్ధమునం జంకివేయును; పిఱికి
వాడా! నీవేల యూరక భయపఱచెదవు? ౪

ఓయి! ముట్టొకరిములకును నాథుఁడును దేవేంద్రుఁడునగు సింధ్రుని
నేను నేలంబడఁద్రోసితిని; మఱియు దేవతలనందఱు గుంపులుగుంపులుగా
భయంబున దిక్కులకుం బొలునట్లు గావించినాను. ౫

నేను మహాభ్యునితో నఱచుచువచ్చిన యైరావతకంఠుబట్టి నేలం బడఁ
ద్రోసినాను; మఱియు నాయైరావతమందంతంబులకు బలాత్కారముగాఁ
బెఱికి వానిచే దేవతల నందఱును భయపఱిచి పాఱఁద్రోలినాను. ౬

నావలన దేవేంద్రుడు మొదలగు ననుస్తదేశతలను గర్వంబువీడిరి;
నావలన అసురోత్తములుగూడ దుఃఖమునొందుదురు; అట్టిచరాక్రమకాలి
నగు నేను మనుష్యులు నీచులునగు నీరాచపిల్లకాయల జయింప నమర్థుడఁ
గానా! ఇదియేమిమాట! అని యింద్రజిత్తు చెప్పెను. ౭

అంత నాయుధధారులలో నుత్తముఁడగు విభీషణుడు దేవేంద్రుడు
ల్యుండును జైనకరాని మహాచరాక్రమంబు గలవాఁడునగు నయ్యింద్రజిత్తు
వచనంబువిని పరమార్థయుక్తంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౮

నాయనా! నీకు మంత్రము నేయుటయందు శక్తిలేదు. నీవు విన్న
వాడవు. ఇంకను నీబుద్ధి పరిపక్వముకాలేదు. కావుననే నీకేవినాశంబుగ
లుగునట్లు నిరర్థకంబులగు నీమాటల నెచ్చుగాఁ జేరినావు. ౯

పుత్రప్రవాదేన తు రావణస్య
 త్వమిన్ద్ర! నిత్రముఖోఽసి శత్రుః,
 య స్యేదృశం రాఘవతో వినాశం
 నిశమ్య మోహో దనుషన్యసే త్వమ్.
 త్వ మేవ వధ్యశ్చ సుదుర్మతిశ్చ
 సచాపి వధ్యో య ఇహోఽనయత్త్వామ్,
 బాలం దృఢం సాహసకం చ యోఽద్య
 ప్రావేశయన్తన్తకృతాం సమీపమ్.
 మూఢగి ప్రగల్భోఽవినయోపపన్న
 స్తీక్ష్ణస్వభావోఽల్పమతిర్దురాత్మా,
 మూఢస్త్వ మత్యర్థసుదుర్మతిశ్చ
 త్వమిన్ద్ర! ద్బాలతయా బ్రహ్మేషి.
 కో బ్రహ్మదణ్డప్రతిమప్రకాశా
 నర్చిష్టతగి కాలనికాశరూపాన్,
 సహేత బాణాన్యమదణ్డకల్పాన్
 సమక్షముక్తాన్యధి రాఘవేణ.
 ధనానిరత్నాని విభూషణాని
 వాసాంసి దివ్యాని మణీంశ్చ చిత్రాన్,
 సీతాంచ రామాయ నివేద్య దేవీం
 వసేమ రాజ! నిహ వీతశోకాః.

౧౦

౧౧

౧౨

౧౩

౧౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పంచదశ స్సర్గః. ౧౫.

పోడశ స్సర్గః.

సునివిష్టం హితం వాక్య ముక్తవస్తం విభీషణమ్,
 అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం రావణగి కాలచోదితః.

౧

ఇంద్రజితా! ఈరావణునకు రామునివలనఁ బుత్రమిత్రకళత్రాదిసహశం
బుగా వివాహంబుగల్గుటచువినియు నీవజ్రానంబున వందుకుఁబుట్టించుచున్నావు;
కావున నీవు రావణునకుఁ బుత్రుఁడను పేరుపెట్టుకొని మిత్రుఁడునలె నభిస
యించు శత్రుఁడవైతివి. ౧౦

ఇట్లు పితృవివాహంబున కిష్టపడియున్నావు. కావున నీవు వధ్యుండవు.
దుర్బుద్ధివి నైతివి. మఱియు బాలుఁడవు, బలవంతుఁడవు, సాహసంబుసేయుట
యందే ప్రియంబుగలవాఁడవు నగునిన్ను ఇచ్చటికిఁ గొనివచ్చి యాలోచన
నభం బ్రవేశింపఁజేసినట్టివాఁడును వధ్యుఁడు. ౧౧

ఇంద్రజితా! నీవు తెలివితేనివాఁడవు; గర్వితుఁడవు; శిక్షితుఁడవు కావు;
క్రూరంబయిన స్వభావముగలవాఁడవు; నీచబుద్ధివి; దుష్టస్వభావుఁడవు;
ఆలోచన తెలియనివాఁడవు; మిక్కిలియు దుర్బుద్ధివి; నీవు పిన్నవాఁడవగుటచే
నేమియుఁ జెలియక ప్రేతడవు. ౧౨

బ్రహ్మదండముపండిమయు, జ్వాలలుగలవియు, మృత్యువుంబోలె
జాపట్టనవియు, యమదండసమానంబులనగు రామునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన
బాణంబుల యుద్ధంబున నెవ్వఁడు సహింపఁగలడు? ౧౩

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుడా! ధనంబులను అమూల్యపదార్థంబులను
భూషణంబులను దివ్యవస్త్రంబులను నానావిధరత్నంబులను సీతాదేవితోఁ
గూడ రామునకు సమర్పించి మన మిచ్చట నిర్భయంబుమై సుఖంబుగా
నుండుదము అని విభీషణుఁడు చెప్పెను. ౧౪

ఇది పదునైదవసర్గము.

పదునాఱవసర్గము.

అట్లు చక్కఁగా మనస్సునకు వచ్చునట్లు హితవాక్యంబులు చెప్పి
నట్టి విభీషణునింజూచి రావణుఁడు అట్టిహితంబుఁ జెప్పినందుకు మిక్కిలియు

వనే త్వహ సపత్నేన కృద్దేనాఽశీవిషేణవా,
న తు మిత్రప్రవాదేన సంవనే చ్చతు నేవినా. ౨

జానామి శీలం జ్ఞాతీనాం సర్వలోకేషు రాక్షస,
హృష్యంతి వ్యసనేష్వేతే జ్ఞాతీనాం జ్ఞాతయ స్సదా. 3

ప్రథానం సాధనం వైద్యం ధర్మశీలంచ రాక్షస,
జ్ఞాతయో హ్యవమన్యస్తే శూరం పరిభవంతిచ. ౪
నిత్య మన్యోన్యసంహృష్టా వ్యసనే హ్వితతాయుహః,
ప్రచ్ఛన్నహృదయా ఘోరా జ్ఞాతయస్తు భయావహాః. ౫

శ్రూయంతే హ స్తిభి ర్గీతా శ్లోకాః పద్మవనే క్వచిత్,
పాశహస్తా స్స రాష్ట్రప్రప్యా శృణు తా నదతో మమ. ౬

నాగ్ని ర్హన్యాని శస్త్రాణి న నగి పాశా భయావహాః,
ఘోరా సాన్సిర్భప్రయుక్తా స్తు జ్ఞాతయో నో భయావహాః. ౭

ఉపాయ మేతే వక్ష్యంతి గ్రహణే నాత్ర సంశయః,

కృతాన్ని ద్భయా జ్ఞాతిభయం సుకష్టం వివితం వచః. ౮

గౌరవింపవలసినవాడయ్యి మృత్యుప్రేరితుడై పరుషవాక్యంబుల దూషింప నారంభించెను.

సాక్షాచ్ఛత్రువుతోఁగాని కుపితంబగు సర్పముతోఁగాని సహవాసము సేయవచ్చును. స్నేహితవేషము ధరించియుండు శత్రుపక్షపాతితో మాత్రము నెవ్వడేని సహవాసము సేయరాదు.

రాక్షసుడా! సమస్తజనులలోను ఈజ్ఞాతులస్వభావము నాకుఁ బెలియును ఈజ్ఞాతులు తమజ్ఞాతులకుఁ గట్టమువచ్చు నప్పుడంతయు నంతోషంబు నొందుదురు.

రాక్షసుడా! జ్ఞాతులు తమజాతిలోఁ బ్రధానుడగువానిని బుడితుని ధార్తికుని శూరుని నవమానితురు; మఱియుఁ దిరస్కరించురు.

జ్ఞాతులు ఇతరకాలములందు ఒకరిపై నొకరు మహాస్నేహము గలిగి యున్నట్లభివ్రంతుచు మనస్సులో నొకటి బయటనొకటిగా మాటలాడుచు నెప్పుడును గీడేతలంపుచు నాపత్నమయంబుల ద్రోహంబు గావించుదు. కావున జ్ఞాతులవలన భయం బవశ్యము గల్గును. వారల నవ్వరాదు.

పద్మవనంగను నొకయరజ్యంబునందు వినుగులు తమ్ముఁబట్టుటకై పాశంబులం గొనివచ్చిన పురుషుఁజూచి కొన్నిశ్లోకంబులం జెప్పినవి. వానిం జెప్పెద వినుము.

మనకు నిప్పువలన భయములేదు. ఇతరాయుధంబులవలనను భయంబు లేదు. ఈపాశంబువలనను మన కెంతమాత్రము భయంబులేదు. అయితే నిర్దయములును స్వకార్యవరములు నగునీపురుషులయొద్ద నుండునట్టి మనజాతి యేనుఁగులే మనకు భయంబు గలిగించునవి.

ఈమనజ్ఞాతులే వీరికి మనలం బట్టుట కుపాయంబులు నేర్పునవి. ఇందు సుదేహము లేదు.

అన్నిభయంబులకన్నను ఈజ్ఞాతులభయమే మిక్కిలియుం గట్టతరము. ఈసంగతి సుప్రసిద్ధమే.

విద్యతే గోఘ సమ్పన్నం విద్యతే బ్రాహ్మణే దమః,
విద్యతే స్త్రీఘ చాపల్యం విద్యతే జ్ఞాతితో భయమ్.

౯

తతో నేష్ట మిదం సౌమ్య! యదహం లోకసత్కృతః,
విశ్వర్య మభిజాతశ్చ జ్ఞాతీనాం మూర్ఖ్యవసీతః.

౧౦

యథా పుష్కరపల్లెఘ పతితా స్త్రీయబిన్దవః,
నశ్లేష ముపగచ్ఛన్తి తథాఽనార్యేఘ సజ్జతమ్.
యథా మధుకర స్తర్షా ద్రసం విన్దన్న్ విద్యతే,
తథా త్వమపి తత్త్రైవ తథాఽనార్యేఘ సౌహృదమ్,

౧౧

౧౨

యథాపూర్వం గజ సన్నత్వా గృహ్య హస్తేన వై రజః,
దూషయ త్యాత్తనో దేహం తథాఽనార్యేఘ సజ్జతమ్.

౧౩

యథా శరది మేఘునాం సింహుతా మపి గర్జతామ్,
న భవత్యమ్బుసంక్లేద స్తథాఽనార్యేఘ సౌహృదమ్.

౧౪

అన్య స్త్రేవంవిధం బ్రూయా ద్వాక్య మేతన్నిశాచర!,
అస్తిన్దుహారైః న భవే త్త్వాం తు ధిక్కులపాంసనమ్.

౧౫

ఇత్యుక్తం పరుషం వాక్యం న్యాయవాదీ విభీషణః,
ఉత్పపాత గదాపాణి శ్చతుర్భు స్సహ రాక్షసైః.

౧౬

ఆవులయందు సంపదయున్నది. బ్రాహ్మణులందు ఇంద్రియనిగ్రహము గలదు. స్త్రీలయందుఁ జాపలంబున్నది. అట్లు జ్ఞాతులవలన నవశ్యము భయంబు కలదు. ఇట్లు ఆయెనుఁగులు స్తోత్రములం బఠించినవి.

సౌమ్యుడవగు విభీషణుడా! అట్లు నీవు జ్ఞాతివి కావున నేను ఇట్లు లోకపూజితుడనై పరమైశ్వర్యంబునొంది జ్ఞాతులలో ముఖ్యుడనై యుండుట నీకు సమ్యక్ముకాదు.

తామరాకులయందుఁబడిన జలబిందువులు ఒకటితో నొకటి చేరనట్లు దుష్టులతో నెన్నాళ్లు సహజాసముచేసినను స్నేహంబు గుదురదు.

తుమ్మెద పుష్పంబులనుండు తేనియం ద్రావి యంక నాపుష్పంబునఁ దేనియనిచ్చినయఁవకారంబు దలంచి నిమిషంబైనను నిలవదుగదా! అట్లు నీవును నావలన సమస్తసుఖంబుల ననుభవించి నాకీడుకొరుచున్నావు దుష్టులతో స్నేహము నేయటయంతయుం దుదకు ఆట్లే నిష్ఫలమగును.

ఏనుఁగు మొదటఁ జక్కగా స్నానముచేసి యంతఁ దనతుండము చేతనే దుమ్ముదీసి దేహంబంతయుఁ బోషికొనునట్లు దుష్టులు మొదట బహు స్నేహముగానుండి పిమ్ట దానికి విఘాతము నేయుదురు.

శరదృతిపునందు మేఘంబు వర్షంబు గురియునట్లు ఎంతగర్జించుచుండి నను నేలయందుఁ దేమయ్యినను గలుగకుండునట్లు దుష్టులతో నెంతస్నేహము చేసినను వార లవకారము నేయన ట్లభినయించుటయేకాని యంతమాత్రము చేయరు.

రాక్షసుడవగు విభీషణుడా! నీవు తమ్ముడవని మన్నించితిని; మఱి యొకఁ డిట్టిపరుషవచనంబు లాడునేని యతఁ డీక్షణంబుననే వివాళంబు నొందునట్లు గావించు; నీవు పంశంబుఁ జెఱవఁబుట్టినవాడవు; పో! ఆవతల! అని రావణుడు విభీషణునిగూర్చి పరుషంబు లాడెను.

స్వామివాదియగు విభీషణుడు ఇట్లక్రమముగా రావణునిచే బరుష వచనంబుల నవమానితుడై గద చేతంబున నిల్వరిరాక్షసులతో నాకాశంబున కుద్గమించెను.

అబ్రవీచ్చ తదా వాక్యం జాతక్రోధో విభీషణః,
అన్తరిక్షగత శ్రీమా న్నాత్తరం రాక్షసాధిపమ్.

౧౭

స త్వం భ్రాతౌఽసి మే రాజ! న్బృహి మాం యద్యదిచ్చసి,

జ్యేష్ఠో మాన్యగి పితృసమో న చ ధర్మపథే స్థితః,
ఇదం తు పదుషం వాక్యం న తుమామ్యన్మృతం తవ,

౧౮

సునీతం హితకామేన వాక్య ముక్తం దశానన!
న గృహ్లా న్త్యక్తృతాత్తానగి కాలస్య వశమాగతాః,

౧౯

సులభాగి పురుషా రాజన్! సతతం ప్రియవాదినః,
అప్రియస్య తు పథ్యస్య వక్తా శ్రోతాచ దుర్లభః,

౨౦

బద్ధం కాలస్య పాశేన సర్వభూతాపహరిణా.
న నశ్యంత ముపేక్షేయం ప్రదీప్తం శరణం యథా,

౨౧

దీప్తపావకసజ్జాళై శ్శితైర్ల కాఞ్చనభూషణైః,
న త్వామిచ్ఛామ్యహం ద్రష్టుం రామేణ నిహతం శరైః,

౨౨

శూరాశ్చ బలవన్తశ్చ కృతాస్త్రాశ్చ రణాజరే.
కాలాభిపన్నా స్సీదన్తి యథా వాలుకనేతవః,

౨౩

అట్లు విభీషణుడు అంతరిక్షమునొంది ప్రతికూలంబగు రావణసహవా
సంబు వదలుటయు ననుకూలంబగు రామసమాశ్రయంబు గోరుటయునను నీ
రెంటివలనం గలిగిన పరమకాంతిచే వెలుంగుచు అన్నియగు రాక్షసేశ్వరుడగు
రావణునిజూచి కుపితుడై యామాటంజెప్పెను ౧౩

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! నీవు నాకు శ్రేష్ఠభ్రాతృవు. కావున
నీ కేమేమిచెప్పవలెనని యున్నదో ఆమాటలన్నియుఁ జెప్పము. నేను బదు
లాడఁగూడదు. ౧౪

నీవు నాకు శ్రేష్ఠభ్రాతృవు. తండ్రివలెఁ బూజనియఁడవు అయితే ధర్మ
మార్గంబు వదలినావు. మఱియు నామీఁద నసత్యముగా దోషంబుమోపి
పరుషవచనంబుల దూషించినావు. దీనినిమాత్రము సహించును. ౧౫

రావణుడా! నేను నీమేఁదగోరి చక్కగా నిశ్చయించి నీకు హితక
రంబగుమాటం జెప్పితిని, అయితే బుద్ధిహీనులు మృత్యువశంగతులయి హితోప
దేశంబు వినరు. ౧౬

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! ఎట్లయినను సంతోషంబు గల్గించు
మాటలు చెప్పువారలును వినువారలును ఎల్లప్పుడును గావలసినంతమంది దొర
కుదురు. అప్రియంబులగు హితవచనంబులు చెప్పువాఁడును జెప్పిన వినువాఁడును
ఒక్కడైనను దొరకఁడు. ౧౭

సమస్తప్రాణిసహారకారణంబగు మృత్యుపాశంబున బద్ధుడవై నాశం
బు నొందుచున్న నీళ్లు మండుచున్నగృహములబోలెఁ జూచి యూరకుండఁ
జాలక యింతదూరము చెప్పితిని. ౧౮

రాముఁడు నిన్న మండుచున్న నిళ్ళవలె వెలుంగుచున్నవియుం దీక్షుం
బులును గాంచనాలంకృతంబులునగు బాణంబులం గొట్టుచుండఁగాఁ జూడ
నా కిష్టములేదు. ౧౯

యద్ధంబున కూరులును బలవంతులును అస్త్రవేత్తలు నగు వారలందఱు
మృత్యుగ్రస్తులయినపుడు ఇసుకచేజేసిన నీటికట్టనువలె నిమిషంబున మడిసి
పోవుదురు. ౨౦

తస్మై యతు య చోచ్చక్తం గురుత్వా ద్ధిత మిచ్ఛతా. ౨౪

అత్తానం సర్వథా రక్ష పురిం చేమాం సరాక్షసామ్,

స్వస్తి కేస్తు గమిష్యామి సుఖి భవ మయా వినా. ౨౫

నివార్యమాణస్య మయా హితైషిణా

న రోచతే తే వచనం నిశాచర!

పరేతకల్పాహి గతాయుషో నరా

హితం న గృహ్లాన్తి సుహృద్భి రీరితమ్. ౨౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షోడశ స్కర్గః. ౧౬

సప్తదశస్కర్గః.

ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణం రావణానుజః,

అజగామ ముహూర్తేన యత్ర రామ స్సలక్షణః. ౧

తం మేరుశిఖరాకారం దీప్తామివ శతహ్రదామ్,

గగనస్థం మహిస్థా నై దదృశు స్సర్వవానరాః. ౨

అన్నవగుటవలన నీహితముఁగోరి నేనేమోచెప్పినాను. అందుకు నీవు
క్షమింపవలయును. ౨౪

అన్నివిధానులను నిన్ను నీవు రక్షించుకొనుము. ఈరాక్షసులకు ఈ
లంకాపట్టణమునుగూడ రక్షించుకొనుము.

నీకు మంగళంబు గలుగుఁగాక, నేనుబోయెదను. నేనుబోయినప్పటి
నేనులేచుదా! ఇంక నీవు నుఖంబుగ నుండుము. ౨౫

రాక్షసుఁడవగు రావణుఁడా! నేను నీహితముఁగోరి యొంతచెప్పినను
నామాటయందు నీకు రుచిపుట్టకున్నది; ఆయంపు గడచినవారలు చచ్చినట్లే
గదా! స్నేహితులు చెప్పహితోస్తులను నారలు వినరు. అని విభీషణుఁడు
రావణునకుఁ జెప్పెను. ౨౬

ఇది పదునాఱవసర్గము.

పదునేడవసర్గము.

రావణునితమ్ముడగు విభీషణుఁడు రావణునిజూచి యిట్లు పరుషవచ
నంబులాడి యంత ముహూర్తమున లక్షణసహితుండగు రాముఁడున్న
ప్రదేశంబునకు వచ్చెను. ౧

అంత నట్లు ఆనలంబుననూడి చల్లనిసరస్సులోఁ బడుటకుఁబోలే
సతిత్వరతో వచ్చుచున్నవాఁడును ఔన్నత్యంబునను బలుపువలనను రత్నఖ
చితకాంఠసాధారణంబులచేతను మేరుశిఖరంబుబోది నున్నవాఁడును, బ్రతిపక్షు
లను బరిత్యజించి స్వపక్షంబునొందుటచే మేరుశిఖరంబునకుఁబోలే స్తైర్యంబు
నొందినవాఁడును అతిప్రకాశంబుతో నాకాశంబునందు సంచరించుట వల
నను “రామభక్తులగువానరులు నన్ను రామునొద్దకుఁబోనిత్తురో పోనివ్వరో
బోనివ్వకున్నచో నేనెటుజీవంతును” అనుధయంబున వణకుటవలనను మెఱ
పుంబోలే నున్నవాఁడునగు నాకాశగతుడైన విభీషణుని నేలనున్న వానరు
లందఱు జూచిరి. ౨

త మాత్తఃశ్చమం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వాహినీపతిః,
వానరై స్సహ దుర్ధర్ష శ్చింతయామాస బుద్ధిమాన్. 3

చింతయిత్వా ముహూర్తం తు వానరాం స్తా నువాచ హ,
హనూమత్ప్రముఖాన్ సర్వా నిదం వచన ముత్తమమ్. ౪

ఏవ సర్వాయుధోపేత శ్చతుర్భి స్సహ రాక్షసైః,
రాక్షసోఽభ్యేతి పశ్యద్ధ్వ మస్తా న్హస్తుం న సంశయః. ౫

సుగ్రీవస్య వచ శ్రుత్వా సర్వే తే వానరోత్తమాః,
సాలా నుద్యమ్య శైలాంశ్చ ఇదం వచన మబ్రువన్. ౬
శీఘ్రం వ్యాదిశ నో రాజ! న్వథా యైషాం దురాత్తనామ్,
నిపతిస్తు హతఃశ్చై తే ధరణ్యా మల్పతేజసః. ౭

తేషాం సమ్భాషమాణానా మనోన్యం స విభీషణః,
ఉత్తరం తీర మాసాద్య ఖస్థ ఏవ వ్యతిష్ఠత. ౮
ఉవాచ చ మహాప్రాజ్ఞ స్స్వరేణ మహతా మహాన్,
సుగ్రీవం తాంశ్చ సమ్ప్రీత్య సర్వా న్వానరయూథపాన్. ౯

దుర్భరుడగు వానరేశ్వరుడు సుగ్రీవుడు అట్లు అనలశరభసంపాతి ప్రభునులను నల్వర రాక్షసులగుగాడి యతిశ్వరతో నాకాశంబున వచ్చుచున్న విభీషణుంజూచి బుద్ధిమంతుడు గావున ఇతడు మనరహస్యంబుల నెఱుగుటకు వచ్చువాడో లేక మనలం బ్రహరింపవచ్చువాడో యని వానరులతోఁగూడ నాలోచించెను. 3

అట్లు సుగ్రీవుడు ఎచ్చుగా నాలోచించుట కవకాశము లేకుండుట వలనఁ గొంచెముసేపు ఆలోచించి హనుమంతుడు మున్నగాఁగల వానరుల నందఱుం జూచి యుత్తమంబగు సీమాటం జెప్పెను. 4

ఈరాక్షసుడు నల్వరురాక్షసులంగూడి సమస్తాయుధంబులు ధరించి మనలం జంపుటకై వచ్చుచున్నాడు. చూడుడు అని సుగ్రీవుడు వానరులతోఁ జెప్పెను. 5

అవానరశ్రేణులందఱు సుగ్రీవుడు చెప్పినమాటనువిని వృక్షంబులను బర్హతంబులను జేరిని యామాటం జెప్పిరి. 6

వానరరాజుడవగు సుగ్రీవుడా! ఈదురాత్ములం జంప మ మ్రాజాసింపుము. వీర లల్పలేజన్ములు మా కెంతమాత్రము! మేము పీరలంజంపి నేలంబడవైచెనము. అని వానరోత్తములు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పిరి. 7

అట్లు అవానరులు పరస్పరము మాటలాడుచుండఁగానే యవ్విభీషణుడు సముద్రోత్తరతీరంబుఁజేరి యాకాశంబుననే నిలిచియుండెను. 8

అట్లు రామశరణాగతి నొందఁదగినట్టి మహాభాగ్యకాలియగు నావిభీషణుడు మహాపండితుడు కావున “రాజు దయాభుండైనను అతని కంత రంగభూతులగు పురుషుల ద్వారముననే యతని శరణుపొందవలయును; మఱియు నీవానరులకు నన్నుఁ గొట్టవలెననుబుద్ధి నాయుండలిచ్చేషముచే గల్గినది కాదు; వీరలు రామునందలిభక్తిచే నాయుండు సంకయమునొంది యిట్లు చేయఁదలంచెదరు; ఇదియు నొక్కగుణమే; మఱియు రామభక్తులగు వీరలు నన్నుంగీకరింపలేని రాముడుమాత్రమంగీకరించుటచే నాకేమి గలదు? రామాం

రావణో నామ దుర్వృత్తో రాక్షసో రాక్షసేశ్వరః,
 త స్యాహ మనుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః. ౧౦
 తేన సీతా జనస్థానా ధృతా మాత్వా జటాయుషమ్,
 రుద్ధాచ వివశా దీనా రాక్షసీభి స్సురక్షితా. ౧౧

త మహం హేతుభి ర్వాక్యైర్వివిధైశ్చ న్యదర్శయమ్,
 సాధు నిర్యాత్యతాం సీతా రామాయేతి పునఃపునః. ౧౨
 సచ న ప్రతిజగ్రాహ రావణగి కాంచోదితః,
 ఉచ్యమానం హితం వాక్యం విపరీతృవాపధమ్. ౧౩
 సోఽహం పరుషిత స్తేన దాసవచ్ఛావమానితః,
 త్యక్త్వా పుత్రాం శ్చ దారాం శ్చ రాఘవం శరణం గతః. ౧౪

సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ మహాత్మనే,
 నివేదయత మాం క్షీప్రం విభీషణ ముపస్థితమ్. ౧౫

గీకారముగల్గినను రామభక్తాంగీకారము ముఖ్యముగాఁ గావలసినది; “కాబట్టి
 పీఠలమూలముననే రాముని బొందెదను.” అని యిట్లు ధర్మసూక్ష్మానుసారం
 బున నిశ్చయించి పరమప్రాప్తుండగు రామునకును మురుషకారభూతులగు
 వానరులకును అందఱకును దనయార్తస్వరంబు వినునట్లు పేరెలుంగున సుగ్రీ
 వాదివానరోత్తములంజూచి చెప్పెను.

దురాచారుఁడును రాక్షసాధీశ్వరుఁడునగు రావణుఁడను రాక్షసుఁ
 డొకఁడు కలఁడు; నే నతనితమ్ముఁడను; నాపేరు విభీషణుఁడు.

మఱియు నారావణుఁడు జటాయువును జంపి జన్మస్థానంబుననుండి
 సీతఁ గొనివచ్చెను; అంతఃబరమదుఃఖక యయి పరవశయయియున్న యాసీ
 తను రాక్షసస్త్రీలు గావలయుంచి నిర్బంధంబున నుంచియున్నాఁడు; అట్లు
 అతఁడు రామునకుఁ జాల నవకారంబు గావించియున్నాఁడు; అతనిసంబం
 ధముచే నాకును ఆనోషము తగిలియున్నది.

నే నారావణునకు “సీతను రామున కొసంగు” మని యుక్తియుక్తం
 బులగు వాక్యంబులచే బెక్కుమార్లు బోధించిరిని.

ముమూర్షుఁడు కౌవధముచుదీసికొననట్లు ఆరావణుఁడు మృత్యుహ
 వశుఁడై నేను జెప్ప హితవచనంబులను విఁడఁబెట్టెను.

అట్లు నేను జెప్పినహితవాక్యంబు వినికుండుటయేగాక యారావ
 ణుఁడు నన్నుఁ బరమవచనంబులు దూషించి దాసునట్లు అవమానించెను;
 కావున నేను బ్రయోజనాంతరవిముఖుఁడనై పరమపురుషార్థంబగు రామాశ్ర
 యంబు నొందఁగోరి భార్యాపుత్రులంగూడఁ బరిత్యజించి రాముని శరణు
 నొచ్చితిని.

నమస్త్రలోకశరణ్యుఁడును మహాత్ముఁడును రఘువంశంబున భక్తాను
 గ్రహణీయు యవకరించియున్నవాఁడునగు రామునకు విభీషణుఁడను నేను
 వచ్చియున్నానని శీఘ్రముగాఁ జెబుచుఁడు. అని విభీషణుఁడు సుగ్రీవాదు
 లతోఁ జెప్పెను.

ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవో లఘువిక్రమః,
లక్ష్మణస్యాగ్రతో రామం సంరంభ మిదమబ్రవీత్ .

౧౬

రావణస్యానుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః,
చతుర్థి స్సహ రక్షోభి ర్భవంతం శరణం గతః.
మస్తే పూహే నయే చారే యుక్తో భవతు మర్హసి,
వానరాణాం చ భద్రం తే పరేషాం చ పుస్తపః.

౧౭

౧౮

అస్తర్ధానగతా హ్యేతే రాక్షసాః కామరూపిణః,
శూరాశ్చ నికృతిజ్ఞాశ్చ తేషు జాతు న విశ్వసేత్ .

౧౯

ప్రణిధీ రాక్షసేంద్రియ రావణస్య భవే దయమ్,
అనుప్రవిశ్య సోఽస్తాసు భేదం కుర్యాన్న సంశయః.

౨౦

అథవా స్వయ మే వైష చిద్ర మాసాద్య బుద్ధిమాన్,
అనుప్రవిశ్య విశ్వసే కదాచి త్పుహరే దపి.

౨౧

మిత్రాటవీబలంచైవ మాలం భృత్యబలం తథా,
సర్వమేత ద్బలం గ్రాహ్యం వర్జయిత్వా ద్విషద్బలమ్.

౨౨

అంత నీమాటను విన్నంతనే నుగ్రీవుడు “రాముడు శరణాగతవత్సలుడు. విభీషణుడు శరణాగతుడయ్యె ననుమాటను విన్నంతనే యతనిరక్షించును. ఈవిభీషణుడేమో యవకారము సేయవచ్చినవాడు. ధర్మార్థముగా శరణాగతుడౌకాడు. కావున ముందుగా విభీషణుని నిగ్రహింపవలయునని రామచక్రం జెప్పవలయును” అనినిశ్చయించి “అతిన్నేహాపాపశంకీ” అనున్యాయంబున రామునివై మహాన్నేహంబుగలవాడౌకావున విభీషణుడు పరిశుద్ధుడైనను అతనియం దిట్లు సంశయించి కిక్కిరింప రామునొద్దకుంబోయి లక్షణుని ముందుట రామునితో నిట్లని చెప్పెను. ౧౬

రావణునికమ్ముడు విభీషణుడనువాడు నల్వరిరాక్షసులతోవచ్చి నిన్ను శరణుజొచ్చినాడు. ౧౭

శత్రువులం దపింపజేయునట్టి రాముడా! వానరులకు మేలుకు, రాక్షసుల కపాయంబును గల్గునట్లు నీ విప్లవంబు కార్యాకార్యములనాలోచించుట, సేనాసన్నివేశము, ఉపాయప్రయోగము, గూఢపురుషప్రేషణము వీనియందు జాగ్రత్తతో నుండుము. నీకు మంగళంబు గలుగుగాక. ౧౮

ఈరాక్షసులు కామరూపులు, అంతర్ధానంబునొంది ప్రహరించు వారలు, కూరులు, కపటోపాయంబులం బండితులు; కావున వారల నెంత మాత్రము నమ్మరాదు. ౧౯

ఈవిభీషణుడు రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు పంపిన చారుడై యుండును; మనవలనం జక్కగా నమ్మకంబునొంది మనలకు మిత్రభేదంబు గలిగించును. సంజేహములేదు. ౨౦

అటుగాదేని బుద్ధిమంతుడగు నీవిభీషణుడు చక్కగా నమ్మకమునొంది సమయంబు వెదకుచుండి కొంచెము ఛిద్రంబు దొరకినప్పుడు తానే ప్రహరించును.

మిత్రనైస్యమును అడవియందుండు జనులబలంబును మూలబలంబును వేతనంబుదీసికొని జీవించునైస్యమును ఈనైస్యంబుల నన్నింటిని గ్రహింపవచ్చును. శత్రుబలంబుమాత్రము గ్రహింపరాదు. ౨౧

ప్రకృత్యా రాక్షసేంద్రియ భ్రాతామిత్రస్య తే ప్రభో!,
 ఆగత శ్చ రిపాః పతా త్కథ మస్మిన్హి విశ్వనేత్. ౨౩

రావణేన ప్రణిహితం త మవేహి విభీషణమ్,
 తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే త్తమం తమవతాం వర!. ౨౪

రాక్షసో జిహ్వాయా బుద్ధ్యా సన్నిహితాయ ముపాగతః,
 ప్రహర్తుం మాయయా ఛన్నో విశ్వస్తే త్వయి రాఘవ!. ౨౫

ప్రవిష్ట శ్శత్రుసైన్యం హి ప్రాజ్ఞ శ్శత్రు రతర్కితః,
 నిహన్యా దన్తరం లబ్ధ్వా ఉలూక ఇవ వాయసాన్. ౨౬

వధ్యతా మేష తీవ్రేణ దణ్డేన సచివై స్సహ,
 రావణస్య నృశంసస్య భ్రాతా హేయః విభీషణః. ౨౭

ఏవ ముక్త్వాతు తం రామం సంరభ్యో వాహినీపతిః,
 వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం తతో మాన ముపాగమత్. ౨౮

సుగ్రీవస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా రామో మహాయశాః,
 సమీపస్థా నువాచేదం హనూమత్పుముఖా స్హరీన్. ౨౯

యదుక్తం కపిరాజేన రావణావరజం ప్రతి,
 వాక్యం హేతుమ దర్శ్యంచ భవద్భి రపి తచ్చురీతమ్. ౩౦

రాముడా! ఈవిభీషణుడు స్వభావముననే సేత్రప్రసరిన రాక్షస రాజుండగు రావణునికమ్ముడు; మఱియు శత్రువత్వముననుండి వచ్చినాడు ఈతని నెట్లునమ్మవచ్చును? ౨౩

యక్షవ్యాపారములు గలవారలలో నుత్తముడవగు గాముడా! ఈవిభీషణుడు రావణుడుపంపగా వచ్చినచారుండని యెఱుంగము, కావున నితని నిగ్రహింపవలయునని తలంచెదను. ౨౪

రాముడా! ఈరాక్షసుడు రావణునిచేగుటిలోపాయమునంబంపఁ బడి నీవు నమ్మినపిమ్మట మాయచే నంతర్ధానమునొంది మనలం బ్రహరించుటకై వచ్చినాడు. ౨౫

బుద్ధిమంతుడగుశత్రువు ఎవ్వరికిని నెలియకుండునట్లు శత్రుసైన్యముఁ బ్రవేశించి రంధ్రము నన్వేషించి పెక్కుకాకులను ఒకగుడ్డనూట చుపునట్లు తనశత్రువులనందఱం జంపును. ౨౬

ఈవిభీషణుడు కూరుండగు రావణునితమ్ముడుగదా! కావున నితనిని ఈతనిమంతులనల్వరచుంగూడఁ దీక్ష్యముగా వధింపవలయును. అని సుగ్రీవుడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౭

మాటలు చెప్పటయందుఁ బండితుడగువానరేశ్వరుడు సుగ్రీవుండు అట్లు మాటలయందు సమర్థుండగు రామునితో వేగమునంజెప్పి యంత నూరకుండెను. ౨౮

మహాకీర్తిశాలియగు రాముండు సుగ్రీవుండు చెప్పినమాటనువిని యప్పడు సమీపముననున్న హనుమంతుడు మున్నగు వానరులంజూచి యామాటం జెప్పెను. ౨౯

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుండు రావణునితమ్ముడయిన విభీషణుని గుఱించి యక్షైయుక్తమును సప్రయోజనమునగుమాటం జెప్పినాడు, అది మీరును విన్నారు. ౩౦

సుహృదా హ్యైరకృచ్ఛేషు యుక్తం బుద్ధిమతా సతా,
సమర్థేనాపి నిరేషుం శాశ్వతీం భూతి మిచ్ఛతా. 30

ఇత్యేవం పరిపుష్టాస్తే స్వంస్వం మత మతన్ద్రితాః,
సోపచారం తదా రామ మాచు ర్హి తచిక్షీరవః. 31

అజ్ఞాతం నాస్తి తే కించి త్త్రిషు లోకేషు రాఘవ!
ఆత్మానం సూచయన్ రామ! పృచ్ఛస్యస్తాన్ సుహృత్తయా. 32

త్వం హి సత్యవ్రత శ్శూరో ధార్మికో దృఢవిక్రమః,
పరీక్ష్యకారీ స్మృతిమాన్ నిస్సృష్టాత్తా సుహృత్సుచ. 33

తస్మాదేకైకశ చ్ఛావ ద్భ్రువస్తు సచివాస్తవ,
హేతుతో మతిసమ్పన్నా స్సమర్థాశ్చ పునగపునః. 34

ఇత్యుక్తే రాఘవాయాథ మతిమా నజ్ఞదోగ్రతః,
విభీషణపరీతార్థ మువాచ వచనం హరిః. 35

శశ్రో స్స కాశా త్సమ్ప్రిప్త స్సర్వథా శక్యో ఏవ హి,
విశ్వాసయోగ్య స్సహసా న కర్తవ్యో విభీషణః. 36

ఛాదయిత్వాఽఽత్త భావం హి చరన్తి శతబుద్ధయః,
ప్రహరన్తి చ రన్ధ్రేషు సోఽనర్థ స్సుమహా స్ఫువేత్. 37

ఒకమిత్రుడు దుపదేశించినప్పటికి మఱియొకడు దుపదేశించగూడదని లేదు. కార్యసంకటంబు వచ్చినప్పుడుబుద్ధిమంతుండును సమర్థుడును శ్రేయస్కామండునగు మిత్రుడెవ్వడైనను ఉపదేశించుట యుక్తము; కావున మీరలును మీకుఁదోచినది చెప్పుడు. అని రాముఁడు హనుమదాదివానరులతోఁ జెప్పెను.

ఆవానరులు రాముండుచెప్పినమాటచువిని యాలస్యంబునేయక రాను హితంబు నేయఁగోరినవారయి రామునిజూచి యుపచారపూర్వకంబుగాఁ దమతమమతంబులం జెప్పిరి.

రాముఁడా! ముట్టాకంబులయందును నీకుఁ జెలియని జేదియులేదు, “రామునకు వానరులు స్నేహితులుగానుండిరి” అని మాకందఱకును గీర్తిగలుగుటకును ముప్పుందఱను గౌరవింపవలెననియు ముప్పుడుగుచున్నావు. 33

నీవు సత్యవ్రతుఁడవు. కూరుండవు ధార్తికుండవు. మహాపరాక్రమకాలిది. ఏకార్థమునేని పరీక్షించి చేయువాడవు. మఱపులేనివాడవు. మిత్రులయందు భారములేని వరకంతుండవై యుండువాడవు. 34

అందువలన బుద్ధిమంతులును సమర్థులునగు నీమంతులు క్రమంబున నొక్కొక్కరుగా యుక్తియుక్తంబుగా వారివారియభిప్రాయంబుఁ జెప్పుదురుగాక అని వానరులు రామునితోఁ జెప్పిరి. 35

ఆవానరు లిట్లుచెప్పి ముగించినవెనుక వాదలలో మొదట బుద్ధిమంతుండగు నంగదుండు విభీషణునిం బరీక్షించుటనుగుఱించి రామునితో నిట్లని చెప్పెను. 36

శత్రునియొద్దనుండివచ్చినవానిని ‘వివిధంబుననేని నమ్మరాదు, కావున మనము విభీషణునిపై నాలోచింపక నమ్మకం బుంచరాదు. 37

కుటిలబుద్ధులగువారలె నమయభిప్రాయమునుదాచుకొని వైకి మంచి వారలువలె నటించురు. తుదకు ఛిద్రంబుదొరికినప్పుడు ప్రచూరింతురు. అట్టి శోషయపాయము సంభవించును. 38

అర్థానర్థౌ వినిశ్చిత్య వ్యవసాయం భజేత హ,
గుణత స్సజ్జిహం కుర్యా ద్దోషతస్తు వివర్జయేత్ . ౩౯

యది దోషో మహం స్తస్మిన్ స్త్యజ్యతా మవిశజ్జితమ్,
గుణాన్వాపి బహుాన్జ్ఞత్వా సజ్జిహగ్ క్రియతాం నృప. ౪౦

శరభ స్త్వథ నిశ్చిత్య సార్థం వచన మబ్రవీత్,

క్షీప్ర మస్మిన్నరవ్యాఘ్ర! చారగ ప్రతివిధీయతామ్. ౪౧

ప్రణిధాయహి చారేణ యథావ త్సూక్ష్మబుద్ధినా,
పరీక్ష్య చ తతగ్ కార్యో యథాన్యాయం పరిగ్రహః. ౪౨

జామ్బవాం స్త్వథ సమ్ప్రీత్య శాస్త్రబుద్ధ్యా విచక్షణః,
వాక్యం విజ్ఞాపయామాస గుణవ ద్దోషవర్జితమ్. ౪౩

బద్ధవై రాచ్చ పాపాచ్చ రాక్షసేంద్రా ద్విభీషణః,
అదేశకాలే సమ్ప్రీప్త స్సర్వథా శక్యతా మయమ్. ౪౪

వివిషయంబునందేని గుణదోషంబుల విచారించి గుణంబులుండేనేని యంగీకరింపవలయును. దోషంబులుండేనేని విడువవలయును. అట్లు ఈవిభీషణుని యందలి గుణదోషంబుల నాలోచించి యతనియందు గుణంబు లే యుండినచో గ్రహింతము. దోషంబు లే యుండినచో విడుతము. ౩౯

నరేంద్రుడవగు రాముడా! అయితే ఎంతమాత్రమయిన గుణంబుగాని దోషంబుగాని లేనివాడు ఎప్పుడు లేడే యని యందురేమో, ఈవిభీషణుని యందు గుణంబులకన్న దోషంబులే యెచ్చుగానుండినచో నితని నిస్సందేహముగా విడువవలసినది. అట్లులేక దోషంబులకన్న గుణంబులే యెచ్చుగా నుండినచో నంగీకరింపవలయును. అని యంగదుడు రామునితో చెప్పెను.

అంత శరభుడు చక్కగా నాలోచించి నిశ్చయించి సార్థకంబగు సీమాటం చెప్పెను.

పురుషప్రేమండవగురాముడా! కిప్పుముగా సీవిభీషణునియొద్దకు ఒక గూఢపురుషునిం బంపుము. ౪౦

(గుణదోషంబులు పరీక్షించి గుణంబు లేచ్చుగానున్న నంగీకరించుట, దోషంబు లేచ్చుగానున్నం బరిత్యజించుట ఇదివలనుపడదు. ఏలయన? వానిని మనలోఁ జేర్చుకొనినకదా గుణదోషంబులు పరీక్షింపవలెను. చేర్చుకొన్నచో మన కతడు కీడుగావించును కావున అనిసరికాదు.) మనము విభీషణునొద్దకు నూత్నబుద్ధియగుచారు నొక్కనింబంపి యతనిమాటను జక్కగాఁ బరీక్షించి యటుపిమ్మట నీతికాస్తోత్రప్రకారంబునఁ బరిగ్రహంపరిగ్రహంబులు సేయవలయును అని శరభుడు చెప్పెను.

అంత బండితుండగు జాంబవంతుడు కాస్త్రప్రకారము నాలోచించి గుణయుక్తంబును నిర్దోషంబగుసీమాటను విన్నవించుకొనెను. ౪౩

ఈవిభీషణుడు “సీయందు బద్ధవైరంబు గలవాడును బాపిష్ఠుండగు రావణునియొద్దనుండి వచ్చినాడు, అతఁ డిప్పు డిచ్చటికి వచ్చుటకుఁ దగిన కారణంబును లేదు. కావున సేవధంబునఁ జూచినను అతనిపై సందేహమే తోచుచున్నది. అని జాంబవంతుడు చెప్పెను. ౪౪

తతో మైదస్త్రు సంప్రేక్ష్య నయాపనయకోవిదః,
వాక్యం వచనసమ్పన్నో బభాషే హేతుమత్తరమ్. ౪౫

వచనం నామ తస్యైష రావణస్య విభీషణః,
పృచ్ఛ్యతాం మధురేణాయం శనై ర్నరవరేశ్వర! ౪౬

భావ మస్యతు విజ్ఞాయ తత్త్వత స్త్వం కరిష్యసి,
యది దుష్టో నదుష్టో వా బుద్ధిపూర్వం నర్హభ! ౪౭

అథ సంస్కారసమ్పన్నో హనూమాన్ సచివోత్తమః,
ఉవాచ వచనం శ్లోక్ష మర్థవ న్నధురం లఘు. ౪౮

న భవంతం మతిశ్రేష్ఠం సమర్థం వదతాం వరమ్,
అతిశాయయితుం శక్తో బృహస్పతి రపి బ్రువన్. ౪౯

న వాదాన్నాపి సజ్ఞా న్నాధికాన్ న్నచ కామతః,
వత్సోమి వచనం రాజన్! యథార్థం రామ గౌరవాత్. ౫౦

అర్థానర్థనిమిత్తం హి యదుక్తం సచివై స్తవ,
తత్ర దోషం ప్రపశ్యామి క్రియా న మ్మౌఢ్యపద్యతే. ౫౧

ఋతే నియోగా త్సమర్థ మవబోధ్యం నశక్యతే,
సహసా వినియోగోహి దోషవా స్మృతిభాతి మా. ౫౨

అంత న్యాయాచార్యులంబులం బండితుడును జక్కగా మాటలాడంజాలినవాడునగు మైందుండును జక్కగానాలోచించి యన్నిటికన్నను యుక్తియుక్తంబగు నీమాటం జెప్పెను.

౪౫

నరేంద్రోత్తముడ వగురాముడా! గూఢపురుషుడొక్కఁడు పోయి రావణునిసమాచారమేమి? యని మధురపచనంబునం దిన్నఁగా నీవిభీషణుని నడుగవలయును.

౪౬

పురుషశ్రేష్ఠుడవగురాముడా! అట్లు ఈవిభీషణుని యథార్థాభిప్రాయంబు చెలిసికొని యశండు దుష్టుడోపరిశుద్ధుడో అందుకుండగిట్లుగాఁ జేయగలవు. అని మైందుండు చెప్పెను.

౪౭

అంత సమస్తకాస్త్రాభ్యాసజన్యసంస్కారసంపన్నుండును మంత్రులలో శ్రేష్ఠుండునగు హనుమంతుడు కోమలంబును అధికార్థంబును మధురంబును అల్పజనఁబునగుమాటం జెప్పెను.

౪౮

బృహస్పతిమాటలాడినను బుద్ధిమంతులలోను త్తముండవు సమర్థుండవు మిక్కిలియుఁ జక్కగా మాటలాడంజాలినవాడవునగు నీకు అధికుండు కాఁజాలఁడు.

౪౯

రాముడా! నేను దర్శకాశలంబునంగాని జయింపవలెనను స్పర్థకేఁగాని నా కలిశయంబు గలుగవలెననిగాని లేక నాయుచ్ఛవలనగాని చెప్పుట లేదు; అయితే రాముండు నాయందుంచు గౌరవంబుచే నాకుఁ దోచినట్లు యథార్థంబుగాఁ జెప్పెదను.

౫౦

గుణదోషంబుల నిర్ణయించి యాపైని స్వీకార పరిత్యాగంబులు సేయవలెనని నీమంత్రులుచెప్పిరే, దానియందు నాచే దోషంబు గనుపడుచున్నది. విలయన ఆట్టికార్యము ఉపపన్నముగాదు.

౫౧

రాచకార్యములందుఁ బ్రవేశపెట్టకున్న గుణదోషంబులు తెలియవు. గుణదోషంబులు తెలియకయే రాచకార్యంబులందుఁ బ్రవేశపెట్టుట సరికాదు. అట్లు ప్రవేశపెట్టినచో దుష్టుండయ్యెనేని చెఱుచును. కావున వినియో

చారప్రణిహితం యుక్తం యదుక్తం సచివై స్తవ,
అర్థస్యాసమ్భవా తత్ర కారణం నోపయుజ్యతే. ౫౩

అదేశకాలే సమ్ప్రీప్త ఇత్యయం యద్విభీషణః,
వివత్సౌ తత్ర మేఽస్తీయం తాం నిబోధ యథా మతి. ౫౪
సవప దేశగ కాలశ్చ భవతీతి యథాతథా,

పురుషా త్పురుషం ప్రాప్య తథా దోషగుణా వపి. ౫౫
దౌరాత్మ్యం రావణే దృష్ట్వా విక్రమం చ తథా త్వయి,
యుక్త మాగమనం తస్య సదృశం తస్య బుద్ధితః. ౫౬

అజ్ఞాతరూపైగ పురుషై స్సరాజ స్పృచ్ఛ్యతా మితి,
యదుక్త మత్ర మే ప్రేత్సా కాచి దస్తి సమీక్షితా. ౫౭

పృచ్ఛ్యమానో విశక్లేత సహసా బుద్ధిమా న్వచః,
తత్ర మిత్రం ప్రదుష్యేత మిథ్యా పృష్టం సుఖాగతమ్. ౫౮

గముచే గుణదోషవిచారమును నంగదమకం బన్యోన్యశ్రయదోషగ్రస్తముగా నున్నది.

చారునిబంపి రహస్యముగా నతనియభిప్రాయము దెలిసికోవలయునని శరభుండు చెప్పినాడే, అదియు నసంగతము. విలయన దూరంబున నున్న వారలయొద్దకుఁగదా రహస్యపురుషులం బంపి వారలకుఁ దెలియకుండ వారి హృదయాభిప్రాయంబుఁ గనుంగొనవచ్చును. అతిసమీపగతుడై మరల నందఱును గండ్లతోఁ జూచుచున్న విభీషణునొద్దకుఁ జూచుని బాపుటెట్లు? ౫౩

ఈవిభీషణుండుఅనుచితదేశంబునను ఆకాలంబునను వచ్చినాడని జాంబ వంతుండు చెప్పినాడే, అవిషయమందును నాకుఁ గొంచెము చెప్పవలెనని యున్నది. వినుము. ఈదేశంబును ఈకాలంబును విభీషణుండు వచ్చుటకుఁ దగినదే. సంశయములేదు. ౫౪

విభీషణుండు అధముండగురావణుని ఈ క్తముండవగునిచ్చును విమర్శించి రావణునియందలిదోషంబులను నీయంవలిగుణంబులను విచారించి రావణుని యంవలీసీత నపహరించుటయు మరల నాచిత నోసంగునుని యెంతచెప్పినను నమ్మతింపకుండుటయు మొదలగుదుర్గుణంబులను నీయందు ఖరదూషణాదిమహారాక్షససంహారము వాలిని వధించి సుగ్రీవునకురాజ్యంబు నొసంగుట మొదలగు మహాపరాక్రమంబునూజూచి బుద్ధితో నాలోచించి రావణుని విడిచి నీ యొద్దకువచ్చుట మిక్కిలి యీ క్తముగా నేయున్నది. కావున దేశకాలంబులు యోగ్యంబులుగ నేయున్నవి. ౫౫, ౫౬

రాముండా! తెలియనిపురుషులు కొందఱు పోయి విభీషణు నడుగ వలయునని మ్రొందుండు చెప్పినాడే, అవిషయమందును నాకుఁ గొంచెము సంశయమున్నది. ౫౭

తటాలున నడిగినచో బుద్ధిమంతుడగువాఁడు మరయందేమో నందే హించి నీరలడుగుచున్నారు. “ఏమి చెప్పిన నేమిసంభవించునో” అని మాట చెప్పటకే సుశయించును. అట్లు సంశయించి యడుగుటచే నుభయగతుండగు

అశక్య స్సహసా రాజ! న్భవో బోధం పరస్య వై,
అన్తస్వభావై రీతై నై రైపుణ్యం పశ్యతా భృశమ్. ౧౯

నత్వస్య బ్రువతో జాతు లక్ష్యతే దుష్టభావతా,
ప్రసన్నం వదనం చాపి తస్మా న్నే నాస్తి సంశయః. ౨౦

అశక్జీతమతి స్వస్థో న శతగి పరిసన్నతి,
న చాస్యదుష్టవాక్పి తస్మా న్నా స్తీహా సంశయః. ౨౧

ఆకార శ్చాద్యమానోఽపి న శక్యో వినిగూహితుమ్,
బలాద్ధి వివృణోత్యేవ భావ మన్తర్గతం నృణామ్. ౨౨
దేశకాలోపపన్నం చ కార్యం కార్యవిదాం వర!,
స్వఫలం కురుతే ఊప్రం ప్రయోగేణాభిసంహితమ్. ౨౩

ఉద్యోగం తవ సంప్రేక్ష్య మిథ్యావృత్తం చ రావణమ్,
వాల్మీకి వధం శ్రుత్వా సుగ్రీవం చాభిషేచితమ్. ౨౪
రాజ్యం! ప్రార్థయమానశ్చ బుద్ధిపూర్వ మిహాగతః,

ఏతావత్తు పురస్కృత్య యుజ్యతే త్వస్య సజ్జిహః. ౨౫
యథాశక్తి మయోక్తం తు రాక్షస స్యార్జవం ప్రతి,

త్వం ప్రమాణం తు శేషస్య శ్రుత్వా బుద్ధిమతాం వర!. ౨౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తదశ స్కంధః. ౧౭.

మంచిమిత్రుఁడునుగూడ దుష్టుఁడుగాఁ దోచును.

గీ८

రాముఁడా! అడుఁగగానే ఒకవేళ మాటలాడినను అతఁడు తన యభిప్రాయంబును దాచుకొనియే మాటలాడును. అందువలన ఎంతసమర్థునకైనను అట్టివానిహృదయాభిప్రాయం బెఱుంగ నలవిగాదు.

గీ९

ఈవిభీషణుఁడు మాటలాడుచున్నాఁడుగదా! ఆతనిమాటవలన ఆతనికి దుష్టాభిప్రాయంబుండునట్లు నాకుఁదోచలేదు. వఱియు నతనిముఖము ప్రసన్నముగా నున్నది. కావున నతనియం దెంతమాత్రము సందేహములేదు.

౬౦

దుష్టాభిప్రాయముగలవాఁడు నిస్సందేహముగా నిర్భయముగా రాజులఁడు. ఈవిభీషణుఁడు ఎంతమాత్రము సందేహములేక నిర్భయముగా నున్నాఁడు; వఱియు నతనిమాటలను సిద్ధోపముగా నున్నవి. కావున నీనియందు నాకు సందేహములేదు.

౬౧

ముఖనికారము ఎంతదాఁచినను దాఁగియుండదు; బలాత్కారంబున హృదయగతంబగుభావంబును దప్పక బహులుపఱచును.

౬౨

కార్యవేత్తలలో నుత్తముఁడవగు రాముఁడా! కార్యంబు దేశకాలంబుల ననుసరించి సరియైనపురుషులయందుఁ బ్రయోగింపఁబడు నేని కీఘ్రింబుగా ఫలించును.

౬౩

ఈవిభీషణుఁడు నీవు రావణుని వధింపఁజేయుప్రయత్నంబును విని రావణుని దురాచారంబుఁజూచి నీవు వాలిం జంపి నుగ్రీవునకు వాసర రాజ్యంబు నొసంగుటయు విని రాజ్యంబుఁగోరి నీయొద్దకు వచ్చినాఁడు గాని వేఱుగాదు.

౬౪

ఇదంతయు నిట్లున్నది కావున విభీషణుని గ్రహింపవచ్చును.

౬౫

నేను నాశక్తికొలది నాకుఁ దోచినమట్టును విభీషణుని యోగ్యతను గుఱించి చెప్పినాను.

బుద్ధిమంతులలో నుత్తముఁడగు రాముఁడా! నేను జెప్పినది విన్నావు గదా! ఇంక మిగతకార్యమును నీయిచ్చ. అని హనుమంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

౬౬

ఇది పదునేడవసర్గము.

అష్టాదశస్కంధః.

అథ రామగి ప్రసన్నాత్తా శ్రుత్వా వాయుసుతస్య హ,
ప్రత్యభాషత దుర్ధః శ్రుతవానాత్తని స్థితమ్. ౧

మమాపి తు వివక్షౌఽస్తి కాచి త్వృతి విభీషణమ్,
శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్పరమ్ భవద్భి శ్రేయసి స్థితైః. ౨
మిత్రభావేన సమ్ప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన,
దోషో యద్యపి తస్య స్యా త్సతామేతదగర్హితమ్. ౩

సుగ్రీవ స్త్వథ తద్వాక్యమాభాష్య చ విమృశ్య చ,
తతశ్శుభతరం వాక్య మువాచ హరిపుంగవః. ౪

సుదుష్టో వా ప్యదుష్టో వా కిమేష రజనీచరః,

ఈదృశం వ్యసనం ప్రాప్తం భ్రాతరం యః పరిత్యజేత్.
కో నామస భవే తస్య యమేష న పరిత్యజేత్, ౫

వానరాధిపతేర్వాక్యం శ్రుత్వా సర్వా నుదీక్ష్య చ.
ఈషదుత్ స్తయమానస్తు లక్షణం పుణ్యలక్షణమ్,
ఇతి హోవాచ కాకుత్స్థో వాక్యం సత్యపరాక్రమః. ౬
అనధీత్య చ శాస్త్రాణి వృద్ధాననుపసేవ్యచ,
నశక్య మిదృశం వక్తుం యదువాచ హరిశ్వరః. ౭

అస్తి సూక్ష్మతరం కించి ద్యదత్ర ప్రతిభాతి మే,
ప్రత్యక్షం లౌకికం వాపి విద్యతే సర్వరాజసు. ౮

పదునెనిమిదవసర్గము.

అంత మహాపండితుడును బూర్వపక్షంబులచే గలతపెట్ట నలవిగాని
వాడునగురాముండు హనుమంతుడు చెప్పినమాటయిదిని ప్రశ్నుండయి తన
మనంబుననున్న యభిప్రాయంబుఁ జెప్ప సారంభించెను. ౧

నాకును విభీషణునిగఱచి కొన్నిమాటలను జెప్పవలెననియున్నది.
నాకేయస్సురు గోరునట్టిమీరందఱుఁ జక్కగా వినవలయుననిశోచెను.

అతనియం దెంతదోషంబుండినను శరణాగతుండని వచ్చినవాని నెట్లు
యినను విడువఁజాలను. ఈధర్మము సత్పురుషులకుఁ బూజనీయంబగునది. అని
రాముండు చెప్పెను. 2

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు సుగ్రీవుండు రాముఁడుచెప్పినమాట నకువ
దించియాలోచించి తనకు రామునందుంగల యధికపక్ష పాశంబును దెలుపునట్టి
యామాటం జెప్పెను. 3

ఈరాక్షసుండు దుష్టుండుగాని యదుష్టుండుగాని యతనితో మనకేమి
ప్రయోజనము? ఇతని మన మవశ్యము విడువవలసినదే!

ఈతఁడు ఇట్టి మహాకష్టంబునొందియున్న యన్నసూరూడ విడిచి
వచ్చినాఁడే. ఇక నిట్టికృతఘ్నుండు ఎవ్వనివిడువఁడు? కాబట్టి యితనిఁ
బరిగ్రహింపఁగూడదు. అని సుగ్రీవుండు రామునితో జెప్పెను. 4

సత్యపరాక్రముండగురాముండు వానరేశ్వరుండయినసుగ్రీవుండుచెప్పిన
మాటయిది వానరుల నందఱుజూచి పుణ్యలక్షణుండగు లక్ష్మణునివైఁ జీఱు
నవ్వోలయం గటాక్షంబుఁ బఱసి యామాటం జెప్పెను. 5, 6

కాస్తాభ్యయనంబును వృద్ధసేవయు నెచ్చుగాఁ గావించినవానికిఁ
దక్క మఱియెచ్చనికిని యిప్పుడు వానరేశ్వరుండగు సుగ్రీవుండుచెప్పినట్టి
మాటంజెప్పు నలవిగాదు. ౭

ఈవిషయమునందుఁ బ్రత్యక్షంబును లౌకికంబునగు నొక్క సూక్ష్మ
ధర్మము, సమస్తరాజులకును గల్గియున్నది. అది నాకు స్ఫురించుచున్నది.
చెప్పెద వినుండు. ౮

అమిత్రాస్త త్కులీనాశ్చ ప్రాతిదేభ్యాశ్చ కీర్తితాః,
వ్యసనేషు ప్రహర్తార స్తస్మాదయ మిహాగతః.

౧౦

అపాపాస్తత్కులీనాశ్చ మానయన్తి స్వకాన్వితాన్,
ఏష ప్రాయోనరేంద్రాణాం శక్కునీయస్తు శోభనః.

౧౧

యస్తుదోషస్త్యయాప్రాక్తో హ్యదానేఽరిబలస్యచ,
తత్రతే కీర్తయిష్యామి యథాశాస్త్రమిదం శృణు.

౧౨

న వయం తత్కులీనాశ్చ రాజ్యకాక్షీ చ రాక్షసః,

పణ్డితాహి భవిష్యన్తి తస్మాద్ద్రాహ్మ్య విభీషణః.

౧౩

అవ్యగ్రాశ్చ ప్రహృష్టాస్తే న భవిష్యన్తి సజ్జతాః,
ప్రణాదశ్చ మహానేష తతోఽస్య భయమాగతమ్.
ఇతి భేదం గమిష్యన్తి తస్మాద్ద్రాహ్మ్య విభీషణః,

౧౪

జ్ఞాతులును ఇరుగుపొరుగురాజులునుగవ్వంబువచ్చినప్పుడు ప్రహరింపఁ జూతురు కావున శత్రువులని చెప్పఁబడినారు. అట్లు ఈవిధివఱుండు రావణు నకు జ్ఞాతికావునఁ గవ్వంబు వచ్చినప్పుడు అతనిం బరిత్యజించి యిచ్చటికి వచ్చినాఁడు.

౧౦

యోగ్యులగురాజులు, తమశిష్టులయినజ్ఞాతులను గౌరవించుదురు. అట్టి యోగ్యులగురాజులుగూడ కౌర్యాదిసంపన్నుండగుజ్ఞాతినీ ఎంతమాత్రము నమ్మరు. ఇంకఁ బాపిష్టుండగురావణుండు జ్ఞాతినీ నమ్మనా? అట్లు ఈవిధివఱుండు రావణునిచే శంకింపఁబడినవాడై యతనితో విరోధించి యిచ్చటికి వచ్చినాఁడుగాని వేఱుగాదు.

౧౧

శత్రు బలంబు సంగ్రహించుకొను విషయమున నీ వేదోషంబు చెప్పి యున్నావో, అవిషయమునందును నీకు యధాశాస్త్రంబుగాఁ జెప్పెదను. వినుము.

౧౨

మనము రాక్షసులముకాము. కావున రాక్షసరాజ్యంబు గోరము. కాబట్టి మనయం దతనికి ద్వేషంబు గలుగదు. మఱియు మనసాహాయ్యంబుగ అతఁడు రాజ్యంబు పొందవలయునని యున్నాఁడు కావున మనల నతండు విడువఁడు.

అయితే రాక్షసుల కింతవిమర్శయున్నదా? అని యాక్షేపించుదు గాఁబోలు, అట్లుకాదు. రాక్షసులలోనం గొందఱు పండితులుందురు. కావున విభీషణుం డట్టియభిప్రాయముతోవచ్చినవాడు కాబట్టి యతనిం బరిగ్రహింపవచ్చును.

౧౩

జ్ఞాతులు ఎప్పటికిని పరస్పరము గలతలేక సంతృప్తులయి యొకరితో నొకరు కలసియుండరు. ఎల్లప్పుడును పరస్పరము విరోధము గలిగియుండుదురు. అట్లు విభీషణుండు విరోధించి బలిష్ఠుండగు రావణునకు భయపడి మనయొద్దకు వచ్చినట్లున్నదిగాని వేఱుగాదు. అందుకుఁగనినట్లు ఇతనికంతథర్మని జూచినను భయంబునొందినట్లే కనుపడుచున్నది. లోకవార్తయు జ్ఞాతులు ఒకరితో నొకరు కలిసింపుదుందురనుట సుప్రసిద్ధమయ్యున్నది గదా! కావున

స సర్వే భ్రాతర స్తాత! భవన్తి భరతోపమాః. ౧౫
మద్విధా వా పితృగ పుత్రా స్సుహృదో వా భవద్విధాః,

ఏవ ము క్తస్తు రామేణ సుగ్రీవ స్సహలక్షణః. ౧౬
ఉత్థాయేదం మహాప్రాజ్ఞః ప్రణతో వాక్య మబ్రవీత్,
రావణేన ప్రణిహితం త మవేహి విభీషణమ్. ౧౭
తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే త్షమం త్షమవతాం వర!,

రాక్షసో జిహ్వాయా బుద్ధ్యా సన్నిష్టోఽయమిహాగతః. ౧౮
ప్రహర్తుం త్వయి విశ్వేనే ప్రచ్ఛన్నో మయి వానఘ!,
లక్షణే వా మహాబాహూ! స వధ్యస్సచివై స్సహ. ౧౯

రావణస్య నృశంసస్య భ్రాతా హ్యేష విభీషణః,

ఏవ ముక్త్వా రఘుశ్రేష్ఠం సుగ్రీవో వాహినీపతిః. ౨౦
వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం తతో మాన ముపాగమత్,

సుగ్రీవస్య తు తద్వాక్యం రామ శ్శ్చుత్వా విమృశ్య చ. ౨౧
తత శ్శ్చుభతరం వాక్య మువాచ హరిపుణ్గవమ్,
సుదష్టో వా ష్యదష్టో వా కేమేష రజనీచరః. ౨౨
సూక్ష్మమష్యహితం కర్తుం మమాశక్తః కథంచన,

నితడు భయపడి మనయొద్దకు వచ్చినాడు. కాబట్టి యితనిం బరిగ్రహింప వలెను. ౧౪

నాయనా ! తోబుట్టువు లందఱు భరతునివంటివారలు కాఁజాలరు. తండ్రికిఁ గొడుగులను నాయటివారలు పుట్టరు. నీవంటి స్నేహితులును కలుగఁ జాలరు. కాబట్టి యందఱును మన యట్లే పరమధార్మికులయ్యయిందురని తలఁచకుము. అని రాముఁడు సుగ్రీవాదులతోఁ జెప్పెను. ౧౫

మహాపండితుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు తన్నును లక్షణునిఁజూచి చెప్పినమాటను విని లేచి రామునకు నమస్కరించి యిట్లు చెప్పెను. ౧౬

యుక్తవ్యాపారములు గలవారలలో నుత్తముఁడవగు రాముఁడా ! ఈ విభీషణుని రావణుండె యిచ్చటికిరహస్యముగాఁ బంపియున్నాడని యెఱుంగుము. కావున నతని నిగ్రహించుట యుక్తమని జలచెదను. ౧౭

పాపరహితుఁడవు మహాబాహుండవగు రాముఁడా ! ఈ రాక్షసుఁడు కుటిలోపాయంబున రావణునిచేఁ బంపఁబడినవాఁడై మనము నమ్మియుండఁగాఁ బ్రచ్ఛన్నరూపంబున నిన్నుఁగాని నన్నుఁగాని లక్షణుఁగాని ప్రహరించుటకై యిచ్చటికి వచ్చినాడు. అట్లు మన మందఱుము నధింపఁబడవలసి వచ్చును. ౧౮, ౧౯

విభీషణుఁడు దుష్టుఁడగు రావణుని తమ్ముఁడుగదా ! ఇతని నెట్లునమ్మ వచ్చును ? అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

వానరాధీశ్వరుండును మాటలయందుఁ బండితుండునగు సుగ్రీవుండు మాటలయందుఁ బండితుండుగరామునితో నీ ప్రకారముచెప్పి యంత నూర పుండెను. ౨౦

రాముండు సుగ్రీవుండు చెప్పినమాటను విని యాలోచించి యంత వానరోత్తముఁడగు సుగ్రీవుఁజూచి మఁగళకరంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౨౧

ఈవిభీషణుఁడు దుష్టుండుఁగాక లేక యదుష్టుఁడుఁగాక. న న్నీ కంఠేమిచేయఁగలదు ? ఇతఁ డేకధంబుననైనను గొంచెమయినను నాకుఁ గీడుచేయఁజాలఁడు. ౨౨

పిశాచాన్ధానవాన్యథోన్మథివ్యాం చైవ రాక్షసాన్. ౨౩

అజుశ్యగ్రేణ తాన్స్తన్యా మిచ్ఛన్వ రిగణేశ్వర!

శ్రూయతే హి కపాతేన శత్రు శ్శరణ మాగతః. ౨౪

అర్చితశ్చ యథాన్యాయం నైవశ్చ మింపై ర్నిమన్త్రితః,

సహి తం ప్రతిజగ్రాహ భార్యా హర్తార మాగతమ్. ౨౫

కపాతో వానరశ్రేష్ఠ! కింపున ర్నద్విధో జన,

ఋషేః కణ్వస్య పుత్రేణ కణ్డనా పరమ్పరిణా. ౨౬

శృణు గాథాం పురా గీతాం ధర్మిషాం సత్యవాదినా,

బద్ధాశ్శలీపుటం దీనం యాచన్తం శరణాగతమ్. ౨౭

న హన్యా దాన్మౌళంస్యార్థ మపి శత్రుం పరన్తప,

ఆర్తోవా యదివా దృష్టగి పరేషాం శరణాగతః. ౨౮

అరిః ప్రాణాన్పురిత్యజ్య రక్షితవ్యః కృతాత్మనా.

స చే ద్భయాద్వా మోహోద్వా కామా ద్వాపి న రక్షతి. ౨౯

స్వయా శక్త్యా యథా సత్త్వం తత్త్వాపం లోకగర్హితమ్,

వినష్టః పశ్యత స్తస్యా రక్షిణ శ్శరణాగతః. ౩౦

ఆదాయ సుకృతం తస్య సర్వం గచ్ఛేదరక్షితః,

వానరేశ్వరుడవగు సుగ్రీవుడా! ఈలంకలోని రాక్షసులను మాత్రమే కాదు. నే నిచ్చింతునేని ఈలోకంబుననుండు రాక్షసులనందఱును బిశాచంబులను దానవులను యక్షులను వీరలనందఱుగూడ నాపెదవ్రేలి చివరచే వధించిపుత్తును. ఈవిభీషణుడు నన్నేమిచేయఁగలడు? ౨౩

ఒక పావురము తన శత్రువాకఁడు తను శరణుపొందఁగానే యతనిం జక్కఁగాఁ బూజించి యతనికిఁ దన కేహమాంసము నొసంగి భుజింపుమనెను. ఈసంగతి యందఱుకును దిలసినదేకదా! ౨౪

వానరోత్రముడవగు సుగ్రీవుడా! ఆ పావురము తనభార్య నపహరించి నట్టి యాబోయవాఁడు రాఁగానే యతనిం బరిగ్రహించి రక్షించెనే! ఇంక నాయట్టివాఁడు రక్షింపవలయునని చెప్పవలయునాయేమి? ౨౫

కణ్వామహాముని పుత్రుండును బరమర్షియును సత్యవాదియు నగు శండుమహాముని మున్నుపరధర్మబోధకంబగు నొక గాఢం జెప్పియున్నాఁడు; దానిం జెప్పెదను వినుము. ౨౬

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టివాఁడా! చేతులు మొగుడ్చికొని దీచుండై శరణుజేడుచున్న శరణాగతుని అకార్యధర్మపరిపాలనంబునకై యొక మాత్రము వధింపఁగూడదు. ౨౭

శత్రువులలో నెవ్వఁడైన శరణాగతుండయ్యెనేని అతఁడు భీతుండుగాని గర్వితుండుగాని పండితుండగువాఁడతని తనప్రాణంబులం బోఁగొట్టుకొనియయినను రక్షింపవలయును. ౨౮

భయంబుచేఁగాని యజ్ఞానంబుచేఁగాని కామంబునంగాని యట్లు తన శక్తివంచన లేక రక్షింపకున్నచో నతఁడు గొప్పపాపంబునొందును; లోకంబునందును నిందితుండగును. ౨౯

మఱియు శరణాగతుని రక్షింపకున్నచో నట్లకండు నష్టకాముండై రక్షించుటలేదని చెప్పినవాఁడు చూచుచుండఁగానే యతం డిదివఱకుఁగూర్చి పెట్టుకొన్న పుణ్యంబునంతయుఁ దీసికొనిపోవును. అట్లు నమస్తనంబితపుణ్య వాశంబు వాటిల్లును. ౩౦

ఏవం దోషో మహా నత్ర ప్రపన్నానామరక్షణే. 30
అప్వర్ణ్యం చాయశస్యం చ బలవీర్యవినాశనమ్,

కరిష్యామి యథార్థం తు కణ్డో ర్వచన ము త్తమమ్. 31

ధర్మిష్ఠం చ యశస్యం చ స్వర్ణ్యం స్యా త్తు ఫలోదయే,

సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్తీతిచ యాచతే. 32
అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేత ద్ద్వితం మమ,

అనయైసం హరిశ్రేష్ఠ! ద త్తమస్యాభయం మయా. 33
విభీషణో వా సుగ్రీవ! యదివా రావణస్వయమ్,

రామస్య తు వచ శ్చృత్వా సుగ్రీవః ప్లవగేశ్వరః. 34
ప్రత్యభాషత కాకుత్స్థం సాహారేన ప్రచోదితః,

కిమత్ర చిత్రం ధర్మజ! లోకనాథ! సుఖావహా!. 35
యత్త్వం మార్య ప్రభాషేథా సత్త్వవాక్ సత్పథే స్థితః,

మమ చాప్యస్తరాత్కాయం శుద్ధం వేత్తి విభీషణమ్. 36
అనుమానాచ్చ భావాచ్చ సన్యత స్సుపరీక్షితః,

శరణాగతుల రక్షింపకున్నచో నిట్లు మహాదోషంబుగలుగును. ఇందు వలన నరకంబు గలుగుటయే కాక ఆపక్షిర్దియు బలవరాక్రమ సాశంబును సంభవించును. 30.

ఈ క్షణప్రదంబును ననుస్తశిష్టజనాదృతంబునగు కందునుహముని వచనంబు నవశ్యము చేసెదను. 31.

అట్లాచరించుటచే బ్రత్యవాయవరిహరమునాత్రమే కాదు. అధిక ధర్తంబును మహాక్షిర్దియు స్వర్గస్థాప్తియు నిట్లు మహాభ్యుదయంబు గల్గును

ఒక్కమాటు “శరణాగతుడను నీవాడను” అని చెప్పి యాచించు నేని యతనికి ఎవ్వరివలన నేమి భయంబున్నను యాభయంబు లన్నియుం దీర్చెదను. ఇది నావ్రతము. 33

వానరోత్రముఁడా ! ఇతఁడు యథార్థముగా విభీషణుండో మఱి యెవ్వఁడేని విభీషణవేషముతో వచ్చినాడో యేమో యని సంశయింపవలదు. ఇతఁడు విభీషణుఁడు కాని లేక మహాశత్రుఁడగు రావణుడేకాని మరల నితఁడు విభీషణుఁడుగాఁడే యని యిచ్చటఁ జెప్పరావలదు. ఇతనికి నే నభయం బొసంగితిని. తత్క్షణమే తోడ్కొనిరమ్ము. అని సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. 34

వానరేశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటను విని యతనికిం గల శరణాగతులయందలి ప్రేమ కచ్చెరువొంది రాముంజూచి యిట్లని చెప్పెను. 35

ధర్తజ్ఞుడవు లోకసాధుఁడవు ఋర్షభూశంబులకును సుఖంబుగ లిరించు వాడవు దృఢవ్రతుఁడవు సత్సార్థవ్రతకుఁడవు నగునీవు ఇట్లు ధర్మవంబుగ మాటం జెప్పవిషయమయి యేమి యాశ్చర్యము ? 36

విషువంబుని వధింపవలసినదన్న నామసస్సనకుంకూడ విభీషణుఁడు బరిశుద్ధుఁడని తెలిసినది. నీవును హనుమంతుండును జెప్పినయంత్రులవలనను అతని యాకారాదులవలనను అన్నిటను నిస్సందేహముగాఁ బరీక్షించి తెలిసి కొంటిని. 37

తస్మా త్త్రిప్రం సహస్రాభి స్తుల్యో భవతు రాఘవ! 3౮
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞః సృఖిత్వం చాభ్యుపైతు నః.

తతస్తు సుగ్రీవవచో నిశమ్య త
ధర్మిశ్చరేణాభిహతం నరేశ్వరః,
విభీషణేనాశు జగామ సజ్జమం
పత్రై రాజేన యథా పురన్దరః. 3౯
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ష్టాదశస్సర్గః.

ఏకోనవింశస్సర్గః.

రాఘవేణాభయే దత్తే సన్నతో రావణానుజః,
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞో భూమిం సమవలోకయన్. ౧
ఖాత్పపాతావనీం హృష్టో భక్తైరనుచరైః సహ,

స తు రామస్య ధర్మాత్మా నివపాత విభీషణః. ౨
పాదయోశ్చరణాన్వేషీ చతుర్భిస్సహ రాక్షసైః,
అబ్రవీచ్ఛ తదా రామం వాక్యం తత్ర విభీషణః. 3
ధర్మయుక్తంచ యుక్తం చ సామృతం సమృహ్షణమ్,

అనుజో రావణస్యాహం తేన చాప్యవమానితః. ౪
భవన్తం సర్వభూతానాం శరణ్యం శరణాగతః,
పరిత్యక్తా మయా లజ్కా మిత్రాణి చ ధనాని చ. ౫
భవద్గతం మే రాజ్యం చ జీవితంచ సుఖానిచ,

రాముడా! అందువలన మహాపండితుడగు విభీషణుడు శిశువుని నిచ్చటికివచ్చి మూల నొక్కడై యుండుగాక. మాకు స్నేహితుడును అగు గాక. 30

అంత నరాధీశ్వరుడగు రాముడు సుగ్రీవుడు చెప్పినమాటనువిని యంత సుగ్రీవుడు పోయి విభీషణుని బిలుచుకొనిరాగా గరుత్మంతునితో జేపేందుండు చేరునట్లు రాముడు శిశువుని విభీషణునితో జేరెను. 31

ఇది పదునెనిమిదవసర్గము.

పందొమ్మిదవసర్గము.

రాము డభయంబు నొసంగగానే మహాపండితుడగు రాజుని తమ్ముడు విభీషణుడు అభిమతసిద్ధికై సంకుప్తుడై స్వామిభక్తులగు వనచరులతోగూడ గాఢ ముందుగా దిగుట యనుచితమని మిక్కిలియు నవనత పూర్వక యుండై నేలంజూచుచు నిట్లు ఆకాశంబుననుండి నేలకు డిగ్గెను. 1
ధర్మాత్ముడగు నా విభీషణుడు రక్షణంబుగోరి నల్వరి రాక్షసులతో గూడ రాముని పాదంబులం బడెను. 2

అంత నప్పుడు విభీషణుడు రామునిజూచి ధర్మసంయుతంబును మహాయోగ్యంబునగు సీమాటం జెప్పెను. మన్ననండు సుగ్రీవాదులతో జెప్పునప్పుడు ఆమాట యందఱును శ్రుతి కలుపుగానుండినదిగా! ఇప్పుడు ఆదేమాట అందఱును శ్రవణానందకరంబుగా నుండినది. 3

నేను రావణుని తమ్ముడను; ఆతడు నన్నవమానించెను. కావున ననుష్ఠాతంబులకును రక్షకుడవగు నిన్ను శరణుపొందితిని. 4

నేను వానస్థానంబులైన లంకాపట్టణంబును నాస్నేహితులను నాధనంబులను బరిత్యజించి నీవే గతి యని నీయొద్దకు వచ్చినాను. ఇక నారాజ్యంబును నాజీవితంబును నానుభంబులను నీయధీనములు. అని విభీషణుడు రామునితో జెప్పెను. 5

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామో వచన మబ్రవీత్ .
వచసా సాన్త్యయితైస్త్వినం లోచనాభ్యాం పిబన్నివ, ౬

అభ్యాహి మమ తత్త్వేన రాక్షసానాం బలాబలమ్. ౭

ఏవ ముక్త స్తదా రక్షో రామేణాక్షిప్తకర్తణా,
రావణస్య బలం సర్వమాభ్యాతు యుపచక్ర మే. ౮
అవధ్యస్సర్వభూతానాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్,
రాజపుత్ర! దశగ్రీవో వరదానాత్స్వయంభువః. ౯

రావణానన్తరో భ్రాతా మమ జ్యేష్ఠశ్చ వీర్యవాన్,
కుమ్భకర్ణో మహాతేజా శ్శక్రప్రతిబలో యుధి. ౧౦

రామ! సేనాపతి స్తస్య ప్రహస్తో యది వా శ్రుతః,
కైలాసే యేన సక్రామే మాణిభద్రః పరాజితః. ౧౧

బద్ధగోధాఙ్గుళిత్రాణ అవధ్యకవచో యుధి,
ధనురాదాయ తిష్ఠన్ స ఆదృశ్యో భవతీన్ద్రజిత్. ౧౨

సక్రామసమయస్త్యాహే తర్పయిత్వా హుతాశనమ్,
అన్తర్ధానగత శ్శత్రునిన్ద్రజిద్ధన్తి రాఘవ! ౧౩

మహాదరమహాపార్శ్వో రాక్షస శ్శౌప్యకమ్పనః,
అనీకస్థాన్తు తస్యైతే లోకపాలసమా యుధి. ౧౪

రాముడు విభీషణునిమాటలు వినియతని మధురవచనంబుల నాస్వా
సించి యత్యాదరంబున గరుణారసార్ద్రంబగు కటాక్షంబున జూచుచు
నీమాటం జెప్పెను. ౬

రాక్షసుల బలాబలంబులను యథాక్రమముగా నాకు జెప్పము. అని
రాముడు విభీషణునితో జెప్పెను. ౭

అత విభీషణుడు అక్లిష్టకర్తుడగు రాముడు చెప్పినమాటను విని
రావణుని బలంబునంతయుం జెప్ప నారంభించెను. ౮

రాచకీమరుడవగు రాముడా ! రావణుడు బ్రహ్మదేవుని వరంబునం
జేసి గంధర్వులకుఁగాని యనురులకుఁగాని రాక్షసులకుఁగాని యట్లు సమస్త
భూతంబులకును అవధ్యుడై యొప్పుచున్నాడు. ౯

రావణునకుఁ దమ్ముడును నాకు జ్యేష్ఠుడగు కుంభకర్ణుడు మహా
పరాక్రమశాలి. మహాలేఖుడు. యుద్ధంబున దేవేంద్రునకు సరివచ్చు బలము
గలవాడు. ౧౦

కైలాసార్యతంబుననున్న కుదేరసేనానాయకుడగు మాణిభద్రుని
జయించినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుని సేనాపతిం బ్రహ్మని హను
మంతుడు చెప్పఁగా వినియుండురుదా ! ౧౧

రావణునికుమారుడగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబున గోధాంగుళి త్రాణం
బులు ధరించి యభేద్యంబగు కవచంబు దొడిగిని ఘనువుదాల్చి నిలుచుండఁ
గానే యదృశ్యుడగుచున్నాడు. ౧౨

రాముడా ! యుద్ధకాలంబులందు ఇరువారునను బద్ధవ్యూహంబు
లయియుండునప్పుడు ఇంద్రజిత్తు హోమంబులచే నగ్నిహోత్రుఁ డృష్టి
నొందించి తత్ప్రభావంబున అదృశ్యుడై శత్రువులను వధించును. ౧౩

మహోదరుడును మహాపార్శ్వుడును అకంపనుడును వీరలు మొద
లగు రావణుని సేనాపతు లనేకు లున్నారు. వారలందఱు యుద్ధంబున లోక
పాల్కు సరివత్తురు. ౧౪

దశకోటిసహస్రాణి రక్షసాం కామరూపిణామ్,
మాంసశోణితభక్షాణాం లజ్జాపురనివాసినామ్. ౧౫
స తైస్తు సహితో రాజా లోకపాలా నయోధయత్,

సహ దేవై స్తు తే భగ్నా రావణేన మహాత్మనా. ౧౬

విభీషణవచః శ్రుత్వా రామో దృఢపరాక్రమః,
అన్వీక్ష్య మనసా సర్వమిదం వచనమబ్రవీత్. ౧౭

యాని కర్తాపదానాని రావణస్య విభీషణ!,
ఆఖ్యాతాని చ తత్త్వేన హ్యవగచ్ఛామి తాన్యహమ్. ౧౮
అవాం హత్వా దశగ్రీవం సప్రహస్తం సబాన్ధవమ్,
రాజానం త్వం కరిష్యామి సత్య మేతద్భవీమితే. ౧౯

రసాతలం వా ప్రవిశేత్పాతాళం వాపి రావణః,
పితామహసకాశం వా న మే జీవన్విమోక్ష్యతే. ౨౦
అహత్వా రావణం సత్థ్యే సపుత్రబభౌధాన్ధవమ్,
అయోధ్యాం న ప్రవేశ్యామి త్రిభిస్తైర్భ్రాతృభిశ్శపే ౨౧

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రామస్యాక్షిప్తకర్తవ్యః,
శిరసా వద్ధ్య ధర్మాత్మా వక్తు మేవోపచక్రమే. ౨౨

రాక్షసానాం వధే సాహ్యం లజ్జాయాశ్చ ప్రధర్షణే,

అట్లు మాంసశోణితాహారులును కాపల్కినీరూపంబులు దాల్చించాలిన వారలనగు ప్రధానరాక్షసులు లంకయందు బదివేలశోటులున్నారు. ౧౧
రాక్షసరాజుడగు రావణుడు ఆరాక్షసులంగూడియే దిక్పాలకులతోగూడ యుద్ధంబు గావించెను.

ఆదిక్పాలకులందఱు సమస్తదేవతలతోగూడ మహాపరాక్రమశాలియగు రావణునిచేఁ బరాజితులయిరి. అని విభీషణుడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

దృఢపరాక్రమశాలియగు రాముడు విభీషణుడు చెప్పినమాటను విని మనస్సున సంతయు నాలోచించి, మరల విభీషణునిజూచి యామాటం జెప్పెను. ౧౩

విభీషణుడా! నీ వివృడు చెప్పిన రావణుని మనువటి శౌర్యకార్యంబులన్నియు నామనస్సునకు వచ్చినవి. ౧౪

నేను బ్రహ్మస్తునితో సమస్తబంధువులతోనుగూడ రావణుని వధించి నిన్ను లంకారాజ్యంబునకు రాజుం గావించెదను. ఇది సత్యము. నీకుఁ జెప్పుచున్నాను. ౧౫

రావణుడు రసాక్షలలోకంబుఁ బ్రవేశించినను బాతాళంబుఁ బొచ్చినను బ్రహ్మలోకంబునకుఁ బోయినను వే నతనిం బ్రాణంబులతో విడువను.

యుద్ధంబునఁ గోడుకులతోను నైన్యంబులతోను బంధువులతోనుగూడ రావణుని వధింపక నయోధ్యకుఁబోను. ఇది నిశ్చయము. నాముగ్ధుని తమ్ములమీఁద శపథము నేయించున్నాను. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౧౬

ధర్మాత్ముడగు విభీషణుడు అందఱుకును సంతోషకరంబులయిన కార్యంబులుగల రాముండు చెప్పినమాటలు విన్నంతనే యాయనకు సాహ్వాగముగ సమస్కరించి యిట్లు చెప్పెను. ౧౭

నేనును నాశక్తికొలది రాక్షసులం బంపుటయందును లంకాపురధర్మ

కరిష్యామి యథాప్రాణం ప్రవేశ్యామి చ వాహినీమ్. ౨౩

ఇతి బ్రువాణం రామస్తు పరిష్వజ్య విభీషణమ్,
అబ్రవీల్లక్షణం వ్రీతః

సముద్రా జల మానయ. ౨౪

తేన చేయం మహాప్రాజ్ఞ మభిషిక్ష్వా విభీషణమ్,
రాజానం రక్షసాం క్షిప్రం ప్రసన్నే మయి మానదః! ౨౫

ఏవ ముక్తస్తు సౌమిత్రరభ్యషిక్ష్వా ద్విభీషణమ్,
మధ్యే వానరముఖ్యానాం రాజానం రామశాసనాత్. ౨౬

తం ప్రసాదం తు రామస్య దృష్ట్వా సద్యగ్ స్తనజ్జమాః,
ప్రచుక్రుశు ర్మహాత్మానస్సాధు సాధ్వితీ చాబ్రువన్. ౨౭

అథాబ్రవీ ధనూమాంశ్చ సుగ్రీవశ్చ విభీషణమ్,

కథం సాగర మక్షోభ్యం తరామ పరుణాలయమ్. ౨౮

సైన్యైగ్ పరివృతా స్సర్వే వానరాణాం మహాజనామ్,
ఉపాయం నాధిగచ్ఛామో యథా నదనదీపతిమ్. ౨౯

తరామ తరసా సర్వే ససైన్యా వరుణాలయమ్,

ఏవ ముక్తస్తు ధర్మజ్ఞగి ప్రత్యువాచ విభీషణః. ౩౦

సముద్రం రాఘవో రాజా శరణం గన్తు మ్నాతి,
ఖానిత స్సగరేణాయ మప్రమేయో మహోదధిః. ౩౧

కర్తు మ్నాతి రామస్య జ్ఞాతేగి కార్యం మహామతిః,

జంబునందను సాహాయ్యంబు గావించెదను. శత్రునైన న్యంబుఁజొచ్చి యుద్ధమునం జేసెదను. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

రాముఁడు ఈ ప్రకారము చెప్పుచున్న విభీషణునిం గవుణిలించుగాని పరమస్రీతఃడై లక్ష్మణుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

కులమునకు గౌరవముగల్గించునట్టి లక్ష్మణుడా! నేను బ్రసన్నుఁడ నయితిని. నీవు సముద్రంబుననుడి జలముం దెచ్చి యాసముద్రజలముచే క్షిప్తింబుర బండితుఁడగు నీ విభీషణుని రాక్షసరాజుఁగా నభిషేకింపుము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౪, ౨౫

అంత లక్ష్మణుఁడు రామునిమాటను విని రాజాజ్ఞవలన వానరముఖ్యుల నడుమ విభీషణుని రాక్షసరాజుగా నభిషేకించెను. ౨౬

వానరులందఱు రాముఁ డతిక్లిష్టుఁబుగా విభీషణునియందుఁ గాంచినయనుగ్రహంబుఁజూచి పరమశంతోషంబున సింహనాదంబులు నేయుచు మహాత్ముఁడగు రాముని సాధువాచంబులం బ్రశంసించిరి. ౨౭

అంత నేకాంతంబున హనుమంతుఁడును సుగ్రీవుఁడును విభీషణుని యొద్దకుంబోయి యిట్లని యడిగిరి.

మనమందఱము మహాపరాక్రమకాలులగు నీవానరులనీనతోఁగూడ నక్షోభ్యంబగు నీసముద్రము నెట్లు దాటఁగలము? ౨౮

మనమందఱము నైస్యముతోఁగూడ నీమహాసముద్రము నెట్లు దాటఁగలమో ఆయుసాచుంబు మాకుఁ దెలియలేదు. నీవే చెప్పవలయును. అని హనుమంతుఁడును సుగ్రీవుఁడు విభీషణు నడిగిరి. ౨౯

ధర్మజ్ఞుఁడగు విభీషణుఁడు హనుమత్సుగ్రీవులు చెప్పినమాటను విని వారల కిట్లని చెప్పెను. ౩౦

మహారాజుఁడగు రాముఁడు సముద్రుని శరణుపొందవలెను.

ఆ ప్రమేయుఁడగు నీసముద్రుఁడు రామునితొట్టుఁడయిన నగరచక్రవర్తిచే వృద్ధిగొందింపఁబడినవాఁడు. రాముఁడు నగరవంశంబునం బుట్టినవాఁ

ఏవం విభీషణేనోక్తో రాక్షసేన విపశ్చితా. 32

అజగామాథ సుగ్రీవో యత్ర రామ స్సలక్షణః,
తత శ్చాఖ్యాతు మారేభి విభీషణవచ శ్శుభమ్. 33

సుగ్రీవో విపులగ్రీవో స్సాగరస్థోపవేశనమ్,
ప్రకృత్యా ధర్మశీలస్య రాఘవస్యాప్యరోచత. 34

స లక్షణం మహాతేజా సుగ్రీవం చ హరీశ్చరమ్,
సత్క్రియార్థం క్రియాదక్షః స్థితపూర్వ మువాచ హ. 35

విభీషణస్య వస్త్రోఽయం మమ లక్షణ! రోచతే,
బ్రూహి త్వం సహసుగ్రీవ స్త వాపి యది రోచతే. 36

సుగ్రీవగి పణ్డితో నిత్యం భవా న్నన్త విచక్షణః,
ఉభాభ్యాం సమృద్ధారాక్షర్థం రోచతే యత్ర దుచ్యతామ్.

ఏవ ముక్తౌ తు తౌ వీరా వృథౌ సుగ్రీవలక్షణౌ,
సముదాచారసంయుక్త మిదం వచన మూచతుః. 37

కిమర్థం నౌ నరవ్యాఘ్రి! న రోచిష్యతి రాఘవః,
విభీషణేన యచ్ఛోక్త మస్మి న్మా లే సుఖావహమ్. 38

అబద్ధ్యా సాగరే నేతుం ఘోరేఽస్మి న్వరుణాలయే,
అజ్ఞా నాసాదితుం శక్యా నేన్నౌ రపి సురాసురైః. 39

విభీషణస్య శూరస్య యథార్థం క్రియతాం వచః,

దగుటవలనఁ గృతజ్ఞుఁడగు నీనయిదుఁడు రామకార్య మనఁగాదప్పక కామి
చును. అని విభీషణుఁడు హనుమత్సుగ్రీవులకుఁ జెప్పెను. 30

సుగ్రీవుఁడు పండితుఁడగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాటను విని యంత
రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును ఉన్నస్థలంబునకు వచ్చెను. 31

అంత విశాలకంఠుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రామునకు విభీషణుఁడు చెప్పిన
సముద్రోపాసనంబును గుఱించి చెప్పి సారంభించెను. 32

అట్లు సముద్రంబును నుపాసించుటకు స్వభావాబుననే పరమధార్మికుఁ
డగు రాముఁడును సమ్మతించెను. 33

మహాలేఖుఁడును గార్యంబులం బండితుఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మణుని
వానరసాధుఁడగు సుగ్రీవునిజూచి వారల సమ్మానించుటకొఱకు మొగంబునఁ
జిఱుగఁగవుదోప నిట్లని చెప్పెను. 34

లక్ష్మణుఁడా! విభీషణుఁడు చెప్పిన యాలోచనము నాకు సమ్యక్తముగా
నున్నది. నీకును సమ్యతంబగు నేని సుగ్రీవునితో నాలోచించి నాకుం జెప్పము.

సుగ్రీవుఁడు మిక్కిలియుం బండితుఁడు, నీవును ఆలోచనంబునందు
మిక్కిలియు సమర్థుఁడవు. మీరిద్దఱు నాలోచించి నిశ్చయించి యేది మీకు
సమ్యత మో దానింజెప్పఁడు అని రాముఁడు లక్ష్మణసుగ్రీవులతోఁ జెప్పెను.

పరాక్రమశాలులగు నాసుగ్రీవలక్ష్మణు లిద్దఱును రాముఁ డానతిచ్చిన
మాటను విని చేతులు మొగిల్చి వినయపూర్వకంబుగా నీమాటం జెప్పిరి. 35

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! వీయుపాయంబును దోచనికాలం
బున సుఖాబుగాఁ గార్యసాధకంబగు విభీషణుని యాలోచన మాకెందుకు
సమ్యతము గాకుండును? 36

భయంకరంబగు నిష్ఠుహాసము ద్రంబున సేతువు నిర్మింపక దేవేంద్ర
సహితులగు దేవాసురులకైనను లంకాపురికిం బోవుట కలవిగాదు. 37

పండితుఁడగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాట యథార్థము; ఆప్రకారము
చేయుండు.

అలం కాలాత్యయం కృత్వా సముద్రోఽయం నియుజ్యతామ్.
యథా సై న్నేన గచ్ఛామ పురిం రావణపాలితామ్,

ఏవ ము క్షగ కుశాస్త్రేణ తీరే నదనదీపతేః. ౪౨
సంవివేశ తదా రామో వేద్యామివ హుతాశనః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనవింశస్సర్గః. ౧౯.

వింశస్సర్గః.

తతో నివిష్టాం భవజినీం సుగ్రీవేణాభిచాలితామ్,
దదర్శ రాక్షసోఽభ్యేత్యశ్చాద్ధూలో నామ వీర్యవాన్. ౧

చారో రాక్షసరాజస్య రావణస్య దురాత్తనః,
తాం దృష్ట్వా సర్వతో వ్యగ్రం ప్రతిగమ్య స రాక్షసః. ౨
ప్రవిశ్య లజ్కాం వేగేన రావణం వాక్య మబ్రవీత్,
ఏష వానరఋక్షౌఘో లజ్కాం సమభివర్తతే. ౩

అగాధ శ్చప్రమేయశ్చ ద్వితీయ ఇవ సాగరః,
పుత్రా దశరథస్యేషా భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ. ౪
ఉత్తమాయుధసంఘన్న సీతాయాగి పదమాగతౌ,
ఏతౌ సాగర మాసాద్య సన్నివిష్టౌ మహాద్యుతీ. ౫

బల మాకాశ మావృత్య సర్వతో దశయోజనమ్,
తత్త్వభూతం మహారాజ! క్షిప్రం వేదితు మర్హసి. ౬

కాలక్షేపము నేయవలదు. మనసుండఱుము నైననుముతోఁగూడ రావణ బాహుపాలితలగు లంకాపురిం జేరునట్లు సముద్రసిఁ బ్రార్థింపుడు. అని సుగ్రీవలక్ష్మణులు రామునకుం జెప్పిరి. ౪౧

లక్ష్మణసుగ్రీవులు చెప్పినమాటను విని యంత రాముఁడు సముద్రతీరం బున దర్శలుపఱచి యందుపై వేదియం దగ్నిహోత్రుఁడువలె శయ నించెను.

ఇది మందొమ్మిదవసర్గము.

ఇరువదనసర్గము.

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడగు శార్దూలఁడను నొకరాక్షసుఁడు వచ్చి సుగ్రీవబాహుపాలితమై సముద్రతీరఃబునవిడిసియున్న వానరసేనసంతయం జూచెను. ౧

దురాత్ముఁడగు రాక్షసరాజుఁడయిన రావణుని చారుఁడగు నాశార్దూ లుఁడు అట్లు జాగ్రత్తతో నావానరసేనసంతయం గలయ నవహాకించి మరలి వేగంబున లంకకుఁబోయి రావణుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

అగాధంబు నశ్రమేయంబునగు వానరభల్లూకసేన చెడవనముద్రంబు కరణి లంకమీదికి వచ్చుచున్నది. ౩

దశరథమహారాజపుత్రులయిగ యన్నదమ్ములు రానులక్ష్మణు లిద్దఱును ఉత్తమాయుధంబులు ధరించి నీతయండు స్థలంబునకువచ్చుట కున్నారు. ౪

మహాలేఖులగు నీరామలక్ష్మణులు ఇప్పుడు సముద్రంబునొద్ద విడిసి యున్నారు. ౫

వానరసేన యెటుచూచినను బదియామడలదూరమువఱకు భూమి నావరించి యున్నది. ౬

మహారాజుఁడగు రావణుఁడా ! నేను సామాన్యముగాఁ జూచి వచ్చి నాను. కిక్కుముగా యథార్థసంగతిం జెలిసికొనిము. ౭

తవ దూతా మహారాజ! క్షీప్ర మ్హ స్త్యవేక్షీతుమ్,

ఉపప్రదానం సాస్త్యం వా భేనో వాఽత్ర ప్రయుజ్యతామ్. ౭

శార్దులస్య వచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసాధిపః,
ఉవాచ సహసా వ్యగ్ర స్సమ్ప్రీథార్యార్థ మాత్మనః. ౮
శుకం నామ తదారక్షో వాక్య మర్థవిదాం పరమ్,
సుగ్రీవం బ్రూహి గత్వా త్వం రాజానం వచనా న్దమ. ౯
యథా సద్దేశ మక్షీబం శ్లక్ష్యమా పరయా గిరా,
త్వం వై మహారాజకులే ప్రసూతో
మహాబల శ్చర్మరజ సుతశ్చ. ౧౦
న కశ్చి దర్థ స్తవ నాస్త్యనర్థ
స్తథాహి మే భ్రాతృసమో హరిశః!,

అహం యద్యహరం భార్యాం రాజపుత్రస్య ధీమతః. ౧౧
కిం తత్ర తవ సుగ్రీవ! కిష్కిన్ధాం ప్రతి గమ్యతామ్,

న హీయం హరిభి ర్లజ్జా శక్త్యా ప్రాప్తం కథంచన. ౧౨
దేవైరపి సగన్ధర్వైరి కింపున ర్నరవానరైః,

స తథా రాక్షసేంద్రేణ సన్నిహితో రజనీచరః. ౧౩
శుభో విహజ్యమో భూత్వా త్కూల మాప్లుత్య చామృరమ్,

మహారాజే:డవగు రావణుడా! నీవు శీఘ్రముగా దూతలం బంపి
చక్కగాఁ జూచిరమ్మని యాజ్ఞాపించుము

ఈవిషయమునందు దానముగాని మంచిమాటగాని భేదోపాయముగాని
ప్రయోగింపబడుఁగాక. అని శార్దూలుఁడు రావణునకుఁ జెప్పెను. 2

రాక్షససాధుఁడగు రావణుఁడు శార్దూలుఁడు చెప్పినమాటయిని యంత
సాలశ్యంబు సేయక యెచ్చరికతోఁ జేయవలసిన కార్యంబు నిశ్చయించి
కార్యవేత్తలలో నుత్తముఁడగు శుకుఁడగు రాక్షసుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు పోయి వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁజూచి నేను జెప్పినవివర మాట
లను విడువక ధైర్యంబును మృదులంబును శ్రావ్యంబు నగురీతిం జెప్పుము. 3

వానరమహారాజుండవగు సుగ్రీవుఁడా! నీవు శక్తులంబునఁ బుట్టిన
వాడవు. నిష్కారణంబుగ వైరంబు గొనకుము. మహాబలంఁడవు. అల్పబలంఁ
డగురామునితో నీకేమి కార్యము? మఱియు బ్రహ్మపుత్రుఁడగు ఋక్షరజనుని
పుత్రుఁడవు? కావున నాకు బంధుఁడవైతివి. ఇదిగాక నీ కిందు లాభంబు
లేదు. నష్టంబును లేదు. నాకును నీయన్న చాలిని మిక్కిలి స్నేహము. కావున
నీవు నా తోఁబుట్టువంటివాడవైతివి. నాతో వైరాదు సేయకుము. 40

సుగ్రీవుఁడా! నేను రాజపుత్రుఁడగు రామునిభార్యను గొనిపచ్చితి
నేని, వానరేశ్వరుఁడగు నీకేమిసంబాధము? నీవుబుద్ధిమంతుఁడ వాఁడనించు
కొనుము. నీకేమియు నక్కఱలేదు. ఊరక కిష్కింధకుఁ బోము. 41

ఈలంకాపురిం బ్రవేశింప వానరులకెంతమాత్ర మలవికాదు. దేవతలును
గంధర్వయునుగూడ ప్రవేశింపఁజాలరు. ఇంక మరుఘ్యులును వానరులును
ప్రవేశింపజాలరని చెప్పవలసిన దేమియున్నది? అని సుగ్రీవునితోఁ జెప్పుము.
అని రావణుఁడు శుకునితోఁ జెప్పెను. 42

శుకుఁ డట్లు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు చెప్పినమాటలు విని పక్షి
రూపమదాల్చి శీఘ్రమున నాకాశంబున కెగిరి రామానులున్న సముద్రోత్తర
తీరంబునకు వచ్చెను. 43

స గత్వా దూర మథ్వాన ముపర్యుపరి సాగరమ్. ౧౪
 సంస్థితో హ్యమృతే వాక్యం సుగ్రీవ మివ మబ్రవీత్,
 సర్వము క్తం యథాచిప్తం రావణేన దురాత్మనా. ౧౫

తే ప్రాపయంతం వచనం తూర్ణ మాఘ్లాత్య వానరాః,
 ప్రాపద్యంత దివం క్షీప్రం లోప్తుం హన్తుం చ ముష్టిభిః. ౧౬
 సత్రైగి ప్లవణైగి ప్రసభం నిగ్రహీతో నిశాచరః,
 గగనా ద్భూతలే చాశు పరిగృహ్య నిపాతితః. ౧౭
 వానరైగి వీడ్యమానస్తు శుకో వచన మబ్రవీత్,

న దూతా స్ఫున్నై కాకుత్స్థ! వార్యంతాం సాధు వానరాః. ౧౮

య స్తు హిత్యా మతేం భర్తు స్స్వమతం సమ్ప్రభాషతే,
 అనుక్తవాదీ డూత స్సన్ స దూతో వధ మర్హతి. ౧౯

శుకస్య వచనం శ్రుత్వా రామ స్సపరిదేవితమ్,
 ఉవాచ మావధిష్ఠేతి ఘ్నత శ్శాఖామృగర్షభాన్. ౨౦

స చ పత్రలఘు ర్భూత్వా హరిభి ర్దర్శితే భయే,
 అన్తరిక్షస్థితో భూత్వా పున ర్వచన మబ్రవీత్. ౨౧

సుగ్రీవ! సత్త్వసమ్పన్న! మహాబలపరాక్రమ!,
 కిం మయా ఖలు వక్తవ్యో రావణో లోకరావణః. ౨౨

అట్లు శుకుండు కొంచెము సముద్రంబునకుమీఁదుగా నాకాశమార్గంబున బహుదూరంబుపోయి సుగ్రీవాదు లున్నస్థలంబుఁజేరి యాకాశంబుననే యుండి సుగ్రీవుంజూచి దురాత్ముడగు రావణుఁడు తనతోఁ జెప్పింపిన మాటలన్నియు నొక్కటియయినను విడువక శ్రమంబుగాఁ జెప్పెను.

అంత నట్టిమాటలు పలుకుచున్న శుకుంజూచి వానరులు ఆతనిఁ బిడి కిళ్లంగొట్టి ఔక్కలువిఱచుటకై శీఘ్రంబున నాకాశంబున కుద్దమించిరి.

అవానరులు బలాత్కారమున వారాక్షసు నొడిసిపట్టుకొని యాకాశంబుననుండి నేలం బడఁద్రోసిరి. ౧౭

అట్లు వానరులు తన్నఁ బీడింపఁగా శుకుండు రాముంబేర్పొని యిట్లని విలపించెను.

రాముఁడా! ధార్మికులు దూతలం జంపరు. న న్నీవానరులు చంపవలె నని వట్టియున్నారు. కావున వీరలకు వలదని యాజ్ఞాపింపుము. ౧౮

ఎవ్వఁడు స్వామిచెప్పింపినమాటలను జెప్పక స్వామిచంఁబుకు విడిచి స్వమతంబుఁ జెప్పునో అట్టిదూతనుమాత్రము వధింపవలయును అని శుకుండు రామునితోఁ జెప్పుకొనెను. ౧౯

అంతరాముఁడు శుకుండు రోదనపూర్వకముగాఁ జెప్పుకొన్నమాటను విని కరుణించి శుకుం గొట్టుచున్న వానరోత్తములంజూచి 'వీని వధింపవలదు' అని యాజ్ఞాపించెను. ౨౦

అట్లు వానరులు వీడించి పదలినవిమ్మట అశుకుండు కొంతభాగము విఱువఁబడుటంజేసి తేలిక గానున్న ఔక్కలతో నాకాశంబునొంది సుగ్రీవుంజూచి మరల నిట్లని చెప్పెను. ౨౧

మహాబలపరాక్రమకాలిని. శక్తిసంపన్నుడవు సగురుగ్రీవుఁడా! లోకంబుల నేడ్పించునట్టి రావణునకు నేనేమిచెప్పవలయును? చెప్పుము. అని శుకుండు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

స ఏవ ముక్తగి ప్లవగాధిప స్తదా
ప్లవజమానా మృషభో మహాబలః,
ఉవాచ వాక్యం రజనీచరస్య
చారం శుకం తూర్ణ మవీనస త్వః.

౨౩

న మేఽసి మిత్రం న తథానుకంప్స్య
న చోషకర్తాసి న మే ప్రియోఽసి,
అరిశ్చ రామస్య సహానుబంధ
స్సమేఽసి వాలీవ వధార్హ వధ్యః.

౨౪

నిహన్త్యహం త్వాం ససుతం సబంధం
స జ్ఞాతివర్గం రజనీచరేశ,
లజ్జాం చ సర్వాం మహతా బలేన
క్షిప్తం కరిష్యామి సమేత్య భస్త్రి.
న మోక్ష్యసే రావణ! రాఘవస్య
సురై స్సహేంద్రై రపి మూఢ గుప్తః,

౨౫

అన్తర్హిత సూర్యపథం గతోవా
తథైవ పాతాళ మనుప్రవిష్టః.

౨౬

తస్య తే త్రిషు లోకేషు న పిశాచం న రాక్షసమ్,
త్రాతార మనుపశ్యామి న గన్ధర్వం న చాసురమ్.
అవధీ ర్యజరావృద్ధ మక్షమం కిం జటాయుషమ్,

౨౭

కింను తే రామసాన్నిధ్యే సకాశే లక్ష్మణస్య వా.

౨౮

మృతా సీతా విశాలాక్షి యాం త్వం గృహ్య న బుధ్యసే,

అట్లు వానరోత్రముఁడును మహాబలుఁడును వానరరాజుఁడునగు సుగ్రీవుఁడు రావణుని చారుఁడయిన శుకుఁడు చెప్పినమాటను విని యశనింజాబి యిట్లుని చెప్పెను.

౨౭

నీవు నాకు స్నేహితుడవుకావు. కావున నీవు నాకుఁ గరుణింపఁదగిన వాఁడవుకావు. నాకు నీ వేయుపకారమును జేసినవాఁడవుఁ గావు ప్రియుఁడవుకావు. మఱియు నాస్నేహితుఁడగు రామునకు శత్రుఁడవు. కావునను నా శత్రువగు వానికి మిత్రుఁడవు. కావునను నీవు నాకు శత్రుఁడవు, వాలియంటోలే పధ్యుఁడవు.

౨౮

రాక్షసాధీశ్వరుఁడగు రావణుఁడా ! నేను నిన్ను నీకొడుకులను నీబంధువులను నీదాయాదులను అందఱును వధించెను. క్షిప్రులను మహాసేనతో వచ్చి లంకాపురియంతయు నీటుగావించెదను.

౨౯

మూఢుఁడవగు రావణుఁడా ! నీకు దేవేంద్రులు తోడువచ్చినను నీ వంతర్ధానంబు నొందిపోయినను సూర్యుడౌవ్వరంబునొందినను బాతాళలోకంబు నకుఁదోయినను రాముఁడు నిన్ను విడువడు. అవశ్యము వధించును.

౩౦

రామునిబారిం బడిననిన్ను ముట్లోకంబులందును వికాశములుగాని గంధర్వులుగాని యనురులుగాని రక్షింపంజాలరు.

౩౧

నీవు జటాయువును వధించితినిని నిన్ను నీవే మెచ్చుకొనుచున్నావు కాఁబోలు! అతఁడు ముసలివాఁడు, ఆసవర్థుఁడు, అట్టివాని వధించుట యేమి యధికము?

నీవు సీతం దెచ్చితినిగదా విఱ్ఱవీగుచున్నావు. వికాలాక్షి యగు నాసీతను రాముఁడైనను లక్ష్మణుఁడైననుండునప్పుడు నపహరించితివా యేమి వారలకు భయముపడి వార లెవ్వరును లేనప్పుడు దొంగతనముగాఁ దీసికొని.

మహాబలం మహాత్మానం దుర్ధ్వ మమరై రపి. ౨౯

నబుధ్యసే రఘుశ్రేష్ఠం య స్తే ప్రాణాన్హరిష్యతి,

తతోఽబ్రవీ ద్వాల్లిసుత స్వజిదో హరిస త్తమః. 30

నాయం దూతో మహారాజ చారికగి ప్రతిభాతి మే,

తులితం హి బలం సర్వ మనేనాత్రైవ తిష్ఠతా. 30

గృహ్యతాం మాగమ ల్లజ్ఞా మేతద్ధి మమ రోచతే,

తతో రాజ్ఞా సమాదిష్ఠా సుముత్స్లత్య వలీముఖాః. 31

జగృహ్యశ్చ బబంధుశ్చ విలపంత మనాథవత్,

శుకస్తు వానరై శ్చక్షుణ్డై స్తత్రై స్సమృషీడితః. 32

వ్యాక్రోశత మహాత్మానం రామం దశరథాత్మజమ్,

లుప్యేతే మే బలా త్పక్షౌ భిద్యేతే చ తథాఽక్షిణీ. 33

యాంచ రాత్రిం మరిష్యామి జాయే రాత్రిం చ యా మహమ్,

ఏతస్మి న్నన్తరే కాలే యన్తయా వ్యాశుభం కృతమ్. 34

సర్వం త్వ ముపపద్యేథా జహ్యం చే ద్యది జివితమ్,

నాఘాతయ త్తదా రామః శ్రుత్వా తప్పరిదేవనమ్. 35

వానరా నబ్రవీ ద్రామో ముచ్యతాం దూత ఆగతః,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే వింశస్సర్గః.

వచ్చితివే.

౨౮

నీప్రాణంబులం గొనునట్టి మహాబలుడును మహాత్ముడును నేవతలకేరి చెనకరానినాడునగు రాము నెఱుంగవు. అని సుగ్రీవుడు రావణునితోఁ జెప్పఁజని శుకునితోఁ జెప్పెను.

౨౯

అంత వానరశ్రేష్ఠుడును వాలికుమారుడునగు నంగదుడు సుగ్రీవునితో నిట్లని చెప్పెను.

౩౦

మహారాజుడగు సుగ్రీవుడా! ఈశుకుడు దూతకాఁడు. ఈతఁడు రావణునిచారుడని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. ఇతఁడు మనయెదుట నున్నట్లు యుండి నేనానన్ని వేశవిధసంకయంఁ గనిపించినాఁడు.

౩౧

ఇతనిం బట్టి బంధింపుడు. ఇతనిలంకకుఁ బోనియ్యగాదు. ఇది నాకుఁ దోఁచుచున్నది. అని యంగదుడు సుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను.

అంత సుగ్రీవునిమాజ్ఞచే వానరులు ఆకాశంబున కెగరి యనాధయ్యుం బోలె రోదనంబుసేయుచున్న యాశుకుంబట్టి బంధించిరి.

౩౨

అంత శుకుడు అట్లచ్చట భయంకరాకారులగు వానరులచే బిడితుడై మహాత్ముడును దశరథకుమారుడునగు రాముంబేర్పొని విలపించెను.

నాజ్ఞలను బలాత్కారంబున విఠించియున్నారు! నాశండ్డం బెఱికివేయుచున్నారు.

౩౪

ఆనవరాధిని దూతనిగు నేను ఆన్వాయంబున నిచ్చట వధింపబడుదు నేని బుట్టినది మొదలు ఇదివఱకు వియేపావములం జేసియుందునో అట్టి ఘోరములైన నాపాపములన్నియు నిన్నుఁ బొందును. అని శుకుడు రామునిం బేర్పొని విలపించెను.

౩౫

అప్పుడు రాముడు శుకుని రోదనంబు నాలోకించి “దూతను విడుపుడు” అని వానరుల కాజ్ఞాపించిశుకుని విడిపించెను.

౩౬

ఇది యిరువదవసర్గము.

ఏ క విం శ స్స ర్గః.

తత స్సాగరవేలాయాం దర్శ్యా నాస్తీర్య రాఘవః,
అజ్ఞలిం ప్రాజ్ఞుఖగ కృత్వా ప్రతిశిశ్యే మహాదధేః.
బాహుం భుజగభోగాభ ముపథాయారిసూదనః,

౧

జాతరూపమయై శ్చైచ్చవ భూషణై ర్భూషితం పురా.

౨

వరకాశ్చానకేయూరమాక్తాప్ర వరభూషణైః,

భుజైః పరమనారిణా మభిమృష్ట మనేకథా.

౩

చందనాగరుభిశ్చైచ్చవ పురస్తా దధివాసితమ్,

బాలసూర్యప్రతికాశై శ్చందనై రుపశోభితమ్.

౪

శయనే చోత్తమాణ్డేన సీతాయా శోభితం పురా,

తక్షకస్యేవ సమ్యాగం గజ్జాజలనిషేవితమ్.

౫

సంయుగే యుగసంజ్ఞాశం శత్రుణాం శోకవర్ధనమ్,

సుహృదానందనం దీర్ఘం నాగరాస్తవ్యపాశ్రయమ్.

౬

అస్యతా చ పున స్సవ్యం జ్యోఘాతవిగతత్వచమ్,

దక్షిణో దక్షిణం బాహుం మహాపరిఘసన్నిభమ్.

౭

గోసహస్రప్రదాతార ముపథాయ మహద్భుజమ్,

అద్య మే మరణం వాథ తరణం సాగరస్యవా.

౮

ఇతి రామో మతిం కృత్వా మహాబాహు ర్మహాదధిమ్,

అధికశ్యే స విధివ త్ప్రియతో నియతో మునిః.

౯

తస్య రామస్య సుప్తస్య కుశాస్తీరే మహీతలే,

నియమా దప్రమత్తస్య నిశా స్తిస్తోఽతిచక్రముః.

౧౦

స త్రిరాత్రోపిత స్తత్ర నయజ్ఞో ధర్మవత్సలః,

ఇరుచదియొకటచస్రము.

అంత శత్రుసంహారయగు రాముండు నముద్ర తీరంబున దగ్ధులు పఱచి కొని తూర్పుమొగంబుగా నముద్రంబునకుఁ జేమోడ్పునొచ్చి నమస్కరించి వర్షశరీముఖోలె నతిమృదులంబగు బాహువుం బలగడగాఁ జేసికొని నముద్రమున కెదుటఁ బరుండెను. ౧

దాక్షిణ్యవంతుండును మహాబాహుండునగు రాముండు మున్ను బంగారు భూషణంబులచే నలంకరింపఁబడియుండినదియు, బంగారుబాహువులను ముక్తాయుభూషణంబులను ధరించియున్న యుక్తచువదితల భుజంబులచే బెక్కువిధంబులం బరామృష్టంబును జందపాగుప్రముఖ సుగంధిగంధంబుల చేతను రక్తచందనంబుల చేతను గుబాలించుచుండినదియు హంసతూలికామయ శయనంబున సీతాదేవి శిరముచే నధిష్ఠితంబయి ఎంతయుఁ బ్రకాశించుచుండి నదియు, గంగాజలంబుననుండు తక్షక కాయంబునకు సరివచ్చుచుండినదియు యుద్ధరంగంబునఁ బగవారికి గోపురార్గళంబులతోలె నడ్డపడి దుర్ధర్షంబై మహా దుఃఖంబు గలిగించునదియు మిత్రులకు సంఘోషంబుగలిగించునదియు ఆజాను లంబమానంబును భూమండలంబున కంతయుఁ చాలంబన భూశంబును శత్రువులపై ననవరతబాణప్రకాశంబునేయుటచే జ్ఞాన్మాతంబునంగలిగిన కిరణంబులతో నొప్పుచున్నదియు గొప్పయినుపగుదియవలె నున్నదియుం బెక్కుమాణులు గోసహస్రంబుల నొసంగినదియునగు దక్షిణబాహువుం బలగడగాఁ జేసికొని “ఇంక నాకు మరణంబేని నముద్రతరణంబేని గలుగుఁ గాక” యని దృఢంబుగా సంకల్పించి స్నానాదులచేఁ బరిశుద్ధుడయి మనో నియమంబును వాజ్మయమంబునుఁ గలవాడై నముద్రంబున కెదురుగా శయనంబైనను.

అట్లు నియమంబుదప్పక రాముండు దర్బలుపఱచిన నేలపై శయనించి యుండఁగా మూండుర్మాత్మలు గడిచినవి. ౧౦

నయజ్ఞుండు నలిధార్మికుండునగు నారాముండు అచ్చట నముద్ర తీరం

ఉపాసత తదా రామ స్సాగరం సరితాం పతిమ్.

౧౧

న చ దర్శయతే మన్ద స్తదా రామస్య సాగరః,

ప్రయతేనాపి రామేణ యథాహ్వా మభిపూజితః.

౧౨

సముద్రస్య తతగి క్రుద్ధో గామో రక్తాస్తలోచనః,

సమీపస్థ మువాచేదం లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్.

౧౩

ఆవలేప స్సముద్రస్య న దర్శయతి య త్వయిమమ్,

ప్రశమశ్చ క్షమా చైవ ఆర్జవం ప్రియవాదితా.

౧౪

ఆసామర్థ్యం ఫలన్యేతే నిరుణేషు సతాం గుణాః,

ఆత్మప్రశంసినం దుష్టం ధృష్టం విపరిధావకమ్.

౧౫

నర్వతోత్సృష్టదణ్డం చ లోక స్సత్కురుజే నరమ్,

న సామ్నా శక్యతే కీర్తిర్న సామ్నా శక్యతే యశః.

౧౬

ప్రాప్తం లక్ష్మణ! లోకేన్ద్రస్థిజ్ఞయో వా రణమూర్ధని,

అద్య మదృచ్ఛానిర్భినై ర్నై ర్నకరై ర్నకరాలయమ్.

౧౭

నిరుద్ధతోయం సౌమిత్రే ప్లవద్భగి పశ్య పర్వతః,

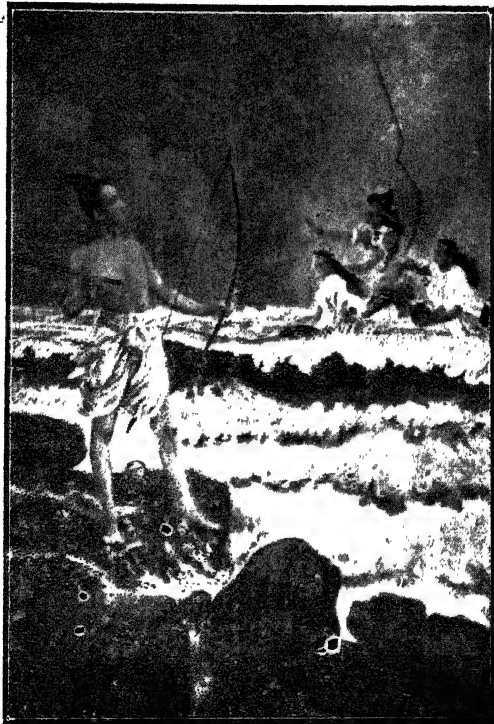
మహాభోగాని మత్స్యేనాం కరిణాంచ కరా నిహ.

౧౮

భోగినాం పశ్య నాగానాం మయా చిన్నాని లక్ష్మణ!

సశఙ్ఖశుక్తికాజాలం సమీనమకరం శరైః.

౧౯

రాఘవుడు సముద్రము మీదఁ గోపంబు చూపుట. 178.
తాత్పర్యము.

బున అట్లు మూడురాత్రులు శయనించియుండి ఆమూడురాత్రులను ఎడతెగక నదీపతియును సముద్రసారాధిపుచుండెను. ౧౧

సముద్రుడును మూఁధుఁ డగుటవలన రాముఁడు నియమమున సౌత యారాధించినను సాక్షాత్కరింపఁడయ్యెను. ౧౨

అంత రాముఁడు సముద్రంబుపైఁ గోపించి కరుగొనల నెఱ్ఱెదనంట గదుర సమీపముననున్న శుభలక్ష్మణలక్ష్మీతుండగు లక్ష్మణుఁడొచ్చి యిట్లుని చెప్పెను. ౧౩

సముద్రుఁ డింకను రాకున్నాఁడు గదా! ఇకనిగర్వం బిట్లు సేయుచున్నది.

కోపములేకుండుట అపరాధమునోర్పుట ఖటిలతలేకుండుట ప్రియంబులవలకుట ఇది మొదలగు సత్పురుషులగుణములు. నిర్గుణులకు అసామర్థ్య కృతంబులుగాఁ దోచును. ౧౪

లోకమునందు జరులు, అత్తస్త్రుతిపరుఁడును నిర్దయుఁడును దుష్టుఁడును గర్వంబున నతిప్రసంగియు మంచివారని చెడువారని వివేచనంబులేక యందఱు దండించువాఁడునగు పురుషుని గౌరవించుదురగాని శమాదులుగల సత్పురుషుని గౌరవింపరు. ౧౫

లక్ష్మణుడా! ఈలోకంబున బలవంతుఁడను కీర్తినిగాని పరాక్రమ వంతుఁడను యశస్సుచుగాని యుద్ధరంగంబున జయంబుచుగాని మంచితనముచేఁ బొంది నలవిగాదు. ౧౬

లక్ష్మణుడా! ఇప్పుడు సాబాణంబులచేఁ దెలియంతటఁ దేలుచుండు ముకరంబులచే నీసముద్రం బావరింపఁబడియుండఁగలదు. చూడుము. ౧౭

లక్ష్మణుడా! ఇంక క్షిప్రంబుననే మహాకాయంబులగు సర్పంబులశరీరంబులను; గజాకారశృంగంబులను సాచే ఛేదింపఁబడి సముద్రజలంబులం బడియుండఁగాఁ జూడఁగలవు. ౧౮

ఇప్పుడు సాసాధింబులగు బాణంబులు ప్రయోగించి శంఖశుక్తికా

అద్య యుద్ధేన మహతా సముద్రం పరిశోషయే,

క్షుమయాహి సమాయుక్తం మా మయం మకరాలయః. ౨౦
అసమర్థం విజానాతి ధిక్క్షమా మీదృశే జనే,

న దర్శయతి సామ్నా మే సాగరో రూప మాత్మనః. ౨౧

చాప మానయ సామిత్రే! శరాం శ్చాశీవిషాపమాన్,
సాగరం శోషయిష్యామి పద్భ్యాం యాన్తు ప్లవజ్గమాః. ౨౨
అద్యాక్షోభ్య మపి క్రుద్ధః క్షోభయిష్యామి సాగరమ్,

వేలాసు కృతమర్యాదం సహసోర్హిసమాకులమ్. ౨౩
నిర్హర్యాదం కరిష్యామి సాయకై ర్వరుణాలయమ్,

మహార్ణవం క్షోభయిష్యే మహాదానవసంక్కులమ్. ౨౪

ఏవ ముక్త్వా ధనుష్పాణిగి శ్రోధవిష్ఫురితేక్షణః,
బభూవ రామో దుర్ధక్షో యుగాంతాగ్నిరివ జ్వలన్. ౨౫

సమ్పిడ్య చ ధనుర్ఘోరం కమ్పయిత్వా శరై ర్జగత్,
ముమోచ విశిఖా నుగ్రాన్వజ్ర నివ శతక్రతుః. ౨౬

తే జ్వలంతో మహావేగా నైజసా సాయకోత్తమాః,
ప్రవిశన్తి సముద్రస్య సలిలం త్రస్తపన్నగమ్. ౨౭

సహితంబును మత్స్యచక్రసంకులంబునగు సముద్రంబు నంతయు శోషిల్లం జేసెదను. ౧౯

నేను ఓర్పియందుటచేతగదా యీ సముద్రుడు నన్నసమర్థునికాదలంచి యుపేక్షించినాడు. ఇట్టి దుష్టునివిషయమయి ఓర్పుదగదు. ఇంక గ్రోధంబునే వహింపవలయును. ౨౦

సామోపాయం బొత్తచేసినను సముద్రుడు నాకు సాక్షాత్కరింపకున్నాడు. ౨౧

లక్ష్మణుడా! ధనుస్సును దీక్షబాణంబులను దెచ్చు. సముద్రంబు నంతయు శోషిల్లంజేసెదను. వానరులు కాలినడకనె లాకకు బోవుదురుగాక.

ఇప్పుడు ఆత్మోర్ధ్వంబగు సముద్రంబును గ్రద్ధుడనై ఘోభితంబుగావించెదను.

చెలియలికట్ట నలిక్రమింపకుండునదియై దరంగసంకులంబునగు సముద్రంబు నింక కిసుమిని నిర్తర్యాదంబుగా భూమియందంతయుం బ్రవహించునట్లు గావించెదను. ౨౩

సముద్రంబునందలి దానవులతోగూడ సముద్రంబునంతయుం ఘోభితంబుగావించెదను. అని రాముడు లక్ష్మణునితో జెప్పెను. ౨౪

ఇట్లు లక్ష్మణునకుం జెప్పి రాముడు ధనుర్బాణంబులు ధరించి పరనుకుపితుడై కండ్లు గిఱగిఱా ద్రిప్పుచు: బలయకాలానలంబుకైవడి వెలుంగుచు దుర్ధర్షుడై యొండెను. ౨౫

అంత రాముడు ధనువు సజ్యంబుగావించి దృఢముపైబట్టి లోకంబులు భీతంబులయి గడగడవడంక చేపేద్రుడు వెక్కువజ్రాయుధంబుల ప్రయోగించునట్లు తీక్షణంబులగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౨౬

అంత నాబాణంబులు మహావేగంబులయి తేజంబుచే జ్వలించుచు భయపీడితంబులగు సర్పంబులతో నొప్పచున్న సముద్రజలంబులం బ్రవేశించి నవి. ౨౭

తోయవేగ స్సముద్రస్య సనక్రమకరో మహాన్,
సమ్భూభూవ మహాఘోర స్సమారుతరవ స్తదా.

౨౮

మహోర్ధి మాలావితత శృఙ్గశు క్తిసమావృతః,
సథూమహివృత్తోర్ధి స్సహసాఽసీ న్నహోదధిః.

౨౯

వ్యధితాగి పన్న గాశ్చాస వీచ్ఛాస్యా దీప్తలోచనాః,
దానవాశ్చ మహావీర్యాగి పాతాళతలవాసినః.

౩౦

ఊర్తయ స్సింధురాజస్య సనక్రమకరా స్తదా,
విద్యమన్దరసంకాశా స్సముత్పేతు స్సహస్రశః.

౩౧

ఆఘూర్ణితతరఙ్గాఘ స్సమ్భ్రాంతోరగరాక్షసః,
ఉద్వర్తితమహాగ్రాహ స్సంవృత్త స్సలిలాశయః.

౩౨

తతస్తు తం రాఘవ ముగ్రవేగం
ప్రకరమాణం ధను రప్రమేయమ్,
సౌమిత్రి రుత్పత్య సముచ్చ్వసంతం
మా మేతిచోక్త్వా ధనురాలలమ్భే.

౩౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకవింశస్సర్గః. ౨౧

అప్పుడు సముద్రంబునందు తరంగవేగంబు వాయువేగసంఘటితంబుయి మొసళ్లు మొదలగువానితోఁగూడి మహాభయంకరంబులు చూపజేసినది.

అంత క్షణంబున సముద్రం బంతయు గొప్పగొప్పతరంగంబులతోఁగూడినదై తరంగంబులచేఁ బైకిఁ జేఁబడిన శంఖశుక్తులచే సమావృతంగై జ్వాలాభీలంబులగు బాణంబుల సంబంధంబునంజేసి పొగయుఁచుఁ జూపరులకు భయంకరంబుగాఁ జూపజేసినది.

సముద్రంబుననుండు సర్పములు దీప్తలోచనంబులయి ముఖంబుల విమంబు గ్రక్కుచు రామబాణపీడితంబులయి భయవిహ్వలంబులయినవి. అట్లు పాతాళంబుననుండు మహాపరాక్రమకాలులగు దానవులను రామబాణ పీడితులయిరి.

30

అప్పుడు సముద్రంబున మొసళ్లు మొదలగుజలజంతువులతోఁ గూడిన వగుమహాతరంగంబులు వింధ్యమందరంబులుంబోలె నత్యున్నతంబులయి వేచ వేలుగాఁ బొడమినది.

31

అంతః దరంగంబులు తిరుగుడునొంద సర్పంబులును రాక్షసులును సంభ్రాంతులుగా మొసళ్లు మొదలగు జలజంతువులు భీతంబులయి సంక్షోభంబు నొంద నవ్వునాసముద్రంబంతయుఁ గారితిహీనం బయ్యయిండినది.

32

అంత లక్ష్మణుండు కోపం బినుమడింప నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు మఱియును గ్రంబగు వేగంబు వహించి యతిభీయంకరంబగు శరసంధానంబు సేయం దొడంగిన రాముంజూచి “యంక నుపేక్షింపరాదు; లోకంబులన్నియుఁ దగ్ధంబు లగును” అని తలంచి రాముం డగ్గఱి “వలదు ! వలదు ! ఇంక విరమింపుము!” అని ప్రార్థించియు విరమింపకుండుటం జేసి రామునిచేతి ధనువుం బట్టు కొనెను.

33

ఇది యిరువదియొకటవసర్గము.

ద్వా వింశస్సర్గః.

అథోవాచ రఘుశ్రేష్ఠ స్సాగరం దారుణం వచః,

అద్య త్వాం శోషయిష్యామి సపాతాళం మహర్ణవః.

౧

శరనిర్దగతోయస్య పరిశుష్కస్య సాగరః,
మయా శోషితసత్త్వస్య పాంసు రుత్పద్యతే మహాన్.

౨

మత్కార్తుకవిస్మప్తేన శరవర్షేన సాగరః,
పారం తేద్య గమిష్యన్తి పద్భి రేవ ప్లవజ్జమాః.
విచిన్వన్నా భిజానాసి పౌరుషం నాపి విక్రమమ్,
నదావాలయసంతాపం మత్తో నాధిగమిష్యసి.

౩

౪

బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ సంయోజ్య బ్రహ్మదణ్డనిభం శరమ్,
సంయోజ్య ధనుషి శ్రేష్ఠే విచర్ష మహాబలః.

౫

తస్మి న్వికృష్టే సహసా రాఘవేణ శరాసనే,
రోదసీ సమ్మఘాలేవ పర్వతా శ్చ చకమ్పిరే.
తమశ్చ లోక మావప్రే దిశశ్చ న చకాశిరే,
పరిచుక్షుభిరే చాశు సరాంసి సరిత స్తథా.
తిర్యక్చ సహనక్షత్రై స్సజ్జతో చప్రభాస్కరా,

౬

౭

భాస్కరాంశుభిరాదీప్తం తమసా చ సమావృతమ్.

౮

ఇరువదిరెండవసర్గము.

అంత రాముడు అప్పటికిని సాక్షాత్కరింపకుండునట్టి సముద్రం
జూచి భయంకరంబుగా నీమాటం జెప్పెను.

సముద్రుడా! ఇప్పుడు నిన్ను పాతాళముతోఁగూడ శోషిల్లనట్లు
గావించెదను.

సముద్రుడా! నాబాణంబులచే జలంబంతయు నెండిపోయి జల
జంతువులన్నియు దగ్ధంబు లయినపిమ్మట నీ పున్నస్థలం బంతయు నిసుకతో
నిండియుండఁగలదు.

సముద్రుడా! నేను బాణవర్షంబున నిన్ను శోషిల్లఁజేసినపిమ్మట నిప్పుడు
వానరులు కాలినడక నీ నిన్ను దాటిపోఁగలరు.

దానవులకు నివాసస్థానమవగు సముద్రుడా! నీవు నాబలంబుచుగాని
పరాక్రమంబుచుగాని యాలోచించి కనుఁగొనఁజాలవు; మఱియు నావలనం
గలుగు బాధచుంఁగూడఁ దెలిసికొనకున్నావు; ఈయజ్ఞానము దానవసహవా
నదోషంబునఁ గలిగినచేమో తెలియదు. అని రాముడు సముద్రనకుం
జెప్పెను.

మహాబలుఁడగురాముడు బ్రహ్మదండసమానంబగు భయంకరశరంబు
దీసి దాని బ్రహ్మస్త్రంబుతో నభిమంత్రించి వింటుఁగూర్చియాకర్ణాంతము నాక
ర్షించెను.

అట్లు రాముడు భయపు నాకర్షింపఁగానే ఆకాశంబును భూమియుఁ
బగిలినట్లుండినవి. పర్వతంబులన్నియు భయంబున గడగడ పడఁకొనవి.

లోకంబునం దంతయుఁ జీకటి క్రమ్మినది. దిక్కులు కాంతిహీనంబు
లయినవి. సరస్సులును నదులును గలంగియుండినవి.

చంద్రసూర్యులును నక్షత్రంబులును భయంబున పక్రంబుగా నడచి
నవి.

ఇప్పుడు ఆకాశంబున అధికముగాఁ జీకటి క్రమ్మకొనియుండుటం

ప్రచకాశే తదాకాశ ముల్కాశతవిదీపితమ్,

అన్తరిక్షౌచ్చ నిర్ఘాతా నిర్జగ్తు రతిలస్వరాః.

౯

పుస్ఫురు శ్చ ఘనా దివ్యా దివి మారుతపక్తియః,

భభజ్జ్వల తదా వృక్షౌ జ్వలదా నుద్వహ స్పి.

౧౦

ఆరుజం శైవ శైలాగ్రా శిఖరాణి ప్రభజ్జ్వలః,

దివిస్ఫుళోమహామేఘా స్సజ్జతా స్సమహాస్వనాః.

౧౧

ముముచు రైవద్యుతా నగ్నీం నై మహాశనయస్తదా,

యాని భూతాని దృశ్యాని చుక్రు శు శ్చాశనే స్సమమ్.

౧౨

అదృశ్యాని చ భూతాని ముముచు రైభరవస్వనమ్,

శిశ్యైరేచాపి భూతాని సన్తస్తా న్యుద్విజన్తిచ.

౧౩

సంప్రవివ్యధిరే చాపి నచ పస్పన్దిరే భయాత్,

సహ భూతై స్సతోయోర్ని సనాగ స్సహరాక్షసః.

౧౪

సహసాభూ త్తతో వేగా ద్భీచువేగో మహాదధిః,

యోజనం వ్యతిచక్రామ వేలా మన్యత్ర సంప్లవాత్.

౧౫

తం తదా సమత్రిక్రాంతం నాతిచక్రామ రాఘవః,

సముద్రత మమిత్రఘ్నో రామో నదనదీపతిమ్.

౧౬

తతో మథ్యా త్సముద్రస్య సాగర స్వయ ముత్థితః,

జేసి సూర్యుని కిరణంబులు కొఱవలంబోలెఁ గాంఠిహీనంబులయి చూపట్టుచుండినవి. ౮

అంతరిక్షంబుననుండి మహాభ్వని గదురం బిడుగులు పడినవి. ౯

మఱియు నాకాశంబునఁ జండమారుతంబులు భయంకరంబుగా వీచినవి. ౧౦

చాయవేగంబున ఆకాశంబునందు మేఘంబులు వ్యాపించినవి. గొప్ప వృక్షంబులు విఱిగినవి. పర్వతశిఖరంబులును ఖండవర్షతంబులును బీడితంబులయ్యెను. ౧౧

అప్పుడు మహామేఘంబులు ఆకాశంబున సగళంబులయి మహాభ్వని చెలంగ వైద్యుతంబులగు నగ్నలం గ్రక్కినవి; అవి విడుగులయి నేలంబడినవి. ౧౨

దృశ్యంబులగు మనుష్యాదిభూతంబులను విడుగుప్రాంతము సరిగా మహాభ్వనిగదుర నాక్రోశించినవి; ఆదృశ్యంబులగు విశాచాదిభూతంబులును భయంకరభ్వనిం గావించినవి. ౧౩

అంత సమస్తభూతంబులును భయవిహ్వలాబులయి నేలంబడి సంతాపితంబులయి పరమదుఃఖితంబులయి భయంబునంజేసి నిశ్చలంబులయి యుండినవి. ౧౪

అంత శరసంధానమాత్రంబున రామవేగంబునంజేసి యానముద్రంబు భూతలంబులతోను సర్పంబులతోను రాక్షసులతోను గొప్పగొప్పతరంగంబులతోఁ గూడినదై భయంకరంబగు వేగంబు నొందినది. ౧౫

అంత సముద్రము చెలియలికట్టచుండి యామడదూరంబు వెనుకకుఁ బోయెను. ౧౬

అప్పుడు శత్రుసంహారయగురాముఁడు అట్లు వెనుకకుఁ బాఱిపోయిన సముద్రముపై బాణప్రయోగంబు నేయఁడయ్యె. ౧౭

అంత మేరువర్షకంబుచుండి సూర్యుఁ డుదయించునట్లు సముద్ర

ఉదయన్ హి మహాశైలా న్నేరో రివ దివాకరః. ౧౭

పన్నగై సుహ దీప్తాన్యై స్సముద్రగి ప్రత్యదృశ్యత,
స్నిగ్ధవైడూర్యసజ్జాశో జామూభనదవిభూషితః. ౧౮

రక్తమాల్యామృరధరగి పద్మపత్రనిభేక్షణః,
సర్వపుష్పమయీం దివ్యాం శిరసా ధారయన్ స్రజమ్. ౧౯

జాతరూపమయై శ్చైవ తపనీయవిభూషితైః,
ఆత్మజానాంచ రత్నానాం భూషితో భూషణోత్తమైః. ౨౦

ధాతుభి ర్ఞ్జిత శ్చైలో వివిధై ర్హిమవా నివ,
ఏకావళీమధ్యగతం తరళం పాటలప్రభమ్. ౨౧

విపులే నోరసా బిభ్ర త్కౌస్తుభస్య సహోదరమ్,
అఘూర్ణితతరఙ్గఘ్రి కాలికానిలసంకులః. ౨౨

ఉద్వర్జితమహాగ్రాహ స్సంభ్రాంతోరగరాక్షసః,
(దేవతానాం సురూపాభి ర్నానారూపాభి రీశ్వరః,

గంగాసింధుప్రధానాభి రాపగాభి స్సమావృతః.)
సాగర స్సముపక్రమ్య పూర్వ మామన్త్ర్య వీర్యవాన్. ౨౩

అబ్రవీ త్ప్రజ్జ్వలి ర్వాక్యం రాఘవం శరపాణినమ్,
పృథివీ వాయు రాకాశ మాపో జ్యోతి శ్చ రాఘవ!.

స్వభావే సామ్య! తిష్ఠన్తి ఇశ్వతం మార్గ మాశ్రితాః, ౨౪

త త్స్వభావో మ మా వ్యేష య దగాధోఽహ మప్లవః. ౨౫
వికారస్తు భవే ద్దాధ ఏత త్తే ప్రవదా మ్యహమ్,

మధ్యంబుననుండి సముద్రాభిమానిదేవతయైన సముద్రుఁ డావిగ్భవించెను. ౧౭

వైడూర్యవర్ణదేహుఁడును రక్తమాణ్యాంబరధరుఁడును దారురపూతే కులుంబోలె నయనంబులుకలవాఁడును నానావిధపుష్పములు గూర్చిన దివ్య పుష్పమాలికను శరంబునఁ దాల్చినవాఁడును జంబూనదియందు బుట్టిన బంగారుసొమ్ములచేనేమి గనులందు జన్మించిన బంగారుసొమ్ములచేనేమి నానా విధామూల్యరత్నఖచితంబులగు బంగారుసొమ్ములచేనేమి యలంకృతుఁడును నానావిధధాతువులచే నలంకృతుఁడగు పామవంతుఁడుంబోలెఁ జేజిల్లుచున్న వాఁడును గౌస్తుభంబు తోఁబుట్టువైన ముక్తాశునకధ్యగతంబగు దివ్యరత్నంబును వికాలవక్షస్థలంబునఁ దాల్చినవాఁడునగు సముద్రుఁడు మహాతరంగంబు లాకాశంబు నంట మేఘవాతంబు లినుచుడింప దీప్తముఖంబులగు ఘ్నగంబు లతోఁగూడఁ జూపట్టెను. ౧౮, ౨౨

దేవతాశ్రేష్ఠుఁడగు నాసముద్రుఁడు పెద్దపెద్ద మొసళ్లు సుభ్రాంతంబు లయి తిరుగ నర్పంబులును రాక్షసులును గలతనొంద నానావిధరూపధర లగు గంగాసింధుప్రముఖనదులచే నేవింబఁబడినవాడై సాక్షాత్కరించెను.

పరాక్రమవంతుఁడగు సముద్రుఁడు రామునొద్దకుఁబోయి తానే ముందుగా రాముఁ బిలిచి చేమోడ్చుగీలించి బాణపాణియగు రాముంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౩

ప్రసన్నుడవగు రాముఁడా ! భూమియు వాయువును ఆకాశమును జలంబును అగ్నియును ఈపంచభూతంబులును కాశ్వతంబగు మర్యాద నవలం బించి కాశిన్యము తిర్వగ్గచునము అనకాశరూపత అగాధత్వము డోర్ధ్వ జ్వలనము ఈస్వస్వభౌవంబులను వదలకుండును. ౨౪

అందువలన మిక్కిలియు లోఁతుగలగి దాట నలవి గాకుండుట నాస్వభౌవము; నేను దీనివదల నలవిగాదు; లోఁతులేకుండుట నిష్పవకుఁ జల్లఁ దనంబుపోలె నాకు విరుద్ధధర్మము; ఈ తత్త్వంబు నీకుఁ జెప్పితిని. ౨౫

న కామా న్నచలోభాద్వా న భయా త్పార్థివాత్తజ! ౨౬

గ్రాహనక్రాకులజలం స్తమ్భయేయం కథంచన,

విథాస్యే రామ! యేనాపి విషహిష్యే హ్యహం తథా. ౨౭

గ్రాహం న ప్రహరిష్యంతి యావత్సేనా తరిష్యతి,

హరిణాం తరణే రామ! కరిష్యామి యథాస్థలమ్. ౨౮

త మబ్రవీ త్తదా రామ ఉద్యతో హి నదీపతే!
అమోఘోఽయం మహాబాణగి కన్తి నేశే నిపాత్యతామ్. ౨౯

రామస్య వచనం శ్రుత్వా తం చ దృష్ట్వా మహాశరమ్,
షహాదధి ర్మహాతేజా రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్. 3౦

ఉత్తరేణావకాశోఽస్తి కశ్చి త్పుణ్యతమో మమ,
ద్రుమకుల్య ఇతి ఖ్యాతో లోకే ఖ్యాతో యథా భవాన్. 3౧

ఉగ్రదర్శనఃశ్రాణో బహవ స్తత్ర దస్యవః,
ఆభీర ప్రముఖాగి పాపాగి పిబంతి సలిలం మమ. 3౨

తైస్తు సంస్పర్శనం పాపై ర్న సహే పాపకర్తృభిః,
అమోఘగి క్రియతాం రామ! తత్ర తేషు శరో త్తమః. 3౩

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సాగరస్య స రాఘవః,
ముమోచ తం శరం దీప్తం వీర స్సాగరదర్శనాత్. 3౪

తేన తన్నరుకాంతారం పృథివ్యాం ఖలు విశ్రుతమ్,

రాచకొమరుడవగు రాముడా! నేను గామమునంగాని లోభమునంగాని భయమునంగాని మొదలగు మొదలగు జుగుప్సలచే నిండియున్న జలంబులను ఎంతమాత్రము స్పృహించజాలను. ౨౬

రాముడా! అయితే సాచేత వైకార్యమును మాత్రము గావించెదను; మీసేన సముద్రంబు దాటువఱకు గ్రాహకజలజుగులను సేవన బాధించకుండునట్లు గావించెదను. ౨౭

రాముడా! వానరులు సముద్రంబు దాటుటవిషయమయి నేను బంధము నేనుటకుఁదగిన సాహాయ్యంబు గావించెదను. అని సముద్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౮

అప్పుడు రాముడు సముద్రుఁడొచ్చి “సముద్రుడా! అట్లుగ నేని ఆమోఘంబగు నీమహాబాణంబును శరాసంబున సంధించినానే! దీని చెచ్చట విడుతును? చెప్పుము” అని పలికెను. ౨౯

మహాలేఖుడగు సముద్రుఁడు రాముడు చెప్పినమాటనువిని కృతసంధానంబగు మహాబాణంబునుజూచి రామునకు ఈమాటం జెప్పెను. ౩౦

ఇచ్చటికి సమీపముగా నుత్తరదిక్కున లోకంబునందు నీవలె వినుతి కెక్కినదియు మిక్కిలియు సుదరంబునగు ద్రుమకుల్యంబును నొక్కప్రదేశమున్నది. ౩౧

అప్రదేశంబునఁ జెంబడివాండు మున్నగువార లనేకులు దొంగలు నాజలంబు ద్రావుచు మహాదుష్ట కార్యంబులు గావించుచున్నారు. ౩౨

రాముడా! అట్టి పాపకర్తులగు దుష్టులవృద్ధియు నేను సహించజాలను; కావున ఈయమోఘబాణంబును వారలపైఁ బ్రయోగింపుము. అని సముద్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౩౩

పరాక్రమవంతుడగు రాముడు ఆసముద్రుఁడు చెప్పినమాటను విని సముద్రుని యిష్టప్రకారము అమృతాబాణమును ద్రుమకుల్యంబుపై విడిచెను.

రాముడు ఏనలంబుపైఁ బడుకుంటోరె వెలంగుచున్న బాణము

నిపాతిత శ్మరో యత్ర దీప్తాశనిసమప్రభః. 34

ననాద చ తదా తత్ర వసుథా శల్యవీడితా,
తస్మా ద్వ్రాణముఖా త్తోయ ముత్పపాత రసాతలాత్. 35.

స బభూవ తదా కూపా వ్రణ ఇత్యభివిశ్రుతః,
సతతం చోత్థితం తోయం సముద్రస్యేవ దృశ్యతే. 36

అవదారణశబ్దశ్చ దారుణ స్సమపద్యత,

తస్మా ద్బాణనిపాతేన త్వపగ కుక్షిష్వశోషయత్. 37

విఖ్యాతం త్రిషు లోకేషు మరుకాంతారమేవ తత్,

మోక్షయిత్వా తతగ కుక్షీం రామో దశరథాత్తజః. 38

వరం తస్మై దదౌ విద్వాన్తరవేమరవిక్రమః,

హవ్య శ్చాల్పరోగశ్చ ఫలమూలరసాయుతః. 39

బహుస్నేహో బహుక్షీర స్సుగంధిర్వివిధౌషధః,

ఏవమేతై ర్గుణై ర్యుక్తో బహుభి స్సతతం మరుః. 40

రామస్య వరదానాచ్చ శివగ పథా బభూవహా,

తస్మై దదౌ తదా కుక్షౌ సముద్ర స్సరితాం పతిః. 41

రాఘవం సర్వశాస్త్రజ్ఞ మిదం వచన మబ్రవీత్,

బ్రయోగించెనో ఆస్థలంబు మరుకాంతారమని ప్రసిద్ధి నొందినది. 37

అప్పుడు బాణసాతంబునంజేసి భూమి మహానాదంబు గావించినది. అదెట్లుదగిలికాస్థలంబునక బాతాళంబుననుండి దివ్యజలం బుద్ధమించినది. 38

అకూపము వ్రణకూపమని ప్రసిద్ధి నొందినది. అందుఁ బాతాళంబున నుండి యుద్ధతంబయిన జలము రుద్రుంబై సముద్రజలంబువలె నెల్లప్పుడును నాశంబులేక చూడఁబడుచుండును. 39

అట్లు బాణచేగంబున భూమి పగులునప్పుడు భయంకరంబగు ధ్వని గలిగినది.

అట్లు రాముఁడు బాణప్రయోగంబుచే ద్రుమకుల్యంబులందుఁ జల్లపు ప్రదేశంబులనుండి నాభీరాదిపాపిష్ఠులచే న్నశంపఁబడుచున్న దుష్టజలంబుల వశంపఁజేసెను. 40

జలంబులంతయు నెండిపోవుటంజేసి యాప్రదేశంబు మరుకాంతారమని ముల్లోకంబులం జేరుఁ బడసినది.

దేవకుల్యంబును పండితుఁడును దశరథపుత్రుండునగు రాముఁడు అట్లు సముద్రకుక్షిప్రదేశముననుండి ఆభీరాదిపాపిష్ఠుల నశంపఁజేసి యంత నమ్మరుకాంతారమునకు వరం బొసంగెను. 41

ఈమరుకాంతారము పశువులకుఁ గావలసిన బాలతృణాదులగలదై యరోగమయి ఫలమూలమధువులతోఁగూడినదై తీరసమృద్ధమయి నుగంధి నానావిధమూలికలుగలదై యుండఁగలదు. అని రాముఁడు మరుకాంతారము వకు వరం బొసంగెను. 42

రాముని వసదానప్రభావంబున నమ్మరుకాంతారము ఇట్లు పెక్కు గుణంబులతోఁ గూడినదై యెల్లప్పుడును మహావారప్రదేశంబై యొప్పుచుండి వది. 43

అట్లు ఆద్రుమకుల్యంబంతయు దగ్ధంబయిన పిమ్మట నదీవలయగు సముద్రుఁడు సమస్తకాస్త్రవేత్తయగు రాముంజూచి యట్లని చెప్పెను. 44

అయం సౌమ్య! నభో నామ తనుజో విశ్వకర్తణః. ౪౩

పిత్రా దత్తవర శ్రీమా నృతిమో విశ్వకర్తణః,
ఏష సేతుం మహాత్సాహగి కరోతు మయి వానరః. ౪౪

త మహం ధారయిష్యామి తథా హేమ్య యథా పితా,

ఏవ ముక్తోదధి ర్షప్త స్సముత్థాయ నశ స్తదా. ౪౫

అబ్రవీ ద్వావరశ్రేష్ఠో వాక్యం రామం మహాబలః,

అహం సేతుం కరిష్యామి విస్తీర్ణే వరుణాలయే. ౪౬

పితు శాసమర్థ్య మాస్థాయ తత్త్వమాహ మహోదధిః,
దణ్డ ఏవ పరో లోకే పురుషస్యేతి మే మతః. ౪౭

ధిక్ క్షమా మకృతజ్ఞేషు సాన్తస్వం దాన మథాపి వా,

అయం హి సాగరో భీమస్సేతుకర్తదిదృక్షయా. ౪౮

దదౌ దణ్డభయా ద్దాధం రాఘవాయ మహోదధిః,

మమ మాతు ర్వరో దత్తో మన్దరే విశ్వకర్తణః. ౪౯

ఔరస స్తస్య పుత్రోఽహం సదృశో విశ్వకర్తణః,

న చా ప్యహ మనుక్తో వై ప్రబ్రూయా మాత్తనో గుణాన్.

సమర్థశ్చాప్యహం సేతుం కర్తుం వై వరుణాలయే,
స్థారితోఽస్యహమేతేన తత్త్వమాహ మహోదధిః. ౫౦

కామ మద్యైవ బధ్నస్తు సేతుం వానరపుష్పవాః,

సౌమ్యుడవగు రాముడా! ఈసభకు విశ్వకర్మకొడుకు. విశ్వకర్మ
జలన వరంబు నొందియున్నాడు. శిల్పవిద్యలం నంద్రీకి సమానుడు. ౪౩

మహాత్మాహుడగు సీతకు సముద్రంబునందు సేతువు నిర్మించు
గాక. ఆ సేతువును మునుగకుండ నేను భరించెదను. ఇతడు కంద్రీ
యంకటివాడు. అని సముద్రుడు రామునితో జెప్పెను. ౪౪

సముద్రుడు డీప్రకారముజెప్పి యంత నంకర్పితుడయ్యెను. అప్పుడు
వానరోత్రముండును మహాబలుండు నగు నలుండు లేచి రాముంజూచి యీ
మాటం జెప్పెను. ౪౫

నేను నాకంద్రీయైసంగిన సామర్థ్యంబు నవలంబించి వికాలంబగు
సముద్రమునంధు సేతువుంగట్టెదను; సముద్రుడు యథార్థముం జెప్పినాడు.

లోకమునందు బురుషుండు దండోపాయమునే ప్రయోగింపవలయు
నని నాయభిప్రాయము; కృష్ణులుగాని వారివిషయమయి తమయు సాను
దానోపాయంబులును బనికిరావు. ౪౬

భయంకరాకారుడగు సీసముద్రుండు సగరునిచే వర్ధితుం డయ్యుం
గృతజ్ఞత లేక రాముండు దుడించునను భయంబున సేతునిర్మాణంబునకై
రామునకు స్థలం బొసంగెను. ౪౭

మందరపర్వతంబున విశ్వకర్మ నాకలికి వరం బొసంగెను. ౪౮

నే నా విశ్వకర్మ కారసపుత్రుండను; శిల్పవిద్యలందు విశ్వకర్మకు
సమానుడను. ౪౯

మఱి యెవ్వరును జెప్పవారు లేకుండునప్పుడు సేనుమాత్రము నా
కుంజంబులం జెప్పకొనువాడనుగాను. ౫౦

నేను సముద్రంబున సేతువును నిర్మింపగలను.

సముద్రుండు యథార్థంబుం జెప్పినాడు. నాకును జ్ఞాపకపఱచినాడు.

ఇచ్చయిండు నేని యిప్పుడే వానరులు సేతునిర్మాణసన్నాహంబు
చేయుదురుగాక. అని నలుండు చెప్పెను.

తతో విస్మష్టా రామేణ సర్వతో హరియాధపాః. ౧౨

అభివేతు ర్షహరణ్యం హృష్టా శ్శతసహస్రతః,
తే నగా స్నగసజ్జాశా శ్శాఖామృగగణర్షభాః. ౧౩

బభ్రు ర్వానరా స్తత్ర ప్రచక్షు శ్చ సాగరమ్,
తే సాలైశ్చాశ్వకరైశ్చ ధవై ర్వంశైశ్చ వానరాః. ౧౪

కుటజై రదునై స్తాలై స్తీలకై స్తీనికై రపి,
బిలై వ్శ్చ సప్తపరైశ్చ కర్ణికారై స్సుఫుష్పితైః. ౧౫

చూతైశ్చాశోకవృక్షైశ్చ సాగరం సమపూరయన్,

సమూలాంశ్చ విమూలాంశ్చ పాదపా న్దరిస త్తమాః. ౧౬

ఇన్ద్రకేతునివోద్యమ్య ప్రజహ్రు ర్హరయ స్తరూన్,

తాలాన్ దాడిమగుల్తాంశ్చ నారికేళా నివభీతకాన్. ౧౭

వకుళా వ్భదిరా న్నిమ్బాన్ సమాజహ్రు స్సమస్తతః,

హస్తీమాత్రా న్తహాకాయాః పాషాణాంశ్చ మహాబలాః. ౧౮

పర్వతాంశ్చ సముత్పట్య యన్త్రైగి పరివహన్తిచ,
ప్రక్షిప్యమాణై రచలై స్సహసా జల ముద్ధతమ్. ౧౯

సముత్పతిత మాకాశ మపాసప్ తత స్తతః,
సముద్రం ఊర్భయామాసు ర్వానరాశ్చ సమస్తతః. ౨౦

సూత్రాణ్యన్యే ప్రగృహ్లాన్తి వ్యాయతం శతయోజనమ్,

దణ్డా నన్యే ప్రగృహ్లాన్తి విచిన్నాన్తి తథా పరే. ౨౧

దశయోజనవిస్తారం శతయోజన మాయతమ్,

అంత వానరోతములు రామనియోగమునఁ బరమసంతోషులయి లక్ష
లక్షలుగా గుంపుచేరి యడవులకుం బోయిరి. ౧౨

అంతఁ బర్వతాకారులగు నావానరోతములు అడవులందు నానావిధ
వృక్షంబులం బెఱికి సముద్రమునం జేర్చిరి. ౧౩

అవానరులు అట్లు మద్దిచెట్లను ఇరుమద్దిచెట్లను ఏఱుమద్దిచెట్లను
చంద్రచెట్లను పెదుళ్లను గొండమల్లెచెట్లను తాటిచెట్లను బొట్టుగుచెట్లను దిమిశ
వృక్షంబులను బిల్వవృక్షంబులను ఏడాకుల యఱుఱిచెట్లను పుష్పితంబులగు
గొండగోగుచెట్లను మామిడిచెట్లను ఆకోకవృక్షంబులను దీసికొనివచ్చి సము
ద్రంబు నిండించిరి. ౧౪, ౧౫

అవానరోతములు వృక్షంబులం గొన్నిటిని సమూలంబులుగాను
గొన్నిటిని విమూలంబులుగాను బెఱికి యీద్రధ్వజంబులంబోలఁ బైకెత్తి
సముద్రమునం బడవైచిరి. ౧౬

అవానరులు తాటిచెట్లను దాడిమవృక్షంబులను టెంకాయచెట్లను
తాండ్రచెట్లను బొగడచెట్లను తుమ్మచెట్లను నింబవృక్షంబులను దీసికొనివచ్చి
సముద్రమునం బడవైచిరి. ౧౭

మహాకాయులును మహాబలులగు వానరులు ఏనుంగంతటి ప్రమాణము
గల తొట్లను బర్వతంబులంబెఱికి యాక్రమించి గొనిపోయిరి. ౧౮

సముద్రంబు బర్వతంబులంబడవేయుటచే జలంబు వైకెగిరి యాకా
శంబున నచ్చటచ్చట వ్యాపించినది. ౧౯

అప్పుడు వానరులు సముద్రంబునంతయు తుభితంబు గావించిరి. ౨౦

కొందఱు ఎచ్చతక్కువలు గలుగకుండుటకై నూలుయోజనంబుల
నిడుగుయిన సూత్రంబులం బట్టుకొనిరి. ౨౧

కొందఱు కొలతకొయ్యలం బట్టుకొనియుండిరి. మఱి కొందఱు ఎచ్చ
తక్కువలు పరీక్షించుచుండిరి. ౨౨

అట్లు నలుఁడు సముద్రంబునడుమ పదియోజనంబుల వెడల్పుగలదియన

నశ శ్చక్రే మహానేతుం మధ్యే నదనదీపతేః. ౬౨

వానరా శ్శతశ స్తత్ర రామ స్యాజ్జాపురస్సరాః,
షేఘ్రాభేషర్వతాగ్రైశ్చ తృణైః క్షాప్తై ర్బబ్ధిరే. ౬౩

పుష్పితాగ్రై శ్చ తరుభి స్సేతుం బద్నన్తి వానరాః,

పాషాణాంశ్చ గిరిప్రఖ్యా నిరీణాం శిఖరాణి చ. ౬౪

దృశ్యన్తే పరిధావన్తో గృహ్య వారణసన్నిభాః,
శిలానాం ఊష్యమాణానాం శైలానాంచ నిపాత్యతామ్. ౬౫

బభూవ తుముల శ్శబ్ద స్తదా తస్మి న్నహోదధౌ,
కృతాని ప్రథమేనాహ్న యోజనాని చతుర్థశ్చ. ౬౬

ప్రహృష్టై ర్గజసంకాశై స్త్వరమాణైః ప్లవంగమైః,

ద్వితీయేన తథా చాహ్న యోజనాని తు వింశతిః. ౬౭

కృతాని ప్లవగై స్తూర్ణం భీమకాయై ర్నహాబలైః,
అహ్న తృతీయేన తథా యోజనాని కృతాని చ. ౬౮

త్వరమాణై ర్నహాకాయై రేకవింశతిరేవచ,
చతుర్థేన తథా చాహ్న ద్వావింశతిరథాపిచ. ౬౯

యోజనాని మహావేగైః కృతాని త్వరితై స్తు తైః,
ఐశ్వామేన తథా చాహ్న ప్లవగైః శ్రీప్రకారిభిః. ౭౦

యోజనాని త్రయోవింశ త్సువేల మధికృత్య వై,

స వానరవరః శ్రీమా న్విశ్వకర్మాత్తజో బలీ. ౭౧

బబంధ సాగరే నేతుం యథా చాస్య పితౌ తథా,

నూలుయోజనంబుల నిడుపుగలదియనగు మహాసేతువును నిర్మించెను. ౬౨

అందు నలునకునహాయలయి పెక్కువానరులురామనిరూఢును శిరసా
వహించి మేఘసమానంబులగు పర్వతశిఖరంబులచేతను దృఢకాష్ఠంబులచేతను
సేతుబంధంబు గావించిరి. ౬౩

వానరులు పుష్పితాగ్రంబులగు వృక్షంబులను గూడవేసి సేతువును
నిర్మించిరి. ౬౪

వినుగలంతటివానరులు కొండలంతటితాళ్ళను బర్వతశిఖరంబులను
గొని పరుగెత్తుచు జాపరుల కచ్చేరువు గలిగించుచుండిరి. ౬౫

అప్పుడు సముద్రంబునఁ బెద్దపెద్దతాళ్ళను వేయుటచేతను జర్వతంబులం
బడవేయుటచేతను మహాధ్వనిగలిగినది. ౬౬

వినుగునుంబోలె మహాకాయలగు నావానరులు పరమసంతుష్టులయి
మహావేగంబున నొక్కదినంబునఁ బదునాలుగుయోజనంబులదూరము సేతు
వును నిర్మించిరి. ౬౭

భయంకరాకారులను మహాబలులు నగువానరులు రెండవదినంబున
నిరుపదియోజనంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౬౮

మహాకాయలగు నావానరులు అతివేగంబున మూడవదినంబునందు
ఇరుపదియొక్కయోజనంబుల దూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౬౯

అంత నాలపదినంబున మహావేగులగు నవ్వానరులు మహావేగంబు
వహించి యిరుపదిరెండుయోజనంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౭౦

శిఖ్రాకారులగు నావానరులు ఐదవదినంబున సుపేలపర్వతంబునఁగతు
ఇరుపదియోజనంబులదూరము సేతువునిర్మించి సేతుబంధనకార్యమును
సమాప్తి నొందించిరి. ౭౧

తండ్రియుంబోలె శిల్పవిద్యలందు మహాసమర్థుఁడును శ్రీమదిరుండును
బలవంతుఁడును విశ్వకర్మపుత్రుఁడును వానరోత్తముఁడునగు నెలఁడు అట్లు
సముద్రమధ్యంబున మహాసేతువును నిర్మించెను. ౭౨

స నశేన కృత స్సేతు స్సాగరే మకరాలయే. ౨౨

శుశుభే సుభగః శ్రీమాన్ స్వాతీపథ ఇవామ్బరే,

తతో దేవా స్సగన్ధర్వా సిద్ధాశ్చ పరమ్వయః. ౨౩

ఆగమ్య గగనే తస్య ర్విష్ణుకామా స్త దద్భుతమ్,

దశయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజనమాయతమ్. ౨౪

దదృశు ర్దేవగన్ధర్వా నశసేతుం సుదుష్కరమ్,

ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవజ్జమాః. ౨౫

తదచిన్త్య మసహ్యం చ అద్భుతం రోమహర్షణమ్,

దదృశుస్సర్వభూతాని సాగరే సేతుబన్ధనమ్. ౨౬

తాని కోటిసహస్రాణి వానరాణాం మహాజనామ్,

బధ్నంత స్సాగరే సేతుం జగ్తుగి పారం మహాదధేః. ౨౭

విశాలస్సుకృతః శ్రీమాన్ సుభూమి స్సుసమాహితః,

అశోభత మహాసేతు స్సీమంత ఇవ సాగరే. ౨౮

తతగి పారే సముద్రస్య గదాపాణిర్విభీషణః,

పరేషామభిఘాతార్థమతిష్ఠత్సచివై స్సహ. ౨౯

సుగ్రీవస్తు తతగి ప్రాహ రామం సత్యపరాక్రమమ్,

హనూమంతం త్వ మారోహ అజ్గదం చాపి లక్ష్మణః. ౩౦

అయం హి విపులో వీర సాగరో మకరాలయః,

మకరాలయంబగు సముద్రంబున నల నిర్మితంబయిన సుందరంబును శ్రీమంతంబగు నమృహానేతువు ఆకాశంబున సూర్యాదుల మధ్యమమార్గంబు నందలి మధ్యమవీధియగు స్వాతీవీధియుంబోలె బ్రకాశించుచుండెనది. 21

ఆవృడు దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును మహర్షులును యయ్యా శ్చర్యముం జూచుటకై యచ్చటికివచ్చి యాకాశంబున నుండిరి. 23

దేవతలును గంధర్వులును మున్నగువారలు పదియోజనంబుల వెడల్పును నూఱుయోజనంబుల నిడుపుచుంగల యతి దుష్కరంబయిన నలనిర్మితంబగు నేతువుం జూచిరి. 24

వానరులు ఇటుఅటు ఎగిరిపోవుచు గర్జించుచుఁ బరమసంతోషంబున నుండిరి. 25

మనంబున నైనను జిరిగింప నలవిగానిదియు మస్యహంబును నాశ్చర్య కరంబును గగుర్పాటునొందించునదియునగు సముద్ర సేతుబంధంబును సమస్త భూతంబులును సందర్శించినవి. 26

సేతుబంధంబునందు వ్యాప్యతులయ్యుండెను మహాపరాక్రమకాలులగు వానరులు శోటులుకోటులుగా ముందు పముద్రదక్షిణపారముం జేరిరి. 27

వికాలంబును దృఢబద్ధంబును శ్రీమంతంబును మిట్టపల్లములులేనిదియో రంధ్రంబులులేనిదియు నగునమృహానేతువు సముద్రంబునఁ బాపటవలె బ్రకాశించుచుండెనది. 28

అంత విభీషణుడు గదాపాణియయి నచివులంకూడి శత్రువులు పై కొనిన వారల సంహరించుటకై సముద్రదక్షిణతీరంబునం గాచియుండెను. 29

అంత సుగ్రీవుడునత్యపరాక్రముడగు రాముంజూచి యిట్టనిజెప్పెను. నీవు హనుమంతు సారోసింపుము; లక్ష్మణుడు అంగదు సారో హించుగాక. 30

పరాక్రమవంతుడవగు రాముడా? మకరాలయంబగు నీసముద్రము మిక్కిలియు వికాలమయినది కావున మీరలు నడచివచ్చుట సరిగాదు.

వై హాయసా యువామేతౌ వానరా తారయిష్యతః.

౮౧

అగ్రత స్తస్య నైన్యస్య శ్రీమా న్రామ స్ఫులక్ష్యాః,
జగమ ధన్వీ ధర్మాత్తా సుగ్రీవేణ సమన్వితః.

౮౨

అన్యే మధ్యేన గచ్ఛన్తి పార్శ్వతోఽన్యే ప్లవజ్జమాః,
సలిలే ప్రపతన్త్యన్యే మార్గ మన్యే న లేభిరే.

౮౩

కేచి ద్వైహాయసగతాః సుపర్జా ఇవ పుష్పవుః,

ఘోషేణ మహతా తస్య సిన్ధోరోఽపం సముచ్చితమ్.

౮౪

భీమ మస్తద్ధధే భీమా తరన్తి హరివాహినీ,
వానరాణాం హి సా తీర్థా వాహినీ నళనేతునా.
తీరే నివివీశే రాజ్ఞా బహుమూలఫలోదకే,

౮౫

త దద్భుతం రాఘవకర్త దుష్కరం
సమీక్ష్య దేవాస్సహసిర్ధచారణైః.

౮౬

ఉపేత్య రామం సహసా మహారిభి
స్సమభ్యషిష్యున్ సుశుభై ర్జలైః పృథక్,
జయస్య శత్రూ న్నరదేవ! మేదినీం
ససాగరాం పాలయ శాశ్వతీ స్సమాః.
ఇతీవ రామం నరదేవసత్కృతం
శుభై ర్వచోభి ర్వివిధై రవూజయన్.

౮౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వావింశ స్సర్గః. ౨౨.

ఈవాసుమదంగదులు మిమ్ము నాకాశగమనంబునం దీసికొనిపోయి
దాటింపఁగలరు. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితో జెప్పెను. రాం

ధనుర్ధరుఁడును ధర్మాత్మఁడును శ్రీమంతుఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మణుని
సుగ్రీవునిగూడె యానైన్యంబున కగ్రభాగంబున నడచెను. రాం

అప్పుడు కొందఱు వానరులు నడుమంబోయిరి; కొందఱు పాశ్చా
భాగంబుల నడచిరి; కొందఱు నడచుట కవకాశములేక జలంబులం బడిలేచిరి;
మఱికొందఱు వానరులు మార్గంబుచాలక తీరంబుననే నిలిచియుండి యటు
విప్రుటం బోయిరి. రాం

కొందఱు వానరులు గరుత్మంతులుంబోలే నాకాశగమనంబునం
బోయిరి.

భయంకరంబగు నావానరసేన దాటుటచేఁ గల్గినమహాధ్వని సముద్ర
ఘోషంబును ఆఱఁగఁద్రొక్కెను. రాం

అవానరసేన వానరరాజుండగు సుగ్రీవునితోఁగూడ నలనిర్మితంబగు
సేతువుచేఁ నముద్రంబుదాటి అధికముగా ఫలమూలములుగల సముద్రదక్షిణ
తీరంబున విడిసినది. రాం

దేవతలును సిద్ధులును జారణులును మహర్షులును రామునికిం దక్క
మఱియొవ్వరికినిం జేయనలవిగాని యాశ్చర్యకరంబగు నారామునిశార్థంబుఁ
జూచి శీఘ్రంబున రామునొద్దకువచ్చి అందఱును వేఱువేఱుగా మంగళజలం
బుల రామున కభిషేకము గావించిరి. రాం

సరజీవుఁడవగురాముఁడా! శత్రువులనందఱును జయింపుము పెద్దకాలము
సముద్రాంతంబగు భూమండలము నంతయుఁ బాలింపుము అని యిట్లు యా
దేవతలు మున్నగువారలు మనుష్యులచేతను దేవతలచేతను బూజితుండగురాముని
మంగళపవనంబులం బూజించిరి. రాం

ఇది యిరువదిరెండవస్తవము.

శ్రయోవింశస్సర్గః.

నిమిత్తాని నిమిత్తజ్ఞో దృష్ట్వా లక్షణపూర్వజః,
సౌమిత్రిం సమ్పరిష్వజ్య ఇదం వచన మబ్రవీత్ .

౧

పరిగృహణ్యదకం శీతం వనాని ఫలవన్తి చ,
బలౌఘం సంవిభజ్యేమం పూహ్య తిష్ఠేమ లక్షణాః.

౨

లోకక్షయకరం భీమం భయం ఐశ్వర్య మ్యుపస్థితమ్,
నిబర్హణం ప్రవీరాణామృక్షవానరరక్షసామ్.

౩

వాతాశ్చ కలుషా వాన్తి కమ్పితే చ వసున్ధరా,
ప్యతాగ్రాణి వేపన్తే పతన్తి చ మహీరుహాః.

౪

మేఘాగి క్రవ్యాదసజ్కాశాగి పరుషాగి పరుషస్వనాః,
క్రూరాః క్రూరం పవర్షన్తి మిశ్రం శోణితబిన్దుభిః.

౫

రక్తచన్దనసజ్కాశా సన్ధ్యా పరమదారుణా,
జ్వలతగి ప్రపతత్యేతదాదిత్యాదగ్నిమణ్డలమ్.

౬

దీనాదీనస్వరాగి క్రూరాస్పర్శతో మృగపక్షిణాః,
ప్రత్యాదిత్యం వినర్దన్తి జనయన్తో మహాద్భయమ్.

౭

రజన్యామప్రకాశ స్తు సంతాపయతి చన్ద్రమాః,

శృష్ణరక్తాంశుపర్యన్తో లోకక్షయ ఇవోదితః.

౮

హ్రస్వో రూక్షోఽప్రశస్తశ్చ పరివేష స్సులోహితః,

ఇరువదిమూడవసర్గము.

శుభాశుభనిమిత్తంబులు చక్కగాఁ జెరిగిన లక్షణాగ్రజాడగు
రాముఁడు కొన్నినిమిత్తంబులంజూచి సంతోషంబున లక్షణం గవుఁగిలించు
కొని యిట్లని చెప్పెను. ౧

లక్షణుడా! మనము శీతోదకమును మంచిఫలంబులతోఁగూడిన
వనంబులంగల ప్రదేశంబులను వాసస్థానంబుగా నేర్పఱచుకొని సేవల
వంతయు విభజించి గరుడవృక్షాంబుగాఁ దీర్చి స్వస్థంబుగా నుండము. ౨

మహాపరాక్రమశాలులగు భల్లూకవానరులును రాక్షసులు అశేషులు
వధిఁపఁబడుదురు; అట్లు జననాశకరంబగు మహాభయంబు వాటిల్లినని తోచు
చున్నది. ౩

వాయువు భయంకరముగా పీచుచున్నది; భూమియు వడఁకుచున్నది;
భర్తకళిఖరంబులను గంపించుచున్నది; పృథ్వీంబు లాకస్తికముగా విఠిగిపడు
చున్నది. ౪

మేఘంబులు గృధ్రశ్రేణీనాదివర్ణంబులయి పరుషంబులయి భయంకర
భ్వనులయి భయంకరంబులయి రక్తబిందుమిశ్రంబుగా వర్షించుచున్నవి. ౫

సంధ్య రక్తచందనవర్ణంబయి యతిభయంకరముగా నున్నది; సూర్యుఁడు
జ్వలించుచు నిప్పులను గురిపించుచున్నాఁడు. ౬

మృగంబులను బక్షులను దీనంబులయి భయంకరంబులయి సూర్యున
కెరుదు నిలుచుండి దీనస్వరంబున నఱచుచు మహాభయంబును సూచించు
చున్నది. ౭

రాత్రియందుఁ జంద్రుఁడు కాంతిహీనుడై సుతాపంబు గలిగించు
చున్నాఁడు.

సూర్యునిచుట్టును అంతంబునందు నల్లనికిరణంబుగలదియు చానికి
వెనుకఁ గొంచె మెఱుంగినికిరణములుగలదియు నడుమ మిక్కిలియు నెఱుంగ
నుండునదియు హ్రస్వంబును భయంకరంబును ఇదివఱకెన్నఁడును జూడఁబడ

అదిత్యే విమలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ! దృశ్యతే.

౯

రజసా మహతా చాపి నక్షత్రాణి హతానిచ,
యుగాన్త మివ లోకానాం పశ్య శంసంతి లక్ష్మణ!

౧౦

కాకాశ్యేనాస్తథా గృథా నీచైగ పరిపతంతి చ,
శివాశ్చపశ్యశివాన్నాదాన్నదంతి సుమహాభయాన్.

౧౧

శైలైశ్శూలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ విసృష్టైగి కపిరాక్షసైః,
భవిష్యత్యావృతా భూమిర్దాంసశోణితకర్దమా.

౧౨

క్షీప్ర మద్యైవ దుర్ధరాం పురీం రావణపాలితామ్,
అభియామ జవే నైవ సర్వతో హరిభిర్వృతాః.

౧౩

ఇత్యేవ ముక్త్యా ధర్మాత్తా ధన్వీ సక్రామహర్షణః,
ప్రతస్థే పురతో రామో లంకా మభిముఖో విభుః.

౧౪

సవిభీషణసుగ్రీవాస్తతస్తే వానరరక్షాః,
ప్రతస్థిరే వినర్దంతో నిశ్చితా ద్విపతాం వధే.

౧౫

రాఘవస్య ప్రియాద్ధంతు ధృతానాం వీర్యశాలినామ్,
హరీణాం కర్తృచేష్టాభిస్తుతోష రఘుపుజ్జవః.

౧౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రయోవింశ స్సర్గః. ౨౩.

నిదియుఁ బ్రలయకాలంబునందుఁ గల్గఁజరేషమువలె చున్నదియనగు పరి
వేషము చూపట్టుచున్నది. ర

లక్ష్మణుడా ! ఇతీయు నిర్మలాబగు సూర్యమండలంబు నడుమ నల్లని
కళంకంబు గాన్పించుచున్నది. F

లక్ష్మణుడా ! నక్షత్రంబులును మిక్కిలియు మలినంబులయి కాంతి
హీనంబులయి లోకంబులకుఁ బ్రళయముగల్గునట్లు సూచించుచున్నవి
చూడుము. ౧౧

కాకులును డేగలును గద్దలును మున్నగు బలవంతంబులగు పక్షులు
దుర్బలపక్షులచేఁ గూలుచున్నవి; నక్కలు భయంకరంబులగు నమంగళధ్వజుల
గావింపుచున్నవి. ౧౨

భూమియంతయు వానరరాక్షసు లొండొరులపయిం బ్రయోగించు
కొనుపర్వతంబులచేతను శూలఖడ్గాద్యాయుధంబులచేతనుం గప్పబడి రక్త
మాంసపూర్ణంబు గాఁగలదు. ౧౩

మన మింక జాగునేయరాదు. ఇప్పుడే శ్రమంబున వానరుల నందఱు
గూడి వేగంబున దుర్భర్తంబగు రావణుని లంకాపురికిం బోవుదము. అని
రాముడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౪

ధర్మాత్ముడును యుద్ధప్రియుఁడును సమర్థుఁడునగు రాముడు లక్ష్మ
ణునితో నీ ప్రకారమునం జెప్పి ధుర్ధరుడై లంకాభిముఖుడై వానరసైన్యంబు
లకు ముందటం బోయెను. ౧౫

అంత విభీషణుఁడును సుగ్రీవుఁడును మున్నుగా వానరోక్తములందఱు
శత్రువధంబు విషయమయి నిశ్చితవృద్ధయలయి సింహనాదంబులు
నేయుచుం బోయిరి. ౧౬

రాముడు సంతోషంబుగలుగవలయునని హైర్యవంతులును పరాక్రమ
వంతులునగు వానరులుచేయునట్టి తోఁకలు విసరుట మొదలగు సుత్సాహచేష్ట
లం జూచి రాముడు సంతోషించెను. ౧౭

ఇది యిరువదిమూడవసర్గము.

చ తు ర్విం శ స్స ర్గః.

సా వీరసమితి రాజ్ఞా విరరాజ వ్యవస్థితా,
శశినా శుభనక్షత్రా పార్ణమాసీవ శారదీ. ౧

ప్రచచాల చ వేగేన త్రస్తా చైవ వసుస్థరా,
పీడ్యమానా బలౌఘేన తేన సాగరవర్చసా. ౨

తతశుశ్రువురా క్రుష్ణం లజ్ఞాయాం కాననౌకసః,
భేరిచృదగ్ధసజ్జుప్తం తుములం రోమహర్షణమ్.

బభూవు స్తేన ఘోషేణ సంహృష్టా హరియాధపాః,
అమృష్యమాణా స్తం ఘోషం వినేదు ర్ఘోషన త్తరమ్. ౪

రాక్షసా స్తు ప్లవణ్గానాం శుశ్రువుశ్చాపి గర్జితమ్,
నర్దతా మివ దృప్తానాం మేఘానా మమ్భరే స్వనమ్. ౫

దృష్ట్వా దాశరథి ర్లజ్ఞాం చిత్రధ్వజఃకాకినీమ్,
జగామ మనసా సీతాం దూయమానేన చేతసా. ౬

అత్ర సా మృగశాబాక్షీ రావణేనోపరుధ్యతే,
అభిభూతా గ్రహేణేవ లోహితాడ్యేన రోహిణీ. ౭

దీర్ఘ ముష్ణం చ నిశ్వస్య సముద్వీక్ష్య చ లక్ష్మణమ్,
ఉవాచ వచనం వీర స్తత్కాలహిత మాత్మనః. ౮

అలిఖ స్తీ మి వాకాశ ముత్థితాం పశ్య లక్ష్మణా,
మనసేవ కృతాం లజ్ఞాం సగాగ్రే విశ్వకర్షణా. ౯

ఇరువదినాలుగవసర్గము.

రామాధిష్ఠితంబయిన యావానరవీరసేన చంద్రునితో నొప్పుచున్న శుభ
నక్షత్ర సహితంబగు కారదపౌర్ణమాసియందోలె నెంతయుఁ బ్రకాశించినది.

సముద్రముందోలె నపరిచ్ఛిన్నమయిన యావానరనైన్యముచే బీడింపఁ
బడి భూమి గడగడవడంకిడి.

అంత నేనానివేశంబయినపిమ్మట వానరులకు లంకలోనుండి గగుర్పాటు
నొందించునదియుఁ దుములంబునగు భేరిమృదంగంబులధ్వనియు నై నిశల
యాశ్రోకంబును వినవచ్చినవి.

వానరశ్రేష్ఠులు లంక యందలి ధ్వనినివిని సంతুষ্টులయిరి. మఱియు
వాధ్వనిని సహింతుఃకాలక యంతకన్న నెచ్చుధ్వని గలుగునటుగా సింహనా
దంబులు గావించిరి.

రాక్షసులు గర్వంబున మేఘంబులుంబోలె గర్జించుచున్న యావానర
వీరుల సింహనాదంబులను వివీరి.

రాముఁడు నానావిధంబులగు ధ్వజపతాకలచే నొప్పుచున్న లంకాపురిం
జూచి మనంబున మిక్కిలియు దుఃఖితుడై సీతాదేవిం దలచుకొనెను.

ఈలంకాపట్టణమనందే జింకసిల్లకుంబోలె నుందరచపలనయనంబులు
గల యాసీతాదేవి దుష్టగ్రహంబగు నంగారకునిచేరోహణయంబోలె రావణు
నిచే నిరోధింపఁబడుచున్నది. అని రాముఁడు మనంబునఁ దలచుకొనెను.

పరాక్రమవంతుఁడగురాముఁడు యద్ధయాత్రాసమయంబునఁ బ్రియు
రాలిం దలంచుకొని దుఃఖించుట యనుచితంబని యాతలంపును విడిచి వేడి
నిట్టూర్పులు నిగుడించి లక్ష్మణునిం జూచి తత్కాలహితంబగు వాక్యంబున
నిట్లని చెప్పెను.

లక్ష్మణుడా! ఆకాశంబును స్పృశించుచున్నట్లుత్సున్నశంబును విశ్వ
కర్తచే నతివమత్కారంబునఁ ద్రికూటపర్వతశిఖరంబునందు నిర్మింపఁబడిన
దియు నగు లంకాపురిం జూడుము.

విమానైర్బహుభిర్లజ్జా సజ్జీగ్ణా భువి రాజతే,
 విష్ణోగ పద మి వాకాశం ఛాదితం పాణ్డురై ర్ఘ్నైః. ౧౦
 పుష్పితై శ్శోభితా లజ్జా వనై శ్చైత్రరథోపమైః,
 నానాపతగసంఘైః ఫలపుష్పపగైశ్శుభైః. ౧౧

పశ్య మత్తవిహంగాని ప్రలీనభ్రమరాణి చ,
 కోకిలాకులషణ్డాని దోధవీతి శివోఽనిలః. ౧౨

ఇతి దాశరథీ రామో లక్ష్మణం సమభాషత,

బలం చ తద్వై విభజన్ శాస్త్రదృష్టేన కర్తవ్యమ్. ౧౩
 శశాన్

కపినేనాయాం బలమూదాయ వీర్యవాన్,
 అజ్గద స్సహనీలేన తిష్ఠేదురసి దుర్జయః. ౧౪
 తిష్ఠేద్వానరవాహిన్యా వానరౌఘసమావృతః,
 ఆశ్రిత్య దక్షిణం పార్శ్వ మృషభో వానరర్షభః. ౧౫
 గన్ధహస్తీవ దుర్ద్రు స్తరస్వీ గన్ధమాదనః,
 తిష్ఠేద్వానరవాహిన్యా స్సవ్యం పార్శ్వం సమాశ్రితః. ౧౬
 మూర్ధ్ని స్థాస్థామ్యహం యుక్తో లక్ష్మణేన సమన్వితః,
 జామృవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శి చ వానరః. ౧౭
 ఋక్షముఖ్యా మహాత్మానగి కుక్షిం రక్షన్తు తే త్రయః,
 జఘనం కపినేనాయాగి కపిరాజోఽభిరక్షతు. ౧౮
 పశ్చార్ధమివ లోకస్య ప్రచేతా నైజసా వృతః,

ఈలంకాపురి వెక్కువిమానంబులచే నావృతయయి తెల్లమేఘంబులతోఁగూడిన యాకాశంబువగిది బ్రకాశించుచున్నది. ౧౦

ఈలంకాపురి, మధురంబుగాఁగూయు నానావిధపక్షులతోఁ గూడినవియు, ఫలపుష్పసంభార్యంబునగు చైత్రరంబువంటి సుందరవనంబులచే నెంతయు నొప్పుచున్నది. ౧౧

ఫలరసాస్వాదనంబున మదించినపక్షులుగలవియు మధుపానంబున మత్తంబులయి నిశ్చలంబులయిన తుమ్మెదలంకలవియు బల్లవచర్మణానక్తంబులగు కోకిలంబులతోఁ గూడినవియు నగువనంబులు చూడుము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

ఈ ప్రకారంబుల దశరథకుమారుఁడగు రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను.

రాముఁడు నీతిశాస్త్రపద్ధతిని నైవ్యంబుగంతయు పూహముగాఁ దీర్చుటకై వానరుల కిట్టిని యాజ్ఞాపించెను. ౧౩

శత్రువులకు దుర్బల్యుఁడును మహాపరాక్రమకాలియునగు నంగదుఁడు నీలుంగూడి తనసేనం దీసికొని వానరసేన వక్షస్థలమున నుండునుగాక.

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు ఋషభుఁడు తనవానరసమూహముంగూడి వానరసేనాదక్షిణపార్శ్వంబునం గాచియుండుగాక. ౧౪

మదపుటేనుఁగుంఁతోడె దుర్బుండు బలవంతుఁడునగు గంధమాదమఁడు తనసేనంగూడి వానరసేనావశ్యపార్శ్వంబున నుండుగాక. ౧౫

నేనును లక్ష్మణుఁడును సావధానులమయి శిరస్సున నుండెదము.

జాంబవంతుఁడును సుషేణుఁడును వేగదర్శియు మహాబలకాలంగు భల్లూకశ్రేష్ఠ లీమువ్వురును నానరసేనా కుక్షిస్థానమును రక్షింతురుగాక. ౧౬

తేజోజాలంబుచే నావృతుఁడగు వరుణుఁడు సశ్చిమదిక్కును బాలించునట్లు వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడు వానరసేనాపుష్పభాగంబు రక్షించుగాక. అని రాముఁడు వానరవీరుల కాజ్ఞాపించెను. ౧౭

సువిభక్తమహావ్యూహా మహావానరరక్షితా.

౧౯

అసీకినీ సా విబభౌ యథా ద్యౌస్సాభ్రసంప్లవా,

ప్రగృహ్య గిరిశృణ్గాణి మహతశ్చ మహీరుహాన్.

౨౦

అసేదు ర్వానరా లజ్కాం విమర్దయిషవో రణే,

శిఖరై ర్వికిర్రా మైనాం లజ్కాం ముష్టిభిరేవవా.

౨౧

ఇతి స్త దధిరే సర్వే మనాంసి హరిసత్తమాః,

తతో రామో మహాతేజాః సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్.

౨౨

సువిభక్తాని సైన్యాని శుక ఏష విముచ్యతామ్,

రామస్య వచనం శ్రుత్వా వానరేష్టో మహాబలః.

౨౩

మోచయామాస తం దూతం శుకం రామస్య శాసనాత్,

మోచితో రామవాక్యేన వానరై శ్చాభిషిడితః.

౨౪

శుకః పరమసంతస్తో రక్షోధిప ముపాగమత్,

రావణి ప్రహసన్నేవ శుకం వాక్య మభాషత.

౨౫

కి మిమా తే సితౌ పక్షౌ లూనపక్షశ్చ దృశ్యనే.

కచ్చి న్నానేచిత్తానాం తేషాం త్వం నశ మాగతః.

౨౬

తత స్సభయ సంవిగ్న స్తథా రాజ్ఞాభిచోదితః,

వచనం ప్రత్యువాచేదం రాక్షసాధిపముత్తమమ్.

౨౭

ఆవాసరసేన చక్కగా గారుడవ్యూహంబున విభక్తంబులు వానర
సీరాభిరక్షితంబులు మేఘంబులతోఁగూడిన యాకాశంబుపగినిఁ బ్రకాశించు
చుండినది. ౧౯

వానరులు పర్వతశిఖరంబులను గొప్పగొప్పవృక్షంబులను దీసికొని
యుద్ధంబున రాక్షసుల నందఱు మర్దించుగోరి లంకాపురికిం బోవుటకుఁ
బ్రయత్నపడిరి. ౨౦

“పర్వతశిఖరంబులచేఁగాని పిడికిళ్లచేఁగాని లంకాపురి నంతయుఁ
జార్చంబు గావించము” ఇట్లు ఆవాసరోత్రములందఱు నునంబుల నిశ్చయించు
కొనిరి. ౨౧

అటుపిన్నట మహాలేఖాదగు రాముడు సుగ్రీవుఁజూచి యామాటం
జెప్పెను. ౨౨

నైన్యంబుల నంతయు వ్యూహాకారంబుఁగ దీర్చియున్నదిగదా! ఇంక
నీశుకుని విడిపించుము. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

మహాబలకాలియు వానరరాజుఁడనగు సుగ్రీవుఁడు రామునిమాటను
విని రాము నాజ్ఞఁజేసి రావణదూతయగు శుకుని విడిపించెను. ౨౩

అట్లు వానరులచే నానావిధంబుల బీడింపఁబడి పరమభయంబు నొంది
యున్న శుకుఁడు రామవాక్యంబున విడుదల నొందినంతనే నిమిషంబైన
నచ్చట నిలువక రాక్షసరాజుఁడగు రావణునిద్దఱుఁ బోయెను. ౨౪

రావణుఁడు శుకుంజూచి నవ్వుచు నిట్లు చెప్పెను. ౨౫

నీ జెక్కలు బంధింపఁబడినవాయేమి? ఛేదించఁబడినట్లు గాన్పించు
చున్నవి. నీవు చపలచిత్తులగు నావానరుల వశంబునఁ జిక్కలేదుగదా? అని
రావణుఁడు శుకునితోఁ జెప్పెను. ౨౬

అంత నాశుకుఁడు అట్లు రాక్షసరాజుండును రావణునిచే నడుగఁబడిన
వాడై భయంబుచేఁ దొట్టుపడుచు రావణుఁజూచి యుత్తమంబగు నీమాటం
జెప్పెను. ౨౭

సాగరస్యోత్తరే తీరేఽబ్రువం తే వచనం తథా,
యథా సనేశ మక్లిప్తః సాన్వయన్ శ్లక్ష్యయా గిరా. ౨౮

కుదైస్తై రహముత్ ఫ్లత్య దృష్టమాత్రైః ప్లవజమైః,
గృహీతోఽస్త్వపి చారభో హస్తుం లోపుం చ ముష్టిభిః. ౨౯

నైవ సమ్భాషితుం శక్యా స్సమృశోఽత్ర న లభ్యతే,
ప్రకృత్యా కోపనా స్తీక్ష్ణా వానరా రాక్షసాధిప! 30

స చ హంతా విరాధస్య కబన్ధస్య ఖరస్యచ,
సుగ్రీవసహితో రామ స్సీతాయాగి పద మాగతః. 3౧

స కృత్వా సాగరే నేతుం తీర్త్వా చ లవణోదధిమ్,
ఏష రక్షాంసి నిర్ధూయ ధన్వీ తిష్ఠతి రాఘవః. 3౨

ఋక్షవానరముఖ్యానా మనీకాని సహస్రశః,
గిరిమేఘునికాశానాం ఛాదయన్తి వసున్ధరామ్. 3౩

రాక్షసానాం బలౌఘస్య వానరేష్టబలస్యచ,
నైతయో ఽవిద్యతే సన్ధి ర్దేవదాసవయో రివ. 3౪

పురా సాకార మాయాన్తి క్షీప్ర మేకతరం కురు,
సీతాం వాస్తైప్రయచ్ఛాశు సుయుద్ధం వా ప్రదీయతామ్.

శుకస్య వచనం శ్రుత్వా రావణో వాక్య మబ్రవీత్,
రోషసంరక్తనయనో నిర్గహన్ని వ చతుషా. 3౬

నేను ఇచ్చటనుండి సముద్రోత్తరతీరమునకుఁబోయి యచ్చట సుగ్రీవునిఁజూచి మృదుదుధురవచనంబుల ననునయింపుచు నీవు చెప్పినమాటల సంతయు నించుమించులేక వృష్టముగాఁ జెప్పితిని. ౨౮

ఆవానరులు నన్నుఁజూచినంతనే పరమకుపితులై ఆకాశంబున కుద్గమించి నన్నుఁబట్టుకొని పిడికిళ్లంగొట్టి పథింప నారంభించిరి. ౨౯

రాక్షసేశ్వరుఁడవగు రావణుఁడా! ఆ వానరులతో మాటకాడుట కవకాశమేలేదు. అడుగుటకుఁగూడ సలవిగాదు. ఇంక వారలవలనఁ బ్రత్యుత్తరము నొందు డెట్లు? వానరులు స్వభావంబుననే పరమకోపకులు; అతిక్రూరులు. ౩౦

విరాధునిఁ గబంధుని భరుని వడించినట్టి మహాపగాక్రమకాలియగు రాముఁడు సుగ్రీవసహితుఁడై సీతాదేవి యునికిపట్టయిన లంకాద్వీపంబుఁకు వచ్చినాఁడు. ౩౧

అట్టి ధనుర్ధరుఁడగు రాముఁడు సముద్రంబున సేతువునిర్మించి సముద్రంబుదాటి రాక్షసులం దృఢీకరించి లంకాద్వారంబున నున్నాఁడు. ౩౨

పర్వతాకారులును మేఘాకారులునగు ఋక్షవానరులసేనలు వేనవేలుగా భూమినంతయు నావరించియున్నవి. ౩౩

రాక్షససైనికులకును వానరసైనికులకును వీరల యిర్వరకును; దేవదానవులకుంబోలె సంతమాత్రము సంభిదురదు. ౩౪

ఇదిగో వానరులు లంకాప్రాకారంబులపైకి రాఁబోవుచున్నారు. శీఘ్రంబున సీతనైనను రామున కొసంగుము. లేక చక్కగా యుద్ధంబునైనం జేయుము. ఈరెంటిలో నేదేని శీఘ్రంబునఁ గావింపుము. అని శుకుఁడు రావణునితోఁ చెప్పెను. ౩౫

రావణుఁడు శుకుఁడు చెప్పినమాటను విని కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబుగదుర నిప్పులుగ్రక్కచు నీమాటం జెప్పెను. ౩౬

యది మాం ప్రతియుద్ధ్యోగన్ దేవగన్ధర్వదానవాః,
నైవ సీతాం ప్రయచ్ఛామి సర్వలోకభయా దపి. 32

కదా నామాభిధావన్తి రాఘవం మామకాశ్చరాః,
వసన్తే పుష్పితం మత్తా భ్రమరా ఇవ పాదపమ్. 3౪
కదా తూణీశయైర్ద్విపైర్గణశగి కార్తుకచ్యుతైః,
శరై రాదీపయామ్యేన ముల్కాభిరివ కుఞ్జరమ్. 3౯

త చ్ఛాస్య బల మాదాస్యే బలేన మహతా వృతః,
జ్యోతిషామివ సర్వేషాం ప్రభాముద్యద్ధివాకరః. ౪౦

సాగరస్యేవ మే వేగో మారుతస్యేవ మే గతిః,
న హి దాశరథి ర్వేద తేన మాం యోద్ధు మిచ్ఛతి. ౪౧

స మే తూణీశయా న్బాణాన్ సవిషా నివ పన్నగాన్,
రామః పశ్యతి సక్రామే తేన మాం యోద్ధు మిచ్ఛతి. ౪౨

స జానాతి పురా వీర్యం మమ యుద్ధే స రాఘవః,

మమ చాపమయీం వీణాం శరణోడైగి ప్రవాదితామ్. ౪౩

జ్యోతబ్ధతుములాం ఘోరా మార్తభితమహాస్వనామ్.
నారాచతలసన్నాదాం తాం మమాహితవాహినీమ్. ౪౪

అవగాహ్య మహారజం వాదయిష్యామ్యహం రణే.

స వాసవేనాపి సహస్రచక్షుషా

యథాస్తి శక్యో వరుణేన వా స్వయమ్,

దేవగంధర్వులును దానవులును వీరబంధులు నాపైకి యుద్ధము గావించువచ్చినను నమస్తలోకంబులును నన్ను భయపఱచినను నే నెంతమాత్రము సీత నివ్వను.

32

వసంతర్తువునందుఁ బుష్పితంబగు వృక్షంబును మదించినకుమైదలు ముసరుకొనునట్లు నాబాణంబులు రామునిదేహంబు నెప్పుడు బాంధగలవు?

బహుకాలముగా యుద్ధము లేకుండుటచే నమ్ములపొదులందున్న కణకు బాణంబులను వేనవేలుగాఁ బ్రయోగించి కొఱవికట్టెలచే నేకుగ్రాహు బాధించునట్లు రాము నెప్పుడు బాధింపగలను?

33

నేను రాక్షససేనాపరిపృథుడనై ఉచితుడగు సూర్యుడు చంద్ర నక్షత్రాదులకంటిఁ బోఁగొట్టనట్లు రామునివాసరసేనసంతయు సంహరించెదను.

౪౦

నాకు సముద్రమునకుంబోలె వేగంబును వాయువునకుంబోలె గమనంబునుం గలదని రామునకుఁ జెలియదు కాఁబోలు; అందువలననే నాతో యుద్ధము సేయఁగోరుచున్నాఁడు.

౪౧

రాముఁడు తీక్షణిమంబులగు సర్పంబులవంటి సాతూజీరంబుల నున్న బాణంబులను యుద్ధంబున నెప్పుడును వాచినదిలేదు. కావుననే నాతో యుద్ధంబుసేయవలెనని కోరుచున్నాఁడు.

౪౨

రాముఁడు యుద్ధంబునే నాపరాక్రమంబుసంగతి నిదివఱ కెఱుంగఁడు.

నేను యుద్ధంబున శత్రు సేనంబొచ్చి బాణకోణంబుల వాయించుదగి నదియు అల్లెత్రాటిభవనియు దుఃఖకులను భీతులను గావించురోదనంబును బాణతలంబుధ్వనియు మంద్రదుధ్యమతారస్వరంబులయి చెలంగ భయంకరంబయి యొప్పుచున్నదియునగు భనుర్వీణా గైకొని వాయించెదను.

౪౪

సహస్రాక్షుడగు దేవేంద్రుఁడుగాని సాక్షాద్వరుణుఁడుగాని యముఁడుగాని కుబేరుఁడుగాని నిష్ఠులవంటి బాణంబులం బ్రయోగించియు మహా

యమేన వా ధర యితం శరాగ్నిచా

మహాహవే వైశ్రవణేన వా పునః.

౪౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుర్వింశస్సర్గః. ౨౪.

పంచవింశస్సర్గః.

సబలే సాగరం తీర్ణే రామే దశరథాత్మజే,

అమాత్యై రావణ శ్రీమా నబ్రవీ చ్చుక సారణౌ.

౧

సమగ్రం సాగరం తీర్ణం దుస్తరం వానరం బలమ్,

అభూతపూర్వం రామేణ సాగరే సేతుబద్ధనమ్.

౨

సాగరే సేతుబద్ధం తు నశ్చిద్దధ్యాం కథంచన,

అవశ్యం చాపి సజ్జేయం తన్నయా వానరం బలమ్.

౩

భవంతా వానరం సైన్యం ప్రవిశ్యానుపలక్షితౌ,

పరిమాణం చ వీర్యం చ యేచ ముఖ్యాగి స్థవజ్జమాః,

౪

మన్త్రిణో యేచ రామస్య సుగ్రీవస్య చ సమృతాః,

యే పూర్వ మభివర్తంతే యే చ శూరాగి స్థవజ్జమాః.

౫

స చ సేతు ర్యథా బద్ధ స్సాగరే సలిలాగ్రవే,

నివేశం యద్యథా తేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్.

౬

రామస్య వ్యవసాయం చ వీర్యం ప్రహరణాని చ.

లక్ష్మణస్య చ వీర్యం చ తత్త్వతో జ్ఞాతు మర్హథః.

౭

కశ్చ సేనాపతి స్తేషాం వానరాణాం మహాజనామ్,

ఏతత్ జ్ఞాత్వా యథాతత్త్వం శీఘ్ర మాగన్తు మర్హథః.

౮

ఇతి ప్రతిసమాదిప్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ,

యంధంబున నాముందఱ నిలువంజాలరైరిగదా ! అని రావణుడు శుకునితోఁ జెప్పెను.

౪౫

ఇది యిరువది నాలుగవ సర్గము.

ఇరువదియైదవ సర్గము.

దశరథకుమారుడగు రాముడు వానరసేనతోఁగూడ సముద్రంబు దాటివచ్చుటను విని శ్రీమంతుడగు రావణుడు తనమంత్రుల శుకసారణులం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

౧

వానరనైన్యమంతయు దుస్తరంబగు సముద్రమును దాటివచ్చినది; రాముడు సముద్రమునం దింతకు ము న్నెప్పుడు జూచియు వినీయు నెఱుంగనిసేకువును సిద్ధించినాఁడు.

౨

సముద్రంబున సేతుబంధంబు గావించినా రనునది నాకు నవ్వుకము లేదు. మఱియు నాకు అవానరస్యైక్యము ప్రకారమంతయుఁ దెలియవలయును.

మీరలు వానరులకుఁ దెలియకుండునట్లు రహస్యముగా వానరనైన్యంబుఁ జూచి వానరసేనాపరిమాణమును వానరులపరాక్రమంబును అందుముఖ్యులగు వానరు లెవ్వరైనదియు రామునిమంత్రులను సుగ్రీవునిమంత్రులు నెవ్వరైనదియు వానరసేనయందు యంధంబున ముందు నిలుచు శూరు లెవ్వరైనదియు అట్టిమహాసముద్రంబున సేతువు నెట్లు నిర్మించినదియు మహాబలులగు నవ్వనరుల నివేశస్థానములును రామునివ్యవసాయంబును బరాక్రమంబును ఆయంధంబులును లక్షణునిపరాక్రమంబును ఈసంగతులంతయు యథార్థముగాఁ దెలిసికొని రండు.

3-2

మహాపరాక్రమశాలులగు నవ్వనరులసేనాపతి యెవ్వఁడు? మీరలు ఈసంగతులన్నియు యథార్థముగాఁ దెలిసికొని శీఘ్రంబున నిచ్చటికి రావలయును. అని రావణుడు శుకసారణులకుఁ జెప్పెను.

౪

పరాక్రమవంతులగు నాశుకసారణులు ఇట్లు రావణునిచే నాజ్ఞాపింపఁ

హరియాపధరా వీరా ప్రవిష్టా వానరం బలమ్. ౯

తత స్తద్వానరం సైన్య మచిన్త్యం రోమహర్షణమ్,
సంజ్ఞాతుం నాధ్యగచ్ఛేతాం తదా తా శుకసారణౌ. ౧౦

సంస్థితం పర్వతాగ్రేషు నిరరేషు గుహాసు చ,
సముద్రస్య చ తీరేషు వనేషామవనేషు చ. ౧౧

తరమాణం చ తీర్ణం చ తర్తుకామం చ సర్వశః,
నివిష్టం నివిశచ్ఛైవ భీమనాదం మహాబలమ్. ౧౨

తద్భూతాన్తవ మహాభయం దదృశాతే నిశాచరా,
తా దదర్శ మహాతేజాగ ప్రచ్ఛన్నాచ విభీషణః. ౧౩

ఆచచక్షేఽథ రామాయ గృహీత్వా శుకసారణౌ.

తస్యేహ రాక్షసేన్ద్రస్య మన్త్రిణౌ శుకసారణౌ. ౧౪
లంకాయా స్సమనుప్రాప్తౌ చారౌ పరపురజ్ఞయః!

తా దృష్ట్వా వ్యధితౌ రామం నిరాశౌ జీవితే తదా. ౧౫

కృతాంజలిపుటౌ భీతౌ వచనం చేదమూచతుః,
ఆవామిహాగతౌ సౌమ్య! రావణప్రహితాపుభౌ. ౧౬
పరిజ్ఞాతుం బలం కృత్స్నం తవేదం రఘునందన!

తయౌ స్తద్వచనం శ్రుత్వా రామౌ దశరథాత్మజః. ౧౭

ఆబ్రవీ త్ప్రహసన్వాక్యం సర్వభూతహితే రతః,

బడి వానరరూపంబుధరించి వానరసేనా జొచ్చిరి.

౯

అంత నప్పుడు ఆశుకసారణులు ఆచింత్యంబును జావరులకు గగు
ర్పాటు గలిగించునదియునగు నవ్వానరసేనంజాచి యచ్చెరువునొంది దాని
లెక్క పెట్టంజాలరైరి.

౧౦

శుకసారణులు పర్వతశిఖరంబులందును భిన్నపర్వతప్రదేశంబులందును
గుహలయందును సముద్రతీరంబునందును వనంబులందును ఉన్యానవనంబు
లందును విడిసియున్నదియుఁ గొంతభాగము సముద్రంబుదాటియుఁ గొంత
దాటుచును గొంతవిడిసియుఁ గొంతవిడియుచును ఇట్లు నానాప్రకారంబుల
నున్నదియు భయంకరధ్వనిగలదియు మహాబలంబును అక్షోభ్యంబు నగు
సముద్రంబువంటి వానరసేనం జోచిరి.

౧౧, ౧.౨

ఆ శుకసారణులు వానరవేషంబు దాల్చి యొంతప్రచ్ఛన్నులై యాండ్రి
నను మహాలేఖాదగు విభీషణుండు వారలం గనుగొనెను.

౧౩

అంత నవ్విభీషణుండు ఆ శుకసారణుల నిద్దఱంబట్టి రామునకుఁ దెలియ
జేసెను.

౧౪

శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టి రాముడా! వీరలు రాక్షసేశ్వరుడగు
రావణునిమంత్రులు శుకసారణులనంబడుదురు; లాకాపురినుండి మనరహస్యం
బులఁ దెలిసికొనిపోవుటకై, వచ్చినవారలు, అని విభీషణుండు రామునితోఁ
జెప్పెను.

౧౫

అప్పుడు ఆ శుకసారణులు రాముఁజోచి షరమదుఃఖితులయి బ్రతుకు
విషయమయి యాశనువిడిచి చేమోడ్చి గీలించి భయంబున నిట్లని చెప్పిరి.

సౌమ్యుండవగు రాముడా! మే మిర్వురమును రావణునియొగంబున
మీనై న్యంబులనంతయుం జూచుటకై యిచ్చటికి వచ్చినాము. అని శుక
సారణులు రామునితోఁ జెప్పిరి.

౧౬

సమస్తభూతంబులకు హితంబుఁగోరునట్టి దశరథకుమారుడగు రాముఁ
డడు శుకసారణులు చెప్పినమాటను విని నవ్వుచు నీమాటం జెప్పెను.

౧౭

యది దృష్టం బలం కృతస్నం వయం వా సుపరీక్షితాః. ౧౮
యథోక్తం వా కృతం కార్యం ఛన్దతః ప్రతిగమ్యతామ్,

అథ కించిదదృష్టం వా భూయ స్తద్దృష్టుమర్హథః. ౧౯
విభీషణో వా కార్తవీర్యన భూయస్సద్వర్షయిష్యతి,
న చేదం గ్రహణం ప్రాప్య భేత్తవ్యం జీవితం ప్రతి. ౨౦
న్యస్తశస్త్రా గృహీతౌ వా న మాతౌ వధమర్హతః,

పృచ్ఛమానో విము ఙ్క్షేత్ చారౌ రాత్రించరా వృథౌ. ౨౧
శత్రుపక్షస్య సతతం విభీషణ! విక్సణౌ,

ప్రవిశ్య నగరీం లఙ్కాం భవద్యాభ్యం ధనదానుజః. ౨౨
వక్తవ్యో రక్షసాం రాజా యథోక్తం వచనం మమ,

యగ్భలం చ సమాశ్రిత్య సీతాం మే హృతవాససి. ౨౩
తద్దర్శయ యథాకామం ససైన్యస్సహబాన్ధవః,
శ్వగి కాల్వే నగరీం లఙ్కాం సప్రాకారాం సతోరణామ్. ౨౪
రాక్షసం చ బలం పశ్య శరై ర్విధ్వంసితం మయా,
క్రోధం భీమమహం మోక్ష్యే ససైన్యే త్వయి రావణ!. ౨౫
శ్వగి కాల్వే వజ్రవాన్వజ్రం దానవే ప్సివ వాసవః,

ఇతి ప్రతినమాదిష్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ. ౨౬
జయేతి ప్రతినన్ద్యేత్ రాఘవం ధర్మవత్సలమ్,

అగమ్య నగరీం లఙ్కా మబూతాం రాక్షసాధిపమ్. ౨౭

మానైనన్యమునంతయుఁ జూచి మమ్ముగాఁ జక్కగాఁ బరీక్షించి రావ
ణుఁడు చెప్పినట్లు సరియఁతయు నైనవిష్ణుట స్వేచ్ఛగా మరల మీలంకకుం
బొందు. ౧౮

మీ కింకఁ గొంచెము చూడవలసియుండువేని దానినిఁ జూచు
గొనుఁడు; లేక విభీషణుఁడే మాకు నైనన్యమునంతయుఁ జూపును. ౧౯

మీర లిప్పుడు మాచే బట్టుపడినారని జీవితనిషయముయొ
మాత్రము భయపడవలదు; ఆయుధములేనినారలగాని దూతలంగాని వధింపఁ
గూడదు; మీరలు నిరాయుధులు కావున వధ్యులరు కారు. ౨౦

విభీషణుఁడా! మీరలు సామాన్యుపాయముల కశ్రుపక్షము నాక
ర్షించుచారులు అయినను అడుగుకొనుచున్నారు; కావున నీరాక్షసుల నిద్దఱు
నిడిచి పెట్టుము. ౨౧

శుకసారణులారా! మీరలు లంకాపురికిఁబోయి కుబేరునిశమ్ముఁడును
రాక్షసరాజుఁడునగు గావణునిజూచి నే నిప్పుడు చెప్పిపొవుమాటలన్నియు
నించుమించులేక చెప్పవలయును. ౨౨

నీ వేబలంబు నచలంబించి సాధార్యులు నీత నపహరించితివో ఇప్పుడు
నీ నైనన్యములను నీబంధువులనుం గూడి యాబలంబునంతయుఁ జూపుము.

రేపు ప్రాతఃకాలమున లంకాప్రాకార ములను బహిర్ద్వారములను
రాక్షసనైన్యములను బాణంబులచే నుగ్ధచేసెదం జూడుము. ౨౩

రావణుఁడా! రేపుప్రాతఃకాలమునందు వజ్రాయుధధారియగు సింగుండు
దాసవులవై వజ్రాయుధముం బ్రయోగించునట్లు మీపై భయంకరంగాను నా
కోపమును సార్థకము చేయఁబోవుచున్నాను; కాగ్రక్తతో నుండుము; అని
రావణునితోఁ జెప్పుడు. అని శుకసారణులతోఁ జెప్పెను. ౨౪

అశుకసారణులు రాముఁడు చెప్పినమాటలను విని ధర్మవత్సలుఁడగు
రాముని జయశబ్దాబుల బొగడి లంకాపురికిఁబోయి రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావ
ణునిజూచి యిట్లు చెప్పెరి. ౨౫, ౨౬

విభీషణగృహీతౌ తు వధార్తౌ రాక్షసేశ్వర!,
దృష్త్వా ధర్మాత్మనా ముక్తౌ రామేణామితలేజసా.

౨౮

ఏకస్థానగతా యత్ర చత్వారసి పురుషర్షభాః,
లోకపాలోపమా శూరసింహ కృతాస్త్రాదృఢవిక్రమాః.
రామో దాశరథిః శ్రీమాన్లక్ష్మణశ్చ విభీషణః,
సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా మహేష్వాసమవిక్రమః.

౨౯

30

ఏతే శక్తాః పురిం లజ్జాం సప్రాకారాం సతోరణామ్,
ఉత్పాట్య సజ్జాగ్మయితుం సర్వే తిష్ఠన్తు హనరాః.

3౧

యాదృశం తస్య రామస్య రూపం ప్రహరణాని చ,
వధిష్యతి పురిం లజ్జామేక స్తిష్ఠన్తు తే త్రయః.

3౨

రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణ చ వాహినీ,
బభూవ దుర్ధర్మ తరా సేన్యైరపి సురాసురైః,

33

(వృక్ష సేతు స్తథా బద్ధః దశయోజనవిస్తృతః,
శతయోజనమాయామః స్త్రీర్నా నేనా చ సాగరమ్.

నివిష్టో దక్షిణే తీరే రామ స్స చ నదీపతే.
తీర్ణస్య తరమాణస్య బలస్యాన్తో న విద్యతే,
ప్రహృష్టరూపా ధ్వజినీ వనౌకసాం
మహాత్మనాం సమృతి యోధు మిచ్ఛణామ్,

రాక్షసనాథుడవగు రావణుడా! మేము వానరసేనంబ్ర పోలించిన వెనుక మమ్ము విభీషణుండు పట్టుకొని రామునియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయెను; ధర్మాత్ముండును మహానుభావుడునగు రాముండు మమ్ముఁచూచి దయచే విడిచి పెట్టెను.

అర

శ్రీమంతుడగు రాముండును లక్ష్మణుండును విభీషణుండును మహా లేజుండును దేవేంద్రనకుంబోలెఁ బరాక్రమముగలవాఁడునగు సుగ్రీవుఁడును లోకపాలరపంజివారఁడును శరారులును ఆస్త్రవేత్తలును మహాపరాక్రమశాలు లునగు పురుషశ్రేష్ఠులు ఈనల్వరును ఒక్కచోఁ గూడియున్నారే! ఇంక నవ్వానరసేన కేమి తక్కువ?

అర, 30

వానరులందఱు నట్లుందురుగాక. ఈరామలక్ష్మణవిభీషణసుగ్రీవులు నల్వరుమాత్రమే ప్రాకారతోరణంబులతోఁగూడ నీలంకాపురినంతయుఁ బెల్ల గించి కొనిపోగలరు.

30

రామునిరూపంబును ఆయుధంబును జూడఁగా నాలక్ష్మణవిభీషణ సుగ్రీవులుగూడ ఎందుకు? రాముఁ డొక్కఁడే లంకాపురినంతయు నశింపఁ జేయఁగలఁడని తోచుచున్నది.

31

రామలక్ష్మణులును సుగ్రీవుఁడును రక్షింపఁగా నావానరసేన ఇంద్రునితోఁగూడిన దేవాసురులకైనను ఎంతమాత్రము నెదిరింప నలవిగాకున్నది.

(అట్లు పదియోజనంబుల వెడల్పును నూఱుయోజనంబు నిడుపుచుంగల సేతువు సముద్రంబునందు స్పష్టముగాఁ గట్టఁబడినది; వానరసేనయు సముద్రంబు దాటిరిది.

రాముండు సముద్రదక్షిణతీరంబున విడిసియున్నాఁడు. సైన్యములు కొంతదాటియుఁ గొంతదాటుచు నున్నవి. దాని కంకమేలేదు.)

మహాబలశాలులగు వానరవీరులందఱు ఇప్పుడే యుద్ధంబు సేయంగోరు మఁ బరమోత్సాహంబున నున్నవారలు. కావున వారలతోఁ గోపోధంబు

ఆలం విరోధేన శమో విధీయతాం

ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ.

38

ఇతి శ్రీమద్యుధాకాణ్డే షడ్వింశస్సర్గః ౨౫.

ష డ్ వ ి ం శ స స ర్ గ ః.

తద్వచన పథ్య మక్లీబం సారణేనాభిభాషితమ్,

నిశమ్య రావణో రాజా ప్రత్యభాషత సారణమ్.

౧

యది మామభియుజ్జీర్ణదైవగన్ధర్వదానవాః,

నైవ సీతాం ప్రదాస్యసి స్వలోకభయా దపి.

౨

త్వం తు సౌమ్య! పరిత్రస్తో హరిభిర్నిర్జితో భృశమ్,

ప్రతప్రదానమద్యైవ సీతాయా స్సాధు మన్యసే.

3

కో హి నామ సమత్నో మాం సమరే జేతు మర్హతి,

ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః.

౪

ఆరురోహ తతః శ్రీమాన్ ప్రాసాదం హిమపాణ్డమ్,

బహుతాలసముత్సేధం రావణోఽథ దిదృక్షయా.

౫

తాభ్యాం చరాభ్యాం సహితో రావణగిక్రోధమూర్ఛితః,

పశ్యమాన స్సముద్రం చ పర్వతాం శ్చ వనాని చ.

౬

దదగ్భ పృథివీదేశం సుసమ్పూర్ణం ప్లవజ్జమైః,

తదపార మసజ్జ్యేయం వానరాణాం మహద్భలమ్.

౭

అలోక్య రావణో రాజా పరిప్రచృ సారణమ్,

ఏషాం వానరముఖ్యానాం కే శూరాగి కే మహాబలాః.

౮

వలదు. శోపంబువిడిచి రామునకు నీతాదేవి నొసంగుము: అని శుకసారణులు రావణునితోఁ జెప్పిరి. ౧౪

ఇది యిరువనీయైదవసర్గము.

ఇగువదియాతివసర్గము.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు శుకసారణులు నిర్భయంబుగాఁ జెప్పిన హితంబగు నామాటను విని సారణులఁజూచి గుట్టరి బదులు చెప్పెను. ౧

దేవతలను గంధర్వులును దానవులను అందఱు నొక్కపెట్ట నావైకి యుద్ధమునకు వచ్చినను నమస్తలాకంబులను నన్న భయపఱచినను నే నెంత మాత్రము నీత నొసంగను. ౨

సారణుడా! నీవు సౌమ్యుడవుకూడవు కావు; వానరులచే జెబ్బులుగిని మిక్కిలియుఁ భయంబుఁ జెందియున్నావు కావున నీవు ఇప్పుడే నీత నిచ్చివేయుట ముందని చెప్పచున్నావు. ౩

నన్ను యుద్ధంబున శత్రుఁ డెవ్వఁడు జయింపఁగలఁడు? అని రావణుఁడు సారణునితోఁ జెప్పెను.

రాక్షసేశ్వరుఁడును శ్రీమతుఁడునగు రావణుఁడు ఈ ప్రకారంబునఁ బరువంబుగాఁ జెప్పి వానరనైవ్యంబునంతయుం జూడ గోరి మంచుపలఁ జెల్లగా నున్న పెక్కుతాటిచెట్లయాన్నత్యముగల ప్రాసాదంబుపైకి నారో హించెను. ౪, ౫

రావణుఁడు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడై యా శుకసారణులంబూడి ప్రాసాదంబుపైనుండి సముద్రంబును బర్వతంబులను వనంబులను జూచుచు భూమియంతయు వానరులచే నిండియుండుటం జూచెను. ౬

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు ఆపారంబును లెక్కపెట్ట నలవిగాని దియనగు నావానరసేనంజూచి సారణుని ఇట్లని యడిగెను. ౭

ఈవానరోత్తములలో నెవ్వరు కూరులు? ఎవ్వరు బలవంతులు? ౮

కే పూర్వ మభివర్తన్తే మహాత్సాహః స్సమన్తతః,

కేషాం శృణోతి సుగ్రీవః కేవా యాథపయాథపాః.

౯

సారణాచక్షు తత్త్వేన కే ప్రధానాగి ప్లవజ్జమాః,

సారణో రాక్షసేష్వస్య వచనం పరిపృచ్ఛతః.

౧౦

ఆచచక్షేఽథ ముఖ్యజ్ఞో ముఖ్యాం స్తాం స్తు వనోకసః,

ఏష యోఽభిముఖో లజ్జాం నర్దం స్తిష్ఠతి వానరః.

౧౧

యాథపానాం సహస్రాణాం శతేన పరివారితః,

యస్య ఘోషేణ మహతా సప్రాకారా సతోరణా.

౧౨

లజ్జా ప్రవేషతే సర్వా సశైలవనకాననా,

సర్వశాఖామృగేష్వస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః.

౧౩

బలాగ్రే తిష్ఠతే వీరో నీలో న్నామైష యాథపః,

బాహవా ప్రగృహ్య యగి పద్భ్యంమహీం గచ్ఛతివీర్యవాన్.

లజ్జా మభిముఖగి క్రోధా దభీష్ణం చ విజృమ్భతే,

గిరిశృంగప్రతీకాశః పద్మకింజల్కసన్నిభః.

౧౪

సోఫీటయత్యభిసంరజ్ఞో లాఙ్గాలం చ పునగిపునః,

యస్య లాఙ్గాలశబ్దేన సగనన్తి ప్రదిశో దశ.

౧౫

ఏష వానరరాజేన సుగ్రీ వేణాభిషేచితః,

యావరాజ్యేఽజ్ఞదో నామ త్వా మాహ్వాయతి సంయుగే.

౧౬

వానిసస్పదృశగి పుత్రస్సుగ్రీవస్య సదా ప్రియః,

రఘవాగ్రే పరాక్రాంత శ్చక్రాగ్రే వరుణో యథా.

౧౭

ఏతస్య సా మతిస్సర్వా యద్దృష్టా జనకాత్మజా,

వీరలలో అధికాత్సాహంబున యుద్ధంబున ముందు నిలుచువారెవ్వరు?

సుగ్రీవుఁ డిం దెవ్వరిమాటలను వినుచు? మఱియు వీరిలో నగ్రసేనా నాయకు లెవ్వరు?

సారణుఁడా! వీరిలో ముఖ్యులగువానరులెవ్వరు? ఈసంగతులన్నియు యథార్థంబుగా నాకుఁ జెప్పము. అని రావణుఁడు సారణునితోఁ జెప్పెను.

వానరులలో ముఖ్యులగువానరులం దెలిసికొనివచ్చినట్టి సారణుఁడు రావణుని ప్రశ్ననువిని యంత నవ్వానరులలో ముఖ్యులగువానరులను రావణునకుఁ జెప్ప సారంభించెను.

ఎవ్వఁడు వేనవేలయూధపులంగూడి లంకాపురాభిముఖుడై సింహ నాదంబు సేయుచున్నాఁడో? ఎవ్వనిమహానాదంబునకు లంకాపురియంతయుఁ బ్రకారతోరణంబులతోను బర్వతవనంబులతోనుగూడ గడగడవడంకుచు న్నుదో, ఎవ్వఁడు సమస్తవానరసాధుఁడును మహాబలుఁడునగు సుగ్రీవుని సేనయగ్రభాగంబున నున్నాఁడో అట్టి మహాపరాక్రమకాలియగు నీ వాన రోత్తముఁడు నీలుఁడు; ఇతఁడు వానరసేనానాయకుఁడు.

ఎవ్వఁడు చేతులుపైకెత్తి నిలుచుండియున్నాఁడో మఱియుఁ గ్రద్ధుడై లంకాపురింజూచుచు విజృంభించుచు దశదిశలం బ్రతిఘటలు పిక్కిట్టి లాంగూలంబున నేలగొట్టుచున్నాఁడో అట్టి పర్వతశిఖరాకారుఁడును గమల కేసరవర్ణుఁడునగు నీవానరవీరుఁడు అంగడుఁడు. వానరరాజుండగు సుగ్రీవునిచే వానరయౌవరాజ్యంబున నభిషిక్తుఁడయినవాఁడు నీతోయుద్ధంబుసేయవలె ననియున్నాఁడు. ఇతఁడు వాలికుమారుఁడు. వాలియంతటివాఁడు. దేవేంద్రుని నిమిత్తమయి పరుణుఁడుంబోలె రామునినిమిత్తమయి పరాక్రమంబుఁ జూప నిశ్చయించియున్నాఁడు.

రామహింసంబును గోరువాఁడు వేగపాతులడునగు మౌనుమంతుఁడు

హనూమతా వేగవతా రాఘవస్య హితైషిణా. ౧౯

బహుచాని వానరేంద్రాణామేష యూథాని వీర్యవాన్,
పరిగృహ్యభియాతి త్వాం స్వేనానీకేన దుర్జయః. ౨౦

అను వాలిసుతస్యాపి బలేన మహతాఽఽవృతః,
వీర స్తిష్ఠతి సక్తామే నేతుహేతు రయం నళః. ౨౧

యే తు విష్టభ్య గాత్రాణి త్వేళయన్తి నదన్తి చ,
ఉక్థాయ చ విజృమ్భన్తే క్రోధేన హరిపుష్టవాః. ౨౨

వతే దుష్ప్రసహా ఘోరా శృణ్డా శృణ్డపరాక్రమాః,
అష్టా శతసహస్రాణి దశకోటిశతాని చ. ౨౩

సు వనమనుగచ్ఛన్తి వీరా శృన్దనవాసినః,
వృషై వాశంసతే లఙ్కాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్. ౨౪

శ్వేతో రజతసంకాశ శృపలో భీమవిక్రమః,
బుద్ధిమాన్వానరో వీర స్త్రిమ లోకేషు విశ్రుతః. ౨౫

తూర్ణం సుగ్రీవ మాగమ్య పున గచ్ఛతి సత్వరః,
విభజ న్వానరీం సేనా మనీశాని ప్రహర్షయన్. ౨౬

యగి పురా గోమతీతీరే రమ్యం పర్యేతి పర్వతమ్,
నామ్నా సజ్జీచనో నామ నానానగయుతో గిరిః. ౨౭

తత్ర రాజ్యం ప్రశాన్త్యేష కుముదో నామ యూథపః,
యోఽసౌ శతసహస్రాణాం సహస్రం పరికర్షతి. ౨౮

యస్య వాలా బహువ్యామా దీర్ఘా లాఙ్ఘాలమాశ్రితాః,
తామ్రాగి వీతా స్సితా శ్వేతాగి ప్రకీర్ణాఘోరకర్షణః. ౨౯

లంకకువచ్చిసీతంజూచినాడే! అందుకంతయు నితనిబుద్ధియే కారణము. ౧౯

పరాక్రమవంతుడగు నీయంగదుడు వానరోక్తముల నైననముల ననే కంబులం దీసికొని తననైననమునుగూడిదుర్బయ్యడై నీప్రేకివచ్చుచున్నాడు.

వా లికుమారుడగు నంగదునకు వెనుక మహాబలపరివృతుడై నలుడున్న వాడు. ఇతడే సముద్రమునందు సేతువును నిర్మించినవాడు. మహాపరాక్రమకాలి.

౨౦

ఎవ్వరు ఈనలుని వెంబడించుచున్నారో, మఱియు నేవానరోక్తములు దేహములు నిగడజేసి సింహనాదంబులసేయుచు లేచి శ్రోధంబున లంకాభిముఖులయి విజృంభించుచున్నారో, ఈపదినూఱుకోటుల యెనిమిది లక్షలవానరులు చందనవనంబున నుండువారు. మిక్కిలియొక పరాక్రమవంతులు. భయంకరాకారులు. అతిహూరులు. వీరల జయింప నలవిగాదు. ౨౧, ౨౩

ఈనలుడు తానొక్కడే తనసేనగూడి లంకాపురిని మర్దించుగోరు చున్నాడు.

౨౪

వెండివలె వెల్లనైన దేహముగలయావానరుడు శ్వేతుడు. ఇతడు మిక్కిలియు యుద్ధచపలుడు. భయంకరంబయిన పరాక్రమంబుగలవాడు. బుద్ధిమంతుడని ముల్లొకంబులఁ బ్రసిద్ధిపఱచినవాడు.

౨౫

శ్వేతుడు శిఘ్రంబున సుగ్రీవునొద్దకువచ్చి మరల ననరసేవల విభజించుచు నైనికులం బ్రోత్సాహపఱచుచు సత్వరుడై పోవుచున్నాడు. చూడుము.

౨౬

ఈతడు కుముదుడనువాడు. ఇతడు మున్న గోమతీతీరంబున రమ్యంబును నానావిధకేళిరసమన్వితంబునగు సంతోచనంబును పర్వతంబున నుండి వానరరాజ్యంబుఁ బాలించుచుండెను.

౨౭

ఎవ్వరికిఁ దోఁడయందలి వెండ్రుకలు మిక్కిలియొక బొడవులయి కొన్నియెట్లునై కొన్నిపనుపునన్నెగలిగి కొన్ని తెల్లనివై యట్లు నానావిధపర్ణంబు లతో నొప్పవచుండునో అట్టి యాకుముదుడు వేయిలక్షలవానరులం

అదీనో రోషణ శ్చద్దా సుంగ్రామ మభికాజ్జతి,

ఏహోఽప్యాశంసతే లజ్కాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్. 30

య స్త్వేష సింహసజ్కాశః కపిలో దీర్ఘలోచనః,
నిభృతః ప్రేక్షతే లజ్కాం దిధక్ష నివ చతుషా. 31

విద్ధ్యం శృష్టగిరిం సహ్యం పర్వతం చ సుదర్శనమ్,
రాజన్! సతత మథ్యాస్తే రమ్యా నా మైష యూథపః. 32

శతం శతసహస్రాణాం త్రింశచ్చ హరిపుజ్గవాః,
యమేతే వానరా శూరా శ్చడ్డా శ్చడ్డపరాక్రమాః. 33

పరివార్యానుగచ్ఛన్తి లజ్కాం మర్దితుమోజసా,
యస్తు కర్ణౌ వివృణుతే జృమ్భతే చ పునఃపునః. 34

న చ సంవిజతే మృత్యో ర్న చ యుద్ధా ద్విధావతి,
ప్రకమ్పతే చ రోషేణ తిర్యక్చ పున రీక్షతే 35

పశ్యన్ లాజ్ఘాలమపి చ క్షేపతే చ మహాబలః,
మహాజవో వీతభయో రమ్యం సాల్యేయపర్వతమ్. 36

రాజన్! సతత మథ్యాస్తే శరభో నామ యూథపః,
వీతస్య బలిం సృర్వే విహారా నామ యూథపః. 37

రాజన్ శతసహస్రాణి చత్వారింశ త్తదైవచ,
యస్తు మేఘ ఇవాకాశం మహానావృత్య తిష్ఠతి. 38

మధ్యే వానరవీరాణాం సురాణా మివ వాసవః,
భేరీణామివ సన్నాదో యస్యైష శ్రూయతే మహాన్. 39

ఘోష శ్శాఖామృగేంద్రాణాం సంగ్రామ మభికాజ్జతామ్,
ఏష పర్వత మథ్యాస్తే పారియాత్ర మనుత్తమమ్. 40

దోడ్కొనివచ్చుచున్నాడు. ఇతడు భయంకరులగు కార్యములం జేయవచ్చును. ఎంతమాత్రము చైతన్యములేనివాడు. మిక్కిలియుఁ గోపముగలవాడు. భయంకరుడు. ఇతడు యుద్ధమునకుఁ గాలుద్రవుచున్నాడు.

ఈకుముడును తన సైన్యములతో లంకాపురి మర్దింపవలెనని యహోతస్సహంబున నున్నాడు. 30

రావణుడా! ఎవ్వడు సింహములంబోలె గపిలవర్ణుడై దీర్ఘశేత్రుడై లంకాపురిని దహించువాడువలె నిశ్చలదృష్టిం జూచుచున్నాడో, మఱియు శూరులును భయంకరాకారులును భయంకరపరాక్రములు నగు నీనూటచుప్పదిలక్షలమంది వానరోత్రములు లంకాపురిని మర్దింపఁగోరి యెవ్వని వెంబడించినచ్చుచున్నారో, అట్టి ఈవానరుడు రంభుడనువాడు. ఈతడు వింధ్యపర్వతంబును కృష్ణగిరిని సవ్యాంబును సుదిర్భవంబును ఈపర్వతంబులను అధిష్ఠించి వానరరాజ్యంబు నేలుచుండును. 31, 32

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఎవ్వడు ఔవుల నిగుడఁజేయుచు మాటిమాటి కావలించుచున్నాడో, మఱియు గోపమున వడఁకుచు దీర్ఘగ్రుష్టిం జూచుచు దనలాంగూలంబు జూచి సింహవాదంబులు నేయుచున్నాడో, ఇతడు శరభుడు. ఇతడు మరణంబునుగూడ సరకు చేయుడు. యుద్ధంబుననుండి వెనుదీయడు. మహాబలుడు భయములేనివాడు. ఇతడు ఎల్లప్పుడును రమ్యంబగు సాల్యేయపర్వతంబుననుండి వానరరాజ్యంబేలును.

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఈశరభునిచేత్రిం ద నలువదిలక్షలమంది వానరపీరు లన్నవారలు వారలందఱు మిక్కిలియు బలవంతులు. 32

ఎవ్వడు పర్వతాకారుడై సేఘములంబోలె వాకాశము నావరించి భేరులంబోలె భయంకరముగా సింహవాదఃకుసేయుచున్నాడో, మఱియు యుద్ధంబునను మై యత్యుత్సాహంబుతో నున్న వానరోత్రములనడుచు దేవతలనడుచు జేవేంద్రుండోలె గూర్చుండియున్నాడో, ఈతడు యశుడనువాడు. యుద్ధంబున మిక్కిలియు శూరుడు ఇతడు పారియాత్రపర్వతం

యుద్ధే దుష్ప్రసహో నిత్యం ఘనో నామ యూథపః,
ఏనం శతసహస్రాణాం శతార్థం పర్యుపాసతే. ౪౧

యూథపా యూథపశ్రేష్ఠ యేషాం యూథాని భాగశః,
యస్తు భీమాం ప్రవల్లంతీ చమూం తిష్ఠతి శోభయన్. ౪౨

స్థితాం తీరే సముద్రస్య ద్వితీయ ఇవ సాగరః,
ఏష దర్శరసజ్కాశో విసతో నామ యూథపః. ౪౩

పిబం శ్చరతి పల్లాసాం నదీనా ముత్తమాం నదీమ్,
షష్ఠీ శ్శతసహస్రాణి బల మస్య ప్లవద్గమాః. ౪౪

త్వా మాహ్వాయతి యుద్ధాయ క్రోధకో నామ యూథపః,
విక్రాంతా బలవంతశ్చ యథా యూథాని భాగశః. ౪౫

యన్తు గైరికవర్ణాభం వపుః పుష్కలి వానః,
అవమత్య సదా సర్వా స్వానరా నృపదర్శితాన్. ౪౬
గవయోనామ తేజస్వీ త్వాం క్రోధా దభివర్తతే,

ఏనం శతసహస్రాణి సప్తతిః పర్యుపాసతే. ౪౭
ఏషై వాశంసతే లజ్కాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్,

ఏతే దుష్ప్రసహా ఘోరా బలినః కామరూపిణః. ౪౮
యూథపాయూథపశ్రేష్ఠా యేషాం యూథాని భాగశః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షడ్వింశస్సర్గః. ౨౬.

సప్తవింశస్సర్గః.

తాంస్తు తేహం ప్రవత్యోమి ప్రేక్షమాణస్య యూథపాన్,
రాఘవాగ్ధే పరాక్రాంతా యే న రక్షన్తి జీవితమ్. ౧

బున నుండువాడు.

3౮, ౪౦

ఈతనిక్రింద వీలబడినట్లునుండి వానరోతములున్నారు. వారలు వేఱు
వేఱుగా నధిక నేనలుం గలవారలు. ౪౧

ఎవ్వడు నముద్ర తీరంబున రెండవముద్ర ముంబోలే నతిభయంకరం
లైయి న్ను వానరసేనం బ్రకాశింపజేయుచున్నాడో, ఈతడు విశతుండను
వాడు. ఉత్తమనదియైన పర్ణాసానదీజలంబులం ద్రావుచు దత్తీరంబునం
దుండువాడు. ౪౨, ౪౩

ఈవినతుని సేన అటువదిలక్షలనుండి వానరు లున్నారు. ౪౪

ఇతండు క్రోధచుండచువాడు. నిన్ను యుద్ధంబునకుఁ బిలుచుచున్నాడు.
ఇతనియొద్దను వేఱువేఱు బరాక్రమవంతులును బలవంతులునగు వానరు
లున్నారు. ౪౫

ఎవ్వడు బలగర్వితులం వానరులనందఱును దృఢీకరింపుచు యుద్ధో
త్సాహంబున శైలికమువలె నెఱ్ఱినయిన తనదేహమును బెంచుచున్నాడో
ఇతడు గవయుండనువాడు. మిక్కిలియుఁ దేజంబుగలవాడు. కోపంబున
సీపైకి వచ్చుచున్నాడు. ౪౬

ఈగవయునిచేతిక్రింద డెబ్బదిలక్షలనుండి వానరు లున్నారు. ౪౭

ఈగవయుండే తనసేనతోవచ్చి లంకాపురినంతయు మద్దింపం గోరు
చున్నాడు.

వీరలు యుద్ధంబున జయింప నలవిగాని వారలు. బలవంతులు. కామ
రూపులు. వీరలకు ఒక్కొక్కరికిని గొప్పనై న్యంబు లున్నవి. ౪౮

ఇని యిరువదియాఱవసర్గము.

ఇరువదియేడవసర్గము.

మఱియు నెవ్వరు రామునినిమి త్రమయి యుద్ధంబుచేయుట విషయమై
ప్రాణంబులనైనను సరకునేయరో, అట్టి మహాపరాక్రమకాలంబగు వానర
యూధనాయకులం జూడుము ? చెప్పెదను. ౧.

స్నిగ్ధా యస్య బహువ్యామా వాలా లాజ్జాల మాశ్రితాః,
 తామ్రాగ పీతా స్సితా శ్వేతాగ ప్రక్షీర్ణా ఘోరకర్తవీః. ౨
 ప్రగృహీతాగ ప్రకాశనే సూర్యస్థేవ మరీచయః,
 పృథివ్యా చానుకృష్యనే హరో నామైష యూథపః. 3
 యం పృథతోఽనుగచ్ఛన్తి శతశోఽథ సహస్రశః,
 ద్రుమా నుద్యమ్య సహసా లజ్కారోహణతత్పరాః. ౪
 యూథపా హరిరాజస్య కింకరా స్సముపస్థితాః,
 ఏష కోటిసహస్రేణ వానరాణాం మహాజనమ్. ౫
 ఆకాంక్షతే త్వాం సంగ్రామే జేతుం పరపురం జయ,

నీలానివ మహామేఘాం స్తిష్ఠతో యాంస్తు పశ్యసి. ౬
 ఆసితాశ్చానసజ్కాశా న్యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్,
 ఆసజ్ఘేయా ననిరేశ్యా న్పరం పారమి వోదధేః. ౭
 పర్వతేషు చ యే కేచి ద్విషమేషు నదీషు చ,
 ఏతే త్వా మభివర్తంతే రాజ! స్మృతౌ స్సుదారుణాః. ౮

ఏషాం మధ్యే స్థితో రాజ స్థిమాక్షో భీమదర్శనః,
 పర్జన్య ఇవ జీమూతై స్సమన్తా త్పరివారితః. ౯
 ఋక్షవన్తం గిరిశ్రేష్ఠ మథ్యాస్తే సర్వదాం పిబన్,
 సర్వరాణా మధిపతి ర్ధూమ్రా నామైష యూథపః. ౧౦
 యవీయా నస్య తు భ్రాతౌ పశ్యేరం పర్వతోఽమమ్,
 భ్రాతౌ సమానో రూపేణ విశిష్ట స్తు పరాక్రమైః. ౧౧

స ఏష జామ్బవా న్నామ మహాయూథపయూథపః,
 ప్రక్రాంతో గురువర్తీ చ సమృహరేష్వమర్షణః. ౧౨

ఎవ్వని తోఁకవెండ్లుకలు మిక్కిలియుఁ బొడవులయి ఎఱ్ఱనివియుఁ బసుపువన్నెగలవియుఁ దెల్లనివియు నిట్లు నానావిధవర్ణములు విరిసి వైకెత్తఁ బడి నేలం జీరాడుచు సూర్యునికిరణంబులతోఁడె ల్రకాశంచుచున్నవో ఈతఁడు హరుఁడనువాఁడు; భయంకర కర్తుఁడు. ౨, 3

వానరరాజుండగు శుగ్రీవుని కింకరులగు వానరోత్తములు వేసవేలుగా గుంపులుగూడి వృక్షంబులంబట్టుకొని శిఘ్రింబున లంకాపురి నారోహింపఁ గోరినవారలయి యాహరుని వెంబడించుచున్నారు. చూడుము. ౪

శత్రుపురంబులం జయించునట్టిరావణుడా! ఈనాడు మేముతోట పరిమిలిగల తననైన్యముతోవచ్చి యుద్ధంబున విన్న జయింపవలెనని కోరు చున్నాఁడు. ౫

రావణుడా! నీలమేఘంబులంబోలె నల్లనికాటుకయంబోలె నల్లని వియు యుద్ధంబున సత్యపరాక్రమంబులను ఆసంభేయంబులను అనిర్దేశ్యం బులను మహాసముద్రంబువలె ననంతంబులై యున్నవియునగు నీభిల్లూకంబులం జూచుచున్నావే; ఇవి పర్వతంబులందును, విషమప్రదేశంబులందును, నదీ తీరంబులందును ఉండినవి; ఇవి మిక్కిలియు భయంకరంబులు. నీవైకి వచ్చుచున్నవి. ౬-౮

రాక్షసరాజుండగు రావణుడా! ఎవ్వఁడు మేఘంబులనడుముఁ బర్జన్యఁడుండునట్లు ఈభిల్లూకంబులనడుచు నున్నాడో, ఈతఁడు ధూముఁడు. ఇతఁడు సమస్తభిల్లూకంబులకును నాథుఁడు, నర్తదానదీజలం బులం ద్రావుచు ఋక్షవగతంబున నుండును. ౯, ౧౦

పర్వతాకారుఁ డొక్కఁడున్నాఁడు. ఇకనింజూడుము. ఇతఁడు ధూమునితమ్ముఁడు; అన్నవలె రూపంబుగలవాఁడు. పరాక్రమంబులందు మాత్రము ఆహ్లాకంబై మిగుల నధికుఁడు. ౧౧

ఇతఁడు జాంబవంతుఁడనువాఁడు. మేటియూధపులలో ముఖ్యుఁడు. మహాపరాక్రమకాలి. గురుశుశ్రూషకుఁడు. యుద్ధంబులందు మిక్కిలియు శూరుఁడు. ౧౨

ఏతేన సాహ్యం సుమహా త్కృతం శక్రస్య ధీమతా,
దైవాసురే జామ్బవతా లభాశ్చ బహవో వరాః. ౧౩

ఆరుహ్య ప్వతాగ్రేభ్యో మహాభ్రవిపులా శ్చిలాః,
ముఞ్చన్తి విపులాకారా న మృత్యోరుచ్ఛజన్తి చ. ౧౪
రాక్షసానాం చ సదృశాగి పిశాచానాం చ రోమశాః,
ఏతస్య సైన్యా బహవో విచరన్త్యగ్ని తేజసః. ౧౫

యం త్వేనమభిసంరబ్ధం స్థవమాన మివ స్థితమ్,
ప్రేక్ష స్తే వానరా సృర్వే స్థితా యాథాపయాథాపమ్. ౧౬
ఏష రాజన్! సహస్రాక్షం పర్యుపాస్తే హరీశ్వరః,
బలేన బలసమ్మన్నో దమ్బా నామైష యాథపః. ౧౭
యః స్థితం యోజనే శైలం గచ్ఛన్నాచ్ఛ్విన్న సేవతే,
ఊర్ధ్వం తతైవ కాయేన గతగి ప్రాప్నోతి యోజనమ్. ౧౮
యస్తా న్న పరమం రూపం చతుష్పాదేషు విద్యతే,
శుత స్సన్నాదవో నామ వానరాణాం పితౄమహాః. ౧౯
యేన యుద్ధం పురా దత్తం రణే శక్రస్య ధీమతా,
పరాజయశ్చ న ప్రాప్త సోఽయం యాథాపయాథపః. ౨౦

యస్య విక్రమమాణస్య శక్రస్యేవ పరాక్రమః,
ఏష గర్ధరకన్యాయా ముత్పన్నగి కృష్ణవర్తనః. ౨౧
తదా దైవాసురే యుద్ధే సాహ్యార్థం త్రిదివాకసామ్,

యస్య వైశ్రవణో రాజా జమ్బూ ముపనిషేవతే. ౨౨
యో రాజా పర్వతేన్ద్రాణాం బహుకిన్నరసేవినామ్,

బుద్ధిమాతుడగు నీజాంబవంతుడు మున్ను దేవాసురులయందంబున
దేవేంద్రునకు మిక్కిలియు సాహాయ్యంబుఁగావించి పెక్కువరంబులం బడసి
యున్నాడు. ౧౩

ఈజాంబవంతునిసైనికులు లెక్కలేక మహారోచంబులు గలవారై
అగ్నికింబోలెఁ దేజబుగలిగి రాక్షసులుంబోలెఁ బితౄచంబులుంబోలె నతి
క్రూరులై పర్యతశిఖరంబులపైకి నారోహించి యచ్చోటనుండి మహామేఘం
బులవంటి పెద్దతొట్ల ను బడఁద్రోయఁచున్నారు. వీరలు మృత్యువుఁకుంగూడ
భయపడరు. ౧౪, ౧౫

ఎఱుఁడు ఆలిశోపంబునొంది యెగురునట్లు మాపట్టుచున్నాడో
మఱియు నెవ్వని వానరులందఱు నాశ్చర్యంబునఁ జూచుచున్నారో ఇతఁడు
దంభుడనువాడు. మిక్కిలియు బలవంతుఁడు. ఇతఁడు యందంబున దేవేం
ద్రునకు మిక్కిలియు సాహాయ్యంబు గావించియున్నాడు. ౧౬, ౧౭

ఎవ్వఁడు నడచునప్పుడు ఒకయడుగుననే యోజనదూరంబున
నుండు పర్యతంబుఁ జేరునో మఱియుఁ జక్కఁగా లేచిలిచినచో నొక
యోజనదూరము పొడవుగలిగియుండునో, ఈతఁడు నన్నాదకుఁ డనువాడు.
ఈతఁడు వానరులకుఁ బితౄమహుఁడు. ఇతనికిన్నను బెద్దశరీరముగల
మృగము చతుష్పాజ్ఞంతువులగా నేదియులేదు. ఇతఁడు మున్ను దేవేంద్రు
నితో యుద్ధంబుచేసి నాఁడు. అప్పు నెంతమాత్రమును బరాజయము నొంద
లేదు. ౧౮-౨౦

ఈతఁడు దేవేంద్రునకు సరియైనపరాక్రమంబుగలవాడు. ఇతఁడు
గంధర్వకన్యయందు అగ్నిదేవునికిఁ బుట్టినవాడు. ౨౧

దేవాసురయందంబు జరిగినప్పుడు దేవతలకు సాహాయ్యార్థమయి ఇతనినిఁ
బుట్టించినారు.

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! ఈవానరోక్తముఁడు నీయన్నకుదే
యనిచేఁ బాలింపఁబడునదియు జంబూవృక్షంబుతోఁగూడినదియుఁ బర్యతా

విహారసుఖదో నిత్యం భ్రాతృ స్తే రాక్షసాధిప!.

౨౩

తత్రైష వసతి శ్రీమా నృపవాన్ వానరరభః,
యుద్ధే ష్వకత్థనో నిత్యం క్రోధనో నామ యూథపః.

౨౪

వృతగి కోటిసహస్రేణ హరీణాం సముపస్థితః,
ఏషై వాశంసతే లక్ష్కాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్.

౨౫

యో గజ్ఞా మనుపర్యేతి త్రాసయ స్తాస్తి యూథపాన్,
హస్తినాం వానరాణాం చ పూర్వవైర మనుస్థరన్.

౨౬

ఏష యూథపతి ర్నేతా గచ్ఛన్ గిరిగుహశయః,
గజాన్యోధయతే వన్యా నిరీం శ్చైవ మహీరుహాన్.

౨౭

హరీణాం వాహినీముఖ్యో నదీం హైమవతి మను,
ఉశీరబీజ మాశ్రిత్య షర్వతం మన్దరోపమమ్.

౨౮

రమతే వానరశ్రేష్ఠో దివి శక్ర ఇవ స్వయమ్,
ఏనం శతసహస్రాణాం సహస్ర మనువగ్ధతే.

౨౯

వీర్యవిక్రమదృప్తానాం నర్దతాం బలశాలినామ్,
స ఏష నేతా చైతేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్.

౩౦

స ఏష దుర్ధరో రాజ! స్ప్రిమాథీ నామ యూథపః,
వాతేనేవోద్ధతం మేఘం యమేన మనుపశ్యసి.

౩౧

అనీకమభిసంర్భం వానరాణాం తరస్వినామ్,
ఉద్ధూత మరుణాభాసం పవనేన సమస్తతః.

౩౨

బుల కన్నింటికిని రాజును నాకు బేరున కెల్లప్పుడును విహరస్థానంబై యొప్పు
వదియునగు హిమవత్సర్వతంబుపై నుండువాడు; ఇతఁడు శోభింతుఁడు;
బలవంతుఁడు; ఆత్మస్తుతిచేసికొనఁడు; యుద్ధముల నతిశూరుఁడు; ఇతఁడు
వేయికోట్లవానరవీరులతో వచ్చియున్నాఁడు. ౨౨, ౨౪

ఈ శోభింతుఁడు తననైశ్వర్యముచే లంకాపురి నంశయు చుర్దింకుఁగోరు
చున్నాడు. ౨౫

ఇదిగో ఇచ్చట నొక వానరోత్తముఁ డున్నాఁడు చూడుము;
ఈతఁడు మున్ను హనుమంతునితండ్రి కేసరి, మునిజనబాధకుఁడగు గజాకారుఁ
డైన శంబుసాదనుఁడనురాక్షసుని మునినియోగంబునం జంపినవాఁటనుండి
వానరులకును గజంబులకును గల్గినవైరంబు దలంచి గజంబుల కంతభయంబు
గలుగఁజేయుచు గజంబులంబట్టి పర్వతంబులవైఁగొట్టుచుఁ బర్వతంబులచే
గజంబులఁ బ్రహరించుచు నట్లు వృక్షంబులపై గజంబులఁగొట్టుచు వృక్షం
బులచే గజంబులఁ బ్రహరించుచు నిట్లు నానావిధంబుల గజనాశంబు గావించుచు
గంగానదీసమీపంబున సంచరించుచుండును. ౨౬, ౨౭

ఈ వానరోత్తముఁడు గంగానదీసమీపంబున సుఖిరీజంబులు పర్వతం
బున స్వర్గంబున దేవేంద్రుఁడువోలె విహరించుచుండును; ఇతఁడు సేనా
ముఖ్యుఁడు; ఇతనికింద వేయిలక్షలవానరు లున్నారు. ౨౮, ౨౯

ఇతఁడు అట్టిమహాపరాక్రమశాలుఁడు నుత్సాహవంతులును సింహనా
థంబులు సేయుచున్నవారలును బలవంతులును వేగవంతులుఁగు నీ వేయిలక్షల
వానరులకును నాయకుఁడు. ౩౦

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఎచ్చట వాయువుచే రేగిన యెఱ్ఱుని
దియు; నానావిధంబుల విపర్తమానంబు నగుదుము అధికముఁ జూపట్టు
చున్నదో. అట్టి బలవంతులగు వానరులసేనం జూడుము; ఇది యెంతయు సంగం
భంబుతో నున్నది; ఆ సేనామధ్యంబున వాయువుచే నెగురుఁగొట్టబడిన

- వివర్తమానం బహుధా యత్రైత దృవహళం రజః,
ఏతేనీతముఖా ఘోరా గోలాజ్ఘాలా మహాబలాః. 33
- శతం శతసహస్రాణి దృష్ట్వా వై నేతుబన్ధనమ్,
గోలాజ్ఘాలం మహావేగం గవాక్షం నామ యూథపమ్. 34
- పరివార్యాభివర్తన్తే లజ్కాం మర్దితు మోజసా,
భ్రమరా చరితా యత్ర సర్వకామఫలద్రుమాః. 35
- యం సూర్య స్తుల్యసర్ణాభ మనుపర్యేతి పర్వతమ్,
యస్య భాసా సదా భాన్తి తద్వర్ణా మృగపక్షిణః. 36
- యస్య ప్రసం మహాత్మానో న త్యజన్తి మహార్షయః,
సర్వకామఫలా వృక్షో స్పదా ఫలసమన్వితాః. 37
- మధూని చ మహర్వాణి యస్మి స్పర్వతసత్తమే,
తత్రైవ రమతే రాజ! నమ్యే కాఞ్చనపర్వతే. 38
- ముఖ్యో వానరముఖ్యానాం కేసరీనామ యూథపః,
పక్షి ర్గిరిసహస్రాణాం రమ్యాగి కాఞ్చనపర్వతాః. 39
- తేషాం మధ్యే గిరివర స్త్వమివానఘ! రక్షసామ్,
తత్రైతే కపిలా శ్వేతౌ స్తామ్రాస్యా మధుపిష్ఠభాః. 40
- నిరసస్త్వత్తిమగిరౌ తీక్ష్ణదంష్ట్రా నఖాయుధాః,
సింహా ఇవ చతుర్దంష్ట్రా వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః. 41
- సర్వే వై శ్వానరసమా జ్వలితాశీవిషోపమాః,
సుదీర్ఘాఞ్చిత్తలాజ్ఘాలా మత్తమాతజ్గసన్నిభాః. 42
- మహాపర్వతసజ్కాశా మహాజీమూతనిస్సనాః,
వృత్తపిష్ఠశరక్తాతౌ భీమభీమ గతిస్వరాః. 43

మేఘులువలెనున్న యీవానరోష్ఠులుండు ప్రమాధియగువాడు. 32, 32

తెల్లనిముఖంబులుగలవియు భయంకరములునగు గోలొంగూలంబులు నూలులక్షలసంఖ్యగలవి సేతుబంధము ముగియుటకుఁజూచి మహావేగుఁడును గోలొంగూలాధీశ్వరుఁడునగు గవాక్షునిం బరిచేష్టించి పరాక్రమంబున లంకా పురిని మర్దించుటకై వచ్చుచున్నది చూడుము. 33, 33

విపర్వతంబునఁ గోరినవాని నన్నిటి నొసంగునదియు, నెల్లప్పుడును సుగంధిపుష్పంబులు గలిగియుండుటచేఁ దుష్టైదలతోఁ గూడినవియునగు వృక్షంబులున్నచో, విపర్వతసమీపంబున సూర్యుండు ఆపర్వతముంబోలె న్వర్ణ వర్ణుడై యొప్పునో, ఎచ్చట బక్షులును మృగంబులును సమస్తజంతువులను బంగారువఁజ్ఞెగలిగియుండునో, విపర్వతంబునందు మహర్షులు విడువక ఎల్లప్పుడును నివసింపుచుండురో, ఎచ్చట నగిరుచ్యంబులగు ఫలంబులనొసంగు నదియు నెల్లప్పుడును ఫలంబులతోఁ గూడినవియునగు వృక్షంబులును మంచి త్రేణియలును గలిగియుండునో, అట్టిరమణీయమయిన మేరుపర్వతంబునందు వానరపీరులలో మొదటివాడైన యీశ్వరి నివాసము సేయుచుండును. 34

పాపరహితుఁడవగు రావణుడా ! బంగారుకొండలు అటువని వేలున్నవి; వానినడుమ రాక్షసులలో నీవు సర్వోత్తముడవై యుండునట్లు ముఖ్యపర్వతం బున్నది. 35

ఈకపిలముఖులును భవళముఖులును ఎఱ్ఱనిముఖముగలవారలును బింగళ వర్ణములయిన ముఖములుగలవారలును, కఱుకుతోఱులుగలవారలును, నఖంబులే యాయంధంబులుగాఁగల వారలును నాలుగుకోఱుల సింహంబులుంబోలెఁ బెద్ద పులులుంబోలె నతిభయంకరంబుగాఁ జూపట్టుచుండువారలును, నివ్వవంటి వారలును, తీక్షణవిదంబులగు సర్పంబులవంటివారలును, దీర్ఘములును సుందరము లునగు తోతలుగలవారలును, మదపుటేఱుగలుంబోలె నున్నవారలును, బర్హు తాకారులును, మేఘగర్జనంబువంటి సింహవాదంబుగలవారలును, గుండ్రము లును బింగళవర్ణంబులునగు శత్రుంబులుగలవారలును, భయంకరాకారులును

మర్దయస్తీవ తే సర్వే తస్మై ర్లజ్జాం సమీక్ష్యతే,
 ఏష చైషా మధిపతి ర్మధ్యే తిష్ఠతి వీర్యవాన్. ౪౪
 జయార్థీ నిత్య మాచిత్య ముపతిష్ఠతి బుద్ధిమాన్,
 నామ్నా పృథివ్యాం విఖ్యాతో రాజన్! శతవలీతి యః. ౪౫

ఏ హైవాశంసతే లజ్జాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్,
 విక్రాంతో బలవాన్ శూరగి పౌరుషే స్వే వ్యవస్థితః. ౪౬

రామప్రియార్థం ప్రాణానాం దయాం న కురుతే హరిః,

గజో గవాక్షోగవయో సభో నీలశ్చ వానరః. ౪౭

వృక్షైక ఏవ యూథానాం కోటిభి ర్ద శభి ర్వృతః,
 తథాఽన్యే వానరశ్రేష్ఠా విన్యవ్యతవాసినః. ౪౮

న శక్యస్తే బహుత్వాత్తు సంఖ్యాతుం లఘువిక్రమాః.

సర్వే మహారాజ! మహాప్రభావా

స్సర్వే మహాశైలనికాశకాయాః,

సర్వే సమర్థాగి పృథివీం ఊణేన

కర్తుం ప్రవిధ్వస్త వికీర్ణశైలామ్. ౪౯

ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతా సప్తవింశస్సర్గః. ౨౭

అష్టావింశస్సర్గః.

పారణస్య వచః శ్రుత్వా రావణం రాక్షసాధిపమ్,

భయంకరంబులగు గమనంబును గంతధ్వనియుం గలవారలునగు నీవానరులు
ఆయులువది వేలబాగారుకొండలలో నుత్తమంబగువర్షశ్రమనాదు నివసించి
యుండురు. ౪౦-౪౩

వారలందఱు నీలంకాపురింజూచి యిప్పుడే మర్దించునట్లున్నారు.

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఈవానరులనాయుషఁడు, వీరల
నడుమ నున్నాఁడు చూడుము; ఈతఁడు మిక్కిలియు బరాక్రమంబుగల
వాఁడు, ఇతనిపేరు శతవలియుని భూమండలంబున విసులికెక్కియున్నది;
ఇతఁడు జయంబుఁగోరి నూర్చుని కెప్పుడును బూజగావించుచుండును. ౪౧

ఇతఁ డొక్కఁడే తనసేవఁగొని లంకాపురినంతయు మర్దించుగోరు
చున్నాఁడు. ఇతఁడు పరాక్రమవంతుఁడు. బలవంతుఁడు. శూరుఁడు. తన
పౌరుషంబు పదలనివాఁడు. ౪౨

ఈశతవలి రామసంతోషార్థమయి తనప్రాణంబులనుగూడ సంత
మాత్రము సరకుసేయఁడు.

గజుఁడును, గవాక్షుఁడును, గవయ్యుఁడును, నలుఁడును, నీలుఁడును
వీరలు ఒక్కొక్కరును పరికింపఁజేసినంతతోఁ గూడియున్నారు. ౪౩

అట్లు వింధ్యపర్వతవాసులు మహావేగులగు వానరోత్తము లనేకు
లున్నారు. వారల లెక్కపెట్ట నలవిగాదు. ౪౪

మహారాజుండవగు రావణుడా! ఈవానరులందఱును మహాప్రభువులు.
శర్వతంబులవంటి దేహముగలవారలు. ఊహమాత్రమున భూమియందలి పర్వ
తంబులనన్నింటిని జూర్ణంబుగావించి తూర్వాణుఁబెట్టఁగలరు. అని సారణుఁడు
రావణునితోఁ జెప్పెను ౪౫

ఇది యిరువదియేడవసర్గము.

ఇరువదియొనిమిదవసర్గము.

అంత శుభఁడు సారణుఁడుచెప్పినమాటల సంతయు విని యతఁడు

బల మాదిశ్య తత్సర్వం శుకో వాక్యమథాబ్రవీత్ . ౧

స్థితాస్పశ్యసి యానేతాన్తతా నివ మహాద్విషాన్,
స్యగ్రోథా నివ గాఢేయాన్ సాలాన్ హైమవతా నివ. ౨

ఏతే దుష్ప్రసహ రాజ! స్థలినగ కామరూపిణః,
దైత్య దానవసజ్కశా యుద్ధే దేవపరాక్రమాః, 3

ఏషాం కోటిసహస్రాణి నవ పశ్చుచ సప్తచ,
తథా శఙ్ఖసహస్రాణి తథా బృన్దశతాని చ. ౪

ఏతే సుగ్రీవసచివాగి కిష్కిన్ధానిలయా స్సదా,
హరయో దేవగన్ధర్వై రుత్పన్నాగి కామరూపిణః. ౫

యా తా పశ్యసి తిష్ఠన్తా కుమారా దేవరూపిణౌ,
మైదశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ తాభ్యాం నాస్తి సమో యుధి. ౬

బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతావమృతప్రాశినావుభౌ,
అశింసేతే యుధా లజ్కా మేతౌ మర్దితు మోజసా. ౭

యావేతావేతయోగి పార్శ్వే స్థితౌ హ్వతసన్నిభౌ,
సుముఖోఽసుముఖ శ్చైవ మృత్యుపుత్రౌ పితౄ స్సమా. ౮

ప్రేక్షన్తా నగరీం లజ్కాం కోటిభి ర్దశభి ర్వృతౌ,
యిం తు పశ్యసి తిష్ఠన్తం ప్రభిన్నమివ కుఙ్కరమ్. ౯

యో బలా త్తోభయే త్కుర్ధ్ధ స్సముద్ర మపి వానరః,
ఏషాభిగన్తా లజ్కాయా వై దేహ్య స్తవ చ ప్రభౌ! ౧౦

సాకల్యంబునఁ జెప్పకుండుటజేసి తాను రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునకు
వానరసైన్యము నంతయుఁ జూపి యిట్లని చెప్పు నారంభించెను. ౧

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! మదపుటేనుగులుంబోలె గంగా
తీరంబునంబుట్టిన వటసృక్షంబులుంబోలె హిమవత్పర్వతంబునంబుట్టిన సాల
వృక్షంబులంబోలె మహాకాయలయియున్న యీవానరులంజూచుచున్నావే
వీరలు దుర్జయులు. బలవంతులు. కామరూపులు. దైత్యదానవులకు సరివచ్చు
వారలు. యుద్ధంబున దేవతలకుంబోలె బరాక్రమంబుగలవారలు. ౨, 3

ఈవానరులు తొమ్మిదివేలకోట్లును ఆయిదువేలకోట్లును విడువేల
కోట్లును పెక్కువేలశంఖంబులును పెక్కునూఱులబృందంబులును ఇట్లు
ఆనంతంబుగ నున్నారు. ౪

ఈవానరులు సుగ్రీవునిసచ్చివులు. ఎల్లప్పుడును సుగ్రీవునితోఁగూడఁ
కీష్కింధాపురి నుండువారలు. దేవగంధర్వులకుఁ బుట్టినవారలు పుట్టినవారలు
నుండి యచ్చకువచ్చిన రూపంబునొంద శక్తిగలవారలు. ౫

రావణుడా! సుందరరూపులును యౌవనవంతులగు వీరలిద్దఱును
మైందద్వివిదు లనఁబడుదురు. యుద్ధంబున వీరలకు సరివచ్చువాఁ డెవ్వఁడును
లేడు. ౬

ఈమైందద్వివిదులు బ్రహ్మదేవు ననుజ్ఞంజేసి యమృతంబు ద్రావి
యున్నారు. వీరలు తమకరాక్రమంబున యుద్ధంబున లంకాపురిని మర్దింపఁ
గోరుచున్నారు. ౭

ఈమైందద్వివిదులకుఁ బ్రక్కను గొండలువలె నిద్దఱు పదికోటుల
నైన్యముంగూడి లంకాపురిని జూచుచున్నారు. చూడుము వీరలు సుముఖుఁ
డును దుర్ముఖుఁడుననఁబడుదురు. మృత్యువుకొడుకులు. తగ్మివంటి పరాక్రమ
వంతులు. ౮

రావణుడా! మదపుటేనుగువలెనున్న యీవానరవీరుం జూచు
చున్నావుగదా! ఈతఁడు కోపాబునొందినచో సముద్రంబునేని త్రోగ్గఱు
నొందించును. ఇతఁడే లంకకువచ్చి సీతంజూచి నీతో మాటలాడిపోయినవాఁడు.

వీనం పశ్య పురా దృష్టం వానరం పున రాగతమ్,
జ్యేష్ఠగ కేసరిణః పుత్రో వాతాత్తజ ఇతి శ్రుతః. ౧౧

హనూమా నితి విఖ్యాతో లజ్ఘితో యేన సాగరః,
కామరూపీ హరిశ్రేష్ఠో బలరూపసమన్వితః. ౧౨

అనివార్యగతి కైచ్చవ యథా సతతగగి ప్రభుః,
ఉద్యంతం భాస్కరం దృష్ట్వా బాలగ కిల పిపాసితః. ౧౩

శ్రీయోజనసహస్రం తు అథ్వాన మవతీర్య హి,
ఆదిత్య మాహరిష్యామి న మే తుత్ప్రతియాస్యతి. ౧౪

ఇతి సశ్చిన్త్య మనసా పురైష బలదర్పితః,
అనాధృష్యతమం దేవమపి దేవర్షి జానవైః. ౧౫

అనానాద్యైవ పతితో భాస్కరోదయనే గిరౌ,
పతితస్య కవేరస్య హనురేకా శిలాతలే. ౧౬

కించి ద్భిన్నాదృగ్దహనోర్హ నూమానేష తేన వై,

సత్య మాగమయోగేన మమైష విదితో హరిః. ౧౭

నాస్య శక్యం బలం రూపం ప్రభావోవాఽపి భాషితుమ్,

ఏష ఆశంసతే లక్ష్మమేగో మర్దితు మోజసా. ౧౮

య కైచ్చిహేనస్తర శ్కూర శ్శ్యామగి పద్మనిభేక్షణః,
ఇత్స్వకూణామతిరథో లోకే విఖ్యాతపారుషః. ౧౯

యస్మి న్నచలతే ధర్మో యో ధర్మం నాతివ ర్తతే,

మున్ను నీ వితనిం జూచియున్నావు ఇప్పుడు మరల వచ్చి
యున్నాడు చూడుము. ఇతడు కేసరికి శ్రేష్ఠ జప్తుడు. వాయుదేవురకుఁ
బుట్టినవాడు. ౧౧

ఇతని పేరు హనుమంతుడని యందురు. ఇకడె సమద్రంబుదాటి
లంకకువచ్చినమహాప్రభావుడు. కామరూపి! మహాబలుడు. పర్వతాకారుడు.
సర్వవ్యాపకుడగు వాయువువలె అనివార్యులగు గమనముగలవాడు.

మున్ను ఇతడు బాల్యంబున నొకనాఁడాకలిగిని యప్పుడే యుద
యించుచున్న సూర్యుంజూచి బలగర్వంబున “నా కాకలిదీక్షుతున్నది.
సూర్యునింబట్టిభీక్షించెదను” అని తలచి పెక్కుపేలయోజనంబులు ఆకాశం
బునంబోయి దేవర్షి దానవులకైనను శైవకరాని సూర్యునిసమీపంబురకుఁ బోవం
జాలక యుదయపర్వతంబునంబడెను. ౧౩-౧౪

దృఢంబులయిన చెక్కిలి మీదిభాగములుగల యీవానరుడు అట్లు
ఉదయాచలంబున శిశుతలంబుపైఁబడఁగానే యతనిచెక్కిలిమీదిభాగ మొకటి
కొంచెము భిన్నమయినది. కావుననే యతనికి హనుమంతుడని పేరు
వచ్చినది. ౧౬

సమృద్ధముగలవానరుఁ డొక్కఁడుచెప్పఁగా నీహనుమంతుని సంగతి
యంతయు నాకుఁ జెలిసినది. ఇది సత్యము. ౧౭

ఈహనుమంతుని బలముగాని యాకారముగాని ప్రభావముగాని చెప్పు
నలదిగాదు.

ఇకఁ డొక్కడే పరాక్రమంబున లంకాపురినంతయు మర్దింపవలె
ననియున్నాడు. ౧౮

రావణుఁడా ఈహనుమంతునకు సమీపంబున కూరుడుచు, క్యామ^౧
పర్వుడును, బుండరీకనయనుడునగు దివ్యపురుషుఁ డొక్కఁడున్నాడు.
చూడుము. ఈతఁడు ఇత్వాకుమలంబునఁ బుట్టినవానిలో నుత్తముఁడు నీవు

యోబ్రాహ్మ మస్త్రం వేదాంశ్చ వేద వేదవిదాం వరః. ౨౦
 యో భిద్ధ్యా ద్ధగనం బాణైః పర్వతాం శ్చాపి దారయేత్,
 యస్య మృత్యో రివ క్రోధ శ్శక్త స్తేవ పరాక్రమః. ౨౧
 యస్య భార్యా జనసానాతీతా చాపహృతా త్వయా,
 స ఏష రామ స్త్వాం యోధుం రాజ! న్నమభివర్తతే. ౨౨

యస్యైష దక్షిణే పార్శ్వే శుద్ధజామ్బూనదప్రభః,
 విశాలవహ్నా స్తామ్రాక్షో నీలకుశ్చైతమూర్ధజః. ౨౩
 ఏషోఽస్య లక్ష్మణో నామ భ్రాతా ప్రాణసమగి ప్రియః,

నయే యుద్ధే చ కుశలస్సర్వశాస్త్రవిశారదః. ౨౪
 ఆమరీ దుర్జయో జేతా విక్రాంతో బుద్ధిమాన్మఖీ,
 రామస్య దక్షిణో బాహు ర్నిత్యం ప్రాణో బహిశ్చరః. ౨౫

స హ్యేష రాఘవస్యార్థే జీవితం పరిరక్షతి,
 ఏషై వాశంసతే యుద్ధే నిహస్తం సర్వరాక్షసాన్. ౨౬
 యస్య సవ్య మసౌ పక్షం రామ స్త్యశిత్య తిష్ఠతి,
 రక్షో గణపరిక్షిప్తో రాజా హ్యేష విభీషణః. ౨౭
 శ్రీమతా రాజరాజేన లక్ష్మణాయా మభిషేచితః,
 త్వా మేవ ప్రతిసంధ్యో యుద్ధాయైషోఽభివర్తతే. ౨౮

యం తు పశ్యసి తిష్ఠంతం మధ్యే గిరిమివాచలమ్,
 సర్వశాఖామృగేంద్రాణాం భర్తారమపరాజితమ్. ౨౯

జనస్థానంబుననుండి యవహరించిన సీతాదేవి యితినిభావ్యమే. ఇతని ధర్మంబు వదలదు. ఇతఁడును ధర్మంబును వదలఁడు. వేదవేత్తలలో నుత్తముఁడు. బ్రహ్మస్త్రంబు మొదలుగా నమస్తాస్త్రంబులను దెలిసినవాఁడు. ఆ కాశఃబునైనను బాణంబుల భేదింపఁగలఁడు. పర్వతంబులకుఁగూడఁ బగులఁజేయఁగలఁడు. మృత్యువునకుఁబోలె మహాకోపంబును దేవేంద్రునకుఁబోలె బరాక్రమంబును గలవాఁడు. ఈతఁడే రాముఁడు. నీతో యుద్ధంబు సేయుటకు వచ్చుచున్నాఁడు.

౧౯, ౨౨

ఈరాముని దక్షిణపార్శ్వంబున బంగారుమంటి మేరుగలవాఁడును విశాల వక్షుఁడును కోపంబునంజేసి యెఱ్ఱకండ్లుగలవాఁడును నల్ల నివియు వక్రములు నగు వెండ్రుకలుగలవాఁడునగు నొక్కరాజపుత్రుఁ డున్నాఁడు చూడుము. ఇతఁడు లక్ష్మణుఁడు. రామునికమ్మఁడు. రామునకుఁ బ్రాణమువంటి ప్రియుఁడు.

౨౩

ఈ లక్ష్మణుఁడు నీతికాస్త్రమునందును యుద్ధంబునందును మిక్కిలియు సమర్థుఁడు. సమస్తకాస్త్రంబులను దెలిసినవాఁడు మహాకోపుఁడు. దుర్బల యఁడు. జయశీలుఁడు. పరాక్రమవంతుఁడు. బుద్ధినుంతుఁడు. బలవంతుఁడు, రాముని కుడిభుజము. మఱియు రామునకుఁ బ్రాణంబునంటివాఁడు.

౨౪

ఈలక్ష్మణుఁడు రామునినిమిత్రుఁడు ప్రాణంబులగేని విడుచును. ఈతఁ డొక్కఁడే యుద్ధంబున నమస్తరాక్షసులను వధింపవలెననియున్నాఁడు.

౨౫

ఎవ్వఁడు నలుగురురాక్షసులం గూడి రాముని సవ్యపార్శ్వంబున నున్నాఁడో ఇతఁడు రాక్షసరాజుండగు విభీషణుఁడు.

౨౬

శ్రీమంతుఁడును రాజరాజుండగు రాముఁడు ఈవిభీషణుని లంకా రాజ్యంబునకు రాజుగా నభిషేకించినాఁడు ఇతఁడు అతిసంఘంబున సేవైకే యుద్ధంబునకు వచ్చుచున్నాఁడు.

౨౭

ఈరామునిభీషణులనడుమఁ బర్వతంబువలె నిక్కలుండైయున్న సర్వ వానరముఖ్యులఁ జూచుచున్నావుగదా! ఇతఁడు సర్వవానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁ

తేజసా యశసా బుద్ధ్యా జ్ఞానేనాభిజనేన చ,
 యగి కపీ నతిబభ్రౌజ హిమవా నివ పర్వతాన్. 30
 కిష్కిన్ధాం య స్సచుభ్యాస్తే గుహాః సగహనద్రుమామ్,
 దుర్గాం పర్వతదుర్గస్థాం ప్రథానై స్సహాయాభవైః. 31
 య సైన్యమా కాశ్చనీ మాలా శోభతే శతపుష్కరా,
 కాంతా దేవమనుష్యాణాం యస్యాం లక్ష్మీగి ప్రతిష్ఠితా. 32
 ఏతాం చ మాలాం తారాం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్,
 సుగ్రీవో వాలినం హత్వా రామేణ ప్రతిపాదితః. 33

శతం శతసహస్రాణాం కోటి మాహు ర్హనీషిణః,
 శతం కోటిసహస్రాణాం శఙ్ఖ ఇత్యభిధీయతే. 34
 శతం శఙ్ఖసహస్రాణాం మహాశఙ్ఖ ఇతి స్తుతః,
 మహాశఙ్ఖసహస్రాణాం శతం బృద్ధ మి హోచ్యతే. 35
 శతం బృద్ధసహస్రాణాం మహాబృద్ధ మితి స్తుతమ్,
 మహాబృద్ధసహస్రాణాం శతం పద్మ మి హోచ్యతే. 36
 శతం పద్మసహస్రాణాం మహాపద్మ మితి స్తుతమ్,
 మహాపద్మసహస్రాణాం శతం ఖర్వ మిహోచ్యతే. 37
 శతం ఖర్వసహస్రాణాం మహాఖర్వ మిహోచ్యతే,
 మహాఖర్వసహస్రాణాం సముద్ర మభిధీయతే. 38
 శతం సముద్రసాహస్ర మోఘ ఇత్యభిధీయతే,
 శత మోఘసహస్రాణాం మహాఘ ఇతి విశ్రుతః. 39
 ఏనం కోటిసహస్రేణ శఙ్ఖానాం చ శతేన చ,
 మహాశఙ్ఖసహస్రేణ తథా బృద్ధశతేన చ. 40
 మహాబృద్ధసహస్రేణ తథా పద్మశతేన చ.

దు. హిమవత్పర్వతము సమస్తపర్వతముల సలికయించియుండునట్లు ఈతడు
 తేజంబునను యశస్సునను బుద్ధిచేతను జ్ఞానంబుచేతను గులంబుచేతను
 సమస్తవానరుల సలికయించి యున్నాడు. దుర్గంబును పర్వతదుర్గ పరివేష్టి
 తంబును జుట్టును వనంబులుగలదియునగు గుహారూఁకిష్కింధయును ముఖ్య
 లగుయూధపులుగూడి వాసముసేయుచుండును. ఈతని పక్షస్థలంబున నూలు
 కమలములుగల కాంచనమాలిక వెలుగుచున్నది చూడుము. ఇది దేవతలకును
 గూడ దుర్లభమయినది. దీని ధరించినవాడు ఎల్లప్పుడును యుద్ధంబునఁ బరా
 జయంబునొందఁడు. రాముఁడు యుద్ధంబున వానిని పథించి సుగ్రీవునకు ఈ
 కాంచనమాలయు దారయు కాశ్యతంబగు వానరరాజ్యంబును సిద్ధించునట్లు
 గావించెను.

ఆ, 33

నూలులక్షలు కోటియని చెప్పుచున్నారు. నూలువేలకొట్లు శంఖ
 మనఁబడుచున్నది.

33

నూలువేలశంఖంబులు మహాశంఖంబగుచున్నది. నూలువేలమహాశంఖం
 బులు బృందమని చెప్పఁబడుచున్నది.

34

నూలువేలబృందములు మహాబృందమని చెప్పఁబడినది. మహాబృందం
 బులు నూలువేలు పద్మంబగుచున్నది.

35

నూలువేలపద్మంబులు మహాపద్మంబనఁబడును. మహాపద్మంబులు
 నూలువేలు ఖర్వం బనఁబడును.

36

నూలువేలఖర్వంబులు మహాఖర్వం బనఁబడుచున్నది. మహాఖర్వం
 బులు నూలువేలు సముద్రం బనఁబడును.

37

నూలువేలసముద్రములు ఓఘమని చెప్పఁబడును. నూలువేల యోధు
 ములు మహాయోధులు మనఁబడును.

38

వేయికొట్లులును నూలుశంఖంబులును వేయిమహాశంఖంబులును
 నూలుబృందంబులును వేయిమహాబృందంబులును నూలుపద్మంబులును
 వేయిమహాపద్మంబులగు నూలుఖర్వంబులును నూలుసముద్రంబులును మహా

మహాపద్మ సహస్రేణ తథా ఖర్వశతేనచ. ౪౦

సముద్రేణ శతేనైవ మహాఘేన తదైవ చ,
ఏష కోటిమహాఘేన సముద్రసదృశేన చ. ౪౧

విభీషణేన సచివై రాక్షసైః పరివారితః,
సుగ్రీవో వానరేంద్ర స్త్వాం యుద్ధార్థ మభివర్తతే. ౪౩

మహాబలవృతో నిత్యం మహాబలపరాక్రమః.

ఇమాం మహారాజ! సమీక్ష్య వాహినీ

ముపస్థితాం ప్రజ్వలితగ్రహోపమామ్,

తతః ప్రయత్నగి పరమో విధీయతాం

యథా జయస్యాన్న పరైః పరాజయః. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేష్టావింశ స్సర్గః. ౨౦

ఏకోనత్రింశ స్సర్గః.

శుకేన తు సమాఖ్యాతాం స్తాన్ద్వప్త్యా హరియూథపాన్,
సమీపస్థం చ రామస్య భ్రాతరం స్వం విభీషణమ్. ౧

లక్ష్మణం చ మహావీర్యం భుజం రామస్య దక్షిణమ్,
సర్వవానరరాజం చ సుగ్రీవం భీమవిక్రమమ్. ౨

కించి దావిగ్నహృదయో జాతక్రోధశ్చ రావణః,
భర్తృయామాస తౌ వీరా కథాన్తే శుకసారణౌ. ౩

అథోముఖౌ తౌ ప్రణతౌ వబ్రవీ చ్చుకసారణౌ,
రోషగద్గదయా వాచా సంరబ్ధగి పరుషం వచః. ౪

న తావత్సదృశం నామ సచివైరుపజీవిభిః,
విప్రియం నృపతే ర్వక్తుం నిగ్రహే ప్రగ్రహే ప్రభోః. ౫

ఘంటులును గోటిమహాఘంటులును ఇట్లు సముద్రంబువలె ననంతబయట
మహాసేనంగూడి విభీషణుండును అతనిమంత్రులగు రాక్షసులును వెంట
నడవ మహాబలపరాక్రమశాలియు వానరరాజుండునగు సుగ్రీవుండు నీతో
యౌద్ధమునేయవచ్చుచున్నాడు. ౫౦, ౪౩

మహారాజుండవగు రావణుడా! క్రూరగ్రహములతోలె వెలుంగుచున్న
యివ్వుహాసేనంజాచి యింక మనకు జయముగలుగునట్లును శత్రువులచే
నపజయము గాకుండునట్లును జక్కగాఁ బ్రయత్నంబు గావింపుము. అని
శుకుండు రావణునకుఁ చెప్పెను. ౪౪

ఇది యిరువదియొనిమిదవసర్గము.

ఇరువదితొమ్మిదవసర్గము.

అంత రావణుండు శుకుండు చెప్పిన వానరయూధుల నందఱును
రామునిసమీపంబుననున్న తనతమ్ముడగు విభీషణుని మహాపరాక్రమశాలియు
రామునితుడిభుజమునయిన లక్ష్మణుని భయంకరవీర్యుండును సమస్తవానర
రాజుండునగు సుగ్రీవుని మఱియు హనుమంతుండు మొదలగు సేటివానరుల
లనుంజాచి మనంబులఁ గొంచెము భయమునొంది యంతఁ బరమశుశీతుండై
పరాక్రమవంతులగు నాశుకసారణులం జూచి పరుషపచనంబుల బెదరించెను.

ఆరావణుండు తనకు నమస్కరించి మొగంబువంచుకొనియున్న శుక
సారణులంజూచి సంరంభంబునఁ గోపముచే డగ్గుల్కిగదురఁ బరుషవాక్యంబున
నిట్లని చెప్పెను. ౪

నిగ్రహానుగ్రహంబులుపేయటకు సమర్థుడగు రాజునకు అతనియొద్ద
బ్రదుకుచుండుమంత్రులు ఇట్లు ఆప్రియవార్తలం జెప్పట యెంతమాత్రము
పరిగాదు. ౫

రిపూణాం ప్రతికూలానాం యుద్ధార్థ మభివర్తతామ్,
ఉభాభ్యాం సదృశం నామ వక్తు మప్రసవే స్తవమ్. ౬

ఆచార్యా గురవో వృద్ధా వృథా వాం పర్యుపాసితాః,
సారం యద్రాజశాస్త్రాణా మనుజీవ్యం న గృహ్యతే. ౭

గృహీతో వా న విజ్ఞాతో భారో జ్ఞానస్య వోహ్యతే,

ఈదృశై స్సచివై ర్యుక్తో మూర్ఖై ర్దిష్ట్యా ధరామ్యహమ్. ౮

కిం ను మృత్యో ర్భయం నాస్తి వక్తుం మాం పరుషం వచః,
యస్య మే శాసతో జిహ్వో ప్రయచ్ఛతి శుభాశుభమ్. ౯

అవ్యేవ దహనం స్పృష్ట్యా వనే తిష్ఠన్తి పాదపాః,
రాజదోషపరామృష్టా స్తిష్ఠన్తే నాపరాధినః. ౧౦

హన్యా మహం త్వీమా పాపా శత్రుపక్షప్రశంసకౌ,
యది పూర్వోపకారై స్తు న క్రోధో మృదుతాం వ్రజేత్. ౧౧

అపథ్యంసత గచ్ఛథ్యం సన్నికర్షాదితో మమ,
సహి వాం హన్తు మిచ్ఛామి స్కరామ్యుపకృతాని వామ్. ౧౨

మాతావేవ కృతఘ్నా తౌ మయి స్నేహపరాఙ్ముఖౌ,

ఇట్టి యుద్ధారంభసమయమున మనకుఁ బ్రతికూలురును మన పక్షి యుద్ధమునకు వచ్చినవారలనగు శత్రువులను మీ రిద్దఱు నిట్లు ప్రోత్సము సేయుటయు క్రమా? ౨

మీరలు రాజనీతిలో సారభూతమయిన భృత్యకార్యము దెలియ కున్నారు. కావున మీరలు ఆచార్యులను గురువులను పృథ్వులను సేవించిన దంతయు వ్యర్థము. ౩

ఒకవేళ మీరలు నీతిశాస్త్రము గట్టిచేసినను దానియర్థము తెలిసికొన లేదు. లేక యర్థము దెలిసియు దాని యనుష్ఠానము లేకుండుటవలన జ్ఞానభారమును మోయుచున్నారు కాబోలు. ౪

ఇట్టి మూఢులగు మంత్రులం గూడియుండుటవలన నే నెప్పుడో శత్రువులచే హక్కుఁద్రేయింపబడినవాఁడను. దైవయోగంబున బ్రతికి యున్నాను. ౫

నే నాజ్ఞాపించిన నామాటమాత్రమువలననే శుభముగాని యశుభము గాని గలుగునుగదా! అట్లుండఁగా మీరు మరణింబునకుఁగూడ భయపడరా యేమి? నాయెదుట నిట్టి పరుషవచనంబు 'తాడిలిరే? ౬

ఆడవియందు దావాసలంబుకగిలిన వృక్షంబులుగూడ క్షేమంబున పుండును. రాజకోపంబునకుఁ బాత్రులయిన యవరాధులఁమాత్రము క్షేమంబు నొందఁజాలరు. ౭

నీరలు మున్ను నాకుఁ గావించిన యుపకారములు జ్ఞప్తికివచ్చుటవలన నాకోపము తగ్గకుండునేని ఇప్పుడే శత్రుసక్షంబును బ్రశంసించిన పాపి వ్రులగు నీశుకసారణులను వధించి పుత్తును. ౮

మిమ్ము స్థానభృష్టులఁ గావించుట మంచిది. నాదగ్గఱనుండవలదు. పొండు. మీరు మున్ను పెక్కుపకారములఁ గావించినవారలు కావున మిమ్మువధింపనొల్లను. ౯

మీరలు కృతఘ్నులరనియు నాయందు న్నేహములేనివారలనియు

ఏవ ముక్తా తు సప్రీతౌ తావుభౌ శుకసారణౌ. ౧౩

రావణం జయశబ్దేన ప్రతిన ద్వాభినిస్సృతౌ,
అబ్రవీత్స దశగ్రీవ స్సమీపస్థం మహోదరమ్. ౧౪

ఉపస్థాపయ మే శీఘ్రం చారా స్నీతివిశారదాన్,
మహోదర స్తథోక్తస్തു శీఘ్ర మాజ్ఞాపయ చ్చరాన్. ౧౫

తత శ్చారా సున్వృరితాగి ప్రాప్తాగి పార్థివశాసనాత్,
ఉపస్థితాగి ప్రాజ్ఞలయౌ వర్ధయిత్వా జయాశిషా. ౧౬
తా నబ్రవీ త్తతో పాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః,
చారా స్పృత్యాయితాన్ శూరా స్ఫుక్తా నిగతసాధ్వసాన్. ౧౭

ఇతో గచ్ఛత రామస్య వ్యవసాయం పరీక్షథ,
మన్త్రి ష్వభ్యన్తరాయేఽస్య ప్రీత్యా తేన సమాగతాః. ౧౮

కథం స్వపితి జాగ ర్తి కిమన్యచ్ఛ కరిష్యతి,
విజ్ఞాయ నిపుణం సర్వ మాగన్తవ్య మశేషతః. ౧౯

చారేణ విదిత శ్శత్రుగి పణ్డితై ర్వసుథాధిపైః,
యుద్ధే స్వల్పేన యత్నేన సమాసాద్య నిరస్యతే. ౨౦

చారాస్తు తే తథే త్యుక్త్వా ప్రహృష్టా రాక్షసేశ్వరమ్,

విడిచిపెట్టుటయే మిష్టు వధించుట యగుచున్నది. అని రావణుడు శుక పారణులతోఁ జెప్పెను.

అశుకసారణు లిర్వురును రావణునిమాటనువిని లజ్జనొందినవారలయి రావణుని జయశబ్దంబునంబొగడి యంతంబోయిరి. ౧౩

అంత రావణుడు తనసమీపంబుననున్న మహోదరుఁజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౧౪

రాజనీతియందు మిక్కిలియొక బండితులయినచారులను నాయొద్దకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అని రావణుడు మహోదరునకుం జెప్పెను.

మహోదరుఁడు రావణుని యాజ్ఞచొప్పున వేగులవాండ్రను రావణుని యొద్దకు రమ్మని యాజ్ఞాపించెను. ౧౫

అంతఁ జారపురుషులు రాజాజ్ఞచొప్పున వేగుంబునవచ్చి చేమొడ్చు గీలించి జయజయ యని యాశీర్వాదముగావించి కొలిచియొండిరి. ౧౬

అంత రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుడు విశ్వసనీయులును శూరులును శత్రుభీయములేనివారలు రాజభక్తిగల వారలునగు నాచారులంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౧౭

మీర లిచ్చటనుండి రామునొద్దకుఁ బోయి యశనివ్యవసాయం బెట్టిదైనదియు నతని కంతరంగ భూతులును బ్రియులునగు మంత్రు లెవ్వరై నదియొక బరీక్షించి రండు. ౧౮

రాముడు ఎట్లు నిదురించును? ఎట్లు మేలుకొనును? చఱి యేమేమి కార్యము సేయఁదలంచి యున్నాఁడు? ఈనంగతుల నన్నిటిని సామర్థ్యంబునఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని రావలయును. ౧౯

బుద్ధిమంతులగు రాజులు చారునివలన శత్రువుతెఱంగులయు వెఱింగి యుద్ధంబున ననాయాసంబుగా శత్రువును జయింతురు. అని రావణుడు చారులతోఁ జెప్పెను. ౨౦

అంత నాచారులు రావణునిమాటనువిని యట్లేయని యియ్యకొనినరను

శార్దూలమగ్రతః కృత్వా తత శ్చక్రం ప్రదక్షిణమ్.

౨౧

తత స్తే తం మహాత్మానం చారా రాక్షససత్తమమ్,
కృత్వా ప్రదక్షిణం జగ్తు ర్యత్ర రామ స్సలక్షణః.

౨౨

తే సువేలస్య శైలస్య సమీపే రామలక్షణౌ,
ప్రచ్ఛన్నా దదృశు ర్గత్వా ససుగ్రీవవిభీషణౌ.

౨౩

ప్రేక్షమాణా శ్చమూం తాం తు బభూవుర్భయవిక్లవాః,

తే తు ధర్మాత్తనా దృష్టా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాః.

౨౪

విభీషణేన తత్రస్థా నిగృహీతా యదృచ్ఛయా,

శార్దూలా గ్రాహిత స్త్వేకగి పాపాఽయ మితి రాక్షసః.

౨౫

మోచితస్సౌపి రామేణ వధ్యమానః ప్లవజ్జమైః,
ఆనృశంస్యేన రామస్య మోచితా రాక్షసాగి పరే.

౨౬

వానరైరర్థితాస్తే తు విక్రాంతై ర్లఘువిక్రమైః,
పున ర్లజ్జా మనుప్రాప్తాః శ్వసంతో నష్టచేతసః.

౨౭

తతో దశగ్రీవ ముపస్థితా స్తు తే
చారా జహి ర్నిత్యచరా నిశాచరాః,
గిరే సువేలస్య సమీపవాసినం
న్యవేదయన్ భీమబలం మహాబలాః.

౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోన త్రింశస్సర్గః. ౨౯

సంతుష్టలయి శార్దూలుని బురస్కరించుకొని రాక్షసేశ్వరుడగు రావ
ణునకు బ్రదక్షిణంబు గావించిరి. ౨౦

అట్లు ఆచారులు మహాపరాక్రమశాలియగు నారావణునికి బ్రదక్షి
ణించి తత్తణుంబ రామలక్ష్మణు లుండుస్థలంబునకుఁ జొరయిరి. ౨౧

ఆచారులు పోయి మఱియొకరూపముధరించి నువేలవర్షకసమీపంబున
సుగ్రీవవిభీషణసహితులయియున్న రామలక్ష్మణులం జూచిరి. ౨౨

ఆచారులు రామలక్ష్మణులను ఆవానరసేననుఁ జూచినంతనే మిక్కిలియు
భయంబునొందిరి. ౨౩

ధర్మార్థుడగు విభీషణుండు ఆచారులం గనుగొనెను. ౨౪

ఆచారులు ఆసేనయందుఁ దిరుగుచుండి ఆకస్మికముగా విభీషణునిచేఁ
బట్టుకొనఁబడిరి. ౨౫

అందు శార్దూలుండు మిక్కిలియు దుష్టుడని విభీషణుండితని వానరుల
చేతికిఁ బట్టియిచ్చెను. ౨౬

వానరు లాశార్దూలుని వధింకుబూన రాముండు వాని విడిపించెను.

మఱి రాముండు దయచే నితర చారులనుంగూడ విడిపించెను. ౨౭

ఆచారులు అట్లు పరాక్రమవంతులును శీఘ్రక్రములు నగువానరు
లచేఁ దెబ్బలులిని నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు విమనస్కులయి మరల నెట్టకేలకు
లంకంజేరిరి. ౨౮

అంశఁ బరరాష్ట్రవృత్తాంతముల నెఱుంగుటకై యెల్లప్పుడును నితర
దేశముల సంచారముపేయివారలును మహాబలశాలులనగు నాచారులు రావ
ణునియొద్దకుఁజొరయి భయంకరబలుండగు రాముండు నువేలాద్రి సమీపంబున
నున్నాడని విశ్వవించిరి. ౨౯

ఇది యిరువదియోద్ధవసర్గము.

త్రింశస్సర్గః.

తతస్తమక్షోభ్యబలం లజ్కాధిపతయే చరాః,
సువే లేరాఘవం శైలే నివిష్టం సత్యవేదయన్. ౧

చారాణాం రావణ శర్పుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్,
జాతోద్వేగోఽభవ త్కించి చ్ఛార్దూలం వాక్య మబ్రవీత్. ౨
అయథావ చ్చ తే వర్ణో దీనశ్చాసీ నిశాచరః,
నాసీ కచ్చిదమి తాణాం క్రుద్ధానాం వశమాగతః. 3

ఇతి తేనానుశిష్టస్తు వాచం మన్దముదీరయత్,
తదారాక్షసశార్దూలం శార్దూలో భయవిహ్వలః. ౪
న తే చారయితుం శక్య రాజ! న్వానరపుష్టవాః,

విక్రాంతా బలవన్తశ్చ రాఘవేణ చ రక్షితాః. ౫
నాపి సమాఖ్యితుం శక్యస్యమృశోఽత్ర న లభ్యతే,

సర్వతో రక్ష్యతే సనా వానరైః సర్వతోపమైః. ౬
ప్రవిష్టమాత్రే జ్ఞాతోఽహం బలే తస్మిన్నచారితే,

బలాద్ధృహీతో రక్షోభిర్బహుధాఽస్మి విచారితః. ౭

జానుభి ర్ముఖైః ర్దైవైః స్తైశ్చాభిహతో భృశమ్,
పరిణీతోఽస్మి వారిభిర్బలవద్భిరమర్షణైః. ౮

పరిణీయ చ సర్వత్ర నీతోఽహం రామసంసరమ్,
రుధిరాదిగసర్వాణ్మో విహ్వలశ్చలితేంద్రియః. ౯

ముప్పదపసర్గము.

అంత నాకార్యాలాదిచారులు రాముడు లెక్కలేనివాసరసేతోనువేల
పర్వతప్రాంతంబున విడిసియున్నాడని రావణునకుం జెప్పిరి. ౧

రావణుడు చారులమాటలవలన మహాబలుడగు రాముడు వచ్చికా
డని విని కొంచెము భయమునొంది కార్యులుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

కార్యులుడా! నీముఖకాంతి యెప్పుటివలెలేదు; మిక్కిలియు దీను
డవైయున్నావు; శత్రువులు ప్రధులయి నిన్నేమియుం జేయలేదుగదా! అని
రావణుడు కార్యులునితో జెప్పెను. ౩

అంత కార్యులుడు రావణునిమాటనువిని పరమభీతుడై రాక్షసోక్త
ముడగు రావణునించూచి మందపచనంబున నిట్లని చెప్పెను. ౪

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఆవాసోక్తములు వేగులవాండ్రకు
సాధ్యులుకాదు. ౫

వానరులు మహాపరాక్రమకాలులు మహాబలకాలులు రామరక్షితులు
గావున వారితో మాటలాడుటయు నశక్యముగానున్నది. వారల బరీక్షించుట
యెంతమాత్రము సాధ్యముగాదు. ౬

ఎటుచూచినను బర్వతాకారులగు వానరులు మార్గంబులం గావలి
యున్నారు. సేవానైస్యంబుం జొచ్చితిని. ఇంక నెచ్చటను చూడంగూడలేదు.
ఇంతలోపలనే నన్ను గమనించిరి. ౭

విభీషణునిచివులగు రాక్షసులు నన్ను బలాత్కారంబునంబట్టి బహు
విధంబుల నేలం బొగలించిరి. ౮

అంత బలవంతులగు నవ్యానరులు శపితులయి నన్ను నానావిధంబుల
బిడికిళ్లంబొడిచియు వజ్రచేతులం గఱచి నఱచేతులం బఱచియుం బీడించి
యానైస్యంబుంకయు నన్ను దీసికొని చుట్టించిరి. ౯

అట్లు అవ్యానరులు నన్నుంకటంద్రిప్పి నెత్తుటందడసిన దేహముగల
వాడనై మూర్ఛితుడనై ఇంద్రియంబుల స్వాధీనతదప్పి యవ్యానరులచే

హరిభి ర్వధ్యమానశ్చ యాచమానగి కృతాజ్ఞలిః,

రాఘవేణ పరిత్రాతో జీవామితి యదృచ్ఛయా. ౧౦

ఏష శైలై శ్శిలాభిశ్చ పూరయిత్వా మహర్ణవమ్,
ద్వార మాశ్రిత్య లక్ష్మాయా రామ స్తిష్ఠతి సాయుధః. ౧౧

గరుడవ్యాహ మాస్థాయ సర్వతో హరిభి ర్వృతః,
మాం విసృజ్య మహాతేజా లక్ష్మమేవాభివర్తతే. ౧౨

పురా ప్రాకార మాయాతి క్షీప్ర మేకతరం కురు,
సీతాం వాస్తై ప్రయచ్ఛాశు సుయుద్ధం వా ప్రదీయతామ్. ౧౩

మనసా తం తదా ప్రేక్ష్య తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసాధిపః,
శార్దూలం సుమహ ద్వాక్య మథోవాచ స రావణః. ౧౪
యది మాం ప్రతియుధ్యేరన్ దేవగన్ధర్వదానవాః,
వై వ సీతాం ప్రదాస్వామి సరలోకభయా దపి. ౧౫

ఏషముక్త్వా మహాతేజా రావణగి పున రబ్రవీత్,
చారితా భవతా సేనా కేత్ర శూరాగి ప్లవక్ష్మాః. ౧౬

కీదృశాగి కిం ప్రభా సోమ్య! వానరా యదురాసదాః,
కస్య పుత్రైశ్చ పౌత్రైశ్చ తత్త్వ మాఖ్యాసా రాక్షస! ౧౭

వధింపఁబడుచు శరణంబువేడుచుఁ జేతులు మొగుడ్చుకొనియున్న నన్ను
యమునియొద్దకుం గొనిపోయిరి.

అంత రాముఁడు నన్నుఁ గాపాడెను; ఇట్లు అదృష్టవశంబున బ్రతికి
వచ్చినాను.

ఇదిగో రాముఁడు తాళ్లచే మహాసముద్రంబునకుఁ గట్టంగట్టి దాటి
వచ్చి నుపేలపర్వతంబున సాయుధుడై యున్నాఁడు; ఇంక శిఖ్రంబున
లంకాద్వారంబుఁ జేరంగలఁడు.

మహాలేఖాఁడగు రాముఁడు నన్ను విడిచిపెట్టినప్పటి గరుడవ్రాహ-
మునుబన్ని సమస్తవానరసమేతుడై యీలంకాపురికి వచ్చు ప్రయత్నంబున
నుండెను.

రాముఁడు ఇంక స్వల్పకాలంబుననే ప్రాకారంబు నావరించును; నీవు
శిఖ్రమున నీచెంట నొకటి నేదేనింజేయుము; రామునకు నీతాదేవి నేని
యొనంగుము; లేక చక్కఁగా యుద్ధమైనను గావింపుము. అని శార్దూలుఁడు
రావణునితోఁ జెప్పెను.

అంత నారావణుఁడు శార్దూలునిమాటనువిని మనసున నాలొచ్చించి
యాశార్దూలుంజూచి గొప్పమాటం జెప్పెను.

దేవతలను గంధర్వులను దానవులను ఒక్కమొగి నాపైకి యుద్ధము
నకువచ్చినను నాకు సమస్తలోకంబువలనను భయంబువాటిల్లినను నేను రాము-
నకు నీత నివ్వను. అని రావణుఁడు శార్దూలునితోఁ జెప్పెను.

మహాలేఖాఁడగు రావణుఁడు ఈప్రకారమున శార్దూలునితోఁ జెప్పి-
మరల నిట్లని చెప్పెను.

నీవు వానరసేనయంతయుఁ జూచినావుగదా! అందు శూరులగువానరు-
లెవ్వరు? చెప్పుము.

సౌమ్యుడవగు శార్దూలుఁడా! అందు మహావరాక్రమశూరులగు వాన-
రులు ఎట్టివారలు? వారిశ్రద్ధావ మెట్టిది? వార లెవ్వరి కొడుకులు? ఎవ్వరి యు-

తథాఽత్ర ప్రతిపత్స్యామి జ్ఞాత్వా తేహం బలాబలమ్,
అవశ్యం బలసంఖ్యానం కర్తవ్యం యుద్ధ మిచ్ఛతామ్. ౧౮

అతైవ ముక్త శ్శార్దూలో రావణేనోత్తమ శ్చరః,
ఇదం వచన మారేభే వక్తుం రావణసన్నిధౌ. ౧౯

అథర్షరజసగ పుత్రో యుధి రాజా సుదుర్జయః,
గద్గదస్యాథ పుత్రోఽసౌ జామ్బవా నితి విశ్రుతః. ౨౦

గద్గదస్త్వైవ పుత్రోఽన్యో గురుపుత్ర శ్శతకృతోః,
కదనం యస్య పుత్రేణ కృత మేకేన రక్షసామ్. ౨౧

సుషేణ శ్చాపి ధర్మాత్మా పుత్రో ధర్మస్య వీర్యవాన్,
సౌమ్య సోమాత్తజ శ్చాత్ర రాజ స్థధిముఖగ కపిః. ౨౨

సుముఖో దుర్ముఖ శ్చాత్ర వేగదర్శి చ వానరః,
మృత్యు ర్వానరరూపేణ నూనం శృప్త స్స్వయమ్భువా. ౨౩

పుత్రో హుతవహస్యాథ నీల స్సేనాపతి స్స్వయమ్,
అనిలస్య తు పుత్రోఽత్ర హనూమానితి విశ్రుతః. ౨౪

సప్తా శక్రస్య దుర్ధరో బలవా నజదో యువా,
మైన్దశ్చ ద్వివిద శ్చోభౌ బలినా వశ్వసమ్భవా. ౨౫

పుత్రా వైవస్వత స్యాత్ర ష్ఞాకాలా న్తకోపమాః,
గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః. ౨౬

ములు? ఈనంగతియంతయుఁ జక్కగాఁ జెప్పుము.

౧౭

అట్లు నీవలన నవ్వానరులబలాబలము తెలియి వారలవిషయము
చేయవలసినదానిం దెలిసికొనెదను. యుద్ధమునేయువారలు అవశ్యము శత్రు
బలముఁ దెలుసుకొనవలయును. అని రావణుఁడు శార్దూలునితోఁ జెప్పెను.

అంత నుత్తమచారుడగు శార్దూలుఁడు ఇట్లు రావణుఁడు చెప్పిన
మాటనువిని రావణున కిట్లని చెప్పెను.

౧౮

బుక్షరజునికొడుకు వానరరాజుం డగునగ్రీవుఁడు యుద్ధమున
మిక్కిలియు దుర్బయుఁడు. కాంచవంతుఁడనువాఁడు గద్గదునికొడుకు. ౨౦

గద్గదునికొడుకు మఱియొకఁడు ధూమ్రుఁడనువాఁడు నన్నాడు; ఎవ్వఁడు
ఒక్కఁడే యుద్ధమున నత్తాదిరాక్షసులఁ బ్రేక్షింపఁ జంపెనో అట్టి హను
మంతుని తండ్రి కేసరియనువాఁడు బృహస్పతిపుత్రుఁడు.

౨౧

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! మహాపరాక్రమకాలియు ధర్మా
త్తుఁడనగు నుషేణుఁడనువాఁడు పరుణునిపుత్రుఁడు; సౌమ్యుఁడగు దధి
మఃఖుఁడు చంద్రునిపుత్రుఁడు.

౨౨

సుముఖుఁడును దుర్ముఖుఁడును వేగదర్శియును వీర లొక్కొకరునా
మృత్యువె యీవానరూపమున బ్రహ్మదేవునిచే సృజింపఁబడియెఁ గాఁజోలు
నని యనందగి యొప్పుదురు.

౨౩

మఱియు వానరసేనానాయకుడగు నీలుఁడు అగ్నిహోత్రునికొడుకు;
మున్ను కేసరిపుత్రుఁడని చెప్పఁబడిన హనుమంతుఁడు వాయుదేవుని బీజము
నకుఁ జుట్టినవాఁడు.

౨౪

దుర్ధరుఁడగు నంగదుఁడు దేవేంద్రుని మనుమఁడు; బలవంతులగు
మైందద్వివిదులు అశ్వినీదేవతల కొడుకులు.

౨౫

గజుఁడును గవాక్షుఁడును గవయఁడును శరభుఁడును గంధమాదనుఁ
డును ఈయందుగరు బ్రలయ కాలాంతకునకు సాటివచ్చువారలు; వీరలు
యమునికొడుకులు.

౨౬

దశ వానరకోట్య శ్చ శూరాణాం యుద్ధకాజ్ఞీణామ్.
శ్రీమతాం దేవపుత్రాణాం శేషం నాఖ్యాతు ముత్సహే. ౨౭

పుత్రో దశరథ స్తైష సింహసంహననో యువా,
దూషణో నిహతో యేన ఖశ్చ త్రిశిరాస్తథా. ౨౮
నాస్తి రామస్య సదృశో విక్రమే భువి కశ్చన,
విరాధో నిహతో యేన కబన్ధ శ్చాస్తకోపమః. ౨౯

వత్సం న శక్తో రామస్య నరగి కశ్చిద్గుణాన్మితౌ,
జనస్థానగతా యేన యావంతో రాక్షసా హతాః. ౩౦

లక్ష్మణ శ్చాత్ర ధర్మాత్మా మాతజ్ఞానామివృభః,
యస్య బాణపథం ప్రాప్య న జీవేదపి వాసవః. ౩౧

శ్వేతో జ్యోతిర్ముఖ శ్చాత్ర భాస్కరస్యాత్మసమ్భవౌ,
వదుణస్యచ పుత్రోఽన్యో హేమకూటగి ప్లవజ్జమః. ౩౨

విశ్వకర్తసుతో వీరో నశగి ప్లవగసత్తమః,
విక్రాంతో బలవా నత్ర వసుపుత్ర స్సుదుర్ధరః. ౩౩

రాక్షసానాం వరిష్ఠశ్చ తవ భ్రాతా విభీషణః
పరిగృహ్య పురీం లజ్ఘాం రాఘవస్య హితే రతః. ౩౪

ఇతి సర్వం సమాఖ్యాతం తవేదం వానరం బలమ్,
సువేలేఽధిష్ఠితం శైలే శేషకార్యే భవాన్గతిః. ౩౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రింశస్సర్గః. ౩౦

ఏ క త్రిం శ స్స ర్గః.

తత స్త మక్షో భ్యబలం లజ్ఘాధిపతయే చరాః.

ఇట్లు శ్రీమంతులును దేవతలకుఁబుట్టినవారలును యుద్ధమునందు భయములేనివారలును యుద్ధము గోరుచుండువారలనగు వానరులు పదితొండులున్నారు; వీరలపేళ్లు మొదలగువానిం జెప్ప నా కలవిగాదు. ౨౭

ఎవ్వఁడు ఖరుని దూషణుని ద్రిశిరునిం జంపినాఁడో అట్టి దశరథపుత్రుఁడురాముఁడు మిక్కిలియు సుందరవిగ్రహుఁడు; యౌవనవంతుఁడు. ౨౮

విరాధుని యమునింబోలు కలంధునింగూడ పథించినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు రామునకుఁ బరాక్రమంబున సాటివచ్చువాఁడు భూలోకంబున నెవ్వఁడును లేడు. ౨౯

జనస్థానంబుననున్న రాక్షసుల నందఱు నొక్కఁడే పథించినట్టి మహావీరుఁడగు రామునిగుణంబుల వర్ణింప భూమియం దేరికిని శక్యంబుగాదు.

ధర్మాత్ముఁడగు లక్ష్మణుఁడును మదపుటేనుఁగువంటివాఁడు; ఇతనిబాణంబు ప్రోకిన దేవేంద్రుఁడేని జీవింపజాలఁడు. ౩౦

శ్వేతుఁడును జ్యోతిర్ముఖుఁడునగు నీయర్వురును సూర్యపుత్రులు. పరుణునకు హేమకూటుఁడను మఱియొక్కపుత్రుఁడున్నాఁడు. ౩౧

పరాక్రమవంతుఁడగు నలుఁడు విశ్వకర్మకుఁ బుట్టినవాఁడు; మహాపరాక్రమశాలియు బలవంతుఁడునగు దుర్ధరుఁడు పసుపుత్రుఁడు. ౩౨

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు నీకమ్మఁడు విభీషణుఁడు రామునివలన లంకా రాజ్యాధిపత్యంబునొంది రామునకు హితంబుసేయఁ బ్రార్థియున్నాఁడు. ౩౩

సువేలపర్వతప్రాంతంబున విడిసియున్న వానరసైన్యంబుకెఱుఁ గంతయు నీ కెఱింగించితిగదా ! ఇంకఁ జేయవలసిన కార్యముల విషయమయి నీ యిష్టము. అని శార్దూలుండు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౩౪

ఇది ముప్పదవసర్గము.

ముప్పదియొకటవసర్గము.

అట్లు శార్దూలాదిచారులు రాముఁ డనంతవానరసేవతో సువేలకైల

సువేలే రాఘవం కైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్. . ౧

చారాణాం రావణః శ్రుత్వా స్తాప్తం రామం మహాబలమ్,
జాతోద్వేగోఽభవ త్కింశ్చ త్సచివా నిద మబ్రవీత్. ౨

మన్త్రిణ శ్రీఘ్న మాయాస్తు సర్వే వై సుసమాహితాః,
అయం నో మన్త కాలో హి సమ్ప్రప్తః రాక్షసాః. 3

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మన్త్రిణోఽభ్యాగమన్ ద్రుతమ్,

తత స్స మన్తయామాస సచివై రాక్షసైస్సహ. ౪

మన్తయిత్వా స దుర్ధర్షః క్షమం యత్సమనన్తరమ్,
విసర్జయిత్వా సచివా స్పృహివేశ స్వ మాలయమ్. ౫

తతో రాక్షస మాహూయ విద్యుజ్జిహ్వం మహాబలమ్,
మాయావిదం మహామాయః ప్రావిశ ద్యౌత్ర మైథిలీ. ౬

విద్యుజ్జిహ్వం చ మాయాజ్ఞ మబ్రవీ ద్రాక్షసాధిపః.

మోహయిష్యావహే నీణాం మాయయా జనకాత్మజామ్. ౭

శిరో మాయామయం గృహ్య రాఘవస్య నిశాచర!,
త్వం మాం సముపలిప్తస్వ మహచ్ఛ సశరం ధనుః. ౮

ఏవముక్త స్తథేత్యాహ విద్యుజ్జిహ్వో నిశాచరః,
తస్య తుష్టోఽభవద్రాజా ప్రదదౌ చ విభూషణమ్. ౯

అశోకవనికాయాం తు సీతాదర్శనలాలసః,
నైర్మతానా మధిపతి స్సంవివేశ మహాబలః. ౧౦

ప్రాంతంబున విడిసియున్నాడని లంకారాజుండగు రావణునకుం జెప్పిరి. ౧

రావణుండు మహాబలుఁడగు రాముడువచ్చియున్నాడని చారులవలన విని కొంచెము భయముకొంది మంత్రులను జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

మన మాలోచింపవలసిన సమయమువచ్చినది. కావున మంత్రులందఱు శిశుమున నెచ్చరికతో నిచ్చటికివత్తురుగాక. అని రావణుఁ డాజ్ఞాపించెను. 3

ఆ రావణు నాజ్ఞనువిని మంత్రు లందఱు శిశుమున నకని సన్నిధికి వచ్చిరి.

అంత సారావణుండు మంత్రులతోఁగూడఁ జక్కఁగా నాలోచించెను. ౪

దుర్ధరుఁడగు సారావణుండు అవలం జేయవలసినదానిఁ గుఱించి చక్కఁగా నాలోచించి మంత్రు లం బొందని తనగృహంబునకుఁ బోయెను. ౫

అంత మహామాయుఁడగు సారావణుండు మా గులం బండితులను మహాబలుండునగు విద్యుజ్జిహ్వుఁడను రాక్షసుం బిలిచి యతఁడు వెంటరా నీతాదేవియందు స్థలఁబునకుఁ బోయెను. ౬

రాక్షసరాజుండగు రావణుండు మాయలుపెలిసిన విద్యుజ్జిహ్వం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

మనము మాయచేసి నీతాదేవిని మోసపుత్రము. ౭

విద్యుజ్జిహ్వుఁడా ! నీవు మాయచే రామునితల నొకటికల్పించి దానిని బాణసహితంబగు మహాధనుస్సుచుం దీసికొని నావెంటరమ్ము. అని రావణుండు విద్యుజ్జిహ్వునితోఁ జెప్పెను. ౮

అంత విద్యుజ్జిహ్వుండు రావణునిమాటనువిని యట్లే యని యియ్య కొనెను; అందుకు రాక్షసరాజుండగు రావణుండు సంతుష్టుఁడై యతనికిఁ గొప్పనిలువగల భూషణం బొకటి యొసంగెను. ౯

మహాబలశాలియు రాక్షసరాజుండు నగురావణుండు నీతం జూడఁగోరి యయ్యశోకవనంబునకే పోయెను. ౧౦

తతో దీనా మద్దైన్యాత్వాం దదర్శ భనదానుజః,
అథోముఖం శోకపరాముపవిష్టాం మహీతలే. ౧౧
భర్తారమేవ ధ్యాయన్తీ మశోకవనికాం గతామ్,
ఉపాస్యమానాం ఘోరాభీ రాక్షసీభిరిత స్తతః. ౧౨

ఉపసృత్య తత స్సీతాం ప్రహర్షం నామ కీర్తయన్,
ఇదం చ వచనం ధ్పష్ట మువాచ జనకాత్మజామ్. ౧౩

సాస్త్యైమానా మయా భద్రే య ముపాశ్రిత్య వల్లసే,
ఖరహన్తా స తే భర్తా రాఘవ స్సమరే హతః. ౧౪

చిన్నం తే సర్వతో మూలం దర్పస్తే నిహతో మయా,
వృసనేనాత్మ న స్సీతే! మమ భార్యా భవిష్యసి. ౧౫

విస్మజేమాం మతిం మూఢే! కిం మృతేన కరిష్యసి,
భవస్వ భద్రే! భార్యాణాం సర్వాసామిశ్వరీ మమ. ౧౬

అల్పపుణ్యే! నివృత్తార్థే! మూఢే! పణ్డితమానిని!,
శృణు భర్తృవధం నీతే! ఘోరం వృత్రవధం యథా. ౧౭

సమాయాతస్సముద్రాంతం మాం హన్తుం కిల రాఘవః,
వానరేన్ద్రిప్రణీతేన బలేన మహతా వృతః. ౧౮

సన్నివిష్ట స్సముద్రస్య వీడ్య తీరమథోత్తరమ్,
బలేన మహతా రామో వ్రజ త్యస్తం దివాకరే. ౧౯
ఆ థాధ్వని పరిశ్రాంత మర్ధరాత్రే స్థితం బలమ్,

అంతః గుబేరునికమ్మండగు రావణుడు దుఃఖమునొందినదియు నట్లు దుఃఖమునొందఁగనిదియు నేలంగూర్చుండి ముఖంబువాంచి పరమదుఃఖిత యయి మనంబున భర్తయగు రామునే ధ్యానించుచున్నదియు భయంకరా కారలగు రాక్షసస్త్రీలచేత రక్షింపఁబడుచున్నదియు నగుదాని విశోకపనికయం దున్నదాని సీతాదేవిం జూచెను.

౧౧,౧౨

అంత రావణుడు సీతాదేవి సమీపంబునకుఁబోయి మహాసంతోష వార్తను శిష్యువాఁడువలె నభినయించుచు నాబిడంజూచి దుష్టమగు సీమాటం శిష్యును.

౧౩

మంగళరూపిణివగుసీతా! నేనెంతవేడినను నీవెవ్వనియందలి మక్కువచే నొప్పుకొనకుంటివా? అట్టి ఖరునిం జంపినవాఁడు నీవెనిమిటిరాముఁడు యుద్ధంబున హతుఁడయ్యె.

౧౪

సీతా! సీగర్వమునకుండిన యాధారమునంతయు ఛేదించితిని; సీగర్వంబు సంతయుఁ బోఁగొట్టితిని; ఇంక సాప్తార్థనయుఁగూడ నెంతమాత్రము నక్కఱలేదు; నీదుఃఖంబుననే నీవు సాభార్యవు కాఁగలవు.

౧౫

మూఢురాలవగుసీతా! నీవింక నీబుద్ధిని విడువుము; చనిపోయినవానితో నీకేమికార్యము? మంగళరూపిణివగుసీతా! సాభార్యలకందఱుకును నీవీశ్వరివై యుండుము.

౧౬

అల్పపుణ్యురాలవు పురుషార్థరహితురాలవు బుద్ధిహీనురాలవు వివియుఁ జెలియకపోయినప్పటికిని సముద్రముఁ జెలిసినట్లు గర్వించియున్నదానవు నగు సీతా! పుత్రాసురుఁడు చచ్చినట్లు నీభర్త రాముఁడు చచ్చెను; వినుము.

౧౭

రాముఁడు నన్ను వధించుటకై వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు గొప్ప సేనతో వె బడింప సముద్ర తీరంబునొద్దకు వచ్చినాఁడు.

౧౮

అంత రాముఁడు సూర్యాస్తమయసమయంబునందు సముద్రోత్తర తీరంబున మహానైవ్యంబుతోఁగూడ విడిసియుండెను.

౧౯

అంత సానైవ్యమంతయు దానినడచుటచే నలసి యర్ధరాత్రంబున

సుఖసుప్తం సమాసాద్య చారిత్రం ప్రథమం చరైః. ౨౦

తత్ప్రహస్తప్రణీతేన బలేన మహతా మమ,
బలమస్య హతం రాత్రౌ యత్ర రామ స్ఫుల్కణః. ౨౧

పట్టసా న్పురిఘాం శ్చక్రాన్ దణ్డాన్ ఘ్నాన్ స్తనాయసాన్,
బాణజాలాని శూలాని భాస్వరా స్కూటముద్గరాన్. ౨౨

యష్టిశ్చ తోమరాన్ శక్తి శ్చక్రాణి ముసలానిచ,
ఉద్యమ్యాద్యమ్య రక్షోభిర్వానరేషు నిపాతితాః. ౨౩

అథ సుప్తస్య రామస్య ప్రహస్తేన ప్రమాధినా,
అసక్తం కృతహస్తేన శిర శ్చిన్నం మహాసినా. ౨౪

విభీషణస్సముత్పత్య నిగ్రహితో యదృచ్ఛయా,
దిశగి ప్రవాజిత స్సర్వైర్లక్ష్మణగి ప్లవగై స్సహ. ౨౫

సుగ్రీవో గ్రీవయా సీతే! భగ్నయా ప్లవగాధిపః,
నిరస్తహనుకశ్చేతే హనూమా న్రాక్షపై ర్హతః. ౨౬

జామ్బవా నథ జానుభ్యా ముత్పత నిహతో యుధి,
పట్టసై ర్బహుభి శ్చిన్నో నికృత్తగి పాదపో యథా. ౨౭

మైత్రశ్చ ద్వివిదశ్చోభా నిహతో వానరర్షభా,
నిశ్వసంతౌ రుదంతౌ చ రుధిరేణ సముక్షితౌ. ౨౮

అసినా వ్యాయతో చిన్నౌ మధ్యే హ్యరినిషూదనౌ,
అనుతిష్ఠతి మేదిన్యాం పనసగి పనసో యథా. ౨౯

సుఖనిద్రం జేందియుండునప్పుడు మొదలఁ జారులంబంపి యందలిజాడ
లన్నియొక గనుఁగొంటిమి ౨౦

ఎందు రామలక్ష్మణులున్నారో అట్టి యావానరసేనసంతయు బ్రహ
మండల గొప్పదగు నారాక్షససేనం దీసికొని వధించిపుచ్చెను. ౨౧

రాక్షసులు ఆడ్డఃత్తులను గదలచుజిన్నచక్రంబులను బెద్దచక్రంబులను
బెద్దయినపదండములను ఖడ్గంబులను బెక్కుబాణంబులను శూలంబులను సమ్మె
టలను ఇనుపగుదియలను కఱ్ఱలను ఘాతాగ్రంబులగుగదలను ఈటెలను ముసలం
బులను వానరులపై వేసవేలం బ్రయోగించిరి. ౨౨, ౨౩

అంత యుద్ధంబులఁ బ్రహరించువాఁడును నేర్పరియునగు ప్రహస్తండు
ఎంతమాత్రమును జోగునేయక మహాఖడ్గంబున నిమరించుచున్న రాముని
శిరంబును నఱకెను. ౨౪

విభీషణుఁ డాకాశంబున కుద్దమించిపో నుద్దమింప నదృష్టవశంబున
నొడిసిపట్టుకొనిరి; లక్ష్మణుండును ఇతరవానరు లందఱును దిక్కునకుం బాటిరి.

సీతా! ఇప్పుడు వానరరాజుండగు సుగ్రీవుండు కంతము విడిచిఁడి
యున్నాఁడు; హనుమంతుండు హనువువగిలి రాక్షసులచే హతుఁడై పడి
యున్నాఁడు.

మఱియు జాంబవంతుండు మ్రోకాళ్ళఁ కుద్దమింపుఁడు రాక్షసు లతనిం
బట్టి వెక్కుపట్టిసంబులచే ఖండించి వధించిరి; అతఁ డిప్పుడు నఱకఁబడి
నేలంగూలిన పృథ్వీంబుపగిలి నున్నాఁడు. ౨౫

దీర్ఘ దేహులును శత్రువులం జంపువారలనగు మైందద్వివిదులను వాన
రోత్రముల నిద్దఱు రాక్షసులు కటిప్రదేశంబున ఖడ్గంబుచే ఖండింప వారలు
సెత్తుటందోఁగుచు నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు రోదనంబునేయుచుఁ బ్రాణంబులు
విడిచిరి. ౨౬

పనుండు పనుసపండువలెఁ జిత్రవిధంబుగా ఖండింపఁబడి నేలంబడి
యున్నాఁడు.

నారాచై ర్బహుభిశ్చిన్న శ్చేతే దర్శ్యాం దరీముఖః,
కుముద స్తు మహాశేజా నిష్కూజ స్సాయకైః కృతః. 30

అజ్గదో బహుభిశ్చిన్న శ్చరై రాసాద్య రాక్షసైః,
పతతో రుధిరోద్ధారిక్షితౌ నిపతితాఙ్గదః. 31

హరయో మథితా నాగై రథ జాతై స్తథా పరే,
శాయితా మృదితాశ్చైవై ర్వాయువేగై రివాముద్బదాః. 32

సహృతా శ్చాపరే త్రస్తా హస్యమానా జఘన్యతః,
అభిద్రుతా స్తు రక్షోభిస్సింహై రివ మహాద్విపాః. 33

సాగరే పతితాః కేచిత్కేచిద్దగనమాశ్రితాః,
ఋతౌ వృతౌనుపారూఢా వానరీం వృత్తిమాశ్రితాః. 34

సాగరస్య చ తీరేషు శైలేషు చ వనేషు చ,
విజ్గళా స్తే విరూపాక్షైర్బహుభిర్బహవో హతాః. 35

ఏవం తవ హతో భర్తా ససైన్యో మమ సేనయా,
క్షతజార్ధ్విం రజోధ్వస్త మిదం చా స్యాహృతం శిరః. 36

తతః పరమదుర్ధరో రావణో రాక్షసేశ్వరః,
సితాయా మువశ్యణ్వంత్యాం రాక్షసీమిద మబ్రవీత్. 37

రాక్షసం క్రూరకర్తాణం విద్యుజ్జిహ్వం త్వమానయ,
యేన తద్రాఘవశిర స్సక్తామా త్వయమాహృతమ్. 38

విద్యుజ్జిహ్వస్తతో గృహ్య శిర స్త త్వశరాసనమ్,
ప్రణామం శిరసా కృత్వా రావణస్యాగ్రతః స్థితః. 39

తమబ్రవీత్తతో రాజా రావణో రాక్షసం స్థితమ్,
విద్యుజ్జిహ్వం మహాజిహ్వం సమీపపరివర్తనమ్. 40

దశముఖుడను వానరుడు పెక్కుబాణములచే వధింపఁబడి యొక గుహం బడియున్నాఁడు. మహాపరాక్రమశాలియగు కుముదుఁడు బాణములచే గతప్రాణుడై నిశ్శబ్దముగా నున్నాఁడు. 30

అంగదుఁడు రాక్షసులచేఁ బెక్కుబాణములం బ్రహరింపఁబడి నెత్తుటందోఁగి బాహుపురులు వీడిపడ మృతుడై నేలంబడెను. 31

పరుండి సుఖముగానిదురించుచున్న వానరులు కొందఱు వినుఁగలచేఁ ద్రొక్కఁబడి మృతులయిరి; కొందఱు కపటంబున వధింపఁబడిరి; కొందఱు వాయువేగంబుల మేఘులులువలెగుఱుములచేఁ ద్రొక్కఁబడి మృతబొందిరి.

మఱికొందఱు భయంబునఁ బరుగెత్తుడు రాక్షసులు, సింహంబులు మహాగజంబులంబోలె వారివెంటం దగిలి ప్రహరించి వధించిరి. 32

కొందఱు వానరులు సముద్రంబునంబడిరి; కొందఱు జాకాశంబున కెగసి తప్పించుకొనిరి; భల్లూకంబులు కొన్ని నిజంబగు వానరస్వభావంబు నవలంబించి వృక్షంబుల సారోహించినవి. 33

మఱియుఁ బెక్కుండురాక్షసులు సముద్రతీరప్రదేశంబునను బర్వతంబుల యందును వనంబులయందును వెదకివెదకి పెక్కుండ్ర వానరులం జంపిరి.

ఇట్లు నానైనికులు సీభర్తను ఆతనినైనృమునుం జంపిరి; నెత్తుటందడిసి దుమ్ముచేఁ గప్పబడియున్న రామునిశిరస్సునుగూడఁ జెచ్చియున్నారు. 34

అంతఁ బరమదుర్ధరుడగు రాక్షసరాజుండు రావణుండు సీతాదేవి యనుచుండ సమీపంబుననున్న నొకరాక్షసినిజూచి యిట్లని చెప్పెను. 35

యుద్ధరంగంబుననుండి రాముని శిరస్సిచ్చటికిఁ జెచ్చిన క్రూరకర్ముడగు రాక్షసుని విద్యుజ్జిహ్వంబు దోడ్కొనిరమ్ము అని రావణుండు రాక్షసితోఁ జెప్పెను. 36

అంత విద్యుజ్జిహ్వంబు ఆరామశిరస్సును భనుస్సునుం దీసికొనివచ్చి సాష్టాంగముగ నమస్కరించి రావణుని యెదుట నిలుచుండెను. 37

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుండు పెద్దనాలుకగల దనసమీపంబున నున్న విద్యుజ్జిహ్వంబుజూచి యిట్లని చెప్పెను. 38

అగ్రతః కురు సీతాయా శ్శీఘ్రిం దాశరథేశ్వరః,
అవస్థాం పశ్చిమాం భర్తా కృపణా సాధు పశ్యతు.

౪౧

ఏవ ముక్తం తు తద్రక్ష శ్శిరస్తత్ప్రియదర్శనమ్,
ఉపనివీష్య సీతాయాః క్షిప్రమస్తరధీయత.

౪౨

రావణ శ్చాపి చిత్తేష భాస్వరం కార్తుకం మహత్,
త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతం సీతామిదమువాచ హ.

౪౩

ఇదం తు తవ రామస్య కార్తుకం జ్యోసమాయుతమ్,
ఇహ ప్రహస్తేనానీతం హత్వా తం నిశి మానుషమ్.

౪౪

స విద్యుజిహ్వేన సహైవ తచ్ఛిరో
ధనుశ్చ భూమా వినికీర్య రావణః,
విదేహరాజస్య సుతాం యశస్వినీం
తతోఽబ్రవీత్తాం భవ మే వశానుగా.

౪౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకత్రింశస్సర్గః. ౩౧

ద్వాత్రింశస్సర్గః.

సా సీతా తచ్ఛిరో దృష్ట్వా తచ్చ కార్తుక ముత్తమమ్,
సుగ్రీవప్రీతిసంసర్గ మాఖ్యాతం చ హనూమతా.

౧

నయనే ముఖవర్ణం చ భర్తుస్తత్సద్దృశం ముఖమ్,
కేశాన్మేశాన్తదేశం చ తం చ చూడామణిం శుభమ్.
ఏతై స్సర్వై రభిజ్ఞానై రభిజ్ఞాయ సుదుగ్ధితా,

౨

శిఖ్రంబున నారామశిరస్సును సీతముందట నుంచుము; ఈదరిద్రు
రాలు తనపెనిమిటికిఁ గడవట నెట్టియవస్థ వచ్చినదో చక్కఁగా జూచుఁ
గాక. అని రావణుఁడు విద్యుజ్జిహ్వనితోఁ జెప్పెను. ౪౦

ఆవిద్యుజ్జిహ్వండు రావణునిమాటచువిని చూపరులనుఁ బ్రియంబు
గల్గించునట్టి యారామశిరంబును సీతాదేవిముందటనుంచి శిఖ్రంబున నావలికిం
జోయెను. ౪౧

అంత రావణుఁడు ముహూర్తంబులం బ్రసిద్ధంబును దేజోవంతంబునగు
నామహాధనుస్సును విద్యుజ్జిహ్వనిచేతనుండి తీసికొని సీతాదేవింజూచి యిట్లు
చెప్పెను. ౪౩

మఱియుఁ బ్రహస్తుఁడు రాత్రికాలంబున మనుష్యుడగు నీరాముని
వధించి యల్లెత్రాటితోఁగూడిన యతనిధనుస్సునుగూడ నిచ్చటికిఁ దెచ్చినాఁడు;
ఇదిగోచూడుము. అని రావణుఁడు సీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౪౪

ఆరావణుఁడు విద్యుజ్జిహ్వండునుందానును ఆరామునిశిరస్సును ధను
స్సుగు నేలఁబడవైచి యశస్వినియగు సీతాదేవింజూచి “ఇంక నీవు నా
యధీనురాలవగు” మని చెప్పెను. ౪౫

ఇది ముప్పదియొకటవసర్గము.

ముప్పదిరెండవసర్గము.

అంత నాసీతాదేవి ఆశిరస్సును ఉత్తమంబగు నాధనుస్సునుంజూచి
హనుమంతుఁడుచెప్పిన రామనుగ్రీవుల సఖ్యంబునుఁ దలఁచుకొని ఆకండ్లను
అముఖవర్ణంబును ఆవెండ్లుకలను ఆనెత్తిని ఆచూడామణింజూచి యుగఱుతు
లచే నది రామునితలవలెనే యున్నదని తెలిసికొని వరమదుఃఖితయయి
లేడియుంబోలె నుచ్చైస్సర్వరంబున రోదనంబు సేయుచుఁ గైకొనినిందించెను

విజగర్హే చ కైకేయీం క్రోశన్తి కురరీ యథా. 3

సకామా భవ కైకేయి! హతోఽయం కులనన్దనః,
కులముత్సాదితం సర్వం త్వయా కలహశీలయా. ౪

ఆర్యేణ కిం తే కైకేయి! కృతం రామేణ విప్రియమ్,
యన్తయా చీరవసన స్త్వయా ప్రసాపితో వసమ్. ౫

ఏవముక్త్వాతు వై దేహీ వేపమానా తపస్విని,
జగము జగతీం బాలా చిన్నా తు కదలీ యథా. ౬

సా ముహూర్తా త్సమాశ్వాస్య ప్రతిభధ్తచ చేతనామ్,
తచ్ఛిరస్సముపాస్మయ విలలాపాయతేక్షణా. ౭

హా హతాఽస్తి మహాబాహా! వీరవ్రత మనువ్రతా,
ఇమాం తే పశ్చిమావస్థాం గతాఽస్తి విధవా కృతా. ౮

ప్రథమం మరణం నార్యా భర్తు రైర్విగుణ్య ముచ్యతే,
సువృత్త! సాధువృత్తాయా స్సంవృత్తస్త్వం మ మాగ్రతః. ౯

దుగ్ధఖాద్దుగ్ధఖం ప్రపన్నాయా మగ్నాయా శ్శీకసాగరే,
యో హి మా ముద్యత స్త్రాతుం సోఽపి త్వం వినిపాతితః. ౧౦
సా శ్వేత్రో ర్థమ కౌసల్యా త్వయా పుత్రేణ రాఘవ!,
వత్సేనేవ యథా ధేను ర్వివత్సా వత్సలాకృతా. ౧౧

ఆపిప్లవం దీర్ఘ మాయుస్తే యై రనిన్ద్యపరాక్రమ!,
అన్యతం వచనం తేషా మల్పాయు రసి రాఘవ!. ౧౨

అథవా నశ్యతి ప్రజ్ఞా ప్రాజ్ఞ స్యాపి సత స్తవ,

కైకేయా! నీకోర్కె యాడేతినది; కులనందనుడగు రాముడు హతుడయ్యె; కలనాకారిణివగు నీవు రఘువంశమునంతయు నాశము నొందించితివి; అంక భరతాదులు నవశ్యము మృతులగుదురు. ౪

కైకేయా! నీవు రాముని నారవీరలు కట్టుకొని నొసగి నాతోగూడ నడవికి బంపితివే; సర్వలోకప్రియకారియగు రాముడు నీకట్టియపకారము నేమి కావించెను? అని సీతాదేవి విలపించెను. ౫

శోచనీయయు బాలయునగు సీతాదేవి యిట్లు విలపించి దుఃఖభయంబులవలన గడగడవడుతుచు భేసింపబడిన యరటిచెట్టువలె నేలంబడెను. ౬

వికాలంబులగు కండ్లుగల యాసీతాదేవి యంతఃగౌతవడికి దేతీ సుంజ్ఞంబొంది యారామశిరస్సును మూర్ఛొని యిట్లు విలపించెను. ౭

అయ్యో! మహాబాహుడా! వీరవ్రతము నవలంబించియున్నవాడా! హతనైతిని; నీమరణావస్థంబున బ్రతికియంటివే; విధవనైతిని. ౮

సదాచారసంపన్నుడవగు రాముడా! స్త్రీదోషమున భర్త ముందు మరణంబునొందునని చెప్పబడియున్నది; అట్లు గూడ లేదే; సదాచారసంపన్నువగు నామందట నీవు మృతించితివే; నీని కేమి కారణము? ౯

నేను దుఃఖమునొంది దుఃఖసముద్రంబున మునిగియుండగా నిట్టి సమయంబున నన్ను గాపాడవచ్చినట్టి నీవు గూడ హతుడవైతివే! ౧౦

రాముడా! నాయత్త కౌసల్య. దూడయూ దశిప్రేమగల యావు దూడ మృతించిండుటవలన మహాదుఃఖంబునొందునట్లు పుత్రుడవు నీవు మృతించిండుటవలన బరమదుఃఖంబు నొందునట్లు గావించబడినది. ౧౧

అపరిమేయంబగు పరాక్రమముగల రాముడా! మున్ను నీవు బహు కాలము జీవించువని చెప్పిన జ్యోతిషికులమాట యిప్పుడసత్యమయినది; నీ వల్పాయుష్కుడవయితివి. ౧౨

అటుగాదేని కాలము నీకు విరుద్ధముగా నుండుటంజేసి అదియే జ్యోతి

పచత్యేనం యథా కాలో భూతానాం ప్రభవోఽహ్యాయమ్.

అదృష్టం మృత్యు మానస్సగ కస్తా త్వం నయశాస్త్రవిత్,
వ్యసనానాముపాయజ్ఞగ కుశలో హ్యసి వర్జనే. ౧౪

తథా త్వం సంపరిష్వజ్య రౌద్రయాఽతిసృశంసయా,
కాశరాత్ర్యా మమాచ్ఛిద్య హృతగి కమలలోచన! ౧౫

ఉపశేషే మహాబాహో! మాం విహాయ తపస్విసీమ్,
ప్రియా మివ సమాశ్లిష్య పృథివీం పురుషర్షభ. ౧౬

అర్చితం సతతం య త్త ద్దనమాలైర్య ర్షయా తవ,
ఇదం తే మత్ప్రియం వీర! ధనుగి కాశ్చానభూషణమ్. ౧౭

పిత్రా దశరథేన త్వం శ్వశురేణ మమానఘ!,
సర్వై శ్చ పితృభిస్సార్ధం మానం స్వర్గే సమాగతః. ౧౮

దివి నక్షత్రభూత స్త్వం మహత్కర్తృకృతాం ప్రియమ్,
పుణ్యం రాజర్షివంశం త్వ మాత్మనస్సముపేక్షసే. ౧౯

కిం మాం న ప్రేక్షసే రాజన్! కిం మాం న ప్రతిభాషసే,
బాలాం బాల్యేన సంప్రాప్తాం భార్యాం మాం సహచారిణీమ్.

శ్వాస్త్రమునందుఁ బండితులయినవారును నీవిషయమయి బుద్ధిభ్రాంశము నొందు
నట్లు గావించియుండును. కాలము ననుస్తభూతంబులకును గారణంబుగదా!
అదియేమిచేసినను జేయవచ్చును. ౧౩

నీవు ననుస్తోపాయంబులు జెలిసినవాడవు! నీతిశాస్త్రజ్ఞుడవు; ఎట్టి
యపాయంబుల నేని తొలగించుకొన నుపాయములే; ఈవిధమున నేనుఱుపాటున
నెట్లు హతుడవైతివి? ౧౪

తామరపూలమంటికండ్లుగల రాముడా! నేను విధవనుగావలసినదానను
గావున నానిమిత్తమయి భయంకిరాకారయు నతిక్రూరయునగు కాళరాత్రి
నిన్ను హరించియుండును. ౧౫

మహాబాహుడవు పురుషశ్రేష్ఠుడవు నగులాముడా! దిక్కులేవిదానను
నన్నువిడిచి భూమినిం బ్రయురాలం బోలే గవ్రుగిలించుకొని కరుండి
యొన్నావు. ౧౬

పరాక్రమశాలివగురాముడా! నీచేతను నాచేతనుగూడ గంధమాల్బం
బుల భక్తిమెయిం బూజింపఁబడుచుండిన నాకుఁ బ్రయంబును గాంచనాలం
కృతంబునగు ధనున్న ఇప్పుడిట్టయినదే! ౧౭

పాపరహితుడవగు రాముడా! నీవు స్వర్గంబున నామామయు నీ
తండ్రియునగు దశరథమహారాతోను ఇంకను నీతాతలు మొదలగు నందఱిపిత
రులతోనుం జేరియున్నావు. ఇది నిశ్చయము. ౧౮

నీవు స్వర్గంబున విమానగతుడవై ఇంతకుమున్నే స్వర్గమునొందినవార
లును గొప్పకార్యములు నేయువారికిఁ బ్రయులునగు నీవంశంబునఁ బుట్టిన
యిత్వొకువు మున్నగుపుణ్యపురుషులం చూచుచుండువు. ౧౯

రాముడా! చిన్నదానను జిన్నతనంబుననుండియే నీయొద్దకువచ్చిన
దాననుభార్యను నిన్ను విడువక నీతోఁగూడ నున్నదానను; అట్టి నేను ఇట్లు
పెనువగలం బొందియుండఁగా నన్నేల కన్నెత్తిచూడవు? నాతో నేలమాట
లాడవు? ౨౦

సంశ్రుతం గృహ్లాతా పాణిం చరిష్యామితి యత్త్వయా,
స్తర తన్వమ కాకుత్స్థ! నయ మా మపి దుగ్ధితామ్. ౨౧

కస్తాస్తా మపహాయ త్వం గతో గతిమతాం వర!,
అస్తా ల్లోకా దముం లోకం త్యక్త్వా మామపి దుగ్ధితామ్.

కల్యాణైరుచితం యత్త త్పురిష్వక్తం మయైవ తు,
క్రవ్యాదై స్తద్భరీరం తే మానం విపరికృష్యతే. ౨౩

అగ్నిష్టోమాదిభిర్యజ్ఞై రిష్టవానా వృదక్షిణైః,
అగ్నిహోత్రేణ సంస్కారం కేన త్వం తు న లప్స్యసే. ౨౪

ప్రవ్రజ్యా ముపపన్నానాం త్రయాణామేకమాగతమ్,
పరిప్రత్యుతి కాసల్యా లక్షణం శోకలాలసా. ౨౫

స తస్యాగి పరిపృచ్ఛన్త్యా వధం మిత్రబలస్య తే,
తవ చాఖ్యాస్యతే నూనం నిశాయాం రాక్షసై ర్వధమ్. ౨౬
సా త్వాం సుప్తం హతం శ్రుత్వామాం చరత్తో గృహంగతామ్,
హృదయేన విదీర్ణేన న భవిష్యతి రాఘవః. ౨౭

మమ హేతో రనార్యాయా హ్యనర్హగి పార్థివాత్తజః,
రామస్సాగర ముత్తీర్య సత్త్వవాన్ గోష్ఠదే హతః. ౨౮

అహం దాశరథీనోధా మోహ త్వంకులపాంససీ,
అర్యపుత్రస్య రామస్య భార్యా మృత్యు రజాయత. ౨౯

రాముడా! నీవు వివాహంబున నాహస్తంబు గ్రహించునపుడు
సారోగూడ నుండెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసితివే; దాని నిప్పుడు జ్ఞప్తికి దెచ్చు
కొనుము; దుఃఖితనగు నన్నును దీసికొనిపోము. ౨౧

ఉత్తమగతిగలవారలలో నుత్తమండవగు రాముడా! నిన్ను విడిచి
యొండుటచే బరమదుఃఖితనైయున్న పరమప్రియనగు నన్నును ఎటు విడిచి
యిలాలోకంబుననుండి పరలోకంబునకు బోలివి. ౨౨

నేను మున్ను మంగళద్రవ్యంబులగు చందనాదులతో నలంకరించి యే
శరీరమును గవ్వగిలించుకొనుచుంటినో అట్టి నీశరీరమిప్పుడు నక్కలు మొద
లగు వానిచే నాకర్షింపఁబడుచున్నది. ౨౩

పూర్వదక్షిణలతో నగ్నిష్టామాదియాగంబులు గావించి యాగీయంబగు
నగ్నిహోత్రంబుచే సంస్కారంబు నొందఁ దగిన నీవు ఇట్లు వియాగంబును
జేయకమున్నే వ్యర్థముగా మృతినొందుట కేమి కారణము? ౨౪

ప్రవాసమునొందిన మువ్వరిలోను లక్షణం దోక్కండే వచ్చుటం
జూచి కొసల్యాదేవి పరమదుఃఖితయయి లక్షణుని "నీతారాను తెక్కడ?"
అని యడుగఁగలదు. ౨౫

అలక్షణుడు అట్లడుగుచున్న కొసల్యాదేవికి రాత్రికాలంబున రాక్ష
సులువచ్చి నిన్నును సీమిత్రనైవ్యంబును వధించిపోయిరిని చెప్పఁగలదు. ౨౬

రాముడా! ఆకొసల్యాదేవి నీవు నిదురించియుండునప్పుడు హతుడ
వగుటను నేను రాక్షసగృహంబునం జిక్కియుండుటను విని హృదయంబు
వలిగి మృతినొందును. ఎంతమాత్రము జీవింపఁజాలదు. ౨౭

దుష్టురాలనగు నానిమిత్తమయి యిట్టిదుష్టవధంబునకుఁ దగనివాఁడును
మహాబలకాలియు రాజపుత్రుఁడునగు రాముడు ఖరాదిభయంకరరాక్షసుల
నందఱుంజెసి అల్పుఁడును దుర్బలుఁడునగు ప్రహస్తునిచే జబ్బివాఁడు. ౨౮

రాముడు తనకులమునకు నాశంబుగల్గించుదాననని యెఱుంగక
యజ్ఞానంబున నన్ను వివాహమాడెను. అట్లు రామునకు భార్యయై మృత్యు
వయ్యెను. ౨౯

నూనమన్యాం మయా జాతిం వారితం దానముత్తమమ్,
యాఽహ మద్యేహ శోచామి భార్యా సర్వాతిథేరపి. 30

సాధు పాతయ మాం క్షీప్రం రామస్యోపరి రావణ!,
సమానయ పతిం పత్న్యా కురు కల్యాణముత్తమమ్. 31
శిరసా మే శిరశ్చాప్య కాయం కాయేన యోజయ.
రావ! నానుగమిష్యామి గతిం భర్తు ర్మహాత్మనః. 32

ఇతి సా దుఃఖసంతప్తా విలలాపాయతేక్షణా,
భర్తు శ్శిరో ధనుస్తత్ర సమీక్ష్య చ పునఃపునః. 33
ఏనం లాలవ్యమానాయాం సీతాయాం తత్ర రాక్షసః,
అభిచక్రామ భర్తార మనీకస్థగి కృతాజ్ఞలిః. 34
విజయస్వార్యపుత్రేతి సోఽభివాద్య ప్రసాద్య చ,
న్యవేదయదనుప్రాప్తం ప్రహ సంత వాహినీపతిమ్. 35
అమాత్యైః సుహిత స్సర్వైః ప్రహస్త స్సముపస్థితః,
తేన దర్శనకామేన వయం ప్రస్థాపితాః ప్రభో! 36
నూనమస్తీ మహారాజ! రాజభావాత్ మాన్వితమ్,
కించిదాత్యయికం కార్యం తేహం త్వం దర్శనం కురు. 37

వతచ్ఛ్చ్రీత్వా దశగ్రీవో రాక్షసప్రతివేదితమ్,
అశోకవనికాం త్యక్త్వా మన్త్రిణాం దర్శనం యయా,
స తు సర్వం సమర్థైః మన్త్రిభిః కృత్య మాత్మనః,
సఖాం ప్రవిశ్య విదధే విదిత్వా రామవిక్రమమ్. 38

నేను బూర్వజన్మమున నెవ్వరో కన్యాదానము సేయఁదలఁచి నప్పుడు దానికి విఘ్నము గావించియుండును; కావుననే ఇట్టి పరమధర్మాత్మఃడగు రామునకు భార్యనయ్య నీభోగకాలమున నిట్లు రామచరహంబునొంది దుఃఖించుచున్నాను. 30

రావణుడా! ఇంక శిశువులు నన్ను రామునిపైఁ బడవేయుము. ఇట్లు దంపతుల నొక్కటిగాఁజేర్చి యుత్తమంబగు మంగళము గావింపుము.

రావణుడా! రాముని శిరస్సుతో నాశిరస్సును అతనిదేహముతో నాదేహమును జేర్పుము. మహాత్ముడగు వెనిమిటితో ననుగమనంబు గావించెదను. అని సీతాదేవి విలపించెను. 31

ఇట్లు వికాలంబగుకండ్లుగల యాసీతాదేవి వెనిమిటిశిరస్సును ధనుస్సునుజూచి పరమదుఃఖితయయి విలపించినది. 32

అప్పుడు సీతాదేవి యిట్లు విలపించుచుండఁగా ద్వారపాలకుడగు రాక్షసుండు చేమోడ్పుగీలించి రావణునొద్దకు వచ్చెను. 33

అంత నారాక్షసుండు “జయజయ” యని నమస్కరించి సవినయంబుగా సేనానాయకుడగు ప్రహస్తుండు వచ్చియున్నాడని చెప్పెను. 34

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ప్రహస్తుండు మంత్రులనందఱుగూడి వచ్చియున్నాడు; అతఁడు మీదిర్భవంబుగోరి నన్నుఁ బంపిసాఁడు. 35

మహారాజుండవగు రావణుడా! గొప్పకార్య మొకటియున్నది. అది యప్పుడే చేయఁతగినదైనను మీయాజ్ఞానుకూలముగ గనిపెట్టియున్నారు; నీవు వారలకు దిర్భవం బొసంగుము. అని యారాక్షసుండు రావణునకుం జెప్పెను.

రావణుండు ఆ రాక్షసుండు చెప్పినమాటనువిని యగోకపనంబును విచిడి మంత్రులం జూడఁబోయెను. 36

ఆ రావణుండు రామపరాక్రమంబుఁ దెలిసికొని సభం బ్రవేశించి మంత్రులతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి కార్యమునంకయుం గావించెను. 37

అస్తథానం తు తచ్ఛీర్షం తచ్చ కార్తుక ముత్తమమ్,
జగమ రావణ వైష్ణవ నిర్యాణసమనస్తరమ్.

౪౦

రాక్షసేంద్ర స్తు తై స్సార్థం మన్త్రిభి ర్భీమవిక్రమైః,
సమర్థయామాస తదా రామకార్యవినిశ్చయమ్.

౪౧

ఆవిదూరస్థితాన్ సర్వా నృలాధ్యక్షాన్ స్తైషిణః.

అబ్రవీత్కలసదృశో రావణో రాక్షసాధిపః.

౪౨

శీఘ్రం ఖేరినినాదేన స్ఫుటకోణాహతేన మే,

సమానయధ్వం సైన్యాని వక్తవ్యం చ న కారణమ్.

౪౩

తత స్తథేతి ప్రతిగృహ్య తద్వచో

బలాధిపాస్తే మహ దాత్మనో బలమ్,

సమానయం శ్చైచ్చ సమాగమం చ తే

న్యవేదయ న్భర్తరి యుద్ధకాక్షిణి.

౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వాత్రింశస్సర్గః. ౩౨

త్రయస్త్రింశస్సర్గః.

సీతాం తు మోహితాం దృష్ట్వా సరమా నామ రాక్షసీ,

ఆససాదాథ వైదేహీం ప్రియాం ప్రణయిసీం సఖీమ్.

౧

మోహితాం రాక్షసేంద్రేణ సీతాం పరమదుఃఖితామ్,

ఆశ్వాసయామాస తదా సరమా మృదుభాషిణీ.

౨

సా హి తత్ర కృతామిత్రం సీతయా రక్ష్యమాణయా,

రక్షస్తీ రావణాదిష్టా సానుక్రోశా దృఢవ్రతా.

౩

రావణుడు పోయినంతనే ఆరామునితలయును ఆధుస్సును అంతర్థానంబు నొందినవి. ౪౦

అప్పుడు రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు భీయంకరపరాక్రములగు మంత్రులతోగూడ నాలోచించి రామునింగుఱించి చేయవలసిన కార్యమును నిశ్చయించెను. ౪౧.

మృత్యుసమానుడును రాక్షసేశ్వరుడు నగు రావణుడు తన సమీపంబున నున్న తన మేలుగోరునట్టి సేనాధ్యక్షులంజూచి యిట్లు చెప్పెను. ౪౨

దృఢమయిన దండముచే భేరినాయించి నానైన్యముల నన్నింటిని రావింపుడు; కారణ మేమియుఁ జెప్పవలదు. అని రావణుడు సేనాధ్యక్షులతోఁ జెప్పెను. ౪౩

అంత నాసేనానాయకులు అట్లేయని రావణునిమాట కియ్యకొని తమ వశంబుననుండిన మహానైన్యంబుల రావిచిరి; అట్లు నైన్యంబు లన్నియు నన్నద్ధములయివచ్చి యుండుటకు యుద్ధకాముడగు రావణురకుం జెప్పిరి. ౪౪

ఇది ముప్పదిరెండవసర్గము.

ముప్పదిమూడవసర్గము.

అంత విభీషణభార్యయగు సరమయనురాక్షసి సీతాదేవి మోహితయగుటంజూచి తనప్రియురాలను స్నేహితయును చెలికత్తెయునగు సీతాదేవి యొద్దకుఁ బోయెను. ౧

సరమ రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునిచే మోహపుచ్చబడి పరమదుఃఖితయయియున్న సీతాదేవిని మెత్తనిమాటల నిట్లుని యూఱిడించెను. ౨

అసరమ దయగలదియు దృఢవ్రతయుఁ గావున రావణాజ్ఞచే సీతాదేవిని రక్షించుచుచు నాసీతాదేవి గుణంబులవలన నాబిడయందు మిక్కిలియు స్నేహము గలదయ్యెను. ౩

సా దదర్శ తత స్సీతాం సరమా నష్టచేతనామ్,
ఉపావృత్యోత్థితాం ధ్వస్తాం బడబా మివ పాంసులామ్. ౪
తాం సమాశ్వాసయామాస సఖి స్నేహేవ సువ్రతా,

సమాశ్వసిహి వై దేహి! మాభూ త్తే మనసో వ్యథా. ౫

ఉక్తా యద్రావణేన త్వం ప్రత్యుక్తశ్చ స్వయం త్వయా,
సఖిస్నేహేన తద్భీరు! మయా సర్వం ప్రతిశ్ఛతమ్. ౬
లీనయా గహనే శూన్యే భయ ముత్సృప్య రావణాత్,
తవ హేతో ర్వీకాలాక్షి! న హి మే జీవితం ప్రియమ్. ౭

స సంభ్రాంత శ్చ నిష్కాన్తో యత్కృతే రాక్షసాధిపః,
తచ్చ మే విదితం సర్వ మభినిష్క్రమ్య మైథిలి! ౮
న శక్యం సౌప్తికం కర్తుం రామస్య విదితాత్మనః,
వధశ్చ పురుషవాన్ ఘే తస్మి నైవ వోపద్యతే. ౯

న త్వేవ వానరా హస్తం శక్యాగి పాదపయోధినః,
సురా దేవర్ష భేదేవ రామేణ హి సురక్షితాః. ౧౦

దీర్ఘవృత్తభుజశ్శ్రీమాన్తహోరస్కగి ప్రతాపవాన్,
ధన్వీ సహననోపేతో ధర్మాత్మా భువి విశ్రుతః. ౧౧
విక్రాన్తో రక్షితా నిత్య మాత్మనశ్చ పరస్యచ,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా కుశలీ నయశాస్త్రవిత్. ౧౨

హస్తా పరబలౌఘానా మచిన్త్యబలపౌరుషః,

అంత నానందము శ్రమనివారణార్థము చేలంబొరలి దుష్టుచే: గవ్వఁ బడియున్న యాఁడుగుఱ్ఱమువలె నున్నదియ నప్తసంజ్ఞయనగు సీతంజూచె ను మంచి ప్రకములుగల యానందము సభిన్నేహంబున నాసీతాదేవి నూఱు డి.చెను.

సీతాదేవీ! ఊఱుటనొందుము. మనంబునకు దుఃఖంబు దెచ్చుకొన వలదు. గ

వికాలంబులగు కండ్లుగలదానవు భయపడు స్వభావముగల దానవునగు సీతాదేవీ! నీతో రావణుఁ డేమిచెప్పినాఁడో అందుకు బదులు రావణునితో నీవేమి చెప్పితివో అదంతయు నీపై స్నేహంబున రావణభయంబునంగూడ విడిచి వేరొకరహస్య ప్రదేశంబున దాగియుండివింటిని: నీ నిమిత్తమే నేను బ్రాణంబులనైనను సరకు సేయను. ౬, ౭

సీతాదేవీ! మఱియు నేనినిమిత్తమయి రాక్షసరాజుండగు నారావణుఁడు వేరొకపాటునంబోయెనో అకారణమునంగూడ నేనుచెలిసికొనివచ్చినాను.

రాముఁడు సనుస్తంబుచెలిసినవాఁడు. అతని నిద్రాసచయంబున మోసముచే జంప నలవికాదు. మఱియుఁ బురుషశ్రేష్ఠుండగు సతని వధించుటయే యసంభావితము. ౮

దేవేంద్రునిచేత దేవతలుంబోలె రామునిచే జక్కగా రక్షింపఁబడుచున్నవారలకు వృక్షంబులం బోరునట్టి మహాబలకాలులునగు వానరులం జంప నెంతమాత్రము శక్యముకాదు. ౧౦

సీతాదేవీ! దీప్లుంబులును గుండ్రములునగు భుజములుగలవాఁడును, శ్రీమంతుఁడును, వికాలవత్తుఁడును, మహాపరాక్రమకాలియు, ధనుర్ధరుఁడును, శోభనావయవసన్నివేశుఁడును, ధర్మాత్ముఁడును, గీర్తిమంతుఁడును, బరాక్రమపాతుఁడును, దమ్ముడగు లక్ష్మణునింగూడి సర్వకాల సర్వావస్థలయందును దన్ను రక్షించుకొని యికరులనుగూడ రక్షించువాఁడును, క్షేమపంతుఁడును నీతిశాస్త్రంబు జక్కగాఁచెలిసినవాఁడును, శత్రునైన్యంబు లెంతయయినను

న హతో రాఘవ శ్రీమాన్ సీతే! శత్రునిబర్హణః.

౧౩

అయు క్తబుద్ధికృత్యేన సర్వభూతవిరోధినా,
ఇయం ప్రముక్తా రాద్రేణ మాయా మాయావిదా త్వయి. ౧౪

శోక స్తే విగత స్సర్వగ్ల కల్యాణం త్వా ముపస్థితమ్,
ధృవం త్వాం భజతే లక్ష్మీని ప్రియం ప్రీతికరం శృణు. ౧౫

ఉ త్తీర్య సాగరం రామ స్సహ వాసరసేనయా,
సన్నివిష్ట స్సముద్రస్య తీర మాసాద్య దక్షిణమ్. ౧౬
దృష్టో మే పరిపూర్ణార్దగ కాకుత్స్థ స్సహలక్షణః,
స హి తై సాగరాంతైర్భుజై స్తిష్ఠతి రక్షితః. ౧౭

అనేన ప్రేషితా యే చ రాక్షసా లఘువిక్రమాః,
రాఘవ స్తీర్ణ ఇత్యేవ ప్రనృత్తి నై రి హాహృతా. ౧౮
స తాం శ్రుత్వా విశాలాక్షీ! ప్రవృత్తిం రాక్షసాధిపః,
ఏష మస్త్రయతే సర్వై స్సచివైస్సహ రావణః. ౧౯

ఇతి బ్రువాణా సరమా రాక్షసీ సీతయా సహ,
సర్వోద్యోగేన నై న్యానాం శబ్దం శ్రుత్వా భైరవమ్. ౨౦
దణ్డనిరాతవాదిన్యా శ్రుత్వా భేర్యా మహాస్వనమ్,
ఉవాచ సరమా సీతా మిదం మధురభాషిణీ. ౨౧

సన్నాహజననీ హ్యేషా భైరవా భీరు! భేరికా,
భేరినాదం చ గమ్భీరం శృణు తోయదనిస్వనమ్. ౨౨

సరకునేయక వధించువాఁడును, అమేయంబులగు బలపౌరుషంబులు గలవాఁడును, శత్రుసంహారయు జయలక్ష్మీవిరాజమానుఁడునగు రాముఁడు హతుఁడు కాలేదు. అకని నెవ్వరును వధింపఁజాలరు. ౧౧, ౧3

దుష్టబుద్ధియు సమస్తభూతవిరోధియు మాయలా బండ్లితుఁడును రాదుఁడునగు రావణుఁడు నిన్ను భయపఱచుటకై యామాయం గావించి నాఁడు ౧౪

నీదుఃఖంబంతయుఁ బోయినది. మంగళము నిన్నుఁ బొందఁబోవుచున్నది. నీ వింక లక్ష్యం బొందఁగలవు. ఇది నిశ్చయము. సంతోషకరంబగు నాస్మియవార్త నాలకింపుము. ౧౫

రాముఁడు వానరసేతోఁగూడ సముద్రంబుదాటివచ్చి సముద్రదక్షిణతీరంబున నున్నాఁడు. ౧౬

పూర్వకాముఁడగు రాముని లక్ష్యబునితోఁగూడ నేను జూచినాను. అతఁడు సముద్రతీరంబున వానరనైన్యంబులచే సురక్షితుఁడై యున్నాఁడు.

ఈ రావణుఁడు పంపినశ్రీమద్రాములగు నారాక్షసులును రాముఁడు సముద్రంబు దాటివచ్చినాడనియే యిచ్చటికి సమాచారము జెచ్చినారు.

వికాలంబులగు కన్నులుగల సీతాదేవీ! రాక్షసేశ్వరుఁడగు నీరావణుఁడు అసమాచారంబువినియే యిప్పుడు మంత్రులయందఱితోను నాలోచించుచున్నాఁడు. అని సరమ సీతతోఁ జెప్పెను. ౧౭

సరమ యీ ప్రకారంబునఁ జెప్పుచుండునప్పుడె సీతతోఁగూడ నైని మలు సేయుప్రయత్నంబులఁగలిగిన భయంకరభవనిని వివేను. ౧౮

అంత సరమ దండఘాతంబున మ్రోగుచున్న భేరీమహాధ్వనిని విని సీతాదేవింజూచి మధురవచనంబుల నిట్లని చెప్పెను. ౧౯

భయపడునస్వభావముగల సీతాదేవీ! భయంకరముగా భేరిని వాయించుట నైనికుల సన్నద్ధులఁ గావించుటకుఁగదా! ఆట్లు గంభీరంబుగా మేఘగర్జనంబువలె భవనిగలుగునట్లు భేరివాయింపఁబడుచున్నది. వినుము. ౨౦

కల్వ్యస్తే మత్తమాతజ్ఞా యుజ్యస్తే రథవాజిన,
హృష్యస్తే తురగారూఢాగి ప్రాసహస్తా సహస్రశః. ౨౩

తత్ర తత్ర చ సన్నద్ధా సమృతస్తి పదాతయః,

ఆపూర్యస్తే రాజమార్గా నై నైర్యై రదృభతదర్శనైః,
వేగవద్భి ర్నదద్భిశ్చ తోయామై రివ సాగరః, ౨౪

శస్త్రాణాం చ ప్రసన్నానాం చర్తణాం వర్తణాం తథా. ౨౫

రథవాజిగజానాం చ భూషితానాం చ రక్షసామ్,

ప్రభాం విసృజతాం పశ్య నానావర్ణాం సముత్థితామ్. ౨౬

వనం నిర్దహతో ఘర్తే యథారూపం విభాషసోః,

ఘట్టానాం శృణు నిరోషం రథానాం శృణు నిస్వసమ్. ౨౭

హయానాం హేషమాణానాం శృణు తూర్యధ్వనిం యథా,

ఉద్యతాయుధహస్తానాం రాక్షసేన్ద్రానుయాయినామ్. ౨౮

సమృష్టా రక్షసా మేష తుములో రోమహర్షణః,

శ్రీ స్త్రావ్యం భజతి శోకఘ్నీ రక్షసాం భయ మాగతమ్. ౨౯

రామగి కమలపత్తాక్షో దైత్యానామివ వాసవః,

వినిర్జిత్య జిత్రోధ స్త్రావ్య మచిన్త్య పరాక్రమః. ౩౦

రావణం సమరే హత్వా భర్తా త్వాఽధిగమిష్యతి,

విక్రమిష్యతి రక్షస్సు భర్తా తే సహలక్షణః. ౩౧

యథా శత్రుఘ్న శత్రుఘ్నో విష్ణునా సహ వాసవః,

మదపుటేనుగుల నలంకరించుచున్నారు. రణంబులకు గుఱ్ఱంబులఁ గూర్చుచున్నారు. గుఱ్ఱపువారలు ప్రాసహస్తలయి వేసవేలుగా సంతోషంబున రిజృంభించుచున్నారు. ౨౩

అచ్చటచ్చటఁ బదాలినైన్యంబులును సన్నద్ధంబులయి గురిపులు చేరుచున్నవి చూడుము.

రేగవంతంబులును సింహసాదంబులు సేయుచున్నవియుఁ జూపరుల కాశ్చర్యము గలిగించునవియునగు నైన్యంబులచే జలసమూహంబుల సముద్రంబువఱి రాజమార్గంబులు నిండియున్నవి. ౨౪

నిర్రలంబులగు నాయుధంబులు డాలువాణులఁ గవచంబులు రథంబులు గుఱ్ఱంబులు నేనుఁగులు రాక్షసులభూషణంబులు ఇవి యొంకయుఁ గాంతితో మ్రొగుచున్నవి; వీనికాంతి నానావర్ణములు యెండకాలంబున నడవిని దహింపు కార్చిచ్చు కాంతియుఁబోలే నున్నది. ౨౫, ౨౬

వీనుఁగుఁడఁ గట్టిన ఘంటలు మ్రొగుచున్నవి; రథంబులు పోవుటచేఁ గలుగుకల్పమును రినుము; వాద్యధ్వనివలెనున్న గుఱ్ఱములయఱపును వినుము.

రాక్షసరాజుఁడగు రావణునిభటు వీరాక్షసులు ఆయుధంబులఁ బైకెత్తి పట్టుకొని తుములయిగను జూపరులకుఁ గగుర్పాటుగల్గనట్లును సన్నాహంబుగావించుచున్నారు చూడుము. ౨౮

ఇంక నీదుకిఖిలుపోయి నీకు జయలక్ష్మీగలుగును. రాక్షసులకు భయంబు వచ్చినది. ౨౯

తామరపూతేఱుంబోలే వికాలసుందరంబులగు కన్నులుగలవాడును జితశ్రోధుఁడును అచిత్త్యపరాక్రముఁడునగు రాముఁడు దైత్యుల దేవేంద్రుఁడంబోలే యుద్ధంబుఁ రావణుంజంపి నిన్నుఁ బొందఁగలఁడు. సందేహము లేదు. ౩౦

దేవేంద్రుండు విష్ణుగూడి శత్రువులయందుఁ బరాక్రమించునట్లు నీపెనిమిటి రాముఁడు లక్ష్మణుగూడి రాక్షసులయందుఁ బరాక్రమించఁ గలఁడు. ౩౧

ఆగతస్య హి రామస్య ఊప్రమజ్జగతాం సతీమ్. 32

అహం ద్రక్ష్యామి సిద్ధార్థాం త్వాం శత్రౌ వినిపాతితే;
అశూఞ్చాన్యనన్దజాని త్వం వర్తయిష్యసి శోభనే. 33

సమాగమ్య పరిష్కంభ్య తస్యోరసి మహోరసః,

అచిరాంతోఽత్యతే నీతే! దేవి తే జఘనం గతామ్. 34

భృతామేతా మ్భహూన్తాసాన్వేణీం రామో మహాబలిః,

తస్య దృష్ట్వా ముఖం దేవి! పూర్ణచంద్రో మి వోదితమ్. 35

మోఽత్యసే శోకజం వారి నిర్తోకమివ పన్నగీ,

రావణం సమరే హత్వా న చిరా ద్దేవి! మైథిలి. 36

త్వయా సమగ్రః ప్రియయా సుఖార్హో లప్స్యతే సుమ్.

సమాగతా త్వం వీర్యేణ మోదిష్యసి మహాత్మనా 32

సువరేణ సమాయుక్తా యథా సన్యేన మేదిసి

గిరవరమభితోఽనువర్తమానో

హయశ్రవ మణ్డిలమాశు యః కరోతి,

తమిహ శరణమభ్యుపైహి దేవం

దివసకరం ప్రభవో హ్యయం ప్రజానామ్. 33

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రయస్త్రింశ స్సర్గః. 33.

చ తు స్త్రిం శ స్స ర్గః.

అథ తాం జాతసంతాపాం తేన వాక్యేన ఫాహితామ్,
సర మాఽహ్లాదయామాస పృథివీం ద్వారివామ్భసా. ౧

శత్రువు వధివలబడినవెనుక నీవు సిద్ధార్థురాలవై రామునియంకంబు
నొందియున్న నిన్ను నే నింక శిశువునఁ జూడఁగలను. 3.9

మంగళహాసినివగు సీతాదేవీ ! నీవింక శిశువునఁ జేసి నీవు
గర్భిణిలించుకొనియుండు వికాలవత్సుడగు రామునివత్సస్థలంబున నానంద
బాష్పంబుల విడువఁగలవు. 3.3

సీతాదేవీ ! మహాబలుడగు రాముఁడు వెక్కుమాసంబులనుండి నీవు
భరంచియున్న నీవెనుక వ్రేలాడుచుండు నీతలజడకు ఇంక శిశువునఁ
చేసి విడిపించును. 3.4

సీతాదేవీ ! ఉదితంబగు పూర్ణచంద్రుంబోలినట్టి యారామునిముఖంబు
జూచినంతనే నీవు నర్దుచు కుబుసనువిడుచునట్లు దుఃఖమును విడువఁగలవు.

సీతాదేవీ ! సుఖార్హుడగు రాముఁడు ఇంక శిశువునఁ జేసి యుద్ధంబున
రావణునివధించి సుపూర్ణమనోరథుడై ప్రియురాలవగు నిన్నుఁగూడి సుఖంబు
నొందఁగలఁడు. 3.5

సస్యముతోఁగూడినభూమి మంచివర్షముచే నుల్లసిల్లినట్లు నీవు మహా
త్ముడగు రామునిగూడి యతనిపరాక్రమంబుచే నెంతయు సంతోషించు
గలవు. 3.6

ఎవ్వఁడు వర్షతోత్తమనుగు మేరుపర్వతముచుట్టును దిరుగుచు గుఱ్ఱ
ముంబోలె మండలగతిం జేయుచున్నాఁడో అట్టి సూర్యు నిప్పుడు శిశువుముగా
శరణుపొందుము. ఈదేవుఁడు సమస్తప్రజలకును గారణభూతుఁడు కావున
సమస్తకులంబుల నొనంగును. అని నరమ సీతాదేవితోఁ జెప్పెను. 3.7

ఇది ముప్పదిమూడవసర్గము.

ముప్పదినాలుగవసర్గము.

అట్లు సుతాపంబునొందినదియు మోహితయువగు సీతాదేవిని నరమ
మధురవచనంబులచే నాకాశము భూమిని జలంబుచేతఁ జల్లఁజేయునట్లు
సంతోషపఱచెను.

తత స్తస్యా హితం సఖ్యా శ్చిక్షీర్వాస్తీ సఖవచః,
ఉవాచ కాలే కాలజ్ఞా స్తితపూర్వాభిభాషిణీ.

౨

ఉత్సహేయ మహం గత్వా త్వద్వాక్య మసితేక్షణే!,
నివేద్య కుశలం రామే ప్రతిచ్ఛన్నా నివ ర్తితుమ్.

౩

న హి మే క్రమమాణాయా నిరాలమ్బే విహాయసి,
సమర్థో గతిమన్వేతుం పవనో గరుడోఽపివా.

౪

ఏవం బ్రువాణాం తాం సీతా సరమాం పున రబ్రవీత్,
మధురం శ్లక్ష్యయా వాచా పూర్వం శోకాభిషన్నయా.

౫

సమర్థా గగనం గన్తు మపి వా త్వం రసాతలమ్,
అవగచ్ఛామ్యకర్తవ్యం కర్తవ్యం తే మదన్తరే.

౬

మత్ప్రియం యది కర్తవ్యం యది బుద్ధిః స్థిరా తవ,
జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తం గత్వా కింకరోతీతి రావణః.
స హి మాయాబలః స్మారో రావణ శ్శత్రురావణః,
మాం మోహయతి దుష్టాత్తా పీతమాత్రేవ వారుణీ.

౭

౮

తర్జాపయతి మాం నిత్యం భర్తాపయతి చాసకృత్,
రాక్షసీభి స్సుఘోరాభి ర్యా మాం రక్షన్తి నిత్యశః.

౯

అంత నేకాలంబున నేదిచేయవలయునో అదంతయుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినదగు నా సరమ సీతాదేవికి మిక్కిలియు సంతోషము గల్గునట్లుచేసి తనన్నేహంబుఁ జూపంగోరి చిఱునగవు మొగంబునఁ దోఁప సీతాదేవితో నిట్లని చెప్పెను.

౨

నల్లనికండ్లుగల సీతాదేవి! నేను ఎవ్వరికిని దెలియకుండునట్లు రాముని యొద్దకుఁబోయి నీవు జేమంబుఁ జెప్పమన్నావని రామునకుం జెప్పి రావలె నని కోరెదను.

3.

నిరాధారంబగు నాకాశంబునందు నేను బోవుచుండఁగా నాలా సరిగా నడచుటకు వాయుగరుత్తంతులేనియు సమర్థులుకారు. అని సరమ పీతతోఁ జెప్పెను.

౪

సీతాదేవి ఇట్లు చెప్పుచున్న యాసరమంజూచి మున్ను దుఃఖంబునఁ దొట్టుపడుచుండి యిప్పుడు మనోహరంబయి యొప్పుచు నున్నవనంబున నిట్లని చెప్పెను.

౫

నీవు ఆకాశంబునకుఁగాని పాతాళంబునకుఁగాని పోఁగలవు. సందియము లేదు. నావిషయమయి మఱి యెవ్వరికినిఁ జేయ నలవిగాని దానినింగూడ నీవు చేయఁగలవని నాకుఁ దెలియును.

౬.

నీకు నాకోర్కి నెఱవేర్చవలెనని తలంపు స్థిరముగాఁగలదేని నీవు రావణునియొద్దకుఁబోయి యితఁ డేమిసేయుచున్నాఁడో తెలిసికొనిరమ్ము.

౭

మాయాబలంబుగలవాఁడును నిర్దయుఁడును శత్రువుల నేడ్పించువాఁడును దుష్టాత్ముఁడునగు నారావణుఁడు త్రాఁగఁబడిన మద్యంబువలె నాకు మఱి మఱికి మోహంబు గల్గించుచున్నాఁడు.

౮

ఆరావణుఁడు నాకుఁ గావలియందు రాక్షసస్త్రీలు నన్ను భయంక రంబులగు నానావిధచేష్టలచేతను మాటలచేతను భయపఱచునట్లు చేయు చున్నాఁడు.

౯

ఉద్విగ్నాశజ్జితా చాస్తి న స్వస్థం చ మనో మమ,
తద్భయా చ్ఛాపా ముద్విగ్నా అశోకవనికాం గతా. ౧౦

యది నామ కథా తస్య నిశ్చితం వాఽపి యద్భవేత్,
నివేదయేథా స్వర్వం తత్పరో మే స్యాదనుగ్రహః. ౧౧

సా త్వేవం బ్రువతీం సీతాం సరమా వల్లుభాషిణీ,
ఉవాచ వదనం తస్య స్పృశ స్తీ బాష్పవిక్లబమ్. ౧౨
ఏష తే యద్యభిప్రాయ స్తదా గచ్ఛామి జానకీ!,
గృహ్య శత్రో రభిప్రాయ ముపావృత్తాం చ పశ్యమామ్. ౧౩

ఏవ ముక్త్వా తతో గత్వా సమీపం తస్య రక్షసః,
శుశ్రావ కథితం తస్య రావణస్య సమన్త్రిణః. ౧౪

సా శ్రుత్వా నిశ్చయం తస్య నిశ్చయజ్ఞా దురాత్తనః,
పునరేవా గమత్త్విప్ర మశోకవనికాం తదా. ౧౫

సా ప్రవిష్టా పున స్తత్ర దదర్శ జనకాత్మజామ్,
ప్రతీక్షమాణాం స్వామేవ భ్రష్టపద్మా మివ శ్రియమ్. ౧౬

తాం తు సీతా పునః ప్రాప్తాం సరమాం వల్లుభాషిణీమ్,
పరిష్వజ్య చ సుస్నిగ్ధం దదౌ చ స్వయమాసనమ్. ౧౭

ఇహాసీనా సుఖం సర్వ మాఖ్యాహే మమ తత్త్వతః,
శ్రూరస్య నిశ్చయం తస్య రావణస్య దురాత్తనః. ౧౮

నేను మిక్కిలియు భయంబునొంది ప్రాణసంశయమును బొంది యున్నాను. నామనస్సునను నెప్పుదిలేదు. ఈయనోకవనంబున నారావణుని వలననే పరమభీతయయి యున్నాను. ౧౦

ఆరావణుఁ డేమిసేయ నిశ్చయించునో ఆవృత్తాంత మంతయు నాకు వచ్చి చెప్పుదువేని నీయందు నాకు మిక్కిలియుఁ గృతజ్ఞతగలుగును. అని నీతాదేవి సరమతోఁ జెప్పెను. ౧౧

మధురభాషిణియగు నాసరమ ఇట్లు చెప్పుచున్న సీతాదేవింజూచి కన్నీళ్లుకాటుచున్న యాచిడమొగమును దడపుచు నిట్లని చెప్పెను. ౧౨

సీతాదేవి! ఇది నీయభిప్రాయమగునేని నే నిప్పుడేపోయెదను; శత్రువుని యభిప్రాయంబు చెలిసికొని క్షిప్రింజున వచ్చెదం జూడుము. అని సరమ సీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౧౩

ఆసరమ సీతాదేవితో నాప్రకారమనంజెప్పి యారావణు సమీపంబు నకుఁబోయి యతఁడును మంత్రులును మాటలాడుకొనిన మాటల నన్నిఁటిని విసెను. ౧౪

నిశ్చయంబు నెఱుంగుటయందు సమర్థురాలగు నాసరమ దురాత్ముఁడగు నారావణుఁడు గావించుకొన్న నిశ్చయంబుఁ చెలిసికొని మరల క్షిప్రింజున ననోకవనంబునకు వచ్చెను. ౧౫

ఆసరమ యిట్లనోకవనంబుఁ బ్రవేశించి తనరాకకే యెదురుచూచుచున్న దియుఁ బద్మరూపమయిన యాసనమును విడిచిన మహాలక్ష్మీవలెనున్నదియు నగు జనకమహారాజపుత్ర సీతాదేవిం జూచెను. ౧౬

సీతాదేవి, మధురభాషిణియగు నాసరమ వచ్చుటంజూచి పరమసంతోషంబునొంది సన్నేహంబుగా నాచిడఁ గవుఁగిలించుకొని తానె సాదరంబుగా నాసనం బొసఁగెను. ౧౭

నీ విచ్చట సుఖంబుగాఁ గూర్చుండి నిర్దయఁడును దురాత్ముఁడునగు రావణుని నిశ్చయంబంతయు నాకు యథార్థంబుగాఁ జెప్పుము. అని సీతాదేవి సరమతోఁ చెప్పెను. ౧౮

- ఏవమక్తాతు సరమా సీతయా వేపమానయా,
 కథితం సర్వమాచష్టే రావణస్య సమన్త్రిణః. ౧౯
 జనన్యా రాక్షసేన్ద్రో వై త్వన్మోక్షార్థం బృహద్వచః,
 అవిధేన చ వై దేహీ మన్త్రివృద్ధేన బోధితః. ౨౦
 దీయతామభిసత్కృత్య మనుజేన్ద్రాయ మైథిలీ,
 నిదర్శనం తే పర్యాప్తం జనస్థానే య దద్భుతమ్. ౨౧
 లఙ్ఘనం చ సముద్రస్య దర్శనం చ హనూమతః,
 వధం చ రక్షసాం యుద్ధే కగ కుర్యా న్నాసుషో భువి. ౨౨

- ఏవం స మన్త్రివృద్ధై శ్చావిధేన బహుభాషితః,
 న త్వా ముత్సహతే మోక్తు మర్థమర్థపరో యథా. ౨౩
 నోత్సహత్యమృతో మోక్తుం యుద్ధే త్వా మితి మైథిలి,
 సామాత్యస్య నృశంసస్య నిశ్చయో హ్యేష వర్తతే. ౨౪
 తదేహీ నిశ్చితా బుద్ధి ర్మృత్యులోభా దుపస్థితా,
 భయా న్నశక్త స్త్వాం మోక్తు మనిరస్తస్తు సంయుగే. ౨౫
 రాక్షసానాం చ సర్వేషా మాత్సనశ్చ వధేన హి,
 నిహత్య రావణం సజ్ఞే సర్వథా నిశితై శ్శరైః. ౨౬
 ప్రతినేష్యతి రామ స్త్వా మయోధ్యా మసితేక్షణే!,

- ఏతస్మి న్నన్తరే శబ్దో భేరిశబ్దసమాకులః. ౨౭
 శ్చతో వానరసైన్యానాం కమ్పయన్ ధరణీతలమ్,

సరమ యిట్లుభీయకు సీతాదేవి చెప్పినమాటలు విని రావణుడును ఆతని మంత్రులును మాటలాడుకొనినమాటల సంతయుఁ జెప్పెను. ౧౯

సీతాదేవి ! రావణుని తల్లికైకయు అవిధుఁడనువృద్ధమంత్రియు నిన్ను విడుచుటకై రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునికిఁ జాలదూరము బోధించినారు

నీవు రామునకు సత్కారపూర్వకముగ సీతాదేవి నొసంగుము. అట్టివ్వ వేని నీకు నాశముగలుగుననుటకు జనస్థానమునందు రాముఁడు ఖరాదినయై రాక్షసులం జంపుటయే నిదర్శనము. ౨౦

నముద్రంబుదాఁటుటయు లంక నందు సీతాదేవినిఁజూచుటయు యుద్ధంబున నొక్కఁడే పెక్కురాక్షసులం జంపుటయు సీకార్యములను మాను మంతుఁడొక్కఁడుగావించినాడుగదా! భూనుండలంబున మఱియేపురుషుఁడు చేయఁగలఁడు? అని తల్లియు నవిధుఁడును రావణునకుఁ బోధించిరి. ౨౧

ఇట్లు తల్లియును మంత్రివృద్ధుఁడగు నవిధుఁడును బెక్కుభంగుల బోధించినను ఆరావణుఁడు ధనలుబుఁడు ధనమును విడువనట్లు నిన్ను విడువ నొల్లఁడయ్యె. ౨౩

సీతాదేవి! యుద్ధంబున మృతిబొందినఁగాని రావణుఁడు నిన్ను విడువఁడు; అది రావణుఁడును ఆతనిమంత్రులును జేసికొన్న నిశ్చయము. ౨౪

ఆరావణున కీబుద్ధి మరణముగలుగుటకే కలిగినదిగాని వేఱుగాదు.

ఈరావణుఁడు తానును రాక్షసులందఱును మరణంబు నొందకమునుపు కేవలభీయంబున నిన్ను విడువనొల్లకున్నాడు; ౨౫

నల్లనికండ్లుగల సీతాదేవి! రాముఁడు తప్పక యుద్ధంబున తీక్షణబాణముల రావణు వధించి స్త్రియోధ్యుఁ డొడ్కినిపావును. అని సరమ సీతాదేవికిఁ జెప్పెను. ౨౬

ఇట్లు సరమ సీతాదేవితోఁ జెప్పవలసినదానినే భేరిశంఖధ్వని సమన్వితంబగు వానరనైన్యంబుల సింహనాదము భూమిం జలనంబునొందించుచు నతె భీకరంబయి వినఁబడినది. ౨౭

శ్రుత్వా తు తద్వాసరసై న్యశబ్దం
 లక్ష్మగతా రాక్షసరాజభృత్యాః,
 నష్టేజసో దైన్యపరీతచేష్టాః
 శ్రేయో న పశ్యంతి నృపస్య దోషైః.

౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుస్త్రింశ స్సర్గః. ౩౪.

పంచుత్రింశస్సర్గః.

తేన శఙ్ఖవిమిశ్రేణ భేరిశబ్దేన రాఘవః,
 ఉపనూతి మహాబాహూ రామగి పరపురజ్ఞయః.

౧

తం నినాదం నిశమ్యాథ రావణో రాక్షసేశ్వరః,
 ముహూర్తం ధ్యాన మాస్థాయ సచివానభ్యుదైక్షత.
 అథ తాన్ సచివాం స్తత్ర సర్వా నాభ్యాష్య రావణః,
 సఖాం సన్నాదయన్ సర్వా మి త్యువాచ మహాబలః.
 జగత్సంతాపనగి క్రూరో గర్హయ న్నాక్షసేశ్వరః,
 తరణం సాగరస్యాపి విక్రమం బలసంచయమ్.
 యదుక్తవన్తో రామస్య భవంత స్తన్తయా శ్రుతమ్,

౨

౩

౪

భవత ఇచ్చా ప్యహం వేద్మి యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్.
 తూష్ణికా నీక్షతోఽనోన్యన్యం విదిత్వా రామవిక్రమమ్,

౫

తతస్తు సుమహాప్రాజ్ఞో మాల్యవా న్నామ రాక్షసః.
 రావణస్య వచః శ్రుత్వా మాతుగి వైతామహోఽబ్రవీత్,
 విద్యా స్యభివినీతో యో రాజా రాజ! న్నయానుగః.
 స శాస్తి చిరమైశ్వర్య మరీంశ్చ కురుతే వశే,

౬

౭

లంకయందందు రావణునినై నీకులు వానరసైన్య సింహనాదంబులు
విని రావణునిదోషంబులచే మరణంబుగలుగునుగాని మేలుగలుగదని నిశ్చ
యించి భయంబున నష్టతేజాలయి దీనులయియుండిరి. ౨౮

ఇది ముప్పదినాలుగవసర్గము.

ముప్పదియైదవసర్గము.

అప్పుడు మహాబాహుడును శత్రుపట్టణంబుల జయించువాడును
రఘునంశమున నుద్భవించినవాడునగు రాముడు అట్లు శంఖధ్వనులతోను
భేరీభాంకారములతోను లంకాపురికే తెంచెను. ౧

అంతరాక్షససాధుడగు రావణుడు ఆరామనైన్యధ్వనిని విని కొం
చెముసేపు ఆలోచించి మంత్రులంజూచెను. ౨

అంత మహాబలకాలియు లోకంబులఁ దపింపఁజేయువాడును నిర్దయుఁ
డును రాక్షససాధుడు నగు రావణుడు మంత్రులనందఱిం బిలిచి సాసా
విధంబుల సిందించుచు సభయంతయుఁ బ్రతిధ్వనిచెలంగ నిట్లని చెప్పెను.

మీరలు రామునిదూత హనుమంతుడు గావించిన సముద్రతరణంబును
బరాక్రమంబును రామునినైన్యంబును చక్కఁగా నుగ్గడించి చెప్పినారు;
ఆదంతయు విన్నాను. ౪

యుద్ధంబున సత్యపరాక్రమాలరయ్యురామునిపరాక్రమంబువిని యొం
డొరులఁజూచుకొనుచు నిరుత్సాహులరయియున్న మిమ్ముఁగూడ నెఱుంగుదును
అని రావణుడు చెప్పెను. ౫

అంతరావణునికల్లికిఁ బినశండ్రియును మహాపండితుడునగు మాల్య
వంతుడను గాక్షసుడు రావణునిమాటలువిని యిట్లని చెప్పెను. ౬

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! విరాజు అస్వీక్షకీత్రయీవార్తా
దండనీతు లనువిద్యులను శేర్పి సీతికాస్త్రము ననుసరించి నడచునో అతఁడే

సద్ధానో హి కాలేన విగృహ్ణాంశ్చారిభి స్సహ.
స్వపక్షవర్ధనం కుర్వన్తహ దైశ్వర్య మశ్నుతే,

౮

హీయమానేన కర్తవ్యో రాజ్ఞా సద్ధి స్సమేనచ.
న శత్రు మవమన్యేత జ్యాయా న్కుర్వీత విగ్రహమ్,

౯

త న్నహ్యం రోచతే సద్ధి స్సహరామేణ రావణ!
యదర్థ మభియుక్తాః స్త సీతా తస్మై ప్రదీయతామ్,

౧౦

యస్య దేవర్షయ స్సర్వే గన్ధర్వా శ్చ జయైషిణః.
విరోధం మాగమన్తేన సద్ధి స్తే. తేన రోచతామ్,

౧౧

అసృజ ద్భగవా న్పక్షౌ ద్వావేవ హి పితామహః.
సురాణామసురాణాం చ ధర్తాధర్తౌ తదాశ్రయా,

౧౨

ధర్తోహి శ్రూయతే పక్షో హ్యమరాణాం మహాత్మనామ్.
అధర్తో రక్షసాం పక్షో హ్యమరాణాం చ రావణ!
ధర్తో వై గ్రసతేధర్తం తతః కృత మభూ ద్యుగమ్.
అధర్తో గ్రసతే ధర్తం తత స్తిష్యగి ప్రవర్తతే,

౧౩

౧౪

త త్వయా చరతా లోకా స్థర్తో వినిహతో మహాన్.

౧౫

బహుకాలము రాజ్యముఁ బాలించుక; ఆతఁడే శత్రువుల నందఱు జయించును. 2

అట్టి నీతికాస్త్రమువర్తియగు రాజు కాలము ననుసరించి తనకు దౌర్బల్యముగలుగుకాలంబున శత్రువులతో సంధిచేయుచుఁ దనకుఁ బ్రాబల్యంబును శత్రునకుఁ దౌర్బల్యంబునుఁ గలుగుకాలంబున యుద్ధంబునేయుచు ఇట్లు స్వపక్షంబు వృద్ధిబొందించుచు బహుకాలము అపరిమితంబగు నైశ్వర్యంబు ననుభవించును. ౩

తనబలము ఊఁగించుచుండునప్పుడు తనకు సమబలుఁడగు శత్రువుతో సంధిసేయవలయును; తాను శత్రువుకన్న నధికబలుఁడగునేని శత్రువుఁదిరస్కరించి యతనితో యుద్ధము సేయవలయును. ౪

రావణుడా! అట్లు నీతికాస్త్రము నుడువుటఁజేసి బలవంతుఁడగు రామునితో సంధిగావించుట నాయిష్టము; రామునకు మరయందు విరోధము గలుగుటకుఁ గారణభూతయయిన నీతను రామున కిచ్చివేయదము. ౫

దేవర్షులు గంధర్వులు మున్నగువారలందఱును రామునకు జయంబు గలుగవలెనని కోరుచున్నారు; కావున నీ వతనితో విరోధంబు పెట్టుకొనకుము; సంధిగావింప నియ్యకొనుము. ౬

భగవంతుఁడగు బ్రహ్మదేవుఁడు సురలకును అసురులకును రెండుపక్షములఁ గల్పించెను. అట్లు ధర్మమును అధర్మమును సురలను అసురులను ఆశ్రయించియుండును. ౭

రావణుడా! ఆందు మహాత్ములగుదేవతలపక్షము ధర్మము; అసురరాక్షసులపక్ష మధర్మము. ౮

ఎప్పుడు ధర్మమువలన నధర్మమునకుఁ బరాజయముగలుగునో అప్పుడు శత్రుత్వముగమందురు; ఎప్పుడు అధర్మమువలన ధర్మమునకుఁ బరాజయము గల్గునో అప్పుడు శత్రుత్వముగమని చెప్పుదురు. ౯

నీవు దిగ్విజయార్థమయి లోకంబులన్నియుఁ దిరుగునప్పుడు ధర్మం

అధర్మగి ప్రగృహీత శ్చ తేనాస్త్వ దృలినగి పరే,

స ప్రమాదా ద్వివృద్ధ స్తే అధర్మో గ్రసతే హి నః. ౧౬.
వివర్ధయతి పక్షం చ సురాణాం సురభావనః,

విషయేషు వ్రసక్తే యత్కింశ్చి త్కారణా త్వయా. ౧౭
ఋషీణా మగ్నికల్పనా ముద్వేగో జనితో మహాన్,
తేషాం ప్రభావో దుర్ధర్మగి ప్రదీప్త ఇవ పావకః. ౧౮
తపసా భావితాత్మానో ధర్మస్యానుగ్రహే రతాః,
ముఖైర్వ ర్యజ్ఞై ర్యజ స్త్యేతే నిత్యం తై స్తై ద్విజాతయః. ౧౯

జహ్వత్యగ్నింశ్చ విధివద్వేదాం శోచ్యచై రథీయతే,
అభిభూయ చ రక్షంసి బ్రహ్మహోషా నుదైరయన్. ౨౦

దిశోఽపి విద్రుతా స్సర్వా స్తనయిత్సు రివోష్ణశ్చే,

ఋషీణా మగ్నికల్పనా మగ్నిహోత్ర సముత్థితః. ౨౧
ఆదత్తే రక్షసాం తేజో ధూమో వ్యాప్య దిశో దశ,
తేషు తేషు చ దేశేషు పుణ్యేష్వేవ దృఢవ్రతైః. ౨౨
చర్యమాణం తప స్తీవ్రం సన్తాపయతి రాక్షసాన్,
దేవదానవయక్షేభ్యో గృహీతశ్చ వర స్త్వయా. ౨౩

మానుషా వానరా ఋక్షా గోలాభూలా మహాబలాః,
బలవన్త ఇహాగమ్య గర్జన్తి దృఢవిక్రమాః. ౨౪

ఋను విడిచి యధర్మంబును బరిగ్రహించితివి; అందువలన ధార్మికాదగు రాముఁడు మనకన్న బలవంతుఁడు. ౧౧

ఆయధర్మమును నీవు ప్రమాదంబున వృద్ధిబొందించుకొంటివి; కావున ధర్మము మనల నశింపజేయుచున్నది. మఱియు నాధర్మము దేవతల కనుకూలమైనది కావున వారలపక్షమునకు బలమును గలిగించుచున్నది. ౧౨

నీవు దేనివలననో విషయానన్తుడవై నిష్పవంటిమహర్షులకు మిక్కిలి యు మనస్తాపము గావించితివి; ఆదంతయు దేవతలకు బలమయినది. ౧౩

ఆమహర్షులప్రభావము మండుచున్ననిష్పవంటిది; దాని కెదురులేదు. ఈఋషులు ఎల్లప్పుడును దపస్సుగావించుచు; బరహర్షును ధ్యానించుచు ధర్మవృద్ధియు దానన్తులయు నానావిధోత్తమ యాగంబులచే దేవతల బూజింపుచుండెదరు. ౧౪

మఱియు నీఋషులు యథావిధి నగ్నులహోమము సేయుచుండెదరు; వేదంబులఁ బఠింపుచుండెదరు; రాక్షసు లందఱుఁ బాఠిపోవునట్లు గట్టిగా వేదపారాయణము సేయుచుండెదరు. ౧౫

రాక్షసులందఱు గ్రీష్మకాలంబునందు మేఘంబులుంబోలె భయంబున చిక్కులకు పాటుచున్నారు. ౧౬

మహాతపశ్శాలులగు ఋషుల యగ్నిహోత్రములనుండి వెడలినధూమము దశదిశల వ్యాపించి రాక్షసులలేజన్ములు నశింపజేయుచున్నది. ౧౭

అద్యైశ్వర్యశ్రేష్ఠములయందు ఋషులు దృఢనియమంబున గావించునట్టి తీవ్రతపస్సులవలన రాక్షసులు మిక్కిలియుఁ దపించుచున్నారు. ౧౮

నీవు దేవదానవయత్రులు మున్నగువారలవలన మరణములేదని పరమంబొందినావు. ౧౯

ఆవృషు బలవంతులును మహాపరాక్రమకాలులునగు మనుష్యులును వానరులును ఎలుగుగొడ్డులును గొండముచ్చులును లంకకువచ్చి గర్జించుచున్నారు! నీకు వీరివలనఁ జావులేనట్లు వరంబులేదు. ౨౦

ఉత్పాతా నివిధా స్థృష్ట్యా ఘోరా నృహువిధాం స్తథా,
వినాశ మనుపశ్యామి సర్వేషాం రక్షసామహమ్. ౨౪

ఖరాభి స్తనితా ఘోరా మేఘాగ ప్రతిభయంకరాః,
శోణితేనాభివర్షన్తి లజ్జా ముష్ణేన సర్వతః. ౨౫

రుదతాం వాహనానాం చ ప్రపతేన్త్యాప్రబిద్ధవః,
భ్యజా భ్యస్తా వివర్ణాశ్చ న ప్రభాన్తి యథాపురమ్. ౨౬

వ్యాళా గోమాయవో గృథాః వాశ్యన్తి చ సుభైరవమ్,
ప్రవిశ్య లజ్జా మనిశం సమవాయాంశ్చ కుర్వతే. ౨౭

కాళికాగ పాణ్డురై ర్దన్తైః ప్రహసన్త్యగ్రతః స్థితాః,
స్త్రీయ స్వప్నేషు ముష్ణన్తో గృహాణి ప్రతిభాష్య చ. ౨౮

గృహాణాం బలికత్తాణి శ్వానగ పర్యపభుజ్జితే,
ఖరా గోషు ప్రజాయన్తే మూషికా నకులై స్సహ. ౩౦

మార్జారా ద్వీపిభి సాస్థిరం సూకరా శ్శునకై స్సహ,
కిన్నరా రాక్షసై శ్చాపి సమీయు ర్తానుషై స్సహ. ౩౧

పాణ్డురా రక్తపాదాశ్చ విహక్లాగ కాలచోదితాః,
రాక్షసానాం వినాశాయ కపోతా విచర్న్తి చ. ౩౨

వీచీకూచీతి వాశ్యన్త్య శ్శూరికా వేళ్లసు స్థితాః,

పతన్తి గృధితా శ్చాపి నిర్జితాగ కల్పహైషిణః. ౩౩

ఋషీణ శ్చ మృగా స్సర్వే ప్రత్యాదిత్యం రుదన్తి చ,

నానావిధంబులగుదివ్యాంతరిక్షభౌమోత్పాతంబులు పొడమటంజూడ రాక్షసుల కందఱకు నాశంబుగలుగునని తోచుచున్నది. ౨౫

వికృతరూపములును భయంకరములునగు మేఘములు ఆత్మగ్రంథుగా గర్జించుచు లంకయంతయు నెత్తురును గురియుచున్నవి. ౨౬

గుఱ్ఱములు నేనుగలును రోదనంబునేయును: గన్నీళ్లు విడుచుచున్నవి; భవజంబులన్నియుఁ దుమ్ముదగిలి వివర్ణంబులయి మనుపటివలెఁ బ్రకాశింపకున్నవి. ౨౭

దుష్టములగు నక్కలును గద్దలును లంకాపురిఁ బ్రవేశించి యెల్లప్పుడును గుంపులుగుంపులుగాఁ జేరి భయంకరముగా నఱచుచున్నవి. ౨౮

నల్లనిస్త్రీలు బెదరింపుమాటలుచెప్పచు నిండ్లయందు పదార్థంబుల దొంగిలించునట్లును మఱియు నెదుటనిలిచి తెల్లనిపండ్లు తేటవడఁ బకవనవ్వునట్లును న్వక్షములు గలుగుచున్నవి. ౨౯

పూజార్థమయి యిండ్లయందుండు హవిష్యులు గుక్కలుపచ్చి రెని పోవుచున్నవి; ఆవులయందు గాడిదలు పుట్టుచున్నవి; పందికొక్కలు ముంగిసలతోఁగూడఁ దిరుగుచున్నవి. ౩౦

మార్జారములు పులులతోఁ జేరుచున్నవి. ఊరఁబండులు కుక్కలతోఁ జేరుచున్నవి. కిన్నరులును రాక్షసులును మనుష్యులును ఒక్కటిగా నున్నారు.

తెలుపు నెఱుపునుగలసిన రంగులపాదముతోఁగూడిన పావురములు వైవప్రేరితములయి రాక్షసుల వినాశంబు గలుగునని సూచింపుచుఁ దిరుగుచున్నవి. ౩౧

ఇండ్లయందు మధురసల్లాపార్థమయి పెంపఁబడినగోరుపంకలు మధురముగాఁ గూయుటను విడిచి యివ్వడు వీచే కూచి యని క్రూరధ్వనులంజేయుచున్నవి.

పక్షులును మృగంబులును ఒండొంటితోఁబోరుచు సొలియు మరలఁ గలహంబుఁగోరి యొండొంటిపైకి, బరుగెత్తుచున్నవి. మఱియు సూర్యుని

క రాలో వికటో ముణ్డగి పురుషగి కృష్ణపిఙ్గళః. 3౪

కాలో గృహణి సర్వేషాం కాలేకాలేన్యవేక్షతే,

ఏతాన్యన్యాని దుష్టాని నిమిత్తాన్యత్పతన్తి చ. 3౫

జ్ఞత్వా ప్రధాన్య కర్తాణి క్రియతా మాయతిక్షమమ్,

ఇదం వచ స్తత్ర నిశమ్య మాల్యవా

స్ఫురీక్ష్య రక్షోధిపతే ర్శనగిపునః,

అనుత్తమేషా త్తమపారుషో బలీ

బభూవ తూష్ణి సమవేక్ష్య రావణమ్. 3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్త్రింశస్సర్గః. 3౫.

ష ట్ త్రి ం శ స్స ర్గః.

తత్తు మాల్యవతో వాక్యం హితముక్తం దశాననః,

స మర్షయతి దుష్టాత్తా కాలస్య వశ మాగతః. ౧

స బద్ధ్యా భుక్తుతీం వక్త్రే క్రోధస్య వశ మాగతః,

అమృద్వా త్పరివృత్తాక్షో మాల్యవన్త మ థాబ్రవీత్. ౨

హిశబుద్ధ్యా య దహితం వచగి పురుష ముచ్యతే,

పరపక్షం ప్రవి శ్చైవ నైత చోచ్చ్రితం గతం మమ. 3

మానుషం కృపణం రామ మేకం శాఖామృగాశ్రయమ్,

సమర్థం మన్యనే కేన త్యక్తం పిత్రా వనాలయమ్. ౪

జూచి రోదనంబు జేయుచున్నవి.

33

భయంకరాకారుడును మండితశిరస్కుడును గృష్ణసింగళుడునగు పురుషసిరూపము ధరించి మృత్యువు రాక్షసుల గృహములన్నియుఁ బ్రాతఃస్నాయంకాలములయందుఁ జూచుచున్నాఁడు.

34

ఇనియు నింకను దుష్టనిమిత్తము లనేకంబులునుబుట్టుచున్నవి కాబట్టి చక్కగా నాలోచించి నిశ్చయించి ముందుకు బాధగలుగకుండునట్లు చేయుము. అని మాల్మ్యవంతుఁడు రావణునితో జెప్పెను.

35

ఈ త్రములలో నుత్తమ పౌరుషుఁడును బలవంతుఁడునగు నామాల్మ్య వంతుఁడు ఇట్లు రావణునకుఁ జెప్పి యతని మొగంబుఁజూచి యతనిమనంబుఁ జక్కగాఁ బరీక్షించి యతనికిఁ దనమాట యనిష్టముగాఁ దోచుట దెలిసికొని యంతనూరకుండెను.

36

ఇది ముప్పదియైదవసర్గము.

ముప్పదియావవసర్గము.

దుష్టాత్మఁడగు రావణుఁడు మృత్యువశంగతుఁడై మాల్మ్యవంతుఁడు చెప్పిన హితవాక్యంబును సహించుడయ్యెను.

37

అంత నారావణుఁడు పరమకుపితుఁడై కోపంబుచే ముఖంబున బొనుముడిపడ గ్రద్దు గిరిగిరినిరుగ నామాల్మ్యవంతుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

38

శత్రువులపై స్నేహంబుచేత నితని నెట్లైన హితంబుఁ జెప్పినట్లుచెప్పి మోసపుచ్చువలయునని యహితంబును బరువంబునగుమాటం జెప్పినావు. అయినను నేను దానిని వివను

39

మనుష్యుఁడును నీచుఁడును ఏకాకియును గోత్రులు సహాయులుగాఁ గలవాఁడును దండ్రిచే విమవబడినవాఁడును వనచరుఁడునగు రాముఁడు సమర్థుడని చెప్పినావే; అందు కేమికారణము?

40

రక్షసా మీశ్వరం మాం చ దేవతానాం భయంకరమ్,
 హీనం మాం మన్యసే కేన హ్యహీనం సర్వవిక్రమైః. ౫
 వీరద్వేషేణ వా శక్యే పక్షసాతేన వా రిపోః,
 త్వయాఽహం పరుషాణ్యుక్తగి పరప్రోత్సాహనేన వా. ౬

ప్రభవంతం పదస్థం హి పరుషం కోఽభిభాషతే,
 పక్షేత శ్శాస్త్రతత్త్విజ్ఞో వినా ప్రోత్సాహనాద్రిపోః. ౭

ఆనీయ చ వనాత్సీతాం పద్మహీనామివ శ్రియమ్,
 కిమర్థం ప్రతిదాస్యామి రాఘవస్య భయాదహమ్. ౮
 వృతం వానరకోటిభి స్ససుగ్రీవం సలక్షణమ్,
 పశ్య కైశ్చి దహ్లోభి స్త్వం రాఘవం నిహతం మయా. ౯
 ద్వన్ద్వే యస్య న తిష్ఠన్తి దైవతాన్యపి సంయుగే,
 స కస్తా ద్రావణో యుద్ధే భయ మాహరయిష్యతి. ౧౦
 ద్విధా భజ్యేయ మవ్యేవం న నమేయం తు కస్యచిత్,
 ఏష మే సహజో దోష స్స్వభావో దురతిక్రమః. ౧౧

యది తావ త్సముద్రే తు సేతు ర్బద్ధో యదృచ్ఛయా,
 రామేణ విస్తయగి కోఽత్ర యేన తే భయమాగతమ్. ౧౨

స తు తీర్త్వాఽర్హవం రామ స్సహ వానరసేనయా,
 ప్రతిజానామి తే సత్యం న జీవన్మృతియాస్యతి. ౧౩

ఏవం బ్రువాణం సంబంధం రుప్తం విజ్ఞాయ రావణమ్,
 ప్రీతితో మాల్యవా న్వాక్యం నోత్తరం ప్రత్యపద్యత. ౧౪

సమస్తరాక్షసులకుఁ బ్రభుఁడను సమస్తదేవతలకును భయంబుగల్గించు
వాఁడను మహాపరాక్రశాలినిగను నేను దక్కువయని చెప్పినావే దేనిచేత?

సజాతీయులలో పీరుఁడుండుటను సహింపఁజాలమిచేతనో శత్రుపక్ష
పాశముచేతనో లేక శత్రువులు ప్రోత్సాహపఱచుటచేతనో నీవు నన్నట్లు
వరుషవచనంబు లాడితిమిగాని దానికి వేఱేకారణములేదు. ౬

శత్రుప్రోత్సాహము లేకున్నచోఁ బండితుఁడును శాస్త్రంబులుదెలిసిన
వాఁడునగువాఁ డెవ్వఁడు రాజ్యాధికారంబున నున్నవాఁడును నిగ్రహానుగ్రహ
సమర్థుఁడునగు రాజునుగూర్చి వరుషవచనంబులాడును? ౭

నేను బద్ధాసనంబులేని లక్ష్మీదేవివలెనున్న సీతాదేవిని వనంబుననుండి
తెచ్చి మరల రామునకు భయపడి నేనేలయిత్తును. ౮

ఇంక గొన్ని దినంబులలోనే సమస్తవానరసేనాసమేతుఁడగు రాముని
నుగ్రీవలక్ష్మణులతోఁగూడ నేను వధించుటఁ జూడఁగలవు. ౯

ఎవ్వనితో దేవతలుగూడ ద్వంద్వయుద్ధము సేయఁజాలరో అట్టిరావ
ణుఁడు రామయుద్ధంబున నేల భయపడును? ౧౦

రాముఁడు బలవంతుఁడే యయినను ఆతనిచే శిరశ్చేదమయినను బొందు
దునుగాని నే నెట్టివానికిని వంగను; ఇది స్వభావమునఁ గల్గినదోషము; స్వభా
వమును విడువ నలవిగాదు. ౧౧

రాముఁడు సముద్రమునందు సేతువుకట్టినాఁడనిగదా నీవు భయముఁ
బొందినావు! ఒకవేళ నీస్వల్పసముద్రమునందు డబ్బాటున రాముఁడు సేతువు
గట్టినను ఆదియేమి యాశ్చర్యము? ౧౨

రాముఁడుమాత్రము వానరసేనతో సముద్రంబు దాటివచ్చి మరలఁ
బ్రాణంబుతోఁ బోఁబోవుటలేదు. ఇది వాస్తవము, సత్యముచే శపథముచేసె
దను. అని రావణుఁడు మాల్వ్యవంతునితోఁ జెప్పెను. ౧౩

మాల్వ్యవంతుఁడు ఇట్లతిసురంభంబునఁ జెప్పుచున్నరావణుఁడాచి
యితఁడు కుపితుఁడయినాఁడని తెలిసికొని లజ్జితుఁడై బదులుచెప్పఁడయ్యె.

జయాశిషా చ రాజానం వర్ధయిత్వా యథోచితమ్,
 మాల్యవా నభ్యనుజ్ఞాతో జగము స్వం నివేశనమ్. ౧౫
 రావణస్తు సహామాత్యో మస్త్రయిత్వా విమృశ్య చ,
 లఙ్కాయా మతులాం గుప్తిం కారయామాస రాక్షసః. ౧౬
 స వ్యాదిదేశ భూర్వాస్యాం ప్రహస్తం ద్వారి రాక్షసమ్,
 దక్షిణస్యాం మహావీర్యా మహాపార్శ్వ మహాదరౌ. ౧౭

పశ్చిమాయా మథో ద్వారి పుత్ర మింద్రజితం తథా,
 వ్యాదిదేశ మహామాయం బహుభీ రాక్షసై ర్వృతమ్. ౧౮
 ఉత్తరస్యాం పురద్వారి వ్యాదిశ్య శుకసారణౌ,
 స్వయం చాత్ర భవిష్యామి మన్త్రిణ స్తా నువాచ హ. ౧౯
 రాక్షసం తు విరూపాక్షం మహావీర్యపరాక్రమమ్,
 మధ్యమేఽస్థాపయ ద్ధుల్లే బహుభి స్సహ రాక్షసైః. ౨౦
 ఏవంవిధానం లఙ్కాయాగి కృత్వా రాక్షసపుంగవః,
 కృతకృత్యమివాత్తానం మన్యతే కాలచోదితః. ౨౧

విసర్జయామాస తత స్సమన్త్రిణో
 విధాన మాజ్ఞాప్య పురస్య పుష్కలమ్,
 జయాశిషా మన్త్రిగణేన పూజితో
 నివేశ చాస్తగిపుర మృద్ధిమ న్నహత్. ౨౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్త్రింశస్సర్గః. ౩౬.

సప్తత్రింశస్సర్గః
 నరవానరరాజౌ తౌ స చ వాయుసుతగి కపిః,
 జామ్బవా నృక్ష రాజశ్చ రాక్షసశ్చ విభిషణః. ౧

మాల్యవంతుడు యథాయోగ్యంబుగా రావణునకు జయంబుగలుగు నని యాశీర్వదించి తనయింటికిఁబోయెను. ౧౫

అంత రావణుడు మంత్రులతోఁగూడ విమర్శపూర్వకంబుగా నాలోచించి లంకాపురికి అసమానంబగు గుప్తికార్యంబు గావించెను. ౧౬

ఆరావణుడు తూర్పువాకిలియందుఁ బ్రహస్తం గాచియుండ నాజ్ఞాపించెను. దక్షిణపువాకిలియందు మహాపరాక్రమకాలులగు మహాదర మహాపార్శ్వలనుండ నానలిచ్చెను. ౧౭

పశ్చిమద్వారంబున మహామాయుండును అనేకరాక్షసపరివేష్టితుండు నగు తనకొడుకు సింద్రజిత్తును గావలియుండ నాజ్ఞాపించెను. ౧౮

ఆరావణుడు ఉత్తరదిక్కునందలి ద్వారంబునందు శుకసారణులనుండుడని యాజ్ఞాపించి తానును అచ్చటనుండెదనని మంత్రులతోఁ జెప్పెను. ౧౯

ఆట్లు పట్టణమధ్యంబున మహాబలపరాక్రమకాలియగు విరూపాక్షుండనురాక్షసుని బహురాక్షససమేకంబుగా నుంచెను. ౨౦

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు రావణుడు ఇట్లు లంకాపురికిఁగైకర్తనంవిధానంబుగావించి మృత్యుచోదితుడై తా నంతవఱకుఁ గృతార్థుడైనట్లు కలచుకొనియుండెను. ౨౧

అంత నారావణుడు లంకానగరంబునకు సమగ్రంబుగా రక్షణసంవిధానంబునీయ నాజ్ఞాపించి మంత్రులకు నెలవీయ వారలు “పయజయ” యని రావణున కాశీర్వాదంబు నొసఁగి తమ యింద్రియములతోఁబోయిరి. రావణుండును నానావిధలక్ష్మీవిరాజమానంబగు నంతపురంబునకుఁ బోయెను. ౨౨

ఇది ముప్పదియూత్తమపర్వము.

ముప్పదియేడవపర్వము.

రామలక్ష్మణులును వానరరాజుండగు సుగ్రీవుండును వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుండును ఋషరాజుండగు జాంబవంతుండును విభీషణుండును

అజ్ఞదో వాలిపుత్రశ్చ సామిత్రి శ్శరభగి కషి,
 సుషేణ స్సహదాయాదో మైనో ద్వివిద ఏవచ. ౨
 గజో గవాక్షగి కుముదో నలోఽథ పనసస్తథా.
 అమిత్రవిషయం ప్రాప్తా స్సమవేతా స్సమర్థయన్. 3
 ఇయం సా లక్ష్మ్యతే లజ్కా పురీ రావణపాలితా,
 సాసురోరగగన్ధర్వై రమరై రపి దుర్జయా. ౪
 కార్యసిద్ధిం పురస్కృత్య మస్త్రయధ్వం వినిర్ణయే,
 నిత్యం సన్నిహితో హ్యత్ర రావణో రాక్షసాధిపః. ౫
 తథా తేషు బ్రువాణేషు రావణావరజోఽబ్రవీత్,
 వాక్య మగ్రమ్యపదవ త్పుష్కలార్థం విభీషణః. ౬

అనల శ్శరభ శ్చైవ సంపాతిగి ప్రభుసస్తథా,
 గత్వా లజ్కాం మమామాత్యాగి పురిం పున రిహగతాః. ౭
 భూత్వా శకునయ స్సర్వే ప్రవిష్టాశ్చ రిహార్భలమ్,
 విధానం విహితం యచ్ఛ తద్దృష్త్వా సముపసీతాః. ౮

సంవిధానం యథాఽహం నే రావణస్య దురాత్మనః,
 రామ! తద్భ్రువత స్సర్వం యథా తత్తేన మే శృణు. ౯
 పూర్వం ప్రహస్త స్సబలో ద్వార మాసాద్య తిష్ఠతి,
 దక్షిణం చ మహావీర్యో మహాపార్శ్వ మహాదరౌ. ౧౦

ఇన్ద్రజి త్పశ్చిమద్వారం రాక్షసై ర్భహుభి ర్వృతః,
 పట్టసాసిధనుష్టద్భి శ్శూలముగ్ధరపాణిభిః. ౧౧
 నానాప్రహరణై శ్శూరై రావృతో రావణాత్తజః,

వాలికుచూరుడగు నంగగుండును శరభుండును బంధుసహితుండగు సుషేణుండును మైందుండును ద్వివిడుండును గజుండును దగత్తుండును గుముదుండును నలుండును బననుండును వీరలు మున్నగువానరవీరులు లంకాద్వీపంబుఁ జేరిన పిమ్మట నందఱుంగూడి యిట్లని యాలోచించిరి.

౧, 3

ఇదిగో రావణబాహుబాలితంబగు లంకాపురి యగపడుచున్నది; ఆ పట్టణము నురాసురోగగంధర్వరక్తైనను జయింప నలవిగానిది.

౪

ఇందు రాక్షసేశ్వరుండగు రావణుండు విడువక పన్నిహితుడై యున్నాడు. కాబట్టి మనకు గార్యసిద్ధియగునట్లు చక్కగా నాలోచింపుడు.

అట్లు వారలందఱు మాటలాడుచుండగా రావణాశితముండగు విభీషణుండు వారలంజూచి యగ్రామ్యంబులగు పదంబులుగలదియు నధికార్థంబునగు సీమాటం జెప్పెను.

౬

నామంతులయిన యనల శరభ సంపాతి ప్రఘులును నల్వరును ఇవ్వడు లంకాపురికింబోయి చూచివచ్చినారు.

౭

ఆ యనలశరభసంపాతిప్రఘులు అందఱు పక్షిరూపంబు దాల్చి శత్రునైన్యంబులు చొచ్చి యందుఁ జేయఁజేయుండు సేర్పాటు లన్నియంజూచి వచ్చినారు.

రాముడా! వారలు దురాత్ముండగు రావణుని రక్షణసంవిధానంబునకయఁ జెప్పినారు. ఆసంగతియంతయుఁ జెప్పెదను వినుము.

౯

ప్రహస్తుండు నైన్యసమేతుడై తూర్పుద్వారంబున నున్నాడు; మహాపరాక్రమశాలులగు మహోదర మహాపార్శ్వలు దక్షిణద్వారంబునం గాచి యున్నారు.

౧౦

రావణపుత్రుండగు నింద్రజిత్తు అడ్డకత్తి భిడ్డము ధనుస్సు శూము ముద్గరము మొదలగు నాయుధములు దాల్చిన ప్రధానరాక్షసుల పెక్కుండ్రుతోను నానావిధాయుధపాణులను శూరులునగు రాక్షసధీటులతోనుంగూడి పుచ్చుచుద్వారంబున నున్నాడు.

౧౧

రాక్షసానాం సహస్రైస్తు బహుభి శృన్వపాణిభిః. ౧౨

యుక్తగి పరమసంవిగ్నో రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః,
ఉత్తరం నగరద్వారం రావణ స్వయమాస్థితః. ౧౩

విరూపాక్ష స్తు మహతా శూలఖడ్గధనుష్టతా,
బలేన రాక్షసై స్సార్థం మధ్యమం గుల్మమాస్థితః. ౧౪

వతానేపం విథా స్తుల్తాక్ లజ్కాయాం సముదీక్ష్యతే,
మామకా సుచివా సుర్వే పున శ్రీఘృ మిహాఽగతాః. ౧౫

గజానాం చ సహస్రం చ రథానా మయుతం పురే,
హయానా మయుతే ద్వే చ సాగ్రకోటి చ రక్షసామ్. ౧౬

విక్రాంతా బలవంతశ్చ సంయుగేష్వాతతాయినః,
ఇష్టా రాక్షసరాజస్య నిత్యమేతే నిశాచరాః. ౧౭

వక్షైకస్యాత్ర యుద్ధార్థే రాక్షసస్య విశాంపతే,
పరివారస్సహస్రాణాం సహస్ర ముపతిష్ఠతే. ౧౮

వతాం ప్రవృత్తిం లజ్కాయాం మన్త్రిప్రొక్తాం విభీషణః,
ఏవ ముక్త్వా మహాబాహూ రాక్షసాం స్తా నదర్శయత్. ౧౯

లజ్కాయాం సచివై స్సర్వం రామాయ ప్రత్యవేదయత్,

రామం కమలపత్రాక్ష మిద ముత్తర మబ్రవీత్. ౨౦

రావణావరజః శ్రీమాన్ రామప్రియచిక్షియా,

కుబేరం తు యదా రామ! రావణగి ప్రత్యయుధ్యత. ౨౧

షష్ఠి శ్శతసహస్రాణి తదా నిర్యాన్తి రాక్షసాః,
పరాక్రమేణ వీర్యేణ తేజసా సత్త్వగౌరవాత్. ౨౨

రావణుఁడు నిర్భయఁడై యాయథపాణులగు పెక్కువేల రాక్షస భటులును పెక్కుండు ప్రధానరాక్షసులునుగొలువఁ దాసే లంక యుత్తర ద్వారంబున నున్నాఁడు. ౧౨౧

విరూపాక్షుఁడు కూలంబులును ఖడ్గంబులును భుస్సులును ధరించి యుండు గొప్పనైన్యంబుతోఁగూడి పెక్కురాక్షసులుగొలువ మధ్యమగుల్తరంబున నున్నాఁడు. ౧౨౨

నామంత్రులు ఆనలశరభసంపాతిప్రభులు లంకయందు ఇట్లు సంవిధావంబు నొందియున్న సేనలంచూచి మరల కీక్రొంబున నిచ్చటికి వచ్చి నారు. ౧౨౩

గజయోధులు వేపురును రథికులు వదివేపురును గుఱ్ఱపువార లిరువది వేపురును గాల్వరు కోటిమందియు బరాక్రమవంతులును బలవంతులును యుద్ధంబులం గ్రూరులునగు సీరాక్షసులు రాక్షసరాజుండగు రావణుని కెల్ల ప్పడును నమీవంబుననుండి సేవసేయుచుఁ బ్రియులై యుండువారలు. ౧౨౪

నరేంద్రుఁడవగురాముఁడా! ఈరాక్షసులలో నొక్కొక్కరాక్షసునకు యుద్ధముకొఱకుఁ బదిలక్షలరాక్షసులు పరిజను లున్నారు. అని విభీషణుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను. ౧౨౫

మహాబాహుఁడగు విభీషణుఁడు తనకు మంత్రులుచెప్పిన లంకా వృత్తాంతమంతయు రామునకుఁజెప్పి యంత నామంత్రులం జూపెను. ౧౨౬

ఆంత నవ్విభీషణుఁడు తనమంత్రులచేతనుగూడ నాబంకావృత్తాంత మంతయు రామునియెదుటఁ జెప్పెను. ౧౨౭

మరల కీమంతుఁడగు రావణాసుజుఁడు విభీషణుఁడు తామరపూజే కులంబోలె వికాలనుందరంబులగు నేత్రంబులుగల రాముంజూచి యావైఁ జెప్పవలసినమాట నిట్లని చెప్పెను. ౧౨౮

రాముఁడా మున్ను రావణుఁడు కుబేరునితో యుద్ధము సేయఁబోయి నప్పుడు పరాక్రమంబుననుబలంబునను సేజుంబునను ధైర్యంబునను దర్పణంబునను దురాత్ముఁడగు రావణునకు నమానులయిరరాక్షసు లఱువదిలక్షలమందిపోయిరి.

సదృశా యేత్ర దర్పేణ రావణస్య దురాత్తనః,
ఆత్ర మన్యు ర్నకర్తవ్యో రోషయే త్వాం న భీషయే. ౨౩
సమర్థో హ్యసి వీర్యేణ సురాణా మపి నిగ్రహే,

తద్భవాం శ్చతురక్షేణ బలేన మహతా వృతః. ౨౪
శ్చూహ్యేదం వానరానీకం నిర్మథిష్యసి రావణమ్,

రావణావరజే వాక్య మేవం బ్రువతి రాఘవః. ౨౫

శిశ్రూణాం ప్రతిఘాతార్థ మిదం వచన మబ్రవీత్,
పూర్వద్వారే తు లక్ష్మాయా నీలో వానరపుష్టవః. ౨౬

ప్రహస్తప్రతియోధా స్యా ద్వానరై ర్భహుభి ర్వృతః,
అఙ్గదో వాలిపుత్రస్తు బలేన మహతా వృతః. ౨౭

దక్షిణే బాధతాం ద్వారే మహాపార్శ్వమహాదరా,
హనూమా న్పశ్చిమద్వారం నిషీడ్య పవనాత్మజః. ౨౮

ప్రవిశత్వప్రమేయాత్తా బహుభిః కపిభిర్వృతః,
దైత్యదానవసంఘానా మృషీణాం చ మహాత్మనామ్. ౨౯

విప్ర కార ప్రియః తుద్రో వరదానబలాన్వితః,
పరిక్రామతి య స్సర్వా స్లోకాన్ సంతాపయ న్ప్రజాః. ౩౦

తస్యాహం రాక్షసేంద్రిస్య స్వయమేవ వధే ధృతః,
ఉత్తరం నగరద్వార మహం సౌమిత్రిణా సహ. ౩౧

నిషీడ్యాభిప్రవేక్ష్యామి సబలో యత్ర రావణః,
వానరేంద్రి శ్చ బలవా నృక్షరాజ శ్చ వీర్యవాన్. ౩౨

రాక్షసేంద్రానుజ శ్చైచ గుల్లో భవతు మధ్యమః,

ఈవిషయమునందు నామిందఁ గోపమునేయవలదు. నీకురోపముగలుగుటకఁ జెప్పుచున్నానుగాని భయముగలుగుటకుఁగాదు. నీవు పరాక్రమంబున దేవతలనైనను నిగ్రహింపఁజాలినవాడవు. ౨౩

నీవును అసంతోషులు చతురంగబలంబుతోఁ గూడియున్నావు. కావున నీవానరనైస్యమును ఊహితవ్యూహంబులంబుని రావణుం బరిమార్చుము. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౪

రావణునికత్తుండు విభీషణుండు కృతకారంబునం జెప్పుచుండఁగానే రాముఁడు శత్రు పథంబుపొందె నిట్లని చెప్పెను. ౨౫

వానరశ్రేష్టుఁడగునీలుండు పెక్కుండ్ర వానరులగుఁగూడి లంకతూర్పు వాకిలియందుండి ప్రహస్తునకు యుద్ధం బొసంగును. ౨౬

వాలికుమారుడగు నంగదుఁడు గొప్పనైస్యంబుఁగూడి దక్షిణద్వారం బుననుండి మహాపార్శ్వమహాదయలతో యుద్ధంబు చేయుఁగాక. ౨౭

అప్రమేయబలసమన్వితుఁడగు వాయుపుత్రుఁడయిన హనుమంతుఁడు పశ్చిమద్వారంబుననుండి యుద్ధము చేయుఁగాక. ౨౮

ఎవ్వఁడు దైత్యులకును దానవులకును మహాత్ములగుఱుఱువులకును అపకారమునేయుచు తృప్తవృత్తి నవలంబించి నరబలగర్వితుడై జనులం బీడింపుచు ననుస్తలోకంబులం దిరుగుచున్నాఁడో అట్టిరాక్షసరాజుండగు రావణుని నేనే వధింప నిశ్చయించినాను. ౨౯, 30

అట్టిరావణుండు నైస్యసమేతుడై యెచ్చటనున్నాఁడో ఆయుక్తరద్వాంబున నేనును లక్ష్మణుండును ఊండి యుద్ధముగావించెదము. 3౧

బలవంతుఁడగుగ్రీవుఁడును మహాపరాక్రమకాలియగు జాంబవంతుఁడును రావణానుజుడగు విభీషణుండును మధ్యమగుల్లంబు నలంకరింతురుగాక. 3౨

స చైవం మానుషం రూపం కార్యం హరిభి రాహవే. 33

ఏషా భవతు సంజ్ఞా నో యుద్ధేన్ద్రస్త్వి న్వానరే బలే,
వానరా ఏవ న శ్చిహ్నం స్వజనేన్ద్రస్త్వి న్భవిష్యతి. 34

వయం తు మానుషే తై వ సప్త యోత్యాయమహేపరాన్,
అహమేష సహజ్ఞాత్రా లక్ష్మణేన మహాజనా. 35

ఆత్మనా హృచ్చురు శ్చాయం సఖా మమ విభీషణః,
స రామసి కృత్యసిద్ధర్థ మేవ ముక్త్యా విభీషణమ్. 36

సువేలారోహణే బుద్ధి శ్చకార మతిమా స్తతిమ్,
రమణీయతరం దృష్త్వా సువేలస్య గిరే స్తటమ్. 37

తతస్తు రామో మహతా బలేన

ప్రచ్ఛాద్య సర్వాం పృథివీం మహాత్మా,

ప్రహృష్టరూపోభిజగామ లజ్కాం

కృత్వా మతిం సోఽరివధే మహాత్మా. 38

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తత్రింశస్సర్గః. 32.

అష్టత్రింశస్సర్గః.

స తు కృత్వా సువేలస్య మతిమారోహణం ప్రతి,
లక్ష్మణానుగతో రామ స్సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్. ౧

విభీషణం చ ధర్మజ్ఞ మనురక్తం నిశాచరమ్,
మన్తజ్ఞం చ విధిజ్ఞం చ శ్లక్ష్యయా పరయా గిరా. ౨

సువేలం సాధు శైలేన్ద్ర మిమం ధాతుశతై శ్చితమ్,
అధ్యారోహమహే సర్వే వత్స్యమోఽత్ర నిశా మిమామ్ 3

వానరులు ఇవ్వు డుండునట్లు యుద్ధంబునందు మనుష్యరూపంబు
ధరించియుండరాదు. 33

యుద్ధమునందు మనవాసరసైన్యంబునం దీసంకేత ముండవలయును;
మనజనము అని తెలియుటకు మనకు వానరులే గుఱుతుగ నుందురుగాక. 34

మహాపరాక్రమశాలియగు నాశమ్ముడు లక్ష్మణుడును నేనును సీలాం
గదహనుమత్సుగ్రీవులును నాన్నేహితుడు విభీషణుడును మేమేడ్వారము
మాత్రము మనుష్యదేహంబుననె శత్రువులతో యుద్ధముచేసెదము. అని
రాముడు చెప్పెను. 35

బుద్ధిమంతుడగు రాముఁ డిట్లు కార్యసిద్ధియగునట్లు విభీషణునితోఁ
జెప్పి నువేలపర్వతతటంబు మిక్కిలియు నుండరంబుగా నుండుటంజూచి
యప్పుర్వతంబుపై నారోహింపఁదలంచెను. 36, 37

అంత మహాబుద్ధిశాలియు మహాధైర్యశాలియనగు రాముడు పరమ
సంతోషంబునొంది అంతంబగు వానరసైన్యంబు నువేలప్రాంతభూమియంతయు
వ్యాపించి వెంటడింప లంకమీఁదికిఁ బోయెను. 38

ఇది ముప్పదియేడవసర్గము.

ముప్పదియేనిమిదవసర్గము.

లక్ష్మణసహితుడగు రాముడు అట్లు నువేలపర్వతంబు నారోహింపం
దలచి సుగ్రీవుని ధర్మవేత్తయు దనయం దనురాగముగలవాఁడును ఆలోచన
జెలిసినవాఁడును గార్యంబుల సమర్థుఁడును రాక్షసుడగుటచే నచ్చటిభీదం
బులఁ జెలిసిన వాఁడునగు విభీషణునింజూచి మధురవచనంబున నిట్లనిచెప్పెను.

మనమందఱమును నానావిధభాతువులచే నలంకృతమయి పర్వతోక్తమ
మయియున్న యీనువేలపర్వతము నారోహించి యీరాత్రియంతయు
నిండు నివసితము. 39

లజ్ఞాం చాలోకయిష్యామో నిలయం తస్య రక్షసః,
యేన మే మరణాంతాయ హృతా భార్యా దురాత్మనా. ౪
యేన ధర్మో న విజ్ఞాతో న తద్వృత్తం కులం తథా,
రాక్షస్యా సీచయా బుద్ధ్యా యేన తద్గర్హితం కృతమ్. ౫

తస్మి న్నే వర్తతే రోషగి కీర్తితే రాక్షసాధమే,
యస్యాపరాధా న్నీచస్య వధం ద్రక్ష్యామి రక్షసామ్. ౬

ఏకో హి కురుతే పాపం కాలపాశవశం గతః,
నీచేనాత్మాపచారేణ కులం తేన వినశ్యతి. ౭

ఏవం సమస్తయన్నేవ సక్రోధో రావణం ప్రతి,
రామ స్సవేలం వాసాయ చిత్తసాను ముపారుహత్. ౮
పృష్టతో లక్ష్మణ శ్చైవ నమన్వగచ్ఛ త్సమాహితః,
సశరం చాప ముద్యమ్య సుమహా ద్విక్రమే రతః. ౯
అన్వారురోహ సుగ్రీవ స్సామాత్య స్సవిభీషణః,

హనూమా నజదో నీలో మైన్దో ద్వివిద ఏవచ. ౧౦
గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః,
పనసగి కుముదశ్చైవ హరో రమ్భశ్చ యూథపః. ౧౧
జామ్యవాంశ్చ సుషేణశ్చ ఋషభశ్చ మహామతిః,
దుర్ముఖశ్చ మహాతేజా స్తథా శతవలిగి కపిః. ౧౨
ఏతే చాన్యేచ బహవో వానరా శ్శీఘ్రగామినః,
తే వాయువేగప్రవణా స్తం గిరిం గిరిచారిణః. ౧౩
అథ్యారోహంత శతశ స్సవేలం యత్ర రాఘవః,

విదురాత్ముడు మరణంబునొందుటకై సాధార్య నపహరించెనో
ఎవ్వఁడు ధర్మంబుజెలియక సదాచారంబు విచారింపక తులంబు గణింపక
రాక్షస సాధారణమయిన నీచబుద్ధిచే నిందితం బగు పరభార్యవహరణంబు
గావించెనో అట్టి రావణుని నివాసస్థానమయిన లంకాపురిని గూడఁ
జాతము. ౪, ౫

రాక్షసాధముడగు నా రావణునిపేరుచెప్పిన నాకు మిక్కిలియు
రోషముపుట్టుచున్నది. ఆతనియొక్కని యపరాధమువలన నిప్పుడు రాక్షసుల
నందఱు జంపవలసియున్నది. ౬

ఒక్కఁడుమాత్రమే మృత్యువశంగతుడై యకార్యంబు గావించెను.
నీచుండగు నతని యపరాధంబుచే నతనికులంబునం బుట్టినవార లందఱు నాశం
బు నొందుదురు అని రాముఁడు చెప్పెను. ౭

రాముఁ డట్లు చెప్పుచునే రావణునివైఁ గలిగిన రోషముతోఁ గూడిన
వాడై చిత్రసానువగు సువేలపర్వతంబు నారోహించెను. ౮

లక్ష్మణుఁడును బరాక్రమంబునవలంబించి బాణంబును మహాధనుస్సుం
బట్టుకొని యెచ్చరికలగలవాడై రాముని వెంబడిం బోయెను. ౯

అంత సుగ్రీవుఁడును దనమంత్రులను విభీషణునింగూడి లక్ష్మణుని
వెంబడించి యారోహించెను.

నానుమంతుఁడు నంగదుఁడు నీలండు మైందుఁడు ద్వివిదుఁడు గజాదు
గవాత్ముఁడు గవయండు శరభుఁడు గంధమాదనుఁడు: బనసుండు: గుము
దుఁడు హరుఁడు రంభుఁడు జాంబవంతుఁడు సుషేణుఁడు బుద్ధిమంతుఁడగు
ఋషభుఁడు మహాలేఖఁడగు దుర్ముఖుఁడు శతవతియు వీరలును ఇంక నితరులు
పెక్కింద్రును వాయువేగలగు నావానరు లందఱు రామునివెంట నానువేల
పర్వతంబు నారోహించిరి. ౧౦. ౧౩

తే త్వదీర్షణా కాలేన గిరి మారుహ్య సర్వతః. ౧౪

దదృశు శ్శిఖరే తస్య విషక్తా మివ ఖే పురీమ్,

తాం శుభాం ప్రవరద్వారాం ప్రాకారపరిశోభితామ్. ౧౫

లంకాం రాక్షససంపూర్ణాం దదృశు ర్హరియూథపాః,

ప్రాకారచయసంధై శ్చ తదా నీలై ర్నిశాచరైః. ౧౬

నదృశు స్తే హరిశ్రేష్ఠాః పాకార మపరం కృతమ్,

తే దృష్ట్వా వానరా స్సర్వే రాక్షసామ్యుద్ధకాఙ్క్షిణః. ౧౭

ముముచు ర్వివిధా న్నదాం స్తత్ర రామస్య పశ్యతః,

తతోఽస్త్ర మగమ త్సూర్య సృన్ధ్యయా ప్రతిరంజితః. ౧౮

పూర్ణచంద్రప్రదీప్తా చ క్షపా సమభివర్తతే.

తత స్స రామో హరివాహినీపతి

ర్విభీషణేన ప్రతినన్ధ్య సత్కృతః,

సలక్ష్మణో యాథావయాథసంవృత

స్సువేలపృష్ఠే న్యవస ద్యథాసుఖమ్. ౧౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే అష్టత్రింశస్సర్గః. ౩౮.

ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః.

తాం రాత్రి ముషితా స్తత్ర సువేలే హరిపుంగవాః,

లంకాయాం దదృశు ర్విరా వనామ్యుపవనాని చ, ౨

సమసౌహ్యూనిరమ్యాణి విశాలా న్యాయతాని చ,

దృష్టిరమ్యాణి తే దృష్ట్వా బభూవు ర్జ్ఞాతవిస్తయాః. ౩

అంత నారామాదులు కిక్కిరింబుననే యాసువేలవర్షతళిఖరంబునారో
సించి త్రికూటతళిఖరాగ్రంబున నాకాశంబున వ్రేలాడునట్లున్న లంకా
పురింజూచిరి. ౧౪

వానరవీరులందఱు సుందరంబున సుందరద్వారంబును బ్రాకారాలం
కృతంబును రాక్షసులచే నిండినదియు నగు లంకాపురిం జూచిరి. ౧౫

అప్పుడు నల్లనిరాక్షసులు కోటకొఱుడులనుండుటవలన చెండవప్రాకా
రమువలెనున్న యారాక్షసవజ్జినింగూడ నవ్వానరోత్తములు చూచిరి. ౧౬

అచ్చట నావానరులందఱు నారాక్షసులంజూచి యుద్ధంబునేయ
నుత్సుకులయు రాముండు చూచుచుండఁగానే నానావిధంబుల సింహనాదం
బులు గావించిరి. ౧౭

అంత సూర్యుండు సంధ్యారాగంబునం బల్లవితుండై యస్తమించెను;
రాత్రియుఁ బూర్ణచంద్రాలంకృతయుఁ బొడసూపినది. ౧౮

అంత వానరసేనానాయకత్వంబునొందిన యారాముండు విభీషణుండు
నానావిధంబులంబూజింప లక్ష్యంబునింగూడి వానరవీరసమూహమివేష్టితుండై
యారాత్రి సువేలవర్షతాగ్రంబున సుఖంబుగా నివసించియుండెను. ౧౯

ఇది ముప్పుదియెనిమిదవ సర్గము.

ముప్పుదితో వ్విదవసర్గము

పరాక్రమవంతులగు నావానరశ్రేష్ఠు లట్లు రాత్రియంతయు నాసువే
లాగ్రంబుననుండి తెల్లవాఱినవెనుక లంకయందలివనంబుల నుద్యానవనంబులం
జూచిరి. ౧

అవానరులు మిట్టపల్లములు లేనివియుఁ గ్రూరమృగంబులులేనివియు
వికాలంబులు నాయకంబులను గన్పుటకుఁ బండువుగలిగించునవియు రమణీ

చమ్పకాశోకపున్నాగసాలతాలసమాకులా,
 తమాలవనసంఘన్నా నాగమాలాసమావృతా. 3
 హింతాలై రద్భునై ర్నీపై స్పష్టపల్లై శ్చ పుష్పితైః,
 తిలకైః కర్ణికారై శ్చ పాటలై శ్చ సమస్తతః. 4
 శుశుభే పుష్పితాగ్రైశ్చ లతాపరిగతై ద్ద్రుమైః,
 లఙ్కాం బహువిధై ర్దివ్యై ర్యథేంద్రస్యామరావతీ. 5
 విచిత్రకుసుమోవేతై రక్షకోమలపల్లవైః,
 కాద్యలైశ్చ తథా నీపై శ్చిత్రాభి ర్వనరాజిభిః. 6
 గన్ధాఢ్యాన్యభిరమ్యాణి పుష్పాణి చ ఫలానిచ,
 ధారయన్త్యగమా స్తత్ర భూషణానీవ మానవాః. 7

తచైచ్చత్రరథసజ్జాశం మనోజ్ఞం నన్దనోపమమ్,
 వనం సర్వర్తుకం రమ్యం శుశుభే పట్పదాయుతమ్. ౮

నత్యూహాశోయప్తిమకై ర్నృత్యమానై శ్చ బర్హిభిః,
 దుతం పరభృతానాం చ శుశువు ర్వననిర్ఘరే. ౯

సర్గము.

నిత్యమత్తవిహంగాని భ్రమరాచరితాని చ,
 కోకిలాకులపక్ష్యాని విహగాభిరుతానిచ. ౧౦
 భృంగరాజాభిగీతాని భ్రమరై స్సేవితాని చ,
 కోణాలకవిఘ్నాని సారసాభిరుతానిచ. ౧౧
 వివిశు స్తే తత స్తాని వనాన్యపవనాని చ,

యంబులునగు నాలంకయందలి వనంబుల నుపవనంబులనుం జూచి యాత్మ
ర్యంబునొందిరి.

ఆలంకాపురి సంపెంగచెట్టును ఆశోకవృక్షములును బున్నాగవృక్షము
లును మద్దిచెట్టును దాటిచెట్టును దమాలవృక్షములను విలుమద్దిచెట్టును
ఋష్మికంబులగు నేడాకులరటిచెట్టును బొట్టుగుచెట్టును గొండగోంగుచెట్టును
గలిగొట్టుచెట్టును విచిత్రంబులగు పుష్పంబులుగలశిఖరంబులతోఁగూడినవియు
లతావేష్టితంబును దివ్యంబులును ఎఱ్ఱనికోమలంబులగు వల్లవంబులు గలవియు
నగు నానావిధవృక్షంబులును బచ్చికభూములును జలప్రాయప్రదేశంబులును
జీత్రంబులగు వనరాజునుంగల్గి దేవేంద్రుని యనురావలీపురంబుంబోలె
బ్రకాశించుచుండినది.

3-౬

ఆవనంబునందలివృక్షములు మనుష్యులు భూషణంబులు ధరించునట్లు
మంచివాసనగలవియు రమణీయంబులు నగుపుష్పంబులను ఫలంబులను ధరించి
యుండినవి.

౭

సమస్తముతుధర్మంబులతోనుఁగూడినదియు రమణీయంబును దుమైద
లతో నొప్పుచున్నదియు నగు నాలంక యందలివనము తుబేరుని చైత్రరథ
వనంబుమాడ్కి దేవేంద్రుని నందనవనంబుకై వడిఁ బ్రకాశించెను.

౮

ఆవానరులు వనస్థిరరంబులందు నీరుకోడులను జీకుఁగొక్కెరలును
నర్తనముసేయుచుండు నెమిట్లను గోయిలలును మధురముగాఁ గూయుచుండ
నాధ్వనుల వినిరి.

౯

అంతఁ బరాక్రమవంతులు గామరూపులునగు నావానరులు పరమ
సంతుష్టులయి మేనం బులకలువొడచు నెల్లప్పుడును మదింబియుండువత్సలతోఁ
గూడినవియుఁ గోయిలలచే నిండినవృక్షములుగలవియు మధురంబుగాఁ
గూయుచుండునట్టి భృంగములును మందపిచ్చుకలును బెద్దరువత్సలను మొద
లగువత్సలతో నొప్పుచుండునవియునగు నాలంకాపురిసమీపముననుండు వనం
బుల నుపవనంబులఁ బ్రవేశించిరి.

౧౦-౧౨

హృష్టాగి ప్రముదితా వీరా హరయగి కామరూపిణః. ౧౨

తేషాం ప్రవిశతాం తత్ర వానరాణాం మహాజసామ్,
పుష్పసంసర్గసుభి ర్వవౌ ఘ్రీణసుఖోఽనిలః. ౧౩

అన్యే తు హరివీరాణాం యూథా నిష్క్రమ్య యూథపాః,
సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతా లఙ్కాం జగ్తుగి పతాకినీమ్. ౧౪

విత్రాసయన్తో విహగాం స్త్రాసయన్తో మృగద్విపాన్,
కమ్పయంతశ్చ తాం లఙ్కాం నాదై స్తే నదతాం వరాః. ౧౫

కుర్వంత స్తే మహావేగాం మహీం చరణపీడితామ్,

రజశ్చ సహనై వోర్ధ్వం జగామ చరణోత్థితమ్. ౧౬

ఋతౌ స్సింహా వరాహాశ్చ మహిషా వారణా మృగాః,
తేన శబ్దేన విత్రస్తా జగ్తు ర్భీతా దిశో దశ. ౧౭

శిఖరం తత్త్రికూటస్య ప్రాంశు చైకం దివిస్పృశమ్,
సమంతా త్పుష్పసంఘన్నం మహారజతసన్నిభమ్. ౧౮

శతయోజనవిస్తీర్ణం విమలం చారుదర్శనమ్,
శ్లోత్థం శ్రీమ న్నహచ్చైవ దుష్పాపం శకునై రపి. ౧౯

మనసాఽపి దురారోహం కింపునగి కర్తవ్యం జనైః,
నివిష్టా తత్ర శిఖరే లఙ్కా రావణపాలితా. ౨౦

శతయోజనవిస్తీర్ణా త్రింశద్యోజన మాయతా,

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలులగు నావానరు లావనంబులం బ్రవేశించునప్పుడు పుష్పసంబంధంబునంజేసి సురభిలంబగువాయువు వారలపై పీచెను. ౧౩

మఱి కొందఱావానరపీరులు మాత్రము సుగ్రీవుని యనుమతి నొంది వానరసేననుండి బయలుదేరి పతాకాశోభితంబగు లంకకుఁ బోయిరి. ౧౪

గట్టిగా నఱవఁగలవారలలో సుత్తములగు నావానరులు సింహనాదంబులచేఁ బత్తులను మృగంబుల నేనుగులను భయపఱచుచు లంకాపురినంతయుఁ జలింపఁ జేయుచుఁ బోయిరి. ౧౫

మహావేగులగు నావానరులు తమపాదాఘాతవేగంబున భూమిం నీడించుచుఁబోయిరి.

అంత నవ్వానరులచరణాఘాతంబునంజేసి నిమేషమాత్రంబున నాకాశంబంతయుం బరాగావృతంబయ్యెను. ౧౬

లంకావనంబులనుండునట్టి యెలుఁగుబంటులును సింహంబులును పరాహంబులును మహిషంబులును గజంబులును జింకలును అవ్వానరుల భీకరాకారంబులఁజూచుటచే భయపడియున్నవి గావున వారల సింహనాదంబులు విన్నంతనే మఱియు భయపడి దశదిశలకుం బాతినవి. ౧౭

ఉన్నతంబును మధ్యమంబును నాకాశంబు స్పృశించుచున్నట్లున్నదియు నంతటను ముష్పావృతమయి యుండునదియు లంగారమువన్నెగలదియు నూఱుయోజనంబుల వైశాల్యముగలదియు నిర్మలంబును సుందరంబును క్రీరతంబును బత్తులకైనఁ బొందనలవిగానిదియునగు నాత్రికూటశిఖరమును జనులకు మనస్సుచేనైనఁ బొందనలవిగాదు; ఇంక నడచిపోలేరని చెప్పుచునే

రావణ బాహుపాలితంబును నూఱుయోజనంబులనిడుపును ముష్పదియోజనంబుల వెడలుపును గలదియునగు లంకాపురి యాత్రికూటశిఖరామన నున్నది. ౨౦

సా పురీ గోపురై రుచ్చైః పాణ్డురామ్బుదసన్నిభైః. ౨౦

కాఞ్చనేన చ సాలేన రాజతేన చ శోభితా,

ప్రాసాదై శ్చ విమానైశ్చ లజ్జా పరమభూషితా. ౨౧

ఘనై రివాతపాపాయే మధ్యమం వైష్ణవం పదమ్,

యస్యాం స్తమ్భసహస్రేణ ప్రాసాద స్సమలజ్జృతః. ౨౩

కైలాసశిఖరాకారో దృశ్యతే ఖమివోల్లిఖన్,

చైత్య స్సరాక్షసేంద్రస్య బభూవ పురభూషణమ్. ౨౪

శతేన రక్షసాం నిత్యం య స్సమక్రేణ రక్ష్యతే,

మనోజ్ఞాం కాననవశీం పర్వతై రుపశోభితామ్. ౨౫

నానాధాతువిచిత్రైశ్చ ఉద్యానై రుపశోభితామ్,

నానావిహంగసంఘష్టాం నానామృగనిషేవితామ్. ౨౬

నానాకాననసృష్టాన్నాం నానారాక్షససేవితామ్,

తాం సమృద్ధాం సమృద్ధార్థాం లక్ష్మీవా న్లక్ష్మణాగ్రజః. ౨౭

రావణస్య పురీం రామో దదర్శ సహ వానరైః,

తాం మహాగృహసమ్భాథాం దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః. ౨౮

నగరీ మమర ప్రఖ్యో విస్తయం ప్రాప్య వీర్యవాన్.

తాం రత్నపూర్ణాం బహుసంవిధానాం

ప్రాసాదమాలాభిరలంకృతాం చ,

అలంకాపురి తెల్లని మేఘంబులవంటి యత్యున్నతంబులగు పురద్వారం
బులును గాంచనమయంబగు ప్రాకారంబును రాజతంబగు ప్రాకారంబునుఁ గల్గి
యొంతయు నొప్పించుండినది. ౨౦

వర్షాకాలంబున మేఘంబులచే నాకాశంబువలె రాజగృహంబులచేతను
విమానాకారగృహంబులచేతను అలంకాపురి యొంతయుఁ బ్రకాశించు
చుండినది. ౨౧

అలంకాపురియందు వేయి స్తంభములచే నలంకరింపఁబడినదియుఁ గైలాస
శిఖరంబువలె నత్యున్నతంబునగు చైత్యప్రాసాద మొకటి యాకాశంబు
నొరయినట్లు చూపట్టుచుండినది. ౨౨

దేని నెల్లప్పుడును నూలుగురురాక్షసులు గావలియుండి రక్షింపు
చుందురో అట్టిరాక్షసరాజుండగు రావణుని చైత్యప్రాసాదము లంకాపురంబున
కంతయు భూషణమయి వెలుంగుచుండినది. ౨౩

శ్రీమంతుడును లక్ష్మణుని యన్నయనగురాముఁడు వానరులతోఁ
గూడ మనోహరంబును సానావిధధాతుమండితంబులగు పర్వతంబులుగలదియు
నుద్యానవసాలంకృతంబును మధురంబుగాఁ గూయుచుండు సానావిధవత్సలు
గలదియు సానావిధమృగ సేవితంబును సానావిధములయిన యడవులుగలదియు
సానావిధాకారులగు రాక్షసులచే నిండినదియు నత్యున్నతంబును సమృద్ధార్థంబు
నగు సారావణుని లంకాపురిం జూచెను. ౨౪-౨౫

పరాక్రమవంతుఁడును దేవసదృశుఁడును లక్ష్మణాగ్రజుఁడునగు
రాముఁడు ఉత్తమంబులగుగృహంబులచే నిండియున్న యాలంకాపురింజూచి
యాశ్చర్యంబునొందెను. ౨౬

రాముఁడు అంత వానరసేనాపరివృతుఁడై శ్రేష్ఠపక్షపూర్ణంబును సానా
విధమయిన రక్షణంబు గలదియుఁ బెక్కుప్రాసాదములచే నలంకృతమును.

పురిం మహాయస్త్రకవాటముఖ్యాం
దదర్శ రామో మహతా బలేన.

౨౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః. 3౯.

చ త్ వా రిం శ స్ స ర్గః.

తతో రామ స్సువేలాగ్రం యోజనద్వయమణ్డలమ్,
ఆరురోహ ససుగ్రీవో హరియూథపసంవృతః.

౧

స్థిత్యా ముహూర్తం తత్రైవ దిశో దశ విలోకయన్,
త్రికూటశిఖరే రమ్యే నిర్జితాం విశ్వకర్షణా.
దదర్శ లక్ష్మాం సున్దరాం రమ్యకాననశోభితామ్,

౨

తస్యాం గోపురశృజ్జం రాక్షసేంద్రం దురాసదమ్.

3

శ్వేతచామరవర్మస్తం విజయచ్ఛత్రశోభితమ్,
రక్తచందనసంలిప్తం రత్నాభరణభూషితమ్.

౪

నీలజీమూతసజ్జాశం హేమసంఛాదితామ్బరమ్,

ఐరావతవిషాణాగైరుత్కృష్టకణివక్షసమ్.

౫

శశలోహితరాగేన సంవీతం రక్తవాససా,

సన్ధ్యాతపేన సంవీతం మేఘరాశి మివామ్బరే.

౬

పశ్యతాం వానరేంద్రాణాం రాఘవస్యాపి పశ్యతః,

దర్శనా ద్రాక్షసేంద్రస్య సుగ్రీవ స్సహసోత్థితః.

౭

క్రోధవేగేన సంయుక్త స్సత్త్వేన చ బలేన చ,

అచలాగ్రాదథోత్థాయ పుష్పవే గోపురస్థలే.

౮

స్థిత్యా ముహూర్తం సమ్రోక్ష్య నిర్భయేనాస్తరాత్తనా,

గొప్ప యంత్రకవాటంబులతోఁ గూడినదియు నగు నా లంకానగరముం జూచెను.

౨౯

ఇది ముప్పదితొమ్మిదవసర్గము.

నలువదవసర్గము.

అంత రాముఁడు సుగ్రీవుని, వానరయూధపులకుంగూడి రెండు యోజనములవై కాల్యముగల సువేలవర్వతశిఖరంబు నారోపించెను.

౧

రాముఁడు సువేలశిఖరంబున నే కొంచెమునేపుండి దశదిశలం జూచుచు నుండరమయిన త్రికూటవర్వతశిఖరంబున విశ్వకర్తచే దృఢంబుగా నిర్మితంబును రమణీయంబులగు వనంబులతోఁ గూడినదియునగు లంకాపురముం జూచెను.

౨

అంత రాముఁడు అలంకాపురి గోపురశిఖరంబుననుండిన దురాసదుఁడును దెల్లనివింజామరలచే నిరుగెలంపుల వీచఁబడుచున్నవాఁడును జయసూచకంబగు శ్వేతచ్ఛత్రముతోఁ గూడినవాఁడును రక్తచందనాలంకృతుఁడును రత్నమయంబులగు పొమ్మలం దొడుగుకొన్నవాఁడును నూకనమేఘంబువలె నల్లని మేనివాఁడును బలుమాఱు ఐరావతగజంబుతో యుద్ధముచేసియుండుటచలన బానిదంకంబులపోటులచేఁ గలిగిన కాయలతో నొప్పచున్న వక్షస్థలంబుగలవాఁడును గుంఠేటిరక్తంబువలె మిక్కిలియు నెఱ్ఱినై బంగారుజరీ పలువలం గట్టుకొన్నవాఁడగుటచే సంధ్యారాగావృతంబగు మేఘసమూహముం బోలెఁ జూపట్టుచున్నవాఁడునగు రాక్షససాధుని రావణుం గనెను.

౩, ౬

అంత వానరశ్రేష్ఠులును రాముఁడును జూచుచుండఁగానే సుగ్రీవుఁడు రాక్షసరాజుండగు రావణుఁజూచుటవలనఁ బరమకోపంబునొంది బలశైల్య సమన్వితుడై సువేలవర్వతశిఖరంబుననుండి తత్క్షణంబు యారావణుఁ డున్న గోపురంబుపై కెగిరెను.

౨, ౧౮

ఆ సుగ్రీవుఁడు కొంచెమునేపు రావణుంజూచుచుండి నిర్భయంబుగా

తృణీకృత్య చ తద్రక్ష సోఽబ్రవీ త్పరుషం వచః. F
 లోకనాథస్య రామస్య సఖా దాసోఽస్మి రాక్షస!
 న మయా మోక్ష్యనేఽద్య త్వం పార్థివేంద్రస్య తేజసా. ౧౦

ఇత్యుక్త్వా సహసోత్పత్య పుష్పవే తస్య చోపరి,
 ఆకృష్య ముకుటం చిత్రం పాతయిత్వాఽపతద్భువి. ౧౧
 సమీక్ష్య తూర్ణ మాయాంత మాబభాషే నిశాచరః,

సుగ్రీవ స్త్వ పరోక్షం మే హీనగ్రీవో భవిష్యసి. ౧౨

ఇత్యుక్త్వాతాయ తం క్షిప్రం బాహుభ్యా మాక్షిపత్తలే,
 కన్తువ త్తం సముత్థాయ బాహుభ్యా మాక్షిపద్ధరిః. ౧౩

పరస్పరం నేదవిదగ్ధగాత్రౌ
 పరస్పరం శోణితదిగ్దేహౌ;
 పరస్పరం శ్లిష్టనిరుద్ధచేష్టౌ
 పరస్పరం శాల్పలికింశుకౌ యథా. ౧౪

ముష్టిప్రహారై శ్చ తలప్రహారై
 రరత్నిఘాతైశ్చ కరాగ్రఘాతైః,
 తౌ చక్రతు ర్యుద్ధ మసహ్యరూపం
 మహాబలౌ వానురాక్షసేన్ద్రౌ. ౧౫

కృత్వా నియుద్ధం భృశ ముగ్రవేగౌ
 కాలం చిరం గోపురవేదిమధ్యే,
 ఉత్తిప్య చాక్షిప్య వినమ్య దేహౌ

నారావణుండు దృణీకరించి పరుషపచనమున నిట్లని చెప్పెను.

౯

రావణుడా! నేను లోకనాథుండగు రామునిన్నే హితుడను; దాసుడను; రాజశ్రేష్ఠుడను రాముని లేజోబలంబున నిన్నిప్పుడును నేను విడువను. అని సుగ్రీవుడు రావణునితో జెప్పెను.

౧౦

ఆ సుగ్రీవు డిట్లు రావణునితో జెప్పి తటాలున బైకెగిరి యతని కిరీటంబు నేలం బడచొసే క్రిందికి వ్రాలెను.

౧౧

రావణుండు అతివేగంబున దనమీడి కడరుచున్న సుగ్రీవుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు నాపరోక్షంబున సుందరమగు కంఠముగలిగియుంటివి; ఇప్పుడు నాసమక్షమునకు వచ్చినావు. కావున సింహ గంఠములేనివాడ వవుదువు. అని రావణుండు సుగ్రీవునితో జెప్పెను.

౧౨

ఆ రావణుండు ఇట్లు చెప్పి శిఖ్రంబునలేచి యాసుగ్రీవుని జేతులతో నేలంబడచొసెను; అంత నాసుగ్రీవుండు చెండువలె దటాలున నెగిరి చెండుచేతులచేతను ఆరావణుం బడచొసెను.

౧౩

ఆ రావణసుగ్రీవులు దేహ మంతయు జేతులగాఱ దేహ మంతయు నెత్తురు వెల్లువలుగా యుద్ధమునేయుచు గొంతదడవు పరస్పరదృఢాలింగనంబున నిశ్చేష్టులయి యంత విడివడుచు బుష్పింబులగు కాల్యలికింశుక వృక్షంబులుంటోలె బ్రకాశించుచుండిరి.

౧౪

మహాబలకాలులగు నాసుగ్రీవరావణులు ఒండొరుల బిడికిళ్ల గ్రద్దుకొనియు నఱచేతులం జఱచుకొనియు మోచేతులం బొడుచుకొనియు గోళ్ల గీటుకొనియు నిట్లు నానావిధంబును భయంకరప్రకారంబునగు యుద్ధంబు గావించిరి.

౧౫

భయంకరవేగులగు నాసుగ్రీవరావణులు గోపురవేదిమధ్యంబున బహుకాలము బాహుయుద్ధము గావించి యొకరినొకరు ద్రోసికొనుచును ఈడ్చుకొనుచు వంచుకొనుచు గోపురవేదికలయందుండి యొక్కరిపైనొకరు పడికొట్టు

- పాదక్రమా ద్దోపురవేదిలగ్నా,
అనోన్యనృ మావిధ్య విలగ్న దేహా
తౌ పేతతు స్సాలనిఖాతమధ్యే,
ఉత్పేతతు రూఢతల మస్పృశన్తా
స్థిత్యా ముహూర్తం త్వభినిశ్చసన్తా. ౧౬
అలిజ్య చావల్ల్య చ బాహుయోక్తై
స్సంయోజయామాసతు రాహవే తౌ,
సంరమ్భశిఘోబలసంప్రయుక్తై
సంచేరతు స్సమ్ప్రీతి యుద్ధమార్గైః, ౧౭
శార్దూలసింహావివ జాతదర్పా
గజేన్ద్రప్రోతావివ సమ్ప్రీయుక్తై,
సంహత్య చాపీడ్య చ తావరోభ్యాం
నిపేతతు రై వ్యయుగపథరణ్యామ్. ౧౮
ఉద్యమ్య చానోన్యనృ మధిక్షీపన్తా
సంచక్రమాతే బహుయుద్ధమార్గైః,
వ్యాయామశిఘోబలసమ్ప్రీయుక్తై
క్లమం న తౌ జగ్ధతురాశు వీరా. ౧౯
బాహూత్తమై ర్వారణవారణాభై
ర్నివారయన్తౌ పరవారణాభౌ,
చిరేణ కాలేన తు సంప్రయుక్తై
సంచేరతు ర్క్షణలమార్గ మాశు. ౨౦
తౌ పరస్పర మాసాద్య యత్తౌ వనోన్యనృసూదవే,
మార్జారా వివ భక్ష్యై ర్థే వితస్థితే ముహుర్తుహుః. ౨౧

కొనుచును ఒక్కరినొక్కరు దృఢముగాఁ గవుఁగిలించుకొని ప్రాకారపరిఖల నడుమంబడిరి. ౧౬

యుద్ధంబున నానుగ్రీవరావణులు నేలనుండి యాకాశంబున కుద్ద మించి యందుఁ గొంతదడవుండి నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు, నొకరినొకరు కవుఁగి లించుకొని యెగురుచు బాహుపాశంబులఁ బరస్పరము బంధించుకొనిరి. ౧౭

అప్పుడు ఆనుగ్రీవరావణులు ఆభినివేశంబునను ఆభ్యాసంబునను బలంబునను బెద్దపులులువలె వినుఁగపిల్లలుంబోలె నానావిధ యుద్ధమార్గం బులం బెనంగిరి. ౧౮

ఆ నుగ్రీవరావణులు ఒకరినొకరు కవుఁగిలించుకొని అొమ్ములఁచేఁ గొట్టుకొని యిద్దఱు నేకకాలంబున నేలంబడిరి; అంత నొకరినొకరు పట్టుకొని యాఢ్యేపించుకొనుచు నిట్లు నానావిధంబులుగ యుద్ధంబు గావించిరి. ౧౯

చక్కఁగా సాముచేసి యున్నవారలు కావున బరాక్రమవంతులును మదపుటేఱుఁగులవంటి వారలునగు నానుగ్రీవరావణులు వినుఁగులగట్టు స్తంభం బులవంటి బాహువుల నొండొరులం గొట్టుకొనుచున్నను అలసటనొందెరై.

ఆనుగ్రీవరావణులు ఇట్లు బహుకాలము యుద్ధముచేయుచుండి యంత మండలాది నానావిధమార్గంబులఁ దమతమయుద్ధక్రమసాధన చమత్కారంబు లేటవడ యుద్ధంబు గావించిరి. ౨౦

ఆ నుగ్రీవరావణులు ఒకరినొకరు వధింప నాసత్తలయి యాహారము నకై పొంచియుండుపిల్లలువలె నవ్వుడప్పుడు ఒకరిభిద్రంబు నొకరు వెనకు చుండిరి. ౨౧

- మణ్డలాని విచిత్రాణి స్థానాని వివిధాని చ,
గోమూత్రికాణి చిత్రాణి గణప్రత్యాగతానిచ. ౨౩
- తిరశ్చీనగతాన్యేవ తథా వక్రగతాని చ,
పరిమోక్షం ప్రహారాణాం వర్జనం పరిధావనమ్. ౨౪
- అభిద్రవణ మాప్లావ మాస్థానం చ సవిగ్రహమ్,
పరావృత్త మపావృత్త మవద్రుత మవప్లతమ్. ౨౫
- ఉపన్యస్త మపన్యస్తం యుద్ధమార్గవిశారదా,
తౌ సఖ్యేరతురన్యోన్యం వానరేన్ద్రశ్చ రావణః. ౨౬

ఏతస్మిన్నస్తరే రక్షో మాయాబల మథాఽత్తనః,
ఆరణ్యముపసమ్పదే

- జ్ఞాత్వా తం వానరాధిపః. ౨౭
- ఉత్పపాత తదాఽఽకాశం జితకాశీ జితక్లమః,
రావణః స్థిత ఏవాత్త హరిరాజేన వఖ్శితః. ౨౮

- అథ హరివరనాథః ప్రాప్య సజ్జా మకీర్తిం
నిశిచరపతి మాజౌ యోజయిత్వా శ్రమేణ,
గగన మతివిశాలం లఙ్ఘయిత్వాఽర్కసూను
ర్హరివరగణమధ్యే రామపార్శ్వం జగామ. ౨౯
- ఇతి స సవితృసూను స్తత్ర తత్కర్త కృత్వా
పవనగతి రసీకం ప్రావిశ త్సమ్మృహృష్టః,

యంధమార్గంబులం బండితులగు నాసుగ్రీవరావణులు చక్రాకారగమనంబులును వైష్ణవవైశాఖచుండలప్రత్యాల్లిఘాతీధరులను స్థానములును గోమూత్రచువంటి కుటిలగమనములును ఉపసర్పణాపసర్పణములను దిర్భగమనములును సవ్యాపసవ్యవక్రగమనములును ఎదిరి దెబ్బలదప్పించుకొనుట తన దెబ్బను దప్పించుకొన నెదిరికిఁ దెలిసినప్పుడు దెబ్బనుపసంహరించుట ఎదిరి నిలుచుండఁగా నతనిచుట్టుఁ దిరుగుట అభిముఖగమనము ఈషదమనము ధైర్యమన నెదిరిని నిగ్రహించి స్థిరంబుగా నుండుట పరాఙ్ముఖగమనంబు నిలుచున్నట్లే యుండి వెనుకకుఁబోవుట శరీరసంకోచంబున నెదిరిపట్టుననుండి తప్పించుకొనుట ఎదిరిని గాలంఢముటకై యధోముఖముగా నెగురుట ఎదిరి చేయిఁబట్టుకొనుటకై తనచేయి చాచుట ఎదిరి తనచేయిఁబట్టుకొన యన్నిచి నప్పుడు తనచేయిని ముడుచుకొనుట ఈ మార్గములన్నియుఁ బ్రయోగించుచే యంధంబు గావించిరి.

అ3, అ8

అంత నట్లు పోవుచుండునప్పుడు రావణుఁడు సోలి తన మాయాబలంబుఁజూప నారంభించెను.

అ9

జయశాలియా శ్రమములేనివాఁడు నగుసుగ్రీవుఁడు ఆరావణుని తలంపెఱింగి తటాలున నాకాశంబున కెగనెను.

అ10

రావణుఁడు సుగ్రీవుఁడు మరల వచ్చునని మోసపోయి యచ్చటనే యుండిను.

అ11

అంత సూర్యపుత్రుఁడగు సుగ్రీవుఁడు యంధంబున రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునిసోలించి కీర్తిసొంది యలివిశాలంబగు నాకాశంబునకు లఁఘించి వానరమధ్యంబున రాముని పార్శ్వభాగంబుఁ జేరెను.

అ12

సూర్యకుమారుఁడగు నా సుగ్రీవుఁడు అట్లు రావణులో యంధంబుగావించి పరమసంతుష్టుడై శ్రీరామునకు యుద్ధోత్సాహంబు వృద్ధిఁబొంది

రఘువరస్యపసూనోర్వర్ధయన్యుద్ధహరం

తరుమృగగణముఖైః పూజ్యమానో హరీన్ద్రః.

30

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చత్వారింశస్సర్గః. ౪౦.

ఏ క చ త్వా రిం శ స స ర్గః.

అథ తస్మిన్నిమిత్రాని దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః,

సుగ్రీవం సమ్పరిష్వజ్య తదా వచన మబ్రవీత్.

౧

అసమ్మన్త్ర్య మయా సార్థం తదిదం సాహసం కృతమ్,

ఏవం సాహసకర్తాణి న కుర్వన్తి జనేశ్వరాః.

౨

సంశయే స్థాప్య మాం చేదం బలంచ సవిభీషణమ్,

కప్తం కృతే మిదం వీర! సాహసం సాహసప్రియ!.

3

ఇదాసీం మాకృథా వీర! ఏవంవిధ మచిన్తితమ్,

త్వయి కించి త్పమాపన్నే కిం కార్యం సితయా మమ.

౪

భరతేన మహాబాహూ! లక్ష్మణేన యవీయసా!,

శత్రుఘ్నేన చ శత్రుఘ్న! స్వశరీరేణ వా పునః.

౫

త్వయి చానాగతే పూర్వ మితి మే నిశ్చితా మతిః,

జానతశ్చాపి తే వీర్యం మహేష్ధ్రీవరుణోసమ!.

౬

హత్వాఽహం రావణం యుద్ధే సప్రత్యబలవాహనమ్,

అభిషిచ్య చ లజ్ఞాయాం విభీషణ మథాపి చ.

౭

భరతే రాజ్య మావేశ్య త్యజ్యే దేహం మహాబల!

చుచు వానరపీరులచేఁ బూజ్యమానుడై వాయువేగంబున వానరసేనం బ్రవేశించెను. ౩౦

ఇది నలువదవసర్గము.

నలువదియొకటవసర్గము.

అంత నప్పుడు లక్ష్మణాగ్రజుండగు రాముఁడు సుగ్రీవునియందు యుద్ధచిహ్నంబులంజూచి యతనిఁ గవుఁగలిగించుకొని యిట్లనితెప్పెను. ౧

నీవు నాతో నాలోచింపక గొప్పసాహసము గావించినావు; రాజులు ఇట్లంతమాత్రము సాహసకార్యములం జేయరు. ౨

సాహసప్రియుండవు వీరుడవు నగుసుగ్రీవుఁడా! నీవు నాకును విభీషణునకును ఈవానరసైన్యమున కంతయు గొప్పసందేహము గల్గునట్లుయ పాయకరమయిన యీసాహసకార్యము గావించినావు. ౩

వీరుడవగుసుగ్రీవుఁడా! ఇంక నైన నిట్టికార్యమును ఆలోచింపక గావించకుము. ౪

మహాబాహుండవు శత్రువుల వధించువాడవు నగు సుగ్రీవుఁడా! నీకు విమైన హనిగలుగునెడ సీతతోఁగాని భరతునితోఁగాని లక్ష్మణునితోఁగాని శత్రుఘ్నునితోఁగాని నాదేహముతోఁగాని నాకేమికార్యము? ౫

దేవేంద్రపరుణుల పరాక్రమమువంటి పరాక్రమముగల సుగ్రీవుఁడా! నీవు రాకమునుపు నాకు నీపరాక్రమము జెలిసియున్నను ఈవ్రకారమునిశ్చయించియుంటిని. ౬

మహాబలుండవగు సుగ్రీవుఁడా! నేను యుద్ధంబున రావణునిపుత్రబంధు నై సన్యసమేతంబుగా వధించి లంకయందు పెభీషణుఁ బట్టాభిషిక్తుఁగావించి యయోధ్యకుఁ బోయి రాజ్యమును భరతుని యధీశముఁజేసి దేహంబు విడిచెదను; అని యిట్లు నిశ్చయించుకొని యుంటిని. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౭

తమేవంవాదినం రామం సుగ్రీవః ప్రత్యభాషత. ౮

తవ భార్యాపహర్తారం దృష్ట్వా రాఘవ! రావణమ్,
మర్షయామి కథం వీర! జాన న్నౌరుష మాత్మనః. ౯

ఇత్యేవంవాదినం వీర మభినన్ద్య సరాఘవః!
లక్ష్మణం లక్ష్మీ సమ్పన్న మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౦

పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవన్తి చ,
బలౌఘం సంవిభజ్యేమం పూహ్య తిష్ఠేమ లక్ష్మణ! ౧౧

లోకక్షయకరం భీమం భయం పశ్యామ్యుపస్థితమ్,
నిబర్హణం ప్రవీరాణా మృత్యువానరరక్షసామ్, ౧౨

వాతాశ్చ పరుషా వాన్తి కమ్పతే చ వసున్ధరా,
పర్వతాగ్రాణి వేపన్తే పతన్తి ధరణీరుహః. ౧౩

మేఘాః క్రవ్యాదసంకాశాః పరుషాః పరుషస్వనాః,
కూరాః కూరం ప్రవర్షన్తి మిశ్రం శోణితబిష్టభిః. ౧౪

రక్తచన్దనసంకాశా సన్ధ్యా పరమదారుణా,
జ్వలచ్చ నిపతత్యేత దాదిత్యా దగ్నిమణ్డలమ్. ౧౫

ఆదిత్య మభివాశ్యన్తి జనయన్తో మహద్భయమ్,
దీనా దీనస్వరాఘోరా నప్రశన్తా మృగద్విజాః. ౧౬

రజన్యా మప్రకాశశ్చ సన్తాపయతి చన్ద్రమాః,
కృష్ణరక్తాంశువర్మన్తో యథా లోకస్య సంక్షయే. ౧౭

సుగ్రీవుఁడు రాముఁడట్లు చెప్పినమాటనువిని ఇట్లని బదులుచెప్పెను.

పరాక్రమవంతుఁడవగు రాముఁడా! నీభార్య నపహరించినట్టి దుష్టుఁడగు రావణునిజూచి నేనుబొరుషుంబుగలవాఁడనైయుండి యెట్లు సహించును? అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

అంత రాముఁడు సుగ్రీవునిమాటనువిని కాలివంతుఁడగు లక్ష్మణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

లక్ష్మణుఁడా! మనము చల్లనిజలంబును మంచిఫలరములతోఁగూడిన పంబులుంగల ప్రదేశంబుజేరి నైశ్యంబులఁ జక్కఁగా విభజించి పూహంబులుగాఁ దీర్చుకొనియుండము.

లోకనాశకరంబును భయంకరంబునునగుభయంబొకటి వాటిల్లియుత్త వానరపీరులును రాక్షసపీరులును బెక్కండ్రుహతులగుదురని తోచుచున్నది.

వాయువులు పరుషముగా వీచుచున్నవి; పవిత్రశిఖరంబులు పడఁకుచున్నవి; పృథ్వింబులు విఠిగిపడుచున్నవి.

మేఘములు కూర్చిరవత్తులుంబోలెఁ చూపట్టుచు భయంకరంబుగాగర్జించుచు భయంకరంబులయి మహాభయసూచకంబగునట్లుగా నెత్తురు మీదువులతో వానగురియుచున్నవి.

సంధ్య ఎఱునిచందనంబుంబోలెఁ గ్రాలుచు మిక్కిలియు భయంకరంబయియున్నది; ఇదిగో సూర్యమండలంబుననుండి మండుచున్న యగ్నిఖండంబులు పడుచున్నవి.

అమంగళకరంబులను భయంకరంబులనగు మృగవత్తులు దీనంబులయి మహాభయంబు గలుగఁజేయుచు దీనస్వరంబున సూర్యుని కెదురునిలుచుండి యెఱుచుచున్నవి.

వ్రశయకాలమునందుంబోలె రాత్రికాలంబునఁ జంద్రుండు కాంతిహీనుడై నలుపు నెఱ్ఱుండనంబును కొనయందుఁగలవాడై సంతాపంబు గలిగించుచున్నాఁడు.

హ్రస్వో రూక్షోఽప్రశస్తశ్చ పరివేష స్సులోపితః,

ఆదిత్యమణాలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ! దృశ్యతే.

౧౮

దృశ్య నైవ యథావచ్ఛ నక్షత్రాణ్యభివర్తతే,

యుగాన్త మివ లోకస్య పశ్య లక్ష్మణ! శంసతి.

౧౯

కాకా శ్శ్యేనా స్తథా గృథా నీచైః పరిపతంతి చ,

శివా శ్చాప్యశివా వాచగ ప్రవదంతి మహాస్వనాః.

౨౦

క్షీప్ర మద్య దురాధర్షాం లజ్జాం రావణపాలితామ్,

అభియామ జవే నైవ సర్వతో హరిభి ర్వృతాః.

౨౧

ప్రపంచం సంవదన్వీరో లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః,

తస్మాదవాతర చ్చీఘ్రం పర్వతాగ్రాన్తహబలః.

౨౨

అవతీర్య చ ధర్మాత్మా తస్మా చైఘ్రలాతృ రాఘవః,

పరైగ పరమదుర్జయం దదర్శ బలమాత్మనః.

౨౩

సన్నహ్య తు ససుగ్రీవగ కపిరాజబలం మహత్,

కాలజ్ఞో రాఘవగ కాలే సంయుగాయాభ్యచోదయత్.

౨౪

తతగ కాలే మహాబాహు ర్భలేన మహతా వృతః,

ప్రసీతగ పురతో ధన్వీ లజ్జా మభిముఖగ పురీమ్.

౨౫

తం విభీషణసుగ్రీవో హనూమా న్జామ్భవా న్నశః,

ఋక్షరాజ స్తథా నీలో లక్ష్మణ శ్చాన్వయు స్తదా.

౨౬

తతగ పశ్చాత్సుమహతీ పృతనర్తవనోకసామ్,

ప్రచ్ఛాద్య మహతీం భూమి మసుయాతి స్త రాఘవమ్.

౨౭

శైలశ్చైతన్యశి తతశగ ప్రవృద్ధాంశ్చ మహీరుహాన్,

చంద్రునిపరివేషము ప్రాస్వముగాను భయంకరముగాను రక్తవర్ణముగాను జూపట్టుచున్నది.

లక్ష్మణుడా! సూర్యమండలంబున నల్లనికలంకంబు కనుపట్టుచున్నది.

లక్ష్మణుడా! నక్షత్రంబులును మలినంబు లయ్యాయన్నవి; ఈదున్నితంబులన్నియు లోకవివాళంబుఁ దెల్పుచున్నవి. ౧౯

కాకులును డేగలును గద్దలును నీచవత్సలతోఁ జేరియున్నవి; నక్కలును పేదెలుంగున నమంగళధ్వనులు నేయుచున్నవి. ౨౦

ఇంక మనము సమస్తవానరులంగూడి యిప్పుడే దురాధర్మంబును రావణ బాహురక్షితంబు నగు లంకాపురికి శిఘ్రంబునఁ బోవుదము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౧

అట్లు మహాబలఁడును లక్ష్మణునియన్నయనగు రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పుచు శిఘ్రంబున సావర్వకళిఖరంబుననుండి దిగెను. ౨౨

ధర్మాత్ముడగు సారాముఁడు అవర్వకళిఖరంబునుండి దిగి శత్రువులకు దుర్ధర్మంబయి వెలయుచున్న తనవానరనైవ్యముం జూచెను. ౨౩

విదియేకాలంబునం జేయవలయు నోయావివరంబునంతయుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినట్టిరాముఁడు సుగ్రీవునితోఁగూడ నవ్వానరసేన నంశయుఁ బోత్సాహపఱచి యుక్తకాలంబున యుద్ధంబున కాజ్ఞాపించెను. ౨౪

అంతఁ బ్రాతఃకాలంబున మహాబాహుడగురాముఁడు ధనుర్ధరుడై యసంఖ్యనైవ్యంబు వెంబడింప లంకానగరాభిముఖుడై పోయెను. ౨౫

అప్పుడు విభీషణుఁడును సుగ్రీవుఁడును మానుమంతుఁడును జాంబవంతుఁడును నలుఁడును సుషేణుఁడును నీలండును లక్ష్మణుఁడును రాముని వెంబడించిపోయిరి. ౨౬

అంత ననంతంబగు ఋక్షవానరసేన యలివిస్తీర్ణంబుగా భూమి నాచ్ఛాదించి రాముని వెంబడించిపోయినది. ౨౭

వినుంగులంతటిదేహంబుగలవారలును శత్రువులవారింపఁజాలినవారలు

- జగ్రహ్ని కుజ్జరప్రఖ్యా వానరాగి పరవారణాః. ౨౮
 తౌ త్వద్విఘ్నకాలేన భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,
 రావణస్య పురీం లజ్కా మానేరతు రరిసమా. ౨౯
 పతాకమాలినీం రమ్యా ముద్యానవనశోభితామ్,
 చిత్రవస్త్రాం సుదుష్పాహ ముచ్చైః ప్రాకారతోరణామ్. 3౦
 తాం సురై రపి దుగ్ధాం రామవాక్యప్రచోదితాః,
 యథానివేశం సమీప్య న్యవిశంత వనాకసః. 3౧
- లజ్కాయా స్తూతరద్వారం శైలశృజ మివోన్నతమ్,
 రామ స్సహానుజో ధన్వీ జుగోప చ రురోధ చ. 3౨
- లజ్కా ముపనివిష్టశ్చ రామో దశరథాత్మజః,
 లక్ష్మణానుచరో వీరగి పురీం రావణపాలితామ్. 3౩
- ఉత్తరద్వార మాసాద్య యత్ర తిష్ఠతి రావణః,
 నానోఽ రామాద్ధి తద్ద్వారం సమర్థగి పరిరక్షితుమ్. 3౪
 రావణాధిష్ఠితం భీమం వరుణేనేవ సాగరమ్,
 సాయుధై రాక్షసై ర్భీమై రభిగుప్తం సమంతతః. 3౫
 లఘూనాం త్రాసజననం పాతాళ మివ దానవైః,
- విన్యస్తాని చ యోథానాం బహూని వివిధాని చ. 3౬
 దదర్శాయుధజాలాని తత్రైవ కవచాని చ,
 పూర్వం తు ద్వార మాసాద్య నీలో హరిచమూఃటిః. 3౭
 అతిష్ఠ త్సహ మైదేన ద్వివిదేన చ వీర్యవాన్,
 అజ్గదో దక్షిణద్వారం జగ్రహ సుమహాబలః. 3౮
 ఋషభేణ గవాక్షేణ గజేన గవయేన చ,
 హనూమా న్పశ్చిమద్వారం రక్ష బలవా న్కఃకి. 3౯

నగు వానరులు వేలకొలదిపర్వతశిఖరంబులను గొప్పవృక్షంబులను ధరించిరి.

శత్రువుల నడఁగఁ ద్రొక్కంజాలినట్టి యారావలక్షుణులు అట్లు సేనాసహితులయిపోవుచు కిఘికాలంబుననే రావణునిలాకాపురిం జేరిరి. ౨౬

అంత సావానరులు రాముని యజ్ఞంజేసి ధ్వజసమూహాలాకృతంబుగు రమణీయంబును ఉద్యానవనంబుల నొప్పుచున్నదియు సానానిధమయిన శోట గలదియు శత్రువులకుఁ బొందఁగూడనిదియు ఉన్నతప్రాకారతోరణంబులగలదియు దేవతలకేని యెదిరింప నలవిగానిదియనగు సాలాకాపురిని దనుతమస్థానంబుల నిరోధించి విడిసిరి. 30, 3౧

రాముఁడును లక్ష్మణసహితుఁడై పర్వతశిఖరముంబోలి నత్యున్నతంబయిన లంకాపురి యుత్తరద్వారంబును నిరోధించెను. 3౨

పరాక్రమవంతుఁడును దశరథమహారాజు పుత్రుఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మణసహితుఁడైరావణుఁ డెచ్చటనున్నాఁడో అట్టిలంకాపురి యుత్తరద్వారంబుననే నిరోధించియుండెను. 33

సాక్షాద్రావణాధిష్ఠితంబును వరుణాధిష్ఠితంబగు సముద్రంబువలె నున్నదియు భయంకరాకారంబును భయంకరాకారులును ఆయుధధారులు నగు రాక్షసులచే సురక్షితంబును దానవరక్షితంబగు పాతాళంబువలెనున్నదియు నల్పులకు భయంకరంబునగు నాయుత్తరద్వారంబు నిరోధించుటకు రాముఁడు దక్క మఱియొవ్వఁడును సమర్థుఁడుగాఁడు. 3౪, 3౫

రాముఁ డాయుత్తరద్వారంబున రాక్షసయోధులంఁచుకొనిన సానా విధంబులగు పెక్కాయుధసమూహములను గవచంబులనుఁ జూచెను. 3౬

పరాక్రమవంతుఁడగు వానరసేనాసాయకుఁడు నీలుండు పూర్వద్వారంబున మైందదివిదసహితుఁడై నిలిచియుండెను. 3౭

మహాబలుఁడగు నంగదుఁడు బుష్పభగవాక్షులను గజగవయాలనుం గూడి దక్షిణద్వారంబునఁ గావలియుండెను. 3౮

బలవంతుఁడగు హనుమంతుఁడు ప్రమాధిప్రభునులు మున్నగువానర

ప్రమాథిప్రభుసాభ్యాం చ వీరై రన్యైశ్చ సంగతః,
మధ్యమేచ స్వయం గుల్తే సుగ్రీవ స్సమతిష్ఠతః. ౪౦
సహసర్వై ర్హరిశ్చేష్టై స్సుపగ్నశ్వసనోపమైః,

వానరాణాంతు పట్రింశతో ట్యగి ప్రఖ్యాతయాథవాః. ౪౧
నిషీడ్యోపనివిష్టాశ్చ సుగ్రీవో యత్ర వానరః,
శాసనేన తు రామస్య లక్ష్మణ స్సనిభీషణః. ౪౨

ద్వారేద్వారే హరిణాం తు కోటిం కోటిం న్యవేశయత్,
పశ్చిమేన తు రామస్య సుగ్రీవ స్సహజామ్భవాన్. ౪౩

అదూరా న్నధ్యమే గుల్తే తస్మా బహుబలానుగః,
తే తు వానరశార్దులా శ్శార్దులా ఇవ దంష్ట్రీణః. ౪౪

గృహీత్వా ద్రుమశైలాగ్రా న్మూఘా యుద్ధాయ తస్థిరే,
సర్వే వికృతలాఙ్గాలా స్సర్వే దంష్ట్రానఖాయుధాః. ౪౫
సర్వే వికృతచిత్రాఙ్గా స్సర్వే చ వికృతాననాః,

దశనాగబలాగి కేచి త్కేచి ద్దశగుణోత్తరాః. ౪౬
కేచి న్నాగసహస్రస్య బభూవు స్తుల్యవిక్రమాః,

సన్తి చౌఘబలాగి కేచి త్కేచి చ్చతుగుణోత్తరాః. ౪౭
అప్రవేయబలాశ్చాన్యే తత్రాసన్వ రియాథవాః,

అదృశశ్చ విచిత్రశ్చ తేషా మాసీ త్సమాగమః. ౪౮
తత్ర వానరపైన్యానాం శలఖానా మివోద్యమః,

పీరులతోఁగూడి పడమటివాకిలిని రక్షింపుచుండెను.

3౯

సుగ్రీవుఁడు గరుడానిలసమానులగు వానరశ్రేష్ఠులంగూడి బలవంతులగు రావణేంద్రజిత్తులతోఁ బోరు రామమానుసుంతుల కిరువరకును గాకాక్షి శ్వాయంబున సాహాయ్యంబు గావించుటకై యుత్తరపశ్చిమద్వారాబుల నడుమ నుండెను.

౪౦

సుప్రసిద్ధులగు యూధపతులతోఁగూడిన ముప్పదియాఱుకోటలు వానరులు లంకాపురిని నిరోధించి సుగ్రీవుఁడున్న స్థలంబున నుండిరి.

౪౧

రాముని యానతింజేసి లక్ష్మణుఁడును విభీషణుఁడును బ్రతిద్వారంబు నను గోటికోటివానరులవంతున నిలిపిరి.

౪౨

రామునకుఁ బశ్చిమపార్శ్వంబు సమీపంబుననే సుగ్రీవుఁడు జాంబవంతుంగూడి బహునైనవృషహితుఁడై మధ్యగుల్మంబున నుండెను.

౪౩

ఆవానరశ్రేష్ఠులు పెద్దపులులుంబోలే వృక్షంబులను పర్వతశిఖరంబు లనుగబట్టుకొని పరమసంతోషంబున యుద్ధంబునకుఁ గాచియుండిరి.

౪౪

ఆవానరులు అందఱును దోఁకలం బ్రైకినెత్తుకొని యుండువారలును అందఱును దంతనఖంబులే యాయుధంబులుగాఁ గలవారలుగాను అందఱును గోపనికారంబున నానాశస్త్రములయిన యవయవములు గలవారలుగాను అందఱును వికృతంబులగు ముఖములగలవారలుగాను ఉండిరి.

౪౫

ఆవానరులలోఁ గొందఱు పదియేనుఁగుల బలముగలవారలును గొందఱు నూఱేనుఁగుల బలముగలవారలును, గొందఱు వేయేనుఁగులబలముగల వారలుగా నుండిరి.

౪౬

ఆవ్వానరసేనయందు గొందఱు వానరపీరులు ఓఘసంఖ్యాకములగు సేనుఁగులబలముగలవారలుగాను గొందఱు అందుకు నూఱింకలు బలముగలవారలును గొందఱు అప్రమేయంబగు బలముగలవారలుగాను ఉండిరి.

౪౭

అచ్చట నవ్వానరనైనికులు ఒకగుంపుగానుండుట మిడుకలు గుంపు గట్టినట్లు ఆశ్చర్యకరముగాను విచిత్రముగాను ఉండినది.

౪౮

పరిపూర్ణమివాఽకాశం సంఘన్నేవ చ మేదినీ. ౪౯

లజ్జా ముపనివిష్టైశ్చ సంపతద్భి శ్చ వానరైః,

శతం శతసహస్రాణాం పృథ గృక్షవనౌకసామ్. ౫౦

లజ్జాద్వారా జ్యుపాజగ్తు రనేయోద్ధం సమస్తతః,

ఆవృత స్సుగిరి స్సర్వైస్సై స్సమంతాత్ ప్లవజ్జమైః. ౫౧

అయుతానాం సహస్రం చ పురీం తా మభ్యువర్తత,

వానరై ర్బలవద్భిశ్చ బభూవ ద్రుమపాణిభిః. ౫౨

సంవృతా సర్వతో లజ్జా దుష్ప్రవేశాఽపి వాయునా,

రాక్షసా విస్తయం జగ్తు స్సహసాభినిషీడితాః. ౫౩

వానరై ర్ఛేసుసంకాశై శ్శక్రతుల్యపరాక్రమైః,

మహాన్ శబ్దోఽభవ త్తత్ర బలౌఘస్యాభివర్తతః. ౫౪

సాగరనేత్రన భిన్నస్య యథా స్యా త్సలిలస్వనః,

తేన శబ్దేన మహతా సేనాకారా సతోరణా. ౫౫

లజ్జా ప్రచలితా సర్వా సశైలవనకాననా,

రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణ చ వాహినీ. ౫౬

బభూవ దుర్ధిరతరా సర్వైరపి సురాసురైః,

రాఘవ స్సన్నివే శ్చైవ సైన్యం స్వం రక్షసాం వధే. ౫౭

సమస్త్ర్య మన్త్రిభి స్సార్థం నిశ్చిత్య చ పునఃపునః,

ఆనస్తర్ష మభిప్రేక్షుగ క్రమయోగార్థతత్త్వవిత్. ౫౮

విభీషణస్యానుమతే రాజధర్మ మనుష్ఠరన్,

అజ్గదం వాలితనయం సమాహూయేదమబ్రవీత్. ౫౯

గత్వా సౌమ్య! దశగ్రీవం బ్రూహి మద్వచనా త్కపే!,

లంకచుట్టును విడిసియున్నవారలును, విడియ నేతెంచుచున్నవారలు నగు నవ్వగరులచేత భూమ్యాకాశంబులు రెండును నిండిన ట్లుండినవి. ౪౯

మునుపుంచిననై న్యముగాక గోటిబుక్ష వానరులు ప్రతిలంకాద్వారంబు నందునుఁ జేరియుండిరి; మఱియు నితరులు అచ్చటచ్చటివారల సాహాయ్య మునకై యంతటనుఁ గాచియుండిరి. ౫౦

ఆవానరులచే నాత్రికూటపర్వతమగతయు నాచ్ఛాదితమయియుండినది.

మఱియు గోటివానరులు లంకాపురిచుట్టును బరివేష్టించియుండిరి.

అట్లు బలవంతులగు వానరులు వృక్షవాస్తులయి లంకాపురిచుట్టునుముట్ట డించుటవలన వాయువునకేనియు నాలంకాపురిం బ్రవేశింప నలవి గాకుండినది.

అట్లు మేఘంబులంతటి దేహములుగలవారలును దేవేంద్రునంతటి పరా క్రమంబుగలవారలునగు వానరులు అతిశీఘ్రమున పచ్చి ముట్టడించినందుకు రాక్షసు లాశ్చర్యంబునొందిరి. ౫౩

అప్పు డచ్చట అవ్వారసేన పచ్చుచుండఁగా నముద్రంబు జెచ్చు కొని ప్రవహించునప్పుడుంజోలె మహాధ్వని గలిగినది. ౫౪

ఆమహాధ్వనికి లంకాపురియంతయుఁ బ్రకారతోరణపర్వతకానన పహితంబుగాఁ జలించినది. ౫౫

రామలక్ష్మణులచేతను సుగ్రీవునిచేతను రక్షింపఁబడుచున్న యావానర సేన నమస్తదేవాసురులకేని దేఱియాడ నలవిగాకుండినది ౫౬

అయ్యైకాలంబునఁ జేయవలసినసామాద్యుపాయంబుల క్రమంబు జెలిసి నట్టి రాముఁడు రాక్షసపథనిమిత్తమయి వానరసైన్య మంతయు యుక్తక్రమా మున విడియ నియమించి యంత ననంతరకర్తవ్యంబుఁ జేయఁగోరి మంత్రు లతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి రాజధర్మంబు దలంచి విభిన్న శాసనమతంబున వారిపుత్రుఁడగు నంగదుం బిలిచి యిట్లని చెప్పెను. ౫౭, ౫౮

కాంతుఁడవగు నంగదుఁడా! నీవు గతశ్రముఁడవై భయంబు విడిచి

లఙ్ఘయిత్వా పురీం లఙ్కాం భయం త్యక్త్వా గతవ్యధః. ౬౦

భ్రష్టశ్రీక! గతైశ్వర్య! ముమూర్షో! నష్టచేతన!
ఋషీణాం దేవతానాం చ గన్ధర్వాపురసాం తథా. ౬౧

నాగానా మథ యక్షాణాం రాక్షాం చ రజనీచర!,
యచ్చ పాపం కృతం మోహో దవలిప్తేన రాక్షస!, ౬౨

నూన మద్య గతో దర్ప స్వయమ్భువరదానజః,
యస్య దణ్డధర స్తేఽహం దారాహరణకర్మితః. ౬౩

దణ్డం ధారయమాణస్తు లఙ్కాద్వారే వ్యవస్థితః,
పదవీం దేవతానాం చ మహర్షీణాం చ రాక్షస!. ౬౪

రాజర్షీణాం చ సర్వేషాం గమిష్యసి మయా హతః,
బలేన యేన వై సీతాం మాయయా రాక్షసాధమ!. ౬౫

యా మతిక్రామయిత్వా త్వం హృతవాం స్త ద్విదర్శయ,
ఆరాక్షస మిమం లోకం కర్తాఽస్మి నిశితై శ్శరైః. ౬౬

నచేచ్ఛరణ మభ్యేషి మా ముపాదాయ మైథిలీమ్,
ధర్తాత్తా రక్షసాం శ్రేష్ఠ స్సమ్ప్రాప్తోఽయం విభీషణః. ౬౭

లఙ్కైశ్వర్యం ధృవం శ్రీమా నయం ప్రాప్నోత్యకణ్ణకమ్,

సహి రాజ్య మధర్షేణ భోక్తుం క్షణ మపి త్వయా. ౬౮
శక్యం మూర్ఖసహాయేన పాపేనావిదితాత్మనా,

యుద్ధస్య వా ధృతిం కృత్వా శౌర్యమాలమ్భ్య రాక్షస!. ౬౯
మచ్చరై స్త్వం రణే శాన్త స్తతః పూతో భవిష్యసి,

యద్వా విశసి లోకా స్త్రీ స్పృషీభూతో మనోజవః. ౭౦

లంకాప్రాకారంబుదాటి రావణుని నొద్దకుఁబోయి నేను జెప్పిన ట్టిప్రకారం
బునఁ జెప్పము ౬౦

నశించినసంపదగలవాడవు నవైశ్వర్యుడవు మరణంబు నొందఁబోవు
వాడవు నష్టజ్ఞానుడవునగు రావణుడా! నీవు గర్వంబున ఋషులకును
దేవతలకును గంధర్వులకును అచ్చులకును నాగంబులకును యక్షులకును రాజు
లకును ఏమి యవకారంబు గావించినావో దానికంతయుఁ గారణమయిన
బ్రహ్మవరగర్వచుంతయు నివ్వడు నశించినది. వాస్తవము. ఏలయున దండధరుడ
నగు నేను భార్యావహరణకుపితుడనై నిన్ను శిక్షించుటకు లంకాద్వారం
బునఁ గనిపెట్టియున్నావే! ౬౧, ౬౩

రావణుడా! నీవు నాచే హతుడవై గతపాపుడవై దేవతలును
మహర్షులును రాజర్షులునుఁ బొందులోకముం బొందఁగలవు. ౬౪

రాక్షసాధముడవగు రావణుడా! నీవు విబలంబున మాయచే నన్ను
మోసపుచ్చి నీకను హరించి నావో ఆలయంతయు నివ్వడు జ్ఞాపుము. ౬౫

నీవు నీకను దీసికొనివచ్చి సమర్పించి నన్ను శరణుపొంద చేని కఠకు
బొంబుల నీలోకంబునంతయు నరాక్షసంబు గావించెదను. ౬౬

ధర్మస్వభావుఁడును రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడునగు నీవిభీషణుఁడు నన్ను శరణు
చొచ్చినాడు; శ్రీమతుడగు నీవిభీషణుఁడు అకంటకంబగు లంకాధి
పత్యంబు నొందఁగలఁడు. సందేహములేదు. ౬౭

మూర్ఖులను నహాయులుగాఁ జేయుకొన్నవాడవు బాపిష్ఠుడవు స్వాధీ
నముగాని మనస్సుగలవాడవు ధర్మరహితుడవు నగు నీకు ఊహమయినను
రాజ్యంబు సుభవింప నలవిగాదు. ౬౮

రావణుడా! ధైర్యకౌర్యముల నవలంబించినచి యుద్ధముచేసినను
జేయుము. నీవు యుద్ధంబున నాబాంబుల మృతుడవై గతపాపుడవై
పరిశుద్ధుడవు కాఁగలవు. ౬౯

అట్లుగాక నీవు పక్షివై మనోవేగంబున ముహూకంబులకుఁ బోయినను

మమ చతుష్పథం ప్రాప్య న జీవన్మృతియాస్యసి,
 బ్రవీమి త్వం హితం వాక్యం క్రియతా మార్ధవ్యదైహికమ్.
 సుదృష్టా క్రియతాం లజ్కా జీవితం తే మయి స్థితమ్,

ఇత్యుక్త స్సతు తారేయో రామేణాక్లిప్తకర్తణా. 22

జగమాంకాశ మావిశ్య మూర్తిమా నివ హవ్యవాట్,

సోఽతిపత్య ముహూర్తేన శ్రీమా న్రావణమన్దిరమ్. 23

దద రాఘవీన మవ్యగ్రం రావణం సచివై స్సహ,

తత స్త స్యావిదూరే స నిపత్య హరిపుణ్యః. 24

దీప్తాగ్నిసదృశ స్తస్థా వజ్రదగి కనకాజ్గదః,

తద్రామవచనం సర్వ మన్యూనాధిక ముత్తమమ్. 25

సామాత్యం శ్రావయామాస నివేద్యాత్తాన మాత్మనా,

దూతోఽహం కోసలేన్ద్రస్య రామస్యాక్లిప్తకర్తణః. 26

వాలిపుత్రోఽజ్గదో నామ యది తే శ్రోత్ర మాగతః,

ఆహ త్వం రాఘవో రామగి కౌసల్యానన్దవర్ధనః. 27

నిష్పత్య ప్రతియుధ్యస్వ నృశంస! పురుషో భవ,

నాయెదుటం బడినప్పటి బ్రతికిపోజాలవు.

20

నీకు హితంబుఁ జెప్పెదను వినుము. ఇంక లోకం బరాక్షసంబు కాఁగలదు కావున నిప్పుడే నీకు నీవే యవరక్రియఁ గావించుకొనుము. నీ వింకఁ జాడఁబోవునది లేదు కావున నిప్పుడే లంకసంతయుఁ జక్కఁగాఁ జూచుకొనుము. నీ ప్రాణంబులు నాచేత నున్నది. ఇట్లు రావణునితోఁ జెప్పుము. అని రాముఁడు అంగదునితోఁ జెప్పెను.

21

తారాపుత్రుడగు నంగదుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటను విని యాకాశంబున కెగసి కరచరిణాద్యవయవవిశిష్టం బగు శరీరంబునొందిన యగ్నిహోత్రుఁడుంటోలేఁ బోయెను.

22

శ్రీమంతుడగు నాయంగదుఁడు మహూర్తకాలంబున రావణుగృహంబునొంది యచ్చట జాగరూకుఁడును మంత్రులతోఁ గూర్చుండియున్న వాఁడునగు రావణుం జూచెను.

23

అంత బంగారుబాహువురులు ధరించియుండు వానరోతముడగు నంగదుఁడు ఆరావణునకు సమీపంబునవ్రాలి మండుచున్న యగ్నికై పడి నిలుచుండెను.

24

ఆయంగదుఁడు మొదలఁ దనపేరు నూరుంచెల్పి యంత మంత్ర సహితుడగు రావణునకు రాముఁడు చెప్పినమాటల నన్నియు నెచ్చుకట్టిన లెంతమాత్రము లేకుండునట్లు చెప్పెను.

25

నేను గోసలదేశాధిపతియును బరులకు దుఃఖకరములు కానికార్యములు గలవాఁడునగు రామునిదూతను; వాలికుమారుడను; అంగదుడని నాపేరు; నీవును వినియుందువు.

26

కౌసల్యాపుత్రుఁడును రఘువంశంబునఁ బుట్టినవాఁడునగు రాముఁడు నీతోఁ జెప్పు మన్నాఁడు.

27

కూరుండవగు రావణుడా ! కట్టణంబుననుండి వేడలివచ్చి యెదురు నీచి యుద్ధము నేయుము; పౌరుషంబు వహించుము.

హస్తాన్చి త్వాం సహమాత్యం సపు త్రజ్ఞాతిబాధవమ్. ౭౮

నిరుద్విగ్నా స్త్రయో లోకా భవిష్యంతి హతే త్వయి,

దేవదానవయతౌణాం గంధర్వోరగరక్షసామ్. ౭౯

శత్రు మ ద్యోద్ధరిష్యామి త్వా మృషీణాం చ కణ్ఠకమ్,
విభీషణస్య చైశ్వర్యం భవిష్యతి హతే త్వయి. ౮౦

న చే త్సత్కృత్య వై దేహీం ప్రణిపత్య ప్రదాస్యసి,

ఇత్యేవం పరుషం వాక్యం బ్రువాణే హరిపుజ్గవే. ౮౧

అమర్షవశ మాపన్నో నిశాచరగణేశ్వరః,
తత స్సరోషతామ్రాక్ష శ్శశాస సచివాం స్తదా. ౮౨
గృహ్యతామేష దుర్తేభా వధ్యతా మితి చాసక్యతే,

రావణస్య వచశ్శ్రుత్వా దీప్తాగ్ని సమతేజసః. ౮౩

జగ్రహు స్తం తతోఘోరా శ్చత్వారో రజనీచరాః,
గ్రాహయామాస తారేయ స్వయమాత్మాసమాత్మవాక్. ౮౪
బలం దర్శయితుం వీరో యాతుధానగణే తదా,

సతా న్బాహుద్వయే సక్తా నాదాయ పతగా నివ. ౮౫

ప్రాసాదం శైలసంక్రాంత ముత్పపాతాజ్జద స్తదా,
తేఽన్తరిక్షో ద్వినిర్ధూతా స్తస్య వేగేన రాక్షసాః. ౮౬

భూమా నిపతితా స్సర్వే రాక్షసేష్వస్య పశ్యతః,
తతః ప్రాసాదశిఖరం శైలశృజ మివోన్నతమ్. ౮౭

దదర్శ రాక్షసేష్వస్య వాలిపుత్రగి ప్రతాపవాన్,

నిన్ను నీకొడుకులను దాయాదులను బంధువులను సీమంత్తులను అందఱును వధించెదను. ౩౮

నిన్ను వధించినపిదప ముల్లోకంబులను నిర్భయంబులయి నుఖంబు నొందును.

దేవతలకును దానవులకును యక్షులకును గంధర్వులకును ఉరగములకును రాక్షసులకును శత్రుఁడవు ఋషిబాధకుఁడవునగు నిన్నిప్పుడు వధించెదను.

నీవు పూజించి నీకను ననుర్పించి నాపాదంబులంబడవేని నిన్ను వధించి విభీషణునకు లంకాధిపత్యంబు నొసంగెదను. అని రాముఁడు చెప్పచున్నాఁడు. అని యంగదుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౪౦

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు నంగదుఁడు ఇట్లు పరుషవాక్యంబులాడ రావణుఁడు కోపవివశుఁడయ్యెను. ౪౧

అంత నారావణుడు కోపంబునఁ గన్నులు నెఱ్ఱెడనంబుగదుర మంత్తులంజూచి “దుర్బుద్ధియగు నీయంగదుంబట్టి వధింపుఁడు.” అని పలుమాఱు ఆజ్ఞాపించెను. ౪౨

ఆరావణునాజ్ఞను విని మండుచున్న యగ్నిహోత్రమువంటి భయంకరాకారులగు నలువురురాక్షసులు ఆ యంగదుం బట్టుకొనిరి. ౪౩

అప్పుడు ధైర్యవంతుఁడును బరాక్రమవంతుఁడునగు నంగదుఁడు రాక్షసులకుఁ దనబలంబుఁ జూపుటకై తానే యారాక్షసులు తన్నుఁబట్టుకొనుట కీయ్యకొనెను. ౪౪

అప్పుడు ఆయంగదుఁడు ఆరాక్షసులను బత్తులంబోలె రెండుచేతుల నిఱికించుకొని పర్వతాకారంబగు ప్రాసాదంబుపై కెగసెను. ౪౫

ఆరాక్షసులందఱు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు చూచుచుండఁగానే ఆయంగదునివేగంబునకు ఆకాశంబుననుండి నేలంబడిరి. ౪౬

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు వాల్మీకిపుత్రుఁడయిన యంగదుఁడు చర్వతశిఖరముంబోలె నత్యున్నతంబయిన రావణునిప్రాసాదశిఖరముం జూచెను

తత్పశాబ పదాక్రాంతం దశగ్రీవస్య పశ్యతః.

౮౮

పురా హిమవత శ్శృంగం వజ్రణేవ విదారితమ్,

భక్ష్వా ప్రాసాదశిఖరం నామ విశ్రావ్య చాత్తనః.

౮౯

వినద్య సుమహానాద ముత్పపాత విహాయసమ్,

వ్యథయ న్రాక్షసాన్ సర్వా స్త్వరయం శ్చాపి వానరాన్. ౯౦

స వానరాణాం మధ్యే తు రామపార్శ్వ ముపాగతః,

రావణస్తు పరం చక్రే క్రోధం ప్రాసాదధర్మాణాత్.

౯౧

వినాశం చాత్తనగి పశ్యన్ని శ్వాసపరమోభవత్,

రామస్తు బహుభిర్హృష్టై ర్నినదద్భిగి స్తవజ్జమైః.

౯౨

వృతో రిపువధాకాక్షీ యుద్ధా యై వాభ్యవర్తత,

సుషేణ స్తు మహావీర్యో గిరికూటోపమో హరిః

౯౩

బహుభిస్సంవృత స్తత్ర వానరైగి కామరూపిభిః,

చతుర్ద్వారాణి సర్వాణి సుగ్రీవవచనా త్కపిః.

౯౪

పర్యక్రామత దుర్ధ్వో నక్షత్రాణీవ చంద్రిమాః,

తేషా మక్షాహిణిశతం సమవేక్ష్య వనోసామ్.

౯౫

లక్ష్మో ముపనివిష్టానాం సాగరం చాలివర్తతామ్,

రాక్షసా విస్త్వయం జగ్తుస్త్రాసం జగ్తుస్తథాపరే.

౯౬

అపరే సమరోద్ధరా ధర్మమేవ ప్రపేదిరే,

కృత్స్నం హి కపిభిర్వాప్యంతం ప్రాకారపరిభ్రాన్తరమ్.

౯౭

రావణుడు చూచుచుండగానే మున్నింద్రునిచేగొట్టఁబడిన హిమవ
చ్ఛిఖరముబోలె నాయంగదుని పాదాఘాతంబున నాప్రాసాద శిఖరంబు
బగిలెను. ౮౮

ఆయంగదుడు అట్లు ప్రాసాదశిఖరమును బగులగొట్టి తన పేరందఱకుఁ
దెలియునట్లుచేసి మహాధ్వనిగల్గనట్లు సింహనాదంబుగావించి యాకాశంబున
కెగిరెను. ౮౯

ఆయంగదుడు అట్లు రాక్షసులకందఱకును దుశ్శిఖంబు గలుగఁజేయుచు
వానరులను సంతోషింపఁజేయుచును వానరమధ్యంబున రామపార్శ్వంబుఁ
జేరినను. ౯౦

రావణుడును దనప్రాసాదంబును బగులగొట్టుటకుఁ బరమకోపంబు
నొంది అందువలనఁ దనకుఁ జేటుగలుగునని మాచిఁపఁబడుటఁగని వేఁడి
నిట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. ౯౧

రాముడును సంతృప్తులయి సింహనాదంబులు నేయుచుండునట్టి
పెక్కండ్ర వానరవీరులచేఁబరివేష్టితుండై శత్రు వధంబుగోరుచు యుద్ధంబుకొఱకుఁ
గాచియుండెను. ౯౨

అప్పు డచ్చట మహాపరాక్రమకాలియుఁ బర్వతాకారుఁడునగు సుషే
ణుడు కామరూపులగు పెక్కండ్రువానరులచేఁ బరివేష్టితుండై యుండెను.

దుర్ధర్షుడగు సుషేణుడు సుగ్రీవు నానతిజేసి చంద్రుడు నక్షత్రం
బులఁ దిరుగుచుండునట్లు లంకాద్వారంబుల నాలంగింపను విడువక తిరుగు
చుండెను. ౯౩

అట్లు లంకాపురిన మీపంబున విడిసి సముద్రంబునుంగూడ నతిక్రమించి
యుండు నూ అక్షిహిణులవానరసేనంజూచి రాక్షసులు కొందఱు అశ్చర్యంబు
నొందిరి; కొందఱు భయపడిరి; కూరులగు మఱికొందఱు యుద్ధోత్సాహంబునం
జేసి సంతోషంబునొందిరి. ౯౪, ౯౫..

రాక్షసులందఱు దీనులయిప్రాకారపరిఖలమధ్య ప్రదేశంబున నంతయు.

దదృశూ రాక్షసా దీనాః ప్రాకారం వానరీకృతమ్,

హాహాకారం ప్రకుర్వన్తి రాక్షసా భయమోహితాః.

౯౮

తస్మి న్నహాభీషణకే ప్రవృత్తే
కోలాహలే రాక్షసరాజధాన్యామ్,

ప్రగృహ్య రక్షంసి మహాయుధాని

యుగాన్తవతా ఇవ సంవిచేరుః.

౯౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకచత్వారింశస్సర్గః. ౪౧.

ద్వి చ త్వారిం శ స్స ర్గః.

తత స్తే రాక్షసా స్తత్ర గత్వా రావణమన్దిరమ్,

న్యవేదయన్పురీం రుద్ధాం రామేణ సహవానరైః.

౧

రుద్ధాం తు నగరీం శ్రుత్వా జాతక్రోధో నిశాచరః,

విధానం ద్విగుణం కృత్వా ప్రాసాదం సోఽధ్యరోహత.

౨.

స దద రావృతాం లజ్జాం సశైలవనకాననామ్,

అసంఖ్యేయైర్హరిగణై స్సర్వతో యుద్ధకాఙ్క్షిభిః.

3

స దృష్ట్వా వానరై స్సర్వాం వసుధాం కబళికృతామ్,

కథం క్షుపయితవ్యా స్సుస్య రితి చింతాపరోఽభవత్.

౪

స చిన్తయిత్వా సుచిరం ధైర్య మాలమ్భ్య రావణః,

రాఘవం హరియూథాంశ్చ దద రాక్షయతెలోచనః.

౫

‘రాఘవ స్సహ సై న్యేన ముదితో నామ పుష్టవే,

లజ్జాం దదర్శ గుప్తాం వై సర్వతో రాక్షసై ర్వృతామ్.

౬

వానరులు వ్యాపించియుండుటంజేసి వానరమయప్రాకారంబుగాఁ జూపట్టుచున్న యాప్రాకారపరిభ్రమధ్యప్రదేశముం జూచిరి.

రాక్షసులందఱు భయంబున నొడలుచెలియక హాహాకారంబులు గావింపుచుండిరి. ౯౮

రాక్షసులరాజధానియగు లంకాపురియందు అట్టి మిక్కిలి భయంకరమయిన శోలాహలంబున శూరులగు రాక్షసులు మహాయుధంబులుధరించి ప్రళయకాలవాయువులుంబోలె నంచరించుండిరి. ౯౯

ఇది నలువదియొకటవసర్గము.

నలువదిరెండవసర్గము.

అంత నప్పు డారాక్షసులు రావణునిగృహంబునకుఁబోయి రాముఁడు వానరులతో లంకాపురినంతయు ముట్టడించియున్నాడని రావణునకుఁజెల్పిరి.

ఆరావణుఁడు లంకానగరమును వానరులు ముట్టడించుటను విని పరమశోపమునొంది రెండింతలుగా నగరరక్షణసంవిధానంబు గావించి ప్రాసాదంబు పైకెక్కినాడు. ౧

అంతరావణుఁడు ప్రాసాదంబుపైనుండి యుద్ధకాంక్షులగు లెక్కలేని వానరులచే నంతటను బరివేష్టితంబయియున్న లంకాపురిం జూచెను. ౩

ఆరావణుఁడు వానరులు భూమినంతయు నాచ్ఛాదించియుండుటం జూచి వీరల నెట్లు వధింతునని చింతనొందెను. ౪

ఆరావణుఁ డట్లు బహుకాలము చింతించి ధైర్యం బవలంబించి యాశ్చర్యంబున దీర్ఘములయినకండ్లతో రాముని వానరసమూహములనుం జూచెను. ౫

రాముఁడు సంతృప్తుడై నైన్యంబుతోఁగూడ వేగంబునఁ బ్రాకార సమీపంబునకుఁబోయి సమస్తభాగంబులరాక్షసులచేఁ బరివృతంబయి సురక్షి

దృష్ట్వా దాశరథి ర్లజ్జాం చిత్రధ్వజపతాకినీమ్,
జగామ సహసా సీతాం దూయమానేన చేతసా. ౭

అత్ర సా మృగశాబాక్షీ మత్కృతే జనకాత్మజా,
వీడ్యతే శోకసంతప్తా కృశా స్థణిలశాయినీ. ౮

వీడ్యమానాం స ధర్మాత్తా వై దేహీ మనుచిన్తయన్,
క్షీప్ర మాజ్ఞాపమామాస వాసరా న్ద్విషతాం వధే. ౯

ఏవ ముక్తే తు వచనే రామేణాక్లిష్టకర్షణా,
సజ్వర మాణాగి ప్లవగా స్సింహనాదై రనాదయన్. ౧౦

శిఖరై ర్వికిరా మైనాం లజ్జాం ముష్టిభిరేవవా,
ఇతి స్త దధిరే సర్వే మనాంసి హరియూథపాః. ౧౧
ఉద్యమ్య గిరిశృంగాణి శిఖరాణి మహాన్త్రి చ,
తరూం శోచితృప్త్య వివిధాం స్తిష్ఠన్తి హరియూథపాః. ౧౨
ప్రేక్షతో రాక్షసేన్ద్రస్య తాన్యనీకాని భాగశః,
రాఘవప్రియకార్మార్దం లజ్జా మాదురుహు స్తదా. ౧౩

తే తామ్రవక్త్రా హేమాభా రామార్థే త్యక్తజీవితాః,
లజ్జామేవాభ్యవర్తన్త సాలతాలశిలాయుధాః. ౧౪

తే ద్రుమైగి పర్వతాగై శ్చ ముష్టిభి శ్చ ప్లవజ్లమాః,
ప్రాకారాగ్రాణ్యరణ్యాని మమన్థు స్తోరణాని చ. ౧౫

తంబైయున్న లంకాపురిం జూచెను.

౬

రాముడు చిత్రధ్వజులతో నొప్పుచున్న యాలంకానగరముం జూచి మనంబున సీతాదేవిం దలచి మిక్కిలియు దుఃఖితుడయ్యెను.

౭

ఈలంకానగరంబుననేకదా! జింకపిల్లలకండ్లవంటి కండ్లుగలవియు జనకమహారాజుకూతురునైన యాసీతాదేవి రాక్షసవీడితయయి నానిమిత్తము పరమదుఃఖితయై యువవానంబుచే గృశించి నానావిధంబుగాఁ గష్టపడుచున్నది. అని రాముడు దుఃఖించెను.

౮

ధర్మాత్ముడగు సారాముడు అట్లు కాక్షులచే బీడింపబడుచున్న సీతాదేవి దలచుకొని రోషం బిడుమడింపఁగా వానరుల శిఖ్రింబున శత్రు వధంబు గావింపుడని యాజ్ఞాపించెను.

౯

పరులకు దుఃఖకరంబులఁగాని కార్యములుగల రాముడట్లాజ్ఞాపింపఁగానే వానరు లొకరిముం దొకరు వాటితో యుద్ధనన్నద్ధులయి సింహనాదంబులు గావించిరి.

౧౦

వానరశ్రేష్ఠులు “ఈలంకను బర్వతశిఖరంబులచేఁగాని విడికిళ్ళచేఁగాని చూర్ణముగావించము” అని తలపుకొనిరి.

౧౧

వానరశ్రేష్ఠులు పర్వతశిఖరంబులను బర్వతఖండములను నానావిధ వృక్షంబులనుఁ బట్టుకొని యుద్ధనన్నద్ధులయియుండిరి.

౧౨

అప్పుడు రాక్షసాధిపతియగురావణుడు చూచుచుండఁగానే యా వానరసైన్యంబంతయు రామునకు సంతోషంబుగలుగుటకై భాగంబులు భాగంబులుగా లంకాప్రాకారంబు నారోపించిరి.

౧౩

ఎఱ్ఱనిమొగంబులుగలవారలును రామునిమిత్తమయి ప్రాణంబులనైనను విడువ నిశ్చయించినవారలునగు నావానరులు సాహవృక్షంబులను దాలవృక్షంబులను శిలలను ఆయుధంబులుగాఁగొని లంకాపురిపైకే బోయిరి.

౧౪

ఆవానరులు పర్వతశిఖరముతో గొట్టియుం బిడికిళ్లం బొడిచియు నాలంకాప్రాకారంబులను అరణ్యంబులను మరద్వారంబులను జూర్జంబు

ఋభిఖాగి పూరయన్తి స్త ప్రసన్న సలిలాయుతాః,
పాంసుభిగి పర్వతాగై శ్చ తృణైగి కాష్ఠైశ్చ వానరాః. ౧౬

తత స్సహస్రయూథాశ్చ కోటియూథాశ్చ వానరాః,
కోటిశతయుతా శ్చాన్యే లజ్జా మారురుహు స్తదా. ౧౭

కాశ్చనాని ప్రమృద్నన్త స్తోరణాని ప్లవణ్ణమాః,
కైలాసశిఖరాభాణి గోపురాణి ప్రమథ్య చ. ౧౮
ఆప్లవన్తగి ప్లవన్త శ్చ గర్జన్త శ్చ ప్లవణ్ణమాః,
లజ్జాం తామభిధావన్తి మహావారణసన్నభాః. ౧౯
జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణ శ్చ మహాబలః,
రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవే శాభిపాతితః. ౨౦

ఇత్యేవం ఘోషయన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవణ్ణమాః,
ఆభ్యుధావన్త లజ్జాయాగి ప్రాకారం కామరూపిణః. ౨౧
వీరబాహు సుబాహుశ్చ నశశ్చ వనగోచరః,
నివీడ్యోపనివిష్టాస్తే ప్రాకారం హరియాధపాః. ౨౨
ఏతస్మిన్నన్తరే చక్రః స్కన్ధావారనివేశనమ్,
పూర్వద్వారం తు కుముదగి కోటిభి ర్దశభి ర్వృతః. ౨౩
ఆవృత్య బలవాం స్తస్థా హరిభి ర్జితకాశిభిః,
సాహాయ్యార్థం తు తప్తైవ నివిష్టగి ప్రఘసో హరిః. ౨౪
పసశ్చ మహాబాహు ర్వానరై ర్భూహుభి ర్వృతః,
దక్షిణద్వార మాగమ్య వీర శ్మతవలిగి కపిః. ౨౫
ఆవృత్య బలవాం స్తస్థా వింశత్యా కోటిభి ర్వృతః,

గావింపసాగి.

౧౫

వానరులు మట్టిపొసేయుఁ బర్వతశిఖరంబులను తృణకాష్ఠంబులను
వైచియు నిర్మలజలంబులతోఁగూడిన యగడ్డలను బూడ్చిరి. ౧౬

అంత వానరులు కొందఱు వేయిమంది వానరులతోను గొందఱు
గోటివానరులతోను మఱికొందఱు నూఱుకొట్టులవానరులతోనుం గూడి
లంకాప్రాకారము సారోహించిరి. ౧౭

మత్తగజంబులంకటివానరులు బంగారుపురద్వారంబుల బగులఁ
గొట్టుచు కైలాసశిఖరంబువంటి గోపురంబులఁ జూర్చింబునేయుచు నిటునటు
గంతులువేయుచు సింహనాదంబులువేయుచు లంకపైకెఁ బోయిరి. ౧౮, ౧౯

మహాబలుఁడగు రాముఁడును బలవంతుఁడగు లక్ష్మణుఁడును సర్వో
త్కర్షణున నున్నారు ! వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రామునిచే సురక్షితుఁ
డై సర్వోత్కర్షణున నున్నాఁడు ! ౨౦

కానిరూపులగు వానరులు ఇట్లుద్దోషించుచు సింహనాదంబువేయుచు
లంకాప్రాకారంబుమీఁదికిఁ బోయిరి. ౨౧

అందు వీరబాహువును సుబాహువును నలుండును నీవానరోత్తములు
లంకాప్రాకారంబును బీడింపుచు విడిసిరి. ౨౨

ఈమధ్యంబున దండును దగినస్థలంబున విడియఁజేసికొనిరి.

బలవంతుఁడగు కుముదుఁడు జయశాలులగు పనికొట్టులవానరులచేఁ బరి
వృతుఁడై యాస్కంధావారమునందలి తూర్పుద్వారంబున నుండెను. ౨౩

ప్రభునుండును మహాబాహుఁడగు పనసుండును బ్రేక్కువానరులం
గూడి యాకుముదునికి సహాయులయి పూర్వద్వారంబుననే యుండిరి. ౨౪

మహాబలపరాక్రమశాలియగు శతవతి ఇరువదికొట్టులవానరులతోఁ
గూడినవాడై యాస్కంధావారదక్షిణద్వారంబు సావరించి నిలిచెను. ౨౫

- సుషేణగి పశ్చిమద్వారం గత స్తారాపితా హరిః. ౨౬
- ఆవృత్య బలవాం స్తస్థా షష్టికోటిభి రావృతః,
ఉత్తరద్వార మాసాద్య రామ స్సౌమిత్రిణా సహ. ౨౭
- ఆవృత్య బలవాం స్తస్థా సుగ్రీవశ్చ హరిశ్చరః,
గోలాఙ్గాలో మహాకాయో గవాక్షో భీమదర్శనః. ౨౮
- వృతగి కౌట్య మహావీర్యస్తస్థా రామస్య పార్శ్వతః,
బుయోణాం భీమవేగానాం ధూమ్ర శ్శత్రునిబర్హణః. ౨౯
- వృతగి కౌట్య మహావీర్యస్తస్థా రామస్య పార్శ్వతః,
సన్నద్ధస్తు మహావీర్యో గదాపాణి ర్విభీషణః. ౩౦
- వృతో యత్యైస్తు సచివై స్తస్థా తత్ర మహాబలః,
గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః. ౩౧
- సమన్తా త్పురిధావంతో రరతు ర్హరివాహినీమ్,
తతగి కోపపరీతాత్తా రావణో రాక్షసేశ్వరః. ౩౨
- నిర్యాణం సర్వసైన్యానాం ద్రుత మాజ్ఞాపయ త్తదా,
వతచ్ఛ్రుత్వా తతో వాక్యం రావణస్య ముఖోద్గతమ్. ౩౩
- సహసా భీమనిరోష ముద్భుషం రజనీచరైః,
తతగి ప్రచోదితా భేర్య శ్చన్ద్రపాణ్డురపుష్కరాః. ౩౪
- హేమకోణాహతా భీమా రాక్షసానాం సమన్తతః,
వినేదుశ్చ మహాఘోషా శ్శబ్దా శ్శతసహస్రశః. ౩౫
- రాక్షసానాం సుఘోరాణాం ముఖమారుతపూరితాః,
తే బభు శ్శుభనీలాఙ్గా సుశబ్దా రజనీచరాః. ౩౬

బలవంతుడగు తారాజనకుడయిన నుషేణుడు అణువదికోటల వానరులతోగూడి స్కంధావారపల్వనుద్వారము నావరించి నిలిచెను. ౨౬

బలవంతుడగు రాముడు లక్ష్మణసహితుడై స్కంధావారోత్తర ద్వారమున నుండెను; వానరరాజుండగు నుగ్రీవుడు నందే యుండెను. ౨౭

మహాకాయుడును జూపరులకు భయంబుగలిగించువాడును మహాపరాక్రమకాలియునగు గవాక్షుడు కోటిగోలాంగూలాలంబులచే బరివృతుడై రాముని పార్శ్వభాగమున నిలిచెను. ౨౮

మహాపరాక్రమకాలియు శత్రుధ్వంసకుడునగు ధూమ్రుడు కోటి భల్లూకంబులగుగూడి రాముని పార్శ్వభాగమున నుండెను. ౨౯

మహాపరాక్రమకాలియు మహాబలుడునగు విభీషణుడు కవచము దొడిగి గదాపాణియు యుద్ధసన్నద్ధులయి మంత్రులగుగూడి రామునితోఁ గూడ నుండెను. ౩౦

గజుడును గవయుడును గవాక్షుడును శరభుడును గంధమాదనుడును సమస్తప్రదేశంబులం దిరుగుచు వానరసేననంకయు, రక్షింతు మండిరి. ౩౧

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుడు వానరసేనాసన్నివేశక్రమం బంతయుఁజూచి పరమకుపితుడై తన సేనలనన్నియు యుద్ధంబునకు వెడల నొజ్జాపించెను. ౩౨

రావణుని ముఖంబుననుండి వెడలినయాజ్ఞను విన్నంతనే రాక్షసులందఱు భయంకరధ్వని గలుగునట్లు సృపాశాదంబు గావించిరి. ౩౩

అంతఁ జంద్రబింబమువలె శుభ్రములయిన ముఖములుగల భయంకర ధ్వనులగుభేరులను బంగారుదండములచే వాయించిరి. ౩౪

భయంకరాకారులగు రాక్షసులు లక్షలులక్షలుగా మహాధ్వనులగు శంఖంబులఁ బూరించిరి. ౩౫

అభరణభూషితులై నల్లనిదేహముతో శంఖంబులు ధరించియున్న

విద్యున్నజ్జలసన్నద్ధా సుబలాకా ఇవామ్బుదాః,
సమ్మతన్తి తత నైస్సన్యా హృష్టా రాజణచోదితాః. ౩౭

సమయే పూర్వమాణస్య వేగా ఇవ మహోదధేః,
తతో వానరనైస్యేన ముక్తో నాద స్సమన్తతః. ౩౮

మలయగి పూరితో యేన ససానుప్రస్థకన్దరః,
శఙ్ఖదున్దుభిసఙ్ఖుష స్సింహనాద స్తరస్వీనామ్. ౩౯

పృథివీం చాన్తరిక్షంచ సాగరం చైవ నాదయన్,
గజానాం బృంహితైస్సార్థం హయానాం హేషితైరపి. ౪౦

రథానాం నేమిఘోషైశ్చ రక్షసాం పదనిస్వనైః,
వతస్త్విన్నన్తరే ఘోర స్సజ్జామి సమవర్తత. ౪౧

రక్షసాం వానరాణాం చ యథా దేవాసురే పురా,
తే గదాభిగ ప్రదీప్తాభి శ్శక్తిశూలపరశ్వతైః. ౪౨

నిజఘ్నుర్వానరాః ఘోరాగి కథయన్త స్స్వవిక్రమాన్,
రాజా జయతి సుగ్రీవ ఇతి శబ్దో మహా సభూత్. ౪౩

రాజక! జయజయే త్యుక్త్వా స్వస్వనామకథాం తతః,
తథా వృత్తైర్నహాకాయాగి ఐర్వతాగ్రైశ్చ వానరాః. ౪౪

నిజఘ్నుస్తాని రక్షాంసి నఖై ర్దన్తైశ్చ వేగితాః,
రాక్షసా స్త్వపరే భీమాగి ప్రాకారస్థా మహీగతాన్. ౪౫

భిజ్డివాలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ శూలైశ్చైచివ వృదారయన్,
వానరా శ్చాపి సంక్రద్ధాగి ప్రాకారస్థా న్నహీగతాః. ౪౬

రాక్షసా నృపతయామాసు స్సమాప్లవ్యైః ప్లవన్దమాః,
రాక్షసా నృపతయామాసు స్సమాప్లవ్యైః ప్లవన్దమాః,

యారాక్షసులు మెఱపులతోఁగూడిన మేఘులులకైవడిఁ బ్రకాశించిరి. 31

అంత రావణుని పయపున నైనెను సంతోషములయి ప్రళయకాలమున
మహానముద్ర ప్రవాహములందోలె బయలుదేరిరి. 32

అంత వానరులు త్రికూటపర్వతమునంతయు వ్యాపించునట్లు భయంకర
మయిన సింహనాదంబు గావించిరి. 33

బలవంతులగు వానరరాక్షసుల సింహనాదంబు శంఖదుందుభిధ్వను
లతోఁగూడి భూమ్యాకాశంబుల నంతయు వ్యాపించినది. 34

రాక్షసులసింహనాదములను గజబృంహితంబును గుఱ్ఱంబుల హేహ
ధ్వనులును రథంబుల నేమిధ్వనులు ఒండొంటింగలసి చెరుగుచుండినవి. 35

ఇంతలో మున్న దేవాసురులకుందోలె రాక్షసులకును వానరులకును
భయంకరంబగు యుద్ధంబు ఆరంభమయినది. 36

భయంకరాకారులగు రాక్షసులు తమ పరాక్రమంబుల నుగ్గడించు
కొనుచు గదలచేతను శస్త్రులచేతను శూలంబులచేతను గొడ్డళ్లచేతను వానరులం
బ్రహరించిరి. 37

“వానరరాజుడగు సుగ్రీవుఁడు సర్వోత్కృష్టుడై యున్నాఁడు”
అని మహాధ్వని వానరసేనలోఁ జెలంగుచుండినది. 38

మహాకాయులగు వానరులు “వానరరాజా! సర్వోత్కృష్టంబున నుం
డుము” అని యుద్ధోషిపుచు తమ తమవృత్తాంతంబుల నుగ్గడింపుచు వృక్షం
బులచేతను బర్వతశిఖరంబులచేతను దంతంబులచేతను నఖంబులచేతను రాక్షసు
లం బ్రహరించిరి. 39

భయంకరులగు మఱి కొందఱు రాక్షసులు ప్రాకారంబుపైనుండి భిండి
వాలంబులచేతను ఖడ్గంబులచేతను నేలయన్న వానరులం బ్రహరించిరి. 40

క్రిందనున్న వానరులు క్రుద్ధులయి పైకెగిరి ప్రాకారంబుపై నున్న
రాక్షసులం పడఁద్రోసిరి. 41

స సమ్ప్రసార స్తుములో మాంసశోణితకర్దమః.

౪౭

రక్షసాం వానరాణాం చ సమ్బభూవాద్భుతోపమః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్విచత్వారింశస్సర్గః. ౪౮.

త్రి చ త్వా రిం శ స్స ర్గః.

యుధ్యతాం తు తత స్తేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్,

రక్షసాం సంబభూవాథ బలకోప స్సుదారుణాః.

౧

తే హయైగ కాశ్చనాపీడై ర్ద్వజై శ్చాగ్నిశిఖోపమైః,

రథైశ్చాదిత్యసజ్జాతైః కవచై శ్చ మనోరమైః.

౨

నిర్యాయా రాక్షసవ్యాఘ్రా నాదయస్తో దిశో దశ,

రాక్షసా భీమకర్తాణో రావణస్య జయైషిణాః.

౩

వానరాణా మపి చమూ ర్బృహతీ జయ మిచ్ఛతామ్,

అభ్యధావత తాం సేనాం రక్షసాం కామరూపిణామ్.

౪

ఏతస్మిన్నంతరే తేషా మనోన్యమభిధావతామ్,

రక్షసాం వానరాణాం చ ద్వన్ద్వయుద్ధ మవర్తత.

౫

అజ్ఞదేనేన్ద్రజిత్సార్థం వాలిపుత్రేణ రాక్షసః,

అయుధ్యత మహాతేజా స్త్ర్యవృక్షేన యథాన్తకః.

౬

ప్రజ్ఞేన చ సమృతి ర్నిత్యం దుర్రథో రణే,

జమ్బుమాలిన మారజ్ఞోహనూనా నపి వానరః.

౭

సజ్ఞత స్సుమహాక్రోధో రాక్షసో రావణానుజః,

సమరే తీక్ష్ణవేగేన మిత్ర ఘ్నేన విభీషణః.

౮

తపనేన గజ స్సార్థం రాక్షసేన మహాబలః,

నికుమ్భేన మహాతేజా నీలోఽపి సమయుధ్యత.

౯

అప్పుడు రాక్షసవానరులకుం గలిగిన దొడ్డియధము నెత్తురును మాంసమును బురదగా నెంతయు నాశ్వర్యకరం బయ్యియుండినది. ౪౭

ఇది నలువదిరెండవసర్గము.

నలువదిమూడవసర్గము.

అంత మహాబలకాలులగు వానరు లట్లెదురులేక యుద్ధంబు సేయుచుండుటంజూచి రాక్షసులు సహింపఁజాలక మిక్కిలియుఁ గోపంబునొందిరి. ౧

రావణునికి జయంబుఁ గోరువారలును భయంకరకర్తులునగు రాక్షసోత్తములు బంగారుశేఖరంబులతో నొప్పుచున్నగుఱ్ఱంబులను అగ్నిశ్వాలలుంబోలె వెలుఁగుచుండు ధ్వజంబులతోను సూర్యబింబమువలెఁ జేజరిల్లుచుండు రథంబులతోను సుందరంబులగు కవచంబులతోనుంగూడి దశదిశలును నిండునట్లు సింహాసాదంబులుసేయుచు యుద్ధంబునకు వెడలిరి. ౨, 3

అంత వానరులు జయంబుఁగోరి వచ్చినకామరూపులగు రాక్షసులపైకి యుద్ధోత్సాహంబున నడరిరి. ౪

ఇంతలో నట్లు రాక్షసులును వానరులును ఒండొరులమీఁదికిం గవియుండు నప్పు డిరుగెలంకులవారికిని ద్వంద్వయుద్ధంబు గలిగినది. ౫

మహాలేఖాఁడగు నింద్రజిత్తు వాలికుమారుఁడగు నంగదునితో ముక్కంటితో మృత్యువుపోదునట్లు యుద్ధము గావించెను. ౬

యుద్ధంబున శత్రువులకు సహింప నలవిగానట్టి విభీషణునిచివుండగు సంపాతి ప్రజంఘునితోఁ బోరెను; హనుమంతుఁడు జంబుమాలితో యుద్ధంబు గావించెను. ౭

మహాకోపుఁడగు రావణునితమ్ముఁడు విభీషణుఁడు మహావేగుఁడయిన మిత్రఘ్నుఁడను రాక్షసునితో యుద్ధముచేసెను. ౮

మహాబలుఁడగు గజాఁడు తపనుఁడను రాక్షసునితోఁ బోరెను మహాలేఖాఁడగు నీలుఁడు నికుంభునితోఁగూడ యుద్ధము గావించెను. ౯

వానరేంద్రస్త్వ సుగ్రీవగ ప్రభునేన సమాగతః,
 సజత స్సమరే శ్రీమా న్విరూపాక్షేణ లక్ష్మణః. ౧౦
 అగ్ని కేతుశ్చ దుగరో రశ్మి కేతుశ్చ రాక్షసః,
 సుప్తఘోర్న యజ్ఞఘోషశ్చ రామేణ సహ సజ్గతాః. ౧౧
 వజ్రముష్టి స్తు మైనేన ద్వివిదేనాశనిప్రభః,
 రాక్షసాభ్యాం సుఘోరాభ్యాం కపిముఖ్యా సమాగతౌ. ౧౨

వీరగ ప్రతపనో ఘోరో రాక్షసో రణదుర్ధరః,
 సమరే తీక్షణవేగేన నశేన సమయుధ్యత. ౧౩

ధర్మస్య పుత్రో బలవాన్ సుమేణ ఇతి విశ్రుతః,
 స విద్యున్మాలినా సార్థ మయుధ్యత మహాకపిః. ౧౪
 వానరా శ్చాపరే భీమా రాక్షసై రపరై స్సహ,
 ద్వంద్వం సమీయు ర్బహుధా యుద్ధాయ బహుభి స్సహ. ౧౫
 తత్రాసీ త్సుమహద్భంగం తుములం రోమహరణమ్,
 రక్షసాం వానరాణాం చ వీరాణాం జయ మిచ్ఛతామ్. ౧౬
 హరిరాక్షసదేహభగ్న ప్రభూతాగ కేశశాద్వలాః,
 శరీరసంఘాటవహా ప్రసుస్రుశ్శోణితాపగాః. ౧౭

ఆజఘానేంద్రజి త్కుర్ధో వజ్రేణేన శతక్రతుః,
 అజ్గదం గదయా వీరం శత్రునై న్యవిదారణమ్. ౧౮

తస్య కాశ్చానచిత్రాజ్ఞం రథం సాశ్వం ససారధిమః
 జఘాన సమరే శ్రీమా నజ్గదో వేగవా న్కపిః. ౧౯

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుడు ప్రభునుండను రాక్షసునిపై కడరెను;
శ్రీమంతుడగు లక్ష్మణుడు విరూపాక్షునితో యుద్ధము గావించెను. ౧౦

దుర్ధరుడగు నగ్నికేతుడును రశ్మికేతుడును సుప్తఘ్నుడును యజ్ఞ
శోవుడును రామునితో యుద్ధముగావించిరి. ౧౧

వజ్రముష్టియను రాక్షసుడు మైందునితోను అశనిప్రభుడనువాడు
ద్విబదునితోను ఇట్లు మైందస్వివిదులు భయంకరాకారులగు నిద్దఱిరాక్షసు
లతోఁ బోరిరి. ౧౨

పరాక్రమవంతుడును భయంకరాకారుడును యుద్ధమున నెదిరింప
నలవిగానివాడనగు ప్రతపనుడనువాడు యుద్ధమునఁ దీక్షప్రతాపుడగు
నలునితో యుద్ధముగావించెను. ౧౩

బలవంతుడగు ధర్మపుత్రుడైన సుషేణుడను వానరశ్రేష్ఠుడు విద్యు
న్వాలితో యుద్ధముగావించెను. ౧౪

ఇంక భయంకరాకారులగు వానరులు పెక్కుండురాక్షసుల పెక్కుం
డ్రతో నానావిధంబుల ద్వంద్వయుద్ధంబుగావించిరి. ౧౫

అగ్నిడు మహాపరాక్రమశాలులును జయంబుగోరువారలునగు నా
రాక్షసులకును రోమహర్షిణంబగు తుములయుద్ధము గలిగినది. ౧౬

ఆయుధంబున వానరరాక్షసదేహంబులనుండిపెండ్లుకలె. పచ్చికలుగాఁ
గలవియు దేహవయవములె కావ్యములుగాఁగలవియునగు విస్తీర్ణంబులయిన
రక్షసదులు ప్రవహించినవి. ౧౭

ఇంద్రజిత్తు క్రద్ధుడై దేవేంద్రునివజ్రాయుధంబుతో సహసంబయిన
గదచేఁ బరాకమవంతుడును శత్రునైన్యంబుల సంహరించువాడనగు నంగదుఁ
బ్రహరించెను; ౧౮

అంత శ్రీమంతుడును మహావేగుడునగు నంగదుడు కాంచనాలం
కృతంబగు నాయుధజిత్తురథంబును సారథితోను గుఱ్ఱంబులతోనుగూడ
సుగుఱుకావించెను. ౧౯

- సంహృతిస్తు త్రిభిర్బాణైః ప్రజజ్ఞేన సమాహతః,
నిజఘానాశ్వకణేన ప్రజజ్ఞం రణమూర్ధని. ౨౦
- జమ్బుమాతీ రథసంస్తృ రథశక్త్యా మహాబలః,
బిభేద సమరే క్రుద్ధో హనూమంతం స్తనాంతరే. ౨౧
- తస్య తం రథ మాస్థాయ హనూమా న్నారూతాత్తజః,
ప్రమమాథ తలేనాశు సహ తేనైవ రక్షసా. ౨౨
- నదా ప్రతపనో ఘోరో నశం సోఽప్యన్వధావత,
నశం ప్రతపనస్యాశు పాతయామాస చతుషీ. ౨౩
- భిన్నగాత్ర శ్వరై స్తీక్ష్ణైః ఊప్రహస్తేన రక్షసా,
గ్రసంత మివ నైన్యాని ప్రఘసం వానరాధిపః. ౨౪
- సుగ్రీవ స్సంపన్నరేన నిర్బిభేద జఘాన చ,
అగ్నికేతు శ్చ దుర్ధ్వో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః. ౨౫
- సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ రామం నిర్బిభిదు శ్వరైః,
తేషాం చతుర్ణాం రామస్తు శిరాంసి నిశితై శ్వరైః. ౨౬
- క్రుద్ధ శ్చతుర్భి శ్చిచ్ఛేద ఘోరై రగ్నిశిఖోపమైః,
వజ్రముష్టి స్తు మైదేన ముష్టినా నిహతో రణే. ౨౭
- పపాత సరథ స్సాశ్వగ పురాట్ట ఇవ భూతలే,
నికుమ్భస్తు రణే నీలం నీలాజ్ఞానచయప్రభమ్. ౨౮
- నిర్బిభేద శ్వరై స్తీక్ష్ణైః కరై ర్దేఘ మివాంశుమాన్,
పున శ్వరశతేనాథ ఊప్రహస్తో నిశాచరః. ౨౯
- బిభేద సమరే నీలం నికుమ్భగి ప్రజహాసచ,

ప్రజంఘుఁడు సంపాదిని మూఁడమ్మలనొప్పింప నాతఁడు యుద్ధః
మన్యంబున నశ్వకర్ణవృక్షంబుచేఁ బ్రజంఘుని వధించెను. ౨౦

మహాబలఁడగు జంబుమాలి రథగతుఁడై యుద్ధంబునఁ గోపించి రథః
శక్తింగొని హనుమంతుని వక్షస్థలంబునఁ బ్రహరించెను. ౨౧

వాయుతుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు శిశువుంబున నాజంబుమాలి
రథంబుమీఁది కుఱికి యతని నఱచేశం జఱచెను. ౨౨

భయంకరాకారుఁడగు నాప్రతిపదుఁడు గర్జించుచు నకునిపైకిఁ గవి
సెను. ౨౩

అతిశిశువుంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించునట్టి ప్రకవనుఁడు నలఁగిఁ
దీక్షబాణంబుల నొంప నవ్వానరపీరుఁడు ప్రకవనుని కన్నులం బెఱికి
వైచెను. ౨౪

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు నైవ్యంబునంతయు మ్రింగునట్లు నోరు
బెఱచుకొనివచ్చుచున్న ప్రభును నిస్తవర్ణవృక్షంబునం బ్రహరించి వధిం
చెను. ౨౫

దుర్ధరుఁడగు నగ్నికేతుఁడును రక్తికేతుఁడును సుప్తఘ్నుఁడును యజ్ఞ
శోవుఁడును రామునిపై నానావిధబాణంబులం బ్రయోగించిరి. ౨౬

రాముఁడు అగ్నిశ్వాలులవంటి నాలుగు కఱకుబాణంబుల అనల్వరి
రాక్షసుల శిరస్సులఁ ద్రుంచెను. ౨౭

వజ్రముప్పై యుద్ధంబున మైందునిచేఁ బిడికిటం బొడువఁబడినవాఁడై
రథాశ్వంబులతోఁగూడఁ గోటబురుజుకైవడి నేలంగూలెను. ౨౮

సూర్యుఁడు కిరణంబులమేఖంబును భేదించునట్లు నికుంభుఁడు కాటుక
వలె నల్లనెనసీలుని కఱకుబాణంబుల నొంచెను. ౨౯

శిశువుంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించునట్టి నికుంభుఁడు మరల నూఱు
బాణంబుల నీలుం బ్రహరించి నవ్వెను. ౩౦

తస్యైవ రథచక్రేణ నీలో విష్ణు రివాహవే. 30
శిరశ్చిచ్ఛేద సమరే నికుమ్భస్య చ సారథేః,
వజ్రశనిసమస్ఫుర్శో ద్వివిదోఽప్యశనిప్రభమ్. 31
జఘాన గిరిశృంగేణ మిషతాం సర్వరక్షసామ్,

ద్వివిధం వానరేంద్రం తు నగయోధినమాహవే. 32
శరై రశనిసంజ్ఞాజ్ఞై స్స వివ్యాధాశనిప్రభః,
సశరై రతివిద్ధాజ్ఞో ద్వివిదగి శ్రోధమూర్ఛితః. 33
సాలేన సరథం సాశ్వం నిజఘానాశనిప్రభమ్,
విద్యున్నాలీ రథస్థస్తు శరై రి కాఞ్చనభూషణైః. 34
సుషేణం తాడయామాస ననాదచ ముహూర్తహః,
తం రథస్థ మథో దృష్ట్వా సుషేణో వాసరోత్తమః. 35
గిరిశృంగేణ మహతా రథ మాశు న్యపాతయత్,

లాఘవేన తు సంయుక్తో విద్యున్నాలీ నిశాచరః. 36
అపక్రమ్య రథా త్క్రాంతం గదాపాణిః షీతౌ స్థితః,
తతః శ్రోధసమావిప్త స్సుషేణో హరిపుజ్జహః. 37
శిలాం సుమహతీం గృహ్య నిశాచర మభిద్రవత్,
త మాపతంతం గదయా విద్యున్నాలీ నిశాచరః. 38
వక్షస్యభిజఘానాశు సుషేణం హరిస త్తమమ్,
గదాప్రహారం తం ఘోర మచిన్త్య ప్లవగోత్తమః. 39
తాం శిలాం పాతయామాస తస్యోరసి మహామృధే,
శిలాప్రహారాభిహతో విద్యున్నాలీ నిశాచరః. 40
నిష్పిప్తహృదయో భూమా గతాసు ర్నిపపాత హ,
ఏవం తై ర్వానరై శ్శూరై శ్శూరా స్తే రజనీచరాః. 41

నీలుండు యద్ధంబున విష్ణుదేవుండుంటే అనికుంభుని 'రథచక్రముం
గొని సారథికిరంబు దెగవేసెను. 30

వజ్రాశనులతో సమానమైన దేహముగలద్వివిదుండును రాక్షసులం
దఱు చూచుచుండగా యద్ధంబున నశనిప్రభునిఁ బర్వతశిఖరంబునం
బ్రహరించెను. 31

అశనిప్రభుండు పర్వతంబులచేఁ బోరుచున్న వానరోక్షముండగు
ద్వివిదుని బిడుగులంటోని కలుకుబాణంబుల నొంచెను. 32

అద్వివిదుండు బాణంబులచే మిక్కిలియు నొచ్చి భయపడితొండై
సాలవృక్షంబున నాయశనిప్రభుని రథాశ్వంబులతోఁగూడ వధించెను. 33

విద్యున్నాలి రథగఱుండై కాంచనాలంకృతంబులగు బాణంబుల
నుషేణం బ్రహరించి పలుమాఱు సింహనాదంబులు గావించెను. 34

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు నుషేణుండు తానుక్రిందనుండుటయు జంబు
మాలి రథంబుపై నుండుటయుంజూచి పెద్దపర్వతంబువేసి శిక్రుంబున రథం
బును నుగ్గుగావించెను. 35

అవిద్యున్నాలి మిక్కిలియు లాఘవంబుగలవాండు కావున గద చేతం
గొని రణంబుననుండి శిక్రుంబున నేలకు లంఘించెను. 36

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు నుషేణుండు కుపితుండై, పెద్దతొయియొకటి
గ్రహించి విద్యున్నాలిం దఱిమెను. 37

అంత విద్యున్నాలి వానరశ్రేష్ఠుండగు నుషేణుండు పెనుతొయి చేతం
గొనిఁ చుట్టంజూచి యతనితోఁముప్పై గదచేఁ గొట్టెను. 38

వానరశ్రేష్ఠుండగు నానుషేణుండు అగదాప్రహరమును సరికునేయక
విద్యున్నాలిపక్షస్థులంబుపై నాశిలం బడవేసెను. 39

విద్యున్నాలి యాశిలాప్రహరంబున పక్షస్థులమంతయుఁ జూర్ణముగా
గఠస్థాణుండై నేలంబడెను. 40

ఇట్లు శూరులగు వాసిరులు శూరులగు నారాక్షసులన దేవత లనురు

దృష్ట్వో విమృశితా స్తత్ర దైత్యా ఇవ దివాకనైః,
భగైః ఖడ్గైర్గదాభిశ్చ శక్తితో మరపట్టనైః.

౪౨

అపవిద్ధేశ్చ భిన్నైశ్చ రథైః సాన్జగ్రామికై ర్హయైః,

నిహతైః కుజైరై ర్మతైః స్తథా వానరరాక్షసైః.

౪౩

చక్రాక్షయుగదండైశ్చ భగైః రథరణిసంశ్రితైః,

బభూవా యోధనం ఘోరం గోమాయుగణసంకులమ్.

౪౪

శబదాని సముత్పేతు ర్దితు వానరరాక్షసామ్,

విమర్దే తుములే తస్మి న్దేవాసురరణోపమే.

౪౫

విదార్యమాణా హరిపుజ్జవై స్తదా

నిశాచరా శ్శోణితద్విగతాః,

పున స్సుయుద్ధం తరసా సమాస్థితా

దివాకర స్యాస్తమయాభికాక్షిణః.

౪౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రిచత్వారింశస్సర్గః. ౪౩.

చ తు శ్చ త్వారింశస్సర్గః.

యుద్ధతా మేవ తేషాం తు తదా వానరరాక్షసామ్,

రవిరస్తు గతో రాత్రిః ప్రవృత్తా ప్రాణహరిణీ.

౧

అనోఽన్యం బద్ధవై రాణాం ఘోరాణాం జయమిచ్ఛతామ్,

రాక్షసోఽసీతి హరయో హరిశ్చాసీతి రాక్షసాః,

అనోఽన్యం సమరే జఘ్ను స్తస్మిన్ స్తమసి దాహణే.

౩

జహి దారయ చైహితి కథం విద్రవసీతి చ,

ఏవం సుతుముల శ్శబ్దం స్తస్మిన్ స్తమసి శుశ్రువే.

౪

లంబోతి సాధ్యంద్వయంధంబున వధించిరి.

౪౧

అప్పుడు యంధభూమి తునిసేపడిన ఖడ్గంబులచేతను గదలచేతను శస్త్రుల చేతను దోమరంబులచేతను పట్టిసంబులచేతను విఱిగిపడిన రథంబులచేతను యంధయోగ్యంబులగు గుఱ్ఱంబులచేతను నిహతంబులగు మత్తగజంబులచేతను హతులగు వానరరాక్షసులచేతను విఱిగి నేలంబడిన బాడిచక్రంబులచేతను గన్నులచేతను గాఢులచేతను భయంకరంబై భక్షణార్థమయి సంచరించు నక్కలతోఁగూడినదై యుండినది.

౪౨-౪౪

జేహసురయంధంబుతో సమానమయిన యా బొమ్మయంధమునందు వానరరాక్షసుల మొండెములు దిక్కులం జేదరించుచుండినవి.

౪౫

అప్పుడు రాక్షసులు వానరవీరులచే వధింపబడి నెత్తురు వెల్లువలయిన జేహముగలవారలయ్యై తమకు బలకరంబగు సూర్యాస్తమయము రాఁగోరి బలంబు నవలంబించి యంధంబు సేయుచుండిరి.

౪౬

ఇది నలువదిమూడవసర్గము.

నలువదినాలుగవసర్గము.

అప్పుడు ఆవానరరాక్షసులు అట్టుయంధముసేయుచుండఁగానే సూర్యుఁడస్తంకతుండయ్యెను; అంత వానరప్రాణహారియగురాత్రియు వచ్చిపడి.

అప్పుడు పరస్పరము బద్ధవైరులును భయంకరాకారులును జయాలి లాఘులగు నావానరరాక్షసులకు రాత్రియంధంబు గలిగినది.

౪౭

భయంకరంబగు నాయంధకారంబునందు వానరులు రాక్షసుఁడని వానరుని రాక్షసులు వానరుఁడని రాక్షసులి ఇట్లు గన్ను చెలియక ఒండొరులం గొట్టుకొనిరి.

3

వధింపుము, చీల్చివేయుము; పోవలదురమ్ము; ఏల పరుగెత్తెదవు? ఇట్లు ఆయంధకారచు నందుఁ దుములంబుగా మహాధ్వని వినఁబడినది.

౪౮

కాళాగి కాళ్చనసన్నాహః స్తస్మిన్ స్తమసి రాక్షసాః,
సంప్రాదృశ్యన్త శైలేంద్రా దీప్తాషధివనా ఇవ. ౫

తస్మిన్ స్తమసి దుష్పరే రాక్షసాగి క్రోధమూర్ఛితాః,
పరివేతు ర్మహావేగా భక్షయన్తగి ప్లవజ్గమాన్. ౬
తే హయాన్కాళ్చనాపీడాన్ ధ్వజాన్ శ్వాగ్నిశిఖోపమాన్,
ఆప్లుత్య దశనై స్తీక్ష్ణై ర్భీమకోపా వ్యదారయన్. ౭

వానరా బలినో యుద్ధే ఊరోభయ న్రాక్షసీం చమూమ్,

కుజ్జరా న్కుజ్జరారోహా న్పతాకాధ్వజినో రథాన్. ౮
చకర్షశ్చ దదంశుశ్చ దశనైగి క్రోధమూర్ఛితాః,

లక్ష్మణ శ్చాపి రామశ్చ శరై రాశీవిహాపమైః. ౯
దృశ్యాదృశ్యాని రక్షంసి ప్రవరాణి నిజఘ్నతుః,
తురజ్గఘరవిధ్వస్తం రథనేమి సముత్థితమ్. ౧౦
రురోధ కర్ణనేత్రాణి యుధ్యతాం ధరణీరజః,
వర్తమానే మహాఘోరే సజ్జామే రోషహరణే. ౧౧
రుధిరోదా మహాఘోరా నద్య స్తత్ర ప్రసుస్తువుః,

తతో భేరిమృదజ్ఞానాం పణవానాం చ నిస్వనః. ౧౨
శజ్జవేణుస్వనోన్మిశ్ర స్సంబభూ వాద్భృతోపచః,
హతానాం స్తనమానానాం రాక్షసానాం చ నిస్వనః. ౧౩
శస్త్రానాం వానరాణాంచ సంబభూ వాతిదారుణః,

అయంధకారంబున నట్లనిమేయగలవారలును బంగారుకవచంబుఁ దొడుగు
కొని యెన్నవారలునగు రాక్షసులు రాత్రికాలంబున జ్వలించునట్లు ప్రకా
శించుచుండు నోషధుల వనముగల మహావర్షశంఖులమాడ్కిఁ జూపట్టు
చుండిరి. ౫

అనంతంబగు నాయంధకారంబున రాక్షసులు పరమకుపితరులయి మహా
వేగంబున వానరుల భక్షించుచు యంధభూమిని విహరింపుచుండిరి. ౬

అవానరులు మహాకోపంబునొంది యాకాశంబున కుద్దమించి తీక్ష
ణదంతంబుల బంగారుశిరోభూషణంబులు గలగుఱ్ఱంబులను అగ్నిశ్వాలులవలెఁ
బ్రకాశించుచున్న ధ్వజంబులను జీలిచివేసిరి. ౭

బలవంతులగు వానరులు యంధంబున రాక్షససేనను గాఢావిధంబులం
గలంచిరి.

వానరులు క్రోధమూర్ఛితులయి యేనుఁగులను, ఏనుఁగులపైఁ గూర్చుం
డినవారలను ధ్వజములు గట్టియున్న రథంబులను ఈడ్చివేసి దంతంబులఁ గొఱికి
నాశంబు నొందించిరి. ౮

రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును అప్పుడు దృశ్యులయియున్న వారలును
అదృశ్యులయినవారలునగురాక్షసులఁ బైక్కుండ్రఁ దీక్షణబాణంబుల వధించిరి.

అప్పుడు గుఱ్ఱంబుల ప్రొక్కుడుచేఁ జూరిశంఖయి రథచక్రంబులచేఁ
బైకిలేచినపరాగము యంధముసేయువారలచేవులను గన్నులను నావరించినది.

అట్లు చూపరులకు రోమహర్షణంబుగా మహాభయంకరంబుగా
యంధము జరుగుచుండఁగా నాయంధభూమియందు మహాభయంకరములగు
రక్తనదులు ప్రవహించినవి. ౧౧

అంత భేరీమృదంగపణవధ్వనులును శంఖవేణురావంబులును ఒక్క
టిగాఁగలసి యాశ్చర్యకరంబుగా వినవచ్చినవి. ౧౨

ఒండొరులం జక్కగాఁ బ్రహరించుకొని గర్జించుచున్న వానరరాక్ష
సుల గర్వాఢ్వనులు అతిభయంకరంబుగా వినవచ్చుచుండినవి. ౧౩

హతై ర్వా నరవీరై శ్చ శక్తిశూలపరశ్వతైః. ౧౪

నిహతైః పర్వతాగ్రైశ్చ రాక్షసైః కామరూపిభిః,
శస్త్రపుష్పహారా చ తత్రాసీ ద్యుద్ధమేదినీ. ౧౫

దుర్జయో దుర్నివేశాచ శోణితాస్త్రావకృమా,
సా బభూవ నిశా ఘోరా హరిరాక్షసహరిణీ. ౧౬

కాశరాత్రీవ భూతానాం సర్వేషాం దురతికృమా,
తత స్తే రాక్షసా స్తత్ర తస్మిం స్తమసి దారుణే. ౧౭

రామమేవాభ్యవర్తంత సంస్పృష్టా శ్శరవృష్టిభిః,
తేషా మావతతాం శబ్దగ్రద్ధానా మపి గర్జతామ్. ౧౮

ఉద్వర్త ఇవ సస్తానాం సముద్రాణాం ప్రళుళువే,
తేషాం రామ శ్శరైః షడ్భిష్ట షడ్జఘన నిశాచరాన్. ౧౯

నిమేషాన్తరమాత్రేణ శితై రగ్నిశిఖోపమైః,
యమశత్రుశ్చ దుర్ధర్షో మహాపార్శ్వ మహోదరౌ. ౨౦

వజ్రదంష్ట్రో మహాకాయ స్తా చోభౌ శుకసారణౌ,
తే తు రామేణ బాణౌమై స్సర్వే మర్తసు తాడితాః. ౨౧

యుద్ధా దవసృతా స్తత్ర సావశేషాయుషోభవన్,
తత్ర కాఞ్చనచిత్రాశ్చ శ్శరై రగ్నిశిఖోపమైః. ౨౨

దిశ శ్చకార విమలాగి ప్రదిశశ్చ మహాబలః,
యే త్వన్యే రాక్షసా భీమా రామ స్యాభిముఖే స్థితాః. ౨౩

తేఽపి నష్టా స్సమాసాద్య పతన్త ఇవ పావకమ్,

అచ్చట నప్పుడు వానరపీరులు శక్తిశూలపరశ్వధాన్యాయంధుల
హతులగుటవలనను రాక్షసులు పర్వతశిఖరంబుల హతులగుటవలనను ఆయుధ
భూమి యయ్యాయంధులచేతను బర్వతశిఖరంబులనుండి రాలిన పుష్పంబుల
చేతను అచ్చాదితమయి నెత్తురుచే దడుపంబడి బురదగా నుడుటచేత
దుష్ప)వేశమయియుండినది. ౧౪, ౧౫

భయంకరమును వానరరాక్షసుల ప్రాణంబులు హరించునదియునగు
సారాత్రి కాళరాత్రియుంబోలె ననుస్తభూతంబులకును ఇంక నెట్లు తెల్ల
వాణు ననునట్లు భయంబుగల్గించినది. ౧౬

అంత నప్పుడు భయంకరంబగు నాయంధకారంబున నామేటిరాక్ష
సులు బాణవర్షంబులు గురిపించుచు రామునిపై కడరంగి. ౧౭

ఆరాక్షసులు క్రుద్ధులయి గర్జించుచు రామునిపై కడరంగి నాధ్వరి
మహాప్రళయంబున నుప్పొంగు సప్తసముద్రంబుల శబ్దముబోలె, భయంకరంబై
వినవచ్చినది. ౧౮

రాముడు ఒక్కఁజెప్ప పాటున ఆరాక్షసులలో నాణుగురను తీక్షణ
లగు నగ్నిజ్వాలలవంటి యాణుబాణంబుల నొప్పించెను. ౧౯

దుర్ధరుడగు యమశత్రుడును మహాపార్శ్వండును మహాదరుండును
మహాకాయుండగు వజ్రదంష్ట్రుండును ఆరావణునిచే నుత్తరద్వార రక్షణార్థ
మయి నియుక్తులగు నాశుకసారణు లిద్దఱును, ఈరాక్షసులార్ధును, రాముని
చేత జీవసానంబులందు దీక్ష బాణంబుల దాడితులయి యంత యుద్ధంబున
నుండి దొలగి కొంత యాయుస్సును దక్కించుకొనిరి. ౨౦, ౨౧

మహాబలుండగు రాముండు అంధకారంబునఁ గాంచనాలంకృతంబులగు
నగ్నిజ్వాలలవంటి బాణంబులచే దిక్కులందును విదిక్కులందును వెలుతురు
గలుగఁజేసెను. ౨౨

మఱియు నింకను భయంకరాకారులగు రాక్షసు లెవ్వరెవ్వరు రామున
శఙ్ఖముఖంబుగా నిలిచిరో వారలందఱు నగ్నిహోత్రంబునంబడిన మిడుతల
మాడ్కి నాశంబునొందిరి. ౨౩

సువర్ణపుష్పైర్విశిఖైః స్సంపతద్భిః స్సహస్రశః. ౨౪

బభూవ రజనీ చిత్రా ఖద్యోతైః రివ శారదీ,
రాక్షసానాం చ నివద్యై ర్హరీణాం చాపి నిస్వనైః. ౧౫

సా బభూవ నిశా ఘోరా భూయో ఘోరతరా తదా,
తేన శబ్దేన మహతా ప్రవృద్ధేన సమస్తతః. ౨౬
త్రికూటగి కన్దరాకీర్ణగి ప్రవ్యాహరదివాచలః,

గోలాఙ్గాలా మహాకాయాస్తమసా తుల్యవర్చసః. ౨౭

సమృరిష్వజ్య బాహుభ్యాం భక్షయన్త్రజనీచరాన్,
ఽజ్గదస్తురణే శత్రుం నీహస్తుం సముపస్థితః. ౨౮

రావణిం నిజఘానాశు సారథిం చ హయానపి,
వర్తమానే తదా ఘోరే సక్రామే భృశదారుణే. ౨౯

ఇన్ద్రజిత్తురథం త్యక్త్వా హతాశ్వో హతసారథిః,
అజ్గదేన మహాకాయస్తత్రై వాస్తవధీయత. ౩౦

తత్కర్షవాలిపుత్రస్య సర్వే దేవా స్సహర్షిభిః,
తుష్టువుగి ఘాజనార్హస్య తౌ చోభౌ రాక్షసలక్ష్మణౌ. ౩౧

ప్రభావం సర్వభూతాని విదు రిన్ద్రజితో యుధి,
తేన తే తం మహత్తానం తుష్టా దృష్ట్వా ప్రధర్షితమ్. ౩౨

తతః ప్రహృష్టాగి కపయ స్ససుగ్రీవవిభీషణాః,
సాధు సాధ్వీతి నేదుశ్చ దృష్ట్వా శత్రుం ప్రధర్షితమ్. ౩౩

ఇన్ద్రజిత్తు తదా తేన నిర్జితో భీమకర్షణా,
సంయుగే వాలిపుత్రేన క్రోధం చక్రే సుదారుణమ్. ౩౪

వేనవేలుగా బంగారు పింజలుగలబాణములు ప్రయోగింపబడుచుండుటంజేసి మిడుగుఱుఱురువులతోఁగూడిన శరద్రాత్రికైవడి నారాత్రి యెంతయు నొప్పుచుండినది. ౨౪

మొదలే భయంకరమయియుండు నారాత్రి వానరరాక్షసులు సేయుచుండు సింహనాదంబులచే మఱియు భయంకరముగానుండినది. ౨౫

అంతటను వ్యాపించి వృద్ధిఁబొందినయాధ్వనిచేతఁ బెక్కుగుహలతోఁగూడిన త్రికూటవర్వతము ప్రతిధ్వనులుసేయుచు మాటలాడినట్లు చూపట్టినది. ౨౬

మహాకాయులును అంధకారంబువలె నల్లనిమేనుగలవారలునగు గోలాంగూలంబులు రాక్షసులఁ జేతులం గ్రవ్వఁగిలించుకొని భక్షింపనాగిరి. ౨౭

అంగదుఁడు యుద్ధంబునఁ దన ప్రతివీరుఁడగు సింద్రజిత్తును వధింపఁ దలంపుకొని సారథిని గుఱ్ఱంబులనుంగూడ వధించెను. ౨౮

అప్పుడట్లు మహాభయంకరంబుగ యుద్ధంబు జరుగుచుండఁగానే మహాకాయుఁడగు సింద్రజిత్తుమాత్రము అంగదుఁడు గుఱ్ఱంబులను సారథినిజంపి నందున రథంబును విడిచి యచ్చటనే యంతర్ధానంబు నొందెను. ౨౯, ౩౦

దేవతలును ఋషులును రామలక్ష్మణు లిద్దఱును బూజార్హుఁడగు నంగదుఁడు గావించిన యాకార్యమునకు మెచ్చుకొని ప్రస్తుతించిరి. ౩౧

సమస్తభూతంబులకును యుద్ధంబున సింద్రజిత్తుప్రభావంబు దెలియును; కావున వారలు అట్టి మహావరాశ్రమకాలియగు సింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ బరాజయంబు నొందుటంజూచి సంతోషము నొందిరి. ౩౨

అంత సుగ్రీవుఁడును విభీషణుఁడును వానరులును ఇంద్రజిత్తు పరాజయంబు నొందుటంజూచి పరమసంతోషంబునొంది యంగదుని సాధువాదంబులఁ బ్రశంసించిరి. ౩౩

అంత సింద్రజిత్తు అట్లు భయంకర పరాక్రముఁడగు నంగదుని యుద్ధంబునఁ బరాజయంబునొంది దారుణంబగుతోపంబు నవలంబించెను. ౩౪

ఏతస్మిన్నస్తరే రామో వానరా న్వాక్య మబ్రవీత్,
సర్వే భవంత స్తిష్ఠంతు కపిరాజేన సంగతాః.

3౫

స బ్రహ్మణా దత్తవర స్త్రైలోక్యం బాధతే భృశమ్,
భవతా మర్థసిద్ధ్యర్థం కాలేన స సమాగతః.

3౬

అద్యైవ క్షమితవ్యం మే భవంతో విగతజ్వరాః,
సోఽస్తర్థానగతః పాపో రావణీ రణకర్కశః.

3౭

అదృశ్యో నిశితా న్బాణా స్తమోచాశనివర్చసః,
సరామం లక్ష్మణం చైవ ఘోరై ర్నాగమయై శ్మరైః.

3౮

బిభేద సమరే క్రుద్ధ స్సర్వగాత్రేషు రాక్షసః,
మాయయా సంవృత స్తత్ర మోహయ న్నాఘవౌ యుధి.

3౯

అదృశ్య స్సర్వభూతానాం కూటయోధీ నిశాచరః,
బబన్ధ శరబన్ధేన భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ.

౪౦

తౌ తేన పురుషవ్యాఘ్రా క్రుద్ధేనాశీవిషై శ్మరైః,
సహసా నిహతౌ వీరా తదా ప్రైక్ష్యంత వానరాః.

౪౧

ప్రకాశరూపస్తు యథా న శక్త
స్తౌ బాధితుం రాక్షసరాజపుత్రః,
మాయాం ప్రయోక్తుం సముపాజగామ
బబన్ధ తౌ రాజసుతౌ దురాత్మా.

౪౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః. ౪౪.

పంచుచత్వారింశస్సర్గః.

సతస్య గతి మన్విచ్ఛ న్నాజపుత్రగ ప్రతాపవాన్,

ఈమధ్యమైన రాముఁడు వానరులంజాచి యిట్లుని చెప్పెను.

మీరలందఱు వానరరాజుండగు నుగ్రేవునితోఁగూడ నాగ్రతతో
నుండుడు. 31

ఆయింద్రజిత్తు బ్రహ్మవలన వరంబునొంది ముల్లోకంబులను మిక్కిలియు
బాధించుచుండు. ఇప్పుడతనికి మృత్యునన్ని హితమగుటమాన నకనివధించుట
యను మీకార్యము సిద్ధించుటకై వచ్చినాఁడు. 32

ఇప్పుడుమాత్రము మీరు నాకుఁగానోర్పి యుండవలసినది.

సాపాత్తుఁడును యుద్ధమునందు నమర్థుఁడునగు నాయింద్రజిత్తు అంత
ర్థావధిచే నదృశ్యుడై పిడుగులవంటి తీక్షణబాణంబులఁ బ్రయోగించెను.

ఆయింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ గోపించి రామలక్ష్మణులపై నాపాదమస్త్ర
కంబు భయంకరంబులగు నాగమయబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. 33

అప్పుడు కపటమున యుద్ధమునీయునట్టి యాయింద్రజిత్తు మాయ
నవలంబించి సమస్తభూతంబులకు నదృశ్యుడై వానరులందఱు మోహంబు
నొందించుచు రామలక్ష్మణుల నిద్రఱును నాబాణంబులచే బంధించెను. 34, 35

అంత నట్లు కృద్ధుడగు సింద్రజిత్తుచే నాగబాణంబుల బంధింపఁబడి
పరవశులయ్యున్న పురుషశ్రేష్ఠులను వీరులనగు రామలక్ష్మణులను వానరులు
చూచిరి. 36

మహావరాక్రమకాలియగు రాక్షసేశ్వరసుతుఁ డింద్రజిత్తు శుష్టముగా
యెడలనిలిచి రామలక్ష్మణుల బాధింప నశక్తుడయ్యెఁ గావున మాయ
నవలంబించి యదృశ్యరూపుడైయుండియారామలక్ష్మణుల నాగబాణంబుల
బంధించెను; 37

ఇది నలువదిసాలుగవసర్గము.

నలువదియైదవసర్గము.

రాచకొమరుఁడును మహావరాక్రమకాలియు మహాబలుఁడునగు

దిదేశాతిబలౌ రామో దశ వాసర యూథపాన్.

౧

ద్వా సుషేణస్య దాయాదౌ నీలం చ ప్లవగర భమ్,
అన్తదం వాలిపు త్త్రం చ శరభం చ తరస్వినమ్.

౨

విసతం జామ్బవన్తం చ సాను ప్రస్థం మహాబలమ్,
ఋషభం చర్షభస్కన్ధ మాదిదేశ పరన్తపః.

౩

తే సమ్ప్రహృష్టా హరయౌ భీమా నుద్యమ్య పాదపాన్,
అకాశం వివిశు స్సర్వే మ్మామాణా దిశో దశ.

౪

తేషాం వేగవతాం వేగ మిషుభి ర్వేగవత్తరైః,
అస్త్రవి త్పరమా స్త్రైస్తు వారయామాస రావణిః.

౫

తం భీమవేగా హరయౌ నారాచైః క్షతవిగ్రహః,
అన్ధకారే న దదృశు ర్శ్చైవ సూర్య మి వావృతమ్.

౬

రామలక్ష్మణయౌ రేవ సర్వదేహభిద శ్శరాన్,
భృశ మావేశ యామాస రావణి స్సమితింజయః.

౭

నిరస్తశరీరౌ తౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
కుడే నేన్ద్రజితా వీరౌ పన్నగై శ్శరతాం గతైః.

౮

తయోః క్షతజమార్దేణ సుప్రావ రుధిరం బహు,
తా వుభౌ చ ప్రకాశేతే పుష్పితా వివ కింశుకౌ.

౯

తతః పర్యన్తకౌఠో భిన్నాజ్జనదయౌపమః,
రావణి ర్భ్రాతరౌ వాక్య మన్తర్ధానగతోఽబ్రవీత్,

౧౦

యుధ్యమాన మనాలక్ష్మ్యం శక్రోఽపి త్రిదశేశ్వరః,

రాముడు ఆ యింద్రజిత్తుడున్నాడో తెలియఁగోరి పదుగురవానర యూధపుల కాజ్ఞాపించెను. ౧

శత్రువుల దపింపఁజేయునట్టి రాముడు నుషేణునికొడుకు లిద్దఱును వానరోత్తముడగు నీలుడు నంగదుడును బలవంతుడగు శరభుడును విసతుడును జాంబవంతుడును మహాబలకాలియగు సానుప్రస్థుడును ఋషభుడును ఋషభస్కంధుడును నీకుమరిని ఇంద్రజిత్తుస్థానం బొరసెరఁ డని యాజ్ఞాపించెను. ౨, 3

ఆ వానరులందరును బరమసంతోషంబునొంది మహావృక్షంబులం గొని దశదిశలందు నింద్రజిత్తును వెదకుచు నాకాశమున కుద్దమించిరి. ౪

పరమాస్త్రవేత్తయగు నింద్రజిత్తుల హస్తాభిరుంధ్రితంబులగు బాణంబుల వేగవంతులగు నావానరులవేగంబు నివారించెను. ౫

భీయంకరవేగులగు నావానరులు బాణంబుల భిన్నగాత్రులయి మేఘా వృతుడగు సూర్యుడుంబోలె నంధకారంబుననున్న యింద్రజిత్తుం గానరైరి. ౬

జయకాలియగు నాయినద్రజిత్తు నమస్తావయవంబులను భేదించునట్టి కఱుగుబాణంబులమీఁద నారామలక్షణులనే యెచ్చుగాఁ బ్రయోగించెను. ౭

అట్టింద్రజిత్తు క్రుద్ధుడై పరాక్రమవంతులగు నారామలక్షణులపై బాణాకారములగు నర్చములను దేహములందు నూది మోవనైన నవకాశము లేనట్లు ప్రయోగించెను. ౮

ఆ రామలక్షణుల దేహంబులందుండి యధికముగా నెత్తురు గాఢినది; అప్పుడు వార లిరువురు పుష్పితంబులగు కలాశవృక్షములమాడ్కిఁ బ్రకాశించిరి. ౯

అంతఁ గాటుకరాశియందోలె నీలవర్ణుడగు నాయినద్రజిత్తు అంతర్ధాన్యుడైయే శోపంబునఁ గనుంగొనఁ నెఱ్ఱుడనంబుగదుర రామ లక్షణులం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౦

నే నంతర్ధానమునొంది యుద్ధమునేయుచుండఁగా దేవనాథుడగు

ద్రష్టుమాసాదితుం వాపి న శక్తగి కింపునర్యువామ్.

౧౧

ప్రావృతావిషుజాలేన రాఘవో కఙ్కుపత్రిణా,
ఏషరోషపరీతాతా నయామి యమసాదనమ్.

౧౨

ఏవ ముక్త్వా తు ధర్మజ్ఞౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
నిర్భయేద శీతై ర్బాణైగి ప్రజహర్ష ననాద చ.

౧౩

భిన్నాజ్ఞానచయశ్యామో విష్ణుర్య విపులం ధనుః,
భూయోభూయ శ్శరాణ్ఘోరాన్విససర్జ మహామృథే.

౧౪

తతో మర్తసు మర్తజ్ఞో మజ్జయన్ని శితాన్ శరాన్,
రామలక్ష్మణయో ర్వీరో ననాద చ ముహుర్తుహుః.

౧౫

బద్ధౌ తు శరబద్ధేన తా వృభౌ రణమూర్ధని,
నిమేషాన్తరమాత్రేణ న శేకతురుదీక్షితుమ్.

౧౬

తతో విభిన్నసర్వాక్లౌ శరశల్యాచితావృభౌ,
ధ్వజావివ మహేన్ద్రస్య రజ్జముక్తా ప్రకమ్పితౌ.

౧౭

తౌ సమ్ప్రచలితౌ వీరా మర్తభేదేన కిర్భితౌ,
నివేతతు ర్నహేష్యాసౌ జగత్యాం జగతీపతీ.

౧౮

తౌ వీరశయనే వీరా శయానౌ రుధిరోక్షితౌ,
శరవేష్టితసర్వాజా వార్తా పరమవీడితౌ.

౧౯

నే హ్యవిధం తయో ర్గాత్రే బభూవాఙ్మృతమన్తరమ్,

సింధ్రుఁడుగూడ నన్నుఁ జూచుటకుఁగాని సమీపించుటకుఁగాని శక్తుఁడు గాఁడు; ఇంక మీసంగతి చెప్పనేల ?

౧౧

రామలక్ష్మణులారా! ఇప్పుడు మీరలు కంకపత్రవంతములగు బాణంబుల నాపాదము స్రవము నావృత్తులై యున్నారగదా! ఇంక నిప్పుడే మిమ్ముల యవపురికిం బంపెదను; నాతోవము వ్యర్థముగాదు. అని యింద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులతోఁ జెప్పెను.

౧౨

ఆ యింద్రజిత్తు తుప్రకారమునఁజెప్పి ధర్మజ్ఞులగు నారామలక్ష్మణులను దీక్షబాణంబుల నొప్పించి సంతోషంబున సింహనాదంబు గావించెను.

౧౩

వగిలిన కాటుకరాశివలె నల్లనైన యింద్రజిత్తు అమృతహయధంబున వికాలంబగు ధనువును సారించి మాటిమాటికి లీక్షంబులగు బాణంబులం బ్రయోగించెను.

౧౪

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడును జీవస్థానంబులు చక్కఁగాఁ దెలిసిన వాఁడునగు సింద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులమర్మస్థానములఁ దీక్షబాణంబులు చొప్పించి మాటిమాటికి సింహనాదంబులు గావించెను.

౧౫

ఆ రామలక్ష్మణులు అట్లు శరబంధంబున బద్ధులయి త్తణమాత్రంబునఁ జూచుటకుఁగూడ నశక్తులయిరి.

౧౬

అంత మహాధనుర్ధరులను మహావీరులను భూపతులనగు నారామ లక్ష్మణు లిర్వూరును భిన్న సర్వావయవులై బాణపూర్ణదేశాలయి మర్మస్థానంబుల భిన్నులగుటఁజేసి మిక్కిలియు నొచ్చి చలనంబునొంది రజ్జుముక్తంబులగు సింద్రధ్వజంబులకైవడి నేలంబడిరి.

౧౭, ౧౮

పరాక్రమవంతులగు నారామలక్ష్మణులు నెత్తుటందోఁగుచు సమస్తావయవంబులందును బాణంబుల బద్ధులయి పరమవీడితులయి యార్చులయి యుద్ధభూమియందు శయనించియుండిరి.

౧౯

ఆ రామలక్ష్మణులదేహమునందు ఆపాదము స్రవము బాణంబుల బద్ధంబు

నానిర్భిన్నం నచాస్తభ మాకరాగ్రా దజిహ్వాగైః. ౨౦

తౌ తు క్రూరేణ నిహతౌ రక్షసా కామరూపిణా,
అస్మక్సుప్రాపతు స్తీవ్రం జలం ప్రసవణావिव. ౨౧

ప్రసాత ప్రథమం రామో విద్ధో మర్తసు మార్గణైః,
క్రోధా దిన్ద్రజితా యేన పురా శక్రో వినిర్జితః. ౨౨

రుక్మపుష్టే ప్రసన్నాగ్రై రథోగతిభిరాశుగైః,
నారాచైరర్ధనారాచై ర్భ్రులైరజ్జులికైరపి. ౩౨
వివ్యాధ వత్సన నైశ్చ సింహదంష్ట్రైః తురైస్తథా,

స వీరశయనే శిశ్యే విజ్య మాదాయ కార్తవ్యమ్.
భిన్నముష్టిపరీణాహం త్రిణతం రుక్మధూషితమ్, ౨౪

బాణపాతాన్తరే రామం పతితం పురుషర భమ్.
స తత్ర లక్ష్మణో దృష్ట్వా నిరాశో జీవితేభవత్,
రామం కమలపత్మాక్షం శరబన్ధపరిక్షితమ్. ౨౬

శుశోచ భ్రాతృం దృష్ట్వా పతితం ధరణీతలే,
హరయశ్చాపితం దృష్ట్వా సంతాపం పరమం గతాః. ౨౭

బద్ధౌ తు వీరౌ పతితౌ శయానౌ
తౌ వానరాస్సమృరివార్య తస్యః,

గానిదియు భిన్నంబుగానిదియు నిశ్చలముగానిదియు నంగుళప్రమాణ ప్రదేశంబును లేదు. ౨౦

అట్లు కామరూపియఁ గ్రూరుఁడునగు సింద్రజిత్తుచేఁ గొట్టఁబడిన రామలక్ష్మణుల దేహంబులనుండి నెలయేఱులనుండి జలముగాఱునట్లు ఎచ్చుగా నెత్తురుగాఱినది. ౨౧

ముందు దేవేంద్రునిఁగూడ జయించినట్టి మహావరాక్రతుకాలియగు సింద్రజిత్తుచేఁ గోపంబున బాణంబులచే జీవస్థానంబులందు విద్ధుఁడై మొదట రాముఁడు నేలంబడెను. ౨౨

ఆ యింద్రజిత్తు బంగారుపింజరగలవియు స్వచ్ఛములగు కొనలుగలవియు వాయువేగోద్ధాతంబగు దుమ్ముకైవడి సాంద్రముగాఁ బఱతెంచునవియు నగు సారాచంబులును అర్ధసారాచంబులును భల్లంబులును అంజలికంబులును వత్సదంతములును సింహదంష్ట్రంబులును అర్ధచంద్రాకారబాణంబులును మొదలగు నానావిధబాణంబుల రాముని నొప్పించెను. ౨౩

ఆరాముఁడు కిథిలముష్టిబంధంబులును మధ్యంబునను బార్శ్వంబులను వంగినదియుఁ గాంచనాలంకృతంబునగు ధనువు నవలంబించి యుద్ధభూమిం బరుండెను. ౨౪

అంత నయ్యుద్ధభూమియందు బాణమయతల్పంబునఁ బరుండిన పురుషోత్తముఁడగు రాముఁజూచి లక్ష్మణుఁడు బ్రతుకుపై నానవిడిచెను. ౨౫

లక్ష్మణుఁడు అట్లు తనయన్న కమలవత్ప్రాణుఁడగు రాముఁడు బాణబంధంబున నొచ్చి భూమింబడుటనుజూచి మిక్కిలియు రుకిభమునొందెను. ౨౬

వానరులును అట్లు రాముఁడు నేలంబడియుండుటనుజూచి పరమ దుఃఖితులయిరి. ౨౭

హనుమంతుఁడు మొదలుగాఁగల యావానరులందఱుంజేరి అట్లు నాగపాశబద్ధులయి నేలంబడి పరుండియున్న రామలక్ష్మణులం బరివేషించి నిలు

సమాగతా వాయుసుతప్రముఖ్యా

విషాద మార్తాగ పరమం చ జగ్తుః

౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పట్టుచత్వారింశస్సర్గః. ౪౫.

పట్టుత్వారింశస్సర్గః.

తతో ద్యాం పృథివీం చైవ వీక్షమాణా వనోకసు,

దదృశు స్సన్తతౌ బాణై ర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ.

౧

వృష్ట్యే వోపరతే దేవే కృతకర్తణి రాక్షసే,

ఆజగామాథ తం దేశం ససుగ్రీవో విభీషణః.

౨

నీలద్వివిదమైదాశ్చ సుషేణకుముదాజ్ఞదాః,

తూర్ణం హనుమతౌ సార్థ మన్వశోచన్త రాఘవౌ.

౩

అచేష్టౌ మన్దనిశ్వాసౌ శోణితౌఘపరిపుతౌ,

శరజాలాచితౌ స్తబ్ధౌ శయానౌ శరతల్పయోః.

౪

నిశ్వసన్తౌ యథా సర్పౌ నిశ్చేష్టౌ మన్దవిక్రమా,

రుధిరస్రావదిగ్ధాజ్ఞౌ తాపనీయావివ ధ్వజౌ.

౫

తౌ వీరశయనే పీరౌ శయానౌ మన్దచేష్టితౌ,

యాథపై స్తైః పరివృతౌ బాష్పవ్యాకులలోచనైః.

౬

రాఘవౌ పతీతౌ దృష్ట్వా శరజాలసమావృతౌ,

బభూవు ర్వ్యధితౌ స్పర్శే వానరా సువిభీషణాః.

౭

అన్తరిక్షం నీరీక్షన్తో దిశ స్సర్వాశ్చ వానరాః,

నచైనం మాయయా చ్ఛన్నం దదృశూ రావణిం రణే.

౮

చుండి యార్తులయి మిక్కిలి దుఃఖించునొందిరి.

౨౮

ఇది నలువదియైదవసర్గము.

నలువదియాఱవసర్గము.

అంత వానరులు ఆకాశమును భూమినింజూచుచు నట్లు బాణముల విధులయి నేలంబరుండియున్న రామలక్ష్మణులం గనిరి.

౧

వర్షించి నిలుచు మేఘముకైవడి నాయుద్రజిత్తు కాగ్యంబు గావించి యుపరమించినవెనుక రాముడున్నస్థలంబునకు విభీషణుడు సుగ్రీవుఁడతోఁ గూడ వచ్చెను.

౨

హనుమంతుఁడును నీలుఁడును ద్వివిదుఁడును మైందుఁడును సుషేణుఁడును గుముదుఁడును నంగదుఁడును రామలక్ష్మణులంజూచి మిక్కిలియు దుఃఖించిరి.

3

ఆ రామలక్ష్మణులు నిశ్చేష్టులయి కొంతసేపు మెల్లఁగా నిట్టూర్పు పుచ్చుచు నెత్తురుచేఁ దడువఁబడి బాణసమూహావృతదేహులయి నిశ్చలయి బాణతల్పంబులం బరుండి కొంతసేపు సర్పములుంబోలె వేడినిట్టూర్పులు పుచ్చుచుఁ బరాక్రమహీనులయి బంగారుధ్వజంబుల కైవడిఁ జూపట్టు చుండిరి.

౪, ౫

యుద్ధభూమియందు శయనించియున్న వారలును బరాక్రమకాలులును స్వల్పముగాఁ గాట్లఁజేతు లాడించువారలును గన్నులనిండఁ గన్నీళ్లతో నున్న వానరయూధపులచేఁ పరిశేష్టితులును బాణసమూహముచేఁ గప్పఁబడియున్న వారలునగు నారామలక్ష్మణునింజూచి విభీషణుఁడును వానరులు నందఱును దుఃఖితులయిరి.

౬, ౭

యుద్ధంబున నావానరులు ఆకాశంబును సమస్తదిక్కులను వెదకినను మామాసహితుఁడగు సింద్రజిత్తుం జూడఁజాలరైరి.

౮

తం తు మాయాప్రతిచ్ఛన్నం మాయయైవ విభీషణః,

వీక్షమాణో దదర్శాథ భ్రాతృః పుత్ర మవస్థితమ్.

౯

త మప్రతిమకర్తాణ మప్రతిద్వంద్వ మాహవే,

దదర్శాన్తర్హితం వీరం వరదానాద్విభీషణః.

౧౦

తేజసా యశసా చైవ విక్రమేణ చ సంయుతమ్,

ఇన్ద్రజిత్వాత్తనః కర్త తౌ శయానౌ సమీక్ష్య చ.

౧౧

ఉవాచ పరమప్రీతో హర్షయన్ సర్వనైర్మతాన్,

మాషణస్య చ హస్తారౌ ఖరస్య చ మహాబలౌ.

౧౨

సాదితౌ మామకైర్బాణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,

నేమా మోక్షయితుం శక్యో వేతస్తా దిషుబద్ధనాత్.

౧౩

సర్వైరపి సమాగమ్య సస్థిసజ్ఞైః సురాసురైః,

యత్కృతే చింతయానస్య శోకార్తస్య పితు ర్మమ.

౧౪

అస్పృష్త్వా శయనం గాత్రైః స్త్రియామా యాతి శర్వరీ,

కృతేన్నయం యత్కృతే లజ్కా నదీ వర్షాస్త్వివాఽకులా.

౧౫

సోఽయం మూలహరోఽనర్థ స్సర్వేషాం నిహతో మయా,

రామస్య లక్ష్మణస్యాపి సర్వేషాం చ వనౌకసామ్.

౧౬

విక్రమా నిష్ఫలా స్సర్వే యథా శరది తోయదాః,

అంత విభీషణుడు మాయాతితోహితులం గనుంగొనునట్టి మాయ
నవలంబించి చూచి మాయాచ్ఛాదితుడగు నయ్యింద్రజిత్తుం జూచెను. ౯

విభీషణుడు అప్రతికర్షుడును యుద్ధంబున నెదురులేనివాడును
పరదానమహిమవలన నంతర్వితుడును బరాక్రమవంతుడును దేజంబుతోను
గీర్తితోను బరాక్రమంబుతోనుం గూడినవాడునగు నాయ్యింద్రజిత్తు
జూచెను. ౧౦

ఇంద్రజిత్తు తనప్రభావంబున నారామలక్ష్మణు లట్లు పరుండియుండుటం
జూచి పరమనంతుష్టుడై ననుస్తరాక్షనుల సంతోషింపఁజేయుచు విట్లని
చెప్పెను. ౧౧

దూషణుని ఖరుని వధించినవారలును మహాబలకాలులనగు రామలక్ష్మ
ణులు నాబాణంబుల నాశంబునొందినారు చూడుడు. ౧౨

ఋషులును దేవతలును ననురులు నందఱు నొక్కటిగావచ్చినను
ఈరామలక్ష్మణులను నాగ పాశబంధముననుండి విడిపింప నలవిగాదు. ౧౩

వీరాముని నిమిత్తమయి నాకండ్రి రావణుడు చింతించుచు దుఃఖ
పీడితుడై ప్రతిరాత్రియందును నిత్యకృత్యంబుల నొకజాము గడచిపోగాఁ
దక్కినమూఁడుజాముల నొకప్పుడును శయనంబు దాడకయే చింతాక్రాం
తుడై ప్రొద్దుగడపునో. ౧౪

మఱియు నెవ్వనినిమిత్తమయి యాలంకాపురియందలి జనంబు
లన్నియు వర్షర్తువునందు నదీజలంబులుంబోలె నాకులంబులయ్యెనో అట్టి
మృనకందఱుకును మూలముతో నాశంబుగఁగించు ననర్థముననుఁ గారణంబగు
రాముని నే నిప్పుడు వధించినాను. ౧౫

ఇప్పుడు రాముని బరాక్రమంబును లక్ష్మణుని విక్రమంబును సమస్త
వాఁ దులపీర్ణంబులును శరత్కాలంబున మేఘంబులుంబోలెవ్యర్థములయినవి.
అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౬

- ఏవ ముక్త్యా తు తాన్ సర్వా న్రాక్షసా వ్పరిపార్శ్వతః. ౧౭
 యూథపా నపి తాన్ సర్వాం స్తాడయామాస రావణిః,
 నీలం నవభిరాహత్య మైంద్రం చ ద్వివిదం తథా. ౧౮
 త్రిభి స్త్రిభి రమిత్రఘ్న స్తతాప ప్రవరేషుభిః,
 జామ్యవన్తం మహేష్వాసో విధ్వా బాణేన వక్షసి. ౧౯
 హనూమతో వేగవతో విససర్జ శరాన్దశ,
 గవాక్షం శరభం చైవ ద్వా వప్యమితతేజసా. ౨౦
 ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం మహావేగో వివ్యాధ యుధి రావణిః,
 గోలాజ్ఞులేశ్వరం చైవం వాలిపుత్ర మథాశ్లదమ్. ౨౧
 వివ్యాధ బహుభిర్భాణై స్త్వరమాణోఽథ రావణిః,
 తా న్వానరవరా న్భిత్వా శరై రగ్నిశిఖోపమైః. ౨౨
 ననాద బలవాం స్తత్ర మహాసత్త్వ స్సరావణిః,
 తా నర్దయిత్వా బాణౌఘై స్త్రిసయిత్వా వానరాన్. ౨౩
 ప్రజహాస మహాబాహు ర్వచనం శేదమబ్రవీత్,
 శరబంధనేన ఘోరేణ మయా బద్ధౌ చమూముఖే. ౨౪
 సహితౌ భ్రాతరా వేతౌ నిశామయత రాక్షసాః!,
 ఏవ ముక్తా స్తు తే సర్వే రాక్షసాః కూటయోధినః. ౨౫
 పరం విస్తయ మాజగ్దుగి కర్తతా తేన వార్షితాః,
 వినేదుశ్చ మహానాదాన్ సర్వతో జలదోపనూః. ౨౬
 హతో రామ ఇతి జ్ఞాత్వా రావణిం సమపూజయన్,

ఇంద్రజిత్తు ఇట్లు తనసమీపముననున్న రాక్షసులతోఁ జెప్పి యంత
సావానరయూధపుల నందఱు నొప్పించెను. ౧౭

శత్రుసంహర్తయగు సింద్రజిత్తు సీలని దొమ్మిదిబాణంబుల నొప్పించి
మైందద్వివిదుల వేర్వేఱు మూఁడుమూఁడుకఱకుబాణంబుల నొప్పించెను.

మహాధనుర్ధగుడగు సింద్రజిత్తు జాంబవంతుని నొక్కబాణమున
నేసి వేగవంతుడగు హనుమంతునిపైఁ బదిబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౧౮

యుద్ధంబున మహావేగుడగు సింద్రజిత్తు అమితవరాక్రమకాలిలగు
గవాక్షశరభుల నిర్దఱును చెందేసిబాణంబుల నొప్పించెను. ౨౦

అంత సింద్రజిత్తు వేగంబున మరల సాగోళాంగూలేశ్వరుడగు గవా
క్షుని వాలిపుత్రుడగు నంగదునిఁ బెక్కుబాణంబుల నొప్పించెను. ౨౧

మహావరాక్రమకాలియు మహాబలండునగు సాంధ్రజిత్తు అట్లా
యుద్ధంబున నవ్వానరవీరులకెల్ల నగ్నిజ్వాలలవంటి కఱకుబాణంబుల
నొప్పించి సింహసాదంబు గావించెను. ౨౨

మహాబాహుడగు సింద్రజిత్తు అట్లు వానరవీరుల బాణంబుల నొప్పించి
యందఱును భయపడుకీట్లు గావించి సుతోపాలియంబునం బకవకనవృషుఁ
దోడిరాక్షసులంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౩

రాక్షసులారా! నైవికులందఱుఁ జూచుచుండ భయంకరంబగు బాణ
పాకంబున సాచేబంధింపఁబడి యారామలక్ష్మణులు నేలంబడియున్నారు.
చూడుడు. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౨౪

కపటయోధులగు సారాక్షసులందఱును ఇంద్రజిత్తుచూటనువిని యింద్ర
జిత్తు గావించినకార్యమునకుఁ బరమనుతుష్టు లయి మిక్కిలియు సాశ్వర్యంబు
నొందిరి. ౨౫

మేఘాకారులగు సారాక్షసులు రాముఁడు హతుఁడయ్యెనని కలఁచు
కొనియంతటను మహాభయవిగలుగునట్లు సింహసాదంబు నేయుచు సింద్రజిత్తు
మోజించిరి. ౨౬

- నిష్పన్నోతు తదా దృష్ట్వా తా పుభౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౭
 వసుధాయాం నిరుచ్ఛాన్వసౌ హతావిత్యన్వమన్యత,
 హరేణతు సమావిష్ట ఇన్ద్రజి త్సమితింజయః. ౨౮
 ప్రవివేశ పురీం లక్ష్మం హరయన్ సర్వరాక్షసాన్,
 రామలక్ష్మణయో దృష్ట్వా శరీరే సాయకై శ్చితే. ౨౯
 సర్వాణి చాజ్ఞోపాజ్ఞాని సుగ్రీవం భయ మావిశత్,
 త మువాచ పరిత్రస్తం వానరేన్ద్రం విభీషణః. ౩౦
 స బాష్పవదనం దీనం శోకవ్యాకులలోచనమ్,
 అలం త్రానేన సుగ్రీవ! బాష్పవేగో నిగృహ్యతామ్. ౩౧
 వీనంప్రాయాణి యుద్ధాని విజయో నాస్తి నైష్ఠికః.
 సశేషభాగ్యతాస్తాకం యది వీర! భవిష్యతి. ౩౨
 మోహమేతా ప్రహస్యేతే మహత్తానా మహాబలా,
 పర్యవధాపయాత్తాన మనాథం మాం చ వానర! ౩౩
 సత్యధర్తాభిరక్తానాం నాస్తి మృత్యుకృతం భయమ్,
 ఏన ముక్త్వా తత స్తస్య జలక్లిన్నేన పాణినా. ౩౪
 సుగ్రీవస్య శుభే నేత్రే ప్రమమార్జ విభీషణః,
 తత స్ఫులిల మాదాయ విద్యయా పరిజప్య చ. ౩౫
 సుగ్రీవనేత్రే ధర్తాత్మా స మమార్జ విభీషణః,
 ప్రమృజ్య వదనం తస్య కపిరాజస్య ధీమతః. ౩౬
 అబ్రవీ త్కూలసంప్రాప్త మసంభ్రమ మిదం వచః,
 స కాలః కపిరాజేన్ద్ర! వైక్లబ్య మనువ ర్తితుమ్. ౩౭
 అతిన్నేహోఽప్య కాభేఽస్తిన్నరణాయోషల్పతే,

ఆప్య డాయంద్రజిత్తు నికృలలయి నిట్టూర్పులువిడువక భూమింబడి
యొన్న రామలక్ష్మణుల నిద్దఱుంజూచి మృతించొందిరని తలఁచుకొనెను ౨౭
యొద్దంబున బలకాలియగు నింద్రజిత్తును పరమసంతోషంబునొంది
రాక్షసులకందఱుకును సంతోషంబుగలిగించుచు లంకాపురిం బ్రవేశించెను.

రామలక్ష్మణుల దేహములు ఆపాదమస్తకమును బాణమయములుగా
నుండుటంజూచి సుగ్రీవుడు భయమునొందెను. ౨౮

భీతుడై దుఃఖితుడై గన్నుల నీళ్లుగాఱ వెలవెలంబోవుచున్న వాగర
రాజుండగు సుగ్రీవుంజూచి విభీషణుఁ డిట్లనిచెప్పెను. ౩౦

సుగ్రీవుడా! భయంబువదలుము; కన్నీళ్లు విడువకుము; యొద్దంబు
లన్నియు నిట్టివే; సర్వకాలంబులందును జయమే గలుగదు. ౩౧

వీరుండవగు సుగ్రీవుడా; మనకు భాగ్యకేషంబుగలదేని మహాత్ములును
మహాబలకాలులునగు నీరామలక్ష్మణులు మూర్ఖుడేఱుగలరు. ౩౨

సుగ్రీవుడా! నీవు ధైర్యంబువహించి నాకునుధైర్యంబుగలిగింపుము;
సత్యంబును ధర్మంబును నవలంబించియున్న మహాత్ములకు మృత్యుభయంబు
గలదు. అని విభీషణుండు సుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను. ౩౩

విభీషణుఁ డిట్లు సుగ్రీవునకుఁజెప్పి యంతఁ జేత నీర్లుదీసికొని యా
సుగ్రీవుని కన్నులం దుడిచెను. ౩౪

అంత ధర్మాత్ముడగు విభీషణుండు మరల జలంబుదీసికొని మాయా
మోహనివారకరంబగు విద్యచే నభిమంత్రించి దానిచే సుగ్రీవుని కన్నులం
దుడిచెను. ౩౫

ఆవిభీషణుండు ఇట్లు బుద్ధిమంతుడగు వాగరరాజుడైన సుగ్రీవుని
ముఖంబునుదుడిచి యక్కాలంబునకు దగినట్టుగాఁ దొట్టవడక దృఢంబులగు
వాక్యంబుల నిట్లనిచెప్పెను. ౩౬

వాగరరాజుండవగు సుగ్రీవుడా! ఆధైర్యుడగుట కిది కాలముకాదు;
ఇట్టికాలంబుల నధికన్నేహంబును నుంచుకొనరాదు; అదిగూడ మరణము.

తస్మా దుత్సృజ్య వైక్లబ్యం సర్వకార్యవినాశనమ్. 3౮

హితం రామపురోగాణాం నైన్యానా మనుచిన్త్యతామ్,

ఆథవా రక్ష్యతాం రామో యావత్సంజ్ఞావిష్యయః. 3౯

లబ్ధసంజ్ఞా హి కాకుత్స్థా భయం నో వ్యపనేష్యతః,

నైత త్కించన రామస్య నచరామో ముమూర్షతి. ౪౦

న హ్యేనం హస్యతేలక్ష్మీ దుర్లభా యాగతాయుషామ్.

తస్మా దాశ్వాసయాత్తానం బలం చాశ్వాసయ స్వకమ్. ౪౧

యావత్కార్యాణి సర్వాణి పున స్సంస్థాపయామ్యహమ్,

ఏతే హి ఫుల్లనయనా స్త్రాసాదాగతసాధ్వసాః. ౪౨

కర్ణే కర్ణే స్రకథితా హరయో హరిసత్తమః!

మాం తు దృష్ట్వా ప్రథావంత మనీకం సమ్పూర్హితుమ్. ౪౩

త్యజన్తు హరయ స్త్రాసం భుక్తపూర్వా మివ స్రజమ్,

సమాశ్వాస్య తు సుగ్రీవం రాక్షసేంద్రో విభీషణః. ౪౪

విద్రుతం వానరానీకం తత్సమాశ్వాసయ త్పునః,

ఇన్ద్రజిత్తు మహామాయ స్సర్వనైన్యసమాసృతః. ౪౫

వివేశ నగరీం లజ్కాం పితరం చాభ్యుపాగమత్,

తత్ర రావణ మాసీన మభివాద్య కృతాంజలిః. ౪౬

ఆచచక్షేపి యం పిత్రే నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ,

ఉత్పసాత తతో హృష్టః పుత్రం చ పరిషస్వజే. ౪౭

రావణో రక్షసాం మధ్యే శ్రుత్వా శత్రూ నిపాతితౌ,

నకుఁ గారణమగును.

32

అందువలన నమస్తకార్యములను జేయుచుట్టి యధైర్యమునువిడిచి రామునివెంటడివచ్చిన వానరసైన్యములకు మేలుగలుగు సాలోచనంజేయుము.

అట్లుగాదేని గాముఁడు మూర్ఖుడేణువఱకు నతనిరక్షింపుఁడు! రామ లక్షణులు మూర్ఖుడేఱినంతనే మనభయముం బోగొట్టఁగలరు. 3౯

దీనివలన రామున కేమియపాయములేదు; రామునకుఁ బ్రాణభయము శెంతమాత్రములేదు; విది చావఁబోవువారల కుండఁగో ఆట్టికాంతి రాముని విడువకున్నది; చూడుము. ౪౦

అందువలన నేను జేయవలసినదాని నెల్ల మరలఁ జక్కవఱచునంత లోపల నీవు ధైర్యముచెచ్చుకొని నీసైన్యమును సాశ్వాసింపుము. ౪౧

ఈవానరులు భయమున వెడల్పులయినకన్నులతో వికృతాంగలయి పాఱిపోదమని యొకరిచెదిలో నొకరు గుసగుసలాడుకొనుచున్నారు; చూడుము. ౪౨

నేను నలఁత్రక్కలం దిరుగుచు సైన్యమును సంతోషపఱుప వానరు లందఱు తొలిసాఁడుధరించిన పుష్పహారికను బాఱవైచునట్లు భయమును విడుతురుగాక. అని విభీషణుండు మగ్గీవునితోఁ జెప్పెను. ౪౩

రాక్షసరాజుండగు విభీషణుండు అట్లు సుగ్రీవు సాశ్వాసించి యంత భయమున నఱచుచున్న వానరసైన్యము సాశ్వాసించెను. ౪౪

మహామాయుండగు నింద్రజిత్తు నమస్తసైన్యములఁగూడి లంకాపురిం బ్రవేశించి తండ్రినమ్ముఖునకుఁ బోయెను. ౪౫

అంత నయ్యింద్రజిత్తు సభయందుఁ గూర్చుండియున్న తండ్రికి నను స్కరించి చేతులు మొగుడ్చుకొని “రామలక్షణుల వధించితిని” అను నీప్రియ వార్తం జెప్పెను. ౪౬

రావణుండు రాక్షసమధ్యమునఁ దనశత్రువులయిన రామలక్షణులు హతులయి యనువార్తను విని పరమసంతుష్టుడై యాననముననుండిలేచి

ఉపాఖ్యాయ చ మూర్ధ్వైశం పప్రచ్ఛ ప్రీతమానసః. ౪౮

పృచ్ఛతే చ యథావృత్తం పిత్రే సర్వం న్యవేదయత్,
యథా తా శరబన్ధన నిశ్చేష్టా నిష్క్రీభా కృతా. ౪౯

సహర్ష వేగానుగతా స్తరాత్మా
శ్రుత్వా వచ స్తస్య మహారథస్య,
జహా జ్వరం దాశరథే సుముత్థితం
ప్రహృష్య వాచాభినంద పుత్రమ్. ౫౦

ఇతి శ్రీమద్భుద్ధకాండే షట్చత్వారింశస్సర్గః. ౪౬.

సప్తచత్వారింశస్సర్గః.

ప్రతిప్రవిష్టే లజ్జాంతు కృతార్థే రావణాత్తజే,
రాఘవం పరివార్యార్తారరక్షు ర్వానరరభాః. ౧

హనూమానజ్ఞదో నీల స్ఫుషేణః కుముదో నళః,
గజో గవాక్షో గవయి శ్శరభో గన్ధమాదనః. ౨

జామ్బవా నృపభస్మన్తో రమ్భ శ్శతవలిః పృథుః,

వ్యూధానీకా శ్చ యత్తా శ్చ ద్రుమానాదాయ సర్వతః. ౩

వీక్షమాణాదిశ స్సర్వాస్తీర్య గూర్ధ్వం చ వానరాః,
తృణేవ్యపిచ చేష్టత్సు రాక్షసా ఇతి మేనిరే. ౪

రావణ ఇచ్చిసి సంహృష్టో విసృజ్యేన్ద్రజితం సుతమ్,
అజాహవ తత స్సీతారక్షణీ రాక్షసే స్తదా. ౫

కొడుకును గవ్వగిలించుకొనెను.

౪౭

అంత రావణుడు సంతుష్టుడై యింద్రజిత్తును శిరంబున మూర్ఛిని
రామలక్ష్మణులు హతులయిన నిధంబునంతయు నడిగెను.

౪౮

ఆ యింద్రజిత్తు తాను రామలక్ష్మణుల బాణపాశంబుల బంధించి
నిశ్చేష్టులుగాను నిష్ప్రభులుగాను జేసినది మొదలుగా జరిగిన సమాచారము
సంతయుఁ దండ్రికిఁ జెప్పెను.

౪౯

ఆ రావణుడు తన్నును సారథిని గుఱ్ఱంబులను గాపాడుకొనుచు
లడునొకండువేలమంది విలుకాండ్రతోఁ బోరంజాలిన యింద్రజిత్తు చెప్పిన
మాటను విని సంతుష్టుడై రామభయంబువలనం గలిగినసంతాపమును విడిచి
కొడుకును ఎంతయు మెచ్చుకొనెను.

౫౦

ఇది నలువదియొకవసర్గము.

నలువదియేడవసర్గము.

ఆ ట్టింద్రజిత్తు కృతార్థుడయి మరల లంకాపురిం బ్రవేశించినవెనుక
హనుమంతుడును సంగదుడును నీలండును సుషేణుడును గుమదుడును
నలుండును గజాడును గవాక్షుడును గవయుడును శరభుడును గంధమాద
నుడును జాంబవంతుడును ఋషభస్కంధుడును రంభుడును శతవలియుఁ
బృథువునను నీవానరోత్తములు దుఃఖితులయి రామునిం బరివేష్టించి కాచి
యొండిరి.

౫౧

ఆ వానరులు వృక్షములు చేతంబూని సేనలను పూహంబుగాఁ దీర్చి
సిద్ధులయి నాలుగు బ్రక్కలను నిలుచుండి సమస్తదిక్కులను దిర్ఘశూర్భ
ప్రదేశములనుం జూచుచు దృఙంబు గదలినను రాక్షసులువచ్చిరని తలఁచుచు
జాగ్రత్తతో నుండిరి.

౫౨

అంత నవ్వుడు రావణుడు సంతోషంబున ఇంద్రజిత్తును బంపి నీతఁడు
గావలియున్న రాక్షసులం చిలిపించెను.

౫౩

రాక్షస్య స్త్రీజటాచైవ శాసనా త్సముపస్థితాః,

తా ఉవాచ తతో హృష్టః రాక్షసీ రాక్షసాధమః.

౬

హతా విన్ద్రజితాఽఽఖ్యాత వై దేహ్యా రామలక్ష్మణౌ,
పుష్పకం చ సమారోప్య దర్శయద్ధ్వం హతౌ రణే.

౭

యదాశ్రయా దవష్టభా నేయం మా ముపత్తిష్ఠతి,
పోఽస్యా భర్తా సహ భ్రాత్రా నిరస్తౌ రణమూర్ధని.

౮

నిర్విశంకా నిరుద్విగ్నా నిరవేతౌ చ మైథిలీ,
మా ముపస్థాస్య తే సీతా సర్వాభరణభూషితా.

౯

ఉద్య కావశం ప్రాప్తం రణే రామం సలక్ష్మణమ్,
అవేక్ష్య వినివృత్తాశా నాన్యాం గతి మవశ్యతీ.

౧౦

నిరవేతౌ విశాలాక్షీ మాముపస్థాస్య తే స్వయమ్,

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రావణస్య దురాత్మనః.

౧౧

రాక్షస్య స్తా స్తథే త్యుక్త్వా జగ్తు రై వ యత్ర పుష్పకమ్,
తతః పుష్పక మాదాయ రాక్షసోఽ రావణాజ్ఞయా.

౧౨

అశోకవనికాస్థాం తాం మైథిలీం సముపానయన్,
తా మాదాయ తు రాక్షసోఽ భర్తృశోకపరాజితామ్.

౧౩

సీతా మారోపయామాసు ర్విమానం పుష్పకం తదా,
తతః పుష్పక మారోప్య సీతాం త్రి జటయా సహ.

౧౪

జగ్తు గర్భయితుం తస్యై రాక్షసోఽ రామలక్ష్మణౌ,
రావణోఽకారయ ల్లంకాం పతాకాధ్వజమాలినీమ్.

౧౫

అంతః ద్విజట మొదలుగా నారాక్షసస్త్రీలందఱు రావణు నాజ్ఞ మేరకు వచ్చిరి.

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుండు సంతోషమున నారాక్షస స్త్రీలంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౬

ఇంద్రజిత్తుచే రామలక్ష్మణులు హతులయిరని నీతాదేవికిం జేప్పుడు; అబిడను బుష్పకంబుపై నెక్కించుకొనిపోయి యుద్ధమున హతులయి వడి యున్న రామలక్ష్మణులం జూపుడు. ౭

ఎవ్వనియూత్రయంబున నీసీత గర్వికయయి నాకు వశ్యగాకుండినదో అట్టి యాబిడ పెనిమిటియగు రాముండు యుద్ధమున నిహతుడయ్యె. ౮

ఇంక సీత నిర్విచారయయి దుఃఖమునువిడిచి రాముండు వచ్చునను నాశనుండుడ వదలి సకుస్తాభాణంబులును దాల్చి నన్నుఁ బొందగలదు. ౯

నన్నుఁ గన్నెత్తిమాడక రామునే యాశ్రయించియుండు వికాలాత్మ యగుసీత యిప్పుడు యుద్ధమున లక్ష్మణునితోఁగూడ నిహతుడైన రామునిం జూచి యాశవదలి ఇకరాపేక్షవిడిచి తనకుఁ దానే నన్నుఁ బొందగలదు. అని రావణుండు రాక్షసస్త్రీలతోఁ జెప్పెను. ౧౦

ఆ రాక్షసస్త్రీలు దురాత్ముడగు రావణు నాజ్ఞనువిని అట్లే యని చెప్పి పుష్పకవిమానం బున్నచోటికిం బోయిరి. ౧౧

అంత రాక్షసస్త్రీలు రావణుని నియోగంబున బుష్పకవిమానంబు దీసి కొని యశోకవనంబున నున్న సీతయొద్దకుంబోయిరి. ౧౨

అప్పుడు రాక్షసస్త్రీలు భర్తృదుఃఖంబునఁ గృశించియున్న సీతను బట్టి యాపుష్పకవిమానంబుపై నెక్కించిరి. ౧౩

అంత నారాక్షసాంగన లట్లు సీతను త్రిజటతోఁగూడఁ బుష్పకంబుపై నెక్కించి యాబిడకు రామలక్ష్మణులం జూపుటకై తీసికొనిపోయిరి. ౧౪

రావణుండు సంతోషంబున లంకయంతయు భవజంబునెత్తించి యలంకారము గావించెను. ౧౫

ప్రాఘోషయత హృష్టశ్చ లజ్కాయాం రాక్షసేశ్వరః,

రాఘవో లక్ష్మణశ్చైవ హతా విన్ద్రజితా రణే. ౧౬

విమానేనాపి సీతా తు గత్వా త్రిజటయా సహ,
దదర్శ హనరాణాం తు సర్వం నైస్యం నిపాతితమ్. ౧౭

ప్రహృష్టమనస శ్చాపి దదర్శ పిశితాశనాన్,
వానరాంశ్చాపి దుఃఖార్తా న్రామలక్ష్మణపార్శ్వతః. ౧౮

తత స్సీతా దదర్శోభా శయానా శరతల్పయోః,
లక్ష్మణం చాపి రామం చ విసంజ్ఞా శరపీడితౌ. ౧౯

విధ్వస్తకవచౌ వీరా విప్రవిధ్వశరాసనౌ,
సాయకై శ్చిన్నసర్వాజ్ఞై శరస్తమ్భమయా ఊతౌ. ౨౦

తౌ దృష్త్వా భ్రాతరా తత్ర వీరాసా పురుషర్షభా,
శయానౌ పుణ్డరీకాక్షౌ కుమారా వివ పావణీ. ౨౧

శరతల్పగతౌ వీరా తథాధూతౌ నర్మభా,
దుఃఖార్తా మభృశం సీతా సుచిరం విలలాప హ. ౨౨

భర్తార మనవద్యాజ్ఞీ లక్ష్మణం చాసితేక్షణా,
ప్రేక్ష్య పాంసుషు వేష్టన్తౌ రురోద జనకాత్మజా. ౨౩

సా బాష్పశోకాభిహతా సమీక్ష్య
తౌ భ్రాతరా దేవసమప్రభావా;
వితర్కయన్తీ నిధనం తయౌ స్స
దుఃఖాన్వితౌ వాక్య మిదం జగాద. ౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తచత్వారింశస్సర్గః. ౪౭.

రాక్షసరాజుడగు రావణుండు సంహారశయంబున లంకయంతయు నిట్లని చాటించెను.

ఇంద్రజిత్తు రామలక్ష్మణుల నిర్దోషుల యుద్ధంబున వధించెను. ౧౬

సీత త్రిజటతోఁగూడ సప్తమృతవిమానంబు నారోపించిపోయి నేలంబడియున్న వానరసైన్యమునంతయుఁ జూచెను. ౧౭

ఆ సీత రాక్షసులు పరమసంతోషంబునొందియుండుటయు వానరులు రామలక్ష్మణులసమీపంబున దుఃఖార్తులయ్యుండుటయు గనెను. ౧౮

అంత సీతాదేవి భూమియందు బాణకల్పంబులఁ బరుండియున్న వారలను మూర్ఛనొందియున్నవారలను బాణశిడితులను జీనిఁగిపోయిన కవచములుగలవారలను ధనుస్సుకాణిడిచియున్న వారలను బాణంబుచే నర్పించువములందును గాయములుగలిగియున్నవారలను బాణమయదేహులయి చూపట్టుచున్నవారలను బరాక్రమవంతులనగు రామలక్ష్మణుల నిర్దోషుల జూచెను. ౧౯, ౨౦

ఆ సీతాదేవి అచ్చట నేలం బరుండియున్నవారలను పరాక్రమకాలులను పురుషోత్తములను మండరీకంబులందోలె వికాలనుందరంబులగు కన్నులుగలవారలను అగ్నిపుత్రులగు స్కందవికాఖులందోలె నున్నవారలను బాణకల్పగతులను అట్టి దురఃస్థం బొందియున్నవారలనగు నారామలక్ష్మణులంజూచి పరమదుఃఖతయయి మిక్కిలియుఁ బెద్దకాలము విలపించెను. ౨౧

నిందింపనలవిగాని యుక్తవలక్షణవిప్రములగు నవయవములుగలదియు నల్లనికన్నులుగలదియు సీతాదేవి తన పెనిమిటి రాముండును లక్ష్మణుండు నేలం బరాగంబుల బొరలు చుండుటంజూచి పరమదుఃఖతయయి రోదనంబు గావించెను. ౨౨

ఆ సీత కన్నులనీర్ణుగాఱు దేవతలందోలె మహావృథావులగు నారామ లక్ష్మణులంజూచి మృతిఁ బొందిరనితలంచి పరమదుఃఖతయయి యట్లని చెప్పెను. ౨౩

ఇది నలువదియేడవసర్గము.

అష్టచత్వారింశస్సర్గః.

భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా లక్ష్మణం చ మహాబలమ్,
విలలాప భృశం సీతా కరుణం శోకకర్షితా.

౧

ఊచుర్లక్షణో యే మాం పుత్రిణ్యవిధవేతి చ,
తేద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽన్మృతవాదినః.

౨

యజ్వనో మహిషీం యే మా మూచుగ పత్నీం చ సత్రిణః,
తేద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽన్మృతవాదినః.

౩

ఊచు స్సంశ్రవణే యే మాం ద్విజాగ కార్తాన్తికా శ్శుభామ్,
తేద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽన్మృతవాదినః.

౪

వీరపార్థివపత్నీ త్వం యే ధన్యేతి చ మాం విదుః,
తేద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽన్మృతవాదినః.

౫

ఇమాని ఖలు పద్మాని పాదయోర్యైగ కిల స్త్రీయః,
అధిరాశ్యేఽభిషిచ్యంతే నరేన్ద్రైగ పతిభి స్సహ.

౬

వైధవ్యం యాన్తి యై ర్నారోఽలక్షణై ర్భాగ్యదుర్లభాః,
నాత్మన స్తాని పశ్యామి పశ్యంతీ హతలక్షణా.

౭

సత్యనామాని పద్మాని స్త్రీణా ముక్తాని లక్షణైః,
తా న్యద్య నిహతే రామే వితథాని భవన్తి మే.

౮

నలువదియొనిమిదవస్తవము.

సీత పెనిమిటియు మహాబలుడగులక్ష్మణుండును నినాతులయి యుండుటచేచి పరమసుఖితయుని శోకాచీకరింప నిట్లని విలపించెను. ౧

సాము ద్రికలక్షణము దెలిసినవార లెవ్వరును మున్ను నన్నుఁ బుత్రవతి యనియు విభవానిదనియుఁ జెప్పిరో వారలందఱిప్పుడు రాముండు నినాతుండుగాఁగా నబద్ధముఁ జెప్పవారలయిరి. ౨

మున్నెవ్వరు నాభర్త యశ్వమేధయాగంబులు నేయును; కత్తంబులు గావించుననియుఁ జెప్పిరో అట్టిమహాత్ములందఱు నిప్పుడు రాముండు నినాతుండుగాఁగా నబద్ధముఁ జెప్పవారలయిరి. ౩

మున్ను జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలగు ప్రావృణు లెవ్వరు నాయెదుట నన్ను మంగళకరియని చెప్పిరో ఇప్పుడు రాముండు హతుడయినప్పటి వారలందఱు నబద్ధముఁ జెప్పవారలు. ౪

ఎవ్వరు నన్నుఁజూచి నీవు మహాపరాక్రమకాలియగు రాజానకు భార్యగుఁడలవనియు ధన్యుఁడలవనియుఁ జెప్పిరో అజ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలందఱు నిప్పుడు రాముండు హతుఁ డగుటవలన నబద్ధములు జెప్పవారలయిరి. ౫

ఏవియున్నచో స్త్రీలు మహారాజులగు పెనిమిటులతోఁ గూడ సామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తులగుదురో అట్టిపద్ధతేఖలు నాపాదంబుల నుష్టయుగాఁ జూపట్టుచున్నవి. ౬

విలక్షణంబులున్న స్త్రీలు నిర్భాగ్యులయి వైధవ్యంబునొందుదురో అట్టి దుష్టలక్షణంబు లెంత వెదకినను నాకులేవు; అయితే నాకుంకల శుభలక్షణము లన్నియు వ్యర్థములయినవి. ౭

పద్మాకారతేఖలు స్త్రీలకుఁ దప్పక మహాఫలంబులు గల్గించునని శాస్త్రంబులం జెప్పఁబడియున్నది; ఇప్పుడు రాముండు హతుడగుటవలన నాకుమాత్ర మవి నిష్ఫలములయినవి. ౮

కేశా సుస్మత్ సుమా నీలా భ్రువా చాసంగతే మమ,
వృత్తే చారోమశే జఙ్ఘే దంతాశ్చవిరళా మమ.

౯

శఙ్ఖే నేత్రే కరా పాదౌ గుల్ఫాపూరూ చ మే చిత్రా,
అనువృత్తనఖా స్నిగ్ధా సుమా శ్చాఙ్గుళయో మమ.

౧౦

స్తనౌ చావిరళౌ పీనౌ మమేమా మగ్నచూచుకౌ,
మగ్నా చోత్సజ్ఙీనీ నాభిరపారోష్ఠ్యైరస్కాశ్చ మే చిత్రాః.

౧౧

మమ వర్ణో మణినిభో మృదూన్మజ్జరుహాణి చ,
ప్రతిష్ఠితాం ద్వాదశభి ర్తా మూచు శ్శుభలక్షణామ్.

౧౨

సమగ్రయవ మచ్ఛిద్రం పాణిపాదం చ వర్ణవత్,
మందస్తి తేత్యేవ చ మాం కన్యాలక్షణినో ద్విజాః.

౧౩

అధిరాశ్యేభిషేకో మే బ్రాహ్మణైః పతినా సహ,
కృతాన్తకుశలై రుక్తం తత్సర్వం వితథీకృతమ్.

౧౪

శోభయిత్వా జనస్థానం ప్రవృత్తిముపలభ్య చ,
త్రిర్వా సాగర మక్షోభ్యం భ్రాతరా నోష్ణదేహతా.

౧౫

నాతలవెండ్రుకలు సూక్ష్మములయి సమములయి నల్లఁగానున్నవి; నా కనుబొమలు ఒండొంటితో సంబంధింపకున్నవి; నావీక్కులును గుండ్రములయి వెండ్రుకలులేకున్నవి; నావండ్లు విరళములుగాక దట్టముగా నొండొంటిం గలసియున్నవి.

నాకన్నులకుఁ బార్శ్వంబుననుండు లఱాటప్రదేశంబులును నేత్రంబు లును హస్తములును పాదములును జీలవుండలును దొడలును బలిసియున్నవి; నాయంగుళలును గుండ్రములయిన నఖములతో నొప్పుచు స్నిగ్ధంబులయి సమంబులయియున్నవి.

నాస్తనంబులు ఒండొంటి నొరసికొని కొంచెము కల్లముగాను నగ్ర ములగలిగి చక్కఁగా బలిసియున్నవి; నా నాభియు మిక్కిలియు లోఁతు గలిగి యున్నతములగు పార్శ్వములతో నొప్పుచున్నది; నాపార్శ్వములును తొమ్మును మాంసములుగా నున్నవి.

నామేనిరంగు రత్నముంబోలె స్నిగ్ధముగానున్నది; నామేనివెండ్రుకలు మృదులములుగానున్నవి; కాస్త్రజ్ఞులు నీపాదంబుల వదివైళ్లు రెండుపాద తనంబులును నేల నానియుండుటవలన నన్ను శుభలక్షణములు గలదానిఁగాఁ జెప్పిరి.

నాహస్తంబులును బాదంబులును బూర్ణమయిన యవాకారరేఖతో నొప్పుచు వేళ్ల నెంతమాత్రము సూదులేనివై కాంతిమంతంబులయి యున్నవి; కన్యాలక్షణము చెలిసినబ్రహ్మణులు నన్ను ఎల్లప్పుడును జిఱునవ్వుగల దానవని చెప్పిరి.

జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు సమర్థులగుబ్రహ్మణులు నాకుఁ జెనిమిటితోఁ గూడ సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకము గలుగుననచెప్పిరి; ఇప్పుడదంతయు వ్యర్థ మయినది.

అన్నదమ్ములగు రామలక్ష్మణులు జనస్థానమునంతయు వెదకి తుదకు వాసమాచారమునం చెలిసికొని యత్తోభ్యంబగు మహాసముద్రమునుంగూడ

నను వారుణమాగ్నేయ మైవ్రం వాయవ్యమేవ చ,
ఆస్త్రం బ్రహ్మశిర శైవువ రాఘవౌ ప్రత్యపద్యతామ్. ౧౬

అదృశ్యమానేన రణే మాయయా వాసవోపమా,
మమ నాథావనాథాయా నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ. ౧౭

న హి దృష్టిపథం ప్రాప్య రాఘవస్య రణే రిపుః,
జీవన్ముతినివ రైత య ద్యపి స్యాన్తనోజవః. ౧౮

న కాలస్యాతిభారోఽస్తి కృతాన్తశ్చ సుదుర్లయః,
యత్ర రామ స్సహ భ్రాత్ర శేతే యుధి నిసాతితః. ౧౯

న శోచామి తథా రామం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్,
నాత్తానం జననీం వాపి యథా శ్వశ్రూం తపస్వినీమ్. ౨౦

సాఽనుచిన్తయతే నిత్యం సమాప్తవ్రతమాగతమ్,
కదా ద్రక్ష్యామి సీతాం చ లక్ష్మణం చ సరాఘవమ్. ౨౧

పరిదేవయమానాం తాం రాక్షసీ త్రిజటాఽబ్రవీత్,

మావిషాదం కృథా దేవి! భర్తాఽయం తవ జీవతి. ౨౨

కారణాని చ వక్ష్యామి మహాన్తి సదృశాని చ,
యథేమా జీవతో దేవి! భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౩

న హి కోపపరితాని హర్ష పర్యుత్సృకాని చ,
భవన్తి యుధి యోధానాం ముఖాని నిహతే పతౌ. ౨౪

బాటివచ్చి యెద్దుకాలియంతమాత్రమయిన యాయుద్రజిస్తాయచే హతు
లయిరి. ౧౫

రామలక్ష్మణులు వారుజాస్త్రము నాగ్నేయాస్త్రము వైంద్రాస్త్రమును
వాయువాస్త్రమును బ్రహ్మశిరోగామకాస్త్రమునుం బొందియుండిరే! ఆ
యస్త్రంబులన్నియు నిప్పు డెచ్చటికిఁ బోయినవి? ౧౬

ఇంద్రజిత్తు యుద్ధంబున మాయచే నదృశ్యుడై కపటంబున దేవేంద్ర
సమానులగు రామలక్ష్మణుల వధించినాఁడు; నే ననాథనైతిని. ౧౭

మనోవేగముగలవాడైనను శత్రువు యుద్ధంబున రామునికంటంబడి
మఱులఁ బ్రాణముతో నావలికిఁ బోఁజాలఁడు. ౧౮

మహావరాక్రమకాలియగు రాముఁడుగూడఁ దమ్మునితోఁగూడ యుద్ధం
బున హతుడై నేలంబరుండియున్నాఁడు కావునఁ గాలమున కశక్య మేదియు
లేదు; దైవమున కెదురులేదు. ౧౯

శోచనీయయగు నాయత్తను గౌసల్యుడు దలఁచుకొన్న నాకు దుఃఖము
గలుగునట్లు రామునిఁ గాని మహాబలుఁడగు లక్ష్మణునిఁ గాని నన్నుఁగాని
నాతల్లినిగాని తలఁచుకొన్నను అంత దుఃఖముగలుగదు. ౨౦

ఆ గౌసల్య “పదునాలుగుసంవత్సరంబులను పసంబునంగడపి నీతా
లక్ష్మణసహితుఁడయి వచ్చినరాముని ఎప్పుడు చూచెదను?” అని యెల్లప్పుడును
గోరుచుండును. అని నీత విలపించినది. ౨౧

అట్లు దుఃఖించుచున్న నీతంజాచి త్రిజట యనురాక్షసి యుట్టని
చెప్పెను. ౨౨

అమ్మా! నీవు దుఃఖంపవలదు; నీభర్త బ్రతికియున్నాఁడు. ౨౩

అమ్మా! ఈరామలక్ష్మణులు లిద్దఱును బ్రతికియున్నారనుటకుఁ దగ్గి
కారణంబులుగూడ నా కగపడుచున్నవి. ౨౪

నాథుఁడు హతుఁడగునేని యుద్ధంబున యౌధులముఖములు ఇట్లు
శోపంబుతోఁ గూడినవిగాఁగాని సంతృప్తములుగాఁగాని కాఁజాలవు. ౨౫

ఇదం విమానం వై దేహీ! పుష్పకం నామ నామతః,
 దివ్యం త్వాం ధారయేన్నైవం యద్యేతా గతజీవితా. ౨౫
 హతపీఠప్రధానా హి హతోత్సాహా నిరుద్యమా,
 సేనా భ్రమతి సజ్జేషు హతకర్ణేవ నౌరజలే. ౨౬

ఇయం పున రసమ్భాన్తా నిరుద్విగ్నా తరస్వినీ,
 సేనా రక్షతి కాకుత్స్థా మయా ప్రీత్యా నివేదితా. ౨౭

సా త్వం భవ సువిస్రభా అనుమానై స్సుఖోదయైః,
 అహతా పశ్య కాకుత్స్థా స్నేహదేతద్భ్రవీమి తే. ౨౮

అన్యతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన,
 చారిత్రసుఖశీలత్వా త్పివిష్టాఽసి మనో మమ. ౨౯

నేమా శక్యో రణే జేతుం సేన్యై రపి సురాసురైః,

తాదృశం దర్శనం దృష్ట్వా మయా చావేదితం తవ. ౩౦

ఇదం చ సుమహచ్ఛిన్నం శనైః పశ్యస్వ మైథిలి!,
 నిస్సంజ్ఞాపప్యభావేతా నైవ లక్ష్మీర్వియుజ్యతే. ౩౧

ప్రాయేణ గతసత్త్వానాం పురుషాణాం గతాయుషామ్,
 దృశ్యమానేషు వక్ష్యేషు పరం భవతి వైకృతమ్. ౩౨

సీతాదేవీ ! మఱియు నీరామలక్ష్మణులు మృత్యుబొందియున్నచో
స్వర్గంబునఁ బుట్టిన యీపుష్పకవిమానము ని న్నిట్లు వహింపదు. ౨౧

సేనానాథుఁడు చంపఁబడునేని యట్టిస్థైర్యము నిరుత్సాహమును
బ్రయత్నంబులేనిదియునై జలంబుల కర్థధారుఁడులేని యోడఁగిది యుద్ధం
బుల దిక్కులేక తిరుగుడునొందియుండును. ౨౨

ఈవాసరసేన యట్లులేదు; ఇది తొట్టుపడక భయమునొందక సేను
బ్రతికియున్నారని చెప్పిన యీరామలక్ష్మణులను సంతోషంబున జాగ్రత్తతో
రక్షింపుచున్నది. ౨౩

అట్లు ఆనాయాసముగాఁ దెలియఁతగిన యాచిహ్నుములచేత నీవు
రామలక్ష్మణులు జీవించియున్నారని స్వస్థముగా నుండుము; రామలక్ష్మణులు
బ్రతికియున్నారు చూడుము; నీయందలి స్నేహంబున నీకింతదూరము చెప్పు
చున్నాను. ౨౪

నే నిదివఱకు నీతో నబద్ధముఁ జెప్పినదిలేదు; ఇంకనుఁ జెప్పఁడు; నీవు
పాతివ్రత్యంబుతో నొప్పుచున్న స్వభావంబుగల దానవగుటచేత నీయందు
నాకు మిక్కిలియు మక్కువగలిగినది. ౨౫

యుద్ధంబున దేవేంద్రునితోఁ గూడిన సురాసురులకైనను రామలక్ష్మ
ణుల జయింప నలవిగాదు.

బ్రతికియుండుటకు నూచకంబు లగులక్ష్మణంబులం జూచి నీకుఁ
జెప్పితిని. ౩౦

సీతాదేవీ ! గొప్పది యిది యొక్కటియున్నది; ఈచిహ్నముం జూడుము.

ఈరామలక్ష్మణులు మూర్ఖునొందియున్నను వీరలముఖకాంతి యెంత
మాత్రము తఱుగఁతున్నది. ౩౧

తఱుచుగా మృత్యుబొందినవారల ముఖములం జూడఁగా నని మిక్కి
లియు వికారముగలిగియుండును. ౩౨.

త్యజ శోకం చ మోహం చ దుఃఖం చ జనకాత్తజే!,
రామలక్ష్మణయోరర్థే నాద్య శక్య మజీవితుమ్.

33

శ్రుత్వా తు వచనం తస్యా స్థితా సురసుతోపమా.
కృతాజ్ఞలిరువాచేదమేవమ స్త్వితి మైథిలీ.

34

విమానం పుష్పకం తత్తు సన్నివర్త్య మనోజవమ్,
దీనా త్రిజటయా సీతా లజ్కా మేవ ప్రవేశితా.
తత స్త్రిజటయా సార్థం పుష్పకాదవరుహ్యా సా,
అశోకవనికా మేవ రాక్షసీభిగ ప్రవేశితా.

35

36

ప్రవిశ్య సీతా బహువృక్షషడ్జాం
తాం రాక్షసేంద్రస్య విహరభూమిమ్,
సంప్రేక్ష్య సశ్చిన్త్య చ రాజపుత్రై
పరం విషాదం సముపాజగామ.

37

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽష్టచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౪.

ఏకోనపఞ్చాశస్సర్గః.

ఘోరేణ శరబంధేన బద్ధా దశరథాత్తజే,
నిశ్వసన్తా యథా నాగో శయానో రుధిరోఽపి తా.
సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠా స్ససుగ్రీవా మహాబలాః,
పరివార్య మహాత్మానా తస్థు శ్శోకపరిపుతాః.
ఏతస్మిన్నంతరే రామగి ప్రత్యబుధ్యతే వీర్యవాన్,
సిరత్వా త్సత్త్వయోగాచ్చ శరై స్సద్దానితోఽపి సన్.
తతో దృష్ట్వా సరుధిరం విషణ్ణం గాఢ మర్పితమ్,

౧

౨

౩

సీతాదేవి ! నీవు రామలక్ష్మణులనిమిత్తమయి యిట్లు మూర్ఛనొందుచు దుఃఖింపకుము, రామలక్ష్మణులు బ్రతికియున్నారనుటకు నందియములేదు. అని త్రిజట సీతతోఁ జెప్పెను. 33

దేవకవ్యాసమానురాలగు సీతాదేవి యాత్రిజట చెప్పినమాటను విని చేమోడ్పుగీలించి నీవు చెప్పినట్లే రామలక్ష్మణులు జీవించియు యుండుఁ గాక యని చెప్పెను. 34

అంతఁ ద్రిజట మనోవేగంబుతోఁ గూడియున్న యాపుష్పకవిమానంబును మరలించి దీనురాలగు సీతాదేవిని లంకాపురికిం దీసికొనిపోయెను. 35

అంత రాక్షసస్త్రీలు సీతను త్రిజటతోఁగూడ బుష్పకవిమానంబున నుండి దింపి యశోకవనముఁ జేర్చిరి. 36

సీతాదేవి వెక్కువృక్షములతోఁ గూడినదియు రాక్షసరాజుండగు రావణుని విహారస్థానమునగు నశోకవనమును బ్రవేశించి రావణోమరులగు రామలక్ష్మణులం దలఁచుకొని వరమదుఃఖింబు నొందింది. 37

ఇది నలువదియొనిమిదవసర్గము.

నలువదితొమ్మిదవసర్గము.

సుగ్రీవుఁడు మొదలుగాఁగల మహాబలశాలలగు నావాసరోత్తము లందఱును భయంకరంబగు నాగపాశంబుచే బద్ధులును సర్పములుంబోలె నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్నవారలను నెత్తుటం దోగి భూమిం బరుండియున్నవారలు నగు మహాత్ముల నారామలక్ష్మణులం బరివేషించి దుఃఖితులయి యుండిరి. ౧, ౨

ఇంతలో వీర్యవంతుండగు రాముండు బాణపాశంబున బద్ధుండై యున్న ధీరుండగుటవలనను బలవంతుండగుటవలనను మూర్ఛదేయెను. 3

అంత నారాముండు నెత్తురుగాఁ దుఃఖితుండై గాఢంబుగా బాణము

భ్రాతరం దీనవదనం పర్యదేవయ దాతురః,

౪

కిన్ను మే సీతయా కార్యం కిం కార్యం జీవితేన వా,

శయానం యోఽద్య పశ్యామి భ్రాతరం యుధి నిర్జితమ్. ౫

శక్యా సీతాసమా నారీ మర్త్యలోకే విచిన్వతా,

న లక్ష్మణసమో భ్రాతా సచివ స్సాంపరాయికః. ౬

పరిత్యక్త్యమ్యహం ప్రాణా న్వానరాణాం తు పశ్యతామ్,

యది పఞ్చత్వ మాపన్న స్సుమిత్రానన్దవర్ధనః. ౭

కిన్ను వత్స్యామి. కౌసల్యాం మాతరం కిన్ను కైకయామ్.

కథ మమ్భాం సుమిత్రాం చ పుత్రదర్శనలాలసామ్.

౮

వివశ్నాం వేపమానాం చ క్రోశంతీం కురరీ మివ,

కథ మాశ్వాసయిష్యామి యది యాస్యామి తం వినా. ౯

కథం వత్స్యామి శత్రుఘ్నం భరతం చ యశస్వినమ్,

మయా సహ వనం యాతో వినా తేనాఽగతగి పునః. ౧౦

ఉపాలమ్భం న శత్యోమి సోధం బత సుమిత్రయా,

ఇహైవావ దేహం త్యక్త్యోమి న హి జీవీతు ముత్సహే. ౧౧

ధిజ్ఞాం దుష్కృతకర్తాణా మనార్యం యత్కృతే హ్యసా,

లక్ష్మణగి పతితశ్చేతే శరతశ్చే గతాసువత్. ౧౨

త్వం నిత్యం సవివక్షణం మామాశ్వాసయసి లక్ష్మణ!

గతాసుర్వాద్య శక్నోషి మామాత్తమభిభాషితుమ్. ౧౩

లచే బాధితుడై దీనవదనుడైయన్నతమ్మనిలక్షణంజాచి దుఃఖంబున నిట్లని విలపించెను. ౪

నాతమ్మండు యుద్ధంబున నిర్జితుడై నేలంబడి పొరలుచుండుటం జోడఁగంటినే యింక నాకు సీతతో నేమికార్యము? నాప్రాణముతోఁగాని నా కింకేమిప్రయోజనము? ౫

భూలోకంబున వెదకినచో సీతకు సరియైన పనితన సంపాదించ వచ్చును; యుద్ధంబున నమర్థుఁడును సహాయుఁడునగు లక్షణునితో సమానుఁ డగు తమ్మనిమాత్రము పొంద నలవిగాదు. ౬

సుమిత్ర కూరిమికిమరుఁడగు లక్షణుండు మరణమునొందునేని నేను ఈవానరులు చూచుచుండఁగానే ప్రాణంబులు విడిచెదను. ౭

నేను ఆయోధ్యకుఁబోయి నాతల్లి కౌసల్య కేమి చెప్పుదును? కైకేయి కేమిచెప్పుదును? ౮

లక్షణుండు లేక నేనుమాత్రమయోధ్యకుఁబోదునేని పుత్రదర్శనలాల సయుదాడను విడచినలేడివలె విలపించుచున్నదియనగు తల్లియయిన సుమిత్ర పెట్టు లాశ్వాసింపఁగలకు? ౯

శత్రు ఘ్నునితో మహాయశుండగు భరతునితోను ఏమిచెప్పుదును? ౧౦

“సీతోఁగూడ వనంబునకు వచ్చినవాని లక్షణుని విడిచివచ్చినావే” అని సుమిత్ర నన్ను దప్పుచెప్పుచు, ఆయ్యా! దాని నే సహింపఁజాలను. ౧౧

నే నింక జీవింపఁజాలను ఇచ్చటనేప్రాణంబులు విడిచెదను. ౧౨

ఎవ్వనినిమిత్రమయి యీలక్షణుండు బాణతల్పంబున చచ్చినట్లు కడి యున్నాఁడో అట్టి పాపకర్తుడగు దుష్టుడ నగునేను దహింపఁబడుదును గాక. ౧౩

లక్షణుడా! నేను దుఃఖితుండనగుదునేని నీవు నన్నాశ్వాసింపు చుండువు; ఇంక నీవు మరణంబునొందినపిదప నేకైంతదుఃఖితుండనైనను నన్నాశ్వాసింపఁజాలవుగదా! ౧౪

యేనాద్య నిహతా యుద్ధే రాక్షసా వినిపాతితాః,
తస్యామేవ ఊతా వీర స్స శేతే నిహతాః పరైః.

౧౪

శయాన శ్వరతల్పేఽస్త్రిన్ స్వశోణితపరిప్లుతః,
శరజాలై శ్చితో భాతి భాస్కరోఽస్తమివ వ్రజన్.

౧౫

బాణాభిహతమర్తత్వా న్న శక్నోత్యభిభాషితుమ్,
రుజా చాబ్రువతోఽప్యస్య దృష్టిరాగేణ సూచ్యతే.

౧౬

యతైవ మాం వనం యాన్త మనుయాతో మహాద్యుతిః,
అహమప్యనుయాస్యామి తక్షై వైనం యమక్షయమ్.

౧౭

ఇష్టబన్ధుజనో నిత్యం మాం చ నిత్య మనువ్రతః,
ఇమా మద్య గతోఽవస్థాం మమానార్యస్య దుర్నయైః.

౧౮

సురుష్టేనాపి వీర్యేణ లక్ష్మణేన న సంస్పరే,
పరుషం విప్రియం వాపి శ్రావితం న కదాచన.

౧౯

విససర్జక వేగేన షష్ఠాబాణశతాని యః,

ఇష్వస్త్రేష్వధిక స్తస్మా త్కారవీర్యాచ్చ లక్ష్మణః.

౨౦

అన్తై రస్త్రాణి యో హన్యా చ్చక్రస్యాపి మహాత్తనః,
సోఽయ ముర్వాం హతశ్చేతే మహాశ్వాశయనోచితః.

౨౧

ఎవ్వడు ఇప్పుడు యుద్ధంబున రాక్షసులవధించి వడఁద్రోసెనో
అట్టివీరుడగు లక్ష్మణుడు అచ్చటనే శత్రువులచే నిహతుడై బరుండి
యున్నాడు. ౧౪

ఈలక్ష్మణుఁ డిట్లు బాణములపాన్పునం బరుండి నెత్తురు వెల్లువలుగాఁ
గాఁబాణములు దేహమంశయుఁ గ్రుచ్చుకొనియుండ విసంజ్ఞుడైయుండుటం
జేసి అస్తమయమునొందు సూర్యునిపగిది కాంతుడైయున్నాడు. ౧౫

జీవసానంబులం దంతటను బాణంబులఁ బ్రహరింపఁబడియుండుటవలన
నీలక్ష్మణుడు మాటలాడఁజాల కున్నాడు; ఇతఁడు చెప్పకపోయినను ఇతని
చూపువలననే యితనిబాధ దలియవచ్చుచున్నది. ౧౬

మహాశేఖఁడగు నీలక్ష్మణుడు నేను వసంబునకువచ్చునప్పుడు నన్నెట్లు
వెంబడించినచ్చినాఁడో అట్లే నేనును యమునియొద్దకుఁబోవు నీలక్ష్మణుని
వెంబడించినయెదను. ౧౭

ఎల్లప్పుడును బంధుజనులయందుఁ బ్రీతిగలవాఁడును ఎల్లప్పుడును
నన్నునుసరించియుండువాఁడు నగు నీలక్ష్మణుడు దుష్టుడనగు నాయక్రమముల
చేత నిప్పు డీదురవస్థం బొందినాఁడు. ౧౮

వీరుడగు లక్ష్మణుఁ డెంతకోపమునొందినను నాయెదుటఁ బరుషముగాఁ
గాని యప్రియముగాఁగాని పలికినదిలేదు; అట్లు పలికినట్లు నాకు జ్ఞప్తీయు
లేదు. ౧౯

ఎవ్వఁడు వేయిచేతులుగలవాఁడగుటచే నేకప్రయత్నంబున నయిదు
పందలబాణంబులఁ బ్రయోగించునో అట్టికార్తవీర్యునికన్నను బాణములు
విడుచుటయందు లక్ష్మణుఁడధికుఁడు; లక్ష్మణుడు చెండుచేతులుగలవాడైనను
వేయిచేతులుగలకార్తవీర్యుఁ డయిదుపందలబాణంబుల విడుచునంతకాలములో
సంతకన్న నెచ్చుబాణంబుల విడుచును. ౨౦

ఎవ్వఁడు బాణంబుల మహావరాక్రమకాలియగు నింద్రునిబాణంబులను
గూడ వృథము నేయఁజాలునో అట్టి యుక్తమకయనంబునం బరుండఁదగిన
యాలక్ష్మణుడు హతుడై నేలం బరుండియున్నాడు. ౨౧

యన్తయా న కృతో రాజా రాక్షసానాం విభీషణః,
తచ్చ మిథ్యాప్రలప్తం మాం ప్రథత్యతి న సంశయః. ౨౨

అస్మి శ్చుహూర్తే సుగ్రీవ! ప్రతియాతు వితోఽర్హసి,
మత్వా హీనం మయా రాజ! న్రావణోఽభిద్రవేద్భల్లి. ౨౩

అజ్ఞదం తు పురస్కృత్య సనైన్య స్ససుహృజ్జనః,
సాగరం తర సుగ్రీవ! నీలేన చ నశేన చ. ౨౪

కృతం హనుమతా కార్యం య దన్యై ర్దుష్కరం రణే,
ఋక్షరాజేన తుష్యామి గోలాజ్ఞాలాధిపేన చ. ౨౫

అజ్ఞదేన కృతం కర్త మైందేన ద్వివిదేన చ,
యుద్ధం కేసరిణా సజ్జే ఘోరం సమ్పాతేనా కృతమ్. ౨౬

గవయేన గవాక్షేణ శరభేణ గజేన చ,
అన్యైశ్చ హరిభిర్యుద్ధం మదధే త్యక్తజీవితైః. ౨౭

నచాతిక్రమితుం శక్యం దైవం సుగ్రీవ! మానుషైః,

యత్తు శక్యం వయస్యేన సుహృదా చ పరస్తపః! ౨౮

కృతం సుగ్రీవ! తత్సర్వం భవతాఽధర్తభీరుణా,

మిత్రకార్యం కృత మిదం భవద్భి ర్వానర్హభాః! ౨౯

అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే యథేష్టం గన్తు మర్హథ,

నేను విభీషణుని రాక్షసరాజుగా జేయవైతినిగదా! మున్ను నే నత నికి నిన్ను రాక్షసరాజుఁ గావించెదనని చెప్పిన యన్యోపచనముగూడ నన్ను దహింపఁగలదు. ఇందుకు సందియములేదు. ౨౨

వానరరాజుండవగు సుగ్రీవుఁడా! నీ విప్పుడే యిచ్చటనుండి కిష్కిం భకుఁ బోవు; నేను లేకుండుటకుఁబాచి బలమతుడగు రావణుఁడు నిన్నుఁ దఱిమికొట్టును. ౨౩

సుగ్రీవుఁడా! నీ వంగదునిఁ దోడ్కొని నైస్యంబుతోను స్నేహితుల తోనుంగూడఁ నీలుఁడు నిలుఁడు మున్నగువానరవీరులు గొలువ సముద్రంబు దాటుము. ౨౪

హనుమంతుఁడు యుద్ధంబున నితరులకుఁ జేయినలవిగాని కార్యముఁ గావించినాఁడు; ఋక్షరాజుండగు జాంబవంతుఁ ఁను గోలాంగూలసాధుఁడగు గవాక్షుఁడును జక్రఁగాయుద్ధంబుగావించినందుకు సంతోషించినాను.

అంగదుఁడును మైందుఁడునుద్వివిదుఁడును యుద్ధంబున మిక్కిలియుం గప్పవడిరి; కేసరియు సరిపాలియు ననువానరవీరులును భయంకరముగా యుద్ధము గావించిరి. ౨౬

గవయుఁడును గవాక్షుఁడును శరభుఁడును గజుఁడును మఱియు నితరు లగు వానరవీరులును నానిమిత్తమయి ప్రాణములయం దానవిడిచి చక్కఁగా యుద్ధంబుగావించిరి. ౨౭

సుగ్రీవుఁడా! ఎంతప్రయత్నముచేసిన నేమి! మనుష్యులకు దైవము నతిక్రమింప నలవిగాదుగదా!

శత్రువులం దపింపజేయునట్టి సుగ్రీవుఁడా! స్నేహితుఁడును సుహృ దుఁడు నగువానిచే నెంతమాత్రము చేయ శక్యమవునో నీవు ధార్మికుడవు కావున నధర్మమునకు భయపడి యదంతయు శక్తివంచనలేక గావించినావు.

వానరశ్రేష్ఠులారా! మీరు శక్తివంచనలేక మీస్నేహితుని కార్యము గావించినారు. ఇంక మీకుఁ బో ననుజ్ఞ నొసఁగితిని. యభ్యేషముగాఁ

- శుశ్రువు స్తస్య తే సర్వే వానరాగి పరిదేవనమ్. 30
 వర్తయాంచక్రు రశ్రూణి నేత్రైగి కృష్ణేతరేక్షణాః,
 తత స్సర్వాణ్యనీకాని స్థాపయిత్వా విభీషణః. 31
 ఆజగామ గదాపాణి స్త్వరితో యత్ర రాఘవః,
 తం దృష్ట్వా త్వరితం యాంతం నీలాజ్ఞానచయోపమమ్. 32
 వానరా దుద్రువు స్సర్వే మన్యమానా స్తు రావణిమ్.
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనపञ్చాశస్సర్గః. ౪౯.

ప ఞ్చా శ స్స ర్గః.

- అథోవాచ మహాతేజా హరిరాజో మహాబలః,
 కిమియం వ్యధితా సేనా మాధవాతేవ నౌర్జలే. ౧
 సుగ్రీవస్య వచ శ్శ్రుత్వా వాలిపుత్రోఽజ్ఞదోఽబ్రవీత్,
 న త్వం పశ్యసి రామం చ లక్ష్మణంచ మహాబలమ్. ౨
 శరజాలాచితౌ వీరావుభౌ దశరథాత్తజౌ,
 శరతల్పే మహాత్మానౌ శయానౌ రుధిరోక్షితౌ. 3
 అథాబ్రవీ ద్వాసరేంద్ర సుగ్రీవగి పుత్రమద్దమమ్,
 నానిమిత్త మిదం మన్యే భవితవ్యం భయేన తు. ౪
 విషణ్ణవదనా హ్యేతే త్యక్తప్రహరణా దిశః,
 ప్రపలాయంతి హరయ స్త్రాసా దుత్ఫుల్లలోచనాః. ౫
 అనోన్యన్యస్య న లజ్జంతే న నిరీక్షంతి పృథతః,
 విప్రక్షంతి చానోన్యన్యం పతితం లజ్ఘయంతి చ. ౬

బొండు. అని రాముడు చెప్పెను.

౨౯

ఆ వానరు లందఱును రాముని విలాపము విని దుఃఖింబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱదనంబుగదురఁ గన్నీళ్లు గార్చిరి.

౩౦

అంత విభీషణుఁడు గదాపాణియై వానరసైన్యంబుల నన్నిటిని నిలువరించి వేగంబున రాముఁ డున్నచోటికి వచ్చెను.

౩౧

వానరులందఱు నట్లు గదాపాణియయి వచ్చుచున్న కాటుకవలె నల్లని దేహముగల విభీషణునింజూచి యింద్రజితనితలఁచి భయంబునం బాటిరి. ౩౨

ఇది నలువదితొమ్మిదవసర్గము.

ఏబదవసర్గము.

అంత మహాలేఖఁడును మహాలకాలియునగు వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు వానరులంజూచి “జలంబుల నెదురుగాలిచేఁ గొట్టఁబడిన యోడఁబడి నీసేన వ్యాఖలమయి యున్నదేల?” నని యడిగెను.

౩౨

సుగ్రీవుఁడు చెప్పినదివిని వాలిమూరుఁడగు సంగమఁ డిట్లని చెప్పెను. దశరథపుత్రులగు మహాత్ములు రామలక్ష్మణు లిద్దఱును దేహమంశయు బాణంబులు గ్రుచ్చుకొని బాణతల్పంబునఁబరుండి నెత్తుటఁ దోఁగుచున్నారే నీవు చూడకున్నావా యేమి?

౩౩

అంత వానరరాజును సుగ్రీవుఁడు తనపుత్రుఁడయిన యంగదుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

ఇట్లు రామలక్ష్మణులు పడియుండుటయుఁ గారణమే; ఇప్పుడు గలిగిన భయమునకు మఱియొక కారణముగూడ నుండవలయును.

౩౪

ఈవానరులు పరమదుఃఖితులయి భయంబునఁ గన్నులు వికసింప నాయుధంబులు పాఱవైచి దిక్కులకుఁ బరుగెత్తుచున్నారు.

౩౫

ఈ వానరులు ఒకరినిజూచి యొకరైనను సిగ్గుపడక వేసుకకుఁ దిరిగి చూడక శీఘ్రముగాఁ బోవుటకై యొండొరుల లాగికొనుచు నేలంబడినవాని

ఏతస్మిన్నస్తరే వీరో గదాపాణి రిద్ధిభీషణః,
 సుగ్రీవం వర్ధయామాస రాఘవం చ నిరైక్షత.
 విభీషణం తం సుగ్రీవో దృష్ట్వా వానరభీషణమ్,
 ఋక్షరాజం సమీపస్థం జామ్యవంత మువాచ హ.
 ౮

విభీషణోఽయం సంప్రాప్తో యం దృష్ట్వా వానరర్షభాః,
 విద్రవంతి పరిత్రస్తా రావణాత్త జశజ్ఞయా.
 శీఘ్ర మేతాన్ సుసంతస్తా నృహుథా విప్రథావితాన్,
 పర్యవస్థాపయాఖ్యాహి విభీషణముపసీతమ్.
 ౯

సుగ్రీవే ధైవ ముక్త స్తు జామ్యవా నృక్షపార్థివః,
 వానరాన్ సాన్త్యయామాస సన్నిరుధ్యప్రథావతః.
 తే నివృత్తాః పున స్సర్వే వానరా స్త్యక్త సమ్భ్రమాః,
 ఋక్షరాజవచ శ్శ్రుత్వా తం చ దృష్ట్వా విభీషణమ్.
 విభీషణస్తు రామస్య దృష్ట్వా గాత్రం శరై శ్చితమ్,
 లక్ష్మణస్య చ ధర్మాత్తా బభూవ వ్యథితేంద్రియః.
 జలక్లిన్నేన హస్తేన తయో ర్నేత్రే ప్రమృజ్యచ,
 శోకసమ్పాడితమనా రురోద విలలాప చ.
 ౧౦

ఇమా తే సత్త్వసమ్పన్నౌ విక్రాంతౌ ప్రియసంయుగౌ,
 ఇమా మనస్థాం గమితౌ రాక్షసైః కూటయోధిభిః.
 ౧౧

భ్రాతుగి పుత్రేణ మే తేన దుష్పత్రేణ దురాత్మనా,
 రాక్షస్యా జిహ్వాయా బుద్ధ్యా చాలితా వృజువిక్రమా.
 ౧౨

లంఘించుచు బాటుచున్నారు; చూడుము అని సుగ్రీవుఁ డంగనునితోఁ జెప్పెను. ౬

ఇంతలోపల మహావరాక్రమశాలియగు విభీషణుఁడు గదాపాణియయి వచ్చి సుగ్రీవు సాక్షిర్వదించి రాముంజూచెను. ౭

సుగ్రీవుఁడు విభీషణుం జూచియే వానరు లట్లుభయపడుచున్నారని తెలిసికొని తనచే గటసున్న భల్లూకరాజుండగు జాంబవంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౮

ఇదిగో విభీషణుఁడు వచ్చినాఁడు; వానరవీరులు ఇతనింజూచియే యింద్రజిత్తుని నుదేహించి భయముపడి పరుగెత్తుచున్నారు. ౯

నీవు పరమభీతులయి నానావిధములఁ బరుగెత్తుచున్న యీవానర వీరుల నందఱును కీన్ఘ్రముగా నిలువరించి “విభీషణుఁడు వచ్చినాఁడు ఇంద్ర జిత్తుగాఁ”డనివీరలకుఁ జెప్పము. అని సుగ్రీవుఁడు జాంబవంతునితోఁ జెప్పెను.

భల్లూకరాజుండగు జాంబవంతుఁడు సుగ్రీవునిమాటను విని పరుగెత్తు చున్న వానరులను మరలించి వారలనందఱ నాశ్వాసించెను. ౧౦

ఆవానరులందఱును భల్లూక రాజగు జాంబవంతునిమాటను విని విభీషణునింజూచి మరల భయంబువిడిచి మరలివచ్చిరి. ౧౧

ధర్మాత్ముఁడగు విభీషణుఁడు రామలక్ష్మణుల దేహములంతయు బాణం బులు గ్రుచ్చుకొనియొందుటనుజూచి పరమదుఃఖితుఁడయ్యెను. ౧౨

అంత విభీషణుఁడుచేత నీర్భద్రదీసికొని యారామలక్ష్మణులకన్నులం దుడిచి కరమదుఃఖితుఁడై రోదనంబుసేయుచు నిట్లని విలపించెను. ౧౩

ఈరామలక్ష్మణులు బలవంతులును బరాక్రమవంతులును యౌద్ధప్రియు లును అయినను ఈరాక్షసులు కపటముతో యౌద్ధము సేయువారలు కావున నిట్టిదురవసరం బొందిరి. ౧౪

నిష్కపటముగా యౌద్ధముసేయ నట్టి యీరామలక్ష్మణులను దుర్మార్గుఁ డును దల్లికడుపు చెఱుపఁబుట్టినవాఁడును నాయన్నకొడుకునగు నింద్రజిత్తు రాక్షససాధారణమయిన కుటీలబుద్ధిచే మోసపుచ్చెను. ౧౫

శరై రిమా వలం విధౌ రుధిరేణ సముక్షితౌ,
వసుధాయా విమా సుప్తా దృశ్యేతే శల్యకా వివ. ౧౭

యయో ర్వీర్య ముపాశ్రిత్య ప్రతిష్ఠాకాఙ్క్షితా మయా,
తా వుభౌ దేహనాశాయ ప్రసుప్తా పురుషన్వభౌ. ౧౮

జీవన్నద్య వివన్నోఽస్తి నప్తరాజ్యమనోరథః,
ప్రాప్త ప్రతిజ్ఞశ్చ రిపు స్సకామో రావణగీ కృతః. ౧౯

ఏవం విలపమానం తం పరిష్యజ్య విభీషణమ్,
సుగ్రీవ స్సత్త్వసమ్మన్నో హరిరాజోఽబ్రవీ దిదమ్. ౨౦
రాజ్యం ప్రాప్యసి ధర్మజ్ఞ! లజ్కాయాం నాత్ర సంశయః,
రావణ స్సహపుత్రేణ సకామం నేహ లప్స్యతే. ౨౧

న రుజాపీడితా వేతా వుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ,
త్యక్త్వా మోహం వధిష్యేతే సగణం రావణం రణే. ౨౨

త మేవ సాన్త్యయిత్వా తు సమాశ్వాప్యచ రాక్షసమ్,
సుషేణం శ్వశురం పార్శ్వే సుగ్రీవ స్త మువాచ హ. ౨౩
సహ శూరై ర్హరిగణై ర్లబ్ధసంజ్ఞా వరిన్దమా,
గచ్ఛ త్వం భ్రాతరా గృహ్య కిష్కిన్ధాం రామలక్ష్మణౌ. ౨౪

అహం తు రావణం హత్వా నపుత్రం సహబాన్ధవమ్,
మైథిలీ మానయిష్యామి శక్రో నష్టామివ శ్రియమ్. ౨౫

నెత్తుటందోగుచు భూమింబరుండియున్న ఈరామలక్ష్మణులు దేహ మంతయు బాణములు గ్రుచ్చుకొని నిండియుండుటంజేసి నేలపై నిదురించు చుండు ముండ్లపండులంబోలెఁ జూపట్టుచున్నారు. ౧౭

నే నెవ్వరిపరాక్రమంబు నాశ్రయించి ప్రతిష్ఠఁబొంద వలయునని యుంటినో అట్టిపురుషోత్తములగు రామలక్ష్మణు లిద్దఱు నేలంబరుండి మృతిఁ జొందునట్లున్నారు. ౧౮

నాకు రాజ్యంబునొందవలెనను కోర్కెయుఁబోయినది; ఇంక బ్రతికి యున్న మిక్కిలియు నాపదగలుగును; నాశత్రువు రావణుండు తన ప్రతిఁగు గోర్కిని నెఱవేర్చుకొనెను. అని విభీషణుండు విలపించెను. ౧౯

ధైర్యశాలియగు వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు ఇట్లు విలపించుచున్న విభీషణుఁ గవుఁగిలించుకొని యిట్లు చెప్పెను. ౨౦

ధర్మవేత్తవగు విభీషణుడా! నీవు లంకారాజ్యంబు కొందఁగలవు; ఈవిషయమునందు సందేహములేదు; రావణుండును అతనికొడుకును గృత శృత్యులు కాఁజాలరు. ౨౧

ఈరామలక్ష్మణులకు దీనివలనఁ బ్రాణహాని గలుగదు; వీరలు మూర్ఖుఁ డేఱి యుద్ధంబున రాక్షససమేతంబుగా రావణుని వధింపఁగలరు. అని సుగ్రీవుఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

సుగ్రీవుఁడు ఇట్లు విభీషణుని మృదువచనంబుల నాశ్వాసించి తన సమీపంబుననున్న మామను సుషేణుంజూచి యిట్లు చెప్పెను. ౨౨

నీవు శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కఁజాలిన యీరామలక్ష్మణులు మూర్ఖుఁ డేఱినపిదప వీరలం దీసికొని శూరులగు వానరవీరుల కొందఱితోఁగూడఁ గిష్కింధకుఁ బోయి. ౨౩

నేను బుత్రబంధునమేతంబుగా రావణునివధించి దేవేంద్రుఁడు నశించినరాజ్యలక్ష్మింబోలె నీతాదేవిని దెచ్చెదను. ౨౪

శ్రుతై వైత ద్వానరేంద్రస్య సుషేణో వాక్య మబ్రవీత్,

దైవాసురం మహా ద్యుధ్ధ మనుభూతం సుదారుణమ్. ౨౬

తదా స్త దానవా దేవాన్ శరసంస్పర్శకోవిదాః,
నిజఘ్న శ్శస్త్రవిదుష శ్శౌదయన్తో ముహూర్తహః. ౨౭

తా నార్తా న్నప్తసంజ్ఞాం శ్చ పరాసూం శ్చ బృహస్పతిః,
విద్యాభి ర్నైతయుక్తాభి రోషధీభి శ్చికిత్సతి. ౨౮

తా న్యౌషధా న్యానయితుం క్షీరోదం యాన్తు సాగరమ్,
జవేన వానరా శ్శీఘ్రం సంపాతిపసాదయః. ౨౯
హరయన్తు విజానన్తి పార్వతీన్తా మహాపథిః,

సంజీవకరణీం దివ్యాం విశల్యాం దేవనిర్మితామ్. ౩౦

చంద్రశ్చనామ ద్రోణశ్చ క్షీరోదే సాగరోత్తమే,
అమృతం యత్ర మధితం తత్ర తే పరమాపథి. ౩౧

తే తత్ర నిహితే దేవైః పర్వతే పరమాపథి,

అయం వాయుసుతో రాజ! న్వానూమాం స్తత్ర గచ్ఛతు.

ఏతస్మి న్నైతరే వాయు ర్దేహుంశ్చాపి సవిద్యుతః,
పర్యస్య సాగరేతోయం కమ్పయన్నివ మేదినిమ్. ౩౩

నుషేజుండు వానరరాజును సుగ్రీవుండు చెప్పినమాటనువిని యిట్లుని
చెప్పెను.

మున్ను మహాభయకరమగు దేవాసురయుద్ధంబును నేను జూచి
యొన్నాను. ౨౬

అప్పుడు బాణములు ప్రయోగించుటయుందుఁ బండితులును ఆయుధ
విద్యాకుశలులునగు ననురులు మానుచేసిదేవతలను జక్కగాఁ బ్రహరించిరి.

అట్లు దేవతలఁ గొందఱు బాణపీడితులును గొందఱు మూర్ఛితులును
గొందఱు మృతులునై యొక లృహస్వలి మృతసూదీపని మున్నగువిద్యల
చేతను యూలికలచేతను వారలకుఁ జికిత్సచేసెను. ౨౭

ఆయాసంబులఁ దెచ్చుటకై సంపాదియించు బసందును మున్నగు
వానరులు వేగంబున తీరసముద్రంబునకుఁ బోవుదురుగాక. ౨౮

వానరులకుమాత్రము పర్వంబుల నుండుకట్టి యామహాషధులు
దెలియును.

దేవతలచే నిర్మింపఁబడినవగు సంజీవకరణి విశల్యకరణి యను నీ రెండు
మూలికలం దేవలయును. ౩౦

సముద్రశ్రేష్ఠుమగు తీరసముద్రమునందు మున్ను దేవత లఘ్యము
మథించినస్థలంబునఁ జంద్రపర్వతమనియు ద్రోణపర్వతమనియు రెండు పర్వ
తంబు లున్నవి; ఆపర్వతములందు సంజీవకరణియు విశల్యకరణియు నను
నామహాషధు లున్నవి. ౩౧

ఉత్తమములయిన మూలికలగు సంజీవకరణియు విశల్యకరణియు నా
చంద్రద్రోణపర్వతములయందు దేవతలచే నుంచఁబడినవి.

వానరరాజును సుగ్రీవుండా! వాయుదేవునికుమారుడగు హనుమంతుని
నాచంద్రద్రోణపర్వతంబులయొద్దకుఁ బంపుము. అని నుషేజుండు సుగ్రీవునితోఁ
జెప్పెను. ౩౨

ఇంతలో మెఱపులతోఁగూడ మేఘుంబుల వెగురఁగొట్టుచు సముద్ర
జలంబులం గలంచుచు భూమి గదలించునట్లు పెనుగాలిమొకటి వీచెను. ౩౩

మహతా పక్షవాతేన సర్వద్వీపమహాద్రుమాః,
నివేతు ర్భగ్నవిటపాః సమూలా లవణామృసి. 3౪

అభవ స్పన్నగా స్త్రస్తా భోగిన స్తత్ర వాసినః,
శీఘ్రం సర్వాణి యాదాంసి జగ్తుశ్చ లవణార్ణవమ్. 3౫

తతో ముహూర్తా ద్దరుడం వై నతేయం మహాబలమ్,
వానరా దశృశు స్సర్వే జ్వలంత మివ పావకమ్. 3౬

త మాగత మభిప్రేక్ష్య నాగా స్తే విప్రదుద్రువుః,
యై స్తా సత్పురుషా బద్ధా శరభూతై ర్హహాబరా. 3౭

తత స్సుపర్ణగ కాకుత్స్థా దృష్త్వా ప్రత్యభినన్దితః,
విమమర్శ చ పాణిభ్యాం ముఖే చన్ద్రసమప్రభే. 3౮

వై నతేయేన సంస్పృష్టా స్తయో సురురుహు ర్వృణాః,
సువర్ణే చ తనూ స్నిగ్ధే తయో రాశు బభూవతుః. 3౯

తేజో వీర్యం బలం చౌజ ఉత్సాహశ్చ మహాగుణః,
ప్రదర్శనం చ బుద్ధిశ్చస్తృతిశ్చ ద్విగుణం తయోః. ౪౦

తా వ్రుతాప్య మహావీర్యా గరుడో వాసవోపమా,
ఉభాతౌ సస్వజే హృష్టౌ రామశ్చై చ సమువాచహ. ౪౧

భవత్ప్రసాదా ద్వ్యసనం రావణిప్రభవం మహత్,
ఆవామిహ వ్యతిక్రాంతౌ పూర్వవ ద్భలినౌ కృతౌ. ౪౨

యథా తాతం దశరథం యథాఽజం చ పితామహమ్,

లంకాద్వీపమునందలి మహావృక్షములన్నియుఁ బక్షవాతంబునఁ గొన్నలునిటిగి వేళ్లతోఁగూడ సముద్రంబునఁ బడినవి. 3౪

ఆసముద్రంబున నుండునట్టి సర్పములన్నియు భయంబునొందినవి; జలజంతువులన్నియు భయంబునొంది సముద్రములోనికిఁ జొచ్చినవి. 35

అంత మఱికొంతసేపునకు వానరులందఱు మహాబలంబును జ్వలించు చున్నయన్నికైవడిఁ దేజరిల్లుచున్నవాడునగు గరుత్మంతునిఁ బొడగనిరి. 36

ఇంద్రజిత్తు బాణరూపములయిన యేసర్పములచేఁ మహాబలకాలులగు రామలక్ష్మణులను బంధించెనో ఆసర్పములన్నియు గరుత్మంతుఁడు వచ్చుటం జూచి భయంబునం బాటినవి. 37

అంత గరుత్మంతుఁడు రామలక్ష్మణులంజూచి వారలచేఁ బూజితుండై తనరెండుచేతులతోను జంద్రబింబసమానంబులగు వారల ముఖంబులం దడవెను. 38

గరుత్మంతుఁడునాస్తంబులందడటపుచే నారామలక్ష్మణులదేహమునందలి గాయములన్నియు మాసినవి; వారలదేహములు క్షిప్రంబున మంచురంగు గలధియు స్పృగంబులునయినవి. 39

అంత నారామలక్ష్మణులకు దేజస్సును బరాక్రమంబును బలంబును గాంతియు నుత్సాహంబును సూక్ష్మార్థపరిజ్ఞానంబును బుద్ధియు స్మృతియు మున్నున్నదానికన్న కెండింతలయినవి. ౪౦

గరుత్మంతుఁడు మహాపరాక్రమకాలులను దేవేంద్రసమానులునగు నారామలక్ష్మణులను లేవనెత్తి పరమసంతుష్టులయియున్నవారలం గవ్రుగిలించు కొనెను; అంత రాముఁడు గరుత్మంతుంజూచి యిట్లునీ చెప్పెను. ౪౧

మీయనుగ్రహంబున మాకిబ్బ డింద్రజిత్తువలనంగలిగిన మహావ్యసనంబుగడచినది. మఱియు మునుపటివలె బలవంతులము నైతిమి. ౪౨

నాతండ్రియగు దశరథమహారాజును నాతాతయగు నజమహారాజును

తథా భవంత మాసాద్య హృదయం మే ప్రసీదతి. ౪౩

కో భవాన్ రూపసమ్పన్నో దివ్యస్రగనులేపనః,
వసానో విరజే వస్త్రే దివ్యాభరణభూషితః. ౪౪

త మువాచ మహాతేజా వై నతేయో మహాబలః,
పతత్ప్రరాజగి ప్రీతాత్తా హర్ష పర్యాకులేక్షణః. ౪౫

అహం సఖా తే కాకుత్స్థ! ప్రియగ ప్రాణో బహిశ్చరః.
గరుత్మా నిహ సంప్రాప్తో యువాభ్యాం సాహ్యకారణాత్. ౪౬

అసురా వా మహావీర్యా దానవా వా మహాబలాః,
సురాశ్చాపి సగన్ధర్వాగి పురస్కృత్య శతక్రతుమ్. ౪౭

నేమం మోక్షయితుం శక్తా శ్శరబన్ధం సుదారుణమ్.
మాయాబలా దిద్వృజితా నిర్జితం క్రూరకర్మణా. ౪౮

ఏతే నాగాగి కాద్రవేయా స్తీక్షణదంష్ట్రా విషోల్బణాః,
రక్షోమాయాప్రభావేన శరా భూత్వా త్వదాశ్రితాః. ౪౯

సభాగ్య శ్చాసి ధర్మజ! రామ! సత్యపరాక్రమః,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాతృ సమగే రిపుమూతినా. ౫౦

ఇమం శ్రుత్వా తు వృత్తాంతం త్వరమాణోఽహ మాగతః,
సహసా యువయో స్నేహ త్సఖిత్వ మనుపాలయన్. ౫౧

వైశాక్షితౌ చ మహాఘోరా దస్తా త్సాయకబన్ధనాత్,

జూచినట్లు నిన్నుజూడఁగా నామనస్సు మిక్కిలియుఁ బ్రసన్నమగుచున్నది.

రూపవంతుడవై దివ్యంబులగు పుష్పమాలికలు దాల్చి సుగంధాను లేపనంబుఁ బూసికొని నిర్మలంబులగు వస్త్రంబులఁ గట్టుకొని దివ్యాభరణంబులు ధరించి చూపరుల కెంతయుఁ నాశ్చర్యంబు గలిగించుచున్నావు. నీవెవ్వఁడవు? అని రాముఁడు గరుత్తంతునితోఁ జెప్పెను. ౪౪

మహాతేజాఁడును మహాబలుఁడునగు పక్షిరాజైనగరుత్తంతుఁడు రాముం జూచి పరమసంతోషుడై కన్నుల కానందబాష్పంబులుగాఁ నిట్లని చెప్పెను. ౪౫

రాముఁడా! నేను నీకు స్నేహితుఁడను బ్రయుఁడను, బహిష్కరంబగు ప్రాణంబువంటివాఁడను; నాపేరు గరుత్తంతుఁడందురు; మీకు సాహాయ్యంబు సేయుటకై యిచ్చటికి వచ్చినాను. ౪౬

ప్రారకర్తుడగు నింద్రజిత్తుచే నిర్ధింపఁబడిన మహాభయంకరంబయిన యీ బాణపాశంబుల విడిపించుటకు మహాపరాక్రమకాలులగు ననుసులచేఁ గాని మహాబలకాలులగు దానవులచేఁగాని మహేంద్రసహితులగు జేవగంధర్వులచేఁగాని యిదివికాదు. ౪౭. ౪౮

ఇవి తీక్షణదృష్టియులును మహావిషములనగు కద్రువుకుఁబుట్టిన కర్షములు; ఇంద్రజిత్తు మాయాప్రభావంబునఁ జేసి బాణరూపంబునొంది నిన్నుఁ జొందినవి. ౪౯

ధర్మజ్ఞుడవు సత్యకరాక్రముఁడవు నగురాముఁడా! యుద్ధంబున శత్రువును వధించునట్టి నీతమ్ముఁడు లక్ష్యజుఁడును నీవును భాగ్యవంతులరు కావున మీకేమియు భయములేదు. ౫౦

నేను ఇట్లు మీర లింద్రజిత్తుచే నాగపాశంబుల బంధింపఁబడియుండుటను విన్నంతనె మీయందలి స్నేహంబున మిత్రధర్మం జేర్పడ వేగంబున నిచ్చటికి వచ్చితిని. ౫౧

అట్లు మహాభయంకరంబగు నాగపాశబంధంబుననుండి మిమ్ము విడిసిం

అప్రమాదశ్చ కర్తవ్యో యువాభ్యాం నిత్యమేవ హి. ౫౨

ప్రకృత్యా రాక్షసాస్సర్వే సజ్జామే కూటయోధినః,
శూరాణాం శుద్ధభావానాం భవతామార్జవం బలమ్. ౫౩

తన్న విశ్వసితవ్యం వో రాక్షసానాం రణాజరే,
ఏతే నైవోపమానేన నిత్యం జిహ్వా హి రాక్షసాః. ౫౪

ఏవ ముక్త్యా తతో రామం సువర్ణ స్సుమహాబలః,
పరివ్యజ్య సుహృత్సిద్ధ మాప్రప్త ముపచక్ర మే. ౫౫

సఖే! రాఘవ! ధర్మజ్ఞ! రిపూణా మపి వత్సల!,
అభ్యనుజ్ఞాతు మిచ్ఛామి గమిష్యామి యథాగతమ్. ౫౬

నచ కౌతూహలం కార్యం సఖిత్వం ప్రతి రాఘవ!,
కృతకర్తా రణే వీర! సఖిత్వ మనువేత్స్యసి. ౫౭

బాలవృద్ధావశేషాం తు లజ్జాం కృత్వా శరోర్నిభిః,
రావణం చ రిపుం హత్వా సీతాం సముపలప్స్యసే. ౫౮

ఇత్యేవ ముక్త్యా వచనం సువర్ణ శ్రీఘ్రివిక్రమః,
రామం చ విరుజం కృత్వా మధ్యే తేషాం వనోకసామ్. ౫౯

ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా పరివ్యజ్య చ వీర్యవాన్,
జగమాకాశ మావిశ్య సువర్ణగ పవనో యథా. ౬౦

విరుజౌ రాఘవౌ దృష్ట్వా తతో వానరయాథపాః,
సింహనాదాం స్తదా నేదు ర్ణాజ్ఞాలా న్దుధువు స్తదా. ౬౧

చిలిసి, మీర లీయ్యుద్ధంబున నెంత మాత్రమేని యేమణుపాటు నొందఁ గూడదు. ౧౬

రాక్షసులందఱు యుద్ధంబునఁ గపటముగాఁ బోరువారలు; వారల స్వభావమే యది; శూరులరుష నిర్మలమయిన మనస్సుగలవారలనగు మీరు యెంతమాత్రము కపటములేనివారలు; అదియె మీకు బలము. ౧౭

అందువలన మీరలు యుద్ధంబున రాక్షసుల నెంతమాత్రము నమ్మవలదు; ఈనిదర్శనముచేతనే రాక్షసుల నమ్మరాదని తెలియవచ్చినదిగదా! అని గరుత్తంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౮

మహాబలకాలియగు గరుత్తంతుఁడు రామునితో నీ ప్రకారము చెప్పి, రాముని సన్నేహంబుగాఁ గవుఁగిలించుకొని యంతఁ బోయివచ్చెద నని చెప్పు సారంభించెను. ౧౯

నాచెలికాఁదవు ధర్మంబుఁ దెలిసినవాఁదవు. శత్రువులయందుఁ గూడ శధికముగాఁ బ్రేమగలవాఁదవునగు రాముడా! నా కనుమతి యొసంగుము; నేను బోవలయును. ౨౦

పరాక్రమకాలివగు రాముడా! నేను నీకెట్లు స్నేహితుఁడ నైతి నని యిప్పు డడుగవలదు. యుద్ధంబునఁ గృతకృత్యుఁడవై చెలిమిగలిగిన సంగతిం దెలిసికొనఁగలవు. ౨౧

బాణపరంపరలచే లంకయందు బాలవృద్ధులమాత్రము మిగులనట్లు చేసి శత్రుఁడగు రావణుని వధించి నీతం బొందఁగలవు. ౨౨

మహాపరాక్రమకాలియు శిష్యుని నడచువాఁడునగు గరుత్తంతుఁడు, ఈ ప్రకారమునం జెప్పి రామలక్ష్మణుల నిరోధులుగాఁజేసి అవానరుల నడుమ సారామలక్ష్మణులకుఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి వారలం గవుఁగిలించుకొని వాయువుంబోలె నాకాశమార్గంబునఁ బోయెను. ౨౩, ౨౪

అంత నప్పుడు వానరవీరులు రామలక్ష్మణు లేమియు క్రమంబులేక సుఖశరీరులుగా నుండుటం జూచి పరమసంతోషంబున సింహసాదంబులు నేయుచు లాంగూలంబులు విదిలించిరి. ౨౫

తతో భేరి స్సమాజఘ్ను ర్మృదజ్ఞాంశ్చాప్యనాదయన్,
దద్ధు శ్శృణాన్ సమ్ప్రహృష్టాః క్షేప్త శ్చైవై నృపి యథాపురమ్. ౬౨

అస్ఫోట్యాస్ఫోట్య విక్రాంతా వానరా నగయోధినః,
ద్రుమా నుత్పాట్య వివిధాం స్థస్థు శ్శతసహస్రశః. ౬౩

విస్మజంతో మహానాదాం స్త్రాసయంతో నిశాచరాన్,
లక్ష్మద్వారాణ్యుపాజగ్తు ర్లోద్ధృకామాగి ప్లవన్దమాః. ౬౪

తతస్తు భీమ స్తుములో నినాదో
బభూవ శ్శాఖామృగయూథపానామ్,
క్షయే నిదాఘస్య యథా ఘనానాం
నాదస్సుభీమో నదతాం నిశీధే. ౬౫

ఇతి శ్రీమద్భీష్మకాండే పంచాశస్సర్గః. ౫౦.

విక పంచాశస్సర్గః.

తేషాం సుతుములం శబ్దం వానరాణాం తరస్వినామ్,
నర్దతాం రాక్షసై స్సార్ధం తదా శుశ్రావ రావణః.
స్నేగగమిభిరనిరోషం శ్రుత్వా స నివదం భృశమ్,
సచివానాం తత స్తేషాం మధ్యే వచన మబ్రవీత్. ౧

యథాఽసౌ సమ్ప్రహృష్టానాం వానరాణాం సముత్థితః,
బహునాం సుమహానాదో మేఘానా మివ గర్జతామ్. ౩

వ్యక్తం సుమహతీ ప్రీతిరేతేషాం నాత్ర సంశయః,
తథాహి విపులై ర్నాదై శ్శుశ్రువే వరుణాలయః. ౪

అంత వానరు లెప్పటి యట్లు సంతృప్తులయి భేరులువాయించిరి; మృదంగంబులను వాయించిరి; శంఖంబులఁ బూరించిరి; సింహనాదంబులు గావించిరి.

౬౨

వృక్షములం బోరునట్టి వానరులు పరాక్రమగర్వితులయి మాటిమాటికి భుజంబుల నాస్ఫాలించుచు నానావిధంబులగు వృక్షంబులం బెకలించి వానిం జేకనిడుకొని యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులయి నిలిచిరి.

౬౩

వానరులు మహాధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదంబులు సేయుచు రాక్షసులకు భయంబుగలిగించుచు యుద్ధంబుసేయ నుత్సాహంబునెలంగఁ లంకా ద్వారంబుల నరికట్టిరి.

౬౪

అంత నర్ధరాత్రంబున సింహనాదంబులు సేయుచుండు నావానరపీఠుల ధ్వని వర్షర్తువునందు గర్జించునట్టి మేఘంబుల మహాధ్వనివలె నలిభయంకరం బుగా వినవచ్చుచుండెనది.

౬౫

ఇది యేబదవసర్గము.

ఏబదియొకటవసర్గము.

అప్పుడు బలవంతులగు నావానరు లట్లు సింహనాదంబులు సేయుచుండ నాధ్వని రావణుండును రాక్షసులును వినిరి.

౬౬

ఆ రావణుండు స్నిగ్ధంబును గంభీరంబునగు నాధ్వని విని మంత్రుల నడుచు వారలంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

౬౭

ఈవానరులు పెక్కుండు చేరి మహామేఘంబులు గర్జించునట్లు సింహనాదంబులు సేయుచున్నారు. కావున వీరలకుఁ బరమసంతోషంబుగలిగి నట్లున్నది, ఇది న్నవ్వుము; ఇందుకు సందేహములేదు.

౬౮

అది యుక్తమే; అమృతాధ్వనుల చేతనే సముద్రంబును తోభంబు నొందినది, చూడుడు.

తౌ తు బద్ధౌ శరైస్తీక్షణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,

ఆయం చ సుమహా న్నాద శృఙ్గాం జనయతీవ మే.

౫

ఏతత్తు వచనం చోక్త్వా మన్త్రిణో రాక్షసేశ్వరః,

ఉవాచ నైరృతా స్తతః సమీప పరివర్తినః.

౬

జ్ఞాయతాం తూర్ణ మేతేహం సర్వేహం వనచారిణామ్,

శోకకాలే సముత్పన్నే హర్ష కారణముత్థితమ్.

౭

తథోక్తాస్తేన సమ్భ్రాంతాః ప్రాకారమధిరుహ్యతే,

దదృశుః పాలితాం సేనాం సుగ్రీవేణ మహాత్మనా.

౮

తౌ చ ముక్తా సుఘోరేణ శరబద్ధేన రాఘవా,

సముత్థితౌ మహాభాగౌ విషేదుః ప్రేక్ష్య రాక్షసాః.

౯

సస్త్రస్తహృదయాస్సర్వే ప్రాకారాదవరుహ్యతే,

విషణ్ణవదనా ఘోరా రాక్షసేంద్ర ముపసీతాః.

౧౦

తదప్రియం దీనముఖా రావణస్య నిశాచరాః,

కృత్స్నం నివేదయామాసుర్యథావద్వాక్యకోవిదాః.

౧౧

యా తావిన్ద్రజితా యుద్ధే భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,

నిబద్ధౌ శరబద్ధేన నిష్క్రికమ్పభుజౌ కృతౌ.

౧౨

విముక్తౌ శరబద్ధేన తౌ దృశ్యేతే రణాజరే,

పాశానివ గజౌ చిత్త్వా గజేన్ద్రసమవిక్రమా.

౧౩

తచ్చుత్పాతౌ వచనం తేహం రాక్షసేంద్రౌ మహాబలః,

చిన్తాశోకసమాక్రాంతౌ విషణ్ణవదనౌ బ్రవీత్.

౧౪

ఘోరైర్దత్తవరైర్బద్ధౌ శరై రాశీవిహాపమైః,

అచ్చట సారామలక్షణమును దీక్షితబాణముల బద్ధులయియున్నారు. ఈమహాధ్వనియు విసవచ్చుచున్నది. కావున నాకు సందేహముగా నున్నది.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁ డీప్రకారమున మంత్రులతోఁ జెప్పి యచ్చట సమీపమునఁ గాచియుండు రాక్షసులఁజూచి యిట్లుని యాజ్ఞాపించెను. 2

ఇప్పుడు దుఃఖింబునకుఁ గాలముగానుండఁగా నీవానరు లందఱు నంతోషంబుతో నుండుటకుఁ గారణమేమో శీఘ్రంబున సారసిరండు. అని రావణుండు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను. 2

ఆరాక్షసులు రావణు నాజ్ఞనువిని సంభ్రాంతులయి ప్రాకారంబు నానోపించి మహాత్ముఁడగు సుగ్రీవునిచే బరిపాలితంబగు వానరసేనంజూచిరి. ౮

రాక్షసులు మహాభయంకరంబగు బాణపాశబంధమువదలి సుఖంబున నున్నమహాభాగులగు రామలక్షణులనుంజూచి దుఃఖింబునొందిరి. ౯

భయంకరాకారులగు సారాక్షసులు భయంబునొంది ప్రాకారంబున నుండి దిగి ముఖింబులు వెలవెలంబోవ రాక్షసరాజుండగు రావణు నొద్దకుఁ జోయిరి. ౧౦

మాటలయందుఁ బండితులగు సారాక్షసులు అట్లు రామలక్షణులు నాగపాశబంధము న్తులయియుండు సమాచారమునంతయు రావణునకుఁ దెల్పిరి.

ఇంద్రజిత్తు ఎవ్వరిని యుద్ధంబున నాగపాశంబులబంధించి ఇటునటుఁ జేతులఁ గదలంపఁజాలనట్లు గావించినాఁడో యారామలక్షణు లిప్పుడు ఆ నాగపాశబంధంబుల వదలించుకొని కట్టుత్రాళ్లం ద్రొంచుకొన్న మదపుటేనుగుల పోడి యుద్ధభూమియందు వెలంగుచున్నారు. అని రాక్షసులు రావణు నితోఁ జెప్పిరి. ౧౨, ౧౩

మహాబలకాలియగు రాక్షసరాజుడైన రావణుండు రాక్షసులమాటలు విని వరమదుఃఖితుడై ముఖంబు వెలవెలంబోవ నిట్లుని చెప్పెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు యుద్ధంబున భయంకరంబులను వరబలంబున సంపాదించు

అమోఘై సూర్యసజ్జాశ్చైగ ప్రమథ్యేష్వజితా యుధి. ౧౫

తదస్త్రబద్ధ మాసాద్య యది ముక్తౌ రిపూ మమ,
సంశయస్థ మిదం సర్వ మనుపశ్యామ్యహం బలమ్. ౧౬

నిష్ఫలాగి ఖలు సంవృత్తా శ్శరా వాసుకిజేజసః,
ఆద తం యై స్తు సజ్గామే రిపూణాం మమ జీవితమ్. ౧౭

ఏవ ముక్త్యా తు సజ్కుద్ధో నిశ్వసన్నరగో యథా,
అబ్రవీ ద్రక్షసాం మధ్యే ధూమ్రాక్షం నామ రాక్షసమ్. ౧౮

బలేన మహతా యుక్తో రక్షసాం భీనువిక్రమః,
త్వం వధాయాభినిర్యాహి రామస్య సహ వానరైః. ౧౯

ఏవ ముక్తస్తు ధూమాక్షో రాక్షసేంద్రేణ ధీమతా,
కృత్వా ప్రణామం సంహృష్టో నిర్జగామ నృపాలయాత్. ౨౦

అభినిష్క్రమ్యతద్ద్వారం బలాధ్యక్షమువాచ హ,
త్వరయస్య బలం తూర్ణం కిం చిరేణ యయుత్సేతః. ౨౧

ధూమ్రాక్షవచనం శ్రుత్వా బలాధ్యక్షో బలానుగః,
బలముద్యోజయామాస రావణస్యైజ్జయా ద్రుతమ్. ౨౨

తే బద్ధఘట్టా బలినో ఘోరరూపా నిశాచరాః,
విగర్జమానా స్సంహృష్టా ధూమ్రాక్షం పర్యవారయన్. ౨౩

బడివెయ్యి తీక్షణిషాముల 6 సర్పములవంటివియు న మోక్షములును సూర్య
సమానములునగు బాణముల సారామలక్షణముల బంధించి నాడు. ౧౧

నాశత్రువులయిన యారామలక్షణములు, కట్టిబాణబంధమును బొందియు
విముక్తులయినయెడ నీరాక్షససేనకంతయుఁ బ్రాణసంకయము గలిగినట్లు నాకుఁ
దోచుచున్నది. ౧౨

మొన్న పెక్కుమార్లు యుద్ధమున నాశత్రువుల ప్రాణములు గొన్నట్టి
వాను! సమానతేజములగు బాణములు నిష్ఫలములయినవిగదా! అని
రావణుడు చెప్పెను. ౧౩

రావణుడు ఈ ప్రకారమునం జెప్పి పరమకుపితుడై సర్పమునతో
వేడినిట్టార్చులుపుచుచు రాక్షసమధ్యమున ధూమ్రాక్షుడను రాక్షసుం
జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౪

భయంకరపరాక్రముడవగు ధూమ్రాక్షుడా! నీవు గొప్పరాక్షస
సేనంగూడి వానరులతోఁగూడ రామునివధింపబోవు. అని రావణుడు
ధూమ్రాక్షున కాజ్ఞాపించెను. ౧౫

ధూమ్రాక్షుడు బుద్ధిమంతుడగు రాక్షసరాజుడైన రావణుని
యాజ్ఞను విని పరమసంతృప్తుడై రావణునకు నమస్కరించి రాజసదనమున
నుండి వెడలెను. ౧౬

“నేను యుద్ధము నేయఁగోరియున్నాను; నానై న్యమునంతయు
శిఘ్రింబున నాయత్తము గావింపుము. ఆలస్యము నేయవలదు” అని
చెప్పెను. ౧౭

నై న్యమువెంబడి నుండుకట్టి సేనాధ్యక్షుడు ధూమ్రాక్షుడు రావ
ణునియాజ్ఞ చొప్పునం జెప్పినమాటనువిని శిఘ్రింబున నై న్యము నంతయు
నాయత్తము గావించెను. ౧౮

కౌర్యాతిశయజ్ఞాపసార్థమయి నడుమొన గంటలకట్టుకొని యుండు
వారలను భయంకరాకారములగు సారాక్షసులు కూలంబులు ముద్గరంబులు

వివిధాయుధహస్తాశ్చ శూలముద్గరపాణయః,

గదాభిగ పట్టనై రణై రాయనై ర్ముసలై ర్భృశమ్. ౨౪

పరిమై ర్భిణ్డివాలైశ్చ భల్లైః ప్రాసైః పరశ్వతైః,

నిర్యాయూ రాక్షసా ద్యోభ్యై నర్దన్తో జలదా యథా. ౨౫

రత్నైః కవచిన స్త్వన్యైః ధ్వజైశ్చ సమలంకృతైః,
సువర్ణజాలవిహితైః ఖరైశ్చ వివిధాననైః. ౨౬

హయైః పరమశీఘ్రైశ్చ గజేంద్రైశ్చ మదోత్కృతైః,

నిర్యాయూ రాక్షసవ్యాఘ్రావ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః. ౨౭

వృకసింహముఖై ర్యుక్తం ఖరైః కనకభూషణైః,

ఆరురోహ రథం దివ్యం ధూమాక్షిగ ఖగనిస్వనః. ౨౮

స నిర్యాతో మహావీర్యో ధూమాక్షో రాక్షసై ర్వృతః,

ప్రహసన్ పృశ్చిమద్వారం హమామా న్యత్ర యూథపః. ౨౯

రథప్రవర మాస్థాయ ఖరయుక్తం ఖరస్వనమ్,

ప్రయాన్తం తు మహాఘోరం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్. ౩౦

అస్తరితగతా ఘోరాశ్శకునాగి ప్రత్యవారయన్,

రథశీరే మహా స్థిమో గృధ్రశ్చ నిపపాత హ. ౩౧

ధ్వజగ్రై గ్రథితా శ్చైవ నిపేతుగ కుణపాశనాః,

దుధిరార్ద్రో మహాన్ శ్వేతగి కబన్ధః పతితో భువి. ౩౨

మున్నగు నానావిధాయుధంబులు దాల్చి పరమసంతోషమున గర్జించుచు ధూమాత్మం బరివేషించిరి. ౨౩

రాక్షసులు గదలు బట్టినంబులు నాయనదండములు ముసలంబులుఁ బరిఘంబులు భిండివాలంబులు బల్లెములు నీటెలు గొడ్డళ్లు మున్నగు నాయుధంబుల ధరించి మేఘంబులంబోలె గర్జించుచు నలదిక్కులనుండియు వెడలిరి.

మఱికొందఱురాక్షసులు కవచధారులయు ధ్వజాలంకృతంబులయు నానావిధముఖంబులుగల గాడిదలతోఁగూడినవియు బంగారుకిటికీలలో నొప్పుచున్నవియునగు రథంబులపై వెడలిరి. ౨౪

పెద్దపులులుంబోలెఁ జైనకరానిరాక్షసోత్తములు మహావేగంబులగు గుఱ్ఱంబుల సారోహించి గొందఱును, కొందఱు మదపుటేచుగల సారోహించియు వెడలిరి. ౨౫

భయంకరమయిన ధ్వనిగలధూమాత్మండు బంగారుతో నలంకరింపఁ బడిన తోఁడేళ్లపంటిముఖంబులును సింహములపంటిముఖంబులును గలగాడిదలు గట్టిన దివ్యంబగురథము సారోహించెను. ౨౬

మహాపరాక్రమకాలియగు నాధూమాత్మండు భయంకరంబగు ధ్వని గలదియు గాడిదలు గట్టినదియునగు దివ్యరథంబు సారోహించి రాక్షసపతి పృథుఁడై హావకనవృషచు హనుమంతుఁడుండునట్టి లంకాపశ్చిమద్వారంబుననుఁ బోయెను. ౨౭

అట్లు బయలుదేలి పోవుచున్న మహాభయంకరుండును భయంకర పరాక్రముండునగు ధూమాత్ముని రథంబున కడ్డముగా దుర్నిమిత్తనూచఁబంబులగు భయంకరపక్షులు నిలిచినవి. ౩౦

రథశిరస్సునందు మహాభయంకరంబగు గృధ్రుఁడు బొకటివ్రాలినది. శవములం దినునట్టి భయంకరపక్షులు ధ్వజంబువైవ్రాలి యచ్చోటనుండి నేలపైఁ బడినవి. ౩౧

నెత్తుటం దడిసినదియుఁ జెల్లనిదియు నగు గొప్పమొండె మొకటి

విస్వరం చోత్సృజన్నాదం ధూమ్రాక్షస్య సమీపతః,

వవర్ష రుధిరం దేవస్సంచచాల చ మేదిసీ. 33

ప్రతిలోమం వవౌ వాయు ర్నిర్ఘాతసమనిస్వనః,
తిమిరౌఘావృతా స్తత్ర దిశశ్చ న చకాశిరే. 34

స తూత్పాతాం స్తదా దృష్ట్వా రాక్షసానాం భయావహాన్,
ప్రాదుర్భూతాన్ సుఘోరాంశ్చ ధూమ్రాక్షో వ్యధితోఽభవత్.
ముముహూ రాక్షసాస్సర్వే ధూమ్రాక్షస్య పురస్సరాః,

తత స్సుభీమో బహుభి ర్నిశాచరై
ర్వృతోఽభినిష్క్రమ్య రణోత్సుకో బలీ,
దదర్శ తాం రాఘవబాహుపాలితాం
మహాఘకల్పాం బహువానరీం చమూమ్. 35

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకపఞ్చాశస్సర్గః. ౫౧.

ద్వి ప ఞ్చా శ స్స ర్గః.

ధూమ్రాక్షం ప్రేక్ష్య నిర్యాస్తం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్,
వినేదుర్వానరాస్సర్వే ప్రహృష్టా యుద్ధకాక్షిణః. ౧

తేషాం సుతుములం యుద్ధం సజ్జజే హరిరక్షసామ్,

అవ్యోన్యం పాదపై ఘోరం నిఘ్నతాం శూలముద్గరైః. ౨
ఘోరైశ్చ పరిఘై శ్చిత్రై స్త్రిశూలై శ్చాపి సంహతైః,

వికృతధ్వనిగా రోదనంబు నేయుచు ధూమ్రాక్షునకు సమీపాబుగా నేలఁబడినది. 3.2

మేఘము నెత్తురువానగురిసినది. భూమి చలనంబునొందినది. పిఱిగురు పడునట్లు మహాధ్వనిగదుర మహావేగంబున నెదురుగాలిపీచెను. 3.3

మఱియు నవ్వడు దిక్కులన్నియుఁ జీకట్లుకమ్మటంజేసి యొక మాత్రము లేకుండినవి. 3.4

అధూమ్రాక్షుఁడు రాక్షసభయంకరంబులును మహాఘోషంబులునగు నాయుత్పాతఁబులుగనుపట్టుటంజూచి దుఃఖితుం డయ్యెను. 3.5

ధూమ్రాక్షునితోఁగూడ వచ్చిన రాక్షసులందఱును దుఃఖితున మూర్ఛితులయిరి. 3.6

అంత భయంకరాకారుఁడును బలవంతుఁడు నగు ధూమ్రాక్షుఁడు ఆయుత్పాతంబులు నరకునేయక పెక్కుగాక్షసులంఁగూడి యుద్ధోత్సాహంబునఁ బురంబునెడలి రామబాహుపాలితంబయి మహాసముద్రంబుపగిది నలరుచున్న యవ్వనరసేనం జూచెను. 3.7

ఇది యేఁబడియొకటవసర్గము.

ఏఁబది రెండవసర్గము.

యుద్ధంబుఁగోరుచున్న యవ్వనరులందఱు భయంకరపరాక్రమఁడగు ధూమ్రాక్షుఁడు వచ్చుటంచూచి పరమసంతోషులయి సేనాసాదంబులు గావించిరి. 3.8

అప్పుడు వానరులకును రాక్షసులకును దుములంబుగా మహాఘోషంబయినది. 3.9

వానరులును రాక్షసులును వృక్షంబులచేతను కూలముద్గరపరిఘ్రి కూలాద్యాయుధములచేతను ఓండొరులఁ బ్రహరించుకొనుచు భయంకరంబుగాఁ జోరిరి. 3.10

రాక్షసై ర్వానరాఘోరై ర్వినికృతాః సమస్తతః. 3
 వానరై రాక్షసాశ్చాపి ద్రుమై ర్భూమా సమీకృతాః,
 రాక్షసాశ్చాపి సజుగ్రధా వానరాన్నిశితై శ్శరైః. 4
 వివ్యథు ర్ఘోరసంకాశైః కఙ్కపత్తై రజిష్టాగైః,
 తే గదాభిశ్చ భీమాభిః పట్టనైః కూటముద్గరైః. 5
 విదార్యమాణా రక్షోభిర్వానరా నై మహాబలాః,
 అమరా జ్జనితోద్ధరా శ్చక్రః కర్తాణ్యభీతవత్. 6
 శరనిర్భిన్నగాత్రా నై శూలనిర్భిన్న దేహినః,
 జగ్రహు నై ద్రుమాంస్తత్ర శిలాశ్చ హరియూథపాః. 7
 తే భీమవేగా హరయో నగదమానాస్తతస్తతః,
 మమనూ రాక్షసానీభిమాన్నామాని చ బభాషిరే. 8

తృభూవాద్భుతం ఘోరం యుద్ధం వానరరాక్షసామ్,
 శిలాభిర్వివిధాశ్చ బహుభి శ్చైవ పదవైః. 9
 రాక్షసా మథితాః కేచి ద్వానరై ర్జితకాశిభిః,
 వవమూ రుధిరం కేచి స్తుభై రుధిరభోజనాః. 10
 పాశ్చేష్వఘ దారితాః కేచిత్కేచి ద్రాశీకృతా ద్రుమైః,
 శిలాభిర్ఘోరితాః కేచిత్కేచి ద్దనై ర్విదారితాః. 11

ధ్వజై ర్విమథితై ర్భగైః ఖరైశ్చ వినిపాతితైః.
 రథై ర్విధ్వంసితై శ్చాపి పతితై రజనీచరైః. 12
 గజేంద్రైః షర్వతాకారైః షర్వతాగ్ర ర్వనాకసామ్,
 మథితై ర్వాజిభిః కీర్ణం సారోహై ర్వసుధాతలమ్. 13

వానరై ర్భీమవిక్రానై రాప్లుతాఃస్తత్య వేగితైః,

భయంకరాకారులగు రాక్షసులు పెక్కుండ్ర వానరులను వధించిరి.
వానరులు రాక్షసులఁ బెక్కుండ్ర వృక్షంబులచేఁ జార్జముగావించిరి. 3

రాక్షసులును పరమమపితులయి భయంకరంబులగు గంకపక్షిఁజొక్కలు
గట్టినవియు నగు కఱకుబాణంబుల వానరులం బ్రహరించిరి. 4

మహాబలకాలులగు నవ్వానరులునురాక్షసులచే భయంకరంబులగు గదా
పట్టినకూటముద్గరాద్యాయుధంబుల విదారితులయ్యి రోషంబున మహా
తాపములయి యెంతమాత్రము వెనుదీయక పోరుచుండిరి. 5

ఆ ట్టప్ప డావానరవీరులు బాంబులచేతను శూలుంబులచేతను భిన్న
దేహులయి మహారోషంబున వృక్షంబులను బెరుఱుకొనుచు జేసొనిరి. 6

అవ్వానరవీరులు ఆంతకంతకు భయంకరవేగంబున సింహసాదంబులు
సేయుచు దమతమపేరుగఁజొనుచు భయంకరాకారులగు రాక్షసులం
బ్రహరించిరి. 7

ఆపప్పుడు వానరరాక్షసులు నానావిధశిలావృక్షంబులచేతను నొండొరు
లపైఁ జర నాయుధం బాశ్చర్యకరంబును భయంకరంబునై చూపట్టినది. 8

జయశీలరగువానరులు కొందఱు రాక్షసులంగొట్టి ముద్దగావించిరి.
కొందఱురాక్షసులు వానరుల ప్రహరంబున నోట నెత్తురుగ్రుక్కుకొనిరి. 9

వానరులు రాక్షసులం గొందఱు బ్రక్కలంబట్టి రెండుగాఁ జీల్చిరి.
కొందఱువృక్షంబుల నలియఁగొట్టి కుప్పగా పెడిరి. కొందఱుశిలచేఁ చూర్ణంబు
గావించిరి. కొందఱు దంతంబులం గొఱికిరి. 10

వానరులు ప్రయోగించు పర్వతశిఖరంబులచే విఠిగినధ్వజంబులును
హాతములయిన గాడిదలును విధ్వంసితములైన రథంబులును బలితంబులగు
రాక్షసకళేబరంబులును బర్వతాకారంబులగు నేనుగులును సాదినహితం
బుగా నలియఁగొట్టఁబడిన గుఱుంబులును, ఆయుధభూమియంతయు నిండి
యుండినవి. 11

భయంకరపర్యాకములగు వానరులు మహావేగంబున నెగసి యె.

రాక్షసాః కరజై స్తీక్తై ర్దుభేషు వినిక ర్తితాః.

౧౪

వివర్ణవదనా భూయో విప్రకీర్ణశిరోరుహాః,
మూఢాశ్శోణితగర్ధనేన నివేతు ర్ధరణితలే.

౧౫

అన్యే పరమసమ్ముద్ధా రాక్షసా భీమనిస్వనాః,
తలై రేవాభిధావంతి వజ్రస్పర్శసమై ర్హరిన్.

౧౬

వానరై రాపతంతస్తే వేగితా వేగవత్తరైః,
ముష్టిభి శ్చరణైర్ద్రవైరి పాదపై శ్చానపాధితాః.

౧౭

వానరై ర్హన్యమానాస్తే రాక్షసా విప్రదుద్రువుః.

సైన్యం తు విద్రుతం దృష్ట్వా భూమ్రాక్షో రాక్షసర్షభః.
క్రోధేన కదనం చక్రే వానరాణాం యుయుత్సతామ్,

౩౮

స్తానైరి ప్రమథితాః కేచిద్వానరా శ్శోణితస్రవాః.

౧౯

ముద్గరై రాహతాః కేచి త్పుతీతా ధరణితలే,

పరిహై ర్మథితాః కేచి ద్భిణ్ణివాలై ర్విదారితాః.

౨౦

ఛట్టనై రాహతాః కేచి ద్విహ్వలన్తో గతాసవః,

కేచిద్వినిహతా శ్శూలై రుధిరాద్ధ్రా వనాకసః.

౨౧

కేచిద్విద్రావితా నష్టాస్సబలై రాక్షసై ర్యుధి,

విభిన్నహృదయాః కేచిదేకపార్శ్వేన దారితాః.

౨౨

విదారితా స్త్రిశూలైశ్చ కేచిదాన్తై ర్వినిస్సృతాః,

వీక్షణములగు నఖంబులచే రాక్షసులముఖంబుల విదారింప నారాక్షసులు కల వెండుకలు పరిసియాడ నెత్తుటం దోగుచు మూర్ఖిల్లి భూతలంబునంబడిరి.

మఱి కొందఱు రాక్షసులు పరమకుపితులయి భయంకరంబుగా గర్జించుచు వజ్రసమంబులగు నఱచేతులతో వానరులం దఱిమిరి. ౧౬

అట్లు మహావేగులగు నారాక్షసులు వైబడ వానరులు అంతకన్నను వేగముగలవారలగుటచే నారాక్షసులను బిడికిల్లం బొడిచియు పాదంబులం దన్నియు దంతంబులం గొఱియు వృక్షంబులం బ్రహరించియు హింసించిరి.

అట్లు వానరులచే బ్రహరింపఁబడినవారలయి నిలువఁజాలక యారాక్షసులు పరుగెత్తిరి.

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు ధూమ్రాక్షుండు అట్లు రాక్షసనైన్యంబంతయుఁ బొలుటంకూచి కుపితుండై యుద్ధంబునేయ నుత్సుకులయి యున్న వానరుల హింసంప నారంభించెను. ౧౭

వానరులు కొందఱు రాక్షసులచే బ్రసంబులం బ్రహరింపఁబడి నెత్తురు గాఱుచుఁ గొందఱు ముద్గరంబులం దాడితులయి నేలంబడిరి. ౧౮

కొందఱు వానరులు రాక్షసులచే బరిఘంబులం దాడితులయిరి; కొందఱు భిండివాలంబుల వధింపఁబడి కొందఱు అడ్డకత్తుల నఱకంబడి మృతఁ బొందిరి. ౧౯

కొందఱు వానరులు రాక్షసులచే శూలంబులం దాడితులయి నెత్తుటం దోగియుండిరి; కొందఱు యుద్ధంబున బలవంతులగు రాక్షసుల నోర్వంజాలక పాటిపోయిరి. ౨౦

కొందఱికిఁ బ్రక్కవాటునం గొట్టుటచే గుండెకాయలు పగిలినవి; కొందఱు త్రిశూలంబులం బొడువఁబడి ప్రేగులు వెలికిపచ్చునట్లు పీకి చీల్చఁబడిరి. ౨౧

తత్సుభీమం మహాయుధం హరిరాక్షససంకులమ్. ౨౩

ప్రబభౌ శబ్దబహుళం శిలాపాదపసంకులమ్,
ధనుర్భ్యాతన్త్రైమధురం హేక్మాతాశసమన్వితమ్. ౨౪
మన్దస్తనితసన్ధితం యుద్ధగాన్ధర్వ మాబభౌ,

ధూమ్రాక్షస్తు ధనుష్పాణిర్వానరాన్రణమూర్ధని. ౨౫
హసన్విద్రావయామాస దిశస్తు శరవృష్టిభిః,

ధూమ్రాక్షేణార్దితం నైన్యం వ్యథితం దృశ్యమారుతిః. ౨౬
అభ్యవర్తత సమ్కృద్ధః ప్రగృహ్య విఫులాం శిలామ్,

క్రోధాద్విగుణతామ్రాక్షః పితృతుల్యపరాక్రమః. ౨౭
శిలాం తాం పాతయామాస ధూమ్రాక్షస్య రథం ప్రతి,

ఆపతన్తి శిలాం దృష్ట్వా గదా ముద్యమ్య సమ్భ్రమాత్. ౨౮
రథాదాస్లాశ్య వేగేన వసుధామాం వ్యతిష్ఠతి,

సా ప్రమథ్యరథం తస్య నిపపాత శిలా భువి. ౨౯
సచక్రకూబరం సాశ్వం సద్భజం సశరాసనమ్,
స భజ్జ్వత్తు రథం తస్య హనుమా న్నారుతాత్తజః. ౩౦
రక్షసాం కదనం చక్రే సస్కన్ధవిటపై ద్ద్రుమైః,

విభిన్నశిరసో భూత్వా రాక్షసాశ్శోణితోక్షితాః. ౩౧

ద్రుమైః ప్రవృథితాశ్చాన్యే నివేతుర్ధరణీతలే,
విద్రావ్య రాక్షసం నైన్యం హనుమా న్నారుతాత్తజః. ౩౨
గిరే శ్శిఖర మాదాయ ధూమ్రాక్షమభిదుద్రువే,

అట్లు వానరరాక్షసులు మహారోషంబున శిలాపాదపాయుధంబులచేఁ
బెనఁగఁడు నమృతాయుధం బలిభయంకరంబయి యొప్పినది. ౨౩

అల్లెత్రాళ్ళధ్వనులె వీణాధ్వనులుగా నాయాసంబునం గలుగు నెక్కిల్లై
తాళంబులుగా మందవచనంబులే గానంబుగా నాయుధగంధర్వం బెంతయుఁ
బ్రకాశించినది. ౨౪

అప్పుడు ధూమ్రాత్ముండు యుద్ధాగ్రంబున భయర్థుడై వీర్యోత్సే
శంబునఁ బకవకనవ్వుచు బాణవర్షంబులుఁ గురిపించి వానరులను దిక్కులకుం
దటిమెను. ౨౫

వాయుదేవునికుమారుడగు హనుమంతుండు ధూమ్రాత్మునిచేఁ తఱుకుఁ
బడి విహ్వలంబయి పాఱుచున్న వానరసేనంజూచి పరమకుపితుడై వికాలం
బగు శిలం జేకొని ధూమ్రాత్మునిపైకిఁ బోయెను. ౨౬

తండ్రియగు వాయుదేవునితో సమానమయిన పరాక్రమముగల
యాహనుమంతుండు కోపంబునఁ గనుఁగొనల రెండింత తెఱ్ఱెడనంబుగదుర
నాశిలను ధూమ్రాత్ముని రథంబుపైఁ బడవేసెను. ౨౭

ఆ ధూమ్రాత్ముండు తనపైకి నమృతశిలవచ్చుటంజూచి తత్తణుంబున
గదచేతంజూచి వేగంబున రథముననుండి నేలకులంఘించి నిలుచుండెను. ౨౮

ఆ పెనుతాయి ధూమ్రాత్మునిరథంబును జక్రకూబరంబులతోను గజ్జం
బులతోను భృజంబులతోను విల్లులతోనుంగూడ నుగ్గు గావించినది. ౨౯

వాయుదేవునికుమారుడగు హనుమంతుండు అట్లు ధూమ్రాత్ముని
రథంబును నుగ్గుగావించి యంత బోచెలతోను గొమ్మలతోనుంగూడిన మహా
వృక్షంబులచే రాక్షసల పథింపసాగెను. ౩౦

మఱికొందఱు రాక్షసులు వృక్షంబులచేఁ గొట్టఁబడి తలలుపగిలి
నెత్తురుగాఱ విహ్వలంబయి నేలంబడిరి. ౩౧

వాయుదేవునికుమారుడగు హనుమంతుండు అట్లు రాక్షససైన్యంబుల
నన్నిటినిం బాఱఁదోలి పర్వతశిఖరంబు నొకటిం జేఁబూని ధూమ్రాత్ముని
మీఁది కుఱియెను. ౩౨

తమాపతస్తం ధూమ్రాక్షో గదాముద్యమ్య పీర్యవాన్.

వినర్దమాన స్సహసా హనూమస్త మభిద్రవత్,

తతః క్రుదస్తు వేగేన గదాం తాం బహుకణ్ఠికామ్. 3౪

పాతయామాస ధూమ్రాక్షో మస్తకే తు హనూమతః,

తాడితస్సతయా తత్ర గదయా భీమరూపయా. 3౫

స కపి ర్దూరుతబలస్తం ప్రహర మచిన్తయన్,

ధూమ్రాక్షస్య శిరోమధ్యే గిరిశృజ్ఞ మపాతయత్. 3౬

స విహ్వలితసర్వాజ్ఞో గిరిశృజ్ఞేన తాడితః,

పపాత సహసా భూమా విక్రీర్ణ ఇవ మర్వతః. 3౭

ధూమ్రాక్షం నిహతం దృష్ట్వా హతశేషా నిశాచరాః,

త్రస్తాగ్ని ప్రవివిశు ర్లజ్ఞాం వధ్యమానాః ప్లవజ్జమైః. 3౮

స తు పవనసుతో నిహత్య శత్రుం

క్షతజవహః స్ఫురిత శ్చ సంనికీర్ణః,

రిపువధజనిత శ్రమో మహాత్మా.

ముద మగమ త్కపిభిశ్చ పూజ్యమానః. ౩౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్విపञ్చాశస్సర్గః. ౫౨.

త్రిపञ్చాశస్సర్గః.

ధూమ్రాక్షం నిహతం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః,

క్రోధేన మహతాఽఽవిష్టో నిశ్వసన్నురగో యథా. ౧

దీర్ఘముష్ణం చ నిశ్వస్యక్రోధేన కలుషీకృతః,

అబ్రవీ ద్రాక్షసం శూరం వజ్రదంష్ట్రం మహాబలమ్. ౨

మహావరాక్రమశాలియగు ధూమ్రాత్ముడు అట్లు హనుమంతుడు
తనమీదికి గవియుటంజూచి గదచేతంగొని సింహసాదంబు గావించుచు
వేగంబున నాహనుమంతునిమీది కడచెను. 33

అంత ధూమ్రాత్ముడు కోపించి పెక్కు మేకులతోఁగూడిన యాగదను
వేగంబున హనుమంతునితలపైఁ బడవైచెను. 34

భయంకరంబగు నాగద యస్పదు హనుమంతునితలపైఁ బడినది. 35

వాయుసమానబలుడగు నాహనుమంతుడు ఆ దెబ్బకు సరకునేయక
ధూమ్రాత్మనిశిరంబుపై నావర్వతశిఖరంబు పడవైచెను. 36

ఆ ధూమ్రాత్ముడు పర్వతశిఖరంబుచేఁ దాడితుండై సమస్తావయవంబు
లును విపశంబులుగా చిన్నపక్షంబగు పర్వతంబుకరణి నేలంగూలెను. 37

అంత హతశేఘలగు రాక్షసులు ధూమ్రాత్ముడు నిహతుడగుటం
జూచి వానరులు మఱియు నుక్కుమిగిలి వైబడ నోర్వఁజాలక భయంబున
లంకకుంబాటిరి. 38

మహాత్ముడును వాయుదేవకుమారుడునగు నాహనుమంతుడు అట్లు
ధూమ్రాత్మనివధించి యుద్ధభూమియందు రక్తనదులు ప్రవహింపఁజేసి వానరు
లచేఁ బూజింపఁజేసి సంతోషంబునొందెను. 39

ఇది యేబదిరెండవసర్గము.

ఏబదిమూడవసర్గము.

రాక్షసరాజుండగు రావణుడు ధూమ్రాత్ముడు వధింపఁబడుటను విని
సర్పమువలె నిట్టార్పులుపుచ్చుచుఁ బరమకోపంబునొందెను. 40

ఆరావణుడు కోపంబున నొడలుదెలియక వేడినిట్టార్పులు పుచ్చుచు
శూరుడును మహాబలుడునగు వజ్రదంష్ట్రుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. 41

గచ్ఛ త్వం వీర! నిర్యాహి రాక్షసైః పరివారితః,
జహి దాశరథి రామం సుగ్రీవం వానరైః స్సహ. 3

తథేత్యుక్త్వా ద్రుతతరం మాయావీ రాక్షసేశ్వరమ్,
నిర్జగామ బలైస్సార్ధం బహుభిః పరివారితః. ౪

నాగై రశైవ్విగః ఖరై రుష్టైః స్పంయుక్త సుసమాహితః,
పతాకాధ్వజచిత్రైశ్చ రథైశ్చ సమలంకృతః. ౫
తతో విచిత్ర కేయూరమకృతైశ్చ విభూషితః,
తనుత్రాణి చ సురుధ్వ సథసు ర్నిర్యయా ద్రుతమ్.
పతాకాలఙ్కృతం దీప్తం తప్తకాఞ్చనభూషణమ్,
రథం ప్రదక్షిణం కృత్వా సమారోహచ్ఛమూపతిః. ౬

యష్టిభి స్తోమరై శ్చిత్రై శ్శూలైశ్చముసలై రపి,
భిణ్డివాలై శ్చ పాశైశ్చ శక్తిభిః పట్టనై రపి. ౭
ఖడ్గై శ్చిత్రై ర్గదాభిశ్చ నిశితైశ్చ పరశ్వధైః,
పదాతయశ్చ నిర్యాన్తి వివిధా శ్శస్త్రపాణయః. ౮
విచిత్రవాసస స్సర్వే దీప్తా రాక్షసపుష్కవాః,
గజా మదోత్కటా శ్శూరా శ్చలన్త ఇవ పర్వతాః. ౯

తే యుద్ధకుశలై రూధా స్తోమరాఙ్కుశపాణిభిః, ౧౦

అన్యే లక్షణసంయుక్తా శ్శూరా రూధా మహాబలాః. ౧౧

పరాక్రమకాలివగు వజ్రదంష్ట్రుడా! నీవిప్పుడు రాక్షససేవంఁగూడి పోయి దశరథపుత్రుఁడగు రాముని సుగ్రీవుని వానరుల సందఱును వధించిరయ్యు. అని రావణుఁడు వజ్రదంష్ట్రునితోఁ జెప్పెను. 3

మాయావియగు నావజ్రదంష్ట్రుఁడు రాక్షసరాజుఁడగు రావణునిం జూచి యట్లే యని చెప్పి పెక్కురాక్షసులం గూడి వైశ్యములతోఁ గూడ బయలుదేఱెను. 4

అంత నావజ్రదంష్ట్రుఁడు ఏనుఁగులను గుఱ్ఱంబులను గాడిదలను నొంటెలను నానావిధధ్వజాలంకృతంబులగు రథంబులనుంఁగూడి బాహుపురులు కిరీటంబు మున్నగుభూషణంబులు దాల్చి కవచంబులు దొడుగుకొని ధవర్జయందై యెచ్చరికతో కిక్కిరింబునఁబోయెను. 5

సేనాపతియగు వజ్రదంష్ట్రుఁడు ధ్వజంబులచే నలంకృతంబును బంగారముతో నలంకరింపఁబడినదియునగు రథంబునకుఁ బ్రదక్షిణాంబుగావించి దాని నారోహించెను. 6

అంతఁ గాల్వారును యష్టలుఁ దోమరంబులుఁ జిత్తంబులగు శూలంబులు మునలంబులు భిండినాలంబులుఁ బాశంబులు శక్తులుఁ బట్టిసంబులు భద్రంబులుఁ జకంబులు గదలుఁ దీక్ష్ణంబులగు పరశ్వధంబులు మున్నగు నాయుధంబులం జేకొని వెడలిరి. 7, 8

ఆ రాక్షసవీరు లందఱు మంచిమంచివస్త్రంబులం దాల్చి యోతయుఁ బ్రకాశించుచుండిరి. 9

యుద్ధంబున సమర్థులగు రాక్షసవీరులు తోమరంబులు నంకుశంబులుఁ జేతులంబూని మదోత్కటంబులును ఎట్టి యుద్ధంబునందును భయములేనివియు సంచరించు పర్వతంబులకరణి నొప్పచున్నవియనగు సేనుఁగుల నారోహించి పోయిరి. 10

మఱి కొందఱు మేటిరాక్షసులు, శుభలక్షణయు క్తంబులును మహా

త ద్రాక్షసబలం ఘోరం విప్రస్థిత మశోభత,
ప్రావృట్కాలే యథా మేఘా నర్దమానాస్సవిద్యుతః. ౧౨

నిస్సృతా దక్షిణద్వారా దజ్జవో యత్రయూథపః,
తేహం నిష్క్రమమాణానా మశుభం సమజాయత. ౧౩
ఆకాశా ద్విఘ్నసా త్రీవ్రా ఉల్కాశ్చభ్యవతం స్తదా,
వమన్త్యగ్గ పావకజ్వాలా శ్శివా ఘోరం వవాశరే. ౧౪

వ్యాహరన్తి మృగా ఘోరా రక్షసాం నిధనం తదా,
సమాపతన్తో యోథాస్తు ప్రాస్థులః భయమోహితాః. ౧౫

ఏతానౌత్పతికాః దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
దైర్య మాలమ్భ్య తేజస్వీ నిర్జగామ రణోత్సుకః. ౧౬

తాంస్తు నిష్క్రమతో దృష్ట్వా వానరా జితకాశినః,
ప్రణేదుస్సుమహానాదా న్సురయంశ్చ దిశో దశ. ౧౭
తతః ప్రవృత్తం తుములం హరీణాం రాక్షసైస్సహ,
ఘోరాణాం భీమరూపాణా మనోన్యవధకాజ్జ్ఞాణామ్. ౧౮
నిష్పతన్తో మహాత్సాహా భిన్న దేహశిరోధరాః,
ఋధిరోక్షితస్ర్వాజ్ఞా న్యవత స్తగతీతరే. ౧౯

కేచిదనోన్య మాసాద్య శూరాగ పరిఘపాణయః,
చిక్షీపు ర్వివిధం శస్త్రం సమరేష్వనివ ర్తినః. ౨౦

బలంబులను యుద్ధంబుల భయంబులేనివియనగు మహాగజంబు సారో
హించిపోయిరి. ౧౧

అప్పు డట్లు యుద్ధంబునకై వెడలిన సీలదేహులును గాంచనాలంకృతు
లను సింహసాదంబులు నేయుచుండువారలనగు సారాక్షసపీరులు వర్షా
కాలంబున మెఱపులతోఁగూడి గర్జించుచున్న మేఘంబులంబోలెనొప్పుచుండిరి.

ఆరాక్షసులు అంగదుఁడుండునట్టి లంకాదక్షిణద్వారంబున వెడలిరి;
వారలు వెడలుచుండఁగానే యశుభనిమిత్తంబులు పొడసూపినవి. ౧౩

అప్పుడు మేఘశూన్యంబగు సాకాశంబుననుండి తీవ్రంబులగు కొఱ
పులు పడినవి: నక్కలు అగ్నిజ్వాలలు గ్రక్కుచు భయంకరంబుగా
వఱచెను. ౧౪

అప్పుడు భయంకరంబులగు క్రూరమృగంబులు రాక్షసుల మరణంబును
మాచించెను. రాక్షసపీరులును పోవునప్పుడు భయమోహితులయి నేలం
బడిరి. ౧౫

మహావరాక్రమకాలియు మహాబలుఁడునగు వజ్రదంష్ట్రుఁడు ఈ
యుత్పాతంబులన్నియుఁజూచి యెట్టకేలకు ధైర్యంబు నవలంబించి యుద్ధో
త్సుకుడై వెడలెను. ౧౬

జయశ్రీలురగు నావానరులు ఆరాక్షసులు వచ్చుటఁజూచి దశదిశలను
నిండునట్లు సింహసాదంబులు గావించిరి. ౧౭

అంత భయంకరాకారులను ఒండొరుల వధింపఁ దలంపుగొనియుండు
వారలనగు వానరరాక్షసులకు దొమ్మియంధంబు జరిగినది. ౧౮

ఆవానరరాక్షసులు మహోత్సాహంబున నొండొరులుం గలసి పోరి
దేహములందు గాయములుగలిగి మెడకాయలువిఱిగి నెత్తుటం దోఁగుచు
నేలంబడిరి. ౧౯

యుద్ధంబులందు వెనుదీయక పోరునట్టిశూరులగు కొండలు వానర
రాక్షసులు ఒండొరులుం గలసి నానావిధంబులుగాఁ బోరిరి. ౨౦

ద్రుమాణాం చ శిలానాం చ శస్త్రాణాం చాపి నిస్వనః,
శ్రూయతే సుమహాం స్తత్ర ఘోరో హృదయభేదనః. ౨౧

రథనేమిస్వన స్తత్ర ధనుష శ్చాపి నిస్వన,
శఙ్ఖభేరీమృదజ్ఞానాం బభూవ తుమూలస్వనః. ౨౨
కేచి దస్త్రాణి సంసృజ్య బాహుయుద్ధ మకుర్వత,

తలైశ్చ చరణై శ్చాపి ముష్టిభిశ్చద్రుమై రపి. ౨౩
జానుభిశ్చ హతాః కేచి ద్భిన్న దేహశ్చ రాక్షసాః,

శిలాభి శ్చూర్ణితాః కేచి ద్వానరై ర్యుద్ధదుర్జయైః. ౨౪

వజ్రదంష్ట్రో భృశం బాణై రణే విత్రాసయ స్త్వరీన్,
చరార లోకసంహారే పాశహస్త ఇవాన్తకః. ౨౫

బలవంతోఽస్త్రవిదుషో నానాప్రహరణా రణే,
జఘ్ను ర్వానరనై న్యాని రాక్షసాః క్రోధమూర్ఛితాః. ౨౬
నిఘ్నుతో రాక్షసా స్తప్తప్తౌ సర్వాన్వాల్మీకుతో రణే,
క్రోధేన ద్విగుణావిప్త స్సంవర్తక ఇవానలః. ౨౭

తాక్ష రాక్షసగణాక్ సర్వా న్వృక్ష ముద్యమ్య వీర్యవాన్,
అజ్ఞదగి క్రోధతామ్రాక్ష సింహాః తుద్రమృగా నివ. ౨౮

చ కార కదనం ఘోరం శక్రతుల్యపరాక్రమః,

అజ్ఞదాభిముఖా స్తత్ర రాక్షసా భీమవిక్రమాః. ౨౯

అప్పుడు వృక్షశిలాయంధంబులు ప్రయోగించునప్పుడు గలిగినధ్వని భయంకరముగాను వినువారలహృదయంబు భేదించునదిగాను వినంబడినది. ౨౦

అప్పుడు రథసేమిధ్వనియు ధనుర్ధ్వనియు శంఖభేరీమృదంగాదిధ్వనులును దుములంబుగా వినబడియెను. ౨౧

ఆయుధంబుల నన్నిటిని బ్రయోగించి యయినపిదపఁ గొందఱు బాహుయుధంబుల గావించిరి.

వానరులు కొందఱ రాక్షసులను అఱచేతుల జఱచియుఁ బాదంబులఁ దప్పియుఁ బిడికిళ్లఁబడిచియు వృక్షంబులం బ్రహరించియు మ్రోకాళ్లం గ్రుమ్మియు వధింప వారలు భిన్నదేహులయి నేలంబడిరి. ౨౨

యద్ధోస్తతులగువానరులు కొందఱు కొందఱు రాక్షసులను శిలలచేఁ జూర్జముగావించిరి. ౨౩

వజ్రదంష్ట్రుఁడు యుధంబున బాణంబులచే వానరుల నొప్పించుచుఁ బ్రళయకాలంబునం బాశహస్తఁడగు యమునికైవడి నెంతయు భయంకరాకారుఁడై విహరించుచుండెను. ౨౪

బలవంతులు సాయుధవిద్యయందుఁ బండితులునగు రాక్షసులు యుధంబునఁ బరమకుపితులయి సానావిధాయుధంబుల వానరసైన్యంబుల వధించిరి.

వాలిపుత్రుఁడగు నంగదుఁడు అట్లు యుధంబున సారాక్షసులందఱు వానరులను వధించుటజూచి ప్రళయకాలంబున నగ్నిహోత్రుఁడుంబోలె మహాకోపంబునొందెను. ౨౫

మహాపరాక్రమకాలియగు నంగదుఁడు కోపంబునఁ గనుఁగొనల నెఱ్ఱఁచనంబుమెఱయి వృక్షంబుచే సారాక్షసులనందఱును సింహంబు స్వల్పవృగంబులంబోలెఁ జక్కఁడెను. ౨౬

దేవేంద్రునితో సాటియయినపరాక్రమంబుగల యాయంగదుఁ డప్పుడు భయంకరంబుగా యుధంబుగావించెను.

అప్పు డంగదుని యెదుటనున్న భయంకరపరాక్రమంబుల గు రాక్షసులు

విభిన్నశిరసగి వేతు ర్వికృతా ఇవ పాదపాః,
 రథై రశై ర్ధ్వజై ర్ధ్వజై శ్చిత్రై శ్శరీరైర్హరిరక్షసామ్.
 రుధిరేణ చ సంఛన్నా భూమి ర్భయకరీ తదా,
 హారకేయూరవస్త్రైశ్చ శస్త్రైశ్చ సమలంకృతా.
 భూమిర్భూతి రణే తత్ర శారదీవ యథానిశా,
 అజదస్య చ వేగేన త ద్రాక్షసబలం మహత్.
 ప్రాకమ్పత తదా తత్ర షవనే నామ్బుదో యథా,

30

31

32

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రిషష్ఠాశస్సర్గః ౫3.

చ తుగి షష్ఠాశస్సర్గః.

బలస్యచ నిఘాతేన అజదస్య జయేన చ,
 రాక్షసగి క్రోధమావిప్లవో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః.
 స విష్వాఽర్య ధను ర్ఘోరం శక్రాశనిసమస్వనమ్,
 వానరాణా మనీకాని ప్రాకిర చ్చరవృష్టిభిః.

౧

౨

రాక్షసా శ్చాపి ముఖ్యాస్తే రథేషు సమవస్థితాః,
 నానాప్రహరణా శ్శూరాగి ప్రాయుధ్యస్త తదా రణే.
 వానరాణాం తు శూరా యే సర్వే తే ప్లవగర్షభాః,
 అయుధ్యస్త శిలాహస్తా స్సమవేతా స్సమస్తతః.
 తత్రాయుధసహస్రాణి తస్మి న్నా యోధనే భృశమ్,
 *రాక్షసాగి కపిముఖ్యేషు పాతయాంచక్రిరే తదా.
 వానరా శ్చాపి రక్షస్సు గిరీ వ్యూహౌ న్నహశిలాః,
 ప్రవీరాగి పాతయామాసు ర్తత్తమాతజ్జసన్నిభాః.

3

౪

౫

౬

ఒకవేటునం దలలుపగిలి ఛిన్నమూలంబులగు వృక్షంబులమిది నేలంగూలిరి.

అప్పుడు ఆయుధభూమి విఱిగినరథములచేతను ధ్వజంబులచేతను జచ్చి పడినగుఱ్ఱంబులచేతను వానరరాక్షసులకళేబరములచేతను రక్తప్రవాహముల చేతను నాచ్ఛాదితమయి భయంకరంబై యుండినది. 30

అప్పుడు యుద్ధంబున హరిశ్చంద్రుర్రాది నానావిధభూషణంబులచేతను వస్త్రంబులచేతను శాస్త్రంబులచేతను అలంకరింపఁబడినయుద్ధభూమి నక్షత్ర చంద్రాలంకృతంబగు శరద్రాత్తివడిఁ బ్రకాశించినది. 31

అప్పు డచ్చట ఆరాక్షససేన అంగదుని వేగంబునకు సహింపఁజాలక వాయువేగంబున మేఘముంబోలెఁ జలనంబునొందినది. 32

ఇది యేలదిమూడవ సర్గము.

ఏలదినాలుగవసర్గము

అంత దననైన్యము పరాజయమునొందుటయు నంగదుఁడు జయించు టయుంజూచి మహాబలశాలియగు వజ్రదాష్ట్రుఁడు కోపాఘనొండెను. 1

ఆవజ్రదాష్ట్రుఁడు భయంకరంబును వజ్రాయుధసమానంబునగు ధనుస్సును మహాధ్వనిగదుర సారించుచు వానరనైన్యంబులపై బాణవర్షంబులు గురిపించెను. 2

అప్పుడు శూరులగు నాముఖ్యరాక్షసులును రథామాధులయి నానా విధాయుధంబులం జక్కగా యుద్ధముగావించిరి. 3

వానరులలో శూరులగు వారలందఱును గొప్పగొప్పశిలలను చేతులం బూని నలుప్రక్కలంజేరి చక్కగా యుద్ధముగావించిరి. 4

అప్పు డమృతాయుధంబునందు రాక్షసులు వానరవీరులపైఁ బెక్కిమేల యాయుధంబుల నేసిరి. 5

మహాపరాక్రమశాలులును మదపుటేనులగుబోలిన వారలునగు వానరులు పర్వతంబులను వృక్షంబులను మహాశిలలను రాక్షసులపై నేసిరి. 6

శూరాణాం యుద్ధమానానాం సమరే ఘ్ననివర్తినామ్,
తద్రాక్షసగణానాం చ సుయుద్ధం సమవర్తత. ౭

ప్రభిన్నశిరసః కేచిచ్ఛిన్నైగపాదైశ్చ బాహుభిః,
శస్త్రై రర్ధితదేహైశ్చ రుధిరేణ సముక్షితాః. ౮

హరయో రాక్షసా శ్చైవ శేరతే గాం సమాశ్రితాః,
కఙ్కుగృధ్రవల్లై రాధ్యా గోమాయుగళసంకుళాః. ౯
కబ్ధాని సముత్పేతు ర్భిరూణాం భీషణానివై,

భుజపాణిశిరశ్చిన్నా శ్చిన్నకాయాశ్చ భూతలే. ౧౦
వానరా రాక్షసా శ్చాపి నిపేతు స్తత్ర వై రణే,

తతో వానరనైన్యేన హన్యమానం నిశాచరమ్. ౧౧

ప్రాభజ్యత బలం సర్వం వజ్రదంష్ట్రస్య పశ్యతః,
రాక్షసా న్భయవితస్తా న్హన్యమానాన్ ప్లవజ్జమైః. ౧౨

దృష్ట్వా స రోషతామ్రాక్షో వజ్రదంష్ట్రగి ప్రతాపవాన్,
ప్రవివేశ ధనుష్పాణి స్త్రాసయన్ హరివాహినీమ్. ౧౩

శరై ర్విదారయామాస కఙ్కుపత్త్రై రజిహ్వాగైః,

బిభేద వానరాం స్తత్ర సప్తాష్టౌ నవ పశ్చ చ. ౧౪
వివ్యాధ పరమక్రుధో వజ్రదంష్ట్ర ప్రతాపవాన్,

తస్తా స్సర్వే హరిగణా శ్శరై ర్సంకృతకన్ధరాః. ౧౫
జగదం సంప్రధావన్తి ప్రజాపతి మివ ప్రజాః,

శూరులును యుద్ధంబులందు వెనుదీయక పోరువారలునగు నావానరుల
కును రాక్షసులకును మహాయుద్ధంబు జరిగినది. 2

గొందఱు వానరులును రాక్షసులును దలలువగిలి చేతులుఁగాల్చువీటికి
దేహములందుఁ గ్రచ్చుకొనియున్న యాయుధములతోఁ గూడినవారలయి
నెత్తుటందోఁగుచు గంకపక్షులు గద్దలుఁ గాతులును ముసరుకొన నక్కలు
గుంపులుగుంపులుగాఁ జొట్టుకొన భూమిం బడియుండిరి. ౩, ౯

పిఱికివారల శిరచ్ఛులు ఖండింపఁబడి వారిమొండెములు ఆకాశంబున
కెగసి నేలఁబడినవి.

అప్పుడు యుద్ధంబునందు వానరులును రాక్షసులును చేతులును అఱి
చేతులును తలలును దెగియు దేహము నందంతట గాయములయ్యి నేలం
బడిరి. ౧౦

అంత నారాక్షససేనయంతయు వానరసేన చే నానావిధంబుల వధింపఁ
బడి వజ్రదంష్ట్రుఁడు చూచుచుండఁగానే భగ్నుఁడు పరుగెత్తినది. ౧౧

మహాపరాక్రమకాలియగు నావజ్రదంష్ట్రుఁడు రాక్షసులందఱు వాన
రులచే వధింపఁబడుచు భయపడియుండుటనుజూచి శోపంబునఁ గనుఁగొనల
నెఱుఁదనంబుగదుర భయర్థరుడై వానరులందఱు భయపడ వానరసేనం బ్రవే
శించెను. ౧౨, ౧౩

అవజ్రదంష్ట్రుఁడు కంకపక్షిఁజెక్కలుగలవియు లక్ష్మ్యంబుదప్పనివియు
నగు బాణంబులచే వానరుల భేదించెను.

పరాక్రమవంతుడగు వావజ్రదంష్ట్రుఁడు అప్పుడొక్కొకబాణంబున
వానరుల నేడ్వర నెనిమిదిమందిని దొమ్మిదిమందిని నైదుగురను గూలనేయుచు
ప్రస్థి విచిత్ర ప్రకారంబున వానరుల నొప్పించెను. ౧౪

అట్లు వానరులు పెక్కుండు ఛిన్నకంతులయి నేలంబడుచు నంతలో
దక్కినవానరులందఱు భయపడి ప్రజలుప్రజాపతి నాశ్రయించునట్లు అంగదు
నాశ్రయించిరి.

తతో హరిగణాశ్శగ్నాస్తప్తప్త్యా వాలిసుత స్తదా. ౧౬
క్రోధేన వజ్రదంష్ట్రం త ముదీక్ష్య స్త ముదైక్షత,

వజ్రదంష్ట్రోఽజ్జద శ్చోభౌ సజ్జతో హరిరాక్షసా. ౧౭
చేరతుగ పరమక్రుద్ధౌ హరిమ త్తగజా వివ,

తత శ్శరసహస్రేణ వాలిపుత్రం మహాబలః. ౧౮
జఘాన మర్త దేశేషు మాతజ్జ మివ తోమరైః,

రుధిరోక్షితసర్వాజ్ఞో వాలిసూను ర్హహాబలః. ౧౯
చిక్షేప వజ్రదంష్ట్రాయ వృక్షం భీమపరాక్రమః,
దృష్ట్వా పతన్తం తం వృక్ష మసంభ్రాన్తశ్చ రాక్షసః. ౨౦
చిచ్ఛేద బహుథా సోఽపి నికృత్తగ పతితో భువి,

తం దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్రస్య విక్రమం ప్లగర్షభః. ౨౧
ప్రగృహ్య విపులం శైలం చిక్షేప చ ననాద చ,

సమాపతన్తం తం దృష్ట్వా రథా దాప్లుత్య వీర్యవాన్. ౨౨
గదాపాణి రసంభ్రాన్తగ పృథివ్యాం సమత్తిష్ఠత,
సాఽజ్జదేన గదా క్షిప్తా గత్వా తు రణమూర్ధని. ౨౩

సచక్రకూబరం సాశ్వం ప్రమమాథ రథం తదా,

తతోఽన్యం గిరిమాక్షిస్య విపులం ద్రుమధూపితమ్. ౨౪
వజ్రదంష్ట్రస్య శిరసి పాతయామాస సోఽజ్జదః,

అంత నప్పుడు వాలికుమారుడగు నంగదుడు వానరసేనలు భయం
బునం బొలుకుటజూచి కోపంబునొంది తనపైకి వచ్చుచున్న వజ్రదంష్ట్రుని
నెదుర్కొనెను. ౧౬

అంగదుడును వజ్రదంష్ట్రుడును ఒండొరులంగలసి పరమక్రుద్ధు
లయి సింహంబును మదపుటేనుగునుంబోలె యుద్ధంబుసేయుచు విహ
రించిరి. ౧౭

అంత మహాబలకాలియగు వజ్రదంష్ట్రుడు వినుగును జిల్లకోలలతోఁ
బొడుచునట్లు వాలికుమారుడగు నంగదుని జీవస్థానంబులందు వేయిబాణం
బుల నొప్పించెను. ౧౮

మహాబలకాలియు భయంకరపరాక్రముడునగు నంగదుడు దేహమంత
యు నెత్తురుగాఁగ నోపించి వజ్రదంష్ట్రునిపై నొక్కమహావృక్షము నేసెను.

ఆ వజ్రదంష్ట్రుడు తనపైకి వృక్షమువచ్చుటంజూచి సంభ్రమంబు
నొందక యావృక్షమును బెక్కువ్రయ్యలుగా బాణంబులచే ఖండించెను.
అంత నావృక్షము తునియలయి నేలంబడెను. ౨౦

వానరశ్రేష్ఠుడగు నంగదుడు వజ్రదంష్ట్రుని పరాక్రమంబుంజూచి
యొక్క వికాలవర్వతంబు గొని యారాక్షసునిపై వైచి సింహనాదంబు
గావించెను. ౨౧

మహాపరాక్రమకాలియగు నావజ్రదంష్ట్రుడు వర్వతమువచ్చుటం
జూచి గదచేతంగొని నిర్భయంబుగా రథంబుననుండి నేలకు లంఘించెను. ౨౨

అంగదుడు యుద్ధాగ్రంబున వజ్రదంష్ట్రునియొద్దకుఁబోయి యాగద
నపహరించెను. ౨౩

అంత నాయంగదుడు ప్రయోగించినవర్వతము చక్రములతోను
నొగతోను గుఱ్ఱంబులతోనుంకూడ నావజ్రదంష్ట్రురథము నుగ్గు గావించెను.

అంత నాయంగదుడు వికాలంబును వృక్షంబులతో నొప్పుచున్న
దియనగు మఱియొక వర్వతంబై త్రి వజ్రదంష్ట్రుని తలపై వైచెను. ౨౪

అభవచ్ఛోణితోద్ధారీ వజ్రదంష్ట్ర స్స మూర్ఛితః. ౨౫

ముహూర్త మభవ స్సాధో గదామాలిజ్య నిశ్వసన్,
స లబ్ధసంజ్ఞో గదయా వాలిపుత్ర మవస్థితమ్. ౨౬

జఘాన పరమకుద్ధో వక్షోదేశే నిశాచరః,
గదాం త్యక్త్వా తత స్తత్ర ముష్టియుద్ధ మవర్తత. ౨౭

అన్యోన్యం జఘ్నుతు స్తత్ర తా వృధౌ హరిరాక్షసౌ,

రుధిరోద్ధారిణౌ తౌ తు ప్రహరైర్జనితశ్రమా. ౨౮

జఘావతు స్సువిక్రాంతా వజ్రాకబుధావివ,

తతః పరమతేజస్వీ అజ్గదగః కపికుంజరః. ౨౯

ఉత్పాట్య వృక్షం సితవాన్ బహుపుష్పఫలాశ్చితమ్,

జగ్రాహ చార్షభం చర్ష ఖడ్గం చ విప్రులం శుభమ్. ౩౦

కిష్కీణీబాలసంఘన్నం చర్షణాచ పరిష్కృతమ్,

విచిత్రాశ్చేరతు ద్వార్గా రుషితౌ కపిరాక్షసౌ. ౩౧

జఘ్నుతుశ్చ తదాన్యోన్యం నిర్దయం జయకాఙ్క్షిణౌ,

వ్రణై స్సాస్రై రశోభేతాం పుష్పితావివ కింశుకౌ. ౩౨

యుధ్యమానౌ పరిశ్రాంతౌ జానుభ్యా మవసీం గతౌ,

అవజ్రదంష్ట్రుడు నెత్తురుగ్రహును మూర్ఖుడై నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు గద చేతంగవుఁగిలిండుకొని కొంతసేపు సుజ్ఞ లేక పడియుండెను. ౨౫

అవజ్రదంష్ట్రుడు మూర్ఖుడేటి పరమకుపితుండై యచ్చట నిలిచి యున్న వాలికుమారుడగు నంగదుని తొమ్మన గదచే బ్రహరించెను. ౨౬

అంద నప్పుడు వజ్రదంష్ట్రుడు గదపాఱవైచి యంగదునితో ముష్టి యుద్ధంబు గావించెను. ౨౭

ఆ యంగద వజ్రదంష్ట్రు లిద్దఱును ఒండొరులం జక్కఁగాఁ బ్రహరించుకొనిరి.

ఆ యంగదుఁడును వజ్రదంష్ట్రుఁడును ఒకరినొకరు గొట్టుకొనుచు దెబ్బలచే నెత్తురుగార్చుచు నాయానంబునొంది యంగారకబుధులంబోలె బద్ధవైరంబునం బోరుచుండిరి. ౨౮

అంతఁ బరమపరాక్రమకాలియు వానరశ్రేష్ఠుఁడునగు నంగదుఁడు పెక్కుపూలతోను ఫలములతోను గూడినవృక్షము నొకటిఁ బెఱికి యుద్ధంబునకు నిలిచెను. అట్లు వజ్రదంష్ట్రుఁడును వృక్షంబుఁబెఱికి నిలిచెను. ౨౯

ఆ యంగదుఁ డంత వృషభచర్మము గప్పిన డాలును చికొలంబును జీలు గంటలతో నొప్పుచున్నదియు మంచియొరగలదియునగు ఖడ్గంబును గ్రహింప నావజ్రదంష్ట్రుఁడును డాలును వాలును గ్రహించెను. ౩౦

ఆ యంగదవజ్రదంష్ట్రులు పరమకుపితులయి పరస్పరజయంబుఁ గోరి నానావిధమార్గంబుల యుద్ధంబు గావింపుచుఁ గఠినంబుగా నొండొరులం బ్రహరించుకొనిరి. ౩౧

ఆ యంగదవజ్రదంష్ట్రులు నెత్తురుగాఱుచుండు గాయంబులతోఁ గూడినవారలగుటచేఁ జక్కఁగాఁ బుష్పించిన మోదుగువృక్షంబులంబోలెఁ బ్రకాశింపుచుండిరి. ౩౨

ఆ యంగదవజ్రదంష్ట్రులు అట్లు యుద్ధముసేయుచు నలసి ముట్టికాలుఁ జేసికొని కూర్చుండిరి.

నిమేషాన్తరమాత్రేణ అజ్ఞదగి కపికుష్మరః. 33
 ఉదతిష్ఠత దీప్తాక్షో దణ్డహత ఇ వోరగః,
 నిర్మలేన సుధౌతేన ఖడ్గేనాస్య మహచ్ఛిరః. 34
 జఘాన వజ్రదంష్ట్రస్య వాలిసూనుర్మహాబలః,
 రుధిరోక్షితగాత్రస్య బభూవ పతితం ద్విధా. 35
 సరోషపరివృత్తాక్షం శుభం ఖడ్గహతం శిరః,

వజ్రదంష్ట్రం హతం దృష్ట్వా రాక్షసా భయమోహితాః. 36
 త్రస్తాగి ప్రత్యపతన్లజ్ఞాం వధ్యమానాగి ప్లవజ్జమైః,
 విషణ్ణచదనా దీనా హియా కించిదవాఙ్ముఖాః. 37
 నిహత్య తం వజ్రధరప్రభావ
 స్స వాలిసూనుగి కపిహైన్యమధ్యే,
 జగామ హరం మహితో మహాబల
 స్సహస్రనేత్రస్త్రిదశైరివాఽవృతః. 38

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుఃషష్ఠాశస్సర్గః. ౫౪.

పశ్చిమభాషాశస్సర్గః.

వజ్రదంష్ట్రం హతం శ్రుత్వా వాలిపుత్రేణ రావణః,
 బలాధ్యక్ష మువాచేదం కృతాఙ్జలి మవస్థితమ్. ౧

శీఘ్రం నిర్యాస్తు దుర్ధర్ష రాక్షసా భీమవిక్రమాః,
 ఆకమ్పనం పురస్కృత్య సర్వశస్త్రప్రకోవిదమ్. ౨

ఏష శాస్తా చ గోష్ఠా చ నేతా చ యుధి సమృతః,
 భూతికామ శ్చ మే నిత్యం నిత్యం చ సమర్పియః. 3

వానరశ్రేష్టుడగు నంగదుడు కోపమునఁ గన్నులుమెరుగఁ కొయ్యతో
గొట్టఁబడిన సర్పమువలె జెప్పఁపాటంతఁగా లేచెను. 33

మహాబలుడగు వాల్మీకితఁ డంగదుడు చక్కఁగా పాఠశ్రేష్టుఁబడిన
దియై స్వచ్ఛామునగు భద్రమున నావజ్రదంష్ట్రానిశిరస్సును భండించెను. 34

దేహమంతయు నెత్తురుగాఱుచున్న యావజ్రదంష్ట్రాని శిరస్సు కోపం
మునఁ గన్నులు తెరుగుడువడ నంగదునిభద్రముచే చిన్నంబై కెండునా నేలఁ
బడినది. 35

అట్లు వజ్రదంష్ట్రుఁడు హతుఁడగుటను జూచి రాక్షసులు య
మోహితులయి దుఃఖితులయి దీనులయి సిగ్గుచే మొగంబువంచుకొని
లంతకంఠకుం దఱిమిపొట్ట భయపడి మరల లంకకుం బరుగెత్తిరి. 36

దేవేంద్రునిప్రభావమువంటి ప్రభావముగల మహాబలుడగు నాయ
దుడు ఆవజ్రదంష్ట్రాని వధించి వానరులచేఁ బూజితుఁడై వానరనై
వధ్యమున దేవతలనడుమ దేవేంద్రుఁడుబోలెఁ బరమసంతోషంబు నొంది
యుండెను. 37

ఇది యేఁబడినాఱుగవసర్గము.

ఏఁబడియొదవసర్గము.

రావణుఁడు అంగదునిచే వజ్రదంష్ట్రుఁడు వధింపఁబడుటను విని తన
మ్రోలఁ జేతులు మొగుడ్చుకొని నిలిచియున్న సేనాశ్రేష్టుంజూచి యిట్లు
చెప్పెను. 38

ఎదిరింప నలవిగాని వారలును భయంకరపరాక్రమశాలుబునగు రాక్ష
సులు సమస్తాస్త్రములందును బుడితుఁడగు నీయకంపనుని మున్నిడుకొని
శిఖ్రుంబుగా యుద్ధమునకుఁ బోవునట్లు గావింపుము. 39

ఈయకంపనుఁడు యుద్ధమున శత్రువుల వధించువాఁడు. తన సేనను
రక్షించువాఁడు. గట్టిసేనానాయకుఁడు. మఱియు నెప్పుడును నామేలుగోరు

ఏష జేష్యతి కాకుత్స్థా సుగ్రీవం చ మహాబలమ్,
వానరాంశ్చాపరాన్ఘ్నోరాన్హ నిష్యతి పరస్తపః.

౪

పరిగృహ్య సతామాజ్ఞాం రావణస్య మహాబలః,
బలం సత్త్వరయామాస తదా లఘుపరాక్రమః.
తతో నానాప్రహరణా భీమాత్ తా భీమదర్శనాః,
నిష్పేతురక్షసాం ముఖ్యా బలాధ్యక్షప్రచోదితాః.

౫

౬

రథ మాసాయ విపులం తప్తకాశ్చనకుణ్డలః,
మేఘాభో మేఘవర్ణశ్చ మేఘస్వనమహాస్వనః.
రాక్షసై స్సంవృతో భీమై స్తదా నిర్యాత్యకమ్పనః,

౭

నహి కమ్పయితుం శక్య స్సరై రపి మహామృథే.
అకమ్పన స్తత స్తేషా మాదిత్య ఇవ తేజసా,

౮

తస్య నిర్ధావమానస్య సంరభస్య యుయుత్సయా.
అకన్తా దైన్య మాగచ్ఛ ద్ధయానాం రథవాహినామ్,
వ్యస్థూర వృన్యనం చాస్య సవ్యం యుద్ధాభినన్దినః.
వివర్ణో ముఖవర్ణశ్చ గద్గదశ్చాభవత్స్వనః,
అభవత్సుదినే చాపి దుర్దినం రూక్షమారుతమ్.

౯

౧౦

౧౧

ఉచగి ఖగా మృగా స్సర్వే వాచగి క్రూరా భయావహాః,
స సింహోపచిత్స్కన్ధః శార్దూలసమవిక్రమః.

౧౨

చుండును. యుద్ధప్రియుఁడు.

3

శత్రువుల దసింపఁజేయునట్టి యాయకంపనుఁడు రామలక్ష్మణులను మహాబలకాలియగు సుగ్రీవుని జయించి భయంకరాకారులగు నికరవానరులనుం గూడ వధింపఁగలఁడు. అనిరావణుఁడు సేనాధ్యక్షునకుఁ జెప్పెను. ౪

మహాబలకాలియు కిఘ్రపరాక్రముఁడునగు నాసేనాధ్యక్షుఁడు రావణునియొజ్ఞను శిరసావహించి యాప్రకారమున సేనను సిద్ధము గావించెను.

అంత నానావిధాయుధధారులును భయంకరంబులగు కన్నులగల వారలను జూపరులకు భయంబుగలిగించువారలునగు రాక్షసోత్తములు మహాధ్యక్షప్రేతులయి యుద్ధంబునకు వెడలిరి.

అంత మంచిబంగారుపోగులు ధరించినవాఁడును మేఘాకారుఁడును మేఘవర్షుఁడును మేఘగర్జనమువంటి మహాధ్వనిగలవాఁడునగు నకంపనుఁడు వికాలంబగు రథంబు వారోహించి భయంకరాకారులగు రాక్షసులగఁ జూచి వేష్టింపఁబడినవాడై యుద్ధంబునకు వెడలెను. 2

మహాయుద్ధంబున దేవతలకుఁగూడఁ గదలింపరానివాఁడు కావున నకంపనుఁడని యతనికిఁ జేరువచ్చినది. అతఁడు ఆరాక్షసులనడుమ సూర్యుఁడు వలె వెలుంగుచుండెను. ౩

అకంపనుఁ డట్లు యుద్ధంబుసేయఁగోరి వేగంబునఁ బోవుచుండఁగా నతని రథంబునకుఁ గట్టినగుఱ్ఱంబులకు ఆకస్మికంబుగా దైన్యముగలిగినది. ౪

యుద్ధోత్సాహంబుగల యాయకంపనుని యెడమక న్నదరినది. ముఖము తెల్లఁబాటినది. కంఠధ్వనియు డగ్గులిక నొందినది. ౫

అంతకు మున్ను స్వచ్ఛముగా నున్నబగ లప్పుడు పెద్దగాలి గలిసి మేఘావృతమయినది. ౬

మృగపక్షులన్నియుఁ గ్రూరముగాన భయంకరంబుగాను గూసినవి.

సింహమునకుంబోలె నున్నతములగు మూపులుగలవాఁడును బెద్దపులి

తానుత్పాతానచి నైవ్య నిగ్గగామ రణాజిరమ్,

తదా నిగ్గచ్ఛత స్తస్య రక్షసస్సహ రాక్షసైః. ౧౩
బభూవ సుమహా న్నాదః క్షోభయన్నివ సాగరమ్,

తేన శబ్దేన విత్రస్తా వానరాణాం మహాచమూః. ౧౪
ద్రుమశైలప్రహరణా యోధుం సమవతిష్ఠత,
తేషాం యుద్ధం మహారాధ్రం సంజజ్ఞే హరిరక్షసామ్. ౧౫
రామరావణయోరర్థే సమభిత్వ క్షణీవిసామ్,

సర్వే హ్యతిబలా శ్శూరా స్సర్వే పర్వతసన్నిభాః. ౧౬
హరయో రాక్షసా శ్చైవ పరస్పరజిహ్వాంసహః,
తేషాం వినర్దతాం శబ్ద స్సంయుగేతితరస్వినామ్. ౧౭
శుశ్రువే సుమహా నోక్రీడా దన్యోన్యమభిగర్జతామ్,

రజశ్చారుణవర్ణాభం సుభీమమభవద్భృశమ్. ౧౮
ఉదూభతం హరిరక్షో భిస్సంరురోధ దిశో దశ,
అన్యోన్యం రజసా తేన కౌశేయోద్ధూతపాణునా. ౧౯
సంవృతాని చ భూతాని దదృశు ర్న రణాజిరే,

న ధ్వజా న పతాకా వా వర్ష వా తురగోఽపి వా. ౨౦
ఆయుధం స్యన్దనం వాపి దదృశే తేన రేణునా,

శబ్దశ్చ సుమహాం స్తేషాం నర్దతా మభిభావతామ్. ౨౧
శ్రూయతే తుములే యుద్ధే న దూపాణి చకాశిరే,

పండితరాశ్రమంబుగలవాఁడునగు నాయకంబనుఁడు ఆమహాత్మాత బుల
సరకునేయక యుద్ధభూమికేఁబోయెను. ౧౨

ఆ యుకంబనుఁడు రాక్షసులతోఁగూడ నట్లు యుద్ధంబునకు వెడలు
చుండఁగా వారలధ్వని సముద్రబంతయొక గలంగునట్లు దిక్కులుసిండి
చెలంగినది. ౧౩

వానరసేన ఆ మహాధ్వనికి భయపడి వృక్షంబులను బర్వతంబులను
ఆయుధంబులుగాఁ గొని యుద్ధమునేయ నిలిచి యుండినది. ౧౪

రాముని నిమిత్తమయి ప్రాణంబులనైనను విడువ నిశ్చయించుకొన్న
వానరులకును రావణుని నిమిత్తమయి ప్రాణంబులనైనను విడువనిశ్చయించు
కొన్న రాక్షసులకును మహాభయంకరంబగు యుద్ధము జరిగినది. ౧౫

మహాబలశాలులును బర్వతాకారులునగు నావానరరాక్షసు లిరుగెలం
కులవారును ఒండొరుల వధింపఁగోరి చక్కగా యుద్ధంబు గావించిరి. ౧౬

మహాబలశాలులగు నావానరరాక్షసులు యుద్ధంబున సింహనాదం
బులు సేయుచు నొండొరులపైఁ గోపంబున గర్జించుచుండఁగా నమృతహాధ్వని
దిక్కులుసిండి చెలంగినది. ౧౭

పరాగము భూస్వభావంబున రక్తవర్షమయి మహాభయంకరముగాఁ
గనుపట్టుచు నవ్వానరరాక్షసుల త్రొక్కుడువలన రేగి దశదిశలనుం గప్పినది.

చక్కగా విదిలించఁపడిన తెల్లపట్టవలెఁ జెల్ల నైన పరాగముచేఁ గప్పఁ
బడియుండుటండేసి యాయుద్ధభూమియందు అయ్యైవదార్థంబులంగాని యెం
డొరులంగాని వానరరాక్షసులు కనుంగొనఁజాలరైరి. ౧౮

ఆయుద్ధంబున నట్లు దుష్టుకవృతుచేఁ ట్టిధ్వజంబులుగాని చిహ్నంబులు
వ్రాసిన ధ్వజంబులుగాని కపచములుగాని గుఱ్ఱములుగాని యాయుధములుగాని
రథములుగాని యెంతమాత్రము గానఁబడవయ్యె. ౧౯

ఆ తుములయుద్ధంబున సింహనాదంబులు సేయుచు నొండొరులపై
కడరుచున్న యావానరాక్షసుల ధ్వనిమాత్రము వినవచ్చుచుండినది; వారి

హరీనేవ సుసంక్రుద్ధా హరయో జఘ్ను రాహవే. ౨౨

రాక్షసాశ్చాపి రక్షంసి నిజఘ్ను స్తిమిరే తదా,

పరాం శ్చైవ వినిఘ్నుస్త సాన్వింశ్చ వానరరాక్షసాః. ౨౩

రుధిరాద్ధ్రాం తథా చక్రు ర్తహీం పజ్కానులేపనామ్,

తతస్తు రుధిరాఘేణ సి క్తం వ్యవగతం రజః. ౨౪

శరీరశవసంకీర్ణా బభూవ చ వసున్ధరా,

ద్రుమశక్తిశిలాప్రాసై ర్గదాపరిఘతోమరైః. ౨౫

హరయో రాక్షసా శ్చైవ జఘ్నురన్యోన్యమోజసా,

బాహుభిగి పరిఘాకారై ర్యుధ్యన్తగి పర్వతోపమాః. ౨౬

హరయో భీమకర్తాణో రాక్షసా జ్ఘ్ను రాహవే,

రాక్షసా స్త్వపి సంక్రుద్ధాగి ప్రాసతోమరపాణయః. ౨౭

కపీ న్నిజఘ్నిరే తత్ర శస్త్రైః పరమదారుణైః,

అకమ్పన స్సుసంక్రుద్ధో రాక్షసానాం చమూపతిః. ౨౮

సంహర్షయతి తాన్ సర్వా న్రాక్షసాన్భీమవిక్రమాన్,

హరయ స్త్వపి రక్షంసి మహాద్రుమమహాశ్శభిః. ౨౯

విదారయ స్త్యభిక్రమ్య శస్త్రాణ్యచ్ఛిద్య వీర్యతః,

ఏతస్మిన్స్తరే వీరా హరయగి కుముదో నళః. ౩౦

మైదశ్చ ద్వివిదగి క్రుద్ధాశ్చక్రు ర్వేగమనుత్తమమ్,

తే తు వృక్షై ర్హవేగా రాక్షసానాం చమూముఖే. ౩౧

రూపములుమా శ్రమగనుపడవయ్యె.

౨౧

అప్పుడు చీకటియందు వానరులు తమవారల నెదిరివారలం జలియక పరమకుపితులయి వానరులనే ప్రహరించిరి. అట్లు రాక్షసులు రాక్షసులచే కొట్టుకొనిరి.

అప్పుడు అవానరరాక్షసులు చీకటియగుటచే నొకరినొకరు జలియక శత్రువులను దమవారినింగూడ వధించుకొనుచు యుద్ధమునందు భూమినంతయు నెత్తురుచే బురదగలదానిఁ గావించిరి.

౨౨

అంత దుష్టుంతయుఁ నెత్తుటం దడియుటచే నణఁగిపోయినది.

౨౩

యుద్ధభూమి యంతయుఁ బీనుఁగులచే నిండినది.

వానరులను రాక్షసులను వృక్షంబులను శక్తులను తాళ్లను బ్రహ్మలను గదలను బరిఘంబులను దోమరంబులనుఁ బట్టుకొని పరాక్రమంబున నొండొరులంగలసి యుద్ధంబు గావించిరి.

౨౪

అమృతాంధ్రంబునఁ బర్వతాకారములను భయంకరకర్పణ నగువానరులు పరిఘంబులవంటిబాహువులతో యుద్ధంబుఁ గావించుచు రాక్షసుల వధించిరి.

౨౫

అప్పుడు రాక్షసులను బరమకుపితులై ప్రాసంబులఁ దోమరంబులఁ జేకొని భయంకరంబులగు నయ్యాయుధంబులచే వానరుల వధించిరి.

౨౬

రాక్షససేనాయకుఁడగు నకంపకుండు పరమకుపితుఁడై భయంకర పరాక్రములగు నారాక్షసుల నందఱు బురికొలుపుచుండెను.

౨౭

వానరులను రాక్షసుల నెదిరించి పరాక్రమబలంబున వారల చేరియూ యుధంబుల నొడిసిపెఱికికొని గొప్పవృక్షంబులచేతను గొప్పలచేతను వధించిపుచ్చిరి.

౨౮

ఇంతలోఁ గుముదుఁడును నలుఁడును మైందుఁడును ద్వివిదుఁడును నను నీవారసవీరులు కుపితులై మహావేగంబు గావించిరి.

౩౦

మహావీగులగు నాకుముదనల మైందద్వివిదులు రాక్షససేనాముఖంబునం

కదనం సుమహా శ్చక్ర ర్లీలయా హరియూథపాః,
మమస్థా రాక్షసాన్ సర్వే వానరా గణశో భృశమ్. 3౨
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్పఞ్చాశస్సర్గః ౫౫.

షట్పఞ్చాశస్సర్గః.

త దృష్ట్వా సుమహా త్కర్త కృతం వానరసత్తమైః,
శ్రోధ మాహారయామాస యుధి తీవ్ర మకమ్పనః. ౧
శ్రోధమూర్ఛితరూపస్తు ధూన్వ న్నరమకాత్తుకమ్,
దృష్ట్వా తు కర్త శత్రూణాం సారథిం వాక్య మబ్రవీత్. ౨
త త్రైవ తావ త్త్వరితం రథం ప్రాపయ సారథే!,
యత్రై తే బహవో ఘ్నన్తి సుబహూ న్రాక్షసాన్ స్రజే. 3
ఏనేత్ర బలవంతో హి భీమకాయాశ్చ వానరాః,
ద్రుమశైలప్రహరణా స్త్విన్తి ప్రముఖే మమ. ౪

ఏతాన్నిహస్తుమిచ్ఛామి సమర్థాః ఘ్నినో హ్యహమ్,
ఏతైశి ప్రమథితం సర్వం దృశ్యతే రాక్షసం బలమ్. ౫

తతః ప్రజవనాశ్వేన రథేన రథినాం వరః,
హరీ నభ్యహన తోక్రిధా చ్ఛరజాలై రకమ్పనః. ౬
వ స్థాతుం వానరాశ్చేకుః కింపున ర్యోద్ధ మాహవే,
అకమ్పనశరై ర్భగ్నాస్సర్వ ఏవ విదురువుః. ౭

తా స్త్రుత్యువశమాపన్నా నకమ్పనవశం గతాన్,
సమీక్ష్య హనుమాన్ జ్ఞాతీ నుపతస్థి మహాబలః. ౮
తం మహాష్టవగం దృష్ట్వా సర్వే ష్టవగయూథపాః,

జేరి విలాసముమెల్ల వృక్షధరులయి మహాయుద్ధము గావించిరి. 30

ఆవానరవీరులు నల్వరువు రాక్షసులను గుంపులుగుంపులుగా వధించిరి.

ఇది యేబదియొకవసర్గను.

ఏబదియాతవసర్గము.

అకంపనుడు వానరోత్తములగు నాకుముదనలమైందగ్నివిదులు యుద్ధమునఁ బెక్కురాక్షసుల వధించుటనుజూచి మహాకోపము నొందెను.

ఆయకంపనుడు శత్రువులు గావించినకార్యమును జూచినంతనే పరమ కుపితుడై ధనువుసారించుచు సారథింజూచి యిట్లని చెప్పెను. 1

సారథీ! పెక్కుండు వానరులుచేరి మనరాక్షసుల ననేకుల రూపుహత్య చేయుచున్నారే ఆనలంబునకు క్షిప్రింబుగా రథము దోలుము. 2

ఇదిగో నాయెదుట మహాబలకాలులును భయంకరాకారులునగు వానరులు వృక్షంబులను బర్వతంబులనుఁ జేరికొని యుద్ధము గావించుచున్నారగుదా! 3

యుద్ధంబున మహాసరుధులని పొగడ్తగాంచిన యవ్వానరుల వధింపఁ గోరియున్నాను; వారలచేతనే యీ రాక్షసనైన్యగుంత యుజ్జీకాకునొందింపఁ బడియున్నది. అని యకంపనుడు సారథికిం జెప్పెను. 4

అంత రథిక్రమేష్టుడగు నకంపనుడు కుపితుడై వేగవంతంబులగు గుఱ్ఱంబులపూనిన రథంబుఁదోలించి బాణవర్షములచేవానరుల నొప్పించెను. 5

వానరులు యుద్ధంబున నాయకంపనుని యెదుటనిలుచుటకే యశక్తులైరి. ఇంకఁ బోరఁజాలరైరిని చెప్పినే! వానరులు అతనిబాణములచే భంగము నొంది యందఱును బరుగెత్తిరి. 6

మహాబలకాలియగు హనుమంతుడు అట్లకంపనునిచేతంబిక్కి మృత్యువు నోటం బడినట్లున్న యావానరులంజూచి యకంపనునిమీఁది కడఁచెను.

పరాక్రమవంతులగు నావానరయూధపులందఱును యుద్ధంబున హను

సమేత్య సమరే వీరా స్సంహృష్టాః పర్యవారయన్.

౯

అవస్థితం హనూమంతం తే దృష్ట్వా హరియాథపాః,
బభూవుర్భులవంతో హి బలవంతం సమాశ్రితాః.

౧౦

ఆకమ్పనస్తుశ్చైలాభం హనూమంత మవస్థితమ్,
మహేంద్ర ఇవ థారాభిశ్చరై రభివవర్షహ.

౧౧

అచింతయిత్వా బాణౌఘాన్ శరీరే పతితాన్ శితాన్,
ఆకమ్పనవధార్థాయ మనో దధే మహాబలాః.

౧౨

స ప్రసహ్య మహాతేజా హనూమా న్తారుతాత్తజః,
అభిదుద్రావ తద్రక్షగి కమ్పయన్నివ మేదిసీమ్.

౧౩

తస్యాభినర్దమానస్య దీప్యమానస్య తేజసా,
బభూవ రూపం దుర్ధర్షం దీప్తస్త్వేన విభావసోః.

౧౪

అత్తాన మప్రహరణం జ్ఞాత్వా క్రోధసమన్వితః,
శైల ముత్పాటయామాస వేగేన హరిపుష్కవః.

౧౫

తం గృహీత్వా మహాశైలం పాణినై కేన మారుతిః,
స వినద్య మహానాదం భ్రామయామాస వీర్యవాన్.

౧౬

తతస్త మభిదుద్రావ రాక్షసేన్ద్రమకమ్పనమ్,
పురా హి నముచిం సజ్జ్యే వజ్రేణేన పురన్దరః.

౧౭

ఆకమ్పనస్తు తద్దృష్ట్వా గిరిశృంగం సముద్యతమ్,
దూరా దేవ మహాబాణై రర్థచన్ద్రై ర్వ్యదారయత్.

౧౮

తత్పర్యతాగ్రమాకాశే రక్షో బాణవిదారితమ్,
విశీర్ణం పతితం దృష్ట్వా హనూమా న్కోధమూర్ఛితః.

౧౯

మంతుడు తమకు దోడ్పడుటజూచి పరమమంతుష్టులయి యందఱుండేరి
యతనిఁ బరివేష్టించిరి.

బలమంతుడగు సాహసరవీరులు హనుమంతుడువచ్చి నిలుచుటంజూచి
బలమంతుడగు సాహనుమంతునిప్రాప్తుని నిలిచిరి.

అకంపనుడు పర్వతాకారుడగు హనుమంతునిపై ఇంద్రుడు వర్షంబు
గురిపించునట్లు బాణంబుల గురిపించెను.

మహాబలడగు హనుమంతుడు తనదేహంబుపై బడిన కఱకుబాణంబుల
పరకుసేయక యాయకంపనుని వధింపనలెనని మనంబునఁ దలచెను.

మహాలేజుడును వాయుదేవుని కుమారుడునగు సాహనుమంతుడు
పాదాఘాతంబున భూమియదర సాయకంపనునిమీఁది కడఁచెను.

క్రొధావేశంబున సింహసాదంబుసేయుచుఁ దేజంబున వెలుగచున్న
యాహనుమంతుడు పట్టపగటిసూర్యునికై వడి దుర్ధరుడై యుండెను.

వానరశ్రేష్ఠుడగు హనుమంతుడు తనచేత సాయధములేకుండుటం
జెలిసి పరమకుసితుడై వేగంబున నొక మహావర్షతంబుఁ బెకలించెను.

మహాపరాక్రమశాలియు వాయుపుత్రుడనగు సాహనుమంతుడు
అమృతశైలము నొక్కచేతంబట్టుకొని మహాధ్వనిగదుర సింహసాదంబు
పేయుచు గిరిగిరిం ద్రిప్పెను.

అంత సాహనుమంతుడు మున్నుదేవేంద్రుడు వజ్రధరుడై నమఁచి
మీఁదికిఁ బోయినట్లు అమృతావర్షతంబు చేతందాల్చి రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు
సాయకంపనునిమీఁదికిఁ బోయెను.

అకంపనుడు తనమీఁదికిఁ బర్వతశిఖరము నెత్తుకొని వచ్చుటంజూచి
దూరంబుననుండియే యర్ధపంద్రాకారబాణంబులచే దానిం దునియలు
గావించెను.

హనుమంతుడు అగ్నిర్వతశిఖరంబు అకాశంబుననే యకంపనుని
బాణంబులచే ఖండింపఁబడి తునియలయి నేలంబడుటనుజూచి పరమకుసితుఁ
డయ్యెను.

సోఽశ్వకర్ణం సమాసాద్య రోషదర్పాన్వితో హరిః,
తూర్ణ ముత్పాటయామాస మహాగిరి మివోచ్ఛ్రితమ్. ౨౦

తం గృహీత్వా మహాస్కన్ధం సోఽశ్వకర్ణం మహాద్యుతిః,
ప్రహస్య పరయా శ్రీ త్యా భ్రామయామాస సంయుగే. ౨౧

ప్రథావన్నురువేగేన ప్రభజ్జం స్తరసా ద్రుమాన్,
హనూమా స్తరమక్రుధ శ్చరణై ర్దారయ త్తి తిమ్. ౨౨

గజాంశ్చ సగజారోహన్ సరథాన్తథిస స్తథా,
జఘాన హనుమాన్ ధీమా న్నాక్షసాంశ్చ పదాతిగాన్. ౨౩

త మస్తక మివ క్రుద్ధం సమరే ప్రాణహరిణమ్,
హనూమస్త మభిప్రేక్ష్య రాక్షసా విప్రదుద్రువుః. ౨౪

త మాపతస్తం సంక్రుద్ధం రాక్షసానాం భయావహమ్,
దదర్శాకమ్పనో వీర శ్చుక్రోధ చ సనాద చ. ౨౫

స చతుర్దశభి ర్బాణై శ్చితై ర్దేహవిదారణైః,
నిర్భిభేద హనూమస్తం మహావీర్య మకమ్పనః. ౨౬

స తదా ప్రతివిధస్థు బహ్విభి శ్చరవృష్టిభిః,
హనూమా న్దదృశే వీరగి ప్రరూఢ ఇవ సానుమాన్. ౨౭

విరదాజ మహాకాయో మహావీర్యో మహామనాః,
పుష్పితాశోకసజ్జాశో విధూమభవ పావకః. ౨౮

తతోఽన్యం వృక్ష ముత్పాట్య కృత్వా వేగ మనుత్తమమ్,

ఆ హనుమంతుడు కోపగర్వంబులు పెనంగొన మహాపర్వతమువలె నత్కున్నతమయిన యొక్కమద్దిచెట్టుంజూచి దాని శిఖ్రంబుగాఁ బెకలిం చెను. ౨౦

యధంబున మహాతేజాడగు హనుమంతుడు పెద్దబోదెగల యా యశ్వకర్ణవృక్షమును దీసికొని పరమశంతోషంబున నవ్వుచు దాని గిరిగిరిం ద్రుచ్చెను. ౨౧

హనుమంతుడు దోరువేగంబున వృక్షంబులు విఱిగిపడఁ బరమ కుపితుడై పాదపూకంబున భూమి పగుల వేగంబునంబోయెను. ౨౨

ఆప్పుడు బుద్ధిమంతుడగు హనుమంతుడు ఆ యశ్వకర్ణవృక్షంబుచే నేరుగును మావటీలను రథంబులను రథికులను గాలిబాటులను ఇట్లు పెక్కు రాక్షసులఁ జూర్జము గావించెను. ౨౩

ప్రధుండగు యమునికైవడి నత్యుగ్రుండై రాక్షసులప్రాణంబులు హరించుచున్న యాహనుమంతుంజూచి రాక్షసులు భయంబునం బాటిరి. ౨౪

పరాక్రమవంతుడగు నకంపకుడు హనుమంతుడు కుపితుడై వచ్చుటయు రాక్షసులందఱు భయంబునం బాటుటయుంజూచి కోపంబు నొంది సింహనాదము గావించెను. ౨౫

ఆ యకంపకుడు తీక్షణంబులును మర్తభేదకంబులునగు పదునాలుగు బాణంబులచేత మహాపరాక్రమకాలియగు హనుమంతుని నొప్పించెను. ౨౬

మహాపరాక్రమకాలియగు నాహనుమంతుడు ఆప్పుడు పెక్కుమార్లు బాణవర్షములచే నొప్పింపఁబడినవాడయ్యి వృక్షంబులతోఁ గూడిన పర్వతంబుకరణి నిశ్చలుండై యుండెను. ౨౭

మహాకాయుండును మహాపరాక్రమకాలియు మహాధైర్యుండునగు నాహనుమంతుడు పుష్పించిన యశోకవృక్షమువలె రక్తవర్షుండై పొగలేక మండుచుండు నగ్నిహోత్రముధంగిఁ దేజరిల్లుచుండెను. ౨౮

అంత నాహనుమంతుడు మఱియొక వృక్షముఁ బెకలించి మహావేగంబుఁ

శిరస్యభిజఘానాశు రాక్షసేంద్ర మకమ్పనమ్. ౨౯

స పృథ్వీణ హత స్తేన సక్రోధేన మహాత్తనా, .
రాక్షసో వానరేంద్రేణ పపాత చ మమార చ. 30

తం దృష్ట్వా నిహతం భూమా రాక్షసేంద్ర మకమ్పనమ్,
వ్యథితా రాక్షసా స్సర్వే ఊతికమ్ప ఇవ ద్రుమాః. 31

త్యక్తప్రహరణా స్సర్వే రాక్షసా స్తే పరాజితాః,
లజ్కా మభియయు స్త్రస్తా వానరాస్తై రభిద్రుతాః. 32
తే ముక్తకేశా స్సమ్భాస్త్వా భగ్నమానాగి పరాజితాః,
స్రవచ్ఛ్రమజలై ర్శ్లశ్వసంతో విప్రదుద్రవుః. 33

అన్యోన్యం ప్రమమన్థు స్తే వివిశు ర్నగరం భయాత్,
పృష్ఠత స్తే సుసమ్మాధాగి ప్రేక్షమాణా ముహుర్దుహుః. 34

తేషు లజ్కాం ప్రవిష్టేషు రాక్షసేషు మహాబలాః,
సమేత్య హరయ స్సర్వే హనూమంత మపూజయన్. 35
పోఽపి ప్రహృష్ట స్తాన్ సర్వాన్ వైరీన్ ప్రత్యభిపూజయత్,
హనూమాన్ సత్త్వసమ్పన్నో యథార్హ మనుకూలతః. 36

వినేదుశ్చ యథాప్రాణం హరయో జితకాశినః,
చకర్షుశ్చ పున స్తత్ర సప్రాణా నపి రాక్షసాన్. 37

స వీరశోభా మభజ న్నహళపి
స్సమేత్య రక్షాంసి నిహత్య మారుతిః,

మూని శిష్యుని రాక్షసోత్తముడగు నా యకంపనుని శిరస్సునఁ గొట్టెను.

ఆ యకంపనుఁడు మహాపరాక్రమశాలి యగు నా హనుమంతునిచేఁ బరమకోపమున వృక్షంబుచే హతుడై నేలంబడి మృతినొందెను. 30

రాక్షసులందఱు అట్లు రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు నకంపనుఁడు నిహతుడై నేలంబడుటనుజూచి భూకంపముగలిగినప్పుడు వృక్షములు చలించునట్లు మిక్కిలియు దుఃఖితులయిరి. 31

ఆ రాక్షసులందఱు నట్లు పరాజయమునొంది యావానరులు వెంబడించి తఱుమఁ బరమభీతులయి యాయంధంబులు పాఱవైచి లంకకుఁ బరుగెత్తిరి.

ఆ రాక్షసులు తలవిరియఁబోసికొని సుభ్రాతులయి మానంబు విడిచి పరాజితులయి దేహమంతయుఁ జెరుటగాఱి నూర్పులుపుచ్చుచు నతివేగంబునఁ బరుగెత్తిరి. 32

ఆ రాక్షసులు పరాజయంబుగలుగుటజేసి మూఢులయి యెరింగింపఁ గొట్టుకొనుచు భయంబున మాటిమాటికి వెరుకకుఁ దిరిగిచూచుచు లంకాపురిం బ్రవేశించిరి. 33

ఆ రాక్షసు లందఱు లంకకుఁబోయిన పిమ్మట మహాబలశాలిగు నానరు లందఱుజేరి హనుమంతునిఁ బూజించిరి. 34

బలసంపన్నుడగు హనుమంతుఁడు సంతృప్తుడై “మీసాహాయ్యంబు ననే నాకు జయంబుగలిగినదిగాని వేఱుగాదు” అను మొదలగు నూటలచే నావానరుల నందఱు యథాయోగ్యంబుగా బదులు పూజించెను. 35

జయలక్ష్మీవిరాజమానులగు వానరులు హనుమంతుఁడకంపనుని వధించిన పంగతి యెల్లరకుం దేటపడఁ దమబలంబుకొలది సింహనాదంబులు గావించిరి.

ఆ సింహనాదములకు బలపంతు లగురాక్షసు లదరిపడిరి. 36

వాయుదేవుని కుమారుడగు నాహనుమంతుఁడు అట్లు రాక్షస సంహారంబుగావించి భయంకరుఁడును శత్రుసంహారకుఁడును మహాబలుఁడు నగు

మహాసురం భీమ మమిత్రనాశనం
యథైవ విష్ణుర్బలినం చమూముఖే.

3౮

అపూజయన్దేవగణాస్తదా కపిం
స్వయంచ రామోఽతిబలశ్చ లక్ష్మణః,
తథైవ సుగ్రీవముఖాగిష్టవజ్రమా
విభీషణశ్చైవ మహాబలస్తథా.

3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్పంచాశశ్సర్గః ౫౬.

సప్తపంచాశశ్సర్గః.

అకమ్పనవధం శ్రుత్వా క్రుద్ధో వై రాక్షసేశ్వరః,
కించి ద్వీపముఖ శ్చాపి సచివాంస్తా నుదైక్షత.

౧

స తు ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు మన్త్రిభి స్సంవిచార్య చ,
తతస్తు రావణగి పూర్వదివసే రాక్షసాధిపః.

౨

పురీం పరియయా లంకాం సర్వా స్థుల్తా నవేక్షితుమ్,
తాం రాక్షసగణై ర్దుష్టాం గుల్లే ర్బహుభి రావృతామ్.
దదర్శ నగరీం లంకాం పతాకాధ్వజమాలినీమ్,

3

రుద్ధాం తు నగరీం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః,
ఉవాచామర్షితగి కాలే ప్రహస్తం యుద్ధకోవిదమ్,

౪

పురస్కృపనివిష్టస్య సహసా పీడితస్య వా.

౫

సాన్యం యుద్ధా త్ప్రపశ్యామి మోక్షం యుద్ధవిశారద!

కైటభానురుసివధించిన మహావిష్ణువునబోలె సేనాముఖంబున వీరజిత్తువిరాజు
మానుడై యొంతయు వెలుంగుచుండెను. 30

అప్పుడు ఆహనుమంతుని ఆకాశంబునంబన్నియున్న దేవతలందఱుఁ
బూజించిరి. ఆట్లు రాముఁడును మహాబలకాలియగు లక్ష్మణుఁడును సుగ్రీవ
ప్రభృతులగు వానరవీరులును మహాబలుఁడగు విభీషణుఁడును మానుమంతు
సంతయు గౌరవించిరి. 31

ఇది యేఁబదియాఱవసర్గము.

ఏఁబదియేడవసర్గము.

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు అకంబునుడు వధింపఁబడిన సంగతిని
విని కుపితుడై కొంచెము దైన్యంబునంబొంది తనయొద్దనున్న మంత్రులం
జూచెను. 0

రాక్షసరాజుండు రావణుఁడు కొంచెముసేపు విచారమగున్నడై యుండి
యంత మంత్రులతో నాలోచించి పిమ్మటఁ బూర్వాహ్లాంబునలేచి సేనా
వ్యూహంబులఁ జూచుటకై లంకయంతయుఁ దిరిగెను. 1

ఆరావణుఁడు రాక్షససమూహంబులచే రక్షింపఁబడుచున్నదియుఁ
బెక్కుసేనావ్యూహములతోఁ గూడినదియు రాజవిహ్నింబులు వ్రాసిన
బెక్కిములతోను వట్టిబెక్కిములతోను ఒప్పుచున్నదియునగు లంకాపురి
సంతయుఁ జూచెను. 3

రాక్షసరాజుండు రావణుఁడు లంకచుట్టును వానరులు ముట్టడించి
యొండుటనుజూచి కుపితుడై సభామంటపమునకువచ్చి యుద్ధంబునఁ బండితుఁ
డగు ప్రహస్తంజూచి యిట్లని చెప్పెను. 4

యుద్ధపండితుఁడవగు ప్రహస్తుడా! శత్రు సైన్యంబులు తటాటన
వచ్చి ముట్టడించి పీడింపుచుండుపట్టణమునువిడిపించుటకు ఇతరు లెంతయౌ ధము
చేసినను అగునని నాకుఁ దోచదు. 5

అహం వా కుమ్భకర్ణో వా త్వం వా సేనాపతి ర్తమ. ౬

ఇద్ధృజిద్వా నికుమ్భా వా వహేయు ర్భార మిదృశమ్,

స త్వం బల మత శ్శీఘ్ర మాదాయ పరిగృహ్యచ. ౭

విజయాయాభినిర్యాహి యత్ర సర్వే వనాకసః,

నిర్యాణాదేవ తే నూనం చపలా హరివాహినీ. ౮

నర్దతాం రాక్షసేంద్రాణాం శ్రుత్వా నాదం ద్రవిష్యతి,

చపలా హ్యవినీతాశ్చ చలచిత్తాశ్చ వానరాః. ౯

స సహిష్యంతి తే నాదం సింహనాద మివ ద్విపాః,

విద్రుతే చ బలే తస్మి న్రామ స్సౌమిత్రిణా సహ. ౧౦

అవశస్తే నిరాలమ్బగి ప్రహస్త! వశ మేష్యతి,

ఆప త్సంశయితా శ్రేయో నతు నిస్సంశయీ కృతా. ౧౧

ప్రతిలోమానులోమం వా యద్వా నో మన్యసే హితమ్,

రావణే నైవ ము కసు ప్రహసో వాహినీపతిః. ౧౨

రాక్షసేంద్ర మువాచేద మసురేంద్ర మివోశనా,

ఇట్టికార్యము నేనుగాని కుంభకర్ణుడుగాని నానీసానాయకుడవగు
నీవుగాని యింద్రజిత్తుగాని వికుంభుడుగాని సాధింపవలెనుగాని యితరులచేత
గాదు. ౬

ఇందువలన నట్టిమహాబలసంపన్నుడనగునీవు క్షిప్రమున నేనను వెంట
బెట్టుకొని యావానరు లుండుస్థలంబుఁకుఁబోయి విజయంబునొందుము. ౭

నీవు యుద్ధంబునకు వెడలింతనే చపలులగు నావానరులందఱు రాక్ష
సోత్తములుగావించు సింహవాదధ్వనులనువిని భయంబునఁ బాఁగలరు. ౮

ఏనుఁగులు సింహగర్జనమును విని నహింపంకాలకట్లు చలించులును
యుద్ధశిక్షలనొందనివారలును జిత్తస్థైర్యములేనివారలునగు వానరులు నీ కంత
భయిని నహింప జాలరు. ౯

ప్రహస్తుఁడా! అట్లు వాన సేవయంతయుఁ బాఱిపోయినప్పటి
రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును దమమాటవినువార లెవ్వరును లేమింజేసి నిరాలంబు
లయి నీచేతం జిక్కుదురు. ౧౦

అయితే “యుద్ధముగావించిన జయమేవచ్చునని నియమములేదే; మర
ణంబునుఁ గలుగును; కావున దానిం గావింపకుండుటయే మేలు” అని
చెప్పుదువు; మనమిప్పుడు యుద్ధముగావింపకున్నను శత్రువులు మనల పధింపక
విడువరు; కావున యుద్ధంబుగావింపకున్న మరణంబుగలుగుట నిశ్చయము,
యుద్ధంబుగావించినచో మరణమే గలుగునని నిశ్చయములేదు; కావున
యుద్ధముచేయకుండుటకన్న యుద్ధమునేయంట మంచిది. ౧౧

నే నిప్పుడు చెప్పినదానికి విరుద్ధముగఁగాని యనుకూలముగఁగాని
నీ వేమని యభిప్రాయపడుచున్నావో, అది మాకుసప్తకము; దానింజెప్పుము.
అని రావణుఁడు ప్రహస్తునితోఁ జెప్పెను.

నేనానాయకుడగు ప్రహస్తుఁడు రావణుఁడు చెప్పినమాటను విని
శుక్రాచార్యుఁడు అసురరాజుతోఁ జెప్పనట్లు రాక్షసరాజుండగు రావణునితో
నిట్లని చెప్పెను. ౧౨

రాజన్మన్తితపూర్వం నగి కుశలై స్సహ మన్తీభిః. ౧౩
వివాద శ్చాపి నో వృత్త స్సమవేక్ష్య పరస్పరమ్,

ప్రదానేన తు సీతాయాః శ్రేయో వ్యవసితం మయా. ౧౪
అప్రదానే పున ర్యుద్ధం దృష్ట మేత త్తదైవ నః,
సోఽహం దానైశ్చ మానైశ్చ సతతం పూజిత స్త్వయా. ౧౫
పాన్వైశ్చ వివిధైః కాలే కిం న కుర్యాం ప్రియం తవ,

న హి మే జీవితం రక్ష్యం పుత్రదారధనాని వా. ౧౬
త్వం పశ్య మాం జుహూష స్తం త్వదర్థం జీవితం యుధి,

వేదముక్త్యా తు భర్తారం రావణం వాహినీపతిః. ౧౭
ఉవాచేదం బలాధ్యక్షా నృహ స్తగి పురతః స్థితాన్,

సమానయత మే శీఘ్రం రాక్షసానాం మహద్బలమ్. ౧౮
మద్బాణాశనివేగేన హతానాం చ రణాజరే,
అద్య తృప్యస్తు మాంసాదాగి పక్షిణగి కాననౌకసామ్. ౧౯

ఇత్యుక్తా స్తే ప్రహస్తేన బలాధ్యక్షాగి కృతత్వరాః, ౨౦
బల ముద్యోజయామాసు స్తస్మి న్రాక్షసమన్దిరే.
సా బభూవ ముహూర్తేన తిగ్ధనానావిధాయుధైః,
లజ్కా రాక్షసవీరై స్తై ర్గజై రివ సమాకులా. ౨౧

ఓక్షణుడు మృతసంజీవినిచే బ్రతికింపబడుట. 436.
తాత్పర్యము.

రాక్షసరాజులవగు రావణుడా ! ఈసంగతి మున్ను సమర్థులగు మంత్రులతోగూడ నాలోచించిన విషయమే కదా ! దీని గుఱించియే మాకు మతభేదముగలిగి జగదముగూడ నైనది. ౧౩

సీత నిచ్చినచో మేలుగలుగునని నేను నిశ్చయించియే యుంటిని; సీత నివ్వనిచో యుద్ధంబుగలుగునని నీసంగతి మున్ను మాకుఁ జెలిసినదే. ౧౪

నీచేత దానంబులను సత్సానంబులను సాంత్యపచనంబులను నానా విధంబుల నెల్లప్పుడును బూజితుండగు నట్టి నేను గాలమువచ్చినప్పుడు నీకుఁ బ్రియంబగుకార్యంబును దేసిఁజేయను ? ఏదిగాని గావించెదను. ౧౫

నాకు బ్రాణమును గొడుకులను భార్యలను ధనములను రక్షించుకొన వలసినదిలేదు. నీకార్యము గావించుట యొకటియే నాకుఁ గావలసినది. ఇదిగో నీకొఱకు యుద్ధమునందుఁ బ్రాణమును గూడ విడువఁగోరెదను జాదుము. అని ప్రహస్తుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౧౬

నేనానాయకుండగు ప్రహస్తుఁడు రాక్షసరాజుండగు రావణునితో నీప్రకారంబునంజెప్పి తనముందటనున్న సేనాధ్యక్షులంజూచి యామాటం జెప్పెను. ౧౭

అసంతంబగు నారాక్షససేనను శిఘ్రముగాఁ దీసికొనిరెండు. ౧౮

ఇప్పుడు మాంసభక్షకంబులగు వక్షులు యుద్ధభూమియందు వజ్రముల వంటి నాబాణములచే వధింపఁబడిన వానరులమాంసములను దనివిదీరం దిని తృప్తిఁబొందగలవు. అని ప్రహస్తుఁడు సేనాధ్యక్షులతోఁ జెప్పెను. ౧౯

ఆ సేనాధ్యక్షులు ప్రహస్తుఁడు చెప్పినమాటను విని అతిత్వరగా నా లంకానగరంబున రాక్షససేనలం గూర్చిరి. ౨౦

అంత మహారాత్మకంబున నాలంకాపురియంతయు మత్తగజా కారులును దీక్షములగు నానావిధాయుధంబులు ధరించిన వారలునగు రాక్షస వీరులచే నిండినదయ్యె. ౨౧

హృతాశనం తర్పయతాం బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్కృతామ్,
ఆజ్యగన్ధప్రతివహ స్సురభి ర్హారతో వహా.

౨౨

స్రజశ్చ వివిధాకారా జగృహు స్త్వభిమస్త్రితాః,
సన్ధ్రామసజ్జా స్సంహృష్టా ధారయ న్నాక్షసా స్తదా,

౨౩

సథసుష్మాః కవచినో వేగా దాప్లుత్య రాక్షసాః,
రావణం ప్రేక్ష్య రాజానం ప్రహస్తం పర్యవారయన్.

౨౪

అథామస్త్ర్య చ రాజానం భేరీ మాహత్య భైరవామ్,
ఆరురోహ రథం దివ్యం ప్రహస్త స్సజ్జకల్పితమ్.

౨౫

హయై ర్తహాజవై ర్యుక్తం సమ్యక్సూత సుసంయుతమ్,
మహాజలదస్థోషం సాక్షౌ చ్చన్ద్రాగ్రభాస్వరమ్,

౨౬

ఉరగధ్వజదుర్ధ్వం సువరూఢం స్వవస్కురమ్,
సువర్ణజాలసంయుక్తం ప్రహస్త మివ శ్రియా.

౨౭

తత స్తం రథ మాస్థాయ రావణార్చితశాసనః,
లజ్కాయా నిర్యయా తూర్ణం బలేన మహతావృతః.

౨౮

తతో దున్దుభినిరోషః పరస్యనినదోపమః,
వాదిత్రాణాం చ నినదః పూరయన్నివ సాగరమ్.

౨౯

శుశ్రువే శజశ్చైవ ప్రయాతే వాహినీపతౌ,
నినదస్త స్వరస్థోరా న్నాక్షసా జగ్ధు రగ్రతః.

౩౦

భీమరూపా మహాకాయాగి ప్రహస్తస్య పురస్సరాః,

అప్పుడు రాక్షసవీరులు అన్ని హోత్రమున జమావహములగు హోమములు సేయుటవలనను బ్రహ్మణుల గంధపుష్పాక్షతాదులఁ బూజించుట వలనను అచ్చట వాయువు ఆజ్యగంధముతోను పుష్పాదిగంధముతోనుం గూడి మనోహరముగా వీచినది. ౨౨

అప్పుడు యుద్ధసన్నద్ధులగు రాక్షసులు సంతుష్టులయి విజయప్రదం బగునటుల నభీమాత్రితుములగు నానావిధములయిన పుష్పహాలికలం దీసి ధరించిరి. ౨౩

రాక్షసవీరులు ధనుస్సులను గవచంబులను ధరించి రాక్షసరాజుడగు రావణుని కభివందనంబు గావించి ప్రహస్తునిం బరవేష్టించి నిలిచిరి. ౨౪

అంతఁ బ్రహస్తుఁడు రాక్షసరాజుండగు రావణునివీడ్కొని భయంకరాకారంబగు భేరిని వాయించఁజేసి దివ్యంబును యుద్ధసన్నద్ధంబు గాఁగఁజేసి బడినదియు మహావేగంబులగు గుఱ్ఱములు పూన్చినదియు సమర్థుడగు సారథిగలదియు సుబద్ధసంధిబంధమును మహామేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగలదియుఁ గంద్రసూర్యులుంబోలె వెలుగుచుండునదియు సర్వధ్వజోభిక్తంబును దుర్ధర్మంబును మంచితకప్పుగలదియుఁ జక్కనిచక్రములుగలదియు బంగారు కిటికీలతోఁ గూడినదియుఁ గాంతిచే నితరపదార్థంబులంజూచి పరిహసించునట్లు చూపట్టుచున్నదియు నగు మహారథము నారోహించెను. ౨౫ ౨౬

అంత నాప్రహస్తుఁడు రావణునిచే నాజ్ఞాపించఁబడినవాడై యా రథంబు నారోహించి యనంతంబగు నైస్యమంగూడి శీఘ్రంబున లంకా పట్టణంబుననుండి వెడలెను. ౨౭

అంతఁ బ్రహస్తుఁడు వెడలునప్పుడు మేఖగర్జనంబుంబోలు భేరి ధ్వనియు నానావిధవాద్యంబులశబ్దమును శంఖధ్వనియు సముద్రంబు నుప్పొంగఁజేయునట్లు దిక్కులునిండి చెలంగినవి. ౨౮

ప్రహస్తపురస్సరులగు భయంకరాకారులును మహాకాయులుడైన రాక్షసులు భయంకరధ్వని గలుగునట్లు సింహసాదంబులుసేయుచుఁ బ్రహస్తు ముందటం బోయిరి. ౩౦

నరాంతకః కుమ్భహను ర్హవానాద స్సమున్నతః. 30

ప్రహస్తసచివా హ్యేతే నిర్యయుః పరివార్య తమ్,
 పూర్ణేనైవ సుఖూరేణ పూర్వద్వారా త్స నిర్యయా. 31
 గజయూథనికా శేన బలేన మహతా వృతః,

పాగర ప్రతిమాఘేన వృత స్తేన బలేన సః. 32

ప్రహస్తా నిర్యయా తూర్ణం కాలాంతయమోషమః,

తస్య నిర్యాణఘోషేణ రాక్షసానాం చ నర్దతామ్. 33
 లక్ష్మాయాం సర్వభూతాని వినేదు ర్వికృతై స్స్వరైః,

వక్త్రమాకాశమావిశ్య మాంసశోణితభోజనాః. 34

మణ్డలా న్యపసవ్యాని ఖగా శ్చక్రా రథం ప్రతి,
 వమస్త్యగి పావకజ్వాలా శ్చివా ఘోరా వవాశిరే. 35

అన్తరిక్షాత్పాతోల్కా వాయుశ్చ పరుషో వవౌ,

అన్యోన్య మభిసంరభౌ గ్రహశ్చ న చకాశిరే. 36

మేఘాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా రథస్యోపరి రక్షసః,
 వవృషా రుధిరం చాస్య సిషిచుశ్చ పురస్సరాన్. 37

కేతుమూర్ధని గృధ్రోన్య నిలీనో దక్షిణాముఖః,
 తుదన్నుభయతగి పార్శ్వం సమగ్ర మహర త్ప్రభామ్. 38

పారథే ర్భహుశ శ్చాస్య సజ్జామ మనగాహతః,

నరాంతకుఁడును గుంభహనుఁడును మహానాదుఁడును సమున్నతుఁడును నను నీ ప్రహస్తునిమంత్రులు నలువురును బ్రహస్తునిం బరివేష్టించి నడచిరి.

ఈ ప్రహస్తుఁడు పూర్వాములుగాఁ దీర్పబడినదియు గజసమూహముతో సమానమయినదియు మహాభయంకరమునగు నమ్మహాసేనంగూడి యుద్ధంబునకు వెడలెను.

ప్రళయకాలమునందు సమస్త భవంచమును నశింపజేసెను యమమిం బోలునట్టి యీ ప్రహస్తుఁడు సమద్రప్రవాహంబునాటి యమ్మహాసేనంగూడి శిఖ్రంబునంబోయెను. 33

ఆ ప్రహస్తుఁడును రాక్షసులను బ్రయాణకాలంబునఁ గావించిన సింహ నాదంబులధ్వనికి లంకయందలి సమస్తజాతువులును భయపడి వికృతస్వరంబుగా నఱచినవి. 34

మాంసరక్తాహారంబులగు పక్షులు మేఘరహితంబగు నాకాశంబునంజేరి రథంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ జూట్టినవి. 35

నక్కలు భయంకరాకారంబులయి నోట నగ్నిజ్వాలలుగ్రక్కుచు నఱచినవి. 36

అకాశంబుననుండి కొఱివిగట్టియవంటి లేజన్ముపడినది; నాయువును బరువంబుగా వీచెను.

చంద్రసూర్యాదిగ్రహములును బరస్పరము యుద్ధముసేయుచు సంత మాత్రము ప్రకాశింపకుండినవి. 37

మేఘములు పరువముగా గర్జించుచు నా ప్రహస్తునిరథంబుమీఁద నతని ముందు నడచువారలఁ తడియునట్లు నెత్తురువాన గురిసినవి. 38

గద్దయొకటి ప్రహస్తునిధ్వజాగ్రంబు దక్షిణాభిముఖంబై వ్రాసి రెండు టెక్కలును ముక్కుతో గీతుకొనుచు నిలిచెను; దానింజూచి ప్రహస్తుఁడు ముఖకాంతియంతయువీడి వివర్ణముఖుడయ్యె. 39

పెక్కుమార్లుయుద్ధంబునందు సారథ్యము గావించి లేచినవాఁడును

తండ్రి తాతలనాటనుండి సారథ్యమునేయుటయే జీవనముగాయల కులంబునఁ
బుట్టుటచే సారథ్యంబున నతిసమర్థుడని చెప్పఁదగినవాఁడును అశ్వగతి
శిక్షయందు బండితుఁడునగు నా ప్రహస్తుని సారథిచేతనుండి మునిగోల
తటాలన నేలఁబడినది. ౪౦

బయలు వెడలఁగప్పడు ప్రహస్తునికి అష్టవసువులకునుగూడ దుర్లభం
బయి వెలుఁగునట్టి యేకాంతిగలిగియుండినదో ఆకాంతి ముహూర్త మాత్రం
బున నశించి ప్రహస్తుఁడు వివర్ణుడై నిరుత్సాహుడయ్యె. సమభూమియందే
యతనిగొఱుంబులు జాటి పడినవి. ౪౧

ప్రఖ్యాతంబులగు బలపారుషంబులుగల ప్రహస్తుఁడువచ్చుటంజూచి
వానరనైకికులు నానావిధాయుధంబులు ధరించి యుద్ధంబున కెదురునిలిచిరి.

అంత వానరులు ఆయుధార్థమయి వృక్షంబులం బెకలించుటచేతను
బెడ్డపెడ్డతాలం దీయటచేతను దుమలంబగు మహాధ్వని గలిగినది. ౪౩

రాక్షసులను వానరులను బరమకోరాహలంబున సింహనాదంబులు
నేయుచు నట్లిరువాఁగలనైన్యములును సంతృప్తంబులయ్యుండినవి.

వేగవంతులను సమర్థులను నావానరరాక్షసుల మహాధ్వని నింగి
ముట్టి చెలంగినది. ౪౪, ౪౫

అంత దుష్టబుద్ధియగు ప్రహస్తుఁడు విజయంబుపొందుటకై వానర
రాజుండగు సుగ్రీవునిసేవయొద్దకుఁబోయి శలభం బగ్నిహోత్రమును బ్రవే
శించునట్లుఅంతకంతకు వృద్ధిబొందుచుండు వేగంబుగల యమృతసేనం బ్రవే
శించెను. ౪౬

ఇది యేఁబదియేడవసర్గము.

ఏఁబదియొనిమిదవసర్గము.

అంత శత్రువులనడఁగఁ ద్రొక్కనట్టి రామఁడు భయంకరపరాక్రముఁ

ఉవాచ సస్థితం రామో విభీషణమరిష్టమః, ౧

క ఏషస్సుచుహాకాయో బలేన మహతా వృతః.
ఆచక్ష్య మే మహాబాహూ! వీర్యవంతం నిశాచరమ్. ౨

రాఘవస్య వచ శ్శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీషణః,
ఏష సేనాపతి స్తస్య ప్రహస్తో నామ రాక్షసః. 3

లజ్జాయాం రాక్షసేష్టస్య త్రిభాగబలసంవృతః,
వీర్యవానస్త్రవి చూఛరః ప్రఖ్యాతశ్చ పరాక్రమే. ౪

తతః ప్రహస్తం నిర్యాన్తం భీమం భీమపరాక్రమమ్,
గర్జన్తం సుమహాకాయం రాక్షసై రభిసంవృతమ్. ౫
దదర్శ ఘహతీ సేనా వానరాణాం బలీయసామ్,
అతిసంజాతరోమాణాం ప్రహస్త మభిగర్జితామ్. ౬

ఖడ్గశక్త్యైష్టిబాణాశ్చ శూలాని ముసలాని చ,
గదాశ్చ పరిఘాగిస్త్రాసా వివిధాశ్చ పరిశ్వభాః. ౭
ధనూంపి చ విచిత్రాణి రాక్షసానాం జయైషిణామ్,
ప్రగృహీతాన్యశోభన్త వానరా నభిధావతామ్. ౮

జగృహుగి పాదపాంశ్చాపి పుష్పితా న్యానరర్షభాః,
శిలాశ్చ విఫులా దీర్ఘా యోధుకామాగి ప్లవజ్జమాః. ౯

డగు ప్రహస్తాడు వచ్చుటంగని చిఱుగవు మోమునందనర విభీషణుఁ జూచి యిట్లని చెప్పెను.

మహాబాహుండనగు విభీషణుండా! మహాకాయుండగు నీరాక్షసుడు గొప్పసేయగూడి వచ్చుచున్నాడు. ఈతఁ డెవ్వఁడు? ఇతఁడు మిక్కిలియూఁ బరాక్రమంబుగలవాడని తోచుచున్నది. ఇతనిం జెప్పము. అని రాముఁడు విభీషణు నడిగెను.

విభీషణుఁడు రామునిమాటలు విని యిట్లని బయలుపెప్పెను.

ఈ రాక్షసుడు రావణుని సేనానాయకుడు. ఇతనిపేరు ప్రహస్తాడు.

లంకయందు రాక్షసరాజుండగు రావణుని నైన్యంబునందు మూడవ భాగ మిప్రహస్తుని యధీనముగా నుండుచు ఇతఁడు బలవంతుఁడు అస్త్రములం దెలిసినవాడు. శూరుఁడు. పరాక్రమంబునను బేరుబొందినవాడు అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

అంతఁ దనుపైకివచ్చుచున్న భయంకరాకారుఁడును భయంకరపరాక్రముఁడును సింహనాదంబులు సేయుచున్న వాడును మహాకాయుఁడును బెక్కు రాక్షసవీరులతోఁగూడిన వాఁడునగు ప్రహస్తునిం జూచి బలవంతులగు వాసర వీరులూ పరమకుపితులయి ప్రహస్తుం బేర్కొని సింహనాదంబులు గావించిరి.

అప్పుడు వాసరులమీదికిఁ బరుగెత్తుచు జయంబుగోరి యుద్ధంబున కుపక్రమించిన రాక్షసవీరులుధరించిన ఖడ్గంబులు శక్తులు నష్టములు బాణంబులు శూలంబులు ముసలంబులు గదలుఁ బరిఘంబులుఁ బ్రసాంబులు నానావిధములయిన పరశ్శర్పణంబులు మొదలగు నాయుధంబులు ఎంతయుఁ బ్రకాశించుచుండినవి.

వాసరోత్తములు యుద్ధంబు సేయుటకై పుష్పితంబులగు వృక్షములను విశాలంబులును దీర్ఘంబులు నగు జాల్మను బట్టుకొని నిలిచిరి.

తేషామన్యోన్యమాసాద్య సజ్జామ స్సుమహా నభూత్,
బహూనామశ్చ వృష్టిం చ శరవృష్టిం చ వర్షతామ్. ౧౦

బహవో రాక్షసా యుద్ధే బహూ న్వాసరయూథపాన్,
వాసరా రాక్షసాంశ్చాపి నిజఘ్నర్భహవో బహూన్. ౧౧

శూలైః ప్రమథితాః కేచిత్కేచిచ్ఛ పరమాయుధైః,
పరిహైరాహతాః కేచిత్కేచి చ్చిన్నాః పరశ్వతైః. ౧౨

విరుచ్ఛాప్తసాగ కృతాః కేచిత్పతితా ధరణీతలే,
విభిన్నహృదయాః కేచిదిమసంధానసందితాః. ౧౩

కేచి ద్ద్విధాకృతాః ఖడ్గైః సుధర్మైః పతితా భువి,
వాసరా రాక్షసై శూలైః పార్శ్వత శ్చావదారితాః. ౧౪

వానరైశ్చాపి సంక్రుద్ధై రాక్షసౌఘా స్సుమంతైః,
పాదపై ర్గిరిశ్మడైశ్చ సంపిష్టా వసుధాతలే. ౧౫

వజ్ర స్ఫుటలై ర్హస్తై ర్మృగభిశ్చ హతా భృశమ్,
వేము శ్శోణిత మాస్యేభ్యో విశీర్ణదశనేక్షణాః. ౧౬

ఆ ర్తస్వనం చ స్వనతాం సింహనాదం చ నర్దతామ్,
బభూవ తుముల శ్శబ్దో హరీణాం రక్షసాం యుధి. ౧౭

వాసరా రాక్షసాః క్రుద్ధా వీరమార్గ మనువ్రతాః,
విప్రతనయనాః కూరశ్చక్రః కర్ధాణ్యభీతవన్. ౧౮

న రా న్తకగి కుమ్భహను ర్మహానాదస్సమున్నతః,

అట్లు ఆవాసరరాక్షసులు ఒండొరులం గలసి శిలావర్షంబును గురి
యొచ్చు బెసంగ వారంభింపుడుఁ బోరు ఘోరంబయ్యె. ౧౦

అప్పుడు యొద్దమునందు రాక్షసులు పెక్కుండువానరుల ననేకుల
వధించిరి; అట్లు వానరు లనేకులు అనేకరాక్షసుల వధించిరి. ౧౧

వానరులు కొందఱు రాక్షసులచే శూలంబుల వధింపఁబడిరి. కొందఱు
చక్రములచేఁ జంపఁబడిరి. కొందఱు పరిఘంబులవధింపఁబడిరి. కొందఱు
గొడ్డళ్లచే ఛేదింపఁబడిరి. ౧౨

కొందఱు గతప్రాణులుగాఁ జేయఁబడి నేలంబడిరి. కొందఱు బాణంబు
లచేఁ గొట్టఁబడినవారలయి గుండియలుపగిలి ప్రాణంబులు విడిచిరి. ౧౩

కొంతఱు వానరులు రాక్షసులచే ఖడ్గంబుల చెండుతునియలుగా ఖండిం
పఁబడినవారలయి యెగురుచు నేలంబడిరి. కొందఱు వానరులు పార్శ్వ
భాగంబుల శూలంబులచే విధానింపఁబడినవారలయి మృతఁబడిరి. ౧౪

అప్పుడు వానరులను బరమకుపితులయి రాక్షసులను గుంపుగుంపుగా
వృక్షములచేతను బర్వతశిఖరంబులచేతను జూర్జముగావించి రూపు మాపిరి.

కొందరు రాక్షసులు వానరులచే వజ్రస్పర్శంబులగు పిడికిళ్లఁ బొడవం
బడి దంతములును గన్నులును రాలి నోట నెత్తురుగ్రక్కుకొనుచు నేలం
బడిరి. ౧౫

యొద్దంబున వానరరాక్షసులు కొందఱు దెబ్బదిన్నప్పడు రోదనము
నేయొచ్చుఁ గొందఱు జయమునొంది సింహనాదంబు నేయొచ్చునుండిరి.
అశబ్దంబు తుములంబై నింగిముట్టి చెలంగినది. ౧౬

వానరులు రాక్షసులు నందఱును క్రుద్ధులయి వీరమార్గంబు ననుసరించి
కన్నులు గిఱగిఱింపిరిగ భయంకరాకారలయి నిర్భయంబుగా యొద్దంబు
గావించిరి. ౧౭

నరాంతకుఁడును గుంభవానుఁడును మహానాదుఁడును నమున్నతుఁ

వతే ప్రహస్తసచివాస్సర్వే జఘ్నుర్వనౌకసః.

౧౯

తేషా మాపతతాం శీఘ్రం నిఘ్నతాం చాపి వానరాన్,
ద్వివిధో గిరిశృణ్గేణ జఘా నైకం నరాన్తకమ్.

౨౦

దుర్ముఖగ పున రుత్థాయ కపి స్స విఘ్నద్రుమమ్,
రాక్షసం క్షీప్రహస్తస్తు సమున్నత మహాధయత్.

౨౧

జామ్బవాం స్తు సుసంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్,
పాతయామాస తేజస్వీ మహానాదస్య వత్ససి.

౨౨

అథ కుమ్భహను స్తత్ర తారేణాసాద్య వీర్యవాన్,
వృక్షేణాభిహతో మూర్ధ్ని ప్రాణాన్ సంత్యాజయ ద్రణే.

౨౩

అమృత్యమాణ స్తత్కర్త ప్రహస్తో రథమాస్థితః,
చకార కదనం ఘోరం ధనుష్పాణి ర్వనౌకసామ్.

౨౪

ఆవర్త ఇవ సంజజ్ఞే ఉభయో స్సేనయో స్తదా,
క్షుభితస్యప్ర మేయస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః.

౨౫

మహతా హి శరౌఘేణ ప్రహస్తో యుద్ధశోవిదః,
అర్దయామాస సంక్రుద్ధో వానరాన్పరమాహవే.

౨౬

వానరాణాం శరీరైశ్చ రాక్షసానాం చ మేదినీ,
బభూవ నిచితా ఘోరా పతితై రివ పర్వతైః.

౨౭

సా మహీ రుధిరౌఘేణ ప్రచ్ఛన్నా సంప్ర కాశతే,
సంఘన్నా మాధవే మానీ పలాశై రివ పుష్పితైః.

౨౮

దును ఈ ప్రహస్తమంత్రులు నల్వరును జేలరేగి వానరుల నానావిధంబుల వధించిరి. ౧౯

ఆనరాంతకకుంభహనుమహా నాదసమున్నతు లట్లు చెలరేగి వానరుల వధింపుచుండుటం జూచి ద్వివిదుఁడు పర్వతశిఖరముచే వారలలో నరాంతకు నొక్కని వధించిపుచ్చెను. ౨౦

శిశుముగాఁ గార్యములు చేయునట్టి దుర్ముఖుఁడు పెద్దవృక్షము నొకటిఁ బెకలించి సమున్నతుఁడను రాక్షసుని వధించెను. ౨౧

మహాపరాక్రమశాలియగు జాంబవంతుఁడు పరమకుశితుఁడై పెద్ద జాయి నొకటి దీసి మహానాదుని అొమ్ము పై వైవ సతఁడు నేలం గూలెను.

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడగు మంభహనుఁడు తారునిచే వృక్షంబున శిరస్సునందుఁ బ్రహరింపఁబడినవాఁడై నేలంబడి ప్రాణంబులు విడిచెను.

ప్రహస్తుఁడును రథంబుననుండి యిట్లు కనమంత్రులు నల్వరును హతులగుటంజూచి దాని నోర్వకాలక ధనుర్ధరుఁడై వానరులతో భయంకరం బుగా యుద్ధముగావించెను. ౨౨

ప్రళయకాలమునం దప్రమేయంబగు సముద్రం బుహ్లాంగనష్టాదు గలుగుమహాభద్వనివలె ఆరెండు సేనలయందును అయ్యుద్ధంబునంబుట్టిన మహా భద్వనియు భయంకరంబై యొప్పినది. ౨౩

యుద్ధంబునందుఁ బండితుఁడగు ప్రహస్తుఁడు పరమకుశితుఁడై యమృతా యుద్ధంబునందు ఆసంఖ్యంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించి వానరుల నొప్పించెను. ౨౪

పర్వతాకారంబులగు వానరరాక్షసుల శరీరంబులు పడియుండుటచే నాయుద్ధభూమియంతయు భయంకరాకారంబులు యుండినది. ౨౫

అయ్యుద్ధభూమియంతయు నెత్తురుచే నిండియుండుటవలన నది పసంత బురుగునగుచుండుట ముప్పించిన పరాశవృక్షంబులచే నిండినట్లు ప్రకాశింపు చుండినది. ౨౬

హతనీరాఘవస్తాం తు భగ్నాయుధమహాద్రుమామ్,
 శోణితౌఘమహాతోయాం యమసాగరగామినీమ్. ౨౯
 యకృత్ స్త్రీహమహాపజ్జాం వినికీర్ణాస్త్రశైవలామ్,
 భిన్నకాయశిరోమీనా మజ్జావయవశాద్వలామ్. 30
 గృధ్రహంసగణాకీర్ణాం కజ్జుపారససేవితామ్,
 మేదగిఫేనసమాకీర్ణా మార్తస్తనితనిస్వనామ్. 31
 తాం కాపురుషదుస్తారాం యుద్ధభూమిమయీం నదీమ్,

నదీ మివ ఘనాపాయే హంససారససేవితామ్. 32

రాక్షసాగి కపిముఖ్యాశ్చ తేరు స్తాం దుస్తరాం నదీమ్,

యథా పద్మరజోద్వస్తాం నభినీం గజయూథపాః. 33

తత స్సృజంతం బాణౌఘాన్ప్రహంతం స్యన్దనే స్థితమ్,
 దదర్శ తరవా నీలో వినిఘ్నంతం ప్లవజ్గమాన్. 34

ఉద్ధూత ఇవ వాయుగి ఖే మహాదభ్రబలం బలాత్,
 సమీక్ష్యౌభిద్రుతం యుద్ధే ప్రహస్తౌ వాహినీపతిః. 35

రథేనాదిత్యవర్ణేన నీలమేవాభిదుద్రువే,
 స ధను ర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠో వికృష్య పరమాహవే. 36

నీలాయ వ్యసృజ ద్బాణాన్ప్రహస్తౌ వాహినీపతిః,
 తే ప్రాప్య విశిఖా నీలం వినిర్భిద్య సమాహితాః. 37

హతులయిన యిరువారుగవీరులసమూహములే తీరములుగాగలదియు విజిగినయాయుధములే తీరవృక్షములు గాగలదియు నెత్తురే జలముగాగలదియు యశృష్టిహములను మాంసములే యడునుగాగలదియు బ్రేగులేపా.చి.తీ.గెలుగాగలదియు తెగివడిన నేహఖండములు శిరస్సులునే మత్స్యములుగాగలదియు వ్రేళ్లుమొదలగు నవయవంబులే పచ్చికగాగలదియు గడ్డలే హంసలుగాగలదియు పులుగులే సారసంబులుగాగలదియు మేదస్సే నురుగుగాగలదియు చెట్టలు దిన్నవారలయేడ్పులే ధ్వనిగాగలదియు యముడను సముద్రమునంగలయైనదియు బిజికివాండ్రకు దాటునలనిగానిదియనగు యుద్ధభూమియను మహానదిని అవ్వనరరాక్షసులు ప్రవహింపజేసిరి. 30

రాక్షసులును వానరవీరులునుశరదృగువునందు హంససారసపక్షులతో నొప్పచుండునదిని సులభంబుగా దాటునట్లు దుస్తరంబగు నయ్యుద్ధభూమి నదిని దాటిరి. 31

మదపుట్రేకుగులు కమలములవరాగము పడియుండుటచే వర్ణాంతరము నొందిన తామరకొలంకుల దాటి యెట్టినినేహము గలవగునట్లు అవ్వనర రాక్షసులు అయ్యుద్ధభూమిం దిగినట్టి రక్తవర్ణములయిన దేహములుగలవారలయిరి. 32

అంశ నట్లు రథగతుడై బాణంబులనేకంబులు ప్రయోగించుచు వానరులవధించుచున్న ప్రహస్తుని నీలుండు చూచెను. 33

సేనానాయకుడగు ప్రహస్తుడు అకాశంబున నుద్ధాతంబగు వాయువు మేఘసమూహంబుపై కడరునట్లు తనపైకడరిన నీలుంజూచి సూర్యప్రభంబగు రథంబుతో నానీలునిమీఁదికే పోయెను. 34

ధనుర్ధరులతో నుత్తముడగు రాక్షససేనానాయకుడగు నాప్రహస్తుడు ఉత్తమంబగు ధనుస్సు నాకర్ణాంకము నాకర్నించి నీలునిపై బాణంబులు ప్రయోగించెను. 35

మహావేగంబులును కుపితంబులగు సర్పంబులువలె నతితీక్షణంబులగు

మహీం జన్తు ర్మహావేగా రుషితా ఇవ పన్నగాః,

నీల శృరై రభిహతో నిశితై ర్జ్వలనోపమైః. ౩౮

స తం పుమదుర్ధ్వ మాపతంతం మహాకపిః,

ప్రహస్తం తాడయామాస వృక్షముత్పాట్య వీర్యవాన్. ౩౯

స తేనాభిహతగి క్రుద్ధో నద న్రాక్షసపుజవః,

వవర్ష శరవర్షాణి ప్లవజ్ఞానాం చమూపతౌ. ౪౦

తస్య బాణగణా ఘోరా న్రాక్షసస్య మహాబలః,

అపారయ న్వారయితుం ప్రత్యగృహ్లాన్నిమిలితః. ౪౧

య తైవ గోవుషో వర్షం శారదం శీఘ్ర మాగతమ్,

ఏవ మేవ ప్రహస్తస్య శరవర్షం దురాసదమ్. ౪౨

నిమిలితాక్ష స్పహసా నీల స్సేహే సుదారుణమ్,

రోషిత శృరవర్షేణ సాలేన మహతా మహాన్. ౪౩

ప్రజఘాన హయా న్నీలగి ప్రహస్తస్య మనోజవాన్,

తత స్స చాఽముద్వృహ్య ప్రహస్తస్య మహాబలః. ౪౪

బభృజ్ తరసా నీలో ననాద చ పునగిపునః,

విధను స్తు కృత స్తేన ప్రహస్తో వాహినీపతిః. ౪౫

ప్రగృహ్య ముసలం ఘోరం స్యద్దనాదవపుష్టువే,

తావుభౌ వాహినీముఖ్యౌ జాతవైరా తరస్వినౌ. ౪౬

స్థితౌ క్షతజిద్ధిగాఙ్గా ప్రభిన్నావివ కుష్టరౌ,

నాబాణంబులు లక్ష్యంబుదప్పుక నీలనిదేహంబు బ్రవేశించి యావఃకిఁ
బోయి భూమిం బ్రవేశించినవి. 32

మహాపరాక్రమకాలియగు నానీలుఁడు అట్లు తీక్షణంబులయిన నివృ
పంటి బాణంబులఁ గొట్టబడినవాఁడై కోపించి వృక్షము నొకటిఁ బెకలించి
తనపైకి వచ్చుచున్న దుర్గర్వుడగు ప్రహస్తుం బ్రహరించెను. 3౮, 3౯

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు సాప్రహస్తుఁడు అట్లు వృక్షంబునఁ గొట్టబడి
కోపించి సింహనాదంబునేయుంచు వానరసేనానాయకుడగు నీలనివై బాణ
వర్షంబులు గురిపించెను. ౪౦

మహాబలకాలియగు నీలుఁడు భయంకరాకారంబులగు సాప్రహస్తుని
బాణసమూహంబుల నివారింప నశక్తుఁడై కన్నులు మూసికొని యన్నిటిని
నహించుచుండెను. ౪౧

ఆ.బోతు శరదృతువునందలి వర్షంబును ఎంతమాత్రము సరకునేయక
నహించునట్లు నీలుఁడు ప్రహస్తుఁడు ప్రయోగించిన భయంకరంబగు బాణ
వర్షంబును ఎంతమాత్రము సరకునేయక కన్నులుమూసికొని నహించి
యుండెను. ౪౨

మహాబలుడగు నీలుఁడు ఆ బాణవర్షంబునకుఁ గోపించి యొక్క
మహావృక్షంబుగొని మనోవేగంబులకు ప్రహస్తుని గుఱ్ఱంబులను వధించెను. ౪౩

ఆంత మహాబలకాలియగు నీలుఁడు వేగంబున సాప్రహస్తునిచేతి
ధనుస్సు నొడిసిపట్టుకొని విఠిచివైచి పెక్కుమాఱులు సింహనాదంబు
గావించెను. ౪౪

రాక్షససేనానాయకుడగు ప్రహస్తుఁడు అట్లు నీలునిచే విరథుఁడును
విధనుష్కండును గావించఁబడి భయంకరంబగు మునలంబు చేతంగొని రథంబున
నుండి నేల కుఱివెను. ౪౫

పరస్పరబద్ధవైరులును బీషంతులును నెత్తుటం దడిసిన దేహముగల
వారలనగు నావానరరాక్షససేనానాయకులు నీలప్రహస్తు లిద్దఱు మదపు
టేసుగులుంబోలె నొండొరులం దాఁకి నిలిచిరి. ౪౬

- ఉల్లిఖంతా సుతీక్షణాభి ర్దంష్ట్రాభి రితరేతరమ్. ౪౭
- సింహశార్దూలసదృశౌ సింహశార్దూలచేష్టితః,
విక్రాంతజయశా వీరౌ సమరే వ్యనివర్తినౌ. ౪౮
- కాఙ్క్షమాణౌ యశశి ప్రాప్తుం వృత్ర వాసవయౌ స్సమా,
ఆజఘాన తదా నీలం లలాటే ముసలేన సః. ౪౯
- ప్రహస్తగి పరమాయ త్త స్తస్య సుస్రావ శోణితమ్,
తత శ్శోణితదిగ్దాఙ్గి ప్రగృహ్య సుమహాతరుమ్. ౫౦
- ప్రహస్త స్తోఽసీ కుద్ధో విససజ్జ మహాకపిః,
త మచిన్త్య ప్రహరం స ప్రగృహ్య ముసలం మహత్ . ౫౧
- అభిదుద్రావ బలినం బలా స్నీలం ప్లవజ్జమమ్,
త ముగ్రవేగం సంరబ్ధ మాఘతన్తం మహాకపిః. ౫౨
- తత స్సంప్రేక్ష్య జగ్రహ మహావేగో మహాశిలామ్,
తస్య యుద్ధాభి కామస్య మృధే ముసలయోధినః. ౫౩
- ప్రహస్తస్య శిలాం నీలో మూర్ధ్ని తూర్ణ మసాతయత్,
సా తేన కపిముఖేన విముక్తా మహతీ శిలా. ౫౪
- బిభేద బహుథా ఘోరా ప్రహస్తస్య శిర స్తదా,
స గతాసు ర్గతశ్రీకో గతసత్త్వో గతేంద్రియః. ౫౫
- పపాత సహసా భూమౌ ఛిన్నమూల ఇవ ద్రుమః,
విభిన్నశిరస స్తస్య బహు సుస్రావ శోణితమ్. ౫౬
- శరీరా దభిసుస్రావ గిరేశ ప్రసవణం యథా,
హతే ప్రహస్తే నీలేన తదకమ్ప్యం మహద్బలమ్. ౫౭
- రక్షసామప్రహృష్టానాం లఙ్కా మభిజగ్రామ హ,
స శేకు స్సమరే స్థాతుం నిహతే వాహినీః. ౫౮
- సేతుబద్ధం సమాసాద్య విశిర్ణం సలిలం యథా,

సింహశార్దూలంబులతో నమానులును సింహశార్దూలచేష్టితులును బెక్కు
యుద్ధంబుల నీదివఱకు జయంబునొందియుండు వారలును వీరులును యుద్ధం
బున వెనుదీయనివారలును వృత్తానురదేవేంద్రులకు సరియైనవారలునగు నా
ప్రహస్తుడును నీలుండును తీక్షణులులగు కోటలచే నొండొరుల దేహంబున
గాయంబులువడఁ బరస్పరజయంబుగోరి కొంతదడవు చుట్టయుద్ధంబు గావించిరి.

ఆప్పుడు ప్రహస్తుడు వరమనేగ బున ముసలంబు దీసి నీలుని లూట
ప్రదేశంబునఁ బ్రహరింప నందుండి రక్తంబు కాఱినది. ౪౯

అంత దేహంబంతయు నెత్తుటదడియ నీలుండు కోపించి యొకమహా
వృక్షంబుగొని ప్రహస్తుని వక్షస్థలంబుపై నేసెను. ౫౦

ఆ ప్రహస్తుడు ఆ చెబ్బు సరఃశేయక అమృతముసలంబుగొని లల
వంతుడగు నీలునివైకిఁ బరుగెత్తెను. ౫౧

అంత మహావేగుడగు నీలుండు ఆ ప్రహస్తుడు భయంకరవేగంబునఁ
దనవైకి వచ్చుటంజూచి యొక్కగొప్పశిలను గ్రహించెను. ౫౨

నీలుండు ముసలంబుతో యుద్ధంబు సేయుచుఁ దనవైకిఁ బఱచెను
చున్న యాప్రహస్తుని తలమీఁద శిస్రుంబున నాశిలంబు బడవేసెను. ౫౩

ఆప్పుడు వానరశ్రేష్ఠుడగు నీలుండు వైచిన భయంకరాకారంబగు
నమృతశిలచేఁ బ్రహస్తుని తల పెక్కుప్రక్కలయి రూపతీరయెను. ౫౪

ఆ ప్రహస్తుడు కాంతియు బలంబును నిందియంబులును నశించి గత
ప్రాణుడై నఱకఁబడిన వేణుగలవృక్షంబుకైవడి తటాకున నేలంగూలెను.

ఆ ప్రహస్తునిశిన్నంబగు శిస్సుననుండియు దేహంబుననుండియు పర్వ
తంబుననుండి నెలయేఱు ప్రవహించునట్లు అధికముగా నెత్తురు గాఱినది. ౫౫

నీలుండు ప్రహస్తుని వధించినపిమ్మట నంతవఱకు నప్రభృష్టులుగా
నుండిన నారాక్షసనై నికులందఱు పరమదుఃఖతులయి లంకకుంబోయిరి. ౫౬

యుద్ధంబున సేనానాయకుండు విహతుడైన పిదప జలం బనకట్టును
చాటి యావలికిఁ బ్రవహింపఁజాలనట్లు రాక్షసులు నీలువఁజాలరైరి. ౫౭

హతే తస్మిం శ్చమూముఖ్యే రాక్షసాస్తే నిరుద్యమాః. ౫౯

రక్షసతిగృహం గత్వా ధ్యానమూకత్వ మాస్థితాః,
ప్రాప్తా శ్శోకార్ణవం తీవ్రం నిస్సంజ్ఞా ఇవ తేభవన్. ౬౦

తతస్తు సీలో విజయీ మహాబలగి

ప్రశస్యమాన స్స్వకృతేన కర్తా,

సమేత్య రామేణ సలక్షణేన చ

ప్రహృష్టరూప స్తు బభూవ యూథపః. ౬౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేష్టాశ్చశస్సర్గః. ౫౮.

ఏకోనషష్టితమస్సర్గః.

తస్మిన్ హతే రాక్షసనైన్యపాలే

ప్లవజమానా మృషభేణ యుద్ధే,

భీమాయుధం సాగరతుల్యవేగం

విదుద్రువే రాక్షసరాజనైన్యమ్. ౧

గత్వా౭థ రక్షోధిపతే శ్శశంసు

స్సేనాపతిం పావకసూనుశస్త్రమ్,

తచ్చాపి కేషాం వచనం నిశమ్య

రక్షోధిపగి క్రోధవశం జగామ. ౨

సంఖ్యే ప్రహస్తం నిహతం నిశమ్య

శోకార్దితగి క్రోధపరీతచేతాః,

ఉవాచ తా నైర్మలతయోధముఖ్యా

నివోద్ధ్రయథా చామరయోధముఖ్యాన్. 3

రాక్షససేనానాయకుడగు ప్రహస్తుడు వధింపఁబడినవెనుక రాక్షస నైసికులు ఏమియుఁ జేయఁజాలక యూరకుండిరి. ౧౯

ఆ రాక్షసులు రావణునియొద్దకుఁబోయి చింతావళంబున మూఁగలు వలె నేమియు మాటరాడఁజాలక దుఃఖసముద్రచుగ్గులయి మూగ్నితులంబోలె నుండిరి. ౨౦

అంత మహాబలుఁడును జయశాలియునగు వానరవాహినీనాయకుఁడు నీలుఁడు రామలక్ష్మణులందఱేరి తాను గావించిన ప్రహస్తవధంబునకు యందుఁ జేతను బ్రకంఠింపఁబడుచు పరమసంతోషంబున నుండెను. ౨౧

ఇది యేఁబదియొనిమిదవసర్గము.

వేఁబదితొమ్మిదవసర్గము.

వానరవర్తిమండగు నీలునిచే రాక్షససేనాపాలకుఁడయిన ప్రహస్తుడు నిహతుడయినపిదప భీయంకరములయిన యాయుధములుగలదియు సముద్ర మునకుంబోలె మహావేగంబుగలదియునగు నారాక్షససేన అంకకుఁ బరుగెత్తినది. ౧

అంత నారాక్షసులుపోయి రావణునకు “సేనానాయకుడగు ప్రహస్తుడు నీలునిచే నిహతుడయ్యె” నని విన్నవింప నారాక్షసరాజు వారల మాటను విని శోపంబు నొందెను. ౨

ఆ రావణుఁడు ప్రహస్తుడు యుద్ధంబున నిహతుఁడగుటను విని శోక శ్రోధంబులు మనంబునఁ బెనంగొన సమీపంబులనుండు రాక్షసోత్తములం జూచి దేవోత్తముల కింద్రుఁడు చెప్పనట్లు ఇట్లని చెప్పెను. 3

నావజ్ఞా రిపవే కార్యా యై రిన్ద్రబలసూదనః,
సూదిత సై స్వస్థపాలో మే సానుయాత్ర స్సకుష్ఠరః.

౪

సోఽహం రిపువినాశాయ విజయాయావిచారయన్,
స్వయమేవ గమిష్యామి రణశీర్షం తదద్భుతమ్.

౫

అద్య తద్వానరానీకం రామం చ సహలక్ష్మణమ్,
నిర్దహిష్యామి బాణౌఘై ర్వచం దీ పై రివాగ్నిభిః.

౬

స ఏవ ముక్త్వా జ్వలనప్ర కాశం
రథం తురజ్ఞోత్తమరాజయు క్తమ్,
ప్ర కాశమానం వపుషా జ్వలన్తం
సమారురోహామరరాజశత్రుః.

౭

స శఙ్ఖభేరిపణవప్రణాదై
రాస్ఫోటితక్ష్యేభితసింహనాదైః,
పుణ్యై స్తస్యై శ్చా ప్యభిపూజ్యమాన
స్తదా యయా రాక్షసరాజముఖ్యః.

౮

స శైలజీమూతనికాశరూపై
ర్థాంసాదనైః పావకదీప్తనేత్రైః,
బభౌ వృతో రాక్షసరాజముఖ్యో
భూతై ర్భ్రతో రుద్ర ఇవాసురేశ్వరః.
తతో నగర్యా స్సహసా మహాబా
నిష్క్రమ్య తద్వానరసైన్యముగ్రమ్,
మహార్ణవాశ్రస్తనితం దదర్శ
సముద్యతం పాదపశైలహస్తమ్.
తద్రాక్షసానీకమతిప్రచణ్డ

౯

౧౦

దేవేంద్రుని బలంబును వధించునట్టి. నాసేనానాయకుని సహరివారిం
బుగాఁ బొరిగొన్నట్టి మనశత్రువులు వానరు లనుబుద్ధిచే స్వల్పముగాఁ దలంపఁ
దగిన వారలుకారు. ౪

నే నింక నాలోచింపను; నేనే శత్రువును వధించి విజయంబుఁ
జేకొనటకై యల్పులచేఁ బ్రబలులు వధి పఁబడుటచే నాశ్వర్యకరముగా
నుండునట్టి యాయుధంబునకుఁ బోయెదను. ౫

ఇప్పుడు కార్పిచ్చు వనంబును దహించునట్లు బాణంబులచే నారామ
లక్ష్మణులను వానరసేన నంతయు దహించెదను. ౬

దేవేంద్రశత్రుఁడగు రావణుఁడు ఈ ప్రకారమునంజెప్పి అగ్నికింబోలెఁ
జేజన్ముకలదియు నుత్తమాశ్వంబులు పూన్పినదియు న్నలంకారంబులచేతను
స్వరూపముచేతను బ్రకాశించుచున్నదియు నగు రథము నాలోపించెను. ౭

అప్పుడు రాక్షసరాజోత్తముఁడగు నారావణుఁడు శంఖభేరిపఱచివాది
వాద్యధ్వనులచేతను భుజాస్ఫులనసంహనాదధ్వనులచేతను నానావిధస్తోత్ర
ములచేతను గొనియాడఁబడుచు యుద్ధంబునకుఁ బోయెను. ౮

రాక్షసరాజోత్తముఁడగు నారావణుఁడు పర్వతమేఘంబులతో నమా
నములయిన యాకారముగలవారలునగు రాక్షసులచేఁ బరివృతుఁడై భూతం
బులచేఁ బరివేష్టితుఁడగు రుద్రునికైవడిఁ బ్రకాశించెను. ౯

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుఁడు కిష్కింబునఁ బట్టణంబు
వైలవడి భయంకరంబును మహానముద్రంబునకును మేఘంబునకునుంబోలె
మహాద్వనిగలదియు వృక్షంబులు శైలంబులు చేతులందాల్చి యుద్ధసన్నద్ధులై
యున్నదియునగు నవ్వానరసైన్యముం జూచెను. ౧౦

సర్పరాజువంటి బాహువులుగల రాముఁడు యుద్ధోత్సాహంబున నెను

మాలోక్య రామో భుజగేంద్రబాహుః,
విభీషణం శస్త్రభృతాం పరిష
మువాచ సేనానుగతః పృథుశ్రీః.

౧౧

నానాపతాకాధ్వజశస్త్రజుష్టం
స్రాసాసిఘ్నాలాయుధవజ్రజుష్టమ్,
శైన్యం నగేంద్రోపమనాగజుష్టం
కన్యేద మక్షోభ్య మభీరుజుష్టమ్.
తతస్తు రామస్య నిశమ్య వాక్యం
విభీషణ శృక్రసమానవీర్యః,

౧౨

శశంస రామస్య బలప్రవేగం
మహాత్తనాం రాక్షసపుజ్జవానామ్.

౧౩

యోఽసౌ గజస్కన్ధగతో మహాత్మా
నవోదితారోఽపమతామ్రవక్త్రః,
ప్రకమ్పయన్నాగశిరోఽభ్యుపైతి
హ్యకమ్పనం తేన మవేహి రాజన్!.

౧౪

యోఽసౌ రథస్థో మృగరాజకేతు
ధూన్వక్ ధనుశ్శక్రధనుగ ప్రకాశమ్,
కరీష భాత్యుగ్రవివృత్తదంష్ట్ర
స్స ఇంద్రజిన్నామ వరప్రధానః.

౧౫

యశ్చైష విద్యాస్తమహేష్వరలోష్ఠీ
ధన్వీ రథస్థోఽతిరథోతివీరః,
విష్ఫురయన్ చాప మతుల్యమాసం
నామ్నాతికాయోఽతివివృద్ధకాయః.

౧౬

యోఽసౌ నవారోఽదితామ్రచతు
రారుహ్య ఘట్టానినదప్రణాదమ్,

మడించినకాంతి గలవాడై వారసేవాపరివృతుడై మహాభయంకరంబై
వచ్చుచున్నయారాక్షసేనం గని యాయుధధారులతోను క్షముడగు విభీషణుం
జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౧

నానావిధములయిన ధ్వజములతోఁ గూడినదియుఁ బ్రాసములు భద్ర
ములుకూలములు ధనుస్సులు మొదలగు వాయుధములతోఁగూడినదియు నైరా
వతసమానంబులగు నుత్తమగజంబులతోఁగూడినదియు నక్షోభ్యంబును కూర
మయంబునగు నీసేన యెవ్వనిది? అని రాముడు విభీషణులతోఁ జెప్పెను.

అంత దేవేంద్రసమానపరాక్రముడగు విభీషణుడు రామునిచూచు
చిని రామునకు మహాపరాక్రాలులగు నారాక్షసోత్తముల బలాతిశయంబులగు
జెప్పెను. ౧౩

రాముడా! ఇదిగో నూతనముగా నుదయించినసూర్యునివగిది నెఱ్ఱినైన
ముఖముగలిగి యేనుగుమీఁదఁ గూర్చుండి తనదేహభారంబున నేనుగని శిర
స్పదరఁ బరమాటోపంబున నేతెంచుచున్నాఁడే. ఇతఁడు రావణపుత్రుడగు
నకంబునుడు. ౧౪

ఎవ్వఁడు రథము నారోపించినవాడై సీంహధ్వజులబల భండ్రధను
స్త్రుల్యంబగు ధనుస్సును జ్యాకర్షణంబున ధ్వనింపఁజేయుచు భయంకరములయిన
శోణులు బయలుపడ నోరుజఱచుకొనియుండు నేనుగనైవడిఁ బ్రకాశించు
చున్నాఁడో యశఁడు బ్రహ్మదత్తవరుడగు నింద్రజిత్తు. ౧౫

వింధ్యాస్తమహేంద్రవర్మతాకారుఁడును అతిరథుఁడు నతిపరాక్రమ
శాలియునగు నొకఁడు రథగతుడై యతిప్రమాణాకారంబగు ధనుస్సును
ధ్వనింపఁజేయుచు వచ్చుచున్నాఁడే ఈతఁడు మహాదేహుడైన యతి
కాయుఁడు. ౧౬

విమహాబలుఁడు నవోదితంబగు సూర్యబింబురకుంబోలెఁ గన్ముల
నెఱ్ఱదనంబుగదుర ఘటాధ్వనిశోభితంబగు నేనుగనెక్కిగర్జించుచు వచ్చు

గజం ఖరం గరతి వై మహాత్మా
మహోదరో నామ సవష వీరః.

౧౭

యోఽసౌ హయం కాశ్చుర చిత్రభాణ్డ
మారుహ్య సంధ్యాభగిరిప్రకాశమ్,
ప్రాసం సముద్యమ్య మరీచినద్ధం
పిశాచ ఏషోఽశనితుల్యవేగః.

౧౮

యశ్చైష యువం నిశితం ప్రగృహ్య
విద్యుత్ప్రభం కింకరవజ్రవేగమ్,
వృషేద్ధృమాస్థాయ గిరిప్రకాశ
మాయాతి యోఽసౌ త్రిశరా యశస్వీ.
అసౌ చ జీమూతనికాశరూపః

౧౯

కుమ్భగి పృథువ్యూధసుజాతవత్సః,
సమాహితగి పన్నగరాజకేతుః.

ర్విష్ణోరయన్భాతి ధను ర్విధూన్వన్.

౨౦

యశ్చైష జామ్బూనదవజ్రజుష్టం
దీప్తం సధూనుం పరిఘం ప్రగృహ్య,
ఆయాతి రక్షోబల కేతుభూత

స్త్యసౌ నికుమ్భోఽద్భుతఘోరకర్తా.

౨౧

యశ్చైష చాపాసి శరాఘజుష్టం
పతాకినం పావకదీప్తరూపమ్,
రథం సమాస్థాయ విభాత్యుదగ్రో
నరాన్తతోఽసౌ నగశృంగయోధీ.

౨౨

యశ్చైష నానావిధఘోరరూపై
ర్వాహ్నిఘోష్ట్రనాగేన్ద్రమృగాశ్వవక్త్రైః,
భూతైర్వృతో భాతి వివృత్తనేత్రైః

చున్నాడో అతడు మహాదరుడు.

౧౭

ఎవ్వడు బుగారుసొమ్ములచే నలంకరింపబడి సుధామేఘయు క్రంబగు
పర్వతంబుకరణిం బోల్చుచున్న గుఱ్ఱంబు నారోపించి తళతళాయమానంబగు
ప్రాసంబు చేబూని వచ్చుచున్నాడో యీతడు విశాచుడు. విదుగువంటి
వాడు.

౧౮

ఎవ్వడు తీక్షణంబును మెఱుపునలె మెఱయుచున్నదియు వజ్రాయుధము
కన్న సధికమయిన వేగముగలదియు నగు శూలంబుబట్టుకొని పర్వతాకారం
బగు వృషభంబు నారోపించి వచ్చుచున్నాడో ఈతడు యశశ్శాలియగు
త్రిశిరుడు.

౧౯

మేఘాకారుడు విశాలంబును మాంసలంబును సుందరంబునగు తొమ్మ
గలవాడునగు నీరాక్షసుడు సన్నద్ధుడై పన్నగరాజధ్వజంబుగ్రాట ధనుర్వి
ష్ఫారణంబు గావింపుచున్నాడే; ఈతడు కుంభుడు.

౨౦

ఎవ్వడు బుగారముతోను వజ్రచుజులతోను నలంకరింపబడినదియుఁ
బ్రకాశమానంబును ధూమసహితంబునగు పరిఘంబుగొని వచ్చుచున్నాడో
అతడు నికుంభుడు; ఈతడు రాక్షసనైన్యమునకంతయు ముఖ్యుడు;
గొప్పకార్యములు గావించినాడు.

౨౧

ఎవ్వడు ధనుర్పాణధ్వజంబులతోఁ గూడినదియు ధ్వజాలంకృతంబును
అన్నిహోత్రంబువలెఁ బ్రకాశించుచున్నదియు నగురథంబు నారోపించి
భయంకరాకారుడై ప్రకాశించుచున్నాడో ఈతడు నరాంతకుడు; పర్వత
శిఖరంబులచే యుద్ధముసేయువాడు.

౨౨

ఎవ్వడు నానావిధభేయంకరాకారంబులును వ్యాఘ్రముఖంబులును
శుష్ప్రముఖంబులును గజముఖంబులును మృగముఖంబులును అశ్వముఖంబులు
నగు భూతంబులచేఁ బరివేష్టితుడై యెప్పుచున్నాడో అతడే దేవతలగర్వము

సోఽసౌ సురాణా మసి దర్పహంతా, ౨౩

యత్రైత దిస్తుప్రతిమం విభాతి

ఛత్తం సీతం సూక్ష్మశలాక మగ్ర్యమ్,

అత్రైష రక్షోధిపతి ర్హహత్తా

భూతై ర్వృతో రుద్ర ఇవావభాతి. ౨౪

అసౌ కిరీటీ చలకుణ్డలాసోఽ

నగేష్ఠోవిన్ద్యోపమభీమకాయః,

మహేష్ఠోవై వస్వతదర్పహంతా

రక్షోధిపస్సూర్య ఇవావభాతి ౨౫

ప్రత్యువాచ తతో రామో విభీషణ మరిన్దమమ్,

అహో దీప్తా మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః. ౨౬

అపిత్య ఇవ దుష్ప్రేక్ష్యో రశ్మిభి ర్భాతి రావణః,

సువ్యక్తం లక్షయే హ్యస్య రూపం తేజ స్సమావృతమ్. ౨౭

దేవదానవవీరాణాం వపు ర్నైవంవిధం భవేత్,

యాదృశం రాక్షసేష్ఠస్య వపురేత త్ప్రకాశతే. ౨౮

సర్వే పర్వతసంకాశా స్సర్వే పర్వతయోధిసః,

సర్వే దీప్తాయుధధరా యోధాశ్చాస్య మహాజనః. ౨౯

భాతి రాక్షసరాజోఽసౌ ప్రదీప్తై ర్భీమవిక్రమైః,

భూతైః పరివృత స్తీక్ష్ణై ర్దేహవద్భి రివాన్తః. ౩౦

దిప్త్యాఽయ మద్య పాపాత్తా మమ దృష్టిపథం గతః,

అద్య క్రోధం విమోక్ష్యామి సీతాహరణసమ్భవమ్. ౩౧

నడచినమహాత్ముడు.

అర

చంద్రతుల్యంబును సూక్ష్మశలాకంబును సుశ్రమంబునగు శ్వేతచ్ఛత్రము
ప్రకాశించుచున్నగే; ఈరథమునందే మహాత్ముడగు రాక్షసరాజు రాక్షస
బరివృతుడై భూతసేవితుడగు రుద్రునికైవడి దేజరిల్లుచున్నాడు. అర

కీరీటధరుడును గుండలాలంకృతమగు యుధుగులవాడును హిమవత్స్వ.
ర్వతాకారుడు నగు నీకడు రాక్షసరాజుండగు రావణుడు; ఇంద్రియమల
గర్వం బడచినవాడు; సూర్యుడుంటే వెలుగుచున్నాడు చూడుము.
అని విభీషణుడు రామునితో జెప్పెను. అగ

అంత రాముడు శత్రువుల నడంగద్రొక్కంజాలిన విభీషణుంజూచి
యిట్లని బదులుజెప్పెను.

రాక్షసరాజుడగు రావణుడు దివ్యతేజంబున వెలుండున్నాడు;
మహావ్రతాపుడుగా నున్నాడు ఆశ్చర్యము. అజ

రావణుడు తేజంబున సూర్యునిపగిది చేటిచూడ నలవిగాక వెలుంగు
చున్నాడు.

లేటస్సమాహావృతంబగు నీతనిరూపము స్పష్టముగా నగపడుచున్నది.
రాక్షసరాజుండగు నీరాజునిదేహంబు లేజస్సు దేవదానవులలో
నెవ్వరికిని లేదు. అర

ఈతనిభటులందఱు మహాతేజాలు; పర్వతాకారులు; కొండలచే యుద్ధంబు
గావించువారలు; దీవ్యమానంబులగు సాయుధంబులం దాల్చియున్నారు.

రాక్షసరాజుండగు నీరావణుడు దేదీవ్యమానులగు భయంకర పరా
క్రములచే బరివేష్టితుడై మహాకాయంబులగు భూతములచే బరివృతుడగు
యమునికైవడి దేజరిల్లుచున్నాడు. 30

పైవవశంబున నీపాపాత్ముడు నాయెదుటంబడెను.

ఇప్పుడు నీతాపహరమునం గలిగినకోపంబు దీర్చుకొనెదను. అని

ఏవ ముక్త్వా తతో రామో ధను రాదాయ వీర్యవాన్,
లక్ష్మణానుచర స్తస్థా సముద్భృత్య శరోత్తమమ్. 32

తత స్స రక్షోధిపతి ర్శహాత్తా
రక్షోసి తాన్యాహ మహాబలాని,
ద్వారేషు చ ర్యాగృహగోపురేషు
సునిర్వృతా స్తిష్ఠత నిర్విశజ్ఞాః. 33

ఇహాగతం మాం సహితం భవద్భి
ర్వనౌకస శ్చిద్ర మిదం విదిత్వా,
శూన్యాం పురిం దుష్ప్రసహం ప్రమథ్య
ప్రధర్షయేయు స్సహసా సమేతాః. 34

విఘ్నయిత్వా సహితాన్ తత స్తా
న్గతేషు రక్షస్సు యథానియోగమ్,
వ్యధారయ ద్వావరసాగరౌఘం
మహాఋషగి పూర్ణ మివార్ణ వౌఘమ్. 35

తమాపత స్తం సహసా సమీక్ష్య
దీప్తేషుచాపం యుధి రాక్షసేన్ద్రమ్,
మహాత్సముత్పాట్య మహీధరాగ్రం
దుద్రావ రక్షోధిపతీం హరిశః. 36

తచ్చైఘ్రశృంగం బహుశృంగసానుం
ప్రగృహ్య చిక్షేప నిశాచరాయ,
తమాపత స్తం సహసా సమీక్ష్య
విభేద బాణై స్తపనీయపుడై. 37

తస్మి స్ప్రసృద్ధోత్తపసానువృక్షే

రాముడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

30

అంత మహాపరాక్రమశాలియగురాముడు పుత్రకారముజేసి లక్ష్మణ సహితుడై ధనుర్భాణంబులుధరియించి సన్నధుడై నిలిచియుండెను.

31

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు సారాక్షసరాజు రావణుడు బలవంతు లగురాక్షసులఁజూచి “మీరలు నిష్ఠాయముగాఁ జతుష్పథగృహములయందును బురద్వారంబులయందును సుఖంబుగాఁ గాచియుండుడు” అని యాజ్ఞా పించెను.

33

వానరులు మీరలందఱు సాతోఁగూడ వచ్చియుండుటఁజూచి పట్టణం బున నెవ్వరును నైనికలులేరనుభిద్రంబుఁ దలసికొని యంత శిఘ్రంబున గుంపుకూడి సుఖంబుగాఁ బురంబుఁ బ్రవేశించి సాకంబునొందింతురు. అని రావణుడు రాక్షసవీరులతోఁ జెప్పెను.

34

అంత సారావణుడు ఆరాక్షసవీరులంబుల వారు రాజాజ్ఞాచొప్పునఁ బోయినకరువాత మహామత్స్యము సముద్రజంబులం గలంచునట్లు వానర నైన్యంబులం గలంచెను.

35

వానరరాజుడగు సుగ్రీవుడు రాక్షసరాజుడగు రావణుడు దీప్తంబు లగు ధనుర్భాణంబులు దాల్చి వేగంబున వానరసేనమీఁదికి వచ్చుటఁజూచి గొప్పపర్వతశిఖరము నొకటిఁ బ్రకటించి రావణునిమీఁది కడచెను.

36

సుగ్రీవుడు పెక్కువృక్షంబులతోఁగూడిన తటముగల యాపర్వత శిఖరంబును రావణునిపై నేయ నకడది తనమీఁదికి వచ్చుటఁజూచి శిఘ్రంబున బుగారుపింజలుగల బాణంబులచే దానిని దునియలుగావించెను.

38

మహావృక్షములతోఁగూడిన నైతముగల యాపర్వతశిఖరము తునియ

శృజే వికీర్ణే పతితే పృథివ్యామ్,
మహాహికల్పం శరమస్తకాభం
సమాదధే రాక్షసలోకనాథః.

3౮

స తం గృహీత్వా నిలతుల్యవేగం
సవిస్ఫులిజజ్వలనప్రకాశమ్,
బాణం మహేంద్రాశనితుల్యవేగం
చిక్షేప సుగ్రీవవధాయ రుష్టః.

3౯

స సాయకో రావణబాహుముక్త
శృకాశనిప్రఖ్యవపు శ్శితాగ్రః,
సుగ్రీవ మాసాద్య బిభేద వేగా
ద్దుహేరితా క్రౌంచ మివోగ్రశక్తిః.
స సాయకార్తో విపరీతచేతాన

౪౦

కూజ స్పృథివ్యాం నిపపాత వీరః,
తం ప్రేక్ష్య భూమా పతితం విసంజ్ఞం
నేదుగి ప్రహృష్టా యుధి యాతుథానాః.

౪౧

తతో గవాక్షో గవయ స్సుదంష్ట్ర
స్తభరభో జ్యోతిముఖో నశశ్శ్రు
శైలాన్ సముద్యమ్య వివృద్ధకాయాగి
ప్రదుదువు స్తం ప్రతి రాక్షసేంద్రమ్.
తేషాం ప్రహారాన్ స చకార మోఘా
నక్షోధిహా బాణగణై శ్శితాగ్రైః,
తాన్వాసరేన్ద్రానపి బాణజాలై
ర్బిభేద జామ్బూనదచిత్రపుష్పైః.

౪౨

౪౩

తే వాసరేన్ద్రా స్త్రిదశారిబాణై

లయి నేలంబడిన తరువాత రాక్షసరాజుండగు రావణుండు మృత్యువుంబోలిన
దియు మహాసర్పంబువంటిదియనగు నొక్క దివ్యబాణంబును ధనుస్సున
సంధించెను. ౩౮

ఆ రావణుండు కృపితుండై వాయువునకుంబోలె వేగముగలదియై
గణంబులతోగూడిన నిప్పువలె మండుచున్నదియు దేవేంద్రుని పశ్చాత్తాపము
వంటిదియనగు నాబాణంబును గ్రహించి సుగ్రీవవధార్థమయి ప్రయో
గించెను. ౩౯

ఇంద్రునిపశ్చాత్తాపముంబోలె నతికఠినంబును తీక్షణమైన యగ్రము
గలదియనగు నాబాణము రావణబాహుముక్తలై వేగంబున గుమారస్వామి
ప్రయుక్తంబగు శక్తిక్రొంచవర్చితమును భేదించినట్లు సుగ్రీవుని భేదించెను.

పీరుడగు నా సుగ్రీవుండు బాణపీడితుండై తెలివినన్ని వెలవెలం
గూయుచు నేలంబడెను. రాక్షసులందఱు ఆట్లు సుగ్రీవుండు యుద్ధంబున
మూర్ఛితుండై నేలంబడుటనుజూచి సంతోషంబున సింహనాదంబులు
గావించిరి. ౪౦

అంత గవాక్షుండును గవయండును ఋషభుండును జ్యోతిర్ముఖు
డును నభుండును మేనులు పెంచికొని పర్వతంబులందీసికొని యారాక్షస
రాజుమీది కదరిరి. ౪౧

ఆ రావణుండు అవ్వారపీరులు వేసినపర్వతములను దీక్షబాణంబుల
దునియలు గావించి యవ్వారోత్తములను గాంచనపుంఖములగు బాణంబుల
నొప్పించెను. ౪౨

భయంకరాకారులగు నావాసరోత్తములు రావణుని బాణంబులచే భిన్న

ర్భిన్నా నిపేతు ర్భువి భీమకాయాః,
తతస్తు తద్వాసరనైస్య ముగ్రం
ప్రచ్ఛాదయామాస స బాణజాలైః.

౪౪

తే వధ్యమానాగి పతితాగి ప్రవీరా
నానద్యమానా భయశల్యవిధాః,
శాఖామృగా రావణసాయకార్తాః
జగ్తు శ్వరణ్యం శరణం స్తురామమ్.

౪౫

తతో మహాత్మా స ధనుర్ధనుష్ఠా
నాదాయ రామ స్సహసా జగామ,

తం లక్షణగి ప్రాజ్ఞలి రభ్యుపేత్య
ఉవాచ వాక్యం పరమాస్థాయ క్తమ్.

౪౬

కామ మార్యస్సుపర్యాప్తో వధాయాస్య దురాత్తనః,
విధమిష్యామ్యహం నీచమనుజానీపి మాం ప్రభో!

౪౭

తమబ్రవీత్తహతేజా రామ స్ఫుత్యపరాక్రమః,

గచ్ఛ! యత్నపరశ్చిశ్వాసి భవ లక్షణ! సంయుగే.
రావణో హి మహావీర్యో రణేద్భుతపరాక్రమః,

౪౮

త్రైలోక్యే నాపి సంక్రుద్ధో దుష్ప్రసహ్యో నసంశయః.

౪౯

తస్య చ్ఛిద్రాణి మార్గస్వ స్వచ్ఛిద్రాణి చ లక్షయ,

చక్షుషా ధనుషా యత్నా ద్రక్ష్యంతానం సమాహితం.

౫౦

దేహులయి నేలంబడిరి. అంత నారావణుడు నవ్వానరసేననంతయుఁ దీక్ష్యులు
లగు బాణసమూహంబుల మురిచెను. ౪౪

మహాపరాక్రమశాలులగు నవ్వానరపీఠులు రావణుని బాణంబులచేఁ
బీడితులయి పరఃభీతులయి యుత్తము చేలంబడి శరణ్యుడగు రాముని
శరణుచొచ్చిరి. ౪౫

అంత మహాత్ముడు మహాధనుర్ధరుడు నగు రాముడు ధనుస్సు దీసికొని
శీఘ్రంబున వానరరక్షణార్థంబయి పోయెను; అప్పుడు లక్ష్మణుడు ఆ రాముని
యొద్దకుఁబోయి చే మోడ్చుగీలించి పరమార్థయుక్తం బగు నీమాటం జెప్పెను-

పూజ్యుడవగు నీకు ఊదురాత్తునివధింప నెంతమాత్రము; అయినను
ఈతఁడు నీతో యుద్ధంబునీయ యోగ్యుడౌకాడు; కావున నీతని నేను
చధించెదను; నా కనుజయొరంగుము. అని లక్ష్మణుడు రామునితోఁ జెప్పెను.

మహాలేఖాడును సశ్యపరాక్రముడు నగురాముడు అలక్ష్మణుంజూచి
యిట్లని చెప్పెను.

లక్ష్మణుడా! పొమ్ము; యుద్ధంబున జాగ్రత్తతో నుండుము. ౪౬
రావణుడు మహాపరాక్రమశాలి; యుద్ధంబున నీతనిపరాక్రమంబు
అత్యాశ్చర్యకరంబుగా నుండును.

ఈశఁడు తుపితుడగు నేని ముఱ్ఱకంబులుంగూడ నీతనియెదుట నిలువం
జాలవు. ౪౭

అతని ఛిద్రంబులనుజూచి ప్రహరింపుము; నీఛిద్రంబులను గనుఁగొని
సవరించుకొనుము.

ఆ బైద్యరికతోఁ బ్రయత్నంబునఁ జక్కఁగాఁ గంటంజూచుచు
ధనుస్సుచే నిన్ను రక్షించుకొనుచు యుద్ధంబు గావింపుము. అని రాముడు

రాఘవస్య వచ శ్రుత్వా పరిష్వజ్యాభివ్రాజ్య చ,
అభివాద్య తతో రామం యయా సౌమిత్రి రాహవమ్. ౫౧

స రావణం వారణహస్తబాహు

ర్దదన్య దీప్తోద్భూతభీమచాపమ్.

ప్రచ్ఛాదయన్తం శరవృష్టిజాలై

స్తా న్వానరా స్థిన్నవికీర్ణ దేహన్.

౫౨

త మాలోక్య మహాతేజా హనూమా న్నారతాత్మజః.

నివార్య శరజాలాని ప్రదుద్రావ స రావణమ్.

౫౩

రథం తస్య సమాసాద్య భుజ ముద్యమ్య దక్షిణమ్,

త్రాసయన్రావణం ధీమాన్త్వనూమాన్వాక్య మబ్రవీత్. ౫౪

దేవదానవగన్ధర్వా యతాశ్చ సహ రాక్షసైః,

అవశ్యం తు త్వయా భగ్నా వానరేభ్యస్తు తే భయమ్. ౫౫

ఏష మే దక్షిణోబాహుగి పశ్చాశాఖ స్సముద్యతః,

విధమిష్యతి తే దేహ ద్భూతాత్మానం చిరోషితమ్.

౫౬

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం రావణో భీమవిక్రమః,

సుర క్షణయనగి క్రోధా దిదం వచన మబ్రవీత్.

౫౭

క్షిప్రం ప్రహర నిశ్శబ్దం స్థిరాం కీర్తి మవాప్తుహి,

తత స్త్వాం జ్ఞానవిక్రాంతం నాశయిష్యామి వానర!.

౫౮

రావణస్య వచః శ్రుత్వా వాయుసూను ర్వచోఽబ్రవీత్,

లక్షణనకుఁ జెప్పెను.

౫౦

లక్షణుఁడు రామునిమాటనునిని రాముం గవ్రుగలింఁచికొని పూజించి సమస్కరించి యంత యుద్ధంబునకుఁ బోయెను.

౫౧

ఏనుఁగుతోడములవంటి బాహువులుగల యాలక్షణుఁడు దేదీప్యమానంబగు భయంకరధనుస్సుఁ బట్టుకొని ఖిన్నులయి నేలంబడి యుండు వానరులపై బాణవర్షంబులు గురిపించుచున్న రావణుం జూచెను.

౫౨

మహాలేఖుఁడును వాయుదేవునికుమారుఁడు సహహనుచుండు లక్షణుఁడు యుద్ధంబునకు వచ్చుటంజూచి భృత్యుఁడు తానుండగా నాయన్న కేల కష్టమని బాణసమూహములను సరకునీయుఁ రావణునిపై కడరెను.

౫౩

బుద్ధిమంతుఁడగు హనుమంతుఁడు రావణునిరథంబుఁజేరి కుడిభుజంబైతి రావణుని భయపఱచుచు నిట్లని చెప్పెను.

౫౪

సీవు దేవతలను దానవులను గుఱర్వులను యక్షులను రాక్షసులను జయించియున్నావు. వాస్తవము; నీకు వానరులవలనమాత్రము భయముగలదు.

అయిదువేళ్లుగలదియు సముద్యోకంబునయిన యీ నాదక్షిణబాహువు ఇప్పుడు నిన్ను వధించి నీదేహంబున బహుకాలంబుగా నున్నదీవుని వెలవరింపఁ గలదు. అని హనుమంతుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను.

౫౬

భయంకరపరాక్రముఁడగు రావణుఁడు హనుమంతునిమాటను విని కోపంబునఁ గన్నులనెఱ్ఱిదనంబుగదురహనుమంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

హనుమంతుడా! కిఘ్రింబున నిర్భయంబుగాఁ బ్రకారింపుము. ఒక కోఁతి రావణుని యుద్ధంబునం గొట్టెనని స్థిరమయిన కీర్తిం బొందుము. అంత నేను నీపరాక్రమంబుఁజెలిసి నిన్ను వధించి పుచ్చెదను. అని రావణుఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

౫౮

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు రావణునిమాటనువిని యిట్లని చెప్పెను.

ప్రహృతం హి మయా పూర్వ మక్షం స్తర సుతం తవ. ౫౩

వస ముక్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః,
ఆజఘానానిలసుతం తలేనోరసి వీర్యవాన్. ౬౦

స తలాభిహత స్తేన చచాల చ ముహూర్తుహుః,

స్థిత్యా ముహూర్తం తేజస్వీ సైర్యం కృత్వా మహామతిః. ౬౧
ఆజఘా నాభిసంక్రుద్ధ స్తలే నైవామరద్విషమ్,

తత స్తలే నాభిహతో వానరేణ మహాత్తనా. ౬౨

దశగ్రీవ స్సమాధూతో యథా భూమిచలేఽచలః,
సజ్గ్రామే తం తథా దృష్ట్వా రావణం తలతాడితమ్. ౬౩
ఋషయో వానరా సిద్ధిధా నేదు ర్దేవా స్సహసురైః,

అథాఽశ్వాస్య మహాతేజా రావణో వాక్య మబ్రవీత్. ౬౪

పాథు వానర! వీర్యేణ శ్లాఘనీయోఽసి మే రిపుః,

రావణే నైవ ముక్తస్తు మారుతి ర్వాక్య మబ్రవీత్. ౬౫

ధిగస్తు మమ వీర్యేణ య స్త్వం జీవసి రావణ!

సకృత్తు ప్రహ రేదాసీం దుర్బుధే! కిం వికత్తనే ౬౬

మున్ను నాచే దెబ్బదిని చచ్చిన నీకొడుకు నత్తునిం దలంచుకొనుము.
అని హనుమంతుడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౧౯

మహాలేఖా! మహాపరాక్రమకాలియు నగురాక్షసరాజు రావణుడు
హనుమంతుని మాటను విని తొమ్మన నతిచేతం జరిచెను. ౨౦

హనుమంతుడు రావణుని యతిచేరి దెబ్బకు మిక్కిలియుఁ జలనంబు
నొందెను.

మహాపరాక్రమకాలియు బుద్ధిమంతుడు నగుహనుమంతుడు కొంచెము
సేపుండి నైర్దంబు దెచ్చుకొని పరమశ్రద్ధుడై యా రావణుని నతిచేతం
బ్రహరించెను. ౨౧

అంత రావణుడు మహాబలఁడగు హనుమంతుని యతిచేరి దెబ్బకు
భూకంపమునఁ బర్వతము చలించునట్లు మిక్కిలియుఁ జరించెను. ౨౨

అట్లు రావణుడు యుద్ధంబున హనుమంతునిహస్తతలంబునం దాడితుఁ
డై చలించుటంజూచి వానరులును ఋషులును దేవతలు ననురులును బరమ
సంతోషంబునఁ గోలాహలంబు గావించిరి. ౨౩

అంత మహాలేఖా! రావణుడు ఊటనొంది హనుమంతుంజూచి
యట్లుని చెప్పెను. ౨౪

హనుమంతుడా! లెస్సలెస్స నీవు నాకు శత్రుఁడవైనను నీపరాక్రమం
బునకు మెచ్చుకొన్నాను. అని రావణుడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

అంత హనుమంతుఁ డిట్లుని చెప్పెను; నాపరాక్రమమేల? దహింపఁ
బడుఁగాక. ౨౫

రావణుడా! నాచే గొట్టబడినవాడవయ్య నీవు చావక బ్రతికి
యున్నావే; అట్టి నాపరాక్రమము దహింపఁబడుఁగాక.

దురాత్ముడవగు రావణుడా! ఇంకను ఒకమాటుమాత్రము ప్రహ
రించుము; ఊరక నిన్ను నీవే పొగడుకొనెద వేల! ౨౬

తత స్త్వాం మామికా ముష్టి ర్నయిష్యతి యమక్షయమ్,

తతో మారుతివాక్యేన క్రోధ స్తస్య తదాఽజ్వలత్, ౬౭

సంర క్తనయనో యత్నా న్ముష్టి ముద్యమ్య దక్షిణమ్,
పాతయామాస వేగేన వానరోరసి వీర్యవాన్. ౬౮

హనూమా న్వక్షసి వ్యూధే సంచచాల హతగ పునః,

విహ్వలం తు తదా దృష్ట్వా హనూమన్తం మహాబలమ్. ౬౯

రథేనాతిరథ శీఘ్రం నీలం ప్రతిసమభ్యగాత్,

రాక్షసానా మధిపతి ర్దశగ్రీవగ ప్రతాపవాన్. ౭౦

పన్నగ ప్రతిమై ర్భీమైః పరమర్థాతిభేదిభిః,
శరై రాదీపయామాస నీలం హరిచమూపతిమ్. ౭౧

సశరాఘసమాయస్తో నీలగ కపిచమూపతిః,
కరేణై కేన శైలాగ్రం రక్షోధిపతయేఽసృజత్. ౭౨

హనుమా నపి తేజస్వీ సమాశ్వాస్తో మహామనాః,
విప్రేక్షమాణో యుద్ధేఘ్న స్సరోష మిద మ్బ్రవీత్. ౭౩

నీలేన సహ సంయుక్తం రావణం రాక్షసేశ్వరమ్,

అన్యేన యుధ్యమావస్య న యుక్త మభిధావనమ్. ౭౪

రావణోఽపి మహాతేజా స్తచ్చుక్తం సప్తభి శ్శరైః,

ఆజఘాన సుతీక్షాన్త్రై స్తద్వికీర్ణం పపాతహ. ౭౫

అంత నేనొకపిడికిటిపోటుతో నిన్ను యమపురికిం బంపెదను. అని హనుమంతుండు రావణునితోఁ జెప్పెను.

అంత హనుమంతునిమాటకు రావణునకు మహాకోపంబువచ్చినది. ౬౭

మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుండు కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱిద సంబుదోఁప దక్షిణహస్తంబున దృఢంబుగాఁ బిడికిలి యలవరించి వేగంబున హనుమంతుని వక్షస్థలంబునం బొడిచెను. ౬౮

హనుమంతుండు అట్లు విశాలంబగు వక్షస్థలంబునఁ గొట్టబడినవాడై మరలఁ జలనంబునొందెను.

అతిరథుండగురావణుండు మహాబలశాలియైనహనుమంతుండు పోలు టంజూచి యాతండు తెప్పిటిలినఁ గవ్వచుని శిఘ్రంబున నీలునిమీదికిఁ బోయెను. ౬౯

మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసేశ్వరుండు రావణుండు వన్నగ తుల్యంబులును భయంకరంబులును శత్రువుల మర్రస్తానంబుల భేదించునవియు నగు బాణంబులు వానరసేనానాయకుండగు నీలునిపైఁ బఱపెను. ౭౦, ౭౧

వానరసేనానాయకుండగునీలుండు అట్లు బాణసమూహంబులచేఁ బీడి తుండై ఒక్కచేత నొకపర్వతశిఖరంబుఁగొని రాక్షసరాజువై నేసెను. ౭౨

మహాపరాక్రమశాలియు మహాత్ముడైనగు హనుమంతుండంతఁ దెప్పటిలి యుద్ధకాంక్షచే నలుప్రక్కలంజూచి నీలునితో యుద్ధంబుఁగావించుచున్న రావణుంగని తప్పించుకొనిపోయినాడను కోపంబున నతనితో నిట్టని చెప్పెను. ౭౩

మఱియొకనితోడి యుద్ధమునేయుచున్నవానిం దఱుముకొనిపోవుట యుక్తముకాదు; కావున నిన్ను విడిచిసాను. అని హనుమంతుండు రావణు నితోఁ జెప్పెను. ౭౪

మహాలేఖుండగు రావణుండును ఆపర్వతశిఖరంబును విడువీడ్చి బాణంబు లచే ఖండింప నది తునియలయి నేలంబడెను. ౭౫

త ద్విక్షీర్ణం గిరే శ్శృంజం దృష్ట్వా హరిచమూపతిః.

కాలాగ్ని రివ జజ్వాల క్రోధేన పరవీరహః.

26

సోఽశ్వకర్ణాన్ధవాన్ సాలాం శ్చుతాం శ్చాపి సుపుష్పితాన్,

అన్యోన్శ్చ వివిధాన్ స్వృతౌ స్తీల శ్చిత్తేష సంయుగే.

27

స తాన్ స్వృతౌన్ సమాసాద్య ప్రతిచిచ్ఛేద రావణః,

అభ్యవన్న త్సుహౌరేణ శరవరేణ పావకిమ్.

28

అభివృష్ట శ్శరౌఘేణ మేఘే నేవ మహాచలః.

హ్రస్వం కృత్వా తదా రూపం ధ్వజాగ్రే నిపపాత హ.

29

పావకాత్తజ మాలోక్య ధ్వజాగ్రే సముపస్థితమ్,

జజ్వాల రావణగి క్రోధా త్తతో నీలో ననాద చ.

౩౦

ధ్వజాగ్రే ధనుష శ్చాగ్రే కిరీటాగ్రే చ తం హరిమ్,

లక్ష్మణోఽథ హనూమాంశ్చ దృష్ట్వా రామశ్చ విస్మితాః.

౩౧

రావణోఽపి మహాతేజాగి కపిలాఘవవిస్మితః,

అస్త్ర మాహారయామాస దీప్త మాగ్నేయ మద్భుతమ్.

౩౨

తత స్తే చుక్రుశు ర్హృష్టా లబ్ధలక్షాగి ప్లవజ్జమాః,

నీలలాఘవసంభ్రాంతం దృష్ట్వా రావణ మాహవే.

౩౩

వాసరాణాం చ నాదేన సంరంభో రావణ స్తదా,

సమ్భ్రమావిప్రహృదయో నకించి త్సృత్యపద్యత.

౩౪

ఆగ్నేయేనాథ సంయుక్తం గృహీత్వా రావణ శ్శరమ్,

శత్రువీరులవధించునట్టి వానరసేనానాయకుడు నీలుడు తాను బ్రయోగించినవర్తకశిఖరంబు దునియలగుటంజూచి కోపంబునఁ బ్రలయకాలాన్నికై వడి మండిపడెను. 25.

అనీలుఁ డప్పుడు యుద్ధంబున ఇనుమద్దెట్టును చక్కఁగాఁ జూచిన మామిడిచెట్టును మఱియు నితరములయిన నానావిధవృక్షములను రావణునిపై వేసెను. 26.

అంత రావణుడు ఆపృక్షముల నన్నిటిని గఱకుబాణంబుల ఖండించి నీలునిమీఁద మిక్కిలియు భయంకరంబగు బాణవర్షంబుఁ గురిపించెను.

అనీలుడు అట్లు మేఘులుచే మహావర్షతంబుకరణి రావణునిచే బాణవర్షంబున నభివృష్టుడై తనయాకారమును వ్రాసమును గావించికొని రావణునిధ్వజాగ్రంబుమీఁదికి వ్రాలెను. 27.

రావణుఁ డట్లు నీలుడు తనధ్వజాగ్రంబుమీఁదికి వ్రాలుటంజూచి పరమశ్రద్ధుడై మండిపడెను; నీలుడు ధ్వజాగ్రంబుననుండి సింహనాదంబు గావించెను. ౨౮

అంత రావణునికి బాణంబువిడువ గుఱి నీలువకుండునట్లు ధ్వజాగ్రంబునను గిరీటాగ్రంబునను సంచరించుచున్న నీలుంజూచి లక్ష్మణుడును హనుమంతుడును రాముడును ఆశ్చర్యము నొందెరి. ౨౯

మహాలేఖుడగు రావణుడును నీలునిలాఘవమున కాశ్చర్యమునొంది దివ్యంబగు నాగ్నేయాస్త్రంబు గ్రహించెను. ౩౦

అంత నావానరులందఱు రావణుడు యుద్ధంబున నీలునిలాఘవంబుచే సంభ్రాంతుడగుట నెఱిగి సంతోషంబునొందిసింహనాదంబులు గావించిరి.

ఆప్పుడు నీలునిలాఘవంబుచే సంభ్రాతుడై యాగ్నేయాస్త్రసంధాన సంరంభంబున శున్నరావణుడు వానరులుచేయు కోలాహలంబుచే గొంతసేపేమియుఁ దోచకుండెను. ౩౧

అంత రావణుడు ఆగ్నేయాస్త్రముతో నభియంత్రించబడిన శరంబుఁ

ధ్వజశీరసీతం నీల ముదైక్షత నిశాచరః. ౮౧

తతోఽబ్రవీ న్నహతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః,

కవే? లాఘవయుక్తోఽసి మాయయా పరయాఽనయా. ౮౬

జీవితం ఖలు రక్షస్వ యది శక్నోషి వానర!,

తాని తాన్యాత్తయాపాణి సృజసి త్వమనేకశః. ౮౭

తథాపి త్వాం మయా యుక్త స్సాయకోఽస్త్రప్రయోజితః,

జీవితం పరిరక్షంతం జీవితా ద్భ్రంశయిష్యతి. ౮౮

ఏవ ముక్త్యా మహాబాహూ రావణో రాక్షసేశ్వరః,

సంధాయ బాణ మస్త్రేణ చమూపతి మతాడయత్. ౮౯

సోఽస్త్రయుక్తేన బాణేన నీలో వక్షసి తాడితః,

నిర్దహ్యమాన స్సహసా నిపపాత మహీతలే. ౯౦

పితృమాహాత్యసంయోగా దాత్తన శ్చాపి తేజసా,

జానుభ్యా మపత ద్భూమా నచ ప్రాణై ర్వ్యయుజ్యత. ౯౧

విసంజ్ఞం వానరం దృష్ట్వా దశగ్రీవో రణోత్సుకః,

రథే నామ్బుదనాదేన సామిత్రి మభిదుద్రవే. ౯౨

అసాద్య రణమధ్యే తు వారయిత్వా స్థితో జ్వలన్,

ఘన రివిష్కారయామాస కమ్పయన్నివ మేదినిమ్. ౯౩

దీసి ధ్వజాగ్రంబుననున్న నీలుం గాంచెను.

౧౫

అంత మహాపరాక్రమకాలియగు రాక్షసరాజు రావణుడు నీలునితో నిట్లని చెప్పెను.

నీలుడా! నీవు చాలమాయలు చేర్చినవాడవు; మహాలాభువము గలిగియున్నావు.

౧౬

నీలుడా! ఇప్పుడు నీకు శక్తిగలదేని నీప్రాణము రక్షించుకొనుము.

నీవు నానావిధములగు నయ్యైకూపంబులం దాల్చెదవు; దానింజూడ నాశ్చర్యమగుచున్నది.

౧౭

అట్లు నీవు ప్రాణసంరక్షణార్థమయి మాయచే నానావిధరూపంబులు దాల్చుచున్నను నే నిప్పుడు ప్రదాగించుదివ్యాస్త్రయుక్త మగుబాణము నిన్ను మృతుంజేయగలదు. అని రావణుడు నీలునితో జెప్పెను.

౧౮

మహాబాహుడగు రాక్షసేశ్వరుండగు రావణుడు ఈ ప్రకారమునం జెప్పి యాగ్నేయాస్త్రంబుచే బాణంబు సభిమంత్రించి వానరసేనానాయకుడగు నీలువై విడిచెను.

౧౯

అనీలుడు ఆగ్నేయాస్త్రముచే వక్షస్థలంబునం దాడితుండై యా దివ్యాస్త్రశ్వాలలచే దహింపఁబడుచు తటాఽన ధ్వజాగ్రంబుననుండి భూమిం బడెను.

౨౦

అనీలుడు తండ్రియగు నగ్నిహోత్రుని యనుగ్రహమువలనను తన లేజోమహిమవలనను ఆయాగ్నేయాస్త్రంబుచే వినంజ్ఞుడై మ్రోకాల్లాను కొని నేలంబడెనుగాని మృతుఁడుకాడయ్యె.

౨౧

రావణుడు నీలుడు మూర్ఛితుడగుటనుజూచి యుద్ధోత్సుకుండై మేఘగర్జనంబువంటి ధ్వనిగలరథంబుచే లక్ష్మణునిమీఁది కడఁచెను.

౨౨

అరావణుడు లక్ష్మణుంబొంది యడ్డమువచ్చిన సుగ్రీవాదులవారిం బి యుద్ధమధ్యంబునఁ దేజరిల్లుచున్నవాడై, భూమియదరునట్లు భనస్సును జ్యాకర్షణంబున ధ్వనింపఁజేసెను.

౨౩

- త మాహ సామి త్రిరదీనసత్త్వో
 విష్ణురయంతం ధను రప్రమేయమ్,
 అభ్యేహి మామేవ నిశాచరేన్ద్ర! .
- స వానరాంస్త్యం ప్రతియోధు మహాః. ౯౮
- స తస్య వాక్యం ప్రతిపూర్ణఘోషం
 జ్యోతిర్బ ముగ్రం చ నిశమ్య రాజా,
 అసాద్య సామి త్రి మవస్థితం తం
 కోపాన్వితో వాక్యమువాచ రక్షః. ౯౯
- దిప్త్యాఽసి మే రాఘవ! దృష్టిమార్గం .
 స్రాప్తోఽస్తగామి విపరీతబుద్ధిః,
 అస్మి న్న తే యాస్యసి మృత్యుదేశం
 సంసాద్యమానో మమ బాణజాలైః. ౧౦౦
- తమాహ సామి త్రి రవిస్తయానో
 గర్జంత ముద్వృత్తసితాగ్రదంష్ట్రమ్,
 రాజ! న్నగర్జంతి మహాప్రభావా
 వికత్తనే పాపకృతాం వర్తిష! ౧౦౧
- జానామి వీర్యం తవ రాక్షసేన్ద్ర!
 బలం ప్రతాపం చ పరాక్రమం చ,
 అవస్థితోఽహం శరచాపపాణి
 రాగచ్ఛ కిం మోఘవికత్తనేన. ౧౦౨
- స ఏన ముక్తగ కుపిత స్ససర్జ
 రక్షోఢిప స్సప్త శరాన్ సుపుజ్ఞాన్,
 తాన్దక్షణః కాంచనచిత్రపుష్పైః
 శ్చిచ్ఛేద బాణై ర్నిశితాగ్రధారైః. ౧౦౩

మహాబలశాలియగు లక్ష్మణుడు అట్లు మహాప్రమాణులగు ధనుస్సును
ధ్వనింపఁజేయుచున్న రావణునిచేత యిట్లని చెప్పెను

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఈవానరులతో యుద్ధమునేయు
చున్నావేమి? నాయుద్ధకురమ్ము. అని లక్ష్మణుడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౯౦

రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు అలక్ష్మణుని యతిగంభీరధ్వనిగలమాటను
భయంకరంబగు జ్యానావంబును విని క్రుద్ధుడై లక్ష్మణునిడగ్గఱి యిట్లని
చెప్పెను. ౯౧

లక్ష్మణుడా! నీకు నాశమునమీపించినది కావున వివరీతబుద్ధితో
నాభాగ్యవశంబున నాదృష్టింబడినావు.

ఈక్షణంబునందే నీవు నాబాణంబుల హతుడవయి యమపురికిం
బోగలవు. అని రావణుడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౯౨

లక్ష్మణుడు అట్లు గర్జించుచున్నవాడును తెల్లనివియునున్నకంబులు
నగు దంష్ట్రాగ్రంబులగలవాడు నగురావణునిం దృఢీకరించి యిట్లనిచెప్పెను.

పాపిష్ఠులలో ను క్తముడవయిన రావణుడా! మహాప్రభావులగువారలు
నీయట్లు గర్జింపరు; నిన్ను నీవే బొగడుకొనుచున్నావు. ౯౩

రాక్షసనాథుండవగు రావణుడా! నీకత్తియు నీబలంబును నీప్రతాపం
బును నీపరాక్రమంబును నాకుఁ జక్కగాఁ దెలియును.

నేను ధనుర్బాణంబులుదాల్చి నిల్చియున్నాను; యుద్ధంబునకురమ్ము;
ఇట్లు వ్యర్థముగా నాత్మస్తుతిచేసికొనుటచే నేమి ప్రయోజనము? అని లక్ష్మ
ణుడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౯౪

రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు లక్ష్మణునిమాటనువిని కుపితుడై లక్ష్మ
ణునివై ఏడుబాణంబులు ప్రయోగించెను.

లక్ష్మణుడు కొంచనపుంఖంబులను తీక్షణాగ్రంబులునగు బాణంబులచే
వారావణుడు ప్రయోగించిన బాణంబుల నేడింటిని ఖండించెను. ౯౫

తా స్ప్రిక్షమాణ స్సహసా నికృతా
న్నికృతభోగా నివ పన్న గేన్ద్రాన్,
లక్ష్మేశ్వరగక్రోధవశం జగామ

ససర్జ చాన్యాన్నిశితాన్పుషత్కాన్.

౧౦౦

స బాణవర్షం తు వవర్ష తీవ్రం

రామానుజగి కార్తుక సమ్ప్రయుక్తమ్,

తురార్ధచన్ద్రోత్తమకర్ణిభలై

శ్శరాంశ్చ చిచ్ఛేద స చుత్తుభేచ,

౧౦౧

స బాణజాలాన్యథ తాని తాని

మోఘాని పశ్యంస్త్రీదళారిరాజః,

విసిస్తియే లక్ష్మణ లాఘవేన

పునశ్చ బాణాన్నిశితాన్పుమోచ.

౧౦౨

స లక్ష్మణ శ్చాశు శరాన్ శితాగ్రా

న్తపేన్ద్రీవజ్రశనితుల్యవేగాన్,

సంధాయ చాపే జ్వలనప్రకాశాన్

ససర్జ రక్షోధిపతేర్వధాయ.

౧౦౩

స తాన్ప్రచిచ్ఛేద హి రాక్షసేంద్ర

శ్చిత్వా చ తస్థత్క్షణమాజఘాన,

శరేణ కాలాగ్నిసమప్రభేణ

స్వయమ్బుదతేన లలాటదేశే.

౧౦౪

స లక్ష్మణో రావణసాయకార్త

శ్చచాలచాపం శిథిలం ప్రగృహ్య,

పునశ్చ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య కృచ్ఛాగ్రి

చ్ఛిచ్ఛేద చాపం త్రిదశేన్ద్రశత్రోః.

౧౦౫

లంకారాజుండగు రావణుడు దానుబ్రయోగించిన బాణములు ఛేదించబడి ఛిన్నశరీరములగు మహాసర్పములకై వడి నేలబడుటం జూచి కుపితుడై వాటియొక దీక్షబాణములం బ్రయోగించెను. ౧౦౦

ఆ లక్షణుడు తనధనుస్సు మండలాకారంబు గావించి రావణునిపై దీప్తంబగు బాణవర్షంబు గురిపించి కత్తివాలిముమ్మలచేతను నర్థచంద్రాకార బాణములచేతను గర్జాకారబాణములచేతను భిల్లంబులచేతను రావణుడేయు బాణముల ఖండించుచు నెంతమాత్రముఁ గలఁకనొందకుండెను. ౧౦౧

రాక్షసరాజుండగు రావణుడు తానేయు బాణంబు లన్నింటిని లక్షణుడు ఖండించుచు వాటియొక దన్ను బాణంబులవొప్పించుటం జూచి లక్షణుని శరసంధానలాఘవంబున కచ్చెరువొందుచు మరల దీక్షములగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౧౦౨

ఆ లక్షణుడు రావణవధార్థమయి శిఖ్రంబునఁ దీక్షాగ్రంబులును దేవేంద్రుని వజ్రాయధంబునకును బిడుగునకును సమానమయిన వేగముగలదియొనగ్నిహోత్రతుల్యంబునగు బాణంబులు వింటంగూర్చి విడిచెను. ౧౦౩

రాక్షససాధుండగు రావణుడు లక్షణుఁ డేసినబాణంబులను ఖండించి తనకు బ్రహ్మదేవుఁ డొసంగినప్రలయకాలాగ్ని తుల్యంబగు దివ్యశరంబు సంధించి లక్షణుని లలాటంబు నాటసేసెను. ౧౦౪

ఆ లక్షణుడు రావణబాణపీడితుడై శిథిలంబుగా ధనుస్సుబట్టకొని చలనంబునొంది మూర్ఛిల్లెను. ఆంతః గొంతఁదడవునకు మూర్ఛదేటి రావణుని చేతి ధనుస్సును ఖండించెను. ౧౦౫

నికృత్తచాపం త్రిభిరాజఘాన
బాణైస్తదా దాశరథి శ్శితాగ్రైః,
స సాయకార్తో విచచాల రాజా

కృచ్ఛాచ్ఛ సంజ్ఞాం పున రాససాద.

౧౦౬

స కృత్తచాప శ్శరతాడితశ్చ
మేదార్ద్రాగ్రా త్రోరుధిరావనీక్తః,
జగ్రహ శక్తిం సముదగ్రశక్తి
స్పృయమృద్భద్రాం యుధి దేవశత్రుః.

౧౦౭

స తాం విధూమానలసన్నికాశాం

విత్రాసినీం వాపరవాహినీనామ్,

చిక్షేప శక్తిం తరసా జ్వలన్తీం

సౌమిత్రయే రాక్షసరాష్ట్రినాథః.

౧౦౮

తా మాపతన్తీం భరతానుజోఽస్త్రై

ర్జఘాన బాణైశ్చ హుతాగ్నికలైః,

తథాపి సా తస్య వివేశ శక్తి

ర్భుజాన్తరం దాశరథే ర్విశాలమ్.

౧౦౯

స శక్తిమాన్ శక్తిసమావాతస్సన్

ముహుగ ప్రజజ్వాల రఘుప్రవీరః,

తం విహ్వలన్తం సహసాఽభ్యుపేత్య

జగ్రహ రాజా తరసా భుజాభ్యామ్.

౧౧౦

హిమవాన్తనరో మేరుస్త్రైలోక్యం వా సహామరైః,

శక్యం భుజాభ్యా ముద్ధర్తుం నసంభ్యే భరతానుజః.

౧౧౧

శక్త్యా బ్రహ్మహి సౌమిత్రీస్తాడితస్తుస్తనాన్తరే,

విష్ణోరచిన్త్యం స్వం భాగమాత్తానం ప్రత్యనుస్తరత్.

౧౧౨

అప్పుడు లక్షణుడు అంతరూపకంఠక తీక్షణగ్రంథులగు మూడు బాణంబుల రావణుని నొప్పించెను; ఆరావణుడు లక్షణబాణవీశితుడై చలనమునొంది మూర్ఛిల్లి యెట్టకేలకు మణిలఁ దెలివొందెను ౧౦౬

మహాసామర్థ్యుడగు దేవశత్రుడునగు నా రావణుడు ఛేదింపఁ బడిన దేహముగలవాడై మున్ను బ్రహ్మదేవునిచేఁ దన కియ్యఁబడిన శక్తిని గ్రహించెను. ౧౦౭

రాక్షసలోకనాథుడగు నారావణుడు పొగలేనియగ్నితో సమాన మయినదియు నవ్వానరసేనకంఠయు భయముగలిగించుచున్నదియు నిష్ఠూర గ్రహుచున్నవియునగు నాశక్తిని శిశుంబున లక్షణునపై నేసెను. ౧౦౮

లక్షణుడు ఆశక్తి తనపైకి వచ్చుటంజూచి దాని భయంకరాకారంబు లును నేరిచే వృద్ధిఁబొందిన యగ్నితో సమానంబులునగు బాణంబులం గొట్టెను; అట్లునునను ఆశక్తి వికలాంబగు లక్షణుని వక్షస్థలంబుఁ జొచ్చినది. ౧౦౯

మహాసామర్థ్యుడగు నాలక్షణుడు ఆశక్తిచేఁ బీడితుడై పలుమాఱు మండిపడెను. అంత నాలక్షణుడు మూర్ఛనొందుటం జూచి రావణుడు శిశుంబునవచ్చి బాహువులచే నతనిం బట్టుకొనెను. ౧౧౦

హిమవత్పర్వతమును గాని మందరపర్వతమును గాని మేరుపర్వతమును గాని దేవతలతోఁగూడ ముల్లోకంబులయం గాని చేతులతో నెత్తవచ్చును గాని యుద్ధంబున లక్షణునిమాత్రము ఎత్త నలవిగాదు. ౧౧౧

లక్షణుడు ఆ బ్రహ్మదేవుని శక్తి తనవక్షస్థలమును జొచ్చినంత నె కన్న విష్ణుదేవుని యచింత్యంబగు సంశంబునుగా స్మరించెను. ౧౧౨

తతో దానవదర్పఘ్నం సౌమిత్రిం దేవకణ్ఠకః,
 తం పీడయిత్వా బాహుభ్యాం న ప్రభుర్లంఘనేఽభవత్. ౧౧౩
 అథైనం వైష్ణవం భాగం మానుషం దేహమానీతమ్,
 అథ వాయుసుతగీ క్రుద్ధో రావణం సమభిద్రవత్. ౧౧౪

ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో వజ్రకల్పేన ముష్టినా

తేన ముష్టిప్రహారేణ రావణో రాక్షసేశ్వరః. ౧౧౫
 జానుభ్యా మపత ద్భూమా చచాల చ పపాత చ,
 ఆపైశ్చ స్స నేత్రశనణై ర్వవామ రుధిరం బహు. ౧౧౬

ఃఘూర్ణమానో నిశ్చేష్టో రథోపస్థ ఉపావిశత్,

విసంజ్ఞో మూర్ఛితశ్చాసీన్న చ స్థానం సమాలభత్. ౧౧౭

విసంజ్ఞం రావణం దృష్ట్వా సమరే భీషవిక్రమమ్,
 ఋషయో వానరా స్సర్వే నేదు ర్దేవా స్సవాసవాః. ౧౧౮

హనూమా నపి తేజస్వీ లక్ష్మణం రావణార్దితమ్,
 ఆనయద్రాఘవాభ్యాశం బాహుభ్యాం పరిగృహ్య తమ్. ౧౧౯
 వాయునూనో స్సుహృత్తేష్విన భక్త్యా పరమయా చ సః,
 శత్రూణా మప్రకమోఽప్యైపి లఘుత్వ మగమ త్కపేః. ౧౨౦

తం సముత్సృజ్య సా శక్తి సౌమిత్రిం యథి దుర్జయమ్,
 రావణస్య రథే తస్మిన్ స్థానం పున రుపాగతా. ౧౨౧

లక్షణుడు మానుషకారంబు నొందిన సాక్షాద్విష్ణుదేవుని యంశ మే
కావున నప్పుడు దేవశత్రువు రావణుడు లక్షణుని లేవనెత్తుటకు సమర్థుడు
కాడయ్యె. ౧౧౩

అంత వాయుమారుడగు హనుమంతుడు గుసీతుడై రావణుని
మీది కడచెను. ౧౧౪

ఆ హనుమంతుడు క్రుద్ధుడై వజ్రంబువంటి పిడికిలిచే రావణుని
అొమ్మనం బొడిచెను.

రాక్షససాధుడగు రావణుడు ఆ హనుమంతుని పిడికిటివెట్టకు భూమి
యందు మ్రోకాళ్లైన బోరగిలంబడి మిక్కిలియుఁ జలనంబునొందెను. ౧౧౫

ఆ రావణుడు నోళ్లనుడియుఁ గన్నులనుడియుఁ జేవులనుడియు
సధికముగా నెత్తురుక్రక్కెను. ౧౧౬

అప్పుడు రావణుడు ఇట్టట్టు పొరలాడుచుండి యంతః జేష్ఠులు దక్కి
రథ మధ్యంబునం బడియుండెను.

అట్లతఁడు సంజ్ఞదప్పియు మూర్ఛితుఁడునై నిలుకడనొందక చరిత
పించుచుండెను. ౧౧౭

భయంకరపరాక్రముడగు రావణుడు యుద్ధంబున మూర్ఛితుడగుట
జూచి వానరులను ఋషులను దేవేంద్రప్రముఖులగు దేవతలును సంతోషం
బునఁ గోలాహలంబుఁ గావించిరి. ౧౧౮

మహాపరాక్రగుకాలియగు హనుమంతుడు రావణ ప్రహరంబున మూర్ఛి
తుడయిన లక్షణునిఁ జేతులనెత్తుకొని రాముని సమీపంబునకుఁ దెచ్చెను.

ఆ లక్షణుడు శత్రువులకుఁ గదలింపరాదు నలవి గానివాడైనను
హనుమంతుడు మిత్రుఁడును బరమభక్తుఁడును కావున నతనికిఁ నేలిక
యయ్యెను. ౧౧౯

అకఃక్రి యంత యుద్ధంబున దుర్జయుడగు లక్షణునివలె మరల
రావణుని రథంబునఁ జేరెను. ౧౨౦

అశ్వస్త శ్వ విశల్యశ్వ లక్షణశ్చ త్రుసూదనః,
 విష్ణో ర్భాగ మమీమాంస్య మాత్మానం ప్రత్యనుస్మరన్. ౧౨౨
 రావణోఽపి మహాతేజాః ప్రాప్య సంజ్ఞాం మహాహవే,
 ఆదదే నిశితాన్బాణా జ్ఞగ్రాహ చ మహద్ధనుః. ౧౨౩
 సిపాతితమహావీరాం ద్రవన్తిం వానరీం చమూమ్,
 రాఘవస్తు రణే దృష్ట్వా రావణం సమభిద్రవత్. ౧౨౪
 అదైవ ముపసజ్గమ్య హనూమాన్వాక్య మబ్రవీత్,
 మమ పృథ్వం సమారుహ్య రాక్షసం శాస్తు మర్హసి. ౧౨౫
 విష్ణు ర్యథా గరుత్మన్తం బలవన్తం సమాహితః,

తచ్చుత్వా రాఘవో వాక్యం వాయుపుత్రేణ భాషితమ్.
 ఆరురోహ మహాశూరో బలవన్తం మహాకపిమ్,
 రథస్థం రావణం సఖ్యే దదర్శ మనుజాధిపః. ౧౨౬

తమాలోక్య మహాతేజాగ ప్రదుద్రావ సరాఘవః,
 వైరోచని మివ క్రుద్ధో విష్ణు రభ్యుద్యతాయుధః. ౧౨౭
 జ్యాశబ్ద మకరో త్రిప్రం వజ్రనిష్పేషనిస్సవమ్,

గిరా గమ్భీరయా రామో రాక్షసేన్ద్ర మువాచ హ. ౧౨౮
 తిష్ఠ తిష్ఠ మమ త్వం హి కృత్వా విప్రియ మీదృశమ్,
 క్వచు రాక్షసశాద్దూ! గతో మోక్ష మవాప్స్యసి. ౧౨౯
 యదీన్ద్రవై వస్వతేభాస్కరా న్వా
 స్వయంభువై శ్వానరశంకరాన్వా,
 గమిష్యసి త్వం దశ వా దిశోవా
 తథాపి మే నాద్య గతో విమోక్ష్యసే. ౧౩౦

శత్రువులవధించునట్టి లక్షణుఁడు మూర్ఖుడేటి యాతనిగాయములుగల వాడై తన్ను ఆచింత్యమయిన విష్ణుదేవుని యంశముగా స్మరించెను. ౧౨౦

మహాలేఖుఁడగు రావణుఁడును అంత యుద్ధమున మూర్ఖుడేటి తీక్షణులగు బాణులును గొప్పధనుస్సును గ్రహించెను. ౧౨౩

రాముఁడు యుద్ధమున గొప్పవీరుఁడు పడిపోవుటాజేసి పరుగెత్తుచున్న వానరసేనంజాచి తాను రావణునిమీఁది కడఁగెను. ౧౨౪

అంత హనుమంతుఁడు రామునియొద్దకువచ్చి యిట్లని చెప్పెను.

విష్ణుఁడు బలవంతుఁడగు గరుత్మంతు నెక్కునట్లు నీవు నన్నారోపించి యెచ్చరికగలవాడవై రావణునితో యుద్ధము గావింపుము. అని హనుమంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౨౫

మహాశూరుఁడగు రాముఁడు వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు చెప్పిన మాటను విని బలవంతుఁడగు నియ్యంజనేయు సారోపించెను.

మనుజులొకేంద్రుఁడగు రాముఁడు అట్లు హనుమంతు సారోపించి రక్షితుఁడగు రావణుఁజూచెను. ౧౨౬

విష్ణువుబలినింజూచి యతనిమీఁదికిఁబోవునట్లు మహాలేఖుఁడగు సారాముఁడు ఆరావణుఁజూచి క్రుద్ధుడై ధనుర్ధరుడై యతనిమీఁది కడఁగెను.

ఆ రాముఁడు వజ్రధ్వనిపాటి మహాధ్వనిగలుగునట్లు జ్యాశబ్దము గావించెను.

రాముఁడంత రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

రాక్షసశ్రేష్ఠుడవగు రావణుడా ! నిలునిలు నీవు నా కింతటి యపకారము గావించి యెచ్చటికిఁబోయి విముక్తుడవు కాలవు? ౧౩౦

నీవు దేవేంద్రునియొద్దకుఁగాని యమునియొద్దకుఁగాని సూర్యునియొద్దకుఁగాని బ్రహ్మదేవునిొద్దకుఁగాని యగ్నిహోత్రునిొద్దకుఁగాని శంకరునియొద్దకుఁగాని లోయినను దశదిశలకుం బరుగెత్తినను అప్పుడు నాయెదుటంబడిన వెనుక ఇంకఁ దప్పించుకొనఁజాలవు. ౧౩౧

య శ్చైవ శక్త్యాఽభిహత స్త్వయాఽద్య.

ఇచ్చ నివిషాదం సహసాఽభ్యుపేతః,

స ఏవ రక్షోగణరాజమృత్యుః

సపుత్ర దారస్య తవాద్య యుద్ధే.

౧౩౨

ఏతేన చాత్యద్భుతదర్శనాని

శరై ర్జలస్థానకృతాలయాని,

చతుర్దశాన్యాత్తవ రాయుధాని

రక్షస్సహస్రాణి నిఘాదితాని.

౧౩౩

రాఘవస్య వచ శ్శ్రుత్వా రాక్షసేంద్రో మహాకపిమ్,

వాయుపుత్రం మహావీర్యం వహంతం రాఘవం రణే.

౧౩౪

ఆజఘాన శరై స్తీక్ష్ణైః కాలానలశిఖోపమైః,

రాక్షసేనాహవే తస్య తాడితస్యాపి సాయకైః.

౧౩౫

స్వభావతేజోయుక్తస్య భూయ స్తేజో వ్యవర్ధత,

తతో రామో మహాతేజా రావణేన కృతప్రణమ్.

౧౩౬

దృష్ట్వా స్థవగళార్ద్రాలం కోపస్య వశమేయివాన్.

త స్యాభిచఙ్క్రమ్య రథం సచక్రం

సాశ్వధ్వజచ్ఛత్రమహాపతాకమ్,

ససారథిం సాశనిశరాలఖండం

రామః ప్రచిచ్ఛేద శరై స్సుపుష్పైః.

౧౩౭

అథేవ శత్రుం తరసా జఘాన

బాణేన వజ్రశనిసన్నిభేన,

భుజాంతరే పూర్వధనుజాతరూపే

వజ్రేణ మేరుం భగవానివేంద్రీః.

౧౩౮

యో వజ్రపాతాశనిసన్నిపాతా

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! నీ విష్ణు డెవ్వని శక్తిచేగొట్టినావో
అకడే యిష్టమవచ్చి నీతో యుద్ధంబుగావించి నిన్ను నీవారలనందఱు
వధింపగలఁడు, ఇంతలోఁ దొండరపదకుము. ౧౩౨

ఇష్టమనియెడుటయన్న నేయ భయకరాకారులును సుత్తమాయుధ
ధారులునగుజనస్థానమున నుండువారలబదునాలుగుజేలమంది రాక్షసుల
నొక్కండనే తీక్షణబాణంబుల వధించినవాడను. అని రాముండు రావణునితోఁ
జెప్పెను. ౧౩౩

రాక్షసరాజుండగు రావణుండు రామునిమాటనువిని యుద్ధంబున
రామునకు వాహనమయియున్న మహాపరాక్రమకాలియగు వాయుపుత్రుడైన
హనుమంతునివై బ్రలయకాలాగ్నితుల్యంబులగు తీక్షణబాణంబుల నేసెను.

యుద్ధంబున రావణునిచే బాణంబులఁ గొట్టఁబడినను స్వభావంబుననే
లేజక్కాలియగు వాహనమంతునిలేజన్ను నుజ్జీయు నధిమయునది. ౧౩౪

అంత మహాలేఖుండగు రాముండు రావణునిచే గాయములగునట్లు
గొట్టఁబడినవారోత్తముని హనుమంతుఁజూచి కుపితుడయ్యెను. ౧౩౫

అంత రాముండు ఆరావణునిరథంబు సమీపమునకుఁబోయి వాని
చక్రములను గుఱ్ఱంబులను భ్వజంబును ఛత్రంబును సారథిని కూలద్రావ్యం
భంబులను తీక్షణబాణంబుల ఖండించెను. ౧౩౬

అంత భగవంతుండగు దేవేంద్రుండు వజ్రాయుధంబున మేరుపర్వతముం
గొట్టినట్లు రాముండు వజ్రంబుననును బిడుగునకును సరివచ్చునట్టి బాణంబుచే
రావణునివికాలంబగు వక్షస్థలంబునఁ బ్రహరించెను. ౧౩౭

ఎవ్వండు తనపై బిడుగుపడినను ఇంద్రుండు వజ్రాయుధంబునఁ

న్న చుతుభే నాపి చచాల రాజా,
స రామబాణాభిహతో భృశార్త
శ్చచాల చాపం చ ముమోచ వీరః.

౧౩౯

తం విహ్వలస్తం ప్రసమీక్ష్య రామ
స్సమాదదే దీప్తమథార్థచన్ద్రమ్,
తేనార్కవర్ణం సహసా కిరీటం

చిచ్ఛేద రక్షోధిపతే ర్మహాత్మా.

౧౪౦

తం నిర్విషాశీవిషసన్నికాశం

శాన్తార్చిషం సూర్యమివాప్రకాశమ్,

గతశ్రియం కృత్తకిరీటకూట

మువాచ రామో యుధి రాక్షసేన్ద్రమ్.

౧౪౧

కృతం త్వయా కర్తవ్యమహతుభీమం

హతప్రవీరశ్చ కృతస్త్వయాఽహమ్,

తస్మాత్పురిశాన్త ఇతి వ్యవస్య

వత్వాం శరైర్మృత్యువశం నయామి

౧౪౨

గచ్ఛానుజానామి రణార్దితస్త్వం

ప్రవిశ్య రాత్రించరరాజ! లజ్జామ్,

ఆశ్వాస్య నిర్యాహి రథీ చ ధన్వీ

తదా బలం ద్రక్ష్యసి మే రథసః.

౧౪౩

స ఏవముక్తో హతదర్పహస్తో

నికృత్తచాపశ్చ హతాశ్వసూతః,

శరార్దితగి కృత్తమహాకిరీటో

వివేశ లజ్కాం సహసా స రాజా.

౧౪౪

తస్మిన్నవిష్టే రజనీచరేన్ద్రే

మహాబలే దానవదేశశత్రౌ,

గొట్టినను గలఁతనొందక చలింపకుండెనో అట్టిపీరుఁడు రావణుఁడు రాముని బాణంబుచేఁ గొట్టఁబడి బాధం దాళఁజాలక నలవంబునొంది చేతిధనుస్సును గూడ విడిచెను. ౧౩౯

మహాత్ముఁ డగురాముఁడు ఆరావణుఁడు మూర్ఖునొందుటజూచి యొకయర్థచంద్ర బాణంబుదీసి దానిచే శిఘ్రంబున సూర్యవర్ణంబగు రాక్షస రాజుకిరీటమును ఖండించెను. ౧౪౦

రాముఁడు యుద్ధంబున ఛేదింపఁబడిన కిరీటశిఖరముగలవాఁడై నిర్విషం బగు సర్పంబుకై వడి మంటలులేని యగ్నిధంగిఁ గాంతి లేనిసూర్యునిచాడువన నిస్తేజస్కుఁడయియున్న రాక్షసరాజును రావణునింజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు మహాభయంకరంబగు కార్యము గావించినావు; మఱియుఁ బెక్కు మేటిపీరులఁ గొట్టినావు; కావున మిక్కిలియో నలసినట్లున్నావని యిప్పుడు నిన్ను బాణంబులచే యమపురికిం బంపకవిడిచితిని. ౧౪౧

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుడా! మిక్కిలియు యుద్ధవీరక్రాంతుఁ డవైయున్నావు; నేననుజ్ఞయొసంగెదను. పొమ్ము; బంకకుఁబోయి కొంత విశ్రమించి రథంబు సారోపించి ధనుర్ధరుఁడవైరమ్ము; అప్పుడు నీవు మరల రథగతుఁడవై యుండునప్పుడు నాబలంబుఁ జూపెదను. ౧౪౨

అట్లు తనధనుస్సు ఖండింపఁబడి సారథియు గజ్జంబులును వధింపఁబడి తానును బాణపీడితుఁడై భిన్నకిరీటుఁడైనవీర్లుట సారావణుఁడు గర్వంబువిడిచి సంతోషంబునీడి రామునిమాటనువిని లజ్జితుఁడై శిఘ్రంబున లంకాపురిం బ్రవేశించెను. ౧౪౩

మహాబలకాలియు దేవదానవశత్రుఁడునగు రావణుఁడు లంకకుఁబోయిన మొదట రాముఁడు తానునులక్షణుఁడునుండేరి వానరులదేహమునందలి బాణం

హరీన్విశల్యాన్ సహలక్ష్మణేన
చకార రామగి పరమాహవాగ్రే.

౧౬౫

తస్మి నృభిన్నే త్రిదశేన్ద్రశ త్
సురాసురా భూతగణా దిశ శ్చ,

ససాగ రాస్సర్షి మహారగాశ్చ

తథైవ భూమ్యమ్బుచరాశ్చ హృష్టాః.

౧౬౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనషష్టితమస్సర్గః. ౫౯.

షష్టితమస్సర్గః.

స ప్రవిశ్య పురీం లజ్కాం రామబాణభయార్దితః,

భగ్నదర్పస్తదా రాజా బభూవ వ్యథితేన్ద్రియః.

౧

మాతస్థ ఇవ సింహేన గరుడేనేవ పన్నగః.

అభిభూతోఽభవద్రాజా రాఘవేణ మహాత్మనా,

౨

బ్రహ్మదణ్డప్రకాశానాం విద్యుత్సదృశవర్చసామ్,

స్థరన్రాఘవబాణానాం వివ్యథే రాక్షసేశ్వరః.

౩

స కాశ్చునమయం దివ్య మూశ్రిత్య పరమాసనమ్,

విప్రేక్షమాణో రక్షంసి రావణో వాక్య మబ్రవీత్.

౪

సర్వం త త్థిలు మే మోఘం య త్తత్తం పరమం తపః,

యత్సమానో మహేన్ద్రేణ మానుషేణాస్తి నిర్జితః.

౫

ఇగం తద్బ్రహ్మణో ఘోరం వాక్యం మామభ్యుపసితమ్,

మానుషేభ్యో విజానీహి భయం త్వమితి త త్తథా.

౬

దేవదానవగన్ధర్వై ర్యక్షరాక్షసపన్నగైః,

బులఁ బెట్టికించి వారలబాధలు దీటునట్లు గావించిరి.

౧౪౫

దేవేంద్రశత్రువున గారావణుఁడు పరాజితుఁడగుటకు సురలు ననురు
లును దిక్పాలురును సమస్తభూతంబులును సముద్రవాసీప్రాణులును బుడమ
లును మహానర్పంబులును అట్లు జలచరప్రాణులును భూమిచరప్రాణులును
అందఁజూను సంతోషంబునొందిరి.

౧౪౬

ఇది యేఁబదిలోమిదవసర్గము.

అటువదవసర్గము.

అప్పుడు గావణుఁడు లంకాపురంబుఁ బ్రవేశించి రామబాణభయ
పీడితుఁడై గర్వంబువిడిచి పరమదుఃఖితుఁడయ్యెను.

౧

ఏనుఁగు సింహమునుకూచి భయపడునట్లు సర్పంబు గరుత్మంతునిఁ
జూచి భయపడునట్లు మహాబలుఁడగు రాముంకూచి రావణుఁడు పరమభీతుఁ
డయ్యెను.

౨

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు బ్రహ్మాస్త్రసమానములను మెఱపులం
బోలె మెఱయుచున్నవియనగు రామునిబాణంబులం దలఁచి తలఁచి భయ
పీడితుఁడయ్యెను.

౩

ఆరావణుఁడు కాంచనమయంబగు దివ్యసింహాసనంబున నాసీనుఁడై
రాక్షసులజూచి యిట్లుని చెప్పెను.

౪

మహేంద్రసమానుఁడవగు నేను మనుష్యమాత్రునివలనఁ బరాజయము
నొందితి నే! నేను గావించినమహాకపస్సంతయు వ్యర్థమేకదా!

౫

“నీకు మనుష్యులవలన భయముగలుగును” అని మున్ను బ్రహ్మదేవుఁడు
చెప్పినభయంకరవాక్యము ఇప్పటికి నాకు సఫలంబయ్యె; అది యెన్నటికి
నబద్ధముకాదు.

౬

దేవతలవలనఁగాని దానవులవలనఁగాని గంధర్వులవలనఁగాని యక్షుల

అవధ్యత్వం మయా ప్రాప్తం మానుషేభ్యో న యాచితమ్. ౭

విదితం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్,
ఇత్వోకుకులనాథేన అనరణ్యేన యత్పురా. ౮

ఉత్పత్స్యతే హి మద్వంశే పురుషో రాక్షసాధను!,
యస్త్వాం సపుత్రం సామాత్యం సబలం సాశ్వసారథిమ్. ౯

నిహనివ్యతి సజ్జామే త్వాం కులాధమ! దుర్మతే!,
శస్త్రోహం వేదవత్యాచ యదా సా ధర్మితా పురా. ౧౦

సేయం సీతా మహాభాగా జాతా జనకనన్దినీ,
ఉమా నందీశ్వరశ్చాపి రమ్భా వరుణకన్యకా. ౧౧

యథోక్తా స్తపసా ప్రాప్తం న మిథ్యా ఋషిభాషితమ్,
ఏతదేవా భ్యుపాగమ్య యత్నం కర్తు మిహార్హథ, ౧౨

రాక్షసా శ్చాపి తిష్ఠన్తు చర్యాగోపురమూర్ధసు,
స చాప్రతిమగమ్భిరో దేవదానవదర్బహః. ౧౩

బ్రహ్మశాపాభిభూతస్తు కుమ్భకర్ణో విబోధ్యతామ్,
ప పరాజిత మాత్మానం ప్రహస్తం చ నిషూదితమ్. ౧౪

జ్ఞాత్వా రక్షో బలం భీమ మాచిదేశ మహాబలః,
ద్వారేషు యత్నగ క్రియతాం ప్రాకారశ్చాధిరుహ్యతామ్. ౧౫

నిద్రావశసమావిప్లగి కుమ్భకర్ణో విబోధ్యతామ్,
నిద్రావశసమావిప్లగి కుమ్భకర్ణో విబోధ్యతామ్, ౧౬

వలనగాని రాక్షసులవలనగాని పర్వములవలనగాని చావులేకుండునట్లు బ్రహ్మ
దేవు నడిగి వరమునొందితిని; మనుష్యులవలనఁ జావులేకుండునట్లు మాత్రము
అడుగనైతిని. ౭

మున్ను ఇత్వోక్తవంశకాతుండగు ననరజ్యుండు నాచే పథింపఁబడు
నప్పుడు “రాక్షసాధముండవు కుఱాధముండవు దుర్ముద్ధివగు రావణుడా! నిన్ను
యధఃకుమనఁ బుత్రమంత్రిబలాశ్వ సారథిసహితముగా పథింపునట్టి మహా
పురుషుడొకఁడు నావంశంబున జన్మింపఁగలఁడు” అని ప్రతిజ్ఞచేసెనే; దశరథ
పుత్రుడగు నీరాముండు ఆమహాపురుషుడే యని తలచెనను. ౮

మున్ను నేను వేదవతిని బలాత్కరించినప్పుడు అబిడ నన్ను శపించినది.
మహాభాగురాలగు నావేదవతియే జనకపుత్రియగు నీతగాఁ బుట్టినది.

పార్వతి నందీశ్వరుండు రంభపుంజికన్ధల వీరలు మున్ను ఎట్టుచెప్పిరో
అట్లైయొనరిది; తపఃప్రభావంబునం జెప్పఁబడిన ఋషివచనం బెన్నటికి
నబద్ధము కానేరదు. ౯

రాక్షసులారా! మీరలు దీనినంతయుఁ జెలిసి శత్రుసహారవిషయము
నందుఁ జక్కఁగాఁ బ్రయత్నముసేయవలయును; మఱియుఁ బురద్వారంబుల
యందలి భటసంచారప్రదేశములందును గోపురశిఖరములందును రాక్షసుల
జక్కఁగాఁ గావలియుంచుడు. ౧౦

సరిలేనిగాంభీర్యముగలవాఁడును దేవదానవులకైవ్వడంచువాఁడును
బ్రహ్మకావంబునంజేసి యెల్లప్పుడు నీద్రించుఁబుండువాఁడునగు కుంభకర్ణుని
నూడ నీద్ర లేపుడు. అని రావణుండు రాక్షసులతో జెప్పెను. ౧౧

మహాబలుండగు నారావణుండు ప్రహస్తుండు నిహతుండగుటయుఁ
దాను బరాజితుండగుటయుఁ దలపోసి కుంభకర్ణుండు భయంకరబలుండగుటను
దలచి యాప్రక్కారంబున నాజ్ఞాపించెను. ౧౨

పురద్వారములనుండు జాగ్రత్తోఁ గావలియుండుడు; ప్రాకారం
బుల నధిరోపింపుడు; నిద్రాపరవశుడైయున్న కుంభకర్ణుని లేపుడు. ౧౩

- సుఖం స్వపితి నిశ్చింతగ కాలోపహతచేతనః, ౧౬
నవ పట్నప్త చాప్తో చ మాసాన్ స్వపితి రాక్షసః,
- మస్త్రయిత్వా ప్రసుప్తోఽయ మిత స్తు నరమేఽహని. ౧౭
తం తు బోధయత ఊప్రం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
- స తు సజ్జ్యే మహాబాహుః కకుద స్సర్వరక్షసామ్. ౧౮
వానరా న్రాజపుత్ర చ ఊప్ర మేవ వధిష్యతి,
- ఏష కేతుగ పర స్సజ్జ్యే ముఖ్యో వై సర్వరక్షసామ్. ౧౯
కుమ్భకర్ణ స్సదా శేతే మాథో గ్రామ్యసుఖే రతః,
- రామేణ హి నిరస్తస్య సజ్జామేఽస్మిన్ సుదారుణే. ౨౦
భవిష్యతి న మే శోకగ కుమ్భకర్ణే విబోధితే,
కిం కరిష్యామ్యహం తేన శక్రతుల్యబలేన హి. ౨౧
ఈదృశే వ్యసనే ప్రాప్తే యో న సాహ్యాయ కల్పతే,
- తే తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసేష్టస్య రాక్షసాః. ౨౨
జగ్తుగ పరమసంభ్రాంతాగ కుమ్భకర్ణనివేశనమ్,
తే రావణసమాదిష్టా మాంసశోణితభోజనాః. ౨౩
- గన్ధమాల్యాం స్తథా భక్ష్యానాదాయ సహసా యయుః, ౨౪
తాం ప్రవిశ్య మహాద్వారాం సర్వతో యోజనాయతామ్.
కుమ్భకర్ణగుహం రమ్యాం సర్వగన్ధప్రవాహినీమ్,
కుమ్భకర్ణస్య నిశ్వాసా దవధూతా మహాబలాః. ౨౫

కంభకర్ణుడు దైవవశంబున బుద్ధిహీనుడై యేచితకయఃలేనివాడై నేనిట్లు కష్టపడుచుండగా సుఖంబుగ నిద్రపోవుచున్నాడు. ఇట్లు ఆతఁ డెనిమిదితొమ్మిదిహాసములు విడువక నిద్రపోవుచుండును. ౧౬

ఆతఁడు యథాలోచనసభకు వచ్చియండి యథారంభమునకు ముందు తొమ్మిదవదినంబున నిద్రపోయెను; ఆతఁడు మహాబలండు; ఆతని శిఘ్రంబుగా నిద్రలేపుడు. ౧౭

మహాబాహుండును సమస్తరాక్షసులలోను ముఖ్యుండునగు నాకుంభ కర్ణుడుమాత్రము నాయుట్టు కాపగ్రస్తుండుకాఁడు. కావున యంధంబునందు శిఘ్రముగనే వానరులను రానులక్షణాలను పధింపగలడు. ౧౮

యంధమునందు మహాధ్వజంబుపంటివాఁడును సమస్తరాక్షసముఖ్యుండు నగు సీకుంభకర్ణుడు మూఢుడై గ్రామ్యులుఖంబునందలి యెల్లప్పుడు నిద్ర పోవుచున్నాడు. ౧౯

భయంకరమయిన యాయంధగబున రామునివలనఁ బరాజయంబునొంది యున్న నాకు కుంభకర్ణుని లేపుటవలన సౌకమాత్రము దుష్ఠియు కలుగదు. ౨౦

ఇట్టి కష్టంబువచ్చినను సాహాయ్యముసేయ నుపయోగింపఁదేని యట్టి జీవేంద్రనయవరాక్రమాండగు కుంభకర్ణుడుడి నాకేమి ప్రశంసము? అని రావణుండు రాక్షసుల కాశ్చాపించెను. ౨౧

ఆ రాక్షసులు గాక్షసరాజుండగు రావణుని మాటవిని పరమసంత్రాంతు లయి కుంభకర్ణునిగృహమునకుం బోయిరి. ౨౨

మాంసరక్తాహారులగు నారాక్షసులు రావణాజ్ఞను శిరసావహించి గంపంబును బుష్పచూలికలను భక్ష్మంబులను దీసికొని శిఘ్రంబునం బోయిరి. ౨౩

మహాబలశాలులగు నారాక్షసులు పెద్దవాకిలిగదియొ సెట్టుచూచి నను ఒకిటిన్నతామడ వైశాల్యముగలదియు రమణీయంబును నానావిధసుగంధ ములచే గుబాళించుచున్నదియునగు గుహాకారమయిన యాకుంభకర్ణుని గృహ మునకుఁబోయి యాకుంభకర్ణుని బలవంశములగు సిట్టూర్పులచే వెనుకకుం

ప్రతిష్ఠమానాగి కృచ్ఛ్రేణ యత్నా త్ప్రవివిశు ర్గుహమ్,

తం ప్రవిశ్య గుహం రమ్యాం శుభాం కాఞ్చనకుట్టిమామ్.
దదృశు రైర్మతవ్యాఘ్రిం శయానం భీమదర్శనమ్,

తే తు తం వికృతం సుప్తం వికీర్ణ మివ పర్వతమ్. ౨౭
కుమ్భకర్ణం మహానిద్రం సహితాగి ప్రత్యబోధయన్,

ఉర్ధ్వరోమాఞ్చితతనుం శ్వసన్త మివ పన్నగమ్. ౨౮
త్రాసయన్తం మహాశ్వానై శ్శయానం భీమదర్శనమ్,
భీమనాసాపుటం తం తు పాతాళవిపులాననమ్. ౨౯

శయ్యాయాం న్యస్తసర్వాజం మేదోరుధిరగ్నిమ్,
కాఞ్చనాజ్జదనద్ధాజ్జం కిరీటిన మరిన్దమమ్. ౩౦
దదృశు రైర్మతవ్యాఘ్రిం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,

తత శ్చక్రు ర్మహాత్మానగి కుమ్భకర్ణాగ్రత స్తదా. ౩౧
మాంసానాం మేరునంకాశం రాశిం పరమతర్పణమ్,
మృగాణాం సహిషాణాం చ వరాహాణాం చ సఞ్చయాన్. ౩౨
చక్రు రైర్మతశాద్దూలా రాశి మన్నస్య చాద్భుతమ్,

తత శ్శోణితకుమ్భాంశ్చ మద్యాని వివిధాని చ. ౩౩
పునస్తా త్కుమ్భకర్ణస్య చక్రు స్త్రీదశశత్రవః,
లిలీపు శ్చ పరాధ్యేన చందనేన పరన్తపమ్. ౩౪

ద్రోయబడుచు నెట్టకోటకు బహుకష్టమున లోనికింబోవుచు మహాప్రయత్నం
మునఁ బ్రవేశించిరి. ౨౪. ౨౫

ఆ రాక్షసులు అట్లు రమణీయులును మౌళశక్త వ్యసమాకీర్తనమును బా
గాయతోఁ బూయుటచేసిన నేలగలరియనగు నాగుచుంబ్రవేశించి యచ్చట
బయోడియున్న భయంకరాకారుడగు రాక్షసశ్రేష్ఠుఁ గుంభకర్ణుని జేరి.

ఆ రాక్షసులందఱు నొక్కటిగాఁజేరి వికృతాకారుడును నిదురించు
చున్నవాడును నేలంబడినపర్వతంబునఁజేరి జూపట్టుచున్నవాడును మేలు
కొలుప నలవిగాని నిద్రగలవాడునగు నాకుంభకర్ణుని మేలుకొలుపసాగిరి.

ఆ రాక్షసులు దేహమంతయుఁ బొడవులయిన పెద్ద్రుకలుగలవాఁడును
నిట్టూర్పులువిడుచుచున్న మహానర్పంబుకరణి నున్నవాడును భయంకరంబు
లగు నూర్పులచేఁ జూపరులను భయంబుకలిగించుచున్నవాడును భయంకరా
కారుడును భయంకరములగు నాసారంధ్రములుగలవాడును బాతాళముం
బోలె వికాలంబగు నోరుగలవాడును శయనంబున సమస్తావయవంబులఁ దాగు
నట్లు పరుండియున్నవాడును ముందుత్రాఁగిన మేదోరుధిరంబుల వాసనతోఁ
గూడినవాడును బాగారుబాహువురులు దాల్చియున్నవాడును గిరిటియు
శత్రుసహార్తయునగు రాక్షసశ్రేష్ఠుని మహాబలకాలిని గుంభకర్ణుని ఆశ్చర్యం
మునఁ గొంతపడవు చూచుచుండిరి. ౨౮, ౩౦

అంత నప్పుడు మహాబలకాలులగు నారాక్షసులు కుంభకర్ణుని ముందట
నతనికిఁ దృప్తియగుటకై మేరుపర్వకముపటి మాంసరాశి నుంచిరి. ౩౧

ఆ రాక్షసశ్రేష్ఠులు కుంభకర్ణుని ముందట జింకమాంసములును మహిష
మాంసములును వరాహమాంసములును నానావిధములయిన యన్నములును
రాసులురాసులుగా నునిచిరి. ౩౨

అంత దేవశత్రువులగు నారాక్షసులు కుంభకర్ణుని ముందట నెత్తురు
బాసలను నానావిధ మద్యభౌండములను నునిచిరి. ౩౩

అంత నారాక్షసులు శ్రేష్ఠంబగుచందనమును శత్రుసహార్తయుగు కుంభ

దివ్యై రాచ్చాదయామాసు ర్తాల్యగన్ధై స్సుగన్ధిభిః,

ధూపం సుగన్ధం సస్మజా ముష్టువు శ్చ పర స్తవమ్. 34

జలదా ఇవ చోన్నేదు ర్యాతుథానా స్తత స్తతః,
శ్శ్చ నాపూరయామాసు శ్శ్చాజ్ఞసదృశప్రభాన్. 35
తుములం యుగపచ్చాపి వినేదు శ్చా ప్యమర్షితాః,

నేదు రాసోఘ్రిటయామాసు శ్చిక్షిపు స్తే నిశాచరాః. 36

కుగ్భకర్ణవిబోధార్థం చక్రు స్తే విపులం స్వనమ్,

సశ్చ ఖేరీపణవప్రణాద
మాసోఘ్రితక్ష్యేలితసింహనాదమ్. 37

దిశో ద్రవస్త స్త్రిదివం కిరస్త
శ్శ్చత్వా విహక్తా స్సహసా నివేతుః,
యదా భృశారై ర్నినదై ర్మహాత్మా
నకుమ్భైర్లో బుబుధే ప్రసుప్తః. 38

తతో ముసుణ్ణీ ర్దుసలాని సర్వే
రక్షోగణా స్తే జగ్రహు ర్గదా శ్చ,
తం శైలశ్మజై ర్దుసలై ర్గదాభి

ర్వృక్షై స్తలై ర్దుదగముష్టిభి శ్చ. 39

సఖప్రసుప్తం భువి కుమ్భకర్ణం
రక్షోం సుగ్రాణి తదా నిజఘ్నుః,

శరునిదేహమంతయుఁ బూసిరి.

38

శ్రేష్ఠములును మంచివాసనగలనియునగు పుష్పచూలికలచేతను నానా విధగంధములచేతను గుంభకర్ణుని దేహమంతయుఁ గప్పిరి.

అంత నారాక్షసులు సుగంధమగుఘాపముపేసి శత్రువులకు దపింపఁ జేయువాఁడగు కుంభకర్ణునిఁ బొగడిరి.

39

ఆ రాక్షసు లంత అప్పుడప్పుడు మేఘంబులుబోలె గర్జించిరి. చంద్ర బింబమువలెఁ జల్లనైనశంఖములఁ బూరించిరి.

3౬

ఆ రాక్షసులు అంతకుఁ గుంభకర్ణుఁడు లేవకుండుటజేసి కుసితులయి యందఱు నేకకాలంబున దొమ్మిగా నణచిరి.

ఆ రాక్షసులు అణచిరి; కుంభకర్ణునిఁ గొట్టిరి; అతని నిట్టట్టు శదలించిరి.

3౭

ఆ రాక్షసులు ఈ ప్రకారమునఁ గుంభకర్ణునిలేపుటకై మహాధ్వనిఁ గావించిరి.

పక్షులు ఆశంఖధ్వనులను భేరిధ్వనులను బణవధ్వనులను భుజస్ఫూలన ధ్వనులను గర్జనధ్వనులను సింహనాదంబులను విని భయంబున దిక్కులకుం బాటి యచ్చట భయంబు దీఱకుండుటచే నంత వర్గంబునకుఁబోయి యచ్చటను భయకాంతి కలుగమింజేసి నేలంబడినవి.

3౮

మిక్కిలియుఁ గప్పచుతోఁ గావించిన ధ్వనులచే నుప్పుడగు నాకుంభ కర్ణుఁడు మేలుకొనకుండుటంజూచి అంత నారాక్షసులందఱు గుడియలను ముసలంబును గదలనుం జేకొనిరి.

3౯

అప్పుడు గర్జితులగు నారాక్షసులు పర్వతశిఖరములచేతను ముసలం బులచేతను గదలచేతను వృక్షంబులచేతను అణచేతులచేతను గుడియలచేతను విడికిళ్లచేతను నుఖనుప్పుడగు కుంభకర్ణుఁ బ్రహరించిరి.

౪౦

తస్య నిశ్వాసవాతేన కుమ్భకణ్ఠస్య రక్షసః. ౪౧

రాక్షసా బలవంతోఽపి స్థాతుం నాశక్నున న్పురః,
తతః పరిహితా గాఢం రాక్షసా భీమవిక్రమాః. ౪౨

మృదజ్వలవాక్ భేరీ శృజ్జకుమ్భగణాం స్తదా,
దశ రాక్షససాహస్రా యుగప త్పర్యవాయన్. ౪౩

సీలాశ్చుచయాకారా నై తు తం ప్రత్యబోధయన్,
అభిఘ్నంతో నదంత శ్చ నైవ సంవిదితే తు సః. ౪౪

యదా చైనం న శేకు నై ప్రతిబోధయితుం తదా,
తతో గురుతరం యత్యం దారుణం సముపాక్రమన్. ౪౫

అశ్వా నుష్టాన్తరా న్నాగా జఘ్ను ర్దణకశామ్నుశ్చైః,
భేరీశృజ్జమృదాంశ్చ సర్వప్రాణై రవాయన్. ౪౬

నిజఘ్ను శ్చాస్య గాత్రాణి మహాకాష్ఠకటబ్జురైః,
ముద్గరై ర్దుసలై శ్చైవ సర్వప్రాణసముద్యతైః. ౪౭

తేన శబ్దేన మహతా లజ్జా సమభిపూరితా,
సహ్యతవనా సర్వా సోఽపి నైవ ప్రబుధ్యతే. ౪౮

తత స్సహస్రం భేరీణాం యుగప త్సమహవ్యత,
మృష్టేశ్చాన్యకోణానా మాసక్తానాం సమస్తతః. ౪౯

ఏవ మవ్యతినిద్రస్తు యదానైవ ప్రబుధ్యతే,
శాపస్య వశమావన్న స్తతః క్రుద్ధా నిశాచరాః. ౫౦

మహాక్రోధసమావిష్టా స్ఫుర్వే భీమపరాక్రమాః,
తద్రక్షో బోధయిష్యంత శ్చక్రరన్యే పరాక్రమమ్. ౫౧

ఆ రాక్షసులు బలవంతులయినను ఆ కుంభకర్ణుని నిట్టూర్పుగాలిచేత నతని ముందట నిలువజాలరైరి. ౪౦

అంత భయంకరపరాక్రమములగు సారాక్షసులు అప్పటికిని గుంభకర్ణుడు మేలుకొనకుండుటచూచి మఱియు నధికముగా బ్రయత్నించిరి. ౪౧

అప్పుడు పదివేపురురాక్షసులు ఆకుంభకర్ణుని చుట్టును మృదంగములను బణపంబులను భేరులను శంఖములను కుంభములను ఏకకాలంబున వాయించిరి.

నల్లనికాటుకరాశివంటి యాశారముగల యారాక్షసులు అట్లు కుంభకర్ణుని గొట్టుచు గర్జించుచు నెంతమేలుకొలిపినను ఆ కుంభకర్ణుడు మేలుకొనఁడయ్యె. ౪౪

ఆ రాక్షసులు ఆదివఱకుఁ దామునేయు ప్రయత్నములచే గుంభకర్ణుడు లేవకుండుటచూచి యంత మఱియు భయంకరంబగు ప్రయత్నంబు సేయ నారంభించిరి. ౪౫

అంత సారాక్షసులు గుఱ్ఱంబులను ఒంటెలను గాడిదలను వినుగులను గొయ్యలతోను గొఱుడాలతోను అంకుశములతోను గొట్టి కుంభకర్ణునిపైకిఁ దోలిరి; భేరులను శంఖములను మృదంగంబులను దమబలముకొలది వాయించిరి.

పెద్దకఱ్ఱలచేతను ఎనిమిదిచేతులప్రమాణముగల కొయ్యలచేతను గుదియలచేతను ముసలంబులచేతను దమబలముకొలది కుంభకర్ణుడు బ్రహించిరి. ౪౭

అప్పుహాధ్వని పర్వతవనసమేతంబగు లంకానగరమంతయు నిండి చెలఁగినది; అప్పటికిని కుంభకర్ణుడు మేలుకొనఁడయ్యె. ౪౮

అంతఁ గుంభకర్ణునిచుట్టును వేయిభేరులను మంచిబంగారుదండంబులచే నేకకాలంబున వాయించిరి. ౪౯

ఇంతదూరము చేసినను మహానిద్రుఁడు బ్రహ్మశాపవశంగతుఁడునగు కుంభకర్ణుడు మేలుకొనకుండుటచూచి రాక్షసులందఱు గుఱితులయిరి.

భయంకరపరాక్రమములగు సారాక్షసులందఱు మహాకోపము నొందిరి.

కొందఱు కుంభకర్ణుని మేలుకొలుపుటకై తమబలముకొలది విడికిల్లఁ

అన్యే భేరి స్వనూజస్సు రన్యే చక్ర ర్హాస్వనమ్,

కేశా నన్యే ప్రలులుపుగి కర్ణా వన్యే దశన్తిచ.

౫౨

ఉదకుమ్భశతా న్యన్యే సమషిశ్చన్త కర్ణయోః,
న కుమ్భకర్ణగి పస్పద్దే నుహానిద్రావశం గతః.

౫౩

అన్యేచ బలిన స్తస్య కూటముద్గరపాణయః,
మూర్ధ్ని వక్షసి గాత్రేషు పాతయ స్కూటముద్గరాన్.

౫౪

రజ్జుబన్ధనబద్ధాభి శ్మతేష్మిభిశ్చ సర్వతః,
వధ్యమానో మహాకాయో న ప్రాబుధ్యత రాక్షసః.
వారణానాం సహస్రం చ శరీరేఽస్య ప్రథావితమ్,

౫౫

కుమ్భకర్ణస్తతో బుధః స్పర్శం పర మబుధ్యత,

౫౬

స పాత్యమానై ర్గిరిశృజవృక్షై
రచిన్తయం స్తా నిష్పలున్ ప్రహారాన్,
నిద్రాక్షయా త్కున్భయవీడితశ్చ
విజృమ్భమాణ స్సహసోత్పపాత.

౫౭

స నాగభోగాచలశృజకల్పా
విక్షిప్య బాహూ గిరిశృజసారా,
వివృత్య వక్త్రం బడబాముఖాభం
నిశాచరోఽసౌ వికృతం జప్యమృగే.

౫౮

బొడిచిరి.

౫౦

మఱిగొందఱు భేదలను వాయించిరి; మఱిగొందఱు గొప్పధ్వనిగలుగు
నట్లు సింహనాదములుగావించిరి.

కొందఱు కుంభకర్ణుని తలవెండ్రుకలు బెఱికిరి; మఱిగొందఱు అతని
చెవులంబట్టి గొఱికిరి.

౫౧

మఱిగొంద అతని చెవులకొక బెక్కునూర్ల బాసలవీళ్లను బోసిరి.

అప్పటికిని మహానిద్రంజెందియున్న కుంభకర్ణుఁ డెంతమాత్రము కదలఁ
డయ్యె.

౫౨

బలవంతులగుకొందఱురాక్షసులు కూటముద్గరంబులు దీసి వానిచేఁ
గుంభకర్ణునితలయందును తొమ్మనందును నితరములయన యవయవములందును
గొట్టిరి.

౫౩

మహాకాయుడగు నాకుంభకర్ణుఁడు త్రాళ్లచేతను ఇనుపకట్టచేతను
ఒప్పుచున్న శతఘ్నులచే నెంతకొట్టబడినను మేలుకొనఁడయ్యె.

౫౪

అంత వేయియేనుగులను నాకుంభకర్ణునికరీరముపైఁదోలి త్రొక్కి
చిరి.

అంతఁ గుంభకర్ణుఁడు మేలుకొనె; నతనికావేయియేనుగులు త్రొక్కి
టయఁ జిన్నపురుగు మేఘం బ్రాకుకొనిన ట్టుండెను.

౫౫

అకుంభకర్ణుఁడు మేల్కొన్నపిమ్మట లేచుటకై వేయఁబడుచున్న
బర్హతశిఖరములచేతను వృక్షములచేతనుం దగిలిన దెబ్బలను సరకుసేయక అక
లిచేఁ బడింపఁబడినవాడై పెద్దయావలింశలువిడుచుచు శిఖ్రింబున లేచెను.

అకుంభకర్ణుఁడు మహాసర్పములుంబోలె నతిదీర్ఘంబులును బర్హతశిఖరం
బులుంబోలె నతికఠినంబులును బర్హతంబులకుంబోలె సారముగలవియునగు
బాహువులనుజూచి బడబాముఖసద్వృశంబగు నోరుచెఱచి భయంకరంబుగా
నావలించెను.

౫౬

తస్య జాబృష్ణమాణస్య వక్త్రం పాతాళసన్నిభమ్.
దదృశే మేరుశృङ్గాగ్రే దివాకర ఇవోదితః.

౫౯

స జృష్ణమాణోఽతిబలగః ప్రతిబుద్ధో నిశాచరః,
నిశ్వాస శ్చాస్య సంజజ్ఞే పర్వతా దివ మారుతః.
రూప ముత్తిష్ఠత స్తస్య కుమ్భకర్ణస్య తద్బభౌ,
తపా నై సబలాకస్య మేఘనేదీవ వివర్షతః.

౬౦

౬౧

తస్య దీప్తాగ్ని సదృశే విద్యుత్సదృశవర్చసీ,
దదృశాతే మహానేత్రే దీప్తా వివ మహాగ్రహణా.
తత స్తద్దర్శయన్ సర్వా శ్శత్రోశ్చ వివిధా శ్శవహాన్,
వరాహ స్తహిషాం శ్చైవ స బభక్ష మహాబలః.

౬౨

౬౩

అదన్ బుభుక్షితో మాంసం శోణితం తృషితగి పిబన్,
మేదగి కుమ్భాంశ్చ మద్యంచ పపా శక్రరిపు స్తదా.

౬౪

తత స్తప్త ఇతి జ్ఞాత్వా సమత్యేతు ర్నిశాచరాః,
శిరోభిశ్చ ప్రణమ్యైవం సర్వతః పర్యవారయన్.
నిద్రావిశదనేత్ర స్తు కలుషీకృతలోచనః,
చారయన్ సర్వతో దృష్టిం తాన్ దదర్శ నిశాచరాన్.
స సర్వాన్ సాన్త్యయామాస నైర్మతా నైర్మత్సరభః,
బోధనా ద్విస్తిత శ్చాపి రాక్షసా నిద ముబ్రవీత్.
కిమర్థ మహ మాదృత్య భవద్భిగి ప్రతిబోధితః,
కచ్చి త్సుకుశలం రాజో భయవానేష వా న కిమ్.
అథవా ధృవ మన్యేభ్యో భయం పర ముపసితమ్,

౬౫

౬౬

౬౭

౬౮

ఆ ట్టావలించునప్పుడు పాతాళముమంటిదైన యాకుంభకర్ణునితోడు మేరుపర్వతశిఖరాగ్రంబున నుదయించిన సూర్యబింబముకై వడిఁ బ్రకాశించినది.

౫౯

మహాబలకాలియగు నాకుంభకర్ణుఁ డట్లు ఆవలింకవిడుచుచు లేచెను. కొండపైనుండి గాలిగొట్టునట్లు ఆతనినిట్టూర్పు మహావేగంబులు యడరెనది.

ఆకుంభకర్ణుఁడు లేచునప్పుడు అభణాలంకృతంబగు సతనికరీరంబు వర్షర్తువునందు కొక్కెరలతోఁగూడి వర్షించుచున్న వేఘమువలెఁ బ్రకాశించినది.

౬౦

మందుచున్ననిప్పుకైవడి మెఱిపులమాడ్కిం గ్రాలుచున్న యాకుంభకర్ణుని పెద్దనేత్రంబులు రెండు మహాగ్రహంబులందోలెఁ జూడనొప్పినవి.

అంత నారాక్షసులు నానావిధములగు సమస్తభక్త్యంబులను వరాహంబులను మహిషంబులను నివేదింప మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు వాని నెల్ల భక్షించెను.

౬౩

దేవేంద్రశత్రుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు మాంసముదిని యాకలిదీర్చుకొనుచు నెత్తురుద్రావి దప్పిదీర్చుకొనుచు బాసలనుండుమేదన్నును పద్యంబునుం ద్రావెను.

౬౪

అంత రాక్షసులు కుంభకర్ణుఁడు తృప్తిబొందుటంజూచి యతని యొద్దకువచ్చి సాష్టాంగముగ నమస్కరించి యతని బలివేడ్తించి నిలిచిరి.

౬౫

ఆకుంభకర్ణుఁడు నిదురచేఁ గలుషములయినకన్నులతో నాలుగు ప్రక్కలంజూచి యారాక్షసుల నందఱు జూచెను.

౬౬

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁ డగు నాకుంభకర్ణుఁడు రాక్షసులనందఱు నాశ్వాసించి తన్ను మేలుకొలుపుట కాశ్చర్యపడి రాక్షసులంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

మీర లేందుకొఱ కింత యక్కఱతోనన్ను లేపినారు? రాక్షసరాజుం డగు రావణునకు తేమమేగదా? భయమేమియ్యఁ గలుగలేదుగదా?

౬౮

అటుకాదేని ఇతరులవలన మహాభయంబు గలిగియున్నది. ఇది నిశ్చ

యదర్థ మేవం త్వరితై ర్భవద్భిగి ప్రతిబోధితః. ౬౯
 అద్య రాక్షసరాజస్య భయ ముత్పాటయా మ్యహమ్,
 పాతయిష్యే మహేంద్రింవా శాతయిష్యే తథానలమ్. ౭౦
 న హ్యల్పకారణే సుప్తం బోధయిష్యతి మాం గురుః,
 తదాఖ్యాతార్థతత్త్వేన మత్ప్రబోధనకారణమ్. ౭౧

ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్.
 యూపాక్షస్సచివో రాజ్ఞగి కృతాజ్ఞలి రువాచ హ. ౭౨

న నో దైవకృతం కించి ద్భయ మస్తి కదాచన,
 మానుషా నో భయం రాజం! స్తుములం సమ్ప్రబాధతే. ౭౩
 నదైత్యదానవేభ్యో వా భయ మస్తి హి తాదృశమ్,
 యాదృశం మానుషం రాజ! న్భయ మస్తా నుపసిత్తమ్. ౭౪
 వానరైః పర్వతాకారై ర్లక్ష్మణ్యం పరివారితా,
 సీతాహరణసంతప్తా ద్రామా న్న స్తుములం భయమ్. ౭౫
 ఏకేన వానరేణేయం పూర్వం దగ్ధా మహాపురీ,
 కుమారో నిహత శ్చాక్ష స్సానుయాత్ర సృకుజ్జరః. ౭౬
 స్వయం రక్షోధిప శ్చాపి పాలస్త్యో దేవకణ్ఠకః
 మృతేతి సంయుగే ముక్తో రామేణాదిత్యతేజసా. ౭౭

యన్న దేవైగి కృతో రాజా నాపి దైత్యై ర్న దానవైః,
 కృత స్స ఇహ రామేణ విముక్తగి ప్రాణసుశయాత్. ౭౮

యము. అందుకొఱకే మీర లింతవేగముతో నన్ను లేపినారు. ౬౯

నే నిప్పుడు రాక్షసరాజుండగు రావణుని భయము నశింపజేసెదను. దేవేంద్రు నేని వడవేసెదను. అగ్నిహోత్రు నేని ఛేపించెదను. ౭౦

అన్నయగురావణుడు స్వల్పకారణమునకై నిద్రితుడనగు నన్ను మేలుకొలపడు. కావున నన్ను లేపుటకుఁ గారణమును యథార్థముగాఁ జెప్పఁడు అని కుంభకర్ణుడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౭౧

రాక్షసరాజుండగు రావణునిమంత్రియగు యూపాక్షుండనువాడు ఈప్రకారంబున సంరంభంబుతోఁ జెప్పుచున్న మహాబలండగు కుంభకర్ణుఁ డాచి చేమోడ్పుగీలించి యిట్లని చెప్పెను. ౭౨

కుంభకర్ణుడా! మాకెప్పుడును దేవతలవలనఁ గొంచెమేని భయము లేదు. మనుష్యునివలననే మా కిప్పుడు మహాభయము గలిగియున్నది. ౭౩

కుంభకర్ణుడా! మాకెప్పుడు మనుష్యునివలనఁ గలిగినంతటిభయము దైత్యదానవులవలననుగూడ నెప్పుడును గలగలేదు. ౭౪

దవ్యతాకారులగు వానరులు లంకచుట్టును ముట్టడించియున్నారు. రాముఁడు సీతాహరణముచేఁ గోపమునొంది మా కింతభయము గలిగించినాఁడు

మనువు ఒక్కవానరుఁడు ఇవ్వుహాపట్టణమంతయు దహించెను; చతురంగబలన మేతుండగు నక్షకుమారుని వధించెను. ౭౫

రాక్షసరాజుఁడు దేవతలనెల్ల జయించినవాఁడునగు రావణుఁడును గూడ యుద్ధంబున సూర్యతేజుండగు రామునిచే మృతప్రాణుండను బుద్ధితో విడువఁబడియె. ౭౬

రాక్షసరాజుండగు రావణుని దేవతలుగాని దైత్యులుగాని దానవులు గాని యేమిచేయఁజాలకపోయినారో ఆకార్య మిప్పుడు రాముఁడు గావించినాఁడు. రావణుఁడు బ్రతికియున్నాఁడో లేడో యనుసంశయంబున యుద్ధంబున నతని రాముఁడు విడిచిపెట్టినాఁడు. అని యూపాక్షుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౭౭

స యూపాక్షవచ శ్శ్రుత్వా భ్రాతృ ర్యుధి పరాజయమ్,
కుమ్భకర్ణో వివృత్తాక్షో యూపాక్షమిదమబ్రవీత్. ౭౯

సర్వ మద్యైవ యూపాక్ష! హరిసైన్యం సలక్షణమ్,
రాఘవం చరణే హత్వా పశ్చార్ద్ధక్ష్యామి రావణమ్. ౮౦
రాక్షసాం స్తృప్యిష్యామి హరిహం మానశోణిత్రైః,
రామలక్షణయోశ్చాపి స్వయం పాస్యామి శోణిత్రమ్. ౮౧

తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య
సగర్వితం రోషవివృద్ధదోషమ్,
మహాదరో నైర్మతయోధముఖ్యగి
కృతాజ్ఞలిర్వాక్య మిదంబభాషే. ౮౨
రావణస్య వచః శ్రుత్వా గుణదోషా విమృశ్య చ,
పశ్చాదపి మహాబాహో! శత్రూ న్యుధి విజేష్యసి. ౮౩

మహాదరవచ శ్శ్రుత్వా రాక్షసైః పరివారితః,
కుమ్భకర్ణో మహాతేజాస్సమ్ప్రతస్తే మహాబలః. ౮౪

తం సముత్థాప్య భీమాక్షం భీమరూపపరాక్రమమ్,
రాక్షసా స్త్వరితా జగ్తు ర్దశగ్రీవనివేశనమ్. ౮౫

తతో గత్వా దశగ్రీవ మాసీనం పరమాసనే,
ఊచుర్బద్ధాజ్ఞలిపుటాః సర్వపవ నిశాచరాః. ౮౬
ప్రబుద్ధగి కుమ్భకర్ణోఽయం భ్రాతృ తే రాక్షసర్షభ!
కథం తే త్రైవ నిర్యాతు. ద్రక్ష్యస్యేన మిహగతమ్. ౮౭

అకుంభకర్ణుఁడు తనయన్న రావణుఁడు యొద్దంబునఁ బరాజయంబు నొందెనని చెప్పిన యూపాత్మనిమాటనువిని కోపంబునఁ గండ్లు గిణిగిఁ ద్రిప్పుచు యూపాత్మంబాచి యట్లని చెప్పెను. ౭౯

యూపాత్మఁడా! నే నిప్పుడే వానరసేననితయు రాక్షులక్షణులను యొద్దంబున వధించివుచ్చి యటుపిమ్మట రావణం బాచెదను. ౮౦

వానరుల మాంసరుధిరంబులచేత రాక్షసులఁ దృప్తినొందించెదను. నేనే రాక్షులక్షణుల నెత్తురుద్రావెదను. అని కుంభకర్ణుఁడు యూపాత్మనితోఁ జెప్పెను. ౮౧

అట్లు గర్వితుఁడై కోపంబున నొడలుదెలియక మాటలాడుచున్న యాకుంభకర్ణునిమాటనువిని రాక్షసయోధముఖ్యుడగు మహాదరుఁడు చేమోడ్పుగీలించి యీమాటం జెప్పెను. ౮౨

మహాబాహుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! నీవు రావణునిద్దకువచ్చి ఆతఁడు చెప్పనదినిని గుణదోషంబులు విమర్శించి యటుపిమ్మట యొద్దంబున శత్రువుల జయింపఁగలవు అని మహాదరుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను.

మహాపరాక్రమకాలియుమహాబలుఁడునగు కుంభకర్ణుఁడు మహాదరుని మాటనువిని రాక్షసులు పరివేష్టించి వెంబడింప రావణునిగృహంబునకుఁ బోఁగోరెను. ౮౩

అంత రాక్షసులు అట్లు భయంకరనేత్రుఁడుచు భయంకరాకారుఁడుచు భయంకరపరాక్రముఁడునగు కుంభకర్ణు నిద్రలేపి వేగంబున రావణునిగృహంబు నకుఁ బోయిరి. ౮౪

అంత నారాక్షసులందఱుఁబోయి సింహాసనాసీనుడగు రావణుంగని చేమోడ్పుగీలించి యీవ్రకారంబునం జెప్పిరి. ౮౫

రాక్షసోత్తముఁడవగు రావణుడా! నీతమ్ముఁడుకుంభకర్ణుఁడు నిద్రమేలు కొనియున్నాఁడు! అతని కేమియాజ్ఞ యొసఁగెదవు? యొద్దమున కట్లే పా

రావణ స్తవబ్రవీ ద్దృష్టో రాక్షసాం స్తా నుపస్థితాన్,

ద్రష్టుమేనమిహేచ్ఛామి యథాన్యాయం చ పూజ్యతామ్. ౮౯

తథే త్యుక్త్వా తు తేనర్వే పునరాగమ్య రాక్షసాః,

కుమ్భకర్ణ మిదం వాక్య మూచూ రావణచోదితాః. ౯౦

ద్రష్టుం త్వం కాజ్ఞతే రాజా సర్వరాక్షసపుష్టవః,

గమనే క్రియతాం బుద్ధి రాభ్రతరం సంప్రహర్షయః. ౯౦

కుమ్భకర్ణస్తు దుర్ధర్షి భ్రాతు రాజ్ఞాయ శాసనమ్,

తథే త్యుక్త్వా మహాబాహు శ్శయనా దుత్పపాతహ. ౯౧

ప్రత్యుశ్య పదనం హృష్ట సాన్నితగ పరమభూషితః,

పిపాసు స్త్విరయామాస పానం బలసమీరణమ్. ౯౨

తత నే త్వరితా స్తస్య రాక్షసా రావణాజ్ఞయా,

మద్యకుమ్భాంశ్చ వివిధా న్త్రిప్ర మే వోపహరయన్. ౯౩

పీత్వా ఘటసహస్రే ద్వే గమనా యోపచక్ర మే,

ఈషత్సముత్కటో మత్త నేజోబలసమన్వితః. ౯౪

కుమ్భకర్ణో బభౌ హృష్టగి కాలా న్తకయమోపమః,

భ్రాతు స్సభవనం గచ్ఛన్త్రయో గణసమన్వితః. ౯౫

కుమ్భకర్ణగి పదన్యాయై రకమ్పయత మేదిసిమ్,

మనదవా? లేక నిన్నజాడ నిచ్చటికి రమ్మనదవా? అని రాక్షసులు రావణునితో జెప్పిరి. రాజ

రావణుడును కుంభకర్ణుడు మేలుకొనియందుటను విని సంతోషుడై యారాక్షసులంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నేను కుంభకర్ణునిచ్చటఁ జాడఁగోరెదను కావున నతని యథాస్థాయంబుగఁ బూజించి యిచ్చటికిఁ దోడ్కొని రండు. అని రావణుడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. రా

ఆ రాక్షసులు అట్లే యనిచెప్పి మరలవచ్చి కుంభకర్ణునింజూచి రావణు నాజ్ఞచొప్పున నిట్లని చెప్పిరి. రా

సమస్తరాక్షసముఖ్యుడగు రావణుడు నిన్నుఁ జాడఁగోరియన్నాడు. కావున నతని యొద్దకురమ్ము. అన్నగారికి సంతోషము గలిగించుము అని రాక్షసులు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పిరి. రా

మహాబాహుడును దుర్గర్హుడనగు కుంభకర్ణుడు అన్నగారియాజ్ఞను విని యట్లే యని చెప్పి శయనముననుండి లేచెను. రా

ఆ కుంభకర్ణుడు సంతోషుడై ముఖంబుగఁడిగొని స్నానంబుచేసిన వాడై యలంకరించుకొని దప్పిగొని బలవృద్ధిగఁగిరించునట్టిమద్యమును శివు) ముగఁ దెండని యాజ్ఞాపించెను. రా

అంత నారాక్షసులు రావణు నాజ్ఞంజేసి యలివేగంబున నానావిధములగు మద్యభాండంబులందెచ్చి యాకుంభకర్ణునకు సమర్పించిరి. రా

ఆకుంభకర్ణుడు రెండువేలకుండలమద్యంబుద్రావి రావణసమీపంబునకుఁ బో నారంభించెను.

కుంభకర్ణు డప్పుడు కొంచెము కైపుగఁగి మత్తుడై బలపరాక్రమ సంయుతుడై సంతోషుడై ప్రళయకాలంబునందలి యనునికై పడిఁ బ్రకాశించెను. రా

ఆకుంభకర్ణుడు రాక్షససమూహములచే వెంబడింపఁబడిన వాడై పాదస్నానంబులభూమిని పడంతునట్లునేయుచురావణుని గృహంబునకుఁ బోయెను.

స రాజమార్గం వపుషా ప్ర కాశయన్

సహస్రరశ్మి ర్రణీ మి వాంశుభిః,

జగమ త త్రాజులిమాలయా వృత

శ్శతక్రతు ర్గేహ మివ స్వయమ్భువః.

F ౬

తం రాజమార్గస్థ మమిత్రఘాతినం

వనాకసన్తే సహసా బహిః స్థితాః,

దృష్ట్వా ప్ర మేయం గిరిశృజ్జకల్పం

వితత్రసున్తే హరియూథపాలాః.

F ౭

కేచి చ్చరణ్యం శరణం స్తరామం

ప్రజన్తి కేచి ద్వ్యధితాగ పతన్తి,

కేచి ద్దిశః స్త వ్యధితాగ ప్రయాన్తి

కేచి ద్భయార్తా భువి శేరతే స్త.

F ౮

త మద్రిశృజ్జపతిమం కిరీటినం

స్పృశన్త మాదిత్య మివాఽత్త తేజసా,

వనాకసగ ప్రేక్ష్య వివృణ్ణ మద్భుతం

భయార్దితా దుద్రువిరె తత స్తతః,

F ౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షష్టితమ స్సర్గః. ౬౦.

ఏ క ష ష ట్ టి త మ స్స ర్గ ః.

తతో రామో మహాతేజా ధను రాదాయ వీర్యవాన్,

కిరీటినం మహాకాయం కుమ్భకర్ణం దదర్శహ.

౧

తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం పర్వతాకారదర్శనమ్,

క్రమమాణ మి హఽకాశం పురా నారాయణం ప్ర భుమ్.

౨

సతోయామ్బుదసంకాశం కాఞ్చనాజ్ఞదభూషణమ్,

దృష్ట్వాపునగ ప్రదుద్రావ వానరాణాం మహాచమూః.

౩

అకుంభకర్ణుడు సూర్యుడు కిరణంబుల భూమి ప్రకాశింపజేయు నట్లు తనదేహకాంతిచే రాజమార్గమును వెలుంగజేయుచు ఆరాజమార్గమున బౌరజనులచే జేమోడ్పుగీలించి నమస్కరింపఁబడుచు దేవేంద్రుడు బ్రహ్మదేవునిగృహంబునకుఁబోవునట్లు రావణునిగృహంబునకుఁబోయెను. ౯౬

లంకకు వెలువలచుండునట్టి వానరులు రాజమార్గంబున బోవుచున్న శత్రుసంహర్తయు నప్రమేయాకారుఁడును బర్వతశిఖరసమానుఁడునగు నాకుంభకర్ణుఁడొచ్చి మిక్కిలియు భయపడిరి. ౯౭

వానరులుకొందఱు భయపీడితులయి శరణ్యుడగు రాముని శరణు చొచ్చిరి. కొందఱు నేలఁబడిరి. కొందఱు దిక్కులకుం బరుగెత్తిరి. కొందఱు నేలఁబరుండిరి. ౯౮

వానరులు పర్వతశిఖరాకారుఁడును కిరీటధరుఁడును దేహకాంతిచే సూర్యుంబోలియున్నవాఁడును ఆశ్చర్యముగలిగించునాకారముగలవాఁడునగు నాకుంభకర్ణుఁడొచ్చి భయపీడితులయి దిక్కులకుం బరుగెత్తిరి. ౯౯

ఇది యణువదవసర్గము.

అణువదియొకటవసర్గము.

అంత మహాశేజుఁడును మహావరాక్రమకాలియు నగురాముఁడు ధనుర్ధరుఁడై కిరీటీయు మహాకాయుఁడు నగుకుంభకర్ణునిఁ జూచెను. ౧

పర్వతాకారుఁడును మున్ను త్రివిక్రమావతారంబు దాల్చినవారాయణునికైవడిఁ జూపట్టుచున్నవాఁడును నూతనమేఘసమానవర్ణుఁడును బంగారు బాహువురులు దాల్చినవాఁడును రాక్షసోత్తముఁడు నగు నాకుంభకర్ణుఁడొచ్చి మరల నవ్వాసరసేనయంతయు భయపడి పరుగెత్తినది. ౨, ౩

విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా వర్ధమానం చ రాక్షసమ్,
 సవిస్తయ మిదం రామో విభీషణ మువాచ హ. ౪
 కోఽసౌ పర్వతసంజ్ఞాశగి కిరీటీ హరిలోచనః,
 లంకాయాం దృశ్యతే వీరస్సవిద్యుదివ తోయదః. ౫

పృథివ్యాగి కేతుభూతోఽసౌ మహానేకోఽత్ర దృశ్యతే,
 యం దృష్ట్వా వానరా స్సర్వే విద్రవన్తి తతస్తతః. ౬
 ఆచక్ష్య మే మహాన్ కోఽసౌ రక్షో వా యది వాఽసురః,
 న మయైవంవిధం భూతం దృష్టపూర్వం కదాచన. ౭

స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామేణాక్లిప్తకర్షణా,
 విభీషణో మహాప్రాజ్ఞగి కాకుత్స్థ మిద మబ్రవీత్. ౮

యేన వైవస్వతో యుద్ధే వాసవ శ్చ పరాజితః,
 పైషవిశ్రవసగి పుత్రగి కుమ్భకర్ణగి ప్రతాపవాన్. ౯
 అస్య ప్రమాణా త్సదృశో రాక్షసోఽన్యో న విద్యతే,

ఏతేన దేవా యుధి దానవాశ్చ యక్షభుజాంగి పిశితాశనాశ్చ,
 గన్ధర్వవిద్యాధరకిన్నరాశ్చ సహస్రశో రాఘవ! సంప్రభగ్నాః,

శూలపాణిం విరూపాక్షం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్. ౧౦
 హన్తుం నశేకు స్త్రిదశాగి కాలోఽయ మితి మోహితాః,

ప్రకృత్యా హ్యేష తేజస్వీ కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧౧
 అన్యేషాం రాక్షసేంద్రిణాం వరదానకృతం బలమ్,

రాముఁడు పర్వతాకారుఁడగు నాకుంభకర్ణునిజూచి వానరసేన పరుగెత్తుటంగని యాశ్చర్యంబున విభీషణుఁజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౪

లంకయందు బర్వతాకారుఁడును గిరీటధరుఁడును గపిలనేత్రుఁడునగు నీరుఁడొకఁడు మెఱపులతోఁగూడిన మేఘముకైవడిఁ జూపట్టుచున్నాఁడే ఈతఁడెవ్వఁడు?

ఈతఁడు భూమికంఠయు ధ్వజంబునలె నత్యున్నతాకారుఁడై యున్నాఁడు. ఈతనింజూచి వానరులందఱు భయంబునఁ బరుగెత్తుచున్నారు.

ఈతఁ డెవ్వఁడు? రాక్షసుఁడా? అసురుఁడా? నాకుఁ జెప్పము; నేనిది మఱి కిట్టి మహాభూతము నెప్పుడును జూచినదిలేదు. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. 2

మహాపండితుఁడగు విభీషణుఁడు రాజపుత్రుఁడును ఓరుల కెంత మాత్రము దుఃఖముగలిగింపనివాఁడునగు రామునిచే నిట్లుమగఁబడినవాఁడై రాముంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౩

ఈతఁడు చిశ్రవసునిపుత్రుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున యముని దేవేంద్రునిం గూడ జయించినట్టి మహాపరాక్రమశాలి. ౪

ప్రమాణంబున నీకుంభకర్ణు నంతటివాఁడు మఱియొకరాక్షసుఁ డెవ్వఁడునులేదు.

రాముఁడా! ఈకుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున దేవతలును దానవులును బన్నగులను రాక్షసులును గంధర్వులును విద్యాధరులను గిన్నరులును వేన వేలుగా నొక్కువ్వుడి వచ్చినను వారలనందఱు బెక్కుమార్లు జయించినాఁడు.

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు శూల పాణియును భయంకరంబులగుకన్నులతో యుద్ధభూమియందునిలువఁగా దేవతలందఱు అతనిఁ గొట్టకాలక యీతఁడు త్రైలోక్యసంహారకర్తయగుకాలుఁడేయనిభ్రమించిభయంబునఁబాఱిరి

మహాబలుఁడగు నీకుంభకర్ణుఁడుమాత్రము స్వభావంబుననే మహాపరాక్రమశాలి; ఇతరరాక్షసులకంతయు వరదానంబునఁ గలిగినబలము. ౫

ఏతేన జాతమాత్రేణ తుథా ర్హేష మహాత్మనా. ౧౩

భక్షితాని సహస్రాణి సత్త్వానాం సుబహుచాన్యపి,
లేషు సమృద్ధ్యమాణేషు ప్రజా భయనిపిడితాః. ౧౪

యాన్తి స్తే శరణం శక్తం తమన్యథ్యం న్యవేషయన్,
ప కుమ్భకర్ణం కుపితో మహేంద్రో
జ్ఞాన వక్షేణ శితేన వత్రి. ౧౫

ప శక్తవజ్రాభిహతో మహాత్మా
చచాల కోపాచ్చ భృశం ననాద,

తస్య నానద్యమానస్య కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః. ౧౬

శ్రుత్వా నినాదం వితస్తాభూయో భూమి ర్వితత్ర సే,
తత్ర కోపాస్త హేన్ద్యస్య కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧౭

విశ్వవైరావతాద్ధన్తం జభూనోరసి వాసవమ్,
కుమ్భకర్ణప్రహారాంతో విజన్వాల స వాసవః. ౧౮

తతో విషేదు స్సహసా దేవబ్రహ్మరిదానవాః,
ప్రజాభిస్సహ శక్తశ్చ యయా స్థానం స్వయంభవః. ౧౯

కుమ్భకర్ణస్య దౌరాత్మ్యం శశంసుస్తే ప్రజాపతేః,
ప్రజానాం భక్షణం చాపి దేవానాం చాపి ధర్మణమ్. ౨౦

ఆశ్రమధ్వంసనం చాపి పరస్త్రీహరణం భృశమ్,

ఏనం ప్రజా యది త్వేష భక్షయిష్యతి నిత్యశః. ౨౧

అచిరే జైవ కాలేన శూన్యో లోకో భవిష్యతి,

వాసవస్య వచశ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః. ౨౨

రక్షంస్యావాహయాయామాస కుమ్భకర్ణం దదర్శహ,

ఈతఁడు పుట్టినంతనే మహాబలుఁడై యాచరిగొని పెక్కుమేల ప్రాణులను భక్షించెను. ౧౩

అట్లు కుంభకర్ణుఁడు అందఱును భక్షించుచుండఁగాఁ బ్రజలందఱు బరమ భీతులయి దేవేంద్రుని శరణుఁజొచ్చి యావృత్తాంత మతనికిం జెప్పిరి. ౧౪

అదేవేంద్రుఁడు కుపితుఁడై కుంభకర్ణుని దీక్షింబగువజ్రాయుధముచేఁ బ్రహరించెను. ౧౫

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు అట్లు నేవేంద్రునిగే వజ్రాయుధంబునఁగొట్టఁబడి కొంతదడవు చలనముఁజేంది యంత కోపంబున సింహసాదంబు గావించెను.

ముందే భయపడియున్న ప్రజలందఱు ఆకుంభకర్ణుని మహాసింహ సాదమునువిని మఱియు భయముఁజేందిరి. ౧౬

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు కోపంబున నైరావతముదంకంబు వెఱికి ఇంద్రునివక్షస్థులంబునఁ బ్రహరించెను. ౧౭

ఇంద్రుఁడు కుంభకర్ణునివేటునకుసాలి కోపంబున మండిపడెను; అంత దేవతలను బ్రహ్మరులును దానవులును బరనుడుకఙ్గితులయిరి. ౧౮

దేవేంద్రుఁడు ప్రజలతోఁగూడ బ్రహ్మదేవునియొద్దకుఁబోయి ప్రజలందఱును కుంభకర్ణుని దుష్కృతములను బ్రహ్మదేవునికిఁ దెలుపుకొనిరి.

ప్రజలభక్షించుటయు దేవతల నవమానించుటయు ఋష్యాశ్రమంబుల నశింపఁజేయుటయుఁ బరశ్రీల నపహరించుటయు మొదలుగాఁగకుంభకర్ణుఁడు గావించుదుష్కార్యముల నన్నిటిని జెప్పిరి. ౨౦

ఈకుంభకర్ణుఁ డీప్రకారంబున నెప్పుడును బ్రజలను భక్షింపుచుండు నేని ఇంక కిఘ్రింబుననె లోకంబంతయుఁ బ్రజాశూన్యంబు గాఁగలదు. అని ఇంద్రుఁడు బ్రహ్మదేవునితోఁ జెప్పెను. ౨౧

బ్రహ్మదేవుఁడు ఇంద్రుఁడు చెప్పినమాటను విని రాక్షసుల నందఱును రప్పించి వారలతోఁ గుంభకర్ణుఁ డొడగ నెను. ౨౨

కుమ్భకర్ణం సమీక్ష్యైవ వితత్రాస ప్రజాపతిః. ౨౩

దృష్ట్వా విశ్వాస్య చైవైచం స్వయంభూ రిద మబ్రవీత్,
ధృవం లోకవినాశాయ పాలస్త్యే నాసి నిర్జితః. ౨౪

తస్మా త్వ మద్య ప్రభృతి మృతకల్ప శ్శయిష్యసే,
బ్రహ్మశాపాభిభూతోఽథ నిపపాతాగ్రతః ప్రభోః. ౨౫

తతః పరమసమ్భ్రాంతో రావణో వాక్య మబ్రవీత్,
విపృథః కాశ్చర్యో పృక్షగ ఫలకాలే నికృత్యతే.
న నస్తారం స్వకం న్యాయ్యం శస్త్ర మేచం ప్రజాపతే!, ౨౬

న మిథ్యావచన శ్చ త్వం స్వస్మృత్యేష న సంశయః.
కాలస్తు క్రియతా మస్య శయనే జాగరే తథా, ౨౭

రావణస్య వచ శ్రుత్వా స్వయంభూ రిద మబ్రవీత్. ౨౮

శయితా హ్యేష షణ్ణాసా నేకాహం జాగరిష్యతి,

ఏకేనాహ్న త్వసా వీర శ్చరన్భూమిం బుభుక్షితః. ౨౯
వ్యాత్రాసోఽథ ఖక్షయే ల్లోకాన్ సుక్రుద్ధ ఇవ పావకః,

బ్రహ్మదేవుడును కూడ కుంభకర్ణుం జూచినంతనే భయమునొందెను.
 బ్రహ్మదేవుడుకుంభకర్ణుం చూచి భయంబునీర్పుకొని యాకుంభకర్ణునితో
 నీమాటంజెప్పెను.

విశ్రవసుడు లోకనాశంబుగలుగుటకై నిన్నుఁ బుట్టించినాఁడు; ఇది
 వాస్తవము. ౨౪

అందువలన నీ వివిమోదలు ఎల్లప్పుడును జచ్చినట్లు పడి నిద్రించు
 చుండగలవు. అని బ్రహ్మ కుంభకర్ణునితో జెప్పెను.

అంత నాకుంభకర్ణుండు బ్రహ్మదేవునికాపముచే నిద్రకొంది యాయన
 ముందటంబడెను. ౨౫

అంత రావణుండు పరమభీతుడై బ్రహ్మదేవునించూచి యిట్లనిజెప్పెను.
 బ్రహ్మదేవుడా! చక్కగా వృద్ధిబొందిన బంగారుపండు వృక్షమును
 ఫలించుకాలమున నఱికివేసినవేమి? నీ మునియనుచుండేయైన యీకుంభ
 కర్ణు నిట్లు శపించుట యుక్తముగాదు. ౨౬

నీమాట యబద్ధముకాఁజాలదు; కావున నీకుంభకర్ణుండు నిద్రించుచునే
 యుండును; సందియములేదు; అయితే ఈతఁడు నిద్రించుటకును మేలుకొని
 యుండుటకును గాలనియమము చేయవలయును. అని రావణుండు బ్రహ్మ
 దేవునితో జెప్పెను. ౨౭

బ్రహ్మదేవుండు రావణుండు చెప్పినమాటను విని యతనితో నిట్లని
 జెప్పెను. ౨౮

ఈకుంభకర్ణుండు అఱిమాసములు నిద్రపోవుచు నొకదినము మేలు
 కొనుచు నుండును.

వీరుండగు నీకుంభకర్ణుండు అఱిమాసముల కొకదినమునిద్రలేచియూతలి
 గొని నోరుదెఱచుకొని భూమియందు సంచరించుచు గ్రద్ధుండగు నన్ని
 మాంస్రుండు దహించునట్లు లోకంబుల భక్షింపగలఁడు అని బ్రహ్మదేవుండు

సోఽసౌ వ్యసన మాషన్నగి కుమ్భకర్ణ మబోధయత్. 30

త్వత్పరాక్రమభీతశ్చ రాజా సంప్రతి రావణః,
స ఏష స్థితో వీర భృభిరా ద్భీమవిక్రమః. 31

వానరా శ్శృశసమ్కుంధో భక్షయ స్పరిథావతి,
కుమ్భకర్ణం సమిత్యైవ హరయోఽద్య ప్రవిద్రుతాః. 32
కథ మేనం కణే క్రుద్ధం వారయిష్యన్తి వానరాః,

ఉచ్యంతాం వానరా స్సర్వే యస్త్ర మేత త్సముచ్చితమ్. 33
ఇతి విజ్ఞాయ హరయో భవిష్యన్తీహ నిర్భయాః,

విభీషణవచ శ్రుత్వా హేతుషు త్సముఖేరితమ్. 34
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం నీలం నేనాపతిం తదా,
గచ్ఛ సైన్యాని సర్వాణి పూర్వాహ్నితీష్ఠస్వ పావకే. 35
ద్వారాణ్యదాయ లక్ష్మోయాశ్చర్యాశ్చాప్యథసంక్రమాన్,

శైలశృంగాణి వృతంశ్చ శిలాశ్చా ప్పుడసంహర. 36
తిష్ఠన్తు వానరా స్సర్వే సాయుధా శ్శైలపాణయః,

రాఘవేణ సమాదిప్తో నీలో హరిచమూపతిః. 37

శశాస వానరానీకం యథావ త్కపికుఞ్జః,
తతో గవాక్ష శ్శరభో హనూమా నజ్జద స్తథా. 38

శైలశృంగాణి శైలాభా గృహీత్వా ద్వార మభ్యయః,
రామవాక్య ముపశ్రుత్య హరయో జితకాశినః. 39

పాదపై రర్థయ న్వీరా వానరాః పరవాహినీమ్,

రావణునితోఁ జెప్పెను.

౨౯

రాక్షసరాజుండగు రావణుడు సీతరాక్రమంబునకు భయపడి దుఃఖితుడై నిద్రపోవుచున్న యాకుంభకర్ణుని మేలుకొలిపెను. 3౧

కూరుండును భయంకరపరాక్రముండునగు నీకుంభకర్ణుండు గృహంబున నుండి వెడలి పరుగుద్రుడై వానరులను భక్షించుటకై వచ్చును. 3౧

వానరు లిప్పుడు కుంభకర్ణునిఁ జూచినంతనే భయంబునం బరుగెత్తుచున్నారే; ఇంక వీరలు యుద్ధంబునఁ గుపితుడైయున్న యాకుంభకర్ణునిట్లువారింపఁగలరు? 3౨

“ఇది యొకయంత్రము పైకెత్తఁబడినది” అని వానరులకుఁ జెప్పవలయును, వార లట్లుజాలిసికొని నిర్భయంబై యుందురు. అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. 3౩

రాముండు విభీషణుండు సుముఖంబుతో యుక్తియుక్తంబుగాఁ జెప్పిన మాటనువిని వానరసేనానాయకుండగు నీలుంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. 3౪

అగ్నిహోత్రపుత్రుండవగు నీలుండా! నీవు సమస్తనైస్యంబులను పూహములుగాఁ దీర్చుకొని లంకయందలి పురద్వారంబులను జర్యాగృహములను అనకట్టలను ఆక్రమించియుండుము. 3౫

పర్వతశిఖరంబులను వృక్షంబులను జాళ్లను సేకరింపుము. వానరులందఱు పర్వతంబులు మొదలగు నాయుద్ధంబులను భరించియుందురుగాక. అని రాముండు నీలునితోఁ జెప్పెను. 3౬

వానరోత్తముండును వానరసేనానాయకుండు నగు నీలుండు రాముని యాజ్ఞను శిరసావహించి ఆప్రకారిముగ వానరసేన నాజ్ఞాపించెను. 3౭

అంతఁ బర్వతాకారులగు గవాక్షుండును శరభుండును హనుమంతుండును అంగదుండును బర్వతశిఖరములను గ్రహించిలంకాద్వారంబుల నిరోధించిరి.

జయశీలురై తేజరిల్లుచుండువీరులగు వానరులు రామునిమాటనువిని వృక్షములుగొని శత్రునైస్యంబుల మర్దించిరి. 3౮

తతో హరిణాం తదనీః ముగ్రం
రరాజ నైలోద్భతదీప్తహస్తమ్,
గిరే స్సమీపాచుగతం యథైవ
మహాస్తహామౌఘధరజాల ముగ్రమ్.

౪౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకషష్టితమ స్సర్గః. ౬౦.

ద్విషష్టితమస్స

స తు రాక్షసశార్దూలో నిద్రామదసమాకులః,
రాజమార్గం శ్రీయా జుప్తం యయా విపులవిక్రమః.

౧

రాక్షసానాం సహస్రై శ్చ వృతగ పరమదుర్జయః,
గృహేభ్యగి పుష్పవర్షణ కీర్త్యమాణస్తదా యయా.

౨

సహేమజాలవితతం భానుభాస్వరదర్శనమ్,
దదర్శ విపులం రమ్యం రాక్షసేన్ద్రనివేశనమ్.

3

స తత్తదా సూర్య ఇవాభ్రజాలం
ప్రవిశ్య రక్షోధిపతే ర్నివేశమ్,
దదర్శ మా రేఽగ్రజమాసస్థం
స్వయంభువం శక్ర ఇవాఽసనస్థమ్.

౪

భ్రాతు స్స భవనం గచ్ఛ న్నక్షోగణసమన్వితమ్,
కుమ్భకర్ణగి పదన్యానై రకమ్పయత మేదిసీమ్.

౫

సోఽభిగమ్య గృహం భ్రాతుగి కత్యౌ మభివిగాహ్యచ,
దదర్శోద్విగ్న మాసీనం విమానే పుష్పకే గురుమ్.

౬

అంత లంకాప్రాకారసమీపమున నానావిధపర్వతములు చేతులం దాల్చియున్న భయంకరంబగు నవ్వావరసేన పర్వతసమీపముననుండు భయంకరంబగు మహామేఘసమూహంబుకై వడిః బ్రకాశించెను. ౪౦

ఇది యటవదియొకటవసర్గము.

అటవదిరెండవసర్గము.

మహాపరాక్రమకాలియగు రాక్షసోత్తముడైన యాకుంభకర్ణుడును కొంచెము నిదురకై పుచ్చెలంగ నానావిధకాంతులం దేజరిల్లుచున్న రాజమార్గంబు నొందెను. ౧

యంధుండున నెట్టివారికిని జయింపనలవిగానట్టి కుంభకర్ణుడు పెక్కువేలరాక్షసులచే బలివృతుడై పౌరులు మేడలవైచుండి పుష్పవర్షంబు గురియింపఁ జేరోలగంబునం బోయెను. ౨

ఆకుంభకర్ణుడు బంగారుకిక్కిలతో నొప్పుచున్నదియు సూర్యుండలంబుభంగిఁ బ్రకాశించుచున్నదియు వికాలంబును రమణీయంబునగు రాక్షసరాజు రావణునిగృహంబును జూచెను. 3

ఆకుంభకర్ణుడప్పుడు సూర్యుడు మేఘసమూహముం బ్రవేశించునట్లు రాక్షసరాజుడగు రావణుని గృహంబుఁ బ్రవేశించి దేవేంద్రుడు అసనగతుడగు బ్రహ్మదేవుంజూచునట్లు దూరంబున సింహాసనగతుడగు రావణుం గాంచెను. ౪

ఆకుంభకర్ణుడు రాక్షససమూహసంయుక్తంబగు రావణునిగృహంబుఁ బ్రవేశించునప్పుడు అతనిపాదస్యాసంబులచే భూమి పడంకినది. ౫

ఆ కుంభకర్ణుడు రావణునిగృహంబుఁ బ్రవేశించి ద్వారమునుదాటి లోపలఁ బుష్పకవిమానంబున నాసీనుఁడును దుఃఖితుఁడునైయున్న యన్నం గాంచెను. ౬

అథ పృష్ట్యా దశగ్రీవః కుమ్భకర్ణ ముపస్థితమ్,
తూర్ణ ముద్ధాయ సంహృష్టః సన్నికర్ష ముపానయత్. ౭

అథాసీనస్య పర్యజ్ఞే కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
భ్రాతు ర్వివన్దే చరణౌ కింకృత్య మితి చాబ్రవీత్. ౮

ఉత్పత్య చైనం ముడితో రావణః పరిషస్వజే,
స భ్రాత్రా సంపరివృత్తో యథావచ్ఛాభినన్దితః. ౯
కుమ్భకర్ణ శ్శుభం దివ్యం ప్రతిపేదే వరాసనమ్,
స తే దాసన మాశ్రిత్య కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧౦
సంరక్తనయనః కోపా ద్రావణం వాక్య మబ్రవీత్,
కిమర్థ మహ మాదృత్య త్వయా రాజ! నివిబోధితః. ౧౧

శంస కన్తా ద్భయం తే-స్తి కోఽద్య ప్రేతో భవిష్యతి,

భ్రాతరం రావణః క్రుద్ధం కుమ్భకర్ణ ముపస్థితమ్. ౧౨
ఈషత్తు పరివృత్తాభ్యాం నేత్రాభ్యాం వాక్య మబ్రవీత్,

అద్య తే సుమహా న్కాల శ్శయానస్య మహాబలః. ౧౩
సుఖిత స్త్వం న జానీషే మమ రామకృతం భయమ్,

ఏష దాశరథీ రామ స్సుగ్రీవసహితో బలీ. ౧౪
సముద్రం సబల స్తీర్వా మూలం నగ పరికృన్వతి,

హస్త పశ్యస్వ లజ్జాయాం వనాన్యుపవనాని చ. ౧౫

అంత రావణుడు కుంభకర్ణుడు వచ్చుటంజూచి పరమసంకుప్తుడై శిశువుని నానకంబుననుడిలేచి యతనిం గవుఁగిలించుకొని యాననము సమీపంబునకుఁ దీసికొనివచ్చెను. 2

అంత రావణుడు మరలఁ బర్యంకంబునం గూర్చుండినప్పటి మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుడు అన్నచరణంబులకు నమస్కరించి “విమి కార్థము!” అని యడిగెను. ౩

రావణుడు సంకుప్తుడైలేచి యాకుంభకర్ణునిం గవుఁగిలించుకొనెను. ఆకుంభకర్ణుడు రావణునిచేఁ గవుఁగిలింపఁబడి ప్రశంసించఁబడినవాడై సుందరంబును దివ్యంబునగు సింహాసనంబు నారోహించెను. ౪

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుడు ఆననగతుడై శోపంబునఁ గన్నుల నెట్టి దనంబుగదుర రావణుంచూచి యామాటం జెప్పెను. ౫

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! నీవు నిద్రపోవుచున్న నన్ను ఇంత యక్కఱతో నేల లేపినావు? ౬

నీ కిప్పు డెవ్వనివలన భయముగలిగినది? ఎవ్వఁ డిప్పుడు మరణంబు నొందనున్నాఁడు? చెప్పుము. అని కుంభకర్ణుడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౭

రావణుడు క్రుద్ధుఁడుచునిశ్చింతంబుగా మాటలాడుచున్నవాఁడునగు తమ్మునిం గుంభకర్ణునిచూచి కొంచెము శోపంబునఁ గన్నులుదిరుగ నిట్టని చెప్పెను. ౮

మహాబలుఁడవగు కుంభకర్ణుడా! నీవు పరుండి యిప్పటికి బహుకాల మయినది, ఇట్లు సుఖంబుగా నిద్రించుచుండువాడవు కావున నాకు రాముని వలనం గలిగినభయము నీకుఁ జలించుదు. ౯

బలవంతుఁడగు దశరథకుమారుఁడు రాముఁడు సుగ్రీవునితోను వానర సేనతోనుఁకూడి సముద్రంబుఁదాటివచ్చి మనలను సమూలంబుగా ఖండించుచున్నాఁడు. ౧౦

లంకయందలివనంబుల నుపవనంబులంచూడుము. రాముఁడు సముద్రం

నేతునా సుఖ మాగమ్య వానరై కాన్తపీకృతమ్,

యే యక్షాం ముఖ్యతమా హతాస్తే వానరై ర్యుధి. ౧౬
వానరాణాం యక్షయం యుద్ధే న పశ్యామి కదాచన,

సచాపి వానరా యుద్ధే జితపూర్వాగి కదాచన. ౧౭
తదేత ద్భయ ముత్పన్నం త్రాయస్వేమాం మహాబల!,
నాశయ త్వ మిమా నద్య తదగ్ధం బోధితో భవాన్. ౧౮

స్వక్షపితశోశం చ స త్వ మభ్యవపద్య మామ్,
త్రాయస్వేమాం పురీం లజ్జాం బాలవృద్ధావశేషితామ్. ౧౯

భ్రాతృ గర్భే మహాబాహూ! కురు కర్త సుదుష్కరమ్,

మయైవం నోక్తపూర్వో హి కచ్చి ద్రాక్షతగి! పరస్తవ!. ౨౦

త్వయ్యస్తి తు మమ స్నేహగి పరా సమ్భవనా చ మే,

దైవాసురేషు యుద్ధేషు బహుశో రాక్షసస్తభ! ౨౧
త్వయా దేవాగి ప్రత్యూహ్యా నిర్జితాశ్చాసురా యుధి,
తదేతత్సర్వ మాతిష్ఠ వీర్యం భీమపరాక్రమ!. ౨౨
న హి తే సర్వభూతేషు దృశ్యతే సదృశో బలీ,

కురుష్య మే ప్రియహిత మేత దుత్తమం
యథాప్రియం ప్రియరణ! బాధవప్రియ!,

మనకు సేతువు గట్టకొనివచ్చి లంకయంతయు వానరమయము గావించి యున్నాడు. ౧౫

మనరాక్షసులలో మత్తములుగా పుండువారల వానరులచే యుద్ధమున విహతులయిరి. నేను యుద్ధమున ఒకకప్పుడును వానరవీరులలో నొక్కడేని చచ్చుటం కాడలేదు. ౧౬

యుద్ధమున నొకప్పుడైనను వానరు లపజయము నొందినదిలేదు. ౧౭
మహాబలుడవగు కుంభకర్ణుడా! ఇట్టి భయముగఁగినది. నీ దివ్యుడు వానరులనందఱును వధించి యాలంకావృణమును గాపాడుము. అందుకొఱకే నిన్ను నిద్రలేపినాము. ౧౮

నాబొక్కనమౌతయు నెలవయినది. లంకయందలి మేటిరాక్షసు లందరు హతులయి ఇప్పుడు బాలవృద్ధులుమాత్రము శేషించియున్నారు. ఈ సంగతిజెలిసి నీవు ఇప్పుడు లంకను రక్షింపుము. ౧౯

మహాబాహుడవగు కుంభకర్ణుడా! నీయన్నకుఁగా ఇరవనకుఁ జేయ నలవిగాని యీ కార్యమును నీవు చేయుము.

శత్రువుల వధించువాడవగు కుంభకర్ణుడా! ఇదివఱ కెప్పుడైన నేను నీతో సీత కారమునం జెప్పియున్నానా? ౨౦

నీయందుమాత్రము నాకెప్పుడును మిక్కిలియు స్నేహమును గౌరవమును గలదు.

రాక్షసశత్రుడవగు కుంభకర్ణుడా! దేవాసురయుద్ధములందు నీవు మున్ను దేవతల నసురులను ఎదిరించి యందఱుం గూడ జయించినావు. ౨౧

భయంకరపరాక్రముడవగు కుంభకర్ణుడా! నీవా బరాక్రమమంజయు నిప్పు డవలంబింపుము. సమస్తప్రాణులయందును నీకు సరియయిన బలవంతుఁ డెప్పుడును లేడు. ౨౨

యుద్ధప్రియుడవు బంధువులయం దధికప్రీతిగలవాడవునగు కుంభ కర్ణుడా! నాకుఁ బ్రియమును హితమునగు నీయత్తమకార్యము గావించు

స్వతేజసా విధమ సపత్న వాహినీం
శరద్ధసం పచన ఇవోద్యతో మహాన్.

౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్విషష్టితమస్సర్గః. ౬౦.

త్రిషష్టితమస్సర్గః.

తస్య రాక్షసరాజస్య నిశమ్య పరిదేవితమ్,
కుమ్భకర్ణో బభాషేఽథ వచనం ప్రజహాన చ. ౧
దృష్ట్వా దోషో హి యోఽస్తాభిః పురా మస్త్రవినిర్ణయే,
హితేష్వనభిరక్తేన సోఽయ మాసాదిత స్త్వయా. ౨

శీఘ్రం ఖల్వభ్యుపేతం త్వాం ఫలం సాహస్య కర్తణః,
నిరయేష్వేవ పతనం యథా దుష్కృతకర్తణః. ౩
ప్రథమం వై మహారాజ! కృత్య మేత దచిన్తితమ్,
కేవలం వీర్యదర్పేణ నానుబంధో విచారితః. ౪

యగి పశ్యా త్పుష్పకార్యాణి కుర్యా దైశ్వర్య మాస్థితః,
పూర్వం చాపరకార్యాణి స స వేద సయాసయా. ౫

దేశకాలవిహీనాని కర్త్యాణి విపరీతవత్,
క్రియమాణాని దుష్కృన్తి హవీంశ్యప్రయతేష్వివ. ౬
త్రయాణాం షష్ఠాథా యోగం కర్తౄణాం యగి ప్రహళ్యతి,
సచివై స్సమయం కృత్వా స సఖ్యే వర్తతే పథి. ౭

పును. మహావాచాంతలేచి శరణేనుబులు బాణదోలనట్లు నీవు పరా
క్రముబుచే శత్రుచైత్రులుబు బాణదోలుము. ఆని రావణుడు కుంభ
కర్ణునితో జెప్పెను. ౨౩

ఇది యజువనిరెండవసర్గము.

ఆటవదిమూడవసర్గము

కుంభకర్ణుడు రాక్షసరాజుండగు నా రావణుడు చెప్పినమాటలకు
విని నవ్వి యీమాటం జెప్పెను. ౧

మున్ను మన మాలోచనిము సేయునప్పుడు విదోషము గలుగునని
నిశ్చయించుకొంటిమో నీవు హితులమాటకు విసకపోవుటవలన ఇప్పు డాదో
షమునే పొందినావు. ౨

పాపకర్తులు సరక పాతముఁబొందునట్లు నీవు గావించిన సీతాహరణ
రూపపాపకార్యముయొక్క ఫలమును శీఘ్రముగనే పొందినావు. ౩

మహారాజుడవగు రావణుడా! నీవు పరాక్రమగర్వంబున సీత
నపహరించుటకు మున్ను చక్కగా నాలోచింపకయే గావించినావు. గుణ
దోషంబులనుగూడ విచారింపవైతివి. ౪

ఏరాజు ముందు చేయవలసిన కార్యములను వెనుకను వెనుకఁజేయవలసిన
కార్యమును ముందుకు జేయునో అతఁడు న్యాయాన్యాయంబులు జెలియని
వాడు. ౫

దేశకాలవిరుద్ధంబుగఁ జేయఁబడినకార్యములు విపరీతంబులయి అపరి
శుద్ధులచే వ్రేల్చఁబడిన హవిస్సులువలె వ్యర్థము లగును. ౬

ఎవ్వఁడు మంత్రులతోఁ జక్కగా నాలోచించి తాను బలిష్ఠుడై
శత్రువు దుర్బలుఁడై యుండునప్పుడు గావింపవలసిన యుద్ధంబును సుత్తఃకర్తం
బును, తానును శత్రువును సమానులయి యుండునప్పుడు చెయునట్టి సంధియును
మధ్యమకర్తంబును, తాను దుర్బలుఁడై శత్రువు బలిష్ఠుఁడై యుండునప్పుడు
గావించుదానంబును నధమకర్తంబును, కర్తములయారంభోపాయము, పురుష

యథాగమం చ యో రాజా సమయం విచికిరతి,
బుధ్యతే సచివా న్బుధ్యా సుహృద శ్చానువశ్యేతి.

౮

ధర్మ మర్థం చ కామం చ సర్వా న్వా రక్షసాం పతే,
భజేత పురుషగ కాలే శ్రీణి ద్వన్ద్వాని వా పునః.

౯

త్రిషు చైతేషు యచ్ఛ్రేష్ఠం శ్రుత్వా తన్నావబుధ్యతే,
రాజా వా రాజమాత్రో వా వ్యర్థం తస్య బహుశ్రుతమ్.

౧౦

ఉపప్రదానం సావ్యం వా భేదం కాలే చ విక్రమమ్,
యోగం చ రక్షసాం శ్రేష్ఠ! తావుభౌ చ నయానయా.
కాలే ధర్తార్థకామాన్య స్సంమన్త్ర్య సచివై స్సహ,
నిషేవేతాత్తవా న్లోకే న స వ్యసన మాఘ్నయాత్.

౧౧

హితానుబంధ మాలోచ్య కారాకార్య మిహాత్మనః,
రాజా సహార్థత త్వజ్జై స్సచివై స్సహి జీవతి.

౧౩

ద్రవ్యసంపత్తు, దేశకాలవిభాగము, విఘ్ననివారణము, కార్యసిద్ధి అనునీయ
యిదింటితోఁ బొనుగించి కార్యముసాధించునో ఆరాజు సమర్థుఁడు; సవార్థం
బున నుండువాఁడు. 2

ఎవ్వఁడు మంత్రుల యభిప్రాయము జక్కగాఁ జెలిసికొని స్నేహితు
లతో నాలోచించి నీతికాస్త్ర ప్రకారమున నిశ్చయముఁజేయునో ఆరాజు
సమర్థుఁడు. 3

రాక్షసేశ్వరుఁడవగు రావణుఁడా! పురుషుఁడు కాస్త్రంబున విధింపఁ
బడియుండునట్లు ప్రాతఃకాలంబున ధర్మమును మధ్యాహ్నంబున నర్థంబును
సాయంకాలంబునఁ గామంబును సేవింపవలయును; లేక ప్రాతఃకాలంబున ధర్మ
ర్థంబులను మధ్యాహ్నంబున నర్థధర్మంబులను సాయంకాలంబునఁ గామార్థంబు
లను ఇట్లుకొక్కకాలంబునఁ చెందు చెందుగాఁ గాని సేవింపవలయును;
లేక సాయంకాలంబున నైనను ధర్మార్థకామంబులను మూఁడింటిని సేవించుచు;
గామంబును మాత్రము సర్వకాలంబుల సేవించువాఁడధమండు. 4

ఎవ్వఁడు రాజుగాని రాజంతటివాఁడు గాని ఈ యాడుపక్షము
లందును ఉత్తమమగు దానివినియు ననుష్ఠింపఁడో అతనికాస్త్రజ్ఞాన మంశయు
వ్యర్థము. 5

రాక్షసోత్తముఁడవగు రావణుఁడా! ధీరుఁడు కాలంబున మంత్రు
లతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి యయ్యైకాలంబుల ధర్మార్థకామంబుల విడువక
యాచరించుచు శత్రుసేలిసిబట్టి యతనియొద్దకుఁబోయి ఘనము సమర్పించుటను
గాని మంచిమాటలు చెప్పకొనుటనుగాని వారలలో వారలకు విరోధంబు
పుట్టించుటను గాని యుద్ధంబుసేయుటను గాని ఈ నాలుగు పాపంబులలో
చెంటిని మూటినిగాని ఆయ్యైకాలంబులకుఁ దగినట్లు గావించునో అతనికి
దుఃఖముగలగదు. 6

ఏరాజు కార్యకత్వంబు జెలిసినట్టిమంత్రులతో నేది దనకు మేలు
గలిగించునదో ఏది కార్యమో ఏది యకార్యమో దీనినంతయుఁ జక్కఁగా
నాలోచించి యుక్తమయినదానిని మాత్రమే చేయునో అతఁడుమాత్రము

అసభిజ్ఞాయ శాస్త్రార్థా న్పురుషాగి పశుబుద్ధయః,
ప్రగల్భాభ్య ద్వక్తు మిచ్ఛన్తి మస్త్రే ష్వభ్యస్తరీకృతాః. ౧౪

అశాస్త్రవిదుషాం తేషాం న కార్య మహితం వచః,
అగ్రశాస్త్రానభిజ్ఞానాం విపులాం శ్రీయ మిచ్ఛతామ్. ౧౫

అహితం చ హితాకారం ధార్మ్య జ్ఞల్పన్తి యే నరాః,
అవేక్ష్య మస్త్రబాహ్య స్తే క్షిప్తవాగి కృత్యదూషణాః. ౧౬

వివాశయంతో భర్తారం సహితా శ్శత్రుభి ర్బుధైః,
విమోతాని కృత్యాని కారయ స్తీహ మన్త్రిణః. ౧౭
తా స్థర్తా మిత్రసంకాశా నమిత్రా న్నస్తన్నినయే,
వ్యవహారేణ జానీయా త్సచివానుపసంహితాన్. ౧౮

చపలస్యేహ కృత్యాని సహసానుప్రధావతః,
చిద్ర మోశ్యే ప్రవద్యన్తే క్రౌఞ్చస్య ఖ మివ ద్విజాః. ౧౯

యో హి శత్రు మవిజ్ఞాయ నాత్మాన మభిరక్షతి,
అవాప్నోతి హి సోఽనర్థాన్ స్థానాచ్చ వ్యవరోష్యతే. ౨౦

యదుక్త విహ తే పూర్వం క్రియతా మనుజేన చ,
తదేవ నోహితం కార్యం యదిచ్ఛసి చ తత్కురు. ౨౧

లోకంబున సుఖంబుగా జీవించును.

౧౩

వశువులపంటిపురుషులు నీతికాస్త్రాస్త్రము కొంచెమేని దెలియనివార
లయినను రాజు మూఢుడగుటచే, గాఢోచనపథయందుఁ బ్రవేశమునొందిన
వారలయి తమ ప్రగల్భముఁ జూపుచుఁ జేరెదగు.

౧౪

కొంచెమేని కాస్త్రాస్త్రము సేయనివారలయి నీతికాస్త్రము బొత్తిగాఁ
దెలియనివారలు నగువాఁలగుట కీడుగఁగించును. గాఢన సంపదగోరువారలు
దాని నెంతమాత్రము చేయఁజూడదు.

౧౫

ఎవ్వరు ప్రాగల్భ్యముచే నహితమగుదాని హితమువలెనే ప్రేలుదురో
వారలు కార్యముఁ జేయుదుగావుని రాజు వారలను మున్నే పరీక్షించి యంత్ర
పథినండి గెంటింపవలయును.

౧౬

మగత్రులు ఉపాయజ్ఞులగు శత్రువులతోఁజేరి తమరాజును జేతచుటకై
యశనిచే వివరీతంబులగు కార్యములను చేయఁజెదగు.

౧౭

రాజు అట్లు శత్రువులయొద్ద లంచము దీసికొనుట మొదలగువానిచే
వారలకు వశపర్తులయి తనకు మిత్రులుఁబోలే నటించుచు యథార్థంబున
శత్రువులయియున్న యామంత్రులను ముక్తంబున వారలవ్యవహారముచేఁ
దెలిసికొనవలయును.

౧౮

పక్షులు కుమారస్వామిచేఁ జేయఁబడినక్రాంతపర్వశరంధ్రమును బొందు
నట్లు రాజు చపలఁడై శత్రువులయొద్ద లంచము దీసికొన్నదుర్మంత్రులు
బోధించుకార్యములను ఆలోచింపక క్షిప్రంబునఁ జేయునప్పుడు శత్రువులు
భిద్రంబు గనుంగొని సాధింతురు.

౧౯

విరాజు శత్రుకార్యంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని తన్నురక్షించుకొన
కుండునో అతఁడు అనిర్థంబులఁ బొందుటయేగాక రాజ్యంబునుగూడఁ
బోఁగొట్టుకొనును.

౨౦

ఈ విషయమునందు మనోమధుఁడు విభీషణుఁ డేమిచెప్పినాఁడో దానిం
గావింపుము. అదే మన కిప్పుడు హితము. ఇంక నీకును విది దోఁచుచున్నదో

తత్తు శ్చుత్వా దశగ్రీవగ కుమ్భకర్ణస్య భాషితమ్,
 భుక్తుః పైవ సంపక్తే కుర్ధ్వై న మభాషత. ౨౨
 మాన్యో గురు రివాచాన్యగి కిం మాం త్వ మనుశాససి,
 కి మేవం వాక్చ్రమం కృత్వా కాలే యుక్తం విధీయతామ్. ౨౩

విభ్రమా చ్చిత్తమోహాద్వా బలవీర్యాశ్రయేణ వా,
 నాభిపన్న మిదానీం య ద్వ్యర్థా స్తస్య పునగి కథాః. ౨౪

ఆస్తి న్కాలే తు యద్యుక్తం తపిదానీం విధీయతామ్,
 గతం తు నానుశోచన్తి గతం తు గతమేవ హి. ౨౫

మమాపనయజం దోషం విక్రమేణ సమీకురు,
 యది ఖల్వస్తి మే స్నేహో విక్రమం వాఽనగచ్ఛసి. ౨౬
 యపివా కార్యమేత త్రే హృది కార్యతమం మతమ్,
 స సుహృద్యో విపన్నాన్థం దీన మభ్యవపద్యతే. ౨౭
 స బంధు ర్యోఽపసీతేషు సాహాయ్యా యోవకల్పతే,

త మదైవం బ్రువాణం తు వచనం ధీరదారుణమ్. ౨౮
 రుష్టోఽయ మితి విజ్ఞాయ శనైః శ్లక్ష్య మువాచ హ,

ఆతీవ హి సమాలక్య భ్రాతరం తుభితేన్ద్రియమ్. ౨౯
 కుమ్భకర్ణ శ్చనై ర్వాక్యం బభాషే పరిసాన్వయన్,

దానించేయుము. అని కుంభకర్ణుడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

కుంభకర్ణుడు చెప్పినమాటలు విని రావణుడు కోపమునొంది మొగంబున బొమ్ముడిపాటుగదుర నతినింజాచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౧

కుంభకర్ణుడా! నాకన్నఁ జిన్నవాడవగు నీవు పూజనీయుఁడును అచార్యప్రవర్తకుఁడునగు గురువువని నన్ను శిక్షించువాడవేమి? ఈ మాటలు చెప్పుటకుఁ గేవలప్రయాసమేఫలము గాని వే జేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. ఇది నీతి నాఁగించుటకుఁ గలముగాదు. ఇప్పుడు చేయవలసిన పరాక్రమము నవలంబింపుము. ౨౨

భ్రాంతివలనఁగాని యజ్ఞానంబువలనఁ గాని బలపరాక్రమంబులచేఁ గలిగినగర్వంబువలన గాని యేదో చేసిరాము. చేసినది యిప్పుడురాదు. దాని మాటిమాటికిఁ జెప్పుట వ్యర్థము. ౨౩

ఈ కాలమునందు విది చేయఁదగినదో దానిమాత్రమే యిప్పుడు చేయుము. కడచిన దానిగుఱించి బుద్ధిచుంతులు దుఃఖింపరు. పోయినది పోయినదేకాని మరలరాదు. ౨౪

నీకు నాయందు వాస్తవముగా స్నేహముగలదేని పరాక్రమము నీకు జెలిసియుండునేని ఇప్పుడు యుద్ధముచేయక తప్పుదని నీకు దోచునేని నాయక్రమమువలనం గలిగిఁదోషమును వీవు పరాక్రమాబున బోగొట్టుము.

కార్యనాశము నొంది దీనుడైయుండువానికి సాహాయ్యము గావించ వచ్చు స్నేహితుఁడే స్నేహితుఁడు. నీతి దప్పి బాధపడుచుండువారలకు సాహాయ్యముగావించు బంధువేబంధువు. అని రావణుడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను.

అంతఁ గుంభకర్ణుడు ఇట్లు భీరముగాను భయంకరంబుగాను వాదులాడుచున్న రావణుంజాచి యీతఁడు కోపమునొందెనని తెలిసికొని మెల్లఁగా మృదువచనంబున నిట్లనియె. ౨౫

కుంభకర్ణుడు తనయన్నరావణుడు మిక్కిలియుం గుపితుడై యుండుటంజాచి మెల్లగా నతని నూరడించుచు నిట్లని చెప్పెను. ౨౬

- అలం రాక్షసరాజేన్ద్ర! సన్తాప ముపపద్యతే. 30
 రోషం చ సమృధిత్యజ్య స్వస్థో భవతు మ్హసి,
 నైత స్తనసి కర్తవ్యం మయి జీవతి పార్థివ! 31
 త మహం నాశయిష్యామి యత్కృతే షరితప్యసే,
- అవశ్యం తు హితం వాచ్యం సర్వావస్థా మయా తవ. 32
 బన్ధుభావా దభిహితం భ్రాతృన్నేహచ్ఛ పార్థివ!,
- సదృశం యత్తు కాలేఽస్మి న్కర్తుం స్మిగ్ధేన బన్ధునా. 33
 శత్రూణాం కదనం షశ్య క్రియమాణం మయా రణే,
- అద్య షశ్య మహాబాహూ! మయా సమరమూర్ధని. 34
 హతే రాషే సహభాగితా వ్రవన్తిం నరవాహినీమ్,
- అద్య రామస్య త ద్దృష్ట్వా మయా నీతం రణా చ్ఛిరః. 35
 సుఖ భవ మహాబాహూ! సీతా భవతు దుఃఖితా,
- అద్య రామస్య షశ్యంతు నిధనం సుమహా త్ప్రియమ్. 36
 లక్ష్మణాయాం రాక్షసా స్సర్వే యే తే నిహతబాన్ధవాః,
- అద్య శోకపరీతానాం స్వబన్ధువధకారణాత్. 37
 శత్రో ర్యుధి వినాశేన కరో మ్యాస్తప్రమాన్వనమ్,
- అద్య షర్వతసంకాశం సమూర్య మివ తోయదమ్. 38
 వికీర్ణం షశ్య సమరే సుగ్రీవం ప్లవగో త్తమమ్,

రాక్షసరాజోత్తముడవగు రావణుడా! ఈ పరితాపము వదలుము.
కోపమునుగూడఁ బరిత్యజించి స్వస్థుడవై యందుము. 30

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! నేను బ్రతికియుండఁగా నీవు ఈ
దుఃఖమును మనసులో నుంచవలదు. ఎవ్వని నిమిత్తమయి నీవు పరితపించు
చున్నావో ఆ రాముని నేను వధించెదను. 31

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! నేను నీకుఁ దమ్ముడను బంధువుఁ
డను; సర్వావస్థలయందును నీ కవశ్యము హితముచేప్పవలసినది విధి. కావున
ఈ మాటం జెప్పితిని. 32

మైహముగల బంధువు ఇట్టికాలములందు ఏమిచేయుట యుక్తమో
ఆ కార్యమును యథాశక్తి గావించెదను. యుద్ధమునందు శత్రువుల నందఱుం
జంపెదఁ జూడుము. 33

మహాబాహుడవగు రావణుడా! ఇప్పుడు నేను యుద్ధంబున రాముని
లక్షణుని వధించి వానరోసేనయంతయుఁ బాటిపోవుకట్లు గావించెదను.
చూడుము. 34

మహాబాహుడవగు రావణుడా! ఇప్పుడు నేను యుద్ధంబుననుండి
రాముని శిరస్సుదెచ్చి నీకుఁ జూపెదను. నీవు దానింజూచి సుఖితుడవగుము.
నీతాదేవి దుఃఖంబు నొందుఁగాక. 35

లంకయందు ఇదివఱకు యుద్ధంబున బంధువుల బోగొట్టుకొనియుండు
రాక్షసులు తమకుఁ బరమసంతోషకరమయిన రామమరణంబు నిప్పుడు
చూతురు. 36

ఇప్పుడు యుద్ధంబునఁ దమబంధువులు చచ్చుటవలన దుఃఖితులయి
యుండు రాక్షసులకు యుద్ధంబున శత్రువులు వధించుటచేఁ గన్నీళ్ళుతుడిచి
సంతోషంబు గలిగించెదను. 37

ఇప్పుడు పర్వతాకారుఁడును వానరోత్తముఁడు నగునుగ్రీవుఁడు
నెత్తుటం దోఁగుచు సూర్యకాంతిసహితంబగు మేఘంబువలెఁ జూపట్టుచు

కథం త్వం రాక్షసై రేభి ర్తయాచ పరిరక్షితః. 3౯
 జిహ్వాంసుభి ద్దాశరణి వధ్యసే త్వ మిహానఘ!,
 అథ పూర్వం హతే తేన మయి త్వాం హన్తి రాఘవః. ౪౦
 నాహమాత్మని సంతాపం గచ్ఛేయం రాక్షసాధిప!.

కామం త్వదానీం మపి మాం వ్యాదిశ త్వం పరస్తవ!. ౪౧
 న పరగి ప్రేషణీయ స్తే యుద్ధాయాతులవిక్రమ!,

అహముత్సాదయిష్యామి శత్రూం స్తవ మహాబలః. ౪౨

యది శక్రో యది యమో యది పావకమారుతౌ,
 తా నహం యోధయిష్యామి కుబేరవరుణావపి. ౪౩
 గిరిమాత్రశరీరస్య శితశూలధరస్య మే,
 నద్దత స్తీక్షణంష్ట్రస్య బిభీయా చ్చ పురస్తరః. ౪౪

అథవా త్యక్తశస్త్రస్య మృద్నత స్తరసా రిపూన్,
 న మే ప్రతిముఖే స్థాతుం కశ్చిచ్ఛక్తో జిజీవిషుః. ౪౫

నైవ శక్త్యా న గదయా నాసినా నిశితై శ్శరైః,
 హస్తాభ్యా మేవ సంభ్రో హనిష్యామ్యపి వజ్రణమ్. ౪౬
 యది మే ముష్టివేగం స రాఘవోఽద్య సహిష్యతే,
 తతః పాస్యన్తి బాణౌఘా రుధిరం రాఘవస్య తు. ౪౭
 చింతయా బాధ్యసే రాజ! నిమగ్ధం మయి తిష్ఠతి,
 సోఽహం శత్రునినాశాయ తవ నిర్యాతు ముద్యతః. ౪౮

నేలం బడియుండఁగలఁడు చూడుము.

3౮

పాపరహితుడవగు రావణుడా! రాముని వధింపఁగోరుచుండు నీరాక్షసులును నేనును రక్షించుచుండఁగా నిన్నిచ్చుదు రాముఁ డెట్లు వధింపఁగలఁడు?

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! రాముఁడు నన్ను వధించి యటు పిమ్మట నిన్ను వధింపవలెను. నేను బ్రతియుండఁగా నిష్కౌంతమాత్రము వధింపఁ జాలఁడు. నావిషయమై నాకౌంతమాత్రము పరితాపములేదు. ౪౦

సరిలేని పరాక్రమముగలవాడవు శత్రువులఁ దపింపజేయువాడవునగు రావణుడా! ఇప్పుడే నాకాజ్ఞ యొసంగుము. యుద్ధమునకు బంపఁదగినవాఁడు నాకన్న నితరుఁ డెవ్వఁడును నీకు దొరకఁడు. ౪౧

మహాబలకాలివగు రావణుడా! నీ శత్రువుల నందఱును నేను వధించెదను. ౪౨

ఇంద్రుఁడుగాని యముఁడుగాని అగ్నివాయువులుగాని కుచేరవరుణులుగాని వచ్చినను వారలతోనుం గూడ నేను యుద్ధము గావించెదను. ౪౩

పర్యతాకారశరీగుడను తీక్షణములగు కోతిలుగలవాడనగు నేను తీక్షణుగు శూలముదాల్చి సింహవాదంబుల నేయుచుఁబోగా జేవేంద్రుఁడు గూడ భయపడి పాఱిపోవును. ౪౪

ఆటుగాక నేను ఆయుధఁబువిడిచి వట్టిబాహుబలంబుచే శత్రువులం జంపుచు హరించునెడ బ్రతుకవలెనని యుండువాఁ డెవ్వఁడు నాయొందుట నిలువంగలఁడు? ౪౫

నాకు శక్తి గద ఖడ్గము బాణములు ఈరూఢములేదీయు నక్కఱలేదు. కోపంబుగల్గునేని జేవేంద్రునైనను చేతులచేతనే వధించిపుత్తును. ౪౬

ఆ రాముఁడు నాపిడికిటిపోటునకు తాళనేని యటుపిమ్మట రాముని బాణములు నానెత్తురు త్రాగఁగలవు. ౪౭

రావణుడా! నే నుండఁగా నీ వేల యిట్లు దుఃఖపడుచున్నావు? నేను నీశత్రువును వధించుటకై పోవుటకు సిద్ధుడనై యున్నాను. ౪౮

ముఖ్య రాసూర్వభయం రాజ! స్వామ్యా మీహ సంయుగే,
 రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీవం చ మహాబలమ్. ౪౯
 హనూమంతం చ షట్కేఘ్నం లజ్జా యేన ప్రదీపితా,
 హరించాపి హసన్మ్యామి సంయుగే సమవస్థితాన్. ౫౦
 అపాధారణ మిచ్ఛామి తన దాతుం మహాద్యశః,

యది చేద్ద్రా ద్భయం రాజ! న్యదివాఽపి స్వయమ్భువః. ౫౧

అపి దేవా శ్చయిష్యన్తే క్రుద్ధే మయి మహీతలే,
 యమం చ శమయిష్యామి భక్షయిష్యామి పావకమ్. ౫౨
 ఆదిత్యం పాతయిష్యామి సనక్షత్రం మహీతలే,
 శతక్రతుం వధిష్యామి పాస్యామి వరుణాలయమ్. ౫౩
 పర్వతాం శూర్పణ్డయిష్యామి దారయిష్యామి మేదినిమ్,

క్షీర్ణకాలం ప్రసుక్తస్య కున్భకన్తస్య విక్రమమ్. ౫౪
 అద్య పశ్యన్తు భూతాని భక్ష్యమాణాని సర్వశః,
 న న్విదం త్రిదివం సర్వ మాహారస్య న పూర్యతే. ౫౫

వధేన తే దాశరథే సుఖార్హం
 సుఖం సమాహర్తు మహం వ్రజామి,
 నిహత్య రామం సహ లక్ష్మణేన
 ఖాదామి సర్వాన్ స్వరియూథముఖ్యాన్. ౫౬
 రమస్వ కాశం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం
 కురుష్వ కృత్యాని వినీయతాం జ్వరః,
 మయాఽన్య రామే గమితే యమక్షయం

రావణుడా! మునిమాని భయంబు విడుపుము. నే నివృద్ధు యుద్ధంబునందు రామలక్ష్మణులను మహాలక్ష్మణులను సుగ్రీవుని వధించి పుచ్చెదను.

మనలకును దహించి రాక్షసులనేకులం జరిపిన హనుమంతుడు మొదలుగా యుద్ధమునకు వచ్చియచ్చవానియల నందఱును వధించెదను. గీ०

మఱి యెవ్వరికిఁ బొందవలవిగాని మహాయశస్సు నీకు గలుగునట్లు గావించెదను.

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! ఇంద్రునివలన భయంబుగలిగినను బ్రహ్మదేవునివలన భయముగలిగినను అన్నిటిని బోగొట్టెదను. గీ०

నేను గోపమునొందినయెడల దేవతలగుడ నేలంబడిపోదురు; యముని గుడ వధింతును; ఆగ్నిహోత్రుంగుడ భక్షింతును. గీ॥

సూర్యుని నక్షత్రములొంగుడ ఆకాశంబుననుండి నేలంబడవేసెదను; దేవేంద్రుని వధించెదను; సముద్రమునంతయుఁ బ్రాగివేసెదను. గీ३

వర్షశంఖులను జార్జ్యంబుగావించెదను; భూమి నంతయుఁ బగులఁ గొట్టెదను.

ఇవృద్ధు భూతములన్నియు నాచే భక్షింపబడుచున్నవయి బహు కాలముగా నిద్రపోవుచుండిన నాపరాక్రమమును జూచునుగాక. గీ४

ఈమాండులోకములును నాశిక్కుపూట యాహారమునకే చాలవు; ఇంక నాతో నెట్లు యుద్ధముచేయును? గీ५

సుఖం బనుభవించుదగిన రావణుడా! నేను నీకు సుఖంబుగలిగించుటకై రాముని వధింపబోవుచున్నాను; రామలక్ష్మణులను వధించి వానరోత్రముల నందఱును యథేచ్ఛం భక్షించెదను. గీ६

యథేచ్ఛగా సంతోషంబునఁ గ్రీడింపుము; ఉత్తమమయిన మద్యమును గ్రోలుము; పశులందేసినానుము; సంతాపమును విడుపుము; నే నివృద్ధు రాముని వధించెదఁ గావున నీతాదేవి యింక బహుకాలము నీవశములొ నుండఁ

చిరాయ సీతా వశగా భవిష్యతి.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రివష్టితమస్సర్గః. ౬౩.

చ తుష్పత్తితమస్సర్గః.

తదుక్త మతీకాయస్య బలినో బాహుశాలినః,
కుమ్భకర్ణస్య వచనం శ్రుత్వోవాచ మహోదరః. ౧
కుమ్భకర్ణ కులే జాతో ధృష్టః ప్రాకృతదర్శనః,
ఆవలిప్తో న శక్నోషి కృతం సర్వత్ర వేదితుమ్. ౨

సహి రాజా న జానీతే కుమ్భకర్ణ! నయానయా,
త్వం తు కైశోరకా ధృష్టః కేవలం వత్తు మిచ్ఛసి. ౩

స్థానం వృద్ధిం చ హానిం చ దేశకాలవిభాగవిత్,
ఆత్మన శ్చ పరేషాం చ బుద్ధ్యతే రాక్షసృభః. ౪

యత్తు శక్యం బలవతా కర్తుం ప్రాకృతబుద్ధినా.
అనుపాసితవృద్ధేన కగి కుల్యా త్రాదృశం బుధః. ౫

యాం స్తు ధర్తార్థకామాం స్త్వం బ్రవీషి పృథగాశ్రయాన్,
అనుబోధుం స్వభావే తా న్నహి లక్షణమస్తి తే. ౬

కర్ష చైవహి సర్వేషాం కారణానాం ప్రయోజకమ్,
శ్రేయగి పాపీయసాం చాత్ర ఫలం భవతి కర్షణమ్. ౭

గలవ. అని కుంభకర్ణుడు రావణునితో చెప్పెను.

౫౭

ఇది యజువదిమూడవసర్గము.

అజువదినాలుగవసర్గము.

మహాదరుడు, మహాకాయుడును మహాబలండును మహాబాహుండును కుంభకర్ణుడుచెప్పిన మాటచువిరియిట్లని బదులుచెప్పెను.

కుంభకర్ణుడా! నీవు ఉత్తమకులంబున బుట్టినవాడవైనను మోటుగాడవు. అల్పబుద్ధివి. గర్వితుండవు. కావున వీరిషయమునందును వీకుఁ గార్యాకార్యము తెలియదు.

కుంభకర్ణుడా! రాక్షసరాజుండగు రావణునకు శ్వాహూస్వాయములు తెలియకుండలేదు; నీవు బాలండవు కావున మోటుకనమున నిట్లు వృద్ధపుమాటలం బ్రేలెదవు.

రావణుడు దేశకాలవిభాగములం దెలిసినవాడు కావున తన యొక్కయు శత్రువులయొక్కయు వృద్ధిషయములను సనుముగా నుండుటను జక్కఁగాఁ దెలిసినవాడు.

కేవలబలముమాత్రముగలిగి అల్పబుద్ధియయి వృద్ధసేవచేయని నీయట్టి వానికింగూడఁ జేయరానిదని తోచునట్టికార్యమును బండితుండగు రావణుఁ డెట్లుచేయును?

నీవు ధర్మార్థకామములకు వేఱువేఱుగా ఫలములునియతముగాఁగలవు; అధర్మముగావించుటచే నిట్టియాపదగలిగినదని చెప్పినావే; అట్లుధర్మార్థకామములకు నియతమున్నవి యనుటకు నీకుఁ బ్రమాణ మేమియున్నది?

సనుస్తఫలములకును గర్వమేకారణము; మంచికర్తముచేసిన మంచిఫలమును జెడుకర్తమునకుఁ జెడుఫలమును గలుగుననికదా చెప్పువలెను; అందుచెడ్డకర్తమువలన మంచిఫలములంగలుగుచున్నవి; మంచికర్తములవలన చెడుగలుగుచున్నది; కావున నట్లుచెప్పుటతగదు.

నిశ్చేయసఫలా వేవ ధర్మాథా వితరా వసి,
అధర్మానాథయోగి ప్రాప్తిగి ఫలం చ ప్రత్యవాయకమ్. ౮

విహలౌకికపాత్రం కర్త పుంభిర్నిషేవ్యతే,
కర్తా గ్యపితు కల్యాణి లభతే కామ మాస్థితః. ౯

తత్రక్షప్త మిదం రాజ్ఞా హృది కార్యం మతం చ నః,
శత్రోహి సాహసు యత్యస్య త్కిమి వాత్రాపనీయతే. ౧౦

ఏకస్యై వాభియానేతు హేతు ర్యః కథిత స్త్వయా,
తత్రా ప్యనుపపన్నం తే వత్యౌమి యదసాధు చ. ౧౧

యేన పూర్వం జనస్థానే బహవోఽతిబలా హతాః,
రాక్షసా రాఘవం తం త్వం కథ మేకో జయిష్యసి. ౧౨
యే పురా నిర్జితా స్తేన జనస్థానే మహాజనః,
రాక్షసాం స్తా న్పురే సర్వా స్థితా నద్యాపి పశ్యసి. ౧౩

తం సింహ మివ సంక్రుద్దం రామం దశరథాత్మజమ్,
సర్పం సుప్తమివాబుధ్యై ప్రబోధయితు మిచ్ఛసి. ౧౪
జ్వలంతం తేజసా నిత్యం క్రోధేన చ దురాసదమ్,
కస్తం మృత్యు మివాసహ్య మాసాదయితు మర్హతి. ౧౫

సుశయస్థ మిదం సర్వం శత్రోః ప్రతిసమాసనే,

ధర్మార్థములును అధర్మార్థములును అన్నియు శ్రేయస్సునే గలిగించినవి. అయితే అందు అధర్మార్థములమాత్రము ఒకప్పుడు దుఃఖమునుగూడఁ గలిగించుటకలదు; ఇంతియకాని వానికి దుఃఖమేఫలమని చెప్పట సరిగాదు.

పురుషుని ఈలోకమున కిచ్చయోగించుకర్తములును బరలోకమున కుపయోగించుకర్తములును జేయుచున్నారు; కేవల కామము నవలంబించియొండు వానికి కర్తములన్నియు నతని కీలోకంబున మిక్కిలియు నుఖంబొసంగును.

అప్పుడు రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు సీత నపహరింపవలెనని తలంపుకొనెను ! మేమును ఆదించేయఁదగినదేయని నమ్మలించినాము, ఇట్లు జరిగియుండఁగా ఇందు శత్రువిషయమయి రావణుఁ డాలోచింపక చేసినయాక్రమ మేమియున్నది?

సీ వొక్కడవే యుద్ధమునకుఁబోయెననిచెప్పి యందుకుఁ గారణంబులుగా నీపరాక్రమాదుల నుగ్గడించితివే; ఆమాటగూడ ఆయుక్తముగాను అసాధువుగానున్నది; చెప్పెదను విచము.

ఎవ్వఁడు మున్న జనస్థానంబునందు మహాబలకాలులగు రాక్షసుల బెక్కండ్రవధించెనో అట్టిరాముని నీవొక్కడ వెట్లు జయింపఁగలవు?

మున్నరామునిచే జనస్థానంబున జయింపఁబడిన మహావరాక్రమకాలులగు రాక్షసులందఱు నిప్పటికిని రామునిపేరు చెప్పినను భయపడుచున్నారు చూడుము.

కుపితంబునఁబహుమనలె దుర్ధరుఁడైన దశరథపుత్రుఁడగు రామునినంగతి జెలియక నినురించినపర్వమును లేవునట్లు అతనిపైఁక బోఁజూచుచున్నావు.

ఎల్లప్పుడును దివ్యతేజంబున వెలుంగుచున్నవాఁడును గోపంబున దుర్ధరుఁడును మృత్యువుంబోలె జీతమాడ నలవిగానివాఁడునగు నారాముని సమీపంబునకు ఎవ్వఁడు బోగలఁగను.

రామునియెదుట నిలిచినచో ఈమనరాక్షససైన్య మంతయుఁ బూట

ఏకస్య గమనం తత్ర న హి మే రోచతే భృశమ్. ౧౬

హీనాస్థస్సుసమృద్ధాం రో రిపుం ప్రాకృతం యథా,
నిశ్చిన్య జీవితత్యాగే వశ మానేతు మిచ్ఛతి. ౧౭

యస్య నాస్తి మనుష్యేషు సర్వశో రాక్షసోత్తమః,
కథ మాశంససే యోద్ధుం తుల్యే నేన వివస్వతోః. ౧౮

ఏవ ముక్త్వా తు సంరబ్ధః కున్భకర్ణం మహోదహః,
ఉవాచ రక్షసాం మధ్యే రావణం లోకరావణమ్. ౧౯

అభ్యా పున స్త్వం వై దేహీం కిమర్థం సమ్రుజల్పసి,
యశిచ్ఛసి తదా సీతా వశగా తే భవిష్యతి. ౨౦

దృష్టః కశ్చిదుపాయో మే సీతోఽస్థానకారకః,
రుచిశ్చేత్స్వయా బుద్ధ్యా రాక్షసేశ్వర! తం శృణు. ౨౧

అహం ద్విజిహ్వా స్సంహ్రాదీ కున్భకర్ణో వితర్దనః,
ఇచ్చా రామవధా యైతే సిర్యా న్విత్త్యవఘోషయ. ౨౨

తతో గత్వా వయం యుద్ధం దాషాయ స్తస్య యత్నతః,
జేష్యామో యది తే శత్రూన్నోపాయైగి కృత్య మస్తి నః. ౨౩

అథ జీవతి నశ్శత్రు ర్వయం చ కృతసంయుగాః,
తతస్త దభివత్స్యామో మనసా యత్సమిక్షితమ్. ౨౪

వయం యుద్ధాదిహేష్యామో రుధిరేణ సముక్షితాః,
విదార్య స్వతనుం బాణై రామనామూక్కితై శ్శితైః. ౨౫

సంశయమునొందును; అట్లుండగా ఒక్కఁడు యుద్ధమునకుఁబోవుట నా కెంతమాత్రము సమర్థమానాదు. ౧౬

ఎవ్వఁడు తానునుర్వహించుకొనుటకు మహాబలఁడగుశత్రువును అల్పనిగాఁ జెంచి సుసేమక యతనిపైఁజొచ్చు ప్రాణములు పోఁగొట్టుకొనెను? ౧౭

రాక్షసశ్రేష్ఠుడవగు కుంభకర్ణుడా! ఎవ్వఁడు సహస్రమరుష్యుల కన్నను అశ్వమఁడో అట్టిచేపేద్రునఁగిని మూర్ఖునకును సహాయుడైన రామునితో నీవాక్కడ వెట్లు యుద్ధము సేయఁగోరువు? అని మహాదహఁడు కుంభకర్ణునితో జెప్పెను. ౧౮

మహాదహఁడు ఘృతకారమునఁ గుపితుడై కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పి యంత రాక్షసమధ్యులును నొకరావణుడగు రావణుఁడని యిట్లనిచెప్పెను.

నీవు నీతాదేవినిబొందినది మరల నెందుకు ఊరక మాటలాడుచున్నావు? నీవెప్పుడు గోరుదువో అప్పుడే నీకు నీక వశ్యులుగును. ౨౦

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! నీక వశ్యులుగునట్లు నాకొక యుపాయము దోచుచున్నది; నీ కది దుచించునేని విముచుచెప్పెదను. ౨౧

నేనును ద్విజిహ్వఁడును సుహృదియుఁ గుంభకర్ణుఁడును వితర్థునందును మే మయిదుగురమును రామకథంబుకై పోవలయునని చాటింపుము.

అంత మేముపోయి యథాశక్తి రామునితో యుద్ధముగావించెదము; మేము రామలక్ష్మణులను జయింతుమేని యప్పటికి మనకేయుపాయములతోను గార్యములేదు. ౨౩

ఒకవేళ మేము యుద్ధముచేసినను రాముఁడు దుర్బలముడై జీవించి యుండునేని మనమిప్పుడు ఆలోచించువిధమునఁ గావంతము. ౨౪

మేము బాణములచే మాదేహమునంతయు గాయముచేసికొని దేహమంతయు నెత్తురుగాఁగి రామనాదములు చెక్కిన బాణములతోఁగూడ యుద్ధంబుననుండి యిచ్చటికి వచ్చెదము. ౨౫

భక్షిణో రాఘవోఽస్తాభి ర్లక్షణ త్చేతి వాచినః,
తవ పాదౌ గ్రహీష్యామ స్త్వం నగి కామం ప్రపూరయ. ౨౬

తతోఽవఘోషయ పురే గజస్కన్ధేన పార్థివః,
మాతో రామ స్సహ భ్రాత్రా ససైన్య ఇతి స్వశః. ౨౭

ప్రీతో నామ తతో భూత్వా భృత్యానాం త్వ మరిష్టమః,
భో గాంశ్చ పరివారాంశ్చ కామూంశ్చ వసు దాపయ. ౨౮

తతో మూల్యాని వాసాంసి వీరాణా మనులేషసమ్,
పేయం చ బహు యోధేభ్య స్స్వయం చ ముచిషగి పిబ. ౨౯

తతోఽస్మి నృహుభీభూతే కాలీనే సర్వతో గతే,
భక్షిత స్ససుహృద్రామో రాక్షసైరితి విశ్రుతే. ౩౦
ప్రవిశ్యాశ్వాస్య చాపి త్వం సీతా రహసి సాన్తవ్యయ,
ధనధాన్యైశ్చ కామైశ్చ రత్నైశ్చ శైవనాం ప్రలోభయ. ౩౧

ఁనయోపధయా రాజన్ భయశోకానబద్ధయా,
అకామా త్వద్వశం సీతా నష్టనాథా భవీష్యతి. ౩౨

రజ్జవీయం హి భర్తారం వినష్ట మవగమ్య సా,
నైరంశ్యాత్ స్త్రీలఘుత్వాచ్చ త్వద్వశం ప్రతిపత్స్యతే. ౩౩

సా పురా సుఖసంవృద్ధా సుఖార్హా దగభిరర్మితా,
త్వయ్యర్థినం సుఖం జ్ఞాత్వా సర్వభోగవిష్యతి. ౩౪

మేము “రాముని లక్ష్మణుని భక్షించి వేసికాము” అని చెప్పడు నీపాదములకు నమస్కరించెదము. ఆపప్పుడు నీవు సంతోషించి మాకపరిమిత బహుమానంబు లొసంగుము. ౨౬

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! అంత నీవు ఒకరాక్షసుని ఏడుగురై జెక్కించి “రాముడును లక్ష్మణుడును వానరులును వధింకబడిరి” అని పట్టణంబులకు చాటింపుము. ౨౭

శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కువట్టి రావణుడా! నీవంత సంతోషించినట్లు భృత్యులను యథేచ్ఛముగా భోగ్యపదార్థములను దానదాసీపరిజనంబులకును మఱియు ననేకములయిన యమూల్యపదార్థములను ధనంబులను బిసంగుము. ౨౮

అంత నీవు భటులకు ముచ్చమాలికలను వస్త్రములను వీరానులేఖంబులను మద్యంబును అధికముగా నొసంగుము; నీవును సంతోషంబునంద్రాగుము. ౨౯

అంత ‘రాక్షసులు రామలక్ష్మణులను భక్షించిరి’ అనెడు నీలోకవార్త పట్టణమంతయు వ్యాపించి ప్రసిద్ధి నొందినపిమ్మట నీవు సీతయొద్దకుఁబోయి అబిడకుఁ బరినియోగంబువలనం గలిగిన దుఃఖంబుదీర్చి మంచిమాటలందేర్చి ధనధాన్యంబులను ఉత్తమ పదార్థములను రత్నంబులను అబిడమనస్సును వశ్యము జేసికొనుము. ౩౦ ౩౧

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఈకపటోపాయంబున నీకును భయదుఃఖములు గలిగింతువేని అబిడకుఁ గోర్కలేకున్నను జేటునాథుఁడు లేమింజేసి భరిచే నీకు వశ్యయగును. ౩౨

అసీత రమణీయాకారుడగు తనభర్త రాముడు మృత్యుఁబొందినాడని తలచి యింక వేరేయాశ లేకపోవుటవలనను స్త్రీలు స్వభావంబుననే చాపలముగలవారగుటవలనను నీయధీనయగును. ౩౩

అసీత మున్ను నుభయముగాఁ బెరిగినదియు ముఖార్థయు బహుదుఃఖములచే గాసికొందినదియుఁ గావున ఇంకఁ దపకు ముఖముగలుగుట నీయధీన

వతత్సునీతం మమ దర్శనేన
 రామం హి దృష్త్వైవ భవే దనర్థః,
 ఇదైవా తే సేతస్యతి మోక్షుగో భూ
 ర్మహానియుద్ధేన సుఖిన్య లాభః.
 ఆదృష్టనైనోక్త్య హ్యనవాప్తసంశయో
 రిహానయుద్ధేన జయం నరాధిపః,
 యశశ్చ పూర్ణం చ మహా న్తపీపతే
 శ్రియం చ కీర్తిం చ చిరం సమశ్నుతే.

3౫

3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుష్షప్తితమ స్సర్గః. ౬౪.

పశ్చిమప్రతిమస్సర్గః.

స తథోక్తస్తు నిర్భ్రతస్య కుమ్భకర్ణో మహోదరమ్,
 అబ్రవీ ద్రాక్షసశ్రేష్ఠం భ్రాతరం రావణం తతః,

౧

సోఽహం తవ భయం ఘోరం వథా త్తస్య దురాత్మనః,
 రామ స్యాద్య ప్రమాదజామి నిర్వైరో హి సుఖి భవ.

౨

గర్జన్తి న వృథా శూరా నిర్జలా ఇవ తోయదాః,
 పశ్య సమృద్ధ్యమానం తు గర్జితం యుధి కర్తృణా.

3

న మర్షయతి చాత్మానం సంభావయతి నాత్మనా,
 అదర్శయిత్వా శూరాస్తు కర్త కుర్వన్తి దుష్కరమ్.

౪

మని తెలిసి యన్నివిధములను నిష్కారముచేయును.

34

ఈయన పాపము నేను జగ్గంగా బుద్ధితో నాశించి నిర్ణయించి
తిని; నీవు రామునెదుట బడుదువేని నీ కపాయముగలుగును; నీకోర్కీ
యిచ్చటనే యీదేవును; యుద్ధమునకుఁబోవలదు; యుద్ధమునేయకనే
యొందుటచేఁగలుగును మెచ్చుగానున్నది చూడుము.

35

రావణుడా! రాజునేయజేప్పిన ప్రకారమున నైన్యవాళము చేసికొనక
తానును బ్రాణసంజేపమునొందక యుద్ధమునేయకనే శత్రువులజయించునేని
బహుకాలము కీర్తియు మహాపుణ్యమును లక్ష్యము మనకప్రసాదమును
బొందియుండును. అని మహాహిరుడు రావణునితో జెప్పెను.

36

ఇది యజువశి నాలుగవసర్గము.

అలుగపయ్యెదనసర్గము.

అశుభార్థుడు మహాహిరుడుచెప్పినమాటను విని ఇట్టిమాట లింక
జెప్పవలదు భద్రుని యతని బెదిరించి రాక్షసోత్తముఁడును తనయన్నయు
నగురావణుజూచి యిట్లనియె.

37

నాపరాక్రమము నీకుఁ తెలిసియన్నదిదా! నే నివ్వదు దురాత్ముఁ
డగు నారామునివధించి నీభయముఁ బోగొట్టెదను! నీవు నిరంబునిడిచి
సుఖముగా నుండుము.

38

కూరులగువారలు జలము లేని మేఘములువలె వృథముగా నిట్లుగర్జింపరు.
నేను యుద్ధమున అసదృశముగాఁ గార్యముగావించి నాగర్జనము
జాపెదఁ జూడుము.

కూరులు ఇతరులు తమ్ముఁగుఱించి యవమానోత్పరాడిన సంతమాత్రము
నహింపరు. తామే తమ్ముఁ బొగడుకొనరు. అయితే ఎవ్వరికిం తెలియఁజేయక
తమంతనే యితరులకుఁ జేయవలవిగాని కార్యములం జేయుదురు.

39

విక్లబానా మబుద్ధీనాం రాజ్ఞా పట్టిశమానినామ్,
శృణ్వతా సాదిత మిదం త్వద్విధానాం మహోదర!.

౫

యుద్ధే కాపురుషై ర్నిత్యం భవద్భిగ్ ప్రియవాదిభిః,
రాజాన మనుగచ్ఛద్భిగ్ కృత్యమేతద్ధి సాదితమ్.

౬

రాజశేషా కృతా లజ్జాః క్షీణా కోశో బలం హతమ్,
రాజాన మిమ మాసాద్య సుహృచ్చిహ్నా మమిత్రకమ్.

౭

ఏష నిర్యామ్యహం యుద్ధ ముద్యత శ్శత్రునిజయే,
దుర్న్యయం భవతా ఘద్య సమీకర్తు మిహోహవే.

౮

ఏన ముక్తవతో వాక్యం కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః,
ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం ప్రహసన్రాక్షసాధిపః.
మహోదరోఽయం రామా త్తు పరిత్రస్తో న సంశయః,
నహి రోచయతే తాత! యుద్ధం యుద్ధవిశారద!
కశ్చి న్నే త్వత్సమా నాస్తి సౌహృదేన బలేన చ,
గచ్ఛ శత్రువధాయ త్వం కుమ్భకర్ణ! జయాయచ.

౯

౧౦

౧౧

తస్మా త్తు భయనాశార్థం భవాన్ సుబోధితో. మయా,

ఆయం హి కాల స్సుహృదాం రాక్షసానా మరిష్టమ.

౧౨

తద్గచ్ఛ శూలమాదాయ పాశహస్త ఇవాన్తకః,
వాసరా న్రాజపుత్రైచ భక్షయాదిత్యతేజసా.

౧౩

మహోదరుడా! భీరువులును బుద్ధిహీనులు విమియించి యుండుననుచును బండితులనును దురహంకారముగల వారలనగు సీయట్టి వారలమాటను వినుటచే రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుఁ డీయాపవం బొందినాఁడు. ౫

యొద్దమనుషేరుచెప్పినను భయపడునట్టి మీరలు రాజానకెల్లప్పుడును ఇచ్చకములాడుచు ఆతఁడు పోయినదారి నెల్లం బోవుచుండి యంతదూరము నకుఁ దెచ్చినారు. ౬

లంకాపురిని రాజామాత్రము శేషించునట్లు గావించినారు. బొక్కన మంతయు నశింపఁజేసినారు నైన్యమునంతయు హతముజేసినారు. మీరలు ఈరాజును శత్రువుగా నెంచిపట్టున్నది. ౭

మితప్రవలఁ గలిగినదోషమునంతయు నివారించుటకై నే నిప్పుడు శత్రువులజయింప నుద్యుక్తుడనై యొద్ధభూమికై బోయెదను. అని కుంభ కర్ణుఁడు చెప్పెను. ౮

బుద్ధిమంతుడగు కుంభకర్ణుఁడుచెప్పినమాటలువిని రావణుఁడు పకపక నవ్వుచుఁ గుంభకర్ణుఁజూచి యిట్లుని బదులుచెప్పెను. ౯

యొద్దపండితుడవగు కుంభకర్ణుడా! ఈమహోదరుఁడు రామునకు భయపడియున్నాఁడు కావున యొద్ద మక్కఱలే దనుచున్నాఁడు. ౧౦

కుంభకర్ణుడా! సీయట్టిబలవంతుఁడును నాయందు మేహముగల వాఁడును నాకెవ్వఁడును లేఁడు సీవుపోయి శత్రువులవధించి జయంబు నొందుము. ౧౧

ఆట్లు నీ పసమానుడవు కావుననే నాభయంబు బోగొట్టుదువని నిన్ను నిద్రలేపినాను. ౧౨

శత్రువులరూపుమాపునట్టి కుంభకర్ణుడా! మనరాక్షసులుపోయి యొద్దమునేయుట కిదికాలము కావున కిఘ్రముగా యొద్దమునకుఁ బోము. ౧౩

అందువలన నీవు శూలంబుజేసిని పాశహస్తాదులగు నంతకునిధంగి భయంకరాకారుడనైబోము. సూర్యుఁడుబోలె దుర్భరుడనై రామలక్ష్మణులను

సమాలోక్య తు తే రూపం విద్రవిష్కృన్తి వానరాః,
రామలక్ష్మణయో శ్చాపి వ్యూరయే ప్రస్ఫుటిష్యతేః.

౧౪

ఏవ ముక్త్వా మహారాజగి కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
పునర్జాత మివాత్మానం మేనే రాక్షసపుష్కరః.

౧౫

కుమ్భకర్ణబలాభిజ్ఞో జానం స్తస్య పరాక్రమమ్,
బధూవ ముచితో రాజా శశాంజ్ఞ ఇవ నిర్మలః.
ఇత్యేనముక్త స్సంహృష్టో నిష్టగామ మహాబలః,

౧౬

రాజ స్తు వచనం శ్రుత్వా కుమ్భకర్ణ స్సమున్యతే.
ఆదదే నిశితం శూలం వేగా శ్చుత్తు నిబర్హణమ్,
స్వకాలాయసం చీర్తం తత్తకాశ్చసధూషణమ్.
ఇన్ద్రాశనిసమం భీమం వజ్రప్రతిమగౌరవమ్,
దేవదానవగన్ధర్వయక్షకిన్న రసూదనమ్.

౧౭

రక్తమూల్యం మహాధామ స్వత శోన్పిదతపావకమ్,
ఆదాయ నిశితం శూలం శత్రుశోణితరజ్జితమ్.
కుమ్భకర్ణో మహాతేజా రావణం వాక్య మబ్రవీత్,

౧౮

౧౯

౨౦

గమిష్యామ్యహ మేకాకీ తిషత్విహ బలం మమ.

౨౧

అద్య తాన్ తుభితాన్ క్రుద్ధో భక్షయిష్యామి వానరాన్,

కుమ్భకర్ణవచ శ్రుత్వా రావణో వాక్య మబ్రవీత్.
సైన్యేగి పరివృతో గచ్ఛ శూలముద్గరపాణిభిః,

౨౨

వానరులకు భక్షింపుము.

౧౩

నీరూపమును జూచినంతనే వానరు లందఱు భయపడి సాటిపోదురు. రామలక్ష్మణుల గుండెకాయలు పగులను. ఆది రావణుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను.

౧౪

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు రావణుఁడు ముక్తకారమున మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పి యిఁకఁడు జయించునను నమృతమునందేసి తాను మరల గ్రృణాఁబుట్టినట్లు తలచెను.

౧౫

రావణుఁడు కుంభకర్ణునిబలమును బరాక్రమమును జక్కఁగాఁ జెలి సినవాఁడు కావున సంతుష్ఠుఁడై కలంకములేని చంద్రునిచందమున నుండెను.

మహాబలకాలియగు కుంభకర్ణుఁడు రావణుఁడు చెప్పినమాటను విని పరుగుసంతుష్ఠుఁడై యుద్ధమునకుఁ బోయెను.

కుంభకర్ణుఁడు రావణుఁడు చెప్పినది విని యుద్ధమునకుఁ బో నుద్యుక్తుఁడై శత్రువధకారణులగు తీక్షణమునహాలంబు గ్రహించెను.

౧౬

మహావీణుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు అపరిమితమయిన గురుముతో జేయఁ బడినదియఁ బ్రదీప్తింబుగా బుగారను చే నలంకరింపఁబడినదియు దేవేంద్రుని వశ్రాయఁ ధమునకు నాటివచ్చునదియు భయంకరాకారమును వజ్రమువలె నతికఠినమును దేవతలను దానవులను గుఱువులను యక్షులను గిన్నరులను వధించిపుచ్చునదియు నెఱ్ఱనిపుష్పమాలికలచే నలంకరింపఁబడినదియు మహా లేజుంబునుఁ గాంత్యుతిశయంబును నిప్పులుగ్రక్కుచున్నట్లున్నదియు శత్రు రక్తదిగ్ధంబును దీక్షమునగు శూలంబుగ్రహించి రావణుంజూచి యిట్లనియె.

నేను ఒక్కఁడనేపోయెదను; నానైన్య మిచ్చటనే యుండుఁగాక; ఇప్పుడుపోయి నన్నుజూచి భయపడి కలతనొందునట్టివానరులనందఱును భక్షించెదను. అని కుంభకర్ణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను.

౧౭

రావణుఁడు కుంభకర్ణుఁడు చెప్పినమాటను విని యిట్లని చెప్పెను.

౧౮

శూలములు ముద్గరములు ధరించిన నైన్యములను దీసికొనిపోము.

వానరా హి మహాత్మాన శ్శీఘ్రాః స్సుచ్యవసాయినః. ౨౩

ఏకాకినం ప్రమత్తం వా నయేయుద్ధశనైః క్షయమ్,

తస్మా త్పురమదుర్ధైః సైన్యైః పరివృతో నజ. ౨౪

రక్షసా మహితం సర్వం శత్రుపక్షం నిఘాదయ,

అథాసనా త్సముత్పత్య స్రజం మణిక్పణాన్తరామ్. ౨౫

ఆబబధ మహాతేజాగ కుమ్భకర్ణప్య రావణః,

అజ్ఞదా న్యజ్ఞురీవేష్టా న్వరాణ్యాభరణానిచ. ౨౬

హరం చ శశిసంశాశ మాబబధ మహాత్మనః

దివ్యాని చ సుగంధీని మాల్యదామాని రావణః. ౨౭

శ్రోత్రే చాసజ్జయామాస శ్రీమతీ చాస్య కుణ్డలే,

కాఞ్చనాజ్ఞదకేయూరో నిష్కాభరణభూషితః. ౨౮

కుమ్భకర్ణో బృహత్కర్ణ స్సుహృతోఽగ్నిరివాబభౌ,

శ్రోణీసూత్రేణ మహతా మేచకేన న్వరాజత. ౨౯

అమృతోత్పాదనే నద్ధో భుజజేనేవ ముద్గరః,

సకాఞ్చనం భారసహం నివాతం

విద్యుత్ప్రళం దీప్త మి వాత్సభాసా. ౩౦

ఆబధ్యమానగ కవచం రరాజ

పద్మాభ్రసంవీత ఇవాద్ది రాజః,

సర్వాభరణసర్వాజ్ఞ శృంగలపాణి స్సరాక్షసః. ౩౧

వానరులు మహాపరాక్రమకాలులు, వేగవంతులు. విమలక ప్రయత్నమునేయవారలు కావున ఒంటిగా మన్నవానిగాని యేమఱుపాటుననున్నవానిగాని దంతములచే వధించిపుత్తురు. ౨౩

అందువలన మహాబలకాలులగు సైనికులగుడిపోయి రాక్షసులతో శత్రువులయినవారినందఱు రూపుమాపుము. అని రావణుడు కుంభకర్ణునితో చెప్పెను. ౨౪

అంత మహాలేఖాదగు రావణుడు సింహాసనంబుననుండిలేచి రత్నములను గూర్చిన బంగారుమాలికచే కుంభకర్ణు నలంకరించెను. ౨౫

రావణుడు బాహువులును ఉంగరంబులు ఉత్తమంబులగు నాభరణంబులును చంద్రమీలముం బోని ముక్తాహరణమును కుంభకర్ణున కొనిగెను. ౨౬

రావణుడు మంచినానగలదివ్యములగు పుష్పమాలికలను కుంభకర్ణున కిచ్చెను. ౨౭

మఱియు సుప్తమములయినపోగులు కుంభకర్ణునిచేవులకుఁ బెట్టెను.

పెద్దచెవులుగల కుంభకర్ణుడు బంగారుబాహువులును మంచితకమును నాభరణములును ధరించుండుటవలన జక్కగా వ్రేల్చబడిన యగ్నిహోత్రునిభంగిఁ జేబరిల్లెను. ౨౮

ఆకుంభకర్ణుడు నీలమణులతోఁ జేయఁబడినగొప్పమొలత్రాడుఁ దాల్చి యుండుటఁజేసి అమృతమధనమునకై వాసుకీచే జాట్టఁబడిన మందరపర్వముకై వడిఁ బ్రకాశించెను. ౨౯

ఆకుంభకర్ణుడు పెక్కుబారువలభౌగముగలదియు వీరయాయుధమునకును భేదించనలవిగానిదియు మెఱుపువలె మెఱయుచున్నదియుఁ గాంతిచే వెలుంగుచున్నదియునగు బంగారుకవచమును ధరించుటవలన సంధ్యాకాలమేఘముచేఁ గప్పఁబడిన హిమవత్పర్వతంబుకరణి సంతయుఁ బ్రకాశించెను. సుస్తావయవంబులందును ఆయ్యైయాభరణములు ధరించున్న

త్రివిక్రమకృతోత్సాహో నారాయణ ఇవాబభౌ,

భ్రాతృం సమృరిష్వజ్య కృత్వా చాభిప్రదక్షిణమ్. 32

ప్రణమ్య శిరసా తస్మై సంప్రతస్థే మహాబలః,

నిష్పతంతం మహాకాయం మహానాదం మహాబలమ్. 33

త మాశీర్భగ ప్రశస్తాభిగ ప్రేషయామాస రాణాః,

శఙ్ఖదున్దుభిర్ఘోషై నై నైస్త్రి శ్చాపి వరాయుధైః. 34

తంగజై శ్చ తుర్జై శ్చ స్తన్దనై శ్చామ్బుదస్వనైః,

అనుజగ్తు ర్మహాశ్వానం రథినో రథినాం వరమ్. 35

సరై ర్నుష్ట్రైః ఖరై ర్జై స్త్రి సింహద్విపమృగద్విజైః,

అనుజగ్తు శ్చ తం ఘోరం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్. 36

స పుష్పవరై రవకీర్తమాణో

ధృణాతపత్ర శ్చితశూలపాణిః,

మదోత్కట శ్శోణితగన్ధమత్తో

వినిర్మయా దానవదేవశత్రుః. 37

పదాతయశ్చ బహవో మహానాదా మహాబలాః,

అన్వయా రాతసా భీమా భీమాత్ శ్శస్త్రపాణయః. 38

గ్రక్తాత్ సుమహాకాయా నీలాజ్జనచయోపమాః,

శూలా నుద్యమ్య ఖడ్గాంశ్చ నిశితాంశ్చ పరశ్వథాన్.)

బహువ్యామాంశ్చ పరిఘా న్దదాశ్చ ముసలానిచ,

తాలస్కన్ధాంశ్చ విపులా న్నేపణీయా న్దురాసదాన్. 39

అథాన్య ద్వపు రాదాయ దారుణం రోమహర్షణమ్,

నిష్పాత మహాతేజాగ కుమ్భకర్ణో మహాబలః, 40

వాడును త్రిశూలంబు చేతం బూనిపోయినవాడు నగు నా కుంభకర్ణుడు
త్రివిక్రమావతారంబు దాల్చిన నారాయణుని భంగి చేసిరి. 30

మహాబలశాలియును కుంభకర్ణుడు అన్నయగు రావణుం గవ్యగిలించు
కొని గూతని చుట్టును బ్రదక్షిణంబు చేసి సాష్టాంగముగ నమస్కరించి
యొద్ధంబునకు. దరలెను. 31

రావణుడు మహాకాయుడును మహాధ్వనిగలవాడును మహాబల
శాలియు నగు నాకుంభకర్ణుని జక్కగా నాశిర్వించి పంపెను. 32

రాక్షసరథిపలు పెక్కుఁద్రు శంఖభేరిధ్వనులు చెలంగ నుత్తమాయు
ధంబులు ధరించిన నైస్యంబులలోనుంకూడి మహాత్ముడును రథిక్రమ్యుడు
నగు నా కుంభకర్ణుని వెంబడించి నడచిరి. 33, 34

రాక్షసులు సర్పములను ఒండెలను గాడిదలను గజములను సింహము
లను ఏనుగులను మృగంబులను బక్షులను ఆరోపించి భయంకరాకారుడును
మహాబలశాలియునగు నాకుంభకర్ణుని వెంబడించిరి. 35

దేవదానవులకు శత్రువైన యాకుంభకర్ణుడు రాక్షసాంగనలు పున్న
వర్షంబుగరిను గర్వంబున నొడలు పెలియక నెత్తురద్రావుటచేతఁ గైపు నొం
దినవాడై వెడలెను. 36

మహాధ్వనిగలవారలును మహాబలశాలులును భయంకరాకారులును
భయంకరముగా నెఱ్ఱినైయుండు కన్నులుగలవారలును ఆయుధధారులును
మహాకాయులును నల్లనికాటుకరాశివంటి మేనులుగలవారలునగు కాల్యూరు
పెక్కుఁద్రు రాక్షసులు శూలంబులను ఖడ్గంబులను బరశ్వధంబులను బెక్కు
బారలు నిడివిగల పరిఘంబులను గడలను ముసలంబులను తాళవృక్షంబులను
క్షేపణీయంబులను ధరించి కుంభకర్ణు వెట నడచిరి. 37, 38

మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుడు నగుకుంభకర్ణుడు అంత మహా
భయంకరమగు మఱియొకరూపంబు దాల్చి యొద్ధంబునకుఁ బోయెను. 39

ధనుశ్శతపరీణాహ స్సపట్నతసముచ్చితః,
రాద్ర శ్శకటచక్రాక్షో మహావర్వతసన్నిభః.

౪౧

సన్నిపత్య చ రథౌంసి దగ్ధశైలోపమో మహాన్,
కుమ్భకర్ణో మహావక్త్రగి ప్రహసన్నిద మబ్రవీత్.

౪౨

అద్య వానరముఖ్యానాం తాని యాథాని భాగశః,
నిర్దహిష్యామి సంక్రుద్ధ శ్శలభానివ పావకః.
నాపరాధ్యన్తి మే కామం వానరా వనచారిణః,
జాతి రస్తద్విధానాం సా పురోద్యానవిభూషణమ్.

౪౩

౪౪

పురరోధస్య మూలం తు రాఘవ స్సహలక్ష్యణః,
హతే తస్మిన్ స్వతం సర్వం తం వధిష్యామి సంయుగే.

౪౫

ఏవం తస్య బ్రువాణస్య కుమ్భకర్ణస్య రాక్షసాః,
నాదం చక్రు ర్తహాఘోరం కమ్పయన్త ఇవార్ణవమ్.
తస్య నిష్పతత మూర్ఛం కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః,
బభూవు ఘోరూపాణి నిమిత్తాని సమన్తతః.

౪౬

౪౭

ఉల్కాశనియుతా మేఘాగి బభూవు ర్గర్ధ భారుణాః,
స సాగరవనా చైవ వసుథా సమకమ్పిత.
ఘోరరూపా శ్శివా నేదు స్సజ్వాలకబళై ర్దుశైః,
మణ్డలా న్యపసవ్యాని బబన్ధుశ్చ విహగ్దమాః.
నిష్పపాత చ మాలేవ గృహ్లోకస్య పథి గచ్ఛతః,

౪౮

౪౯

అకుంభకర్ణుడు అప్పుడును నూజుధనుస్సుల వెడల్పును అజుసందల
ధనుస్సులపొడవును బుడిచక్రంబులంకటి కన్నులుచుంగలిసిన మేమతో మహా
భయంకరాకారుడై మహాపర్వతంబుకరణి నొప్పెను. ౪౧

దహింపఁబడిన పర్వతంబుకరణి నల్లని గొప్పకరీరముగల కుంభకర్ణుడు
తనవెంటిపచ్చు రాక్షసులనమాపించి పాతాళపహరాకారంబగు నోరు
వివృతంబుగా నవ్వి యిట్లని చెప్పెను. ౪౨

అన్ని శలభంబుల దహించునట్లు నేనిప్పుడు ఈశోపంబున వానరోక్త
మల నందఱు వధిచివుచ్చెదను ౪౩

అదక్షలా దిరుఁచుచును నీ వానరులు నా కేవిధమున యపరాధము
నుజేయలేదు; మఱియు నా వానరశాలి మావంటిలాసపురుషులకు ఉద్యావ
వనభూషణముగాను నున్నది. ౪౪

ఇప్పుడు లంకకుట్టును ముట్టడించుటకు రామలక్ష్మణులె క్కారణము;
వారలంజరిసిన సర్పంబును హతంబగును; కావున రామలక్ష్మణులను యుద్ధము
నందు వధించివుచ్చెదను. అని కుంభకర్ణుడు రాక్షసులతో చెప్పెను. ౪౫

కుంభకర్ణుఁ డట్లు చెప్పఁగానే రాక్షసులందఱు సముద్రం బుప్పొంగు
నట్లు సుతోషంబున మహాధ్వనిఁ గావించిరి. ౪౬

బుద్ధిమంతుఁడగు నాకుంభకర్ణుడు వేగంబున నట్లు యుద్ధంబునకుఁ
బోవుచుండఁగా నప్పుడు మహాభయంకరంబులయిన యశుభసిమిత్రంబు లతనికిఁ
దొడఁపినవి. ౪౭

మేఘములు జ్వాలలతోను చిడుగులతోనుంగూడి గర్జభవర్ణంబులై యుండి
నవి; భూమియు సముద్రంబులతోను వనంబులతోనుంగూడ గడగడవడఁకినవి.

నక్కలు మహాభయంకరాకారంబున నోట మంటలుగ్రక్కుచు నఱచి
నవి; పక్షులు అపవన్యమండలాకారంబునఁ దిరిగి కట్టినవి. ౪౮

ఈకుంభకర్ణుడు పోవుచుండునప్పుడు మార్గంబున గద్దలు మాలికవఱె
బారుగట్టి వ్రాలినవి.

ప్రాసుఫురన్నయనం చాస్య సవ్యో బాహుశ్చ కమ్పతే. ౫౦
 నిపపాత తదా చోల్కా జ్వలన్తీ భీషనిస్వనా,
 ఆదిత్యో నిష్ప్రభ శ్వాసీ న్నప్రవాతి సుఖోఽనిలః. ౫౧

అచిన్తయన్తహోతృతా నుతీతా న్రోమహర్షణాన్,
 నిర్యయా కుమ్భకర్ణస్తు కృతాన్తబలచోదితః. ౫౨
 స లజ్ఘయిత్వా ప్రాకారం పద్భ్యం పర్వతసన్నిభః,
 దదర్శాభ్రఘనప్రఖ్యం వానరానీక మద్భుతమ్. ౫౩

తే దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం వానరాగి పర్వతోపమమ్,
 వాయునున్నా ఇవ ఘనా యయు స్సర్వా దిశ స్తదా. ౫౪
 తద్వానరానీక మతిప్రచణ్డం
 దిశోద్రవ ద్భిన్న మవాభ్రజాలమ్,
 స కుమ్భకర్ణ సమవేక్ష్య హర్షా
 న్ననాద భూయో ఘనవర్షనాభః. ౫౫

తే తస్య ఘోరం నిసదం నిశమ్య
 యథా నిచాదం దివి వారిదస్య,
 పేతు ర్ధరణ్యం బహుళి స్లవజ్ఞా
 నికృత్తమూలా ఇవ సాలవృక్షాః. ౫౬
 విప్రులపరిఘవాన్ స కుమ్భకర్ణో
 రిపునిధనాయ వినిస్సృతో మహాత్మా,
 కపిగణభయమాదదత్సుభీమం
 ప్రభు రివ కింకరదణ్డవా న్యుగా న్తే. ౫౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పశ్చిమక్షి తమస్సర్గః. ౬౫.

కుంభకర్ణుని ఏడమకన్నును ఏడమబాహువును జలించినది. ౧౧౦

అప్పుడు భయంకరధ్వనియు ప్రజ్వలించుచు కొఱవియొకటి యాకాశంబుననుండి పడినది; సూర్యుడు కాలిహిమడయ్యె; వాయువు సుఖింబుగా వీచినయ్యె. ౧౧౧

కుంభకర్ణుడు కాలచోదితుడై మహాభయంకరంబులగు నాయుత్సాహంబుల సరకుసేయక యుద్ధంబునకుఁ బోయెను. ౧౧౨

పర్వతాకారుడగు నా కుంభకర్ణుడు పాదంబులచేతనే ప్రాకారంబులంఘించి మేఘసమాహంబువలె నున్న యశ్యాశ్చర్యకరంబగు వానరసేనంబుఁ జూచెను. ౧౧౩

అప్పు డావానరులు పర్వతాకారుడగు నా కుంభకర్ణుఁజూచి భయంబున గాలిచేఁ గొట్టబడిన మేఘంబులకై వడి దశదిశలకుం బాఱిరి. ౧౧౪

మేఘసమానుడగు నా కుంభకర్ణుడు అట్లు భయంకరంబగు నవ్వానరసేన భిన్న మేఘసమాహంబుకై వడి దశదిశలకుం బాటుటంజూచి సంతోషంబున మేఘంబువలె గర్జనంబుఁ గావించెను. ౧౧౫

ఆకాశంబునందు మేఘగర్జనముంబోలె నలిభయంకరమయిన యా కుంభకర్ణుని ధ్వనినివిని వానరులు పెక్కుండు భిన్నమూలంబులగు సౌలవృక్షములకై వడి నేలంబడిరి. ౧౧౬

మహాబలకాలియగు కుంభకర్ణుడు వికాలంబగు పరిఘంబు చేఁబూని వానరులుచూచి భయంబునంబొలి ప్రళయకాలంబునఁ గింకరులతోఁగూడిన దండధరుడగు యనునికై వడి భయంకరాకారుడై శత్రువధంబునకుఁ బోయెను. ౧౧౭

ఇది యలువదియైదవసర్గము.

షట్పత్తమస్తకం.

స లఙ్ఘయిత్వా ప్రాకారం గిరికూటోపమో మహాన్,
నిర్భయకా నగరాత్తుల్యం కుమ్భకర్ణో మహాబలః.

౧

స ననాద మహానాదం సముద్ర మభినాదయన్,
జనయన్నివ నిర్ఘాతాన్విధమన్నివ పర్వతాన్.

౨

త మవధ్యం మఘవతా యమేన వరుణేన వా,
ప్రేక్ష్య భీమాక్ష మాయూస్తం వానరా విప్రదుద్రువుః.

౩

తాంస్తు విప్రదుతాన్ దృష్ట్వా వాలిపుత్రోఽజ్ఞదోఽబ్రవీత్,
నశం నీలం గవాక్షం చ కుముదం చ మహాబలమ్.

౪

ఆత్తాన మత్ర విస్తృత్య వీర్యాణ్యభిజనాని చ,
క్వగచ్ఛత భయత్రస్తాగి ప్రాకృతా హరయో యథా. ^{అపరాధాన్}
సాధు సౌమ్యా! నివర్తధ్వం కిం ప్రాణాన్ పురిరక్షథ,
నాలం యుద్ధాయ వై రక్షో మహతీయం బిభీషికా.

౫

మహతీ ముత్థితా మేనాం రాక్షసానాం బిభీషికామ్,
విక్రమా ద్విధమిష్యామో నివర్తధ్వం ప్లవజ్జమాః.

౬

కృచ్ఛేణ తు సమాశ్వస్య సంగమ్యచ తత స్తతః,
వృక్షోద్రిహస్తా హరయ స్సమ్మృతసూరణాజిరమ్.

౭

తే నివృత్యతు సంక్రుధాగి కుమ్భకర్ణం వనౌకసః,
నిజఘ్నుగి పరమక్రుధా స్సమదా ఇవ కుజ్జరాః.

౮

ఆటునదియాటచస్సము.

పర్వతశిఖరాకారుడును మహాకాయుడును మహాబలండు నగు నా కుంభకర్ణుడు ఆట్లు ప్రాకారమును లంఘించి శివుమునఁ బట్టణముననుండి యాద్ధభూమికిం బోయెను. ౧

ఆ కుంభకర్ణుడు నయ్యుర్రం బుప్పొంగునట్లు పిడుగుపడునట్లు పర్వతంబులు పగులునట్లు సీంహనాదంబు గావించెను. ౨

ఇంద్రునకుఁగాని యమునకుఁగాని వరుణునకుఁగాని పథింపనలవిగాని వాఁడును భయంకరములగు కన్నులుగలవాఁడునగు నాకుంభకర్ణుడు పచ్చుటం జూచి వానరులు భయంబునం బాటెరి. ౩

వాలికుమారుడగు నంగదుడు వానరవీరు లట్లు భయంబునఁ బాటుటంజూచి నలుని నీలని గవాక్షుని మహాబలండును కుముదునింజూచి యిట్లనియె. ౪

ఇప్పుడు మీరలు మీస్వరూపమును పరాక్రమములను గులంబులను జూచి తుద్రవానరులకై పడి భయపడి యెచ్చటికిఁ బోయెదరు ? ౫

సౌమ్యులగు వానరులారా ! చక్కఁగానున్నది ! మఱియుఁడు; ప్రాణముల రక్షించుకొనెద లేమి ? ఈతఁడు యాద్ధముసేయువాఁడు కాఁడు; ఇది మనకు భయముగలుగుటకై సిద్ధింపఁబడిన యంత్రము. ౬

వానరులారా ! ఈ రాక్షసులభయ జనకమహాయంత్రమును మనము పరాక్రమంబున నశింపఁజేయదము; మరలిరండు. అని యంగదుడు నవ్వానరులతోఁ జెప్పెను. ౭

వానరులు అంత కష్టంబున ఊటనొంది యందఱుంజేరి పృథ్వీంబులను బర్వతంబులనుం జేరిని యాద్ధభూమికిం బోయిరి. ౮

ఆవానరులు ఆట్లు మరలి యాద్ధభూమికి వచ్చి పరమశ్రద్ధలయి మత్తగజంబుల చందంబున నుక్కుమిగిలి కుంభకర్ణుం బ్రహరించిరి. ౯

ప్రాంశుభి ర్గిరిశృజ్జైశ్చ శిలాభిశ్చ మహాబలః,
పాదపైగి పుష్పితాగ్రైశ్చ హన్యమానో న కమ్పతే. ౧౦

తస్య గాత్రేషు పతితా భిద్యంతే శతశ శ్శిలాః,
పాదపాగిపుష్పితాగ్రైశ్చ భగ్నాగి వేతు ర్హతలే. ౧౧
పోపి నైన్యాని సంక్రంతో వానరాణాం మహాజసామ్,
మమథ పరమాయత్తో వనాన్యగ్నిరివోశ్శితః. ౧౨

లోహితార్ద్రాస్తు బహవ శ్శేరతే వానర్షభాః,
నిస్తాగి పతితా భూమా తామ్రపుష్పా ఇవ ద్రుమాః. ౧౩

లఙ్ఘయంతగి ప్రథావంతో వానరా నావలోకయన్,
కేచి త్సముద్రే పతితాగి కేచి ద్దగన మాశ్రితాః. ౧౪
వధ్యమానాస్తు తే వీర్యా రాక్షసేన బలీయసా,

సాగ్రం యేన తే తీర్ణాగి పథా తేన ప్రదుద్రువుః. ౧౫

తే స్థలాని తథా నిమ్నం విషణ్ణవదనా భయాత్,
ఋతౌ వృతౌన్ సమారూఢాగి కేచి త్వర్వత మాశ్రితాః. ౧౬

మమజ్జ రర్ణవే కేచి ద్దుహగి కేచి త్సమాశ్రితాః,
నిషేదుగి ప్లవగాగి కేచి త్కేచి నైవావతస్థిరే. ౧౭
కేచి ద్భూమా నిపతితాగి కేచి త్సుప్తా మృతా ఇవ,

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు ఉన్నతంబులగు పర్వతశిఖరాంబులచేతను
తాళ్యచేతను బుద్ధితంబులగు వృక్షంబులచేతను సైతకొట్టఁబడినను జలనంబు
నొందఁడయ్యె. ౧౦

తాళ్లు పుష్పితంబులగు వృక్షంబులును ఆకుంభకర్ణుని మేనందగిలి
నూలుప్రయ్యలయి నేలంబడినవి. ౧౧

ప్రజ్వలించుచున్న కొర్పిచ్చువనంబుల దహించునట్లు ఆకుంభకర్ణుఁ
డును బరమకుపితుఁడై మహాపరాక్రమకాలులగు నవ్వానరుల వధింప నారం
భించెను. ౧౨

వానరోత్తములు వెక్కింద్రు కుంభకర్ణునిచే నిహతులయి దేహమంతయు
నెత్తురు వెల్లువలుగా నేలంబడి యెఱ్ఱనిపుష్పములుగల వృక్షములపగిలి నొప్పు
చుండిరి. ౧౩

వానరులు వెనకకుఁ దిరిగిచూడక యొకరినొకరు లంఘించి యలివేగం
బునం బరుగెత్తిరి. ౧౪

అట్లు బలవంతుఁడగు కుంభకర్ణునిచే వధింపఁబడుచు నా వానరీయ
లోర్వంశాలక కొందరు సముద్రమునంబడిరి. కొందఱ తాకాశంబున కుద్ర
మించిరి. ౧౫

ఆ వానరులు కొందఱు ముచ్చు తామేమార్గంబున సముద్రంబు దాటి
వచ్చిసారో ఆసేతుమార్గముంబట్టి పరుగెత్తిరి. ౧౬

ఆ వానరులు భయంబున వెలవెలాబోవు ముఖాబుతోఁ గొందఱు మిట్ట
భూములకును గొందఱు పల్లములకును పరుగెత్తిరి. ౧౭

భల్లూకంబులు కొన్ని వృక్షంబుల నారోపించినవి. కొన్ని పర్వతం
బుల కుఱికినవి. ౧౮

కొందఱు సముద్రంబునంబడి మునిగిరి. కొందఱు వానరులు గుహలం
బ్రవేశించిరి. కొందఱు భయంబున నేమియుఁ దెలియక కూర్చుండిరి.
కొందఱు నిలువక పాటిరి. కొందఱు నేలంబడిరి. కొందఱు మూర్ఛనొంది

తా సమీక్ష్యాజ్ఞదో భగ్నాన్వానరా నిద మబ్రవీత్. ౧౮

అవతిష్ఠత యథ్యామో నివర్తధ్వం ప్లవజ్ఞమాః,

భగ్నానాం వో న పశ్యామి పరిగమ్య మహీ మిమామ్. ౧౯
స్థానం సర్వే నివర్తధ్వం కింప్రాణా న్పరిక్షత,

నిరాయుధానాం ద్రవతా మసంగ గతిపౌరుషాః. ౨౦
దారా హ్యపహసిష్యన్తి సవై ఘాతస్తు జీవినామ్)వతామ్,

కులేషు జాతా స్సర్వే స్త విస్తీర్ణేషు మహత్సు చ. ౨౧
క్వ గచ్ఛత భయత్రస్తా హరయగి ప్రాకృతా యథా,

అనార్యాగి ఖలు యద్భీతా స్త్యక్త్వా వీర్యం ప్రథావత. ౨౨

వికత్థనాని వో యాని తథా వై జనసంసది,
తాని వగి క్వను యాతాని సోదగ్రాణి మహన్తిచ. ౨౩

భీరుప్రవాదా శ్శూన్యస్తే యస్తు జీవతి ధిక్కృతః,
మార్గ స్సత్పురుషై ర్జుప్త సేవ్యతాం త్యజ్యతాం భయమ్. ౨౪

శయామహేఽథ నిహతాగి పృథివ్యా మల్పజీవితాః,
దుష్ప్రిపం బ్రహ్మలోకం వా ప్రాప్నుమో యుధి సూదితాః.

చచ్చినట్లు పడియుండిరి.

౧౭

అంగదుడు అట్లు పరాజితులయి పరుగెత్తుచున్న వానరులంజాచి
యిట్లని చెప్పెను.

౧౮

వానరులారా! నిలువఁడు; కరుగెత్తవలదు; యుద్ధము గావించుము;
మరలిరండు.

మీ రిప్పు డిచ్చటనుండి భయపడి పరుగెత్తి యీ భూమియంతయుఁ
దిరిగినను మీకుండుటకు చోటుదొరకదు; కావున అందఱును మరలిరండు;
ప్రాణంబుల రక్షించుకొని యేమిప్రయోజనము!

౧౯

ఎదురులేని పరాక్రమముగల వానరులారా! మీర లాయుధంబువిడిచి
పరుగెత్తుదురేని మీభార్యలే మిమ్ము ఎగతాళిసేయుదురు; పౌరుషముగలవార
లకు అది మరణముకన్న హెచ్చుగదా!

౨౦

మన మందఱిమును బహుబంధుసహితంబును బూజనీయంబులు నగు
కులంబులం బుట్టిసాము. అట్లుండఁగా తృప్త వానరులందఱోలే మీరలు భయపడి
యెందుఁబోవుచున్నార.

౨౧

మీరలు భయంబునం బరాక్రమంబువిడిచి పరుగెత్తుచున్నారు గావున
అల్పులని చెప్పఁబడుదురు.

౨౨

మున్న మీరలు జనులయెదుట మే మట్టివార మిట్టివారమని పెక్కు
విధంబుల సాక్షాత్తులు చేసికొంటిరే; అవి యన్నియు నిప్పు డెచ్చటికిఁ
బోయినవి.

౨౩

పరాజయమునొంది జీవించియుండు నేని జను లందఱు అతనిఁ బిఱికి
యని చెప్పుదురు; నత్పురుషులచే నేవించఁబడు శూరమార్గమును అవలం
బింపుఁడు; భయంబు వదలఁడు.

౨౪

ఇంక మనకాయున్న స్వల్పమయి యుద్ధమునందు నిహతులమయి
నేలంబడుదుమేని యుద్ధమున నిహతులమగుటఁజేసి ఎట్టివారికిని బొంద నలవి
గాని బ్రహ్మలోకము మనకు ఘటిల్లును.

౨౫

సన్మాప్తిః ప్నయామగ కీర్తిం వా నిహన్యా శత్రు మాహవే,
జీవితం వీరలోకస్య మోక్షోమో వసు వానరాః. ౨౬

న కుమ్భకర్ణగ కాకుత్స్థం దృష్ట్వా జీవన్మయమితి,
దీప్యమాన మివాసాద్య పతజ్ఞో జ్వలనం యథా. ౨౭

పలాయనేన చోద్దిష్టాగి ప్రాణా న్న(హ్న)క్ష్మామహే వయమ్,
ఏకేన బహవో భగ్నా యశో నాశం గమిష్యతి. ౨౮

ఏవం బ్రువాణం తం వీర మజ్జదం కన కాజ్జదమ్,
ద్రవమాణా స్తతో వాక్య మూచు శ్శూరవిగర్హితమ్. ౨౯

కృతం నగ కదనం ఘోరం కుమ్భకర్ణేన రక్షసా,
న స్థానకాలో గచ్ఛామో దయితం జీవితం హి నః. ౩౦

ఏతావదుక్త్వా వచనం సర్వే తే భేజిరే దిశః,
భీమం భీమాక్ష మాయాన్తం దృష్ట్వా వానరయూథపాః. ౩౧

ద్రవమాణా స్తు తే వీరా అజదేన వలీముఖాః,
సాన్తైర్వి శ్చై వాసుమానైశ్చ తత స్సర్వే నివ ర్తితాః. ౩౨

ప్రహర్ష ముపసీతాశ్చ వాలిపుత్రేణ ధీమతా,
అజ్ఞాప్రతీక్షా స్తస్థు శ్చ సర్వే వానరయూథపాః. ౩౩

ఋషభశరభమైన్ద్రధూన్వీలాగి
కుముదసుషేణగవాక్షరమ్భతారాః,
ద్వివిదపసస వాయుపుత్రముఖ్యా

వానరులారా! యుద్ధంబున శత్రువును వధించి కీర్తియేసి బొందుదము; లేక యుద్ధంబునఁ బ్రాణమువిడిచి బ్రహ్మలోకముజేసి బొందుదము.

మండుచున్న నిప్పునుజూచి మిడుత ప్రాణముతోఁ బోఁజాలనట్లు కుంభకర్ణుఁడు రాముంజూచి ప్రాణముతో మరలఁ బోఁజాలఁడు. ౨౭

మనము పెక్కండ్రము ఒక్కకుంభకర్ణునకు భయపడి పరుగెత్తి ప్రాణంబుల రక్షించుకొందుమేని మన మిచ్ఛార్థునంపాదించిన కీర్తియంతయు నాశమనొందును. అని యంగదుఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను. ౨౮

అంత నీచ్రకారంబునం జెప్పుచున్న బంగారుబాహువురులు బల్బి యున్న యంగదుంజూచి భయంబునఁ బరుగెత్తువానరులు తమ పిరికితనంబు లేటవడ నిట్లని చెప్పిరి. ౨౯

కుంభకర్ణుఁడు మమ్ము భయంకరముగా మర్దించుచున్నాఁడు; కాబట్టి పోయెదము; మాకు ప్రాణమే కావలసినది. అని యావానరులు అంగదునీతోఁ జెప్పిరి. ౩౦

ఆ వానరోత్తములందఱు ఇంతమాత్రము చెప్పి భయంకరాకారుఁడును భయంకరనేత్రుఁడునగు కుంభకర్ణుఁడు వచ్చుటంజూచి దశదిశలకుఁ బాటిరి.

అంత నంగదుఁడు భయంబునం బరుగెత్తుచున్న యవ్వానరవీరులను మంచిమాటలచేతను దానుగావించు దృష్టాంతమలచేతను మరల యుద్ధంబునకు మరలించెను. ౩౧

అంత బుద్ధిచుంతుఁడగు హనుచంతుఁడుఁ దోడ్పడుటయు నవ్వానర వీరు లండఱుఁ బరమసంతుష్టలయు సుగ్రీవాఙ్మకు ఎదురుచూచుచు యుద్ధ సన్నద్ధులయ్యుండుడిరి. ౩౩

అంత ఋషభుఁడును శరభుఁడును మైందుఁడును ధూముఁడును నీలుఁడును గుమారుఁడును సుషేణుఁడును గవాక్షుఁడును రంభుఁడును తాఁడును ద్వివిదుఁడును బనసుఁడును హనుమంతుని మున్నిడుకొని యతి

స్త్రీరితతరాభిముఖం రణం ప్రయాతాః.

38

ఇతి శ్రీమద్భగవాన్ సప్తపత్తితమస్సర్గః. ౬౬.

సప్తపత్తితమస్సర్గః.

తే నివృత్తా మహాకాయా శ్శూర్త్యాఽజ్ఞదవచ స్తదా,
నైషికిం బుధి మాసాద్య సర్వే సజ్జామకాక్షిణః.

౧

సముదీరితవీర్యాస్తే సమారోపితవిక్రమాః,
చర్యనస్థాపితా వాక్యై ర్జడేన వలిముఖాః.

౨

ప్రయాతాశ్చ గతా హర్షం మరణే కృతనిశ్చయాః,
చక్ర స్సుతుములం యుద్ధం వానరా స్త్యేకజీవితాః.

3

అథవృత్తాన్మహాకాయా స్సామాని సుమహాన్తిచ,
వానరా స్తూర్ణ ముద్యమ్య కుమ్భకన్త మభిద్రుతాః.
స కుమ్భకర్ణ స్సంక్రుద్ధో గదా ముద్యమ్య పీర్యవాన్,
ఆర్ద్రయన్ సుమహాకాయ స్సమన్తా ద్వాన్విక్షిప ద్రిఫూన్.

౪

౫

శతాని సప్త చాష్టౌ చ సహస్రాణి చ వానరాః,
ప్రకీర్ణా శ్శేరతే భూమా కుమ్భకర్ణేన పోధితాః.

౬

షోడశాష్టౌ చ దశచ వింశ త్రింశ త్తతైవచ,
పరిక్షిప్య చ బాహుభ్యాం ఖాదన్విపరిధావతి.

౭

భక్షయ శ్భృశసంక్రుద్ధో గరుడగి షన్న గా నివ,

కృచ్ఛ్మణి చ సమాశ్వాస్తా స్సంగమ్యచ తత స్తతః.
వృత్తాన్ద్రిహస్తా హరయ స్తస్మిన్సంగ్రామమూర్ధని,

౮

చేగంబున యుద్ధాభిముఖులయి చనిరి.

38

ఇది యులునదియౌవనర్థము.

అటువదియేడవపర్వము.

మహాకాయులగు నావానరవీరులు అంగదుని మాటచువిని మరణంబు గల్గినం గల్లుగాక యని నిశ్చయించి యుద్ధంబు సేయఁగోరినవారలయి మరలి వచ్చిరి.

వానరు లట్లు అంగదునిచే మంచిమాటల నిలువరింపఁబడి తమ పరాక్రమంబుల నుగడించుకొనుచు కార్యంబు నవలంబించి యుద్ధోత్సాహంబుతో చుండిరి.

వానరులు పరమసంతుష్టులయి ప్రాణంబులయం దాశయించక మరణంబునొందినం బొందుదుముగాక యని నిశ్చయించి తుములంబగు యుద్ధంబు గావించిరి.

అంత మహాకాయులగు వానరవీరులు పృథ్వింబులను గొప్పపర్వతంబులనుం బట్టుకొని శివుంబునఁ గుంభకర్ణుం దఱిమిరి.

మహాకాయుండును మహాబలుండు నగు కుంభకర్ణుండు పరమశుశ్రుణై గదగొని శత్రువుల నానావిధంబులఁ బ్రహరించి పాణిండ్తోలెను.

వానరులు అట్లు కుంభకర్ణునిచే హింసింపఁబడి వెక్కునూలులు బెక్కువేలంబుగా నేలఁబడిరి.

ఆ కుంభకర్ణుండు పరమశుశ్రుణై గరుత్మంతుండు సర్పంబులం దినునట్లు పదునాఱుమందిని ఎనిమిదిమందిని పదిమందిని ఇరువదిమందిని ముప్పదిమందిని గా వానరులను జేతులంజుట్టి నోటవేసికొని రక్షించుచు యుద్ధరంగంబున విహరించెను.

అంత బలవంతులగు వానరులు ఎట్టకేల ఖూటనొంది యందఱు నొకటిగాఁజేరి పృథ్విములను బర్హతంబులునుంబట్టుకొని యుద్ధసన్నద్ధులయి నిలిచిరి.

తతః పర్వత ముత్పాట్య ద్వివిదగి ప్లవగర్షభః. ౯
 దుద్రావ గిరిశృక్లాభం విలమ్బ ఇవ తోయదః,
 తం సముత్పత్య చిచ్ఛేవ కుమ్భకర్ణస్య వానః. ౧౦
 తమస్రాప్తో మహాకాయం తస్య శైవ్యేనైవ తత్తదా,
 మమద్వాశ్వా న్గజాంశ్చాపి కథాంశ్చైవ సగోత్రమః. ౧౧
 తాని చాన్యాని కయంసి పునశ్చాన్య ద్గిరే శ్శిరః,
 తచ్చైలవేగాభివతం వాతాశ్చం హతసారథి ౧౨
 రక్షసాం రుధిరక్లిన్నం బభూవాయోధనం మహత్,
 రథినో వానరేంద్రాణాం శరైః కాలాన్తకోపమైః. ౧౩
 శిరాంసి నదతాం జవ్రు స్సహసా భీమనిస్వనాః,
 వానరాశ్చ మహాత్మాన స్సముత్పాట్య మహాద్రుమాః. ౧౪
 రథా నుష్టా న్గజా నశ్వా న్నాక్షసా నభ్యసూదయః,
 హనుమాన్ శైలశృక్లాణి వృహంశ్చ వివిధా నృహమాః. ౧౫
 వవర్ష కుమ్భకర్ణస్య శిరస్యమ్భర మాస్థితః,
 తాని పర్వతశృక్లాణి శూలేన స బిభేదహ. ౧౬
 బభజ్జ వృక్షవర్షం చ కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
 తతో హరిణాం తదనీక ముగ్రం ౧౭
 దుద్రావ శూలం నిశితం ప్రగృహ్య. ౧౮
 తస్మా తతోఽస్యావతతగి పురస్తా
 న్నహీధరాగ్రం హనుమాన్ప్రగృహ్య,
 స కుమ్భకర్ణం కుపితో జహున
 వేగేన శైలోత్తమభీమకాయమ్. ౧౯
 స చుక్షుభే తేన తదాభిభూతో
 మేదార్ధగ్రాత్రో రుధిరావసీక్తః,

అంత వానరశ్రేష్ఠుడగు ద్వివిదుడు ఒకపర్వతోత్తమంబు బెకలించి
మగినమేఘులువలె నొప్పుచుఁ గుంభోద్భుతిపై కడలెను. ౯

ద్వివిదుడు హంభకర్ణుని పరీచూచుచుండఁగా యచ్చర్వతంబు నత
నిపై వేసెను. అది గుఱిసన్నియతనిదై బడక యశనిసేనవయింబడెను. ౧౦

ఆపర్వతము గుఱుంబుల వేయఁగలను రఁగులను రాక్షసులను జూర్జుంబు
గావించెను; అంత వాద్వివిదుడు మఱియొకపర్వతశిఖరంబు వేసెను. ౧౧

రాక్షసుల యుద్ధభూమియంతయు ఆపర్వతశిఖరముచే గుఱుంబులను
సారథులను నిహతులను నెత్తురు వెల్లవలయునని. ౧౨

రాక్షసరథికులు భయంకరంబుగా సింహనాదంబులుచేయుచు కాల
తుల్యంబులగు బాణంబులచే గజ్జించుచున్న వానరోత్తములకిరస్సులు ఖండించిరి

మహాబలకాలులగు వానరులు నవ్వుడు గొప్పగొప్పవృక్షంబులం బెక
లించి వానిచే రఁగుంబుల జూర్జుంబుగావించి గుఱుంబులను వినుఁగలను ఒంటె
లను రాక్షసులను వధించిరి. ౧౪

హనుమంతుడు ఆకాశగతుడై పర్వతశిఖరములను నానావిధానేక
వృక్షంబులను మంభకర్ణునితలపై వర్షించెను. ౧౫

మహాబలుడగు నాకుంభకర్ణుడు శూలంబున నాపర్వతశిఖరంబుల
భేదించి యావృక్షంబుల నన్నిటిని తట్టివేసెను. ౧౬

అంత నాకుంభకర్ణుడు నిశితంబగుశూలంబుగొని భయంకరం బగు
నవ్వానరసేనం దఱుచు నవ్వుడు హనుమంతుడు పర్వతశిఖరం బొకటి వెక
లించి యాతని కడ్డపడెను. ౧౭

అహనుమంతుడు ఆపర్వతంబుచే మహాపర్వతాకారుడైన యాకుంభ
కర్ణుం బ్రహించెను. ఆకుంభకర్ణుడు ఆకెల్బకు కేహముననుండి మేదస్సు
నెత్తురుగాఱి గొంచెము జ్ఞోభంబు నొంచెను. ౧౮

స శూల మావిధ్య తటిత్ప్రకాశం

గిరిం యథా ప్రజ్వలితాగ్రశృజమ్.

౧౯

బాహ్వాస్తరే మూరుతి మాజఘాన

గుహోఽచలం క్రౌఞ్చ మి వోగ్రశక్త్యా,

స శూలనిర్భిన్నమహాఘజా స్తరగి

ప్రవిహ్వల శ్శోణిత ముర్వమ స్తుభాత్.

౨౦

ననాద భీమం హనుమాన్తహహవే

యుగాస్తమేఘ స్తనితస్వనోపమమ్,

తతో వినేదు స్సహసా ప్రహృష్టా

రక్షోగణా స్తం వ్యథితం సమీక్ష్య.

౨౧

ప్లవజమా స్తు వ్యథితా భయార్తాగి

ప్రదుద్రువు స్సంయతి కుమ్భకర్ణమ్,

తతస్తు నీలో బలవా న్స్పృహస్తాపయ న్బలమ్,

౨౨

ప్రవిచితేప శైలాగ్రం కుమ్భకర్ణాయ ధీమతే

త మాపత స్తం సంప్రేక్ష్య ముష్టినాఽభిజఘాన హ.

౨౩

ముష్టిప్రహారాభిహతం తచ్చైలాగ్రం వ్యశీర్యత,

సవిఘ్నలిప్తం సజ్వాలం నిపపాత మహీతలే.

౨౪

ఋషభ శ్శరభో నీలో గవాక్షో గన్ధమాదనః,

షఞ్చ వానుశార్దూలాగి కుమ్భకర్ణ ముపాద్రవన్.

౨౫

శైలే ర్వృక్షై స్తలైగి పాదై ర్ముష్టిభిశ్చ మహాబలాః.

కుమ్భకర్ణం మహాకాయం సర్వతోఽభిప్రదుద్రువుః.

౨౬

స్పృహ నివ ప్రహారాం స్తా న్వేదయానో నవివ్యథే,

అకుంభకర్ణుడు మెఱపువలె మెఱయుచు నుండుచున్న యగ్రశిఖర
యలో నొప్పుచుండు పర్వతముకరణి చేజిట్లుచున్నకూలమును గిఱగిఱం
ద్రిప్పి కుమారస్వామి శక్తిచే గ్రౌచపర్వతంబు భేరించునట్లు హనుమంతుని
పక్షస్థులంబునం బొడిచెను. ౧౯

అట్లు హనుమంతుని వికాలంబగు పక్షస్థులంబునం బొడుచుటయు
నాశండు మూర్ఛితుడై నోట నెత్తురుగ్రస్కయః ప్రళయకాలమేఘగర్జారవ
భీకరంబుగా నఱచెను. ౨౦

అంత రాక్షసులు హనుమంతుడు మూర్ఛితుడగుటంజూచి పమా
నంతులైయు సింహవాదంబులుగావించిరి. వానరులు కుంభకర్ణునివలన
మఱియు భయమునొంది దిస్కలకుం బఱచిరి. ౨౧

అంత బాహుతుడగు నీలుండు చెవరిననేకల నిలువరించి కుంభకర్ణునిపై
నొకపర్వతశిఖరంబు నేసెను. ౨౨

అకుంభకర్ణుడు అపర్వతశిఖరంబు తనపైకి వచ్చుటంజూచి దానిఁ
బిడికిటం బొడిచెను. ౨౩

అట్లు పిడికిటంబొడువఁగానే యపర్వతశిఖరము పగిలిపడె యగ్ని
కణంబులు రాలం బ్రజ్వలించుచు నేలంబడినది. ౨౪

ఋషభుడు శరభుడు నీలుండు గవాక్షుండు గంధమాదనుండు నీ
యయిదుగురు వానరోత్తములును కుంభకర్ణునిపై కడరిరి. ౨౫

మహాబలకాలులగు నవ్వానరోత్తములుమహాకాయుండగు కుంభకర్ణు
జుట్టుముట్టి పర్వతంబులచేతను వృక్షంబులచేతను అఱచేతులను పాదంబుల
చేతను బిడికిళ్లచేతను బ్రహ్మించిరి. ౨౬

అదెబ్బలన్నియు నతని సుఖస్పర్శముగాఁ దోచినవిగాని యెంత
మాత్రము కష్టము గలిగింపవయ్యె.

ఋషభం తు మహావేగం బాహుభ్యాం పరిషస్వజే. ౨౭

కుమ్భకర్ణభుజాభ్యాం తు పీడితో వానరరథః,
నిషపాత స్వభో భీమగి ప్రముఖా ద్వాత్తశోణితః, ౨౮

ముష్టినా శరభం హత్వా జాసునా నీల మాహవే,
అజఘాన గవాక్షం తు తలేనేంద్రిపు స్తదా. ౨౯
పాదేనాభ్యహన త్కుర్ధ స్తసా గన్ధమాదనమ్,

దత్తప్రహరవ్యధితాః ముముహూ శ్శోణితోక్షితాః. ౩౦

నివేతు స్తే తు మేదిన్యాం నికృష్టా ఇవ కింశుకాః,
తేషు వానరముభ్యేషు పతితేషు మహాత్మసు. ౩౧

వానరాణాం సహస్రాణి కుమ్భకర్ణం ప్రదుద్రువుః,
తం శైల మివ శైలాభాస్సర్వే తే ప్లవగర్వభాః. ౩౨
సమారుహ్య సముత్పత్య దదశు శ్చ మహాబలాః,

తం నఖై ర్దశనై శ్చాపి ముష్టిభి ర్జానుభి స్తదా. ౩౩

కుమ్భకర్ణం మహాకాయం తే జఘ్నుగి ప్లవగర్వభాః,
స వానరసహస్రై సై గాచితగి పర్వతోప(మ)మైః. ౩౪

రరాజ రాక్షసవ్యాఘ్రో గిరిరాత్మరుహౌ రివ,
బాహుభ్యాం వానరాన్ సర్వా స్ప్రిగృహ్య సుమహాబలః. ౩౫

భిక్షయామాస సంక్రుద్ధో గరుడగి పన్న గానివ,

ప్రక్షిప్తాగి కుమ్భకర్ణేన వక్త్రే పాతాళసన్నిభే. ౩౬

నాసాపుటాభ్యాం నిర్జగ్ముః కర్ణాభ్యాంచైవ వానరాః,

అనుభవకర్తః కర్మమ మహావేగుః కరుణుషభుని శ్రేయశేతులః గర్వంతి
లింబిశాని గట్టిగ ననిమేయ. ౨౭

వానరోత్తముః కురు భయః కరబలుః కురు సగుణుషభుః కురు కర్మ భుజ
పీడితుః కై నోట నెత్తురు గ్రమ్మరు నేలంబడెను. ౨౮

అప్పుడు యుద్ధమునకు సుభకర్ణుఁడు పిడికిలిపోటున శరభుని వధించి
మ్రోకాల నీలుం గ్రుమ్మి గవాక్షు నఱచేతం బ్రహరించెను. ౨౯

కుభకర్ణుఁడు మపితుఁడై తనబలంబుగొలచి గంధమాదనుని బాదానూ
కంబునఁ బ్రహరించెను.

అవానరోత్తములు ఆశెబ్బలకు నెత్తురుగాఱ మూర్ఛనొంది ఛేదించు
బడిన మోదుగుచెట్లవగిది నేలంగూలిరి. ౩౦

మహాబలకాలలగు నవానరోత్తములు గూలటంజూచి పెక్కువేల
వానరసీరులు కుభకర్ణునిపై కదరిరి. ౩౧

పర్వతాకారులును మహాబలకాలుఁడగు నావానరోత్తములందఱును
మహాపర్వతాకారుఁడగు నాకుభకర్ణునిపై కెగిరి యారోహించి దంతంబులం
గొఱికిరి. ౩౨

అవానరోత్తములు మహాకాయుఁడగు నాకుభకర్ణు నప్పుడు నభాములం
గీఱిరి; దంతంబులం గొఱికిరి. పిడికిళ్లం బొడిచిరి; మ్రోకాళ్లం గ్రుమ్మిరి.

పర్వతాకారుఁడగు నారాక్షసోత్తముఁడు కుభకర్ణుఁడు అట్లుచేసవేల
వానరసీరులచే వ్యాపింపఁబడి పృథ్వీంబులచే నిండిపర్వతంబుకరణినొప్పెను.

మహాబలుఁడగు నాకుభకర్ణుఁడంతఁ బరమపితుఁడై గరుత్మంతుఁడు
సర్పంబుల భక్షించునట్లు వానరుల నందఱు జేతులంబట్టుకొని భక్షింప
సారంభించెను. ౩౫

అట్లు కుభకర్ణుఁడు వానరులను బాతాళమహారాకారంబగు తననోట
వేసికొనఁగానే వారల ముక్కురంధ్రములనుండియుఁ జెవులనుండియు వెడలి
వచ్చుచుండిరి. ౩౬

భక్షయ స్ఫుశసమ్కుద్ధో హరి స్పృతసన్నిభః. 32
 బభజ్జ వానరాన్ సర్వాన్ సమ్కుద్ధో రాక్షసోత్తమః,
 మాంసశోణితసంక్లేదాం భూమిం కుర్వన్ సరాక్షసః. 33
 చచార హరినై న్యేషు కాలాగ్నిరివ మూర్ఛితః,

వజ్రహస్తో యథా శక్తగి పాశహస్తే ధివాస్తకః. 34
 శూలహస్తో బభౌ సజ్యే కుమ్భకర్ణో మహాబలః,

యథా శుష్కాణ్యరణ్యాని గ్రీష్టే దహత పావకః. 40
 తథా వానరనైన్యాని కుమ్భకర్ణో వినిర్దహత్,
 తతస్తే వధ్యమానా స్తు హతయూథా వినాయకాః. 41
 వానరా భయసంవిగ్నా వినేదు ర్విస్వం భృశమ్,
 అనేశో వధ్యమానాగి కుమ్భకర్ణేన వానరాః. 42
 రాఘవం శరణం జన్తు ర్వ్యధితాగి ఖన్న నేతసః,
 ప్రభగ్నాన్వానరాన్ దృష్ట్వా వజ్రహస్తాత్తజాత్తజః. 43
 అభ్యధావత వేగేన కుమ్భకర్ణం మహాహవే,

శైలశృజం మహ ద్రృహ్య వివరంశ్చ ముహుర్దుహుః. 44
 త్రాసయ న్రాక్షసాన్ సర్వా స్కుమ్భకర్ణపదానుగాన్,
 చిక్షేప శైలశిఖరం కుమ్భకర్ణస్య మూర్ధని. 45

స తేనాభిహతోఽత్యర్థం గిరిశృజేణ మూర్ధని,
 కుమ్భకర్ణగి ప్రజజ్వాల కోవేన మహతా తదా. 46

సోఽభ్యధావత వేగేన. వాలిపుత్ర మమర్షణః,
 కుమ్భకర్ణో మహానాద స్త్రాసయన్ సర్వవానరాన్. 47
 శూలం ససర్జ వై రోషా దజ్జదే సమహాబలః,

పర్వతాకారుడగు నానుభకర్ణుడు అట్లు విడలిపచ్చుటం జూచి
పరమమతితోడై వానరుల సంఘము విడిచి భక్షింపసాగెను. 32

అనుభకర్ణుడు ప్రళయకాలాన్నిహాత్రునిమాడ్కి రాద్రాకారుడై
భూమియంత రక్తమాంసముల నిండినదిగాఁజేయుచు వానరసైన్యముల విహరించుచుండెను. 33

వజ్రాయుధంబుదాల్చిన దేవేంద్రునినింగి: బాహుభరించియుండు
యమునికై వడి శూలపాలణియగు కుంభకర్ణుడు యుద్ధంబున శివతయై
బ్రకాశించుచుండెను. 34

అన్నిహాత్రుడు వేసగికాలమున ఎండియున్నయడవులను దహించు
నట్లు కుంభకర్ణుడు వానరసేనలను దహించెను. 35

అంత నావానరులు అట్లు వధింపఁబడుచు గుంపుఁబడి నాయకుఁడు
లేకుండుటచేఁ బరమభీతులయి మహాభయనిగా రోదనంబుగావించిరి. 36

అట్లు కుంభకర్ణుడు అనేకవిధంబుల వధింప నవ్వనరులు భీతులయి
దుఃఖితులయి రాముని శరణుఁబొచ్చిరి. 37

అంత నంగదుఁడు యుద్ధంబున వానరులందఱు పరాజయంబునొంది
పాటుటంజూచి యొకగొప్పపర్వతశిఖరంబుగొని మాటిమాటికి కుంభకర్ణుని
వెంబడిపచ్చు రాక్షసులందఱు భయపడఁ సింహనాదంబులుసేయుచు వేగంబున
కుంభకర్ణునిపై కడఁచెను. 38, 39

ఆయంగదుఁడాపర్వతశిఖరమును కుంభకర్ణునితలపైఁ బడవైచెను. 40

అట్లు తలపై గొప్పదెబ్బతగులుటంజేసి యాకుంభకర్ణుఁ డప్పుడు
మహాశోపంబున మండిపడెను. 41

అనుభకర్ణుఁ డట్లు కవితుండై సమస్తవానరులను భయపడునట్లు
మహాభయనిగా నిజించుచు వేగంబున నంగదునిమీఁదికిఁ బోయెను. 42

మహాబలుండగు నాకుంభకర్ణుఁడు శోపంబున నంగదునిపై శూలంబు
వైచెను.

త మాపతంత్రం బుద్ధ్యా తు యుద్ధమార్గవిశారదః.

౪౮

లాఘవాన్తోచయామాస బలవాన్వానర్హభః,

ఉత్పత్య చైనం సహసా తలేనోరస్యశాడయత్.

౪౯

స తేనాభిహతగి ణోపా త్ప్రముమోహచలోపమః,

స లభ్యసుజ్ఞో బలవాన్మృషీ మావర్త్య రాక్షసః.

౫౦

అపహంతేచిత్తేప స విసంజగి పపాత హ,

తస్మిన్ ప్లవగళార్దులే విసంజే పతితే భువి.

౫౧

త చూలం సముపాదాయ సుగ్రీవ మభిదుద్రవే,

త మాపతంత్రం సమ్ప్రీత్య కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్.

౫౨

ఉత్పసాత తదా వీర స్సుగ్రీవో వానరాధిపః,

స పర్వతాగ్ర ముత్తిప్య సమావిధ్య మహాకపిః.

౫౩

అభిదుద్రావ వేగేన కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్.

త మాపతంత్రం సమ్ప్రీత్య కుమ్భకర్ణగి ప్లవజమమ్.

౫౪

తస్మా వికృతసర్వాజ్ఞో వానరేర్ద్వీసమున్ముఖః,

కపిశోణితద్ధిగ్ధాం భక్షయంత్రం ప్లవజమాన్.

౫౫

కుమ్భకర్ణం స్థితం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వాక్య మబ్రవీత్,

పాతితా శ్చ త్వయా వీరాగి కృతం కర్త సుదుష్కరమ్.

౫౬

భక్షితాని చ సైన్యాని ప్రాప్తం తే పరమం యశః,

త్యజ తద్వానరానీకం ప్రాకృతైగి కిం కరిష్యసి.

౫౭

సహస్వైకనిపాతం మే పర్వతస్యాస్య రాక్షస!

యొద్దోపాయములఁ జక్కఁగా తెలిసినవాఁడును బలవంతుఁడు నగు నంగదుఁడు ఆశూలంబు తనపైఁజెచ్చుటచూచి లాఘవమునఁ దస్మించు కొనెను.

౪౮

ఆయంగదుఁడు కటాక్షన సమీపంబునకు నునికి కుంభకర్ణుని తొమ్మిదవైచేఁ జఱచెను.

౪౯

పర్వతాకారుడగు నాకుంభకర్ణుఁడు అంగదుని నెబ్బకుఁ బరమశోభము నొంది యేమియుఁ జెలియక మూర్ఛిలెను.

బలవంతుడగు నాకుంభకర్ణుఁడు కొంతఁడికిఁ జెలివొంది యెడమచేతఁ బిడిలి నలవరించి యంగదుఁ బొడిచెను; అంత నంగదుఁడు మూర్ఛిలి నేలం బడెను.

౫౦

వానరోక్తముడగు నాయంగదుడట్లు మూర్ఛిలి నేలబడఁగానే కుంభకర్ణుఁ డాశూలంబుగొని సుగ్రీవునిమీఁదికిఁ బోయెను.

౫౧

అప్పుడు వీరుడగు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు తనమీఁదికి వచ్చుటఁజూచి యొద్దోపాయమున గంతుచేసెను.

సుగ్రీవుఁడు పర్వతశిఖరంబు చేకొని గిరిగిరిపైపును వేగమున మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణునిమీఁదికిఁ బోయెను.

౫౩

కుంభకర్ణుఁడు తనపైకి సుగ్రీవుఁడు వచ్చుటఁజూచి పమస్తావయవంబులను వికృతంబుగా విదుర్చుకొని సుగ్రీవున కభిముఖంబుగా నిలిచెను.

సుగ్రీవుఁడు వానరులను భక్షింపుచు వానరులరక్తముచేఁ దడిసినదేహముతో నిలుచున్న కుంభకర్ణుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

౫౫

నీవు యుద్ధమున గొప్పగొప్పవీరులఁ బడవేసినావు; ఇతరుల కెవ్వరికిని జేయనలవికానికార్యము గావించినావు; వానరసైన్యములను భక్షించినావు; గొప్పకీర్తినిం బొందితివి.

౫౬

కుంభకర్ణుడా! ఆవానరులనందఱును వదలుము. అల్పులతో నీకేమి కార్యము? నాయొద్దకు రమ్మ. నేసిప్పుడు వేయు నీపర్వతము నొకటిమాత్రము సహింపుము చాలును. అని సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను.

౫౭

తద్వాక్యం హరిరాజస్య సత్త్విదైశ్చ సమన్వితమ్.
శ్రుత్వా రాక్షసశాస్త్రానికి కుమ్భకణ్ఠోఽబ్రవీ ద్వచః,
ప్రజాపతే స్తు పాత్రై స్త్వం తత్తత్సర్వం జన్ముతః.
శ్రుతపాదపసమ్పన్నగ కస్తా దర్శసి వానరః.

౧౮

౧౯

స కుమ్భకణ్ఠస్య వచో నిశమ్య
వ్యావిధ్య శైలం సహసా మునోహ.

౨౦

తేనాజఘనోరసి కుమ్భకణ్ఠం

శైలేన వజ్రశనిన్నభేన.

తచ్ఛైలశ్చృణ్వం సహసావిక్లిం

భుజాన్తరే తస్య తదా విశాలే.

౨౧

తతో విషేష స్సహసా ప్లవణ్

రక్షోగణాశ్చాపి ముదా వినేమః,

స శైలశ్చృణ్వాభిహత శ్చుకోప

సనాద కోనా చ్చ వివృత్య వక్త్రమ్.

౨౨

వ్యావిధ్య శూలం చ తత్తత్ప్రకాశం

చిత్తేషు హర్యక్షుపతే స్వధాయ,

తస్కుమ్భకణ్ఠస్య భుజప్రవిధం

శూలం శితం కాశ్చాసదామజుష్టమ్.

౨౩

క్షీప్రం సముత్పత్య నిగృహ్య దోర్భాన్

బభజ్జ వేగేన సుతోఽనిలస్య,

కృతం భారసహస్రస్య శూలం కాలాయసం మహత్.

౨౪

బభజ్జ జానున్యారోప్య ప్రహృష్టగి ప్లవగర్వభః,

శూలం భగ్నం హనుమతౌ దృష్ట్వా వానరవాహినీ.

౨౫

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు కుంభకర్ణుడు వానరరాజు సుగ్రీవుడు బలదైర్యం
ములు లేటవడం జెప్పినమాటలు విని యిట్లని బదులుచెప్పెను. ౧౮

నీవు బ్రహ్మజీవుని మునుడవు. బ్రహ్మపుత్రుడగు ఋక్షరజునికుమారుడవు; ఆధికమయివరాక్రమముగలవాడవు; ఇదింతయు మాకు తెలిసినదే; నీవేల గర్జించెదవు? అని కుంభకర్ణుడు సుగ్రీవునితో జెప్పెను. ౧౯

అంత సుగ్రీవుడు కుంభకర్ణునిమాటలు విని వశ్రాశనిసమానంబగు నప్పర్వతమును వేగంబున గిఱగిఱుద్రిప్పి వక్షస్థలముపై బడవైచెను. ౨౦

అప్పుడు ఆపర్వతశిఖరము కుంభకర్ణుని చికాలవక్షస్థలముపైబడి
చూర్ణమయినది, దానింజూచి వానరులందఱు దుఃఖమునొందిరి; రాక్షసులు
సంతోషంబున సింహవాదంబులు గావించిరి. ౨౧

ఆకుంభకర్ణుడు తన్నుఁ బర్వతశిఖరముతోఁ గొట్టుటకు గోపించి
నోరుజెఱచి భయంకరంబుగా నెఱచుచు మెఱిపువలె మెఱియుచున్నశూల
మును గిఱగిఱుద్రిప్పి సుగ్రీవుని వధించుటకై దానివైచెను. ౨౨

హనుమంతుడు తత్క్షణంబు నచ్చోటి కుద్గమించి కుంభకర్ణుడు
ప్రయోగించిన కాంచనాలంకృతంబును దీక్షణంబునగు శూలంబుబట్టుకొని
వేగంబున కెండుచేతులంబట్టి విఱిచెను. ౨౩

వానారోక్తముడగు హనుమంతుడు పరమసంతోషంబున వేయి
బారువలయునుముతోఁ జేయఁబడిన యష్టహాశూలమును మ్రోకాలి కానించి
విఱిచివేసెను. ౨౪

హనుమంతుడు శూలమును విఱుచుటనజూచి వానరులు పరమ

హృష్టా ననాద బహుశస్వతశ్చాపి దుద్రువే,

సింహనాదం చ తే చక్రుగి ప్రహృష్టా వనగోచరాః. ౬౬

మానుతం పూజయాం చక్రుర్దృష్ట్యా శూలం తథా గతమ్,

స తత్తదా భగ్న మవేక్ష్య శూలం

చుకోపరక్షోధిపతిర్హతా. ౬౭

ఉత్పాట్య లక్ష్మణమలయా తస్యశృంగం

జఘాన సుగ్రీవ ముపేత్య తేన,

స శైలశృంగభిహతో విసంజ్ఞగి

పపాత భూమా యుధి వానరేంద్రః. ౬౮

తం పేక్ష్య భూమా పతతం విసంజ్ఞం

శేదగి ప్రహృష్టా స్త్వథ యాతుథానాః,

తమభ్యుపేత్యాద్యతఘోరవీర్యం

స కుమ్భకర్ణో యుధి వానరేంద్రమ్. ౬౯

జహర సుగ్రీవ మభిప్రగృహ్య

యథా నిలో మేఘ మతిప్రచణ్డః,

స తం మహామేఘనికాశరూప

ముత్పాట్య గచ్ఛ స్యుధి కుమ్భకర్ణః. ౭౦

రరాజ మేరు ప్రతిమానరూపో

మేరు ర్యథాభ్యుచ్ఛితఘోరశృంగః,

తత స్త ముత్పాట్య జగామ వీర

స్సంస్తూయమానో యుధి రాక్షసేంద్రైః. ౭౧

శృణ్వ న్నినాదం త్రిదివాలయానాం

ప్లవజ్జరాజగ్రహవిస్ఫోతానామ్,

సంతోషంబునొంది సింహనాదములు శేయుచు గంతులు వేయించు నాలుగు ప్రక్కలకుఁ బగుగెత్తిరి. ౬౧

ఆవానరులందఱు కుంభకర్ణుని భయంకరములం బ్రవీణుం బగుటజూచి పరమసంతోషులయి సింహనాదములు శేయుచు వాయుదేవునిపూజించుచు మానుమంతుం బూజించిరి. ౬౨

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు శనకూలంబు విజువంబడుటచు చూచి కుపితుఁడై లంకామలయపర్వతంబుననుండి శిఖరంబుఁ బెకలించి దానిచే నుగ్రీవు నేసెను. ౬౩

ఆనుగ్రీవుఁడు ఆపర్వతశిఖరంబునెల్లఁకు మూర్ఖినియొద్దంబున నేలఁ బడెను. అదిచూచి రాక్షసులందఱు పరమసంతోషులయి సింహనాదములు గావించిరి. ౬౪

ఆకుంభకర్ణుఁడు యొద్దంబున ఆశ్చర్యంబును భయంబును గల్గించుపరాక్రమముగల వానరరాజు నుగ్రీవునొద్దకుఁ బోయి యతనింబట్టి ప్రచండ వాయువు మేఘమును గొనిపోవునట్లు నుగ్రీవునిం గొనిపోయెను. ౬౫

మేరుపర్వతాకారుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు యొద్దంబున మహామేఘరూపుఁడగు నానుగ్రీవు నెత్తుకొనిపోవుచు ఉన్నకంబు మహాశిఖరముగల మేరు పర్వతంబుకడఁగి జాడనొప్పెను. ౬౬

అంత వీరుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు అట్లు నుగ్రీవు నెత్తుకొని రాక్షసశ్రేష్ఠులు నానావిధంబులంబొగడ వానరరాజుండగు నుగ్రీవుఁడునుగ బట్టువడుట కష్టమై పొందిన దేవతల యాశ్చర్యధ్వనులవినుచుం బోయెను. ౬౭

తతస్తమాదాయ తదా సమేనే
 హరీన్ద్రో మిన్ద్రోఽమ మిన్ద్రోపీర్యః. 21
 అస్మిన్హృతే సర్వ మిదం హృతం స్యా
 త్సరాఘవం సైన్య మితీన్ద్రశత్రుః,
 విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా వానరాణాం తతస్తతః. 23
 కుమ్భకర్ణేన సుగ్రీవం గృహీతం చాపి వానరమ్,
 హనూమాం శ్చిన్తయామాస మతమా న్దాగుతాత్మజః. 24
 ఏవం గృహీతే సుగ్రీవే కింకర్తవ్యం మయా భవేత్,
 యదైవ న్యాయ్యం మయా కర్తుం తత్కరిష్యామి సర్వథా.

భూత్వా పర్వతసజ్జాశో నాశయిష్యామి రాక్షసమ్,
 మయా హతే సంయతి కుమ్భకర్ణే
 మహాబలే ముష్టినిశ్చీర్ణదేహే. 25
 విమోచితే వానరపార్థివే చ
 భవన్తు హృష్టాగి స్థవగా స్సమన్తాః,
 అథవా స్వయ మవ్యేష మోక్షం ప్రాప్స్యతి పార్థివః. 26
 గృహీతోఽయం యది భవేత్త్రిదశై స్సాసురోరగైః.

మన్యే న తావ దాత్మావం బుధ్యతే వానరాధిపః. 27
 శైలప్రహారాభిహతగి కుమ్భకర్ణేన సంయుగే,

అయం మహూర్తా త్సుగ్రీవో లబ్ధసంజ్ఞో మహాహవే. 28
 ఆత్మనో వానరాణాం చ యత్పుత్ర్యం తత్కరిష్యతి,
 మయాతు మోక్షితస్యాస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః. 29
 అప్రీతిశ్చ భవేత్కష్టా క్షీర్తినాశశ్చ శాశ్వతః,

అంత నప్పుడు జేపేష్ట్రసహసపశాక్రముడగు నాకుంభకర్ణుడు
జేపేష్ట్రసహాయుడగు నాసుగ్రీవానెనుకొని “ఈసుగ్రీవుని హరించితిమేని రాను
బద్ధులతోగూడ వానరనైన్యమంతయు హరిచివట్లగును.” అని
తలచెను. 20

అంత వానరనైన్యమంతయుఁ బాటుటయు సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణు
నిచేఁ బట్టువడుటయొంజూచి బుద్ధిమంతుఁడును వాయుకుహరుఁడునగు
హనుమంతుఁ డిట్లని యాలోచించెను. 23, 24

ఇట్లు సుగ్రీవుఁడుగూడఁ బట్టువడినాఁడే! ఇంక నేనేమిచేయచ్చును?
దేనిఁజేసిన యుక్తముగానుండునో నేను దానినే చేయుదునుగాని యెందు
గావింపను. 25

నేను బర్వతాకారరూపుఁడనై యాకుంభకర్ణు నశింపఁజేసెదను.

నేను యుద్ధంబున మహాబలఁడగు కుంభకర్ణునిఁ విడికిటంటిది
భిన్నదేహుం గావించి వధించి వానరరాజును విడిపింపఁగా నీవానరులంతఁ
సంతోషంబు నొందుదురుగాక. 26

అటుగాదేని ఈసుగ్రీవుని జేవకలును అనురులును ఉరగులును ఒక్క
టియై వచ్చి పట్టుకొన్నను తానే విడిపించుకొన సమర్థుఁడు; ఇప్పుడేమి
భయము? 27

వానరరాజుసుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబునఁ కుంభకర్ణునిచేఁ బర్వతంబునం
గొట్టఁబడి మూర్ఛిలయింన్నందునఁ దన్నుఁ జెలిసికొనఁజాలకున్నాఁడని తలఁ
చెదను. 28

ఈసుగ్రీవుఁడు శిఖ్రాంబునమూర్ఛదేఱి యివ్వుహాయుద్ధమొనఁడుఁ దన
కును వానరులకును ఎద్ది హితమో దానింజేయును. 29

నేను ఈసుగ్రీవుని విడిపింతునని మహాపరాక్రమశాలియగు నీతనికి
మనోదుఃఖమును శాశ్వతమయిన కీర్తిహానియొం గలుగును. 30

తస్మా స్తుహూర్తం కాజీమ్యే విక్రమం పార్థివస్య తు. ౮౧
భిన్నంచ వానరానీకం తావ దాశ్వాసయా మ్యహమ్,

ఇత్యేవం చింతయిత్వా తు హనూమా న్నారుతాత్తజః. ౮౨
భూయ స్సంస్తంభయామాస వానరాణాం మహాచమూమ్,
స కుమ్భకర్ణోఽథ వివేశ లజ్కాం
స్ఫురన్త మాదాయ మహాకపిం తమ్. ౮౩

విమానచర్యాగృహగోఘ్రస్థైః

పుష్పాగ్ర్యవర్షై రవకీర్యమాణః,

రాజగన్ధోదవర్షై స్తు సిచ్యమాన శ్వనై శనైః. ౮౪

రాజమార్గస్య శీతత్వా త్సంజ్ఞా మాప మహాబలః,

తత స్స సంజ్ఞా ముపలభ్య కృచ్ఛాఞ్చి

దృలీయ సస్తస్య భుజాన్తస్థః. ౮౫

అవేక్షమాణగ పురరాజమార్గం

విచింతయామాస ముహూ ర్తహత్యా,

ఏవం గృహీతేన కథం ను నామ

శక్యం మయా సమప్నోతి కర్తు మద్య. ౮౬

తథా కరిష్యామి యథా హరిణాం

భవిష్యతీప్తం చ హితం చ కార్యమ్,

తతః కరాగ్రై స్సహసా సమేత్య

రాజా హరిణా మమరేన్ద్రశత్రుమ్. ౮౭

ఖరై శ్చ కర్ణౌ దశనైశ్చ నాసాం

దదంశ సార్వేషు చ కుమ్భకర్ణమ్,

అందువలన నేను సుగ్రీవునిపరాక్రమాబుధిచే భారమువేసి
యాతఁడువచ్చుకొను విచ్చిసాతెడు వానరసేనల నాశ్వాసించుచుండెదను.
అని హనుమంతుఁ డాలోచించెను. రాం

వాయుదేవుని నుమారుడగు హనుమంతుఁ డీప్రకారమున నాలో
చించి యవ్వారసేనను సాటిపోకుండునట్లు నిలిపెను. రాం

అంత నాకుంభోర్ధ్వమును ఇట్టుటఁదలుచున్న యా సుగ్రీవు నెత్తుకొని
మేడలపైకను జర్యాగృహములందును గోపురంబులందును నుండురాక్షసులు
చల్లనిపుష్పంబులచల్లఁ జేరోలగంబున లంకాపురిం బ్రవేశించెను. రాం

మహాబలుడగు సుగ్రీవుఁడు అట్లు తనపై పేలాలను సుగంధజలంబు
లను గురిపించుటవలనను రాజమార్గము చల్లగా నుండుటవలనను మూగ్ధ
జేతెను. రాం

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు సుగ్రీవుఁడు ఎట్టకేలకుఁ దెలివొంది
అధికబలుడగు నాకుంభోర్ధ్వ భుజంబుననుండి పలుమాటు లంకాపురీరాజ
మార్గంబుఁ జూచుచు నిట్లని యాలోచించెను. రాం

ఇప్పు డిట్లు పట్టుపడియున్నానే; నే నిప్పు డేమిప్రతీకారము చేయ
వచ్చును? వానరుల కేది యిష్టమును హితమునుగా నుండునో ఆలాగునఁ
జేసెదను. రాం

అంత వానరరాజుం డగు సుగ్రీవుఁడు కఱకుగోళ్లచే కీఘ్రంబున
జేవేంద్రశత్రువుగు కుంభకర్ణుని చెవులకొ గిల్లి పండ్లతో ముక్కుకొఱకి పార్శ్వ
భాగంబులందుఁ గొఱకిపెట్టెను. రాం

స కుమ్భకర్ణో హృతకర్ణనాసో

విదారితస్తేన విమర్దితశ్చ.

౮౮

రోషాభిభూతః క్షతజ్వరాగ్రాత

స్సుగ్రీవ మావిధ్య పివేష భూమా,

స భూతలే భీమబలాభిషిష్ట

స్సురారిభిస్తై రభిహన్యమానుః.

౮౯

జగామ ఖం వేగవదభ్యుపేత్య

పునశ్చ రామేణ సమాజగామ,

కర్ణనాసావిహీనస్తు కుమ్భకర్ణో మహాబలః,

౯౦

రరాజ శోణితై స్సిక్తో గిరిగి ప్రస్తవణై రివ,

శోణితార్ద్రో మహాకాయో రాక్షసో భీమవిక్రమః.

౯౧

యుద్ధాయాభిముఖో భూయో మన శ్చక్రే మహాబలః,

అమర్షా చోఽణితోద్ధారీ శుశుభే రావణానుజః.

౯౨

నీలాజ్జనచయప్రఖ్య స్ససన్ధ్య ఇవ తోయదగి,

గతే తు తస్మిన్ సురరాజశత్రుగి

క్రోధా త్ప్రేదుద్రావ రణాయ భూయః.

౯౩

అనాయుధోఽస్థితీ విచిన్త్య రౌద్రో

ఘోరం తదా ముద్గర మాససాద,

తత స్స పుర్యా సహసా మహాజా

నిష్క్రమ్య తద్వానరనైన్య ముగ్రమ్.

౯౪

బభక్ష రక్షో యుధి కుమ్భకర్ణగి

ప్రజా యుగాంతాగ్ని రివ ప్రదీప్తః,

అపంభకర్ణుడు అట్లు సుగ్రీవుడు తనముక్కు జేవులకు హాని
దేహమంతయు గాయముగావించి పీడింప బరమపితరుడై దేహమంతయు
నెత్తురుగాఱు సుగ్రీవుని బట్టుకొని చక్కఁగాఁగొట్టి నేలపైవేసి నలిపెను. ౮౮

అసుగ్రీవుడు భయంకరబలుదగు కుంభకర్ణునిచేత నేలం బడవేసి
పిసుకఁబడియు వారాక్షసులచే నానావిధములఁ బ్రహరింపఁబడియు సరకు
నేయక వేగంబున నాకాశంబున కెగసి రామునిజేరెను. ౮౯

అట్లు ముక్కుజేవులు వీడి వికృతాకారుడైన మహాబలుదగు
కుంభకర్ణుడు నెత్తుటఁదోఁగుచు నెలమెఱులతోఁ గూడిన పర్వతంబుకరణిం
జావడెను. ౯౦

అట్లు నెత్తుటం దోఁగుచున్నవాఁడును భయంకరాకారుఁడును భయంకర
పరాక్రముఁడును మహాబలశాలియునగు నాకుంభకర్ణుడు మరల యుద్ధమే
చేసెదనని యుద్ధభూమిపట్టు నిలిగెను. ౯౧

నీలాంజనరాశివలె నల్లనిదేహముగల యాకుంభకర్ణుడు దేహమంతయు
నెత్తురుగాఱుటఁజేసి సుధ్యాకాలమునందలి మేఘముఁదోలె నొప్పుచు
బరమపితరుడయ్యెను. ౯౨

అసుగ్రీవుడు తప్పించుకొనిపోయినంతనే దేవేంద్రకర్ణువై కుంభ
కర్ణుడు పరమపితరుడై భయంకరాకారంబున మరల యుద్ధమునకుఁ బరు
గెత్తుచు ఆయుధంబులేదని తలఁచి భయంకరమయిన యొకముద్గరముం
గొనెను. ౯౩

అంత మహాపరాక్రమశాలియుగ నా కుంభకర్ణుడు కిక్కిరింపునఁ బట్ట
ఱంబువెలువడి యవ్వానరనైన్యంబుఁజొచ్చి ప్రలయకాలాన్నిహాత్రుడు
ప్రజలనుఁదోలె నవ్వానరనైన్యంబుల భక్షింపసాగెను. ౯౪

బుభుక్షిత శ్శోణితమాంసగృధ్నుగ
ప్రవిశ్య త ద్వానరసైన్య ముగ్రమ్. ౯౫
చఖాద రతుంసి హరీ నిశాచా

నృతుంశ్చ మోహో ద్యుధి కుమ్భకర్తః,
యదైవ మృత్యు ర్హతే యుగాన్తే
స భక్షయామాస హరింశ్చ ముఖ్యాన్. ౯౬

ఏకం ద్వా త్రీ సృహూ స్క్రుద్ధో వానరాన్ సహ రాక్షసైః,
సమాదాయైకహస్తేన ప్రచిక్షేప త్వరన్తుభే. ౯౭
సుప్రసవం స్తదా మేద శ్శోణితం చ మహాబలః,
వధ్యమానో నగేన్ద్రాగై ర్భక్షయామాస వానరాన్. ౯౮

తే భక్ష్యమాణా హరయో రామం జగ్తు స్తదా గతిమ్,

కుమ్భకర్ణో భృశం క్రుద్ధగి కపి న్నాద స్ప్రిథావతి. ౯౯

శతాని సప్త చాష్టాచ వింశ త్రింశ త్తదైవచ,
సంపరిష్వజ్య బాహుభ్యాం ఖాద స్విపరిథావతి. ౧౦౦

తస్మి న్కాలే సుమిత్రాయాగి పుత్రగి పరబలార్దనః,
చకార లక్ష్మణగి క్రుద్ధో యుద్ధా పరపురజ్జయః. ౧౦౧

స కుమ్భకర్ణస్య శరాన్ శరీరే సప్త వీర్యవాన్,
నిచఖాదాదదే చాన్యా నివిసస్ర చ లక్ష్మణః. ౧౦౨
అతిక్రమ్య చ సౌమిత్రిం కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
రామ మే వాభిదుద్రావ దారయ స్సివ మేదిసీమ్. ౧౦౩

కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధమున భయంకరాకారంబగు నవ్వానరనైస్యంబుఁ జొచ్చి ఆకలిగొని రక్తపూసంబులయొ దాళగొని మోహంబునఁ దన వారి తెదిరవారలని వెలిమిక రాక్షసులను బిశాచులను వానరులను ఎలుంగు బంటులను బక్షించెను.

౯౫

ప్రలయకాలమున మృత్యువు ప్రజలసహసిండునట్లు కుంభకర్ణుఁడు గొప్పగొప్ప వానరులనెల్ల భక్షించెను.

౯౬

ఆ కుంభకర్ణుఁడు కుపితుఁడై వానరరాక్షసులనుబట్టి యేకకాలమున ఒకరి నిద్రయు మువ్వరి నశేకుల నొకచేతనెత్తి వేరంబున వేరుగొనుచుండెను.

మహాబలకాలియగు కుంభకర్ణుఁడు వానరులు వర్షకళిధరంబులచే సొత గొట్టినను ఆ బెబ్బలను సరిపసేమక మేవస్సును నెత్తునును బుగ్గనందులనుండి వెల్లువలుగాఁ గాఁగ వానరుల భక్షింపుచుండెను.

౯౭

ఆ వానరు లట్లు కుంభకర్ణునిచే భక్షింపఁబడుచు రాముని కరణంబొచ్చిరి.

కుంభకర్ణుఁడును బరమహితుఁడై వానరులను భక్షింపుచు వారివెంటా బరుగెత్తెను.

౯౮

కుంభకర్ణుఁడు వానరులను విడువందలును ఎరిమిదివందలును ఇరువది వందలును ముప్పదివందలనుగా చేతులొగ్రచ్చియెత్తి భక్షింపుచుఁ బరుగెత్తెను.

౧౦౦

అప్పుడు శత్రునైర్యము వధించువాఁడును శత్రుపట్టణంబుల జయించు వాఁడునగు సుమిత్రాపుత్రుఁడు లక్ష్మణుఁడు కుపితుఁడై యుద్ధము గావించెను.

౧౦౧

మహావరాక్రమకాలియగు నాలక్ష్మణుఁడు కుంభకర్ణునిదేహముపై నేడు బాణంబుల నాటించి మరలఁ బెక్కుబాణంబులు దీసివిడిచెను.

౧౦౨

మహాబలండుగు కుంభకర్ణుఁడు సరసగొనక యలెక్రమించి పాదాఘాతమున భూమిపగులునట్లు దోచ రామునిమీఁదికే పోయెను.

౧౦౩

అథ దాశరథీ రామో రౌద్ర మస్త్రం ప్రయోజయన్,
కుమ్భకర్ణస్య హృదయే ససర్జ నిశితాన్ శరాన్. ౧౦౮

తస్య రామేణ విధస్య సహసాభిప్రథావతః,
అజారమిత్రాగ క్రుద్ధస్య ముఖాన్నిశ్చేరు రర్చిమః. ౧౦౯
రామాస్త్రవిధో ఘోరం వై నదస్త్రాక్షసపుజవః,
అభ్యథావత సంక్రుద్ధో హరీన్విద్రావయన్ స్రజే. ౧౧౦

త స్యోరసి నిమగ్నాశ్చ శరా బర్హిణవాససః,
హస్తా చ్ఛాపి పరిశ్రష్టా పపాతోర్వ్యాం మహాగదా. ౧౧౧

ఆయుధాని చ సర్వాణి విప్రాకీర్త్యంత భూతలే,
స నిరాయుధ మాత్తానం యదా మేనే మహాబలః. ౧౧౨

ముష్టిభ్యాం చరణాభ్యాంచ చకార కదనం మహత్,
సబాణై రతివిద్ధాఙ్గః క్షతజేన సముక్షితః. ౧౧౩

రుధిరం ప్రతిసుప్రావ గిరిః ప్రసవణం యథా,

స తీవ్రేణ చ శోపేన రుధిరేణ చ మూర్ఛితః. ౧౧౪
వానరాస్త్రాక్షసా నృతౌ స్థాద నివపరిథావతి,

అథ శృజం సమావిధ్య భీమం భీమపరాక్రమః. ౧౧౫
చిత్తేప రామ ముద్దిశ్వ బలవానన్ శోపమః,

అప్రాప్త మన్తరా రామ స్సప్తభిస్తై రజిహ్వాగైః. ౧౧౬
శరైః కాశ్చానచిత్రాజైశ్చిచ్ఛేద పురుషర్షభః,

తస్మైరుశిఖరాకారం ద్యోతమాన మివ శ్రియా. ౧౧౭

అంత దశరథకుమారుడగు రాముండు భయంకరాస్త్రం బొకటి పొంది చి తీక్షణబాణములఁ గుంభకర్ణుని తొమ్ము నాటవేసెను. ౧౦౮

అట్లు రామునిచే జల్బలఁదిని కురితుండై రామునిపైకిఁ బరుగెత్తుచున్న యాకుంభకర్ణుని నోటనుండి చున్నిశ్వాసలు వెడలినవి. ౧౦౯

రాక్షసోత్తముడగు కుంభకర్ణుండు అట్లు రాముని యస్త్రముచేఁ గొట్టఁబడి పరమకుపితుండై వానరులు భయంమునంబాఱి యుద్ధమున రామాభి ముఖముగాఁ బరుగెత్తెను. ౧౧౦

రాముండు తీక్షణబాణములఁ గుంభకర్ణునకుఁగాని నాటవేయఁగానే యతఁడు పరమకుండగుటయు అతనిచేతనుండి నుహాద నేలంబడినది. ౧౧౧

అట్లాతనిచేత నుండునట్టి యాయుధము లన్నియు నేలంబడినవి.

నుహాబలకాలియగు నాకుంభకర్ణుండు తాను నిరాయుధుఁడయ్యెనని తెలిసికొని, విడికిళ్లు బాపంబులను నుహాయుధము గావించెను. ౧౧౨

అట్లు బాణములచే గాయములైన దేహముగలవాడై నెత్తుటం దోఁగుచు నాకుంభకర్ణుండు పర్వతము నెలయెట్టిని నేవించునట్లు రక్తంబు స్రవించెను. ౧౧౩

ఆకుంభకర్ణుండు అట్లు నెత్తుటం దోఁగుచుఁ బరమకుపితుండై వానరు లను రాక్షసులను భల్లూకంబులను భక్షించుచు యుద్ధరంగమున విహరించు చుండెను. ౧౧౪

అంత భయంకరపరాక్రముండును నుహాబలకాలియు మృత్యువుం బోలినవాడునగు నాకుంభకర్ణుండు భయంకరాకారంబగు నొకపర్వతశిఖరం బెత్తి గిరిగిరిం ద్రిప్పి రామునిపైవేసెను. ౧౧౫

పురుషశ్రేష్ఠుడగు రాముండు ఆ పర్వతశిఖరమును నడుచునే కాంచ నాలంకృతములును లక్ష్మ్యంబు దప్పనివియునగు సత్తబాణములచే ఖండిం చెను. ౧౧౬

నుతీయు మేరుశిఖరాకారుడగు కుంభకర్ణుండు కాలిచే నెలుంగుచు

ద్యే శతే వానరేంద్రాణాం పతమాన మపాతయత్,

తస్మి న్కాలే స ధర్మాత్మా లక్షణో రామ మబ్రవీత్. ౧౧౪

కుంభకర్ణ వధే యుక్తో యోగా స్ఫురిమృశ స్ఫుహూన్,
నై వాయం వానరా న్రాజన్మాపి జానాతి రాక్షసాన్. ౧౧౫
మత్త శ్శోణితగర్జన స్వా స్పరాం శ్చైవ ఖాదతి,

సాధ్వేన మధిరోహన్తు సర్వే తే వానరర్షభాః. ౧౧౬

యూథపా శ్చ యథా ముఖ్యా స్తిష్ఠ స్త్వస్య సమన్తతః,

అప్యయం దుర్జితగి కాలే గురుభార ప్రపిడితః. ౧౧౭

ప్రసత న్రాక్షసో భూమా నాన్యా స్త్వాన్యాత్ ప్లవజ్జమాః,

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య కీమతః. ౧౧౮

తే సమారుదుహు ర్హృష్టాగి కుంభకర్ణం ప్లవజ్జమాన్,

కుంభకర్ణన్తు సంక్రుద్ధ స్సమారూఢగి ప్లవజ్జమైః. ౧౧౯

వ్యధూనయ త్తా న్వేగేన దుష్టహస్తీన హస్తిపాన్,

తా న్దృష్ట్వా నిర్గుతా న్రామో దుష్టోఽయ మితిరాక్షసః. ౧౨౦

సముత్పాత వేగేన ధను రుత్తమ మాదదే,

క్రోధతామ్రేక్షణో వీరో నిర్దహ న్నివ చక్షుషా. ౧౨౧

రాఘవో రాక్షసం రోషా దభిదుద్రావ వేగితః,

యూథపా న్నరాయన్ సర్వా న్కుంభకర్ణ భయార్దితాన్. ౧౨౨

రెండుమాదల వానరసిరులపై కడరుటయు రాముఁ దదిచూచి యతనిబొంబుల
నేలంబడునట్లు గావించెను. ౧౧౩

అప్పుడు ధర్మాశ్వుఁడగు లక్ష్మణుఁడు శుభకర్ణుని వధించుటకై తగుననే
కోపాయులుల నాలోచించుచు నీమాటజెప్పెను. ౧౧౪

రాముఁడా! ఈశుభకర్ణుఁడు నెత్తునుచే చుత్తుండైయున్నవాడు;
ఇతనికి వానరులనిగాని రాక్షసులనిగాని తెలియదు; కనవారలకు ఎదిరివారలకు
గూడఁ బట్టి లెనుచున్నాఁడు. ౧౧౫

వానరసిరులందఱు చక్కఁగా నీశుభకర్ణునిపై నారోపించి నిలుతురు
గాక; ముఖ్యులగు సేనానాయకులును యథాయోగ్యముగా నీతని కదలమెదల
నీనుండ గావించురుగాక. ౧౧౬

ఇప్పుడు అట్లు గావించురేని దుర్బుద్ధిచుగు నీశుభకర్ణుఁడు నేలంబడి
నడేగాక మహాభారముచేతను బీడింపఁబడి లేవలేవాఁడై యొక వానరులం
జ వకుండును. అని లక్ష్మణుఁడు చెప్పెను. ౧౧౭

అవ్వానరులు గాచకొనునుండఁగ లక్ష్మణునిమాటలు విని సంతుష్టులయి
శుభకర్ణు నారోపించిరి. ౧౧౮

శుభకర్ణుఁడు అట్లు వానరులు తనపై నారోపించు బరమపవిత్రుండై
వేగంబున దుష్టగజము మావటివారలకు విదిలించునట్లు ఆ వానరుల నందఱును
విదిలించివేసెను. ౧౧౯

రాముఁడు అట్లు శుభకర్ణుఁడు వానరులనందఱు విదిలించివేయుటకు
జూచి యతఁడు దుష్టుఁడు వధ్ముఁడని యుక్తములగు ధనువుదీగొని యతని
మీదికిఁ బోయెను. ౧౨౦

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడు కోపంబున నెఱ్ఱనైరగముల నిప్పులు
రాలఁ బరమవేగంబుగలవాడై శుభకర్ణు ధయపీడితులగు వారయూపులు
సంతోషంబునొంద రోషంబునఁ గుంభకర్ణునిమీఁది కడరెను. ౧౨౧, ౧౨౨

స చాప మాదాయ భుజజ్జకల్పం
దృఢజ్యముగ్రం తపసీయచిత్రమ్,
హరీన్ సమాశ్వాస్య సముత్పపాత
రామో నిబద్ధోత్తమతూణబాణః.

౧౨౩

స వానరగణై స్తై స్తు వృతగి పరమదుర్జయః,
లక్ష్మణానుచరో రామ స్సంప్రతస్థే మహాబలః.
స దదర్శ మహాత్మానం కిరీటిన మరీచిన్ద్రమమ్,
శోణితాస్థితసర్వాజం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్.

౧౨౪

౧౨౫

సర్వాన్ సమభిధావంతం యథా రుప్తం దిశాగజమ్,
మార్గమాణం హరీ స్క్రుద్ధం రాక్షసైగి పరివారితమ్.

౧౨౬

విన్యమన్దరసజ్కాశం కాశ్చినాజ్జవభూషణమ్,
సప్రవంతం రుధిరం వక్త్రా ద్విర్వ మేఘ మివోత్థితమ్.

౧౨౭

జహ్వయా పరిలివ్యాంతం శోణితం శోణితేక్షణమ్,
మృన్నంతం వానరానీకం కాలాన్తకయమోపమమ్.

౧౨౮

తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం ప్రదీప్తానలవర్చసమ్,
విష్కారయామాస తదా కార్దుకం పురుషర్షభః.
స తస్య చాపనిరోపా త్కుపితో రాక్షసర్షభః,
అమృష్యమాణ స్తం ఘోష మభిదుద్రావరాఘవమ్.
తత స్తు వాతోద్ధతమేఘకల్పం

౧౨౯

౧౩౦

ఆరాముడు మహాసర్పసమానముల దృఢమయిన యట్లైకాదుగలదియు
భయంకరాకారంబును గాంచనాలంకృతమునగు భనుచ్ఛుదీసికొని యున్న
మంబులగు బాణంబులగఱి ఆములపాదులను గట్టుకొని కుంభకర్ణునిమీఁదికిఁ
బోయెను. ౧౨౩

పరమదుర్జయఁడు మహాబలఁడు నగురాముడు ఆ వానరరమాహం
బులు గొలువ, లక్షజునితోఁగూడ యుద్ధంబునకు వెడలెను. ౧౨౪

ఆరాముడు, మహాకాయఁడును గిరీటధరుఁడును శక్రపు నడంగఁ
ద్రొక్కవాఁడును నెత్తుటం దోఁగఁచున్నవాఁడును మహాబలఁడునగు కుంభ
కర్ణునిఁ జూచెను. ౧౨౫

ఆట్లు వానరరాక్షసుల నందఱుం దఱిమిగొట్టుచున్నవాఁడును కుపితం
బగు దిగ్గజంబువలె దుర్వారుడై యున్నవాఁడును వానరులను వెదకివెదకి
భక్షించుచున్నవాఁడును గుపితుండును రాక్షసులచేఁ బరివేష్టితుండునగు కుంభ
కర్ణుని రాముడు చూచెను. ౧౨౬

వింధ్యమందరవర్వతాకారుఁడును బంగరుబాహుపురులు దాన్విన
వాఁడునగు కుంభకర్ణుని రాముడు చూచెను. ౧౨౭

సాలుకచే నెత్తురు నాకుచున్నవాఁడును నెత్తురువలె నెఱ్ఱనికన్నులు
గలవాఁడును వానరసేను మర్దించుచున్నవాఁడును బ్రలయకాలంబున నకల
ప్రజానాశకరుడగు యమునింబోలి యున్నవాఁడు నగుకుంభకర్ణుని రాముడు
చూచెను. ౧౨౮

పురుషశ్రేష్ఠుడగు రాముడు మందుచున్న యగ్నియంబోలె వెలుగు
చున్న రాక్షసోత్తమఁడగు నాకుంభకర్ణునింబాచి భనుచ్ఛు సారించెను. ౧౨౯

రాక్షసోత్తమఁడగు కుంభకర్ణుఁడు రామునివంటి ధ్వనిని విని దాని
నహింపఁజాలక పరమకుపితుడై రామునిమీఁదికిం బోయెను. ౧౩౦

అంత రాముడు యుద్ధంబున వాయుహతంబగు మేఘంబుంబోలి

భుజ్జరాజో త్రమభోగబాహుమ్,
త మాపత స్తం ధరణీధరాభ
మువాచ రామో యుధి కుమ్భకర్ణమ్.

౧౩౧

ఆగచ్ఛ రక్షోధిప! మావిషాద
మవస్థితోఽహం ప్రగృహీతచాపః,
అవేహి మాం శక్ర సపత్న! రామం
మయా ముహూర్తా ద్భవితా విచేతాః.

౧౩౨

రామోఽయ మితి విజ్ఞాయ జహాస వికృతస్వనమ్,
అభ్యథావత సంక్రుద్ధో హరి స్విద్రావయ న్న ణే.
పాతయ స్నివ సర్వేషాం హృదయాని వనౌకసామ్,
ప్రహస్య వికృతం భీమం స మేఘ స్తనితోపమమ్.
కుమ్భకర్ణో మహాతేజా రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్,
నాహం విరాధో విజ్ఞేయో న కబన్ధగ ఖరో న చ.
న వాలీ న చ మారిచగ కుమ్భకర్ణోఽహ మాగతః,

౧౩౩

౧౩౪

౧౩౫

పశ్య మే ముద్గరం ఘోరం సర్వకాలాయసం మహత్.
అనేన నిర్జితా దేవా దానవాశ్చ పురా మయా,

౧౩౬

వికర్ణనాన ఇతి మాం నావజ్ఞాతుం త్వమర్హ సి.
స్వల్పాఽపి హి న మే పీడా కర్ణనాసావినాశనాత్,
దగ్ధయేత్వాకుశాద్దుల! వీర్యం గాత్రేషు మే లభు.
తత స్త్వాం భక్షయిష్యామి దృష్టపౌరుషవిక్రమమ్,

౧౩౭

౧౩౮

యున్నవాడును వాసుకీశరీమువంటి చేతులుగలవాడును పర్వతాకారుడు
నగు కుంభకర్ణుడు తనపైకి వచ్చుటంజూచి యిట్లు చెప్పెను. ౧౩౧

రాక్షసరాజుడవగు కుంభకర్ణుడా! నిన్ను; భయపడనును; నేను
భయభరుడనైయున్నాను. చూడుము; ఇంద్రుఁ జయించినవాడనని యను
కొందువు కాబోలు; నేను రాముడను; ఇంద్రుడఁగాను; ఇంక స్వల్పకాలం
మునే నిన్ను వధించివుచ్చెదను చూడుము. అని రాముడు కుంభకర్ణునితోఁ
జెప్పెను. ౧౩౨

కుంభకర్ణుడు ఈతఁడే రాముడని యెఱిగి వికృతస్వరంబునం
బకపక నవ్వుడుఁ బరమకుపితుడై వానరులుదఱు భయంబునం బాఱి వానరుల
గుండెకాయలు పగుసట్లు రామునిమీఁదికిఁ బరుగెత్తెను. ౧౩౩

మహాపరాక్రమకాలియగు కుంభకర్ణుడు వికృతముగాను భయంకరము
గాను మేఘగర్జనమువలె గంభీరంబుగాను నర్చి రాముంజూచి యిట్లనియె.

నేను విరాధుడనగాను కబంధుడఁగాను వానినిగాను మారీయఁ
డనుంగాను; నీవు వారల వధించితిని గర్వింపవలదు; నేను కుంభకర్ణుడ
వచ్చినాను. ౧౩౪

ఇళముతోఁ జేయఁబడిన భయంకరాకారంబగు నీమహాముద్గరముం
జూడుము. దీనిచేతనే మున్ను నేను దేవకలను దానవులనుం జయించి
యున్నాను. ౧౩౫

నీవు ముక్కుచెవులుపోయినవాడనని నన్నుఁ జాలుకనఁజూడవలదు.
ముక్కుఁజెవులుపోవుటచే నా కెంతమాత్రమును బాధలేదు. ౧౩౬

ఇత్వాకువంశములలో నుత్తముడవగు రాముడా! శిశుంబున నీ
పరాక్రమమును నాదేహముమీఁదం జూపుము. అంక నీపౌరుషపరాక్రమం
బులు దెలిసినప్పటి నున్న భీతిఁచి వేసెదను. అని కుంభకర్ణుడు రామునితోఁ
జెప్పెను. ౧౩౭

- స కుమ్భకర్ణస్య వచో నిశమ్య
రామ స్సుపుఞ్ఘా నిస్సపజ్జ బాణాః. ౧౩౯
- తై రాహతో వజ్రసమప్తవేగై
ర్న చుక్షుభే న వ్యథతే సురారిః,
యై స్సాయకై స్సాలవగా నికృతా
వాలీ హతో వాసపుజ్గవశ్చ. ౧౪౦
- తే కుమ్భకర్ణస్య తదా శరీరే
వజ్రోపమా న వ్యథయాం ప్రచక్రుః,
స వారిధారా ఇన సాయకాం స్తా
న్పిబన్ శరీరేణ మహేష్వశత్తుః. ౧౪౧
- జఘాన రామస్య శరప్రవేగం
వ్యావిధ్య తం ముద్గర ముగ్రవేగమ్,
తతస్తు రక్షః క్షితజానులిప్తం
విత్రాసనం దేవమహాచమూనామ్. ౧౪౨
- వివ్యాధ తం ముద్గర ముగ్రవేగం
విద్రావయామాస చమూం హరీణామ్,
వాయవ్య మాదాయ తతో వరాన్త్రం
రామగి ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ. ౧౪౩
- సముద్గరం తేన జఘాన బాహుం
సకృత్తబాహు స్తుములం ననాద,
స తస్య బాహు ర్గిరిశృజ్గకల్పః
సముద్గరో రాఘవబాణకృత్తః. ౧౪౪
- పసాత తస్మిన్ హరిరాజనైశ్చ
జఘాన తాం వాసరవాహినీం చ,

ఆ రాముడు కుంభకర్ణుడు చెప్పినమాటకు విని దృఢములయిన సింజలు
గల బాణంబులఁ బ్రయోగించెను. నేషకశ్రుఁడగు నా కుంభకర్ణుడు వజ్ర
సమానంబులగు బాణంబులచే కొట్టబడినవాడయ్యెను. అంతమాత్రము కలఁత
నొందఁడయ్యెను. ౧౩౯

ఏ బాణంబులచే మున్ను నప్తసాలవృక్షంబులు ఛేదించఁబడినవో
వానరశ్రేష్ఠుఁడగు వాలియు వధింపఁబడెనో వజ్రసమానంబులగు నా బాణంబు
లప్పుడు కుంభకర్ణునిమేన నేమియుఁ జేయఁజాలక పోయినవి. ౧౪౦

దేవేంద్రశ్రుఁడగు నా కుంభకర్ణుడు జలధారలందోలె నా బాణం
బుల గొన్నిటిని లీలమెయి గ్రహించుచు భయంకరవేగంబగు నా ముద్గర
మును గిఱిగిఱి ద్రిప్పి కొన్ని బాణంబుల నివారించుకొనెను. ౧౪౧

అంత కుంభకర్ణుడు సెత్తురుచే గవ్వఁబడినదియు దేవసేనలకు భయంబు
గలిగించుచుదియు భయంకరాకారంబునగు నా ముద్గరముతో వానరసేనలం
దఱిమెను. ౧౪౨

అంత రాముడు వాయవ్యాస్త్రంబు దీసి కుంభకర్ణునిపైవేసెను. అది
ముద్గరసహితంబుగా కుంభకర్ణుని బాహువును ఖండించినది; అంత నతఁడు
భిన్నబాహుఁడై యుండినది. ౧౪౩

పర్వతశిఖరాకారంబగు నా కుంభకర్ణుని బాహువు ముద్గరసహితంబుగా
రామాస్త్రంబుచే ఖండితంబై వానరనైన్యంబునంబడి యవ్వానరనైనికులం
జంపినది. ౧౪౪

తే వానరా భగ్నహతావశేషాః

మృత్యుమాశ్రిత్య తదా విషణ్ణాః.

౧౮౫

ప్రవేపితాః(జం)క్తా దదృశుః సుసూరం

నరేంద్రక్షోధిప సన్నిపాతమ్,

స కుమ్భకర్ణోఽస్త్రనికృత్తబాహు

ర్షహా నికృతాగ్ర ఇవాచలేన్ద్రః.

౧౮౬

ఉత్పాటయామాస కరేణ వృక్షం

తతో విదుద్రావ రణే నరేన్ద్రమ్,

స తస్య బాహుం సహసాంపుక్షం

పముద్యతం పన్నగభోగకల్పమ్.

౧౮౭

విన్యాస్త్రయుక్తేన జఘాన రామో

బాణేన జామ్బూనదచిత్రితేన,

స కుమ్భకర్ణస్య భుజో నికృత్తగ

సపాత భూమకా గిరిసన్నికాశః.

౧౮౮

వివేష్టమానోఽభిజఘాన వృక్షౌ

శైలాన్ శిలా వానరాక్షసాంశ్చ,

తం చిన్నబాహుం సమవేక్ష్య రామ

స్వమాచతన్తం సహసా నదన్తమ్.

౧౮౯

ద్వావధచన్ద్రో నిశితౌ ప్రగృహ్య

చిచ్ఛేద సాదో యుధి రాక్షసస్య,

తౌ తస్య పాదౌ ప్రదిశో దిశశ్చ

గిరిస్థహం శ్చైవ మహార్ణవం చ.

౧౯౦

లంకాం చ నేనాం కపిరాక్షసానాం

వినాదయన్తౌ వినివేతతుశ్చ,

వగాజికులుకాఁగా వధిపఁబడఁగా మిగిలినవావర లప్పుడు దుఃఖితు లయి నమిషముజేరి ధములుగ గడగడపడఁతుచు మహాభయంకరంబగు రామ కుంభకర్ణుల ద్వంద్వసౌధముం జూచిరి.

౧౪౫

అట్లు వాయవ్యాస్త్రంబుచే నొక చేయి ఖండింపఁబడుటయు నాకుంభ కర్ణుడు ఖండితశిఖరంబగు మహావర్చకంబుకరణి నొప్పుచు రెండవచేత నొక వృక్షంబుఁ దెలికి దానితో రామునిమీఁది కడఁచెను.

౧౪౬

అరాముడు కాంచనచిత్రితంబగు అమ్మన నైగద్రాస్త్రంబుఁ గూర్చి పన్నుకారంబగు నాతని యిత్తబాహువులగుడ సాలవృక్షసహింసంబుగా ఖండించివైచెను.

౧౪౭

పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునిబాహువు ఖండితులై గిణిగిడియ గుఱుఁ బ్రేక్షవృక్షంబులును బర్వతంబులును జాల్లులు వానరులును రాక్షసులును చార్జులగునట్లు నేలంబడినది.

౧౪౮

రాముడు అట్లు కుంభకర్ణుడు రెండుచేతులునుఁదెలి యఱచుచు తన ప్రైవచ్ఛటంచూచి లీక్ష్మణులగు రెండర్థచంద్రములుదీసి యతని పాదంబు లను ఛేదించివైచెను.

౧౪౯

అకుంభకర్ణునిపాదంబులు నేలంబడుస్వని దిక్కులను విదిక్కులను బర్వతంబులను గుహలను మహానముద్రంబును లంకాపురియు వానరసేనయు రాక్షససేనయు నిండి చెలంగినది.

౧౫౦

నికృత్తబాహు రిన్వినికృత్తపాదో
విదార్య వక్త్రం బడబాముఖాభమ్.

౧౫౧

దుద్రావ రామం సహసాభిగర్జ
నాహు ర్యథా చన్ద్ర మివాన్తరిక్షే,
అపూరయ త్రస్య ముఖ శీతాగ్రై
రామ శ్శరై ర్హేమపినదపుష్కైః.

౧౫౨

సంపూర్ణవక్త్రో న శశాక వక్త్రు
చుకూజ కృచ్ఛ్రేణ ముమోహ చాపి,
అథాదదే సూర్యమరీచికల్పం

సబ్రహ్మదణ్డాన్తక కాలకల్పమ్.

౧౫౩

ఆరిష్ట మ్మేన్ద్రం నిశితం సుపుష్పం
రామ శ్శరం మారతతుల్య వేగమ్,

తం వజ్రజామ్బూనదచారుపుష్పం

ప్రదీప్తసూర్యజ్వలన ప్ర కాశమ్.

౧౫౪

మహేన్ద్రవహశనితుల్య వేగం

రామశ ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ,

స సాయకో రాఘవబాహుచోదితో

దిశ స్వభాసా దశ సం ప్ర కాశయన్.

౧౫౫

సధూమవై శ్వాసరదీప్తద్భువో

జగామ శక్రాశనివీర్యనిక్రమః.

స తన్మహావర్షతకుటసన్నిభం

వివృత్తదంష్ట్రం చలచారుకుణ్డలమ్.

౧౫౬

చక్ర రక్షోధిపతే శ్చిన్తథా

య తైవ వృత్తస్య పురా పురన్దరః,

కుంభకర్ణుః దట్టు ఖండితాణి పాగుః కై బదబామఖని స్తీర్ణంబగు నోరు
 కైబిమిదః కర్ణిమయ రాహువుచాక్రమిమిదిః బోవునట్లు గాఢపురి
 మిది కరివేగులు భోమయ.

౧౪౧

రాముడు తీక్షణమున గాచపుంఖమునకు అమ్మలః గుంధికర్ణుని
 నోటినిదః గుప్పించెను. ఆతడు నోటినిద అమ్మలు నిండి యుండుటాజేసి
 మాటలాడఁజాలక యెట్టకేలకు ఆఱిచి మూర్ఛవొందెను.

౧౪౨

అంత రాముడు సూర్యప్రభుయను బ్రహ్మచండమంబోలినదియు
 ప్రలయకాలమునందలి యునువకు సగివచ్చునదియు శత్రువుల కఠురము
 గల్గించునదియు నింద్రజిత్తిశంబును కాంచనపుంఖమును వాయువేగంబును
 తీక్షణము నగు దివ్యబాణంబుఁ దీసెను.

౧౪౩

వజ్రకఠినంబును గాచనమయంబును సుందరంబునగు పింజరదియొ
 సూర్యాగ్ని తేజంబునుజేపేంద్రవజ్రాయుధసహనంబును బిడుగుంబోలినదియు
 నగు నాఃవ్యబాణంబును రాముడు కుంభకర్ణునిపై వైచెను.

౧౪౪

జేపేంద్రుని వజ్రాయుధంబునకుంబోలె బలవరాక్రమాంబులంగల యా
 దివ్యఅమ్మ రాసుబాహుప్రయుక్తంబై సధామంబగు జ్వలదగ్నిహోత్రంబు
 ఖండిం జేజరిల్లుచుఁ దనకాంతిచే దశదిశలు వెలుంగంజేయుచుఁ గుంధికర్ణుని
 మిదికడఁగెను.

౧౪౫

మాన్యు జేపేంద్రుడు వృత్రాసురుని శిరస్సు ఖండించునట్లు ఆదివ్య
 అమ్మ మహావ్యతిశయరాకారంబును పెద్దకోటలంగలదియు చంచలంబులగు
 సుందర కుండలముల నొప్పుచున్నదియు నగునాకుంధికర్ణుని శిరస్సును
 ఖండించెను.

౧౪౬

కుమ్భకర్ణశిరో భాతి కుష్టలాలజ్జృప్తం మహత్.
ఆదిత్యేఽభ్యుతే రాత్రౌ మధ్యస్థ ఇవ చంద్రిమాః,

౧౫౭

తద్రామబాణాభిహతం పపాత
రక్షశ్శిరగి పర్వత సన్ని కాశమ్.

౧౫౮

బభజ్జ చ రాగ్యగృహగోపురాణి

ప్రాకార ముచ్చం తమపాతయచ్చ,

న్యపతత్కుమ్భకర్ణోఽథ స్వకాయేన నిపాతయన్.

౧౫౯

ప్లవద్గమానాం కోటిః(ట్య)శ్చ పరిత స్సమ్ప్రధావతామ్,

తచ్ఛాతి కాయం హిమవత్ప్రకాశం

రక్ష స్తత స్తేయనిధౌ పపాత.

౧౬౦

గ్రాహో న్వరా నీనవరా న్భుజ్జ్ఞా

న్తమ్ద భూమిం చ తదా వివేశ,

తస్మిన్ తే బ్రాహ్మణదేవశత్రౌ

మహాబలే సంయతి కుమ్భకర్ణే.

౧౬౧

చచాల భూరూఢిమిధరాశ్చ సర్వే

హర్షాచ్చ దేవా స్తములం ప్రణేదుః,

తతస్తు దేవరిమహర్షిపన్నగా

స్ఫురాశ్చ భూతాని సుశ్లగుహ్యాకాః.

౧౬౨

సయత్ గన్ధర్వగణా నభోగణాః

ప్రహరితా రామపరాక్రమే,

తతస్తు తే తస్య వధేన భూరిణా

మనస్వినో నైర్మతరాజబాన్ధవాః.

౧౬౩

వినేదు రుచ్చైర్వ్యధితాః ఘూతముం

హరిం సమీక్ష్యైవ యథా సురార్ధితాః,

రెండుకుండలములచే నలంకృతములు ఖాదనవేగమున నాకాశగతం
బయియిన్ని కుంభకర్ణునిశిస్సు రాత్రియందువచ్చిన పునర్వసునక్షత్రముల
రెంటిరేడుమరుదు చంద్రబింబమువలె బ్రకాశించెను. ౧౫౭

పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునిశిస్సుగ్రామ బాహుళి నేలంబను
ట గొన నప్పుడు దానికెబ్బగు చర్మాగృహములును మరన్వారంబులును బ్రకా
రంబును విఱిగి నేలంగూలినది. ౧౫౮

మఱియు నాకుంభకర్ణుని కళేబరంబు పడిటకు జుట్టు భయంబునం
బగు గెత్తుచున్న వానరు లనేకొట్టు నలిగిపోయిరి. ౧౫౯

అంత హిమవత్పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునికళేబరంబు సముద్రం
బునంబడి గ్రాహంబులను మత్స్యములనుచర్మంబులను మర్దించినేలంజొచ్చినది.

మహాబలకాలియగు నాకుంభకర్ణుడు యుద్ధంబున నిహతుడగుటయు
భూమియుఁ బర్వతంబులును జలించినది; దేవతలు సంతోషంబునసహనానందం
బులు గావించిరి. ౧౬౦

అంత దేవతలును దేవర్షులును మహర్షులును ఉరగులును భూతంబులను
గరుడగుహ్యకులును యక్షులును గంధర్వులును ఆకాశగతులును రామవరాక్ర
మంబుఁజూచి యొకయు సంతోషంబునొందిరి. ౧౬౧

అంత ధైర్యకాలులగు నారాక్షసులు మహాబలండుగు నాకుంభకర్ణుడు
నిహతుడగుటకుఁ బరుచునుభితులయి దేవతలు జయించినప్పుడు అసురులు
విష్టంజూచి భయపడుకట్లు గ్రామంబూచి పరుభితులయి యుచ్చైర్నా
దంబున రోదనంబుగావించిరి. ౧౬౩

స దేవలోకస్య తమో నిహత్య
 సూర్యో యథా రాహుముఖా ద్విముక్తః. ౧౬౪
 తథా వ్యభాసీద్భువి వాసరాఘే
 నిహత్య రామో యుధి కుమ్భకర్ణమ్,
 ప్రహర్ష మ్మీయు ర్భూవస్తు వానరాగి
 ప్రబుధపద్మస్థితై రివాననైః. ౧౬౫
 అపూజయ న్నాఘవ విష్టభాగినం
 హతే రిపా భీమబలే దురాసదే,
 స కుమ్భకర్ణం సురసజ మర్దనం
 మహత్సు యుద్ధేషు పరాజితశ్రమమ్,
 ననన్ద హత్వా భరతాగ్రజో రణే
 మహాసురం వృత్ర మివామరాధిపః,
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తపక్షితమ స్సర్గః. ౬౭.

అష్టపక్షితమస్సర్గః.

కుమ్భకర్ణం హతం దృష్ట్వా రాఘవేణ మహాత్మనా,
 రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ రావణాయ న్యవేదయన్. ౧
 రాజన్! సకాలసజ్కృత స్సంయుక్తగి కాలకర్తణా,
 విద్రావ్య వానరీం సేనాం భక్షయిత్వా చ వాసరాన్. ౨

ప్రతపిత్వా ముహూర్తం చ ప్రళానో రామతేజసా,

కాయేనాగ్రప్రవిష్టేన సముద్రం భీమదర్శనమ్. ౩
 నికృత్తక్షోరుభుజో విక్షరన్తుధిరం బహు,
 కుత్స్యాద్భారం శరీరేణ లజ్కయాగి పర్వతోపమః. ౪

రాహుముఖవిముక్తుడగు మూర్ఖుడు దేహాశయనః జీవజీవి
జోగొట్టి ప్రకాశించునట్లు రాముడు వానరసమాహుంబుడగు యుద్ధమునఁ
గుంభకర్ణుని వధించి యొక్కరూపివ్యవేశమున ప్రకాశించెను. ౧౬౪

వానరులందఱు భయంకరపరాక్రముడును దుర్బయుడు నగు కుంభ
కర్ణుడు నిహతుడగుటకు వికసితంబులగు కరులుంబులందఱు ముఖంబులతో
నొప్పయఁ జరచునంకువులను కుంభకర్ణ పథసూచంబగు నివృత్తినిొందిన రామునిం
బూజించిరి.

భరతునియన్నయగు రాముడు దేవసమూహములను మర్దించువాడును
మహాయుద్ధంబుల నన్నిటిని ఆవలీలగా జయించినవాడునగు కుంభకర్ణుని
యుద్ధంబున వధించి వృత్రాసురునివధించిన జీవేంద్రునిచిగి మిక్కిలి గూఢసంతో
షంబు నొందెను. ౧౬౬

ఇది యటువదియవవర్గము.

అటువదియొనిమిదవవర్గము

రాక్షసులు కుంభకర్ణుడు మహాపరాక్రమకాలియగు రామునిచే నిహ
తుడగుటను జూచి రాక్షసాధీశ్వరుడును రావణునికిం దెలిసిరి. ౧

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! మృత్యుసమానుడగునాకుంభ
కర్ణుడు వానరసేనసంతయు జయించియొక బెక్కువానరులను భక్షించియొక
దుదకుమరణంబునొందెను. ౨

కుంభకర్ణుడు కొంచెముసేపు పరాక్రమించి వానరులనెల్లఁ దవంపఁ
జేసి రామలేఖంబున వడఁగెను.

పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునికి శేటరము అధికముగా నెత్తురుగాఱు
మొండెమునగము అగాధమగు నమృతములొక బ్రవేశించి మిగతనూపట్టు
చును కల లంకాద్వారంబు నడ్డగించియును భయంకరంబై యున్నది. ౩, ౪

కుమ్భకర్ణ సవ భ్రాతౄణా కామత్ స్థశుపీఠః,
లగ్నాభూతో వికృతో దావదగ్ధ ఇవ ద్రుమః.

౫

తం శ్రుత్వా నిహతం పథ్యే కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
రావణ శ్శోకసంతప్తో ముమోహ చ పసాత చ.

౬

పితృశ్శం నిహతం శ్రుత్వా దేవాస్తానరాస్తకౌ,
త్రిశిరా శ్చాతికాయ శ్చ రురుదు శ్శోకపీఠిః.

౭

భ్రాతృం నిహతం శ్రుత్వా రామేణాక్లిప్తకర్షణా,
మహోదరమహాపార్శ్వ శ్శోకాక్రాంతా బధూవతుః.

౮

తతః కృచ్ఛాత్ సమాసాద్య సంజ్ఞాం రాక్షసపుజ్యః,
కుమ్భకర్ణవధా ద్దీపో విలరాప సరావణః.

౯

హాసి! రిపుదర్పఘ్న! కుమ్భకర్ణ! మహాబల!

త్వం మాం విహాయ వై దైవా ద్యాతోఽసి యమసాదనమ్.

మమ శిల్య మనుధ్యోత్య బాన్ధవానాం మహాబల!

శత్రునైశ్చం ప్రణావైశ్చ స్త్వం మాం సన్త్యజ్య గచ్ఛసి. ౧౧

ఇదానీం ఖల్వహం నాస్తి యస్య మే దక్షిణోభుజః,
పతితో యం సమాశ్రిత్య న బిభేషి సురాసురాన్.

౧౨

కథ మేవం విధో వీరో దేవదానవనర్పహా,

కాహ్నిరుద్రప్రతిమో రణే రామేణ వై హతః.

౧౩

యస్య తే వజ్రనిష్పేషో న కుర్యా ద్వ్యుసనం సదా,

స కథం రామబాణార్తగ స్రుస్తోఽసి మహీతలే.

౧౪

ఏతే దేవగణా స్సార్థ మృషిభిర్గగనేఽస్థితాః,

నీశముడు మాభక్త్యుడు రాజబాణులచే దావాన్నిదగ్ధులగు
వృక్షులగుని వికృతముగా విచారించుకొనినాడు. అని రాక్షసుల
రాజునకు తెప్పిరి.

రాజుడు మహాబలశక్తి కుభక్త్యుడు చంద్రుని నిహతుడగు
టకు బరహునిభుక్తి మూర్ఖునిని నేలబడెను.

దేవాభక్తుడును సరావళుడును ద్విశిరుడును అతికాయుడును
వివరణచుట్టుట విని దుఃఖపడితలయు రోదనముగాంచిరి.

మహాదరమహాపాత్ములు కరుణతోదరుడగుకుభక్త్యుడు రామునిచే
వధింపబడినాడని తెలిసిపరదుఃఖులయిరి.

అశరాక్షనశ్రేష్ఠుడగు సారాజుడు ఎట్టకేలకు మూర్ఖజీతి మాభ
క్త్యవధంబు దలచుకొని దీరుడై యాప్తవారమున నివేదించెను.

అయ్యో! వీరుడవు, శత్రుగర్వు బడచువాడవు, మహాబలశక్తి నగు
కుభక్త్యుడా! నీవు దైవకంఠున నిష్ఠుడు నన్నవిడిచి యమలోకము
నొందినావుగాదా.

మహాబలశక్తి కుభక్త్యుడా! నీవు సామగ్ధులు బంధువులదుఃఖ
మును దీర్చకయే యొక్కడవే శత్రువులంజయించి నన్నవిడిచిపెట్టి పోవు
చున్నావెమి!

నేను దేని నాశ్రయించి దేవాసురులకు భయపడకుమనో ఇట్టి నా
దక్షిణభుజము వడిపోయినందున నే నివృత్తు వధించబడితిని.

ఇట్టి మహావీరుడును దేవదానవులగర్వు బడచినవాడును కాలాన్ని
దుద్రసమానుడు నగుకుభక్త్యుని యుద్ధమున రాముడెట్లు వధించినాడు?

నీకు వజ్రాయుధము వ్రేటును ఎంతమాత్రము నాయునము గలిగిండు
జాలదు. ఇట్టి నీవు ఎట్లు రాజబాణులచే బీడితుడవై నేలబడి నిద్రించు
చున్నావు?

ఇదిగో దేవతలదలు ఋషులతోఁగూడ సాకాశంబున జేరి యుద్ధం

నిహతం త్వాం రణే దృష్ట్వా నిదదన్తి ప్రహర్షితాః. ౧౫

ధ్రువ మద్యైర సహృష్టా లబ్ధలక్షాగి స్తవన్తమాః,
అరోక్ష్యన్తి హి దుర్గాణి లజ్కాద్వారాణి సర్వశః. ౧౬

రాజ్యేన నాన్తి మే కార్యం కిం కరిష్యామి సీతయా,
కుమ్భకర్ణవిహీనస్య జీవితే నాన్తి మే గతిః. ౧౭

యద్యహం భ్రాతృహన్తారం న హన్తి యుధి రాఘవమ్,
నను మే మరణం శ్రేయో న చేదం వ్యర్థజీవితమ్. ౧౮

అద్యైర తం గమిష్యామి దేశం యత్రాజో మమ,
సహి భ్రాతృహన్ సముశ్చ్యజ్య త్మణం జీవిత ముశ్శహే. ౧౯
దేవా హి మాం హసిష్యన్తి దృష్ట్వా పూర్వాపకారిణమ్,
కథ మిన్ద్రిం జయిష్యామి కుమ్భకర్ణ! హతే త్వయి. ౨౦

తదిదం మా మనుస్రాప్తం విభీషణవచశ్శుభమ్,
యదజ్ఞానాన్తయా తస్య న గృహీతం మహాత్మనః. ౨౧
విభీషణవచో యావ త్కుమ్భకర్ణప్రహస్తయోః,
వినాశోఽయం సముశ్చన్నో మాం వ్రీడయతి దారుణః. ౨౨

తస్యాయం కర్తణగి ప్రాప్తో విపాశో మమ శోకదః,
యన్తయా థార్తిక శ్రీమూన్ స నిరస్తో విభీషణః. ౨౩

ఇతి బహువిధ మాకులాన్తరాత్మా
కృష్ణా మతీవ విలస్య కుమ్భకర్ణమ్,

ఋన నిహంతుడవగు నిన్నుంజూచి పరమసంతోషంఁబున సింహాసాదంబులు
గావించుచున్నారు. ౧౫

పరమసంతుష్టులగు వానరులు ఆపనరంబుంజూచుకొని యిప్పుడే యెట్టి
వారికిని బొందనలవిగాని లంకాద్వారంబుల నారోపింతురు. ఇది నిశ్చ
యము. ౧౬

నాకు ఇంక రాజ్యములోనే పనిలేదు; ఇంక నీతతో నేమిచేయఁ
గలను? కుంభకర్ణుని విడిచి నేను జీవించియు నుండఁజాలను. ౧౭

నేను నాతమునింజూపిన రాముని యుద్ధంబున పథింపఁజాలనేని నాకును
మరణంచే మంచిది; వ్యర్థమయిన బ్రతు కెంతమాత్రము మంచిదిగాదు. ౧౮

ఇప్పుడే నాతముడు పోయినచోటికిఁ బోయెదను; నాతమునివిడిచి
నేను నిమిషమయినను బ్రతికియుండనొల్లను. ౧౯

దేవతలు మున్ను తమ కపకారముగావించిన నన్నుంజూచి యిప్పుడు
ఎగతాళిసేయుదురు; కుంభకర్ణుడా! నీవు హతుడవైతివే; ఇంక నేను దేవేంద్రు
నెట్లు జయింతును? ౨౦

మహాత్ముడగు విభీషణుడు చెప్పిన మంత్రశకరంబగుమాట యిప్పుడు
నాకు యథార్థముగా సంభవించినది; మున్ను ఆశ్చానంబున నతనిమాట విన
నైతిని. ౨౧

ఇట్లు భయంకరముగా ప్రహస్తుడును గుంభకర్ణుడును నాశంబు
నొందుటవలన విభీషణుడు చెప్పినమాటయిప్పు డెంతయునామనస్సును బీడించు
చున్నది. ౨౨

నేను మున్ను పరమధార్మికుఁడును శ్రీమంతుఁడునగు నాభీషణునిం
దఱిమిఁజొట్టితివే; ఆతప్పుయొక్కఫల మిది యీదుఃఖిరూపంబున నాకనుభవం
బునకు వచ్చినది. అని రావణుడు విలపించెను. ౨౩

రావణుడు కుంభకర్ణుమరణంబువని యీప్రకారంబున నానావిధగ
బుల దీనంబుగా మిక్కిలియు విలపించి యంత దుఃఖంబు నహింపఁజాలక

నృపత దథ దశాననో భృశార్త

స్త మనుజ మిన్దోరిపుం హతం విసిత్వా.

౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽప్తపక్షి తమస్సర్గః. ౬౮.

ఏ కో న స ప్త తి త మ స్స ర్గః.

ఏవం విలపమానస్య రావణస్య దురాత్తనః,

శ్రుత్వా శోకాభిత్తస్య త్రిశిరా వాక్య మబ్రవీత్.

౧

ఏవ మేవ మహావీర్యో హతో న స్తాత మధ్యమః,

నతు సత్పురుషా రాజ! నిలపన్తి యథా భవాన్.

౨

నూనం త్రిభువనస్యాపి పర్యాప్త స్త్వమసి ప్రభో!

స కస్తా త్ప్రకృత ఇవ శోచస్యాన్తాన మిదృశమ్.

౩

బ్రహ్మదత్తాఽస్తి తే శక్తిగ కవచ స్సాయుకో ధనుః,

సహస్రఖరసంయుక్తో రథో మేఘస్వనో మహాన్.

౪

త్వయాఽసక్ష్విశస్త్రేణ విశస్తా దేవదానవాః,

స సర్వాయుధసమ్మన్నో రాఘవం శాస్తు మర్హసి.

౫

కామం తిష్ఠ మహారాజ! నిర్గమిష్యామ్యహం రణమ్,

ఉద్ధరిష్యామి తే శత్రూన్దరుడగ పన్నగా నివ.

౬

శమ్భరో దేవరాజేన నరకో విష్ణునా యథా,

తథాఽద్య శయితా రామో మయా యుధి నిపాతితః.

౭

మూర్ఖుడై నేలంబడెను.

౫౪

ఇది యజురియెనిమిదవస్తవము.

అటువదితొన్నిరవస్థము

త్రిశిరుడు ఇట్లు శోకాక్రాతుడై విలపించుచున్న దురాత్ముడగు రావణుని నిలాపంబు నిని యాట్లని చెప్పెను. ౧

రావణుడా! మానడిమితండ్రియగు కుంభోద్భుడు నీవుచెప్పిన ట్లమిత పరాక్రమకాలి. సందేహములేదు! ప్రవయోగంబున హతుడయ్యె. అయితే నీయట్లు పెద్దలు ఎంతమాత్రము విలపించరు. ౨

రాక్షసనాయకుడగు రావణుడా! నీవొక్కడవే ముల్లోకంబులను సాధింపజాలుదువు. అట్టి నీవు నిన్నగుఱించి ప్రాకృతునియట్లు నిల దుకిలిం చెదవు! ౩

నీకు బ్రహ్మచేవుఁ దొసంగిన శక్తియు కవచంబును బాణంబును ధనుస్సు వేయిగాడిదలతోఁ గూడినదియు మేఘగర్జనంబువంటి ధ్వనిగలదియునగు మహారథంబునుం గలవు. ౪

ఒకప్పుడు నీవు ఆయుధంబేమియు లేకయే దేవతలను దానివులనుం గూడ జయించియున్నావు, అట్టి నీవు సమస్తాయుధంబులతోఁగూడి రామునిం జయింపఁగలవు. ౫

రాక్షసమహారాజుడవగు రావణుడా! నీ పూరికయందుము. నేను యుద్ధమునకుఁ బోయెదను. గరుత్మంతుడు వర్షముల నళింపఁజేయునట్లు నీ శత్రువులనందఱు నళింపఁజేసెదను. ౬

దేవేంద్రుడు శంఖరాసురునింబోలె విష్ణుచేవుడు వరకాసురుంబోలె శనిప్పుడు యుద్ధంబున రామునిం బడవైచెదను. అని త్రిశిరుడు రావణు నితోఁ జెప్పెను. ౭

శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః,
పునరాత మివాత్మానం మృతే కాలచోదితః.

౮

శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం దేవాన్తకనరాస్తకౌ,
అతికాయశ్చ తేజస్వీ బభూవు గుర్ధహరితాః.

౯

తతోఽహ మహమిత్యేన గజ్జన్తో నైరృష్యభాః,
రావణస్య సుతా వీరా శ్చ క్రతుల్యపరాక్రమాః.

౧౦

అన్తరిక్షగతా సుర్యే సర్వే మాయావిశారదాః,
సర్వే త్రిదశదర్పమా సుర్యే చరణదుర్జయాః,

౧౧

సర్వే మబలసమ్పన్నా సుర్యే విస్తీర్ణ కీర్తయః,
సర్వే సమర మాసాద్య న శ్రూయంతే పరాజితాః.

౧౨

దేవై రపి సగన్ధర్వై సుకిన్మమహోరగైః,
సర్వైస్త్రవిదుషో వీరాసుర్యే యుద్ధవిశారదాః.

౧౩

సర్వే ప్రవరవిజ్ఞానా సుర్యే లబ్ధవరాస్తకా,
స తైస్తదా భాస్కరతుల్యవర్చనైః

పుత్రై ర్వృత శ్చ శ్రుబలప్రమర్దనైః.

౧౪

రరాజ రాజా మఘవాన్యథామరై

ర్వృతో మహాదానవదర్పనాశనైః,

స పుత్రాన్ సంపరివృజ్య భూషయిత్వా చ భూషణైః.

౧౫

ఆశీర్భిశ్చ ప్రశస్తాభిగి ప్రేషయామాస సంయుగే,

యుద్ధోన్మత్తం చ మత్తం చ భ్రాతరా చాపి రావణః.

౧౬

రక్షణార్థం కుమారాణాం ప్రేషయామాస సంయుగే,

తేఽభివాద్య మహాత్మానం రావణం రిపురావణమ్.

౧౭

శృత్వా ప్రదక్షిణం చైవ మహాకాయాగి ప్రతస్థితే,

రాక్షసరాజుండగు రావణుడు త్రిశునిగాటను విని కాలబోధకుఁ
డగుటచేసి తన్నుఁ బుష్కన్తహస్తాంతోఁజ్ఞు కలుచుపెను. ౧

రాక్షసశ్రేష్ఠులగు శేవాంశకుండును నవాతమండును పరాక్రమశాలి
యగు నతికాయుండును ద్రిశునిగాటను విని నేను యుద్ధమునకుఁ బోయె
దను నేను బోయెదను యుద్ధమునకని యుద్ధోత్సాహమున గర్జించిరి. ౨

రావణునిపుత్రులందఱు మహాపరాక్రమశాలులు, పరాక్రమమున
దేవేంద్రునకు సరివచ్చువారలు. ౩

రావణునికొడుకులందఱు అకాశగతులయి యుద్ధమునమువారలు.
అందఱు మాయలంబుడితులు. అందఱు దేవతలగర్వం జడంచువారలు.
అందఱును యుద్ధమున జయింప నలవిగానివారలు. ౪

అందఱును మహాబలశాలులు. అందఱును అధికమయిరీతిగలవారలు.
అందఱును యుద్ధమునందు గంధర్వులును గిన్నరులును మహోరగులును దేవ
తలును ఒక్కపెట్టచచ్చినను బరాజయము నొందనివారలు. ౫

అందఱును బుడితులు. వీరులు. అందఱు యుద్ధనరులు. అందఱును
ఉత్తమమయిన కాస్త్రజ్ఞానముగలవారలు. అందఱును పరబలముగలవారలు. ౬

అప్పు డారాక్షసరాజుండగు రావణుడు సూర్యతేజస్కులును శత్రు
బలముల మర్దించువారలుడగు కొడుకులచే బలిపెట్టితుండై దానవులగర్వం
బడంచుట్టి దేవతలచే బలివృతుడగు దేవేంద్రునిభంగిఁ బ్రకాశించెను. ౭

ఆ రావణుడు కొడుకులను గవులింపఁజొని భూషణముల నలంకరించి
ప్రకృస్తంబులగు చాక్రీచనంబు లొసఁగి యుద్ధమునకుఁ బంపెను. ౮

రావణుడు యుద్ధమున గొడుకులకు రక్షణార్థముగా తనతమ్ములయిన
మహాదరమహాపార్శ్వలం బంపెను. ౯

మహాకాయులగు నా రాక్షసులు మహాత్ముడును శత్రువులనేడ్పించు
వాడు నగురావణునకు నమస్కరించి ప్రవక్షింబుచేసి యుద్ధమునకుఁ
బోయిరి. ౧౦

సర్వాపధిభి ర్ధనైశ్చ సమాలభ్య మహాబలాః, ౧౮

నిర్జగ్ను రై ర్విరృతశ్రేష్ఠా షడేతే యుద్ధకాక్షిణః,

త్రిశిరా శ్చాతికాయశ్చ దేవాస్తకసరాస్తకా. ౧౯

మహోదరమహాపార్శ్వ నిర్జగ్నుః కాలచోదితాః,

తత స్సుదర్శనం నామ కీలజీమూతసన్నిభమ్. ౨౦

విరావతికులే జాత మారురోహ మహోదరః,

సర్వాయుధసమాయుక్తం తూణీభిశ్చ స్వలంకృతమ్. ౨౧

రరాజ గజమాస్థాయ సవితేవాస్తమూర్ధని,

హయోత్తమసమాయుక్తం సర్వాయుధసమాకులమ్, ౨౨

ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం త్రిశిరా రావణాత్మజః,

త్రిశిరా రథ మాస్థాయ విరరాజ ధనుర్ధరః. ౨౩

సవిద్యదుల్క శ్చైలాగ్రే సేన్ద్రచాప ఇవామ్బుదః,

త్రిభిగ కిరీటై శ్శుశుభే త్రిశిరా స్స రథోత్తమే. ౨౪

హిమవానివ శైలేన్ద్ర స్త్రీభిగ కాశ్చినపర్వతైః,

అతికాయోఽపి తేజస్వీ రాక్షసేన్ద్రసుత స్తదా. ౨౫

ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం శ్రేష్ఠ స్సర్వధనుష్ఠతామ్,

సుచక్రాక్షం సుసంయుక్తం స్వసుకర్షం సుకూబరమ్. ౨౬

తూణీబాణాసనై ర్దిష్టం ప్రాసాసిఃపహులమ్,

మహాబలశాలులగు రాక్షసోత్తము లీయార్ద్వరులు ఆయుధప్రహారంబుల దప్పించునట్టి యౌషధులను నానావిధసుగంధములను బూసికొని యుద్ధోత్సాహంబున వెడలిరి. ౧౮

ప్రిశీరుడును అనికాయుడును దేవాంతకుడును సరాంతకుడును మహాదరుడును మహాపార్శ్వుడును ఈ యార్ద్వరును గాలచోదితులయి యుద్ధంబునకు వెడలిరి. ౧౯

అంత మహాదరుడు విరావతకులంబునఁ బుట్టినదియు నల్లనిమేఘంబు వంటిదియునగు గజంబు నాలోహించెను. ౨౦

అమృతహాదరుడు సమస్తాయుధములతోను ఆములపాదులతోను నొప్పుచున్న గజంబు నాలోహించి యందు అత్తగిరియందు సూర్యునిఁగిది విసాగోన్నఖండై యొప్పుచుండెను. ౨౧

రావణపుత్రుడగు ప్రిశీరుడు ఉత్తమాశ్వంబులు పూన్చినదియు సమస్తాయుధంబులతోనుం గూడినదియునగు నుత్తమరథము నాలోహించెను. ౨౨

కాంచనచిత్రంబగు ధనుస్సుదాల్చి రథగతుడై యున్న ప్రిశీరుడు మేఘపులతోను కొఱుపులతోను ఇంద్రధనుస్సుతోనుం గూడి వర్షకళిభరంబుపై నున్న మేఘంబుకై వడిఁ దేజొల్లెను. ౨౩

ఆ ప్రిశీరుడు ఆయుధైత్తమరథమునందు మూడుతలలందును మూడు కిరీటములుగలవాడై మూడుబంగారుశిఖరములు గల వర్షతరాజం బగు హిమవత్పర్వతంబుకరణిఁ బ్రకాశించెను. ౨౪

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియు ధనుర్ధరుల యందఱిలో నుత్తముఁడు నగురాక్షసరాజపుత్రుడైన యనికాయుడు మంచితక్రములును కన్నులును గలదియు మిక్కిలియు దృఢంబును కాండిక్రిందఁదగిలించియు మ్రానితోఁగూడినదియు నొగతోఁగూడినదియు అములపాదులతోను ధనుస్సులతోను నొప్పుచున్నదియు ఈఁడెలు ఖడ్గములు ఇనుపగుదియలు మొదలగు వానితో నిండియుండునదియునగు నుత్తమరథంబు నాలోహించెను. ౨౫, ౨౬

స కాశ్చనవిచిత్రేణ మకుటేన విరాజితా. ౨౭

భూషణైశ్చ బభౌ మేరుగి కిరణై రివ భాసయన్,
స రరాజ రథే తస్మి న్నాజసూనుర్నహాబలః. ౨౮
వృతో నైర్మతశాద్ధూలై ర్వజ్రపాణి రివామరైః,

హయ ముచ్చైశ్శృంగ ప్రఖ్యం శ్వేతం కనకభూషణమ్. ౨౯
మనోజవం మహాకాయ మారురోహ నరా న్లకః,

గృహీత్వా ప్రాస ముల్కాభం విరరాజ నరా న్తకః. 3౦
శక్తి మాదాయ తేజస్వీ గుహ శ్శిఖగతో యథా,
దేవాన్తక స్సమాదాయ పరిఘం వజ్రభూషణమ్. 3౧
పరిగృహ్య గిరిం దోర్భ్యం వపు ర్విక్లా ర్విడమ్భయన్,

మహాపార్శ్వో మహాకాయో గదా మాదాయ వీర్యవాన్,
విరరాజ గదాపాణిగ కుటేర ఇవ సంయుగే,
ప్రతస్థిరే మహాత్మానో బలై రప్రతిమై ర్వృతాః. 3౩
సురా ఇవామరావత్యా బలై రప్రతిమై ర్వృతాః,
తా న్లజైశ్చ తురంగై శ్చ రథై శ్చామ్బుదనిస్సనైః. 3౪
అనుజగ్తు ర్మహాత్మానో రాక్షసాగి ప్రవరాయుధాః,

తే విరేణు ర్మహాత్మానగ కుమారా సూర్యవర్చసః. 3౫
కిరీటిన శ్చియా జుష్టా గ్రహా దీప్తా ఇవామ్బరే,

ప్రగృహీతా బభౌ తేహం శస్త్రాణా మావలి స్సితా. 3౬
శారదాభ్రప్రతీకాశా హంసావళిరివామ్బరే,

ఆయతికాయుడు దేదీప్యమానఁబగు బంగారుకిరీటాబుచేతను భూషణంబులచేతను కిరణాబులచేఁ బ్రకాశించు మేరుపర్వతంబుకైనడిఁ దేజులైను.

మహాబలకాలియగు రాక్షసరాజపుత్రుఁ డాయతికాయుడు దేవతలచే దేవేంద్రుఁడుంబోలె రాక్షసవీరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై ఆ రక్షంబున సెంత గుఱు బ్రకాశించుచుండెను. ౨౮

నరాంతకుఁడు ఉత్తైశ్వర్యవస్తుతో సమానమయినదియు కాంచన భూషణంబులచే నలంకృతంబును మనోవేగంబును మహాకాయాబు నగు శ్వేతాశ్వంబు సారోహించెను. ౨౯

నరాంతకుఁడు ఆశ్వగతుఁడై కొఱవినంటి ప్రాసమును గ్రహించి నెమలి మీఁద శక్తిధరుఁడై యుండు కుమారస్వామిపగిదిఁ బ్రకాశించెను. ౩౦

దేవాంతకుఁడు వజ్రములచే నలంకృతమయిన పరిఘమును శేతులం బట్టుకొని సముద్రమధనమవ్వడు మందరపర్వతమును వహించియుండు విష్ణు దేవునికరణిఁ బ్రకాశించెను. ౩౧

మహాకాయుడును మహాపరాక్రమకాలియు నగుమహాపార్శ్వుఁడు గద చేతంబట్టి యుద్ధంబున గదాధరుఁడగు కుబేరునిభంగిఁ బ్రకాశించెను. ౩౨

దేవతలు గొప్పసేనలతోఁగూడి యమరావతినుండి తరలునట్లు మహాబలకాలులగు నారాక్షసవీరులు గొప్పసేనలం గూడి లంకాపురంబునుండి వెడలిరి.

మహాబలకాలులగు రాక్షసులు ఉత్తమా యుద్ధములందాల్చి కొందఱు గజంబులను గొందఱు అశ్వంబులను గొందఱు మేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగల రక్షంబులను సారోహించి యిమ్మహోదరాదుల వెంబడించి నడచిరి. ౩౪

మహాబలకాలులగు సూర్యునకుంబోలె పర్వస్సుగలవారలును కాంతి మాతులనగు నారాక్షసకుమారులు ఆకాశంబున వెలుగుచుండు గ్రహంబుల మాడ్కి దేజరిల్లుచుండిరి. ౩౪

కారదమేఘంబులకైనడి ధవళంబుగానుండు నారాక్షసుల యాయుధ పక్షికి యాకాశంబునం దీరిన హంసపక్షులపక్షికివలెఁ ప్రకాశించినది. ౩౬

మరణం వాపి నిశ్చిత్త్య శత్రుణాం వా పరాజయమ్. 32

ఇతి కృత్వా మతిం వీరా నిర్జగ్తు స్సంయుగార్థినః,
జగర్జు శ్చ ప్రణేదు శ్చ చిక్షిపు శ్చాపి సాయకాన్. 33
జగ్రహుశ్చాపి తే వీరా నిర్యాన్తో యుద్ధదుర్తదాః,

క్షేల్వితాసోఽటనినదై శ్చచాల చ వసున్ధరా. 34
రక్షసాం సింహనాదై శ్చ పుసోఽటేవ తదామ్బరమ్,

తేభినిష్క్రమ్య ముదితా రాక్షసేంద్రా మహాబలాః. ౪౦
దదృశు ర్వానరానీకం సముద్యతశిలానగమ్,

హరయోఽపి మహాత్తానో దదృశు ర్నైర్మతం బలమ్. ౪౧
హస్త్యశ్వరథసమ్బాధం కిక్షిణీశతనాదితమ్,
వీలజిమూతసజ్కాశం సముద్యతమహాయుధమ్. ౪౨
దీప్తానలరవిప్రత్యై స్సర్వతో నైర్మతై ర్వృతమ్,

త ద్దృష్ట్వా బల మాయాన్తం లబ్ధలక్ష్యే ప్లవణ్ణమాః. ౪౩
సముద్యతమహాశైలా స్సంప్రణేదు ర్తహాబలాః,

అమృష్యమాణా రక్షాసీ ప్రతివర్తంతి వానరాః. ౪౪
తత స్సముద్ఘటతం నిశమ్య
రక్షోగణా వానరయూథపానామ్,
అమృష్యమాణాః పరహర ముగ్రం
మహాబలా భీమతరం వినేదుః. ౪౫

ఆ రాక్షసులు “శత్రువులనైనను జయింపవలెను, లేక యుద్ధంబున మరణింబునేని బొందవలెను” అని నిశ్చయించి పోయిరి. ౩౭

పరాక్రమవంతులగు నా రాక్షసులు ఈ ప్రకారము నిశ్చయించి యుద్ధార్థులయి వెడలిపోయిరి.

పరాక్రమశాలులును యుద్ధదుర్బులునగు నా రాక్షసులు యుద్ధ భూమికిఁ బోవుచు గర్జించిరి, సింహనాదములు గావించిరి, శత్రువులను గుఱించి యాక్షేపవచనంబులాడిరి, బాణంబులు బట్టిరి. ౩౮

ఆప్పుడు ఆ రాక్షసుల యజువులచేతను భుజాస్ఫూలనధ్వనులచేతను భూమి చలనంబునొండెను; వారల సింహనాదంబులచే నాకాశంబు పగులు నట్లుండెను. ౩౯

మహాబలశాలులగు నా రాక్షసవీరులు అట్లు పరమసంతోషంబున యుద్ధోత్సాహంబు గడలుకొనంబోయి పెరుకాల్లుచు వృక్షంబును బట్టుకొని యుద్ధసన్నద్ధంబై యున్న వానరసైన్యముం జూచిరి. ౪౦

మహావీరులగు వానరులు గజాశ్వరథసంకీర్ణంబును రథంబులందలి చిహ్న గంటలచే మ్రోగుచున్నదియు మహాయుధముల ధరించి యంశటకు మండు చున్న యగ్నిహోత్రముతోను సూర్యునితోను సమానులయిన రాక్షసవీరులతోఁ గూడి నల్లనిమేఘంబువలె వచ్చుచున్నదియు నగు నా రాక్షససైన్యమును జూచిరి. ౪౧, ౪౨

మహాబలశాలులగు నవ్వానరులు వచ్చుచున్న యారాక్షససేనంజూచి తమపరాక్రమంబుఁ జూపుట కవకాశము దొరకినదని సంతుష్టులయి మహాతైలంబులంగొని సింహనాదంబులు చేసిరి. ౪౩

వానరులు రాక్షసులంజూచి యోర్వంజ్వాలక గర్జించుచుండిరి. ౪౪

అంత మహాపరాక్రమశాలులగు నారాక్షసులు వానరవీరుల సింహనాదధ్వని విని వారి సంతోషము సహించఁజాలక మఱియు భయంకరముగా గర్జించిరి. ౪౫

తే రాక్షసబలం ఘోరం ప్రవిశ్య హరియనాథపాః,
విచేరు దుద్యతై శ్చైవైర్నగా శ్శిఖరిణో యథా. ౪౬

కేచి దాకాశ మావిశ్య కేచి దుర్వాన్యం ప్లవజ్గమాః,
రక్షసైస్సన్యేషు సంక్రుధ్ధా శ్చేరు ద్ద్రిమశిలాయుధాః. ౪౭
ద్రుమాంశ్చ విఫులస్కున్ధాః గృహ్య వానరపుజ్గవాః,

తద్మూర్ధ మభవ ద్ధోరం రక్షో వానరసంకులమ్. ౪౮

తే పాదపశిలా శ్చైవై శ్చక్రు ర్వృష్టి మనూపమామ్,
బాణౌమై ర్వార్యమాణాశ్చ హరయౌ భీమవిక్రమాః. ౪౯

సింహనాదా న్వినేదు శ్చ రణే వానరరాక్షసాః,

శిలాభి శ్చూర్ణయామాసు ర్భాతుధానాః ప్లవజ్గమాః. ౫౦

నిజఘ్ను స్సంయుగే క్రుధ్ధాః కవచాభరణావృతాః,
కేచి ద్రథగతా స్త్విరా న్నజవాజిగతానపి. ౫౧

నిజఘ్ను స్సహసాఽఽప్లత్య యాతుధానాః ప్లవజ్గమాః,
శైలశ్మజ్ఞాచితాఞ్శ్చ ముష్టిభి ర్వాన్తలోచనాః. ౫౨

చేరుగి వేతు శ్చ నేదు శ్చ తత్ర రాక్షసపుజ్గవాః,

రాక్షసాశ్చ శరై స్తీక్ష్ణై ర్భిభిదుగి కపికుఞ్జరాః. ౫౩

శూలముద్గరఖడ్గై శ్చ జఘ్నుగి ప్రాసైశ్చ శక్తిభిః,

ఽన్యోన్యం పాతయామాసుగి పరస్పరజయైషిణః. ౫౪

రిపుశోణితదిగ్ధాఞ్చ సత్ర వానరరాక్షసాః,

ఆవానరపీఠము భయంకరాకారంబగు రాక్షససేనం ప్రవేశించి వర్ష తంబులఁ బట్టుకొనియుండి టచే శిఖరంబులతో నొప్పుచున్న వర్షతంబులకరణిఁ బ్రకాశించిరి. ౪౬

తాళ్ళను వృక్షములను ఆయుధములుగాఁగొని యుద్ధంబు గావించు నట్టి యావానరులు పెద్దపెద్దవృక్షంబులను గ్రహించి వరమశ్రుద్ధులయి కొందఱాకాశంబునొందియు కొందఱు భూమిపైనుండియు రాక్షససైన్యంబుల విహరించిరి. ౪౭

ఆప్పుడు రాక్షసులకును వానరులకును యుద్ధము భయంకరముగా జరిగెను. ౪౮

భయంకరపరాక్రమకాలులగు నావానరులు, రాక్షసులు ప్రయోగించు బాణసముహములచే సెంతయు వారింపఁబడియు, నిలువక రాక్షసులపై వృక్షంబులను తాళ్లను బర్షతంబులను ఆసదృశముగాఁ గురిపించిరి. ౪౯

వానరులును రాక్షసులును యుద్ధోత్సాహంబు గదుర యుద్ధమునందు సింహాసాదంబులం గావించిరి.

వానరులు రాక్షసులను తాలచేమోది చూర్ణముగావించిరి. ౫౦

కొందఱు వానరులు యుద్ధంబున సంక్రద్ధులయి వైకెగిరి రథంబులను గుఱ్ఱంబులను వినుఁగులను ఆరోపించియున్న శవచంబులఁ దొడిగినవారలును ఆభరణాలంకృతులు నగు పరాక్రమవంతులయిన రాక్షసులం జంపిరి. ౫౧

ఆ యుద్ధంబున రాక్షసోత్తములు పయిఁబడియుండు పర్వతశిఖరము లతోఁగూడిన దేహములుగలవారలయి పిడికిటిపోటులచే బైటికి వెదలివచ్చిన కండ్లతోఁ దిరుగుచు నేలంబడి యఱచిరి. ౫౨

రాక్షసులు కఱకుబాణంబులను శూలంబులను ముద్గరంబులను భద్రంబు లను బ్రాసంబులను శక్తులను వానరోత్తముల వధించిరి. ౫౩

ఆయుద్ధమునందు వానరులును రాక్షసులును ఓకరినొకరు జయింపఁగోరి దేహమంతయు శత్రువులశత్రుఁడదడియ నొండొరులం గొట్టుకొనిరి. ౫౪

తత శ్చైవై శ్చ ఖడ్గేశ్చ విస్ఫుమై ర్హరిరాక్షసైః. ౫౫

ముహూర్తేనావృతా భూమి రభవచ్ఛోణితాప్లుతా,

వికీర్ణపర్వతాకారై రక్షోభి రరిమర్దనైః. ౫౬

ఆసీ ద్వసుమతీ పూర్ణా తదా యుద్ధమదాన్వితైః,

ఆక్షిప్తాః క్షిప్యమాణాశ్చ భగ్నశూలాశ్చ వానరైః. ౫౭

పున ర్దృశై స్తథా చక్రు రాసన్నా యుద్ధ మద్భుతమ్,

వానరా న్వానరై రేవ జఘ్ను స్తే రజనీచరాః. ౫౮

రాక్షసా న్రాక్షసై రేవ జఘ్ను స్తే హరియూథపాః,

ఆక్షిప్య చ శిలా స్తేషాం నిజఘ్నూ రాక్షసా హరీన్. ౫౯

తేషాం చాచ్ఛిద్య శస్త్రాణి జఘ్నూ రక్షాంసి వానరాః,

నిజఘ్ను శ్చైవశూలాన్త్రై ర్భిభిదు శ్చ పరస్పరమ్. ౬౦

సింహనాదా న్వివేదుశ్చ రణే వానరరాక్షసాః,

ఛిన్నవర్తతనుత్రాణా రాక్షసా వానరై ర్హతాః. ౬౧

రుధిం ప్రస్తుతా స్తత్ర రససార మివ ద్రుమాః,

రథేన చ రథం చాపి వారణే నైవ వారణమ్. ౬౨

హయేన చ హయం కేచి న్నిజఘ్ను ర్వానరా రణే,

ప్రహృష్టచునస స్పర్శ్యే ప్రగృహీత మనశ్శిరః. ౬౩

హరయో రాక్షసా జ్ఞఘ్ను ర్ద్రిమైశ్చ బహుశాఖభిః,

తద్యుద్ధ మభవ ద్ధోరం రక్షో వానరసంకులమ్. ౬౪

అంత ముహూర్తమాత్రంబున నాయుద్ధభూమియంతయు వానర రాక్షసులు ఒకరిపైనొకరు ప్రయోగించుకొనిన పర్వతంబులచేతను కత్తులచేతను నిండి నెత్తురు నెల్లుపలయ్యెను. ౧౫

అప్పుడు యుద్ధభూమియంతయుఁ బర్వతాకారులును కత్తు మర్దనులను యుద్ధగర్వితులునగు రాక్షసుల కళేబరంబులగే నిండినది. ౧౬

వానరులు రాక్షసులను మైకెత్తిపడవేయుచు శూలాద్యాయుధంబులను విడిచి చీకాకుపటిచినను రాక్షసులు ఓడక వానరుల మీఁదికిఁ బోయి చూపరుల కాశ్చర్యము గలుగునట్లు కాశ్చంజేతులఁ బోరు గావించిరి. ౧౭

రాక్షసులు వానరులతోనే వానరులం గొట్టిరి, వానరులును రాక్షసుల తోనే రాక్షసులం బ్రహరింపుచుండిరి. ౧౮

రాక్షసులు వానరులు ప్రయోగించుకలల నొడిసిపట్టుకొని వానరులం బ్రహరించి వధించిపుచ్చిరి, వానరులును రాక్షసులచేతి యాయుధంబులం బెఱికికొని రాక్షసుల వధించిరి. ౧౯

వానరులును రాక్షసులును యుద్ధంబున పర్వతంబులచేతను శూలా ద్యాయుధంబులచేతను సరిస్పరము చేమాబు భేల్లి నెత్తురు గాఱునట్లు ప్రహరించుకొని సింహనాదంబులు గావించిరి. ౨౦

ఆ యుద్ధభూమియందు రాక్షసులు వానరులచేఁ గొట్టుఁబడినవారలయఁ కవచంబులు పగిలి కత్తివాటు వేయఁబడిన వృక్షములు పాలుగాఱునట్లు నెత్తురు గాఱిరి. ౨౧

కొండలు వానరులు యుద్ధంబునందు రథంబును వీనుఁగుచేత నేనుఁగును గుఱ్ఱంబుచేత గుఱ్ఱంబును విచిత్రంబుగాఁ ప్రహరించిరి. ౨౨

వానరు లందఱును సంతృప్తహృదయులై జాగ్రత్తలై స్థిరమయిన మనస్సు గలవారలై పెక్కుకొమ్మలు గలవృక్షములను శిలలును జేకొని రాక్షసుల వధించిరి. ౨౩

అప్పుడు రాక్షసులకును వానరులకును పోరు భయంకరంబయ్యెను. ౨౪

తురప్రేరథచన్ద్రిశ్చ భత్తైశ్చ నిశితైశ్చరైః,

రాక్షసా వానరేన్ద్రాణాం చిచ్ఛిదగ పాదపాన్ శిలాః.

౬౫

విక్షిప్తైః పక్షతాశ్చ ద్రుమై శ్చినైశ్చ సంయుగే,

హతైశ్చ కపిరక్షోభి ర్ద్ధురమా వసుధాభవత్.

౬౬

తే వానరా గర్వితహృష్టచేష్టా

స్పృహామ మాసాద్య భయం విముచ్య,

యుద్ధం తు సర్వే సహ రాక్షసై నై

ర్షానాయుధా శ్చక్ర రదీనసత్త్వాః.

౬౭

తస్మి స్ప్రిశ్చ తే తుములే విమర్దే

ప్రహృష్యమాణేషు పలీముఖేషు,

నిపాత్యమానేషు చ రాక్షసేషు

మహర్షయో దేవగణా శ్చ నేదుః.

౬౮

తతో హయం మారుతతుల్యవేగ

మారుహ్య శక్తిం నితాం ప్రగృహ్య,

నరాస్త్రకో వానరరాజనై న్యం

మహర్ణవం మీన ఇవావివేశ.

౬౯

స వానరాన్ సప్త శతాని వీరగ

ప్రాసేన దీప్తేన వినిర్భిభేద,

ఏకః క్షణేన్ద్రిశ్చ ర్షహత్తా

జఘాన సైన్యం హరిపుష్కవానామ్.

౭౦

దదృశుశ్చ మహత్తానం హయపుష్టే ప్రతిష్ఠితమ్,

చరన్తం హరినై న్నేషు విద్యాధరమహర్షయః.

౭౧

స తస్య దదృశే మార్గో మాంసశోణితకర్దమః,

రాక్షసులు అర్థచంద్రాకారబాణములచేతను బల్లెనులచేతను తీక్షణములగు నితరబాణములచేతను వానరోతములు ప్రయోగించు వృక్షములను శిలలను ఛేదించిరి. ౬౫

యథమునందు పిఠిగిపడిన పర్వతశిఖరములచేతను ఛిన్నములగు వృక్షములచేతను హతులయిన వానర రాక్షసులచేతను నిండి భూమి దుర్గమంబయ్యె.

మహాబలకాలులగు సావానరులందఱు గర్వసంతోషములతోఁ గూడిన వారలయి యథభూమినొంది నిర్భయులయి రాక్షసుల సానావిధాయుధములు వెఱికిగొని వానింగొని యారాక్షసులతోఁగూడ యథము గావించిరి.

ఇట్లు దొమ్మియధమునందు వానగులు సంతోషము నొందుటయును రాక్షసులు త్రోయఁబడటయునుజూచి మహర్షులును దేవతలును సంతోషమున నతిచిరి. ౬౬

అంశ నరాంతకుఁడు వాయు వేగంబగుగుఱ్ఱము నారోపించి తీక్షణములగు శక్తిగొని మహాసముద్రమును మత్స్యములు ప్రవేశించునట్లు వానరనైన్యమును బ్రవేశించెను. ౬౭

పరాక్రమవంతుఁడగు సానరాంతకుఁడు దీప్తంబగు శక్తిచే నేడు వందలవానరులను వధించెను; అట్లు మహాబలుఁడగు సానరాంతకుఁ డొకఁడు ఊహాత్రంబున వానరనైన్యముచుగొట్టి చీకాకుపఱిచెను. ౬౮

విద్యాధరులు మహర్షులు మున్నగువారలు గుఱ్ఱముపైఁ గూర్చుండి వానరనైన్యముల విహరించుచున్న మహాబలుఁడగు నరాంతకుం జూచిరి. ౬౯

ఆ నరాంతకునిమార్గము మాంసశోణితమయ్యెనై చచ్చి నేలంబడియొండు.

పతితైః పర్వతాకారైర్వానరై రభిసంవృతః. ౭౨

యావ ద్విక్రమితుం బుద్ధిం చక్రుః ప్లవగపుష్పవాః,
తావదేతావత్క్రమ్య నిర్భిభేద నరాంతకః. ౭౩

జ్వలంతం ప్రాస ముద్యమ్య సంగ్రామాగ్రే నరాంతకః,
దదాహ హరినైన్యాని వనానీవ విభావనుః. ౭౪

యావ దుత్పాటయామాసు ర్వృతౌన్ శైలా న్వనౌకసః,
తావ త్స్పృహతాః పేతు ర్వజ్రకృతా ఇవాచలాః. ౭౫

దితు సర్వాసు బలవా నివచచార నరాంతకః,
ప్రమృద్షన్ సర్వతో యుద్ధే ప్రావృట్కాలే యథానిలః. ౭౬

న శేకు ర్ధావితుం వీరా న స్థాతుం స్పృద్ధితుం భయాత్,
ఉత్పతంతం స్థితం యాంతం సర్వాన్వివ్యాధ వీర్యవాన్. ౭౭

ఏకేనాంతకల్పేన ప్రానేనాదిత్యతేజసా,
భిన్నాని హరినైన్యాని నిపేతు ర్ధరణీతలే. ౭౮

వజ్రనిష్పేషసమృశం ప్రాసస్యాభినిపాతనమ్,
నశేకు ర్వానరా సోసిధుం తే వినేదు ర్మహాస్వనమ్. ౭౯

పతతాం హరివీరాణాం రూపాణి ప్రచకాశిరే,
వజ్రభిన్నాగ్రకూటానాం శైలానాం పతతా మివ. ౮౦

యే తు పూర్వం మహాత్మానః కుమ్భకరేన పాతితాః,
తే స్వస్థా వానరశ్రేష్ఠా స్సుగ్రీవ ముహుఃస్థిరే. ౮౧

విప్రేక్షమాణ స్సుగ్రీవో దదర్శ హరివాహినీమ్,
నరాంతకభయత్రస్తాం విద్రవన్తీ మిత స్తతః. ౮౨

పర్వతాకారులగు వానరుల కళేబరంబులచే భయంకరంబై చూడనొప్పెను.

ఈ వానరోత్తములు పరాక్రమింపఁ దలంచినంతలో నరాంతకుఁడు దానింబెరిసి వారలు ప్రయత్నించుటకుమున్నె వారల వధింపుచుండెను. 23

నరాంతకుఁడు యుద్ధమధ్యంబున మండుచున్నట్లున్న ప్రాసంబుంబట్టు కొని దావానలంబువనంబుల దహించునట్లు వానరనైన్యంబులకు దహించెను.

వానరులు వృక్షంబులనుగాని పర్వతంబులనుగాని వెలుకునంతలోపలనే వారలు నరాంతకుని ప్రాసంబుచే బొడువఁబడినవారలై వజ్రముచే ఛిన్నంబులగు పర్వతంబులకరణి నేలంగూలిరి. 24

బలవంతుఁడగు నరాంతకుఁడు యుద్ధంబున వానరసేనల నన్నియొ మర్దించుచు వర్షాకాలవాయువువలె ఎదురులేక అన్నిదిక్కులందును సంచరించుచుండెను. 25

వానరపీరులు భయంబునఁజేసి పరుగెత్తుటకుఁగాని నిలుచుటకుఁగాని కదలుటకుఁగాని యశక్తులైరి; పరాక్రమవంతుఁడగు నరాంతకుఁడు ఎగురుచున్నవానిని నిలుచున్నవానిని పోవుచున్నవాని నందఱును ఒక్కపెట్టఁగొట్టెను.

మృత్యువుపంటిదియొ సూర్యతేజఃబునగు నాయొక్కప్రాసముచే వానరనైన్యము లన్నియు ఛిన్నములయి నేలఁబడినవి. 26

వానరులు పశ్చాద్యుధముయొక్క డెబ్బతో సమానమయిన యాప్రాసముయొక్క డెబ్బను సహింపఁజాలక మహాధ్వనిగలుగునట్లు ఆఱచిరి. 27

అప్పుడు వానరపీరులు నరాంతకునిచే బ్రాసహతులై పశ్చాద్యుధముచే ఛిన్నములగు శిఖరములగల పర్వతంబులవారి నేలఁబడిరి. 28

మున్ను కంభకర్ణునిచే మూర్ఛితులయి పడియుండిన మహాబలకాలులగు వానరోత్తములు ఈలోపల మూర్ఛకేఱి సుగ్రీవునియొద్ద నిలిచిరి. 29

సుగ్రీవుఁడు నలువ్రక్కలంజూచి నరాంతకుని భయంబున ఇట్లు పొలుచున్న వానరసేనం జూచెను. 30

విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా స దదర్శ నరాస్తకమ్,

గృహీతప్రాసమాయాంతం హయపుష్టే ప్రతిష్ఠితమ్.

౮౩

అథోవాచ మహాతేజా స్సుగ్రీవో వానరాధిపః,

కుమార మజ్గదం వీరం శక్రతుల్యపరాక్రమమ్.

౮౪

గచ్ఛ త్వం రాక్షసం వీరో యోఽసౌ తురగ మూసితః,

క్షోభయంతం హరిబలం క్షీప్రం ప్రాణైర్వియోజయ.

౮౫

స భర్తు ర్వచనం శ్రుత్వా నిష్పపాతాజ్గతస్తతః,

అనీకాన్తేఘసంకాశా న్తేఘానీకాదివాంశుమాన్.

౮౬

శైలసంఘాతసంకాశో హరీణాముత్తమోఽజ్గదః,

రరాజాజ్గదసన్నద్ధ స్సథాతురివ పుష్పతః.

౮౭

నిరాయుథో మహాతేజాగి కేవలం నఖదంష్ట్రవాన్,

నరాస్తక మభిక్రమ్య వాలిపుత్రోఽబ్రవీద్వచః.

౮౮

తిష్ఠ కిం ప్రాకృతైరేభిర్నరిభిస్త్వం కరిష్యసి,

అస్మి న్వజ్రసమస్పర్శం ప్రాసం క్షీప మమోరసి.

౮౯

అజ్గదస్య వచః శ్రుత్వా ప్రచుక్రోధ నరాస్తకః,

సందశ్య దశనై ర్ఠోషం వినిశ్చస్య భుజజ్గవత్.

౯౦

అభిగమ్యాజ్గదం క్రుద్ధో వాలిపుత్రం నరాస్తకః,

ప్రాసం సమావిధ్య తదాజ్గదాయ

సముజ్జ్వలంతం సహసోత్సరః.

౯౧

ఆ సుగ్రీవుడు అట్లు భయంబునం బరుగెత్తుచున్న తనసేనజూచి గుఱ్ఱముమీఁదఁ గూర్చుండి ప్రాసూమి చేబట్టి వచ్చుచున్న సరాంతకుఁ గనెను.

అంత గుహాపరాక్రమశాలియు వానరరాజుండగు సుగ్రీవుడు ఇంద్రుననుబోలె మహాపరాక్రమముగల యువరాజుండగు నంగదుజూచి యిట్లని చెప్పెను.

౮౪

నీవు పోయి అదిగో గుఱ్ఱముపైఁ గూర్చుండి వానరసేన సంతయుఁ జీకాకుపఱచుచున్న వీరుండగు నారాక్షసుని వధిపుము. అని సుగ్రీవుఁ డంగదునితోఁ జెప్పెను.

౮౫

అంత ఆ యంగదుడు వానరరాజుమాటకు విని మేఘసమూహమున నుండి సూర్యుండు వెడలివచ్చునట్లు మేఘాకారంబయిన వానరనైన్యమున నుండి వెడలెను.

౮౬

అనేకవర్షతముల సమూహమంతటి యాకారముగల వానరోత్తము డగు నాయంగదుడు బాహుపురులు దాల్చియుండుటచేత గై రికధాతువు లతోఁ గూడిన పర్వతంబుకరణిఁ బ్రకాశించెను.

౮౭

చాలికునూరుండగు నాయంగదుడు ఏ యాయుధంబును దీసికొనక నఖివంతములు మాత్రమే యాయుధంబులుగాఁ గలవాడై సరాంతకుని యొద్దకుఁబోయి యిట్లని చెప్పెను.

౮౮

నిలువుము; ఈయల్పవానరులతో నీకేమిచని? వజ్రసమానంబగు నీప్రాణమును నావక్షంబుపై వేయుము. అని యంగదుడు సరాంతకునితోఁ జెప్పెను.

సరాంతకుండు అంగదునిమాటను విని వండ్లచేఁ బెదవకొఱకుకొని కృష్ణవర్పమువలె నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు మిక్కిలియుం గుపితుండయ్యెను.

సరాంతకుఁ డట్లు కుపితుడై చాలిపుత్రుండగు నంగదునిమీఁదికిఁబోయి మండుచున్న ప్రాసమును గిఱిగిఱి ద్రిప్పి వేగంబున నంగదునిపై వేసెను. ౯౦

స వాలిపుత్రోఽసి వజ్రకల్పే
బభూవ భగ్నో న్యత చ్చ భూమా,
తం ప్రాస మాలోక్య తదా విభగ్నం
సుపన్ణకృత్తోఽగభోగకల్పమ్.

F. 2

తలం సముద్యమ్య స వాలిపుత్ర
స్తురజ్జమం తస్య జఘాన మూర్ధ్ని,
నిమగ్నతాలు స్ఫుటితాక్షితారో
నిష్కాస్తజిహ్వోఽచలసన్నికాశః.

F. 3

స తస్య వాజీ నిపపాత భూమా
తలప్రహరణ విశీర్ణమూర్ధా,
నరాస్తకగిక్రోధవశం జగామ
హతం తురజ్గం పతితం నిరీక్ష్య.

F. 4

సముషి ముద్యమ్య మహాప్రభావో
జఘాన శీఘ్రే యుధి వాలిపుత్రమ్,
అథాజ్ఞదో ముష్టిచిభిన్నమూర్ధా
సుప్రావ తీవ్రం రుధిరం భృశోష్ణమ్.

F. 5

ముహు ర్విజజ్వాల ముమోహ చాపి
సంజ్ఞాం సమాసాద్య విసిష్టియేచ,
అథాజ్ఞదో వజ్రసమానవేగం

సంవర్త్య ముష్టిం గిరిశృజకల్పమ్.
నిపాతయామాస తదా మహాత్మా
నరాస్తకస్యోరసి వాలిపుత్రః,
సముష్టినిష్పిష్టవిభిన్నవయోః

F. 6

జ్వాలావమచ్ఛణితదిగ్ధగాత్రః.

F. 7

అప్రాసము పజ్రసమానముగు నంగదుని పక్షస్థలముదాకి విడిగి నేలంబడెను.

వాలికుమారుడగు నాయంగదుడు గరుత్మంతునిచే భండింపబడు సర్పమువలె విడిగిపడిన యాప్రాసముంజూచి యఱచేయునెత్తి యతనిగుఱ్ఱము నెత్తిమీఁదం గొట్టెను. ౯౨

పర్వతాకారముగు నానరాంతకునిగుఱ్ఱము అంగదుని యఱచేతి దెబ్బకు తలపగిలి, దవడలు లోనికిఁబోయి, కంటిగుడ్డు పగిలి, నాలుక వెలువడ నేలం గూలెను. ౯౩

మహాప్రభావుడగు నరాంతకుడు తనగుఱ్ఱము హతమై నేలంగూలుటను జూచి పరమకుపితుడై పిడికిలి నెత్తి యద్ధంబున వాలిపుత్రుడగు నంగదుని తలపైఁ బొడిచెను. ౯౪

అంత నంగదుడు నరాంతకుని పిడికిటిపొటునకు తలపగిలి వేడివెత్తురు కార్చుచు పలుమాఱు కోపంబునొందియు మూర్ఛిల్లియు దుదకుఁ జెలివొంది నరాంతకునిబలమున కచ్చెరువు నొందెను. ౯౫

అంత మహాబలుడగు వాలికుమారుడైన యంగదుడు పజ్రముం బోలిన పర్వతశిఖరాకారంబగు పిడికిలి నలవరించి నరాంతకుని అొమ్ముపైఁ బొడిచెను. ౯౬

ఆనరాంతకుడు అంగదుని పిడికిటిపొటుచే అొమ్ముపగిలియు నలంగి యుం బైకుద్దమించు నెత్తురుదారలందోగుచు పజ్రాయుధముచే నఱుకఁబడిన

నరాస్తకో భూమితలే పపాత

యథాఽచలో వజ్రనిపాత భగ్నః.

అథాస్తరిక్షే త్రిదశోత్తమానాం

వనోకసాం చైవ మహాప్రణాదః.

౯౮

బభూవ తస్మిన్నిహతేఽగ్ర్యపీరే

నరాస్తకే వాలిసుతేన సఖ్యే,

అథాజ్ఞవో రామమనగ ప్రహర్షణం

సుదుష్కరం తత్కృతవాన్వి విక్రమమ్.

౯౯

విసిష్టియే సోఽప్యతివీర్యవిక్రమగి

పునశ్చ యుద్ధే స బభూవ హర్షితః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః. ౯౯.

సప్తతితమస్సర్గః.

నరాస్తకం హతం దృష్ట్వా చుక్రుశు రైర్మృతర్షభాః,

దేవాస్తక స్త్రిమూర్ధాచ పాలస్య శ్చ మహోదరః.

౧

ఆరూఢో మేఘసంకాశం వారణేన్ద్రిం మహోదరః.

వాలిపుత్రం మహావీర్య మభిదుద్రావ వీర్యవాన్.

౨

భ్రాతృవ్యసనసంతప్తస్తదా దేవాస్తకో బలీ,

ఆదాయ పరిఘం దీప్త మజ్గదం సమభిద్రవత్.

౩

రథమాదిత్యసంకాశం యుక్తం పరమవాజిభిః,

ఆస్థాయ త్రిశిరా వీరో వాలిపుత్ర మథాభ్యయాత్.

౪

స త్రిభి ర్దేవదర్షయై రైర్మృతేన్ద్రి రభిదుతః,

పర్వతము భంగి నేలంగూలెను.

౯౭

అంత పీఠోత్తముడగు నానరాంతకుని అంగదుడు యుద్ధమున వధిపఁగానే దేవతలును వానరులును గావించు సంతోషవర్షములు నింగిముట్టి చెలంగినవి.

౯౮

అంత నంగదుడు రామునిమనస్సునకు సంతోషముగలుగునట్లుగా దుష్కరమయిన పరాక్రమాలు చేయుటవలన మహాపరాక్రముడగు రాముడు ఆశ్చర్యమునొంది క్లాఘించెను; ఆయంగదుడును సాగుష్టాదై మరల యుద్ధసన్నద్ధుడయ్యెను.

౯౯

ఇది యటువదితొమ్మిదవసర్గము.

దెబ్బనియవసర్గము.

రాక్షసోత్తములగు దేవాంతకుడును త్రిశిరుడును మహాదరుడును నరాంతకుడు హతుడగుటకు జూచి దుఃఖింపిన నతిచిరి.

౧

మహాపరాక్రమశాలియగు మహాదరుడు మేఘరమానంబగు నుత్తమ మయిన యేరుగు నారోపించి మహాపరాక్రమశాలియగు వాలికుడు డయిన యంగదుని దఱిమెను.

౨

అట్లు బలవంతుడగు దేవాంతకుడు శోఁబుట్టువు హతుడగుటకు దుఃఖితుడై దేదీప్యమానంబగు పరిఘాటుగొని యంగదునిమీది కడఁచెను.

౩

అంత పీఠుడగు త్రిశిరుడు సూర్యబింబమువలె వెలుంగుచున్న యుత్తమాశ్వుంబులు పూసిన రథంబునెక్కి వాలిపుత్రుడగు నంగదుఁడు కైఁబోయెను.

౪

ఆ యంగదుడు అట్లు దేవతలగర్వము నణచునట్టి రాక్షసోత్తములు మువ్వరు తనమీదికి వచ్చుటజూచి పెద్దకొమ్మలుగల వృక్షంబు నొకటిఁ

వృక్ష ముత్పాటయామాస మహావిటప మజ్గదః. ౫

దేవాన్తకాయ తం వీర శ్చిక్షేప సహస్రాజ్గదః,
మహావృక్షం మహాశాఖం శక్రో దీప్తమివాశనిమ్. ౬

త్రిశిరాస్తం ప్రచిచ్ఛేద శరైః రాశీవిషోపమైః,
స నృక్షం కృష్ణ మాలోక్య ఉత్పపాత తదాజ్గదః. ౭

స వవర్ష తతో వృక్షాన్ శైలాంశ్చ కపికుంజరః,
తా నృచిచ్ఛేద సంక్రుద్ధ స్త్రిశిరా నిశితై శ్శరైః. ౮

పరిఘాగ్రేణ తా నృప్యౌ నృభజ్జ చ సురాన్తకః,
త్రిశిరా శ్చాజ్గదం వీర మభిదుద్రావ సాయకైః. ౯

గజేన సమభిదుత్య వాలిపుత్రం మహోదరః,
జఘానోరసి సంక్రుద్ధ హృదయై ర్వజ్రసన్నిభైః. ౧౦
దేవాన్తకశ్చ సంక్రుద్ధగి పరిఘేణ తదాజ్గదమ్,
ఉపగమ్యాభిహత్యాశు వ్యపచక్రామ వేగవాన్. ౧౧

స త్రిభి ర్నైరృతశ్రేష్ఠై ర్యుగప త్సమభిదుతః,
న వివ్యధే మహాతేజా వాలిపుత్రగి ప్రతాపవాన్. ౧౨

స వేగవా న్నహవేగం కృత్వా పరమదుర్జయః,
తలేన భృశ ముత్పత్య జఘానాస్య మహాగజమ్. ౧౩

తస్య తేన ప్రహారేణ నాగరాజస్య సంయుగే,
వేతతు ర్లోచనే తస్య విననాద స వారణః. ౧౪

బెల్లగించెను.

౧

వీరుడగు నంగదుడు శేషేంద్రుడు వజ్రాయుధమును బ్రయోగించు నట్లు పెద్దకొమ్మలుగల యానుహావృక్షమును శీఘ్రమున దేవాంతకునిపై పైచెను.

త్రిశిరుడు తీక్షణులగు బాణులుచే నావృక్షమును ఛేదించెను; అంగదుడు వృక్షంబు ఛేదించబడుటను జూచి యంత నాకాశంబున కుదమించెను

2

అంత వానరశ్రేష్ఠుడగు నాయంగదుడు వృక్షంబులను బర్వతంబులను గురియఁ ద్రిశిరుడు సుక్రద్ధుడై వానినన్నిటిని గఱుకుబాణులు బంధించెను.

౩

దేవాంతకుడు పరిపూర్ణంబున నంగదుడు ప్రయోగించు వృక్షంబులఁ దట్టిచేయుచుండెను. త్రిశిరుడు బాణులుచే వీరుడగు నంగదుని నొప్పించెను.

౪

మహోదరుడు పరమకుశితుడై విరుగుచు అంగదునిమీఁదికిఁ దఱిమి ప్రజనమానంబులగు తోమరంబులచే నంగదుని తొమ్మనం గొట్టెను.

౧౦

వేగవంతుడగు దేవాంతకుడును క్రద్ధుడై యప్పుడు అంగదుని మీఁదికిఁ బోయి శీఘ్రమునఁ బ్రభుముతో నంగదునిం బ్రహరించి యపకాశముగల్గుటకై వెనుకకుఁ బోయెను.

౧౧

మహాశేజుడును మహాపరాక్రమకాలియు నగు వాలికుమారుడైన యయ్యంగదుడు ఆ ద్వైకకాలమున మువ్వరు రాక్షసోత్తములచే నెదిరింపఁ బడియు నెంతమాత్రము వ్యధనొందలేదు.

౧౨

వేగవంతుడును బరమదుర్జయుడు నగు నాయంగదుడు మహావేగంబు నవలంబించి పైకెగిరి మహోదరుఁ డెక్కియున్న మహాగజుఁబు నఱచేతం జఱచెను.

౧౩

యద్ధంబున నాయంగదుని దెబ్బకు ఆమహోదరుని యేనుగుకన్నులు చూడును నీడివడినవి; ఆ యేనుగును ఆఱుచెను.

౧౪

విషాణం చాన్య నిష్క్రష్ట్య వాలిపుత్రో మహాబలః,
 దేవాన్తక మభిష్టత్య తాడయామాస సంయుగే. ౧౫
 స విహ్వలితసర్వాజ్ఞో వాతోద్ధూత ఇవ ద్రుమః,
 లాఠౌరససవర్ణం చ సుప్రావ రుధిరం ముఖాత్. ౧౬
 అథాశ్వాన్య మహాతేజాగ కృచ్ఛాన్ దేవాన్తకో బలీ,
 అవిధ్య పరిఘం ఘోర మాజఘన తదాజ్వలమ్. ౧౭

పరిఘాభిహతశ్చాపి వానరేంద్రాత్తజ స్తదా.
 జానుభ్యాం పటతో భూమా పునరేవో త్పపాత హ. ౧౮
 త ముత్పతంత్రం త్రిశిరా స్త్రీభి రాబ్ధై రజిహ్వాగైః,
 ఘోరై ర్హరిపతేగ పుత్రం లలాటేభిజఘన హ. ౧౯
 తతోఽగ్గదం పరిక్షిప్తం త్రిభి రైర్మృతపుష్పవైః,
 హనూమా నపి విజ్ఞాయ నీల శ్చాపి ప్రతస్థతుః. ౨౦
 తత శ్చిక్షేప శైలాగ్రం నీల స్త్రీశిరసే తదా,
 తద్రావణసుతో ధీమా నిబిభేద సిశితై శ్శరైః. ౨౧

తద్యాణశతనిర్భిర్నం విదారితశిలాశలమ్.
 సవిస్ఫులిజం సజ్వలం నిపపాత గిరే శ్శిరః. ౨౨
 తతో జృమ్భిత మూలోక్య హర్షా ద్దేవాన్తక స్తదా,
 పరిఘేణాభిదుద్రావ మారుతాత్తజ మాహవే. ౨౩

త మాపతంత్ర ముత్పత్య హనూమాన్మారుతాత్తజః,
 అజఘన తదా మూర్ధ్ని వజ్రకల్పేన ముష్టినా. ౨౪

శిరసి ప్రహర న్వీర స్తదా వాయుసుతో బలీ,

మహాబలకాలియగు నంగదుడు మహాదరుని యేనుగుదంతమును బెఱికి యుద్ధంబున దేవాంతకునిమీదికి దుమికి దానిచే నతనిని గొట్టెను. ౧౫

అంత దేవాంతకుడు వాయువుచే ప్రోయబడిన వృక్షంబుమీది నిశ్చేష్టుడై పడి నోటనుండి లతుకరసమువంటి సెత్తురుగ్రక్కును. ౧౬

అంత మహాలేజుడును మహాబలుడు నగుదేవాంతకుఁ డెట్టకేలకు డోలుటనొంది భయంకరాకారంబగు పరిఘంబు గిఱగిఱుండ్రిప్పి యంగదుఁ గొట్టెను. ౧౭

ఆప్పుడు వానరరాజపుత్రుడగు నంగదుడు పరిఘంబుచే గెట్టఁ బడియు మ్రోకాళ్లు భూమియంట బోరగింబడి తక్షణంబుననే లేచెను. ౧౮

త్రిశిరుడు వానరరాజపుత్రుడను నంగదుడు లేచుటంజూచి యతనిని భయంకరంబులగు మూఁడుబాణంబులచే నొసటంగొట్టెను. ౧౯

అంత అంగదునొక్కని ముగ్ధురరాక్షసోత్తములు చుట్టుకొనియున్నారని తెలిసి హనుమంతుడును నీలుడును బోడ్పడిరి. ౨౦

అంత నీలుడు త్రిశిరునిమీద నొక్కపర్వరశిఖరంబుచేయ బుద్ధి మంతుడగు నారావణపుత్రుడు కఱకుబాణంబులచే దానినిం దునియలు గావించెను. ౨౧

ఆపృర్వతశిఖరము త్రిశిరునిబాణంబులచే భిన్నమై తాళ్యన్నియఁ బలిమి మిఱుంగులులతోను జ్వాలలతోను నొప్పుచు నేలబడెను. ౨౨

అంత నప్పుడు దేవాంతకుడు ఆపర్వతశిఖరంబు తునియలులు పడుటం జూచి సంతోషంబున పరిఘంబుగొని యుద్ధంబున వాయుకుమారుడగు హనుమంతునిమీదకిఁ బోయెను. ౨౩

ఆప్పుడు వాయుపుత్రుడగు హనుమంతుడు తనపైకి దేవాంతకుడు పచ్చుటంజూచి యతనిపైకెగిరి యతని శిరస్సునందు వజ్రతుల్యంబగు పిడికిటఁ బొడిచెను. ౨౪

ఆప్పుడు వీరుడును బలవంతుడునగు వాయుపుత్రుడైన హనుమం

నాదేనాకమ్పయ చైచ్చవ రాక్షసాన్ స మహాకపిః.

౨౫

స ముష్టినిష్క్రిప్తవిక్రీణ మూర్ధా
నిర్వాస్తవస్తాక్షీవిలమ్బిజిహ్వః,
దేవాస్తతో రాక్షసరాజసూను
ర్గతాసు రుర్వాం సహసా పపాత.

౨౬

తస్మిన్ తే రాక్షసయోధముఖ్యే
మహాబలే సంయతి దేవశత్రై,
కుర్వతీ మూర్ధా నిశితాగ్రముగ్రం
వనర్ష నిలోరసీ బాణవర్షమ్.

౨౭

మహోదరస్తు సంక్రుద్ధగి కుజ్జ్వరం పర్వతోపమమ్,
భూయ స్సమధిరుహ్యశు మన్దరం రశ్మిమా నివ.

౨౮

తతో బాణమయం వర్షం నీలస్యోరస్యపాతయత్,
గిరౌ వర్షం తటిచ్ఛక్రచాపవానివ తోయదః,

౨౯

తత శృగ్ధౌ రభివర్ష్యమాణో
విభిన్నగాత్రగి కపిసైన్యపాలః,
నీలో బభూవాథ నిసృష్టగాత్రో
విష్టమ్భితస్తేన మహాబలేన.

౩౦

తతస్తు నీలగి ప్రతిలభ్య సంక్షాం
శైలం సముత్పాత్య సప్తక్షపణ్డమ్,
తత స్సముత్పత్య భృశోగ్రవేగో
మహోదరం తేన జఘాన మూర్ధ్ని.

౩౧

కుండు దేవాంతకుని శిరస్సుపై గుద్ది రాక్షసులదఱు భయంబుర వడఁకునట్లు
సేంహనాదంబుచేసెను. ౨౫

రాక్షసరాజుడగు రావణునిపుత్రుడగు నాదేవాంతకుండు హనుమం
తుని విడికిటిపోటునకు తల పెరువక్రములయి దాతములును నేత్రములును
రాల నాలుక ప్రేలుకాడ గతప్రాణుడై శిశువులగు నేలంగూలెను. ౨౬

రాక్షసవీరులలో నుత్తముండును మహాబలుండును దేవశత్రువునగు
నాదేవాంతకుండు యుద్ధంబుర హతుడగుటకు జూచి త్రిశిగుండు కుపితుండై
నీలుని వక్షస్థలంబుపై తీక్షణములగు పెక్కుబాణములగు గురిపించెను. ౨౭

మహోదరుండు మిక్కిలియుఁ గుపితుండై మందరపర్వతంబును
సూర్యుఁ డారోహించునట్లు మరల మఱియొకపర్వతాకారమయి యేరుండు
నారోహించి యుద్ధంబునకు వచ్చెను. ౨౮

అంత మెఱిపులసమూహములతోను ఇంద్రధనుస్సుతోను గూడిన
మేఘము పర్వతంబుమీఁద వర్షంబుగురియొనట్లు అమృతహోదరుండు సమస్త
భూవణంబులతో నొప్పుచు ధనుర్ధరుడై నీలునివక్షస్థలంబునందు బాణ
వర్షంబు గురిపించెను. ౨౯

అంత వానరసేనానాయకుడగు నీలుండు మహాబలుండైన యమృ
తహోదరునిచే నట్లు బాణంబువర్షంబుల నభివర్షితుండై దేహమంతయు
గాయంబులయి శిథిలములయిన యవయవములతో ఇట్టటుకదలలేక స్తాభితుఁ
డయ్యె. ౩౦

అంత భయంకరవేగుడగు నీలుండు కొంతవడికిఁ బెరివొంది పృథ్వి
సమూహాలంకృతంబగు నొకపర్వతంబుఁ బెల్లగించి మహావేగంబున నెగసివచ్చి
మహోదరుని తలమీఁదం గొట్టెను. ౩౧

తత స్స శైలేన్ద్రనిపాతభగ్నో
మహోదరస్తేన మహాద్వివేన,
విపాథితో భూమితలే గతాసుగ
పపాత వజ్రభిహతో యథాద్రిః. 3౨

పితృవ్యం నిహతం దృష్ట్వా త్రిశిరా శ్చాపమాదదే,
హనూమంతం చ సంక్రుద్ధో వివ్యాధ నిశితై శ్శరైః. 3౩

స వాయుసూనుగి కుపిత శ్చిత్తేప శిఖరం గిరేః,
త్రిశిరా స చ్ఛరై స్తీక్ష్ణై ర్భిభేద బహుధా బలీ. 3౪

త ద్వ్యర్థం శిఖరం దృష్ట్వా ద్రుమవర్షం మహాకపిః,
విససర్జ రణే తస్మి న్నావళస్య సుతం ప్రతి. 3౫

త మాపతస్త మాకాశే ద్రుమవర్షం ప్రతాపవాన్,
త్రిశిరా నిశితై ర్బాణై శ్చిచ్ఛేద చ ననాద చ. 3౬

తతో హనూమానుత్స్థత్య హయాం స్త్రిశిరసస్తదా,
విదదార నఖైః క్రుద్ధో నాగేన్ద్రం మృగరాడివ. 3౭

ఆథ శక్తిం సమాదాయ కాశరాత్రి వివాన్తకః,
చిత్తేపానిలపుత్రాయ త్రిశిరా రావణాత్తజః. 3౮

దివః క్షిప్తా వివోల్కాం తాం శక్తిం క్షిప్తా మసజ్జతామ్,
గృహీత్వా హరిశార్దూలో బభజ్జ చ ననాద చ, 3౯

తాం దృష్ట్వా ఘోరసంకాశాం శక్తిం భగ్నాం హనూమతా,
ప్రహృష్టా వానరగణా వినేదుర్జలదా ఇవ. ౪౦
తతగి ఖడ్గం సముద్యమ్య త్రిశిరా రాక్షసోత్తమః,

అంత నమ్రహోదరుడు ఆపర్వతంబు దెబ్బకు తన యేనుగుతోగూడ
దేహనుంతయు విడిచి వజ్రాయుధహతంబగు పర్వతంబుకరణి గతప్రాణుడై
నేలంగూలెను. 32

త్రిశిరుడు తనపితృశ్రీయగు మహోదరుడు నిహతుడగుట
జూచి క్రుద్ధుడై ధనుస్సుగ్రహించి హనుమంతుని దీక్షబాణంబులం
బ్రహరించెను. 33

ఆ హనుమంతుడు కోపించి ప్వతశిఖరం బొడిచి ప్రయోగించెను;
బలవంతుడగు త్రిశిరుడు కఱకుబాణంబు బెక్కుప్రయ్యలుగా దాని
దునియలు గావించెను. 34

హనుమంతుడు తాను బ్రయోగించిన పర్వతశిఖరంబు వ్యర్థంబగుట
జూచి యయ్యుద్ధంబున రావణపుత్రుడగు త్రిశిరునిపై వృక్షంబుల
గురిపించెను. 35

మహాపరాక్రమశాలియగు త్రిశిరుడు వృక్షవర్షంబు వచ్చుటంజూచి
దాని నాకాశంబుననే కఱకుబాణంబులచే ఛేదించి సింహనాదంబు చేసెను.

అంత నప్పుడు హనుమంతుడు క్రుద్ధుడై యెరిగిపోయి మహాగజం
బును సింహము చీల్చినట్లు త్రిశిరునిగుఱ్ఱమును నఖంబులచే దీల్చివేసెను. 36

అంత రావణపుత్రుడగు త్రిశిరుడు యముడు కాళరాత్రింబోలె
శక్తిగిగిని వాయుకుమాడగు హనుమంతునిపై వేసెను. 37

వానరోత్రముడుడగు హనుమంతుడు ఆకాశంబుననుండివడు పెద్ద
కొఱవి కట్టెవలెనున్న యాత్రిశిరుడు ప్రయోగించిన శక్తిని తన్నదితాళక
మున్నే దానింబట్టి విడిచి సింహనాదంబు గావించెను. 38

అట్లు భయంకరాకారముయిన యాశక్తిని హనుమంతుడు విడిచి
వేయటంజూచి వానరులు సంతోషమునొంది మేఘంబులభంగి గర్జించిరి. 39

అంత నప్పుడు రాక్షసవర్మ్యుడగు త్రిశిరుడు భద్రంబుదీసి వికాలం

- నిజభూన తదా పూర్ణధే వాయుపుత్రస్య వక్షసి. ౪౧
 ఖడ్గప్రహారాభిహతో హనూమా న్నామతాత్తజః,
 ఆజభూన త్రిశిరసం తలేనోరసి వీర్యవాన్. ౪౨
 స తలాభిహత స్తేన స్తస్తమాన్తాయుధో భుని,
 నివసాత మహాతేజా స్త్రిశిరా స్త్యక్తచేతనః. ౪౩
 స తస్య పతతగి ఖడ్గం సమాచ్ఛిర్య మహాకపిః,
 ననాద గిరిసంకాశ స్త్రాసయన్ సర్వనైరృతాన్. ౪౪
 అమృష్యమాణ స్తం ఘోష ముత్పసాత నిశాచరః,
 ఉత్పత్యచ హనూమ స్తం తాడయామాస ముష్టినా. ౪౫
 తేన ముష్టిప్రహారేణ సంచకోప మహాకపిః,
 కుపితశ్చ నిజగ్రాహ కిరీటే రాక్షసృభమ్. ౪౬
 స తస్య శీరాణ్యసినా శితేన
 కిరీటజుష్టాని సకుణ్డాలాని,
 క్రుద్ధగ ప్రచిచ్ఛేన సుతోఽనిలస్య
 త్వష్ట సుతస్యేన శిరాంసి శక్రః. ౪౭
 తాన్యాయతాక్ష్యాగపన్నిభాని
 ప్రదీప్త వైశ్వానరలోచనాని,
 వేతు శ్శిరాంసీర్ద్వారిహి ధ్రుణ్యాం
 బ్యోతీంషి ముక్తాని యథాఽర్క మార్గాత్. ౪౮
 తస్మిన్వాతే దేవరిపా త్రిశీరే
 హనూమతా శక్రపరాక్రమేణ,
 నేదుగి ప్లవక్లాగి ప్రచచాల భూమి
 రక్షాంస్యథో దుద్రువిరే సమన్తాత్. ౪౯
 హతం త్రిశిరసం దృష్ట్వా తతైవ చ మహాదరమ్,

బగు హనుమంతుని పక్షస్థలంబువై గొట్టెను.

౪౧

పరాక్రమవంతుడగు వాయుకుమారుడు హనుమంతుడు ఖడ్గముచే గొట్టబడినవాడై త్రిశిరునిటొమ్ముపై నఱచేకం బ్రహరించెను.

౪౨

మహాపరాక్రమకాలియగు నాత్రిశిరుడు హనుమంతుని యఱచేతి దెబ్బకు మూర్ఛితుడై చేతియూయధంబు జాతిపడ నేలంబడెను.

౪౩

పర్వతాకారుడగు నా హనుమంతుడు అట్లు మూర్ఛితుడై నేలం బడుచున్న త్రిశిరునిచేతి ఖడ్గంబు పెఱికిగొని సమస్తరాక్షసులును భయపడు నట్లు సింహనాదంబు గావించెను.

౪౪

త్రిశిరుడు హనుమంతుని సింహనాదంబు సహింపక లేచి హను మంతునిఁ బిడికిటపోటునం బొడిచెను.

౪౫

హనుమంతుడు ఆపిడికిపోటునకుఁ బరమకుపితుడై రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు త్రిశిరుని గిరిటంబునం బట్టుకొనెను.

౪౬

ఇంద్రుడు త్వష్టృపుత్రుడగు విశ్వరూపునికలలను ఖండించినట్లు ఆ హనుమంతుడు తీక్ష్ణంబగు నాఖడ్గంబుచే కిరీటకుండలాలంకృతంబులగు నాత్రిశిరునిశిరస్సుల మూడింటిని ఛేదించెను.

౪౭

మందుచున్న సింహపంటి నిడుదకన్నులుగలవియ్యఁ బర్వతాకారంబులు నగు నా యింద్రశక్రపువగు త్రిశిరునితలలు మూడును ఆకాశంబుననుండి నక్షత్రములు పడునట్లు నేలంబడినవి.

౪౮

దేవశక్తువయిన యాత్రిశిరుని దేవేంద్రపరాక్రముడగు హను మంతుడు విధింపఁగానే వాసరులందఱు సంతోషంబున సింహనాదంబులు గావించిరి. భూమి చలనంబు నొందినది. రాక్షసులు భయపడి దిక్కులకుం బాటిరి.

౪౯

అట్లు త్రిశిరుడును మహోదరుడును వధింపఁబడుటయ్యఁ ఆంతకు.

హతౌ ప్రేక్ష్య దురాధర్షౌ దేవాస్తకనరాస్తకౌ. ౫౦

చుకోప పరమామర్షీ మత్తో రాక్షసపుజవః,

జగ్రాహోర్చిష్టతీం ఘోరాం గదాం సర్వాయసీం శుభామ్. ౫౧

హేమపట్ట పరిక్షిప్తాం మాంసశోణితఫేనిలామ్,

విరాజమానాం వపుషా శత్రుశోణిత రజ్జితామ్. ౫౨

తేజసా సంప్రదీప్తాగ్రాం రక్తమాల్య విభూషితామ్,

ఐరావత మహాపద్మ సార్వభౌమ భయావహామ్. ౫౩

గదా మాదాయ సంక్రుద్ధో మత్తో రాక్షసపుజవః,

హరీన్ సమభిదుద్రావ యుగాంతాన్ని రివ జ్వలన్. ౫౪

అథర్ష భస్మముత్పత్య వానరో రావణానుజమ్,

మత్తానీకముపాగమ్య తస్థౌ తస్యాగ్రతో బలీ. ౫౫

తం పురస్తాత్ స్థితం దృష్ట్వా వానరం పర్వతోపమమ్,

ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో గదయా వజ్రకల్పయా. ౫౬

స తయాభిహత స్తేన గదయా వానరర్షభః,

భిన్నవత్ సుమాధూత స్సుప్తావ రుధిరం బహు. ౫౭

స సంజ్ఞాం ప్రాప్య సుచిరా దృషభో వానరర్షభః,

అభిదుద్రావ వేగేన గదాం తస్య మహాత్మనః, ౫౮

గృహీత్వా తాం గదాం భీమా మావిధ్య చ పునగిపునః,

మత్తానీకం మహాత్మానం జఘాన రణమూర్ధని. ౫౯

స స్వయా గదయా భగ్నో విశీర్ణదశనేక్షణః,

నిపపాత తతో మత్తో వజ్రహత ఇవాచలః. ౬౦

మున్ను దుర్ఘర్షణయిన దేవాతకుడును నరాంతకుడును హతులగుటయందు
ఁజూచి పరమకోపకుడగు రాక్షసోత్తముడైన మహాపార్శ్వుడు మిక్కిలియు
గోపము నొందెను. ౧౦

అమృతాపార్శ్వుడు భయంకరాకారమును అంతయు నినుముతోఁ
జేయఁబడినదియు జయకరమును బంగారుకట్టులతో నొప్పుచున్నదియు మాంస
తోఁజితములచేఁ బూయఁబడినదియుఁ గాంతిచేఁ బ్రకాశించుచున్నదియు శత్రు
రక్తముచే నెఱ్ఱగానుండునదియు దేదీప్యమానమయిన యగ్రముగలదియు
రక్తపుష్పమాలికచే నలంకరింపఁబడినదియు నైరావతము పుండరీకము పార్శ్వ
భౌమమును సీదిగ్గజాబుబకు భయంబు గల్గించునదియు నగు గదంగ్రహించెను.

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు నామహాపార్శ్వుడు పరమకుపితుడై దగ చేతం
గొని ప్రలయకాలానలనిపగిది మండుచు వానరులమీఁదికిఁ జోయెను. ౧౧

అంత బలవంతుడగు ఋషభుఁడు ఒక్కయెగురున రావణుని తమ్ముఁ
డగు మహాపార్శ్వునిజేరి యతనిముందట నిలిచెను. ౧౨

అమృతాపార్శ్వుడు పర్వతాకారుఁ డగు ఋషభుఁడు తన ముందట
నిలుచుటంజూచి కోపించి వజ్రసమానంబగు గదచే నతనితోఁమ్మునఁ గొట్టెను.

వానరశ్రేష్ఠుడగు ఋషభుఁడు అట్లు మహాపార్శ్వునిచే గదతోఁగొట్టఁ
బడినవాడై తోఁమ్ముపగిలి యధికముగా నెత్తురుగాఱుఁ జలనంబు నొందెను.

వానరశ్రేష్ఠుడగు ఋషభుఁడు ఎట్టకేలకు మూర్ఛదేహి వేగంబున మహా
బలుఁడగు నామహాపార్శ్వుని గదమీఁదికిఁ బరుగెత్తెను. ౧౩

ఆ ఋషభుఁ డట్లు భయంకరాకారమయిన యాగదం బెఱికికొని పలు
మాఱు గిణిగిణిద్రిష్టి దానిచే యుద్ధమున మహాబలుఁడగు మహాపార్శ్వుం
గొట్టెను. ౧౪

అంత నామహాపార్శ్వుడు తన గదచేతనే కొట్టబడినవాడై దంతము
లును నేత్రములును రాలి పత్రాయుధహతంబగు పర్వతమువలెది నేలం
గులెను. ౧౫

విశీర్ణనయనే భూమా గతసత్త్వే గతాయుషి,
పతితే రాక్షసే తస్మిన్విదుతం రాక్షసం బలమ్.

౬౧

తస్మిన్హే భ్రాతరి రావణస్య
తస్మైర్నృతానాం బల మన్లవాభమ్,

త్యక్తాయుధం కేవలజీవితార్థం

దుద్రావ భిన్నాస్త్వవసన్ని కాశమ్.

౬౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తతితమస్సర్గః. ౭౦.

ఏ క స ప్త తి త మ స్స ర్గః.

స్వబలం వ్యధితం దృష్ట్వా తుములం రోమహర్షణమ్,
భ్రాతృహంశ్చ నిహతాన్ దృష్ట్వా శక్రతుల్యపరాక్రమాన్.

౧

పితృవృత్తాపి సందృశ్య సమరే సన్నిషాదితా,

యుద్ధోన్మత్తం చ మత్తం చ భ్రాతరా రాక్షసర్షభా.

౨

చుకోప చ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తవరో యుధి,

అతికాయోఽదిసజ్కాశో దేవదానవదర్పహః.

౩

స భాస్కరసహస్రస్య సజ్ఘాత మివ భాస్వరమ్,

రథ మాస్థాయ శక్రారి రభిదుద్రావ వానరాన్.

౪

స విష్ణుర్యఘ్నహచ్చాపం కిరీటీ మృష్టకుణ్డలః,

నామ విశ్రావయామాస ననాద చ మహాస్వనమ్.

౫

తేన సింహప్రణాదేన నామవిశ్రావణేన చ,

జ్యోశద్దేన చ భీమేన త్రాసయామాస వానరాన్.

౬

తే దృష్ట్వా దేహమాహాత్త్యం కుమ్భకర్ణోఽయ ముత్థితః,

భయార్థా వానరా స్సర్వే సంశ్రయన్తే పరస్పరమ్.

౭

ఆమహాపార్శ్వండు కన్నలు పిడివడ గతబలండ్లై గతజీవతుండై నేలఁ బడినంతనే రాక్షసనైన్యము భయంబునం బాటినది. ౬౧

ఆరావణుని తమ్ముడగు మహాపార్శ్వండు సాతుండంకాగానే సముద్ర సమానమయిన రాక్షసనైన్యము ఆయిధులునుండివి బ్రతికినంజాలునని చొల్లెలికట్టదాటిన సముద్రంబుపగిది బరుగెత్తెడిది. ౬౨

డెబ్బదియవసర్గము

డెబ్బదియొకటవసర్గము.

అట్లు తమనైన్యమాతయు కలంగి విచ్చి రోమహర్షణంబుగాఁ బాటుటయు దేవేంద్రసర్వాక్రములగు తోలుట్టువులు వధింపఁబడుటయు మఱియు దనపితృస్మృతులును రాక్షసోత్తములునయిన యన్నదములు మహాదరమహాపార్శ్వలు యద్ధంబున నిహతులగుటయొంజూచి మహాలేఖాండు బ్రహ్మనేవుని వలన పరంబువడసినవాడును బర్వతాకారుడును మిక్కిలియు యుద్ధంబున దేవదానవుల గర్వంబుననేని యణఁపఁ జాలినవాడునగు సతికాయండు మిక్కిలియుఁ గోపంబునొందెను. ౧-౩

దేవేంద్రశత్రువున యయ్యతికాయండు వేయిసూర్యులంబోలె దేదీప్యమానంబయిన రథంబు నారోపించి వానరులమీది కడచెను. ౪

కిరీటంబును స్వచ్ఛంబులగు కుండలంబులును ధరించియున్న యాయతి కాయండు అల్లెత్రాటిధ్వనిగదుర ధనుస్సుచారించి తనపేర్వెల్లెడల వినిపించు మహాధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదముచేసెను. ౫

ఆయతికాయని సింహనాదమునకును బేమివినిపించుటకును వానరులందఱు భయమునొందిరి. ౬

ఆవానరులందఱు ఆతికాయని మహాదేహమునుజూచి “కుంభకర్ణుడే మరల లేచిపచ్చినవాడు” అని భయపీడితులయి యొకరినొకరు ఆశ్రయించిరి. ౭

తే తస్య దూప మాలోక్య యథా విష్ణో స్త్రివిక్రమే,
భయా ద్వానరయూథా నై విద్రవన్తి తత స్తతః. ౮
తేఽతికాయం సమాసాద్య వానరా మూఢచేతసః,
శరణ్యం శరణం జగ్గుర్లక్ష్మణాగ్రజ మాహవే. ౯
తతోఽతికాయం కాకుత్స్థో రథస్థం పర్వతోపమమ్,
దదర్శ ధన్వినం దూరా ద్దృష్టం కాలమేఘవత్. ౧౦

స తం దృష్ట్వా మహాత్మానం రాఘవస్తు విసిష్టియే,
వానరాన్ సాన్త్యయిత్వాఽథ విభీషణ మువాచ హ. ౧౧
కోఽసౌ పర్వతసంకాశో ధనుష్టాన్తర్నిలోచనః,
యత్తే హయసహస్రేణ విశాలే స్యన్దనే స్థితః. ౧౨
య ఏష నిశితై శ్కులై స్సుతీశ్చైక ప్రాసముద్గరైః,
అర్చిష్టద్భి ర్వృతో భాతి భూతై రివ మహేశ్వరః. ౧౩

కాలజహ్నుప్రకాశాభి ర్య ఏషోఽతివిరాజతే,
ఆవృతో రథశక్తీభి ర్విద్యుద్భిరివ తోయదః. ౧౪

ధనూంపి చాస్య సజ్జాని హేమపృష్ఠాని సర్వశః,
శోభయన్తి రథశ్రేష్ఠం శక్రచాప ఇవామ్బరమ్. ౧౫

కఏష రక్షశ్శార్దూలో రణభూమిం విరాజయన్,
అభ్యేతి రథినాం శ్రేష్ఠో రథేనాదిత్యతేజసా. ౧౬
ధ్వజశృంగప్రతిష్ఠేన రావణాభివిరాజతే,
సూర్యరశ్మినిభై ర్బాణైర్దిశో దశ విరాజయన్. ౧౭

ఆవానరులు త్రివిక్రమావతారమునందలి ఓష్ఠునేవునిరూపమువలెనున్న యాతికాయుని రూపముంజూచి భయపడి ఇట్టటు పాటిపోయిరి. ౮

ఆవానరులు ఆతికాయునింజూచి ఏమియుండోచక పరమభీష్మలే నిర్విణ్ణులైయున్నంబున శరణ్యుడగు లక్ష్మణునియన్న రాముని శరణుచొచ్చి

అంత రాముడు రథాతుడును బర్హతాకారుడును ధనుర్ధరుడును బ్రలయకాలమేఘులుకై వడి గర్జించుచున్నవాడునగు నతికాయుని దూరంబుననుండి చూచెను. ౧౦

రాముడు మహాత్ముడగు నాయతికాయుంజూచి యాశ్చర్యమునొంది వానరుల నాశ్వాసిచి విభీషణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను ౧౧

వేయిఁజ్జులుగట్టిర వికాలరథంబున నున్నాడే; ఈపర్హతాకారుడును ధనుర్ధరుడును సింహులొచ్చునుడునగు వీరుడెవ్వడు? ౧౨

కాంతిమంతములగు శూలములచేతను బ్రాసములచేతను తోమరముల చేతను బరివేష్టితుడై భూతంబులచే బరివేష్టితుడగు రుద్రునికై వడి బ్రకాశించుచున్నాడే; ఈతడెవ్వడు? ౧౩

మఱియు మృత్యువుయొక్క నాలుకలువలె రాజిల్లుచుడు శక్తులతోఁ గూడినవాడే; మెఱపులతోఁగూడిన మేఘమువలె వెలుంగుచున్నాడే; ఈతడెవ్వడు? ౧౪

ఆన్నియు సజ్యంబులయు పృథ్వీభాగంబులఁ గాంచనాలంకృతంబులయు యుండు నీతనిధనుస్సులును ఇంద్రధనుస్సు ఆకాశమునుంబోలె రథమును ఎంతయు నలంకరించుచున్నవి. ౧౫

ఈరథికోత్తముడు సూర్యలేజాబగురథంబునఁ గూర్చిండి గుండ్ల భూమిని వెలుంగండేయుచు వచ్చుచున్నాడే; ఈరాక్షససింహుడెవ్వడు? ౧౬

ఈరాక్షసోత్తముడు సూర్యకిరణంబులంబోని బాణంబులచే దశశలా బ్రకాశింపఁజేయుచు ధ్వజశిఖరాంబున నుండురాహువుచే నెంఱయు నొప్పుచున్నాడు. ౧౭

త్రిణతం మేఘనిర్వాదం హేమశృష్ట మలంకృతమ్,
శతక్రతుధనుగప్రఖ్యం ధనుశ్చాస్య విరాజతే.

౧౯

స ధ్వజ స్సవతాకశ్చ సానుకర్షో మహారథః,
చతుస్సాదిసమాయుక్తో మేఘస్తనితనిస్వయః.

౧౯

వింశతి ర్దశ చాష్టౌ చ తూణోఽస్య రథ మాస్థితాః,
కార్తృకాని చ భీమాని జ్యౌశ్చ కాశ్చానపిజ్జళాః.

౨౦

ద్వా చ ఖడ్గౌ రథగతౌ పార్శ్వస్థౌ పార్శ్వశోభితౌ,
చతుర్హస్త త్సరుయుతౌ వ్యక్తహస్తదళాయతౌ.

౨౧

రక్తకణ్ఠగుణో ధీరో మహావర్చతపస్నిభః,
కాలగి కాలమహాఽక్రో మేఘస్థ ఇవ భాస్కరః.

౨౨

కాశ్చానాజ్ఞదనద్ధాభ్యాం భుజాభ్యామేష శోభతే,
శృజ్ఞాభ్యా మివ తుజ్ఞాభ్యాం హిమవా స్పర్శతో త్తపః.

౨౩

కుణ్డలాభ్యాం తు యన్యైతద్భృతి వక్త్రం శుభేక్షణమ్,
పుంసర్వస్వన్తరగతం పూర్ణం బిచ్ఛమివైన్దనమ్.
ఆచక్ష్య మే మహాబాహూ! త్వ మేనం రాక్షసోత్తమమ్,
యం దృష్ట్వా వానరా స్సర్వే భయార్తా విద్రుతా దిశః.

౨౪

౨౫

స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామేణామితలేజసా,
ఆచచక్షే మహాతేజా రాఘవాయ విభీషణః.

౨౬

అద్యంతములయందును మధ్యమనందును పరియుండునదియు మేఘ భ్రమివంటి జ్యాభ్రమిగలదియుఁ గాంచనాలంకృతంబును ఇంద్రధనుస్సుతో సరియైనదియునగు నీతనిచేలికల్లును ఎంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౮

ఈతనిమహారథము భ్వజవతాకలతోను అనుకర్షముతోనుంగూడి నలుగురుసారథులచే దోలబడుచున్నదై, మేఘగర్జనమువంటి భ్రమిగలదై యెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౯

ఈతనిరథంబుపై ముప్పదియెనిమిదియమ్మలపాదులున్నవి; మఱియు భయంకరములయినధనుస్సులునుబం గారుపన్నెగలఅల్లెత్రాళ్లునుపెక్కు లున్నవి.

నాలుగుచేతుల ప్రమాణముగలపిట్టగలవియుఁ బదిచేతుల నిడుపుగలవియు నగుభిద్ధములు చెడు రథంబున ఇతనిపార్శ్వభాగంబుల నలంకరించుచున్నవి. ౨౦

ఈతఁడు ఎఱ్ఱనిపుష్పచూలికను గంతమునదాల్చి ధీరుడై మహావర్ష తాకారుడై నీలవర్షుడై మృత్యువునకుంబోలె బెద్దనోరుగలవాడై మేఘ చృన్నాడగు సూర్యసివగిని దేజరిల్లుచున్నాఁడు. ౨౧

ఈరాక్షసుడు బంగారుబాహుపురులచే నలంకృతములయిన యున్నతము లగుభుజములచే ఉన్నతములగు శిరములచే హిమవత్సర్వతమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు. ౨౩

మహాబాహుడవగు విభీషణుడా! మంగళకరములగు నేత్రములు గల యెవ్వనిముఖము కుండలములు దాల్చియుండుటచే పునర్వసునక్షత్రముల నడుమనుండు పూర్ణచుగు చంద్రబిందమువలె నొప్పుచున్నచో మఱియు నెవ్వనిజూచి వానరులందఱు భయమునొంది పరుగెత్తుచున్నారో అట్టి యీరాక్షసోత్తముఁ డెవ్వఁడో నిపు నాకుఁ జెప్పము. అని రాముఁడు విభీషణు నడిగెను. ౨౪ ౨౫

మహాతేజుడగు విభీషణుఁడు రాచకొమరుఁడును కొలదిలేని తేజస్యుగలవాఁడునగు రాముఁ డడుగుటకు విని రాముని కిట్లని చెప్పెను. ౨౬

దశగ్రీవో మహాతేజా రాజా వైశ్రవణానుజః,
 భీమశ్రుతా మహాత్మాహా రాజాణో రాక్షసాధిపః. ౨౭
 తస్యాసీద్వీర్యవా స్ఫుత్త్రో రావణప్రతిమో రణే,
 వృద్ధసేవీ శ్రుతిధర స్సర్వాస్త్రవిదుషాం వరః. ౨౮
 అశ్వపుష్టే రథే నాగే ఖడ్గే ధనుషి కర్పణే,
 భేదే సాన్తే చ దానే చ నయే మస్త్రే చ సమృతః. ౨౯

యస్య బాహూ సమాశ్రిత్య లజ్జా వసతి నిర్భయా,
 తనయం ధాన్యమాలిన్యా అతికాయ మిమం విదుః. ౩౦
 ఏతేరారాధితో బ్రహ్మ తపసా భావితాత్మనా,
 అస్త్రాణి చా ప్యవాప్తాని రిపవశ్చ పరాజితాః. ౩౧
 సురాసురై రవధ్యత్వం దత్త మస్తై స్వయంభువా,
 ఏతచ్చ కవచం దివ్యం రథ శ్చైషోఽర్కభాస్వరః. ౩౨
 ఏతేన శతశో దేవా దానవాశ్చ పరాజితాః,
 రక్షితాని చ రక్షాంసి యత్యాశ్చాపి సిఘాదితాః. ౩౩
 వజ్రం విష్టమ్భితం యేన బాణై రిన్ద్రస్య ధీమతః,
 పాశ స్సలిలరాజస్య రణే ప్రతిహత స్తథా. ౩౪
 ఏషోఽతికాయో బలవా న్నాక్షసానా మధర్షభః,
 రావణస్య సుతో ధీమా నేవదానవదర్పహః. ౩౫
 తదస్మిన్క్రియతాం యత్నః క్షిప్రం పురుషపుణ్యవ!,
 పురా వానరసైన్యాని క్షయం నయతి సాయకైః. ౩౬

తతోఽతికాయో బలవా స్ప్రవిశ్య హరివాహినీమ్,
 విష్ణోరయామూస ధను ర్మనాద చ పునఃపునః. ౩౭

మహాశేఖరుడును గురేరునితమ్ముడును భయంకరకర్తృుడును మహా త్యాగుడును రాక్షసేశ్వరుడునగు రాజా రావణుడున్నాడుగదా! ౨౭

ఆరావణునకుఁ బరాక్రమవంతుఁడును యుద్ధమున రావణునంతటి వాఁడును వృద్ధులసేవించువాఁడును విద్యావంతుఁడును సమస్తాస్త్రకేత్రులలోను నుత్తముఁడునుగట్టముపైనను రథంబుమీఁదను గజంబుమీఁదను ధనుర్విద్య యందును గృషియందును సామదానభోజోపాయంబులయందును నీతియం దును ఆలోచనమునందును సమర్థుడని యెన్నికగన్నవాఁడునగు; పుత్రుఁ డున్నాడు. ౨౮, ౨౯

ఇతఁడు ధాన్యమాలినికొడుకు అతికాయఁడు; ఇతనిబాహుబలము సాశ్రయించియే లంకాపురి నిర్భయంబుగా నున్నది. ౩౦

భావితాత్మఁడగు నీయతికాయఁడు తపస్సుచేసి బ్రహ్మదేవు సారా థించి దివ్యాస్త్రంబులంబొంది శత్రువులను జయించినాడు. ౩౧

బ్రహ్మదేవుఁడు ఇయ్యతికాయనకు శివానుగులచే వధ్యుఁడు గాతుం డుటయు ఇద్దివృక్షవచంబును సూర్యప్రకాశంబగు నీరక్షమును దినఁగెను. ౩౨

ఇయ్యతికాయఁడు పెక్కుమార్లు దేవతలను దానవులను జయించి రాక్షసుల రక్షించి యున్నాడు; యత్నులను వధించియున్నాడు. ౩౩

ఎవ్వఁడు యుద్ధంబున బాణంబులచే దేవేంద్రుని వజ్రాయుధమును స్తంభింపజేసినాఁడో, అట్లు పరుణునిపాశమునుగూడఁ బ్రతిహతము గావించి నాఁడో, అట్టిబలవంతుఁడును రాక్షసోత్తముఁడును బుద్ధివంతుఁడును దేవదాన వులగర్భంబు నణంచువాఁడును రావణపుత్రుఁడునగు సతికాయండితఁడు.

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! కాబట్టి యీతనివిషయమయి శిఘ్రిముగాఁ బ్రయత్నముచేయుము; లేనియెడ ఇంక బాణంబులనే వానర సైన్యములను నశింపజేయును. అని విభీషణుండు రామునిలోఁ జెప్పెను. ౩౬

అంత బలవంతుఁడగు సతికాయండు వానరసేనిం బ్రవేశించి జ్ఞానా దంబు గావించి కలుమాటు సింహనాదంబుచేసెను. ౩౭

తం భీమవపుషం దృష్ట్వా రథస్థం రథినాం వరమ్,
 అభివేతు ర్నహణ్తానో యే ప్రథానా వనౌకసః. ౩౮
 కుముదో ద్వివిదో మైన్దో నీల శ్మగభ ఏవచ,
 పాదపై ర్గిరిశ్మక్తై శ్చ యుగపత్సమభివ్రవన్. ౩౯
 తేషాం వృతూంశ్చ శైలాంశ్చ శరైః కాశ్చురభూషణైః,
 అతికాయో మహాతేజా శ్చిచ్ఛేదాస్త్రవిదాం వరః. ౪౦

తాం శ్చైవ సర్వాన్ సహరీన్ శరైస్సర్వాయుధైర్బలీ,
 వివ్యాధాభిముఖస్ఫుజ్జే భీమకాయో నిశాచరః. ౪౧

తేర్దితా బాణవర్షేణ భిన్నగాత్రాః స్తవజ్గమాః,
 న శేకు రతికాయస్య ప్రతికర్తుం మహారణే. ౪౨

తత్రైస్సన్యం హరివీరాణాం త్రాయామాస రాక్షసః,
 మృగయాథ మివ క్రుత్తో హరిర్యౌవనదర్శితః. ౪౩

స రాక్షసేంద్రో హరినైస్యమధ్యే
 నాయుధ్యమానం నిజఘన కంచితః,
 ఉపేష్య రామం సధరుగి కలాపీ
 సగర్వితం వాక్య మిదం బభాషే. ౪౪

రథే స్థితోఽహం శరచాపపాణి
 ర్నప్రాకృశం కంచన యోధమూఢి,
 యశ్చస్త్రీ కశ్చిద్వ్యవసాయయుక్తో
 దదాతు మే షీ ప్రమిహ్యో యుద్ధమ్. ౪౫
 తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య

భయంకరాకారుండును రక్షగతుండగు నాధిపతిత్వము నతికాయుం
జూచి వానరులలోఁ బ్రధానులగు బలవంతులు ఎదుర్కొనిరి ౩౮

కుముదుండును ద్వివిధుడును మైందుండును నీలండును శరభుండును
వృక్షంబులును బద్వతశిఖరంబులును జేకొని ఒక్కపెట్ట చెదిరించిరి. ౩౯

అస్త్రవేత్తలలో నుత్తముండును మహాలేజుండునగు నతికాయుండు
ఆవానరులవృక్షములను బద్వతములను గాంచనాలంకృతములగు బాణములచే
ఛేదించెను. ౪౦

బలవంతుండును భయంకరాకారుండునగు నాయుతికాయుండు,
యుద్ధంబున నావానరుల కళిముఖుండై వారలచందఱులు ఊక్కుబాణంబులచేఁ
బ్రహరించెను. ౪౧

ఆవానరులు అతికాయుని బాణవర్షములచేఁ దీడితులయు చేనా
మంతయు గాయములయు పరశులయు ఆహ్వానాయుద్ధంబున విమియంబదులు
చేయఁజాలకపోయిరి. ౪౨

అతికాయుండు శ్రద్ధంబును యావనగర్వితంబునగు సింహము న్ముగ
సమూహమునుంబోలె ఆహారసేవనంతయుఁ జేకాకుపఱిచెను. ౪౩

రాక్షసశ్రేష్ఠుం డతికాయుండు, వానరసేయందు ఆయుధంబు
చేకొని తనపైకి యుద్ధంబునకు రానివాని నెవ్వనిని గొట్టనొల్లక ధనుస్తాణీరం
బులతో రామునొద్దకుఁబోయి గర్వయుక్తంబుగా నీమాటం జెప్పెను. ౪౪

నేను రక్షంబున ధనుస్థాణసరుండనై యుద్ధంబునకు నిలిచియున్నాను.
భయంబునా బాణునట్టి అంబులతో నెన్నఁగితోను యుద్ధంబు గావింపను.
ఇందు యుద్ధోత్సాహముగలవాఁ డెవ్వఁడో అతఁడు నాకిప్పుడు యుద్ధం
బొనంగుండుగాక. అని అతికాయుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౪౫

అతికాయుండు డట్లు సగర్వంబుగా మాటలాడుటనువిని శత్రుహంతయును

చుకోప సౌమిత్రి రమిత్రహస్తా,
అమృష్యమాణశ్చ సముత్పపాత
జగ్రహ చాపం చ తతః స్తయిత్వా.

౪౬

కుద్ధ సౌమిత్రిరుత్పత్య తూణాదాక్షిప్య సాయకమ్,
పురస్తా దతికాయస్య విచక్షర మహా ధనుః.
పూరయన్ సమహీం శైలానాకాశం సాగరం దిశః,
బ్యాశబ్దో లక్షణస్యోగ్ర స్త్రాసయ న్రజనీచరాన్.

౪౭

౪౮

సౌమిత్రే శ్చాపనిరోపం శ్రుత్వా ప్రతిభయం తదా,
విసిష్టియే మహాతేజా రాక్షసేన్ద్రాత్తబ్ధో బలీ.

౪౯

అ థాతికాయగి కుపితో దృష్ట్వా లక్షణ ముత్థితమ్,
ఆదాయ నిశితం బాణ మిదం వచన మబ్రవీత్.
బాల స్త్వ మసి సౌమిత్రే! విక్రమేష్వనిచక్షణః,
గచ్ఛ కిం కాలసదృశం మాం యోధయితు మిచ్ఛసి.

౫౦

౫౧

సహి మద్బాహుస్సప్తానా మస్త్రాణాం హిమవా నపి,
సోధు ముత్సహతే వేగ మస్తరిక్షమథో మహీ.
సుఖప్రసుప్తం కాలాగ్నిం నిబోధయితు మిచ్ఛసి,
నయస్య చాపం నివర్తస్వ మా ప్రాణా న్జహి మద్గతః.

౫౨

౫౩

అథవా త్వం ప్రతిష్ఠభో న నివర్తితు మిచ్ఛసి,
తిష్ఠ ప్రాణా న్పరిత్యజ్య గమిష్యసి యమక్షయమ్.
షణ్మ మే నిశితా న్భాణా నరిదర్శనమాదనాః,
ఈశ్వరాయధసంక్రాంతం స్తప్తకాశ్చనభూషణాన్.

౫౪

౫౫

లక్ష్మణుండు కోపించి యతఁడాడినమాట నోర్వఁజాలక యతనిముందటికిఁబోయి
యతని నెంతమాత్రము సరకుసేయక ధనుస్సును గ్రహించెను. ౪౬

లక్ష్మణుండు క్రద్ధుండై పోయి యమ్ములపోదినుండి బాణంబైతి యతి
కాయనిముందట జ్యానాదంబుగదుర నమృతాధనుస్సు సాకర్పించెను. ౪౭

భయంకరంబగు నాలక్ష్మణుని జ్యానాదము భూమిని బర్హతంబుల
నాకాశమును సముద్రమును దిక్కులను నిండి రాక్షసులనందఱు భయపఱచుచుఁ
డైలంగెను. ౪౮

అప్పుడు భయంకరమయిన లక్ష్మణునిధనుర్ధ్వనినిని మహాలేఖుండును
బలవంతుండునగు రాక్షసరాజపుత్రుం డతికాయండు ఎంతయు నాశ్చర్యము
నొంచెను. ౪౯

అంత నతికాయండు, లక్ష్మణుండు వచ్చుటంజూచి కుపితుండై
తీక్షణంబగుబాణంబు గ్రహించి యతనితో నిట్లనిచెప్పెను. ౫౦

లక్ష్మణుడా! నీవుపిన్నవాడవు. పరాక్రమకార్యములయం దసమర్థుఁ
డవు; కావున నీవు పొమ్ము; మృత్యువుతో సమానుడనైన నాతో యుద్ధము
చేయ నేలవచ్చినావు? ౫౧

నాబాహువులచే విడువఁబడునస్త్రంబుల వేగమును హిమవత్పర్వతము
గూడ భూమ్యంతరిక్షములుగూడ నెంతమాత్రము నహింపఁజాలవు. ౫౨

సుఖముగా నిద్రించుచున్న ప్రలయకాలానలము నేల ప్రజ్వలించఁ
జేసెదవు? ధనుస్సును విడిచి మరలిపోమ్ము; నన్నెదిరించి ప్రాణంబులు పోగొట్టు
కొనవలదు. ౫౩

అట్లుగాక నీవు నాకెదురునిలిచి మరలిపోవనొల్లవేని నిలుపుము; ఇంక
క్షణంబున నీప్రాణంబులు గొని నిన్ను యమపురికంపెదను. ౫౪

తీక్షణంబులను శత్రుగర్వనాశనంబులును ఈశ్వరుని త్రిశూలంబు వంటి
వియ్యం గాంచనాలంకృతములునగు నాబాణంబులం జూడుము. ౫౫

ఏష తే సర్వసజ్జాశో బాణగి పాస్యతి శోణితమ్,
మృగగాజ ఇవ క్రుద్ధో నాగరాజస్య శోణితమ్.

౫౬

ఇత్యేవ ముక్త్వా సంకుద్ధ శ్శరం ధనుషి సందధే,
శ్రుత్వాఽతికాయస్య వచ స్సరోషం
సగర్వితం యతి రాజపుత్రః.

౫౭

స సంచుకోపాతిబలో బృహచ్చీ
రువాచ వాక్యం చ తతో మహార్థమ్,
న వాక్యమాత్రేణ భవాన్ప్రథానో
న కత్థనా త్సత్పురుషా భవన్తి.

౫౮

మయి సీతే ధన్విని బాణపాణౌ
నిదర్శయ స్వాత్మబలం దురాత్మకా!,
కర్తనా సూచయాత్తానం న వికత్తిశు మర్హ సి.
పారుషేణ తు యో యుక్త స్సశు శూర ఇతి స్మృతః,

౫౯

సర్వాయుధసమాయుక్తో ధన్వీ త్వం రథ మాస్థితః.
శరైర్వా యదివా ప్యస్త్రై ర్దర్శయస్వ పరాక్రమమ్,

౬౦

తత శ్చిర స్తే నిశితైగి పాతయిష్యామ్యహం శరైః.
మానుసగి కాలసంవత్సం స్మృత్తా త్తాశఫలం యథా,
అద్య తే మానుకా బాణా స్తప్తకాఞ్చనభూషణాః.
పాస్యన్తి రుధిరం గాత్రా ద్బాణశ్లాఘ్నైః స్థరోత్థితమ్,

౬౧

౬౨

బాలోఽయ మితి విజ్ఞాయ న మానజ్ఞాతు మర్హ సి.
బాలో వా యది వా వృద్ధో మృత్యుం జానీహి సంయుగే,

౬౩

సర్వసమానంబగు నీబాణము క్రుద్ధులగు సింహము గజముయొక్క నెత్తురుద్రావునట్లు నీనెత్తురు ద్రాగంగలను. అని అతికాయమును బ్రక్షణనితోడ జేపెను.

గృ.౬.

అయతికాయుండీ ప్రకారమునం జెప్పి వింట బాణంబు సుధించెను.

మహాబలుండును మహాతేజుండు నగు నాలక్షణుండు యుద్ధంబున రోషగర్వంబులతోఁగూడిన యతికాయునిమాటనుగని చరమకుపితుండై యధిక మయిన యర్థముగల యామాటం జేపెను.

గృ.౭.

దురాత్ముడా! ఈమాటమాత్రమున నీవధికుడవు కాఁజాలవు; ఎవ్వరును కార్యముచేయుటనలన శూరులగుదురుగాని తమ్ముం దాము పొగడు కొనుటవలన నెంతమాత్రము శూరులు కాఁజాలరు; నేను భగవద్బాణంబులు దాల్చి సిల్చియుండఁగా నీబలంబుం జాపుము.

గృ.౮.

నీవు కార్యముచేసి నీస్వరూపము జాపుము; ఊరక నిన్నునీవే పొగడు కొనవలదు; ఎవ్వఁడు యుద్ధంబునఁ బోయింబుం జాపునో అతఁడే శూరుఁడు; ఊరక యాత్మశ్లాఘి యెంతమాత్రము శూరుఁడనియెప్పటికడఁడు.

గృ.౯.

నీవు సమస్తాయుధంబులధరించి భయభరుండవై రథముమీఁద నున్నావు; బాణంబులచేతఁగాని లేక దివ్యాస్త్రములచేతఁగాని నీపరాక్రమంబుం జాపుము.

౬౦

ఆటువిప్లుట వాయువు చక్కఁగాఁ బండిన తాటిపండును తొడిమనుండి రాల్చినట్లు, నేను బాణంబులచే నీశిఃస్పృను బడఁద్రోసెదను.

౬౧

ఇప్పుడు కాంచనభూషణంబులగు నాబాణంబులు నీదేహముననుగడి బాణశల్యములచేఁ జేయఁబడిన రంధ్రములనుండి పాణు నెత్తురుం ద్రావఁగలవు.

౬౨

ఇతఁడు బాలుఁడని నన్నెంతమాత్రము తక్కువగా నెంచవలదు; నీను బాలుఁడనుగాని పృథ్విఁడనుగాని యుద్ధంబున మృత్యువుపంటివాఁడనని తలంచుము.

౬౩

బాలేన విష్ణునా లోకా స్త్రయగ క్రాంతా స్త్రీవిక్ర(మైః) మే. ౬౮

లక్ష్మణస్య వచ శ్శుత్వా హేతుమ త్పరమార్థవత్,
అతికాయగ ప్రచుక్రోధ బాణం చోత్తమ మాదదే. ౬౯

తతో విద్యాధరా భూతా దేవా దైత్యా మహర్షయః,
గుహ్యాకాశ్చ మహాశాన స్తద్యుధం ద్రష్టు మాగమత్. ౭౦
తతోఽతికాయగ కుపిత శ్చాప మారోఽప్య సాయకమ్,
లక్ష్మణాయ ప్రచితేప సంక్షిపన్నివ చామృరమ్. ౭౧

త మాపత స్తం నిశితం శర మాశీవిషోపమమ్,
అర్ధచంద్రేణ చిచ్ఛేద లక్ష్మణగ పరవీరహః. ౭౨
తం నికృత్తం శరం దృష్ట్వా కృత్తభోగమివోరగమ్,
అతికాయో భృశం క్రుద్ధగ శ్చాపబాణా న్సమాదదే. ౭౩
తాన్ శరాన్ సమ్ప్రచితేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః,
తా నప్రాప్తాన్ శరై స్తీక్ష్ణ శ్చిచ్ఛేద భరతానుజః. ౭౪

స తాన్ చిత్త్వా శరై స్తీక్ష్ణ ర్లక్ష్మణగ పరవీరహః,
ఆదదే నిశితం బాణం జ్వలన్త మివ తేజసా. ౭౫

త మాదాయ ధనుశ్చేష్ఠే యోజయామాస లక్ష్మణః,
విచక్ర్వ చ వేగేన విసంజ్ఞ చ వీర్యవాన్. ౭౬

పూర్ణాయతవిస్ఫుషేన శరేణ నతపర్వణా,
లలాటే రాక్షసశ్రేష్ఠ మాజఘానస వీర్యవాన్. ౭౭

స లలాటే శరో మగ్నస్తర్య భీమస్య రక్షసః,
దదృశేశోణితే నాక్తగ పన్న గేన్ద్ర ఇవాచలే. ౭౮

బాలుండగు విష్ణువు త్రివిక్రమావతారంబున ముల్లోకంబులనుచూడడు గులం ద్రొక్కలేదాయేమి? అని లక్ష్యణుడు అలికాయునితో జెప్పెను. ౬౮

యంతయు క్తంబును పరమాంబుగలదియనగు లక్ష్యణుడు చెప్పిన మాటను విని యలికాయుండు పరమకుపితుడై యుత్తచంబగు బాణమును గ్రహించెను. ౬౯

అంత మహానుభావులగు విద్యధరులును భూతంబులును దేవతలును దైత్యులును మహర్షులును గంధర్వులును అచ్చటికాయంధులుఁ జూడవచ్చిరి.

అంత నలికాయుండు కుపితుడై వింట బాణంబు సంధించి బాణ వేగంబున నడుచునండు నాకాశంబు సెగురవేయువాఁడువలె లక్ష్యణునిపై విడిచెను. ౭౦

శత్రువీరుల పథించునట్టి లక్ష్యణుండు తనవైకివచ్చుచున్న సర్పతుల్యంబగు నాతీక్షణబాణమును అర్థచంద్రబాణముచే ఛేదించెను. ౭౧

అలికాయుండు ఆబాణంబు ఖండింపఁబడి ఛిన్నశరీరంబగు సర్పము కైవడి నేలంబడుటను జూచి పరమకుపితుడైయయిదుబాణంబుల గ్రహించెను.

అలికాయుండు ఆబాణములను లక్ష్యణునిపై వేసెను; ఆబాణములు వైకిరాకమున్న వానిని లక్ష్యణుండు కఱకుబాణంబుల ఛేదించెను. ౭౨

శత్రువీరుల పథించునట్టి లక్ష్యణుండు ఆబాణంబులను గఱకుబాణంబులచే ఛేదించి లేజన్నుచే మండుచున్నట్లున్న యొకతీక్షణబాణంబుఁ దీసెను. ౭౩

మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్యణుండు ఆబాణంబుదీసి వింటంగూర్చి యాకర్ణాంతము నాకర్షించి యలికాయునిపై విడిచెను. ౭౪

వీర్యవంతుండగు నాలక్ష్యణుండు అట్లాకర్ణాంతము నాకర్షించి నతని ర్వుంబగు నాబాణంబున అలికాయునిలలాటాటునం గొట్టెను. ౭౫

ఆబాణము భయంకరాకారుండగు నలికాయుని లలాటంబున నాటు కొని నెత్తుటందడిసి పర్వతంబుపైనుండు సర్పమువలెఁ జూడనొప్పెను. ౭౬

రాక్షసగి ప్రచకమ్పే చ లక్ష్మణేషు ప్రవీడితః,
 తుద్రబాణహతం ఘోరం యథా శ్రీపురగోపురమ్. ౭౫
 చింతయామాస చాశ్వాస్య విమృశ్యచ మహాబలః,
 సాధు బాణనిపాతేన శ్లాఘనీయోఽసి మే రిపుః. ౭౬

విథా యైవం వినమ్యాస్యం నియమ్యచ భుజావుభౌ,
 స రథోఽస్థ మాస్థాయ రథేన ప్రచచార హ. ౭౭
 ఏకం శ్రీ స్పృశ్చ సప్తేతి సాయకాన్రాక్షసర్షభః,
 ఆదదే సందధే చాపి విచక్షరోత్సరజ్జద. ౭౮

తే బాణాగి కాలసంక్రాంతా రాక్షసేంద్రధనుశ్చ్యుతాః,
 హేమపుష్పా రవిప్రఖ్యా శ్చక్ర ద్ధిప్త మివామ్బరమ్. ౭౯

తతస్తా న్రాక్షసోత్సృష్టా శరౌఘా న్నాఘవానుజః,
 అసమ్భ్రాంతగి ప్రచిచ్ఛద నిశితై ర్భూమాభి శ్చరైః. ౮౦

తా శరా న్యుధి సమ్ప్రీత్య నికృత్తా న్నావణాత్తజః,
 చుకోప త్రిదశేంద్రారి ర్జగ్రహ నిశితం శరమ్. ౮౧

స సంధాయ మహాతేజా స్తం బాణం సహసోత్సృజత్,
 తత సౌమిత్రి మాయాన్త మాజఘాన స్తనాన్తరే. ౮౨
 అతికాయేన సౌమిత్రిస్తాడితో యుధి వక్షసి,
 సుస్రావ రుధిరం తీవ్రం మదం మత్తశ్చవ ద్విహః. ౮౩
 స చకార తదాత్తానం విశల్యం సహసా విభుః,
 జగ్రహ చ శరం తీక్ష్ణ మస్త్రేణాపిచ సందధే. ౮౪

అతికాయండు లక్షణబాణముచే బీడితుండై రుద్రునిబాణముచే
బీడితమయిన త్రిపురద్వారముకగిది ఎంతయూ జలించెను. 2౧

మహాబలుండగు నాయతికాయండు కొంతయూఱడిల్లి బలాబలులు
విమర్శించి లక్షణంజూచి “నీ విట్లు బాణప్రయోగంబు సేయుటచే నాకు
మిక్కిలియు క్షామనీయఁడగు శత్రుఁడవగుచున్నావు” అని చెప్పెను. 2౨

ఆ నాయతికాయం డిట్లు లక్షణనితోఁ జెప్పి మొగంబువంచి చేతులు
సరిచేసికొని రథగతుండై విచిత్రప్రచారంబులఁ దిరిగెను. 2౩

రాక్షసోత్తముఁడగు నాయతికాయండు ఒకటి మూఁడు అయిదు
విడు ఇట్లు బాణంబులం దీసి వింట సంధించి యాకర్షించి లక్షణనిపైఁ
బ్రయోగించెను. 2౪

మృత్యునమానంబులను కాంచనపుంఖములు సూర్యలేజంబులునగు
సతికాయప్రయోక్తంబులయిన యాబాణంబులు ఆకాశంబును వెలుంగం
జేసినవి. 2౫

అంత రామానుజుండగు లక్షణుండు ఎంతమాత్రము తొక్కుపాటు
నొందక అతికాయండు ప్రయోగించిన బాణంబుల నన్నింటిని తీక్షణంబులగు
పెక్కుబాణంబుల ఖండించెను. ౨౬

దేవేంద్రశత్రువునగు రావణపుత్రుఁడతికాయండు యద్ధంబున నా
బాణంబు లన్నియు భిన్నంబులగుటంజూచి కుపితుండై తీక్షణంబగు నొకదివ్య
బాణముం దీసెను. ౨౭

మహావీణుండగు నాయతికాయండు ఆబాణంబును ధనుస్సున సంధించి
వేగంబున విడిచెను; అది లక్షణుని పక్షస్థలంబుపై నాడెను. ౨౮

లక్షణుండు యద్ధంబున సతికాయనిచే పక్షంబునం బ్రహరింపఁ
బడినవఁడై మదపుటెనుఁగు మదజలంబు స్రవించునట్లు వేడినెత్తురు కాఱెను.

సమర్థుండగు లక్షణుండు శిఘ్రముగాఁ దనదేహములోని బాణంబును
బెఱికికేసి బాధలేర్చుకొని తీక్షణంబగు నొకబాణంబు గ్రహించి దాని
దివ్యాస్త్రమంత్రముతోఁ గూర్చెను. ౨౯

ఆగ్నేయేన తదాఽస్త్రేణ యోజయామాస సాయకమ్,
స జజ్జ్వల తదా బాణో ధనుష్యస్య మహాత్మనః.

౮౫

అతికాయోఽపి తేజస్వీ సౌర మస్త్రం సమాదధే,
తేన బాణం భుజక్లాభం హేమపుష్ప మయోజయత్.
తదస్త్రం జ్వలితం ఘోరం లక్ష్మణ శ్చిర మాహితమ్,
అతికాయాయ చిత్తేప కాలదగ్ధ మివాస్త్రకః.

౮౬

౮౭

ఆగ్నేయేనాభిసంయుక్తం దృష్ట్వా బాణం నిశాచరః,
ఉత్సస్రజ్జ తదా బాణం దీప్తం సూర్యాస్త్రయోజితమ్.
తా వృభా వమ్భరే బాణా వనోన్యస్య మభిజఘ్నుతుః,
తేజసా సమ్ప్రదీప్తాగ్ర క్రుద్ధా వివ భుజజహా.

౮౮

౮౯

తా వనోన్యస్యం విసిర్దహ్య పేతతు ర్ధరణితలే,
నిరర్చిషా భస్మకృతా స భ్రాజేతే శరోత్తమా.
తతోఽతికాయ స్సంక్రుధ స్త్వస్త్ర మైషీక ముత్సృజత్,
తత్ప్రచిచ్ఛద సౌమిత్ర రిస్త్ర మైన్ద్రేణ వీర్యవాన్.

౯౦

౯౧

విషీకం నిహతం దృష్ట్వా ఋషితో రావణాత్తజః,
యామ్యేనాస్త్రేణ సంక్రుద్ధో యోజయామాస సాయకమ్.
తత స్తదస్త్రం చిత్తేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః,
వాయవ్యేన తదస్త్రేణ నిజఘాన స లక్ష్మణః.

౯౨

౯౩

అశ్టైవం శరథారాభి ర్థారాభి రివ తోయదః,
అభ్యవర్ష త్సుసంక్రుద్ధో లక్ష్మణో రావణాత్తజమ్.

౯౪

తేఽతికాయం సమానాద్య కవచే వజ్రభూషితే,
భగ్నాగ్రశ్చక్ర సహసా పేతు ర్బాణా మహితలే.
తా న్తోఘా నభిసంపేక్ష్య లక్ష్మణగి పరవీరహః,

౯౫

లక్షణుం డాబాణమును ఆగ్నేయాస్త్రమున త్రముచే నభిమంత్రించెను; అది మహానుభావుండగు లక్షణుని భూస్సునందు దివ్యాస్త్రవిద్యా మంత్రితంబై యెంతయు వెలిగినది. రాగ

మహాలేఖుండగు నతికాయుండును సౌర్యాస్త్రము స్పరించి ఆయాస్త్రమున త్రముచే సర్వతుల్యమును గాంచనపుంఖంబునగు బాణము నభిమంత్రించెను.

లక్షణుండు ఆగ్నేయాస్త్రాభిమంత్రితంబై భయంకరాకారంబై తేజరిల్లుచున్న యాబాణమును యముండు కాలదండమునుంబోలి అతికాయునిపైఁ బ్రయోగించెను. రాజ

అతికాయుండు ఆగ్నేయాస్త్రయుక్తంబగు బాణము వచ్చుటంజూచి సౌర్యాస్త్రాభిమంత్రితంబగు బాణమును విడిచెను. రాజ

ఆ బాణములు చెందును ఆకాశంబున మహాలేఖంబున వెలుంగుచు ప్రధంబులగు సర్పములవగిది ఒండొంటు దాఱినవి. రాజ

ఆబాణములు చెందును ఒండొంటి దహించుకొని నిస్తేజంబులై భస్మీభూతంబులయి నేలంబడినవి. రాజ

అంత అతికాయుండు కుపితుండై ఐశికాస్త్రమును బ్రయోగించెను; పరాక్రమవంతుండగు లక్షణుండు అయ్యస్త్రము విద్రాస్త్రముచేఁ గొట్టెను.

రావణపుత్రుండగు నతికాయుండు తానుబ్రయోగించిన యైశికాస్త్రంబు ప్రతిహతంబగుటనుజూచి కుపితుండై యామ్యాస్త్రమున త్రముచే బాణము నభిమంత్రించెను. రాజ

అంత నతికాయుండు ఆయామ్యాస్త్రమును లక్షణునిపైఁ బ్రయోగించెను; లక్షణుండును వాయువ్యాస్త్రంబున దానింగొట్టెను. రాజ

అంత లక్షణుండు ధర్మకుపితుండై మేఘము వర్షమువర్షించునట్లు బాణవర్షము లతికాయునిపైఁ గురిపించెను. రాజ

ఆబాణములు అతికాయునిబొంది వజ్రభూషితంబగు నతనిమేని కవచంబు దాఱి కొనలందుండు మృగమేకులు విడిగి నేలంబడినవి. రాజ

శత్రువీరుల వధించువాడును మహాయశుండునగు లక్షణుండు ఆ

అభ్యవన్న స్త హేమాణాం సహస్రేణ మహాయశాః.

F౬

స వృష్యమాణో బాణౌమై రతికాయో మహాబలః,
అవధ్యకవచ స్ఫుజ్యే రాక్షసో నైవ వివ్యథే.

F౭

వ శశాక రుజం కర్తుం యుధి తస్య నరోత్తమః,

అథై న మభ్యుపాగమ్య వాయు ర్వాక్య మువాచహ.

F౮

బ్రూద త్వరో హ్యేష అవధ్యకవచావృతః,

బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ భిన్నేన మేష వధ్యో హి నాన్యథా.

F౯

అవధ్య ఏవ హ్యేషా మస్త్రాణాం కవచీ బలీ,

తత స్తు వాయో ర్వచనం నిశమ్య

సౌమిత్రిర్ద్రాప్రతిమానవీర్యః.

౧౦౦

సమాదదే బాణ మమోఘవేగం

తద్బాహ్మ మస్త్రం సహసా నియోజ్య,

తస్మిన్ మహాస్త్రే తు వియుజ్యమానే

సౌమిత్రిణా బాణవరే శితాగ్రే.

౧౦౧

దిశశ్చ చంద్రార్కమహాగ్రహశ్చ

వభశ్చ తత్రాస చచాల చోర్వి,

తం బ్రహ్మణోఽస్త్రేణ నియుజ్య చాపే

శరం సుపుష్టం యమదూతకల్పమ్.

౧౦౨

సౌమిత్రి రింద్రారి సుతస్య తస్య

ససర్గ బాణం యుధి వజ్రకల్పమ్,

బాణము లన్నియు వ్యర్థము లగుటంజూచి మరల వేయవహాబాణముల
పర్చించెను. ౯౬

మహాబలుండగు నాయలికాయందు అభేద్యంబగు కవచము ధరించి
యుండుటచే లక్ష్మణుండు బాణవర్షంబు లెకవర్షించినను కొంచెమేరి బాధ
కొందలేదు. ౯౭

పురుషోత్తముండగు లక్ష్మణుండు యుద్ధంబున నయ్యలికాయు నెంత
మాత్రము నొప్పించజాలడయ్యె.

అంత వాయుదేవుండు లక్ష్మణుని యొద్దకువచ్చి యిట్లనిచెప్పెను. ౯౮

ఈయలికాయందు బ్రహ్మదేవునివలన వరంబునొంది అభేద్యంబగు
కవచము ధరించియున్నాడు; ఇతని బ్రహ్మస్త్రంబుచే వధింపుము; వేఱు
విధమున నితని వధింప నలవిగాదు. ౯౯

కవచధరుండును బలవంతుండునగు నితని ఇతరాస్త్రంబుల వధింప నలవి
గాదు. అని వాయువు లక్ష్మణునికి చెప్పెను.

అంత దేవేంద్రసమాన పరాక్రముండగు లక్ష్మణుండు వాయుదేవుని
వచనంబు విని శీఘ్రంబున బ్రహ్మస్త్రచుంక్రంబు జపించి మహావేగంబగు బాణ
ముకు ధనుస్సున సంధించెను. ౧౦౦

లక్ష్మణుండు తీక్షణగ్రంబగు నుత్తమబాణంబున బ్రహ్మస్త్రంబు నభి
మంత్రింపఁగానే చంద్రసూర్యులును ఇతరగ్రహంబులును భయంబునొందిరి;
దిక్కులును ఆకాశంబును భూమియుఁ జలించినవి. ౧౦౧

లక్ష్మణుండు కాంచనపుంఖంబును వజ్రాయుధకుల్యంబును దేవేంద్ర
శక్రువగు రావణునికొడుకైన యలికాయునకు యమదూతపరిపీడియు నగు
నమ్మహాబాణంబును బ్రహ్మస్త్రచుంక్రంబుతో నభిమంత్రించి ధనుస్సున సంధించి
విడిచెను. ౧౦౨

తం లక్ష్మణోత్సృష్ట సుమోఘవేగం

సమాపతంత్రం జ్వలనప్రకాశమ్.

౧౦౩

సువర్ణ వజ్రోదమచిత్రపుజం

తదాఽతికాయస్సమరేదదర్శం,

తం ప్రేక్షమాణః సహసాఽతికాయా

జఘాన బాణైర్నిశితైరనేకైః.

౧౦౪

స సాయకస్తస్య సువర్ణవేగ

స్తదాఽతికాయస్య జగామ పార్శ్వమ్,

త మాగతం ప్రేక్ష్య తదాఽతికాయా

బాణం ప్రదీప్తాంతకకాలకల్పమ్.

౧౦౫

జఘాన శక్త్యృష్టిగదాకుతారై

శూలైర్హస్తైశ్చాపవ్యవిపన్నచేతాః,

తాన్యాయుధాన్యద్భుతవిగ్రహాణి

మోఘాని కృత్వా స శరోఽగ్నిదీప్తః.

౧౦౬

ప్రగృహ్య తస్యైవ కిరీటజుష్టం

తతోఽతికాయస్య శిరోజహర,

తచ్చిరస్సశిరస్త్రాణం లక్ష్మణేషు ప్రపీడితమ్.

౧౦౭

పపాత సహసా భూమా శృంగం హిమవతో యథా,

తం తు భూమా నిపతితం దృష్ట్వా విక్షిప్తభూషణమ్.

౧౦౮

బభూవు ర్వ్యధితా స్సర్వే హతశేషా నిశాచరాః,

తే వివణ్ణముఖా దీన్యా ప్రహరజనితశ్రమాః,

౧౦౯

విసేదు రుచ్చైర్భూవస్సహసా విస్వరై స్స్వరైః,

తతస్తే త్వరితం యాతా నిరపేక్షా నిశాచరాః.

౧౧౦

అప్పుడు యుద్ధంబున లక్ష్మణునిచే విడువబడి మిణుంగులులు గ్రక్కుచు నగ్నిహోత్రంబుకైవడి వచ్చుచున్న యమోఘవేగంబును వజ్రఖచిత కాంచనపుంఖదుఃనగు నాబాణమును అతికాయుండు చూచెను. ౧౦౩

అతికాయుఁ డాబాణముఁ జూచుచునే వేగంబున దాని ననేక తీక్షణబాణంబులంగొట్టెను; అట్లు గొట్టినను గరుత్తంతుఁకుంబోలె మహావేగంబుగల యమృతాబాణం బప్పు డతికాయుని సమీపంబు నొందెను. ౧౦౪

అప్పుడతికాయుండు నకలలోక నాశకరుండగు యమునివగిదిఁ దేజరిల్లుచున్న యాబాణంబు వచ్చుటం జూచి యెంతసూత్రము భయంబునొందక శక్తులచేతను అప్తులచేను గదలచేతను గొడ్డళ్లచేతను శూలములచేతను హుళములచేతను దానింగొట్టెను. ౧౦౫

అమృతాస్త్రము భయంకరాకారంబులగు నయ్యాయుధంబుల సరకు గొనక అగ్నిహోత్రమువలె వెలుంగుచుంబోయి యయ్యతికాయుని కిరీటాలంకృతంబగు శిరస్సును ఖండించెను. ౧౦౬

కిరీటాలంకృతమగు నాయతికాయుని శిరస్సు లక్షణబాణచ్ఛిన్నంబై హిమవత్సర్వతశిఖరంబుభంగిఁ దటాలున నేలంగూలెను. ౧౦౭

అట్లు భూషణంబు లన్నియు నిట్టటుచెరిపడ నేలగులిన యాయతి కాయుం జూచినంతనె హతశేషులగు రాక్షసు లందఱు పరమదుఃఖితులయిరి. ౧౦౮

ఆ రాక్షసు లందఱు దుఃఖితులయి గర్వంబుడిగి యలసి వానరులు కొట్టుచెల్వల సహంపఁజాలక విక్రంస్వరింబుగా నుచ్చైర్నాదంబున రోదనంబు చేసిరి. ౧౦౯

అంత నాయకుండగు నతికాయుండు హతుండగుటచే నారాక్షసు

పురీ మభిముఖా భీతా ద్రవంతో నాయకే హతే,

ప్రహర్యుక్తా బహవస్తు వానరాగి

ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమాననాస్తదా.

౧౧౧

అపూజయన్లక్ష్మణమిష్టభాగినం

హతేరిపాభీనుబలేదురాసదే.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకసప్తతితమస్కర్గః. ౭౧.

ద్విసప్తతితమస్కర్గః.

అతికాయం హతం శ్రుత్వా లక్ష్మణేన మహాజనా,

ఉద్వేగ మగమద్రాజా వచనం చేదమబ్రవీత్.

౧

ధూమ్రాక్షగ పరమామరీ ధన్వీ శస్త్రభృతాం వరః,

అకమ్పనగ ప్రహస్తశ్చ కుమ్భకర్ణస్తథైవచ.

౨

ఏతే మహాబలా వీరా రాక్షసా యుద్ధకాక్షిణః,

జేతారగి పరనైర్యానాం పరై ర్నిత్యైవరాజితాః.

౩

నిహతాస్తే మహావీర్యా రామేణాక్లిప్తకర్కణా,

రాక్షసా స్సుమహాకాయా నానాశస్త్రవిశారదాః.

౪

అన్యే చ బహవ శ్శూరా మహాత్మానో నిపాతితాః,

ప్రఖ్యాతబలవీర్యేణ పుత్రేణ్ద్రోజితా మమ.

౫

యా హి తా భ్రాతరా వీరా బద్ధా దత్తవరై శ్శరైః,

యన్మశక్యం సురై స్సురై రసురై ర్వా మహాబలైః.

౬

లందఱు భయపడి యుద్ధంబువిడిచి పరుగెత్తుచు లంకాభిముఖులయి త్వరితంబుగాఁ బోయిరి. ౧౧౦

అప్పుడు భయంకరబలండును దురాసదండునగు శత్రువు హతుడైన పిమ్మట వానరులందఱు సంతోష్టలయి వికసితకమలంబులఁగిని ముఖంబు లలర విజయంబునొందిన లక్ష్మణునిఁ బూజించిరి. ౧౧౧

ఇది దెబ్బదియొకటవసర్గముఁ

దెబ్బదిరెండవసర్గము.

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుఁడు అతికాయుని వధించికాడని విని పరమదుఃఖితుడై యిట్లు చెప్పెను. ౧

పరమకోపనుండును దనుర్ధరుండును ఆయుధధారులలో నుత్తముఁడునగు ధూమాత్కుండును అకంపకుండు ప్రహస్తుఁడు కుంభకర్ణుండు ఈ రాక్షసులు మహాబలపరాక్రమశాలులు; యుద్ధం బెప్పుడెప్పుడా యని కోరువారలు; శత్రుసైన్యముల జయించువారలు; శత్రువులపలన ఎన్నఁడును బరాజయంబునొంది యెఱుంగరు. ౨. 3

మహాపరాక్రమశాలులు మహాకాయులు నానావిధాయుధ పరిశ్రమములయందును బండితులునగు నారాక్షసులను గూడ రాముండు వధించినాఁడు. ౪

ఇతరులను శూరులు మహాబలశాలులునగువారు పెక్కుండురాక్షసుల వధింపఁబడిరి.

ఖరాదులను వధించిన మహాపరాక్రమశాలుల నారామలక్ష్మణులను గూడఁ బ్రీడ్ధబలపరాక్రముఁడగు నాశుక్రుం డింద్రజిత్తు పరఃభ్రాటులయిన దివ్యబాణంబుల బాధించినాఁడు. ౫

అబాధము మిక్కిలియు భయంకరమయినది; దాని విడిపించుటకు చేవత

మోక్షం తద్భవనం ఘోరం యక్షగర్భవకిన్నరైః,

తన్నజానే ప్రభావై ర్వా మాయయా మోహనేన వా. ౭
శరబన్ధా ద్విముక్తౌ తౌ భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,

యే యోథా నిర్గతా శూరా రాక్షసా మమ శాసనాత్. ౮
తే సర్వే నిహతా యుద్ధే వానరై స్సుమహాబలైః,

తం న పశ్యామ్యహం యుద్ధే యోఽద్య రామం సలక్షణమ్.
శాసయే త్యబలం వీరం ససుగ్రీవవిభీషణమ్,

అహో ను బలవా న్రామో మహదస్త్రబలం చ వై. ౧౦
యస్య విక్రమ మాసాద్య రాక్షసా నిధనం గతాః,
తం మనో ర్భయం వీరం నారాయణ మనామయమ్. ౧౧
తద్భయా ద్ధి పురీ లంకా పిహితద్వారతోరణా,

అప్రమత్తై శ్చ సర్వత్ర గుప్తై రక్ష్య పురీ త్వియమ్. ౧౨

అశోకవనికాయాం చ యత్ర సీతాభిరక్ష్యతే,
నిష్కామో వా ప్రవేశో వా జ్ఞాతవ్య స్సర్వతైవ నః. ౧౩
యత్ర యత్ర భవేద్దల్ల సత్రత్రత్ర పునఃపునః,
సర్వతశ్చాపి తిష్ఠద్వం నై వ్విన్వేన్విగ పరివృతా బలైః. ౧౪
ద్రష్టవ్యం చ పదం తేషాం వానగాణాం నిశాచరాః,
ప్రదోషే వార్ధరాత్రే వా ప్రత్యూషే వాపి సర్వతః. ౧౫

లందఱకుఁగాని మహాబలకాలలగు ననుకులకుఁగాని యక్షులకుఁగాని గంధ
ర్వులకుఁగాని కిన్నరులకుఁగాని యలవిగాదు. ౬

అన్నదమ్ములగు నా రామలక్ష్మణులు అట్టిబాణబంధముననుండి విడిపించు
కొనిరి; ఆది ప్రభావముచేతనో మాయచేతనో మోగముచేతనో నాకుఁజెలి
యదు. ౭

నాయాజ్ఞవలన వీరులును కూరులునగు రాక్షసు లెవరెవరు యుద్ధం
బునకుఁ బోయినారో వారలనందఱును యుద్ధంబున మహాబలకాలలగువానరులు
పధించిపుచ్చిరి. ౮

ఇప్పుడు యుద్ధంబున మహావీరుడగు రాముని లక్ష్మణునితోఁ గూడ
వానరసేనాసమేతంబుగా సుగ్రీవునితోను విభీషణునితోనుగూడ పధింపఁజాలి
నట్టివాఁ డెవ్వఁడును నాకగపడలేదు. ౯

రామునియెదుటబడినంతనె రాక్షసులందఱు మరణమునొందినారే;
అహ! రామునిబలమెంతగొప్పది! అతనియ్యస్త్రబలమును ఎంతయధికము! ౧౦
మహావీరుడగు నారాముఁడు నాకరిహితుడగు నారాయణుఁడె యని
తలంచెదను; అతనిభయమువలన నేకదా లంకాపురిలోపలి వెలుపలివాకిళ్ల నన్నిం
టిని మూసుకొనియున్నాము. ౧౧

కావున రాక్షసులారా! మీరలు ఎంతమాత్ర మేమఱక మిమ్ముం
గాపాడుకొనుచు ఈలంకాపురి నలికాగ్నత్రతో రక్షింపుచుండవలయును. ౧౨

సీతాదేవి నుంచియుండు నశోకవనికయందు ఎవ్వనిగాని మాకుఁ జెలి
యక లోపలికిఁగాని వెలుపలికిఁగాని యొత్తమాత్రము పోనివ్వవలదు. ౧౩

మఱియు సేనాభాగము లెచ్చటెచ్చటనిలుపఁబడియున్నవో యచ్చ
టుతయు మీమీసేనలంగూడి మాటిమాటికి గన్తురుగుచుండవలయును. ౧౪

రాక్షసులారా! సాయంకాలమునందుఁగాని యర్ధరాత్రమునందుఁగాని
ప్రాతఃకాలమునందుఁగాని యేకాలమునందుఁగాని వానరులుచేయు కార్య
ములను చూచుచుండుఁడు. ౧౫

నావజ్ఞా తేషు కర్తవ్యా వానరేషు కదాచన,
ద్విషతాం బల ముద్యుక్త మాపతత్కిం స్థితం సదా. ౧౬

తత స్తే రాక్షసా స్సర్వే శుత్వా లక్ష్మణాధిపస్య తతో,
వచనం సర్వ మాత్రిష న్యథావత్తు మహాబలాః. ౧౭
స తాన్ సర్వాన్ సమాదిశ్య రావణో రాక్షసాధిపః,
మన్యుశల్యం వహన్ దీనః ప్రవివేశ స్వమాలయమ్. ౧౮

తత స్స సన్ధిపితకోపవహ్ని
ర్నిశాచరాణా మధిపో మహాబలః,
తదేవ పుత్ర వ్యసనం విచింతయ
న్తుహు ర్దుహుశ్చైచ తదా వ్యనిశ్వసతో, ౧౯
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్విసప్తతితమస్సర్గః. ౭౨

త్రి స ప్త తి త మ స్సర్గః.

తతో హతా న్రాక్షసపుంగవాం స్తా
నేవాన్తకాదిత్రిశిరోలికాయాన్,
రక్షోగణా స్తత్ర హతావశీష్టా
స్తే రావణాయ త్వరితం శశంసుః. ౧
తతో హతాంస్తాన్ సహసా నిశమ్య
రాజాముమోహశుపరిఘ్నతాః(జ్ఞ)క్షః,
పుత్రక్షయం భ్రాతృవధం చ ఘోరం
విచింత్య రాజా విపులం ప్రదధౌః. ౨
తత స్తు రాజాన ముదీక్ష్య దీనం
శోకార్ణవే సంపరిపుష్పవానమ్,

వానరులని యెంతమాత్రము వారల నల్పముగాఁ జూడవలదు; శత్రు సైన్యము యుద్ధము నేయుచున్నదా? లేక మనపైకి వచ్చుచున్నదా? లేక నిర్భీయూరకున్నదా? ఇట్లు ఎప్పుడు విలాగుననుండునదియు జెలియవలెను. అని రావణుండు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను. ౧౬

అంత బలవంతులగు సారాక్షసులందఱు లంకారాజుండగు రావణుండు చెప్పినమాటను విని యతం డానతిచ్చినచొప్పున అంతయుఁ గావించిరి. ౧౭

రాక్షసరాజుండగురావణుండు ఆరాక్షసులందఱు కట్టాజ్ఞాపించి దుఃఖంబునం గుందుచు దీనుండై తనగృహంబునకుఁ బోయెను. ౧౮

అంత నశ్వడు మహాబలుండును రాక్షసేశ్వరుండునగు రావణుండు శోపంబున మండికడుచు మాటిమాటికి నాపుత్రవ్యూహంబు దలంచుకొని నిట్టూర్పులు విడిచెను. ౧౯

ఇది డెబ్బదిరెండవసర్గము.

డెబ్బదిమూడవసర్గము.

అంత హతశేఘలగురాక్షసులు దేవాంతకుండు త్రికిరుండు ఆతికాయుండు మొదలయినవారలు యుద్ధంబున హతులయినారని శ్రీకృష్ణుంబున రావణునకుఁ జెప్పిరి. ౧

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుండు ఆతికాయాదులందఱు హతులయిననంగలివిని దుఃఖమునకుఁ గన్నులనీళ్లుగాఱి మూర్ఛిల్లి కొంతవడికిందేఱి భయంకరంబగు పుత్రసాశంబును తమ్ములచావును దలంచుకొని మిక్కిలియు పగచెను. ౨

అంత రాక్షసోత్తముండును రావణకుమారుండునగు సింద్రజిత్తు దీనుండను దుఃఖికుమార్తెంబున మునియొన్నవాడు నగరాక్షసరాజు రావణుం

- రథర్షభో రాక్షసరాజసూను
స్త మిన్ద్రగిడి ద్వాక్య మిదం బభాషే. 3
న తాత! మోహం ప్రతిగన్తు మర్హ సి
యత్రేన్ద్రగిడి జీవతి రాక్షసేన్ద్ర!,
నేన్ద్రగిరిబాణాభిహతో హి కశ్చ
త్పాణాన్ సమర్థ స్సమరేఽభిపాతుమ్. ౪
పశ్యాద్య రామం సహ లక్ష్మణేన
మద్బాణనిర్భిన్న విక్రీర్ణ దేహమ్,
గతాయుషం భూమితలే శయానం
శితై శ్శరై రాచితసర్వగాత్రమ్. ౫
ఇమాం ప్రతిజ్ఞాం శృణు శక్రశత్రో
స్సునిశ్చితాం పౌరుషదై వయుక్తామ్,
అద్యైవ రామం సహ లక్ష్మణేన
సంతర్పయిష్యామి శరై రమోమైః. ౬
అద్యేన్ద్రవై వస్వత విష్ణుసుత్ర
సాధ్యాశ్వి వై శ్వాసరచన్ద్రసూర్యా,
ద్రక్ష్యన్తు మే విక్రమ మప్రమేయం
విష్ణో రివోగ్రం బలియజ్ఞ వాతే. ౭
స ఏవ ముక్త్వా త్రిదశేన్ద్రశత్రు
రాపుష్ప్య రాజాన మదీనసత్త్విః,
సమూరురోహనిలత్యువేగం
రథం ఖరశ్రేష్ఠసమాధియుక్తమ్. ౮
త మాస్థాయ మహాతేజా రథం హరిరథోపమమ్,
జగామ సహసా తత్ర యత్ర యుద్ధమర్హిన్దమః. ౯

జూచి యిట్లని చెప్పెను.

3

రాక్షసేశ్వరుండవగునాయనా! ఇంద్రజిత్తు బ్రతికియుండునప్పుడు నీవిట్లు దుఃఖింపు నొందవలదు; యుద్ధమున నింద్రజిత్తుయొక్క బాణములచే గొట్టబడినవాడై యెట్టివాడును బ్రాణముల దక్కించుకొనఁ జాలడు.

౪

ఇప్పుడు రాముని లక్ష్మణునితోఁగూడ బాణములచే భిన్నదేహుడై గతప్రాణుడై దేహమంతయు గుచ్చుకొనియుండుబాణములతో నేలంబడి యుండునట్లు గావించెదను చూడుము.

౫

ఇంద్రజిత్తును నేను చక్కగా నిశ్చయించి పౌరుషదేవతలముల రెంటితోనుగూడినవ్రతిజ్ఞును జేయఁచున్నాను వినుము; ఇప్పుడే రాముని లక్ష్మణుని ఆమోఘబాణములం దీర్చిపుచ్చెదను.

౬

ఇప్పుడును దేవేంద్రుండును యముండును విష్ణుదేవుండును మిత్రుండును సాధ్యులును అశ్వినీదేవతలును అగ్నిహోత్రుండును ఇంద్రుండును సూర్యుండును బలిచక్రవర్తియగుశాలయందుఁ ద్రివిక్రమావతారరూపుఁడగు విష్ణుదేవుని కరాక్రమమువంటి యప్రమేయంబగు నావరాక్రమముం జూడఁగలరు. అని యింద్రజిత్తు రావణునితోఁ జెప్పెను.

౭

మహాబలుండగు నా యింద్రజిత్తు తండ్రియగు రావణునితో నీప్రకారమునంజెప్పి తండ్రియనుచుతిం దిసికొని నాయనమానవేగమును సుత్రమంబులగు కంచఱిగాడిదలు గట్టినదియనగు రథంబు వారోపించెను.

౮

మహాలేఖుండును శత్రువుల నణగఁగొల్పింజాలినవాడు నగు నాయింద్రజిత్తు సూర్యరథమువలె వెలంగుచున్న యాయరదంబునెక్కి

- తం ప్రస్థితం మహాత్మాన మనుజగ్తు ర్మహాబలాః,
సంహర మాణా బహవో ధనుష్ప్రసరపాణయః. ౧౦
- గజస్కున్ధగతాః కేచి త్కేచి త్ప్రవరవాజిభిః,
ప్రాముద్రనిస్త్రింశపశ్వభగదాధరాః. ౧౧
- స శబ్దనినదైగ పూర్ణై ర్భేరీణాం చాపి నిస్వనైః,
జగామ త్రదశేన్నాగి స్త్సూయమానో నిశాచరైః. ౧౨
- స శి శశివర్ణేన చ్ఛత్రేణ రిపుసూదనః,
రరాజ ప్రతీకూర్ణేన నభ శ్చన్ద్రమసా యథా. ౧౩
- అవీజ్యత తతో వీరో హైమైర్హేమవిభూషితైః,
చారుచామరముఖైశ్చ ముఖ్యై స్సర్వధనుష్టతామ్. ౧౪
- తత స్త్విన్ద్రజితా లజ్కా సూర్యప్రతిమలేజసా,
రరాజాప్రతీవీర్యేణ ద్యౌరివార్కేణ భాస్వతా, ౧౫
- స సంప్రాప్య మహాతేజా యుద్ధభూమి మరిన్దమః,
స్థాపయామాస రక్షాంసి రథం ప్రతి సమన్తతః. ౧౬
- తత స్తు హుతభోక్తారం హుతభు క్షదృశప్రభః,
జహావ రాక్షసశ్రేష్ఠో మన్త్రవ ద్విధివ త్తదా. ౧౭
- స హవిర్లాజసంస్కారై ర్ద్రాణ్యగన్ధపురస్కృతైః,
జహువే పావకం తత్ర రాక్షసేన్ద్రగి ప్రతాపవాన్. ౧౮

యధభూమికీ బోయెను.

౯

మహాబలశాలులగు రాక్షసులు వెక్కండ్రు పరమసంతోషమున
ధనుర్ధరులయి కొందఱు గజంబులను గొందఱు ఋత్తమాశ్వంబులను ఆరోపించి
ప్రాసంబులను ముద్గరంబులను ఖడ్గంబులను గొడ్డళ్లను గదలను ధరించి యధ
మనఃబోవుచున్న మహాబలండగు నయ్యింద్రజిత్తువెంటం బోయిరి. ౧౦

అయ్యింద్రజిత్తు వెంటవచ్చురాక్షసులు మహాధ్వని గలుగునట్లు శంఖ
ములు పూరించియు భేరులు వాయించియు దన్నుఁ బ్రస్తుతింపఁ బేరేల
గంబునం బోయెను. ౧౧

శత్రుహంతయగు నయ్యింద్రజిత్తు సిండుచందురునిచే నాకాశంబు
ప్రకాశించునట్లు శంఖమువలెను చంద్రబింబమువలెను ధవళంబయిన ఛత్రముచే
శైతల్యం బ్రకాశించెను. ౧౩

అంత నమస్తధనుర్ధరులలోను ముఖ్యుండును బరాక్రమవంతుండునగు
సింద్రజిత్తును బంగారుదండములు గలవియు బంగారుశలాకలచే నలంకృతములు
నగు సుందరచామరంబులచే నీచిరి. ౧౪

అంత సూర్యునిధంగి వెలుంగుచున్న ఎదురులేని పరాక్రమముగలవాఁ
డగు నాయ్యింద్రజిత్తుచే సూర్యునిచే నాకాశమువలె లంకాపురి యెంతయుఁ
ప్రకాశించినది. ౧౫

మహాపరాక్రమశాలియు శత్రువుల శడంగద్రొత్కు వాఁడునగునాయ్యి
ంద్రజిత్తు యధభూమినొంది దివ్యరథమునొందుటకై హోమముసేయ నుద్య
త్తుండై చుట్టును రాక్షసుల గావలయుంచెను. ౧౬

అంత నగ్నితో సమానమయినకాంతిగల రాక్షసోత్తముండగు నాయ్యింద్ర
జిత్తు అప్పుడు యథాక్షప్తముగా మత్రపూర్వకముగా అగ్నిహోత్రమునందు
హోమముగావించెను. ౧౭

అచ్చట మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసశ్రేష్ఠు డాయ్యింద్రజిత్తు
గంధమాల్యసహితంబుగా సంస్కృతంబులయిన హవిన్సును బేలాలను అగ్ని

శస్త్రాణి శరపత్త్రాణి సమిధోఽథ విభీతకాః,
లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కార్ణాయసం తథా. ౧౯

స తత్రాస్త్రిం సమాస్తీర్య శరపత్త్రై స్సతోమరైః,
ఛాగస్య కృష్ణవణ్ణప్య గళం జగ్రూహ జీవతః. ౨౦

సకృదేవ సమిధస్య విధూమస్య మహర్షిషః,
బభూవు స్తాని లిజ్జాని విజయం యాన్యదర్శయన్. ౨౧

ప్రదక్షిణావర్తశిఖి స్తప్తకాశ్చనభూషణః,
హవిస్తప్తృతిజగ్రూహ పాచక స్వయి మాస్థితః ౨౨
సోఽస్త్ర మాహారయామాస బ్రాహ్మ మింద్రిపు స్తదా.

ధనుశ్చాత్తరథంచైవ సర్వం తత్రాభ్యమస్తయత్. ౨౩
తస్మిన్నాహూయమాసోఽస్త్రే హూయమానే చ పావకే,
సార్థం గ్రహేన్ద్రునక్షత్రై ర్వితత్రాస నభస్థులమ్. ౨౪

స పావకం పావకదీప్తతేజా
హుత్వా మహేంద్రిప్రతిమప్రభావః,
సచాపబాణానిరథాశ్వసూతః
భేదస్తద్ధధేఽఽన మచిన్ద్రరూపః. ౨౫
తతో హయరథాక్షీర్ణం పతాకాధ్వజశోభితమ్,
నియోయా రాక్షసబలం నర్దమానం యుయుత్సయా. ౨౬

తే శరై ర్భూమభి శ్చిక్తై స్తీక్ష్వేగై రలంకృతైః,

హోత్రమునందు హోమముచేసెను.

౧౮

అహోమమునందు ఇంద్రజిత్తు తెల్లునకుబదులు ఆయుధములను తాండ్రపుల్లలునమిత్తులును ఎఱ్ఱనివస్త్రములును నల్లయిరువస్త్రపాబురు ఊచు కొనెను.

౧౯

ఆయుధభూమియందు ఇంద్రజిత్తు తోమరంబులతోను తెల్లుతోను అగ్నిపరిస్తరణముగావించి బ్రతికియున్న నల్లనిమేకను బతువునుగాఁ బట్టి హోమముగావించెను.

౨౦

ఒక్కచూటు నమిత్తులతో జ్వలింపఁజేయుఁగానే యాయగ్నిహోత్రము విజయసూచకంబులగు చిహ్నములతో పాగలేక పెద్దపెద్దజ్వాలలు గలిగి యుండినది.

౨౧

అగ్నిహోత్రుఁడు తానె ప్రదక్షిణముగాఁ జూట్టుజ్వాలలతోను మంచి బంగారుభూషణములతోను బ్రదుర్భవించియాహవిస్సును బ్రతిగ్రహించెను.

అప్పుడు ఆయింద్రజిత్తు బ్రహ్మస్త్రమును జపించి యమృతహస్తముచే తనరథము ధనుస్సు మొదలగువానినన్నిటిని అభిమంత్రించెను.

౨౩

అట్లు ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మస్త్రమును జపించుటయు అగ్నిహోత్రమున హోమముగావించుటయు గ్రహములతోను జంద్రునితోను నక్షత్రములతోనుండు నాకాశమంతయు భయంబునఁ జలించినది.

౨౪

అగ్నిహోత్రమునకుంబోలెఁ గాంతియును దేవేంద్రునకుంబోలెఁ బ్రభావము గలవాఁడును ఇట్టిదనిచెప్పరానికత్తిగలవాఁడునగు నాయింద్రజిత్తు, ఆప్రకారమున నగ్నిహోత్రమునందు హోమముచేసి తాను ధనుర్పాణధర్మ రథాశ్వసారథినసీతంబుగా నాకాశంబున నంతర్ధానంబునొందెను.

౨౫

అంత గుఱ్ఱములతోను రథములతోను సింఢియుండునదియుఁ బతాకాభ్యుజ్జములతో నొప్పుచున్నదియునగు నారాక్షససేన యుద్ధోత్సాహంబున గర్జించుచు వెడలెను.

౨౬

ఆరాక్షసులు కాంచనాలంకృతంబులును జిత్రవర్ణంబులును మహా

తోమరై రఙ్కుళై శ్చాపి వానరా ఙ్గము రాహవే. ౨౭

రావణిస్తు తతగి క్రుద్ధస్తాన్ నిరీక్ష్య నిశాచరాన్,
హృష్టా భవన్తో యుధ్యస్తు వానరాణాం జిఘాంసయా. ౨౮

తతస్తే రాక్షసా స్సర్వే నర్దంతో జయకాజీణః,
అభ్యవర్షంస్తతో ఘోరా న్వానరాన్ శరవృష్టిభిః. ౨౯
సతు నాళీకనారాచై ర్గదాభి ర్దుసలై రపి,
రక్షోభి స్సంవృత స్సజ్జ్యే వానరా నివచకర్త మా. ౩౦
తే వధ్యమానా స్సమరే వానరాగి పాదపాయుధాః,
అభ్యద్రవంత సహితా రావణిం రణకర్కశమ్. ౩౧

ఐన్ద్రజిత్తు తతగి క్రుద్ధో మహాతేజా మహాబలః,
వానరాణాం శరీరాణి వ్యధమ ద్రావణాత్తజః. ౩౨
శరేణైకేన చ హరీ న్న వ ప్శ్చ చ సప్త చ,
చిచ్ఛద సమరే క్రుద్ధో రాక్షసాన్ సమ్ప్రహర్షయన్. ౩౩

స శరై స్సూర్యసంజ్ఞాశ్చై శ్చాతకుమ్భవిభూషితైః,
వానరాన్ సమరే వీరగి ప్రమమాథ సుదుర్జయః. ౩౪

తే భిన్నగాత్రా స్సమరే వానరా శ్శరపీడితాః,
వేతుర్ధ్వతలకల్పా స్సూరై రివ మహాసురాః. ౩౫

తం తపంత మివాదిత్యం ఘోరై ర్భాణగభ స్తిభిః,
అభ్యథావంత సంక్రుద్ధా స్సంయుగే వానర్షభాః. ౩౬

వేగంబులునగు పెక్కు బాణములచేతనుదోచురంబుల చేతనుఅంకుశంబులచేతను
యుద్ధంబున వానరులం బ్రహరించిరి. ౨౭

అంత ఇంద్రజిత్తు కుపితుండై యారాక్షసులంజూచి యిట్లుని చెప్పెను.
మీరలు సంతోషంబున యథేచ్ఛంబుగా యుద్ధంబుగావించి వానరుల
వధింపుడు. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౨౮

అంత నారాక్షసులందఱు జయముగోరినవారలయి గర్జించుచు భయం
కరాకారులగు వానరులపై బాణవర్షంబులు గురిపించిరి. ౨౯

అయింద్రజిత్తు యుద్ధంబున రాక్షససహితుండై బాణములచేతను గదల
చేతను ముసలంబులచేతను వానరులను వంధించెను. ౩౦

ఆవానరు లట్లు ఇంద్రజిత్తుచేఁ గొట్టఁబడినవారలయి వృక్షంబులు
గొని యందఱు నొకటిగా యుద్ధకర్మశుండగు నిద్రజిత్తుమీదికిఁ
బోయిరి. ౩౧

అంత మహావరాక్రమశాలియు మహాబలుండును రావణపుత్రుండునగు
నింద్రజిత్తు కుపితుండై యవ్వానరులదేహములను జించి చెండాడెను. ౩౨

అయింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ గుపితుండై రాక్షసులు సంతోషంబు
నొంద ఒక్కొక్క బాణంబునకు తొమ్మిదినుందిని అయిదుగురను నీడ్గురను వానరు
లను ఖండించెను. ౩౩

వరాక్రమవంతుండును దుర్జయుండునగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబున
సూర్యసమానంబులను గాంచనాలంకృతంబులనగు బాణములచే వానరులను
వధించెను. ౩౪

అవ్వానరులు యుద్ధమున బాణసీఠితులయి దేహమంతయు ఛిన్నమయి
శైత్తురుగాఱు, జయమునం దాశవదలుగొని దేవతలచేఁ గొట్టఁబడిన యనురులార
బోలె నేలంబడిరి. ౩౫

అంత నవ్వుడు యుద్ధంబున మఱికోందఱు మేటివారసీరులు కుపితు
లయి బాణంబులను కిరణంబులచే సూర్యునికై వడి. దురాధర్షుండై వెలుంగు

తత స్తు వానరా స్సర్వే భిన్న దేహా విచేతసః,
 వ్యధితా విద్రవన్తిస్స రుధిరేణ సముక్షితాః. 32
 రామస్యార్థే పరాక్రమ్య వానరా స్త్యక్తజీవితాః,
 నర్దంత స్తేభివృత్తా స్తు సమరే సశిలాయుధాః. 3౩

తే ద్రుమైః పర్వతాగ్రై శ్చ శిలాభిశ్చ ప్లవజ్జమాః,
 ఆభ్యవర్షంత సమరే రావణిం పర్వవస్థితాః. 3౪
 తద్ద్రుమాణాం శిలानాం చ వర్షం ప్రాణహరం మహత్,
 వ్యభాహత మహాతేజా రావణి స్సమితింజయః. ౪౦

తతః పావకసంకాశై శ్చరై రాశీవిహేపమైః,
 వానరాణా మనీకాని బిభేద సమరే ప్రభుః. ౪౧

అష్టాదశశరై స్తీక్ష్ణై స్స విధ్వా గన్ధమాదనమ్,
 వివ్యాధ సవభి శ్చైచ సశం దూరా దవస్థితమ్. ౪౨
 సప్తభి స్తు మహావీర్యో మైన్దం మర్తవిదారణైః,
 షడ్భి ర్విశితై శ్చైచ గజం వివ్యాధ సంయుగే. ౪౩

జామ్యవన్దం తు దశభి ర్నీలం త్రింశద్భిరేవచ,
 సుగ్రీవ మృషభం చైవ సోఽజ్ఞదం ద్వివిదం తథా. ౪౪
 ఘోరై ర్దత్తవరై స్తీక్ష్ణై ర్నిష్పాణా నకరోత్తదా,
 అన్యాసవి తదా ముఖ్యా న్వానరా న్బహుభి శ్చరైః. ౪౫

చున్న యింద్రజిత్తుమీదికిఁ బోయిరి.

3౬

అంత నవ్వానరపీఠులు ఇంద్రజిత్తుయొక్క బాణంబులచే భిన్నదేహులయి ధైర్యమునీడి భయమునొంది నెత్తురువెల్లువలుగాఁగాఱఁబరుగెత్తిరి.

3౭

అవ్వానరులు యుద్ధంబున రామకార్యార్థములు పరాక్రమంబు విడువక ప్రాణంబులపై నాఁపిడిచి గర్జించుచు, మైత్రుతాల నాయుధములుగాఁ జేసికొని వెనుదీయక యింద్రజిత్తువైకిఁ బోయిరి.

3౮

అవానరులు యుద్ధంబున అట్లేదునునిలవిన వారలయి వృక్షంబులను వర్షతశిఖరంబులను శిలలను ఇంద్రజిత్తుపై పర్పించిరి.

3౯

మహాతేజుడును యుద్ధంబున విజయంబు నొందువాఁడు నగు నా యింద్రజిత్తు ప్రాణంబుల హరించునట్టి భయంకరమయి యావృక్షశిలావర్షంబును బాణములచే నివారించెను.

౪౦

అంత సమర్థుండగు నా ఇంద్రజిత్తు యుద్ధంబున అగ్నిసమానంబులను శ్రూర సర్పతుల్యంబులనగు బాణంబుల బ్రయోగించి వానరసైన్యంబుల భేదించెను.

౪౧

అయింద్రజిత్తువనునెనిమిది కఱకుబాణంబులచే గంధమాదనుని గొట్టి దూరంబుననున్న నలుని నొప్పినిబాణంబుల బ్రహరించెను.

౪౨

మహాపరాక్రమశాలియగు ఇంద్రజిత్తు, మర్తస్థానములను భేదించునట్టి ఏడుబాణంబుల మైందునిఁ బ్రహరించి ఏడుబాణంబుల గజుని నొప్పించెను.

౪౩

ఇంద్రజిత్తు జాంబవంతుని బదిబాణంబులను నీలుని మువ్వుది బాణంబులను నొప్పించెను.

ఇప్పుడాయింద్రజిత్తు సుగ్రీవుని ఋషభుని అంగదుని ద్వివిదుని భయంకరములను పరప్రభావముగలవియు తీక్షణంబులనగు బాణంబులచేత మూర్ఛితులం గావించెను.

౪౪

అప్పుడు యింద్రజిత్తు వరమహశితుండై ప్రలయకాలాన్ని హోత్రుని

అర్దయామాస సంక్రమణి కాలాగ్నిరివ మూర్ఛితః,

స శరైః స్ఫూర్యసజ్జాశ్చై స్సముక్తై శ్శీఘ్రగామిభిః. ౪౬
వానరాణా మనీకాని నిర్తమ్య మహారణే,

ఆకులాం వానరీం సేనాం శరజాలేన మోహితామ్. ౪౭
హృష్టస్య పరయా ప్రీత్యా దదర్శ తుతబోక్షితామ్,

పునరేవ మహారణే రాక్షసేంద్రియజ్ఞో బలీ. ౪౮
సంస్పృశ్య బాణవర్షం చ శస్త్రవర్షం చ దారుణమ్,
మమర్ద వానరానీక మింద్రిజిత్వైర్విరితో బలీ. ౪౯

స్వనైస్య ముత్సృజ్య సమేత్య తూర్ణం
మహారణే వానరవాహినీషు,

అదృశ్యమాన శ్వరజాలముగ్రం
వవర నీలామ్బుధరో యథాఽమ్బు. ౫౦
తే శక్రజిద్బాణవిశీర్ణదేహా

మాయాహతా విస్వర మున్నదంతః,
రణే నిపేతు ర్హరయోఽద్రికల్పా
యథేంద్రివజ్రభిహతా నగేంద్రిః. ౫౧

తే కేవలం సందదృశు శ్శితాగ్రా
న్బాణాన్రణే వానరవాహినీషు,
మాయానికూఢం తు సురేంద్రిశత్రుం
న చావృతం రాక్షస మభ్యుపశ్యన్. ౫౨

తతస్స రక్షోధిపతి ర్మహాత్మా
సర్వాదిశో బాణగణై శ్శితాగ్రైః,

పడువునం గ్రాలుచు ఇతరులగు మేటివానరులనుంగూడ పెక్కు బాణముల
చేత నొప్పించెను. ౪౧

ఇంద్రజిత్తు అమృతాంధ్రంబున సూర్యసమానంబులును ఆ కర్ణాంకము
నాకర్షించి విడువఁబడినవియు మహా వేగంబులునగు బాణములచే వానర
నైన్యంబులం జించి చెండాడెను. ౪౨

ఇంద్రజిత్తు వానరసేయంతయుఁ దన బాణసమూహముచే మూర్ఛిత
యయి నెత్తుటం దోఁగుచు నిశ్చేష్టయయి యుండుటను జూచి మిక్కిలియు
సంతోషంబు నొందెను. ౪౩

మహాపరాక్రమకాలియు వేగవతుండును బలవంతుండును పరదాన
బలముగలవాఁడును రాక్షసరాజపుత్రుండునగు సింద్రజిత్తు మరల బాణము
లను ఖడ్గాద్యాయుధంబులను గురిపించి వానరసేవ నొత్తయు నొప్పించెను.

అమృతాంధ్రంబున సింద్రజిత్తు తన నైన్యంబునువిడిచి వానరనైన్యముఁ
జొచ్చి యదృశ్యుడై యాకాశగతుడై నల్లనిమేఘము జలమును వర్షించు
నట్లు వానరసేవలపై భయంకరంబులగు బాణసమూహములను వర్షించెను.

అయ్యుధంబునందు పర్వతాకారులగు నవ్వానరులు ఇంద్రజిత్తు
ప్రయోగించు బాణవర్షంబులచే భిన్నదేహులయి మాయాబద్ధులయి వికృత
స్వరముగా నఱచుచు దేవేంద్రుని వజ్రాయుధముచే భిన్నంబులగు పర్వతంబుల
భంగి నేలంగూలిరి. ౪౪

అవ్వానరులు యుధంబున కఱకుబాణములు వానరసేవలపైఁ బడుటను
మాత్రము చూచుచుండిరే కాని మాయచేఁ బ్రచ్ఛన్నుడై యున్న
యింద్రజిత్తుమాత్రము వారలకుఁ గనుపడనేలేదు. ౪౫

అంత మహాపరాక్రమకాలియగు రాక్షసశ్రేష్ఠుడైన యాయుధ
జిత్తు, సూర్యప్రకాశంబులగు కఱకుబాణములచే దిక్కులన్నియుఁ గప్పి

ప్రచ్ఛాదయామాస రవిప్రకాశై
ర్విషాదయామాస చ వానరేంద్రాన్.

౫౩

స శూలనిష్ఠ్రింశపరశ్వథాని

వ్యావిధ్య దీప్తానలసన్నిభాని,

స విస్ఫులిజ్జోజ్వలపావకాని

వవర్ష తీవ్రం ప్లవగేంద్రవై నేత్య.

౫౪

తతో జ్వలనసజ్జాశ్చై శ్వరై ర్వానరయాథపాః.

తాడితా శ్శక్రజిదాబ్జైః ప్రభుల్లా ఇవ కింకుకాః.

౫౫

తేనోన్యన్య మభిసర్పంతో నిదన్త శ్చ విస్వరమ్,

రాక్షసేంద్రాస్త్రనిర్భిన్నా నిపేతు ర్వానరరభాః.

౫౬

ఉదీక్షమాణా గగనం కేచిన్నేత్రేషు తాడితాః,

శరై ర్ద్వివిశుఃకన్యోన్యన్యం పేతుశ్చ జగతీతలే.

౫౭

హనూమన్తం చ సుగ్రీవమజ్జదం గన్ధమాదనమ్,

జామ్యవన్తం సుషేణం చ వేగదర్శనమేవ చ.

౫౮

మైన్దం చ ద్వివిదం నీలం గవాక్షం గజగోముఖౌ,

కేసరిం హరిలోమానం విద్యుద్ధంష్ట్రం చ వానరమ్.

౫౯

సూర్యాననం జ్యోతిముఖం తాగౌ దధిముఖం హరిమ్,

పావకాక్షం నశం చైవ కుముదం చైవ వానరమ్.

౬౦

స్తానై శూలై శ్శితై ర్భాణై ర్ద్విజిన్తస్త్రసంహితైః,

వివ్యాధ హరిశార్దూలాన్ సర్వాన్ స్తాన్రాక్షసోత్తమః.

౬౧

స వై గదాభిర్హరియాథముఖ్యాన్

నిర్భిద్య బాణైః సపనీయపుష్టైః,

వవర్ష రామం శరవృష్టిజాలైః

వానరోత్తముల నొప్పించెను.

౧౩.

ఇంద్రజిత్తు మండుచున్న యగ్నిహోత్రమువలె గ్రాసుచున్న శూలంబులను ఖడ్గంబులను బరశ్వధంబులను మిణంగులులురాల గిఱిగిఱిద్రిప్పి వానరరాజసేనపైఁ బ్రయోగించెను.

౧౪

అంత వానరవీరులు అగ్నిసమానంబులగు నింద్రజిద్వాణంబులం గొట్టఁబడిన వారలయి దేహమంతయు నెత్తురు వెల్లువలగా చక్కగాఁ బూచిన మోదుగుచెట్లువలె నుండిరి.

౧౫

ఆవానరోత్తములు ఇంద్రజిత్తు బాణంబులచే చిన్నదేహులయి ఒకరిపై నొకరు పడుచు వికృతస్వరంబుగా నతిచుచు నేలంగూలిరి.

౧౬

కొందఱు తలయెత్తి యాకాశమును జూచుచు కన్నులయందు బాణంబులు నాటఁగా ఒకరిపై నొకరు పడుచు నేలంగూలిరి.

౧౭

రాక్షసోత్తముడగు నింద్రజిత్తు హనుమంతుని సుగ్రీవు సంగదుని గంధమాదనుని జాంబవంతుని సుషేణుని వేగదర్శిని మైందుని ద్వివిదుని గవాక్షుని గజాని గోముఖుని కేసరిని హరిలోముని విద్యుద్ధంష్టుని సూర్యాననుని జ్యోతిర్ముఖుని దధిముఖుని బావకాక్షుని నలుని గుముదుని ఈ వానరోత్తముల నందఱును బ్రహ్మస్త్రమంత్రముచే నభికుంఠితంబులగు ప్రాసముల చేతను శూలములచేతను గఱకుబాణములచేతను మిక్కిలియు నొప్పించెను.

౧౮, ౬౦

ఆ యింద్రజిత్తు అట్లు గదలచేతను గాంచన పుంఖములగు బాణముల చేతను వానరవీరుల నొప్పించి యంత రామలక్ష్మణులమీఁద సూర్యకిరణ తుల్యంబులగు బాణంబులను కుప్పకుప్పగా వర్షించెను.

౬౨

స్సలక్షణం భాస్కరశ్చకలైః.
స బాణవరై రభివృష్యమాణో

౬౨

ధారానిపాతానివ తా నచిన్త్య,
సమీక్షమాణగి పరమాద్భుతశ్రీ
రామ స్తదా లక్షణ మిత్కుఢాచ.

౬౩

అసౌ పునర్లక్షణ! రాక్షసేన్ద్రో
బ్రహ్మాస్త్ర మాశ్రిత్య సురేన్ద్రోశత్రుః,

నిపాతయిత్వా హరిసైన్య ముగ్ర
మస్తాన్ శరై రిద్దయతి ప్రసక్తః.

౬౪

స్వయమ్భువా దత్తవరో మహాత్మా
ఖి మాస్థితోఽన్తర్హితభీమకాయః,

కథం ను శక్యో యుధి నష్టదేహో
నిహస్తు మద్యేన్ద్రగిజి దుద్యతాస్త్రః.

౬౫

మసేన్ద్ర స్వయమ్భుర్భగవా నచిన్ద్రో
య నైతదస్త్రం ప్రభవ శ్చయోఽద్యుస్య,
బాణావపాతాం స్త్వ మి హద్య ధీమన్!

మయా సహవ్యగ్రమనా సహస్వ.
ప్రచ్ఛాదయత్యేష హి రాక్షసేన్ద్రో

౬౬

స్వర్వా దిశస్సాయకస్పష్టిజాలైః,
వీతచ్చ సర్వం పతితాగ్ర్యశూగం
న భ్రాజతే వానరరాజసైన్యమ్.

౬౭

ఆవాం తు దృష్ట్వా పతితౌ విసంక్షౌ
నివృత్తయుద్ధౌ గతరోషహర్షా,
ధ్రువం ప్రవేక్ష్యత్యమరారివాస

అప్పుడు పరమాత్మర్పకర శ్రీసంపన్నుండగు సారాక్షుండు. ఆ ప్రకారమున నింద్రజిత్తు తనపై పెక్కు బాణవర్షంబులు గురియించున్నచు జలవర్షమునువలె దానినరకునేయక లక్ష్మణుఁజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౬౩

లక్ష్మణుఁడా! మరల రాక్షసశ్రేష్ఠుండగు నీయింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రము సాశ్రయించి యమృతప్రభావంబున భయంకరంబగు వానరసైన్యము సంతయు వధించి మనల బాణములచే నొప్పించుచున్నాఁడు. ౬౪

మహాత్ముండగు నింద్రజిత్తు ఇప్పుడు యుద్ధంబున బ్రహ్మదేవుని వరంబలంబునం జేసి ఆకాశంబునొంది యంతర్హితుండై బ్రహ్మాస్త్రబలంబున మనల నొప్పించుచున్నాఁడు; అతండు మనకన్నల కగపడుటలేదు; కాబట్టి యిప్పు డతని వధింప నలవిగాదు. ౬౫

బుద్ధిమండుండవగు లక్ష్మణుఁడా! ఇట్టిమహానీరుమయిన యస్త్రంబునకు దేవతగాను కారణముగాను నుండు భగవంతుండగు బ్రహ్మదేవుని మహిమ యచింత్యమని తలంచెదను; కాబట్టి నీవును సాతోఁగూడ మనస్సునఁ గలఁతి నొందక యిప్పుడు ఈబాణపాతంబుల నోర్చియుండుము. ౬౬

ఈ యింద్రజిత్తు పెక్కు బాణవర్షంబులు పరఁగించి సమస్త దిక్కులను నీరంధ్రముగాఁ గల్పచున్నాఁడు; ఈ వానర సైన్యమంతయు నుత్తమ శూరులు పడుటనలన శైలమౌక్తము ప్రకాశింపకున్నది. ౬౭

ఈ యింద్రజిత్తు మనకు యుద్ధము సేయఁజాలక మూర్ఛితులమయి శోషాత్సాహములు లేక నేలంబడియుండుటను చూచినంతనె జయలక్ష్మీ యబ్బెనను సంతోషముతోఁ దక్కుక లంకాపురికిఁ బోగలఁడు; ఇది నిశ్చయము.

మసా సమాదాయ రణాగ్రలక్ష్మీమ్.

౬౮

తతస్తు తా విన్దగ్రిజివస్త్రజాలై

ర్భభూవతు స్తత్ర తథా విశస్తా,

స చాపి తౌ తత్ర విదర్శయిత్వా

ననాద హ్వరా ద్యుధి రాక్షసేన్ద్రః.

౬౯

స తత్తదా వానరనైన్య మేవం

రామం చ సజ్జ్యే సహ లక్ష్మణేన,

విషాదయిత్వా సహసా వివేశ

పురిం దశగ్రీవభుజాభిగుప్తామ్.

౭౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రిసప్తతితమస్సర్గః. ౭౩.

చ తు స్సప్తతితమస్సర్గః.

తయో స్తదా సాదితయో రణాగ్రే

ముమోహ నైన్యం హరిపుజ్జవానామ్,

సుగ్రీవనీలాజ్గదజామ్బవన్తో

నచాపి కించి త్పులిపేదిరే తే.

౭౧

తతో విషణ్ణం సమవేక్ష్య నైన్యం

విభీషణో బుద్ధిమతాం వరప్తః,

ఉవాచ శాఖామృగరాజవీరా

నాశ్వాసయన్నప్రతిమై ర్వచోభిః.

౭౨

మాభైష్ట నాస్త్యత్ర విషాదకాలో

యదార్యపుత్రౌ వివశౌ విషణ్ణౌ,

స్వయమ్భువో వాక్య మథోన్మహన్తౌ

యత్సాదితా విన్దగ్రిజివస్త్రజాలైః.

౭౩

తస్మై తు దత్తం పరమాస్త్రమేత

యము. అని రాముడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను.

౬౮

అంత నచ్చట శాస్త్రకారులననె యారామలక్ష్మణులు ఇంద్రజిత్తు బాణంబులచేఁ బీడితులయి పడియుండిరి; రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు నాయుద్ర జిత్తును అట్లు రామలక్ష్మణులు పడియుండుటంజూచి సంతోషంబుచే యుద్ధ మధ్యంబున సింహసాదంబుచేసెను.

౬౯

ఆ యుద్రజిత్తు అప్పుడు యుద్ధంబున అట్లు వానరనైన్యమంతయు రామలక్ష్మణులను మూర్ఛనొందునట్లు చేసి శిఘ్రంబున రావణబాహురక్షితం బగు లంకాపురిం బ్రవేశించెను.

౭౦

ఇది డెబ్బదిమూడవసర్గము.

డెబ్బదినాలుగవసర్గము.

అప్పుడు రామలక్ష్మణులు మూర్ఛితులగుటయుఁ జూచి వానరసేన యంశయు భయంబున మూర్ఛనొంచెను; సుగ్రీవుఁడు నీలుఁ డంగడుఁడు జాంబ వంతుండు వీరలు మూర్ఛితులయి యుండుటవలన ఏనంగలియుం జెలియరైరి.

అంత బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడగు విభీషణుండు వానరనైన్యమంతయు భయవిహ్వలమయి యుండుటంజూచి ఈ సదృశంబులగు మాటలచే వానర వీరుల నాశ్వాసించుచు నిట్లని చెప్పెను.

౭౧

మీరలు భయపడవలదు; రామలక్ష్మణులు ఇంద్రజిత్తుబాణంబులంగొట్టఁ బడి యవశులయి మూర్ఛితులయి యున్నారని మీశంతమాత్రము దుఃఖింప వలదు; వారలు బ్రహ్మదేవునిమాటను గౌరవించుటకై యిట్లభివ్రంశించుచున్నారు గాని వేఱుగాదు.

౩

ఆ యుద్రజిత్తునకు బ్రహ్మదేవుండు అమోఘవేగంబగు బ్రహ్మస్త్రము

త్వయమ్మువా బ్రాహ్మ మమోఘవేగమ్,
త న్నానయంతో యుధి రాజపుత్రై
నిపాతితౌ కోఽత్ర విషాదకాలః. ౪

బ్రాహ్మ మస్త్రం తతో ధీమా న్నానయిత్వా తు మారుతిః.
విభీషణవచః శ్రుత్వా హనుమాం స్త మథా బ్రవీత్. ౫

ఏతస్మిన్నిహతే నై న్యే వానరాణాం తరస్వినామ్,
యోయో ధారయతే ప్రాణాంస్తం తమాశ్వాసయావహై. ౬

తావృథౌ యుగపద్వీరౌ హనుమ ద్రాక్షసోత్తమా,
ఉల్కాహస్తౌ తదా రాత్రౌ రణభూమా విచేరతుః. ౭

భిన్నలాఙ్గులహస్తోరుపాదాఙ్గుళిశిరోధరైః,
ప్రవద్భిః ఊతజం గాత్రైగి ప్రప్రవద్భిస్తతస్తతః. ౮
పతితైగి పర్వతాకారై ర్వానరై రభిసంక్కులామ్.
శస్త్రైశ్చ పతితై ర్దిప్తై ర్దదృశాతే వసున్ధరామ్. ౯

సుగ్రీవ మజ్గదం నీలం శరభం గన్ధమాదనమ్,
గవాక్షం చ సుషేణం చ వేగదర్శన మాహుకమ్. ౧౦
మైన్దం నశం బ్యోతిముఖం ద్వివిదం పనసం తథా.
విభీషణో హనుమాంశ్చ దదృశాతే హతా నృణే. ౧౧
సప్తపష్టి ర్హతాగి కోట్యో వానరాణాం తరస్వినామ్,
అహ్నాగి శ్చమశేషేణ వల్లభేన స్వయమ్భువః. ౧౨
పాగరౌఘనిభం భీమం దృష్ట్వా బాణార్ది తం బలమ్,
మార్గతే జామ్బవన్తం స్త హనుమాన్ సవిభీషణః. ౧౩

నొసంగెను: రాజపుత్రులగు రామబక్షులు బ్రహ్మంబగు నమ్మహాస్త్రమును గౌరవించుటకై నేలంబడియున్నారు; ఇందుకు దుఃఖింపనేల? అని విభీషణుండు చెప్పెను. ౪

అంత బుద్ధిమంతుండగు వాయుపుత్రుండు హనుమంతుండు బ్రహ్మస్త్రమును గౌరవించుటకై మహారాక్షసము బద్ధుడై యుండి యంత నదలించుకొని విభీషణుని మాటనుని యతనితో నిట్లని చెప్పెను. ౫

బలవంతులగు నీవానరులందఱు వధింపబడియున్నారు. ఇందు ఎవ్వరెవ్వరు ఇంకం బ్రాణంబులు దాల్చియున్నారో వారల నాశ్వాసింకము అని హనుమంతుండు విభీషణునితో చెప్పెను. ౬

ఆరాత్రియం దట్లు వీరులగు హనుమంతుండును విభీషణుండును ఇద్దఱును కొఱవికటైలం జేతులబట్టుకొని యుద్ధభూమియందు వానరవీరుల వెరకుచుం దిరిగిరి. ౭

అహనుమంతుండును విభీషణుండును కొందఱు తోకలు దెగియుం గొందఱుచేతులును గొందఱుతొడలును గొందఱుకాళ్లును కొందఱుశ్రేణులును కొందఱుమెడలును దెగి నెత్తుగుగాలుచు ఇట్టలుపొరలుచు నేలంబడి యున్న పర్వతాకారులగు వానరులచేతను జేదీప్యమానం లయి పడియున్న యాయుధంబులచేత నిండియుండు యుద్ధభూమిం జూచిరి. ౮, ౯

అంత వారలు యుద్ధంబున హతులయిపడియున్న సుగ్రీవునంగదుని నీలునికరభుని గంధమాదనుని గవాతుని సుషేణుని వేగదర్శిని ఆహుతుని మ్రొందుని నలుని జ్యోతిర్ముఖుని ద్వివిదుని బలసుని ఇంక నితరులగు వానరవీరులనుం జూచిరి. ౧౦, ౧౧

ఇంద్రజిత్తు ఆ బ్రహ్మస్త్రముచే సాయాహ్నునున అయిదుగడియలలో అఱుపడియుండుకొటుల బలవంతులగు వానరవీరులను వధించెను. ౧౨

హనుమంతుండును విభీషణుండును, సముద్రసమానంబగు భయంకరమయిన యావానరనైన్యంబంతయు బాణపీడితమయి యుండుటంజూచి

స్వభావజరయా యుక్తం వృద్ధం శరశ్చై శ్చితమ్,
ప్రజాపతిసుతం వీరం శామ్యస్తమివ పావకమ్. ౧౪

దృష్ట్వా తముపసజ్జమ్య పాలస్త్యో వాక్య మబ్రవీత్,
కచ్చి దార్య శరై స్తీక్తై ర్నప్రాణాధ్వంసితా స్తవ. ౧౫

విభీషణవచః శ్రుత్వా జామ్బవాన్మృతపుజ్జవః,
కృచ్ఛాఞ్చి దభ్యుద్గిర న్వాక్య మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౬
నైర్మతేన్ద్ర మహావీర్య! స్వరేణ త్వాఽలభిష్యయే,
పీడ్యమాన శ్చితై ర్బాణై ర్న త్వాం పశ్యామి చతుషా. ౧౭

అజ్ఞనా సుప్రజా యేన మాతరిశ్వా చ నైర్మతః,
హనూమా న్వానరశ్రేష్ఠగి ప్రాణాన్ధారయతే క్వచిత్. ౧౮

శ్రుత్వా జామ్బవతో వాక్య మువాచేదం విభీషణః,
ఆర్యపుత్రా వతిక్రమ్య కస్తా త్పృచ్ఛసి మారుతిమ్. ౧౯

నైవ రాజని సుగ్రీవే నాజ్ఞదే నాపి రాఘవే,
ఆర్య! సంద్విత స్నేహో యథా వాయుసుతే పరః. ౨౦

విభీషణవచ శ్రుత్వా జామ్బవా న్వాక్య మబ్రవీత్,

జాంబవంతుని వెదకిరి.

౧౩

విభీషణుడగు స్వభావమున నె ముసలివాఁడును జ్ఞానవృద్ధుఁడును పెక్కు బాణంబులచే బీడింపఁబడుచున్నవాఁడును వీరుండునగు చల్లాణు నన్ని హోత్రమువలెనున్న బ్రహ్మపుత్రుని జాంబవంతునింజూచి సమీపంబుఁ గుఁచోయి యిట్లని చెప్పెను.

౧౪

పూజ్యుడవగు జాంబవంతుడా! ఈ తీక్షణబాణంబుల నెబ్బకు నీ ప్రాణంబులు నశింపకున్నవిగదా! అని విభీషణుండు జాంబవంతునితో జెప్పెను.

భల్లూకశ్రేష్ఠుండగు జాంబవంతుండు విభీషణుని మాటనువిని బహు కష్టంబున శబ్దము లుచ్చరింపుచు నీమాటం జెప్పెను.

౧౫

మహావరాక్రమశాలివగు రాక్షసజాండవైన విభీషణుడా! నీకంత భవ్యవలన నిన్నుఁ దెలిసికొంటిని; తీక్షణబాణంబులఁ బీడింపఁబడుచుండుట వలన నిన్నుఁ గంటితోఁ జూడఁజాలకున్నాను.

౧౬

విభీషణుడా! ఎక్కువిత అంజనయు వాయువును మంచినంతానము గలవారయిరో అట్టి వానిరోత్రముడగు హనుమంతుండు బ్రతికియున్నాడా యేమి? అని జాంబవంతుండు విభీషణునితో జెప్పెను.

౧౭

విభీషణుండు జాంబవంతుండు చెప్పినమాటను విని యతని కిట్లని బదులు చెప్పెను.

రామలక్ష్మణులనుఁ గూడ విడిచి వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడేల యడుగుచున్నావు?

౧౮

పూజ్యుడవగు జాంబవంతుడా! నీవు వాయుకుమారుండగు హనుమంతునిపైఁ జూపినట్లు అధికశ్మేహమును వానరరాజుం డగు సుగ్రీవు నందును గాని యువరాజుం డగు నంగదునియందుఁ గాని రామునియందుఁ గాని చూపవలెగివి; దీనికేమి కారణము? అని విభీషణుండు జాంబవంతునితో జెప్పెను.

౧౯

జాంబవంతుండు విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని యందుకు బదులిట్లని చెప్పెను.

శృణు నైర్మతశార్దూల! యస్తా త్పృచ్ఛామి మారుతిమ్. ౨౧

తస్మి న్దీవతి వీరే తు హత మప్యహతం బలమ్,
హనుమత్కుఙ్కితప్రాణే జీవన్తోఽపి వయం హతాః. ౨౨

ధరతే మారుతి స్తాత! మారుత ప్రతిమో యది,
వై శ్వానరసమో వీర్యే జీవితాశా తతో భవేత్ ౨౩

తతో వృద్ధ ముపాగమ్య నియమేనాభ్యవాదయత్,
గృహ్య జామ్భవతగి పాదౌ హనూమా న్తారుతాత్తజః. ౨౪

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం తథాఽపి వ్యథితేంద్రియః,
పునరాతమివాత్మానం మన్యతే స్తగ్ధ పుజవః. ౨౫

తతోఽబ్రవీ న్నహతేజా హనూమంతం స జామ్భవాన్,
ఆగచ్ఛ హరిశార్దూల! వానరాం స్త్రాతు మర్హసి. ౨౬

నానోయి విక్రమపర్యాప్త స్త్వమేషాం పరమ స్సఖా,

త్వత్పరాక్రమకాలోఽయం నాన్యం పశ్యామి కంచన. ౨౭

రాక్షసశ్రేష్ఠుడవగు విభీషణుడా! నేను అందఱును విడిచి వాయు పుత్రుండగు హనుమంతు నడిగినందునఁ గారణము చెప్పెదను వినుము. ౨౦

వీరుండగు నా హనుమంతుం డొక్కడుమాత్రము బ్రతికియుండి నట్లయితే ఈ వానరసైన్యమంతయు హతమయినను భయములేదు; బ్రతికి యున్నట్లే; ఆహనుమంతుం డొక్కడు హతుండైనచో మనమందఱమును బ్రతికియున్నను జచ్చినవారలమే. ౨౧

నాయనా! వాయువంశటివాడును బరాక్రమంబున నగ్నిహోత్రు నకు సరివచ్చువాడునగు వాయుపుత్రుండు హనుమంతుండు ప్రాణంబులతో నుండునేని యంత మాకు బ్రతుకుపై ఆశ కలుగును. అని జాంబవంతుండు విభీషణునితో జెప్పెను. ౨౨

అంత వాయుదేవుని కుమారుండగు హనుమంతుండు వృద్ధుండగు జాంబవంతుని సమీపమునకుఁ బోయి, కాస్త్రోక్తనియమంబున నతని పాదం బులం బట్టుకొని ననుస్కరించెను. ౨౩

భల్లూకరాజుండగు జాంబవంతుండు అట్లు బొజంబులచేఁ బరమ పీడితుండై యున్నను హనుమంతుని కంతధ్వనిని వినఁగానే తాను ఋర్జన్తము నొందినట్లు తలంచెను. ౨౪

అంత మహాలేజుండగు నాజాంబవంతుండు హనుమంతుం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౫

వానరోత్రముడవగు హనుమంతుడా! ఇట్లు రమ్ము; నీ విప్పుడు ఈ వానరుల నందఱ రక్షింపవలయును. ౨౬

మఱియొకఁ డెవ్వఁడును ఇచ్చుడు వానరుల రక్షింపఁజాలినవాఁడు లేడు; నీవు పరాక్రమంబునఁ బూర్ణుడవు; వీరలకుఁ జాలఁ గావలసిన వాడవు, కావున నీవే రక్షింపవలయును. ౨౭

నీవు పరాక్రమంబుఁ జూపవలసినకొలము వచ్చినది, మఱియొకఁ డెవ్వఁడును ఇట్టికాలమున ఇచ్చుడు పరాక్రమియవాఁడు లేడు. ౨౮

ఋక్ష వానరవీరాణా మసీకాని ప్రహర్షయ,
 విశల్యో కురుచాప్యేతా సాదితౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౮
 గత్వా పరమ మథ్వాన ముపర్యుపరి సాగరమ్,
 హేమవ నం నగశ్రేష్ఠం హనుమ! న్నస్తు మర్షసి. ౨౯
 తతః కింకార మత్యుచ్చ మృషభం పర్వతోత్తమమ్,
 కైలాశశిఖరం చాపి ద్రక్ష్యస్యఃసిమావనః. ౩౦
 తయో శ్శిఖరయో ర్తథేష్ఠ ప్రదీప్త మతుల ప్రభమ్,
 సర్వోపధియుతం వీర! ద్రక్ష్యస్యోపధిపర్వతమ్. ౩౧

తస్య వానరశార్దూల! చతస్రో మూర్ధ్ని సమ్భవాః,
 ద్రక్ష్యస్యోపధయో దీప్తా దీపయంత్యో దిశో దశ. ౩౨

మృతసంజీవినీం చైవ విశల్యకరణీ మపి,
 సావర్ణ్యకరణీం చైవ సన్ధానకరణీం తథా. ౩౩
 తా స్సర్వా హనుమ! స్త్రహ్య ధీప్ర మాగన్తు మర్హసి,
 ఆశ్వాసయ హరీ శ్చాజ్ఞై ర్యోజ్య గన్ధవహత్తజ. ౩౪

శ్రుత్వా జామ్బవతో వాక్యం హనూమా న్న రిపుజ్ఞవః,
 ఆపూర్యత బలోద్ధరై స్తోయవేగైరివార్ణవః. ౩౫

సపర్వతతటా గ్రసగ వీడయ స్పర్వతోత్తమమ్,
 హనూమా న్ద్రష్టతే వీరో ద్వితీయ ఇవ పర్వతః. ౩౬

హరిపాదవినిర్భగ్నో నిషసాద స పర్వతః,

భట్టాక నైస్యములకును వానర నైస్యములకును సంతోషము గలుగఁ జేయుము, మూర్ఛితులగు నీరామలక్ష్మణులను గూడ సుఖతులం గావింపుము.

హనుమంతుడా! నీవు సముద్రంబుమీఁదుగా బహుదూరముపోయి పర్వతోత్తమంబగు హిమవత్పర్వతంబునకుఁ బోవలయును. ౨౯

శత్రువుల వధించునట్టి హనుమంతుడా! అంత నచ్చట నీవు ఆత్ర్య స్వతంబగు ఋషభమును కాంచనశిఖరంబును గైలాసశిఖరంబును జూడఁగలవు.

వీరుండవగు హనుమంతుడా! ఆ శిఖరంబుల రెంటినిఁజూచును దేదీప్య మానంబును అనదృశ్యమయిన కాంతిగలదియు నగు సమస్తావధులతోనుం గూడిన ఓషధిపర్వతంబును శిఖరంబును జూడఁగలవు. ౩౦

వానరశ్రేష్ఠుండవగు హనుమంతుడా! ఆ ఓషధిపర్వతముయొక్క శిఖరంబునందుఁ బుట్టినదియు దేదీప్యమానంబులును దశదిశల వెలుంగఁ జేయుచున్నదియు నగు నాలుగు దివ్యైషధులం జూడఁగలవు. ౩౧

హనుమంతుడా! ఆ విశల్యకరణిని మృతసంజీవిని సౌవర్ణకరణిని సంధానకరణిని ఈ నాలుగు ఓషధులం దీసికొని నీవు శిఘ్రమున రమ్ము. ౩౨

వాయుపుత్రుండవగు హనుమంతుడా! వానరుల మరల బ్రతికించి వారల కూటంబు గల్గింపుము. అని జాంబవంతుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౩౪

వానర శ్రేష్ఠుండగు హనుమంతుండు జాంబవంతునిమాటను వినఁగానే జలప్రవాహముల సముద్రము లొంగునట్లు, బలవరాక్రమములఁ బూర్ణుడయ్యెను. ౩౫

కరాక్రమవంతుండగు నాహనుమంతుండు పర్వతశిఖరంబుపైకి దుముకి పాదఘాతంబున నప్పర్వతోత్తమమును బీడించుచు రెండవపర్వతంబువలెఁ జూపట్టెను. ౩౬

ఆ పర్వతంబు హనుమంతుని పాదంబులచేఁ ద్రొక్కబడినదై మిక్కిలి

న శతాశ తదాత్మానం సోధుం భృశనిషీడితః. 32

తస్య వేతు ర్నగా భూమా హరివేగా చ్చ జజ్వలుః,
శృక్లాణి చ వ్యశీర్యంత వీడితస్య హనూమతా. 3౩

తస్మిన్ సమ్పాద్యమానే తు భగ్నద్రుమశిలాతలే,
న శేకు ర్వాసరాః స్థాతుం ఘూర్ణమానే నగోత్తమే. 3౪

సా ఘూర్ణితమహాద్వారా ప్రభగ్నగృహగోపురా,
లక్ష్మ త్రాసాకులా రాత్రే ప్రవృత్తే వాభవ త్తదా. ౪౦

పృథివీరసజ్కాశో నిషీడ్య ధరణీధరమ్,
పృథివీం క్షోభయామాస సార్ణవాం మారుతాత్తజః. ౪౧

ఆరురోహ తదా తస్మా ధరి ర్నలయవ్యతమ్,
మేరుమందరసజ్కాశం నానాప్రసవణాకులమ్. ౪౨

నానాద్రుమలతాకీర్ణం వికాసికమలోత్పలమ్,
సేవితం దేవగన్ధర్వైః ప్లప్తియోజన ముచ్చితమ్. ౪౩

విద్యాధరై ర్హునిగణై రప్పరోభి ర్నిషేవితమ్,
నానామృగగణాకీర్ణం బహుకన్ధరశోభితమ్. ౪౪

సర్వా నాకులయన్ తత్ర యక్షగన్ధర్వకిష్కరాన్,
హనూమా న్నేఘసజ్కాశో వవృధే మారుతాజః. ౪౫

పద్భ్యం తు శైల మాషీడ్య బడబాముఖసన్ముఖమ్,

యః బీడితంబై హనుమంతుని యాధ్యత్యమున కెంతమాత్రము నిలువఁజాల
దయ్యెను. 32

హనుమంతుని వేగంబున నాత్రికూటపర్వతశిఖరమునందలి వృక్షం
బులు నేలంబడి హనుమదేవ్యగజవ్యమయిన యగ్నిచే మండినవి; హనుమత్పద
పీడనంబునంజేసి యవృద్ధతముయొక్క శిఖరములు చూర్ణములయినవి. 33

అట్లు పీడింపఁబడుచు విఱిగినవృక్షంబులతోను శిలలతోను హను
మదేవ్యగంబునకు గడగడవడంకుచున్న నాత్రికూటపర్వతంబుపై వానరులు
నిలువఁజాలరైరి. 34

అప్పుడు రాత్రియందు లంకాపురి హనుమంతుని వేగంబునకు జను
లందఱు భయంబునొంద మహాద్వారంబులు చలింప గృహంబులు గోపురంబులు
విఱిగిపడ నర్ధనముచేసిన ట్లుండినది. 35

పర్వతాకారుండగు వాయుపుత్రుడు హనుమంతుఁడు అట్లు త్రికూట
పర్వతంబును పీడించి నముద్రసహితంబుగా భూమియంతయుఁ జలనము
నొందునట్లు గావించెను. 36

అంత హనుమంతుఁడు అప్పటకుండి మేరుమందరమనమును నాకా
విధములయిన నెలయేళ్లచే నొప్పచున్నదియు నానావిధవృక్షములచే నిండి
నదియు వికసించిన కమలంబులును కలువలు గలదియు దేవగంధర్వులచేతను
విద్యాధరులచేతను మహర్షులచేతను అప্সరసలచేతను నేలంపఁబడినదియు అఱు
వదియొజనంబుల యాన్నత్యంబుగలదియు నానామృగ సమూహములతో
నొప్పచున్నదియును పెక్కుగుహలు గలదియునగు లంకామలయపర్వతము
నారోపించెను. 37, 38

అచ్చట మేఖసమానుండగు వాయుకుమారుడు హనుమంతుఁడు
యక్షులును గంధర్వులును కిన్నరులును భయంబునం గలఁతపడ దేహముం
దెంచెను. 39

అ హనుమంతుఁడు పాదములచేఁ బర్వతమును ద్రొక్కుచు భయం

వివృత్యోగ్రం ననాదోచ్చైస్తాసయన్నివ రాక్షసాకా. ౪౯

తస్య నాసద్యమానస్య శ్రుత్వా నినద మద్భుతమ్,
లజ్జాసా రాక్షసాస్సర్వే నశేకు స్పృన్ధితుం భయాత్. ౪౮

నమస్కృత్వాఽథ రామాయ మారుతి ర్భీమవిక్రమః,
రాఘవాధే పరం కర్త సమీహత పరస్తపః. ౪౯

స పుచ్ఛ ముద్యమ్య భుజజ్గల్పం
వినమ్య పృష్ఠ శ్రవణే నికుఞ్చ్య,
వివృత్య వక్త్రం బడబాముఖాభ
మాపుష్టవే వ్యోమని చణ్డవేగః. ౪౯

స వృక్షచణ్డాం స్తరసా జహార
శైలాన్ శిలాః ప్రాకృతవానరాంశ్చ,
బాహూదువేగోద్ధతసమ్ప్రణున్నా
స్తే ఊణవేగా స్ఫులితే నివేతుః. ౫౦

స తౌ ప్రసార్యోరగభోగకల్పా
భుజౌ భుజజ్గాఽనికాశవీర్యః,
జగామ మేదుం నగరాజ మగ్ర్యం
దిశః ప్రకర్షన్నివ వాయుసూనుః. ౫౧

స సాగరం ఘూర్ణితవీచిమాలం
తదా భృశం భ్రామిత సర్వసత్త్వమ్,
సమీక్షమాణ స్సహసా జగామ
చక్రం యథా విష్ణుకరాగ్రముక్తమ్. ౫౨

స పర్వతా న్వృక్షగణాన్ సరాంసి
నదీ స్తటాకాని పురోత్తమాని,

కరంబగు బడబాముఖమువంటి నోరుజెఱచి రాక్షసులను భయపెట్టుటకై గట్టిగా నఱచెను. ౪౬

లంకయందలి రాక్షసులందఱు అట్లు భీకరంబుగా గర్జించిన హనుమంతుని గర్జనను విని భయంబున ఇట్టటుకదలక నిశ్చేష్టులయియుండిరి. ౪౭

అంత శత్రువులఁదపించఁజేయువాడును భయంకరపరాక్రముఁడునగు హనుమంతుఁడు రామునకు సమస్కరించి రామకార్యార్థమయి ఇతరులకు సాధ్యముకాని కార్యమును జేయఁగోచెను. ౪౮

భయంకరవేగుండగు నాహనుమంతుండు సర్పమువంటి తోఁకశైలి పీపునువంచి చెవులనుముడుచుకొని బడబాముఖమువంటి నోరుజెఱచి యాకాశంబున కెగఁచెను. ౪౯

ఆ హనుమంతుని బాహువులయొక్కయు తోడలయొక్కయు వేగంబుచే వృక్షసమూహంబులు పరత్వంబులు జాళ్లు తుద్రులగు వానరులు అకర్షింపఁబడి బహుదూరముపోయి యంతనవ్వు వేగంబులయి పడినవి. ౫౦

గరుత్తంతునితో సమానమయిని పరాక్రమముగల వాయువుత్రుండగు హనుమంతుఁడు భుజంగభోగసదృశములయిన బాహువులసాచి దిక్కులఁ నాకర్షించువాఁడువలె జూపట్టుచు నుత్తమంబగు మేఱ సమానమయిన హిమవత్సర్వతంబునకుఁ బోయెను. ౫౧

ఆ హనుమంతుండు అప్పుడు కలంగిన యలలుగలదియు మిక్కిలియుఁ దిరుగుడునొందిన సమస్తజంతువులు గలదియునగు సముద్రముంజూచుచు విష్ణుజేవునిహస్తముచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన సుదర్శనంబుకుగిది నలివేగంబునం బోయెను. ౫౨

వేగంబున తండ్రియగు వాయువుతో సమానుఁడగు హనుమంతుండు కర్మకంబులను వనకంబులను సరస్సులను నదులను జెఱువులను వట్టణంబులను

- స్ఫీతాః జనాంతా సపి సంప్రవీక్ష్య
జగామ వేగా త్ప్రీత్యతుల్యవేగః. ౫౩
- అదిత్యపథ మాశ్రిత్య జగామ స గతక్లమః,
హనూమాత్ త్వరితో వీరగి పితృతుల్యపరాక్రమః. ౫౪
- జవేన మహతా యుక్తో మారుతి ర్హారుతో యథా,
జగామ హరిశారులో దిశ శృద్ధేః పూరయత్. ౫౫
- స్తర జ్ఞామ్బవతో వాక్యం మారుతిర్వాతరంహసా,
దదర్శ సహసా గత్వా హిమవంతం మహాకపిః. ౫౬
- నానాప్రసవణోపేతం నానాకన్దరనిర్మలమ్,
శ్వేతాశ్రచయసజ్జాతై శ్శిఖరై శ్చార్చుదర్శనైః. ౫౭
- శోభితం వివిధై ర్వృక్షై రగమ త్వర్వతో త్తమమ్,
సతం సమాసాద్య మహానగేన్ద్ర
మతిప్రవృద్ధోత్తమఘోరశృజమ్. ౫౮
- దదర్శ పుణ్యాని మహాశ్రమాణి
సురర్షి సజ్జోత్తమసేవితాని,
స బ్రహ్మకోశం రజతాలయం చ
శక్రాలయం రుద్రశరప్రమోక్షమ్. ౫౯
- హయాననం బ్రహ్మశిరశ్చ దీప్తం
దదర్శ వైవస్వతకింకరాంశ్చ,
వజ్రాలయం వైశ్రవణాలయంచ
సూర్యప్రభం సూర్యనిబన్ధనంచ. ౬౦
- బ్రహ్మసనం శక్తిరకార్తుకం చ
దదర్శ నాభిం చ వసుధరాయాః,

సమృద్ధంబులగు జనపదంబులను జూచుచు వేగంబునంబోయెను. ౫౩

పరాక్రమమందును బరాక్రమంబునం దండ్రీకి సరివచ్చువాడు సగునాహనుమంతుడు అకాశంబున నెంతమాత్రము శ్రమములేక యతివేగంబునంబోయెను. ౫౪

వానరోత్రముండగు హనుమంతుడు వాయువునబోలె మహావేగంబున దిక్కులన్నియు శబ్దంబునం బూరించుచు బోయెను. ౫౫

వాయుకుమారుండగు హనుమంతుడు జాంబవంతునిమాటను మణువక వాయువేగంబునంబోవుచు హిమవత్పర్వతంబు జూచెను. ౫౬

అహనుమంతుడు నానావిధములయిన ప్రస్తవణంబులతోఁ గూడి నదియొక బెక్కుగుహలతోను నదులతోను నొప్పుచున్నదియు తెల్లనిశరస్తేఘ సమానంబులగు సుందరములయిన శిఖరములను నానావిధవృక్షంబులతోఁ జెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నదియునగు హిమవత్పర్వముఁ జేరెను. ౫౭

అహనుమంతుడు అత్యున్నతములును భయంకరములగు నుత్తమశిఖరములతో నొప్పుచున్నయా హిమవత్పర్వతముఁజేరి యందు దేవతలచేతను మహర్షులచేతను నేవింపఁ బడుచుండు పవిత్రములగు నాశ్రమములం జూచెను. ౫౮

అహనుమంతుడు బ్రహ్మశిలంబున తేత్రమును కైలాసపర్వతమును దేవేంద్రుడు తపస్సుగావించిన స్థలమును రుద్రబాణమోక్షస్థానమును హయగ్రీవతేత్రమును బ్రహ్మకపాలమును యమకింకరులు విశ్రమార్థము నిలిచినస్థలమును సందర్శించెను. ౫౯

అహనుమంతుడు ఇంద్రునకు బ్రహ్మదేవుండు వజ్రము నొసంగిన స్థానంబును సూర్యప్రకాశంబగు కుబేరస్థానంబును సూర్యనిబంధవతేత్రమును బ్రహ్మసనంబును శివధనుఃతేత్రంబును భూమినుండి పాతాళప్రవేశరంధ్రంబును జూచెను. ౬౦

కైలాస మగ్ర్యం హిమనచ్ఛిలాం చ

తథర్షభం కాశ్చనశైల మగ్ర్యమ్.

౬౧

సద్విష్ణుర్వాషధిసంప్రదీప్తం

దదర్శ సర్వాషధివర్వతేన్ద్రమ్,

సతం సమీక్ష్యోనలశ్చిదీప్తం

విసిష్టియే వాసవదూతసూనుః.

౬౨

ఆప్లు(న్రు)త్య తం చౌషధివర్వతేన్ద్రం

తత్రౌషధీనాం విషయం చకార,

స యోజనసహస్రాణి సమతీత్య మహాకపిః.

౬౩

దివ్యాషధిధరం శైలం వ్యచర న్నారతాత్తజః,

మహాషధ్యస్తత స్పర్వాస్తస్త్రికా పర్వతసత్తమే.

౬౪

విజ్ఞాయార్థిన మాయాస్తం తతో జగ్న్తు రదర్శనమ్,

స తా మహాత్మా హనుమా నపశ్యం

శ్చుకోప కోపాచ్చ భృశం ననాద.

౬౫

అమృష్యమాణోఽగ్నిసికాశచక్షు

ర్జహీధరేన్ద్రం త మువాచ వాక్యమ్,

కిమేత దేవం సువినిశ్చితం తే

యద్రాఘవే నాసి కృతానుకమ్యః.

౬౬

పశ్యాద్య మద్బాహుబలాభిభూతో

విశీర్ణ మాత్తాన మథో నగేన్ద్రం!

స తస్య శృంగం సనగం సకాగం

స కాశ్చనం ధాతుసహస్రజుప్తమ్.

౬౭

విశీర్ణ కూటం జ్వలితాగ్రసానుం

అహనుమంతుడు ఉత్తమంబగు కైలాసపర్వతమును హిమవద్భిలను
ఋషభపర్వతంబును గాంచనశృంగంబును రాత్రుల వెలుంగుచుండు సమస్తో
షధులతోను నొప్పచున్నట్టి సర్వాషధిపర్వతంబునుంజూచెను. ౬౧

వాయుపుత్రుడగు హనుమంతుడు అగ్నిహోత్రమువలె నోషధులచే
జెలుంగుచున్న యయ్యోషధిపర్వతంబును జూచి యాశ్చర్యంబు నొంది
యాపర్వతరాజంబుతయ్యఁ దిరిగి యోషధుల వెడకెను. ౬౨

వాయుకుమారుండగు హనుమంతుడు అట్లు వెక్కువేలయోజనంబు
లతిక్రమించి పోయి దివ్యోషధులుగల పర్వతంబుఁజేరి యచ్చట నోషధుల
వెదకుచుం దిరిగెను. ౬౩

అంత ఆపర్వతోత్తమమునందుండు దివ్యోషధులు తమ్ముఁ దీసికొని
పోవుటకై హనుమంతుడు వచ్చినాడని యెఱింగి యంకథానంబు నొంది
నవి. ౬౪

మహాత్ముండగు నాహనుమంతుడు ఆయ్యోషధులు అగవడకపోవుట
వలనఁగోపించి కోపంబునఁ బెద్దఱుకెవేసి కన్నుల నెఱ్ఱఁదనముగదుర పర్వత
శ్రేష్ఠంబగు నయ్యోషధిపర్వతమును జూచి యిట్లనిచెప్పెను. ౬౫

ఓషధిపర్వతమా! నీవు ఇట్లు రామునియందుఁగూడ దయలేపన్నావే!
ఇదేనీనిశ్చయమాయేమి? అట్లేని బాహుబలముననిన్నుఁ బెల్లగించి చూర్ణము
గావించెదను జూడుము. అని హనుమంతుడు ఓషధిపర్వతముతోఁజెప్పెను ౬౬

అహనుమంతుం డంత వృక్షంబులతోను వీనుంగులతోను గూడినదియు
బంగారుగులతోఁ గూడినదియు నానావిధములయిన గైరికధాతువులతో
నొప్పచున్నదియు గైరికధాతువులచేఁ దేజరిల్లుచున్న సైత్రములుగలదియనగు

ప్రగృహ్య వేగా త్సహ సోన్మమాభ,
స తం సముత్పాట్య ఖ ముత్పాత
విత్త్రాస్య లోకాన్ ససురాసురేంద్రాః.

౬౮

సంస్తూయమానగి ఖచరై రనేకై
రగామ వేగా ద్గరుడోగ్ర వేగః,
స భాస్కరాధ్వన మనుప్రపన్న

౬౯

స్తం భాస్కరాభం శిఖరం ప్రగృహ్య,
బభౌ తదా భాస్కరసన్ని కాశో
రవే స్సమీపే ప్రతిభాస్కరాభః,

స తేన శైలేన భృశం రరాజ

శైలోపమో గన్ధవహత్తజన్తు.

౭౦

సహస్రధారేణ సపావకేన

చక్రేణ భే విష్ణు రివార్పితేన,

తం వాసరాగి ప్రేక్ష్య వినేదు రుచ్చై

స్స తానపి ప్రేక్ష్య ముదా ననాద.

౭౧

తేషాం సముద్ఘట్రవం నిశమ్య

లక్ష్మాలయా భీమతరం వినేదుః,

తతో మహత్తా నిపాత తస్మిన్

శైలోత్తమే వానశైన్యమధ్యే.

౭౨

హర్యుత్తమేభ్య శ్చిరసాఽభివాద్య

విభీషణం తత్ర స స్వజే చ,

తావప్యభౌ మానుషరాజపుత్రౌ

తం గన్ధ మాఘాయ ష హశాపథీనామ్.

౭౩

బభూవతు స్తత్ర తదా విశల్యా

పు త్రస్థు రన్యే చ హరిప్రవీరాః,

సప్తర్షితశిఖరంబును వేగంబునకుఁగొన్నిఁగొన్నితాళ్లుపగులం బట్టిపెల్లగించెను. ౬౭

ఆహనుమంతుఁడు దేవతలతోను అసురులతోను దేవేంద్రునితోను సమస్తలోకంబును భయపడ అపృర్వతశిఖరమును దెల్లగించి గరుత్మంతుండుఁ బోలి భయంకరవేగుండై దేవతలందఱిచే పొగడఁబడుచు వేగంబునం బోయెను. ౬౮

అప్పుడు సూర్యసమానుండగు నాహనుమంతుఁడు సూర్యప్రభంబగు శిఖరంబు గ్రహించి యాకాశమునొంది సూర్యసమీపంబున చెండవసూర్యుని భంగిఁ బ్రకాశించెను. ౬౯

పర్వతాకారుడగు వాయుపుత్రుడైన హనుమంతుఁడు ఆపర్వతంబు చేతఁబట్టియుండుటవలన సహస్రధారంబును అగ్నిజ్వాలలతోఁ గూడినది యునగు నుదర్భనంబు చేత ధరించి యుండు మహావిష్ణువువలె సెంతయుఁ బ్రకాశించెను. ౭౦

వానరులు ఆహనుమంతుండు పర్వతశిఖరంబు గొనివచ్చుటం జూచి సంతోషంబున గర్జించిరి; ఆ హనుమంతుఁడును వానరులంజూచి తన కార్యసిద్ధిఁ జెలుపుచు సంతోషంబున గర్జించెను; అతి భయంకరంబగు వారలగర్జనధ్వనులను విని లంకానివాసులగు రాక్షసులు భయంబున నణచిరి. ౭౧

అంత మహాప్రభావుడగు హనుమంతుఁడు ఆ త్రికూటపర్వతం బున వానరసేనామధ్యంబున ఓషధిపర్వత సహితంబుగా వ్రాలి అవ్వానర సేనయుండు వానరోత్తములకు సాష్టాంగముగ నమస్కరించి విభీషణుని గవ్వఁగి లించుకొనెను. ౭౨

అచ్చట నప్పుడు ఆరామలక్ష్మణులిద్దఱును అదివ్యాపధుల గంధము నాహ్లాదించి బాణబాధ విడిచి సుఖతులయిరి; మఱియు వానరవీరులును ఆగంధమును జీయొక్కొన్నమాత్రమున సుఖతులయి లేచిరి. ౭౩

సర్వే విశల్యా విరుజః క్షణేన
 హరిప్రవీరా నిహతా శ్చ యే స్యుః. 28
 గన్ధేన తాసాం ప్రవరాషధీనాం
 సుప్తా నిశాన్తే ష్వీవ సంప్రబుద్ధాః,
 యదాప్రభృతి లక్ష్మాయాం యుద్ధస్యన్తే కపిరాక్షసాః. 29
 తదాప్రభృతి మానార్థ మాజ్ఞయా రావణస్య చ,
 యే హస్యన్తే రణే తత్ర రాక్షసాగ కపికుష్మాదైః. 30
 హతాహతాస్తు క్షీప్యన్తే సర్వవీవ తు సాగరే,
 తతో హరి ర్నవవహోత్తజస్తు
 త మోషధీ శైల ముదగ్రవీర్యః. 31
 నినాయ వేగాదిమవస్త మేవ
 పునశ్చ రామేణ సమాజగామ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుస్సప్తతితమస్తోత్రం. 28.

పశ్చిమస్తోత్రమస్తోత్రం.

తతోఽబ్రవీ న్నహతేజా స్సుగ్రీవో వానరాధిపః,
 అర్ఘ్యం విజ్ఞాపయంశ్చాపి హనూమంత మిదం వచః. 1
 యతో హతగి కుమ్భకర్ణగి కుమారాశ్చ నిహూదితాః,
 నేదానీ ముపనిర్హారం రావణో దాతు మ్హతి. 2
 యేయే మహాబలా స్సన్తి లఘుశ్చ ప్లవజ్గమాః,
 లక్ష్మ మభ్యుత్పతన్వాశు గృహ్యోల్లాగి ప్లవగర్షభాః. 3

తతోఽస్తంగత ఆదిత్యే రాద్రే తస్మిన్నిశాముఖే,
 లక్ష్మ మభిముఖా సోస్సీల్లా జగ్తున్తే ప్లవగర్షభాః. 4

మఱియు మొదటనుండి యుద్ధంబున హతులయిపడి యుండు వానర
పీరులు గూడ ఆదివ్యోషధుల గంధము సోకినంతనె క్షణమాత్రంబున రాత్రి
వరుండి నిద్రించినవారలు ప్రాతఃకాలంబున నిద్రలేచునట్లు బాణబాధ లేని
వారలయి సుఖతులయి లేచిరి. 28

అంకలో వానరులును రాక్షసులును యుద్ధమునేయ సారంభించినది
మొదలు రాక్షసుల పెక్కుండు నిహతులయిరిని యెవ్వరికిని తెలియకుండ
వలయునని రావణునిజ్ఞాపనల యుద్ధంబున వానరులచే హతులయిన రాక్షసు
లందఱు ఆపృథ్వ్యుడై సముద్రమునం బడవేయఁబడిరి. 29, 30

అంత మహావరాక్రమశాలియగు వాయుకుమారుండు హనుమంతుండు
ఆయోషధివర్షతమును వేగంబున హిమవత్పర్వతముఁ జేర్చి మరల రాముని
సన్నిధానముఁ జేరెను. 32

దెబ్బదినాలుగవసర్గము.

దెబ్బదియైదవసర్గము.

అంత మహాతేజుండగు వానరరాజు సుగ్రీవుండు హనుమంతుంజూచి
యాకాలంబునఁ జేయవలసిన కార్యంబుఁ దెలుపుచు నీమాటంజేప్పెను. 1

తమిందు కుంభకర్ణుండును కొడుకులును యుద్ధంబున హతులగుటవలన
ఇప్పుడు రావణుండు మరల యుద్ధంబునకు రాఁడు. 2

మనవారలలో ఎవ్వరెవ్వరు మహాబలశాలులును వేగవంతులనో వార
లిప్పుడు దివిటీలు చేకొని కీర్తుంబున లంకాపురికిఁ బోవుదురు గాక. అని
సుగ్రీవుండు హనుమంతునితోఁ జేప్పెను. 3

అంత సూర్యుం డస్తమించినవెనుక భయంకరమయిన యారాత్రి
యందు అవ్వానరోక్తములు దివిటీలు చేతుంగొని లంకాపురాభిముఖులయి
పోయిరి. 4

ఉల్కాహస్తైర్హరిగణై స్సర్వత స్సమభిద్రుతాః,
 ఆరక్షస్థా విరూపాక్షా స్సహసా విప్రదుద్రువుః. ౫
 గోపురాట్టప్రతోళీషు చర్యాసు వివిధాసు చ,
 ప్రాసాదేషు చ సంహృష్టా స్సస్పృజన్తే హుతాశనమ్. ౬

తేషాం గృహసహస్రాణి దదాహ హుతభుక్తదా,

ప్రాసాదాగి పర్వతాకారాగి పతన్తి ధరణీతలే. ౭
 అగరు ర్దహ్యతే తత్ర వరం చ హరిచన్దనమ్,

మాక్తికా మణయ స్స్నిగ్ధా వజ్రంచాపి ప్రవాళకమ్. ౮
 త్సౌమం చ దహ్యతే తత్ర కాశేయం చాపి శోభనమ్,

ఆవికం వివిధం చౌర్ణం కాఞ్చనం భాణ్డ మాయుధమ్. ౯
 నానావికృతసంస్థానం వాజిభాణ్డపరిచ్ఛదౌ,

గజగ్రైవేయకత్యౌశ్చ రథభాణ్డాశ్చ సంస్కృతాః. ౧౦
 తనుత్రాణి చ యోధానాం హస్త్యశ్వానాం చ వర్ష చ,

ఖడ్గా ధనూంషి ష్య బాణాస్త్రోమరాఙ్కుశశక్తయః. ౧౧
 రోమజం వాలజం చర్ష వ్యాఘ్రజం చాణ్డజం బహు,

ముక్తామణివిచిత్రాంశ్చ ప్రాసాదాంశ్చ సమన్తతః. ౧౨
 వివిధా నస్త్రసంయోగా నగ్నిర్దహతి తత్ర వై,

దివిటీలచేసిన వానరవీరులు వచ్చి తఱుమఁగానే పురద్వారంబులఁ గావలియుండు రాక్షసులు భయంబున కీఘ్రులుగాఁ బరుగెత్తిరి. ౫

ఆవానరులు సంతోషంబున ఎదురులేక పురద్వారంబులయందును గోటబురుజులయందును రాజవీధులయందును నానావిధములయిన యితర వీధులయందును బ్రసాదములయందును నివ్వుఁ బెట్టిరి. ౬

అప్పుడు అగ్నిహోత్రము ఆరాక్షసుల గృహములను వేలకొలఁది దహించెను.

పర్వతములంతటి మేడలు దహింపఁబడి నేలం గూలినవి. ౭

ఆ మేడలయందు అగరువును ఉత్తనుంబగు హరిచందనంబును దహింపఁ బడెను.

ఆ మేడలయందును నుంచినందరములయిన ముత్తైములును వజ్రము లును బవడములును తెల్ల నారపట్టుచీరలును బట్టుచీరలును దహింపఁ బడినవి. ౮

నానావిధపన్ని వేళముగాఁ బ్రసాదంబుల నుంచఁబడియుండిన కాలు వలును కంబళములును బంగారుభూషణములును ఆయుధములును గుఱ్ఱములకు వేయునలంకారములును దీని మొదలగునవియు దహింపఁబడినవి. ౯

వీనుంగుల కంఠభూషణములును నడుముగఁ గట్టెడు త్రాటి మోఁకులును జక్కఁగాఁ దోమఁబడిన రథాలంకారపదార్థములును వీరుల కవచములును ఇసుముతోను కాంస్యముతోను జేయఁబడిన గజకవచములును అశ్వకవచము లును దహింపఁబడినవి. ౧౦

ఖడ్గములును ధనుస్సులును అల్లెత్రాళ్లును బాణంబులును తోమరంబులును అంకుశంబులును శస్త్రులును కంబళములును వింజామరలును పులిచర్మములును గస్తూరికాది సుగంధిద్రవ్యంబులును దహింపఁబడినవి. ౧౧

అలంకాపురియం దప్పుడట్లు అగ్నిహోత్రము ముత్తైములచేతను ఇంక నితరమణులచేతను అలంకృతములయిన ప్రాసాదములను నానావిధము లయిన యాయుధసమూహములను దహించెను. ౧౨

నానావిధాన్యహచ్చన్దాన్దహ హుతభుక్తదా. ౧౩
ఆవాసాన్రాక్షసానాం చ సర్వేషాం గృహగర్ధినామ్,

హేమచిత్రతనుత్రాణాం స్తద్దామామ్భరథారిణామ్. ౧౪

శీఘ్రపానచలాక్షాణాం మదవిహ్వలగామినామ్,
కాంతాలమ్బితవస్త్రాణాం శత్రుసంజాతమన్యునామ్. ౧౫

గదాశూలాసిహస్తానాం ఖాదతాం పిబతా మపి,
శయనేషు మహాగ్రేషు ప్రసుప్తానాం ప్రియై స్సహ. ౧౬

త్రస్తానాం గచ్ఛతాం తూర్ణం పుత్రా నాదాయ సర్వతః,
జేషాం శతసహస్రాణి తదా లజ్కా నివాసినామ్. ౧౭

అదహ త్పావక స్తత్ర జజ్వల చ పునఃపునః,

సారవన్తి మహార్వాణి గంభీరగుణవన్తి చ. ౧౮

హేమచంద్రార్ధ చంద్రాణి చంద్రశాలోన్నతానిచ,
రత్నచిత్రగవాక్షాణి సాధిష్ఠానాని సర్వశః. ౧౯

మణివిద్రుమచిత్రాణి స్పృశన్తివ దివాకరమ్,
కౌఞ్చబర్హిణవీణానాం భూషణానాంచ నిస్వనైః. ౨౦

నాదితాన్యచలాభాని వేత్తాన్యగ్ని ర్దదాహ సః,

జ్వలనేన పరితాని తోరణాని చకాశిరే. ౨౧

విద్యుద్భిరివ నద్ధాని మేఘజాలాని ఘృక్తగే,

అప్పుడు గృహస్థులగు రాక్షసుల నివాసస్థానములయిన స్వస్తికాది భేదముల నానావిధ విన్యాసముగాఁ గట్టఁబడిన గృహంబుల నన్నింటిని దహించెను.

౧౩

అప్పుడా లంకాపురియందు బంగారుతోఁ జేయఁబడిన కవచములు గల వారలును పుష్పమాలికలు నుత్తమవస్త్రములు దాల్చినవారలును మద్య పానముచేఁ జరిచులములయిన కన్నులు గలవారలును వైపుచేతఁ దొట్టు పడుచునున్నవారలును బ్రియరాండ్రచీరలం బట్టుకొని రతిలోలురై యున్న వారలును శత్రువులపట్లఁ జాలఁ జౌషమముగలవారలును గదలచు శూలములను తేత్తులం దాల్చినవారలును మాంసాదుల భక్షించుచు ఊరాదులు ద్రావుచు నున్నవారలును నుత్తమంబగు శయనంబులందుఁ బ్రియరాండ్రతోడం బరుండి యున్నవారలును భయపడి బిడ్డలం దీసికొని వేగంబున దిశదశలకుఁ బరుగెత్తు చున్నవారలునగు లంకానివాసులయిన రాక్షసులను బెక్కులక్షలమందిని అగ్నిహోత్రము దహించి ప్రజ్వరిల్లెను.

౧౪, ౧౫

ఆ యగ్ని సారవంతంబులును ఉత్తమంబులును గంభీరంబులును సౌందర్యవంతంబులును బంగారుతోఁ జేయఁబడిన చంద్రాకారంబులును ఆర్ధచంద్రాకారంబులును గలవియు వైమేడలచే నత్యున్నతంబులయి యుండునవియు మణిచిత్రంబులయిన కిటికీలతో నొప్పచున్నవియు శయ్యలతోను నానా విధములయిన యాసనంబులతోను గూడినవియు రత్నఖచితంబులయి ప్రవాళ షయంబులయి యుండుటవలనఁ జిత్రవర్ణంబులును జొన్నత్యంబున మూర్ఖుని స్ఫులింపునట్లు చూపట్టినవియుఁ గ్రాంచపక్షులయొక్కయుఁ శిమిల్లయొక్కయు వీణలయొక్కయు ఆధరణంబులయొక్కయు ధ్వనులచే శబ్దాయమానంబులయి యున్నవియుఁ బర్వతాకారంబులునగు గృహంబులను దహించెను.

౧౬, ౧౭

నిప్పుదగిలి మండుచున్న లంకాపురి పురద్వారంబులు వర్షాకాలంబున మెఱపులతోఁ గూడిన మేఘసమూహంబులమాడ్కిఁ బ్రకాశించినవి. ౧౮

జ్వలనేన పరితాని నిపేతుర్భవనా న్యథ. ౨౨

వజ్రవజ్రహతానీవ శిఖరాణి మహాగరేః,

విమానేషు ప్రసుప్తాశ్చ దహ్యమానా వరాజ్ఞనాః. ౨౩

త్యక్తాభరణసర్వాణ్ హాహే త్యుచ్చైర్విచుక్రుశుః,

తాని నిర్దహ్యమానాని దూరతః ప్రచకాశిరే. ౨౪

హిమవచ్ఛిఖరాణీవ దీప్తాషధివనాని చ,

హర్ష్యాశ్రైర్దహ్యమానైశ్చ జ్వాలాప్రజ్వలితై రపి, ౨౫

రాత్రౌ సా దృశ్యతే లంకా పుష్పితైరివ కింశుకైః.

హస్త్యధ్యతై ర్నజై ర్ముక్తై ర్ముక్తై శ్చైవ తుర్జమైః. ౨౬

బభూవ లజ్కా లోకాన్తే భ్రాన్తగ్రాహ ఇవార్ణవః,

ఆశ్వం ముక్తం గజో దృష్ట్వా క్వచి ద్భీతోఽపసర్పతి. ౨౭

భీతో భీతం గజం దృష్ట్వా క్వచిదశ్వో నివర్తతే,

లజ్కాయాం దహ్యమానాయాం శుశుభే స మహాన్జవః. ౨౮

ఛాయాసంసక్తసలిలో లోహితోద ఇవార్ణవః,

సా బభూవ ముహూర్తేన హరిభి ర్దిపితా పురీ. ౨౯

లోక స్యాస్య యయే ఘోరే ప్రదీప్తే వసుధరా,

అంత నాగృహంబులు నిప్పుచే దహింపఁబడినవై ఇంద్రుని వజ్ర
యధముచే చిన్నంబులగు మహావర్షతశిఖరంబులభంగి నేలంగూలినవి. ౨౨

అప్పుడు విమానంబులయందుఁ బరుండి నిద్రించుచున్న యుత్తమ
స్త్రీలు, నిప్పు తమదేహంబులఁ దగులఁగానె యాధరజంబుల నన్నింటిని దీరి
పాఱివైచి గట్టిగా హాహాకారంబులు గావించిరి. ౨౩

అప్పు డగ్నిచే దహింపఁ బడుచున్న యన్విహనంబులు రాత్రుల
వెలుంగుచుండు నోవధుల సమూహంబులు గల హిమవత్పర్వత శిఖరంబులు
వలె దూరంబున నుండువారలకుఁ జూపట్టినవి. ౨౪

ఆ లంకాపురియం దాగ్రాత్రిని దహింపఁబడుచు జ్వాలాభీలంబులయొ
యందుండిన మేడలు చక్కఁగాఁ బుష్పించిన మోదుగుచెట్లువలె సంతయం
బ్రకాశించినవి. ౨౫

అప్పుడు లంకాపురి యగ్నిభయంబున నూపటీలు నశ్వరక్షకులు నేనుం
గులను గుఱ్ఱంబులను గట్టుదెంచి విడిచిపెట్టఁగా భయసంభ్రమంబులం బరుగెత్తు
చున్న యాగజతురంగంబులచేతఁ బ్రలయకాలంబునఁ దరంగంబుల యుద్ధతికి
సాభ్యాంతంబులగు మొనశ్శుగల నముద్రంబువలె నుండెను. ౨౬

ఏనుగు, అశ్వసంరక్షకులచే విడువఁబడి యగ్నిభయంబునం బరుగెత్తు
చున్న గుఱ్ఱముంజూచి భయపడి మఱియొక దిక్కునకుఁ బాఱిగది; గుఱ్ఱం
బును, భయపడి పరుగెత్తుచున్న యేనుగుంజూచి తానును భయపడి మఱి
యొక ప్రక్కకుఁ బరుగెత్తినది. ౨౭

లంకాపురి యట్లు దహింపఁబడుచుండఁగా దహింపఁబడుచున్న
లంకాపురి ప్రతిబింబము జలంబుల సంక్రమించుటచే నముద్రంబు ఎఱ్ఱని
జలముగలదివలెఁ బ్రకాశించినది. ౨౮

అట్లు వానరులు లంకాపురికి అగ్నిముట్టింపఁగానే ముహూర్తమాత్రం
బున నచ్చునాపురి భయకారంబగు మహాప్రలయంబునందు దండవ్యాహున
మయిన భూమివలె నుండెను. ౨౯

- నారీజనస్య ధూమేన వ్యాప్త సోమ్యైచ్చ ర్వివేదుషః. 30
 స్వనో జ్వలనతప్తస్య శుశ్రువే దశయోజనమ్,
 ప్రదగ్ధకాయా నపరానాక్షసా నిర్గతా నృహిః. 31
 సహసాభ్యుత్పతన్తి స్త హరయోఽథ యుయుత్సవః,
 ఉద్భువం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ నిస్వనః. 32
 దిశో దశ సముద్రం చ పృథివీం చాన్వనాదయత్,
 విశల్యా తు మహాత్మానా తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ. 33
 అసంభ్రాంతా జగ్రహతు స్త దోభే ధనుషీ వక్త్ర, 34
 తతో విష్ణోరయానస్య రామస్య ధను రుత్తమమ్.
 బభూవ తుముల శ్శబ్దో రాక్షసానాం భయావహః,
 అశోభత తదా రామో ధను ర్విష్ణోరయ న్నహత్. 35
 భగవానివ సంక్రుద్ధో భవో వేదమయం ధనుః,
 ఉద్భువం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ నిస్వనమ్. 36
 జ్యోతిర్బస్త్వా వుభౌ శబ్దావతి రామస్య శుశ్రువే,
 వానరోద్భువోపశ్చి రాక్షసానాం చ నిస్వనః. 37
 జ్యోతిర్బస్త్వాపి రామస్య త్రయం వ్యాప్య దిశోదశ,
 తస్య కార్తుకముక్తై శ్చ శరై స్త త్పురగోపురమ్. 38
 కైలాసశృంగప్రతిమం పిక్వీన్త మవత దృఢి,
 తతో రామశరా న్ద్వప్త్వా విమానేషు గృహేషు చ. 39
 సన్నాహో రాక్షసేంద్రాణాం తుముల స్సమపద్యత,
 తేషాం సన్నహ్యానూనానాం సింహనాదం చ కుర్వతామ్. 40
 శర్వరీ రాక్షసేంద్రాణాం రౌద్రీన సమపద్యత,

పొగచే జుట్టుబడి యగ్నిచే దహింపబడుచు నుచ్చైర్నాదంబున రోదనంబుచేయుచున్న స్త్రీలయొక్కధ్వని వదియోజనంబులవఱకు వినబడెను.

అంత మఱికిందఱు రాక్షసులు దహింపబడుచున్న దేహములతో సహింపజాలక యెట్టకేలకుఁబురంబు వెలువడినంతసే యుద్ధోత్సాహసంపన్నులగు వానరులు ఎఱలకు వేగంబున నెదుర్కొనిరి. 39

వానరుల సంతోషధ్వనులను రాక్షసులరోదన ధ్వనులను దశదిశల యందును సమద్రంబునందును భూమియందును బ్రతిధ్వనిగలుగునట్లు నిండి చెలంగినవి. 39

అప్పుడు మహాత్ములగు నారామలక్ష్మణులు ఇంద్రుని బాణబాధలు లేని వారలయి విమఱుపాటులేక ఉత్తమంబులగు రెండుధనుస్సుల గ్రహించిరి.

అంత రాముండు ఉత్తిమంబగు ధనుస్సు నారిసారింపఁగానే యమృతహా ధ్వని తుములంబయి రాక్షసుల కెంతయు భయంబు గలిగించినది. 39

అప్పుడు రాముండు సంక్రద్ధుండై గొప్పధనుస్సును ధ్వనింపఁ జేయుచు క్రద్ధుండై వేదోక్తమగు మహాధనుస్సును ధ్వనింపఁ జేయుచున్న భగవంతుఁడగు శివునిభంగిఁ బ్రకాశించెను. 39

వానరులకోలాహలంబును రాక్షసులరోదనధ్వనిని ఈ రెండుధ్వనులను అణచివేసి రామునిజ్యోనాదంబు వినంబడినది. 39

వానరుల కోలాహలధ్వనియును రాక్షసుల రోదనధ్వనియును రాముని జ్యోనాదంబును ఈమూఁడును దశదిశలను వ్యాపించి చెలంగినవి. 39

ఆ రాముండు ప్రయోగించిన బాణంబులచే గైలాసశిఖరసమానమగు నాలంకాపురద్వారము ఖగిలి నేలంబడినది. 39

అంత రాక్షసులు విమానంబులయందును గృహంబులయందును రామ బాణంబులంజూచి యధికంబుగా యుద్ధసన్నాహము చేసిరి. 39

అట్లా రాక్షసశ్రేష్ఠులు యుద్ధసన్నాహమునేయును సింహనాదంబులు నేయఁగా నారాత్రి ప్రలయకాలరాత్రివలె నుండినది. 39

అసిష్టా వారేంద్రా స్తు సుగ్రీవేణ నుహతానా.

౪౧

అసన్నద్వార మాసాద్య యుద్ధధ్వం ప్లవగర్షభాః,

యశ్చ నో వితథం కుర్యాత్తత్ర తత్ర వ్యవస్థితః.

౪౨

స హస్తవ్యో హి సంప్లుత్య రాజశాసనదూషకః,

తేషు నానరముఖ్యేషు దీప్తోబ్ధోజ్జ్వలపాణిషు.

౪౩

స్థితేషు ద్వార మాసాద్య రావణం మన్యు రావిశత్,

తస్య జృష్టితవిక్షేపా ద్వాన్యమిశ్రా వై దిశో దశ.

౪౪

రూపవానివ రుద్రస్య మన్యుర్రాత్రేష్వపృశ్యత,

స నికుమ్భం చ కుమ్భం చ కుమ్భకణ్ఠాత్తజా వుభౌ.

౪౫

ప్రేషయామాస సంక్రద్ధో రాక్షసై ర్భూమభి స్సహ,

యూపాక్ష శ్శోణితాక్షశ్చ ప్రజఙ్ఘగ కమ్పనస్తథా.

౪౬

నిర్యయుగ కౌమ్భకర్ణి భ్యాం సహ రావణశాసనాత్,

శశాస(చైవతాన్)నాదయన్ సర్వా న్రాక్షసాన్ సుమహాబలాన్.

నాదయన్ గచ్ఛతా త్రైవ జయధ్వం శీఘ్ర మేవ చ,

తతస్తు చోదితాస్తేన రాక్షసా జ్వలితాయుధాః.

౪౭

లజ్జాయా నిర్యయు ర్వీరాగ ప్రణదన్తగ పునగపునః,

రక్షసాం భూషణస్థాభి ర్భాభి స్సన్విభిశ్చ సర్వశః.

౪౮

మహాబరాత్రమశాలియగు సుగ్రీవుండు వానరోత్రముల కిట్లని
యాజ్ఞాపించెను. ౪౯

వానరోత్రములారా! మీరలు రావణాంతకపురంబునకు సమీపమున
నుండు ద్వారంబుఁజేరి యుద్ధముచేయుఁడు.

మీలో నద్వైతస్థలంబులనుండు వారలలో నెవ్వఁడు నీయాజ్ఞప్రకా
రము నడువడో, అతని రాజాజ్ఞ నుల్లంఘించినందుకై తత్క్షణంబున వధింప
వలెను. అని సుగ్రీవుండు వానరుల కాజ్ఞాపించెను. ౫౦

మండుచున్న దివిటీలం జేతులఁ బట్టుకొని యవ్వానరశ్రేష్ఠులు ద్వారం
బున నిలుచుండుటం జూడఁగానే రావణునకుఁ గోపంబు వచ్చెను. ౫౧

ఆ రావణుండు కోపావేశంబున విజృంభించి కాళ్లఁజేతులు విదుర్చు
టకు దశదిశలు వ్యాకులతం జేరినవి. ౫౨

భయంకరాకారుండగు సారావణుని యవయనములయందుఁ గోపము
రూపముగలదివలె భయంకరంబయి చూపట్టినది.

ఆ రావణుండు వరముకుపితుండై కుంభకర్ణుని పుత్రులగు నికుంభుని గుం
భుని పీఠల నిరువురను బెక్కుండ రాక్షసులతోడంగూడ యుద్ధంబున కంపెను.

రావణు నాజ్ఞ వలన యూపాత్మండును కోణితాత్మండును బ్రథునుం
డును గంపనుండును కుంభనికుంభులతోడఁగూడఁ బోయిరి. ౫౩

రావణుండు మఱియుఁ గోపంబున గట్టిగానఱచుచు మహాబలశాలు
లగు సారాక్షసుల నందఱుంజూచి యిట్లుని యాజ్ఞాపించెను. ౫౪

రాక్షసులారా! మీర లిప్పుడెపోయి శిఖ్రింబున జయింపుఁడు. అని
రావణుండు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను.

అంత ఊత్తమంబులగు సాయుధములు ధరించినవారలును బరాక్రమ
వంతులునగు సారాక్షసులు రావణనాజ్ఞనువిని మాటిమాటికి సింహసాదములు
చేయుచు లంకాపురినుండి వెడలిరి. ౫౫

ఆ వానరులచేతులనుండు నగ్నులకాంతులచేతను ఆరాక్షసుల భూషణ

చక్ర స్తే సప్రభం వ్యోమ హరయ శ్చాగ్నిభి స్సహ,
తత్ర తారాధిపస్యాభా తారాణాం చ తతైవ చ. ౫౦

తయో రాభరణస్థా చ బలయో ర్ద్ధామభాసయన్,
చంద్రాభా భూషణాభా చ గృహాణాం జ్వలతాంచ భా. ౫౧
హరిరాక్షససైన్యాని భ్రాజయామాస సర్వతః,

తత్ర చోర్ధ్వం ప్రదీప్తానాం గృహాణాం సాగరగ పునః. ౫౨
భాభి స్సంసక్తపాతాశ శ్చలోర్తి శ్శుశుభేధికమ్,

పతాకాధ్వజసంసక్త ముత్తమాసిపక్షశ్వథమ్. ౫౩

భీమాశ్వరథమాతజ్ఞం నానాపత్తిసమాకులమ్,
దీప్తశూలగదాఖడ్గ ప్రాసతోమరకార్దుకమ్. ౫౪

తద్రాక్షసబలం ఘోరం భీమవిక్రమపౌరుషమ్,
దదృశే జ్వలితప్రాసం కింజీణీశతనాదితమ్. ౫౫

హేమజాలాచితభుజం వ్యావేష్టితపరశ్వథమ్,
వ్యాఘూర్జితమహాశస్త్రం బాణసంసక్తకార్దుకమ్. ౫౬

గన్ధమాల్యమధూత్సేకసంమోదిత మహానిలమ్,
ఘోరం శూరజనాక్షిణ్యం మహాముద్బధరనిస్వరమ్. ౫౭

తద్దృష్ట్వా బలమాయాన్తం రాక్షసానాం సుదారుణమ్,
సంచచాల ప్లవక్లానాం బల ముచ్చైర్ననాదచ. ౫౮

జవేచాఘ్నత్య చ పురస్తద్బలం రక్షసాం మహత్,
అభ్యయా త్ప్రత్యరిబలం పతక్లా ఇవ పావకమ్. ౫౯

తేషాం భుజపరామర్శవ్యామృష్టపరిఘాశని,

ములకాంతులచేతను అచ్చటి యాకాశంబంతయు ఎంతయు వెలింగినది. ౪౯

అప్పుడు ఉదయించిన చంద్రునికాంతియు నక్షత్రములకాంతియు అయ్యుభయసేనల యాభరణకాంతులును ఆకాశము వెలింగించినవి. ౫౦

చంద్రునికాంతిచేతను భూషణంబులకాంతిచేతను మండుచుండు గృహంబులకాంతిచేతను అవ్వానర రాక్షససేనలు మిక్కిలియుం బ్రకాశించినవి. ౫౧

అప్పుడు మఱియు ఉర్ధ్వముఖంబుగా మండుచున్న గృహంబుల కాంతులచేత పాతాళంబువఱకు లోతుగల తరంగసముద్రంబగు సముద్రంబును దేజరిల్లెను. ౫౨

అప్పుడు భయంకరాకారర్షిగు రాక్షససైన్యము వట్టిటెక్కిములతోను రాజచిన్నచిత్రికంబులగు టెక్కిములతోనుగూడి భయంకరంబులగు నేనుగులు గుఱ్ఱంబులు రథంబులుం గలిగి నానావిధ వేషాయుధధరులగు పదాతులతో నొప్పుచు శూలంబులను గదలను ఖడ్గంబులను బ్రాసంబులను దోమరంబులను ధనుస్సులను గత్తిగొడ్డళ్లను ధరించి మహాయుధంబు గిఱగిఱం ద్రిప్పుచున్న మహావీరులతో గూడి కాంచనాలంకృతంబులగు భుజంబులతో నొప్పుచు బాణంబులు సంధించిన ధనుస్సులు గలిగి రథంబులందలి చిఱు గంటలుమ్రోయ గంధమాల్బంబులయొక్కయు వీరపాణంబుగాఁ ద్రావఁ బడిన మద్యంబుయొక్కయు వాసనల గుబాళించుచు బెనుగాలీపీఠ భయం కరంబు మహాశూరులతోగూడినదై మహామేఘంబు మాడ్కి గర్జించుచు నెంతయుఁ జూడనొప్పెను. ౫౩ ౫౪

వానరసైనికులు భయంకరాకారంబగు రాక్షససేనవచ్చుటం జూచి ఉచ్చైర్నాదంబున గర్జింపుచు గదలెను. ౫౫

ఆరాక్షసుల మహాసేనయు వేగంబునదుముతుచు శలభంబులు అగ్నిపైకి బోవునట్లు వానరసేనపైకిఁ బోయెను. ౫౬

అప్పుడును ఆ రాక్షసుల భుజములయందు రాపిడి తగులుటవలన సాన

రాక్షసానాం బలం శ్రేష్ఠం భూయస్తర మశోభత.

౬౦

తత్రోన్మత్తా ఇవోత్పేతు ర్హరయోఽథ యుయుత్సవః,
తరుశ్చైలై రభిఘ్నన్తో ముష్టిభిశ్చ నిశాచరాన్.

౬౧

తథై వాపతతాం తేహం కపీనా మసిభి శ్శితైః,
శిరాంసి సహసా జహ్రూ రాక్షసా భీమదర్శనాః.

౬౨

దశనై ర్హృత కర్ణాశ్చ ముష్టినిష్క్లిర్ణమస్తకాః,
శిలాప్రహారభగ్నాన్తా విచేరు స్తత్ర రాక్షసాః.

౬౩

తథై వా ప్యపరే తేహం కపీనా మభిలక్షితాః,
ప్రవీరా నభితో జఘ్ను రాక్షసానాం తరస్వినామ్.

౬౪

తథై వాప్యపరే తేహం కపీనా మసిభి శ్శితైః,
హరివీరా న్నిజఘ్నుశ్చ ఘోరరూపా నిశాచరాః.

౬౫

ఘ్నంత మన్యం జఘానాన్యగ పాతయంత మపాతయత్,
గర్హమాణం జగర్హేఽన్యో దశంత మపరోఽదశత్.

౬౬

దేహీత్యన్యో దదాత్యన్యో దదామీత్యపరగ పునః,
కింక్లేశయసి తిష్ఠేతి తత్రాన్యోన్యం బభాషిరే.

౬౭

విప్రలమ్బితవస్త్రం చ విము క్తవచాయుధమ్,
సముద్యతమహాస్రాసం యష్టిశూలాసిసంకులమ్.

౬౮

ప్రావర్తత మహారౌద్రం యుద్ధం వానరక్షసామ్,
వానరా న్దశసప్తేతి రాక్షసా జఘ్ను రాహవే.

౬౯

బెట్టబడినట్లు తళతళం బ్రకాశించుచుండు పరిఘంబులను పజ్రాయంధులు
లును గలిగియు తమంబగు నారాక్షససేన యంతయుం బ్రకాశించెను. ౬౦

అంత నప్పడు వానరులు యుద్ధోత్సాహంబునఁ బిచ్చిపట్టినట్లు ఎగు
రుచుఁ బర్వతంబులచేతను బిడికిళ్ళచేతను రాక్షసులం బ్రహరించిరి. ౬౧

భయంకరాకారులగు నారాక్షసులు తమపైకివచ్చినంతసే వారలశిర
స్సులను తీక్షణంబులగు ఖడ్గంబులచేఁ దటాలున ఖండించిరి. ౬౨

ఆయుధ్యధమునందు రాక్షసులు కొందఱు వానరులచేఁ గొఱికివేయఁ
బడిన చెవులుగలవారలును గొందఱు బిడికిటిపోటులచేఁ బగులగొట్టబడిన
తలలుగలవారలును గొందఱు శిలాప్రహరంబుల విఱువఁబడిన యవయవములు
గలవారలును అయిరి. ౬౩

ఇట్లు వానరోత్తములు మఱికొందఱు బలవంతులగు రాక్షసులతోపల
మేటులగువారలఁ బెక్కిండ్తను వధించిపుచ్చిరి. ౬౪

అట్లే భయంకరాకారులగు రాక్షసులును గొందఱు అవ్వానరులలో
మేటులగు వీరులను తీక్షణఖడ్గంబులచే వధించిపుచ్చిరి. ౬౫

ఆయుధ్యధంబున ఒకడు తన్నుఁ గొట్టవచ్చువానిగొట్టెను; మఱియొకఁడు
తన్నుఁ బడఁద్రోయువానిం బడఁద్రోసెను, మఱియొకఁడు తన్నునిందించువాని
నిందించెను; మఱియొకఁడు తన్నుఁ గొఱుకువానిం గొఱికి పెట్టెను. ౬౬

ఒకఁడు “నన్నుఁగొట్టు” మనియు మఱియొకఁడు “ఇదిగో గొట్టు
చున్నాఁ” దనియు మఱియొకఁడు “ఇదిగోగొట్టెద” ననియు మఱియొకఁడు
“ఇట్లెందుకు కష్టపడెదవు? నాయెదుటనిలు” వనియు నిట్లు ఆయుధ్యధంబున
ఒకరితో నొకరు వీరాలాపంబుఁజాడిరి. ౬౭

అప్పుడు వానరరాక్షసులు కట్టువస్త్రములువీడ మేనికవచంబులును
దొలగఁ జేరియాయుధంబులు జాఱిపడఁ బ్రాసయప్తికూలఖడ్గంబులతో
యుధ్యధంబుసేయఁ బోరు ఘోరంబయ్యె. ౬౮

ఆయుధ్యధమునందు రాక్షసులు వానరులను పదుగురనువీడుగురను ఇట్లు

రాక్షసా న్దశసప్తేతి వానరాశ్చాభ్యపాతయన్,

విస్త్రస్తకేశవసనం విధ్వస్తకవచధ్వజమ్.

20

బలం రాక్షస మాలమ్భ్య వానరాగి పర్యవారయన్,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షష్ఠసప్తతితమస్సర్గః.

షట్సప్తతితమస్సర్గః.

ప్రవృత్తే సంకులే తస్మిన్లోరే వీరజనక్షయే,
అజ్గదగ కమ్పనం వీర మాససాద రణోత్సుకః.

౧

అహలాయ సోఽజ్గదం కోపా త్తాడయామాస వేగితః,
గదయా కమ్పనగ పూర్వం స చచాల భృశాహతః.

౨

స సంజ్ఞాం ప్రాప్య తేజస్వీ చిక్షేప శిఖరం గిరేః,
అద్ధిత స్తప్రహరేణ కమ్పనగ పతితో భువి.

3

తతస్తు కమ్పనం దృష్ట్వా శోణితాక్షో హతం రణే,
రథేనాభ్యపత త్త్రిప్రం తత్రాజ్గద మభీతవత్.
సోఽజ్గదం నిశితైర్బాణై స్తదా వివ్యాధ వేగితః,
శరీరదారణై స్తీక్ష్ణేగి కాలాగ్ని సమవిగ్రహైః.

౪

౫

తురతురప్రైర్నారాపై ర్నతస్సద నై శ్శిలీముఖైః,
కర్ణిశల్యవిపాతైశ్చ బహుభిశ్చ శితై శ్శరైః.
అజ్గదగ ప్రతివిధ్వాజ్ఞో వాలిపుత్రగ ప్రతాపవాన్,

౬

పథించిపుచ్చిరి, అట్లు వానరులును రాక్షసులను బదుగురను వీడుగురను అట్లు పథించిపుచ్చిరి. ౬౯

తలవెండ్లు కలుపీడి వస్త్రములు దొలగి కవచములు భిన్నములయి భృజములు భగ్నములయి కలతనొందియున్న రాక్షససేనను వానరులు చుట్టుముట్టిరి. ౭౦

ఇది డెబ్బదియైదవసర్గము.

డెబ్బదియాఱవసర్గము.

అట్లు నిరంతరంబుగా ననేకపీరుల నశింపఁ జేయునట్టి భయంకరమయిన యుద్ధంబగుటయు యుద్ధోత్సాహంబున నంగదుండు పీరుడగుకంపనునిమిడికిఁ జొరెను. ౮

అకంపనుఁడు కోపంబున మహావేగుండై యాగదుని రమ్మ రమ్మని పిలిచి ముందతని గదచేఁ బ్రహరింప నయ్యంగదుండును అచెబ్బచేఁ బీడితుండై మూర్ఛిల్లెను. ౯

మహాపరాక్రమశాలియగు నంగదుండు అంతం దెలిపొంది ఒకపర్వత శిఖరంబుః బెకలించి కంపనునిపై నేయ నతండు మృతుండై నేలం గూఁలెను. ౩

అంత కోణితాత్ముండు కంపనుండు యుద్ధంబున హతుండగుటంజూచి నిర్భయంబుగా నంగదునిమిడికి రథంబుఁ దొలించెను. ౪

అప్పుడు కోణితాత్ముండు మహావేగంబున శరీరభేదనంబులును తీక్షణములును ప్రలయకాలానల సమానంబులును మహాభయంకరంబులునగు బాణములచే నంగదునిఁ బ్రహరించెను. ౫

వాలికుమారుండును మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుండు నగు నంగదుండు కోణితాత్ముండు ప్రయోగించిన మంగలకత్తివంటి బాణముల చేతను అర్ధచంద్రాకారబాణములచేతను అంతయు నినుముతోఁ జేయఁబడిన

ధను రగ్గ్యం రథం బాణా న్నమద్ద తరసా బలీ.

౭

శోణితాక్ష స్తతః క్షీప్ర మసీచర్త సమాదదే,
ఉత్పాశా దివం క్రుద్ధో వేగవా నవిచారయన్ .
తం క్షీప్రతర మాప్లుత్య పరామృశ్యాజ్ఞదో బలీ,
కరేణ తస్య తం ఖడ్గం సమాచ్ఛిద్య ననాదచ.

౮

౯

తస్యాంసఫలకే ఖడ్గం నిజఘాన తతోఽజ్ఞదః,
యజ్ఞోపవీతవ చ్ఛైస్సం చిచ్ఛేద కపికుఙ్కరః.
తం ప్రగృహ్య మహాఖడ్గం వినద్య చ పునఃపునః,
వాలిపుత్రోఽభిదుద్రావ రణశీర్షే పరానరీన్.

౧౦

౧౧

ఆయసీం తు గదాం వీరగి ప్రగృహ్య కనకాజ్ఞదః,
శోణితాక్ష స్సమావిధ్య తమేవానుపపాతహ.

౧౨

ప్రజ్ఞః సహితో వీరో యూపాక్ష స్తు తతో బలీ,
రథేనాభియయా క్రుద్ధో వాలిపుత్రం మహాబలమ్.

౧౩

తయో ర్ద్వధే కపిశ్రేష్ఠ శోణితాక్ష ప్రజ్ఞః యోః,
వికాఖయో ర్ద్వధ్యగతగి పూర్ణచంద్ర ఇవాభవత్.

౧౪

అజ్ఞదం పరిరక్షన్తా మైన్దో ద్వివిద ఏవ చ,

బాణంబులచేతను వత్సవంతాకారబాణంబులచేతను కంకషత్రాకారబాణంబుల
చేతను నుభయ పార్శ్వంబులఁ గర్ణంబులుగల బాణంబులచేతను సగము
ఇనుముతోఁ జేయఁబడిన బాణంబులచేతను గరవీరవత్సాగ్రసదృశంబులచేతను
మఱియుం బెక్కు కఱకుబాణంబులచేతను దాడితుండై ఆశోణితాక్షుని
యంత్రమంబగుధనున్నను రథంబును బాణంబులను నుగ్గు గావించెను.

అంత శోణితాక్షుండు కుపితుండై వాలును డాలునుంగొని యెంత
మాత్రము విచారముసేయక మహావేగంబున సాకాశంబునకు ఎగసెను. ౮

మహాబలుండగు సంగదుండు అతనికన్న నధికవేగంబున సాకాశంబున
కుద్దమించి యాశోణితాక్షుని బట్టుకొని యాతనిచేతి మహాఖడ్గంబునొడిసి
పెరికికొని సింహసాదంబు గావించెను. ౯

అంత వానరోత్రముండగు సంగదుండు ఆశోణితాక్షుని భుజశిఖరంబున
ఖడ్గంబుచే యజ్ఞోపవీతంబులుగన ఛేదించెను. ౧౦

వాలికుమారుండగు సంగదుండు అమృతాఖడ్గంబు గ్రహించి మాటి
మాటికి సింహసాదంబులు సేయుచు యుద్ధంబున నితర రాక్షసులపైఁకి
జోయెను. ౧౧

బంగారు బాహువురులు ధరించియుండు వీరుండగు శోణితాక్షుం
డును ఇనుపగదను గ్రహించి గిఱగిఱం ద్రివృచు సాయంగదుని వెంట
డించెను. ౧౨

అంత బలవంతుండును బరాక్రమకాలియునగు యూపాక్షుండు కుపి
తుండై ప్రజంఘుండు తోడ్పడ మహాబలకాలియుగు సంగదునిపై రథంబుఁ
దొలించెను. ౧౩

వానరశ్రేష్ఠుండగు సంగదుండు ఆశోణితాక్ష ప్రజంఘుల నడుమ
విశాఖానక్షత్రముల రెండింటి నడుమనుండు పూర్ణచంద్రునిధాని దేజ
రిలెను. ౧౪

మైందుండును ద్వివిదుండును అంగదుని రక్షణార్థము యుద్ధము

తస్య తస్మత్ రథ్యాశే పరస్పరదిదృక్షయా.

౧౫

అభివేతు ర్హాకాయాగ ప్రతియత్తా మహాబలాః,

రాక్షసా వానరా న్రోషా దసీచర్చగదాధరాః.

౧౬

త్రయాణాం వానరేంద్రాణాం త్రిభీరాక్షసపుజ్జవైః,

సంసక్తానాం మహద్విద్ధ మభవ ద్రోషహర్షణమ్.

౧౭

తే తు వృహన్ సమాదాయ సంప్రచిక్షిపు రాహవే,

ఖడ్గేన ప్రతిచిచ్ఛేద తా స్పృజ్జఙ్ఘో మహాబలః.

౧౮

రథా నశ్వాన్ ద్రుమై శ్చైలై స్తే ప్రచిక్షిపు రాహవే,

శరౌఘైగ ప్రతిచిచ్ఛేద తాన్యూపాక్షో నిశాచరః.

౧౯

సృష్టా ద్ద్వివిదమైద్దాభ్యాం ద్రుమానుత్పాట్య వీర్యవాన్,

బభజ్జ గదయా మధ్యే శోణితాక్షగ ప్రతాపవాన్.

౨౦

ఉద్యమ్య విపులం ఖడ్గం పరమ ర్తనికృన్తనమ్,

ప్రజ్ఙ్ఘో వాలిపుత్రాయ అభిదుద్రావ వేగితః.

౨౧

తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా వానరేంద్రో మహాబలః,

ఆజఘానాశ్వక్షణేన ద్రుమేణాతిబల స్తదా.

౨౨

బాహుం చాస్య సనిన్త్రింశ మాజఘాన స ముష్టినా,

వాలిపుత్రస్య ఘాతేన స పపాత ఊతావసిః.

౨౩

తం దృష్ట్వా పతితం భూమా ఖడ్గముత్పలసన్నిభమ్,

ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహాబలః.

౨౪

లలాటే సమహావీగ్య వజ్రదం వానరర్షభమ్,

ఆజఘాన మహాతేజా స్సముహూర్తం చచాల మా.

౨౫

స సంజ్ఞాం ప్రాప్య తేజస్వీ వాలిపుత్రోగి ప్రతాపవాన్,

ప్రజ్ఙ్ఘస్య శిరగి కాయా త్ఖడ్గేనాపాతయ త్తితా.

౨౬

సేయఁగోరి యంగదుని సమీపంబున నిలిచిరి.

౧౫

భయంకరాకారులును మహాబలశాలులునగు సారాక్షసులు యుద్ధ సన్నద్ధులయి కత్తులను డాలులను గదలను దాల్చి మహారోషంబున వానరులపై కడరిరి.

౧౬

అంగద ద్వివిధ మైందులు మువ్వరు వానరోత్తములును బ్రజంఘ యూపాక్ష శోణితాక్షుల మువ్వరిరాక్షసులతోనుం దలపడ నప్పుడు రోమ హర్షణంబగు మహాయుద్ధంబయ్యెను.

౧౭

ఆవానరులు యుద్ధంబున రాక్షసులపై పృక్షంబులం దెచ్చివేయ మహా బలశాలియగు ప్రజంఘుండు ఖడ్గంబున సాపృక్షంబుల ఛేదించెను.

౧౮

ఆవానరులు యుద్ధంబున రథాశ్వంబులపై పృక్షంబులను బర్వతంబులను వేయ యూపాక్షుండు బాణసమూహంబుల వాని నివారించెను.

౧౯

బలవంతుఁడును బరాక్రమశాలియు నగుశోణితాక్షుండు మైందద్వి విదులు ప్రయోగించిన పృక్షంబులును గదచే నడుమన భంజించి వైచెను.

౨౦

ప్రజంఘుండు శత్రుమర్తస్థానంబుల ఛేదించునట్టి మహాఖడ్గంబులట్లు కొని మహావేగంబున వాలికుమారుడగు నంగదునిపైకిఁ బోయెను.

౨౧

మహాబలపరాక్రమశాలియగు వానరశ్రేష్ఠుం డంగదుండు అప్పుడా ప్రజంఘుండు తనపైకి వచ్చుటంజూచి ఇరుమద్దెట్టుతో నతనిం గొట్టెను.

౨౨

ఆయంగదుండు మఱియుఁఖడ్గంబుతోఁగూడిన ప్రజంఘునిభుజంబును బిడికిటంబొడిచిన సాదృశ్య ఖడ్గం బతనిభుజంబుననుండి జాఱినేలంబడెను.

౨౩

మహాబలుండగు ప్రజంఘుండు నల్లకలువకాంతివంటి కాంతిగల ఖడ్గంబు నేలంబడుటనుజూచి వజ్రసమానంబగు పిడికిలి నలవరించెను.

౨౪

మహాపరాక్రమశాలియగు సాప్రజంఘుండు మహావీర్యుడయినవానర శ్రేష్ఠు నంగదుని లఱాటంబునంబొడువ నతండు కొంచెము మూర్ఛిల్లెను.

౨౫

మహాలేఖుండును మహావీర్యుండునగు సాయంగదుండు అంతః గొంత వడికిఁ దెలివొంది ఖడ్గంబుచే ప్రజంఘునిశిరస్సును నేలం దొల్ల నేసెను.

౨౬

సయాపాక్షోఽశ్రుపూర్ణాక్షగ పితృవ్యే నిహతే రణే,
అవరుహ్య రథాత్క్రిప్తం ఊజేషుగ ఖడ్గమూదదే. ౨౭

తమాపత స్తం సంప్రేక్ష్య యూపాక్షం ద్వివిద స్త్వరన్,
ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో జగ్రాహ చ బలాద్భలీ. ౨౮

గృహీతం భ్రాతరం దృష్ట్వా శోణితాక్షో మహాబలః,
ఆజఘాన గదాగ్రేణ వక్షసి ద్వివిదం తతః. ౨౯
స గదాభిహత స్తేన సంచచాల మహాబలః,
ఉద్యతాం చ పునస్తస్య జహర ద్వివిదో గదామ్. ౩౦

ఏతస్మి న్నస్తరే వీరో మైన్దో వానరయూథపః,
యూపాక్షం తాడయామాస తలేనోరసి వీర్యవాన్. ౩౧
తా శోణితాక్షయూపాక్షౌ ప్లవగాభ్యాం తరస్వినౌ,
చక్రతు స్సమరే తీవ్ర మాకర్షోత్పటనం భృశమ్. ౩౨
ద్వివిద శ్శోణితాక్షం తు విదదార నఖై ర్దుభే,
నిష్పివేష చ వేగేన ఊతావావిధ్య వీర్యవాన్. ౩౩

యూపాక్ష మభిసంక్రుద్ధో మైన్దో వానరయూథపః,
పీడయామాస బాహుభ్యాం స పపాత హతః ఊతా. ౩౪
హతప్రవీరా వ్యథితా రాక్షసేంద్రచమూ స్తదా,
జగామాభిముఖీ సాతు కుమ్భకర్ణసుతో యతః. ౩౫
ఆపత స్తీం చ వేగేన కుమ్భ స్తాం సాన్త్యయచ్ఛమూమ్,

అథోత్కృష్టం మహావీర్యై ర్గర్భలక్ష్మ్యైగి ప్లవజ్జమైః. ౩౬

యోధమునందుఁ దనవినతండ్రి ప్రజాఘ్నుఁడు నిహతుండగుటంజూచి
యూపాత్ముఁడు కన్నులునిండఁ గన్నీళ్లు గార్చుచు బాణంబులన్నియు
ముగియుటంజేసి శీమ్రంబున రథంబుననుండి డిగ్గి ఖడ్గంబు ధరించెను. ౨౭

బలవంతుడగుద్వివిదుండు యూపాత్ముండు వచ్చుటంజూచి క్రుదుండై
వేగంబున నతని తొమ్మనం జఱచి బూత్కారంబున నతనిం బట్టు
కొనెను. ౨౮

అంత మహాబలశాలియగుశోణితాత్ముండుతమ్ముఁడు పట్టువడుటంజూచి
శోపంబున గదతో ద్వివిదునితొమ్మనం గొట్టెను. ౨౯

మహాబలుండగు ద్వివిదుండు శోణియత్తునిగదవ్రేటున కెంతయుఁ
జలించి మరల నాశోణితాత్ముండు గొట్ట గదనెత్తుటయు దానినొడిసి పెరికి
కొనెను. ౩౦

ఇంతలో మహాబలపరాక్రమశాలియగు మైందుండను వానరయూధ
పుండు యూపాత్తునితొమ్మన నఱచేతంగొట్టెను. ౩౧

బలవంతులగు నాశోణితాక్షయూపాత్తులు అయ్యుద్ధ్యంబున మైంద
ద్వివిదులతోఁ దలవడి యొకరినొకరు లాగుకొనుచుఁ గొట్టుకొనిరి. ౩౨

పరాక్రమవంతుండగు ద్వివిదుండు గోళ్యచే శోణితాత్తునిముఖంబు
తయుఁ జీల్చి వేగంబున నేలపైఁగొట్టి యతనిదేహమంతయుఁ బిసికి ముద్ద
గావించెను. ౩౩

వానరశ్రేష్ఠుండగు మైందుండును బరమకుపితుండై యూపాత్తుని
రెండుచేతులతోనుగొట్టి నారాక్షసుండు హతుండై నేలంగూతెను. ౩౪

అప్పుడు అట్లు రాక్షసమహావీరులు పెక్కుండుకూలుబయు ఆరాక్షస
సేన భయపడి కుంభకర్ణునికుమారుండుండు సలంబున కభిముఖమై నడచెను.

కుంభుండు అట్లు వేగంబునఁ దనయొద్దకు వచ్చుచున్న సేనకు
దైర్యంబుఁ జెప్పి యూఱుడించెను.

అంత రాక్షసోత్తముండును మహాపరాక్రమశాలియగు కుంభుండు,

నిపాతిత మహావీరాం దృష్ట్వా రక్షశ్చమూం తతః,
కుమ్భగి ప్రచక్రే తేజస్వీ రణే కర్త సుదుష్కరమ్. ౩౭

స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠగి ప్రగృహ్య సుసమాహితః,
ముమోచాశీవిష ప్రఖ్యాన్ శరాన్దేహవిదారణాన్. ౩౮

తస్య తచ్ఛుశుభే భూయ స్సుశరం ధనురు త్తమమ్,
విద్యుదై రావతార్చిష్ట ద్ద్వితీయేన్ద్రధను ర్యథా. ౩౯
ఆకర్ణాకృష్టముక్తేన జఘాన ద్వివిదం తదా,
తేన హాటకపుష్పజేన పత్త్రిణా పత్త్రివాససా. ౪౦
సహసాభిహతస్తేన విప్రముక్తపద స్త్వస్సుస్ఫురత్,
నిపపాతా ద్రికూటాభో విహ్వలగి ప్లవగోత్తమః. ౪౧

మైన్ద స్తు భ్రాతరం దృష్ట్వా భగ్నం తత్ర మహాహవే,
అభిదుద్రావ వేగేన ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్. ౪౨
తాం శిలాం తు ప్రచిక్షేప రాక్షసాయ మహాబలః,
బిభేద తాం శిలాం కుమ్భగి ప్రసవైర్విగి శ్శ్చరైః. ౪౩

సన్ధాయ చాన్యం సుముఖం శరమాశీవిహోపమమ్,
అజఘాన మహాలేజా వక్షసి ద్వివిదాగ్రజమ్. ౪౪

సతు తేన ప్రహారేణ మైన్దో వానరయూథపః,
మర్తణ్యభిహతస్తేన పపాత భువి మూర్ఛితః. ౪౫
అజ్ఞదో మాతులౌ దృష్ట్వా పతీతౌ తు మహాబలౌ,
అభిదుద్రావ వేగేన కుమ్భ ముద్యుతకార్తుకమ్. ౪౬

రాక్షససేనలొని మేటిపీరులు పెక్కండు ఎదురులేని మహాపరాక్రమకాలులగు వానరపీరులచే వధింపఁబడుటనుజూచి యౌధమునందు ఇతరులకుఁ జేయ నలవిగాని గొప్పకార్యము గావించెను. 32

విలుకాండ్రలో నుత్తముఁడగు కుంభుండు సమాహితుండై భనుస్సు చేతఁబట్టి కృష్ణసర్పసమానములును దేహంబును భేదించునవియునగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. 33

బాణసహితంబగుటచే మెఱపుతోఁ గూడినట్లు రాజిల్లుచున్నయుత్తమంబగు నాకుంభునిభనుస్సు రెండవయంద్రభనుస్సువోలెం బ్రకాశించెను. 34

అప్పుడు కుంభుండు బంగారుపింజగలదియుఁ జొక్కలు గట్టినదియునగు నాబాణంబును జెవివరకు నాకర్చించి ద్వివిదునింగొట్టెను. 35

వర్షశశిఖరాకారుండగు వానరశ్రేష్ఠుండు ద్వివిదుండు ఆబాణంబుచేఁ గొట్టఁబడినవాడై యదుగులు లోట్టుపడఁ జలించి విహ్వలాంగుండై నేలంబడెను. 36

మైందుండు తనతమ్ముఁ డప్రహాయౌధంబున భంగంబు నొందుటంజూచి గొప్పశీలం జేకొని వేగంబునఁ గుంభునిమీఁదికిఁ బోయెను. 37

మహాబలకాలియగు మైందుండాశీలను గుంభునిమీఁద నేసెను. ఆరాక్షసుండు మిక్కిలియొఁ దీక్షణంబులగు నైదుబాణంబులచే దాని ప్రయ్యలు గావించెను. 38

మహాపరాక్రమకాలియగు కుంభుండు సుందరమయిన ముఖము గలదియు సర్పతుల్యంబునగు మఱియొకబాణంబును వింట సంధించి ద్వివిదునన్నయగు మైందునితోఁము నాటనేసెను. 39

అడెబ్బ వానరోత్తముఁడగు మైందుని మర్తస్థానంబునం దవలెన; అతండు దానికి మూర్ఛిల్లి నేలంబడెను. 40

అంగదుండు మహాబలకాలులగు తన మేనమామ లిర్వూరుఁ బడుటను జూచి ధనుర్ధరుండగు కుంభునిమీఁదికి వేగంబునం బోయెను. 41

తమావత స్తం వివ్యాధ కుమ్భగి పశ్చుభిరాయనైః,
త్రిభి శ్చాన్వైశ్చ శ్చితై ర్బాణై ర్చాతజ్జ మివ తోమరైః. ౪౭

సోఽజ్గదం వివిధై ర్బాణైః కుమ్భా వివ్యాధ వీర్యవాన్,
అకుణ్ఠధారై ర్నిశితై స్తీక్షణ కనకభూషణైః. ౪౮

అజ్గదగి ప్రతివిధాన్తో వాలిపుత్రో న కమ్పతే,
శిలాపాదపవర్షాణి తస్య మూర్ధ్ని వర్షహ. ౪౯

స ప్రచిచ్ఛేద తాన్ సర్వాన్ బిభేద చ పున శ్చిలాః,
కుమ్భకణ్ఠాత్తజ శ్రీమా న్వాలిపుత్ర సమీరితాన్. ౫౦
అవత స్తం చ సంప్రేక్ష్య కుమ్భా వానరయూథపమ్,
భువో ర్వివ్యాధ బాణాభ్యా ముల్కాభ్యా మివ కుజ్జరమ్. ౫౧

తస్య సుప్రావ రుధిరం పిహితే చాస్య లోచనే,

అజ్గదగి పాణినా నేత్రే పిథాయ రుధిరోక్షితే. ౫౨

సాలమాసన్న మేకేన పరిజగ్రాహ పాణినా,
సంపీడ్య చోరసి స్కంధం కరేణాభినివేశ్యచ. ౫౩

కించి దభ్యవనమ్యైన మున్తమాథ యథా గజః,
తమిన్ద్రోకేతు ప్రతిమం వృక్షం మన్దరసన్నిభమ్. ౫౪

సముత్స్పృజ స్తం వేగేన పశ్యతాం సర్వరక్షసామ్,
స బిభేద శితై ర్బాణై స్సప్తభిగి కాయభేదనైః. ౫౫

అజ్గదో వివ్యథేఽభీక్ష్యం ససాద చ ముమోహ చ,
అజ్గదం వ్యథితం దృష్ట్వా సీద స్త మివ సాగరే. ౫౬

కుంభుండు అంగదుండు వచ్చుటం జూచి యేనుంగును అంకుశంబుల
చేతంబోలె నయ్యంగదుని ఇనుపబాణంబుల యయిదింటిచేతను ఇతరములయన
కఱకుబాణంబుల మూడింటిచేతను బ్రహరించెను. ౪౭

మహాపరాక్రమకాలియగు నాకుంభుండు మహావీర్యంబులును అమో
ఘంబులును ఆయోమయంబులునగు బాణంబుల నంగదు నొప్పించెను. ౪౮

వాలికుమారుండగు నంగదుండు అట్లు కుంభునిచే నానావిధంబుల
నొప్పించుటడియు నెంతమాత్రము చలింపక యాకుంభుని శిరస్సుమీదతాళును
వృక్షంబులను గురిపించెను. ౪౯

శ్రీనుంతుండగు నాకుంభకర్ణకుమారుండు కుంభుండు అంగదుండు
చేసిన వృక్షంబుల నన్నింటిని ఖండించి శిలలను భేదించి పుచ్చెను. ౫౦

మఱియు నహ్వానరోత్తముం డంగదుండు సమీపంబునకు వచ్చుటం
జూచి కుంభుండు కోపించి ఏనుంగును కొఱవికట్టెలచేతంబోలె నతని కను
బొమలయందు రెండు బాణంబులచేత నొప్పించెను. ౫౧

ఆ యంగదుని నొసటనుండి నెత్తురుగాఱి యతనికన్నులు మూత
పడినవి.

అంగదుండు నెత్తురుచే దడువఁబడుచుండు కన్నుల నొకచేత మూసి
కొని రెండవచేత సమీపంబుననుండు వృక్షంబు గ్రహించెను. ౫౨

అంత ఆయంగదుండు తొమ్ముచేత బోజెను కదలించియు చేలిచేత
పట్టుకొనియు కొంచెమువంగి ఈవృక్షమును ఏనుంగువలె విడిచెను. ౫౩

ఇంద్రధ్వజ తుల్యంబును మందరపర్వతాకారంబునగు నావృక్షంబును
విడువఁబోవుచున్న యంగదునిఁ గుంభుండు సమస్తరాక్షసులును జూచు
చుండఁగా మర్తభేదనంబులగు నేడు కఱకుబాణంబుల నొప్పించెను. ౫౪, ౫౫

అంగదుండు బాణంబులచే బీడింపఁబడినవాడై యఱచి మూర్ఛి
లైను.

వానరులందఱు వానరోత్తముండును, శత్రువులకు గానివాడునగు

దురాసదం హరిశ్రేష్ఠం రామాయాన్యే న్యవేదయన్,

రామస్తు వ్యథితం శ్రుత్వా వాలిపుత్రం రణాజరే. ౫౭
వ్యాదిదేశ హరిశ్రేష్ఠా జ్ఞామ్భవత్ప్రముఖాన్ తతః,

తే తు వానరశార్దూలాః శ్రుత్వా రామస్య శాసనమ్. ౫౮
అభివేతు స్సుసంక్రుద్ధాః కుమ్భ ముద్యతకార్దుకమ్,
తతో ద్రుమశిలాహస్తాః కోపసంరక్తలోచనాః. ౫౯
రిరక్షిషన్తోఽభ్యవత స్సజ్జనం వానరృభాః,

జామ్బవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శి చ వానరః. ౬౦
కుమ్భకర్ణాత్తజం వీరం క్రుద్ధా స్సమభిదుర్దువుః,
సమీక్ష్యౌపతతస్తాంస్తు వానరేంద్రా న్నహాబలాన్. ౬౧
ఆవవార శరౌఘేణ నగేనేవ జలాశయమ్,

తస్య బాణవధం ప్రాప్య న శేకు రతివర్తితుమ్. ౬౨
వానరేంద్రా మహాత్మానో వేలా మివ మహాదధిః,
తాంస్తు దృష్ట్వా హరిగణాన్ శరవృష్టిభి రర్దితాః. ౬౩
అజ్ఞదం పృష్టతః కృత్వా భ్రాతృజం ప్లవగేశ్వరః,
అభిదుద్రావ వేగేన సుగ్రీవః కుమ్భ మాహవే. ౬౪
శైలసానుచరం నాగం వేగవానివ కేసరీ,
ఉత్పాట్య చ మహాశైలా నశ్వకర్ణా న్ధవా స్పృహహాః. ౬౫
అన్యాంశ్చ వివిధా న్స్వృతౌ చిత్తేవ చ మహాబలః,

తాం ఛాదయన్తీ మాకాశం వృక్షవృష్టిం దురాసదామ్. ౬౬

నంగదుండు సముద్రంబునం బడినట్లు యుద్ధంబున నొచ్చుటంజూచి రామున కానంగతి విన్నవించిరి. ౧౬

రాముండు వాలికుమారుండగు నంగదుండు యుద్ధరంగంబున నొచ్చి నాడని విన్నంతనె జాంబవంతుండు మున్నగు వానరోత్తముల నంగదుని సాహాయ్యంబునకుఁ బంపెను. ౧౭

అవ్వానరవీరులు రాము నాజ్ఞను శిరసావహించి పరమకుపీతులయి భనుష్పాణియగు కుంభునిమీఁదికిఁ బోయిరి. ౧౮

అంత నవ్వానరోత్తములు అంగద సురక్షణార్థమయి వృక్షంబులను శిలలను దాల్చి కోపంబునఁ గన్నుల చెఱ్ఱదనంబు గదురఁ గుంభునిమీఁదికిఁ బోయిరి. ౧౯

జాంబవంతుండును సుషేణుండును వేగదర్శియను వానరుండును క్రుద్ధులయి కుంభకర్ణపుత్రుండయిన కుంభునిమీఁదికిఁ బోయిరి. ౨౦

అకుంభుండు మహాబలశాలులగు నవ్వానరోత్తములు వచ్చుటంజూచి జలప్రవాహమును బర్వతముచేతంబోలె నవ్వానరులను బాణసమూహముచేత నివారించెను. ౨౧

మహాబలశాలులగు నవ్వానరవీరులూ కుంభుని బాణంబుల బారింబడి చెలియలికట్టను దాకి సముద్రమువలె ముందుకుఁ బోఁజాలరైరి. ౨౨

వానరేశ్వరుండగు సుగ్రీవుండు అవ్వానరవీరులందఱు బాణవర్షంబుల నొచ్చుటంజూచి అన్నకుమారుండగు నంగదునిఁ బిలువదనిడుకొని మహావేగం బగు సింహంబు పర్వతంబులం దిరుగు మహాగజంబుమీఁది కులుకునట్లు వేగంబునఁ గుంభునిమీఁది కడరెను. ౨౩, ౨౪

మహాబలుండగు సుగ్రీవుండు గొప్ప పర్వతంబులను ఇరుమద్ది చెట్లను చండచెట్లను ఇంక ననేకంబులగు నితరవృక్షంబులను బెఱికి కుంభునిమీఁద వెచ్చెను.

కుంభకర్ణుని కుమారుండగు కుంభుండు ఆకాశమునంతయు నావరించి

కుమ్భకర్ణాత్తజ శ్శీఘ్రం చిచ్ఛేద నిశితై శ్వరైః,

అభిలక్షణ తీవ్రేణ కుమ్భేన నిశితై శ్వరైః.

౬౭

అచితాస్తే ద్రుమా రేజు ర్యథా ఘోరా శ్శతఘ్నయః,

ద్రుమవర్షం తు సంఛిన్నం దృష్ట్వా కుమ్భేన వీర్యవాన్.
వానరాధిపతి శ్రీమా న్నహసత్తో న వివ్వధే,

౬౮

నిర్భిద్యమాన స్సహసా సహమాన శ్చ తాన్ శరాన్.
కుమ్భస్య ధను రాక్షిప్య బభక్షేన్ద్రధనుష్పరిభమ్,

౬౯

ఆవప్లవ్య తత శ్శీఘ్రం కృత్వా కర్త సుదుష్కరమ్.
అబ్రవీ త్కుపితః కుమ్భం భగ్నశృజమివ ద్విపమ్,

౭౦

నికుమ్భగ్రజ! వీర్యం తే బాణవేగవదద్భుతమ్.
సన్నతి శ్చ ప్రభావ శ్చ తవ వా రావణస్య వా,

౭౧

ప్రహ్లాదబలివృత్రఘ్న కుచేరవరుణోపమః!
ఏకస్త్య మనుజాతోఽసి పితరం బలవృత్తతః,

౭౨

త్వా మే వైకం మహాబాహుం చాపహస్త మర్హిషమమ్.
త్రిదశా నాతివర్తస్తే జితేన్ద్రియ మివాధయః,

౭౩

విక్రమస్య మహాబుధే! కర్తాణి మమ పశ్యతః.

౭౪

భయంకరంబయి పడుచున్న యా వృక్షముల వర్షమును దీక్షబాఁడుంబుల
ఛేదించెను. ౬౬

ఆ వృక్షములు కుంభండు గుఱిదప్పక ప్రయోగించిన బాణంబులచే
వ్యాపింపఁబడినపై ఇనుపశలాకలతో నిండిన మహాయుధములువలెఁ బ్రకా
శించినవి. ౬౭

పరాక్రమవంతుండును మహాబలుండును శ్రీమంతుండునగు వానర
రాజు సుగ్రీవుండు కుంభునిచేఁ దనవృక్షవర్షంబంతయు ఛేదించఁబడినను
ఎంతమాత్రము వ్యధ నొందఁడయ్యె. ౬౮

ఆ సుగ్రీవుండు కుంభునిచే బాణంబుల నొప్పిపడుచును ఆబాణంబు
నహించి యతనియొద్దకుఁ బోయి యింద్రిధనుస్సుపాటి యతని ధనుస్సునుబట్టి
విఱచెను. ౬౯

సుగ్రీవుండు ఆట ఖిఘ్రింబున రథంబుమీఁదికి నుమికి ఇతరుల కలవి
గాని కార్యమును గావించి కపితుండై కొమ్మునిఱిగిన యేనుంగువలె నున్న
కుంభుని జూచి యిట్లనియెను. ౭౦

నికుంభుని యన్నఁగ కుంభుఁడా ! నీపరాక్రమమును బాణవేగంబును
విషయంబును బ్రభావంబగు రావణుని పరాక్రమాదులం బోలె మిక్కిలియు
నాశ్చర్యకరములుగా నున్నవి. ౭౧

కుంభుఁడా ! నీవు ప్రహ్లాదునితోను బలిచక్రవర్తితోను సేవేంద్రుని
తోను గుర్రేక్షునితోను వరుణునితోను సమానుఁడవు, నీ వొకఁడవు బల
వ్యాపారంబునఁ దండ్రింబోలి పుట్టినావు. ౭౨

ధనుర్ధరుండవైన మహాబాహుండవు శత్రుహంతవగు ని న్నొక్కని
మాత్రము జితేంద్రియుని మనోవ్యధలువలె ఎంతమాత్రము అతిక్రమింపఁ
జాలరు. ౭౩

మహాబుద్ధికాలివగు కుంభుఁడా ! నేను జూచుచుండఁగా యుద్ధంబునఁ
బరాక్రమంబు జూపుము. ౭౪

వరదానా త్పితృవ్య స్తే సహతే దేవదానవాన్,
కుమ్భకర్ణస్తు వీర్యేణ సహతే చ సురాసురాన్. ౭౫

ధనుషీన్ద్రజిత స్తుల్యగి ప్రతాపే రావణస్య చ,
త్వమద్య రక్షసాం లోకే శ్రేష్ఠోఽసి బలవీర్యతః. ౭౬

మహావిమర్దం సమరే మయా సహ తవాద్భుతమ్,
అద్య భూతాని పశ్యన్తు శక్రశమ్భరయో రివ.
కృత మప్రతిమం కర్త దర్శితం చాస్త్రకౌశలమ్,
పాతితా హరివీరాశ్చ త్వయా వై భీమవిక్రమాః.
ఉపాలమ్భభయాచ్చాపి నాసి వీర! మయా హతః,
కృతకర్తా పరిశ్రాంతో విశ్రాంతం పశ్య మే బలమ్. ౭౭

తేన సుగ్రీవవాక్యేన సావమానేన మానితః,
అగ్నేరాజ్యాహుతస్యేన తేజ స్తస్మాభ్యవర్ధత.
తతః కుమ్భస్తు సుగ్రీవం బాహుభ్యాం జగృహే తదా,
గజావివాహితమదౌ నిశ్వసంతౌ ముహుర్దుహుః.
అన్యోన్యగాత్రగ్రథితౌ కర్షంతౌ విశరేళరమ్,
సధూమాం ముఖతో జ్వాలాం విసృజంతౌ పరిశ్రమాత్.
తయోగి పాదాభిఘాతాచ్చ నిమగ్నా చాభవన్తహీ,
వ్యాఘ్రూర్ణితతరజ్జశ్చ చుక్షుభే వరుణాలయః. ౮౦

తతః కుమ్భం సముత్థిప్య సుగ్రీవో లవణామ్భసి,
పాతయామాస వేగేన దగ్ధయన్ముదధే స్తలమ్. ౮౧

నీపెత్తండి రావణుండు పరదానంబువలన దేవాసురుల లోకాని
యున్నాడు. నీకండి కుంభకర్జుండుమాత్రము దేవాలంబుచేతనే దేవా
సురులను నోర్చుచున్నాడు. 24

నీవు ధనుశ్శుచ సింద్రజిత్తుతోను బాక్రమంబున రావణునితోను
సమానుడవు, నీ విష్ణును లోకంబున బలపరాక్రమంబుల రాక్షసులలో
శ్రేష్ఠుడవు. 25

ఇంద్రునకును శంబరునకును బోలె నీకును నాకును గలుగు మహా
యుద్ధంబును ఇప్పుడు సనుస్తభూతంబులును జూతురుగాక. 26

నీవు అసమానమయిన కార్యముగావించినావు. ఆస్త్రసామర్థ్యములు
జూపినావు, భయంకరపరాక్రములగు నానరవీరులం బడగొట్టినావు. 27

పరాక్రమశాలివగు కుంభుడా! పెక్కండ్రతో బోరి యలసినవాని
వధించినాడని యవవాదము గలుగునను భయమువలన నేను నిన్నింకను
వధింపలేదు. చాలఁ బనిచేసి యలసి యున్నావు, కొంత యలసట దీర్చుకొన్ని
పైసి నాబలంబుఁ జూడుము. 28

ఆ కుంభుండు సుగ్రీవుండు అవమానగర్భంబుగా మాటలచే గౌరవించు
టయు నేయిఁబోసిన యగ్నిహోత్రమువలెఁ దేజఘ్నన పృథ్విఁ బొందెను.

అంతఁ గుంభుండు సుగ్రీవుని రెండుచేతులం బట్టెను.

ఆ సుగ్రీవుండును కుంభుండును మడించిన యేనుంగులువలె పలంమాలు
నిట్టూర్పులు వుచ్చుచు ఒకరిదేహము నొకరువట్టి యాకర్షించుకొనుచు
శ్రమంబునం దేసి నోటనుండి పొగతోఁగూడ నగ్నిజ్వాల విడుచుచుండిరి.

ఆ సుగ్రీవకుంభుల పాదాఘాతంబున భూమి లోకంబుగా నణం గెనుఁ
సముద్రంబును గొప్పగొప్ప తరంగంబులు తిరుగుడుపడ సంతయు ఊధంబు
నొందెను. 29

అంత సుగ్రీవుండు కుంభునెత్తి సముద్రముయొక్క అడుగునేలను
జూపుటకైవలె వేగంబున సముద్రంబునం బడవైచెను. 30

తతః కుమ్భనిపాతేన జలరాశి స్సముత్థితః,
 విన్ధ్యమద్దరసంక్రాశో విససర్ప సమంతతః. ౮౫
 తతః కుమ్భ స్సముత్పత్య సుగ్రీవ మభివద్య చ,
 అజఘానోరసి క్రుద్ధో వజ్రవేగేన ముష్టినా. ౮౬
 తస్య చర్మచ పుసోఘట బహు సుస్రావ శోణితమ్,
 స చ ముష్టి ర్మహావేగగ ప్రతిజఘ్నేఽస్థిమణ్డాలే. ౮౭
 తదా వేగేన తత్రాసీ త్రేజగ ప్రజ్వలితం ముహూః,
 వజ్రనిష్పేషసంజాతా జ్వాలా మేరౌ యథా గిరౌ. ౮౮

స తత్రాభిహత స్తేన సుగ్రీవో వానరర్షభః,
 ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహాబలః. ౮౯
 అర్చిస్సహస్రవికచం రవిమణ్డలసప్రభమ్,
 స ముష్టిం పాతయామాస కుమ్భసోఽరసి వీర్యవాన్. ౯౦

స తు తేన ప్రహరేణ విహ్వలో భృశతాడితః,
 నిపపాత తదా కుమ్భా గతార్చి రివ పావకః. ౯౧
 ముష్టినాభిహత స్తేన నిపపాతాశు రాక్షసః,
 లోహితాబ్ద ఇవాకాశా ద్దీప్తరశ్మి ర్యదృచ్ఛయా. ౯౨

కుమ్భస్య పతతో రూపం భగ్నసోఽరసి ముష్టినా,
 బభౌ రుద్రాభిషన్నస్య యథా రూపం గవాంపతే. ౯౩

తస్మిన్హతే భీషపరాక్రమేణ ప్లవిక్లమానా మృషభేణ యుద్ధే,

అంత నమ్రహాసమాద్రంబు కుంభుడుండుటకు పైకి వింధ్యమందరా
కారంబుగా నుబ్బి యంతటనుం బ్రవహించెను. ౮౫

అంతఁ గుంభుండు ఎగిరి సుగ్రీవునియొద్దకు వచ్చి కుపితుండై వజ్రము
వంటి పిడికిట నతనితోఁమునం బొడిచెను. ౮౬

ఆదెబ్బకు సుగ్రీవుని వక్షస్థలంబునందు జర్మముచీలెనుగాని యమ్ముష్టి
పోటు అచ్చట యెముకనుదాకి ప్రతిహతంబయ్యెను. ౮౭

ఆ సుగ్రీవుని తోఁమునఁ గుంభునిపిడికిటి యొరయిక పేగంబున
బుట్టిన జ్వాల మేరువర్వతంబున వజ్రాయుధంబు నొరయికచేతం గలిగిన
జ్వాలవలె నుండెను. ౮౮

ఆవృడు మహాబలకాలియగు వానరోత్రముండు సుగ్రీవుండు కుంభు
నిచేఁ గొట్టఁబడినవాడై కోపించి వజ్రసమానంబగు పిడికిలి నలవరించెను.

పరాక్రమవంతుండగు నాసుగ్రీవుండు సూర్యమండలంబువలె సహస్ర
కేరణంబులు గలిగి వెలుంగుచున్న యమ్ముష్టితోఁ గుంభుని తోఁమునం
బొడిచెను. ౮౯

ఆవృడు కుంభుండు ఆ దెబ్బచేఁ బరమపీడితుండై యనయపంబుల
పూడ్చినతదస్మి చల్లాఁతిన నిప్పువలె విగతప్రాణుండై నేలంగూలెను. ౯౦

కుంభుండు ఆ పిడికిటిపోటుచే హతుండై యాదృచ్ఛికముగాఁ గాంతి
మంతుండగు నంగారకుం డాకాశంబున నుండి నేలం బడునట్లు శీఘ్రంబున
నేలంబడెను. ౯౧

తొమ్ము దెబ్బదగిలి నేలంగూలినట్టి కుంభుని యాకార మప్పుడు
కుదురునిచేఁ బడఁద్రోయఁబడిన సూర్యుని రూపంబువలె నంతయు
వెలింగెను. ౯౨

అట్లు కుంభుండు యుద్ధంబున వానరేంద్రుండగు సుగ్రీవునిచేత వధింపఁ

మహీ సశైలా సవనా చచాల భయం చ రక్షౌస్యధికం వివేశ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్ సప్తతితమస్సర్గః. 2౬.

సప్త సప్త తి త మ స్స ర్గః.

నికుమ్భా భ్రాతరం దృష్ట్వా సుగ్రీవేణ నిపాతితమ్,
ప్రదహన్నివ కోవేన వానరేన్ద్ర మవైక్షత.

౧

తత స్సృగ్దామ సన్నద్ధం దత్తవజ్రాఙ్గుళం శుభమ్,
ఆదదే పరిఘం వీరో నగేన్ద్ర శిఖరోపమామ్.

౨

హేమపట్టపరిక్షిప్తం వజ్రవిద్రుమభూషితమ్,
యమదణ్డోపమం భీమం రక్షసాం భయనాశనమ్.

౩

తమావిధ్య మహాతేజా శృక్రధ్వజసమం తదా,
విననాద వివృతాసోఽనికుమ్భా భీమవిక్రమః.

౪

ఉరోగతేన నిష్కేణ భుజస్థైరజ్ఞదై రపి,

కుణ్డలాభ్యాం చ చిత్రాభ్యాం మాలయాచ విచిత్రయా.

౫

నికుమ్భా భూషణైర్భాతి తేన స్త పరిఘేణ చ,
యథేన్ద్రధనుషా మేఘ స్సవిద్యుత్ స్తనయిత్సు మాన్.

౬

పరిఘాగ్రేణ పుసోఽట వాతగ్రన్థి ర్తహాత్తనః,
ప్రజ్వాల సఘోషశ్చ విధూమ ఇవ పావకః.

౭

బడి నేలంబడఁగానే పర్వతారణ్యసహితంబుగా భూమి గడగడవడంకెను,
రాక్షసులును బరనుభయంబు నొందిరి. ౯౪

ఇది డెబ్బదియాఱవసర్గము.

డెబ్బయేడవసర్గము

నికుంభుండు తన ఆన్న సుగ్రీవునిచేఁ బడుటం జూచి కోపంబున
దహించువాడువలె చుఱచుఱ చూపుల వానిరేళ్వరుండగు సుగ్రీవు
జూచెను. ౧

అంత వీరుండగు నికుంభుండు పుష్పమాలికలచే నలంకృతంబును
బంఛాంగుల ముద్ర వేయఁబడియుండునదియు మంగళకరమును హిమచిత్పర్వత
శిఖరసమానంబును కాంచనపట్టాలాకృతంబును వజ్రములచేతను బవడముల
చేతను అలంకరింపఁబడినదియు యమదండంబునంటిదియు భయంకరాకారం
బును రాక్షసులకు అభయం బొసంగునదియు నగు పరిఘంబుచేసెను. ౨

అప్పుడు మహాలేజుండును భయంకరపరాక్రమండునగు నికుంభుండు
ఇంద్రధ్వజ సమానంబగు నాపరిఘంబును గిఱగిఱొ ద్రిప్పి నోరు దెఱచి
సింహనాదంబు గావించెను. ౩

నికుంభుండు తొమ్మియిండు రత్నాల పదకముచేతను బాహువుల
నుండు బాహువులచేతను జిక్రంబులగు కుండలంబులచేతను విచిత్రంబగు
వారంబుచేతను ఇట్లు భూషణంబులచేతను అప్పరిఘాయుధముచేతను ఇంద్ర
ధనుస్సుతోను మెఱపులతోను గర్జనములతోను గూడిన మేఘమువలె
బ్రకాశించెను. ౪, ౬

మహాబలండుగు నికుంభుండు పరిఘంబు గిఱగిఱొ ద్రిప్పఁగా నాపరి
ఘంబున వాకాశంబుననుండు నావహాదివాయుసమూహంబు భేదిల్లుటయు
నాపరిఘంబు మహాధ్వని సహితంబయి పొగలేని యగ్నిహోత్రము భంగి
బ్రజరిలెను. ౭

నగర్యా విటపావత్యా గన్ధర్వభవనోత్తమైః,
సహ చైవామరావత్యా సర్వైశ్చ శ్చ భవనైః స్సహ. ౮
సతారగ్రహనక్షత్రం సచంద్రం సమహాగ్రహమ్,
నికుమ్భపరిఘాఘూర్ణం భ్రమతీవ నభస్థలమ్. ౯

దురాసద శ్చ సంజజ్ఞే పరిఘాభరణప్రభః.
కపీనాం స నికుమ్భాగ్నిర్యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః. ౧౦
రాక్షసా వానరాశ్చాపి న శేకు స్స్పన్ధితుం భయాత్,
హనూమాంస్తు వివృత్యోరస్తస్థా తస్యాగ్రతో బలీ. ౧౧

పరిఘోపమబాహుస్తు పరిఘం భాస్కర ప్రభమ్.
బలీ బలవత స్తస్య పాతయూమాస వక్షసి. ౧౨

స్థిరే తస్యోరసి పూర్ణధేః పరిఘ శ్చతథా కృతః,
విశీర్యమాణ స్సహనా ఉల్కాశతమివామ్బురే. ౧౩

స తు తేన ప్రహారేణ విచచాల మహాకపిః,
పరిఘేణ సమాధూతో యథా భూమిచలేఽచలః. ౧౪
స తదాభిహత స్తేన హనూమాన్ ప్లవగోత్తమః,
ముష్టిం సంవర్తయామాస బలేనాతిమహాబలః. ౧౫

త ముద్యమ్య మహాతేజా నికుమ్భాగ్ని వీర్యవాన్,
అభిచిక్షేప వేగేన వేగవాన్వాయువిక్రమః. ౧౬

తతః పుస్ఫిట చర్తాస్య ప్రసుస్తావ చ శోణితమ్,
ముష్టినా తేన సంజజ్ఞే జ్వాలా విద్యుదివోత్థితా. ౧౭

ఆ నికుంభుని పరిఘాయుధవేగంబుచే గంధర్వగృహంబులతోఁగూడ నలకాపట్టణంబును సమస్తవేషగృహంబులతోఁగూడ నమరావతీనగరంబును అశ్విన్యాదినక్షత్రములతోను ఇతరములయిన చుక్కలతోను చంద్రాదిమహాగ్రహంబులతోనుంగూడిన యాకాశంబును జలించి గిరిగిరిని దిరిగెను. ౮, ౯

పరిఘముచేతను ఆభరణంబులచేతను బ్రజ్వలించుచుండు నానికుంభాన్ని వానరులకుఁ బ్రలయకాలాన్నియోయనం దేతీమాడ నలవిగాకుండెను. ౧౦

ఆప్పుడు రాక్షసులును వానరులును భయంబున నిట్టట్టు కదలకుండెరి; బలవంతుండగు నొకహనుమంతుండు మాత్రము వక్షంబుఁ జూపుచు నతని యెదుట నిలిచెను. ౧౧

పరిఘంబులవంటి చేతులుగలవాఁడును బలవంతుండునగు నానికుంభుండు మూర్ఖబింబంబువలె నెలుంగుచున్న యాపరిఘుంబును మహాబలుండగు హనుమంతునితోఁమున వేసెను. ౧౨

ఆపరిఘంబు వజ్రకఠినంబును వికాలంబునగు నాహనుమంతుని వక్షంబు దగిలి నూఱుప్రయ్యలయి యాకాశంబున నూఱుకొఱిపుల్కైవడి నెలుంగుచు నేలంబడెను. ౧౩

ఆ హనుమంతుండు ఆపరిఘంబు దెబ్బకు భూకంపంబునఁ బర్వతంబువలె నెంతయుఁ జలనంబునొందెను. ౧౪

ఆప్పుడు మహాబలుండయిన వానరోత్తముండగు నాహనుమంతుండు నికుంభునిచే నట్లుకొట్టఁబడినవాడై శోపించి తనబలంబుకొలఁది విడికిలి నలవరించెను. ౧౫

మహాతేజుండును మహాపరాక్రముండును మహావేగుండును వాయువు నకుంబోలెంగమనంబు గలవాఁడునగు హనుమంతుండు అమ్ముషి నెత్తి వేగంబున నికుంభుని తోఁమునం బొడిచెను. ౧౬

అందువలన నిక్కుభుని వక్షస్థలంబునఁ జర్తంబునీడి నెత్తురు కాఱినది. అపిడికిలి దెబ్బకు మెఱిపువలె నతనితోఁమున జ్వాలపుట్టినది. ౧౭

స తు తేన ప్రహరేణ నికుమ్భా విచచాలహ,
 స్వస్థ శ్వాపి నిజగ్రాహ హనూమంతం మహాబలమ్. ౧౮
 విచుక్రశుస్తదా సజ్జ్య భీమం లజ్కానివాసినః,
 నికుమ్భేనోద్యతం దృష్ఠా హనూమంతం మహాబలమ్. ౧౯

స తదా హియమాణోఽపి కుమ్భకర్ణాత్తజేన హ,
 ఆజఘానానిలసుతో వజ్రకల్పేన ముష్టినా. ౨౦
 ఆత్తానం మోచయిత్వాథ ఊతావభ్యవపద్యత,
 హనూమా నున్తమాథాశు నికుమ్భం మానతాత్తజః. ౨౧
 నిఊష్య పరమాయత్తో నికుమ్భం నిష్ప్రివేషహ,
 ఉత్పత్య చాస్య వేగేన పపాతోరసి వీర్యవాన్. ౨౨

పరిగ్రహ్య చ బాహుభ్యాం పరిసృత్య శిరోధరామ్,
 ఉత్పాటయామాస శిరో బైరవం నదతో మహత్. ౨౩

అథ వినదతి సాదితే నికుమ్భే
 పవనసుతేన రణే బభూవ యుద్ధమ్,
 దశరథసుతరాక్షసేంద్రసూన్యో
 ర్భ్రశతరమాగతరోషయో స్సుభీమమ్. ౨౪
 వ్యవేతే తు జీవే నికుమ్భస్య హృష్టా
 వినేదుగ ప్లవక్తా దిశస్సస్వసు శ్చ,
 చచాలేవ చోర్వీ పఫాలేవ చ ద్వా
 ర్భయం రాక్షసానాం బలం చావివేశ. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తసప్తతితమస్సర్గః. ౭౭.

ఆ నికుంభుండు ఆ దెబ్బకు మూర్ఛిల్లి కొంతవడికిఁ జేటి మహాబలశాలి
యగు హనుమంతుని రెండుచేతులతోనుం బట్టెను. ౧౮

ఆప్పుడు యుద్ధంబున నికుంభుండు మహాబలుండగు హనుమంతునిఁ
బైకెత్తుటంజూచి రాక్షసులు సంతోషంబున భయంకరంబుగా సింహనాదంబు
గావించిరి. ౧౯

ఆప్పుడు వాయుదేవుని కుమారుండగు హనుమంతుండు నికుంభునిచే
నట్లు హరింపఁబడుచున్నను అతని వజ్రసమానంబగు పిడికిటం బొడిచెను. ౨౦

అంత వాయుకుమారుండగు హనుమంతుండు తన్నువిడిపించుకొని నేలపై
నిలిచి జాగునేయక యీ ప్రకారంబున నికుంభుని వధించెను. ౨౧

పరాక్రమవంతుండగు హనుమంతుండు మహాప్రయత్నంబున నా నికుం
భుని నేలపైఁబడవైచి నలఁగఁగొట్టటయొగాక పేగంబున నాకాశంబున కెగసి
యతనితోమ్ముపైఁ బడెను. ౨౨

హనుమంతుఁడంత రెండుచేతులను నికుంభుని కంఠంబుఁబట్టి త్రిష్టి
యతండు భయంకరంబుగా నఱచుచుండఁగా నతనిభయంకరాకారంబగు శిరస్సు
విఱచివైచెను. ౨౩

అంత యుద్ధంబున హనుమంతునిచే నికుంభుండు అఱచుచుఁ జచ్చిన
పిదప పరస్పరముపై మహాక్రోధమునొందిన రామునకును మకరాక్షునకును
బరమభయంకరమయిన యుద్ధం బయ్యెను. ౨౪

నికుంభుండు మృతిఁ బొందినంతనె వానరు లందఱుఁ బరమసంతుష్టు
లయి దిక్కులం బ్రతిభవులు పొడమ సింహనాదంబులు గావించిరి; భూమి
చలించినట్లుండెనది; ఆకాశంబు పగిలినట్లుండెను, రాక్షసు లందఱుఁ బరమ
భయంబునొందిరి. ౨౫.

ఇది దెబ్బదియేడవసర్గము.

అ ష ష ప్త తి త మ స్స ర్గః.

నికుమ్భం నిహతం శ్రుత్వా కుమ్భం చ వినిపాతితమ్,
రావణగి పరమామనీః ప్రజజ్వాలానలో యథా. ౧
నైర్మతః క్రోధశోకాభ్యాం ద్వాభ్యాంతు పరిమూర్ఛితః,
ఖరపుత్రం విశాలాక్షం మకరాక్షమచోదయత్. ౨

గచ్ఛ పుత్ర! మయాఽఽజ్ఞప్తో బలేనాభిసమన్వితః,
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ జహి తాంశ్చ వనోకసః. 3
రావణస్య వచ శ్రుత్వా శూరమానీ ఖరాత్తజః,
బాధమిత్యబ్రవీ ధృష్టో మకరాక్షో నిశాచరః. ౪
సోఽభివాద్య దశగ్రీవం కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్,
నిర్జగామ గృహోచ్ఛృభా ద్రావణ స్యాజ్జయా బలీ. ౫

సమీపస్థం బలాధ్యక్షం ఖరపుత్రోఽబ్రవీ దిదమ్,
రథశ్చానీయతాం శీఘ్రం సైన్యం చావలాయతాం త్వరాత్.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా బలాధ్యక్షో నిశాచరః,
స్యన్దనం చ బలం చైవ సమీపం ప్రత్యసాదయత్. ౬
ప్రదక్షిణం రథం కృత్వా ఆరురోహ నిశాచరః,
సూతం సంచోదయామాస శీఘ్రం మే రథ మావహ. ౭
అథ తాన్ రాక్షసాన్ సర్వాన్మకరాక్షోఽబ్రవీ దిదమ్,

యూయం సర్వే ప్రయుధ్యధ్వం పురస్తాన్మమ రాక్షసాః. ౮

దెబ్బదియొనిమిదవసర్గము.

రావణుండు నికుంభుండును గుంభుండును వధింపఁబడినారనివిని పరమ
కుపితుండై నిప్పువలె మండిపడెను. ౧

రావణుండు శ్రోధంబును దుఃఖంబును మనంబునఁ బెనంగొన ఖరుని
కొడుకైన విశాలంబులగు కన్నులుగల మకరాక్షుం జూచి యిట్లుని యాజ్ఞా
పించెను. ౨

కొడుకా! నీవు నాయాజ్ఞ చే సేసానహితుండవై పోయి రాముని లక్ష
ణుని అవ్వనరులను వధించి రమ్ము. అని రావణుం డాజ్ఞాపించెను. 3

తాను మహాకూరుడని యహంకరించియుండు ఖరపుత్రుండు మకరా
క్షుండు రావణునియాజ్ఞను విన్నంతనె సంతృప్తుండై మంచిదని చెప్పెను. ౪
బలవంతుడగు నామకరాక్షుండు రావణునకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కా
రంబులు గావించి యతనియాజ్ఞను శుభ్రంబగు రాజగృహంబుననుండి వెడ
లెను. ౫

ఖరకుమారుండగు మకరాక్షుండు సమీపంబుననున్న సేనాపతిం జూచి
యిట్లుని చెప్పెను.

శ్రీఘ్రముగా రథంబును దెమ్ము, సేనయు శ్రీఘ్రంబున వచ్చునట్లు గాని
పుము. అని మకరాక్షుండు సేనాధిపతితోఁ జెప్పెను. ౬

సేనానాయకుండును మకరాక్షునిమాటనువిని తక్షణంబున రథంబును
సైన్యమును అతని సమీపంబునకుఁ దెచ్చెను. ౭

మకరాక్షుండు తనరథంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగావించి యారోహించి
“రథంబు శ్రీఘ్రంబుగాఁ దోలు” మని సూతున కాజ్ఞాపించెను. ౮

అంత మకరాక్షుండు ఆరాక్షససైనికుల నందఱుం జూచి యిట్లుని
యెను.

రాక్షసులారా! మీరలందఱు నామందఱుఁ జక్కఁగా యుద్ధము
సేయుండు, ౯

అహం రాక్షసరాజేన రావణేన మహాత్మనా,
 ఆజ్ఞప్తస్సమరే హస్తం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ. ౧౦
 అద్య రామం వధిష్యామి లక్ష్మణం చ నిశాచరాః,
 శాఖామృగం చ సుగ్రీవం వానరాం శ్చ శరోత్తమైః. ౧౧
 అద్య శూలనిపాతై శ్చ వానరాణాం మహాఘమూమ్,
 ప్రదహిష్యామి సమృప్తః శుష్కేన్ధ్ర మివానలః. ౧౨

మకరాక్షస్య తచ్చుత్వా వచనం తే నిశాచరాః,
 సర్వే నానాయుధోపేతా బలవన్తస్సమాగతాః. ౧౩
 తే కామరూపిణ స్సర్వే దంష్ట్రీణాం పిఙ్గళేక్షణాః,
 మాతృజ్ఞా ఇవ నర్దంతో ధ్వస్తకేశా భయానకాః. ౧౪

పరివార్య మహాకాయా మహాకాయం ఖరాత్తజమ్,
 అభిజగ్తుస్తతో హృష్టా శ్చాలయంతో వసునరామ్. ౧౫

శఙ్ఖభేరిసహస్రాణా మాహతానాం సమస్తతః,
 క్షౌలితాస్ఫోటితానాం చ తత శృద్ధో మహానభూత్. ౧౬

ప్రభ్రష్టోదథ కరాత్తస్య ప్రతోద సాసరథే స్తదా,
 పపాత సహసా చైవ ధ్వజస్తస్య చ రక్షసః. ౧౭
 తస్య తే రథయుక్తాశ్చ హయా విక్రమవర్జితాః,
 చరణై రాకులై ర్గత్వా దీనా సాస్రముఖా యయుః. ౧౮

ప్రవాతి పవన స్తస్మిన్ సపాంసుగి ఖరదారుణః,
 నిర్యాణే తస్య రౌద్రస్య మకరాక్షస్య దుర్మతేః. ౧౯

రాక్షసరాజుండును మహాబలుండునగు రావణుండు ఆరామలక్ష్మణుల నిర్దోషమును యుద్ధంబున వధింప నన్ను నియోగించినాఁడు. ౧౦

రాక్షసులారా! ఆరాముని లక్ష్మణుని వానరమాత్రుడగునుగ్రీవురి ఇతరవానరులను ఇవ్వడు ఉత్తమబాణంబులచే వధించిపుచ్చెదను. ౧౧

ఇవ్వడు నేనచ్చటికిఁబోయి వానరమహాసేనసంతయు ఎఱుకఁబెను నిద్వందపించునట్లు శూలములచే వధించి దహించెదను. అని మకరాక్షుండు చెప్పెను. ౧౨

బలవంతులగుసారాక్షసులు మకరాక్షుండు చెప్పినమాటనువిని యుదఱు నానావిధాయుధంబులు ధరించి యుద్ధంబునకు వచ్చిరి. ౧౩

కామరూపులును గోణులుగలవారలును బింగళవర్ణంబులగు కన్నులు గలవారలును కలలో పెండ్లుకలులేనివారును భయంకరాకారులగు సారాక్షసులందఱు మత్తగజంబులుంబోలె గర్జించుచుండిరి. ౧౪

అంత మహాకాయులగు సారాక్షసులు భయంకరకాయుండగు ఖరుని శొడుకుమకరాక్షుంబరివేష్టించి పరమసంతోషంబున భూమిం జలింపఁజేయుచు యుద్ధభూమికి నడచిరి. ౧౫

అంత నలుప్రక్కలనుంగొట్టఁబడిన భేరీలయొక్కయు బూరింపఁబడిన శంఖంబులయొక్కయు రాక్షసులుచేయు సింహసాదంబులయొక్కయు భృశాస్ఫూలనంబులయొక్కయు ధ్వని భయంకరంబుగా వినంబడెను. ౧౬

అంత సామకరాక్షుని సారథిచేలి మునికోలజాతి నేలంబడెను. మకరాక్షుని ధ్వజంబును దటాకున నేలం బడెను. ౧౭

ఆమకరాక్షునిరథంబునకుఁ గట్టఁబడిన యశ్వంబులు యుక్తముగా నడుచుటనువిడిచి పాదంబులు దొట్టుపడ దీనంబులయిన కన్నుల నీళ్లుగార్చుచుఁ బోయినవి. ౧౮

భయంకరాకారుండును దుర్బుద్ధియునగు సామకరాక్షుండు బయలుదేరినప్పుడు వాయువుదుముతోఁగూడి పరుషంబయి భయంకరంబుగావీచెను.

తాని దృష్ట్యా నిమిత్తాని రాక్షసా వీర్యవత్తమాః,
 అచిన్త్య నిర్గతా సృర్వే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౭
 ఘనగజమహిషాజ్గతుల్యవర్ణా
 స్సమరముఖేష్వసక్య ద్దదాసిభిన్నాః.
 అహమహమితి యుద్ధకాశలాస్తే
 రజనిచరాగి పరిత స్ఫమున్న దంతః. ౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షష్ఠస్తవతితమస్సర్గః. ౩౮.

ఏకోనాశీతమస్సర్గః.

నిర్గతం మకరాక్షం తే దృష్ట్యా వానగయూథపాః,
 అస్థత్య సహసా సర్వే యోధుకామా వ్యవస్థితాః. ౧
 తతః ప్రవృత్తం సుమహా తద్ద్యుద్ధం రోమహర్షణమ్,
 నిశాచరైః ప్లవణ్ణానాం దేవానాం దానవై రివ. ౨
 వృక్షశూలనిపాతైశ్చ శిలాపరిఘపాతనైః,
 అన్యోన్యం మర్దయన్తి స్త తదా కపినిశాచరాః. ౩
 శక్తిఖడ్గదా కున్ఢై స్తోమరైశ్చ నిశాచరాః,
 పట్టపై ధ్వజివాలైశ్చ బాణపాతై స్సమన్తతః. ౪
 పాశముద్గరదణ్డైశ్చ నిఖాతై శ్చాపరై తదా,
 కదనం కపివీరాణాం చక్రుస్తే రజనీచరాః. ౫

బాణౌఘై రర్ధితా శ్చాపి ఖరపుత్రేణ వానరాః,
 సంఖ్యాన్తమనస సృర్వే దుద్రుపు ర్భయపీడితాః. ౬
 తాన్దృష్ట్యా రాక్షసా సృర్వే ద్రవమాణాన్వలీముఖాన్,
 నేదు స్తే సింహవ ర్ధృష్టా రాక్షసా జితకాశినః. ౭

మహావరాక్రమశాలలగు నారాక్షసులందఱు ఆదుర్నిమిత్తంబులం జూచి వానిలెక్కింపక రామలక్ష్మణులందు స్థలంబునకుం బోయిరి. ౨౦

మేఘముతోను వీచుంగుతోను ఎనుబోతుతోను సమానమయిన దేహ వర్ణముగలవారలను పలుమాఱు యుద్ధంబుమండట నిలిచిగదల ఖడ్గంబుల చేతను డెబ్బలుదిసి యొర్పియందువారలను యుద్ధంబునందు సమర్థులనగు నారాక్షసులు 'నేనువధించెదను నేను వధించెదను' అని గర్జించుచుబోయిరి.

ఇది డెబ్బదియెనిమిదవసర్గము.

డెబ్బదితొమ్మిదవసర్గము.

అవ్వనరోక్తములందఱు యుద్ధంబునకు మకరాక్షుండు వెడలుటంజూచి యుత్సాహంబున నెగిరి యుద్ధసన్నద్ధులయి నిలిచిరి. ౧

అంత దేవతలు దానవులతోడంబోలె నవ్వనరులు రాక్షసులతోడం దలపడఁగా నప్ప డమృతాయుద్ధంబు రోమహర్షణంబయ్యె. ౨

అప్పుడు వానరులను రాక్షసులను వృక్షశూలంబులచేతను శిలాపరి ఘంబులచేతను నొండొరులను మర్దించుకొనిరి. 3

ఆరాక్షసులలోఁగొందఱు ఈదెలచేతను ఖడ్గములచేతను గదలచేతను గుంతములచేతను దోమరంబులచేతను అడ్డకత్తులచేతను విడిచివాటుగుదియల చేతను పక్షాయుధములచేతను మఱిగొందఱురాక్షసులు పాశములచేతను ముద్గర ములచేతను దండములచేతను నిఘాతంబులను నాయుధములచేతను నానరులతో యుద్ధంబు గావించిరి. ౪, ౫

వానరులందఱు మకరాక్షునిచే బాణంబులఁ గొట్టబడినవారలయి మనంబున సంభ్రమంబునొంది భయంబునం జాతీరి. ౬

ఆరాక్షసులు వానరులందఱు భయంబునం బరుగెత్తుటంజూచి సంతోషంబున సింహనాదంబులు గావించుచు జయంబుచేఁ బ్రకాశించు చుండిరి. ౭

విద్రవత్సు తదా తేషు వానరేషు సమస్తతః,
 రామ స్తా న్వారయామూని శరవరేణ రాక్షసాః. ౮
 వారితా న్రాక్షసా నృష్టా మకరాక్షో నిశాచరః,
 క్రోధానలసమావిప్లవచనం చేద మబ్రవీత్. ౯
 తిష్ఠ రామ! మయా సాధం ద్వద్వయ్యుద్ధం దదామి తే,
 త్యాజయిష్యామి తే ప్రాణాన్ ధనుర్ముక్తే శ్చితై శ్చరైః. ౧౦
 యత్తదా దణ్డకారణ్యే పితరం హతవా న్నమ,
 మదగ్రత స్స్వకర్తృణాం దృష్ట్వా రోషోఽభివర్ధతే. ౧౧

దహ్యాన్తే భృశ మజ్ఞాని దురాత్మా! న్నమ రాఘవ,
 యస్తయాఽసి న దృష్టస్త్వం తస్మి న్కాలే మహావనే. ౧౨
 దిష్ట్యాసి దర్శనం రామ! మమ త్వం ప్రాప్తవా నిహ,
 కాక్షి తోఽసి తు ధార్తవ్య సింహస్యేవేతరో మృగః. ౧౩

అద్య మద్బాణవేగేన ప్రేతరాడ్విషయం గతః,
 యే త్వయా నిహతా వీరా స్సహ తైశ్చ సమేష్యసి. ౧౪
 బహునాత్ర కిముక్తేన శృణు రామ! వచో మమ,
 పశ్యన్తు సకలా లోకా స్త్వాం మాం చైవ రణాజిరే. ౧౫

అస్త్రైర్వా గదయా వాపి బాహుభ్యాం వా మహాహవే,
 అభ్యస్తం యేన వా రామ! తేనైవ యుధి వర్తతామ్. ౧౬

మకరాక్షవచ శ్రుత్వా రామో దశరథాత్మజః,
 అబ్రవీ త్ప్రహస న్నాకళ్య ముత్తరోత్తరవాదినమ్. ౧౭
 కథనే కిం వృథా రక్షో! బహూ న్యసదృశాని తు,

అప్పుడు వానరులందఱుఁ బరుగెత్తుటయు రాక్షసులు వానరులం దఱుముట్టయుఁజూచి రాముండు ఆరాక్షసులను బాణవర్షంబున వారించెను. ౮

మకరాక్షుండు రాముండు రాక్షసులను వారింపుటంజూచి కోపంబున మండిపడుచు రామునితో సిట్లని చెప్పెను. ౯

రాముఁడా! సాతోఁగూడ నిలువుము; నీకు ద్వంద్వ యుద్ధం బొసంగెదను; ధనుస్సునకుండి కఱకులయిన బాణంబులచే నీప్రాణంబుల విడిపించెదను.

అప్పుడు నీవు దండకారణ్యంబున సాతం ద్రీనివధించినావు. కావున నీవు ఇప్పుడు మరల యుద్ధంబునకు సాయెదుట నిల్పుటం జూడఁగా నాకు మఱిమఱి కోపంబు పృథ్విబొందుచున్నది. ౧౦

దురాత్ముండవగురాముఁడా! ఆకాలమునందు దండకారణ్యంబున విన్ను నేను జూడకపోతినే యని నాదేహమంశయు మఱిమఱి మండుచున్నది. ౧౧

రామా! నాభాగ్యవశంబున నీవిచ్చట నాకంటంబడితివి; ఆఁకలిగొన్న సింహంబు ఇశ్వరస్మగంబునకుఁ గాచియుండునట్లు ఇన్నాళ్లు నీకుఁ గాచి యుంటిని. ౧౨

ఇప్పుడు నిన్ను నాబాణంబులచే వధించి నీచే నిదివఱకు హతులయిన పీరులతోడఁగూడ యమపురి కంపెదను. ౧౩

రాముఁడా! పెక్కుమాటలచేనేమిప్రయోజనము? సామాటమియము. యుద్ధభూమియందు నిన్నును నన్నును సమస్తలోకంబులకుండు వారలను జూతురుగాక. ౧౪

రాముఁడా! దివ్యాస్త్రములచేతనుగాని గదలచేతనుగాని బాహువుల చేతగాని నీకు దేనియం దభ్యాసమున్నదో దానిచేతనే యుద్ధంబు గావింపుము. అని మకరాక్షుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౫

దశరథకుమారుండగు రాముండు మకరాక్షుని మాటనువిని మిక్కిలియు నధికముగా ప్రేలుచున్న యమృతరాక్షంజూచి నవ్వుచు ఇట్లనిచెప్పెను. ౧౬

రాక్షసుఁడా! నీకు సాధింప నలవిగాని విషయమునందు వ్యర్థముగాఁ

న రణే శక్యతే జేతుం వినా యుద్ధేన వాగ్బలాత్.

౧౮

చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం త్వత్ప్రితాచ యః,
 త్రిశిరా దూషణ శ్చైవ దణ్డకే నిహతా మయా.
 స్వాశితా స్తవ మాంసేన గృధ్రగోమాయువాయసాః,
 భవిష్యన్త్యద్య వై పాప! తిక్ష్ణతుణ్డనఖాఙ్కురాః.

౧౯

౨౦

రాఘవేణైవ ముక్తస్తు ఖరపుత్రో నిశాచరః,
 బాణౌఘా నముచ త్తస్మై రాఘవాయ రణాజిరే.
 తాన్ శరాన్ శరవర్షేణ రామ శ్చిచ్ఛేద నైకథా,
 నివేతు ర్భువి తే చ్చిన్నా రుక్తపుష్పా స్సహస్రశః.
 తద్యుద్ధ మభవ త్తత్ర సమేత్యానోన్యన్య మోజసా,
 రక్షసగ ఖరపుత్రస్య సూనో ర్దశరథస్య చ.

౨౧

౨౨

౨౩

జిమూతయో రివాకాశే శబ్దో జ్యోతలయో స్తదా,
 భనుర్ముక్త స్సన్వినోత్కృష్ట స్క్రూయతే చ రణాజిరే.

౨౪

దేవదానవగన్ధర్వాగి కిన్న రాశ్చ మహోరగాః,
 అన్తరిక్షగతో స్ఫుర్వే ద్రష్టుకామాస్త దదృశుః.
 విధి మనోన్యగత్రేఘ ద్విగుణం వర్ధతే పరమ్,
 కృతప్రతికృతానోన్యన్యం కురుతాం తౌ రణాజిరే.

౨౫

౨౬

రామముక్తాంస్తు బాణౌఘాన్ రాక్షస స్త్వచ్ఛిన ద్రణే,
 రక్షోముక్తాం స్తు రామో వై నైకథా ప్రాచ్ఛిన చ్ఛరైః.

౨౭

బెక్కుమాటలేలప్రేతదవు? యుద్ధమునందుఁ బోరిజయింపవలెనుగాని వట్టి మాటలచే నెంతమాత్రము జయింప నలవిగాదు. ౧౮

నేనొకండను దండకారణ్యంబునఁ బదునాలుగువేల రాక్షసులను సీతండ్రిని ద్రిశీరుని దూషణుని వధించిపుచ్చినాను. ౧౯

పాపిష్ఠుఁడవగుచుకరాక్షుఁడా! తీక్షణంబులగుముక్కులును నఖంబులును గలగద్దలును నక్కలునుగాకులును ఇవ్వుడు నీమాంసంబును దనివిదీరభుజింపఁ గలవు. అని రాముండు మకరాక్షునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

ఖరతుమారుండగు నామకరాక్షుండు రాముమాటనువిసికోపించి యుద్ధ రంగంబున రామునిపై బాణసమూహములను బ్రయోగించెను. ౨౧

రాముండు బాణవర్షంబు గురిపించి బంగారు పింజలంగల మకరాక్షుని బాణంబులను బెక్కు తునకలుగా ఛేదించ నవి వేసవేలుగా నేలంబడిరవి. ౨౨

అప్పుడు ఖరపుత్రుండగు మకరాక్షుండును దశరథకుమారుండగు రాముండును బరాక్రమంబున నొండొకరిపలుదాఁకి యట్లు భయంకరంబుగా యుద్ధంబు గావించిరి. ౨౩

అప్పుడు యుద్ధరంగంబున భయస్సుననుండి యల్లీత్రాడును అత్తైమును ఒరయుటచేతఁ బుట్టిన మహాశబ్దంబు ఆకాశంబున మేఘగర్జనంబువలె నుండినది. ౨౪

దేవతలును దానవులును గిన్నరులును మహారగులును అంశులును అయ్యాకృత్యమును జూడఁగోరి యాకాశంబుఁ జేరిరి. ౨౫

ఆ రామమకరాక్షులు యుద్ధంబున ఒకరు చేసినదాని కొకరు బదులు చేయుచు అప్పటప్పటిఁ జుఱిచుఱి బలంబులు చూపుచు ద్విగుణంబుగాఁ గొట్టుకొనిరి. ౨౬

మకరాక్షుండు యుద్ధంబున గాముండు ప్రయోగించిన బాణంబుల ఛేదించెను; రాముండును మకరాక్షునిచే బ్రయోగింపఁబడిన శరంబుల బాణంబులచే నశేకవిధంబుల ఛేదించెను. ౨౭

బాణౌఘై ర్వితతా స్సర్వా దిశశ్చ ప్రదిశ స్తథా,
సంఛన్నా వసుథా చైవ సమంతా న్న ప్రకాశతే. ౨౮

తతః క్రద్ధో మహాబాహు ర్ధను శ్చిచ్ఛేద రక్షసః,
అష్టాభి రథ నారాచై స్సూతం వివ్యాధ రాఘవః. ౨౯
భిత్వా శరై రథం రామో రథాశ్వాక్ సమపాతయత్,
విరథో వసుథాంతిష్ఠన్ స్థ శ్చ మకరాక్షో నిశాచరః. ౩౦
తత్త్రిప్త ద్వసుథాం రక్ష శూలం జగ్రహ పాణినా,
త్రాసనం సర్వభూతానాం యుగాంతాన్ని సమప్రభమ్. ౩౧

విభ్రామ్యతు మహచ్ఛూలం ప్రజ్వలత్తన్ని శాచరః,
స క్రోధా త్ప్రహీణో త్తస్మై రాఘవాయ మహాహవే. ౩౨
తమావతంత్రం జ్వలితం ఖరపుత్రకరాచ్ఛ్చ్యుతమ్,
బాణైస్తు త్రిభి రాకాశే శూలం చిచ్ఛేద రాఘవః. ౩౩

స చ్ఛిన్నో నైకథా శూలో దివ్యహాటకమణ్డితః,
వ్యశీర్యతి మహాల్క్వేవ రామబాణార్ద్రతో భువి. ౩౪
తచ్ఛూలం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాక్లిష్టకర్షణా,
సాధు సాధ్వీతి భూతాని వ్యాహరన్తి నభోగతాః. ౩౫

తం దృష్ట్వా నిహతం శూలం మకరాక్షో నిశాచరః,
ముష్టి ముద్యమ్య కాకుత్స్థం తిష్ఠతిష్ఠేతి చాబ్రవీత్. ౩౬
స తం దృష్ట్వాఽఽపతంత్రం వై ప్రహస్య రఘునదనః,
పావకాస్త్రం తతో రామ స్సందధే తు శరాసనే. ౩౭
తేనాస్త్రేణ హతం రక్షగి కాకుత్స్థేన తదా రణే,

దిక్కులు విదిక్కులు నన్నియు బాణమయంబులయ్యెను. భూమి
యంతయు బాణంబులచే గప్పబడుటంజేసి యంతమాత్రము కానరాకుం
డెను. ౨౮

అంత మహావాహుండగు రాముడు కుపితుడై, మకరాక్షుని ధను
స్సును ఛేదించి మరల నెనిమిది బాణంబుల సారథిని వధించెను. ౨౯

రాముడు బాణంబులచే రథంబును ఛేదించి గుఱ్ఱంబుల వధించెను.

అంత మకరాక్షుఁ విఘ్నడై నేల కుఱికిెను. ౩౦

మకరాక్షుఁ డట్లు నేలపై నిలుచుండి సమస్తభూతభయంకరంబును
బ్రశయకాలాసలంబుంబోలె జ్వలించుచుండునవియు నగు శూలంబు చేతం
గొనెను. ౩౧

అమకరాక్షుండు వరమకుపితుండై యమృతహాయధంబున జ్వలించుచున్న
యమృతశూలంబు గిరిగిరం ద్రిప్పి యారామునిపై వైచెను. ౩౨

రాముడు ఖరకుమారుడగు మకరాక్షునిచేతన్యడి ప్రయోగింపఁబడి
మండుచున్న యమృతశూలంబును ఆకాశమున నె మూడు బాణంబుల
ఛేదించెను. ౩౩

మంచి బంగారముచే నలంకృతమయిన యమృతశూలంబు రాముని
బాణంబులచే భిన్నమయి పెద్దకొఱవికట్టవలె మండుచు నేలంబడెను. ౩౪

ఎట్టికార్యమునేని బహులాఘవంబునం జేయునట్టి రాముడు ఆశూలం
బును ఛేదించుటనుజూచి యాకాశంబున నున్న భూతంబులు సాధువాదంబులం
బ్రశంసించినవి. ౩౫

మకరాక్షుండు అమృతశూలంబుగూడ వ్యర్థంబగుట జూచి ముప్పిసెత్తి
రామునిజూచి నిలునిలువని పలికెను. ౩౬

రాముడు మకరాక్షుండు పిడికిలి నలవరించుకొని. పచ్చుటం జూచి
నవ్వి ధనుస్సున నాగ్నేయాస్త్రంబు సంధించి ప్రయోగించెను. ౩౭

అప్పుడు యుద్ధంబున రాముం డాగ్నేయాస్త్రంబుఁ బ్రయోగింప

సంభిన్న హృదయం తత్ర పపాతచ మమార చ. 3౮
 దృష్ట్వా తే రాక్షసా స్సర్వే మకరాక్షస్య పాతనమ్,
 లక్ష్మణేవాభ్యథావస్త రామబాణార్దితా స్తదా. 3౯
 దశరథస్యపపుత్ర బాణవేగైః
 రజనిచరం నిహతం ఖరాత్తజం తమ్,
 దదృశు రథ సుగా భృశం ప్రహృష్టా
 గిరి మివ వజ్రహతం ఊతా విక్రీణమ్. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్యద్ధకాణ్డే-వణోనాశీతితమస్సర్గః. ౭౯.

అ శీ తి త మ స్స ర్గః.

మకరాక్షం హతం శ్రుత్వా రావణ స్సమిలింజయః,
 క్రోధేన మహతావిప్రో దంతా న్కటకటాపయన్. ౧
 కుపిత శ్చ తదా తత్ర కిం కార్య మితి చింతయన్,
 ఆదిదేశాతిసంక్రుద్ధో రణాయేన్ద్రజితం సుతమ్. ౨

జహి వీర! మహావీర్యో భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
 అదృశ్యో దృశ్యమానో వా సర్వథా త్వం బలాధికః. 3

త్వ మప్రతిమకర్తాణ మిన్ద్రం జయసి సంయుగే,
 కిం పున ర్తానుషో దృష్ట్వా న వధిష్యసి సంయుగే. ౪

తథోక్తౌ రాక్షసేంద్రేణ ప్రతిగృహ్య వితు ర్వచః,
 యజ్ఞభూమౌ స విధివత్పావకం జుహువేన్ద్రజితే. ౫

నమ్మహాస్రంబు మకరాక్షుని వక్షస్థలంబుఁ బ్రవేశించుటయు నతఁడు నేలంబడి మృతిఁ బొందెను. 3౮

అప్పుడు రాక్షసు లందఱు మకరాక్షుండు నిహతుఁ డగుటకు జూచి రామబాణంబుల వేగంబు సహంపఁజాలక లంకాపురంబునికే వరుగై త్తిరి. ౩౯

అంత దేవతలు దశరథమహారాజు కుమారుడగు రాముని బాణవేగంబుచే నిహతుఁడై వజ్రహతంబగు వర్షతుంబుభంగి నేలం గూలియున్న ఖర పుత్రుని మకరాక్షుని బరమసంతోషంబునఁ జూచిరి. ౪౦

ఇది డెబ్బదితొమ్మిదవసర్గము.

ఎనుబదియవసర్గము.

యుద్ధంబున జయము నే వహించునట్టి యారావణుండు మకరాక్షుండును హతుండగుట విని మహాశోకంబునొంది పుద్దు కటకటని గొఱియెను. ౧

అంత రావణుం డట్లు కుపితుండై యచ్చట శాకాలంబునం జేయఁ దగినది యెద్దియని కొంతదడ నాలొచించి కోపం బిరుమడింపఁ దనకొడుకు సింద్రజిత్తుంబిలిచి యుద్ధంబునకుఁ బోవుని యాజ్ఞాపించెను. ౨

వీరుడా! మహావరాక్రతుకాలంబున నన్నదమ్మలకు రామలక్ష్మణులను నీవు వధింపుము; నీవు మాయచే నదృశ్యుండవై యుద్ధము చేసినను లేకదృశ్యుండవై యుద్ధముచేసినను అన్నివిధములను నీవు బలముచే నధిపండువు. 3

సరిలేని వరాక్రమముగల యింద్రునంతటివానిని యుద్ధంబున నీవు జయించినావు; ఇంక ఈమహావ్యూలను రామలక్ష్మణులను యుద్ధంబునఁ గన్నులం జూచియు వధింపఁజాలవాయేమి? తప్పక వధింతువు. అని రావణుండు ఇంద్రజిత్తునకుఁ జెప్పెను. ౪

అట్లు రాక్షసేశ్వరుండగు రావణునిమాటను విని అయింద్రజిత్తు తండ్రి యాజ్ఞను శిరసావహించి యాగకార్యములుచేయు ప్రదేశమునకుఁబోయి యచ్చట అగ్నిహోత్రమునందు యథావిధి హోమములు గావించెను. ౫

జుహ్వత శ్చాపి తత్రాగ్నిం రక్షోష్ఠీవధరాః స్త్రీయః,
ఆజగ్మ సత్ర సమ్భానా రాక్షసోఽయత్ర రావణిః.

౬

శస్త్రాణి శరపత్రాణి సమిధోఽథ విభీతకాః,
లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కాశ్చాయసం తథా.

౭

సర్వతోఽగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్రై స్సతోమరైః,
ఛాగస్య కృష్ణవర్ణస్య గళం జగ్రాహ జీవతః.

౮

సకృదేవ సమిధస్య విధూమస్య మహార్చిషః,
బభూవు స్తాని లిక్తాని విజయం దర్శయన్తి చ.

౯

ప్రదక్షిణావర్తశిఖ స్తప్తహాటకసన్నిభః,
హవిస్తత్ప్రీతిజగ్రాహ పావక స్వయ ముత్థితః.

౧౦

మృత్యాగ్నిం తర్పయిత్వా చ దేవదానవరాక్షసాన్,
ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠ మస్తర్థానగతం శుభమ్.

౧౧

స వాజిభి శ్చతుర్భిశ్చ బాణై శ్చ నిశితై ర్యుతః,
ఆరోపితమహాచాప శ్శుశుభే స్యన్దనోత్తమః.

౧౨

జాజ్వల్యమానో వపుషా తపనీయపరిచ్ఛదః,
మృగై శ్చవ్రాగ్ధిచంద్రైశ్చ సరథ స్సమలంకృతః.

౧౩

జామ్బూనదమహాకమ్బు ర్ద్ధీప్తపావకసన్నిభః,

ఆ రావణపుత్రుం డింద్రజిత్తు హోమముచేయుటకు యాగభూమికై
బోగానే యచ్చట రాక్షసస్త్రీలు శిశుక్రిమిన ఎఱ్ఱని శిరోవస్త్రంబులను
ఋత్విజులు ధరించుటకై తీసికొనివచ్చిరి. ౬

అప్పుడు ఇంద్రజిత్తు తోమరములు మున్నగునాయుధములే దర్శనముగా
నుంచుకొనెను. తాండ్రపుల్లలు సమిధలుగా గ్రహించెను; ఎఱ్ఱవస్త్రంబులను
ఋత్విజులచే ధరింపజేసెను; ఇసుకపాత్రలనే స్రుశ్శుప్తంబులు చేసుకొనెను.

ఆ యింద్రజిత్తు తోమరములచేత ఆగ్నిహోత్రము నాలుగు ప్రక్క
లను బరిస్తరణము గావించి హోమార్థమయి జీవించియున్న నల్లమేకయొక్క
కంఠమును ఛేదించెను. ౭

అంత నొక్కమాటు జ్వలింపజేయుగానే యశ్యగ్నిహోత్రము
ధూమరహితమయి గొప్పజ్వాలలతో విజయసూచకములగు చిహ్నములు గలిగి
యొప్పెను. ౮

ఆగ్నిహోత్రము కరగిన బంగారమువలె నెలుంగుచుఁ బ్రదక్షిణ
ముగాఁ దిరుగుజ్వాలలతో నొప్పుచుఁ దనకుఁదానే యున్నతముగా జ్వలించి
యాహవిస్సును గ్రహించెను. ౯

ఆ యింద్రజిత్తు ఆగ్నిహోత్రమునం దట్లు హోమముచేసి దేవసానవ
రాక్షసులకుఁ దర్పణము గావించి ఆ హోమమహిమవలన అంతర్ధానశక్తి నొంది
యున్న యుత్తమమయినరథము నారోపించెను. ౧౦

ఆ యుత్తమమయిన రథము నాలుగు గుఱ్ఱములు పూన్పబడి తీక్షణంబు
లగు బాణంబులచే సిండినదై యెక్కువెట్టబడి యుద్ధమునకు సిద్ధముగానుండు
మహాధనుస్సుగలదై యెంతయుఁ బ్రకాశించెను. ౧౧

ఆ రథము బంగారపుజేకుచేఁ కప్పబడి మృగాకారములుగాను చంద్రా
కారములుగను అర్థచంద్రాకారములుగను గావింపబడిన చిత్రరచనలచేత
నలంకరింపబడి కాంతిచే మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించెను. ౧౨

ఇంద్రజిత్తుయొక్క ధ్వజము బంగారుతోఁ జేయబడిన యొకమహా

బభూవేద్ధృజితః కేతు రై వ్విడూర్యసమలంకృతః.

౧౪

తేన చాదిత్యకల్పేన బ్రహ్మనేణ చ పాలితః,
స బభూవ మరాధర్షో రావణి స్సుమహాబలః.

౧౫

సోఽభినిర్యాయ నగరా ద్దృశి త్సమితింజయః,
హుత్వాగ్నిం రాక్షసై ర్హస్తై ర్హస్తానగతోఽబ్రవీత్.

౧౬

అద్య హత్వా రణే యా తా మిథ్యాప్రవ్రాజితౌ వనే,
జయం పిత్రే ప్రదాస్యామి రావణాయ రణార్జితమ్.

౧౭

అద్య నిర్వాసరా ముర్వీం హత్వా రామం సలక్షణమ్,
కరిష్యే పరమప్రీతి మిత్పు క్వాస్తరథీయత.

౧౮

అపసాతాథ సంక్రుద్ధో దశగ్రీవేణ చోదితః,
తీక్ష్ణకార్ముకనారాచై స్తీక్ష్ణ స్త్వింద్రిపూ రణే.

౧౯

స దదర్శ మహావీర్యా నాగౌ త్రిశిరసావివ,
పృజంతా విషుజాలాని వీరౌ వానరమధ్యగౌ.

౨౦

ఇమా తావితి సంచిత్త్య సజ్జం కృత్వాథ కార్ముకమ్,
స స్తతానేషుథా రాభిగి పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్.

౨౧

వలయమునకుగట్టబడి కైదుర్యమణులచే నలంకృతంబై ప్రజలించుచున్న యగ్నిహోత్రముకై వడిఁ బ్రకాశించెను. ౧౪

మిక్కిలియు మహాబలంఁడగు రావణకుమారు డాయంద్రజిత్తు సూర్యసమానంబై వెలుంగుచున్న యంతర్ధానశక్తిగల యా రథశ్రేష్ఠముచేతను బ్రహ్మస్త్రముచేతను నురక్షితుండై యెట్టివారికి నెదిరింప నలవిగానివాఁడై యుండెను. ౧౫

యౌధమనందు జయమునే పహించునట్టి యాయంద్రజిత్తు నిర్పతి దేవతాకములయిన మంత్రములచేత నగ్నియందు హోమముగావించి యంతర్ధానశక్తిం బొందినవాఁడై లంకానగరంబు వెలవడి యిట్లునియె. ౧౬

ఆడవియందుఁ గడమునివేషంబు వేసికొనియున్న యారామలక్ష్మణులను ఇక్ష్వకు యౌధమనందు వధించి యౌధంబున జయంబును సంపాదించి నాతండ్రి రావణున కొసంగెదను. ౧౭

ఇక్ష్వకు రామలక్ష్మణులను వధించి భూమినున్న నమస్త వానరులను సంహరించి భూమియందు వానరులే లేనట్లుచేసి మాతండ్రికిఁ బరమప్రీతి గావించెదను. ఈ స్రకారమున ఆ యంద్రజిత్తు పలికి యాపిత్తుట సంధానంబు నొందెను. ౧౮

అంత యౌధంబునందు మిక్కిలియు భయంకరుంఁడగు నాయంద్రజిత్తు రావణు నాజ్ఞచొప్పునఁ దీక్షంబులగు బాణంబులతోను ధనుస్సుతోను రణరంగమునకు వచ్చెను. ౧౯

ఆ యంద్రజిత్తు ఆవాసరసేనామధ్యంబుననుండి బాణసమూహంబులు వర్షించుచున్నవారలకు భుజములు శీరస్సుతో నమముగా నున్నతములయి యొందుటవలన మూడు తలల నాగములవలె నున్నవారలను మహాపరాక్రమ కాలలను ఆరాలక్ష్మణులం బాచెను. ౨౦

ఆ యంద్రజిత్తు అట్లు రామలక్ష్మణులం బొలిచి వీరే యారామలక్ష్మణులని నిశ్చయించి విల్లు మోపెట్టి పర్వకాలమునందు మేఘము ఎడతెగక వర్షము గురియు విధంబున బాణములను నందులేనట్లు ప్రయోగించెను. ౨౧

స తు వై హాయసం ప్రాప్య సగథో రామలక్ష్మణౌ,
అచక్షుర్విషయే తిష్ఠ స్వివ్యాధ నిశితై శ్శరైః. ౨౨

తౌ తస్య శరవేగేన పరీతౌ రామలక్ష్మణౌ,
భనుషీ సశరే శృత్వా దివ్య మస్త్రం ప్రచక్రతుః. ౨౩

ప్రచ్ఛాదయ నౌ గగనం శరజాలై ర్హఃబలౌ,
త మస్త్రై స్సూర్యసజ్జాశ్చై రైవ పస్పృశతు శ్శరైః. ౨౪

సహి ధూమాన్ధకారం చ చక్రే ప్రచ్ఛాదయ న్నభః,
దిశశ్చిన్తద్ధధే శ్రీమా న్నీహారతమసా వృతాః. ౨౫

నైవ జ్యోతలన్ఘ్నోఽహో నచ నేమిఖురస్వనః,
శుశ్రువే చరత స్తస్య న చ రూపం ప్ర కాశతే. ౨౬

ఘనాన్ధకారే తిమిరే శరవర్ష మివాద్భుతమ్,
స వర్ష మహాబాహు ర్నా రాచశరవృష్టిభిః. ౨౭

స రామం సూర్యసజ్జాశ్చై శ్శరై ర్దత్తవరో భృశమ్,
వివ్యాధ సమరే క్రుద్ధ స్సర్వగాత్రేషు రావణిః. ౨౮

ఆ యింద్రజిత్తు తనపద్ధతి నే యవలంబించి రక్షనహితముగా నాకాశ
మార్గంబున నుండి యదృశ్యుండై రామలక్ష్మణులను దీక్షాబాణముల
నొప్పించెను. ౨౨

ఆ యింద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణములచేతఁ గప్పబడియున్న
యారామలక్ష్మణులను ధనుస్సున బాణముల సంధించి యుత్తమ మయిన తమ
యస్త్రవిద్యానైపుణ్యముం జేసిరి. ౨౩

మహాబలసంపన్నులగు రామలక్ష్మణులు అట్లు బాణసమూహంబుల
నాకాశం బంతయుఁ గప్పివేసినను సూర్యసమానంబులగు నాదివ్యాస్త్రంబులు
గాని బాణంబులగాని యాయింద్రజిత్తునకుఁ దగులనేలేదు. ౨౪

క్రీమంతుండగు నాయింద్రజిత్తు ధూమముగాని మంచుగాని యాకా
శము నావించినప్పుడు కలుగు చీకటివంటి గొప్పచీకటి పుట్టించి యాకా
శంనునంతయు నాచ్ఛాదించుటవలన అప్పుడు దిక్కులన్నియు మఱుగుపడి
నందున ఎంతమాత్రము గుర్తించుటకు అలవిగాకుండెను. ౨౫

ఆయింద్రజిత్తు అట్లు ఎదురులేక సంచరించునప్పుడు అతఁడు బాణ
ప్రయోగంబు సేయునప్పుడు కలుగవలసిన జ్యాకలాముల ధ్వనిగాని రఘు
నదుచుటచే భూమిఘట్టనంబునం గలుగు చక్రనేమి ధ్వనిగాని యశ్వ
ఖురములధ్వనిగాని యెంతమాత్రము వినఁబడదయ్యె; అతని రూపంబును
ఎంతమాత్రముం గాన రాదయ్యె. ౨౬

మహాబాహుఁడగు నాయింద్రజిత్తు దట్టంబుగా మహామేఘములు
క్రమిసప్పుడు కలుగు పెనుజీకటివంటి చీకటిని గల్పించి యప్పుడు
గొప్పజలవర్షము గురియువిధంబున ఆశ్చర్యకరమగా అచ్చము లోహము
తోనే చేయఁబడిన యతిహ్రారంబులగు బాణములు గురినెను. ౨౭

రావణ పుత్రుండగు నాయింద్రజిత్తు వరబలంబున నభివృద్ధుండై
యుద్ధంబునఁ బరమకుపితుండై రాముని సమస్తావయవంబులను సూర్యసమా
నంబులగు బాణంబులచే నొప్పించెను. ౨౮

తౌ హన్యమానౌ నారాచై ర్ధారాభి రివ పర్వతౌ,
హేమపుష్పా న్నరవ్యాఘ్రౌ తిగ్తా న్ముముచతు శ్శరాన్. ౨౯

అన్తరిక్షే సమాసాద్య రావణిం కంఙ్కపత్రిణః,
సిక్పత్య పతగా భూమా వేతు స్తే శోణితోక్షితాః. 30

అతిమాత్రం శరాఘేణ వీడ్యమానౌ నరోత్తమా,
తానిమా న్పతతో భన్తు రనేకై ర్నిచక్పతతుః. 31

యతో హి దదృశాతే తౌ శరా న్నిపతత శ్శితాన్,
తత స్తు తౌ దాశరథీ ససృజాతేస్త్ర ముత్తమమ్. 32

రావణి స్తు దిశ స్సర్వా రథేనాతిరథగ పతన్,
వివ్యాధ తౌ దాశరథీ లఘుస్త్రో నిశితై శ్శరైః. 33

తేనాతివిధౌ తౌ వీరౌ రుక్మపుష్పే సుసంహితైః,
బభూవతు ర్దాశరథీ పుష్పితా వివ కింశుకౌ. 34

నాస్య వేద గతిం కశ్చి న్నచ రూపం ధను శ్శరాన్,
న చాస్య ద్విదితం కించి త్సూర్యస్యే వాభ్రసంప్లవే. 35

పురుషశ్రేష్ఠులగు సారామలక్ష్మణులు వర్షధారలచే గొట్టబడువర్వతం
బులభంగి బాణంబులచే గొట్టబడుచుచుం జలనంబునొందక కాంచనపుంఖ
ములగు తీక్షణబాణంబులం బ్రయోగించిరి. ౩౯

కంకపక్షి టెక్కలుగట్టియున్న యాబాణములు ఆకాశమున రావణ
పుత్రు నింద్రజిత్తుం దాఁకి యతని మర్తస్థానంబులు భేదించి నెత్తుటం దడిసి
నవై నేలంబడినవి. 30

ఆట్లు పురుషశ్రేష్ఠులగు సారామలక్ష్మణులు బాణసమూహములచే
నధికముగాఁ బీడింపఁబడుచు నాయొంద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణంబులను
ననేక బాణంబులచే ఖండించివైచిరి. 31

ఆరామలక్ష్మణులు తమ మీఁదికి నేవైపున నుండి తీక్షణులగు బాణం
బులు పడుచున్నవో ఇంద్రజిత్తు కనఁబడకున్నందున నావైపున గనిపెట్టి
యుత్తమములయిన బాణంబులు పరఁగించిరి. 32

శిశుముగా బాణప్రయోగము సేయువాఁడు ఏకకాలమునందుఁ
బెక్కుండ్రు విలుకాండ్రతోఁ బోరువాఁడునగు నాయొంద్రజిత్తు మాయావర
బలంబునం జేసి యొక్కచో నిలువక రథముతోఁగూడ నన్నిదిక్కులకుం
దిరుగుచు రావలక్ష్మణుల బాణంబులకుఁ జిక్కక వారలను దీక్షబాణంబులచే
మిక్కిలియు నొప్పించెను. 33

పరాక్రమవంతులగు సారామలక్ష్మణులు ఆట్లు ఆయొంద్రజిత్తుచే నల్లె
త్రాటిని జెలివఱకు లాగి విడువఁబడిన కాంచనపుంఖంబులగు బాణంబులచే
సెంతయు నొప్పింపఁబడి దేహమంతయు నెత్తురు గాఱుటవలనఁ జక్కఁగాఁ
బూచి యెఱ్ఱనిపూలతో నిండియుండు మోదుగుచెట్లవలె నొప్పుచుండిరి. 34

ఆకాశంబును మేఘంబు లావరించినప్పుడు సూర్యునిస్థానాదులు
ఎవ్వరికిని దెలియరాకుండునట్లు ఆయొంద్రజిత్తుయొక్క స్థానముగాని రూపము
గాని ధనుర్బాణంబులు గాని యితర మేదిగాని అప్పుడు ఎంతమాత్రమును
ఎవ్వరికిని దెలియరాదయ్యె. 35

తేన విధాశ్చ హరయో నిహతా శ్చ గతాసవః,
 బభూవు శ్శతతస్త్ర పతితా ధరణీతలే. 3౬
 లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో భ్రాతరం వాక్య మబ్రవీత్,
 బ్రాహ్మ మస్త్రం ప్రయోక్త్యేమి వధార్థం సర్వరక్షసామ్. 3౭

త మువాచ తతో రామో లక్ష్మణం శుభలక్షణం,

నైకస్య హేతో రక్షాంసి పృథివ్యాం హస్తు మ్హసి. 3౮

అయుధ్యమానం ప్రచ్ఛన్నం ప్రాజ్ఞాలిం శరణాగతమ్,
 పలాయంతం ప్రమత్తం వా న త్వం హస్తు మిహ్హసి. 3౯

అస్మైవ తు వధే యత్నం కరిష్యావో మహాబల!,
 ఆదేహ్యేవో మహావేగా నస్త్రా నాశీవిషోపమాన్. ౪౦

తమేనం మాయినం క్షుద్ర మస్తర్హితరథం బలాత్,
 రాక్షసం నిహనిష్యన్తి దృష్ట్వా వానరయూథపాః. ౪౧

యద్యేష భూమిం విశతే దివం వా
 రసాతలం వాపి నభస్థలం వా,
 ఏవం నిగూఢోఽపి మమాస్త్రదగ్ధ
 పతిష్యతే భూమితలే గతాసుః. ౪౨

ఇత్యేవ ముక్త్వా వచనం మహాత్మా

అప్పుడు ఆయింద్రజిత్తుచే కొట్టబడిహతులయిన వానరులు నృకులయి యాయుధభూమియందు గుంపులుగుంపులుగా బడిరి. 3౬

ఇప్పుడు లక్ష్మణుడు మాత్రము వరమకుపితుడై యన్నను రాముంజూచి “నే నీప్పుడు బ్రహ్మాస్త్రమును బ్రయోగించి సమస్తరాక్షసులను వధించెదను” అని యీమాటం జెప్పెను. 37

అంత రాముడు మంగళకరంబులగు లక్షణంబులతో నొప్పుచున్న యాలక్ష్మణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను

ఒక్కని నిమిత్తమయి నీవు భూమియందలి సమస్తరాక్షసులను వధింపఁగోరుట యెంతమాత్రము యుక్తముకాదు. 3౮

యంధము సేయక యందాసీనుడై యున్నవానిగాని యుద్ధభయంబున డాఁగియున్నవానిగాని భయంబునం జేతులుమోడ్చుకొని యున్నవానిగాని శరణున్నవానిగాని భయంబునం బాటిపోవుచున్న వానిగాని యెచటో యున్నవానిగాని నీ వెంతమాత్రము వధింపరాదు. 39

మహాబలందవగు లక్ష్మణుడా! ఈయింద్రజిత్తుచే వధించుటకుం దగిన ప్రయత్నముగావంతము. కృష్ణసర్పములంబోలిన మహావేగములగు దివ్యాస్త్రములం బ్రయోగింతము. 40

మాయలుచేర్చినవాడు నీచుండును రథసహితంబుగా సంతర్ధానంబునొందియున్నవాఁడునగు నీయింద్రజిత్తును ఎట్లయినను గనిపెట్టి వాసరోత్తములు తమబలంబుపెంపునం బట్టి వధింపఁగలరు. 41

ఈయింద్రజిత్తు భూవివరంబుఁ జూచినను స్వర్గంబునకుఁబోయినను బాతాళంబుఁ బ్రవేశించినను ఆకాశంబునొందినను ఇట్లు ఊర్ధ్వలోకంబులలోఁ గాని యధోలోకంబులలోఁ గాని యేలోకంబుఁ జూచినను నాదివ్యాస్త్రంబులచే దగ్ధుడై మృతుడై తప్పక నేలంబులను. అని రాముడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 42

మహానుభావుండును మహాబుద్ధిమంతుండువగు రఘుశ్రేష్ఠుడయిన

రఘుప్రవీరగి ప్లవగర్షభై ర్వృతః,
వథాయ రాద్రస్య నృశంసకర్తణ
స్తదా మహాత్మా త్వరితం నిరీక్షతే.

౪౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽశీతితమస్సర్గః. ౮౦.

ఏ కా శీ తి త మ స్స ర్గః.

విజ్ఞాయ తు మన స్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః,
సన్నిపృత్యాహవా త్తస్మా త్ప్రవివేశ పురిం తతః.
సోఽనుస్తృత్య వధం తేహం రాక్షసానాం తరస్వినామ్,
క్రోధతామ్రేక్షణ శూరో నిర్జగామ మహాద్యుతిః.

౧

౨

స పశ్యిమేన ద్వారేణ నిర్యయా రాక్షసై ర్వృతః,
ఇన్ద్రజిత్తు మహావీర్యగి పాలస్త్యో దేవకణ్ఠకః.

౩

ఇన్ద్రజిత్తు తతో దృష్ట్వా భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,
రణాయాభ్యుద్యతౌ వీరా మాయాం ప్రాదుష్కరో త్తదా. ౪

ఇన్ద్రజిత్తు రథే స్థాప్య సీతాం మాయామయీం తతః,
బలేన మహతాఽఽచృత్య తస్యా వధ మరోచయత్.
మోహనార్థం తు సర్వేషాం బుద్ధిం కృత్వా స దుర్జితః,
హస్తం సీతాం వ్యవసీతో వానరాభిముఖో యయా.

౫

౬

తం దృష్ట్వా త్వభినిర్యాంతం సగర్భాగి కాననౌకసః,
ఉత్పేతు రభిసంక్రద్ధా శ్శిలాహస్తా యుయుత్సవః.

౭

రాముడు ఇష్టిధంబునంజెప్పి భయంకరండును గ్రూరకర్తుండునగు నాయుండ్ర జిత్తును శీఘ్రముగా వధించుటకై యుపాయంబుమాడుచుండెను. ౪౩

ఇది యెరుబదియవసర్గము.

ఎనుబదియొకటవసర్గము.

మహాత్ముడగు రాముని సంకల్పబలముగి యాయుండ్ర జిత్తు యుద్ధంబు వదలి యచ్చటనుండి లంకాపురంబుఁ బ్రవేశించెను. ౧

శూరుండును మహాతేజుండునగు నాయుండ్ర జిత్తు అంతలాన బలవంతులగు కుంభకర్ణాదిరాక్షసులందఱు రామునిచే వధింపఁబడుటం దలంచుకొని శ్రోధంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబు గదురఁ మరలఁ బురంబు వెలువడి యుద్ధ భూమికి వచ్చెను. ౨

మహాపరాక్రమకాలియు దేవతల హింసించువాడు నగు నాయుండ్ర జిత్తు రాక్షససేనాపరివేష్టితుండై లంకానగరపశ్చిమద్వారంబుననుండి వెలువడి వచ్చెను. ౩

అంత ఇంద్రజిత్తు వీరులగు రామలక్ష్మణులు యుద్ధసన్నద్ధులైయు యుడుటనిజాచితాను నికుంభిలాయాగమునేయుపఱికు వారలు యుద్ధప్రయత్నంబు వదలి దుఃఖిపరవశులయి యుండుటకై యప్పుడు మాయ గావించెను. ౪

అంత ఇంద్రజిత్తు మాయచే సీతా నేమి జేసి గొప్పరాక్షససేన నడుమ రథంబున నామాయాసీతనుంచి యామెను వధింపఁ దలంచెను. ౫

పరమదుర్గాడగు నాయుండ్ర జిత్తు రామాదులనందఱును పంపించి మోహమునొందింపఁదలంచినవాడై యష్టాయాసీతను వానరులయెదుటం జంపఁ గోరి వానరసేనాభిముఖుండై పోయెను. ౬

వానరవీరులు లంకానగరంబుననుండి మఱల నాయుండ్ర జిత్తు వచ్చుటఁ జూచినంతనె పరమక్రుద్ధులయి యుద్ధోత్సాహంబుగదుర కిలలు చేతులఁబూగి

హనూమా న్పురత స్తేషాం జగామ కపికుఙ్కరః,

ప్రగృహ్య సుమహా ఛ్చృజ్ఞం పర్వతస్య దురాసదమ్.

౮

స దదర్శ హతానన్దాం సీతా మిన్ద్రజితో రథే,

ఏకవేణీధరాం దీనా ముపవాసకృశాననామ్.

౯

పరిక్లిష్టైకవసనా మమృజాం రాఘవప్రియామ్,

రజోమలాభ్యా మాలిపై స్సర్వగాత్రై ర్వరస్త్రియమ్.

౧౦

తాం నిరీక్ష్య ముహూర్తం తు మైథిలీత్యధ్యవస్య తు,

బభూవాచిరదృష్టా హి తేన సా జనకాత్మజా.

౧౧

తాం దీనాం మలదిగ్ధాక్షీం రథస్థాం దృశ్య మైథిలీమ్,

బాష్పపర్యాకులముఖో హనూమా న్స్వ్యధితోఽభవత్.

౧౨

అబ్రవీత్తాం తు శోకార్తాం నిరానన్దాం తపస్విసీమ్,

సీతాం రథే స్థితాం దృష్ట్వా రాక్షసేన్ద్రసుతాశ్చితామ్.

౧౩

కిం సమర్థిత మన్యేతి చిన్తయన్ స మహాకపిః,

సహ తైర్వానరశ్రేష్ఠై రభ్యధావత రావణిమ్.

౧౪

తద్వానరబలం దృష్ట్వా రావణిణి క్రోధమూర్ఛితః,

కృత్వా వికోశం నిస్త్రింశం మూర్ధ్ని సీతాం పరామృశత్.

౧౫

యెదుర్కొనిరి.

2

వానరశ్రేష్ఠుండగు హనుమంతుడు భయంకరంబగు గొప్పపర్వతశిఖరంబుగ్రహించి యవ్వానరుల యగ్రభాగంబున నడిచెను.

౮

ఆ హనుమంతుడు ఇంద్రజిత్తు రథంబున ఒక్కటే జడగాఁ గట్టిన తలపిండ్లుకలు గలదై యుపవాసంబులచే గృశించిన ముఖంబుకలదై ఎప్పుడును విడువక ధరించియున్న ఒక్కటే వస్త్రము మలినమయి యొప్పు ఎంతమాత్రము దేహసంస్కారము లేమింజేసి సమస్తావయవంబుల యందునుంజేరియుండు దుష్టు ముఱికియుఁ గలదై యానందంబు చెడి దీనురాలైయున్న రాముని ప్రియురాలి నుత్తమ స్త్రీరత్నమును సీతాదేవిం గాంచెను. ౯, ౧౦

ఆహనుమంతుండు అట్లు కొంతసేపు సీతం జూచి యతఁడు జనకాత్మజయగు నాసీతం జూచి న్వల్పకాలమే యగుటవలన ఈమె సీతాదేవియని నిశ్చయించెను.

౧౧

హనుమంతుండు దీనురాలును మలినమయిన దేహముతోఁ గూడినదియనగు సీత ఇంద్రజిత్తురథంబున నుండుటం జూచి పరమదుఃఖితుండై కన్నీళ్లు విడిచెను.

౧౨

ఆహనుమంతుండు పరమదుఃఖితురాలును అనందహీనయును శోచనీయయునగు నాసీతాదేవి కూరుండగు నింద్రజిత్తుయొక్క వశంబు నొందినదై యతని రథంబున నుండుటఁజూచి ఇట్లు సీతాదేవిం దనరథంబున నుంచి యిచ్చటికిఁ జెచ్చుట కీతని యభిప్రాయమేమిగా నుండునని యాలోచించి యిచ్చటివారల నడిగెను.

౧౩

అంత హనుమంతుండు అవ్వానరవీరులచేఁ బరివేష్టితుండై యింద్రజిత్తుమీదికిం బోయెను.

౧౪

ఇంద్రజిత్తు అట్లు వానరసేన తనమీదికి వచ్చుటం జూచి భయముండై యొరనుండి భిడ్దంబుఁ దీసి దానిచేత నమూయాసీత కిరముం దడవెను.

౧౫

తాం స్త్రియం పశ్యతాం తేషాం తాడయామాస రావణిః,
 క్రోశ స్త్రీం రామరామేతి సూయమా యోజితాం రథే. ౧౬
 గృహీతమూర్ధజాం దృష్ట్వా హనూమాన్ దైన్య మాగతః,
 శోకజం వారి నేత్రాభ్యా ముత్సృజ న్తారుతాత్తజః. ౧౭

తాం దృష్ట్వా చారుసర్వాజ్ఞీం రామస్య మహిషీం ప్రియామ్,
 అబ్రవీ త్పురుషం వాక్యం క్రోధా ద్రక్షో ధిపాత్తజమ్. ౧౮

దురాత్త! న్నాత్తనాశాయ కేశపక్షే పరామృశః,
 బ్రహ్మరీణాం కులే జాతో రాక్షసీం యోని మాశ్రితః. ౧౯

ధిక్త్వాం పాపసమాచారం యస్య తే మతి రీదృశీ,

సృశంసానార్య! దుర్వృత్త! క్షుద్ర! పాపపరాక్రమ!
 అనార్యస్యేదృశం కర్త ఘృణా తే నా స్తి నిఘ్నణా!, ౨౦

చ్యుతా గృహాచ్చ రాజ్యాచ్చ రామహస్తాచ్చ మైథిలీ.
 కిం తవైషాఽపరాధా హి యదేనాం హన్తు మిచ్ఛసి, ౨౧

సీతాం చ మాణ్వా న చిరం జీవిష్యసి కథంచన.
 పథార్హాగి కర్తృణానేన మమ హస్తగతో హ్యసి, ౨౨

ఇంద్రజిత్తు మాయచే రథంబునందు నిర్మితయయి రామారామా యని విలపించుచున్న సీతను ఆ వానరులందఱు చూచుచుండగా జెబ్బలు గొట్టిను-
వాయుకుమారుడగు హనుమంతుడు ఇంద్రజిత్తు సీతాదేవి తల వెండ్రుకలం బట్టుటను జూచి దుఃఖితుండై కన్నులకుండి యశ్రుజలంబులను విడిచెను. ౧౭

హనుమంతుడు అట్లు సర్వాంగసుందరియు రాముని ప్రియభార్యయు నగు సీతాదేవి యింద్రజిత్తు చేతిలోనం జిక్కి యవస్థపడుచుండుటం జూచి శ్రుద్ధుండై రాక్షసేశ్వరపుత్రుడగు నింద్రజిత్తుం జూచి పరుషంబుగా విట్టిని చెప్పెను. ౧౮

దురాత్ముడా! నీవు బ్రహ్మర్షికులఁబునఁ బుట్టినవాడయ్యై రాక్షస యోనికి సంబంధించినవాడవు. కావున దీనివలన ఆత్మనాశంబు గలుగునని తెలియక మహాబలి ప్రతాపిమణియగు సీతాదేవి తలవెండ్రుకలం బట్టినావు. దీనం దప్పక నీవు నశింపఁగలవు. ౧౯

నీ కిట్టి పాపిష్ఠ మయిన దురాచారమునందు బుద్ధి గలిగినది. కావున ఛీ! నీవు దహింపఁబడుదువు గాక.

కూరుడా! దుష్టుడా! దురాచారుడా! నీచుడా! పరాక్రమ గర్వంబునఁ బాపము సేయువాడా! నీ విప్పుడు చేసినకార్యము కేవలము దుర్మార్గుడు చేయవలసిన కార్యమే కాని వేఱుకాదు. నిర్దయుడా! ఇట్టి నిందితకార్యము చేయునప్పుడు నీకు సిగ్గున లేదు గదా! ౨౦

గృహంబువదలి రాజ్యభీష్టయయి రక్షకుండగు రామునిం బాసి యున్న సీతాదేవిని వధింపఁగోరుచున్నావే! ఈమె నీవిషయమయి యేవిధముగా నేమి యవరాధంబు చేయఁగలిగి చేసినది? ౨౧

సీతను వధింతువేని నీవెంత సమర్థుండవైనను ఇంక బహుకాలము జీవింపఁజాలవు. నీవిట్టి సీతావధరూపమయిన మహాబకారంబు గావింతువే వధార్థుండవై నాచేతం జిక్కినావే ఇంక బ్రతికిపోవు టెక్కడ? ౨౨

యే చ స్త్రీఘాతినాం లోకా లోకవధ్యేషు కుత్సితాః. ౨౩
ఇహ జీవిత ముత్సృజ్య ప్రేత్య తా న్ప్రీతిపస్యసే,

ఇతి బ్రువాణో హనుమాన్ సాయుధై ర్హరిభి ర్వృతః. ౨౪
అభ్యథావత సంక్రుద్ధో రాక్షసేష్టః సుతం ప్రతి,

ఆపతంత్రం మహావీర్యం తదనీకం వనోకసామ్. ౨౫
రక్షసాం భీమవేగానా మనీకం తు న్యవారగుత్,

స తాం బాణసహస్రేణ విక్షోభ్య హరివాహినీమ్. ౨౬
హరిశ్రేష్ఠం హనుమంత మిన్ద్రజి త్ప్రీత్యువాచ హ,

సుగ్రీవస్త్వం చ రామశ్చ యన్నిమిత్త మిహాగతాః. ౨౭
తాం హనిష్యామి వై దేహీ మద్యైవ తవ పశ్యతః,

ఇమాం హత్వా తతో రామం లక్ష్మణం త్వాం చ వానర! ౨౮
సుగ్రీవం చ వధిష్యామి తం చానార్యం విభీషణమ్,

స హస్తవ్యాగస్త్రియ శ్చేతి యద్భ్రీషీషి ప్లవజ్జమ! ౨౯
పీడాకర మమిత్రాణాం యత్సౌ త్కర్తవ్య మేవ తత్,

ఎవ్వడేని లోకమునందుఁ దనకు శత్రువైనవానికి మాత్రమే పథ్యుండై యుండును. నీవట్లు కావు. పరమ దుర్మార్గుడవు లోకనిందితములైన కార్యములు చేయుటచేత లోకమున కంతయు ననుకూలము గల్గించుచున్నావు. కావున లోకంబున కంతయు పథ్యుండవగుచున్నావు. నీ విప్పుడు ఈ లోకంబునందు జీవితంబు వదలి యాతనాశరీరంబు నొంది ఈ చతుర్దశభువనంబులయందును స్త్రీహత్య చేసినవారలు వికుచ్చితలోకంబులం జేందురు. ఆలోకంబులం బొందగలవు అని హనుమంతుండు ఇంద్రజిత్తునకుఁ జెప్పెను.

౨౩

హనుమంతుండు ఇద్విధంబునఁ బరుషవచనంబులు వలకుచు నాయుధంబులు ధరించి యుద్ధసన్నద్ధులయిన వానరులతోడం గూడ క్రద్ధుండై ఇంద్రజిత్తుమీదికిఁ బోయెను.

౨౪

భయంకరమయిన పరాక్రమముగల రాక్షససేనయు అట్లు వచ్చుచున్న మహాపరాక్రమశాలి హనుమంతుని వానరసేనను ఆడ్డగించి యుద్ధము గావించెను.

౨౫

ఆ ఇంద్రజిత్తు వేయిబాణంబులు ప్రయోగించి యవ్వారసేన నంతయుఁ జీకాకు నొందించి వానరోతముండగు హనుమంతుం బొలియిట్లని బదులు చెప్పెను.

౨౬

ఎవ్వతె నిమిత్తముగా నీవును సుగ్రీవుండును రాముండును ఈ లంకకు వచ్చినారలో ఆసీత నిప్పుడు నీవు కట్టెదుటం జూచుచుండగానే చంపి వేసెదను.

౨౭

వానరుడా ! మొదట నిప్పుడు ఈ సీతం బొలియిట్లు రాముని లక్షజుని నిన్నును సుగ్రీవుని దుర్మార్గుడయిన యావిభీషణుని పథించి వుచ్చెదను.

౨౮

వానరుడా ! మఱియు నీవు క్రీలను పథింపరాదని చెప్పినావే ఆవిషయమయి చెప్పెద వినుము. శత్రువుల కేది బాధకరమో అదంతయు నవశ్యము.

తమేవ ముక్త్వా రుదతీం సీతాం మాయామయీం తదా. 30

శితథారేణ ఖడ్గేన నిజభూనేన్ద్రజి త్వయమ్,

యజ్ఞోపవీతమార్గేణ భిన్నా తేన తపస్విని. 31

సా పృథివ్యాం పృథుశ్రోణీ పసాత ప్రియదర్శనా,

తా మిన్ద్రజి త్వయం హత్వా హసూమన్త మువాచ హ. 32

మయా రామస్య పశ్యేమాం కోపేన చ నిషూచితామ్,

ఏషా విశస్థా వై దేహీ విఫలో వగ పరిశ్రమః. 33

తతః ఖడ్గేన మహతా హత్వా తామిన్ద్రజి త్వయమ్,

హృష్ట స్స రథ మాస్థాయ విననాద మహాస్వనమ్. 34

వానరా శ్శుశ్రువు శృబ్ద మదూరే ప్రత్యవస్థితాః,

వ్యాచితాస్యస్య నదత స్తద్గుం సంశ్రితస్య చ. 35

తథా తు సీతాం వినిహత్య దుర్మతిగ

ప్రహృష్టచేతా స్స బభూవ రావణిః,

తం హృష్టరూపం సముదీక్ష్య వానరా

విషణ్ణరూపా స్సహసా ప్రదుర్దువుః. 36

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకాశీతమస్సర్గః.

చేయఁదగినదేకాని జేయుకాదు. సీతను వధించుటయు శత్రువులకుఁ బీడాకర మగుటంజేసి కర్తవ్యమే. అని యింద్రజిత్తు హనుమంతునకుఁ జెప్పెను. ౨౯

ఇంద్రజిత్తు హనుమంతున కవ్విధంబునం జెప్పి యప్పుడు మాయా నిర్మితయయిన రోదనంబునేయంచున్న సీతను దీక్షింబగు ఖడ్గంబుచేతం దన చేతులార నఱుకెను. 30

సుందరములయిన పెద్దపిఱుందులంగలదియఁ జూపరులకుఁ బ్రియ బొసంగునదియు శోచనీయమునగు నాసీత యాయంద్రజిత్తు ఖడ్గంబువ్రేటునకు యజ్ఞోపవీతంబు ధరించు విధంబున ఖండింపఁబడినదై నేనంబడెను. 31

అట్లు ఇంద్రజిత్తు ఆమ్మా యాసీతం దనచేతులార వధించి హనుమంతుం జూచి యిట్లని పలికెను. 32

నేను గోపంబున మీరాముని ప్రియభార్యయయిన సీతను వధించి వేసి నాను జాడుము. ఈసీతయేమో వధింపఁబడినది ఇంక మీప్రయాసమంతయు వ్యర్థము. అని యింద్రజిత్తు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 33

ఆ యింద్రజిత్తు అట్లు తనచేతులార గొప్పఖడ్గంబున సీతం దెగనఱికి సఁతుష్టుండై రథముననుండియే మహాధ్వని గలుగునట్లు వికృతంబుగా సింహ నాదంబు గావించెను. 34

అప్పుడు సమీపంబున యుద్ధంబునకై నిలిచియున్న వానరు లందఱు ఇంద్రజిత్తు చొరరాని యారాక్షససేనామధ్యంబుననుండి వికృతంబుగా నోరు జెఱచి యఱువఁగా నాధ్వనిని వినిరి. 35

దురాత్ముండగు నారావణపుత్రుం డింద్రజిత్తు అట్లు మాయాసీతను వధించి పరమసంతోషంబు నొందెను. వానరు లంతఱు ఆవ్విధంబున మిక్కిలియు సఁతుష్టుండై యున్న యయ్యింద్రజిత్తుం జూచి పరమదుఃఖతులయి యేమియుం దోచక పాటిపోవ నారంభించిరి. 36

ఇది యెనుబదియొకటవ సర్గము.

ద్వ్య శీ తి త మ స్స ర్గః.

శ్రుత్వా తు భీమనిర్వాహం శక్రాశనిసమస్వనమ్,
వీక్షమాణా దిశ స్సర్వా దుద్రుపు ర్వానరర్షభాః.

౧

తానువాచ తత స్సర్వాన్ హనూమా న్దారుతాత్తజః,
విషణ్ణవదనాన్ దీనాం ప్రస్తాన్విద్రవతగి పృథక్.

౨

కస్తా ద్విషణ్ణవదనా విద్రవధ్వే ప్లవజ్గమాః,
తస్య క్తయుద్ధసముత్సాహో శూరత్వం క్వసు వో గతమ్.
పృష్ఠతోఽనువ్రజధ్వం మా మగ్రతో యాన్త మాహవే,
శూరై రభిజనోపేతై రయుక్తం హి నివర్తితుమ్.

3

౪

ఏవ ముక్తా స్సుసంహృష్టా వాయుపుత్రేణ వానరాః,
శైలశృణ్గాణ్యగాం శైవ జగృహు ర్హృష్టమానసాః.

౫

అభివేతు శ్చ గర్జన్తో రాక్షసాన్వానరర్షభాః,
పరివార్య హనూమన్త మన్వయుశ్చ మహాహవే.
స తై ర్వానరముఖ్యై శ్చ హనూమాన్ సర్వతో వృతః,
హుతాశన ఇవార్చిష్టా నదహ చ్ఛత్రువాహినీమ్.

౬

౭

స రాక్షసానాం కదనం చకార సుమహాకపిః,
వృతో వానరనై న్యేన కాలాన్తకయమోపమః.

౮

స తు కోపేన చావిష్టః శోకేన చ మహాకపిః,

ఎనుబదిరెండవసర్గము.

వానరోత్తములు వశ్రాయధధ్వనితో సమానమయిన మహాభయంకర
మగు నాయొంద్రజిత్తు సీంహనాదధ్వని విని భయంబున దిక్కులు జూచుచు
బాటిపోయిరి.

అంత వాయుకుమారుండగు హనుమంతుడు అట్లు భయపడి దుఃఖంబు
మొగంబునం దోఁచ దీచులయి నొకరికొకరి సంబంధము లేక పాటిరోవుచున్న
యవ్వానపీరులం జూచి యిట్లనియె.

వానరపీరులారా! ఇట్లు దుఃఖంబునొంది యుద్ధోత్సాహంబు వదలి
పాటిపోయెదరేల? మీశార్యచుంతయు నివ్వు డెచటికిఁ బోయినది? 3

నేను యుద్ధంబున ముందు నడచెదను. నన్ను వెంటఁబడి రండు. ఇది
వజ్రకు బెత్తు యుద్ధంబుల జయంబు గొని పొగడ్తగన్న శూరులు యుద్ధంబు
నుండి మరలుట యొత్తమాత్రము యుక్తము గాదు. అని హనుమంతుడు
వానరులకుఁ జెప్పెను.

అవ్వానరులు వాయుకుమారుండగు హనుమంతుని వచనంబునిని సంతో
షంబునొంది మేనం బులకలు వొడమఁ బర్వతశిఖరంబులను పృక్షంబులను
జేకొని యుద్ధసన్నద్ధులయిరి.

అంత నావానరపీరులు గర్జించుచు రాక్షసులమీదికిం బోయిరి.
యుద్ధంబునందు హనుమంతు నందఱుఁ బరివేష్టించి వెంటఁబడి నడచిరి.

ఆ హనుమంతుడు అన్ని ప్రక్కలను అగ్నిజ్వాలలతో సమానులయిన
యావానరపీరులచేఁ బరిపృతుండై జ్వాలలతోఁగూడిన యగ్నిహోత్రునిభంగి
శత్రునైన్యంబులొ దహించెను.

ప్రళయకాలమునందుఁ బ్రసవమునంతయు నశింపఁజేయునట్టి యము
నింబోలిన యష్టహావానరపీరుండు హనుమంతుడు వానరసేనతోఁ గూడిన
వాండై రాక్షసులతో మహాయుద్ధంబు గాంచెను.

వానరపీరుండగు సాహనుమంతుడు ఒకవైపు దుఃఖంబుచేతను బరి

హనూమా న్రావణిరథే పాతయ స్తహతీం శిలామ్. ౯
తామాపత స్తీం దృష్ట్వాప రథ స్సారథినా తదా,
విధేయాశ్వసమాయుక్త స్సుదూర మపవాహితః. ౧౦

త మిన్ద్రజిత మప్రాప్య రథస్థం సహసారథిమ్,
వివేశ ధరణీం భిత్త్వా సా శిలా వ్యర్థ ముద్యతా. ౧౧

పాతితాయాం శిలాయాం తు రక్షసాం వ్యథితా చమూః,
నిపతన్త్యా చ శిలయా రాక్షసా మథితా భృశమ్. ౧౨

తమభ్యధావన్ శతశో నద స్తగి కాననోకసః,

తే ద్రుమాం శ్చ మహావీర్యా గిరిశృక్లాణి చోద్యతాః. ౧౩

క్షిప్ త్తీన్ద్రజిత స్సృజ్యే వానరా భీమవిక్రమాః,
వృక్షశైలమహావర్షం విసృజన్తగి ప్లవజ్లమాః. ౧౪

శత్రూణాం కదసం చక్రు ర్మేదుశ్చ వివిధే స్స్వినైః,
వానరై స్తై ర్మహావీర్యై ర్ఘోరరూపా నిశాచరాః. ౧౫

వీర్యాదభిహతా వృక్షై ర్వ్యవేష్టన్త రణాజరే,

స్వనైస్య మభివీర్యైశ్చ వానరార్ధిత మిన్ద్రజిత్. ౧౬

ప్రగృహీతాయుధగి క్రుద్ధగి పరానభిముఖో యయా,

స శరౌఘా నవసృజన్ స్వనై న్యేనాభిసంవృతః. ౧౭

జఘాన కపిశార్దులాన్ సుబహూ న్ద్విప్రవిక్రమః,

తపించుచు నాయొంద్రజిత్తురథంబుమీఁద మహాశిల నొక్కటిం బడవైచెను.

అప్పుడు సారథి భయంకరాకారంబుగా వచ్చుచున్న యమ్మహాశిలం జూడఁగానే సుశిక్షితములయు స్వాధీనములయిన గజములు పూన్చియుండుట వలన సారథిమును దక్షణమే బహుదూరము తప్పఁదోలుకొని పోయెను. ౧౦

అమ్మహాశిల రిథిస్థితుడగు నింద్రజిత్తువైగాని యతని సారథివైగాని బడకపోవుటవలన వ్యర్థముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినదై భూమిని భేదించి పాతాళంబు నొందెను. ౧౧

హనుమంతుఁ డాశిలను బ్రయోగింపఁగానే రాక్షససేనయంతయు భయంబు నొందినది. అంత నాశిలపడుటచే రాక్షసులు వెక్కిరింపు మిక్కిలియు వలిగి చూతులైరి. ౧౨

వానరవీరులు గర్జనంబు నేయుచు గుంపులు గుంపులుగా నాయొంద్రజిత్తుమీఁదికిఁ దఱిమిరి.

మహాబలశాలులను మహాపరాక్రమశాలులనగు నావానరులు యుద్ధంబున నింద్రజిత్తుపై వృక్షంబులను బర్వతశిఖరంబులను బ్రయోగించిరి. ౧౩

అప్పుడు వానరవీరులు వృక్షంబులను బర్వతంబులను శత్రువులపై పర్చించుచు నానావిధస్వరంబుగా గర్జించుచు రాక్షసులతో యుద్ధము చేసిరి.

మహా పరాక్రమశాలులయిన యావానరవీరులు తమబలంబు కొలంది వృక్షంబులచేఁ గొట్టుటవలన భయంకరాకారులగు రాక్షసులు యుద్ధభూమిం బడి దేహంబు దెలియక పొరలిరి. ౧౪

అంత నింద్రజిత్తు తన నైస్యమంశయు వానరులచేఁ బీడింపఁబడి యుండుటం జూచి కషితుండై ధనుర్ధరుండై వానరాభిముఖంబుగా నడచెను. ౧౫

ఇదివఱకుఁ బెక్కిమార్లు శత్రువులకుఁ దనపరాక్రమంబుఁ జూపి యోడించియున్న యయ్యొంద్రజిత్తు తననైస్యంబులు తోడ్పడి బాణసమూహంబులు పరగించి వానరోత్తములం పెక్కింద్రను వధించెను. ౧౬

శూలై రశనిభిగ ఖడ్గైః పట్టసైగి కూటముద్గరైః.

౧౮

తే చాప్యనుచరా స్తస్య వానరా వ్యఘ్న రోజసా,

సస్కున్ధవిటవై సాన్తిలై శ్శిలాభి శ్చ మహాబలః.

౧౯

హనుమా న్కదనం చక్రే రక్షసాం భీమకర్తణామ్,

స నివార్య పరానీక మబ్రవీత్తా న్వనౌకసః.

౨౦

హనుమాన్ సన్నివర్తధ్వం న న సాన్సధ్య మిదం బలమ్,

త్యక్త్వా ప్రాణా నివేష్టన్తో రామప్రియచిక్షీర్షవః.

౨౧

యన్నిమిత్తం హి యుధ్యామో హతా నా జనకాత్తజా,

ఇమ మర్థం హి విజ్ఞాప్య రామం సుగ్రీవమేవచ.

౨౨

తా యత్ప్రతివిధాన్యేతే తత్కరిష్యామహే వయమ్,

ఇత్యుక్త్వా వానరశ్రేష్ఠో వారయన్ సర్వవానరాన్.

౨౩

శనై శ్శనై రసంత్రస్త స్సబల స్సన్యవర్తత,

తతగి ప్రేక్ష్య హనుమంతం వ్రజంతం యత్ర రాఘవః.

౨౪

స హోతుకామో దుష్టాత్తా గతశ్చైత్యనికుమ్భిళామ్,

నికుమ్భిళామధిష్ఠాయ పావకం జుహువేన్ద్రజిత్.

౨౫

అయింద్రజిత్తు వెంబశీయున్న రాక్షసులును వానరపీరులను శూలంబుల చేతను పిడుగులచేతను (పిడుగులు పడునప్పుడు ఉపాయముచేత వానివారిని సంగ్రహించి యాయుధములు గావించుకొందురు) ఖడ్గంబులచేతను పట్ట సంబులను బాణంబులను ముద్గరంబులను దనుబలంబు కొలదిని బ్రహ్మించి వధించిరి.

౧౮

మహాబలుడగు హనుమంతుడు బోకెలతోను కాఖలతోను కూపిన పృక్షంబులను గొప్పశిలలను ఆయుధంబులుగా గొని భయంకరపరాక్రములగు రాక్షసులతో యుద్ధము గావించెను.

౧౯

అహనుమంతుడు అట్లు పరాక్రమాలున శత్రునైవ్యములం బాఱఁ జొలి యావానరులంజూచి యిట్లనియె. మనకు సాధింపఁదగినది యీనైవ్యము కాదు. సీతను సాధించుటకు వచ్చినామే కాని యీరాక్షసులను సాధించుటకు రాలేదు. కావున మరలిరండు.

౨౦

మనకుందఱము రాముని స్త్రీయుంబు సేయఁగోరి యెవ్వతెనిమిత్తమయి ప్రాణంబులపై నాశలేక నేలం బడినను నిలువక యుద్ధము సేయుచున్నామో అట్టి జనకమహారాజు కూతురు సీతాదేవి వధింపఁబడినది.

౨౧

ఇంద్రజిత్తు సీతను వధించినాఁడను నీవృత్తాంతమును రామునకును శుగ్రీవునకును చెలిపి వారలు దీనికేమి బదులు గావించురో మనమును దానిచే చేయుదము. ఇదే యుక్తమని హనుమంతుఁడు వానరులకుఁ జెప్పెను.

౨౨

వానరోత్తముడగు హనుమంతుడు ఇవ్విధంబున వానరులకుఁజెప్పి సమస్తవానరులను యుద్ధంబునుండి మరలించి శత్రువున కెంతమాత్రము భయపడనివాఁడు కావున మెల్ల మెల్లగా సేనాసమేతుండై మరలి పోయెను.

౨౩

అంత దురాత్ముడగు నాయింద్రజిత్తు హనుమంతుడు రాముని యొద్దకుఁ బోవుటఁజూచి తానును వఱోమము గావించుటకై చైత్రమునందున్న చికుంభిలయను దేవతాయతనమునకుఁ పోయెను.

౨౪

ఇంద్రజిత్తు నికుంభిలంజేరి అగ్నిహోత్రమునందు యథావిధి వఱోమము గావించెను.

౨౫

యజ్ఞభూమ్యాం తు విధివ త్పావక స్తేన రక్షసా,
హూయమానసి ప్రజజ్వాల మాంసశోణితభు క్తదా. ౨౬

సోఽర్చిగిషిద్ధో దదృశే హోమశోణితతర్పితః,
సన్ధ్యాగత ఇవాదిత్య సుతీవ్రోఽగ్నిస్సముత్థితః. ౨౭

అథేన్నజిద్రాక్షసభూతయే తు
జుహోవ హవ్యం విధినా విధానవిత్,
దృష్ట్వా వ్యతిష్ఠంత చ రాక్షసాస్తే
మహాసమూహేషు నయానయజ్ఞాః. ౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వ్యశీతితమస్సర్గః.

త్ర్య శీ తి త మ స్స ర్గః.

రాఘవశ్చాపి విపులం తం రాక్షసవనోకసామ్,
శ్రుత్వా సజ్జామనిర్ఘోషం జామృవంత మువాచ హ. ౧

సౌమ్య నూనం హనుమతా క్రియతే కర్తదుష్కరమ్,
శూరయతే హి యథా భీమ స్సుమహా నాయుధస్వనః. ౨

తద్గచ్ఛ కురు సాహాయ్యం స్వబలేనాభిసంవృతః,
క్షీప్ర మృక్షవతే! తస్య కపిశ్రేష్ఠస్య యుధ్యతః. ౩

అప్పుడు యాగభూమియందు ఇంద్రజిత్తు అగ్నిహోత్రమున
యథావిధి మాంసమును శెత్తురును హోమము సేయుటయు నయ్యగ్ని
హోత్రము, హుతములయిన మాంసకోణితంబుల నారగించి యెంకయుం
బ్రజ్వలించెను. ౨౬

కోణితహోమముచే దర్శితమయిన యయ్యగ్నిహోత్రము మిక్కి
లియుఁ దీక్ష్ణమయి ప్రజ్వలించుచు క్వాలలచే గప్పబడి యుండుటవలన
సంధ్యాకాలమునందలి సూర్యునిభంగిఁ జూడనొప్పెను. ౨౭

అంత కాస్త్రోక్తవిధిం జక్కఁగాఁ దెలిసిన యయ్యింద్రజిత్తు రాక్షసు
లకు జయంబు గలుగుటకై యథావిధిగా హవిస్సు నగ్నిహోత్రమున హోమము
చేసెను. అప్పుడు అచ్చటనున్న రాక్షససమూహములయందు విధినిషేధములు
చక్కఁగా నెఱింగిన పండితులయిన రాక్షసులు ఆహోమకర్తమున విధిలోపము
గలుగకుండునట్లు చూచుచుండిరి. ౨౮

ఇది యెనుబదిరెండవసర్గము.

ఎనుబదిమూడవసర్గము.

రాముఁడు రాక్షసులును వానరులును గావించు యుద్ధమునం బుట్టిన
మహాధ్వనినివిని యప్పుడు సమీపంబునఁ గాచియున్న జాంబవంతుఁడాచి
యిట్లనియె. ౧

సౌమ్యుడవగు జాంబవంతుడా! హనుమంతుఁ డిప్పుడు అసాధ్య
మయిన యుద్ధముచేయుచున్నట్లున్నది. ఇదినిశ్చయము ఎందువలన ననఁగా
అటువైపుననుండి భయంకరమయిన యాయుధములమహాధ్వని చేవులు బ్రద్ద
లగునట్లు వినవచ్చుచున్నది. ౨

జాంబవంతుడా! కావున నీవు సేనాసమేతుండవై యచటికి క్షుం
బుగా నరిగి యొక్కడె యుద్ధము సేయుదున్న వానరోత్తమునికి హనుమంతు
నకు సాహాయ్యము గావింపుము. అని రాముఁడు జాంబవంతునితోఁ
డెప్పెను. ౩

ఋక్షరాజస్తథోక్తస్തു స్వేనానీకేన సంవృతః,
 ఆగచ్ఛత్పశ్చిమద్వారం హనూమాన్యత్ర వానరః. ౪
 అథాయాస్తం హనూమస్తం దదర్శర్షష్ట్ర పతిగః పథి,
 వానరైగ కృతసక్తామై శ్వప్సద్భిరభిసంవృతమ్. ౫

దృష్ట్వా పథి హనూమాం శ్చ తదృక్షబల ముద్యతమ్,
 నీలమేఘనిభం భీమం సన్నివార్య న్యవర్తత. ౬

స తేన హరినై న్యేన సన్నికర్షం మహాయశాః,
 శీఘ్రమాగమ్య రామాయ దుగ్ధితో వాక్య మబ్రవీత్. ౭

సమరే యుద్ధమానానా మస్తాకం ప్రేక్షతాం పురః,
 జఘాన రుదతీం సీతా మింద్రిజి ద్రావణాత్తజః. ౮

ఉద్భ్రాంతచిత్తస్తాం దృష్ట్వా విపణ్ణోఽహ మర్హిష్టమ!,
 తదహం భవతో వృత్తం విజ్ఞాపయితు మాగతః. ౯

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవ శ్శోకమూర్ఛితః,
 నిపపాత తదా భూమా చిన్నమూః ఇవ ద్రుమః. ౧౦
 తం భూమా దేవసంకాశం పతితం ప్రేక్ష్య రాఘవమ్,
 అభివేతు స్సముత్పత్య సర్వతగి కపిసత్తమాః. ౧౧
 అసింహున్ సలిలై శ్చైవనం పద్మోత్పలసుగన్ధిభిః,
 ప్రదహన్త మనాసాద్యం సహసాఽగ్నిమివోచ్ఛిఖమ్. ౧౨

భల్లూకరాజు జాంబవంతుడు రాము నాజ్ఞను విని తన నైస్యముతోఁ గూడ హనుమంతుడున్న పశ్చిమద్వారంబునకుఁ బోయెను. ౪

అంత యుద్ధంబు చేసి యలసి నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్న వానరులచేఁ బరిపేష్టితుండై పచ్చుచున్న హనుమంతుని జాంబవంతుడు మార్గంబునఁ జూచెను. ౫

హనుమంతుడును నీల మేఘసమానంబును భకాంకరాకారంబునగు భల్లూక నైస్యము నన్నద్ధమయి పచ్చుటను మార్గంబునం జూచి యాభల్లూక నైస్యంబునకును వెనుకకు రావలసినదని చెప్పి తాను రామునొద్దకు శీఘ్రంబుగా పోయెను. ౬

మహాయత్నుడగు హనుమంతుడు వానరసేనానమేతుండై శీఘ్రంబున రాము సమీపంబునకుఁ బోయి రామునిం జూచి దుఃఖితుడై యీ మాటలం జెప్పెను. ౭

యుద్ధంబున మేము పోరుచు ముందటనుండి చూచుచుండఁగిన సేనావళిమారుండగు నిద్రజిత్తు రోదనంబు సేయుచున్న సీతాదేవిని జంపి వేసెను. ౮

శత్రువుల నణగఁ ద్రొక్కఁ జాలినట్టి రాముడా! నే నట్లు సీతాదేవి పధింపఁబడుటం జూచి భీషమునొంది మిక్కిలియు దుఃఖితుడనైతిని గావున నాకేమి గావించుటకు దోచకున్నది ఆ వృత్తాంతమును నీకుఁ జెప్పుటకై యిచటికి వచ్చినాను. ఆని హనుమంతుడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౯

రాముడు హనుమంతుని మాటను విని పరమదుఃఖితుడై కేరు తెగ నణకఁగా వృక్షంబు నేలంగూలునట్లు తటాలున భూమవయిం బడెను. ౧౦

అట్లు దేవసమానుండగు రాముడు నేలఁబడుటఁజూచి వానరోక్తము లండఱు అయ్యైస్థలంబులనుండి యచటికిఁ బరుగెత్తి వచ్చిరి. ౧౧

ఆవ్యాసరవీరులు మండుచున్న యగ్నిహోత్రము వలె భూమింపడిన వాడయ్యెను దేజస్సుచే నెవ్వరికేని సమీపించుట కలవిగాక యితరుల దహిం

తం లక్ష్మణోఽథ బాహుభ్యాం పరిష్యజ్య సుదుగ్ధితః,
ఉవాచ రామ మస్వస్థం వాక్యం హేత్వర్థసంహితమ్. ౧౩

శుభే వర్తనీ తిష్ఠన్తం త్వా మార్య విజితేంద్రియమ్,
అనర్థభ్యో న శక్నోతి త్రాతుం ధర్మో నిరర్థకః. ౧౪

భూతానాం స్థావరాణాం చ జ్ఞమానాం చ దర్శనమ్,
యథాఽస్తి న తథా ధర్మ స్థేన నా స్తీతి మే మతిః. ౧౫

యచైవ స్థావరం వ్యక్తం జ్ఞమం చ తథావిధమ్,
నాయ మర్థస్తథా యుక్త స్త్వద్విధో న వివద్యతే. ౧౬

చురట్లున్న యారాముని మూర్ఖబేణుటకై కమలాబులు గలువగలు గలిసి యొండుటజేసి సువాసనతో నొప్పుచున్న జలంబులు చల్లి తడిపిరి. ౧౨

అంత లక్షణండు అట్లు మిక్కిలియు శోకాక్రాంతుడై అన్వస్థుడై పడియున్న రాముని బాహువులఁ గ్రుచ్చి కవుఁగిలిండుకొనికొని, ఆధార్మికుండగు రావణునకు సుఖమే గలుగుటయు ధర్మిష్ఠుండగు రామునకు వ్యసనంబులు గలుగుచునే యొండుటయు అంతం బోక రామునకు నీతాపధరూపం బయిన మహానర్థంబును సంభవించుటయు ఈ కారణంబులవలన శోపదుఃఖపరవశుడై ధర్మము అప్రామాణికము హేతుయుక్తమగు కేవలబలమే యాశ్రమణీయమని తలఁచి యుక్తియుక్తమయిన యీమాటం జెప్పెను. ౧౩

పూజ్యుడవగు రాముడా! నీవు పితృవచనపరిపాలనానిరూపయైన ధర్మమార్దమునందు దృఢంబుగా నిలిచి హస్తగతమయిన రాజ్యమును బోగొట్టిన కైకేయాదశరథులయందును ఎంతమాత్రమును మనస్సునం గలుషబుద్ధిలేకుండుటవలన జితేంద్రియుడవై యున్నను నిన్ను ధర్మము నీవ్యసనంబులు నశింపజేసి రక్షింపఁజాలకున్నది. కావున ఈ ధర్మము నిష్ప్రయోజనము. అభ్యుదయఫలమువలనం గదా ధర్మమున్నదని యనుమానింపవలెను. అట్టి ఫలము దానివలనఁ గలుగకయే యొండుటవలన ప్రమాణము లేకుండుటం జేసి ధర్మము శశవిషాదాదులుంబోలె ననత్యము. అట్లు అనత్యమయినది నిన్నెట్లు రక్షించును? ౧౪

ధర్మముగాని యధర్మముగాని కుండేటి కొమ్ము వంటిదని చెప్పినాను గదా! ఇక ధర్మముగాని యధర్మముగాని కలదని చెప్పువారలు అదియున్న వసుటకుఁ బ్రమాణమేమి చెప్పగలరు? ప్రత్యక్షమా? అనుమానమా? ప్రత్యక్షమేమో కాదు. చరాచరరూపముబయిన భూతములు ఎట్లు ప్రత్యక్షముగా మన కతపడుచున్నవో అట్లు ధర్మాధర్మములు ప్రత్యక్షముగా నగవడుట లేదు. కావున ధర్మముగాని యధర్మముగాని లేనేలేదని నా నిశ్చయము. ౧౫

స్థావరపదార్థము ఎట్లు ప్రత్యక్షముగా మనకు అగ్రపడుచున్నదో అట్లే జంగమపదార్థముగూడ ప్రత్యక్షముగా నగవడుచున్నది. కావున ఉన్నదని

యద్యధర్తో భవే ద్భూతో రావణో నరకం ప్రజేత్,
భవాంశ్చ ధర్మయుక్తో వై నైవం వ్యసన మాఘ్నయాత్. ౧౬

తస్య చ వ్యసనాభావా ద్వ్యసనం చ గతే త్వయి,
ధర్తో భవత్యధర్తశ్చ పరస్పరవిరోధినా.

౧౮

యొప్పబడుచున్నది. ఈ ధర్మము అట్లు ప్రత్యక్షము కానందున ఉన్నదని చెప్పదగినది కాదు. అట్లు ధర్మమున్నట్లయితే నీయట్టి ధర్మాత్మనకు ఆపద గలుకయే యుండవలెను. అట్లు గాకపోవుటవలన లేదనియే చెప్పవలెను. ౧౬

ఇంక అనుమానమువలన సుధర్మముగాని యధర్మముగాని సిద్ధింపజాలదని చెప్పబడుచున్నది. అధర్మముండుట సత్యమయితే రావణుండు నరకము బొందవలెను. ధర్మముండుట సత్యమయితే ధార్మికుండవగు నీ ప్రకారమున వ్యసనముఁ బొందికుండవలెను; అనిష్టఫలము గల్గించుటవలనఁ బరస్త్రీహరణాదు లధర్మమనియు ఇష్టఫలము గల్గించుటవలనఁ బితృవాక్యపరిపాలనాదులు ఇష్టఫలము గల్గింపలేదు; సాధ్యమయిన ధర్మముగల నీయందు హేతుపయిన అనిష్టఫలమును లేకుండుటం జేసి హేతువు స్వరూపా సిద్ధమగుటవలన అనుమానమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు కాబట్టి అనుమానమువలన నైనను ధర్మాధర్మములు సిద్ధించుటలేదు. ౧౭

అధర్మయుక్తుండగు నారావణునకు ఎంతమాత్రము వ్యసనములేక సుఖముగానే యుండుటవలనను ధర్మయుక్తుండవగు నీకు వ్యసనమే గలుగుట వలనను ధర్మముగాని యధర్మముగాని ఆయ్యది యేయే స్వభావము గలదిగా కాస్త్రమునందుఁ జెప్పబడియున్నదో యాయాస్వభావమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. ధర్మము అభ్యుదయఫల మనియు సధర్మము అనిష్టఫలమనియుఁ గవా కాస్త్రమునందుఁ జెప్పబడినది. ధర్మముగల నీకు అభ్యుదయము గలుగక యనిష్టమే గలుగుచున్నది గావున ధర్మము కాస్త్రోక్తలక్షణమునకు విరుద్ధమగుచున్నది. అధర్మముగల రావణునకు అనిష్టమేమియుఁ గలుగక యభ్యుదయమే గల్గుటం జేసి అధర్మము కాస్త్రోక్త తల్లక్షణమునకు విరుద్ధమగుచున్నది. ఇట్లు నియతఫలములు గాక లక్షణవిహీనము లగుటవలనను యథోక్త లక్షణములయిన ధర్మాధర్మము లున్నవనుట కెంతమాత్రము కవకాశము లేదు. ౧౮

ధర్మేణోపలభే ధర్మ మధర్మం చాప్యధర్మతః,

యద్యధర్మేణ యజ్ఞేయర్యేష్యధర్మగి ప్రతిష్ఠితః.

౧౯

యది ధర్మేణ యజ్ఞేరన్నాధర్మరుచయో జనాః,

ధర్మేణ చరతాం ధర్మస్తథా చైషాం ఫలం భవేత్.

౨౦

యస్మా దథా వివర్ధస్తే యేష్యధర్మగి ప్రతిష్ఠితః

క్లిశ్యస్తే ధర్మశీలా శ్చ తస్మాదేతా నిరర్థకా.

౨౧

వధ్యస్తే పాపకర్తాణో య ద్యధర్మేణ రాఘవ!

వధకర్తృహతో ధర్మ స్స హతగి కం వధిష్యతి.

౨౨

అథవా విహితేనాయం హన్యతే హన్తి వా పరమ్,

విధిరాలిప్యతే తేన న స పాపేన కర్తృణా.

౨౩

ధర్మాధర్మములు వాస్తవములై లక్షణ ప్రమాణములచే సిద్ధములే యయినట్లయితే ధర్మము గలవానికి ధర్మఫలమయిన సుఖమే గలుగవలెను. అధర్మము గలవానికి అధర్మఫలమయిన వ్యసనమే కలుగవలెను. ౧౮

ఎవ్వరు అధర్మము ననుష్ఠింతురో వారికి దప్పక యధర్మఫలమయిన వ్యసనము గల్గుటయు అట్లు ధర్మము నెవరునుష్ఠింతురో వారికి ధర్మఫలమయిన సుఖమే తప్పక గలుగయు ఈ ప్రకారముగా నుండునట్లయితేనే అప్పడు ధర్మము ననుష్ఠించుటవలన సుఖము గలుగు ననియు అధర్మానుష్ఠానమువలన వ్యసనము గల్గననియు జెప్పవచ్చును గాని యిటుగానిచో సంతమాత్రము వీలు లేదు. ౧౯, ౨౦

ఇప్పడు అధర్మమునే యాచరించు వారలకు ఇష్టసిద్ధి యగుటవలనను ధర్మము నాచరించువారికి వ్యసనములు గలుగుటవలనను ఈధర్మాధర్మములు వాస్తవములు కావు. ఇష్టానిష్టరూపములయిన కార్యముల వలన గదా కారణములయిన ధర్మాధర్మముల ననుమానింపవలెను. అట్టి కార్యములు నియతములు కానందువలన వ్యాప్తి సిద్ధింపదు. కాబట్టి యనుమానమున కనకాశము లేదు. ౨౧

ఇంక ధర్మాధర్మములు కర్తస్వరూపము? లేక కర్తమువలనం గలిగిన యతిశయరూపము? కర్తస్వరూపములు కావు. ఎట్లనగా ధర్మాధర్మములు కర్తరూపము లయినచో బ్రాహ్మణవధము మొదలయి పాపకర్తములు చేసినవారలు ఆస్రాణవధాది పాపకర్త రూపమయిన యధర్మము చేత గదా బాధనొందవలెను. కర్తసామాన్యము ఊచిత మగుటవలన పథకర్తము సమాప్తముకాగానే నష్టమగుచున్నది కావున తక్కిన రూపమయిన యధర్మము నష్టము కావలెను గదా! అట్లు నష్టమయిన యధర్మము ఎవ్వని నెట్లు బాధింపగలదు? నిష్ప్రయోజనమే యగును. ౨౨

ఇంక అదృష్టరూపమయిన కర్తమువలనం గలిగిన యతిశయము ధర్మాధర్మములందులేని అదృష్టముచేత గదా కర్తచేసినవాడు బాధింపబడ

అదృష్టప్రతికారేణ త్వవ్యక్తేనాసతా సతా,
కథం శక్యం పరం ప్రాప్తుం ధర్మేణావికర్షణ!.

౨౪

యది సత్సన్య త్సతాం ముఖ్య! నాసత్సన్య త్తవ కించన,
త్వయా యదీదృశం ప్రాప్తం తస్మా త్సన్తోపపద్యతే.

౨౫

అథవా దుర్బలగ క్షీణో బలం ధర్మోఽనువర్తతే,
దుర్బలా హృతమర్యాదో న నేవ్య ఇతి మే మతిః.

౨౬

వలయును. మొదట వధరూపమయిన కర్తముచేయుటకు ఈ యదృష్టరూప మయినవిధియే ప్రేరకమని చెప్పవలెను. ధర్మాధర్తములలో విది యెవ్వని యందు అధికమగుచున్నదో అదియే అతనిప్రవృత్త్యంతరమునకును గారణ మగునని సమతముగదా! అట్లు ప్రవృత్త్యంతరమునకు గారణములగు ధర్మా ధర్తములు అదృష్టాతిశయరూపములుగానే కారణములు కావలెను. అప్పుడు అదృష్టరూపమయిన విధియే కారణమగు వక్షమున ఆపావకర్తఫల మును గూడ ఆ విధియే పొందవలెను. అట్లు పుణ్యకర్తఫలమును విధియే పొందవలెను. ప్రయోజ్యాడయిన కర్తకు ఎంతమాత్రమును వీకర్తము ఫల ముతోను సంబంధ ముండఁ గూడదు. రాజుచేతఁ జేయింపబడిన కార్యము యొక్క ఫలము రాజునకే గలుగుంగాని భటున కెట్లు గలుగును? ౨౩

శత్రువులఁ గృశింపఁ జేయునట్టివాఁడా! మఱియు కర్తజన్యాదృష్ట రూపములు ధర్మాధర్తములు ఫలప్రదములను వక్షమునందు ఆ ధర్తము ఫలము నొందుట స్వతంత్రముగానా? ఇతరాశ్రయమువలననా? స్వతం త్రముగాఁగాదు ఆ కర్తజన్యమయిన యదృష్టముయొక్క ఫలమేమో యెవ్వ రికి సరిపడదు. ఆ యదృష్టము తానును బ్రత్యక్షమయినది కాదు. కేవలము ఆ సద్భూతమని చెప్పఁదగినదిగా నున్నది. అట్టి యదృష్టరూపమయిన ధర్తము స్వతంత్రముగా నెట్లు శ్రేయస్సు నొసంగఁగలదు? ౨౪

సత్పురుషులలో నుత్తముడఁ పగు రాముఁడా! ధర్మాధర్తములు వాస్తవముగా నుండునవియయి ఫలము గలిగించుచునైనను నీవు సర్వధార్మి కులలోను నుత్తముడవై యున్నావు కావున నీకు నే విధమయిన బాధయుం గొంచె మేనియొడ గలుగదు. అయితే ఇంతటి పరమధార్మికుడవు నీవుగూడ నిట్టి మహావ్యసనము నొందినావు కావున ధర్మాధర్తములు వాస్తవము లని చెప్పుట యెంతమాత్రము యుక్తముగా నుండలేదు. ౨౫

ధర్తము ఇతరము నాశ్రయించి యనఁగాఁ బొరుషము నాశ్రయించియే ఫలము నొసంగుచున్నదను వక్షమునందు ధర్తము తాను స్వతఃఫలము.

బలస్య యది చే దధ్ధో గుణభూతగ పరాక్రమే,
ధర్మ ముత్సృజ్య వర్తస్వ యథా ధర్మే తథా బలే. ౨౭

అథ చే త్సత్యవచనం ధర్మగి కిల పరంతప!,
అన్యత స్త్వయ్యకరుణగి కిం న బద్ధ స్త్వయా పితా. ౨౮

యది ధర్మో భవే ద్భూతో హ్యధర్మో వా పర స్తప!,
న స్త హత్వా మునిం వజ్రీ కుర్యాదిజ్ఞాం శతక్రతుః. ౨౯

నొసంగజాలక దుర్బలమయి యసమర్థమయి పౌరుషము నాశ్రయించుచున్న దనిగదా చెప్పవలెను. అట్టి దుర్బలమయినదియు యథోక్తఫలము నిచ్చునను నీయమము లేనిదియనునగు నీధర్మము సంతమాత్రము సేవింపరాదు. అట్టిధర్మ మునకుఁ గూడ ఆశ్రయజీయమయిన పౌరుషమునే యాశ్రయింపవలయు నని నానిశ్చయము.

అట్లు ధర్మము స్వతఃఫలము గలిగించుటకు ఆసమర్థమయి పౌరుషము నాశ్రయించుటవలన కార్యసాఫలమునందు పౌరుషమే ప్రధానమనియు ధర్మము ఆపౌరుషమునకు అంగమెకాని స్వతంత్రము కాదనియు నేర్పడు చున్నది కదా. నీవిపుడు ప్రధానముగా ధర్మమునే యాశ్రయించి యందు విభంబున ఇంక దుర్బలమును ఆస్వతంత్రమునగు నీధర్మమును బరిత్యజించి పౌరుషమునే ప్రధానముగా నవలంబింపుము. ౨౭

శత్రువులఁ దపింపజేయునట్టి రామఁడా! ధర్మమే దుర్బలము. నిష్ఫలము అవాస్తవము ఆశ్రయింపఁదగినది కాదని నిరూపింపఁబడినదికదా! ఇంక నీవు ఆధర్మమునందును సత్యవచనమును ముఖ్యధర్మముగా భావించియున్నావు గదా! అట్లయినయెడల మొదట సమస్త సామంతవ్రతృలి సమక్షమున నీకుఁ బట్టంబుగఁటైదనని ప్రతిజ్ఞచేసి పిమ్మట ఆమాటఁ దప్పిపోవుటవలన ససత్య మాడిన వాడైనవాఁడును నిన్ను జ్యేష్ఠపుత్రుని వనంబునకుఁ దఱుముటచే నీయందు నిర్దయిండును నగు నీతండ్రిని యవ్వడు సత్యము దప్పిన దోషంబునకు విలబంధించి వేయవైచివి? ౨౮

ధర్మముగాని యధర్మముగాని “దీనినే చేయవలెను. దీనిఁ జేయఁగూడదు” అని నిశ్చితమయినయెడ వజ్రాయుధధరుండును నూ అశ్వమేధములు చేసినవాఁడునగు దేవేంద్రుఁడుగూడ ఋషియయిన విశ్వరూపునిం జంపి యాగముచేయఁడుగదా! ధర్మమేచేయవలెను. అధర్మము పరిత్యాజ్యమని నిశ్చితమయినయెడ విశ్వరూపుని పెధింపక యజ్ఞమునుమాత్రమే యింద్రుఁడు

అధర్మసంక్రితో ధర్మో వినాశయతి రాఘవ!,
సర్వమేత ద్యౌథా కామం కాకుత్స్థ! కురుతే నరః. 30

మమ చేదం మతం తాత! ధర్మోఽయ మితి రాఘవ!,
ధర్మమూలం త్వయా చిన్నం రాజ్య ముత్సృజతా తదా. 30

అర్థేభ్యో హి విప్రధ్ధేభ్య స్సంవృతేభ్య స్తత స్తతః,
క్రియాస్సర్వాగి ప్రవర్తంతే పర్వతేభ్య ఇవాపగాః. 31

అర్థేన హి వియుక్తస్య పురుషస్యాల్పతేజసః,
వృచ్ఛిద్యంతే క్రియా స్సర్వా గ్రిష్టే కుసరితో యథా. 33

చేసియుండును. అధర్వమునే యుపస్థింపవలెను ధర్వమునే విడువవలెనని నిశ్చయించునయెడ యజ్ఞమునీయక విశ్వరూపధమును మాత్రమే నేయును. రెండును దేవేంద్రుఁ డనుష్ఠించుటవలన ధర్వాధర్వములను రెంటినిగూడ అధ్యై కాలముల ననుసరించి యభేష్టముగా ననుష్ఠించుట యుక్తమనియు వాసికి అనుష్ఠేయవఃత్యాజ్యత్వ నియమము ఎంతమాత్రమును లేదనియుఁ దెలియ వచ్చుచున్నది. అందఱును ఈలాగునం గాకున్నను శ్చత్రియధర్వనిష్ఠుండగు సిద్ధుఁడట్లునుష్ఠించుటఁజేసి శ్చత్రియులకిదియె యనువర్తనీయము. ౨౯

రామఁడా! నియమంబున యభోక్తముగా వేజువేజు అధర్వముఁ బ్ర త్యజించి ధర్వమునే యనుష్ఠించినయెడ ధర్వాధర్వములు రెండును గర్తవ్య సాశము కలిగించునవిగానే యున్నవి. గావున మనుష్యుఁడు అట్టినియమంబు పదలి ధర్వాధర్వంబు రెంటిని గూడ కాలానుగుణముగా యభేష్టముగా నాచరింపవలెను. 30

రామఁడా! ఇట్లు ఎవ్వడును ధర్వమే యుపస్థింపవలెనను విచ్ఛిరియి మంబుపదలి ధర్వాధర్వములను రెంటినిగాలానుగుణముగా నొకకాలమునకు విడి యుక్తమొదాని ననుష్ఠించుటయె ధర్వము. అనఁగా పేలుగలిగించునదియని నాయశ్చిప్తాయము. అవ్వడు నీవు రాజ్యమును వదలుటచేత నేను శిష్టిర ద్యాధర్వవృక్షమున కంతయు చూలకారణమయిన యగ్ధమును నశింపఁ జేసి కొంటివి కావున నీవు శోచనీయుండవైలివి. ఇంక నీకెట్లు ధర్వఫలమయిన నుభము కలుగు? 31

నదులు పర్వతంబులనుండి జన్మించుచున్నవిగాని ఇతరమునుండి జన్మిం పవు గదా! ఆప్రకారముననే ధర్వమునకుఁ గారణములగు యజ్ఞాది సమస్త కర్తములు ప్రజలవలన పుట్టారూపమయిన పన్ను దీయుట మొదలయిన యాసాయములవలన సంప్రాప్తమయి క్రమముగా వృద్ధిపొందిన ధనమువలననే సాధ్యములగుచున్నవి గాని ధనములేనియెడ ఏకర్తమును ఎంతమాత్రము ననుష్ఠింపకకర్మముగాదు. 32

వేనవికాలమునందు చిన్ననదులు నీళ్లులేక యెండిపోవునట్లు ధనహీ నుండై యందువలన నితీ సుక్కుండై యుండువాని కర్తములన్నియు విచ్ఛిన్నము లగును. 33

సోఽయ మర్థం పరిత్యజ్య సుఖకామ స్సఖై ధితః,
పాప మారభతే కర్తుం తతో దోషగ ప్రవర్తతే. 3౪

యస్యార్థా స్తస్య మిత్రాణి యస్యార్థా స్తస్య బాన్ధవాః,
యస్యార్థా స్స పుమా న్లోకే యస్యార్థా స్స చ పక్షిణాః. 3౫

యస్యార్థా స్స చ విక్రాంతో యస్యార్థా స్స చ బుద్ధిమాన్,
యస్యార్థా స్స మహాభాగో యస్యార్థా స్స మహాగుణః. 3౬

ఆథ వైశితే పరిత్యాగే దోషాగ ప్రవ్యాహృతా మయా,
రాజ్య ముత్సృజతా వీర! యేన బుద్ధి స్త్వయా కృతా. 3౭

యస్యార్థా ధర్మకామార్థా స్తస్య సర్వం ప్రదక్షిణమ్,
అధనేనార్థకామేన నార్థ శ్శక్యో విచిన్వతా. 3౮

ధనమును వదలుటవలన ధర్మము లేకపోవుటమాత్రమే కాదు. అధర్మ దోషంబులుగలుగును. ఎట్లనగా ధనమునుబోగొట్టుకొన్నవాడు పూర్వము ధనమున్నపుడు సుఖముగా బ్రతికినవాడుకావున ధనమునశించుగానే కష్టముల సహింపజాలక సుఖముగోరి యాసుఖమునకు సాధనమయిన ధనమును సంపాదించుటకై దొంగతనము మొదలయిన పాపకర్మములఁ జేయునారంభించును. అందువలన అధర్మమునుం బొందును. 34

లోకంబున ఎవనికి ధనంబులు గలవో అతనికి అందఱును స్నేహితులగుదురు. దరిద్రుని, అతని స్నేహితులుగూడ వదలుదురు. ఎవనికి ధనమున్నదో అతనికి యందఱును బంధువులు ధనహీనుని అతని బంధువులుగూడ గణించరు. ఎవనికి ధనంబులుగలవో అతడై పుంస్తవ్యముగలవాఁడు. ధనంబు లేనివారు స్త్రీప్రాయులై. ధనమెవ్వరికున్నదో అతడై వండితుఁడు. ధనహీనుఁడు వండితుఁడైనను అతని లోకులు మూర్ఖునిగాఁ దలంతురు. 35

ఎవ్వఁడు ధనవంతుఁడో అతడై పరాక్రమవంతుఁడు ధనహీనుఁడు ఎంతపరాక్రమవంతుఁడైనను అతనిలోకులు పితకివాఁడందురు. ఎవనికి విత్తముకలదో అతడై బుద్ధికాలి. దరిద్రుఁడు ఎంతబుద్ధికుంతుఁడైనను అతని లోకులు బుద్ధిహీనుం డందురు. ఎవ్వఁడు ధనముగలవాఁడో అతడై మంచి యదృష్టముగలవాఁడు. దరిద్రునిదురదృష్టవంతుఁడందురు. ధనముగలవాడే గొప్పగుణములు గలవాఁడును. దరిద్రుఁడు ఎంతగుణవంతుఁడైనను అతని గుణవిహీనుం డందురు. 36

ఆర్థమును వదలి నట్లయితే ఈదోషంబులు గలుగునని నేనిప్పుడు చెప్పినారుగదా! వీరుఁడా! నీవప్పుడు రాజ్యమును వదలినావే! అట్టిబుద్ధి నీకెందువలనఁగ గనిగినది? 37

ధనముగలవానికి ధర్మకామము లన్నియు ననుకూలముగా సిద్ధించును ధనములేనివాడు శ్రేయస్సుపొందఁగోరి యొకప్రయత్నముచేసినను అతనికి శ్రేయస్సును బొందుట యెంతసూత్రము సాధ్యముకాదు. 38

హరః కామశ్చ దర్పశ్చ ధర్మః క్రోధ శ్శమో దమః,
అర్థాదేతాని సర్వాణి ప్రవర్తంతే సరాధిపః. ౩౯
యేషాం సశ్శత్యయం లోక శ్చరతాం ధర్మచారిణామ్,
తేఽర్థాస్త్వయి న దృశ్యంతే దుర్ధినేషు యథా గ్రహః. ౪౦

త్వయి ప్రప్రాప్రజితే పీర! గురోశ్చ వచనే స్థితే,
రక్షసా పహృతా భార్యా ప్రాణైః ప్రియతరా తవ. ౪౧

తదద్య విపులం వీర! దుఃఖమిన్ద్రజితా కృతమ్,
కర్తౄణా వ్యపనేష్యామి తస్మా దుత్తిష్ఠ రాఘవ! ౪౨

ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల! దీర్ఘ బాహూ! దృఢవ్రత!,
కిమాత్తానం మహాత్తాన మాత్తానం నావబుధ్యసే. ౪౩

అయ మనఘ! తవోదితః ప్రియార్థం
జనకసుతానిధనం నిరీక్ష్య రుష్టః,
సహయగజరథాం సరాక్షసేంద్రాం
భృశ మిషుభి ర్వినిపాతయామి లజ్జామ్. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్ర్యశీతితమస్సర్గః.

రాజా! సంతోషము, కామము, గర్వము, ధనము, కోపము, శాంతి దాంతి ఇవన్నియు ధనమున్న వానియందే ప్రకాశము నొందును. ౩౯

ధనములున్నను వాని ననాదరణచేసి కేవలధర్మమును ఎంతయనుష్ఠించినను అట్టివారికి ఈలోకము నందలి సుఖ మెంతమాత్రము గలుగదు. అట్టి యైహికసుఖములకన్నిటికి సాధనములయిన ధనములు సూర్యాదిగ్రహములు దుర్దినమునందుగనఁబడనట్లు సీయందుగనఁబడకున్నవి. ఇక నీకేట్లు సుఖము కలుగును? ౪౦

వీరుఁడా! నీవుతండ్రిమాటను శిరసావహించి యూరువదలి వనవాసంబు నేయుచు నిట్లు ధర్మనిష్ఠుడవైయున్నను అర్థము ననాదరణచేసి వదలుటవలన నీకు బ్రాణంబులకన్న నధికముగాఁ బ్రితిపాత్రమయిన సీభార్యను రాక్షసుఁడు రావణుం డపహరించెను. ౪౧

వీరుండవగు రాముఁడా! అట్లు నీవు రాజ్యము ననాదరణచేయుటవలన సంప్రాప్తమయిన యింద్రజిత్తుచే గావించఁబడినట్టియాసీతావధముచేఁ గలిగిన యాదుఃఖమును ఇప్పుడు శార్యముచేఁ బోఁగొట్టెదను లెమ్ము. ౪౨

పురుషోత్తముఁడా! ముల్లోకంబులను సంహరింపఁజాలిన బలంబుగల మోఁకాళ్లవఱకు వ్రేలుకాదు దీర్ఘములయిన బాహువులు గలవాఁడా! దృఢమయిన ప్రతముగలవాఁడా! లెమ్ము నీవు మహాప్రభావుడవనియుఁ బరమాత్మ పనియు నీకుఁ జెలియదా యేమి? ౪౩

పాపరహితుండవగు రాముఁడా! నేనిప్పుడు సీతాదేవి మరణంబు విని నీకు దుఃఖముగలిగినదేయని కుపితుండనై ధర్మాధర్మములు అప్రామాణికములని చెప్పినానుగాని వేఱుగాదు. ఇప్పుడు గుఱ్ఱములతోను వీనుంగులతోను రథంబులతోనుగూడ రాక్షసేశ్వరుండగు రావణునితోనుం గూడ ఈలంకాపట్టణంబు సంతయు ఈక్షణంబున బ్రాణంబులచే నాశము నొందించెదను. ౪౪

ఇది యెనుబదిమూఁడవసర్గము.

చతురశీతమస్సర్గః.

రామ మాశ్వాసయానే తు లక్ష్మణే భ్రాతృవత్సలే,
నిశ్చీఢ్య గుల్తా స్వస్థానే తత్రాఽగచ్ఛ ద్విభీషణః.

౧

నానాప్రహరణై ర్వీరై శ్చతుర్భి సృచివై ర్వృతః,
నీలాంజనచయాంకారై ర్ధాతక్ల రివ యూథపః.

౨

సోఽభిగమ్య మహాత్మానం రాఘవం శోకలాలసమ్,
వానరాం శ్చైచ దదృశే బాష్పపర్యాకులేక్షణాన్.

౩

రాఘవం చ మహాత్మాన మిహ్నోకుమలనన్దనమ్,
దదృశ మోహ మాపన్నం లక్ష్మణస్యాజ్ఞ మాశ్రితమ్.

౪

ప్రీళితం శోకసంతప్తం దృష్ట్వా రామం విభీషణః,
అన్తర్దశభేర దీపాత్తా 'కిమేత' దితి సోఽబ్రవీత్.

౫

విభీషణముఖం దృష్ట్వా సుగ్రీవం తాంశ్చ వానరాన్,
లక్ష్మణోవాచ మద్ధార్థ మిదం బాష్పపరిప్లవః.

౬

హతా మిన్ద్రజితా సీతామహ శ్రుతైర్వై రాఘవః,
హుమద్వచనా త్సమ్యక్! తతో మోహ ముపాగతః.

౭

కథయంతం తు సౌమత్రిం సన్నివార్య విభీషణః,

ఎనుబదినాల్గవసర్గము.

లక్ష్మణుం డట్లు వాక్సల్పంబున అన్నగారి నాశ్వాసించుచుండగా విభీషణుండు సేనాభాగములను అద్వైతప్రదేశములనుంచి యారామలక్ష్మణులండు స్థలమునకు వచ్చెను.

గజయూధ పరియయిన గజశ్రేష్ఠము వినుగులచే బరివేష్టింపఁబడునట్లు ఆ విభీషణుండు నల్లనికాటుకరాశివంటి యాకారము గలవారలును నానావిధములు యాయుధములు ధరించినవారలును వీరులునగు నలవురు మంత్రులచే బరివేష్టితుండై వచ్చెను.

ఆ విభీషణుండు వచ్చి మహాబలుండగు లక్ష్మణుండు దుఃఖపరవశుండై యుండుటయు వానరు లందఱు కన్నుల నీళ్లు పెట్టుకొని దీరుటయు యుండుటయు జూచెను.

అంత విభీషణుండు మహానుభావుండును ఇత్వాకృతవంకమున కంతయు సంతోషంబు గలంగజేయువాడనగు రాముండును దుఃఖంబున మోహంబు నొంది లక్ష్మణుని తొడవై బరుండియుండుటం జూచెను.

ఆ విభీషణుండు రాముండు పరమదుఃఖులుండై యుండుటం జూచి హృదయంబున దుఃఖమునొంది దీనుడై “యిట్లాదఱు దుఃఖము నొంది యుండుటకుఁ గారణ మేమి?” యని యనిగెను.

లక్ష్మణుండు విభీషణుని ముఖంబుజూచి సుగ్రీవుని ఆవానరుల నందఱును గని కన్నుల నీళ్లుగాఱు మందవచనంబున నిట్లని చెప్పెను.

సౌమ్యుడవగు విభీషణుడా! రాముఁ డిప్పుడు ఇంద్రజిత్తు సీతను వధించి వేసివాడన్న సంగతిని హనుమంతుండు చెప్పఁగా విని దుఃఖాలేశయంబున మోహంబు నొందివాడు. అని లక్ష్మణుండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

విభీషణుండు అట్లా చెప్పుచున్న లక్ష్మణునిఁ దనకు సమాచారమంతయుఁ జెలిసియుండుటవలన నడ్డగించి యిట్లని పలికెను.

మనుజేన్ద్వార్ధరూపేణ యదుక్తం తు హనూమతా.
తదయుక్త మహం మన్యే సాగరస్యేవ శోషణమ్,

౯

అభిప్రాయం తు జానామి రావణస్య దురాత్తనః.
సీతాం ప్రతి మహాబాహూ! న చ ఘాతం కరిష్యతి,

౯

యాచ్యమాన స్సుబహుశో మయా హితచికిర్షణా.
వై దేహీ ముత్సృజస్యేతి న చ తత్కృతవా న్వచః,

౧౦

నైవ సామ్నా న దానేన న భేదేన కుతో యుధా.
సా ద్రష్టు మపి శక్యేత నైవ చాన్యేన కేనచిత్,

- ౧౧

వానరా స్తోహయిత్వా తు ప్రతియాత స్సరాక్షసః.
చైత్యం నికుమ్భిళాం నామ యత్ర హోమం కరిష్యతి,

౧౨

హుతవా నుపయాతో హి దేవైరపి సవాసవైః.
దురాధరో భవత్యేవ సక్రామే రావణాత్తజః,

౧౩

మనుష్యనాథుడవగు రాముడా! హనుమంతుం డివ్వుడు వాస్తవమని తలచి యేమాటఁ జెప్పినాఁడో ఆమాట యెంతమాత్రము యుక్తము కాదని నాకుఁ దోచుచున్నది. సముద్రము నెండించుట యెట్లు శక్యముకాదో అట్లు నీతను వధించినాఁడని చెప్పట యెంతమాత్రము యుక్తము కాదు. ౮

మహాబాహుడవగు రాముడా! దురాత్ముడగు రావణుని యభిప్రాయము నాకుఁ దెలియను. నీతను గుఱించి యెంతమాత్రము వధమొనరించి కార్యము చేయనే చేయుడు. F

నేను హితముగోరి నీతను రామున కొనంగు మని యెంత యాచించి నను రావణుఁ డామాటనే వినలేదు. అట్లు నీతను విడిచి యుండుటకే నష్టమనిపించువాడు వధించుటకు నష్టమిచ్చునా? ౧౦

సామోపాయమునఁ గాని దానంబునఁ గాని భేదోపాయంబునఁ గాని దుండోపాయంబునఁగాని నీతం జూచుటకేని యెట్టివారికి నలవిగాదు. రాక్షసులయందు మాయోపాయంబున కవకాశమే లేదుగదా! ఇక నింద్రజిత్తు నీతం దెచ్చి యెట్లు వధించు గలఁడు? ౧౧

ఆయింద్రజిత్తు వానరులను మోసపుచ్చి నికుంభిలయను దేవాలయము నకు హోమముసేయుటకై పోయెను. వీలయనఁగా ఇవ్వుడు తాను దక్కరావణునకు సహాయముగా యోధముసేయఁగల వీరుఁ డెవ్వఁడును లంకలో లేకుండుటంజేసి తాను హోమమారంభించునేని ప్రతియుద్ధము సేయువారలు లేక వానరులవలనఁ దనకు హోమవిఘ్నము గలుగు నని తలచి తన హోమ కార్యము నెఱవేరువఱకు వానరులు మీరలందఱు దుఃఖపరవశులరై యుద్ధము విషయమై యుత్సాహము లేకుండుటకై యిట్లు మాయచే నీతావధంబు చేసి పంపించి పోయెను. ౧౨

రావణుత్తరఁ డింద్రజిత్తు నికుంభిలయందు నిర్విఘ్నముగా హోమము గావించి మరలి వచ్చునేని దేవతలును దానవులునుజేరి యొకపుట్ట యెత్తి వచ్చినను వారికిని యుద్ధంబున నతనియెదుట నిలువ శక్యము కాదు. ౧౩

తేన మోహయతా నూన మేషా మాయా ప్రయోజితా. ౧౪
విఘ్న మన్విచ్ఛతా తత్ర వానరాణాం పరాక్రమే,

సనైన్యాస్తత్ర గచ్ఛామో యావత్తన్న సమాప్యతే. ౧౫

త్యజేమం నరశార్దూల! మిథ్యాసంతాప మాగతమ్,
నీదతే హి బలం సర్వం దృష్ట్వా త్వాం శోకకర్షితమ్. ౧౬

ఇహ త్వం స్వస్థహృదయ స్థితౌ సత్త్వసముచ్చితః,
లక్షణం ప్రేషయాస్తాభిసహ నైన్యాసుకర్షిభిః. ౧౭

ఏష తం నరశార్దూలో రావణిం నిశితేశ్వరైః,
త్యాజయిష్యతి తత్కర్త తతో వధోఽభవిష్యతి. ౧౮

తస్యైతే నిశితా స్తీక్షాణి పత్రిపత్రాజవాజినః,
పతత్త్రిణ ఇవాసౌమ్యా శ్శరణి పాస్యన్తి శోణితమ్. ౧౯

తం సందిశ మహాబాహూ! లక్షణం శుభలక్షణమ్,
రాక్షసస్య వినాశాయ వజ్రం వజ్రధరో యథా. ౨౦

మనుజవర! న కాలవిప్రకరో
రిపునిధనం ప్రతి యత్క్షమోఽద్య కర్తుమ్,

ఆ యింద్రజిత్తు వానరులు మహాపరాక్రమవంతులు నికుంభిలయందుఁ
దాఁజేయఁదలఁచు హోమకార్యమునకు విఘ్నముఁ గావించురని తలంచి
వానరులకు యుద్ధోత్సాహమే లేక దుఃఖపరవశులై యుండునట్లు వంచనము
సేయుటకై యిట్లు మాయారూపమయిన సీతావధము చేవినాఁడు కాని
వేఱుగాదు. ఇది నిశ్చయము. ౧౪

కావున ఆ హోమము సఁపూర్ణముగా నెఱవేఱుటకు మనుషే యా
నికుంభిలకు నైన్యనమేతంబుగాఁ బోవునము. ౧౫

పురుషశ్రేష్ఠుడవగు రాముఁడా! ఈ భ్రమముచేఁ గలిగిన సంతాప
మును విడువుము. నీ విట్లు దుఃఖితుండవై పరితపించుచుండుటను జూచి సేన
యంతయుఁ బరమదుఃఖము నొందియున్నది. ౧౬

నీవు భ్రూర్వము నొంది మనస్సున నెవ్వుదిగలిగి యిచటనే యుండుము.
మాతోడను సేనానాయకులయిన వానరపీరులతోడనుం గూడ లక్ష్యజూనిఁ
బంపుము. ౧౭

పురుషశ్రేష్ఠుడయిన యాలక్ష్యజూఁడు కఱకుటమ్ములు ప్రయోగించి
యాయింద్రజిత్తును హోమకార్యమును వదలి యుద్ధమునకు వచ్చునట్లు
గావించుచు. అందువలన ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మపరప్రకారమన వధ్యుండగును.

చక్కఁగా సానఁబెట్టిఁబడినందువలన ముక్కిలియు వాడిగలవియు
వక్షిఁజొక్కల యాఁకలుగట్టి యుండుటవలన నధికమయిన వేగము గలదియు
నగు నీలక్ష్యజూని బాణములు గద్దలు మొదలగు క్రూరపక్షులుం బోలె
నాయింద్రజిత్తు నెత్తురు ద్రావఁగలవు. ౧౮

మహాబాహుండవగు రాముఁడా! పూర్వము నముచివధార్థమయి
దేవేంద్రుఁడు వజ్రాయుధమును ప్రయోగించినవిధంబున ఇప్పుడు నీవింద్ర
జిత్తును వధించుటకై శుభేల్లక్షణుండగు లక్షణుని బంపుము. ౨౦

పురుషశ్రేష్ఠుడా! శత్రువధము విషయమయి యిప్పు డెంతమాత్రము
జాగుసేయుట యుక్తముకాదు కావున దేవశత్రువులు తారకాదులు కలవడి

త్వమతిస్పృజ రిపో ర్వథాయ వాణీ
మమరరిపో ర్భవే యథా మహేంద్రః.

౨౧

సమూహకర్తా హి స రాక్షసాధిపా
భవత్యదృశ్య స్సమరే సురాసురైః,
యుయుత్సతా తేన సమూహకర్తా
భవేత్సురాణామపి సంశయో మహాన్.

౨౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతురశీతమస్సర్గః.

పంచాశీతమస్సర్గః.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవ శ్శోకకర్మితః,
నోపధారయతే వ్యక్తం యదుక్తం తేన రక్షసా.
తతో ధైర్య మవష్టభ్య రామగి పరపురంజయః,
విభీషణ ముపాసీన మువాచ కపిసన్నిధౌ.

౧

౨

సైర్యతాధిపతే! వాక్యం యదుక్తం తే విభీషణ!
భూయస్త చ్ఛోభితు మిచ్ఛామి బ్రూహి యత్రే వివక్షితమ్. 3

రాఘవస్య వచ శ్రుత్వా వాక్యం వాక్యవిశారదః,
యత్తత్పున రిదం వాక్యం బభాషే స విభీషణః.
యథాఽఽఞ్జప్తం మహాబాహూ! త్వయా గుల్పనివేశనమ్,
తత్తథాఽనుష్ఠితం వీర! త్వద్వాక్యసమనంతరమ్. ౪

౪

౫

తాన్యనీకాని సర్వాణి విభగ్నాని సమస్తతః, *
విన్యస్తా యూథపా శ్చైవ యథాన్యాయం విభాగశః. ౬

౬

నప్పుడు వారి వధింపుచుని దేవేంద్రుడు దేవసేనాపతియగు కుమారస్వామి నాజ్ఞాపించినట్లు నీవు శత్రువయిన యింద్రజిత్తును వధించుటకై లక్షణ నాజ్ఞాపింపుము. ౨౧

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు నాయుండ్రిజిత్తు చేయు హోమకార్యము సమాప్తిఁ బొందునేని యతండు యుద్ధంబున సురాసురులకేని యదృశ్యుం డగును. అతండు అహోమము నెఱచేర్చి యుద్ధమునకువచ్చినచో దేవకలకుయం బ్రాణ సంశయము గలుగును. ౨౨

ఇది యెనుబది నాలవసర్గము.

ఎనుబదియైదవసర్గము.

రాముండు విభీషణునివచనంబు విని పరమదుఃఖితుడై యుండుట వలన నతండు చెప్పినమాటను జక్కగాఁ జెలిసికొనఁజాలఁడయెకను. ౧

అంత శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టి రాముండు కొంతసేపటికి ధైర్యబలంబించి వానరులయెదుటం దనసమీపంబునఁ గూర్చుండియున్న విభీషణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

రాక్షసవాధుండవగు విభీషణుడా ! నీవిప్పుడు చెప్పినమాట నాకుఁ జక్కగాఁ జెలియలేదు. కావున మఱిల వినఁగోరెదను. నీవు చెప్పఁదలంచు కొన్నది చక్కగాఁ జెప్పుము. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౩

సూటలు చెప్పటయందు నేర్పరియగు నావిభీషణుండు రాముండు చెప్పినది విని తాను మున్ను పలికినమాటను మఱిల నిట్లని వచించెను. ౪

మహాబాహుండవు మహాపరాక్రమకాలినగు రాముడా ! నీవు సేనా భాగముల నెట్లు విర్వణుపుచు యాజ్ఞాపించితివో ఆ ప్రకారముననె అంత యుం జేయఁబడినది. ౫

నైన్యముల నన్నింటిని అన్నిస్థలంబులందును విభజించి యొక్కడొక్కడ చెందఱ నుంచవలయునో యాయాస్థలాంబుల నందఱ సేనానాయకులయి

భూయస్తు మమ విజ్ఞానం తచ్చుణుష్వ మహాయశః!

త్యయ్యకారణసంతప్తే సంతప్తహృదయా వయమ్. ౭
త్యజ రాజ! స్నిమం శోకం మిథ్యాసంతాప మాగతమ్,

తదియం త్యజ్యతాం చిన్తా శత్రుహర్షవివర్ధనీ.
ఉద్యమగి క్రియతాం వీర! హర్ష స్సముపసేవ్యతామ్,
ప్రాప్తవ్యా యది తే సీతా హస్తవ్యాశ్చ నిశాచరాః. ౯
రఘునందన! వత్సోమి శ్రూయతాం మే హితం వచః,
సాధ్యయం యాతు సౌమిత్రి ర్భలేన మహతావృతః. ౧౦
నికుమ్భిళాయాం సంప్రాప్య హస్తుం రావణి మాహవే,
ధనుర్జ్వలనిర్భుక్తై రాశీవిషవిఘోషమైః. ౧౧
శరైర్హస్తుం మహేష్వాసో రావణిం సమితింజయః,

తేన వీరేణ తపసా వరదానాత్స్వయంభువః. ౧౨

అస్త్రం బ్రహ్మశిరగి ప్రాప్తం కామగా శ్చ తురంగమాః,

స ఏష సహపై న్యేన ప్రాప్తగి కిల నికుమ్భిళామ్. ౧౩
య ద్యుత్తిష్ఠే త్కృతం కర్త హతాన్ సర్వాం శ్చ విద్ధి నః,

నికుమ్భిళా మసంప్రాప్త మహతాగ్నిం చ యో రిఘుః. ౧౪
త్వా మాతతాయినం హన్యా దిన్ద్రశత్రో స్స తే వధః,
వరో దత్తో మహాబాహూ! సర్వలోకేశ్వరేణ వై. ౧౫

వేఱువేఱుగా నియమింపఁబడినారు.

౬

యశశ్శాలివగు రాముఁడా! మఱియును నేను విన్నవించఁదలచిన విషయముం జెప్పెద వినుము.

నీవు నిష్కరణముగా నిట్లు దుఃఖించుటవలనమాకండఱకును దుఃఖము గలుగుచున్నది. ఇప్పుడు నీవు దుఃఖించుటకుఁ గారణమయిన సీతావధము ఇంద్రజిత్తుయొక్క మాయయేగాని వాస్తవముకాదు కావున ఈదుఃఖమును బరితాపమును వదలుము.

౭

వీరుఁడవగురాముఁడా! శత్రువులు సంతోషించులాగున నీ విట్లు చింత పహింపకుము. సంతోషం బవలంబించి యుద్ధవ్రయత్నంబు గావింపుము.

రాముఁడా! నీకు సీతకు బొందవలెననియుఁ రాక్షసుల వధించవలె ననియుఁ గోరికగలదేని నేను జెప్పనట్టి హితవచనంబు వినుము.

౮

ఈలక్షణుండు నికుంభిలకుఁజొయి యుద్ధంబున నింద్రజిత్తుకు వధించుటకై గొప్పవానరసేనతోఁగూడ బయలుదేలుఁగాక.

౧౦

సుహృదుర్ధరుండును బెక్కుయధముల జయమునొంది యారి తీరిన వాఁడునగు లక్షణుండు మండలీకృతమయిన ధనుస్సుకుండి వెడలునట్టి కృష్ణ సర్పవిషమువంటి బాణంబుల నింద్రజిత్తుకు వధించుఁగాక.

౧౧

వీరుఁడగు నాయుంద్రజిత్తు తపస్సుచేసి బ్రహ్మదేవుని వరమువలన బ్రహ్మశిరంబను మహాస్త్రంబును కామగమనంబులగురథంబును గుఱ్ఱంబులనుం బొందెను.

౧౨

ఆయింద్రజిత్తు ఇప్పుడు నైన్యసమేతుండై నికుంభిల నొందియున్నాఁడు కావున అతఁడు చేయఁబలచిన హోమము సమాప్తమయి యతఁడు మఱి వచ్చునేని మనమందఱమును వధింపఁబడినామనియే తలంపవలెను.

౧౩

మహాబాహుఁడవగు రాముఁడా! “నీవు నికుంభిలాహోమమునకుఁ బ్రయత్నించి హోమము పూర్ణముగాఁ గావించక నికుంభిలంజేరక యుండు నప్పుడు ఆయుధపాణివగు నీతోనెవ్వఁడు యుద్ధమునేయనో అతఁడై నిన్ను

ఇత్యేవం విహితో రాజ న్వధ ప్రప్యైష ధీమతః,

వధాయేన్ద్రిజితో రామ! సందిశస్వ మహాబల!
హతే తస్మిన్ స్వతం విద్ధి రావణం సనుహృజ్జనమ్,

౧౬

విభీషణవచ శ్రుత్వా రాఘవో వాక్య మబ్రవీత్.
జానామి తస్య రౌద్రస్య మాయాం సత్యపరాక్రమ!

౧౭

సహి బ్రహ్మస్త్రవిత్ప్రాజ్ఞో మహామాయో మహాబలః.
కరోత్యసంజ్ఞాన్ సజ్గామే దేవాన్ సవరుణానపి,

౧౮

తస్మాన్తరిక్షే చరతో రథస్థస్య మహాయశః!
న గతిర్జాయతే తస్య సూర్యస్యేవాభ్రసంప్లవే,

౧౯

రాఘవస్తు రిపోఽర్హత్త్వా మాయావీర్యం దురాత్తనః.
లక్షణం తీర్తిసంపన్నమిదం వచన మ్మబ్రవీత్,

౨౦

యద్వానరేన్ద్రిస్య బలం తేన సర్వేణ సంవృతః.
హనూమత్ప్రముఖై శ్చైవ యూథవై స్సహలక్షణ!,
జామ్భవే నర పతీనా సహనై న్యేన సంవృతః.
జహి తం రాక్షససుతం మాయాబలవిశారదమ్,

౨౧

౨౨

పథించువాడు. మఱియెవ్వడును నిన్ను పథింపజాలడు” అనినను న్నలోక
సాధుండగు బ్రహ్మదేవుడు ఇంద్రజిత్తునకు పరంబోసంగెను. ౧౧

రాముడా! ఇట్లు నికుంభిహహోమమునకు విఘ్నము నేయువానిచే
ఋద్ధిఁపఱచుటకు నాయంద్రజిత్తు పథింపబడునట్లు బ్రహ్మదేవుడు నియ
మించెను.

మహాబలశాలివగురాముడా! కాబట్టి యిప్పుడు ఆయంద్రజిత్తుకు
పథించుటకాఙ్ఘ నేయుము. ఇంద్రజిత్తునాతుడయిన యెడ వెంటనేరావణు
డును అతనిమిత్రులును మాత్రైరిని తలంపుము. అని విభీషణుడు రామునితోఁ
జెప్పెను. ౧౬

రాముడు విభీషణుడు చెప్పినమాటకు విని యతనితో నిట్లనియె.

ఎట్టిరమయమునందేని వ్యర్థముగాని పరాక్రమముగల విభీషణుడా!
భయంకరుండగు నా యంద్రజిత్తుయొక్క మాయశాసఁ జెలియును. ౧౭

ఆయంద్రజిత్తు బ్రహ్మస్త్రముగూడఁ జెలిసినవాడు, విద్యానుడు,
మహామాయావి, మహాబలశాలి. యుద్ధంబున పరుణసహితులగు దేవతలనుం
గూడ మూర్ఛిల్పజేయును ౧౮

క్రిందసంపన్నుడవగు విభీషణుడా! ఆయంద్రజిత్తు రథారూఢుడై
యాకాశంబున సంచరించుచుండఁగా మేఘసమూహంబున సూర్యునింబోలె
సాతని: గనుంగొనుట యశక్యము. అని రాముడు విభీషణునితోఁజెప్పెను.

రాముడు దురాత్ముండగు నాయంద్రజిత్తు మాయాబలంబుగలవా
డగుటం చెలిసి యుండుట వలన ననేకయుద్ధంబులం గీర్తి నపొంచిన లక్ష్మణుం
జూచి యిట్లుని పలికెను. ౨౦

లక్ష్మణుడా! నీవు వానరరాజు నుగ్రీవుని సమస్తనైస్యముతోను హను
మంతుడు మొదలగు సేనానాయకులతోను సేనాసమేతుండగు భల్లూక
సాధుండు జాంబవంతునితోనుగూడ సన్నద్ధుడవై పోయి మాయావియు
బలవంతుడవగు నారాక్షస పుత్రు నింద్రజిత్తుకు పథింపుము. ౨౧-౨౨

అయం త్వం సచివై సార్ధం మహాత్మా రజనీచరః. ౨౩

అభిజ్ఞస్తస్య దేశస్య పృష్ఠతోఽనుగమిష్యతి,

రాఘవస్య వచ శ్శుశ్వా లక్షణ స్సవిభీషణః. ౨౪

జగ్రహ కార్డుకశ్రేష్ఠ మత్యద్భుతపరాక్రమః,

సన్నద్ధగ కవచీ ఖడ్గీ సశరో హేమచాపధృత్. ౨౫

రామపాదావృషస్పృశ్య హృష్ట సౌమిత్రి రబ్రవీత్,

అద్య మత్కార్దుకోస్తుక్తా శ్శరా నిర్భిద్య రావణిమ్. ౨౬

లక్ష్మో మభిపతిష్యన్తి హంసాగ పుష్కరిణీ మివ,

అద్యైవ తస్య రాద్రస్య శరీరం మామకా శ్శరాః. ౨౭

విధమిష్యన్తి భిత్త్వా తం మమ చాపగుణచ్యుతాః,

సవవ ముక్త్వా ద్యుతిమా న్వచనం భ్రాతృ రగ్రతః. ౨౮

స రావణివధాకాజ్ఞీ లక్షణ స్త్వరితో యయా,

సోఽభివాద్య గురోగ పాదౌ కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్. ౨౯

నికుమ్భిశామభియయా చైత్యం రావణిపాలితమ్,

విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్. ౩౦

కృతస్త్వస్త్వయనో భ్రాతృ లక్షణ స్త్వరితో యయా,

వానరాణాం సహస్రై స్తు హనుమా న్బహుభి ర్వృతః. ౩౧

విభీషణశ్చ సామాత్య స్తదా లక్షణ మన్వగాత్,

మహాత్ముండును రాక్షసుఁ డగుటచే మాయాతంత్రములు దెలిసివచ్చును విశేషించియా నికుంభిలాప్రదేశము నెఱింగివచ్చాడునగు నీవిభీషణుండు మంత్రిసహితుండై నీవెంటనె రాగలఁడు. అని రాముండు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

రామునాజ్ఞ విన్నంతనె మహావరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుండును విభీషణుండును ఉత్తమంబులగు ధనుస్సులను ధరించిరి. ౨౪

లక్ష్మణుండు కవచము ధరించి ఖడ్గంబును గాంచనాలంకృతంబగు ధనుస్సును బాణంబులనుగ్రహించి యుద్ధసన్నద్ధుండై యుద్ధంబు గలిగెనని సంతోషపడె రామునిపాదంబులకు మ్రొక్కి యిట్లని పలికెను. ౨౫

ఇప్పుడు నాధనుస్సునుండి ప్రయోగించఁబడిన బాణంబులు ఇంద్రజిత్తుని దేహమును భేదించి తామర కొలనునహంసలు న్రాలునట్లు లంకాపురంబునం బడఁగలవు. ౨౬

ఇప్పుడె నా బాణంబులు ధనుర్బాణంబునుండి వెడలి భయంకరాకారం డగు నాయుంద్రజిత్తుని శరీరంబును భేదించి రంధ్రములు చేసి యాతని వధింపఁ గలవు. అని లక్ష్మణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౭

యద్ధోత్సాహంబున నధిక శాంతితో నొప్పుచున్న యాలక్ష్మణుండు అన్నయెదుట నీలాగునం బలికి ఇంద్రజిత్తును వధించుటకై వేగంబునం బోయెను. ౨౮

లక్ష్మణుండట్లు అన్నపాదంబులకుమ్రొక్కి ప్రదక్షిణంబుచేసి యుద్ధార్థమయి యుంద్రజిత్తు మహోమముచేయునట్టి యానికుంభిలయను చైత్ర్యవృక్షమునొద్దకుఁ బోయెను. ౨౯

మహావరాక్రమశాలియగు రావణాసురుండైన లక్ష్మణుండురామునియంగ శాశిర్వాదంబునొంది విభీషణసహితంబుగా వేగంబునం బోయెను. ౩౦

అప్పుడు అనేకవానరసహస్రపరివృతుండై హనుమంతుండును మంత్రిసహితుండై విభీషణుండును లక్ష్మణుని వెంటబడించి నడచిరి. ౩౧

మహతా హరినై న్యేన సవేగ మభిసంవృతః. 32

ఋక్షరాజబలం చైవ దదర్శ పథి విష్ణితమ్,

స గత్వా దూర మధ్వానం సౌమిత్రి ర్నితనన్దనః. 33

రాక్షసేంద్రిబలం దూరా దపశ్య ద్వాన్యహ మాస్థితమ్,

స తం ప్రాప్య ధనుష్పాణి ర్తాయాయోగ మరిన్దమః. 34

తస్థౌ బ్రహ్మవిధానేన విజేతుం రఘునన్దనః,

విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్. 35

అజ్ఞదేన చ వీరేణ తథానిలసుతేన చ.

వివిధ మమలశస్త్రభాస్వరం త

ద్భజగహనం విపులం మహారథైశ్చ,

ప్రతిభయతమ మప్రమేయవేగం

తిమిర మివ ద్విషతాం బలం వివేశ. 36

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పంచశతీతమస్సర్గః.

ష డ శీ తి త మ స్స ర్గః.

అథ తస్మామవస్థాయాం లక్షణం రావణానుజః,

పరేషా మహితం వాక్య మర్థసాధక మబ్రవీత్. ౧

యదేతద్రాక్షసానీకం మేఘశ్యామం విలోక్యతే,

ఏతదాయోధ్యతాం శీఘ్రం కపిభిః సాదపాయుధైః. ౨

అంత నాలక్ష్యజుండు వేగంబున గొప్పవానరసేన తన్నుఁబరివేష్టించియుం
దనవెంబడివచ్చుటకై సన్నద్ధుడై మార్గమున నిలిచియున్న భల్లూక నైన్యంబునుం
గాంచెను. 3౨

మిత్రులకు సంతోషము గలిగించునట్టి యాలక్ష్యజుండు దూరమార్గంబు
పోయినప్పిమ్మట దూరంబున పూహంబు పన్నియున్న రాక్షసనైన్యముం
గనెను. 33

శత్రువుల యాపు మాపువాడును ధనుర్ధరుండును నగు నాలక్ష్యజుండు
బ్రహ్మదేవుండు వరం జొసంగిన నియమంబునంజేసి యానికుంభిలాప్తదేశంబున
మాయావియగు సింద్రజిత్తును జయింప సన్నద్ధుడై నిలిచెను. 34

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్యజుని విభీషణుండును వీరుండగు
నంగడుండును, వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుండునుం బరివేష్టించిరి. 35

లక్ష్యజుండు నానావిధంబుగా విడిసియున్నదియు నిర్మలంబులగు
వాయుధనులచే వెలంగుచున్నదియు లెక్కలేని ధ్వజములచే నలంకృతంబును
గొప్పగొప్పరథులచేత (మహారథులగు వీరులచేత) నిండినదియు భయంకరా
కారంబును మహావేగంబునై చీకటివలె నల్లగా దట్టమైయున్న శత్రునైన్యంబుం
జూచెను. 36

ఇది యెనుబదియొకవ సర్గము.

ఎనుబదియాఱవసర్గము.

అంత నప్పుడు రావణుని తమ్ముండగు విభీషణుండు లక్ష్యజుం జూచి
రాక్షసులకుఁ గీడుగలిగించునదియుఁ దమకుఁగార్యసాధకంబునగు నీమాటం
జెప్పెను. ౧

ఇదిగో మేఘమువలె నల్లనైన రాక్షసనైన్యముకనఁబడుచున్నదే,
ఇంద్రజిత్తుయొక్క యాగము పూర్ణమగుటకుమున్నే క్షిప్రుముగా నీరాక్షస
నైన్యమును వానరులు వృక్షములు మొదలగు నాయుధములతోఁ బ్రహ
రింతురుగాక. ౨

అస్యానీకస్య మహతో భేదనే యత లక్షణః,
రాక్షసేంద్రసుతోఽప్యత్ర భిన్నే దృశ్యో భవిష్యతి. 3
స త్వ మిద్ధాశనిప్రత్యై శ్చరై రవకిర స్పరాన్,
అభిద్రవాశు యావద్వై నైతత్కర్త సమాప్యతే. ౪

జహి వీర! దురాత్మానం మాయాపర మధార్మికమ్,
రావణిం కూరకర్తాణం సర్వలోకభయావహమ్. ౫

విభీషణవచ శ్చుత్వా లక్షణ శ్చుభలక్షణః,
వవర్ష శరవర్షాణి రాక్షసేంద్రసుతం ప్రతి. ౬

ఋతో శ్చాఖామృగా శ్చైవ ద్రుమాద్రి నఖయోధినః,
అభ్యధావంత సహితా స్తదానీక మవస్థితమ్. ౭
రాక్షసాశ్చ శితై ర్భాణై రసిభి శ్చ క్షితోఽమరైః,
ఉద్యతై స్సుమవర్తంత కపిసైన్యజిహంసవః. ౮
స సంప్రహార స్తుముల స్సంజ్ఞజ్ఞే కపిరక్షసామ్,
శబ్దేన మహతా లఙ్కాం నాదయన్వై సమంతతః. ౯
శస్త్రై శ్చ బహుధాకారై శ్చితై ర్భాణైశ్చ పాదపైః,
ఉద్యతై ర్గిరిశృంగై శ్చ ఘోరై రాకాశ మావృతమ్. ౧౦

తే రాక్షసా వానరేషు వికృతానసబాహవః,
నివేశయంత శ్చస్త్రాణి చక్ర స్తే సుమహ ద్భయమ్. ౧౧

లక్షణుడా! నీ పీనైన్యమును భేదింపుము. దీనిని భేదించినయెడ రాక్షసరాజకుమారుడు ఇంద్రజిత్తు కరణుడు. 3

నీ విప్రుడు ఇంద్రజిత్వధార్థనుయి వచ్చినావు కావున ఇంద్రజిత్తు చేయు కర్తము సమాప్తమగుటకు మున్నె ఇంద్రునివక్తాయుధమువంటి బాణములం బ్రయోగించి యీనైన్యమును భేదింపుము. 4

పీరుడగు లక్షణుడా! చెడ్డబుద్ధిగలవాడును మాయావియు నధర్మమునే యాచరించువాడును భూతకోటికి హింససేయువాడును సమస్త లోకంబులకు భయంకరుండునగు నీయింద్రజిత్తుకు పథింపుము, అని విభీషణుడు చెప్పినమాటను విని రాక్షసేశ్వరకుమారుడగు సింద్రజిత్తుపై వర్షంబు గురియునట్లు బాణంబులు ప్రయోగించెను. 5

జయావహంబులగు లక్షణంబులతో నొప్పుచున్న యీ లక్షణుడు విభీషణుడు చెప్పినమాటను విని రాక్షసేశ్వర కుమారుడగు సింద్రజిత్తుపై వర్షంబు గురియునట్లు బాణంబులు ప్రయోగించెను. 6

వృక్షములను బర్వతమును నఖంబులను ఆయుధములుగాఁ గొనిపోయినట్టి భల్లూకంబులను వానరులును ఆ రాక్షససేనపైఁ గవిసిరి. 7

రాక్షసులును దీక్షంబులగు బాణంబులను ఖండంబులను శక్తులను తోను రోములను ధరించి వానరులతోటి యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులయిరి. 8

అప్పుడు వానరులకును రాక్షసులకును గలిగిన తుమలయుద్ధముచే లంకాపురంబునం దంతయు మహాధ్వని గలిగినది. 9

అప్పుడు ప్రయోగింపఁబడిన నానావిధాకారంబులగు నాయుధములును దీక్షబాణంబులను వృక్షంబులను శత్రువుమీఁద వీరుటకైఁ బ్రయత్నంబున భయంకరంబులగు ధర్మతఃఖరములును ఆకాశంబు నిండి చెలంగినవి. 10

ఆ రాక్షసులు వికృతంబులయి భయంకరంబులగు ముఖంబులతోను కేతులతోను వానరులదేహంబులయం దాయుధంబులు చొప్పించి మిక్కిలియు భయము గలిగించిరి. 11

తథైవ సకలైర్వృక్షై ర్గిరిశృజ్జశ్చ వానరాః,

అభిజఘ్ను ర్నిజఘ్నుశ్చ సమరే రాక్షసరభాన్.

౧౨

ఋక్షవానరముఖైశ్చ శ్చ మహాకాయై ర్మహాబలైః,

రక్షసాం వధ్యమానానాం మహద్భయ మజాయత.

౧౩

స్వమనీకం విషణ్ణం తు శ్రుత్వా శత్రుభి రద్దితమ్,

ఉదతిష్ఠత దుర్ధ్వ స్తత్కర్తవ్యనినుష్ఠితే.

౧౪

వృక్షైర్ధకారా నిర్గత్య జాతక్రోధ స్స రావణిః,

ఆరురోహ రథం సజ్జం పూర్వయుక్తం సరాక్షసః.

౧౫

స భీమకార్ముకధరగి కాలమేఘసమప్రభః,

రక్షాస్యనయనః క్రుద్ధో బభౌ మృత్యురివాన్తకః.

౧౬

దృష్ట్యైవ తు రథస్థం తం పర్యవర్తత తద్బలమ్,

రక్షసాం భీమవేగానాం లక్ష్మణేన యుయుత్సతామ్.

౧౭

తస్మిన్కాలే తు హనుమా నుద్యమ్య సుదురాసదమ్,

ధరణీధరసజ్గాశో మహావృక్షమరిన్దమః.

౧౮

స రాక్షసానాం తత్రైస్సన్యం కాలాగ్ని రివ నిర్దహన్,

చకార బహుభి ర్వృక్షై ర్నిస్సంజ్ఞం యుధి వానరః.

౧౯

విధ్వంసయన్తం తరసా దృష్ట్యైవ పవనాత్తజమ్,

రాక్షసానాం సహస్రాణి హనుమాన్త మవాకిరన్.

౨౦

శితశూలధరా శ్శూలై రసిభిశ్చాసిపాణయః,

అట్లు వానరులును యుద్ధంబునఁ గొమ్మలతోఁగూడిన వృక్షంబులతోఁ బర్వతశిఖరంబులతోను రాక్షసోత్తములు బ్రహరించి వధించిరి. ౧౨

రాక్షసులు మహాకాయులును మహాబలకాలులునగు భల్లూకవానర పీరులచే నానావిధంబుగా విధింపఁబడుచు సహింపలేక భయంబునొందిరి. ౧౩

అంతఁ దననైన్యము శత్రువులచే నిహతమయి భయము నొందుటను విని ఇంద్రాదులకును ధర్మింప నలవిగాని యింద్రజిత్తు హోమకార్యము సమాప్తి బొందుటకు మున్నె నియమమునుండి లేచెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు కుపితుండై అంధకారంబు వలె నున్న వృక్షసమూహము నుండి రామససహితంబుగా వెలువడి ఆయుధసహితంబయి పూర్వమే గుఱ్ఱములు పూన్పియున్న రథము నారోహించెను. ౧౫

ఆ యింద్రజిత్తు భయంకకారంబగు ధనుస్సు చేతఁబూని వర్షాకాల మేఘముంబోలిన దేహముతో నొప్పుచుఁ గోపంబున ముఖంబునం గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబు గడుర లోకనాశంబు సేయు మృత్యువుకరణిం జూపరులకు భయంబు గలిగించెను. ౧౬

ఆ యింద్రజిత్తు రథగతుఁ డగుటను జూచినంతనె లక్ష్మణునితో యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులై యున్న భయంకర వేగులగు నారాక్షసుల నైన్య మంతయు నింద్రజిత్తుం బరివేష్టించి నిలిచెను, ౧౭

ఆ సమయమునందుఁ బర్వతాకారుఁడు శత్రువుల నడంగఁ ప్రొక్కు వాడునగు హనుమంతుఁడు ఒక భయంకరమయిన మహావృక్షంబైతి దానిచే నారాక్షసులం గొట్టి చెండాడి మఱలం బెక్కు వృక్షంబులచే నారాక్షసు నైన్యం బంతయు మూగ్ధులనట్లు గావించెను. ౧౮, ౧౯

అట్లు వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు మహావేగంబున రాక్షసు నైన్యంబుల రూపుమాపుచుండుటఁ గనిం వేసవేలు రాక్షసులు హనుమంతుఁ జూట్టు ముట్టిరి. ౨౦

రాక్షసులు పర్వతాకారుఁడగు హనుమంతుం డోట్టుముట్టి లీక్షకూలం

- శక్తిభి శ్శక్తిహస్తాశ్చ పట్టనైగ పట్టసాయుధాః. ౨౧
- పరిహై శ్చ గదాభి శ్చ చక్రై శ్చ శుభదర్శనైః,
శతశశ్చ శతఘ్నిభి రాయసై రపి ముద్గరైః. ౨౨
- ఘోరైగ పరశ్వచక్రైశ్చ భిణ్డివాలైశ్చ రాక్షసాః,
ముష్టిభి ర్వజ్రకలైశ్చ తలై రశనిసన్నిభైః. ౨౩
- అభిజఘ్నుస్సమాసాద్య సమంతా త్పర్వతోపమమ్,
తేషా మపి చ సంక్రుద్ధ శ్చకార కదనం మహత్. ౨౪
- స దదర్శ కపిశ్రేష్ఠ మచలోపమ మిన్ద్రజిత్,
సూదయన్త మమిత్రఘ్న మమిత్రా న్నవనాత్తజమే. ౨౫
- స సారథి మువాచేదం యాహి యత్రైష వానరః,
క్షయ మేష హి నగ కుర్యా ద్రాక్షసానా ముపేక్షితః. ౨౬
- ఇత్యుక్త స్సారథి స్తేన యయా యత్ర స మారుతిః,
వహ స్పరమదుర్దరం సీత మిన్ద్రజితం రథే. ౨౭
- సోఽభ్యుపేత్య శరా న్ఫణ్దా న్పట్టసాంశ్చ పరశ్వథాన్,
అభ్యవర్షత దుగ్రరగ కపిమూర్ధ్ని స రాక్షసః. ౨౮
- తాని శస్త్రాణి ఘోరాణి ప్రతిగృహ్య స మారుతిః,
రోషేణ మహతాఽఽవిష్టో వాక్యం చేద మువాచ హ. ౨౯
- యుధ్యస్వ యది శూరోఽసి రావణాత్తజ! దుర్జితే!
వాయుపుత్రం సమాసాద్య జీవన్న ప్రతియాప్యసి. ౩౦

బులందాల్చినవారలు శూలంబులను, ఖడ్గపాణులు ఖడ్గంబులను, ఈటెలు ధరించినవారలు ఈటెలచేతను బట్టిసభరులు పట్టిసంబులను మఱియుఁ బరిఘంబులను గదలను వాడిగల చక్రంబులను అనేకంబులగు శతఘ్నులచేతను నినుపగుడియలచేతను భయంకరంబులగు పరశ్వధంబులను భిండివాలంబులచేతను ఆ యా యాయుధంబులు ధరించినవారలు ఆ యా యుధంబులచేతం బ్రహ్మరించిరి.

౨౦, ౨౩

హనుమంతుఁడును గుపితుఁడై ఆ రాక్షసుల యంతఃకనును అన్నిరూపులయి మహాయుద్ధంబు గావించెను.

౨౪

ఆ యింద్రజిత్తు శత్రువుల వధించువాఁడును పర్వతాకారుఁడునగు వానరోత్తముఁడు హనుమంతుఁడు శత్రువుల రాక్షసుల నందఱి న్వధింపుచుండుటను జూచెను.

౨౫

ఆ యింద్రజిత్తు సారథిం జూచి “యఁక నీహనుమంతు నుపేక్షింపరాదు. ఉపేక్షించినయెడ నీకఁడు మనరాక్షసులనెల్ల వధించిపుచ్చును. కావున నితనిపైకి రథముఁ గొనిపోము” అని వచించెను.

౨౬

సారథి యింద్రజిత్తుని వచనంబు విని పరమదుర్ధర్ముండగు నాయుద్రజిత్తు ఆ రోహించి యున్న రథమును హనుమంతునిమీఁదికిఁ దోలుకొని పోయెను.

౨౭

మహాలేఖాఁడగు నా యింద్రజిత్తు హనుమంతుని యొద్దకుఁ బోయి యతనిశిరము మీఁద బాణంబులను ఖడ్గంబులను పట్టిసంబులను బరశ్వధంబులను వర్షించెను.

౨౮

హనుమంతుఁడు భయంకరంబులగు నా యాయుధంబుల కన్నిటనిని సహించి కరమశ్రుద్ధుండై యింద్రజిత్తుం జూచి యీవచనముఁ బలికెను.

దుష్టబుద్ధివగు నింద్రజిత్తా! నీవు విఱికివిగాక శూరుండవే యగుదువేని యుద్ధము సేయుము. వాయుకుమారుండగు హనుమంతు నెదుటబడి మఱల బ్రతికి పోజాలవు.

౩౦

బాహుభ్యాం ప్రతియుధ్యస్వ యది మే ద్వద్వ మాహవే,
వేగం సహస్వ దుర్బుధే! తత స్త్వం రక్షసాం వరః. 30

హనుమంతం జిహంసంతం సముద్యతశ రాసనమ్,
రావణాత్త జ మాచప్టే లక్ష్మణాయ విభీషణః. 31

య స్సవాసవనిర్జితా రావణస్యాబ్జత్త సమ్భవః,
స ఏష రథ మాస్థాయ హనుమంతం జిహంసతి. 32

తమప్రతిమసంస్థానై శ్శరై శ్శత్రువిదారణైః,
జీవితాస్తకరై ర్హరై సౌమిత్రే! రావణం జహి. 33

ఇత్యేవ ముక్తస్తు తదా మహాత్మా విభీషణేనారివిభీషణేన,
దదర్శ తం పర్వతసన్నికాశం రథే స్థితం భీమబలం నదంతమ్. 34

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షడశీతితమస్సర్గః.

సప్తాశీతితమస్సర్గః.

ఏవ ముక్త్వా తు సౌమిత్రం జాతహర్షో విభీషణః,
ధనుష్పాణిన మాదాయ త్వరమాణో జగామ సః. 1

అవిదూరం తతో గత్వా ప్రవిశ్య చ మహద్వనమ్,
దర్శయామాస తత్కర్త లక్ష్మణాయ విభీషణః. 2

దుర్మార్గుడా! నీవాయుధంబులు విడిచి బాహువులచేత నాతో యుద్ధముచేసి యుద్ధంబున నావేగంబు నహింతువేసి యప్పుడు నీవు రాక్షసోత్తమఁడవు అని హనుమంతుఁడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ జెప్పెను. 30

విభీషణుఁడు ఇకద్రజిత్తు ధనుర్ధరుఁడై హనుమంతుని వధింప నున్నాఁడని లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 31

దేవేంద్రుని జయించినవాఁడును రావణుని కుమారుఁడునగు ప్రసిద్ధుఁడయిన యీ యింద్రజిత్తు రథిగతుఁడై హనుమంతుని వధింపఁ బోవుచున్నాఁడు. ఉపేక్షింపవలదు. 32

లక్ష్మణుఁడా! నానావిధంబులగు నుత్తమములయిన యాకారములు గలవియు శత్రుమర్తంబుల భేదికచునవియు జీవితనాశము సేయునవియునగు శ్రూరబాణంబులు ప్రయోగించి యీ యింద్రజిత్తును వధింపుము. అని విభీషణుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 33

అప్పుడు మహానుభావుఁడగు లక్ష్మణుఁడు శత్రుధయంకరుఁడైన విభీషణుఁడు పలికిన మాటను విని యుద్ధార్థమయి నిలిచియున్నవాఁడును భయంకరమయిన పరాక్రమము గలవాఁడును బగ్గుతాకారుఁడు నగు భయంకరంబుగా గర్జించుచున్నవాని నింద్రజిత్తు గాంచెను. 34

ఇది యెచుబడియాఱవనర్గము.

ఎనుబదియేడవసర్గము

ఆ విభీషణుఁడు లక్ష్మణున కీ ప్రకారంబునఁ జెప్పి యింక నింద్రజిత్తు హతుండగునని నంతుఁడై ధనుర్ధరుఁడగు లక్ష్మణునిఁ చిలుచుకొని వేగంబునఁ బోయెను. 35

విభీషణుఁడంత లక్ష్మణునితోఁ గూడఁ గొంచెము దూరము పోయి యొకమహావనంబుఁ బ్రవేశించి యచట నింద్రజిత్తు హోమము సేయు స్థానమును లక్ష్మణునకుఁ జూపెను. 36

నీలజీమూతసంకాశం న్యగ్రోధం భీమదర్శనమ్,
తేజస్వీ రావణభ్రాతా లక్ష్మణాయ న్యవేదయత్ . 3

ఇహోపహారం భూతానాం బలవా న్రావణాత్మజః,
ఉపహృత్య తతస్థ పశ్చాత్సజ్జామ మభివర్తతే. ౪
అదృశ్య స్సర్వభూతానాం తతో భవతి రాక్షసః,
నిహంతి సమరే శత్రూన్ బధ్నాతి చ శరోత్తమైః. ౫
తమప్రవిష్టం న్యగ్రోధం బలినం రావణాత్మజమ్,
విధ్వంసయ శరై స్తీక్ష్ణై స్సరథం నాశ్వసారథిమ్. ౬

తథేత్సుక్త్వా మహాతేజా స్సౌమిత్రి ర్చిత్రనన్దనః.
బభూవావసీత స్తత్ర చిత్రం విష్ణురయన్దనః. ౭

స రథేనాగ్నివర్ణేన బలవా న్రావణాత్మజః,
ఇద్ధిజి త్కవచీ ధన్వీ సద్విజగి ప్రత్యదృశ్యత. ౮

త మువాచ మహాతేజాగి పౌలస్త్య మపరాజితమ్,
సమాహ్వాయే త్వాం సమరే సమ్యగ్యుద్ధం ప్రయచ్ఛ మే. ౯

ఏవ ముక్తో మహాతేజా మనస్వీ రావణాత్మజః,
అ బ్రవీ త్పురుషం వాక్యం తత్ర దృష్ట్వా విభీషణమ్. ౧౦

మహాపరాక్రమకాలియగు రావణాసుజుండు విభీషణుండు లక్ష్మణునకు
మేఘుఁబువలె నట్లుగాఁ జూపరులకు భయంకరంబయి యున్న నికుంభిలాస్థాన
నయిన స్యగ్రోధవృక్షంబుఁ జూపెను. 3

బలకాలియగు రావణాసుమారుం డొద్రజిత్తు హస్తలంబున నె భూతంబు
లకు బలియొసఁగి యటుపిచ్చట యుద్ధమునకు వచ్చును. 4

అంత నాయొద్రజిత్తు సమస్తభూతంబులకును ఆదృశ్యుడై యుద్ధం
బున శత్రువుల వధించును. తీక్షణబాణంబుల బంధించును. 5

హయొద్రజిత్తు స్యగ్రోధ వృక్షంబుఁ బ్రవేశించినచో నటుపిచ్చట
రథాశ్వ సారథి సహితంబుగా నదృశ్యుండగును గావున నతఁడు స్యగ్రో
ధంబుఁ బ్రవేశింపకమున్నె బలవంతుండగు నీయొద్రజిత్తును రథాశ్వసారథిస
హితంబుగాఁ దీక్షణబాణంబుల వధింపుమా. అని విభీషణుండు లక్ష్మణునితోఁ
జెప్పెను. 6

మహాసుభావుండును మిత్రులకు సంతోషంబు సేయువాఁడునగు లక్ష్మ
ణుండు పల్లె యని పలికి యాస్యగ్రోధమూలంబునఁ గాంచనచిత్రంబగుధనువు
సారింపుచు యుద్ధార్థమై నిలిచియుండెను. 7

అంత మహాబలుండగు రావణపుత్రుఁడా యొద్రజిత్తుకవచంబు దొడిగి
ధనుర్ధరుండై యగ్నిపలె వెలుంగుచున్న ధ్వజాలంకృతంబగు రథంబు నొరిన
వాడై లక్ష్మణు నెదుటఁ గనఁబడెను. 8

మహాపరాక్రమకాలియగు లక్ష్మణుండు ఆదివఱకుఁ బరాజయంబె
యెఱుంగని పులస్త్యవంశోద్భవుండగు నాయొద్రజిత్తునుం జూచి “నీన్ను
యుద్ధమునకుఁ బిలుచుచున్నాను. నాకు మంచియుద్ధం బొసంగుము” అని
పలికెను. 9

పరాక్రమవంతుండు దృఢమయిన నిశ్చయము గలవాఁడునగు నొద్ర
జిత్తు లక్ష్మణుని వాక్యంబు విని యచట విభీషణుండు నుండుటం జూచి పరు
షంబుగా నతనితో నిట్లునియె. 10

ఇహ త్వం జాతసంవృద్ధ స్సాక్షౌ ద్భృతా పితు ర్తమ,
కథం ద్రుహ్యసి పుత్రస్య పితృవ్యో మమ రాక్షస! ౧౧

న జ్ఞాతిత్వం న సౌహృదం న జాతి స్తవ దుర్జితే!,
ప్రమాణం న చ సౌదర్యం న ధర్మో ధర్మదూషణ! ౧౨

శోచ్యస్త్య మసి దుర్బుధే! నిసనీయ శ్చ సాధుభిః,
య స్త్వం స్వజన ముత్సృజ్య పరభృత్యత్వ మాగతః ౧౩

నైతచ్ఛిథిలయా బుద్ధ్యా త్వం వేత్సి మహదన్తమ్,
క్వచ స్వజనసంవాసగి క్వచ నీచపరాశ్రయః ౧౪

గుణవాన్వా పరజన స్సృజనో నిర్గుణోఽపివా,
నిర్గుణ స్సృజన శ్రేయో న్యగి పరగి పరవప నః ౧౫

య స్స్వపక్షం పరిత్యజ్య పరపక్షం నిషేవతే,
స స్వపక్షే క్షయం ప్రాప్తే పశ్చాత్తై రేవ హన్యతే ౧౬

నిరనుక్రోశతా చేయం యాదృశీ తే నిశాచర!,
స్వజనేన త్వయా శక్యం పరుషం రావణానుజ! ౧౭

విభీషణుడా! నీవును రాక్షసుడవు, కులాభిమానంబేని చూడవైతివి. ఇతియగాక ఇచటనే నీవు పుట్టిపెరిగినవాడవు. మఱియు నాతండ్రిఁ దమ్ముండవు. నాపితండ్రివిగానుండి పుత్రుడనైన నావిషయముయి ద్రోహ బెట్టు గావించెదవు? ౧౧

దుర్మార్గుడవు అధర్మిష్టుడవగు విభీషణుడా! నీకు బంధుత్వముగాని స్నేహముగాని కులముగాని తోడఁబుట్టుదనముగాని ధర్మముగాని ప్రమాణము కాదు. ౧౨

దుర్మార్గుడా! నీవు స్వజనమును వదలి శత్రువులకు భృత్యుడవైతివి కావున నీవు బంధువులకు శోచనీయుడవును సత్పురుషులకు నింద్యుడవు నైతివి. ౧౩

స్వజనులలో గొప్పగా నుండుటకును నీచముగా శత్రువుల నాశ యించుటకును ఎంతో తారతమ్యమున్నది. నీబుద్ధి చెడినది కావున అది నీకుఁ జెలియలేదు. ౧౪

పెజ్జవారు గుణవతులయి తమవారు గుణహీను లగుదురుగాక. గుణ హీనులయినను దమవారిచే యాశ్రయింపవలెను. ఎప్పుటికిని బరాయివాఁడు పరాయివాఁడే గాని తనవాఁడు గాఁడు. ౧౫

ఎవ్వఁడు తనవారిని వదలి శత్రువుల నాశ్రయించునో అతఁడు తన వారందఱు నశించిన వెనుక తా నాశ్రయించిన శత్రువులచేతనే వధింపఁ బడును. ౧౬

రాక్షసుడవు రాక్షసుని తమ్ముడవగు విభీషణుడా! నా హోతుము నకు విఘ్నముగా లక్ష్యజుని న్యగ్రోధమూలమునకుఁ దీసికొనివచ్చినావే. బంధు డవు కావున నిర్దయుడవై యింక కఠినముగా నీవు నాపకారము చేసినావు కాని మఱియొవ్వఁడును జేయఁడు. ఇట్లు నిర్దయుడవై యింతకఠినముగానీవు బంధుడనగు నావిషయముయి యపకారము నేయుట యెంతమాత్రము యుక్తము కాదు, అని యింద్రజిత్తు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౧౭

ఇత్కుక్తో భ్రాతృపుత్రేణ ప్రత్యువాచ విభీషణః,

అజానన్నివ మచ్ఛీలం కిం రాక్షస! వికత్థసే.

౧౮

రాక్ష సేన్ద్రసుతాసాధో! పారుష్యం త్యజ గౌరవాత్,

కులే యద్యుష్యహం జాతో రక్షసాం హ్రాకర్తృణామ్.

౧౯

గుణోఽయం ప్రథమో నృణాం తస్యే శిలమరాక్షసమ్,

న రమే దారుణేనాహం న చాధర్మేణ వై రమే.

౨౦

భ్రాత్రా విషమశీలేన కథం భ్రాతౌ నిరస్యతే,

ధర్తా త్ప్రిచ్యుతశీలం హి పురుషం పాపనిశ్చయమ్.

౨౧

త్యక్త్వా సుఖ మవాప్నోతి హస్తా దాశీవిషం యథా,

హింసాపరస్వహరణే పరదారాభిమర్శనమ్.

౨౨

త్యాజ్య మాహు ద్ధరాచారం వేశ్య ప్రజ్వలితం యథా,

పరస్వానాం చ హరణం పరదారాభిమర్శనమ్.

౨౩

సుహృదా మతిశక్జ్కా చ త్రయో దోషాః క్షయావహాః,

మహర్షీణాం వధో ఘోర స్సర్వదేవైశ్చ విగ్రహాః.

౨౪

అభిమానశ్చ కోపశ్చ వై రిత్వం ప్రతికూలతా,

ఏతే దోషా మమ భ్రాతు ర్విత్తైశ్చర్యనాశనాః.

౨౫

గుణా స్ప్రిచ్ఛాదయామాసుః పర్వతా నివ తోయదాః,

విభీషణుడు అన్నకొడుకు ఇంద్రజిత్తు చెప్పిన మాటలు విని యతనికిట్లు బదులు చెప్పెను.

రాక్షసరాజకుమారుడా! దుష్టుడా! నీవు నాస్వభావంబు జెలిసియుఁ జెలియనివాడవువలె నెందు కిట్లు మాటలాడుచున్నావు? నేను పరకంఠ్రినిట్లు గావించినానను కారణమువలన నీవు పరుషవచనము లాడవలదు. ౧౮

నేను గ్రూరులగు రాక్షసులయింట బుట్టిన వాడనైనను సత్పురుషుల యుత్తమస్వభావమువలె నాస్వభావము సాత్త్వికమే కాని రాక్షసస్వభావము కాదు ౧౯

గ్రూరమయిన కార్యముగాని యధర్మముగాని మొదటచుండియే నాకౌశమాత్రము ఇష్టముగాదు. లేనియెడ స్వభావము భిన్నమగుటవలన మాత్రమే నాయన్నను నేను ఎట్లు పదలుదును? ౨౦

ధర్మమును పదలినవాడును బాపమునే సేయనిశ్చయించిన వాడునగు పురుషుని సహవాసమువలనఁ దనకుబాపముగలుగును గావున యోగ్యుడగు వాడు చేతికిఁ జాట్టుకొనిన సర్పమునుపదిలునట్లు ఆదుర్దాదునింబిత్వ జించి నుఖంబు నొందవలయును. ౨౧

హింస, పరధనమును హరించుట, పరస్త్రిగమనము ఈదురాచారములు గలవానిని మండిపోవునట్టి గృహమునుపదలునట్లు కష్ట జాలబ వదలివేయవలయునని పెద్దలు చెప్పెదరు. ౨౨

పరధనముల హరించుటయుఁ బరస్త్రిలఁ బొందుటయు హితముఁగోరు స్నేహితుల సమ్మతుండుటయు నీమూఁడుదోషంబులు పురుషుని నశింపఁ జేయును. ౨౩

మహర్షులను గ్రూరముగా వధించుటయు సమస్తదేవతలతోను యుద్ధము సేయుటయు గర్వము దీర్ఘకోపము బద్ధవైరము గలిగియుండుటయుఁ బరశ్రేయస్సును ద్వేషించుటయు ఐశ్వర్యంబును జీవితంబును నశింపఁజేయునట్టి యీదోషంబులు నాయన్నయందుండుటవలన నివి మేఘంబులు వర్షతమల

దోషైరేతైః పరిత్యక్తో మయా భ్రాతా పితా తవ. ౨౬

నేను మన్ని పురీ లజ్కా న చ త్వం న చ తే పితా,
అతిమానీ చ బాలశ్చ దుర్విసీతశ్చ రాక్షస! ౨౭

బద్ధ స్త్వం కాలపాశేన బ్రూహి మాం యద్యదిచ్ఛసి,
అద్య తే వ్యసనం ప్రాప్తం కిం మాం త్వ మిహ వక్ష్యసి. ౨౮

ప్ర వేష్టుం న త్వయా శక్యో న్యగ్రోధో రాక్షసాధమ!,
ధర్మయిత్వా చ కాకుకుత్స్థా న శక్యం జీనితుం త్వయా. ౨౯

యుద్ధస్య నరదేవేన లక్షణేన రణే సహ,
పాత స్త్వం దేవతాకార్యం కరిష్యసి యమక్షయే. ౩౦
నిదర్శయ స్వాత్మ బలం సముద్యతం
కురుష్వ సర్వాయుధ సాయకవ్యయమ్,
న లక్షణ నైత్యే హి బాణగోచరం
త్వమద్య జీవన్ సబలో గవిష్యసి. ౩౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తాశీతమస్సర్గః.

అష్టా శీ త మ స్స ర్గః.

విభీషణవచ శ్రుత్వా నావణిగి క్రోధమూర్ఛితః,
అబ్రవీ త్పురుషం వాక్యం వేగేనాభ్యుత్పాత హ. ౧
ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశో రథే సుసమలజ్ఘృతే,
కాళాశ్వయుక్తే మహతి స్థిగి కాలాన్తకోపమః. ౨

నావలించునట్టు లతనినుగుణంబుల నన్నింటి నాచ్ఛాదించినవి. ౨౧

నీతండ్రి నాయన్నను రావణుని నేసిదోషంబులగలవాడగుటవలన నె
విడిచినాను. ౨౨

రాక్షసుడా! ఇకశీఘ్రంబుననె ఈ లంకాపురంబునందలి రాక్షసు
లును గర్వితుండవు దుష్టుడవగునీవును నీతండ్రిరావణుడును నశింపబోయె
దరు. ౨౩

నీవు మృత్యుపాశంబునం దగులుకొంటివి. నన్నేమియనఁగోరెదనో
అవన్నియుఁ జెప్పము. నీనుంతకాలము ప్రాక్షమయినప్పుడు నన్ను నిందిం
చుటచే నేమిప్రయోజనము? ౨౪

రాక్షసాధముడా! న్యగ్రోధవృక్షంబుఁ బ్రవేశించుట యింక నీకలవి
గాదు మాయాసీతావధముచే గతుత్సవంశసంభవులగు రామలక్ష్మణుల నవమాన
పఱచినావు కావున నిక జీవించుటకును నీకు కళ్యణము గాదు. ౨౫

మనుష్యనాథుడగు లక్ష్మణునితో యుద్ధంబు సేయుము. నాతుండనై
యమలోకంబున యమదూత లాజ్ఞాపించు పనులు సేయుచుండెదవు. ౩౦

నీబలమంతయుఁజూపుము. నమస్తమలయిన యాయుధాలులను బాణం
బులను బ్రయోగించి కాఁజేయుము; నీవేమిచేసినను ఇచ్చుడు లక్ష్మణుని బాణము
బారింబడి నీవేమి నీనై నీకులేమి యెంకమాత్రము జీవించి పోఁజాలరు. అని
విభీషణుడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ జెప్పెను. ౩౧

ఇది యెనుబదియేడవసర్గము.

ఎనుబదియేనిమిదవసర్గము.

ఇంద్రజిత్తు విభీషణుని వచనంబు విని పరమక్రుద్ధుండై ఖడ్గాయుధ
ములుచేపట్టి చక్కఁగానలకృతంబయినగజ్జములు పూర్నిన మహారథంబుపైఁ
బ్రలయకాలమునందలి యమునిభంగి భయంకరాకారుండై వెలుంగుచు అతి
దీర్ఘంబును వికాలంబును మహావేగంబును సారవంతంబును భయంకరంబునగు

మహాప్రమాణ ముద్యమ్య విపులం వేగవద్దృఢమ్,
ధనుర్భీమం పరామృశ్య శరాం శ్చామిత్రనాశనాన్. 3

తం దదర్శ మహేష్వాసో రథే సుసమలజ్జుతః,
అలజ్జుత మమిత్రఘ్నం రాఘవస్యానుజం బలీ. ౪
హనుమత్పృష్ఠ మాసీన ముదయస్థవిప్రభమ్,

ఉవాచైవం సమార్థ బ్రహ్మసామిత్రిం సవిభీషణమ్. ౫

తాం శ్చ వానరశార్దూలాన్ పశ్యధ్వం మే పరాక్రమమ్,
అద్య మత్కార్తుకోత్సృష్టం శరవర్షం దురాసదమ్. ౬

ముక్తం వర్షమివాకాశే వారయిష్యథ సంయుగే,
అద్య వో మామకా బాణా మహాకార్తుకనిస్సృతాః. ౭

విధమిష్యన్తి గాత్రాణి తూలరాశి మివాసలాః,
తీక్షణాయకనిర్భిన్నాన్ శూలశక్త్యప్టితోమరైః. ౮

అద్య వో గమయిష్యామి సర్వానేవ యమక్షయమ్,

క్షీపత శ్శరవన్రాణి క్షీప్రహస్తస్య మే యుధి. ౯

జీమాతస్యేవ నదతగి కః స్థాస్యతి మమాగ్రతః,

రాత్రియుద్ధే మయా పూర్వం వజ్రశనిసమై శ్శరైః. ౧౦

శాయితో నో మయా భూమా విసంజ్ఞా సపురస్సరౌ,

స్మృతిర్న తేఽస్తి వా మన్యే వ్యక్తం వా యమసాదనమ్. ౧౧
ఆశీవిష మివ క్రుద్ధం యన్తాం యోధుం వ్యవస్థితః,

భనుస్సును శత్రువును ఛేదించునట్టి తీక్షణబాణములను గ్రహించి విభీషణున కభిముఖునిగాఁ బోయి పరుషచరణములు పలికెను. ౧, 3

రథారూఢుడై చక్కగా నలంకృతుడై యున్నవాఁడును గొప్ప భనుస్సు ధరించినవాఁడును బలవంతుఁడునగు నింద్రజిత్తు స్వతేజస్సుచేతనే యలంకృతుఁడును శత్రువులం దన్నక వధించువాఁడును హనుమాతుని వీఁపునం గూర్చుండి యుదయపర్వతంబుపై నున్న సూర్యునిభంగి వెలుంగుచున్న వాఁడు నగు రామానుజుని లక్షణంజూచెను. ౪

ఇంద్రజిత్తు సురంభంబున లక్షణుని విభీషణుని ఆ వాఁరసీదులనుం జూచి యిట్లని పలికెను. ౫

ఇక నాపరాక్రమంబుంజూడుండు. ఇప్పుడు యుద్ధంబున ఆకాశం బునం గురియు వర్షమునంటిదైన యెట్టివారికి నమీషింప నలవిగాని నాధురుక్త బాణవర్షంబు నెట్లువారింపఁగలరో చూచెదను. ౬

ఇప్పుడు నాబాణములు ఈమహాభనుస్సునుండి వెడలినవై నూది నగ్ని హోత్రము దహించునట్లు మీ శిష్యాములకు దహింపఁగలవు. ౭

ఇప్పుడు మిమ్ము అందఱును దీక్షబాణములచేతను శూలాములచేతను ఈటెలచేతను యడ్డులచేతను దోమరంబులచేతన వధించి యనులోకంబున కంపెదను. ౮

అధికమయిన హస్తలాఘవముగల నేను యుద్ధంబున బాణవర్షంబులు గురియును మేఘులువలె గర్జించుచుండఁగా నాయెదుట నెవఁడు నిలువఁ గలఁడు? ౯

మున్ను రాత్రియుద్ధ మపుడు మియిద్దఱును మిత్రోదపచ్చిన వారలకు ప్రశాశనలపంటి బాణములచే మూర్ఛితులయి నేలంబడునట్లు గావించినాను.

కుపితంబయిన పామువంటివాఁడనయిన నాతో మఱల యుద్ధము సేయ వచ్చినావు కావున నీవు శరాత్రియుద్ధమును మఱచి గోతివో లేక నీకు మరణ కారమే ఆసన్న మాయెనో అని తలచెదను. అని యింద్రజిత్తు లక్షణుని

తచ్చుత్వా రాక్షసేంద్రియ గర్జితం లక్ష్మణస్తదా. ౧౨
అభీతవదనగ క్రుద్ధో రావణిం వాక్య మబ్రవీత్,

ఉక్తశ్చ దుర్గమగి పారగి కార్యాణాం రాక్షస! త్వయా. ౧౩
కార్యాణాం కర్తృణా పారం యో గచ్ఛతి స బుద్ధిమాన్,

స త్వ మథస్య హీనార్థో దురవాప్యస్య కేన చిత్. ౧౪
వచో వ్యాహృత్య జానీషే కృతార్థోఽస్మీతి దుర్జితే,

అన్తరానగతేనాశౌ యస్త్వయా చరిత స్తదా. ౧౫
తస్మైరాచరితో మార్గో నైష వీరనిషేవితః,

యథా బాణపథం ప్రాప్య స్థితోఽహం తవ రాక్షస! ౧౬
దర్శయస్వాద్య త త్తేజో వాచా త్వం కిం వికత్తసే,

ఏవ ముక్తో ధనుర్భీమం పరామృశ్య మహాబలః. ౧౭
ససర్జ నిశితా నాభిణా నిన్ద్రజి త్సమితింజయః,

తే నిస్పృహ మహావేగా శ్శరా స్సర్పవిరోపమాః. ౧౮
సంప్రాప్య లక్ష్మణం పేతు శ్వసంత ఇవ షన్నగాః,

లోక శిష్యును.

౧౧

అప్పుడు లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తు చెప్పిన మాటను విని యెంత మాత్రమును ముఖంబున భయవికారంబు నొందక కుపితండై యకనితో నిట్లని చెప్పెను.

౧౨

రాక్షసుడా! నీవు మమ్ము యమునింటికిఁ బంపుట మొదలగు నీకు నెఱవేర్చు నలవికాని కార్యములను నెఱవేర్చునట్లు నోటం జెప్పినావే కాని చేసినవాడవు కావు. ఎవఁడు వ్యర్థముగా బీరములు పలుకక కార్యసిద్ధిని సాధించునో అతఁడు బుద్ధిమంతుఁడు గాని నీవు కావు.

౧౩

దుష్టబుద్ధి! నీవు ఎందుకును గొఱగాని వాడవు. అట్టి నీవు ఎట్టివాని కిని సాధ్యముగానట్టి మమ్ము జయించుటయను ప్రయోజనమును గుఱించి చేతఁగాని వాడవయినను జయించెద ననుమాట మాత్రము చెప్పి దానం గృతార్థుఁడ వయనట్లు తలంచెదవు.

౧౪

అప్పుడు రాత్రియుద్ధమునందు నీవు మాకుఁ గనఁబడక యంతర్హితుండవై యుద్ధము చేసితివే అది దొంగలుచేయుపనిగాని వీరులుచేయఁ దగినది కాదు.

౧౫

రాక్షసుడా! నే నిప్పుడు నీబాహుమునకు లక్ష్మణునై నీయెదుట నిలిచియున్నాను గదా! ఇప్పుడు ఆపరాక్రమును జక్కగాఁ జూపుము. వ్యర్థముగా నిన్ను వీచే పొగడుకొనటచేత నేమి ప్రయోజనము? అని లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తులోక శిష్యును.

౧౬

మహాబలుండును బెక్కుయృద్ధంబుల జయించిన వాడునగు సింద్రజిత్తు లక్ష్మణుని మాటను విని భయంకరంబగు ధరున్న సారించి తీక్షణబాణంబులఁ బ్రయోగించెను.

౧౭

మహావేగంబులును సర్పముయొక్క విషమువలె భయంకరసబులును కుద్ధ సర్పములువలె నతితీక్షణంబులునగు నాయొంద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణంబులు లక్ష్మణుని దేహంబున నాటినవి.

౧౮

శరై రతిమహావేగై ర్వేగవా న్రావణాత్తజః. ౧౯
సౌమిత్రి మిద్ధృజి ద్యుద్ధే వివ్యాధ శుభలక్షణమ్,

సశరై రతివిధ్వాజ్ఞో రుధిరేణ సముక్షితః. ౨౦

శుశుభే లక్షణ శ్రీమూ నివిధూమ ఇవ పావకః,
ఇద్ధృజిత్వాత్తనగ కర్త ప్ర సమీక్ష్యాధిగమ్య చ. ౨౧
వినద్య సుమహానాద మిదం వచన మబ్రవీత్ ,

పత్రిణ శ్శితధారా న్తే శరా మత్కా ర్తుకచ్యుతాః. ౨౨
ఆదాస్య నేఽద్య సౌమిత్రే! జీవితం జీవితా న్తగాః,

అద్య గోమాయుసజ్ఞా శ్చ శ్యేనసజ్ఞాశ్చ లక్షణాః. ౨౩

గృధ్రా శ్చ నిఘతన్తు త్వాం గతాసుం నిహతం మయా,
క్షుత్రబంధుం సదాఽఽనార్యం రామగి షరమదుర్వృత్తిః. ౨౪
భక్తం భ్రాతర మద్యైవ త్వాం ద్రక్ష్యతి మయా హతమ్,

విశ స్తకవచం భూమా వ్యపవిధశరాసనమ్. ౨౫

హృతోత్తమాజ్ఞం సౌమిత్రే! త్వా మద్య నిహతం మయా,

ఇతి బ్రువాణం సంరబ్ధగి షరుషం రావణాత్తజమ్. ౨౬

హేతుమ ద్వాక్య మత్యర్థం లక్షణగి ప్రత్యువాచ హ,

వాగ్బలం త్యజ దుర్బుధే! క్రూరకర్తాఽసి రాక్షస! ౨౭

అథ కస్తాద్వదన్యేతస్సంపాదయ సుకర్తణా,

యుద్ధంబున వేగవంతుడగు రావణకుమారుండు మిక్కిలియు నుండ రాంగుండగు లక్ష్మణుని దేహంబునందు మహావేగంబులగు ననేక బాణంబులు చొప్పించెను. ౧౯

శ్రీమంతుడగు నాలక్ష్మణుండు దేహంబంతయు బాణంబులు తగులుట చేత నెత్తుట దడుపఁబడి పొగలేని యగ్నికై వడిఁ బ్రకాశించెను. ౨౦

ఇంద్రజిత్తు తాను గావించిన కార్యముచే లక్ష్మణుండు నొచ్చుటంగని మహాధ్వని గలుగునట్లు సింహనాదంబు చేసి యిట్లని చెప్పెను. ౨౧

లక్ష్మణుడా! ఐక్కులు గట్టినవియు తీక్షణంబులును ప్రాణనాశంబు చేయునవియు నగు నాధునర్తు క్తంబులగు బాణంబులు ఇప్పుడు నీప్రాణంబులు గొనఁగలవు.

లక్ష్మణుడా! ఇప్పుడు నాచే నిహతుడవైన నీదేహము నక్కలకును డేగలకును గద్దలకును ఆహార మగుఁగాక. ౨౩

మిక్కిలియు దురాత్ముడగు రాముండు నిజసోదరుండవయిన శత్రు యాధముండవు దుష్టుండవు భక్తుండవగు నీవు ఇప్పుడు నాచే నిహతుడవగుటను జూడఁగలఁడు. ౨౪

లక్ష్మణుడా! నేను నిన్ను వధించి నీతలను గొనిపోఁగాఁ గవచము భిన్నమయి భూమిపయిఁ బాతవేయఁబడిన ధనుస్సుతోఁగూడిన నీమొండెము నిప్పుడు రాముండు చూడఁ గలఁడు. అని ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౫

ఇట్లు వేగిరపాటునం బరుషంబుగాఁ బలుకుచున్న రావణకుమారు నింద్రజిత్తుంజూచి లక్ష్మణుండు యుక్తియుక్తంబును మహార్థంబునగు వాక్యం బున నిట్లనియె. ౨౬

దుర్బుద్ధివగు రాక్షసుడా! ఇట్లు నోటబీరంబులు పలుకుటను వదలుము. నీవునమర్థుండవేకాని యిప్పుడామాటను నోటం జెప్పుటచే నేమి ప్రయోజనము? బాహుబలంబునం గార్యంబు నెఱవేర్చిచూపుము. ౨౭

అకృత్వా కత్తనే కర్త కిమర్థమిహ రాక్షస! ౨౮

కుగు తత్కర్తయేనాహం శద్ధధ్యాం తవ కత్తనమ్,
అనుక్త్వా పరుషం వాక్యం కించిదప్యనవక్షిపన్. ౨౯
అవికత్త స్వధిష్యామి త్వాం పశ్య పురుషాధమ!,

ఇత్యుక్త్వా హృచ్చ నారాచా నాకర్ణం పూరితాన్ శితాన్. ౩౦
నిజభూన మహావేగా న్లక్ష్మణో రాక్షసోరసి,

సుపత్రవాజితా బాణా జ్వలితా ఇవ పన్నగాః. ౩౧
నైర్మతోరస్యభాసంత సవితూ రశ్మయో యథా,

స శరై రాహత స్తేన సరోషో రావణాత్తజః. ౩౨
సుప్రయుక్తై స్త్రిభి రాబ్జణైః ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణమ్,

స బభూవ తదా భీమో నరరాక్షససింహయోః. ౩౩
విమర్దస్తుములో యుద్ధే పరస్పరజయైషిణోః,

ఉభౌ హి బలసంపన్నా పుభౌ విక్రమశాలినౌ. ౩౪
ఉభావపి సువిక్రాంతౌ సర్వశస్త్రాస్త్రకోవిదౌ,
ఉభౌ పరమదుర్జేయా వతుల్యబలతేజసౌ. ౩౫

యుయుధాతే తదా వీరౌ గ్రహ వివ సభోగతౌ,

బలవృత్తా వివాభీతౌ యుధి తౌ దుష్ప్రధర్షణౌ. ౩౬
యుయుధాతే మహాత్మానౌ తదా కేసరిణౌ విన,

రాక్షసుడా! పనిచేయక యిచ్చట నిన్ను నీవే పొగడుకొనుటనలక నేగమిగలదు? నేను నీమాటను నమ్మనట్లు కార్యముగావించి చూపుము. ౨౮

పురుషాధముడ వగు సింద్రజిత్తా! నేను బరుషవచనంబు లాడకయ కొంచెమేని నిన్ను జేసింపకయ ఆత్మస్తుతి చేసి కొనకయ నిన్నిప్పుడు వధించి పుచ్చెదను. చూడుము. అని లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తుతో జెప్పెను. ౨౯

ఇట్లు పలికి లక్ష్మణుడు మహావేగంబులఁ దీక్షంబులునగునైదుబాణంబులను అల్లెత్రాడు చెవివఱకు నాకర్పించి యింద్రజిత్తు వక్షస్థలంబున నాటెను. ౩౦

మంచి యెక్కలు కట్టియుండుటచే మహావేగంబులగు నాబాణంబులు కూర్చినసర్పబులంబోలే జ్వలించుచు నారాక్షసుని వక్షంబున సూర్యకేరణంబులకరణి వెలింగినవి. ౩౧

రావణకుమారుండు లక్ష్మణునిచే బాణంబులంబ్రహరింపఁబడిన నాఁడై కోపించి మూఁడుబాణంబులు గుఱిదప్పక చెవివఱకు లాగి లక్ష్మణునిపయిం బ్రయోగించెను. ౩౨

అప్పుడు యుద్ధంబున గునువ్యక్తేష్ఠుడగు లక్ష్మణుడు రాక్షసక్రేష్ఠుడగుసింద్రజిత్తును ఒకరినొకరు జయింపఁగోరి యొండొరులపై జేయు బాణ ప్రయోగము భయంకరంబయి యొప్పెను. ౩౩

ఇంద్రజిల్లక్ష్మణులు ఇద్దఱును బలవంతులు మహాసరాక్రమశాలులు సమస్తాయుధములయందు నేర్పరులు సమస్తవిద్యాస్త్రంబులు దెలిసిన వారలు జయింపనలవిగాని వారు సరిలేని బలపరాక్రమాంబులు గలవారు కావున ఒకరి కొకరు సమముగాఁ బోరిరి. ౩౪-౩౫

అప్పుడు వీరులగు సింద్రజిల్లక్ష్మణులు ఆకాశంబున గ్రహములు పోరి నట్లు యుద్ధము చేసిరి.

అప్పుడు యుద్ధంబున నెట్టివారికి నెదిరింపనలవిగానివారలును మహా పరాక్రమశాలులు నగు నాయింద్రజిల్లక్ష్మణులు ఎంతమాత్రము భయము

బహూ నవసృజంతౌ హి మార్గణౌఘా నవస్థితౌ. 32
నరరాక్షససింహౌ తౌ ప్రహృష్టౌ వభ్యయుధ్యతామ్.

సుసంప్రహృష్టౌ నరరాక్షసోత్తమా
జయైషిణౌ మార్గణచాపధారిణౌ,
పరస్పరం తౌ ప్రవవర్షతు ర్భృశం
శరౌఘవర్షేణ వలాహకావివ. 33
అభిప్రవృద్ధౌ యుధి యుద్ధకోవిదౌ
శరాసిచణ్డౌ శితశస్త్రధారిణౌ,
అభీక్ష మావివ్యధతు ర్తహాబలా
మహాహవే శమ్భరవాసవా వివ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఽష్టాశీతితమస్సర్గః. ౩౪

ఏకోననవతితమస్సర్గః.

తత శ్శరం దాశరథి స్సన్ధాయామిత్రకర్షణః,
ససర్జ రాక్షసేన్ద్రాయ క్రుద్ధ స్సర్ప ఇవ శ్వసన్. ౧

తస్య జ్యోతలనిరోపం స శ్రుత్వా రావణాత్తజః,
వివర్ణవదనో భూత్వా లక్ష్మణం సముదైక్షత. 2
తం వివర్ణముఖం దృష్ట్వా రాక్షసం రావణాత్తజమ్,
సౌమిత్రిం యుద్ధసంయుక్తం ప్రత్యువాచ విభీషణః. 3
నిమిత్తాన్యసుపశ్యామి యా న్యస్తి న్రావణాత్తజే,
త్వర తేన మహాబాహా! భగ్న ఏష న సంశయః. 4

నొందక వృత్తుండును దేవేంద్రుడునుబోరినట్లుసింహములు పోరినట్లుపోరిరి. 32

మనుష్యశ్రేష్ఠుడగు లక్ష్మణుండును రాక్షసోత్తముడగు సింద్రజిత్తును వెనుదీయక పెక్కు బాణసమూహంబుల నొడొరులవయిం బ్రయోగించుచు సంతోషంబునం బోరిరి. 32

లక్ష్మణుండును ఇంద్రజిత్తును ధనుర్పాణంబులు ధరించి మిక్కిలి సంతృప్తులయి యొండొరుల జయించు తమకంబున మేఘములు జలమువర్షించు నట్లు ఒకరిపై నొకరు బాణసమూహంబులు ప్రయోగించిరి. 33

యోధుంబునం బండితులును శుద్ధబాణంబులు మొదలగు తీక్షణములయిన యాయోధులు ధరించియున్న వరలును మహాబలకాలంబునగు నా యింద్ర జిల్లక్షణులు యోధులనునుడుడించిన కార్యంబుతో శంబరుండును ఇంద్రుండునుబోలె నొకరితో నొకరుపోరిరి. 34

ఇది యెనుబదియెనిమిదవసర్గము.

ఎనుబదితొమ్మిదవసర్గము.

అంత శత్రునాశనుడగు లక్ష్మణుండు కుపితుండయి కృష్ణవర్షంబు వోలె నిట్టూర్పులు సిగడించుచు నొకదివ్యబాణంబు వింటం గూర్చి యింద్ర జిత్తునిపైఁ బ్రయోగించెను. 1

రావణ కుమారుడు లక్ష్మణునియలైత్రాటిధ్వనినివిని భయంబునం దెల్లఁ బాటిన మొగంబుతో లక్ష్మణుం బాచెను. 2

విభీషణుండు భయంబున సింద్రజిత్తుని మొగంబు వెల్లనగుటంజూచి యోధులనం దేకాగుండై యున్న లక్ష్మణుం బాచి యిట్లనియెను. 3

మహాబలంబులగు బాహువులు గల లక్ష్మణుడా! ఇంద్రజిత్తు నందుఁ గడిగిన ముఖ వైవర్ణ్యము మొదలగు సిమిత్రంబులం బాడఁగా నితఁడుభంగము నొందెనని స్పష్టముగాఁ దెలియఁచున్నది కావున నీవు కీమ్రంబున నీని వధింపుము. అని విభీషణుండు లక్ష్మణునితోఁ జూపెను. 4

తత స్సన్ధాయ సౌమిత్రి ర్భాణానగ్నిశిఖోపమాన్,
ముమోచ నిశితాం స్తస్మిన్ సర్పానివ మహావిమాన్.

౫

శక్రాశనిసమస్పృరైర్లక్ష్మణే నాహత శ్శరైః,
ముహూర్త మభవ న్నూఢ స్సర్వసంతుభితేంద్రియః.

౬

ఉపలభ్య ముహూర్తేన సంజ్ఞాం ప్రత్యాగతేంద్రియః,
దదర్శావస్థితం వీరం వీరో దశరథాత్తజమ్.

౭

సోఽభిచక్రామ సౌమిత్రిం రోషా త్సంరక్తలోచనః,
అబ్రవీ చైచ్చన మాసాద్య పున స్స పరుషం వచః.
కిం న స్తరసి తద్యుద్ధే ప్రథమే మత్పరాక్రమమ్,
నిబద్ధస్త్వం సహభ్రాత్రా యదా భువి వివేప్తసే.
యువాం ఖిలు మయా యుద్ధే శక్రాశనిసమైశ్శరైః,
శాయితౌ ప్రథమం భూమా విసంజ్ఞౌ సపురస్సరా.

౮

౯

౧౦

స్త్రుతి ర్వా నాస్తి తే మన్యే వ్యక్తం వా యమసాదనమ్,
గన్తు మిచ్ఛసి యస్తా త్వం మాం ధర్షయితు మిచ్ఛసి.

౧౧

యది తే ప్రథమే యుద్ధే న దృష్టో మత్పరాక్రమః,
అద్య తే దర్శయిష్యామి తిష్ఠేదానీం వ్యవస్థితః.

౧౨

ఇత్యుక్త్వా సప్తభి ర్భాణై రభివివ్యాధ లక్ష్మణమ్,
దశభిస్తు హనూమంతం తీక్ష్ణధారై శ్శరోత్తమైః.
తత శ్శరశతేనైవ సుప్రయుక్తేన వీర్యవాన్,

౧౩

అంత లక్షణండు అగ్నిశ్వాసలఃబోలే వెలుగుచున్నవియు సర్పా
బులుంబోలే మహావిషంబులునగు తీక్షణబాణములను వింట సుధించి యీద్ర
జిత్తుపై బ్రయోగించెను. ౫

ఇంద్రజిత్తు ఇంద్రుని వజ్రరూఢమునంటి బాణముల లక్షణనిచే
నొప్పింపఁబడి మహారాక్షసములను సమస్తేంద్రయముల జ్ఞానము దప్పి
మూర్ఛనొందెను. ౬

వీరుండగు రావణపుత్రుఁడు మహారాక్షసములకుఁ దెలివొంది తన
యెదుట యుద్ధమునకు నిరీక్షించుచు నిలిచియున్న వీరుండగు దశరథమహారుం
గనెను. ౭

అయింద్రజిత్తు కోపమునం గన్నుల నెఱ్ఱిదనంబు గదుర లక్షణుని
మోడికిఁ బోయి యతని సమీపించి మఱియఁ బరుషముగా నిట్లనియె. ౮

నీవు నీయన్నయు బాణములచే బద్ధులరయి నేలం బడి పొరలు
చుంటిరే; ఆ మొటియధమునందలి నాపరాక్రమమును మఱచిపోతివా యేమి?

మందు యుద్ధమున నేను మీయన్నదమ్ముల నిర్వహను మీపరివారము
లను వజ్రాయుధ సమానములగు బాణములచే మూర్ఛితులఁ జేసి నేలం బడు
నట్లు గావించినాను గదా! ౯

అట్లు నాపరాక్రమము దెలిసియు నీవు న న్నెదిరింప వచ్చుటం
జూడఁగా బుద్ధిలేనివాడఁడ పని గాని లేక యమలోకమునకుఁ బోవ నాకగని
యున్నావని గాని స్పష్టముగాఁ దోచుచున్నది. ౧౦

మొదటియధముపుడు నాపరాక్రమమును నీవు చూడకున్నయెడ
ఇప్పుడు నీకుఁ జూపెదను. ఓడక నిలిచి యుద్ధము నేయుము. అని యింద్ర
జిత్తు లక్షణునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

ఈ ప్రకారమునం బలికి యయింద్రజిత్తు లక్షణు నేడు బాణము
లను హనుమంతుని దీక్షింబులగు వది యుద్ధముబాణములను నొప్పించెను. ౧౨

అంతఁ బరాక్రమవంతుండగు నింద్రజిత్తు లక్షణుని విషయము కన్న

క్రోధా ద్విగుణసంరద్ధో నిర్భీభేద విభీషణమ్.

౧౪

తద్దృష్టేన్ద్రజితా కర్త కృతం రామానుజ స్తదా,
అచిన్తయిత్వా ప్రహసన్నైతత్కించి దితి బ్రువన్.

౧౫

ముమోచ స శరా ణోరాన్ సంగృహ్య సరపుష్కవః,
అభీతవదనగ క్రుద్ధో రావణిం లక్ష్మణో యుధి.

౧౬

నైవం రణగతాశ్శూరాగ ప్రహరన్తి నిశాచర!,
లఘువశాచ్ఛల్పవీర్యా శ్చ సుఖా హీమే శరా స్తవ.

౧౭

నైవం శూరాస్తు యుధ్యన్తే సమరే జయకాక్షిణః,

ఇత్యేవం తం బ్రువాణస్తు శరవర్షై రవాకిరత్.

౧౮

తస్య బాణై స్సువిధ్వస్తం కవచం హేమభూషితమ్,
వ్యశీర్యత రథోపస్థే తారాజాల మివామ్బరాత్.

౧౯

విధూతవర్షా నారాచై ర్బభూవ స కృతవ్రణః,
ఇన్ద్రజి త్సమరే వీరగి ప్రరూఢ ఇవ సానుమాన్.

౨౦

తత శ్శరసహస్రేణ సంక్రుద్ధో రావణాత్మజః,
బిభేద సమరే వీరం లక్ష్మణం భీమవిక్రమః.

౨౧

వ్యశీర్యత మహా ద్దివ్యం కవచం లక్ష్మణస్య చ,
కృతప్రతికృతానోన్యన్యం బభూవతు రభిద్రుతౌ.

౨౨

నిను మడికోపంబున ఆకర్ణపూరితంబులగు నూజుబాణంబులచే విభీషణు
నొప్పించెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు గావించిన కార్యముం జూచి లక్ష్మణుండు దాని సరకు
సేయక నవ్వుచు “ఈబాణములు కొంచెమేని బాధింప వున్నవి” అని పలి
కెను. ౧౫

పురుషోత్తముఁ డగుచాలక్ష్మణుండు ఎంతమాత్రము భయమునొందక
కుపితుడై భయంకరబాణంబులు దీసి యింద్రజిత్తుపైఁ బ్రయోగించెను. ౧౬

రాక్షసుఁడా! నీబాణములు ఎంతమాత్రము బలము లేనందునఁ జేలిక
గాను బాధలేక సుఖముగా నున్నవి. యుద్ధంబున శూరులు ఎచట నేనియుండింత
చులుకనగాఁ బ్రచారింపరు. ౧౭

యుద్ధంబున జయముఁ గోరునట్టి శూరులు మాత్రము ఈప్రకారమున
యుద్ధము సేయరు. అని లక్ష్మణుండు ఇంద్రజిత్తుతోఁ జెప్పెను.

లక్ష్మణుఁడట్లు పలుకుచునే యింద్రజిత్తుపై బాణవర్షంబులు గురిసెను.

బంగారముచే నలంకృతంబయిన యీ యింద్రజిత్తు కవచము లక్ష్మణ
బాణంబులచేఁ దునకలుగా భండింపఁబడి ఆకాశంబునుండి నక్షత్రంబులు
రాలునట్లు రథంపై రాలెను. ౧౮

యుద్ధంబునఁ గవచంబు భిన్నమయి బాణంబులచే మిక్కిలి ప్రణా
మము దగులుటంజేసి నీగుండగు నాయీంద్రజిత్తు వర్షతంబువోలెఁ గొంతదడవు
నిశ్చలుండై యుండెను. ౧౯

అంత భయంకర పరాక్రముఁడగు నీంద్రజిత్తు యుద్ధంబునం బరమ
క్రుద్ధుడై పీరుడైన లక్ష్మణుని వేయి బాణంబులచే నొప్పించెను. ౨౦

శ్రేష్ఠంబును సౌరవంతంబునగు లక్ష్మణుని కవచముగూడ భిన్నమయ్యె;
అట్లు ఇంద్రజిత్తుజ్జులు ఒకరు చేసినదానికే మఱియొకరు బదులు చేయుచు
కొండొరులం దలపడి పోరిరి. ౨౧

అభీష్టం నిశ్వసంతా తౌ యా ధ్యేతాం తుములం యుధి,
శరసంకృత్తసర్వాజ్ఞా సర్వతో రుధిరోక్షితా.

౨౩

సుదీర్ఘ కాలం తౌ వీరా వనోన్యన్యం నిశితై శ్శరైః,
తతక్షీతు ర్హతానౌ రణకన్ధవిశారదౌ.

౨౪

బభూవతు శ్చాత్తజయే యత్తై భీమపరాక్రమా,
తౌ శరామై స్తదా కీర్ణా నికృత్తకవచధ్వజౌ.

౨౫

ప్రవంతా రుధిరం చోష్ణం జలం ప్రసవణావివ,

శరవర్షం తతో ఘోరం ముంచతోర్భీమనిస్వనమ్.

౨౬

సాసారయోరివాకాశే నీలయోగి కాలమేఘయోః,

తయో రథ మహా న్కాలో వ్యత్యయా ద్యుద్ధ్యమానయోః.

న చ తౌ యుద్ధవైముఖ్యం శ్రమం వా పుష్పజగ్గతుః,

అస్త్రాణ్యస్త్రవిదాం క్రేష్టౌ దర్శయంతౌ పునగిపునః.

౨౭

శరా నుచ్చావచాకారా నస్తరిక్షే బబన్ధతుః,

వ్యపేతదోష మస్యన్తౌ లఘు చిత్రం చ సుష్టుచ.

౨౮

ఉభౌ తౌ తుములం ఘోరం చక్రతు ర్నరరాక్షసౌ,

తయోగి పృథక్పృథక్ గీమ శ్శుశ్రవే తలనిస్వనః.

౩౦

ప్రకమ్పయన్జనం ఘోరో నిర్ఘాత ఇవ దారుణః,

స తయో ర్భ్రాజితే శబ్ద స్తదా సమరసక్తయోః.

౩౧

అయిద్రజిల్లత్తుజులు దేహమంతయు బాణములచే గాయములు చేయఁ బడి నెత్తుటందడువఁబడిన వారలయి యధికముగా నిట్టూర్పులు నిగుడించుచు బోరిరి. ౨౩

మహాపరాక్రమకాలులు యుద్ధమునందు నేర్పరులునగు నాయుద్రజిల్లత్తుజులు బహుకాలమువఱకు ఒకరి నొకరు తీక్షణబాణంబుల నొప్పించిరి.

అప్పుడు భయంకర పరాక్రమంబుగ నాయుద్రజిల్లత్తుజులు ఒకరిపై నొకరులు బాణసమూహాంబులు వరగించుచు ఒండొరుల కవచంబులను ధ్వజంబులను ఖండించి నెలమెట్లు జలంబు స్రవించునట్లు వేడినెత్తురు స్రవించుచు జయంబు నొందుటకై ప్రయత్నంబునఁ బోరిరి. ౨౪

ప్రళయకాలంబున నల్లని మేఘంబులు ధారలుగా వర్షంబు గురియు నట్లు అయిద్రజిల్లత్తుజులు ఒకరిపై నొకరు భయంకరముగా భయంకర ధ్వని గలుగునట్లు బాణవర్షంబులు గురియుచు బహుకాలము యుద్ధము చేసిరి. ౨౫-౨౬

అట్లు బహుకాలము యుద్ధము చేయుచున్నను అయిద్రజిల్లత్తుజులకు వినుగుగాని శ్రమముగాని యెంతమాత్రము గలుగ లేదు.

సమస్తదివ్యాస్త్రంబులు నేర్చినవారిలో నుత్తమంబుగ నాయుద్రజిల్లత్తుజులు ఒకరిపై నొకరు దివ్యాస్త్రంబులు ప్రయోగింపుచు ఆకాశంబు నిండునట్లు నానావిధములైన బాణంబులం బరగించిరి. ౨౭

రాక్షసుండును రఘువీరుండును ఒక బాణమేసి వర్షముగానట్లుగా నాశ్చర్య కరంబగు లాగున వేగంబునఁజక్కఁగా నొండొరులపై బాణములు ప్రయోగించుచు భయంకరంబుగా యుద్ధముగావించిరి. ౨౮

అయిద్రజిల్లత్తుజుల జ్యోతలధ్వని ఉభయనైవికలను వెఱపించుచు పిడుగు పడునపుడు గలుగు ధ్వనివలె భయంకరంబై వేలువేలుగా వినఁబడి నది. ౩౦

అప్పుడు అయిద్రజిల్లత్తుజులు యుద్ధము సేయుచుండఁగా ఆకాశం

సుఖోరయో ర్నిష్ఠనతో ర్గగనే మేఘయో రివ,

సువర్ణపుష్పై ర్నారాచై ర్బలవంతౌ కృతవ్రతౌ. 32

ప్రసుస్రువాతే రుధిరం కీర్తిమంతౌ జయే ధృతౌ,

తే గాత్రయో ర్నివతితౌ రుక్మపుష్పౌ శ్శరా యుధి. 33

అస్పృష్నద్ధౌ వినిష్పత్య వివిశు ర్ధరణీతలమ్,
అన్యే సునిశితై శ్శస్త్రై ర్ రాకాశే సంజఘట్టరే. 34

బభంజు శ్చిచ్ఛిదు శ్చాన్యే తయో ర్బాణా సుహస్రశః,

స బభూవ రణో ఘోర స్తయో ర్బాణమయశ్చ యః. 35

అగ్నిభ్యా మివ దీప్తాభ్యాం సత్రే కుశమయ శ్చ యః,

తయోః కృతవ్రతౌ దేవశా శుశుభాతే మహాత్మనోః. 36

సపుష్పౌ వివ నిష్పత్రౌ వనే శాల్మలికింశుకౌ,

చ క్రతు స్తుములం ఘోరం సన్నిపాతం ముహుర్దుహుః. 37

ఇన్ధ్రజి ల్లక్ష్మణ శ్చైవ పరస్పరవధై పిణౌ,
లక్ష్మణో రావణిం యుద్ధే రావణి శ్చాపి లక్ష్మణమ్. 38

అన్యోన్యం తా వభిఘ్నంతౌ న శ్రమం ప్రత్యపద్యతామ్,
బాణజాలై శ్శరీరస్థై రవగాధై స్తరస్వినౌ. 39

శుశుభాతే మహావీర్యౌ ప్రయాధావివ పర్వతౌ,

ఋణగర్జితమును భయంకరములగు మేఘములయొక్క ధ్వనివంటి మహాధ్వని
వినబడినది. ౩౧

అధికమయిన కీర్తిగల వారలును జనుము నొందవలెనని పట్టుదతో
యంధమునేయుచున్నవారలును బలవంతులు నగు సింద్రజిత్తును లక్ష్మణుడును
బంగారు పింజలుగల బాణములచే గాయములు నొందుటజేసి వారిదేహం
ములనుండి యధికంబుగా నెత్తురు గాఢినిది. ౩౨

యంధులను గాయచాలంకృతములగు బాణములు రాక్షస రఘువీర
దేహములను జొచ్చి నెత్తురుతోఁగూడ నెడలి భూమి బ్రవేశించినవి. ౩౩

ఆ పీఠులు ప్రయోగించిన కొన్ని బాణములు ఆకాశంబునఁ దీక్షణంబు
లగు సాయంధములం దాఢినవి. మఱికొన్ని యితరబాణములను వేరవేలుగా
ఖండించినవి. ౩౪

ఆయంధము చూపవలకు భయంకరంబై యొప్పినది. అందు ఇంద్రుడే
లక్ష్మణులు ప్రయోగించుకట్టి బాణసమూహము యజ్ఞమునందు జ్వలించు
చున్నగార్హ పత్యాహవనీయాన్నిహోత్రంబులతోఁ గూడిన దర్భరమూహము
వలె నొప్పెను. ౩౫

మహాపరాక్రమశాలులగు శాశూరుల దేహములు గాయములు దగిలి
యండుటవలన వనంబున నెఱ్ఱిని పుష్పములతో నిండి యాకులె లేకయున్న
మూరుగు మోదుగు చెట్టులందోలె బ్రకాశించినవి. ౩౬

రావణుని కొడుకును దశరథునిపుత్రుఁడును ఒకరినొకరు వధింపఁ గోరిన
వారలయి మాటిమాటికి భయంకరమగునట్లు యంధము గావించిరి. ౩౭

యంధులను లక్ష్మణుఁడు రావణపుత్రుని రావణపుత్రుఁడు లక్ష్మణుని
బరస్పరము నొప్పించుచు బోరినను ఎంతమాత్రము శ్రమము నొందరైరి. ౩౮

వేగవంతులు మహాబలశాలులు నగు నాపీఠులు బాణసమూహములు
దేహంబునం గ్రుచ్చుకొని యండుటవలన వృక్షములు మొలిచిన పర్వతంబులు
కరణిం బ్రకాశించిరి. ౩౯

తయో రుధిరసిక్తాని సంవృతాని శరై ర్భృశమ్. ౪౦
 బభ్రౌజు స్సర్వగాత్రాణి జ్వలంత ఇవ పావకాః,
 తయో రథ మహా న్గాలో వ్యత్యయాద్యుధ్యమానయోః.
 న చ తౌ యుద్ధవైముఖ్యం శ్రమం వా పున్యపజగ్దతుః.

అథ సమరపరిశ్రమం నిహన్తుం
 సమరముఖే వ్యజితస్య లక్షణస్య,
 ప్రియహిత ముపపాదయంత హవా
 సమర ముపేత్య విభీషణోఽవతన్థే. ౪౧
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనవతితమస్సర్గః.

న వ తి త మ స్స ర్గః.

యుధ్యమానౌతు తౌ వృష్ట్యా ప్రసక్తౌ నరరాక్షసౌ,
 ప్రభిన్నావివ మాతక్ష్ణా పరస్పరవధైషిణౌ. ౧
 తౌ ద్రుఘకామ స్సక్రామే పరస్పరగతౌ బలీ,
 శూర స్స రావణభ్రాతౌ తస్థౌ సక్రామమూర్ధని. ౨
 తతో విష్ణోరయామాస మహాద్ధను రవసీతః,
 ఉత్సస్రజ్జ చ తీక్షాగ్రా న్రాక్షసేషు మహాశరాన్. ౩

తే శరా శ్శిఖిసంకాశా నిపతంత స్సమాహితాః,
 రాక్షసా నారయామాసు ర్వజ్రాణీవ మహాగిరీన్. ౪
 విభీషణస్యానుచరా స్తేఽపి శూలాసిపట్టనైః,
 చిచ్ఛిదు స్సమరే వీరా న్రాక్షసా న్రాక్షసోత్తమాః. ౫
 రాక్షసై స్తైగ పరివృత స్స తదా తు విభీషణః,
 బభౌ మధ్యే ప్రహృష్టానాం కలభానా మివ ద్విషః. ౬

బాణంబులచే గప్పబడి నెత్తుట దడిసియున్న యావీరుల యవ
యవములు జ్వలించుచున్న యగ్నిహోత్రములభంగి వెలింగెను. ౪౦

అంత నారావణకుమారుడును దశరథపుత్రుడును బెద్దకాలము
యుద్ధమునేయొచున్నను వారికియుద్ధముపై విసుగుగాని శ్రమముగాని యెంత
మాత్రము గలుగదయ్యెను. ౪౧

అంత మహావరాక్రమండగు విభీషణుడు యుద్ధముఖంబుల నెవ్వరి
చేతను జయింప నలవిగాని లక్షజనకు యుద్ధాయాసము దీక్షుటకై ఆతనికి
సంతోషమును హితంబును గల్గనట్లు యుద్ధరంగముమందట వచ్చి నిలిచెను.

ఇది యెరుబనితోమిదవ సర్గము.

తొంబదియవసర్గము.

బలవంతుడు కూరుడునగు విభీషణుడు యుద్ధంబున మనవుటే
నుంగులుంబోలె నొండొరులం దాకి యొకరినొకరు జయింపఁ గోరి పోరు
చున్న యా లక్షజేంద్రజిత్తులం జూడఁగోరి వారలం జూచినప్పటి దానును
యుద్ధంబునేయుటకై యుద్ధభూమి నగ్రభాగంబున నిలిచెను. ౧-౨

అంత నవ్విభీషణుడు యుద్ధరంగంబున నిలిచి గొప్పధుస్సుగొని
మహాధ్వని గలుగునట్లు సారిసారించి రాక్షసులపైఁ దీక్షబాణంబులఁ బ్రయో
గించెను. 3

ఆబాణంబులు అగ్నివలె మండుచు గుళిదప్పక రాక్షసులం దాకి
వశ్రాయుధము వర్షతమును ఛేదించునట్లు రాక్షసులను ఛేదించినవి. ౪

రాక్షసోత్తముల విభీషణుని వచిపులును యుద్ధంబున కూల ఖడ్గా
ద్యాయుధంబులచేత రాక్షసులను వధించిరి. ౫

ఆప్పుడు తనవచిపులగు రాక్షసులనడుమనున్న యద్విభీషణుడు
మదించిన యేనుగుగన్న నడుమ నుండు మదపుటేనుగువలెఁ జూడఁ

తత స్సంచోదయానో వై హరీ న్రక్షోరణప్రియాన్,
ఉవాచ వచనం కాలే కాలజ్ఞో రక్షసాం వరః.

2

ఏకోఽయం రాక్షసేంద్రిస్య పరాయణ మివ స్థితః,
ఏతచ్ఛేషం బలం తస్య కిం తిష్యత హరీశ్వరాః!

౩

అస్త్విన్వినిహతే పాపే రాక్షసే రణమూర్ధని,
రావణం వర్జయిత్వా తు శేష మస్య బలం హతమ్.

౪

ప్రహస్తో నిహతో వీరో నికుమ్భశ్చ మహాబలః,
కుమ్భకర్ణశ్చ కుమ్భశ్చ ధూమ్రాక్షశ్చ నిశాచరః.

౧౦

జమ్బుమాలీ మహామాలీ తీక్షణవేగోఽశనిప్రభః,
సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ వజ్రదంష్ట్రశ్చ రాక్షసః.

౧౧

సంహ్రాదీ వికటో నిఘ్నస్తపనో దమ ఏవ చ,
ప్రఘాసగి ప్రఘస శైచివ ప్రజఙ్ఘోఽజఙ్ఘ ఏవ చ.

౧౨

అగ్ని కేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మి కేతుశ్చ వీర్యవాన్,
విద్యుజ్జిహ్వో ద్విజిహ్వశ్చ సూర్యశత్రుశ్చ రాక్షసః.

౧౩

అకమ్పన స్సుసార్శ్వశ్చ చక్రమాలీ చ రాక్షసః,
కమ్పన స్సత్త్వవంతౌ తౌ దేవాన్తకనరాన్తకౌ.

౧౪

ఏతాన్నిహత్యాతిబలా నృహహానాక్షససత్తమాన్,
బాహుభ్యాం సాగరం తీర్త్వా లఙ్ఘ్యతాం గోష్పదం లఘు.

౧౫

ఏతావదేవ శేషం వో జేతవ్యమిహ వానరాః,

నొప్పెను.

౬

అంత నేకాలంబున నేచి చేయఁదగినదో అదంతయుఁ జెలిసిన వాడగు రాక్షసోత్తముఁడు విభీషణుండు రాక్షసులతో యుద్ధమునఁగి నుత్సుకులయి యున్న వానరులకు మఱియు నుత్సాహంబు గల్గుటకై యాకాలంబునఁ జేప్ప వలసిన రీతిని ఇట్లునివలెకెను.

౭

వానరవీరులారా! ఈయింద్రజిత్తు ఒకఁడై యింక రావణునకుగతి; రావణుని నైస్యములో నీతఁడొకఁడై శూరుఁడు మిగిలియున్నాఁడు; మీర లేల యీతని నుపేక్షించెదరు?

౮

దుష్టుడగు నీయింద్రజిత్తు యుద్ధంబున హతుండగునేని రావణుం డొకఁడు దక్కఁ దక్కినరావణుని బలమంతయు హతమయిట్లగుచున్నది.

వీరుండగు ప్రహస్తుఁడు హతుడయ్యె; మహాబలుఁడు నికుంభుఁడును వధింపబడిరి; కుంభకర్ణుఁడును నిహతుడయ్యె; మఱియుఁ గుంభుఁడు, ధూమ్రాత్ముఁడు, జంబుమాలి, మహామాలి, తీక్ష్ణవేగుండు, అశనిప్రభుఁడు, సుప్తఘ్నుఁడు, యజ్ఞశోభుఁడు, వజ్రదంష్ట్రుండు, సంహృది, వికటుఁడు, నిఘ్నుఁడు, తపనుఁడు, దముండు, ప్రహునుఁడు, ప్రభుసుండు, ప్రజంఘుఁడు, జంఘుఁడునను నీరాక్షసవీరులం బొరిగొంటిరి; దుర్ధర్మండగు నన్నికేతుని, బరాక్రమశాలియగు రత్నకేతునిబరిమార్చితిరి; మఱియు విద్యుజ్జిహ్వండును, సూర్యశత్రుఁడును, ఆకంపనుఁడును, సుపార్శ్వండును, జక్రమాలియుఁ, గంపనుండు లోనుగాఁగల రాక్షసప్రధానుల ననేకులం బొరిపుచ్చితిరి; బల వంతులగు దేవాంతక నరాంశులనుగూడ వధించి పుచ్చితిరి.

౧౦-౧౪

మీరలు మహాబలశాలులగు నీరాక్షసవీరుల బెక్కుండ రూపుమాపి సముద్రమును భుజములచే నీది దాటినవారలయితిరి; ఇంక స్వల్పమయిన గోష్ఠదమంకటి యీయింద్రజిద్వధము మీ కెంతమాత్రము! ఉపేక్షించక నెఱవేర్చుడు.

౧౫

వానరులారా! బలగర్వితులగు రాక్షసులనందఱు వధించినారు; ఇంక

హతా స్సర్వే సమాగమ్య రాక్షసా బలదర్పితాః. ౧౬
 అయుక్తం నిధనం కర్తుం పుత్రస్య జనితు ర్నమ,
 ఘృణా మహస్య రామార్థే నిహన్యాం భ్రాతృ రాత్తజమ్. ౧౭
 హస్తుకామస్య మే బాష్పం చతు శ్చైవ నిరుధ్యతి,
 తమేవైష మహాబాహు ర్లక్ష్మణ శృమయిష్యతి. ౧౮
 వానరా ఘ్నత సంభూయ భృత్యా నస్య సమీపగాఽ,

ఇతి తేనాతియశసా రాక్షసేనాభిచోదితాః. ౧౯
 వానరేంద్రాః జహృషిరే లాఙ్ఘాలాని చ వివ్యథుః,
 తత స్తే కషిశార్దూలాః క్ష్యేశస్తశ్చ ముహూర్తహుః. ౨౦
 ముముచు ర్వివిధా న్నాదా న్నేహ ద్దృష్టేవ బర్హిణాః,

జామ్యవానపి తై స్సర్వై స్స్వయహ్నై రపి సంవృతః. ౨౧
 అశ్మభి స్తాడయామాస నఖై ర్ధస్తైశ్చ రాక్షసాన్,
 నిఘ్నంత మృత్యుధిపతిం రాక్షసా స్తే మహాబలాః. ౨౨
 పరివపుర్యయం త్యక్త్వా త మనేకవిధాయుధాః,
 శరైరి పరశుభి స్త్రీక్షైః పటనై ర్యష్టితోమరైః. ౨౩

జామ్యనస్తం మృథే జఘ్నుర్నిఘ్నంత రాక్షసీం చమూమ్,

స సమృహోర స్తుముల స్సంజజ్ఞే కపిరక్షసామ్. ౨౪
 దేవాసురాణాం క్రుద్ధానాం యథా భీమో మహాస్వనః,
 హనూమా నపి సంక్రుద్ధస్సాలముత్పాట్య వీర్యవాన్. ౨౫
 రక్షసాం కదనం చక్రే సమానాద్య సహస్రశః,

శేషము నీయింద్రజిత్తు నొకనిమాత్రమే మీరు వధింపవలసినది. ౧౬

రామునికార్యముజూకు నేను అన్నకొడుకునైనను వధించిపుత్తును గాని, దండ్రీని నేనే నాకొడుకు నింద్రజిత్తును వధించుట యుక్తముగాదు.

నే నింద్రజిత్తును వధింపఁగోరినంత నా కప్పులం గన్నీరు క్రమ్ముచున్నది; కావున నతని మహాబాహుడగు నీ లక్ష్మణుడే వధించుఁ గాక. ౧౭

వానరులారా! మీరలందఱుఁడేరి యీ యింద్రజిత్తునికి సాహాయ్యార్థమయి వచ్చిన నైస్యమును వధింపుఁడు. అని విభీషణుఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను.

వానరవీరులు కీర్తికాలియగు నావిభీషణుని ప్రోత్సాహవచనంబు విని సంతోషంబు నొంది చాలంబు లాడించిరి. ౧౮

అంత నావానరోక్తములు విభీషణునిప్రోత్సాహకనచనములచే మేఘంబులం జూచిన మయూరంబులు వలెఁ బ్రహృష్టులయి నానావిధంబులుగా సింహనాదంబులు గావించిరి. ౨౦

జాంబవంతుఁడును సమస్తవానరులను తనభల్లూకనైస్యముంకూడి కీలలచేతను నఖయులచేతను దంతయులచేతను రాక్షసుల నొప్పించెను. ౨౧

మహాబలశాలులగు రాక్షసులు ఆట్లు ప్రహరించుచున్న భల్లూకనాథుండగు జాంబవంతుని నానావిధంబులగు నాయుధములతోఁ జుట్టుముట్టిరి. ౨౨

ఆరాక్షసులు అప్పుడు యుద్ధంబున రాక్షసనైస్యమును వధించుచున్న జాంబవంతునిపై బాణంబులను గొడ్డల్లులు అడ్డకత్తులను యష్టలను దోమరంబులను బ్రయోగించి నొప్పించిరి. ౨౩

ఆ వానరరాక్షసుల దొమియుద్ధము శ్రద్ధులగు దేవాసురులయుద్ధము వలె మహాధ్వని గలిగి భయంకరంబై యుండినది. ౨౪

మహాబరాక్రమకాలి యగు హనుమంతుఁడు మిక్కిలియుఁ గోపించి సాలం బొకటి వెకలించి రాక్షససేనా జొచ్చి భయంకరంబుగా యుద్ధము చేసెను. ౨౫

- స దత్త్వా తుములం యుద్ధం పితృవ్యస్తేన్ద్రజిద్యుధి. ౨౬
 లక్ష్మణం పరవీరఘ్నం పునరేవాభ్యధావతే,
 తా ప్రయుద్ధా తదా వీరా మృధే లక్ష్మణరాక్షసా. ౨౭
 శరఘ్నా నభివర్షంతా జఘ్నుతు స్తా పరస్పరమ్,
 అభీక్ష్యమస్తద్ధతు శ్శరజాలై ర్మహాబరౌ. ౨౮
 చంద్రాదిత్యా వివోష్ణాస్తే యథా మేఘై స్తరస్వినౌ,
 న హ్యోదానం న సన్ధానం ధనుషో వా పరిగ్రహః. ౨౯
 న విప్రమోక్షో బాణానాం న విశరో న విగ్రహః,
 న ముష్టిప్రతిసన్ధానం న లక్ష్మ్యప్రతిపాదనమ్. ౩౦
 అదృశ్యత తయో స్తత్ర యుద్ధ్యతోగి పాణిలాఘవాత్,
 చాపవేగవినిర్ముక్తబాణజాలై స్సమస్తతః. ౩౧
 అస్తరిక్షేఽభిసంఛన్నే న రూపాణి చకాశిరే,
 లక్ష్మణో రావణిం, ప్రాప్య రావణి శ్చాపి లక్ష్మణమ్. ౩౨
 అవ్యవస్థా భవత్యుగ్రా తాభ్యా మనోన్యన్యవిగ్రహే,
 తాభ్యా ముభాభ్యాం తరసా విస్ఫుట్టై ర్విశిఖై శ్శితైః. ౩౩
 నిరస్తర మివాకాశం బభూవ తమసావృతమ్,
 తైగి పతద్భి శ్చ బహుభి స్తయో శ్శరశతై శ్శితైః. ౩౪
 దిశశ్చ ప్రదిశశ్చైవ బభూవు శ్శరసంకులాః,
 తమసా సంవృతం సర్వ మాసీ ద్భీమతరం మహత్. ౩౫
 అస్తం గతే సహస్రాంశౌ సంవృతం తమనేవ హి,

ఇంద్రజిత్తు అట్లు పినతండ్రి విభీషణునకుఁ గావలసినంత యుద్ధము నొసంగి వఱుల శత్రువీరులం బొరిగొనునట్టి లక్ష్మణునిఁ ది కడఁచెను. ౨౬

అయుద్ధిద్ధంబున వీరులును యుద్ధంబునందు సమర్థులనగు నాలక్ష్మణేంద్ర జితులు బాణవర్షంబులు గురియించు నొకరినొకరు నొప్పించిరి. ౨౭

వర్షర్షువునందు చంద్రసూర్యులు మేఘములచే మఱుఁగుపడునట్లు మహాబలకాలులను వేగవంతులనగు నాయుంద్రజిల్లత్తుణులు బాణసమూహ మలచేఁ బలుమాఱు అంతర్ధానము నొకదుఁచుండిరి. ౨౮

అచట నాయుంద్రజిల్లత్తుణులు పోరునపుడు వారిహస్తలాఘవ విశేషంబునఁజేసి ఆములపొదినఁడి బాణంబులఁ దీయుటగాని వింట సంధించుట గాని ధనుస్సును బట్టటగాని బాణములఁ బ్రయోగించుటగాని చెవివఱుకు నాకర్షించుటగాని వారియేనియునికిగాని వింటిని నారికి బిడికిట నమర్చుట గాని గుఱి దక్కక కేయటగాని యెంతమాత్రము గనఁబడదయ్యె. ౨౯, ౩౦

ధనుస్సుచే వేగంబునం బ్రయోగింపఁ బడుచున్న బాణసమూహములు ఆకాశమంతటను గప్పటంజేసి బాణంబులు దక్క మఱి యేవస్తువును గానఁ బడదయ్యె. ౩౧

ఆప్పుడు లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తు మీఁదికిని ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణు మీఁదికిని ఆడరి వార భాండోరఁ తోఁ బోరుచుండఁగా “లక్ష్మణుఁడేంద్రజిత్తును గొట్టునో ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణుఁగొట్టునో” అనుభేదము దెలియఁబడదయ్యెను.

వారిలిర్వరు ఒండోరులవయి వేగంబునం బ్రయోగించిన బాణంబులు ఎంతమాత్రము సందులేనట్లు నిండియుండుటంజేసి యాకాశమంతయుఁ జీకటి క్రమిన్ ట్లుండినది. ౩౨

అట్లు ఇంద్రజిల్లత్తుణుల కఱకుబాణంబులు లెక్కకుమీఱి వ్యాపించుటఁజేసి దిక్కులను విఁక్కులను బాణపూర్ణంబులయి యొప్పెను. ౩౩

సూర్యుం డస్తమించినప్పుడు చీకటిచే గప్పఁబడు విధంబున నపుడు సనుస్తంబును దమస్సుచేఁ గప్పఁబడి మిక్కిలియు భయంకరంబై

రుధిరౌఘమహానద్యగి ప్రావర్తంత సహస్రశః. 3౬
క్రవ్యాదా దారుణా వాగ్భి శ్చిక్షిపు ర్భీమనిస్వనమ్,

న తదానీం వవౌ వాయు ర్నచ జజ్వాల పావకః. 3౭
స్వస్త్రిస్తు లోకేభ్య ఇతి జజల్పు స్తే మహర్షయః,

సంపేతుకృత్త సంప్రాప్తా గన్ధర్వా సహ చారణైః. 3౮

అథ రాక్షససింహస్య కృష్ణా న్కనకభూషణాన్,
శరై శ్చతుర్భి సౌమిత్రి ర్వివ్యాధ చతురో హయాన్. 3౯

తతోఽపరేణ భల్లేన నితేన నిశితేన చ,
సంపూర్ణాయతము క్తేన సుపత్రేణ సుచర్చసా. ౪౦

మహేంద్రాశనికల్పేన సూతస్య విచరిష్యతః,
స తేన బాణాశనినా తలశ్చబ్దానునాదినా. ౪౧

లాఘవా ద్రాఘవ శ్రీమాన్ శిరగి కాయా దపాహరత్,

స య స్తరి మహాతేజా హతే మణ్డోదరీసుతః. ౪౨
స్వయం సారథ్య మకరో త్పున శ్చ ధను రస్పృశత్,

తదద్భుత మభూ తత్ర సామర్థ్యం పశ్యతాం యుధి. ౪౩

హయేషు వ్యగ్రహస్తం తం వివ్యాధ నిశితై శ్శరైః,

యందును.

31

అప్పుడు నెత్తురు వెల్లువలు గొప్పనదులుగా వేలకొలది ప్రవహించి నవి. భయంకరములయిన మాంసాహారములయిన క్రూరజంతువులు భయంకరముగా నతిచిన్నారు.

32

అప్పుడు భయంబున వాయువు పీవకుండెను; అగ్ని జ్వలంపలేదు; మహర్షులును భయంబునొంది “లోకములు ఈ యుద్ధంబుచే నశింపక మంగళంబు నొందుఁగాక” యని పలికిరి.

32

యుద్ధముఁ జూడవచ్చి యున్న గంధర్వులును చారణులును భయంబునందులఁగి పోయిరి.

33

అంత లక్షజంఁడు రాక్షససింహుండగు నింద్రజిత్తుని కాంచనాలంకృతంబులగు నల్లనిగజ్జంతులను నాల్గింటిని నాలుగుబాణంబుల నొప్పించెను.

34

అపిష్టుట శ్రీమంతుండగు లక్షజంఁడు లాఘవంబున దేదీప్యమానంబును దీక్షమును సుపత్రంబును గాలిమంతంబునగు మఱియొక కత్తివాతి యమ్ము దీవి చెసివతికు నాకర్షించి దేవేంద్రు వజ్రాయుధమువంటిదియు జ్యోహూతధ్వనిచే ధ్వనించుచుఁ బిడుగువలె భయంకరముగాఁ జూపట్టుచున్నదియు నగుబాణంబుచే నింద్రజిత్తు ధంబు విచిత్రగతులం ద్రిప్పుచున్న సారథి తలదొల్ల నేసెను.

౪౦, ౪౧

సారథి హతుండగుటయు మహాతేజుండగు నానుదోదరీకుమారుం డింద్రజిత్తు తానే సారథ్యముచేసెనొనచు ధనుస్సు గ్రహించి యుద్ధంబును గావించెను.

౪౨

అయుద్ధమునందు అట్లు తా నొకఁడె సారథ్యంబును జేసెనొనచు యుద్ధంబునేయుచున్న యింద్రజిత్తు సామర్థ్యంబునకుఁ జూపరు లచ్చెరువందిరి.

౪౩

లక్షజంఁడు ఇంద్రజిత్తుచేతులు సారథ్యవ్యాపారంబునఁ దగిలియుండు

ధనుష్యథ పున ర్వ్యక్తే హయేషు ముముచే శరాన్. ౪౪

చిద్రేషు తేషు బాణేషు సౌమిత్రి శ్రీఘ్నివిక్రమః,
అర్దయామాస బాణౌఘై ర్విచరన్త మభీతవత్. ౪౫

నిహతం సారథిం దృష్ట్వా సమరే రావణాత్మజః,
ప్రజహౌ సమరోద్ధరం విషణ్ణ స్స బభూవ హ. ౪౬

విషణ్ణచదనం దృష్ట్వా రాక్షసం హరియాధపాః,
తతః పరమసంహృష్టా లక్ష్మణం చాభ్యుపూజయన్.
తతః ప్రమాథీ శఙ్ఖో రభసో గన్ధమాదనః,
అమృష్యమాణా శ్చత్వార శ్చక్రు ర్వేగం హరిశ్వరాః. ౪౭

తే చాస్య హయముఖ్యేషు తూర్ణముత్ ప్లుత్య వానరాః,
చతుర్షు సుచుహవీర్యా నివేతు ర్భీమవిక్రమాః. ౪౮

తేషా మధిష్ఠితానాం తై ర్వానరైః పర్వతోపమైః,
ముఖేభ్యో రుధిరం రక్తం హయానాం సమవర్తత. ౪౯

తే హయా మధితా భగ్నా వ్యసవో ధరణీం గతాః,

తే నిహత్య హయాం స్తస్య ప్రమథ్య చ మహారథమ్. ౫౦
పున రుత్పత్య వేగేన తస్య రక్షణపార్శ్వతః,
స హతాశ్వా దపప్లుత్య రథా న్దధితసారథేః. ౫౧
శరవర్షేణ సౌమిత్రి మభ్యధావత రావణి,

నపుడు నాకని వాడియముల నొప్పించెను; అతండు ధనువుధరించి బాణము లేయుచుండునపుడు గుఱ్ఱంబులపై బాణములేసెను. ౪౪

బాణములు ప్రయోగించుటయందు మిక్కిలియు లాభముగల లక్షణుండు అట్లు రంధ్రములుకనిపెట్టి నిర్భయముడై యింద్రజిత్తును బాణ సమూహంబులచే మిక్కిలియు నొప్పించెను. ౪౫

రావణకుమారుండు యుద్ధంబున దనసారథిహతుండగుటయుఁ దాను సారథ్యముసేయు రంధ్రము కనిపెట్టి లక్షణుండు తన్ను నొప్పించుటయుం జూచి యుద్ధగర్వంబు వదలి దుఃఖితుండయ్యెను. ౪౬

వానరవీరులు ఇంద్రజిత్తు మొగంబున దుఃఖంబుగని పరమసంతృప్తులయై లక్షణునిం గొనియాడిరి. ౪౭

అంతఁ బ్రమాథియు శరభుండును రథసుండును గంఢమాదకుండు నను వానరవీరులు నల్వరు ఇంద్రజిత్తుని యాటోపంబు సహింపక పరాక్రమించిరి. ౪౮

భయంకరమయిన పరాక్రమముగల యానల్వరు వానరవీరులు ఇంద్రజిత్తుని రథంబునకుఁ బూన్చిన యంత్రమంబులగు నాలుగు గుఱ్ఱంబులమోతను మహావేగంబునం బడిరి. ౪౯

పర్వతంబు లంతటి యవ్వనరవీరులు ప్రైబడగాఁజే యా యశ్వంబులు సహింపఁజాలక విహ్వలంబులయి ముఖంబులనుండి యెఱ్ఱుని నెత్తురు గ్రక్కినవి. ౫౦

ఆగుఱ్ఱంబులు అవ్వనరులవేగంబునకు నలగి యవయవంబులు విడిగి విగతస్థాణంబులయి నేలం గూలినవి. ౫౧

ఆ వానరవీరులు ఇంద్రజిత్తు గుఱ్ఱంబులను వధించి యతని దివ్యరథంబును నిఱచి మఱల వేగంబున వచ్చి లక్షణుని పార్శ్వంబున నిలిచిరి. ౫౨

ఆ యింద్రజిత్తు సారథియు హయంబులును వధింపఁబడుటనలన, రథంబు వదలి నేలకు డిగ్గి బాణవర్షంబు గురియుచు లక్షణునిపైకిఁ బోయెను. ౫౩

శతో మహేష్దగ్రిప్రతిమ స్స లక్షణః
పదాతినం తం నిశితై శ్శరోత్తమైః,
సృజంత మాజౌ నిశితాన్ శరోత్తమా
స్పృశం తదా బాణగణై ర్మృదవాయత్.

౫౩

ఇతి శ్రీమద్భీష్మకాండే నవతితమస్సర్గః.

ఏ క న వ తి త మ స్స ర్గః.

స హతాశ్వో మహాతేజా భూమా తిష్ఠన్ని శాచరః,
ఇన్ద్రజిత్పరమక్రుద్ధ స్సంప్రజజ్జ్వల తేజసా.
తౌ ధన్వినౌ జిహ్వాంసస్తా వన్యోన్య మిమభి ర్ఘృశమ్,
విజయేనాభినిష్క్రాంతౌ వనే గజవృషా వివ.

౧

౨

నిబర్హయంత శ్చాన్యోన్యం తే రాక్షసవనౌకసః,
భర్తారం న జహు ర్యుద్ధే సంపతంత స్తతస్తతః.
తతస్తా న్రాక్షసాన్ సర్వాన్ హ్వయన్తాన్ నానణాత్తజః.
స్తువానో హర్షమాణ శ్చ ఇదం పచన మబ్రవీత్.
తమసా బహుశేనేమా స్సంపక్తా స్సర్వతో దిశః,
నేహ విజ్ఞాయతే స్వో వా పరోవా రాక్షసోత్తమాః.

౩

౪

౫

ధృష్టం భవన్తో యుద్ధ్యంత హరీణాం మోహశాయ వై,
అహం తు రథ మాస్థాయ ఆగమిష్యామి సంయుగమ్.

౬

తథా భవంతః కుర్వంత యథేమే కాననౌకసః,
న బుద్ధ్యాయు ర్దురాత్మానః ప్రవిష్టే నగరం మయి.

౭

అంత నప్పుడు వృత్తానురుని వధించిన మహేంద్రునితో సమానుడగు
లక్ష్మణుడు తనపై వాడితూపులు సుత్తమంబులనగు పెక్కుబాణంబులు
ప్రయోగించి నిలిపెను. ౧౩

ఇది తొంబదియవసర్గము.

తొంబదియొకటవసర్గము.

అట్లు విరళుండై నేలపై నిలుచున్న మహాశేఖుడగు నింద్రజిత్తు
వరమకుపితుడై తేజస్సుచే జ్వలించుచుండెను. ౧

ధనుర్ధరులగు నా లక్ష్మణేంద్రజితులు బాణంబులచే నొకరినొకరు
వధింపఁగోరిన వారలయి యుడవించుందు మదగజంబులుం బోలె విజయార్థ
మయి యొండొరుల నెదుర్కొనిరి. ౨

గాక్షులును వానరులును యుద్ధంబున నాలుగుప్రక్కలను సంచరిం
చుచు ఒకరి నొకరు వధించుచుఁ దమతమయొడయని విడువక పోరుచుండిరి.

అంత రావణకుమారుం డింద్రజిత్తు ఆరాక్షసులనందఱకు సంతోషంబు
గల్గనట్లు వారలం బొగడుచు సంతోషంబున నిట్లని పలికెను. ౪

రాక్షసపీదులారా! నమస్తదిక్కులను జీకటి దట్టముగా వ్యాపించి
యున్నది. కావున నిపుడు యుద్ధంబునఁ దనవాడనిగాని కత్తువనిగాని
భేదము దెలియకున్నది. ౫

మీరలు ఈ వానరులకు నేను బోయిననంగతి తెలియకుండునట్లు
చక్కఁగా యుద్ధముసేయు చుండుడు. నేను యింతలో రథంబు నారోహించి
యుద్ధమునకు వచ్చెదను. ౬

నేను బట్టణంబులలోనికిఁ బోవుచుండఁగా దురాత్ము లగు నీవానరులు
నాకడ్డమువచ్చి నన్నుబోసక యుద్ధముసేయకుండునట్లు మీర లిచట వారలను
మోసపుచ్చవలయును. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౭

ఇత్కుక్త్వా రావణసుతో వజ్రాయిత్యా వనాకసః,
ప్రవివేశ పురీం లక్ష్మణం రథహేతో రమిత్రహః.

౮

స రథం భూషయిత్యా తు దుచిరం హేమభూషితమ్,
ప్రాసాసీశరసంపూర్ణం యుక్తం పరదువాజిభిః.
అధిష్ఠితం హయజ్ఞేన సూతే నాప్తోపదేశినా,
ఆరురోహ మహాతేజా రావణి స్సమితింజయః.

౯

౧౦

స రాక్షసగణై ర్దుశ్శైర్వై ర్వృతో మన్దోదరీసుతః,
నిర్యయా నగరాత్పూర్ణం కృతాన్తబలచోదితః.
సోఽభినిష్క్రమ్య నగరా ద్విజిత్పరవీరహః,
అభ్యయా జ్వవనై ర్నైర్వైర్గతుణం సవిభీషణమ్.

౧౧

౧౨

తతో రథస్థ మాలోక్య సౌమిత్రి దావణాత్తజమ్,
వానరాశ్చ మహావీర్యా రాక్షస శ్చ విభీషణః.
విస్తయం పరమం జగ్తు ర్లాఘవాత్తస్య

౧౩

రావణిశ్చాపి సంక్రుద్ధో రణే వానరయూథపాన్.
పాతయామాస బాణౌమ్నై శ్శతశోఽథ సహస్రశః,
స మణ్డలీకృతధనూ రావణి స్సమితింజయః.
హరీనభ్యహనత్కుర్ధః పరం లాఘవ మాస్థితః,

౧౪

౧౫

తే వధ్యమానా హరయో నారాచై ర్భీమవిక్రమాః.
సౌమిత్రిం శరణం ప్రాప్తాః ప్రజాపతి మివ ప్రజాః,

౧౬

శత్రువుల వధించువాడగు రావణకుమారుఁ డింద్రజిత్తు నై నికుల కవ్యధంబున జేప్పి వానరుల మఱించి రథముఁజెచ్చుటకై లంకాపురంబునకుఁ బోయెను.

మహాతేజాండును శత్రుసమూహంబుల జయించిన వాడునగు నయ్యింద్ర జిత్తు సుందరంబును గాంచనాలంకృతంబును అసంఖ్యంబులయిన ప్రాసంబుల చేతను ఖడ్గంబులచేతను నిండినదియు నుత్తమాశ్వంబులు పూన్చినదియు నశ్వంబులబట్టణంబుఁ జక్కగాఁ దెలిసినవాడును రథికునకుహితంబుఁ జేష్టు వాడునగు సారథి గలదియునగు రథంబును భవజాదులచే నలంకరించి దాని నారోపించెను.

౯-౧౦

మండోదరీపుత్రుండగు సింద్రజిత్తు మృత్యువశంగతుం డగుటజేసి రాక్షసవీరుల నసేకులంకూడి లంకాపురంబునుండి మఱుల వెడలివచ్చెను.

శత్రువీరుల వధించుకట్టి యయ్యింద్రజిత్తు వేగవగతంబులగు గుఱ్ఱంబులు పూన్చిన యరదంబుచేఁ బట్టణంబువెలువడి లక్ష్మణవిభీషణులపైకిఁ బోయెను.

౧౧

అంత లక్ష్మణాండును మహాపరాక్రమకాలులగు వానరులును విభీషణండును, యుద్ధభూమి నున్నట్లై యుండి తమ కెంతమాత్రము దెలియనీక యలికిఁ ఘ్రముగా నగరంబునకుఁ బోయి రథగతుండై వచ్చిన యింద్రజిత్తుం జూచి వాని లాఘవంబునకు ఆత్యాశ్చర్యము నొందిరి.

౧౩

ఇంద్రజిత్తుండును బరమకుపితుండై యుద్ధంబున బాణసమూహంబులు ఖరగించి లెక్కలేనివానరవీరులను బడఁద్రోసెను.

౧౪

శత్రుసమూహముల జయించునట్టి యింద్రజిత్తుండు కుసితుండై తన గుర్రధికమయిన హస్తలాఘవంబుఁ జూపుచు భయస్సు మండకాకారంబై యొప్పు వానరుల వధించుసాగెను.

౧౫

భయంకరపరాక్రములగు నవ్వనరులు అట్టింద్రజిత్తుచే బాణంబుల వధించఁబడుచు నసంపదశాలక ప్రజలు ప్రజానాథుడగు బ్రహ్మదేవుని

తత స్సమరకోపేన జ్వలితో రఘునందనః. ౧౭

చిచ్ఛేద కార్తుకం తస్య దర్శయ న్వాణిలాఘవమ్,
సోఽన్యత్కార్తుక మాదాయ సజం చక్రే త్వరన్నివ. ౧౮

తదప్యస్య త్రిభిర్భాతై ర్లక్ష్మణో నిరకృంతత,
అత్రైవం ఛిన్నధన్వాన మాశీవిషవిషాపమైః. ౧౯
వివ్యాధోరసి సౌమిత్రి రావణిం పఞ్చభి శ్శరైః,

తే తస్య కాయం నిర్భిద్య మహాకార్తుకనిస్సృతాః. ౨౦

నిపేతు ర్ధరణీం బాణా రక్తా ఇవ మహారగాః,

స భిన్నవర్షా రుధిరం వమ న్వక్రేణ రావణిః. ౨౧

జగ్రాహ కార్తుకం శ్రేష్ఠం దృఢజ్యం బలవ త్తరమ్,

స లక్ష్మణం సముద్దిశ్య పదం లాఘవ మాస్థితః. ౨౨

వవర్ష శరవర్షాణి వర్షాణివ పురందరః,

ముక్త మింద్రిజితౌ తత్తు శరవర్ష మరిందమః. ౨౩

అవారయ దసమ్భ్రాన్తో లక్ష్మణ స్సుదురాసదమ్,

దర్శయామాస చ తదా రావణిం రఘునందనః. ౨౪

అసమ్భ్రాన్తో మహాతేజా స్త దదృశ త మివాభవత్,

తత స్తా రాక్షసాన్ సర్వాం స్త్రిభి రేకైక మాహవే. ౨౫

అవిధ్య త్వరమక్రుద్ధ శ్రీఘ్న మస్త్రం ప్రదర్శయన్,

రాక్షసేంద్రిసుతం చాపి బాణౌఘై స్సమతాడయత్. ౨౬

శరణుచొచ్చునట్లు తమనాథుండగు లక్ష్మణుని శరణుచొచ్చిరి. ౧౬

అంత లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునందుఁగోపంబుననుండిపడి తనహస్తలాఘవంబుఁజూపుచు నింద్రజిత్తులిచేతి ధుస్సును ఖండించెను. ౧౭

ఇంద్రజిత్తు హస్తలాఘవంబుగదుర నొండు విల్లుగొని నారియొక్క పెట్టుటయు లక్ష్మణుండు దానినిగూడ మూఁడుబాణంబుల ఛేదించెను. ౧౮

అంత లక్ష్మణుండు ఇవ్విధంబున ధుస్సు ఛేదించి మఱియునయ్యింద్రజిత్తుని పక్షంబున సర్పవిషమువలెఁ బ్రాణాంతకరంబులగు నైదుబాణంబుల నొప్పించెను. ౧౯

ఆబాణంబులు లక్ష్మణుని గొప్పధనుస్సునుండి వెడలినవై ఇంద్రజిత్తుని దేహంబుదూఱి నెత్తుటం దడిసి యెఱ్ఱినిసర్పంబులఁబోది నేలంబడిగవి. ౨౦

అయ్యింద్రజిత్తు బాణవేగంబునఁగవచంబుభిన్నమగుటయునోట నెత్తురు గ్రక్కుచు దృఢమయిన యల్లెత్రాడుఁగలదియు సారవంతంబునగు నుఱియొక యుత్తమమయిన ధుస్సుగఁపించెను. ౨౧

ఆరావణపుత్రుఁ డంత నధికమయిన హస్తలాఘవం బవలంబించి ఇంద్రుండు వర్షంబులు గురియునట్లు లక్ష్మణునిపై బాణవర్షంబులు గురిసెను. ౨౨

శత్రువులనడంగఁ ద్రొక్కునట్టియాలపుణుండు ఎట్టివారికేని సమీపింప నలవిగాని యయ్యింద్రజిత్తుని బాణవర్షమును ఎంతమాత్రము తొట్టు పాటు నొందకయ బాణంబులచే నివారించెను. ౨౩

మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుండు అప్పుడు ఎంతమాత్రము సంభ్రమంబునొందక యింద్రజిత్తుఁకుఁ దన పరాక్రమంబు చేటవడునట్లు విక్రమించెను. అయ్యది యెంతయు నద్భుతంబై చూపబ్బెను. ౨౪

అంత లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునం బరమక్రుద్ధుండై తనబాణప్రయోగము నందలి లాఘవంబుఁజూపుచు నారాక్షసులనందఱి నొక్కొకని మూఁడేసి బాణంబులఁ బ్రహరించి రావణకుమారునిఁగూడఁ బెక్కుబాణంబుల నొప్పించెను. ౨౫-౨౬

సోఽతివిధో బలవతా శత్రుణా శత్రుఘ్నాతాపినా,
అసక్తం ప్రేషయామాస లక్ష్మణాయ శరా నృహలాక్. ౨౭

తా న ప్రాప్తాః శతై ర్బాణై శ్చిచ్ఛేద రఘువన్దనః,

సారథేఽస్య చ రణే రథినో రథిసత్తమః. ౨౮
శిరో జహత్ ధర్మాత్మా భల్లే నానశప్రవృణా,

అసూతా నై హయా స్తత్ర రథ మూహు రవిక్లబాః. ౨౯
మణ్డలాన్యభిధావన్త స్తదద్భుత మివాభవత్,

అమృతశ చూపన్నస్సామిత్రి ర్ద్వంధవిక్రమః. ౩౦
ప్రత్యవిధ్య ధయాంస్తస్య శరై ర్విత్రాసయన్తణే,

అమృత్యమాణ స్తత్కర్త రావణస్య సుతో బలీ. ౩౧

వివ్యాధ దశభి ర్బాణై స్సామిత్రిం త మమర్షిణమ్,
జే తస్య వజ్రప్రతిమా శ్శరా స్సర్పవిహింసమాః. ౩౨

విలయం జగ్తు రాహత్య కవచం కాశ్చనప్రభమ్,

అభేద్యకవచం మత్వా లక్ష్మణం రావణాత్తజః. ౩౩

లలాటే లక్ష్మణం బాణైః సుపుణ్డై స్త్రిభి రిన్ద్రజిత్,

అవిధ్య త్వరమక్రంద శ్రీఘ్నాస్త్రం చ ప్రదర్శయన్. ౩౪

తైగ పుషకైః క్షలాటనై శ్శుశుభే రఘువన్దనః,

రణాగ్రే సమరక్లాఘీ త్రిశృజ ఇవ ప్వతః. ౩౫

ఆరాక్షనుడు అట్లు బలవంతుడును శత్రుహంకయునగు లక్షణునిచే నధికముగా నొప్పించబడినవాడై కోపించి లక్షణునిమీఁద సందులేనట్లు పెక్కుబాణములం బ్రయోగించెను. ౨౭

ఆరాక్షనుడు ప్రయోగించిన బాణములు తన్నుఁదగులకమున్న నడుమనె వాని లక్షణుడు తీక్షణబాణముల ఖండించెను.

అంతియగాక ధర్మాత్ముడును రథికోత్తముఁడునగు లక్షణుఁడు యుద్ధంబునందు నున్నగా సంస్కరింపఁబడిన గజపులుకల కత్తివాతిబాణంబున నాయొద్రజిత్తుని సారథికిరొబు దొల్ల నేసెను. ౨౮

అయుద్ధంబున సారథి హతుఁడయ్యును ఇంద్రజిత్తమునకుఁబూన్చిన గుఱ్ఱములు ఎంతదూత్రము తప్పుదారిఁబోక చూపయలాశ్వర్యపడునట్లు మండలాకారంబుగా రథంబును ద్రిప్పుచుండినవి. ౨౯

చలనములేని పరాక్రమముగల లక్షణుఁడు యుద్ధంబునఁ గ్రోధవశం గతుండై లోకంబులు తల్లడిల్ల నాయొద్రజిత్తుని గుఱ్ఱంబులను బాణంబులచే నొప్పించెను. ౩౦

బలవంతుఁడగు రావణాత్మజుఁడు లక్షణుని యాటోపంబు నహింపక తుపితుఁడగు లక్షణునిమ్రై బదిబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౩౧

వజ్రతుల్యంబులును సర్వవంబువలె నతి క్రూరంబులునగు నింద్రజిత్తుని బాణంబులు లక్షణుని మేనం దొడిగిన కాంచనప్రభమగు నభేద్య కవచంబుఁ దాఁకి భగ్నము లయ్యె. ౩౨

రావణునికొడుకు లక్షణుఁడు అభేద్యమయిన కవచంబుఁ దొడిగి యున్నాఁడని తెలిసి పరమకుపితుడై తన శిస్తుంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించు శక్తిం జూపుచుఁ గాంచనపుంఖములగు మూఁడుబాణంబులు లక్షణుని లలాటంబు గాడ నేసెను. ౩౩-౩౪

యుద్ధ ప్రియఁడగు లక్షణుఁడు లలాటంబున మూఁడుబాణములు గ్రుచ్చుకొనియందుటవలన యుద్ధాగ్రంబున మూఁడుశిరములుగల పర్వతము

స తదా హ్యర్థిన్ బాణై రాక్షసేన మహామృధే,
త మాశు ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణగి షష్పభి శ్శరైః. 3౬
వికృష్టేన్ద్రజితో యుద్ధే వదనే శుభకుణ్డలే,

లక్ష్మణేన్ద్రజితా వీరా మహాబలశరాసనా. 3౭
అన్యోన్యం జఘ్నుతు రాబణై ర్విశిఖై ర్భీమనిక్రమా,

రణే తా ర్థిన్ లక్ష్మణేన్ద్రజితావృభౌ. 3౮
రణే తా రేజతు ర్విరా ఘష్పితా వివ కింశుకా,
తా మసస్వరమభ్యేత్య సర్వగాత్రేషు ధన్వినా. 3౯
ఘోరై ర్వివ్యథతు రాబణైగి కృతభావావృభౌ జయే,

తత స్సమరకోపేన సంయుక్తో రావణాత్తజః. ౪౦
విభీషణం త్రిభి రాబణై ర్వివ్యాధ వదనే శుభే,
అయోముఖై స్త్రైభి ర్విధ్వా రాక్షసేన్ద్రం విభీషణమ్. ౪౧
వీరై కేచాభివివ్యాధ తాన్ సర్వాన్ద రియాధపాన్,

తస్య దృఢతరం క్రుద్ధో జఘ్నాన గదయా హయాన్. ౪౨
విభీషణో మహాతేజా రావణే స్సుదురాత్తనః,
స హతాశ్వా దవపుత్య రథాన్నిహతసారథేః. ౪౩
రథశక్తిం మహాతేజాగి పితృవ్యాయ ముమోచ హ,

తామాపత స్తీం సంప్రేక్ష్య సుమిత్రానన్దవర్ధనః. ౪౪
చిచ్ఛద నిశితై రాబణై ర్దశథా సాఽపత ద్భువి,

వలెఁ జూడ నొప్పెను.

34

లక్ష్యజుండవుడు యుద్ధమున రాక్షసునిచే బాణముల నొప్పించుట యంతః శీఘ్రముగా ధనుస్సు నాకర్ణాంతము నాకర్షించి యుద్ధజిత్తుని సుందరములయిన పోగులతో నొప్పించును. ముఖమున అయిదు బాణముల నేసెను.

35

శూరులును మహాపరాక్రమశాలులునగు నాలక్ష్యజేంద్రజిత్తులు సారవంతములగు ధనుస్సులు ధరించి కరవీరపత్రావి నానావిధాగ్రములగు బాణములచే నొందురుల నొప్పించిరి.

36

యుద్ధమున శూరులగు లక్ష్యజేంద్రజిత్తు లిద్దఱును నెత్తుట దడిసిన వారలై చక్కఁగాఁ బుప్పించిన పలాశవృక్షములభంగిం బ్రకాశించిరి.

37

ధనుర్ధరులగు నాలక్ష్యజేంద్రజితు లుభయులును జయము నొందఁ గోరికతో నొండొరుల నెదిరించి సమస్తావయవములందును భయకరములగు బాణముల నొప్పించిరి.

38

అంత రావణకుమారుడు యుద్ధమునఁ గోపరసంబుప్పొంగ విభీషణుని ముఖమున మూడుబాణములు వేసెను.

39

మఱియు నతఁడు రాక్షసేంద్రుండగు విభీషణుని మూడుబాణముల నొప్పించి యా వానరవీరుల నందఱును ఒక్కొకవి నొక్కొకబాణమున నొప్పించెను.

40

మహాపరాక్రమశాలియును విభీషణుండు అయిద్రజిత్తునివై మిక్కిలియుఁ గోపించి దురాత్ముండగు నతనిగుఱ్ఱములను గదచే వధించివుచ్చెను.

41

మహాతేజాండగు నయ్యద్రజితుండు గుఱ్ఱములును సారథియు వధింపఁ బడుటవలన రథంబునుండి నేలకు లంఘించి రథమునకు వేసియున్న శక్తింగొని వినతండ్రి విభీషణునివై నేసెను.

42

సుమిత్రాదేవి కూర్చిపట్టి లక్ష్యజుండు ఆరణ్యశక్తి విభీషణునిమీదికి వచ్చుటంబాచి నడుమనె లీక్ష్యబాణముల ఛేదించ నదివదివఱియు లయ

తస్మై దృఢధనుః కుద్ధో హతాశ్వాయ విభీషణః. ౪౫
వజ్రస్పర్శసమా వృశ్చ ససర్జోరసి మార్గణాన్,

తే తస్య కాయం నిర్భిద్య రుక్తపుష్పా నిమిత్తగాః. ౪౬
బభూవు ర్గోహితా దిగ్ధా రక్తా ఇవ మహోరగాః,

స పితృవ్యాయ సంకుర్ధ ఇన్ద్రజిచ్ఛరమాదదే. ౪౭
ఉత్తమం రక్షసాం మధ్యే యమదత్తం మహాబలః,

తం సమీక్ష్య మహాతేజా మహేషుం తేన సంహితమ్. ౪౮
లక్ష్మణోఽప్యదదే బాణ మన్యం భీమపరాక్రమః,
కుబేరేణ స్వయం స్వప్నే స్వప్తై దత్తం మహాత్మనా. ౪౯
దుర్జయం దుర్విషహ్యం చ నేన్ద్రై రపి సురాసురైః,

తయో నై ధనుషీ శ్రేష్ఠే బాహుభిః పరిఘోషమైః. ౫౦
వికృష్యమాణే బలవ త్కౌశ్చా వివ చుకూజతుః,

తాభ్యాం తౌ ధనుషీ శ్రేష్ఠే సంహితౌ సాయకోత్తమా. ౫౧
వికృష్యమాణౌ వీరాభ్యాం భృశం జఙ్గలతుగి శ్రీయా,

తౌ భాసయంతావాకాశం ధనుర్భ్యాం విశిఖౌ చ్యుతౌ. ౫౨
ముఖేన ముఖ మాహత్య సన్నివేతతు రోజసా,

సన్నిపాతస్తయో శ్చాసీ చ్ఛరయో ర్ఘోరదూపయోః. ౫౩

నేలం బడెను.

౪౪

దృఢమయిన ధనుస్సు ధరించిన ఓభీషణుడు కోపించి విరఘుడై యున్న నయ్యింద్రజితుని వక్షంబున వజ్రసారంబులగు పంచబాణంబులఁ బ్రయోగించెను.

౪౫

కాంచనపుంఖంబులును లక్ష్మంబు దప్పనివియునగు నాబాణంబులు ఇంద్రజితుని మేను భేదించి నెత్తుట దడిసి యెఱ్ఱిని గొప్పసర్పంబుల భంగిఁ జూపజేసెను.

౪౬

రాక్షసమధ్యంబున మహాబలుడగు నయ్యింద్రజిత్తు క్రుద్ధుడై పిన తండ్రి ఓభీషణునిపై నేయటకై యముఁడొసఁగిన యుక్తమంబగు బాణంబుఁ దీసెను.

౪౭

ఇంద్రజిత్తు ఆట్లు గొప్పబాణంబును సంగ్రహించుటఁజూచి మహాలేఖఁడు భయంకరపరాక్రమఁడు నగు లక్ష్మణుఁడును మున్న తనకుఁ గుఱేరుఁడు భవిష్యద్వృత్తాంతంబుఁ దలఁసి స్వప్నంబున నొసంగినదియు ఇంద్రాది నేవా మరులకుఁ గూడ జయించను నహింపను ఆలవిగానిదియు నగు హఠియొక దివ్యబాణంబు గ్రహించెను.

౪౮, ౪౯

అవ్వడుత్తమంబులగు నాలక్ష్మణేంద్రజితుల ధనువులు ఇనుపగుదియల వంటి వారి బాహువులచే నాకర్షింపఁబడుచుఁ గ్రొంచవత్తులు కూయునట్లు భవ్వించినవి.

౫౦

ఆ యుక్తమబాణంబులు కూరులగు నా లక్ష్మణేంద్రపురులచే మహా ధనుస్సున సంగించి యాకర్షింపఁ బడుచు కాంత్యుతిశయంబునం జేసి మిక్కిలియు జ్వలించినవి.

౫౧

ఆ దివ్యబాణంబులు ధనుస్సులనుండి వెడలి నిజప్రకాశంబున నాకాశంబునంతయుఁ బ్రకాశింపఁజేయుచు ముఖము ముఖబుందాఁకి యొండొంటితో నొసకొన్నవి.

౫౨

భయంకరాకారంబులగు నమహా బాణంబులు ఒండొంటిం దాఁకు

స ధూమ్రస్ఫులికశ్చ తజ్జోఽగ్ని ర్ధారుణోఽభవత్,

తౌ మహాగ్రహపంకాశా వనోన్యన్యం సన్నిపత్య చ. ౫౪

సక్లామే (శతభా) చ తదా యాన్తా మేషిన్యాం వినివేతతుః,

శరాప్రతిహతౌ దృష్ట్వా తా వృథౌ రణమూర్ధని. ౫౫

వ్రీళితౌ జాతరోషౌ చ లక్ష్మణేన్ద్రిజితౌ తదా,

సుసంబద్ధస్తు సౌమిత్రి రస్త్రం వారుణ మాదదే. ౫౬

రౌద్రం మహేన్ద్రిజి ద్యుద్ధే వ్యసృజ ద్యుధి నిస్థితః,

తేన తద్విహతం త్వస్త్రం వారుణం పరమాద్యుతమ్. ౫౭

తతః క్రుద్ధో మహాతేజా ఇన్ద్రిజితస్సమితింజయః,

ఆగ్నేయం సందధే దీప్తం స లోకం సంక్షిపన్నివ. ౫౮

సౌరేణాస్త్రేణ తద్వీరో లక్ష్మణః ప్రత్యవారయత్,

అస్త్రం నివారితం దృష్ట్వా రావణిగి క్రోధమూర్ఛితః. ౫౯

ఆసురం శత్రునాశాయ ఘోర మస్త్రం సమాదదే,

తస్మాచ్ఛాపాద్వినిష్పేతు ర్భాస్వరాః కూటముద్గరాః. ౬౦

శూలాని చ ముసుణ్ణ్యశ్చ గదాః ఖడ్గాః పరశ్వథాః,

తద్దృష్ట్వా లక్ష్మణ స్సంఖ్యే ఘోర మస్త్ర మథాసురమ్. ౬౧

అవార్యం సర్వభూతానాం సర్వశత్రు వినాశనమ్,

మాహేశ్వరేణ ద్యుతిమాం స్తదస్త్రం ప్రత్యవారయత్. ౬౨

టయు వానియొక్కరి బుట్టినయన్ని ఘానముతోను మిఁజంగులు
తోనుం గూడి యందఱును భయము గలిగించెను. ౧౩

అప్పుడొకబాణములు మహాగ్రహములతోని నొండొంటిదాకి
యందఱును విచిత్రగతులం బోరి శాంతములై నేలం బడినవి. ౧౪

అప్పుడు లక్ష్మణోద్రజితు రిద్దఱును యుద్ధరంగమునఁ దను దివ్య
బాణములు ప్రతిహతము లగుట గని సిగ్గును గోపమునుం బొందిరి. ౧౫

అంత లక్ష్మణుఁడు మిక్కిలి త్వరపడి వాసుదాస్త్రముఁ బ్రయో
గించెను. ౧౬

వృత్రాసురుని వధించిన దేవేంద్రునిఁ గూడ యుద్ధులన జయించిన
రావణకుమారుఁడు పోరం జరింపక రాస్త్రము నేయుటయు దానిచే
నవ్వారుదాస్త్రము మావజుల కాశ్చర్యము గలుగువట్లు ప్రతిహతంబయ్యె.

అంత మహాలేఖుఁడు శత్రుసమూహముల జయించువాఁడు నగు
నిద్రజిత్తు కుపితుడై లోకములన్నియు సహించుటతో యన దేదీప్య
మానమగు నాగ్నేయాస్త్రము ధున్నున సంధించెను. ౧౭

పరాక్రమవంతుడగు లక్ష్మణుఁడు అయ్యాగ్నేయాస్త్రమును సౌరా
స్త్రమున నివారించెను.

ఇంద్రజిత్తుండు తన యాగ్నేయాస్త్రము నివారితమగుటం గని పరమ
క్రుదుడై శత్రువిశాకర్థమయి మహాభయంకరంబగు నాసురాస్త్రముఁ
ప్రయోగించెను. ౧౮

అయ్యాసురాస్త్రప్రభావమువలన ఇంద్రజిత్తుని ధున్నునుండి దేదీప్య
మానంబులగు బాణములు ముద్గరంబులు శూలములు ముసలంబులు గదలు
ఖడ్గంబులు బరశ్మధంబులు నసంఖ్యంబుగా వెడలిసవి. ౬౦

అంత మహాలేఖుడగు లక్ష్మణుఁడు భయంకరంబగు నయ్యాసురాస్త్రము
ననుస్తభూతంబులకును నివారింప నలవిగాకుండుటయు సనుస్తభువుల నశింపం
జేయుటయుఁ జెలిసి మహేశ్వరాస్త్రమున యవి నివారించెను. ౬౧, ౬౨

తయో స్సుతుములం యుద్ధం సంబభూవాద్భుతోపమమ్,
గగనస్థాని భూతాని లక్ష్మణం పర్యవారయన్. ౬౩

భైరవాభిరుతే భీమే యుద్ధే వానరరక్షసామ్,
భూతై ర్భూహుభి రాకాశం విస్త్రితై రావృతం బభౌ. ౬౪

ఋషయః పితరో దేవా గన్ధర్వా గరుడోరగాః,
శతక్రతుం పురస్కృత్య రుతు ర్లక్ష్మణం రణే. ౬౫

అథాన్యం మార్గణశ్రేష్ఠం సందధే రాఘవానుజః,
హంతాశనసమప్పర్శం రావణాత్తజదారణమ్. ౬౬

సుపత్ర మనువృత్తాజ్ఞం సుపర్వాణం సుసంస్థితమ్,
సువర్ణవికృతం వీర శ్శరీరాంతకరం శరమ్. ౬౭

దురావారం దుర్విషహ్యం రాక్షసానాం భయావహమ్,
అశీవిషవిషప్రఖ్యం దేవసంమై స్సమర్చితమ్. ౬౮

యేన శక్రో మహాతేజా దాసవా నజయ త్ప్రభః,
పురా దైవాసురే యుద్ధే వీర్యవాన్హరివాహనః. ౬౯

తదైన్ద్ర మస్త్రం సౌమిత్రి సుయుగే ష్వపరాజితమ్,
శరశ్రేష్ఠం ధనుశ్రేష్ఠే నరశ్రేష్ఠోఽభిసందధే. ౭౦

సంథాయామిత్రదశనం విచకర్ష శరాసనమ్,
సజ్య మాయమ్య దుర్ధర్షం కాలో లోకక్షయే యథా. ౭౧

సంథాయ ధనుషి శ్రేష్ఠే వికర్షన్నిద మబ్రవీత్,
లక్ష్మీవాన్లక్ష్మణో హక్య మర్థసాధక మాత్మనః. ౭౨

అంత నాలక్ష్యజేంద్రజితుల యుద్ధము భయంకరమై యుగవృక్షంబై యొప్పె నప్పుడు ఆకాశంబున నున్న భూతాములన్నియు లక్ష్యజుం బివేషించి నిలిచినవి. ౬౩

అప్పుడు వానరులును రాక్షసులును భయంకరముగా భయంకర మయి ధ్వనితోఁ బోరుచుండఁగా సమస్తభూతంబులును ఆకాశంబుఁజేరి యాశ్చర్య పడి చూచుచుండినవి. ౬౪

అప్పుడు మహర్షులును చికిరులును వేల్పులును గంధర్వ గరుడోరగా దులును దేవేంద్ర సహితులయి అమృతాయుధంబున సౌతమాత్రము బాధగలుగ తుండ లక్ష్యజుని రక్షించిరి. ౬౫

అంత రాముని తమ్ముడగు లక్ష్యజుండు అగ్నిహోత్రమువంటిదియు రావణకుమారుని వధించునదియు నగు నుత్తమమయిన మఱియొక బాణంబు ధుస్సున సంధించెను. ౬౬

పరాక్రమవంతుండగు ఋతువశ్రేష్ఠుండు నగు లక్ష్యజుండు చక్కఁగా ఐక్యలుగట్టినదియు వర్తులమయినదియు సుందరములయిన గణపులుగలదియు సుందరమయిన యాకారముగలదియు కాంచనచిత్రితంబును ప్రాణాంతకరంబును నివారింపను సహింపను అలవిగానిదియు రాక్షసులకు భయంకరంబును సర్వ విధంబువలె నతిహ్రారంబును సమస్తదేవతలచేతను బూజితంబును మఱియు మున్ను దేవాసురయుద్ధంబున మహాలేఖుండును మహాపరాక్రమకారియునగు పచ్చని గుఱ్ఱంబులగు దేవేంద్రుండు సమస్తదానవుల దేవం జయించెనో అట్టి యైంద్రాస్త్రంబుచే నభిమంత్రితంబును యుద్ధంబులందుఁ బరాజయంబులేనివియు నగు నుత్తిమం బైన బాణమును మహాధుస్సున సంధించెను.

లక్ష్యజుండు అట్లు శత్రునాశనంబగు దివ్యబాణంబుసంధించి ప్రళయ కాలంబులందు లోకవినాశార్థమయి యముండువలె దుర్ధర్షంబగు ధుస్సును వంచి యాకర్షించెను. ౬౭

అక్షీసంపన్నుండగు లక్ష్యజుండు బాణంబు వింటసంధించి యాకర్ణాంతమునాకర్షింపుచుఁ దనకుఁ గార్యసాధకంబగులాగున నీవచనంబుఁబలికెను. ౬౮

ధర్మాత్మా సత్యసద్ధశ్చ రామో దాశరథి ర్యది,
పారుషే చా ప్రతిద్వద్ద్వ శ్శరైసం జహి రావణిమ్. 23

ఇత్యుక్త్వా బాణ మాశర్ణం వికృప్య త మజిహ్వాగమ్,
లక్ష్మణ స్సమరే వీర స్ససర్జేన్ద్రజితం ప్రతి. 24
విద్రాస్త్రేణ సమాయోజ్య లక్ష్మణగి పరవీరహః,

స శిర స్సశిరస్రాణం శ్రీమజ్జ్వలితకుణ్డలమ్. 25
ప్రమథ్యేన్ద్రజితగ కాయా త్పాతయామాస భూతలే,

తద్రాక్షసతనూజస్య చిన్నస్కన్ధం శిరో మహత్. 26
తపనియనిభం భూమా దదృశే రుధిరోక్షితమే,
హత స్తు నిపపాణాశు ధరణ్యాం రావణాత్తజః. 27
కవచీ సశిరస్రాణో విధ్వస్త స్సశరాసః,
చుక్రుశు స్తే తత స్సర్వే వానరా స్సవిభీషణాః. 28
హృష్యంతో నిహతే తస్మి న్దేవా వృత్రవధే యథా,

అథాస్తరిక్షే దేవానా మృషీణాం చ మహాత్మనామ్. 29
అభిజజ్ఞే చ సన్నాదో గన్ధర్వాప్సరసామపి,
పతితం తమభిజ్ఞాయ రాక్షసీ సా నుహచమూః. 30
వధ్యమానా దిశో భేజే హరిభి ర్జితకాశిభిః,
వానరై ర్వధ్యమానాస్తే శస్త్రాణ్యుత్పృజ్య రాక్షసాః. 31
లక్ష్మో మభిముఖా స్సస్మర్షు ర్నవ్తసంజ్ఞాగి ప్రధావితాః,
దుద్రువు ర్భవళుథా భీతా రాక్షసా శ్శతశో దిశః. 32
త్యక్త్వా ప్రహరణాన్ సర్వే పట్టసాసిపరశ్వథాన్,

బాణమా! దశరథనుహారాజమానుడగు రాముఁడు ధర్మము విమలవి
వాఁడును బ్రతిజ్ఞ దప్పనివాఁడును జౌరుషంబున నెదురు లేనివాఁడునగు నేని
నీ వీయింద్రజితుని వధింపును. అని లక్ష్మణుఁడు పలికెను. 23

యుద్ధంబున వీరుండును శత్రువీరులసభించువాఁడును లక్ష్మీసూపన్నుండు
నగు లక్ష్మణుఁడు ఆదివ్యబాణంబునుగూర్చి యివ్వధంబునఁ బలికి యహ్మహా
బాణంబును జెవివఱకు నాకర్షించి యొంద్రాస్త్రంబుతో నభిమంత్రించి
యింద్రజితునిపై బ్రయోగించెను. 24

అహ్మహాబాణము బొమిడికనుతోఁ గూడినదియు శ్రీమంతంబును
నుందరంబులగు ఛోఁగుతో నొప్పుచున్నదియనగు నింద్రజితుని శిరస్సును
ఖండించి దేహమునుండి నేలం బడఁద్రోసెను. 25

కాంచనప్రభంబగు గొప్పవైన యీయింద్రజితునిశిరస్సు మొండెము
నుండి ఖండింపఁబడి నెత్తుటాదోఁగుచు భూమిపయిం జూడఁబడెను. 26

రావణకుమారుం డింద్రజిత్తు అట్లు నిహతుండై కపచంబుతోను శిర
స్రాణంబుతోను ధునుతోనుం గూడ నేలంగూలెను. 27

అప్పుడు వృత్రాసురుఁడు మాతుండయినపుడు దేవతలుంబోలె ఇంద్ర
జిత్తు నిహతుండు కాఁగానే విభీషణుఁడు వానరులు నందఱు సంతోషంబున
సింహనాదంబులు చేసిరి. 28

అంత నాకాశంబున దేవతలును మహాత్ములుగు ఋషులును గంధర్వు
లును ఆప్సరసలును సంతోషంబున మహాధ్వని గావించిరి. 29

రాక్షసనైనికులు ఇంద్రజిత్తు పడుటఁజూచి జనుమునొందిన వానరులు
మఱియు వధింపనారంభించుటవలన సహింపఁజాలక దిక్కులకుంబఱచిరి. ౩౦

రాక్షసులు వానరులచే వధింపఁబడుచు వారిశోల్లలకు సహింపఁజాలక
సంజ్ఞదప్పి ఆయుధంబుల వదలి లంకాభిముఖంబుగాఁ బరుగెత్తిపోయిరి. ౩౧

రాక్షసులందఱును భయమునొంది ఆడ్డకత్తులు కత్తులు వరశ్వధంబులు
మున్నగు నాయుధంబులు విడిచి అనేకవిధంబుల గుంపులు గుంపులుగాఁ బరు

కేచి ల్లజ్ఞాం పరిత్రస్తాగ ప్రవిష్టా వానరార్ధితాః. ౮౩
సముద్రే పతితాగ కేచిత్కేచి త్వర్వత మాశ్రితాః,

హత మిన్ద్రజితం దృష్ట్వా శయానం సమరక్షితౌ. ౮౪
రాక్షసానాం సహస్రేషు న కశ్చి త్ప్రీత్యదృశ్యత,
యథాస్తం గత ఆదిత్యే నావతిష్ఠంతి రత్నయః. ౮౫
తథా తస్మిన్నిపతితే రాక్షసాస్తే గతా దిశః,
శాస్తరశ్చిరివాదిత్యో నిర్వాణ ఇవ పావకః. ౮౬
స బభూవ మహాతేజా వ్యపాస్తగతజీవితః,

ప్రశాస్తపీడాబహుభో విసమృరిగ ప్రతాపవాన్. ౮౭
బభూవ లోకగపతితే రాక్షసేన్ద్రసుతే తదా,

హర్షం చ శక్రో భగవాన్ సహ సర్వై స్సురర్షభైః. ౮౮
జగామ నివాతే తస్మి న్రాక్షసే పాపకర్షణి,
ఆకాశే చాపి దేవానాం శుశ్రువే దుష్టుభిష్వనః. ౮౯

నృత్యద్భి ర్ఘరోభిశ్చ గన్ధర్వైశ్చ మహాత్మభిః,
వవృషగి పుష్పవర్షాణి తదద్భుత మభూత్తదా. ౯౦
ప్రశశంసు ర్హతే తస్మి న్రాక్షసే క్రూరకర్షణి,

శుద్ధా ఆపో దిశ శ్చైవ జహృషు రైత్య దానవాః. ౯౧

గతిరి.

౮౨

అట్లు వానరులచే నొప్పించబడి భయమునం గొందఱు రక్కసులు
లంకానగరంబుఁ జొచ్చిరి. గొందఱు మున్నీటబడిరి. మఱిగొందఱు కర్ష
తంబునఁ దాఁగిరి. ౮౩

ఇంద్రజిత్తు హతుఁడై యుద్ధభూమిబడుటకు జూచినంతనె లెక్కకు
మీఱినరాక్షసులలో నొకఁడైనను నిలువక యందఱులు బాఱిపోయిరి. ౮౪

సూర్యుఁ డస్తమించినవెనుకఁ గిరణాబులుపోవునట్లు ఇంద్రజితుండు
హతుఁడుకాఁగానే రాక్షసులందఱు దిక్కులకుఁ బాఱిపోయిరి. ౮౫

హనుఁడై గొంతసేపుకవ మువములు విదిలించుచుండి ప్రాణములు మేను
వదలుటఁజేసి నిశ్చేష్టుఁడైన మహాతేజాండగు నాయుంధ్రజితుని కళేబరము
కిరణములులేనిసూర్యునిభంగిఁ జల్లాఱిన యగ్నికైవడిఁ జూపఁబెను. ౮౬

రాక్షసరాజకుమారుండు ఇంద్రజిత్తు మృతుఁడుకాఁగానే లోకము
నలదు సమస్తబాధబుదొలంగి సమస్తాస్తివంబులుఁబాసి సూర్యుండు చక్కఁగాఁ
బ్రకాశించెను. ౮౭

పాపిష్ఠుండగు నాయుంధ్రజిత్తు నిహతుఁడుకాఁగానే భగవంతుండగు
దేవేంద్రుండును సమస్తదేవతలును సంతోషంబు నొందిరి. ౮౮

అకాశమందు దేవతలు సంతోషంబున వాయించిన దుందుభిధ్వనియు
వినవచ్చెను. ౮౯

మఱియు మహాత్ములగు గంధర్వులు నప్పరసలును నృత్యమునేయ
నాధ్వనియు వినఁబడినది.

క్రూరకార్యములు చేయునట్టి యయ్యుంధ్రజితుండు హతుఁడైనప్పుడు
దేవతలు సంతోషంబునఁ బుష్పవర్షంబులు గురిపించి అక్షణమిది బ్రశంసించిరి.
అది యపు డద్భుతంబై యుండెను. ౯౦

అప్పుడు జలంబులు దిశలును నిర్మలములయ్యె డైత్యులును దానవులును
సంతసంబు నొందిరి. ౯౧

ఆజగ్ముః పతితే తస్మిన్ సర్వలోకభయావహే,
 ఊచుశ్చ సహితా స్పర్శే దేవగన్ధర్వదానవాః. ౯౨
 విజ్వరా శ్శాన్తకలుషా బ్రాహ్మణా విచరన్త్వితీ,

తతోఽభ్యునన్ద స్సంహృష్టా స్సమరే హరియూథపాః. ౯౩
 తమప్రతిబలం దృష్ట్వా హతం నైరృతపున్దవమ్,

విభీషణో హనూమాంశ్చ జామ్భవాం శ్శర్క్షయాథపః. ౯౪
 విజయేనాభినన్దన్త స్తుష్టువుశ్చాపి లక్ష్మణమ్,
 త్వేళన్తశ్చ నదన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ స్తనజ్జమాః. ౯౫
 లబ్ధలఘౌ రఘుసుతం పరివార్యోపతస్థిరే,

లాఙ్గూలాని ప్రవిధ్యన్త సోస్థిభటయన్తశ్చ వానరాః. ౯౬
 లక్ష్మణో జయతీత్యేవం వాక్యం విశ్రావయం స్తదా,

అన్యోన్యం చ సమాశ్లిష్య కపయో హృష్టమానసాః. ౯౭
 చక్రు రుచ్చావచగుణా రాఘవాశ్రయజాగ కథాః.
 తదనుకర మథాభివీక్ష్య హృష్టాః
 ప్రియసుహృదో యుధి లక్ష్మణస్య కర్త,
 సైరమ ముపలభన్తనగ ప్రహరం
 హత మింద్రిపుం నిశమ్య దేవాః. ౯౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకనవతితమస్సర్గః.

సమస్తలోకంబులకును భయంబు గలిగించుచుండిన యయ్యింద్రజీతుఁడు హతుఁడు కాఁగానే దేవతలు గంధర్వులు దానవులు వచ్చి యందఱును జేరి “యీక బ్రహ్మణులు విబాధయులేక సుఖముగా విహరింతురుగాక” యని వచించిరి.

౯౨

అప్పుడు వానరవీరులు అసదృశబలుఁడగు గాక్షసశ్రేష్ఠుఁ డింద్రజిత్తు యందఱున నిహతుఁ డగుటకు జూచి సతుష్టులయి లక్ష్మణుని గొనియూడిరి.

౯౩

విభీషణుఁడును హనుమంతుఁడును భల్లూకనాథుఁడగు జాంబవంతుఁడును జయంబుగలుగుటకై బరమసంతుష్టులయి లక్ష్మణుఁ బొగడిరి.

౯౪

వానరులు తాము కోరిన యింద్రజిత్వధము సిద్ధించుటజేసిసం తోమంబున సింహనాదంబులు నేయఁచు నానావిధంబుల నటించుచు గర్జించుచు లక్ష్మణుఁ బరివేష్టించి కొలిచియండిరి.

౯౫

అప్పుడు వానరులు సంతోషాతిశయంబున శిలలు మొదలగువాని వాలములచే గొట్టి పగులగొట్టుచు “లక్ష్మణోజయతి” (లక్ష్మణుఁడు సర్వోత్కర్షంబున నున్నాఁడు) అని యిట్లు చాటించిరి.

౯౬

వానరులు కరమసంతుష్టులయి యొకరి నొకరు కవుఁగిలించుకొనుచు లక్ష్మణుని గుఱించి నానావిధంబుగా స్తోత్రవచనంబులు పలుకుచుండిరి.

౯౭

దేవతలు ఇంద్రజిత్తు వధింపఁబడెనని చారణముఖంబున విని సంతుష్టులయి అయ్యింద్రభూమికేజోయి యెట్టివాఁకిని అసాధ్యమయిన (సమస్తలోకంబులకును బ్రాణప్రతిష్ఠాకరమయిన) యింద్రజిత్వధమును సర్వలోకప్రియసుహృదుఁడగు లక్ష్మణుండే గావించినాడని తెలిసి మిక్కిలియు సంతోషించిరి.

౯౮

ఇది తొంబదియొకటవసర్గము.

ద్వి ప ద తి త మ స్స ర్గః.

రుధిరక్లిష్ణ గాత్రస్తు లక్ష్మణ శ్శుభలక్షణః,
బభూవ హృష్ట స్తం హత్వా శక్ర జేతార మాహవే.

౧

తతస్స జామ్బవంతం చ హనుమంతం చ వీర్యవాన్,
సన్నివర్త్య మహాతేజాస్తాంశ్చ సర్వాన్వనౌకసః.
ఆజగామ తత స్తీవ్రం యత్ర సుగ్రీవరాఘవా,
విభీషణ మవప్తభ్య హనుమంతం చ లక్ష్మణః.
తతో రామ మభిక్రమ్య సౌమిత్రిరభివాద్య చ,
తస్థా భ్రాతృసమీపస్థ ఇంద్రీయేవ బృహస్పతిః.

౨

౩

౪

నిష్టనన్నివ చాగమ్య రాఘవాయ మహాత్మనే,
ఆచచక్షే తదా వీరో ఘోర మింద్రిజితో వధమ్.

౫

రావణే స్తు శిర శ్చిన్నం లక్ష్మణేన మహాత్మనా,
న్యవేదయత రామాయ తదా హృష్టో విభీషణః.

౬

శ్రుత్వైత త్తు మహావీర్యో లక్ష్మణేనైన్ద్రజిన్వధమ్,
ప్రహర్ష మతులం లేభే రామో వాక్య మువాచహ.
సాధు లక్ష్మణ! తుష్టోఽస్తి కర్షణా సుకృతం కృతమ్,
రావణోర్హి వినాశేన జితమిత్యుపధారయ.

౭

౮

స తం శిరస్యపాఘ్రియ లక్ష్మణం లక్ష్మీవర్ధనమ్,
లజ్జమానం బలాత్స్నేహో దంభ మారోప్య వీర్యవాన్.

౯

తొంబదిరెండవసర్గము.

నెత్తుటం దడుపబడియున్న మంగళకరంబులగు లక్షలంబులు గల లక్ష
ణుండు యుద్ధంబున నింద్రుని జయించినట్టి యమహాబలుని వధించి యానం
దంబు నొందెను. ౧

అంత మహాబలుండును మహాలేఖుండునగు లక్షణుండు జాంబవంతుని
హనుమంతుని మఱియు నికరవానరుల సందఱును గుంపుగాఁ బిలుచుకొని యుద్ధ
పారవశ్యంబున విభీషణ హనుమంతుల నవలంబించి యుద్ధభూమియండి రామ
సుగ్రీవులయొద్దకు కిక్కుముగాఁ బోయెను. ౨ ౩

అంత లక్షణుండు రామునకుఁ బ్రదక్షిణసమస్కారములు చేసి
యింద్రుని సమీపంబున బృహస్పతియందునట్లు రాముని సమీపంబున
నిలుచుండెను. ౪

ఆపృథు పీరుడగు లక్షణుండు రాముని సమీపంబునకు వచ్చి సంతో
షాలిశయంబునఁజేసి యవ్యక్తాక్షరంబుగాఁ బలుకుచు మహాక్షుడగు రాము
నితో “ఇంద్రజిత్తు హతుడయ్యె” నని చెప్పెను. ౫

ఆపృథు విభీషణుండు సంతుష్టుడై “ఇంద్రజిత్తు హతుడయ్యెఁగాని
యతని శిరస్సునుమాత్రము మహాక్షుడగు లక్షణుండు ఛేదించెను” అని రాము
నకు విన్నవించెను. ౬

మహాపరాక్రమకాలియగు రాముండు లక్షణుం డింద్రజితుని వధించి
నాడన్నమాటను విన్నంతనె పరమసంతోషమునొంది యీమాటఁ జెప్పెను.

లక్షణా! నీవుచేసిన కార్యమునకు మిక్కిలియు సంతోషించినాను.
గొప్పపని గావించినావు. విలయనఁగా ఇంద్రజితుండు పడుటచే ననకింక
రావణుండును హతుడైనట్లే నిశ్చయింపవచ్చును. అని రాముండు లక్షణునితోఁ
జెప్పెను. ౭

వీర్యవంతుడగు రాముండు లక్షీవర్ధనుడగు లక్షణుని శిరంబున
మూర్కొని యతడు సిగ్గుపడి యొడిగియుండుటయు స్నేహంబున బలాత్కా

ఉపవేశ్య తముత్సజ్జే పరిష్కజ్యావపీడితమ్,
 భ్రాతరం లక్ష్మణం స్నిగ్ధం పునగి పున రుదైక్షత. ౧౦
 శల్యసంపీడితం శస్త్రం నిశ్వసంతం తు లక్ష్మణమ్,
 రామస్తు దుగళసంతప్తస్తదా నిశ్వసితో భృశమ్. ౧౧
 మూర్ఛియై న ముపాఘ్రాయ భూయ స్సంస్పృశ్య చ త్వరన్,
 ఉవాచ లక్ష్మణం వాక్య మాశ్వాస్య పురుషర్షభః. ౧౨

కృతం పరమకల్యాణం కర్త దుష్కరకర్తణా,

అద్య మన్యే హతే పుత్రే రావణం నిహతం యుధి. ౧౩
 అద్యాహం విజయీ శత్రో హతే తస్మిన్దురాత్మని,

రావణస్య నృశంసస్య దిష్ట్యా వీర! త్వయా రణే. ౧౪
 చిన్నో హి దక్షిణో బాహు స్సహి తస్య వ్యపాశ్రయః,

విభీషణహనూమదాభ్యం కృతం కర్త మహ ద్రణే. ౧౫
 అహోరాత్రై స్త్రిభి ర్వీరగి కథంచి ద్వినిపాతితః,

నిరమిత్రగి కృతోఽస్త్యద్య నిర్యాస్యతి హి రావణః. ౧౬
 బలవ్రాహ్మణేన మహతా శ్రుత్వా పుత్రం నిపాతితమ్,

తం పుత్రవధసంతప్తం నిర్యాంతం రాక్షసాధిపమ్. ౧౭
 బలేనావృత్య మహతా నిహనిష్యామి దుర్జయమ్,

త్వయా లక్ష్మణ! నాథేన సీతా చ పృథివీ చ మే. ౧౮

రముగా నుత్సంగంబునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని గాఢముగాఁ గొనిటఁజేర్చి
స్నేహాతిశయంబునఁ దమ్ముని మాటిమాటికిఁ జూచెను. ౯౧౦

అప్పుడు పురుషోత్తముఁడగు రాముఁడు అట్లు లక్షణుఁడు బాణములచేఁ
బిడితుండై దేహమంతయు గాయములదగిలి నిట్టూర్పులు నిఁదించుచుండు
టను జూచి పరమమఃఖితుండై నిట్టూర్పులుపుచ్చుచుఁ దమ్ముని శిరంబు
మూర్కొని వేగిరిపాటున మాటిమాటికి నతనిదేహంబు దడవుచు మంచినూటల
సాక్షాసింబి యిట్లని పలికెను. ౧౧౧, ౧

ఇతరుల కసాధ్యములయిన కార్యములు చేయువాడవు కావున నీవు
తొంద్రజితునివధించి నాకు మిక్కిలియు మంగళంబు గలిగించినావు.

కొడుకు నిహతుఁడయ్యెఁ గావున నీక రావణుఁడును యుద్ధంబున
నిహతుఁడైనట్లే తలంచెదను. ఇప్పుడు దురాత్ముఁడగు మనశత్రు నాయుంధ్ర
జితుఁడు హతుఁడయ్యెఁ గావున నీక నాకు విజయము సిద్ధము. ౧౧౩

వీరుఁడా! నీవు ఇంద్రజితుని వధించుటవలన క్రూరుఁడగు రావణుని
కుడిభుజమును నేఁడు యుద్ధమున ఛేదించినవాడనైతివి. ఎట్లనఁగా నాయుంధ్ర
జితై రావణునకు ముఖ్యమయిన యవలంబము. ౧౧౪

విభీషణుఁడును హనుమంతుఁడును యుద్ధంబున మిక్కిలియుఁ బరా
క్రమముఁ గావించినారు. ఇట్లు మూఁడవోరాత్రములకు మహాప్రయాసం
బున వీరుఁడగు నింద్రజిత్తును వధించినారు. ౧౧౫

ఇప్పుడు ఇంద్రజిత్తును వధించుటచేత నాకు శత్రువు లందఱు నశించి
నట్లు గావించినావు. ఇక రావణుఁడును కొడుకు పడుటను విని గొప్పనైశ్య
ముతో యుద్ధమునకు వెడలిరాఁగలఁడు. ౧౧౬

కొడుకు హతుఁడగుటకుఁ బరితపించుచు దుర్జయిండుగు రాక్షసరాజు
రావణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలివచ్చినంత నె గొప్పవానరబలంబుతోఁ బోదిన
యశని వధించి పుచ్చెదను. ౧౧౭

లక్షణుఁడా! నాథుఁడవు నీవు యుద్ధంబున నింద్ర జిత్తును వధించుట

న దుష్ప్రిపా హతే త్వద్య శక్ర జేతరి చాహవే,

స తం భ్రాతర మాశ్వాస్య పరిష్వజ్య చ రాఘవః. ౧౯

రామ స్సప్తేణం ముదిత స్సమాభాష్యేద మబ్రవీత్,
సశల్యోఽయం మహాప్రాజ్ఞ సౌమిత్రి ర్నిత్రవత్సలః. ౨౦
యథా భవతి సుస్వస్థస్తథా త్వం సముపాచర,

విశల్యగి క్రియతాం క్షీప్రం సౌమిత్రి స్సవిభీషణః. ౨౧

ఋక్షవానరనైన్యానాం శూరాణాం ద్రుమయోధినామ్,
యే చా ప్యన్యేఽత్ర యుధ్యన్తి సశల్యా వ్రణిన స్తథా. ౨౨
తేఽపి సర్వే ప్రయత్నేన క్రియంతాం సుఖిన స్త్వయా,

ఏవ ముక్త స్తు రామేణ మహాత్మా హరియాధవః. ౨౩

లక్ష్మణాయ దదౌ నస్త స్సప్తేణగి పరమాషధిమ్,
స తస్యా గన్ధ మాఘ్రాయ విశల్య స్సమపద్యతే. ౨౪
తదా నిర్వేదన శ్చైవ సంరూఢవ్రణ ఏవ చ,

విభీషణముఖానాం చ సుహృదాం రాఘవాజ్ఞయా. ౨౫

సర్వవానరముఖ్యానాం చికిత్సాం స తదాఽకరోత్,
తతగి ప్రకృతి మాఘ్రో హృతశల్యో గతవ్యథః. ౨౬
సౌమిత్రి ర్దుదిత స్తత్ర క్షణేన విగతజ్వరః.

తతః రామగి ప్లవగాధిప స్థదా

వలన నిక నాకు నీశను భూమిని బొందుట యెంతమాత్రము కష్టముగాదు.
అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౮

రఘువంశమునందుఁ బుట్టిన రాముఁడు అట్లు తమ్ము నాశ్వాసించి
యాలింగనముచేసికొని సంతోషాంతరంగుడై సుషేణుఁ బిలిచి యిట్లనియె. ౧౯

వైద్యశాస్త్రంబునందు మహాపండితుఁడవైన సుషేణుఁడా! మిత్రం
యం దధిక ప్రీతిగల యాలక్ష్మణుని దేహమంతయు బాణములు గ్రుచ్చుకొని
బాధించుచున్నవి. ఈతఁడు బాణబాధపడిచి సుఖంబునొందునట్లు నీవు చికిత్స
గావింపుము. ౨౦

కీఘ్రిముగా లక్ష్మణునకును విభీషణునకును మేనంగ్రుచ్చుకొన్న బాణ
ముల విడదీసి సుఖము గల్గనట్లు చికిత్సచేయుము. ౨౧

మఱియు శూరులును పృథ్వింబులచేఁ బోరువారలనగు భల్లూక వీరుల
లోను వానరవీరులలోను యుద్ధంబున మేన నమ్ములుగ్రుచ్చుకొని గాయములు
దగిలినవార లెవరెవరు గలరో వార లందఱకును కీఘ్రింబున నీవిపుడు సుఖంబు
గల్గనట్లుజేయుము. అని రాముఁడు సుషేణునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

మహాబుద్ధికాలియగు వానరవీరుఁడు సుషేణుఁడు రాముఁడు చెప్పిన
మాటను విని లక్ష్మణుని ఒక దివ్యైవధిని వాసన చూపెను. ౨౩

ఆ లక్ష్మణుఁడు ఆయ్యైవధి నాఘ్రాణించినంత అతనిదేహంబునం
గ్రుచ్చుకొన్న బాణంబులు వీడి వేదనయఁజిగి గాయములు మాని సుఖము
నొందెను. ౨౪

అంత సుషేణుఁడు రాము నానతి చొప్పున విభీషణుండు మున్నగు
మిత్రవర్గమునకు సమస్తవానరవీరులకును చికిత్స గావించెను. ౨౫

అంత నప్పుడు లక్ష్మణుండు ఊహమాత్రంబున దేహమునందు బాణ
ములు విడదీయఁబడుటంజేసి తాపంబును వేదనయఁ వదలి యెప్పటియట్లు
సంతోషము నొందెను. ౨౬

అప్పుడు రాముఁడును వానరరాజు సుగ్రీవుండును విభీషణుండును

విభీషణ శ్చర్మపతి శ్చ జామ్బవాన్,
ఆవేక్ష్య సౌమిత్రి మరొగ ముత్థితం
ముదా సన్దేన్యా స్సుచిరం జహర్షి రే.

- 32

అపూజయ త్కర్త స లక్షణస్య
సుదఃస్కరం దాశోధి ర్హతా,
హృష్టా బభూవు ర్యుధి యాథవేన్ద్రా
నిపాతితం శక్రజశం నిశమ్య.

- 33

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వినవతితమస్సర్గః.

త్రి న వ తి త మ స్స ర్గః.

తతః సౌలస్త్యసచివా శ్శుత్వా చేన్ద్రజితం హతమ్,
ఆచచక్షు రభిజ్ఞాయ దశగ్రీవాయ సవ్యథా.

౧

యుద్ధే హతో మహారాజ లక్ష్మణేన తవాత్మజః,
విభీషణసహాయేన మిషతాం నో మహాద్యుతిః.

౨

శూర శూరేణ సంగమ్య సంయుగేష్వపరాజితః,
లక్ష్మణేన హత శూరగి పుత్ర స్తవ మహేన్ద్రజిత్.

౩

గత స్స పరమా స్లోకాన్ శరై స్సంతాప్య లక్షణమ్,

స తం ప్రతిభయం శ్శుత్వా వధం పుత్రస్య దారుణమ్.
ఘోర మిన్ద్రజిత స్సంఖ్యే కశ్చలం చావిశ న్నహత్,

౪

భట్టాకనాథుడగు జాబవంతుడును నైనికులును లక్ష్యజుడు రోగము వదిలి సుఖముగా సంతోషంబుతో లేచుటజూచి బహుకాలమువఱకు సంతోషింపుచుండిరి. ౨౭

మహాత్ముడగు రాముడు లక్ష్యజుడు ఇతరుల కజేయఁడగు నింద్రజిత్తును వధించుటకు గుఱించి యెంతయు క్షాపించెను, వానరవీరులను యుద్ధంబున నింద్రజితుండు హతుఁడయ్యెనని విని సంతసంబునొందిరి. ౨౮

ఇది తొంబదిరెండవ సర్గము.

తొంబదిమూడవ సర్గము.

అంత నింద్రజిత్తుతోఁ గూడ యుద్ధంబునకు వచ్చి యచటచట దను నైన్యంబులతో యుద్ధము సేయుచుండిన రావణసచివులు ఇంద్రజిత్తు హతుఁడయ్యెనని విని తాము స్వయముగాఁ బోయి చూచి దుఃఖితులై దశగ్రీవునకుఁ దెలిపిరి. ౧

మహారాజునకు రావణుడా! మహాతేజుఁడగు సీకొడుకు ఇంద్రజిత్తును యుద్ధంబున మేమువఱకు చూచుచుండఁగా లక్ష్యజుడు విభీషణుని సాహాయ్యంబున వధించెను. ౨

యుద్ధంబులందుఁ బరాజయమే యెఱుంగని శూరుం డింద్రజిత్తును అట్టి శూరుఁడగు లక్ష్యజుండును యుద్ధముచేసెనని తుదకు జేపేంద్రుని జయించిన శూరుండు సీకొడుకు ఇంద్రజిత్తు లక్ష్యజునిచే వధింపఁబడెను. ౩

ఆ యింద్రజిత్తు లక్ష్యజుని బాణంబులచే మిక్కిలియు నొప్పించి యుద్ధంబున హతులగు వీరులు పొందు నుత్తమలోకంబులఁ బొందెను. అని సచివులు రాక్షసరాజుతోఁ జెప్పిరి.

ఆ రావణుండు యుద్ధంబునఁ దనపుత్రుండు నిహతుఁడయ్యె నను భయంకరంబును దుఃఖకరంబును దుష్సహాయునకు వార్తను విన్నంతనె మూర్ఛ నొందెను.

ఉపలభ్య చిరా త్సంజ్ఞాం రాజా రాక్షసపుష్టవః. ౫
పుత్రశోకార్దితో దీనో విలలాపాకులేన్ద్రియః,

హా రాక్షసచమూముఖ్య! మమ వత్స! మహారథ! ౬
జితేంద్రం కథమద్య త్వం లక్ష్మణస్య వశం గతః,

నను త్వ మిహభిగ మ్రద్ధో భిన్ద్యాగి కాలాంతకావపి. ౭
మద్దరస్యాపి శృజ్ఞాణి కింపున ర్లక్ష్మణం యుధి,

అద్య వైవస్వతో రాజా భూయో బహుమతో మమ. ౮
యేనాద్య త్వం మహాబాహూ! సంయుక్తగి కాలధర్మణా,
వీష పథా స్సుయోథానాం సర్వామరగణేష్వపి. ౯

యగి కృతే హన్యతే భర్త స్స పుమాన్ స్వర్గ మృచ్ఛతి,

అద్య దేవగణా స్సర్వే లోకపాలా స్తథర్షయః. ౧౦
హత మింద్రజితం శ్రుత్వా సుఖం స్వప్స్యన్తి నిర్భయాః,
అద్య లోకా స్త్రయగి కృతాన్తి పృథివీ చ సకాశనా. ౧౧
ఏకేన్ద్రజితా హీనా శూన్యేవ ప్రతిభాతి మే,

అద్య వైరృతకన్యానాం శ్రోష్యామ్యన్తగిపురే రవమ్. ౧౨

రాక్షసోత్తముడగు రావణుడు దీర్ఘకాలంబునకుఁ జెలివొంది వృత్త దుఃఖముచేఁ బీడితుడై దీనుడై విహ్వలంబులయిన యింద్రియంబులతో విలపించెను.

౫

అయ్యో! రాక్షససేన కంతయు ముఖ్యుడా! నాచిన్నికొమరుడా! శదునొకండువేలమంది విలుకాండ్రతో నందఱకు నన్నిరూపులయి పోరు వాడా! నీవు దేవేంద్రనిఘాడ జయించినావే; ఇప్పుడు లక్ష్మణుల కెట్లు లోబడితివి?

౬

నాయనా! నీవు కోపించినచో యముని మృత్యువును మందరశిఖరంబులనేని బాణంబుల భేదించువే; ఇక యుద్ధంబున నీవు లక్ష్మణుల డెంత మాత్రము?

౭

మహాబాహుడా! నీవిప్పుడు మరణంబు నొంది యమునితోఁ జేరి నావు కావున ఆ యముడు నాకిప్పుడు మిక్కిలియుం గావలసినవాడయ్యె.

ఇట్లు యుద్ధంబున హతుడై మృతిఁదొందుట ననుస్తకూరులకును ముఖ్యముగా నపేక్షణీయము. మునుష్యులకు మాత్రమెకాదు; ననుస్తదేవతలకును ముఖ్యముగాఁ గోరఁదగినది; కావున నిన్నుఁగఱించి దుఃఖించుట యుక్తముగాదు.

౮

ఎవడు తన యొడయని కార్యార్థము హతుఁ డగుచో ఆతఁడు స్వర్గము నొందఁగలడు. కావున స్వామి కార్యార్థము హతుఁడవై స్వర్గము నొందినా వగుటవలనను నీవు శోచ్యుడవు కావు.

ఇక ననుస్తదేవతలును దిక్పాలకులును మహర్షులును ఇంద్రజిత్తు హతుఁ డయ్యెనని విని సిగ్గుయై సుఖముగా నిదురపోవఁ గలరు.

౧౦

ఇప్పుడు మూఁడు లోకంబులును ముఖ్యముగా నానావిధారణ్య సహితమగు సమస్తభూమండలమును ఒక యింద్రజిత్తులేని కారణంబున నాకు శూన్యములుగాఁ దోచుచున్నవి.

౧౧

ఇకఁ బర్యతగుహలందు యూధపతి మరణదుఃఖితములైన యాఁడేను

కరేణుసంఘస్య యథా నినాదం గిరిగహ్వరే,

యశావరాజ్యం చ లజ్కాం చ రక్షౌంసి చ పరంతపః. ౧౩

మాతరం మాం చ భార్యాం చ క్వ గతోఽసి విహాయ సః,

మమ నామ త్వయా వీర గతస్య యమపాదనమ్. ౧౪

ప్రేతకార్యాణి కార్యాణి విపరీతే హి వర్తసే,

స త్వం జీవతి సుగ్రీవే రాఘవే చ సలక్ష్యణే. ౧౫

మమ శల్య మనుద్ధృత్య క్వ గతోఽసి విహాయ సః,

ఏవమాది విలాపార్తం రావణం రాక్షసాధిపమ్. ౧౬

ఆవివేశ మహానోచగ పుత్రవ్యసనసంభవః,

ప్రకృత్యా శోషం హ్యేనం పుత్రస్య పునరాధయః. ౧౭

దీప్తం సందీపయామాసు ర్ఘురేర్క మివ రశ్మయః,

లలాటే భ్రుకుటిభిశ్చ సంగతాభి ర్వ్యరోచత. ౧౮

యుగాన్తే సహ నక్త్రై స్తు మహార్తిభి రివోదధిః,

శోపా ద్విజృంభమాణస్య వక్త్రా ద్వ్యక్త మభిజ్వరత్. ౧౯

ఉత్పాత సధూమోఽగ్నిర్వృత్రస్య వదనాదివ,

సపుత్రవధసంతప్త శ్శూరగ శ్రోధవశం గతః. ౨౦

సమీక్ష్య రావణో బుద్ధ్యా వై దేహ్య రోచయ ద్వధమ్,

గులుంబోలె ఇంద్రజిత్వధనుఁజూలై యంతిపురామున రోదనంబు సేయు
రాక్షసకన్యల యార్తధ్వనిని వినఁగలను. ౧౨

శత్రువులఁ దపింపఁజేయువాడా! నీవు యావరాజ్యంబును లంకను
రాక్షసులను తల్లిని దండ్రుని భార్యనువదలి యిట్లు మమ్మందఱును వదలి యెందుఁ
బోతివి? ౧౩

వీరుడా! నేను పృథివీబొందితే నీవుగదా శాకు ప్రేతకార్యములు
చేయవలసినవాడవు. అట్లుగాక విపరీతముగా నీకు నేను జేయునట్లు
గావించితివి. ౧౪

ఇదివఱకు నాయాపద లన్నియుఁ దీర్చుచుండినట్టి నీవు ఇప్పుడు
నుగ్రీవుని రాముని లక్షణుని వధింపక వారలు బ్రతికి యుండఁగానే నాయా
పదకు బోఁగొట్టకయే మమ్ము వదలి యెచటికిఁ బోయిశావు? అని రావణుండు
విలపించెను. ౧౫

రాక్షసరాజు రావణుండు ఈ ప్రకారము విలపించుచుఁ బరమదుఃఖి
తుడై పుత్రమరణంబుఁజేసి మితిలేని శోపంబు నొందెను. ౧౬

స్వభావంబుననే తీక్షణిరణుండగు సూర్యుని వేసవికాలంబునఁ గిరణం
బులు మఱియుఁ దీక్షణునిఁగాఁ జేయనట్లు స్వభావాబుచేతనే శోపనుం డగు
రావణుని పుత్రశోకము మఱియుఁ గపితునిఁగాఁ జేసెను. ౧౭

అప్పుడు రావణుని పదిమొఁంబులం బన్నిన బొమముట్ల ప్రలయ
కాలంబున సముద్రంబునందు మకరంబులతోఁ గూడిన గొప్పకర్మల వలె
నొప్పినవి. ౧౮

అప్పుడు రావణుండు శోపంబున నావులింత విడువఁగా నతని నోటి
నుండి పూర్వము వృత్రాసురుని ముఖమునుండి వెడలినట్లు ప్రకాశముతో
బల్బించుచు ధూమసహితమయిన యగ్ని నెడలెను. ౧౯

అట్లు పుత్రవధంబుచేఁ బరితపింపుచు శూరుండగు నా రావణుండు
క్రొధవశంగతుండై బుద్ధితోఁ గర్తవ్యంబు నాలోచించి సీతాదేవిని వధింపవలె

తస్య ప్రకృత్యా రక్తే చ రక్తే శ్రోథాగ్నినాపి చ. ౨౧
రావణస్య మహాఘోరే నీప్తే నేత్రే బభూవతుః,

ఘోరం ప్రకృత్యా రూపం త త్తస్య శ్రోథాగ్నిమూర్ఛితమ్. ౨౨
బభూవ రూపం క్రుద్ధస్య రుద్రస్యేవ దురాసదమ్,

తస్య క్రుద్ధస్య నేత్రాభ్యాం ప్రాపత న్నాస బిన్దవః. ౨౩
దీప్తాభ్యా మివ దీపాభ్యాం సార్పిషస్సేహ బిన్దవః,

దంతా న్విదశత స్తస్య శ్రూయతే దశనస్వనః. ౨౪
యస్తస్యావేష్ట్యమానస్య మహతో దానవై రివ,

కాలాగ్ని రివ సంక్రుద్ధో యాం యాం దిశ మవైక్షత. ౨౫
తస్యాం తస్యాం భయత్రస్తా రాక్షసా స్సంవిలిల్వీరే,

త మన్తక మివ క్రుద్ధం చరాచరచిఖాదిషుమ్. ౨౬
వీక్షమాణం దిశ స్సర్వా రాక్షసా నోపచక్రముః,

తతః పరమసంక్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః. ౨౭

అబ్రవీ ద్రక్షాం మధ్యే సంస్తమ్భయి(చురాతు) మాహవే,
మయా వర్షసహస్రాణి చరిత్వా దుశ్చరం తపః. ౨౮

తేషు తే ష్వవకాశేష స్వయంభూగి పఃతోషితః,

తస్యైవ తపసో వ్యుష్ట్యా ప్రసాదా చ్చ స్వయంభువః. ౨౯
నాసురేభ్యో న దేవేభ్యో భయం మమ కదాచన,

నని తలంపు గొనెను.

౨౦

స్వభావముచేతనె యెఱ్ఱగా చిన్న యారావణుని కన్నులు అప్పుడు నిప్పువంటి శ్రోధముచే మఱియు నెఱ్ఱనికై మహాభయంకరంబులయి ప్రజ్వలించినవి.

౨౧

స్వభావముచేతనె భయంకరంబగు నారావణుని యాకారంబు అపుడు కోపాగ్నిచే వ్యాప్తమగుటక జేసి మఱియు భయంకరంబై కుపితుండగు దుద్రుని యాపమువలె దురాసదాబై యుండెను.

౨౨

మండుచున్న దీపములనుండి మంటతో నూనెబిందువులుపడునట్లు కుపితుండగు రావణుని నేత్రాబులనుండి జ్వాలలతోఁ గూడ స్రవించుదువులు పడినవి.

౨౩

ఆ రావణుఁడు పండ్లు కొఱుకునపుడు ఆదంతస్వరి బలవంతులగు రాక్షసులచేఁ ద్రిప్పఁబడుచున్న తిలయంత్రముయొక్క ధ్వనివలె భయంకరముగా విసంబడెను.

౨౪

సంక్రద్ధుండగు నారావణుఁడు కాలాగ్నియంటోలే భీకరాకారుడై యేమేదికం జూచు నా యా దిక్కుననున్న రాక్షసు లందఱు భయంబున నతనియెదుటంబడ నోడి చాటునకుఁ బోయిరి.

౨౫

అట్లు కుపితుండై ప్రళయకాలంబునఁ జరాచరంబుల సంహరించు నట్టి యంతకునిభంగి భయంకరాకారుడై యన్నవైపులం జూచుచున్న యారావణుని సమీపంబునకు రాక్షసులు భయంబునం బోవఁజాలరైరి.

౨౬

అంతఁ బరమకుపితుండగు రాక్షసేశ్వరుండగు రావణుఁడు రాక్షసులను యుద్ధంబునకుఁ బురికొల్పుటకై రాక్షసులనడుచు నిట్లని పలికెను.

౨౭

నేను పెక్కువేల సంవత్సరంబులు దుష్కరంబగు తపము గావించి అద్వైతయవకాశంబులందుఁ బెక్కుమార్లు బ్రహ్మదేవుని సంతోషపఱచినాను.

ఆ తపస్సుయొక్క మహిమవలనను మఱియు బ్రహ్మదేవుని యనుగ్రహమువలనను నాకు నొకప్పుడును దేవతలవలనను అనురులవలను ఎంతమాత్ర

కవచం బ్రహ్మదత్తం మే యదాదిత్యసమప్రభమ్. 30
దేవాసురవిమర్దేషు న భిన్నం వజ్రశక్తిభిః,

తేన మా మద్య సంయుక్తం రథస్థ మిహ సంయుగే. 31
ప్రతీయా త్కోఽద్య మామాజౌ సాక్షాదపి పురస్తరః,
యత్త దాభిప్రసన్నేన సశరం కార్షకం మహత్.

దేవాసురవిమర్దేషు మమ దత్తం స్వయంభువా, 32
అద్య తూర్యశక్తై ర్భీమం ధను రుత్థాప్యతాం మమ.

రామలక్ష్మణయో రేవ వధాయ పరమాహవే, 33
స పుత్రవధసంతప్త శ్శూరగి శ్రోధవశం గతః.

సమీక్ష్య రావణో బుద్ధ్యా సీతాం హన్తుం వ్యవస్యత, 34
ప్రత్యవేక్ష్య తు తామ్రాక్ష సుఘోరో ఘోరదర్శనః.
దీనో దీనస్వరాన్ సర్వాం స్తా నువాచ నిశాచరాన్,

మాయయా మమ వత్సేన వజ్రనాథం వనోకసామ్. 35
కించి దేవ హతం తత్ర సీతేయ మితి దర్శితమ్,

తదిదం తథ్యమేవాహం కరిష్యే ప్రియ మాత్మనః. 36
వై దేహీం నాశయిష్యామి క్షత్ర బంధు మనువ్రతామ్,

ఇత్యేవ ముక్త్వా సచివా స్థగ్ధ మాశు పరామృశత్. 37

ఉద్ధృత్య గుణసంపన్నం విమలామ్బరవర్చసమ్, 38
నిష్పాత స వేగేన సఖార్య సుచివై ర్వృతః.

ము భయములేదు.

౨౯

నాకు బ్రహ్మజేవుండోసంగిన సూర్యుడుంబోలే వెలంగునట్టి కవచంబున్నదే అది దేవాసురులతో యుద్ధంబు సేయునపుడు వశ్రాయుధముచేఁగూడ భిన్నముగాదయ్యె. ఇక నీమనుష్యబాణము లెంతమాత్రము. 30

ఇప్పుడు నే నాకవచంబు ధరించి రక్షగతుండనై యుద్ధంబునకుఁబోఁగా నన్నెవ్వఁడెదిరింపగలఁడు. సాక్షాద్దేవేంద్రుఁడుగూడ నెదిరింపఁజాలఁడు. 31

మున్ను దేవాసురులతో యుద్ధముసేయనపుడు బ్రహ్మజేవుం డనుగ్రహించి నాకు బాహునహతంబగు గొప్పధను వొసంగినాఁడే, ఇప్పుడు మహాయుద్ధంబున రామలక్ష్మణుల వధించుటకొఱకు భయంకరంబగు నాధనువును బెక్కువాద్యధ్వనులతో నెత్తితెండు. 32, 33

పుత్రవధముచే బరమదుఃఖితుండును గ్రుద్ధుండును శూరుండునగు సారావణుండు మనస్సున నాలోచించి నీతను వధింపవలెనని నిశ్చయించెను.

కొపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱెదనంబు గదురఁ జూపరులకు భయంబు గలిగించుచు దుఃఖితుండై యారావణుండు దుఃఖితులయిన తనయెదుటఁగన్న రాక్షసుల నందఱుం జూచి యిట్లని వలికెను. 34

నాకుమారుండు బాలుం డింద్రజిత్తు వానరుల వంచించుటకొఱకు దేనినో యొకదానిని వధించి దానిని మాయచే “ఈ బిడనీత” యని వానరులకుఁ జూపినాఁడు. 35

నేను అనీతావధము నిపుడు యథార్థముగానే చేసి నంతోపంబు నొందెదను. ఉత్తరీయాధముండగు రామునం దనురాగము విడువకున్న నీత నిపుడెవధించి పుచ్చెదను. 36

రావణుండు ఇవ్విధంబున సచివులగు రాక్షసులతోఁ జెప్పి కీఘ్రంబున ఖడ్గంబు గ్రహించెను. 37

ఆరావణుండు పుష్పమాలికాలంకృతంబును స్వచ్ఛనుయిన యాకాశము వలె నిర్మలమయినదియు నగు ఖడ్గంబు గ్రహించి భార్యలచేతను మంత్రుల

రావణగి పుత్రశోకేన భృశ మాకులచేతనః,
 సంక్రుధగి ఖడ్గ మాదాయ సహసా యత్ర మైథిలీ. ౪౦
 వ్రజంతం రాక్షసం పేక్ష్య సింహనాసం ప్రచుక్రుశుః,
 ఊచుశ్చాన్యోన్యమాశ్లిష్య సంక్రుధం పేక్ష్య రాక్షసాః. ౪౧

అద్యైసం తాపుభౌ దృష్ట్వా భ్రాతరా ప్రవ్యథిష్యతః,

లోకపాలా హి చత్వారగి క్రుద్ధేనానేన నిర్జితాః. ౪౨
 బహవ శ్శత్రవ శ్చా(పి)న్యే సంయుగేషు నిపాతితాః,

త్రిషు లోకేషు రత్నాని భుక్తే చాహృత్య రావణః. ౪౩
 విక్రమే చ బలే చైవ నాస్త్యుష్య సద్భుశో భువి,

తేషాం సంజల్పమానానా మశోకవనికాం గతామ్. ౪౪
 అభిదుద్రావ వై దేహీం రావణగి క్రోధమూర్ఛితః,

వార్యమాణ స్సుసంక్రుధ స్సుహృద్భి ర్హితబుద్ధిభిః. ౪౫
 అభ్యథావత సంక్రుధగి ఖే గ్రహో రోహిణీ మివ,

మైథిలీ రక్ష్యమాణా తు రాక్షసీభి రనిన్దితా. ౪౬
 దదర్శ రాక్షసం క్రుధం నిస్త్రింశవరథారిణమ్,

చేతను బరిపేష్టింపఁబడినవాడై వేగంబునం బోయెను.

3౯

రావణుఁడు అట్లు పుత్ర శోకంబున మిక్కిలియు వివ్వలుడై వరము కుపితుడై ఖడ్గంబుగొని సీతయున్న స్థలంబునకుఁ బోయెను.

౪౦

లంకాపురంబునందలి రాక్షసులు రావణుఁడు పోవుటఁ జూచి సింహ నాదంబులు గావించిరి. రావణుఁడు క్రుద్ధుఁ డగుటచుజూచి యింకఁగనుకు జయంబు గలుగునను సభ్రమంబునం జేసి యొండొరులఁ గవుఁగిలించుకొని యొకరితో నొకరు ఇట్లని చెప్పుకొనిరి.

౪౧

ఇప్పుడు రామలక్ష్మణు లిద్దఱు ఈ భయంకరాకారుడగు రావణుఁ జూచి భయంబునొందగలరు.

మున్ను ఈరావణుఁడు కుపితుడై లోకపాలురగు దేవేంద్ర యమ వరుణ కుబేరుఁ జయించినాఁడు కాఁడా! మఱియుఁ బెక్కు యుద్ధంబుల నితరులనుగూడ ననేకశత్రువులకొ వధించినాఁడు కాఁడా! ఈరామలక్ష్మణు లీతని కెంతమాత్రము?

౪౨

మఱియు రావణునకు భోగార్థమయి ముల్లోకములనుండి శ్రేష్ఠములగు వస్తువులు కప్పము గావచ్చుచున్నవి. పరాక్రమంబునఁ గాని బలంబునఁగాని యీతనికి నరియయినవాఁడు భూలోకంబుననె లేఁడు. అని రాక్షసులు చెప్పుకొనిరి.

౪౩

ఆరాక్షసులు అట్లు ఒకరితో నొకరు మందలించుచుండఁగానే రావణుఁడు శోకంబున దేహముదెలియక ఆశోకవనంబున నున్న సీతాదేవి మీఁదికిఁ బరుగెత్తెను.

౪౪

అట్లు వరముకుపితుడగు రావణుఁడు తనమేలుగోరునట్టి స్నేహితులు వలదని యెంతవారించినను నిలువక యాకాశంబునఁ గుపితుడగు నంగారకుఁడు రోహిణిమీఁదికిఁ బోవునట్లు సీతమీఁదికిఁ బోయెను.

౪౫

కావలియున్న రాక్షసస్త్రీలమధ్యంబున నున్న కల్యాణగుణసంపన్ను యగు సీతాదేవియొ గుపితుడై ఖడ్గంబు గొనివచ్చుచున్న రావణుఁ

తం నిశామ్య సనిస్త్రింశం వ్యథితా జనకాత్తజా. ౪౭

నివార్యమాణం బహుశ స్సుహృద్భి రనువర్తినమ్,

సీతా దుగళసమావిష్టా విలపన్తీన మబ్రవీత్. ౪౮

యథాయం మా మభిక్రుద్ధ స్సమభిద్రవతి స్వయమ్,

పథిష్యతి సనాథాం మా మనాథా మివ దుర్వతిః. ౪౯

బహుశశ్చోదయామాస భర్తారం మా మనువ్రతామ్,

భార్యా భవ రమస్వేతి ప్రత్యాఖ్యాతో ధృవం మయా. ౫౦

సోఽయం మమానుపస్థానే వ్యక్తం నైరాశ్య మాగతః,

క్రోధమోహసమావిష్టో నిహస్తుం మాం సముద్యతః. ౫౧

అథవా తౌ నరవ్యాఘ్రా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,

మన్నిమిత్త మనార్యేణ సమరేఽద్య నిపాతితౌ. ౫౨

అహో ధిజ్ఞన్నిమిత్తోఽయం వినాశో రాజపుత్రయోః,

అథవా పుత్రశోకేన అహత్వా రామలక్ష్మణౌ. ౫౩

విధమిష్యతి మాం రౌద్రో రాక్షసగి పాపనిశ్చయః,

హనూమతోఽపి యద్వాక్యం న కృతం తుద్రయా మయా. ౫౪

యద్యహం తస్య పృష్టేన తదా యాయా మనిన్దితా,

నాద్యైవ మనుశోచేయం భర్తు రఙ్గాగతా సతి. ౫౫

మనేః తు హృదయం తస్యాగి కౌసల్యాయాగి ఫలిష్యతి,

జూచెను.

౪౬

జనకమహారాజపుత్రియగు సీత అట్లు భద్రధరుడై స్నేహితులు వలదు వలదని బహువిధముల వారించినను నిలువక తనమీదికి వచ్చుచున్న రావణుఁ జూచి దిగులుపడి వరచుదుఃఖమున నిట్లని విలపించెను. ౪౭, ౪౮

దురాత్ముడగు నీరావణుఁడు కుపితుడై నామీదికి బయ్యెత్తి వచ్చుటఁజూడఁగా వీఁడు నాశనహితురాలనగు నన్ను అనాశనువలె వధింపఁ దలంచినట్లున్నది. ౪౯

ఈ రావణుఁడు పెనిమిటియందె బద్ధభావనైయున్న నన్ను “నాకు భార్యవై నాతో రమింపు” మని యనేకవిధములఁ జేరించెను. ఆయితే నేనతనిమాటకు జెవనుంచక స్థిరముగాఁ దిరస్కరించి నాను. ౫౦

నేనంగీకరింపకుండుటవలన నీరావణుఁడు నిరాశుడై కోపమును మోహమును గలవాడై నన్ను వధించుటకు వచ్చినాఁడు; స్పష్టము. ౫౧

లేక పురుషోత్తములయిన యన్నదమ్ము లారామలక్ష్మణులను నానిమిత్త మయి దురాత్ముడగు నీ రావణుఁ డిప్పుడు యుద్ధమున వధించియుండు నేమో. ౫౨

అయ్యో! నానిమిత్తమయి రామలక్ష్మణులకు వినాశంబు గలిగినదే; అట్టిపాపిష్ఠురాలనగు నేను దహింపఁబడుదును గాక.

లేక క్రూరుఁడును బాపకార్యములుసేయుటయందు వెతుదీయనివాఁడు నగు రావణుఁడు పుత్రకోకముచే బీడింపఁబడినవాడై రామలక్ష్మణుల వధింపఁ జాలక ఆందుకుబదులు నన్ను వధింపఁ దలచినాఁడో. ౫౩

మూఢురాలను నేను హనుమంతుఁడు చెప్పినమాటనైనను వినకపోతిని.

ఎవ్వరిచేతను వివిధముగానైనను నింద యెఱుంగనట్టి నేను అప్పుడు హనుమంతుని నీవువై కూర్చుండి పోయియుండు నేని ప్రీయనియంకంబుఁ జేరి యుందును గావున ఇప్పు డిట్లు దుఃఖపడకుండును. ౫౪

ఒకఁడై కొడుకుగలకొనల్య కొడుకు యుద్ధమున హతుడగుటను

ఏకపుత్రా యదా పుత్రం విసప్తం శ్రోష్యతే యుధి. ౫౬
సా హి జన్మ చ బాల్యం చ యౌవనం చ మహాత్మనః,
ధర్మకార్యాణి రూపం చ రుదతీ సంస్మరిష్యతి. ౫౭
నిరాశా నిహతే పుత్రే దత్త్వా శ్రాద్ధ మచేతనా,
అగ్నిమారోక్ష్యతే నూన మహా వాపి ప్రవేక్ష్యతే. ౫౮

ధిగస్తు కుబ్జా మసతీం మన్థరాం పాపనిశ్చయామ్,
యన్నిమిత్త మిదం దుఃఖం కౌసల్యా ప్రతిపత్స్యతే. ౫౯

ఇత్యేవం మైథిలీం దృష్ట్వా విలపంతీం తపస్వినిమ్,
రోహిణీ మివ చంద్రేణ వినా గ్రహవశం గతామ్. ౬౦
ఏతస్మిన్నంతరే తస్య అమాత్యో బుద్ధిమాన్ శుచి,
సుపార్శ్వో నామ మేథావీ రాక్షసో రాక్షసేశ్వరమ్. ౬౧
నివార్యమాణం సచివై రిదం వచన మబ్రవీత్,

కథం నామ దశగ్రీవ! సాక్షా ద్వైశ్రవణానుజ! ౬౨
హస్తు మిచ్ఛసీ వై దేహీం క్రోధా ధర్మ మపాస్య హి,

వేదవిద్యావ్రతస్నాత స్సృకర్తనిరత స్సదా. ౬౩
స్త్రియాశి కస్తా ద్వధం వీర! మన్యసే రాక్షసేశ్వర!,

మైథిలీం రూపసంపన్నాం ప్రత్యవేక్షస్వ పార్థివ! ౬౪
త్వమేవ తు సహస్రాభీ రాఘవే క్రోధ ముత్సృజ,
అభ్యుత్థానం త్వ మద్యైవ కృష్ణపక్షచతుర్దశీమ్. ౬౫

వినఁగానే యామెహృదయంబు తక్కుక పగులునని తలంచెదను. ౧౬

ఆ కౌసల్య మహాత్ముడగు రామునియొక్క జన్మంబును బాల్యమును యౌవనంబును ధర్మబుద్ధియుఁ దలంచి తలంచి రోదనంబు సేయఁగలదు. ౧౭

కౌసల్య, పుత్రుండు హతుండగుటవిని అతనికి క్రాధకార్యముచేసి ప్రపంచమునం దాశవదలి మూర్ఛనొంది అగ్నిలోఁగాని బలములంఁగాని పడి ప్రాణంబులు వదలఁగలదు; నిశ్చయము. ౧౮

కుబ్జయగు మంధర నిమిత్తముననే గదా కౌసల్యకు ఈ మహాదుఃఖము సంభవించినది; అట్టి దుష్టురాలును బాపిష్ఠయునగు మంధర దహింపఁబడుఁగాక. అని సీత విలపించెను. ౧౯

ఇవ్విధంబున విలపించుచు శోచనీయ యయినదానిని, చంద్రుఁడు లేనపుడు అంగారకవశంగతయగు రోహిణివలె సున్నదానిని సీతంజూచి యింతలో రావణుని మంత్రులలో నొకండు బుద్ధిమంతుఁడును బరిశుద్ధుఁడును మేధావియు నగువాఁడు సుపార్శ్వుండను రాక్షసుఁడు ఇతరమంత్రులెంత వారించినను వినక సీతపైకి బోవుచున్న రావణునింజూచి యామాటంబలికెను. ౨౦, ౨౧

రావణుడా! నీవు సాక్షాత్కు బేరునితమ్ముడవు. మహాకులప్రసూతుఁడవు. అట్టి నీవు ధర్మమునువదలి కేవల శ్రోధమునకు లోబడి సీతను ఎట్లు వధింపఁ గోరెదవు? ౨౨

శూరుడవు, సమస్త రాక్షసేశ్వరుడవు, సర్వవేదములను సమస్తవిద్యలను అధ్యయించి ప్రతన్నాతుడవైనవాడవు, ఎల్లప్పుడును విహితకర్మంబుల నన్నింటిని దప్పక యాచరించుచున్నవాడవు; అట్టి నీవు ఇప్పుడు స్త్రీవధము సేయఁదలంచిరావేమి? ౨౩

రాజా! రూపవలియగు సీత సీయధీనయగునిధముం జూడుము. ఈ శోపమును నీవు మాతోఁగూడ రామునందే చూపుము. ౨౪

నీవు నేఁడు కృష్ణపక్ష చతుర్దశియందె యుద్ధమునకుఁ బ్రయాణము

కృత్వా నిర్యాహ్యమావాప్యం విజయాయ బలై ర్వృతః.

శూరో ధీమా న్రథీ ఖడ్గీ రథప్రవర మాస్థితః.

౬౬

హత్వా దాశరథిం రామం భవా న్ప్రాప్స్యతి మైథిలీమ్.

స తద్దురాత్తా సుహృదా నివేదితం

వచ స్సుధర్మ్యం ప్రతిగృహ్య రావణః,

గృహం జగామాథ తత శ్చ వీర్యవా

న్మున స్సభాం చ ప్రయయా సుహృద్వృతః.

౬౭

ఇతి శ్రీమద్భీష్మకాండే త్రినవతితమ స్కర్గః. = 3.

చ తు ర్న వ తి త మ స్క ర్గః.

స ప్రవిశ్య సభాం రాజా దీనగి పరమదుఃఖితః,

నిషసాదాసనే ముఖ్యే సింహగ క్రుద్ధ ఇవ శ్వసన్.

౭౦

అబ్రవీచ్ఛ స తాన్ సర్వా స్థలముఖ్యా న్నహాబలః,

రావణః ప్రాజ్ఞలి ర్వాక్యం పుత్రవ్యసనకర్మితః.

సర్వే భవన్త స్సర్వేణ హస్త్యశ్వేన సమావృతాః,

నిర్యాన్తు రథసజ్జేశ్చ పాదాతై శ్చోపశోభితాః.

ఏకం రామం పరిక్షిప్య సమరే హస్తు మర్హథ,

వన్త స్త శ్శరవన్సేన ప్రావృట్కూల ఇవామృదాః.

అథవాఽహం శరై స్తీక్ష్ణై ర్భిన్న గాత్రం మహారణే,

చేసి రేపు ఆహానాగ్యయందు సమస్తనైస్యపరివృతుడవై రామలక్ష్మణుల జయించుటకు బొమ్మ. ౬౧

శూరుడవు బుద్ధిచుంతుడవు మహారథుడవు భద్రాది సాధనసంపత్తి గలవాడవు నగు నీవు ఉత్తమ రథాయాధుడవై దశరథపుత్రుడగు రాముని వధించి నీతాదేవిని బొందగలవు. అని సుపార్శ్వ్యుడు రావణుని కు జెప్పెను. ౬౨

దురాత్ముడును బరాక్రమమతుడునగు నా రావణుడు స్నేహితుడగు సుపార్శ్వ్యుడు చెప్పిన ధర్మవ్యాజగు మాట నంగీకరించి గృహంబునకు బోయి సుహృత్పరివేష్టితుడై మరల సభామండపంబుఁ బ్రవేశించెను. ౬౩

ఇది తొంబదిమూడవసర్గము.

తొంబదినాలుగవసర్గము.

ఆ రావణుడు సభాలోనికిఁ బోయి దీనుడై మిక్కిలియు దుఃఖితుడై తపితంపగు సింహమువలె నిట్టూర్పులు విడుచుచు ఉత్తమంబగు సింహాసనంబునఁ గూర్చుండెను. ౬౪

మహాబలకాలియగు నా రావణుడు పుత్రదుఃఖంబునఁ గ్రుంగినవాడగుటచేసి తన సేనాధ్యక్షులగు వారల నందఱుఁజూచి చేమోడ్చు గీలించి యిట్లని పలికెను. ౬౫

మీర లందఱును సమస్తచుయిన వీరుగులు గుఱ్ఱులు రథములు పదాతులు మొదలగు నైన్యముతోఁ గూడినవారలై యుద్ధంబునకు వెడలుడు.

మీరు యుద్ధంబునందు రామునొకనినే చుట్టుచుట్టి వర్షాకాలమేఘంబులు వర్షము గురియినట్లు బాణములు ప్రయోగించి యతని వధింపవలెను. ౬౬

మీచేత రాముడు హతుఁడు గాకపోయినను నేడు యుద్ధంబున మీచేత దీక్షబాణంబుల శరీర మర్చనంబులు భేదించబడుటంజేసి హిస

భవద్భిశ్శోష్వ నిహంతాస్మి రామం లోకస్య పశ్యతః. ౫

ఇత్యేతద్రాక్షసేష్వస్య వాక్య మాదాయ రాక్షసాః,
నిర్యయు స్తే రథై శ్చీమై ర్నానానీకై స్సుసంవృతాః. ౬

పరిఘా న్పుట్టసాంశై యైవ శరఖడ్గపరశ్వథాన్,
శరీరా న్తకరాన్ సర్వే చిక్షిపు ర్వానరా న్ప్రతి.
వానరాశ్చ ద్రుమాన్ శైలాన్రాక్షసా న్ప్రతిచిక్షిపుః, ౭

స సక్త్రామో మహాన్ భీమ సూర్యసోదయనం ప్రతి.
రక్షసాం వానరాణాం చ తుముల స్సమపద్యత,
తే గదాభి ర్విచిత్రాభిః ప్రానైః ఖడ్గైః పరశ్వతైః. ౮

అన్యోన్యం సమరే జఘ్ను స్తదా వానరాక్షసాః,

ఏవం ప్రవృత్తే సక్త్రామే హ్యున్మాతం సుమహా ద్రజః.
రక్షసాం వానరాణాం చ శాంతం శోణితవిస్రవై, ౧౦

మాతజ్జరథకూలాశ్చ వాజిమత్స్యై ధ్వజద్రుమాః.
శరీరసంఘాటవహః ప్రసస్మశ్శోణితాపగాః, ౧౧

తత స్తే వానరా స్సర్వే శోణితోఘపరిప్లుతాః. ౧౨

ధ్వజవర్తరథా నశ్వా న్నానాప్రహరణానిచ,
ఆఘ్రత్యైష్టత్య సమరే రాక్షసానాం బభజీరే. ౧౩

కేశౌ న్మర్ణలలాటాంశ్చ నాసికాశ్చ ప్లవక్తమాః,
రక్షసాం దశనై స్తీక్ష్ణై ర్నైవై శ్చాపి వ్యకర్తయన్. ౧౪

బలుండైన రాముని సమస్తలోకంబులు చూడుచుండగా రేపు నేను సులభముగా వధించెదను. అని రావణుడు సేనాముఖులకు జెప్పెను. ౧

రాక్షసేశ్వరుడగు రాముడు చెప్పిన యామాటను శిరసావహించి యారాక్షసులు వేగవంతంబులగు రథంబుల నారోపించి నానావిధ సైన్య సమేతులయి వెడలిరి. ౨

ఆ రాక్షసు లందఱును ప్రాణాంతకరంబులగు పరిఘంబులగు కత్తుల నడ్డకత్తుల బాణంబులఁ బరశ్వధంబులను వానరులమీఁదఁ బ్రయోగించిరి. ౩

వానరులును రాక్షసులమీఁద వృక్షంబులఁ బరశ్వధంబులం బ్రయోగించిరి. ౪

అట్లు భయంకరంబును దుములంబునగు రాక్షసవానరుల యమృతాయుధంబు నూర్చోదయసను నుంబునఁ బ్రారంభ మయ్యెను! ౫

అప్పుడు వానరులును రాక్షసులును యుద్ధంబున ఒండొరులవయి విచిత్రంబులగు గదలను బ్రాసంబులను ఖడ్గంబులను గండగొడ్డళ్లను బ్రయోగించిరి. ౬

ఇచ్చిధంబున రాక్షసవానరులు భయంకరంబుగాఁబోర నయ్యుద్ధంబున విపరీతంబుగాఁ బరాగంబుచేఁగుటయు నది రక్తప్రవాహంబులచే శాంత మయ్యెను. ౭

అప్పుడు రక్తప్రవాహనదులు ప్రవహించుటయు నందు గజరథంబులు శీరంబులుగాను గుఱ్ఱంబులు మత్స్యములుగాను ధ్వజములు వృక్షములుగాను గలేబరింబులు తెప్పలుగాను గానంబడినవి. ౮

అంత నావానరులు నెత్తురు ప్రవాహములం దడువఁబడిన వారలయి యుద్ధంబున రాక్షసుల ధ్వజంబులను గవచంబులను రథములను గుఱ్ఱములను నానావిదాయుధములను ఎగిరియెగిరి విఠిచి వేసిరి. ౯, ౧౩

వానరులు రాక్షసుల తలమెద్రుకలకు నొసళ్లను ముక్కులను దీక్ష్ఠంబులగు దంతంబులం గొఱికియు గొళ్లం గీటియు నొప్పించిరి. ౧౪

వృక్షైకం రాక్షసం సఖ్యే శతం వానర(పుంగవాః)యూథపాః,
 ఆభ్యుథావస్త ఫలినం వృక్షం శకునయో యథా. ౧౫
 తథా గదాభి ర్ధర్మీభిః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వజైః,
 నిజఘ్నూ ర్వానరా ఘ్నోరా న్రాక్షసాః పర్వతోఽమాః. ౧౬

రాక్షసైర్వధ్యమానానాం వానరాణాం మహాచమూః,
 శరణ్యం శరణం యాతా రామం దశరథాత్మజమ్. ౧౭
 తతో రామో మహాతేజా ధనురాదాయ వీర్యవాన్,
 ప్రవిశ్య రాక్షసం సైన్యం శరవర్షం వర్ష హ. ౧౮

ప్రవిప్త్వం తు తదా రామం మేఘా స్సూర్యమివామ్బరే,
 నాభిజన్తు ర్మహాఘోరం నిర్దహంతం శరాన్నినా. ౧౯

కృతాన్యేవ సుఘోరాణి రామేణ రజనీచరాః,
 రణే రామస్య దదృశుః కర్తాణ్యసుకరాణీచ. ౨౦

చాలయంతం మహానీకం విధమంతం మహారథాన్,
 దదృశు స్తే న వై రామం వాతం వనగతం యథా. ౨౧

ఛిన్నం భిన్నం శరై ర్ద్ధగం ప్రభగ్నం శస్త్రపీడితమ్,
 బలం రామేణ దదృశు ర్న రామం శీఘ్రకారిణమ్. ౨౨

ఫలవంతంబగు వృక్షమును పెక్కుపక్షులు చుట్టుకొనునట్లు యుద్ధంబున నొకరాక్షసుని సూర్యులు వానరులు మార్కొని యుద్ధంబు గావించిరి.

వర్షతంబులంకటి మేనులుగల రాక్షసులును అట్లు భయంకరాకారులగు వానరులను గొప్పగదలచే మోదియు నీటెలచే బొడిచియు గత్తులచే నఱికియుఁ బరశ్వధంబులచేఁ జెక్కియు నొప్పించిరి. ౧౬

అట్లు వానరులు రాక్షసులచే వధింపఁబడుచు విషజ్ఞులయి నమస్తలోకశరణ్యుండగు దశరథకుమారుని రాముని శరణు చొచ్చిరి. ౧౭

వానరులు శరణుచొచ్చుటయు మహాతేజుండును మహాపరాక్రమశాలియు నగు రాముఁడు, ధనుస్సు చేతంబూని రాక్షసనైన్యముఁ జొచ్చి బాణంబులు వర్షించెను. ౧౮

అప్పుడు రాముఁడు గాక్షస నైన్యంబుఁ బ్రవేశించినంత మహాభయంకరాకారుడై నిప్పుపంటి బాణంబుల వర్షించుటయు గ్రీష్మర్తువునందు మేఘములు సూర్యుని సమాపింపఁజాలనట్లు ఆ రాక్షసులు రామునెదుట నిలువఁజాలరైరి. ౧౯

యుద్ధంబున రాముని హస్తలాఘవాతిశయంబునం జేసి మహాభయంకరంబులును ఇతరుల కశక్యంబులునగు రామునికార్యంబులను రాక్షసులు అవి చేసి యయినపిమ్మటఁ జూచిరిగాని చేయఁనవ్వడు చూడఁజాలరైరి. ౨౦

వనంబునం బెనుగాలి గొట్టునపుడు దానికార్యములయిన కొమ్మలాడుటయు వృక్షంబులు విఱుగుటయు మొదలగునవి యగవడునేగాని వాయువేమో యగవడనట్లు రాముఁడు రాక్షసనైన్యంబుఁ జొచ్చి బాణవర్షంబులు గురియఁగా సంచారలాఘవంబునంజేసి రాక్షసులకు అతని కార్యములు నైన్యములు భయంబునం బరుగెత్తుటయు మహారథంబులు విఱుగఁటయు నగవడినవే కాని రాముం డేమో యెంతమాత్రము కానంబడఁడయ్యె. ౨౧

ఆ రాక్షసులు రామునిచే నొకవైపున ఖండింపఁబడియు ఒకవైపునఁ బగలఁగొట్టఁబడియు ఒకవైపున బాణములచే రూపుదలియనట్లు చేయఁ

ప్రహరంతం శరీరేషు న తే పశ్యంతి లాఘవమ్,
ఇన్ద్రియార్థేషు తిష్ఠంతం భూతాత్మాన మివ ప్రజాః. ౨౩

ఏష హంతి గజానీక మేష హంతి మహారథాన్,
ఏష హంతి శరై స్తీక్ష్ణైః పదాతీ న్వాజిభి స్సహ. ౨౪
ఇతి తే రాక్షసా స్సర్వే రామస్య సదృశాస్త్రజే,
అన్యోన్యం కుపితా జఘ్ను స్సాదృశ్యాద్రాఘవస్య తే. ౨౫

న తే దదృశిరే రామం దహంత మరివాహినీమ్,
మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాఢర్వేణ మహాత్మనా. ౨౬
తే తు రామసహస్రాణి రణే పశ్యంతి రాక్షసాః,
పునః పశ్యంతి కాకుత్స్థమేకమేవ మహాహవే. ౨౭
భ్రమంతీం కాశ్చినీం కోటిం కార్తవీర్య మహాత్మనః,
అలాతచక్రప్రతిమాం దదృశు స్తే న రాఘవమ్. ౨౮

శరీరనాభి సత్త్వార్చి శృరారం నేమికార్తవీర్యమ్,
జ్యాఘ్రోషతలనిర్ణామం తేజోబుద్ధిగుణస్సభమ్. ౨౯

బడియు ఒకవైపునఁ దుత్తునియలు చేయఁబడియు నొకవైపున బాణపీఠం బయ్య నున్న నైస్యంబుఁ జూచిరేగాని శీఘ్రకారి యగు రాము నెంత మాత్రముఁ జూడఁజాలరైరి. ౨౨

పామరులగువారలు ఇంద్రియ విషయములయిన శబ్దస్పర్శరూపరస గంధముల ననుభవించుచు ఆశబ్దాదులయందు ఉపాదాన చైతన్యరూపంబున నవస్థితుఁడగు సర్వవ్యాపకుండయిన పరమాత్మను దెలియఁజాలనట్లు ఆ రాక్షసులు రాముడేయో దెబ్బల ననుభవించిరేకాని తమదేహంబులం బ్రహరించుచున్న రాముం జూడఁజాలరైరి. ౨౩

రాముఁడు ఆతిశీఘ్రముగా సంచరించుచు రాక్షసనైస్యముల వధించుచుండుటవలన అతఁడు మెఱిపువలె నెచట నగపడునో అచట నున్న రాక్షసుని రామునిగా భ్రమించి “వీడుగో రాముఁడు వీరుగుల జంపుచున్నాఁడు. వీడుగో మహారథంబుల నుఱుము సేయుచున్నాఁడు. వీడుగో కఱకుటమ్ములఁ బదాతులను గుఱ్ఱంబులను వధించుచున్నాఁడు” అని యఱుచుచు ఆరాక్షసులు రాముఁడున్నచోట నుండుటవలన గలిగిన సావ్యశ్యంబునంజేసి యొకరినొకరు రామునిగా భ్రమించి కుపితులయి యొండొరులనే వధించుకొనిరి. ౨౪, ౨౫

ఆ రాక్షసులు మహాప్రభావంబగు గాంధర్వాస్త్రముచే మోహితులగుటంజేసి శత్రునైస్యంబు దహించుచున్న రాముం జూడఁ జాలరైరి. ౨౬

ఆ రాక్షసులకు రాముఁడు అపృథక్ప్రసార్యంబునఁ బెక్కునవస్త్రంబుల రాములైతోచును; మరల నప్పుడే యొకఁడుగానే గానంబడును. ౨౭

రక్కసులు రాముఁ మండలాకారగతి విశేషంబులం దిరుగునపుడు తిరుగుచున్నది కావునఁ ద్రిప్పఁబడుచున్న కొఱవికట్టెవలెనున్న మహామహావృక్షంబు నారాముని ధనుస్సుయొక్క కాంచనకుయమైన యగ్రముంజూచిరేకాని రాముం గానరైరి. ౨౮

అప్పుడు యుద్ధంబున శరీరమె నాభిగా బలంబై జ్వాలగా బొణంబు లరంబులుగా ధనుస్సు నేమిగా జ్యోతలధ్వనిఘోషంబుగాఁ బరాక్రమంబును

దివ్యాస్త్రగుణపర్యంతం నిఘ్నంతం యుధి రాక్షసాన్,
దదృశూ రామచక్రం తత్కాలచక్ర మివ ప్రజాః. 30

అనీకం దశసాహస్రం రథానాం వాతరంహసామ్,
అష్టాదశసహస్రాణి కుజరాణాం తరస్వినామ్. 31

చతుర్దశసహస్రాణి సారోహాణాం చ వాజినామ్,
పూర్ణే శతసహస్రే ద్వే రాక్షసానాం పదాతినామ్. 32

దిశసన్యాప్తమే భాగే శరై రగ్నిశిఖోపమైః,
హతాన్యేకేన రామేణ రక్షసాం కామరూపిణామ్. 33

తే హతాశ్వా హతరథా శ్చాంతా విమథితధ్వజాః,
అభివేతుగ పురీం లజ్కాం హతశేషా నిశాచరాః. 34

వాలై ర్గజపదాత్మకై స్తద్భూత రణాజరమ్,
ఆ క డమివ రుద్రస్య క్రుద్ధస్య సుమహాతనః. 35

తతో దేవా సుగంధర్వా స్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః,
సాధు సాధ్వీతి రామస్య తత్కర్త సమపూజయన్. 36

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామ సుగ్రీవం ప్రత్యనస్తరమ్,
విభీషణం చ ధర్మాత్మా హమామంతం చ వానరమ్. 37

జామృవంతం హరిశ్రేష్ఠం మైత్రం ద్వివిదమేవ చ,
వత దస్త్రబలం దివ్యం మమ వా త్ర్యంబకస్య వా. 38

నిహత్య తాం రాక్షసవాహినీం తు

బుద్ధియుఁ బ్రకాశంబుగా దివ్యాస్త్రంబులప్రభావంబు ధారగా రాక్షసుల
వధించుచు నుదర్యవక్రంబువలెనున్న రాక్షసి జ్యోతిశ్చక్రంబునుబోలెఁ
బ్రజలు సందర్శించిరి. 30

వాయువేగంబులగు రథములు ఏడుకోట్ల యిరువదితొమ్మిదిలక్షలును
బలవంతంబులగు మదగజంబులు పదుమూడుకోట్ల పంద్రెండు లక్షల యిరువది
వేలును రాతులతోఁగూడిన యశ్వంబులు పదికోట్ల యిరువదిలక్షల యఱువది
వేలును పదాతులు నూటనలువయిదుకోట్ల యెనుబది లక్షలును కామ
రూపులగు రాక్షసుల యీచతురంగబలములు రామునిచే నివృత్తవంటి బాణంబుల
మూడుమ్మక్కాలు గడియలోపల వధింపఁబడినవి. 31-33

అంత హతశేషులగు రాక్షసులు హతంబులగు నశ్వంబులతోను భగ్నం
బులగు రథంబులతోను దుత్తునియలగు భ్వజంబులతోను భగ్నోత్సాహం లయి
లంకాపురంబునకుఁ జొరికిరి. 34

హతంబులగు పెక్కుకోట్ల యేనుగులతోను బదాతినిన్యంబులతోను
గుఱ్ఱంబులతోను గూడియొండుటంజేసి యయ్యధభూమి ప్రలయకాలం
బునఁగ్రుద్దండగు మహాత్ముండయిన రుద్రునిక్రీడాస్థానంబువలె భయంకరంబై
యొండెను. 35

అంత దేవతలను గంధర్వులను సిద్ధులను మహర్షులును రాముండు
గావించిన యమృతోకార్యంబును సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి. 36

అప్పుడు ధర్మాత్ముండగురాముండు తనసమీపంబుననున్న సుగ్రీవుని
విభీషణుని హనుమంతుని జాంబవంతుని మైందద్వివిదులనుఁజూచి యీమాట
నుంజెప్పెను. 37

ఇట్లు బాణములు ప్రయోగించుట యెవ్వరికిని శక్యముగాదు. ఈయస్త్ర
బలంబు నాకును శివునకును మాత్రమే గలదుగాని మఱియెవ్వరికినిలేదు. అని
రాముండు సుగ్రీవాదులకుఁ జెప్పెను. 38

అప్పుడు దేవేంద్రతుల్యుండును మహాత్ముండును దివ్యాస్త్రంబులఁ

రామస్తదా శక్రసమో మహాత్మా,
అస్త్రేషు శస్త్రేషు జితక్లమశ్చ
సంస్తూయతే దేవగణైః ప్రహృష్టైః.

3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుర్నవతితమస్సర్గః. ౯౮.

పశ్చిమవతితమస్సర్గః.

తాని తాని సహస్రాణి సారోహణాం చ వాజినామ్,
రథానాం త్వగ్నివర్ణానాం సద్వజానాం సహస్రశః.
రాక్షసానాం సహస్రాణి గదాపరిఘయోధినామ్,
కాశ్చానద్వజచిత్రాణాం శూరాణాం కామరూపిణామ్.
నిహతాని శరైః స్త్రీష్టైః స్తప్తకాశ్చానభూషణైః,
రావణేన ప్రయుక్తాని రామేణాక్లిప్తకర్తృణా.

౧

౨

3

దృష్ట్వా శ్రుత్వా చ సమ్భ్రాంతా హతశేషా నిశాచరాః,
రాక్షసీశ్చ సమాగమ్య దీనా శ్చింతాపరిఘతాః.

౪

విధవా హతపుత్రా శ్చక్రొశన్తో హతబాన్ధవాః,
రాక్షస్య స్సహసంగమ్య దుగిభాతాగి పర్యదేవయన్.

౫

కథం శూర్పణఖా వృద్ధా కరాళా నిర్లతోదరి,
ఆససాద వనే రామం కన్ధర్పమివ రూపిణమ్.
సుకుమారం మహాసత్త్వం సర్వభూతహితే రతమ్,

౬

తం దృష్ట్వా లోకనిన్ద్యా సా హీనయాసా ప్రకామితా.

౭

బ్రహ్మగిరియందుఁగాని యితరాయథంబులఁ బ్రహ్మగిరియందుఁగాని యెంతమాత్రము నలసటలేనివాఁడునగు రాముఁడు ఆరాక్షససేనను వధించినందుకు దేవతలందఱు సంతోషులై అశ్వినీసేతయుఁ బ్రస్తుతించిరి. 3౯

ఇది తొంబదిసాళుగవసర్గము.

తొంబయెదవసర్గము.

రాజజ్ఞాఁడువంపిన సైన్యంబులనంతయు పెక్కువేల రాతులతోఁ గూడినగఱ్ఱంబులను వేసవేల ధ్వజాలంకృతంబులయిన యగ్నివర్ణంబులగు కాంచనరథంబులను శూరులను గదలతోను బరిఘంబులతోను బోరువారును రథశిఖరంబులనుంచఁబడిన బంగారుబెక్కెముల కాంతులు తగులుటంజేసి చిత్రములయిన నల్లనిమేనులుగలవారిలను గామరూపులునగు పెక్కువేలమంది రాక్షసులను రాముఁడు ఆశాయాసంబునఁ గాంచనభూషితంబులగు కఱ్ఱకుటములచే వధించిపుచ్చెను. ౧-3

హతశేఘులగు రాక్షసులు యుద్ధభూమినుండి వెనుకకుం బాటించుచు వారలును లంకాపురంబున నున్నవారలును అట్లు రామునిచేత మూలబలము వధించఁబడుటను గనియు వినియు రాక్షసస్త్రీలతోఁ జేరి దీనులయి చింతాకాంతులయిరి.

రాక్షసస్త్రీలు యుద్ధంబున రామునిచే హతుండగు పెనిమిటిగలవారలును హతపుత్రులును బంధువులు చచ్చినవారలును గంపుగాఁజేరి పరమదుఃఖితలయి యచ్చైర్నాదంబున రోదనంబుచేసిరి. ౪

ఈశూర్పణఖ ముసలిది, వికృతరూపిణి; వ్రేలుకాడుచున్న కడుపుగలది; ఈబిడ వనంబున సకరిరుండగు మన్మథుం డనందగినవాఁడును నుకుమారుండును సమస్తభూతపీఠంబు గోరువాఁడునగు రామునొద్దకు ఎట్లు పోయినది? ౫

సమస్తలోకములచేతను నిందనీయురాలగు కురుపిణి యాశూర్పణఖ

కథం సర్వగుణై ర్హి నా గుణవంతం మహాజనమ్,
సుముఖం దుర్ముఖి రామం కామయామాస రాక్షసీ.

౮

జనస్యాస్యాల్పభాగ్యత్వా ద్వలినీ శ్వేతమూర్ధజా,
అకార్య మపహాస్యం చ సర్వలోకవిగర్హితమ్.
రాక్షసానాం వినాశాయ దూషణస్య ఖరస్యచ,
చకారాప్రతిరూపా సా రాఘవస్య ప్రధర్షణమ్.

౯

౧౦

తన్నిమిత్త మిదం వైరం రావణేన కృతం మహత్,

వధాయ నీతా సా సీతా దశగ్రీవేణ రక్షసా,

౧౧

నచ సీతాం దశగ్రీవః ప్రాప్నోతి జనకాత్మజమ్,

బద్ధం బలవతా వైర మక్షయం రాఘవేణ చ.

౧౨

వైదేహీం ప్రాథయానం తం విరాధం ప్రేక్ష్య రాక్షసమ్,

హత మేకేన రామేణ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్.

౧౩

చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్తృణామ్,

నిహతాని జనస్థానే శరైరగ్నిశిఖోపమైః.

౧౪

ఖర శ్చ నిహతస్పృజ్ఞే దూషణ స్త్రిశిరాస్తథా,

శరైరాదిత్యసంకృతైః పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్.

౧౫

హతో యోజనబాహు శ్చ కబంధో రుధిరాశనః,

క్రోధాన్నాదం నదన్ సోఽథ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్.

౧౬

ఆరాముంజూచి మోహించినదనుట యాశ్చర్యము!

2

శూర్పణఖ గుణహీనురాలు, రాముడో గుణవంతుడు; ఈవిడ వికారపుముఖముగలది, రాముడు మహాలేజుడును సుముఖుడు, ఈమె రాక్షసి, అతండు మనుష్యోత్తముడు; ఈవిడ అట్టిరాము నెట్లుకామించెను?

౮

ముసలితనముచేత ముడుకలును బెల్లనివెండ్లు కలుగు గలదియు రామున కెంతమాత్రము ఆనురూప గానిదియునగు శాశూర్పణఖ, మేము నిర్భాగ్యుల మగుటవలన ఖరదూషణలును మఱియు సనుప్తరాక్షసులును విశాశంబు నొందుటకై చేయరానిదియుఁ బరిహాసాస్పదంబును సమస్తాకనిందితులగు రామునందలి మోహంబు గావించెను.

౯, ౧౦

ఆశూర్పణఖ నిమిత్తమయి రావణుఁడు రామునితో నీమహావైరంబు పెట్టుకొనెను.

రావణుడు తనవధంబునకై నీశంగినితెచ్చి బలవంతుడగు రాముని తోఁ దిరుగులేని విరోధము నుంచుకొన్నాడేగాని జనకమహారాజపుత్రియగు నీతయే మో యీరావణునకు స్వాధీన యగుటలేదు.

౧౧, ౧౨

మున్నీత నవహరింపఁగోరి విరాధుని రాముం యొక్కడే వధించి నాడనుటయే మాకిప్పుడు రామునకే జయంబు గలుగుననుటకు నిద్యురము చాలును.

౧౩

రాముడు జనస్థానంబునఁ బనునాలుగువేల భయంకర పరాక్రములగు రాక్షసులను అగ్నిజ్వాలాభీకరంబులగు బాణంబులచే వధించెను.

౧౪

రాముండు యుద్ధమునందు శూర్యసమానంబులగు బాణంబులచేత ఖరని దూషణని ద్రిశిరుని వధించి పుచ్చెను. రాముడే జయంబునొందు ననుటకు అద్భుతమే చాలును.

౧౫

మఱియు మాంసశోణితంబులై యాహారంబుగాఁగలవాఁడును గ్రోధంబున భయంకరంబుగా నతిచువాఁడును అచడదూరము నిడుపులయిన బాహువులుగలవాఁడునగు శాకబంధునిఁగూడ రాముడు వధించెను; రాముడే

జఘాన బలినం రామ స్సహస్రనయనాత్మజమ్,
వాలినం మేరుసజ్కాశం పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౭

ఋశ్యమూకే వసన్ తైలే దీనో భగ్నమనోరథః,
సుగ్రీవస్థాపితో రాజ్యే పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౮

ధర్మార్థసహితం వాక్యం సర్వేషాం రక్షసాం హితమ్,
యుక్తం విభీషణేనోక్తం మోహోత్తస్య న రోచతే. ౧౯

విభీషణవచగి కుర్యా ద్యది స్తథనదానుజః,
శ్శానభూతా ద్యుఖార్తా నేయం లజ్కాపురీ భవేత్. ౨౦

కుమ్భకర్ణం హతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాబలమ్,
అతికాయం చ దుర్దరం లక్ష్మణేన హతం పునః. ౨౧
ప్రియం చంద్రిజితం పుత్రం రావణో నావబుధ్యతే,

మమ పుత్రో మమ భ్రాతా మమ భర్తా రణే హతః. ౨౨
ఇత్యేవం శ్రూయతే శబ్దో రాక్షసీనాం కులేకులే,

రథా శ్చాశ్వాశ్చ నాగాశ్చ హతా శ్శతసహస్రశః. ౨౩

రణే రామేణ శూరేణ రాక్షసాశ్చ పదాతయః,
రుద్రోవా యదివా విష్ణు ర్నహేన్ద్రో వా శతక్రతుః. ౨౪
హస్తినో రామదూపేణ యది వా స్వయ మస్తకః,

జయంబునొందు ననుటకు ఆ దృష్టాంతమే చాలును.

౧౬

మహాబలుఁడును మేరుపర్వతం బంతటివాఁడునగు దేవేంద్రకుమారుని వాలినిగూడ రాముఁడు వధించెను. రాముఁడే జయంబు నొందఁగలఁ డనుటకు ఆ దృష్టాంతమే చాలును.

౧౭

దీనుఁడై నిరాశుఁడై శత్రుభయంబున ఋశ్యమూకపర్వతంబున డాగియున్న సుగ్రీవునిగూడ రాముఁడు వానరరాజ్యంబున కధిపతిఁగాఁ జేసెను. రాముఁడే జయంబు నొందుననుటకు ఈ దృష్టాంతమే చాలును.

౧౮

విభీషణుఁడు చెప్పిన మాట, ధర్మార్థంబులు చెందును గలిగించునది. నమస్తరాక్షసులకును హితకరము. యుక్తియుక్తము. మోహంబునం జేసి రావణుని కది తోచలేదు.

౧౯

కుబేరానుజుండగు రావణుఁడు విభీషణుఁడు చెప్పిన చొప్పునఁ గావించియుండునేని లంకాపుర మంతయు శక్తశాసము వలెఁ దీనుఁగులతో నిండి యిట్లు ఆర్తనాదంబులతోఁ గూడినదికాదు.

౨౦

మహాబలుండగు కుంభకర్ణుండు రామునిచే వధింపఁబడుటను నెట్టివారి కిని ఎదిరింప నలవిగాని యతికాయుండును ప్రియసుతుండగు సింద్రజితుండును లక్ష్మణునిచే వధింపఁబడుటను వినియు నింకఁ రావణుఁడు రామ ప్రభావంబుఁ జెలియకున్నాఁడు?

౨౧

“యధ్ధంబున నాకొడుకు హతుఁడయ్యె. నా సోదరుఁడు హతుఁడయ్యె. నా పెనిమిటి హతుఁడయ్యె” నని లంకాపురంబున రాక్షసజనులు ప్రతియంటను రోదనము సేయుచున్నారు.

౨౨

కూరుఁడగు రాముఁడు రథంబులను గుఱ్ఱంబులను ఏనుఁగులను బదాతులను లక్షలలక్షలుగా యధ్ధంబున వధించినాఁడు.

౨౩

రుద్రుఁడో విష్ణువో దేవేంద్రుఁడో లేక యముఁడో రామరూపంబున వచ్చి మావారలను వధించుచున్నాఁడు గాని రాముఁడు మనుష్యమాత్ముఁడు కాఁడు.

౨౪

హతప్రవీరా రామేణ నిరాశా జీవితే వయమ్. ౨౫

అపశ్యంతో భయ స్యాన్త మనాథా విలపామహే,

రామహస్తా ద్దశగ్రీవ శూరో దత్తమహావరః. ౨౬

ఇదం భయం మహాఘోర ముత్పన్నం నావబుధ్యతే,
న దేవా న చ గన్ధర్వాః న పిశాచా న రాక్షసాః. ౨౭

ఉపసృష్టం పరిత్రాతుం శక్తా రామేణ సంయుగే,
ఉత్పాతాశ్చాపి దృశ్యన్తే రావణస్య రణే రణే. ౨౮

కథయిష్యన్తి రామేణ రావణస్య నిబర్హణమ్,
పితామహేన ప్రీతేన దేవదానవరాక్షసైః. ౨౯

రావణస్యాభయం దత్తం మానుషేభ్యో న యాచితమ్,

తదిదం మానుషం మన్యే ప్రాప్తం నిస్సంశయం భయమ్. ౩౦

జీవితాన్తరం ఘోరం రక్షసాం రావణస్యచ,

పీడ్యమానా స్తు బలినా వరదానేన రక్షసా. ౩౧

దీప్తై స్తపోభి ర్విబుధాగి పితామహ మపూజయన్,

దేవతానాం హితార్థాయ మహాత్మా వై పితామహః. ౩౨

ఉవాచ దేవతాస్సర్వా ఇదం తుష్టో మహద్వచః,

అద్య ప్రభృతి లోకాం ప్రీన్ సర్వే దానవరాక్షసాః. ౩౩

భయేన ప్రావృతా నిత్యం విచరిష్యన్తి శాశ్వతమ్,

దైవతైస్తు సమాగమ్య సర్వైశ్చేన్ద్రపురోగమైః. ౩౪

వృషధ్వజ స్త్రిపురహా మహాదేవగి ప్రసాదితః,

మహావీరులగు మావారందఱు రామునిచే నిహతులగుటజేసి మేము జీవితమునందు ఆకవదలి యీర్ష్యయుబుగ్గకంతముగానక యనాశలమయి విలపించుచున్నాము. ౨౧

శూరుండగు రావణుండు వరబలంబున గర్వితుండు గావున దనకిప్పుడు రామునివలనఁ గలిగిన హానిభయంబు నెఱుంగఁడు. ౨౨

దేవతలుగాని గంధర్వులుగాని పితృచంబులుగాని రాక్షసులుగాని యుద్ధంబున రామునిబారిం బడినవాని రక్షింపఁజాలరు. ౨౩

రావణుని పక్షమునఁ బ్రయోధంబునను ఉత్పాతంబులు అగవడుచున్నవి; అవే రాముండు రావణునిసంధించునని నూచించుచున్నవి. ౨౪

బ్రహ్మదేవుండు రావణుని కపస్సునకు మెచ్చి యతనికి దేవతలవలనఁ గాని దానవులవలనఁగాని రాక్షసులవలనఁగాని భయంబు లేదని వరంబొసఁగెను; అపుడు రావణుండు మనుష్యులవలన నభయము యాచింపఁడయ్యెను. ౨౫

మనుష్యులవలన నభయంబు నన్వడు యాచింపకుండుటవలన ఇప్పుడు రావణునకు రాక్షసులకును మనుష్యునివలనఁ బ్రాణాంతకరమయిన ఘోరంబగు నీభయంబు గలిగినది, సందేహములేదు. ౩౦

దేవతలు బ్రహ్మదేవుఁడొసంగిన వరంబులవలన మఱియు బలమాతుండగు రావణునిచేఁ బీడింపఁబడి యోర్వలేక బ్రహ్మదేవుఁగఱిచి యత్యుగ్రంబగు తపము గావించిరి. ౩౧

మహానుభావుండగు బ్రహ్మదేవుండు సంతృప్తుడై దేవతలకు మేలుగలుగుటకై దేవతలంజూచి మహార్థంబగు నీమాటా జెప్పెను. ౩౨

ఇది మొదల నమస్తరాక్షసులును వారలతోఁజేరిన దానవులును ఎల్లప్పుడును మూడు లోకంబులందును మీకెవ్వరికిని బాధనేయక భయంబుతోఁ సంపరింపఁగలరు అని బ్రహ్మ దేవతలకు సమాధానముఁ జెప్పెను. ౩౩

దేవేంద్రుండు మొదలగు దేవతలు బ్రహ్మదేవునివలన నంతగాఁ దమచునోరథము నెఱవేఱకపోవుటజేసి అందఱు నొకటిగాఁజేసి వృషభధ్వజుం

ప్రసన్న స్తు మహాదేవో దేవానేతద్వచోఽబ్రవీత్. 3౫
ఉత్పత్స్యతి హితార్థం వో నారీ రక్షఃక్షయావహః,

ఏషా దేవైగి ప్రయుక్తా తు త్కుద్యథా దానవా స్పురా. 3౬
భక్షయిష్యతి న స్సీతా రాక్షసఘ్నీ సరావణాన్,

రావణస్యాపనీతేన దుర్విసీతస్య దుర్జితే. 3౭
అయం నిష్ఠానకో ఘోర శ్శోకేన సమభిప్లవః,

తం న పశ్యామహే లోకే యో న శ్శరణదో భవేత్. 3౮
రాఘవేణోపస్మష్టానాం కాలేనేవ యుగక్షయే,

నా స్తి న శ్శరణం కశ్చిద్భయే మహతి తిష్ఠతామ్. ౩౯
దవాగ్ని వేష్టితానాం హి కరేణానాం యథా వనే,

ప్రాప్తకాలం కృతం తేన పాలస్త్యేన మహాత్మనా. ౪౦
యత ఏవ భయం దృష్టం తమేవ శరణం గతః.

ఇతీవ సర్వా రజనీచరస్త్రియగ
పరస్పరం సంపరిభ్య బాహుభిః,
విషేదు రార్తా భయభారవీడితా
వినేదు రుచ్చైశ్చ తదా సుదారుణమ్.

౪౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పశ్చిమవతితమస్సర్గః. ౯౫.

డును ద్రిపురాసురులనుగూడ వధించినవాడగును మహాదేవుని శివునిగుఱించి
తపస్సు గావించిరి. 34

అంత మహాదేవుఁడు ప్రసన్నుండై దేవతలంజూచి యిట్లనివలికెను. 35
రాక్షస విసాశంబు గలిగించునట్టి స్త్రీ యొకర్తుక జన్మింపఁగలదు.
అబిడవలన మీకు హితంబుగలుగును. అని మహాదేవుఁడు దేవతలతోఁజెప్పెను.

కాఁబట్టి సమస్తరాక్షసులకు విసాశంబు గలుగుటకై దేవతలచేఁ బంపఁ
బడిన యీసీత మున్ను అఁకలి దానవులను నశింపఁజేసినట్లు రావణునితోఁగూడ
మమ్మందఱు భక్షించివేయఁగలదు. 36

దుర్విసితుఁడు దుర్బుద్ధియునగు రావణుఁడు చేసిన దుష్కార్యమునం
జేసి యిట్లు మేమందఱము దుఃఖించి భయంకరమయిన విసాశము నొందివలసి
వచ్చెను. 37

ప్రలయకాలంబునఁ బ్రజలు యమునిబారిం బడినట్లు ఇప్పుడు రాముని
బారిం బడిన మమ్ము ఈయావదనుండి రక్షించునట్టి పురుషుం గానము. 38

దావానలజ్వాలలచేఁ బరివేష్టితమయిన వనమున నున్న అఁడేనుఁగులకుం
బోలె ఈమహాపదలొనున్న మాకు ఇప్పుడు ఎవ్వఁడును రక్షకుండులేడు. 39

మహాత్ముఁడును బులస్త్యమహర్షి మనుమఁడునగు నవ్వీభీషణుఁడు
యుక్తమయిన పనియె గావించినాడు. ఎవ్వఁడు మనకు భయముచేయు
చున్నాఁడో అట్టి రామునే శరణుపొంది సుఖముగా నున్నాఁడు. అని
యారాక్షసస్త్రీలు విలపించిరి. 40

అప్పుడు ఇవ్విధంబున రాక్షసస్త్రీలందఱు ఒకరినొకరు బాహువులతోఁ
గవుఁగిలించుకొని మిక్కిలియు భయంబు నొందినవారలయి దీనలయి దుఃఖం
పుచు నుచ్చైర్నాదంబున భయంకరంబుగా రోదనంబు గావించిరి. 41

ఇది తొంబదియైదవసర్గము.

షణ్ణవతితమస్సర్గః.

ఆర్తానాం రాక్షసీనాం తు లజ్కాయాం వై
రావణగి కరుణం శబ్దం శుశ్రావ పరిదేవితమ్.

౧

స తు దీర్ఘం వినిశ్చస్య ముహూర్తం ధ్యాన మాస్థితః,
బభూవ పరమక్రుద్ధో రావణో భీమదర్శనః.

౨

సందశ్య దశనై రోష్ఠం క్రోధసంరక్తలోచనః,
రాక్షసైరపి దుర్దర్శగి కాలాగ్నిరివ మూర్ఛితః.

ఉవాచ చ సమీపస్థా న్రాక్షసా న్రాక్షనేశ్వరః,
భయావ్యక్తకథ స్తత్ర నిర్దహ న్నివ చతుషా.
మహోదరం మహాపార్శ్వం విరూపాక్షం చ రాక్షసమ్,

౪

శీఘ్రం వదత నైన్యాని నిర్యాతేతి మమాఽజ్ఞయా.

౫

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసాస్తే భయార్దితాః,
చోదయామాసు రవ్యగ్రా న్రాక్షసాం స్తాః స్పృహజ్ఞయా.

౬

తే తు సర్వే తథేత్యుక్త్వా రాక్షసా ఘోరదర్శనాః,
కృతస్వస్త్వయనాస్సర్వే రణాయాభిముఖా యయుః.
ప్రతిపూజ్య యథాన్యాయం రావణం తే నిశాచరాః,
తస్థుః ప్రాజ్ఞలయ స్సర్వే భర్తు ర్విజయకాక్షిణః.

౭

౮

తొంబదియాఱవసర్గము.

అట్లు లంకాపురియందుఁ బ్రతిగృహంబునందును రాక్షసస్త్రీలు
దుఃఖితలయి కరుణంబుగా రోదనంబు నేయ రావణుండును అధ్వనిని
విన్నెను. ౧

ఆరావణుండు దీర్ఘంబుగా నిట్టూర్పులు విడిచి కొంతసేపు విమియఁ
చోచక చింతాగ్రస్తుడై యుండి యంతః బరమకవితఁడై భయంకరా
కారుండయ్యెను. ౨

ఆరావణుండు దంతములచేఁ బెదవినిగొఱికి కోపంబున మఱియు
నెఱ్ఱనైన కన్నులుగలవాడై లోకమంతయు వ్యాపించిన ప్రలయకాలానలంబు
వలె భయంకరాకారుడై రాక్షసులకునుగూడఁ దేఱిచూడ నలవిగాకుం
డెను. 3

అపుడు రాక్షసరాజగు రావణుండు, భయంబునందడఁబడుచు నస్పృహ
బుగా మాటలాడుచున్న సమీపసులగురాక్షసులను మహోదరుండును మహా
పార్శ్వండును విరూపాక్షుండును మున్నగువారలంజూచి మాపులదహించు
వాఁడువలె నిట్లనివలెకెను. ౪

కీఘ్రముగా యుద్ధంబునకు వెడలవలెనని నాయాజ్ఞ యయినదని నైన్య
ములకుఁ జెప్పెడు. అని రావణుండు చెప్పెను. ౫

ఆరాక్షసులు రావణునిమాటనువిని రావణునికోపంబునకు భయపడుచు
అతని యాజ్ఞచొప్పున రాజకార్యంబునందు ఎంతమాత్రము నేమిఱుపాటు
లేనట్టి రాక్షసులకుఁ జెప్పిరి. ౬

భయంకరాకారులగు నారాక్షసులు అట్టెయని రావణునివలన మంగళా
శాసనంబు నొంది యందఱును యద్ధాభిముఖులయి పోయిరి. ౭

ఆరాక్షసులందఱు వారివారియోగ్యతకుఁ దగునట్లు రావణునికి
సమస్కారదులుగావించి రావణుని జయంబుగోరుచు చేమోడ్పులుగీలించి
నిలుచుండిరి. ౮

అథోవాచ ప్రహ వైతా న్రావణః క్రోధమూర్ఛితః,
మహోదరమహాపార్శ్వ విరూపాక్షం చ రాక్షసమ్.

౯

అద్య బాణైర్దనుర్ముక్తై ర్యుగాన్తాదిత్యసన్నిభైః,
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ నేష్యామి యమసాదనమ్.

౧౦

ఖరస్య కుమ్భకర్ణస్య ప్రహస్తేన్ద్రిజితో స్తథా,
కరిష్యామి ప్రతీకార మద్య శత్రువధాదహమ్.

౧౧

నైవాన్తరిక్షం న దిశో న నద్యో నాపి సాగరాః,
ప్రకాశత్వం గమిష్యన్తి మద్బాణజలదావృతాః.

౧౨

అద్య వానరముఖ్యానాం తాని యూథాని భాగశః,
ధనుషా శరజాలేన విధమిష్యామి పత్రిణా.

౧౩

అద్య వానరసైన్యాని రథేన పవనౌజసా,
ధనుస్సముద్రా దుద్బాఙ్గై ర్మధిష్యామి శరోర్తిభిః.

౧౪

ఆకోశపద్మవక్త్రాణి పద్మకేసరవర్చసామ్,

అద్య(యూథ)వ్యూహతటా కాని గజవ త్ప్రమథామ్యహమ్. ౧౫

సశరై రద్య వదనై స్సఙ్ఖ్యై వానరయూథపాః,

మణ్డయిష్యన్తి వసుధాం సనాతై రివ పఙ్కుజైః.

౧౬

అద్య యుద్ధప్రచక్షానాం హరీణాం ద్రుమయోధినామ్,

ముక్తే నై కేషుణా యుద్ధే భేత్స్యామి చ శతం శతమ్.

౧౭

హతో భర్తా హతో భ్రాతా యాసాం చ తనయా హతాః,

అంత రాజబుండు పరమభక్తుడై నవ్వి మహాదరమహాపార్శ్వలను
విరూపాక్షునిం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౯

ఇప్పుడు రామలక్ష్మణులను భుక్తుక్తులైన ప్రలయకాల సూర్యు
నితో సమానంబులగు బాణంబులచే వధించి యమపురి కంపెదను. ౧౦

నే నిప్పుడు యుద్ధంబున శత్రువులవధించి యీతకుమున్ను వారిచే
ఖరుండు కుంభకర్ణుండు ప్రహస్తుడు నిద్రజితుడు వధిపఁబడినాడుకుఁ
బ్రతీకారంబు గావించెదను. ౧౧

నాబాణంబులను మేఘములచే నాచ్ఛాదితములయి యాకాశమును
దిక్కులును నదులును సముద్రంబులను వెల్తురులేక చీకటితోఁ గూడి
యిండఁగలవు. ౧౨

ఇప్పుడు ధనుస్సుననుడి పత్రపత్రంబులగు బాణంబులు సమూహా
ంబులు సమూహంబులుగాఁ బ్రయోగించి యవ్వనరైన్యంబులను గుంపులు
గుంపులుగా వధించిపుచ్చెదను. ౧౩

ఇప్పుడు రథంబున వాయువేగంబుచే భుస్సును సముద్రమునుండి
లేచిన బాణములకరుణ్ణచే వానరైన్యంబుల వధించెదను. ౧౪

కొంచెము వికసించిన కమలంబులుగల తటాకంబులను నందగజము
కలఁచునట్లు కొంచెము వికసించిన కమలంబులవంటి ముఖములుగల యవ్వనర
సేనలం గలంచెదను. ౧౫

ఇప్పుడు యుద్ధభూమి బాణసహితంబుగాఁ దెగిపడిన వానరేంద్ర
ముఖంబులచే వ్యాప్తమయి కాడలతోఁగూడిన కమలంబులతోఁ గూడినట్లు
రమణీయము గాఁగలదు. ౧౬

ఇప్పుడు యుద్ధంబునమహాపరాక్రమకాలులును వృక్షములతోఁ
బోరువారలనగు నవ్వనరులను ఒకొకబాణముచే నూర్చురు. నూర్చురుగా
వధించెదను. ౧౭

యుద్ధంబున నెవ్వరెవ్వరికి భీర్తలు సోవరులు కొడుకులు మాతులయి

వధేనాద్య రిపా స్తాసాం కరోమ్యాప్రప్రమాజ్జనమ్. ౧౮

అద్య మద్యాభినిర్భిన్నైః ప్రకీర్ణై ర్గతచేతనైః,
కరోమి వానరై ర్యుద్ధే యత్నావేక్ష్యతలాం మహీమ్. ౧౯
అద్య గోమాయవో గృధ్రా యేచ మాంసాశినోఽపరే,
సర్వాం స్తాం స్తస్యయిష్యామి శత్రుమాంసై శ్శరా(ర్పి)ర్దితైః,
కల్ప్యతాం మే రథ శ్శీఘ్రం క్షిప్ర మానీయతాం ధనుః,
అనుప్రయాన్తు మాం సర్వే యేఽవశిష్టా నిశాచరాః. ౨౦

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మహాపార్శ్వోఽబ్రవీ ద్దయః,
బలాధ్యక్షాన్ స్థితాం స్తత్ర బలం సంత్వర్యతా మితి. ౨౧

బలాధ్యక్షా స్తు సంరభాః రాక్షసాం స్తా న్నృహం దృహత్,
చోదయన్తగి పరియయు ర్లజ్జాయాం తు మహాబలాః. ౨౩
తతో ముహూర్తా న్నిష్పేతూ రాక్షసా భీమదర్శనాః,

నర్దన్తో భిమవదనా నానా ప్రహరణై ర్భుజైః. ౨౪

అనిభిగి పట్టసై శ్శూలై ర్గదాభి ర్దుసలై ర్దుశైః,
శక్తిభి స్తీక్షణధారాభి ర్నహద్భిగి కూటముద్గరైః. ౨౫

యష్టిభి ర్విమలై శ్శక్తై ర్నిశితైశ్చ పరశ్వజైః,

భిడ్డివాలై శ్శత్రుభి ర్నైవ్య శ్చాపి వరాయుధైః. ౨౬

అథానయ ద్బలాధ్యక్ష స్సత్వరో రావణాజ్ఞయా,
ద్రుతం సూతసమాయు క్తం యుక్తాప్తతురగం రథమ్. ౨౭

ఆరురోహ రథం భీమో దీప్యమానం స్వతేజసా,

వారో, అట్టి రాక్షసస్త్రీలకందఱికిని ఇవ్వుడు శత్రువును వధించి దుఃఖనివా
రణము గావించెదను. ౧౮

ఇవ్వుడు యుద్ధంబున బాణంబులచే వానరులను వధించి వారికళేబరం
బులచే భూమినిగప్పి చక్కగా నగవడనట్లు గావించెదను. ౧౯

మాంసాహారంబులగు నక్కలు గద్దలు మొదలగు జంతువులకన్నిటికిని
ఇవ్వుడు బాణంబులచే మాంసములనొసంగి తృప్తి గావించెదను. ౨౦

శిశుంబుగా సారథంబాయ త్రంబునేయుదురుగాక. నాథువు తెత్తురు
గాక. మఱియు నిప్పటికి అవశిష్టులగు రాక్షసులు నావెంబడి వత్తురుగాక.
అని రావణుండు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౨౧

మహాపార్శ్వండు రావణుండు చెప్పినమాటనువిని యచటనున్న
సేనాధ్యక్షులంజూచి “శిశుంబుగా నైన్యంబులంచెండు” అని యాజ్ఞా
పించెను. ౨౨

మహాబలశాలులగు నా సేనాధ్యక్షులు, అతివేగంబున లంకాపురి
యందుఁ బ్రత్యగహంబును దిరిగి రాక్షసులనందఱు బిలిచిరి. ౨౩

అంత ముహూర్తంబునకు భయంకరమయిన ముఖముగలరాక్షసులు
ఖడ్గంబులను అడ్డకత్తులను శూలంబులను గదలును రోఁకళ్లు హుళంబులను
దీక్షంబులగు బల్లెములను నమ్రైటలును గుదియలును ఇనుపకఱ్ఱలును నిర్మలంబు
లగు చక్రంబులను దీక్షంబులగు గండగొడ్డల్లును విడిచివాటు గుదియలును
శతఘ్నులను మొదలగు నాయుధంబుల భుజంబులందాలించి చూపరులకు
భయంబు గలిగించుచు వెడలిరి. ౨౪-౨౬

అంత రావణునిజ్ఞాపించున సేనాధ్యక్షుండు సారథినహితంబును
ఎనిమిదిగుఱ్ఱంబులు పూన్చినదియు నగు రథంబును త్వరితంబుగాఁ గొని
వచ్చెను. ౨౭

భయంకరుండగు రావణుండు లేజంబుచే దేదీప్యమానంబగు నారథము
వారోహించెను.

తతః ప్రయాత స్సహసా రాక్షసై ర్భహుభి ర్వృతః.

౨౮

రావణ స్సత్త్వగామిభ్యర్థ్యా ద్ధారయన్నివ మేదిసీమ్,

రావణేనాభ్యనుజ్ఞాతౌ మహాపార్శ్వ మహాదరా.

౨౯

విరూపాక్షశ్చ దుర్ధరో రథానారురుహు స్తదా,

తే తు హృష్టా వినర్దంతో భిన్నస్త ఇవ మేదిసీమ్.

౩౦

నాదం ఘోరం విముఞ్చంతో నిర్యయు జ్వయకాక్షిణః,

తతో యుద్ధాయ తేజస్వీ రక్షోగణబలై ర్వృతః.

౩౧

నిర్యయాపుద్యతధనుగ కాలా న్తకయమోపమః,

తతః ప్రజవనాశ్వేన రథేన స మహారథః.

౩౨

ద్వారేణ నిర్యయా తేన యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ,

తతో నష్టప్రభ స్సూర్యో దిశశ్చ తిమిరావృతాః.

౩౩

ద్విజాశ్చ నేదు ర్ఘోరాశ్చ సంచచాలేవ మేదిసి,

ఋషన్ రుధిరం దేవ శ్చస్థలు స్తురగాగ పథి.

౩౪

ధ్వజాగ్రే న్యపత ద్ద్రుధో వినేదు శ్చాశివం శివాః,

నయనం చాస్ఫుర ద్వామం సవ్యో బాహు రకమ్పత.

౩౫

వివర్ణవదనం చాసీ త్కింశిచి దభ్రశ్యత స్వరః,

తతో నిష్పతతో యుద్ధే దశగ్రీవస్య రక్షసః.

౩౬

రణే నిధనశంసీని రూపాణ్యేతాని జజ్ఞి రే,

అన్తరిక్షౌ త్పపాతోల్కా నిర్ఘాతసమనిష్వనా.

౩౭

వినేదు రశివా గృథా వాయునై రనునాదితాః,

అంత రావణుండు వెక్కండ్ర రాక్షసులు పువేష్టింప బలాళికయం
బునంజేసి భూమిని భేదించుకొనిపోవ వేగంబున బయనమయ్యెను. ౨౮

అప్పుడు మహాపార్శ్వుండును మహాదరుండును దుర్ధ్రుండగు విరూ
పాక్షుండును రావణుననుమలినొంది రథముల నారోపించిరి. ౨౯

అమహాదర మహాపార్శ్వ విరూపాక్షులను సంతృప్తులయి భూమి
భేదిల్లనట్లు భయంకరంబుగా సింహనాదంబులచే గర్జించుచు జయంబునొందఁ
గోరి వెడలిరి. ౩౦

అంత మహాలేజుండగు రావణుండు రాక్షసనైన్యములచే బరివేష్టి
తుండై ధనుర్ధరుడై ప్రలయకాలంబున సమస్త జీవరాసుల నశింపజేయు
యమునిభంగి జ్వలించుచు యుద్ధంబునకు వెడలెను. ౩౧

అంత నమహారథుండు వేగవంతంబులగు గుఱ్ఱంబులూనిచిన రథంబు
నారోపించి రామలక్ష్మణులన్న యుత్తరద్వారంబున నిర్గమించెను. ౩౨

అప్పుడు సూర్యుండు కాలి హినుడయ్యె. దిక్కులందుఁ జేకట్లు
క్రమిసవి. భయంకరములగు పక్షు లఱచినవి. భూమియుఁ జలనము నొంది
నట్లుండెను. ౩౩

మేఘము నెత్తురువర్ష ముగురిసెను. గుఱ్ఱములు మార్గంబునం దడఁబడినవి.
భృశాగ్రంబున గద్దవ్రాలెను. నక్కలు భయంకరముగా నఱచినవి. ౩౪

ఆరావణుని యెడమకన్ను అదరినది. ఎడమచేయి యదరెను. ముఖము
తెల్లఁబాఱెను. కంఠస్వరము తగ్గెను. ౩౫

ఆయుత్తరద్వారము నుండి రావణుండు యుద్ధమునకు వెడలు నప్పుడు
యుద్ధంబున నతనికి మరణము గలుగునని నూచించునట్టి యీ దుర్నిమిత్తం
బులుగలిగెను. ౩౬

పిడుగుపడినట్లు మహాధ్వనితో నాకాశమునుండి పొగలేని నిప్పుపడినది.
అమంగళశరంబులగు గద్దలును కాకులును జేరి యఱచినవి. ౩౭

ఏతానచిస్తయన్తోరానుత్పాతాన్ సముపస్థితాన్, ౩౮
 నిర్యయా రావణో మోహో ద్వధార్థీ కాలచోదితః,
 తేషాం తు రథఘోషేణ రాక్షసానాం మహాత్తనామ్. ౩౯
 వానరాణామపి చమూ ర్యుద్ధాయైవాభ్యవర్తత,
 తేషాం తు తుములం యుద్ధం బభూవ కపిరక్షసామ్, ౪౦
 అన్యోన్య మాహ్వయానానాం క్రుద్ధానాం జయ మిచ్ఛతామ్,
 తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవ శ్శరైః కాఞ్చనభూషణైః. ౪౧
 వానరాణామనీకేషు చకార కదవం మహత్,
 నికృతశిరసగి కేచి ద్రావణేన వలీముఖాః. ౪౨
 కేచి ద్విచ్ఛిన్నహృదయాగి కేచిచ్ఛ్రోత్రవివర్జితాః,
 నిరుచ్ఛ్వాసా హతాగి కేచి త్కేచి త్పార్శ్వేషు దారితాః. ౪౩
 కేచి ద్వి(భి)చ్ఛిన్నశిరసగి కేచి చ్చక్షుర్వివర్జితాః,

దశానసగి క్రోధవివృత్తనేత్రో
 యతో యతోఽభ్యేతి రథేన సఖ్యే,
 తతస్తతస్తస్య శరప్రవేగం
 సోధుం న శేకు ర్హరిపుజ్జవాస్తే. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షణ్ణవతితమస్సర్గః. ౯౬.

సప్తనవతితమస్సర్గః.

తథా తైః కృత్తగాత్రైస్తు దశగ్రీవేణ మార్గణైః,
 బభూవ వసుథా తత్ర ప్రక్షిణ్ణా హరిభిస్తదా. ౧
 రావణస్యాప్రసహ్యం తం శరసంపాతమేకతః,
 నశేకు స్సహితుం దీప్తం పతజ్ఞా జ్వలనం యథా. ౨
 తేఽర్దితా నిశితై రాబ్జణైః క్రోశంతో విప్రదుద్రుహః,

రావణుడు మృత్యుప్రేతుఁ డగుటఁజేసి యిట్లు సంభవించిన యా దుర్నిమిత్తములను సరకుసేయక మోహమున పథంబునొందుటకై వెడలెను. ౩

మహాబలులగు సారాక్షసుల రథధ్వనినివిని వానరసేవయు యుద్ధంబునకు ఎదురుమొగమై నిలిచెను. ౩౯

ఆవానరులు రాక్షసులను ఒండొరుల జయింపఁగోరి కుపితులయిస్పర్ధచే నొకరినొకరు పిలచుచుఁ దుములంబుగా యుద్ధము గావించిరి. ౪౦

అప్పుడు రావణుడు వానరనైస్యంబులం బ్రచేకించి కాంచనపుంఖంబు లగు బాణంబులు ప్రయోగింపుచు గొప్పయుద్ధంబు గావించెను. ౪౧

రావణుడప్పుడు కొందఱివానరుల తలల ఖండించెను. కొందఱి గుండె కాయల బ్రద్దలు గావించెను. కొందఱి చెవులం దెగవేసెను. ౪౨

రావణుని బాణములచేఁ గొందఱు వానరులు డోర్పులులేక హతులయి పడిరి. కొందఱు పార్శ్వములందు భేదిపఁబడిరి. కొందఱికిఁ దలలుపగిలినవి. కొందఱికి కన్నులుపోయినవి. ౪౩

యుద్ధంబున రావణుడు రథగతుఁడై శ్రోధంబునంగన్నులు భయంకరం బుగాఁ దిరుగ నెంచెందుఁబోవునో అయ్యైస్థలంబులందంతయు వానరపీరు లతని బాణవేగంబు సహింపఁజాలరైరి. ౪౪

ఇది తొంబదియాఱవసర్గము.

తొంబదియేడవసర్గము.

అప్పుడు రావణునిబాణంబులచే నవ్విధంబున నానావిధంబుగా ప్రేటు చిని పడినవానరుల కళేబరంబులచే నచటియొద్దిభూమియంతయు నిండినది. ౧

శలభంబులు మండుచున్న యిగ్నిని సహింపఁజాలనట్లు ఆవానరుల ముస్సహంబులగు రావణునిబాణవేగమును సహింపఁజాలరైరి. ౨

ఆవానరులు కఱుకుటయ్యలం బీడింపఁబడినవారలై యోర్వఁజాలక

పావకార్చి స్సమావిష్టా దహ్యామానా యథా గజాః. 3

ప్లవక్తానా మనీకాని మహాభ్రాణీవ మారుతః,
స యయా సమరే తస్మిన్విధమ న్రావణశ్శరైః. ౪

కదనం తరసా కృత్వా రాక్షసేంద్రో వనాకసామ్,
ఆసపాద తతో యుద్ధే రాఘవం త్వరిత స్తదా. ౫
సుగ్రీవస్తా న్కపీ న్దృష్ట్వా భగ్నా నివృద్ధవతో రణే,
గుత్తే సుషేణం నిక్షిప్య చక్రే యుద్ధేద్భుతం మనః. ౬

ఆత్మన స్సదృశం వీర స్స తం నిక్షిప్య వానరమ్,
సుగ్రీవోఽభిముఖశ్శత్రుం ప్రతస్థే పాదపాయుధః. ౭

పార్శ్వతగి పృష్ఠతశ్చాస్య సర్వే యూథాధిపా స్స్వయమ్,
అనుజహ్ను ర్మహాశైలా నివిధాంశ్చ మహాద్రుమాన్. ౮

స నదన్ యుధి సుగ్రీవ స్స్వరేణ మహతా మహాన్,
పాతయ నివిధాం శ్చాన్యా జ్జిగామోత్తమరాక్షసాన్. ౯

మమస్థ చ మహాకాయా న్రాక్షసా న్వానరేశ్వరః,
యుగన్తసమయే వాయుగి ప్రవృద్ధా నగమూనివ. ౧౦

రాక్షసానా మనీకేషు శైలవరం వవరహా,
అశ్వరం యథా మేఘగి పక్షిసంఘేషు కాననే. ౧౧

అగ్నిచే దహింపబడుచున్న జ్వాలలు మేనులం దగులు కొన్న గజాబులు వలె
నతిమారు బరుగెత్తిరి. 5

వాయువు మహామేఘులులం బాఠదోలునట్లు ఆయుధంబున నా
రావణుడు గొప్పగొప్ప వానరనైక్యంబులను బాణులు బాఠదోలుచుఁ
బోయెను. 6

అప్పుడు రాక్షసనాథుఁడు రావణుఁడు అట్లు వానరులతో నష్టహా
యంధులు గావించి యంత యుద్ధమునేయట్లకై రామునిమీదికిఁ బోయెను.

సుగ్రీవుఁడు వానరులు యుద్ధంబున బరాజితులయి పరుగెత్తు చుండు
టంజూచి సేనాసంరక్షణమునకు సుషేణు నియమించి అందఱు నాశ్చర్య
పడునట్లు యుద్ధము నేయఁబూనెను. 7

వీరుఁడగు నాసుగ్రీవుఁడు సేనాసంరక్షణమునకు బలరాక్రమంబులఁ
దనకు సమానుఁడగు సుషేణునంచి పృథ్వింబుచేతం బూని శత్రువుమీదికిఁ
బోయెను. 8

వానరేశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుండు యుద్ధమునకు బయలుదేలుటయొ
గొప్ప గొప్ప యూధపతులగు వానరవీరులు తామె సుగ్రీవునకు యుద్ధోప
కరజాగ్రహయి పర్వతంబులను వానావిధంబులగు పృథ్వింబులను గొని యతని
పార్శ్వంబులందును వెనుకను వెంబడించి నడిచిరి. 9

మహాకాయుఁడగు నాసుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున మహాభ్యునితో గర్జిం
చుచు నానావిధలయిన రాక్షసుల ననేకుల వధించి మేటి రాక్షసులమీదికిఁ
బోయెను. 10

భయంకరాకారుఁడగు వానరనాథుఁడు సుగ్రీవుఁడు ప్రలయకాలం
బున వాయువు ఉన్నతంబులగు పృథ్వింబులం బడవైచునట్లు గొప్పరాసులు
బడఁద్రోసెను. 11

అడవియందు మేఘము పక్షిసమూహాలపై తాల్లంగురియనట్లు
సుగ్రీవుఁడు రాక్షససేనలపయి బర్హతంబులం గురిసెను. 12

కపిరాజవిముక్తై స్తై శ్చైల్లవరైస్తు రాక్షసాః,

వికీర్ణశిరసగవేతు ర్నికృతా ఇవ పర్వతాః.

౧౨

అథ సంక్షీయమాణేషు రాక్షసేషు సమస్తతః,

సుగ్రీవేణ ప్రభగ్నేషు పతత్సు నివదత్సు చ.

౧౩

విరూపాక్ష స్వకం శామ ధన్వీ విశ్రావ్య రాక్షసః,

రథా దాప్లుత్య దుర్రథో గజస్కన్ధ ముపారుహత్.

౧౪

స తం ద్విరద మారుహ్య విరూపాక్షో మహారథః,

వినద స్థిమనిర్హ్వాదం వానరా నభ్యధావత.

౧౫

సుగ్రీవే స శరాన్ఘోరా న్విససర్జ చమూముఖే,

సాపయామాస చోద్విగ్నా న్రాక్షసాన్ సంప్రహర్షయన్.

౧౬

స తు విద్ధ శ్చితై రాబ్జైగ కపీన్ద్రై స్తేన రక్షసాః,

చుక్రోధ స మహాక్రోధో వధే చాస్య మనో దధే.

౧౭

తతః పాదప ముద్భృత్య శూర స్సంప్రథనో హరిః,

అభిపత్య జఘానాస్య ప్రముఖే తు మహాగజమ్.

౧౮

స తు ప్రహారాభిహత స్సుగ్రీవేణ మహాగజః,

అపాసర్ప ధనుర్దాత్రం నిషసాద ననాదచ.

౧౯

గజా త్తు మిథితా త్త్వా మపక్రమ్య స వీర్యవాన్,

రాక్షసోఽభిముఖ శ్శత్రుం ప్రత్యుద్గమ్య తతః కపిమ్.

౨౦

ఆర్షభం చర్తఖడ్గం చ ప్రగృహ్య లఘువిక్రమః,

భర్తృయన్నివ సుగ్రీవ మాససాద వ్యవస్థితమ్.

౨౧

స హి తస్యాభిసంక్రుద్ధగ ప్రగృహ్య విపులాం శిలామ్,

విరూపాక్షాయ చిక్షేప సుగ్రీవో జలదోపమామ్.

౨౨

వానరరాజు సుగ్రీవుడు గురిసిన పర్వతవర్షములంజేసి రాక్షసులు తలలు తుత్తునియలుగాఁ బరిలి వశ్రాయుధముచే ఛేదించుబడిన పర్వతంబుల ఖగిది నేలంగూలిరి.

౧౨

అంత రాక్షసు లందఱు సుగ్రీనునిచే చెబ్బలునిని హింసించుబడుచుఁ బడుటయు అతిచుటయుఁజూచి దుర్ధరుఁడగు విరూపాక్షుడు ధనుర్ధరుఁడై తనపేరు చాటింపుచు రథమునుండి యెగిరి సమీపమున నున్న మదగజముపైఁ గూర్చుండెను.

౧౩, ౧౪

మహారథుండగు నావిరూపాక్షుడు ఆ మదపుటేనుఁగు నెక్కి భయం కరంబుగా సింహసాదంబు నేయుచు వానరులపై కడరెచు.

౧౫

ఆ విరూపాక్షుడు వానరసేనాముఖులను నున్న సుగ్రీవునిపై భయం కరంబులగు బాణంబులం బ్రయోగించి భయంబునం బరుగెత్తుచున్న రాక్షసు లకు భయంను దీర్చి సంతోషంబు గావించెను.

౧౬

వానరరాజైన సుగ్రీవుడు అట్లు విరూపాక్షునిచే బాణంబుల నొప్పించుబడి పరమకుపితుఁడై యతని వధింపఁ దలంచెను.

౧౭

అంత శూరుండును జక్కఁగాఁ బ్రచరించువాడునగు సుగ్రీవుడు వృక్షంబు పెల్లగించి విరూపాక్షునిమీఁదికి బోయి దానితో నతని యేనుఁగును ముఖమునం గొట్టెను.

౧౮

ఆమదగజము సుగ్రీవుని ప్రేటునకు ధనుస్సంతదూరము వెనుకకుఁ బాఱి యతిచుచు మృతినొందెను.

౧౯

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడును శీఘ్రులుగా నడచువాడునగు నా విరూపాక్షుడు హతంబగు నా యేనుఁగువైపుండి శీఘ్రుంబున డిగ్గి వాలుం బలుకయుఁగొని శత్రువున కభియుఖుఁడై స్థిరంబుగా నున్న సుగ్రీవునిమీఁదికి అతని బెదరించువాడువలె నాటోపంబునం బోయెను.

౨౦, ౨౧

ఆ సుగ్రీవుడు విరూపాక్షునిపైఁ గోవించి మేఘమువలె నున్న వికా లంబగు మహాశిలందీసి విరూపాక్షునిపై వేసెను.

౨౨

స తాం శిలా మాపత స్తీం దృష్ట్వా రాక్షసపుష్కవః,
అపక్రమ్య సువిక్రాంతగ ఖడ్గేన ప్రాహర త్తదా. ౨౩

తేన ఖడ్గప్రహారేణ రక్షసా బలినా హతః,
ముహూర్త మభవ ద్ద్వితీో విసంజ్ఞ ఇవ వానరః. ౨౪

స తదా సహసోత్పత్య రాక్షసస్య మహాహవే,
ముష్టిం సంవర్త్య వేగేన పాతయామాస వక్షసి. ౨౫

ముష్టిప్రహారాభిహతో విరూపాక్షో నిశాచరః,
తేన ఖడ్గేన సంక్రుద్ధ స్సుగ్రీవస్య చమూముఖే. ౨౬

కవచం పాతయామాస పద్భ్యా మభిహతోఽపతత్,
స సముత్థాయ పతితగ కపి స్తస్య వ్యసర్జయత్. ౨౭

తలప్రహార మశనే స్సమానం భీమనిస్వనమ్,
తలప్రహారం తద్రక్ష స్సుగ్రీవేణ సముద్యతమ్. ౨౮

నైపుణ్యా న్తోచయితై వ్విసం ముష్టినోరస్యతాడయత్,
తత స్సంక్రుద్ధతర స్సుగ్రీవో వానరేశ్వరః. ౨౯

మోక్షితం చాత్తనో దృష్ట్వా ప్రహారం తేన రక్షసా,
స దదర్శాన్తరం తస్య విరూపాక్షస్య వానరః. ౩౦

తతో న్యపాతయ త్క్రోధా చ్ఛుజ్ఞదేశే మహ త్తలమ్,
మహేన్ద్రాశనికల్పేన తలేనాభిహతః క్షితౌ. ౩౧

పపాత రుధిరక్లిన్న శ్శోణితం చ సముద్యమన్,
సోతోభ్య స్తు విరూపాక్షో జలం ప్రసవణా దివ. ౩౨

విప్రుత్తనయనం క్రోధా త్సఫేనం రుధిరాప్లుతమ్,
దదృశు స్తే విరూపాక్షం విరూపాక్షతరం కృతమ్. ౩౩

అప్పుడు వరాక్రమమతుడగు నా రాక్షసోత్తముడు విరూపాక్షుడు అమృతాశిల వచ్చుటకాచి తప్పించుకొనుటకై కొంతప్రక్కకు దాటి ఖడ్గంబుచే సుగ్రీవుని బ్రహించెను. ౨౩

వీరుడగు సుగ్రీవుడు బలమతుడయిన యా విరూపాక్షుని కత్తి దెబ్బకు కొంచెమునేపు మూర్ఛ నొందినట్లు విహ్వలండయ్యెను. ౨౪

అంత నమృతాయుధ్ధంబున సుగ్రీవుడు శిఖ్రుంబు లేచి వేగంబునం బిడికిలి నలవరించి విరూపాక్షుని తొమ్మనం బొడిచెను. ౨౫

సేనాముఖంబున నట్లు పిడికిటం బొడువబడినవాడై యవ్వీరూపాక్షుండు కోపించి యా ఖడ్గంబున సుగ్రీవుని కవచంబును ప్రక్కలు గావించెను. సుగ్రీవుం డా దెబ్బకుఁ గాట్ల చాచుకొని నేలంబడెను. ౨౬

అంత సుగ్రీవుండులేచి వజ్రాయుధముతో సమానమయినదియు మహాధ్వనిగలదియునగు నఱచేరి దెబ్బతో నావిరూపాక్షుని గొట్టబోయెను. ౨౭

విరూపాక్షుండు సామర్థ్యంబున సుగ్రీవుని యఱచేరి చఱపును దప్పించుకొని సుగ్రీవుని వక్షస్థలంబునఁ బిడికిటం బొడిచెను. ౨౮

అంత వానరసాధుండగు సుగ్రీవుండు తనదెబ్బకు విరూపాక్షుండు తప్పించుకొని తన్నుఁగొట్టుటకాచి కోపించి యావిరూపాక్షుం డేమఱి యుండుటం గనెను. ౨౯, ౩౦

అంత సుగ్రీవుండు కోపంబు నావిరూపాక్షుని నొనటను అఱచేతం గొట్టెను.

నేపేంద్ర వజ్రాయుధమువంటి సుగ్రీవునియఱచేరి ప్రహరంబునకు అవ్వీరూపాక్షుండు పర్వతంబు సెలయేర్లనుండి జలంబు విడుచునట్లు నవ రంధ్రంబుల నెత్తురుగ్రమ్మచు నెత్తుటం దడువబడినవాడై నేలుగూలెను.

అట్లు శ్రోధక్షేమంబునంజేసి కంటిగ్రడ్డు త్రిప్పచు నోట నరుంగు గాఱ నెత్తుట దోఁగుచు స్వభానంబున నె వికృతనేత్రంబుగలిగి మఱియు వికృతములయిన నేత్రములతో నున్న యవ్వీరూపాక్షుని వానరులను రాక్షసు ఋను జూచిరి.

స్ఫురంతం పరివర్తంతం పార్శ్వేన దుధిరోక్షితమ్,
కరుణం చ వినర్దంతం దదృశుగ కపయో రిపుమ్. 38

తథా తు తౌ సంయతి సంప్రయుక్తౌ
తరస్వినౌ వానరరాక్షసానామ్,
బలార్ణవౌ సస్వనతు స్సుభీమం
మహార్ణవౌ ద్వావివ భిన్నవేలా. 39
వినాశితం ప్రేక్ష్య విరూపనేత్రం
మహాబలం తం హరిపార్థివేన,
బలం సమస్తం కపిరాక్షసానా
మున్నత్తగజాప్రతిమం బభూవ. 3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తనవతితమస్సర్గః. F 2.

అష్టనవతితమస్సర్గః.

హన్యమానే బలే తూర్ణ మన్యోన్యం తే మహామృధే,
సరశీవ మహాఘర్తే సోపక్షిణే బభూవతుః, ౧
స్వబలస్య విఘాతేన విరూపాక్షవధేన చ,
బభూవ ద్విగుణం క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః. ౨
ప్రక్షీణం తు బలం దృష్ట్వా వధ్యమానం వలీముఖైః,
బభూవాస్య వృథా యుద్ధే ప్రేక్ష్య దైవవివర్ణయమ్. 3
ఉవాచ చ సమీపస్థం మహోదర మరిందమమ్,

అస్మిన్కాలే మహాబాహో! జయాశా త్వయి మే స్థితా. ౪

అట్లు వేదనచేఁ బైకి ఎగిరియెగిరిపడుచుఁ బ్రక్కకుఁ జొరలుచు విచారానికి దుఃఖము గలుగునట్లు బొబ్బలు పెట్టుచున్న శత్రువు నవ్విరూపాత్ముని వానరులు చూచిరి. 38

అట్లు వానరులలో బలవంతుడయిన సుగ్రీవుఁడును రాక్షసులలో బలవంతుడగు విరూపాత్ముఁడును బలసముద్రు లిద్దఱును యుద్ధంబున నొండొరులమార్కొని చెలియలికట్ట నలిక్రమించిన రెండు వహానముద్రములు ఘోషించునట్లు భయంకరముగా సింహనాదములు గావించిరి. 39

వానరరాజయిన సుగ్రీవుఁడు మహాబలుని విరూపాత్ముని వధించుటను జూచి వానరనైనికులు సంతోషంబునను రాక్షసనైనికులు క్రోధదుఃఖంబులను గంగాప్రవాహమువలె నుప్పొంగి యొకరిమీఁద నొకరు పడి పోరిరి. 40

ఇది తొంబదియేడవసర్గము.

తొంబదియొనిమిదవసర్గము.

అమృతాయుద్ధంబున నొండొంటి వధించుచు వానర రాక్షసనైన్యములు రెండు గొప్పవేసవి యప్పుడు కొలంకులు సీరుతగ్గునట్లు జీచించినవి. 1

రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుఁడు అట్లు తన నైన్యంబు నశించి విరూపాత్ముఁడు హతుఁడగుటకు రెండింతలుగా కోపమునొందెను. 2

యుద్ధంబున తననైన్యము వానరులచే హతమై నశించుటను జూచి యట్లు తనకు దైవము విపరీతమగుటంగని మనంబున వ్యభిచరించెను. 3

అంత రావణుఁడు సమీపంబున నున్న శత్రుహంతయగు మహాతరుం జూచి యిట్లుని పలికెను.

మహాబాహుఁడవగు మహాదరుఁడా ! ఈ కష్టకాలంబుని నీవలన నెనాకు జయంబు గలుగజాలెను. 4

జహి శత్రుచమూం వీర! దృశ్యాద్య పరాక్రమమ్,
భర్తృపిణ్డస్య కాలోఽయం సిద్ధేష్టుం సాధు యుధ్యతామ్. ౫

ఏవ ముక్తస్తథే త్యుక్త్వా రాక్షసేన్ద్రో మహోదరః,
ప్రవివేశారిసేనాం తాం పతజ్ఞ ఇవ పావకమ్. ౬
తత స్స కదనం చక్రే వానరాణాం మహాబలః,
భర్తృవాక్యేన తేజస్వీ స్వేన వీర్యేణ చోదితః. ౭

వానరాశ్చ మహాసత్త్వాగి ప్రగృహ్య విపులా శ్చిలాః,
ప్రవిశ్యారిబలం భీమం జఘ్ను స్తే రజనీచరాన్. ౮
మహోదర స్తు సంక్రుద్ధ శ్శరైః కాఞ్చనభూషణైః,
చిచ్ఛేద పాణిపాదోరూ న్వానరాణాం మహాహవే. ౯

తత స్తే వానరా స్సర్వే రాక్షసై రర్దితా భృశమ్,
దిశో దశ ద్రుతాః కేచిత్కేచి త్సుగ్రీవ మాశ్రితాః. ౧౦
ప్రభగ్నాం సమరే దృష్ట్వా వానరాణాం మహాచమూమ్,
అభిదుద్రావ సుగ్రీవో మహోదర మనన్తరమ్. ౧౧
ప్రగృహ్య విపులాం ఘోరాం మహీధరసమూం శిలామ్,
చిత్తేప స మహాతేజా స్తద్వధాయ హరీశ్వరః. ౧౨
తామాపత స్తీం సహసా శిలాం దృష్ట్వా మహోదరః,
అసమ్భ్రాంత స్తతో బాణై ర్నిర్భిభేద దురాసదామ్. ౧౩

రక్షసా తేన బాణౌఘై ర్నికృతా సా సహస్రథా,
నిపపాత శిలా భూమా గృధ్రచక్రమివాకులమ్. ౧౪

పరాక్రమవంతుడవగు మహోదరుడా! ఇప్పుడు శత్రుసేనకు వధించి పరాక్రమాబుఁ జూపుము. స్వామివైన నాయుత్సంబు దిగ్విందుఁడు బ్రత్యుపకారముసేయు సమయ మిదే. చక్కఁగా యుద్ధముసేయుము. అని రావణుఁడు మహోదరునితోఁ జెప్పెను. గ

రాక్షసశ్రేష్ఠుండగు మహోదరుఁడు రావణుని మాటకువిని యట్లేయని యియ్యకొని శలభ మన్నిని జొచ్చునట్లు శత్రునైవ్యమున బ్రవేశించెను. ౬

అంత అధికమయిన బలంబును బరాక్రమంబును గల యమృహోదరుండు స్వామివాక్యంబు శిరసావహించి తన పరాక్రమాబు కొలఁది వానరులతో యుద్ధంబు గావించెను. ౭

బలవంతులగు నవ్వానరులును గొప్పగొప్పలగు గైకొని భయంకరంబగు రాక్షససేనంబు జొచ్చిరి. రక్కసులకు వధించిరి. ౮

అమృహోదరుండును మహోదరుండును కోపించి కాంచనాలంకృతంబులగు బాణంబులు ప్రయోగించి వానరులహస్తములఁ బాదంబుల నూరువులకు ఖండించెను. ౯

అంత వానరు లందఱు రాక్షసులు గావించు మహాబాధకోర్వలేక కొందఱు దశదిశలకుఁ బాటించిరి. కొందఱు సుగ్రీవు నాశ్రయించిరి. ౧౦

సుగ్రీవుండు అట్లు వానరనైనికులు పరాజయంబు నొంది పాటుటంబు జూచి తన సమీపంబుననున్న మహోదరునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౧౧

మహాశేఖుండగు వానరేశ్వరుండు సుగ్రీవుండు మహోదర పధార్థమయి ఐర్వంతంబుతటి భయంకరంబగు గొప్పశిలందీసి యుక్తనిపై వేసెను. ౧౨

అంత మహోదరుండు తనపైకి వచ్చుచున్న భయంకరమయిన యమృహశిలం గని యొకమాత్రము తొట్టుపాటు నొందక వేగంబున బాణములచే దాని ఖండించెను. ౧౩

అమృహశిల మహోదరుని బాణముచే వేయిపటియలుగా ఖండింపఁ బడి చెల్లాచెదరయిన గడ్డలసమూహము నేలకు వ్రాసినట్లు నేలంబడెను. ౧౪

తాం తు భిన్నాం శిలాం దృష్ట్వా సుగ్రీవగిక్రోధమూర్ఛితః,
సాల ముత్పాట్య చిత్తేప రాక్షసే రణమూర్ధని. ౧౫
శరైశ్చ విదదార్ద్రైః శూరగి పరపురజ్జయః,

స దదర్శ తతగి క్రుద్ధగి పరిఘం పతితం భువి. ౧౬

ఆవిధ్య తు స తం దీప్తం పరిఘం తస్య దర్శయన్,
పరిఘాగ్రేణ వేగేన జఘానాస్య హయో త్లమాన్. ౧౭

తస్మాద్ధతహయాదీర్ష్య సోఽవపుత్య మహారథాత్,
గదాం జగ్రాహ సంక్రద్ధో రాక్షసోఽథ మహోదరః. ౧౮
గదా పరిఘహస్తా తౌ యుధి వీరౌ సమీయతుః,
నర్దంతౌ గోవృషప్రఖ్యా ఘనా వివ సవిద్యుతౌ. ౧౯

తతగి క్రుద్ధో గదాం తస్యే చిత్తేప రజసిచరః,
జ్వలన్తీం భాస్కరాభాసాం సుగ్రీవాయ మహోదరః. ౨౦
గదాం తాం సుమహాఘోరా మాపతన్తీం మహాబలః,
సుగ్రీవో రోషతామ్రాక్ష సృముద్యమ్య మహాహవే. ౨౧
ఆజఘాన గదాం తస్య పరిఘేణ హరిశ్శ్వరః,
పపాత స గదోద్భిన్నః పరిఘ స్తస్య భూతశే. ౨౨

తతో జగ్రాహ తేజస్వీ సుగ్రీవో వసుధాతలాత్,
ఆయసం ముసలం ఘోరం సర్వతో హేమభూషితమ్. ౨౩

సుగ్రీవుడు తాను బ్రహ్మాగించినశిల యట్లు ప్రక్కలగుటం జూచి కుపితుడై రణరంగంబున వృక్షంబొకటి పెల్లగించి మహోదరునిపై వైచెను.

శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టి శూరుండగు నమృహోదరుడు బాణంబున నావృక్షమును గూడ ఛేదించెను.

ఆట్లు వృక్షముగూడ వ్యర్థ మగుటయు సుగ్రీవుండు కుపితుడై పరిఘమొకటి నేలం బడియొందుటం గాంచెను. ౧౨

సుగ్రీవుడు దేదీప్యమానంబగు నాపరిఘంబుగొని తన వాస్తవలఘువంబు మహోదరునకుఁ దెలియఁజూపుచు దాని గిరిగిరంద్రిప్సి దాని శిఖరముచే వేగంబున నతనిగుఱ్ఱంబులం గూల్చెను. ౧౩

అంతఁ బరాక్రమశాలియగు నమృహోదరుండు గుఱ్ఱములు వోయిన యమృహారథమునుండి నేలకుఁజీకి పరమకుపితుడై గద చేతంగొనెను. ౧౪

పరాక్రమశాలులగు నామహోదరుండును సుగ్రీవుండును దేదీప్యమానంబులగు గదయుఁ బరిఘంబును ధరించి యొందుటంజేసి మెఱిపులతోఁ గూడిన మేఘంబుకైవడి నొప్పుచు యుద్ధంబున ఆఘోతులంబోలె నొండొరులం దాఁకిరి. ౧౫

అంత మహోదరుండు కుపితుడై సూర్యునిభంగి జ్వలించుచున్న తన చేతి గదను సుగ్రీవునిపై వైచెను. ౧౬

అమృహాయుద్ధంబున మహాబలశాలియగు వానరేశ్వరుండు సుగ్రీవుండు భయంకరమయిన మహోదరుని గద తనపైకి వచ్చుటంజూచి కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱదనంబు గదురఁ బరిఘంబుగొని దానిచే నాగదంగొట్టెను. ౧౭

గదాపరిఘంబులు రెండును ఒండొంటిం దాఁకి భిన్నములయి నేలం బడినవి. ౧౮

అంతఁ బరాక్రమవంతుండగు సుగ్రీవుండు నేలపైఁ బడియున్న బంగారుకట్టచే నలంకరింపఁబడిన భయంకరమయిన యనుపరోకలి నెత్తుకొనెను. ౧౯

స త ముద్యమ్య చిత్తేప సోఽప్యన్యాయో వ్యాఘ్రీప ద్గదామ్,
భిన్నావన్యోన్య మాసాద్య పేతతు ధ్రణీతలే. ౨౪

తతో భగ్నప్రహరణౌ ముష్టిభ్యాం తౌ సమీయతుః,
తేజోబలసమావిష్టా దీప్తా విస హుతాశనా. ౨౫

జఘ్నుతు స్తా తదాన్యోన్యం నేదతు శ్చ పునఃపునః,
తలై శ్చాన్యోన్య మాహత్య పేతతు ధ్రణీతలే. ౨౬

ఉత్పేతతు స్తత స్తూర్ణం జఘ్నుతుశ్చ పరస్పరమ్,
భుజైశ్చిత్తిపతు ర్వీరా వన్యోన్య మపరాజితౌ. ౨౭

జగ్తు స్తా శ్రమం వీరా బాహుయుధే పఠంతపా,

ఆజహర తదా ఖడ్గ మదూర పరివర్తనమ్. ౨౮

రాక్షస శ్చర్మణా సార్థం మహావేగో మహాదరః,
తథైవచ మహాఖడ్గం చర్మణా పతితం సహ. ౨౯

జగ్రాహ వానరశ్రేష్ఠ స్సుగ్రీవో వేగవత్తరః,
తౌ తు రోషపరితాక్తౌ న్దన్తా వభ్యథావతామ్. ౩౦

ఉద్యతాసీ రణే హృష్టేయుధిష్టా పుభౌ శస్త్రవిశారదౌ,

దక్షిణం మణ్డలం చోభౌ సుతూర్ణం సంపరియతుః. ౩౧

అన్యోన్య మభిసంక్రుద్ధౌ జయే ప్రణిహితౌ పుభౌ,

స తు శూరో మహావేగో వీర్యశ్లాఘీ మహాదరః. ౩౨

మహాచర్మణి తం ఖడ్గం పాతయామాస దుర్మతిః,

ఆ సుగ్రీవుడు ఆ ముసలమునెత్తి మహాదరునిపై నేసెను. మహాదరుండును మఱియొక గదను బ్రయోగించెను. ఆ రెండును ఒండొంటి దాకి భిన్నములయి నేలంబడినవి. ౨౪

అంత ఆయుధములు భగ్నములగుటయు బలపరాక్రమాబుల పెంపున నాసుగ్రీవ మహాదరులు పిడికిటిపోటులతో నొండొరులం దాకి పోరిరి. ౨౫

ఆప్పుడు అమృతహాదర సుగ్రీవులు మాటిమాటికి బొబ్బలుపెట్టుచు ఒండొరులం గొట్టుకొనుచు నఱచేతుల నొండొరులంజఱచి నేలమయంబడిరి.

అంత ఎప్పుడును బరాజయంబు నొందని వీరులగు నమృతహాదర సుగ్రీవులు శిష్టుంబున లేచి యొండొరులం బ్రహరింపుచు నొకరి నొకరు భుజాబుల నెత్తి విసరివైచిరి. ౨౬

పరాక్రమవంతులును శత్రువులం బొరిగొనువారలనగు నమృతహాదర సుగ్రీవులు అట్లు బాహుయోధ్యంబు చేసిచేసి యలసటనొందిరి.

అంత మహావేగుండగు మహాదరుండు సమీపంబున నేలంబడియున్న ఖడ్గంబును బలకయ్య గ్రహించెను. ౨౭

మహాదరునికన్న మఱియు వేగవంతుండగు వానరోత్తముండు సుగ్రీవుండును అట్లు నేలంబడియున్న మహాఖడ్గంబును డాలును గ్రహించెను. ౨౮

ఆయుధవిద్యయందుఁ బండితులగు నమృతహాదర సుగ్రీవులు ఖడ్గములు దాల్చి యాధ్యంబు విషయమయి సంతోషంబు గదుర రోషంబుబొంగ గర్జించుచు నొండొరుల మార్కొనిరి. ౩౦

ఆ మహాదరసుగ్రీవులు ఒండొలవైఁ గోపంబు వహించి యొకరి నొకరు జయించు తమకంబున శిష్టుగతులఁ బ్రదక్షింబుగాను అప్రదక్షిణంబుగాను మండలంబులు విరుగుచు బోరిరి. ౩౧

కూరుండును వేగవంతుండునగు నమృతహాదరుండు పరాక్రమగర్వంబునంజేసి సూక్ష్మబుద్ధికాండు కావున ఖడ్గంబును గుఱిదప్పి సుగ్రీవునిచేతి డాలుమీఁద వేసెను. ౩౨

లగ్న ముత్కర్షతః ఖడ్గం ఖడ్గేన కపికుఙ్కరః. 33

జహృ సశిరస్త్రిణం కుణ్డలోపహితం శిరః,

నికృత్తశిరస స్తస్య పతితస్య మహీతలే. 34

తద్భలం రాక్షసేంద్రిస్య దృష్ట్వా తత్ర న తిష్ఠతే,

హత్వా తం వానరై స్సార్థం ననాద ముదితో హరిః. 35

చుకోధ చ దశగ్రివో బభౌ హృష్ట శ్చ రాఘవః,

విషణ్ణవదనా స్పర్శ్య రాక్షసా దీనచేతసః. 36

మహోదరం తం పినిపాత్య భూమా

మహాగిరేక కీర్ణ మివైకదేశమ్,

సూర్యాత్తజ స్తత్ర రరాజ లక్ష్మ్యో

సూర్య స్వతేజోభి రివాప్రభృష్యః. 37

అథ విజయ మవాప్య వానరేంద్ర

స్సమరముఖే సురసిద్ధయక్షసజ్జైః,

అవనితలగతైశ్చ భూతసజ్జైః

ర్ష రసమాకులితైః స్తుతో మహాత్మా. 38

హ్వా

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేష్టవతితమస్సర్గః. ౯౮.

ఏ కో న శ త త మ స్స ర్గః.

మహోదరే తు నిహతే మహాపార్శ్వో మహాబలః,

సుగ్రీవేణ సమిష్యోభక్రోధా త్సంరక్తలోచనః. ౧

అజ్ఞదస్య చమూం భీమాం ఊభయామాస సాయకైః,

అంత మహోదరుండు పలుకయందుఁ గ్రుచ్చుకొన్న ఖడ్గము లాగు చుండఁగా నింతలో వానరోత్తముండు సుగ్రీవుఁడు బొమ్మిడికముతోఁ గూడి నదియొక గుండలాలంకృతంబుగు నతని తలం దెగవ్రేసెను. 33

అట్లు మహోదరుండు తల దెగి నేలంబడుటను జూచి రావణుని సేవ యచట నిలువక పరుగెత్తెను. 34

మహోదరుని పథించి సుగ్రీవుఁడు సంతోషంబున వానరులతోఁ గూడ సింహనాదంబు గావించెను. రావణుం డదిచూచి కుపితుండయ్యెను. రాముండు ప్రహర్షంబు నొందెను. 35

అంత రాక్షసులందఱు దీచులయి ముఖములు వెలవెలం బోవ దుఃఖితు లయి భయంబునఁ బరుగెత్తిరి. 36

ఆ వానరసేనకుండు సూర్యకుమారుడగు సుగ్రీవుఁడు మహాపర్వతంబు యొక్క కొంతభాగమును బడఁద్రోయునట్లు అమృతహోదరుని నేలంబడ వైచి సూర్యుండు తనలేజన్ముచేఁ బ్రకాశించునట్లు జయలక్ష్మిచే సంతయు నొప్పెను. 37

అంత యుద్ధంబున విజయంబు నొంది వెలుంగుచున్న మహాపరాక్రమ శాలియగు వానరేశ్వరు సుగ్రీవుని, ఆకాశంబునందలి దేవతలును యక్షులును సిద్ధులును భూమియందలి ప్రాణివర్గములును బరమసంతోషంబునం బ్రస్తుతించిరి. 38

ఇది తొంబదియెనిమిదవసర్గము.

తొంబదితొమ్మిదవసర్గము.

సుగ్రీవునిచే మహోదరుండు హతుండగుటజూచి మహాబలం దగు మహాపార్శ్వుండు కోపంబునం గన్నులఁ గెంపు గదుర భయంకరమయిన యంగదుని వైన్యముఁజొచ్చి బాణంబులచే నొప్పించెను. ౧

స వానరాణాం ముఖ్యానా ముత్తమాజ్ఞాని సర్వశః. ౨

పాతయామాస కాయేభ్యః ఫలం వృంతాదివానిలః,
కేషాం చి దిషుభి ర్బాహూన్ స్థానాం శ్చిచ్ఛేద రాక్షసః. 3
వానరాణాం సుసమ్మృద్ధగి పార్శ్వం కేషాం వ్యదారయత్,

తేర్దితా బాణవర్షేణ మహాపార్శ్వేన వానరాః. ౪

విషాదవిముఖా స్సర్వే బహూవు ర్గతచేతసః,
నీరీత్య బల ముద్విగ్న మజ్ఞదో రాక్షసార్దితమ్. ౫
వేగం చక్రే మహాబాహు స్సముద్ర ఇవ పర్వణి,

ఆయసం పరిఘం గృహ్య సూర్యరశ్మి సమప్రభమ్. ౬
సమరే వానరశ్రేష్ఠో మహాపార్శ్వే న్యపాతయత్,

స తు తేన ప్రహరేణ మహాపార్శ్వో విచేతనః. ౭

స సూత స్మృతనా తస్మా ద్విసంజ్ఞగి ప్రాపత ద్భువి,
స ఋక్షరాజ స్తేజస్వీ సీలాజ్ఞానచయోపమః. ౮

నిష్పత్య సుమహావీర్య స్సాన్వ ద్వాహా నైఘసన్నిభాత్,
ప్రగృహ్య గిరిశృంగాభాం క్రుద్ధ స్స విఘ్నలాం శిలామ్. ౯
ఆశ్వాజ్ఞానాన తరసా స్మృతనం చ బభజ్జ తమ్,

మహూర్తా ల్లబ్ధసంజ్ఞస్తు మహాపార్శ్వో మహాబలః. ౧౦
అజ్ఞదం బహుభి ర్బాణై ర్భూయ స్తం ప్రత్యవిధ్యత,

జామ్బవ స్తం త్రిభిర్బాణై ర్జాఘాన స్తనాన్తరే. ౧౧
ఋక్షరాజం గవాక్షం చ జఘాన బహుభి శ్శరైః,

ఆనుహాపార్శ్వండు వాయువు ఫలఃఖులను దొడిమలనుండి వడఁద్రోయు నట్లు మేటివానరవీరులతలలను మేచులనుండి బాణంబులచే బడవైచెను. ౨

ఆహ్వాహార్మ్యండు ఖరమకుపితుడై కొండఱి వానరులయొక్క బాహువులను కొండఱి స్కంధములను కొండఱి దొక్కలను బాణంబులచే ఛేదించెను. 3

ఆవానరులందఱు అట్లు మహాపార్శ్వనిచే బాణవర్షంబుల నొప్పించు బడి యౌర్వశాలక దుఃఖంబునంజేసి యుద్ధనిముఖులయి మూర్ఛితులయిరి. ౪

మహాబాహుండగు నంగదుఁడుతననైనృము విరూపాక్షునివలననొచ్చి భయంబు నొందియుండుటంగని సముద్రము పర్వకాలంబున నుప్పొంగునట్లు మహావేగంబు గావించెను. ౫

వానరోత్తముఁడగు నంగదుఁడు యుద్ధంబున బంగారు కట్టు వేసి యుండుటంజేసి సూర్యకిరణంబులంబోలి వెలుగుచున్న యిసుపగుదియందీసి మహాపార్శ్వనిపయిం బడవైచెను. ౬

దురాత్మండగు నహ్వాహార్మ్యండు ఆదెబ్బకు సారథి సహితంబుగా మూర్ఛితుడై యరదంబునుండి నేలంబడెను. ౭

మహాబలుండును కాటుకరాశివలె నల్లని మేనుగలవాఁడును మహా పరాక్రమకాలియునగు గవాక్షుండును జాంబవంతుండును మేఘంబువలె నల్లగా నున్న తమ భల్లూకనైనృమునుండి వెడలి క్రద్ధులై బర్వతశిఖరసమానంబగు గొప్పశిలం జేసికొని వేగంబున మహాపార్శ్వని గుఱ్ఱంబులను గూల్చి రథంబును నుగ్గుగావించిరి. ౮,౯

మహాబలకాలియగు మహాపార్శ్వండు అంతః గొంతవడికి దెలి వొంది యయ్యంగడునిపైఁ బెక్కుబాణములు ప్రయోగించి మిక్కిలియు నొప్పించెను. ౧౦

ఆనుహాపార్శ్వండు భల్లూకేశ్వరుండగు జాంబవంతుని వక్షంబునందు మూడుబాణంబులను గవాక్షునిఁ బెక్కుబాణంబులను నొప్పించెను. ౧౧

జామ్బవంతం గవాక్షం చ స దృష్ట్వా శరశీడితౌ. ౧౨

జగ్రాహ పరిఘం ఘోర మజ్గదః క్రోధమూర్ఛితః,

తస్యాజ్గదగి ప్రకుపితో రాక్షసస్య తమాయసమ్. ౧౩

దూరస్థితస్య పరిఘం రవిరశ్చ సమప్రభమ్,

ద్వాభ్యాం భుజాభ్యాం సజ్రహ్య భ్రామయిత్వా చ వేగవాన్.

మహాపార్శ్వస్య చిత్తేప వధాధం వాలిన స్సుతః,

స తు ఊప్తో బలవతా పరిఘ స్తస్య రక్షసః. ౧౪

ధనుశ్చ సశరం హస్తా చ్ఛిరస్త్రం చాప్యపాతయత్,

తం సమాసాద్య వేగేన వాలిపుత్రగి ప్రతాపవాన్. ౧౫

తలే నాభ్యహన త్కుద్ధః కర్ణమూలే సకుణ్డలే,

స తు క్రుద్ధో మహావేగో మహాపార్శ్వో మహాద్యుతిః. ౧౬

కరేణై కేన జగ్రాహ సుమహాంతం పరశ్వధమ్,

శం శైలధౌతం విపులం శైలసారమయం దృఢమ్. ౧౭

రాక్షసః పరమక్రుద్ధో వాలిపుత్రే న్యపాతయత్,

తేన వామాంసఫలకే భృశం ప్రత్యవపాదితమ్. ౧౮

అజ్గదో మోక్షయామాస సరోష స్స పరశ్వధమ్,

సవీరో వజ్రసజ్కాశ మజ్గదో ముష్టి మాత్తనః. ౧౯

సంవర్తయత్సుసంక్రుద్ధః పితృతుల్యపరాక్రమః,

అట్లు జాంబవంతుడును గవాక్షుడును బాణములచే నొంబబడుటఁ జూచి యంగదుఁడు పరమకుపితుఁడై భయంకరాకారంబగు పరిఘంబు గ్రహించెను. ౧౨

వేగవంతుడగు వాలికుమారుఁ డంగదుఁడు కోపించి మహాపార్శ్వని పధార్థమయి యతఁడు దూరంబుననున్నాఁడు కావున సూర్య కిరణంబులువలె బొంగారుకట్టతోఁ బ్రకాశించుచున్న యాయువుపగుదియనుబట్టి రెండు చేతుల తోను గిరిగిరం ద్రిప్పి యతనిపైఁ బడవైచెను. ౧౩, ౧౪

బలవంతుడగు నంగదుని బాహువులనుండి వెడలి యమ్మహాపరిఘము మహాపార్శ్వనిచేతి బాణసహితమైన ధనుస్సును అతని శిరస్సున నుండు బొమ్మిడికమునుం బడవైచెను. ౧౫

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు వాలికుమారుడైన యంగదుఁడు వేగంబున మహాపార్శ్వని సమీపంబునకుఁబోయి కుండలాలంకృతంబగు నతని శర్మమూలంబున నఱచేకం జఱచెను. ౧౬

అధికమయిన వేగముగలవాఁడును అధికమయిన కాంతిగలవాఁడునగు నమ్మహాపార్శ్వఁడు కోపించి భయంకరమయిన గండ్రగొడ్డలిని చేతం గొనెను. ౧౭

అట్లు పరమకుపితుఁడై యమ్మహాపార్శ్వఁడు ప్రతిదినమును నూనె పూయించుచుండుటవలన నతి తీక్షణుఁడై స్వచ్ఛందై పర్యవసారమువలె నతి కఠిన మయి దృఢఁడయియున్న యా పరశ్వకమును అంగదునిపై వేసెను. ౧౮

అమ్మహాపార్శ్వఁడు అట్లు అంగదుని యెడనుభుజశిఖరంబుమీఁద నప్పరశ్వకంబుఁ బూని వేగంబున నేరుటయు అంగదుఁడు కుపితుఁడై లాఘవంబున నేట్రు దప్పించుకొనెను. ౧౯

తగ తండ్రియయినవారితో సహనమయిన పరాక్రమంబుగల శూరుఁ డగు నయ్యంగదుఁడు కోపించి వజ్రాయుధమునంటి యతికఠినమయిన సిడికిలి యలవరించెను. ౨౦

రాక్షసస్య స్తనాభ్యాశే మర్తజ్ఞో హృదయం ప్రతి. ౨౧
ఇన్ద్రాశనిమస్పర్శం స ముష్టిం విన్యసాతయత్,

తేన తస్య నిపాతేన రాక్షసస్య మహామృధే. ౨౨
పపాల హృదయం చాశు స పపాత హతో భువి,
తస్మిన్నిపతితే భూమా తలైస్సన్యం సంప్రచుక్షుభే. ౨౩
అభవచ్ఛ మహాన్కోరథ స్సమరే రావణస్య తు,

వానరాణాం చ హృష్టానాం సింహనాద శ్చ పుష్కలః. ౨౪
స్ఫోటయన్నివ శబ్దేన లజ్కాం సాట్టాలగోపురామ్,
మహేంద్రేణేవ దేవానాం నాద స్సమభవన్తహన్.

అభేద్భ్రశత్తు స్త్రిదివాలయానాం
వనోకనాం చైవ మహాప్రణాదమ్,
శ్రుత్వా సరోషం యుధి రాక్షసేంద్రగి
పునశ్చ యుద్ధాభిముఖోఽవతన్తే. ౨౬
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకోనశతతమస్సర్గః. ౯౯.

శ త త మ స్స ర్గః.

మహోదరమహాపార్శ్వ హతౌ దృష్ట్వా తు రాక్షసౌ,
తస్మిం శ్చ నిహతే వీరే విరూపాక్షే మహాబలే. ౧
అవివేశ మహాన్కోరథో రావణం తు మహామృధే,
సూతం సంఛోదయామాస వాక్యం చేద మువాచ హ. ౨

నిహతానా మమాత్యానాం రుద్ధస్య నగరస్య చ,
దుగ్ధ మేకోఽపనేష్యామి హత్వా తౌ రామలక్ష్మణౌ. ౩

అయ్యంగడుడు జీవస్థానంబులు చక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడు కావున
మహాపార్శ్వని వక్షస్థలంబున గుండెకాయకుసరిగా దేవేంద్రుని వజ్ర
యుధముతో నమానమయిన పిడికిటం బొడిచెను. ౨౧

అమహాయుద్ధంబున ఆ అయ్యంగడుని పిడికిటిసోటునకు మహాపార్శ్వఁడు
గుండెకాయ వగిలి ప్రాణాబులు పీడి నేలంకూలెను. ౨౨

అమహాపార్శ్వఁడు నేలం గూలఁగానే యారాక్షసేన యంతయు
భయమునొందెను; అప్పుడు యుద్ధంబున రావణునకు మిక్కిలియుం గోపంబు
గలిగెను. ౨౩

అప్పుడు వానరులు సంతోషులయి శోటమరుజాలతోను మరద్వారంబుల
తోను లంకాపురంబంతయుం బగులునో యన్నట్లు మహాధ్వనిగా సింహనాదంబు
గావించిరి; దేవేంద్రునితోఁగూడ దేవతలును సుతోమంబున మహానాదంబు
గావించిరి. ౨౪, ౨౫

దేవేంద్రశత్రువున రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణుఁడు అట్లు దేవేంద్ర
సహితంబుగా దేవతలును వానరులును సుతోమంబునఁ గావించిన మహాధ్వని
విని శోపించి మరల యుద్ధంబున కభిముఖుడై నిలిచెను. ౨౬

ఇది తొంబదితొమ్మిదవసర్గము.

నూత్నవసర్గము.

రావణుఁడు మహాబలశాలియగు వీరుఁ డవ్వీరూపాక్షుఁడు హతుఁడగు
టయు మహోదరుఁడును మహాసామ్యుఁడును బడుటయుం జూచి యమహా
యుద్ధంబునఁ బరమకుపితుఁడయ్యెను. ౧

ఆరావణుఁడు సారథిని రథముదోలుమనిచెప్పి యీ వచనముం
బలికెను. ౨

ఇదిగో నేను ఇప్పుడు రామలక్ష్మణులను వధించి యిదివఱకు హతు
లయిన మంత్రులకును వానరసేనచే ముట్టడింపఁబడియున్న పట్టణాబురందలి

రామవృక్షం రణే హన్తి నీతాపుష్పఫలప్రదమ్,
 ప్రశాఖా యస్య సుగ్రీవో జామ్బవా న్కుముదో నళః. ౪
 మైత్తశ్చ ద్వివిద శ్చైవ హ్యజిగ్ధో గన్ధమాదనః,
 మానూమాం శ్చ సుషేణ శ్చ సర్వే చ హరియూథపాః. ౫
 స దిశో దశ ఘోషేణ రథస్యాతిరథో మహాన్,
 నాదయన్ ప్రయయా తూర్ణం రాఘవం చాభ్యవర్తత. ౬

పూరితా తేన శబ్దేన సనదీగిరి కాననా,
 సంచచాల మహీ సర్వా సవరాహమృగద్విపా. ౭

తామసం స మహాఘోరం చకారాస్త్రం సుదారుణమ్,
 నిర్దదాహ కపీన్ సర్వాం నై ప్రవేతు స్సమంతశః. ౮

ఉత్పాత రజో ఘోరం తై ర్భగైః సుంప్రథావితైః,
 న ఫి త త్సహితుం శేకు ర్భ్రష్టాణా నిర్జితం స్వయమ్. ౯

తాన్యనీకాన్యనేకాని రావణస్య శరోత్తమైః,
 దృష్ట్వా భగ్నాని శతశో రాఘవగి పర్యవసీతః. ౧౦

తతో రాక్షసశార్దూలో విద్రావ్య హరివాహినీమ్,
 స దదర్శ తతో రామం తిష్ఠన్త మపరాజితమ్. ౧౧
 లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విష్ణునా వాసవం యథా,
 లలిఖన్త మివాకాశ మవప్తభ్య మహాధనుః. ౧౨
 పద్మపత్రవిశాలాక్షం దీగ్భాహు మరిన్దమమ్,

జనులకును దుఃఖనివారణంబు గావించెదను.

3

వివృక్షంబునకు సుగ్రీవుండు జాంబవంతుండు కుముదుండు నకుండు మైందద్వివిదులు అంగదుండు గంధమాదనుండు హనుమంతుండు సుషేణుండు మొదలగు వానరపీఠులందఱు దిన్నకాఖిలగుచున్నారో, అట్టి సీతయను పుష్ప ఫలంబుల నొసంగునట్టి రామవృక్షంబు నిపుడు యుద్ధంబున ఖండించెదను.

పెక్కువిలుకాండ్రతోఁ బోరునట్టి మహాపీఠులలో నుత్తముండగు నారావణుండు రథధ్వనిచే దళదిశలును ధ్వనింప శీఘ్రంబున రామునిమీఁదికిఁ బోయెను.

౬

అమృతాధ్వనిచేఁ బూరితమయి నదులతోను బర్వతంబులతోను అరణ్యంబులతోను వరాహంబులతోను జింకలతోను గజంబులతోనుంగూడిన భూమి యంతయుఁ జలనంబునొందెను.

౭

ఆరావణుండు మహాభయంకరంబును లోకవాళనంబునగు తామసాస్త్రంబు ప్రయోగించుటయు వానరులందఱు ఆయ్యస్త్రవేగంబుచే దగ్గులై పడ నారంభించిరి.

౮

ఆ తామసాస్త్రము సాక్షాద్బ్రష్టదేవుండు నిర్మించినది కావున వానరులు దాని సహింపఁ జాలక భయంబునొంది పరుగెత్తుటయు అందువలన నప్పుడు భయంకరముగాఁ బరాగంబు రేఁగెను.

౯

అట్లు వానరనైన్యంబులు అనేకములు లెక్కలేక రావణునిబాణంబు లచే భంగము నొందుటఁ జూచి రాముండు యుద్ధమునకు నన్నద్ధం దయ్యెను.

౧౦

రావణుం డట్లు వానరనైన్యంబులఁ బూజించోలి యంక ఎప్పుడును బరాజయములేనివాఁడును దమ్ముండు లక్ష్మణునితోఁగూడ నిలుచుండి విష్ణు సహితుండగు దేవేంద్రునిభంగి నొప్పుచున్నవాఁడును ఆత్మ్యన్నతంబగుధువు చేతం బూనినవాఁడుగటచే నాకాశంబు నొరయునట్లు చూపట్టుచున్నవాఁ డును దానురపూజితంబులంబోలె వికాలశుండరంబులగు నయనంబులవాడునుఁ

తతో రామో మహాతేజా సౌమిత్రిసహితో బలీ. ౧౩
వానరాం శ్చ రణే భగ్నా నాపతంతం చ రావణమ్,
సమీక్ష్య రాఘవో హృష్టో మధ్యే జగ్రహ కార్తుకమ్. ౧౪

విష్పారయితు మారేభే తత స్స ధను రుత్తమమ్,
మహావేగం మహానాదం నిర్భిష్ట స్త్రివ మేదిసీమ్. ౧౫
రావణస్య చ బాణౌష్ఠై రామవిష్ఫారితేన చ,
శబ్దేన రాక్షసా స్తే తు వేతుశ్చ శతశ స్తదా. ౧౬

తయో శ్శరపథం ప్రాప్తో రావణో రాజపుత్రయోః,
స (బభౌచ)బభూవ యథా రాహు స్సమీపే శశిసూర్యయోః
త మిచ్ఛన్ప్రథమం యోధుం లక్ష్మణో నిశితై శ్శరైః,
ముమోచ ధనురాయమ్య శరా నగ్ని శిఖోపమాన్. ౧౭

తా న్తు క్షమాత్రా నాకాశే లక్ష్మణేన ధనుష్కాః,
బాణా న్బాణై ర్మహాతేజా రావణగి ప్రత్యవారయత్. ౧౮
ఏకమేకేన బాణేన త్రిభి స్త్రీన్ దశభి ర్దశ,
లక్ష్మణస్య ప్రచిచ్ఛేద దర్శయ న్వాణిలాఘవమ్. ౨౦

అభ్యతిక్రమ్య సౌమిత్రిం రావణ స్సమితింజయః,
ఆసనాద తతో రామం స్థితం శైల మివాచలమ్. ౨౧
స సజ్జ్యే రామ మాసాద్య కోధసంరక్తలోచనః,
వ్యసృజ చ్ఛరవర్షాణి రావణో రాఘవోపరి. ౨౨

మ్రోకాళ్లవఱకు ప్రేలుకాడు దీర్ఘబాహువులు గలవాఁడును శత్రుహంత
యునగు రాముం గాంచెను. ౧౧,౧౩

అంత మహాతేజాండును బలవంతుఁడును లక్ష్మణసహితుండునగు
రాముండు యుద్ధంబున వానరులు భయంబున నోడుటయు రావణుండు
తనయొద్దకు వచ్చుటయుం జూచి రావణునితోఁ బోరఁగలిగెనని సంకుప్తండ్డై
ధనుస్సును నడుమంబట్టెను. ౧౩,౧౪

అంత రాముండు మహావేగంబగు నమృతాధువు శాసినాసించుటయు
అమృతాధుని భూమిని భేదించునట్లు భయంకరంబయి యొప్పెను. ౧౫

అప్పుడు రావణునిబాణప్రయోగంబులవలనను రాముని ధనుర్విష్ఫార
ణంబువలనను ఖుట్టినధునికే వానరులును రాక్షసులును బెక్కండ్రు గుంపులు
గుంపులుగాఁ బడిరి. ౧౬

ఆరావణుండు రామలక్ష్మణులయెదుట నిలిచినప్పుడు అమావాస్య
యందుఁ జంద్రసూర్యుల సమీపంబుననున్న రాహువువలెఁ బ్రకాశించెను ౧౭

లక్ష్మణుండు మొదటఁ దాను రావణునితోఁ గఱకుటయులం బోరఁ
గోరి ధనువు నాకర్షించి యతనిపై ఆగ్నిజ్వాలాసమానంబులగు బాణంబులం
ప్రయోగించెను. ౧౮

లక్ష్మణుండు ప్రయోగించినంత నె యాబాణంబులను మహాపరాక్రమ
శాలియగు రావణుండు ఆకాశంబున నె బాణంబులచే నివారించెను. ౧౯

రావణుండు తనహస్తలాఘవంబుకలిమిఁ జూపుచు లక్ష్మణుని బాణం
బుల ఒకబాణంబు నొకబాణంబునను మూటిసి మూటను బదింటినిబదింటను
ఇట్లెన్ని బాణంబుల కన్ని బాణంబులేసి ఖండించెను. ౨౦

అంత శత్రుసమాహంబుల జయించునట్టి రావణుండు లక్ష్మణునిక్ర
మించి పర్వతంబువలె నిశ్చలుండై నిలుచున్న రామునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౨౧

రావణుఁ డట్లు రామునిసమీపంబునొంది కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱి
దనంబుగదుర రామునిమీఁద బాణవర్షంబులు గురిసెను.

శరథారా స్తతో రామో రావణస్య ధనుశ్చ్యుతాః,
దృష్ట్వైవాపతత శ్రీఘ్రిం భల్లాన్ జగ్రాహ సత్వరమ్. ౨౩

తాన్ శరౌఘం స్తతో భత్తై స్తీక్షై శ్చిచ్ఛేద రాఘవః,
దీప్యమానా వృహఘోరా న్ముగ్ధా నాశీవిషా నివ. ౨౪

రాఘవో రావణం తూర్ణం రావణో రాఘవం తదా,
అనోన్యన్యం వివిధై స్తీక్షై శ్చరై రభివర్షతుః. ౨౫

చేరతు శ్చ చిరం చిత్రం మణ్డలం సవ్యదక్షిణమ్,
బాణవేగా త్సముత్త్రిప్తా వనోన్యన్య మపరాజితౌ. ౨౬

తయో యౌభతాని విత్రేసు ద్యుగపత్సంప్రయుధ్యతోః,
రౌద్రయో సాన్యకముచో ర్యమాన్తకనికాశయోః. ౨౭

సంతతం వివిధై ర్బాణై ర్భూవ గగనం తదా,
ఘనై రివాతపాపాయే విద్యున్తాలా సమాకులైః.
గవాక్షిత మివాకాశం బభూవ శరవృష్టిభిః, ౨౮

మహావేగై స్సుతీక్ష్ణైర్గర్భధ్రసత్తై స్సువాజితైః.
శరాన్ధకారం తౌ భీమం చక్రతు స్సమరం తదా,
గతేఽస్తం తపనే చాపి మహామేఘావివోజితౌ. ౩౦

బభూవ తుములం యుద్ధ మనోన్యన్యవధకాజ్ఞితౌ,

అంత రావణునిచే బ్రయోగింపఁబడి జలధారలవలె నిరంతరంబుగా
వేగంబున వచ్చుచున్న బాణంబులంజూచి రాముఁడు క్రీస్తుంబున నమ్ముల
పొదినుండి కత్తివాతి బాణంబులం దీసెను. ౨౩

అంత రాముఁడు దేదీప్యమానంబులయి కుశితంబులగు నర్జునులవగిది
మహాభయంకరంబులయిన యా బాణంబులను తీక్షణంబులగు భల్లంబులచే
ఖండించెను. ౨౪

అప్పుడు రాముఁడు రావణునిమీఁదను రావణుఁడు రామునిమీఁదను
ఇట్టిర్వురు ఒకరిమీఁద నొకరు నానావిధములగు కఠినుత్తుములను వేగంబున
వర్షించిరి. ౨౫

ఆప్రతిహతులగు నారామరావణులు ఒకరిబాణంబుల నొకరు నిరారిం
చుచు బహుకాలమువఱకు చిత్రముగా నవ్యాపనవ్యమండలంబులు దిరుగుచుఁ
బోరిరి. ౨౬

అట్లు రామరావణులు ప్రలయకాలమునందుఁ బ్రజలం బొరిగినను
యములుంబోలె భయంకరాకారులయి బాణంబులు ప్రయోగింపుచుఁ బోరు
చుండుటంజూచి నను న్నభూతంబులును భయంబు నొందినవి. ౨౭

వర్షాకాలంబున మెఱపులతోఁ గూడిన మేఘంబులు నిండునట్లు ఆకా
శంబున నపుడు నానావిధబాణంబులు నిండియుండినవి. ౨౮

ఆకాశంబున బాణంబులు నిండి నడుమ నడుమ నవకాశములుండు
టచేఁ గిటికీలు నిర్మించినట్లుండెను. ౨౯

సూర్యుఁ డస్తమించిన పినుక గొప్పమేఘంబులు ధారలుగా వర్షించి
మఱియుఁ జీకటిగాఁ జేయునట్లు అప్పుడా రామరావణులు మహావేగంబులును
మిక్కిలియుఁ దీక్షణంబులును మంచి గద్దలఱ్ఱకలు గట్టినవియునగు బాణం
బులు దట్టముగాఁ బ్రయోగించి యుద్ధంబంతయు గాఢాంధకారము గలిగి
భయంకరమగునట్లు గావించిరి. ౩౦

అపుడు రావణుఁడును రాముఁడును ఒకరినొకరు వధింపఁగోరి

అనాసాద్య మచిన్త్యం చ వృత్తవాసవయో రివ. 3౧

ఉభౌ హి పరమేష్వాసా వృభౌ శస్త్రవిశారదౌ,
ఉభావస్త్రవిదాం ముఖ్యా వృభౌ యుద్ధే విచేరతుః. 3౨

ఉభౌ హి యేన వ్రజత స్తేన తేన శరోర్తయః,
ఉర్తయో వాయునా విధ్వా జగ్తు స్సాగరయో రివ. 3౩

తత స్ససంక్తహస్తస్తు రావణో లోకరావణః,
నారాచమాలాం రామస్య లలాటే ప్రత్యముఖ్యత.
రౌద్రచాపప్రయుక్తాం తాం నీలోత్పలదళప్రభామ్,
శిరసా ధారయ న్రామో న వ్యథాం ప్రత్యపద్యత. 3౪

అథ మన్త్రా నభిజప న్రౌద్ర మస్త్ర ముదీరయన్,
శరా న్మూయ స్సమాదాయ రామగిక్రోధసమన్వితః. 3౬

ముమోచ చ మహాతేజా శ్చాప మాయుష్య వీర్యవాన్,
తే మహామేఘసంజ్ఞాశే కవచే పతితా శ్శరాః. 3౭

అవధ్యే రాక్షసేష్టస్య న వ్యథాం జనయం స్తదా,
పునరేవాథ తం రామో రథస్థం రాక్షసాధిపమ్.
లలాటే పరమాన్త్రేణ సర్వాస్త్రకుశలో రణే, 3౮

తే భిత్త్వా బాణరూపాణి పృష్ఠశీగ్రా ఇవోరగాః.
శ్వసంతో వివిశు ర్భూమిం రావణప్రతికూలితాః, 3౯

నిహత్య రాఘవస్యాస్త్రం రావణగిక్రోధమూర్ఛితః. ౪౦

వృత్తుడును ఇంద్రుడునుబోలె భయంకరంబుగాఁ బోరిరి. ఆయుధ్యంబు ఎవ్వరికిని సమీపింప నలవిగానిదియు నచీంత్యంబు నయ్యె. 30

ఆరామ రావణులు ఇద్దఱును గొప్ప విలుకాండు. ఇద్దఱును నమస్తా యథములందును సమర్థులు. ఇద్దఱును దివ్యాస్త్రములు దెలిసినవారిలో నుత్తములు కావున ఇద్దఱును యుద్ధంబున సమానముగా విహరించిరి. 31

రామరావణు లిద్దఱును యేమండలగతులం దిరుగ్గుదురో ఆయావై పున నుండి సమద్రంబుల వాయువేగంబుచేఁ దరంగంబులు లేచునట్లు బాణవరం పరలు వెడలుచుండినవి. 32

అంత లోకంబుల నేడ్పించునట్టి రావణుండు బాణప్రయోగంబునందు లాఘవంబున రాముని లలాటమునందు బాణపక్షిని జొప్పించెను. 33

రాముండు రావణునిచే భయంకరమయి మహాధనుస్సునం బ్రయోగింపఁబడిన నల్లగలువల కేకులం బోలియున్న యాబాణంబులు తనశరస్సున నాటియున్నను ఎంతమాత్రము వ్యథనొందఁడయ్యెను. 34

అంత మహాలేఖుండును మహావరాక్రమకాలియునగు రాముండు కుపితుడై రాద్రాస్త్రమంత్రంబుల జపింపుచుఁ బెక్కుబాణంబులందీసి ధనువు నాకర్షించి రావణునిపయిం బ్రయోగించెను. 35

ఆబాణంబులు మహామేఘసమానంబగు రావణుని యభేద్యకవచముం దాఁకి యతని కెంతమాత్రము బాధ కలిగింపవయ్యె. 36

అంత యుద్ధంబున సమస్తాస్త్రంబులందును బండితుండగు రాముండు మరల రథగతుండగు రావణుని లలాటంబు నుద్దేశించి యుత్తమాస్త్రంబుచే నభిమంత్రించి బాణంబులం బ్రయోగించెను. 37

ఆబాణములు రావణునిచే నివారింపఁబడినవై రావణ ప్రయుక్తంబులగు బాణంబుల భేదించి కుపితంబులయి యూర్వులు పుచ్చుచున్న యయిదు తలల పాములభంగి భూమిం జొచ్చినవి. 38

రావణుండు రాముండు ప్రయోగించిన యస్త్రంబు నివారించి కుపి

ఆసురం సుమహాఘోర మస్త్రం ప్రామశ్చకార హ,
 సింహవ్యాఘ్రముఖాం శ్చాన్యన్య స్కంభకాకముఖా నపి. ౮౧
 గృధ్రశ్యేనముఖాం శ్చాపి సృగాలవదనాం స్తథా,
 ఈహామృగముఖాం శ్చాన్యన్యన్వ్యాదితాస్యా స్థయానకాన్.
 షణ్మూసాన్య నేలిహానాంశ్చ ససర్జ నిశితాన్ శరాన్,

శరా స్థరముఖాం శ్చాన్యన్యన్వరాహముఖసంస్థితాన్. ౮౩
 శ్వానకుక్కుటవక్త్రాం శ్చ మకరాశీవిషాననాన్,
 వతానన్యాంశ్చ మాయావీ ససర్జ నిశితాన్ శరాన్. ౮౪
 రామం ప్రతి మహాతేజాగ క్రుద్ధ స్సర్ప ఇవ శ్వసత్,

ఆసురేణ సమావిష్ట సోఽస్త్రేణ రఘునందనః. ౮౫
 ససర్జాస్త్రం మహోత్సాహగ పావకం పావకోపమః,

అగ్నిదీప్తముఖాన్బాణాం స్తథా సూర్యముఖా నపి. ౮౬
 చంద్రార్ధచంద్రవక్త్రాంశ్చ ధూమకేతుముఖా నపి,
 గ్రహనక్షత్రవక్త్రాంశ్చ మహోల్కా ముఖసంస్థితాన్. ౮౭
 విద్యుజ్జిహ్వాపమాంశ్చాన్యన్యన్ ససర్జ నిశితాన్ శరాన్,

తే రావణశరా ఘోరా రాఘవాస్త్ర సమాహతాః. ౮౮
 విలయం జగ్గు రాకాశే జగ్గుశ్చైవ సహస్రశః,

తదస్త్రం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాక్లిప్తకర్షణా. ౮౯

తుండై మహాభయంకరమయిన యాసురాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౪౦

అయ్యాసురాస్త్రంబు ప్రయోగించుటయు అందు సింహముఖాబులును వ్యాసు ముఖంబులును గంకాస్యబులును కాకవక్త్రంబులును గృధ్రశ్శేన వదనంబులును నక్కముఖంబు గలవియు తోడేళ్ళ మొగంబు గలవియు నోరు దెఱచుకొని భయంకరంబులయిన యందుకలల యుగ్రస్వంబుల యాకారము గలవియునగు ననేకంబులు తీక్షణబాణంబులు వెడలినవి. ౪౧, ౪౨

మహాపరాక్రమశాలియు మాంసావియనగు వారావణుండు కృద్ధుండై సర్పంబు వలె నూగ్గులు నిగుడించుచు అయ్యాసురాస్త్ర ప్రభావంబుచందేసి గార్దభముఖంబులును వరాహవదనంబులును శువకవక్త్రంబులును గుక్కుట ముఖంబులును మకరాస్యంబులును సాధారణసర్పముల మోములు గలవియు నగు బాణంబులను మఱియు నితరములయిన వెక్కుకఱకుటమ్ములను రాముని పయిం బ్రయోగించెను. ౪౩, ౪౪

అట్లయ్యాసురాస్త్రంబు మార్కొనుటయు అధికమయిన యుత్సాహము గలవాడును అగ్నితుల్యుండునగు రాముండు వెనుదీయక ఆగ్నేయాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౪౫

అయ్యాగ్నేయాస్త్రప్రభావంబున అగ్నిముఖంబులును సూర్యవదనం బులును చంద్రనియొక్కయు నర్ధచంద్రనియొక్కయు ముఖంబుగలవియు ధూమకేతువక్త్రంబులును గ్రహంబులయొక్కయు నక్షత్రంబులయొక్కయు ముఖములు గలవియు కొఱవికట్టెల మొగంబు గలవియు మెఱపులతో నమానంబులునగు బాణంబులును మఱియు నితరంబులగు తీక్షణబాణంబులును వెడలినవి. ౪౬, ౪౭

భయంకరంబులగు రావణ ప్రముక్తంబులయిన యయ్యాసురాస్త్ర బాణంబులు రాముని యాగ్నేయాస్త్రంబుఁ దాకి యాకాశంబుననే పేయిపఱి యలుగా భగ్నంబులయినవి. ౪౮

అపుడు ఎంతమాత్రము శ్రమమునొందక యెట్టి దుష్కరకార్యము

హృష్టా నేదు స్తత స్సర్వే కపయగి కామరూపిణః,
సుగ్రీవప్రముఖా వీరాగి పరివార్య తు రాఘవమ్.

౫౮

తత స్తదస్త్రం వినిహత్య రాఘవగి
ప్రసహ్య త ద్రావణ బాహునిస్సృతమ్,
ముదాన్వితో దాశరథి ర్మహాహవే
వినేదు రుచ్చైర్ద్వదితాగి కపీశ్వరాః.

౫౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - శతతమస్సర్గః. ౧౦౦.

ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః.

తస్మిన్పరిహతేస్త్రే తు రావణో రాక్షసాధిపః,
కోధం చ ద్విగుణం చక్రే కోధా చ్ఛాస్త్ర మనంతరమ్.

౧

మయేన విహితం రౌద్ర మన్య దస్త్రం మహాద్యుతిః,
ఉత్సృష్టుం రావణో ఘోరం రాఘవాయ ప్రచక్రమే.

౨

తత శ్శూలాని నిశ్చేరు ర్గదాశ్చ ముసలాని చ,
కార్దుకా ద్దీప్యమానాని వజ్రసారాణి సర్వశః.

౩

ముగ్ధరాగి కూటపాశా శ్చ దీప్తాశ్చాశనయ స్తథా,
నిషేతు ర్వివిధా స్త్రీష్ణాగి వాతా ఇవ యుగక్షయే.

౪

తదస్త్రం రాఘవ శ్రీమా సుతతమాస్త్రవిదాం వరః,
జఘాన పరమాస్త్రేణ గాఢర్వేణ మహాద్యుతిః.

౫

తస్మిన్పరిహతేస్త్రే తు రాఘవేణ మహాత్మనా,
రావణః కోధితామ్రాక్ష సౌర మస్త్ర ముదైరయత్.
తత శ్చక్రాణి నిషేతు ర్భాస్వరాణి మహాన్తి చ,

౬

నేని గావించునట్టి రాముండు అయ్యసురాస్త్రంబు నివారించుటంజూచి కామ
రూపులగు సుగ్రీవాది వానరవీరు లందఱు సంతోషంబున రాముం బరివేష్టించి
నాదంబు గావించిరి. ౪౯, ౧౦

అమృతహోద్యంబున రాముండు రావణునిచే బ్రయంకరబగు నయ్య
సురాస్త్రంబు ప్రతిహతము గావించి సంతోషంబు నొందెను. వానరోత్తము
లును బరమసంతుష్టులయి యుచ్చైర్నాదంబునఁ గోలాహలంబు గావించిరి.

ఇది నూజున సర్గము.

— — —
నూటయొకటవసర్గము.

రక్కసుల జేడయిన రావణుండు అయ్యస్త్రంబు ప్రతిహతం బగుటం
జూచి యిరుమడిగాఁ గోపంబునొంది మరల మఱియొక యస్త్రంబుఁ
బ్రయోగించెను. ౧

అహః లేజాండగు దశకంఠుండు మయండు సంపాదించిన మఱియొక
భయంకరమయిన రాద్రాస్త్రంబును రామునిమీఁదఁ బ్రయోగించెను. ౨

అంత దేదీప్యమానంబులును వజ్రాయుధమునకుంబోలె సారంబుగలవి
యైనగు శూలంబులును గదలును ముసలంబులును ధనువునుండి వెడలినవి. ౩

ప్రలయకాలంబున మహావాయువులు వెడలునట్లు నానావిధంబులును
దీక్షింబులునగు గుదియలును కపటపాశంబులను వజ్రంబులును భయంకరం
బుగా మహావేగంబున వెడలినవి. ౪

క్రీమంతుండును మహాలేజుండును దివ్యాస్త్రంబులు నేర్పినవారిలో
నుత్తమండునగు రాముండు గాంధర్వాస్త్రముచే నారాద్రాస్త్రమును బ్రతి
హతము గావించెను. ౫

మహాశుభ్రావుండగు రాముండు ఆరాద్రాస్త్రంబును నివారించినంత రావ
ణుండు కపితుండై కన్నులం గెంపుదోప సౌరాస్త్రంబునఁ బ్రయోగించెను.

అంత భయంకరమయిన వరాక్రమముగలవాడును బుద్ధిమంతుండుఁ

కార్తకా ద్భీమవేగస్య దశగ్రీవస్య ధీమతః.

౭

తై రాసీ ద్దగనం దీప్తం సంపతద్భి రిత స్తతః,
పతద్భి శ్చ దిశో దీప్తా శ్చవ్రసూర్యగ్రహై రివ.

౮

తాని చిచ్ఛేద బాణౌఘై శ్చక్రాణి స తు రాఘవః,
ఆయుధాని విచిత్రాణి రావణస్య చమూముఖే.

౯

తదస్త్రం తు హతం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసాధిపః,
వివ్యాధ దశభి రాబ్ధైః రామం సర్వేషు మర్తసు.

౧౦

స విద్ధో దశభి రాబ్ధై ర్షహాకార్తుకనిస్సృతైః,
రావణేన మహాతేజా న ప్రాకమ్పిత రాఘవః.

౧౧

తతో వివ్యాధ గాత్రేషు సర్వేషు సమిలింజయః,
రాఘవస్తు సుసంక్రుద్ధో రావణం బహుభి శ్శరైః.

౧౨

ఏతస్మి న్నస్తరే క్రుద్ధో రాఘవస్యానుజో బలీ,
లక్ష్మణ స్సాయకాన్ సప్త జగ్రహ పరవీరహః.

౧౩

తై స్సాయకై ర్షహావేగై రావణస్య మహాద్యుతిః,
ధ్వజం మనుష్యశీర్షం తు తస్య చిచ్ఛేద నైకథా.

౧౪

సారథేశ్చాపి బాణేన శిరో జ్వలితకుణ్డలమ్,
జహర లక్ష్మణ శ్రీమా నై ర్మృతస్య మహాబలః.

౧౫

శుగు రావణుని మహాధనుస్సుచుండి దేదీప్యమానంబు లగు గొప్ప గొప్ప
చక్రాయుధములు వెడలినది. 2

ఆ దేదీప్యమానములగు చక్రంబులచే అంతరిక్షాముచుండి పడుచున్న
చంద్రసూర్యులచేతను గ్రహంబులచేతను బోలె ఆకాశంబులను దిశలును
బ్రకాశించినవి. ౩

రాముఁడు సేనాముఖులగు రావణప్రయుక్తంబులగు నాచక్రంబు
లను మఱియుః జిత్రంబులగు నితరాయుధంబులను బాణసమూహంబుల
ఖండించెను. 4

రక్కసులకుఁ బ్రభువయిన రావణుఁడు ఆ సౌరాస్త్రంబుగూడఁ బ్రతి
హతమగుటంజూచి, రాముని సమస్తమర్తస్థానములయందును బదిభాణములు
చొప్పించి నొప్పించెను. ౧౦

రావణుని మహాధనుస్సుచుండి వేయఁబడిన యాపదిభాణంబులచే
నొప్పించఁబడినను రాముఁడు మహాప్రభావుఁడగుటంజేసి యెంతమాత్రము
చలనము నొందఁడయ్యెను. ౧౧

అంత శత్రుసమూహంబుల జయించునట్టి రాముఁడు పరమశక్తిఁడై
రావణుని సమస్తావయవంబులందును పెక్కు భాణంబులం బొప్పించి
నొప్పించెను. ౧౨

అట్లు రావణునిఁ బ్రహరించి రాముండు కొంత విశ్రమించియుండు
ఁతఁడో రామునితమ్మాదులు శత్రువీరుల పధించువాఁడులు బలవంతుండునగు
లక్ష్మణుఁడు విడుబాణంబులం దీనెను. ౧౩

మహాలేఖండగు లక్ష్మణుండు మహావేగంబులయిన యాభాణంబులచే
మనుష్యుని తలవ్రాసియున్న రావణుని ధ్వజులును బెక్కు తునియులుగా
ఖండించెను. ౧౪

కాంతిమంతుండును మహాబలశాలియునగు లక్ష్మణుం డంతనొక్క భాణం
బున రావణుని సారథియొక్క కుండలంబుకృతంబగు శిరంబుఁ జగవ్రేసెను.

తస్య బాణైశ్చ చిచ్ఛేద ధను ర్గజకరోపమమ్,
 లక్ష్మణో రాక్షసేన్ద్రస్య షణ్ముఖి ర్నిశితై శ్శరైః. ౧౬
 నీలమేఘనిభాం శ్చాస్య సదశ్వా న్పుర్యతోపమాన్,
 జఘానాప్లుత్య గదయా రావణస్య విభీషణః. ౧౭

హతా(శ్వాత్)శ్వో వేగవా న్వేగా దవప్లుత్య మహారథాత్,
 శోభ మాహరయ త్త్రివ్రం భ్రాతరం ప్రతిరావణః. ౧౮

తత శ్శక్తిం మహాశక్తి ర్ద్రిష్టాం దీప్తాశనీ మివ,
 విభీషణాయ చిత్తేప రాక్షసేన్ద్రగి ప్రతాపవాన్. ౧౯
 అప్రాప్తా మేవ తాం బాణై స్త్రిభి శ్చిచ్ఛేద లక్ష్మణః,
 అథోదతిష్ఠ త్సన్నాదో వానరాణాం తదా రణే. ౨౦

సా పపాత త్రిధా చ్చిన్నా శక్తిగ కాశ్చానమాలినీ,
 సవిస్ఫులిక్లా జ్వలితా మహోల్లేవ దివ శ్చ్యుతా. ౨౧

తత స్సంభావితతరాం కాలేనాపి దురాసదామ్,
 జగ్రాహ విపులాం శక్తిం దీప్యమానాం స్వతేజసా. ౨౨

సా వేగితా బలవతా రావణేన దురాసదా,
 జజ్వాల సుమహాఘోరా శక్రాశనిసమప్రభా. ౨౩

ఏతస్మి న్నన్తరే వీరో లక్ష్మణ స్తం విభీషణమ్,
 ప్రాణసంశయ మాపన్నం తూర్ణ మభ్యవపద్యత. ౨౪
 తం విమోక్షయితుం వీరశ్చాప మాయమ్య లక్ష్మణః,

లక్షణుండు అయిదు తీక్షణబాణములచే రాక్షససాధుండగు దశకంఠుని యొక్క నినంగుతుండమువంటి మహాధనుస్సును దునియలు గావించెను. ౧౬

అంత లక్షణుండు దూరకుండుటయు విభీషణుండు మార్కొని నీలమేఘ సమానంబులును పర్వతాకారంబులునగు రావణుని యుత్తమాశ్వంబులను గదచే వధించెను. ౧౭

మహావేగుండగు రావణుండు గుఱ్ఱములు మాతంబు లగుటయు వేగంబున రథమునుండి నేలకు లంఘించి తమ్ముడగు విభీషణునివై మహాక్రోధంబు వహించెను. ౧౮

అంత మహాబలుండును మహాలేజుండునగు రావణుండు దేదీప్యమానంబయి వజ్రాయుధమువలె వెలుంగుచున్న శక్తిని విభీషణునివై బడవైచెను. ౧౯

లక్షణుండు ఆ శక్తి విభీషణునిమీదికి రాకమున్నే దానిమూడు బాణంబుల ఛేదించెను. అంత నప్పడు యుద్ధంబున రాక్షసులు హాహాకారంబుల మహాధ్వని గావించిరి. ౨౦

కాంచనమాలాలంకృతంబగు నాశక్తి మూడు తునియలుగా ఛేదించు బడినదై మిణంగులులు చెవర జ్వలింపుచు నాకాశంబునుండి పెద్దకొఱవి వడునట్లు నేలంబడెను. ౨౧

అంత నారావణుండు పూర్వశక్తికన్ను మఱియుఁ బూజ్యమానంబును యమునికే గూడ సమీపింప నలవిగానిదియు నిజలేజంబున వెలుంగు చున్నదియునగు మహాశక్తిని గ్రహించెను. ౨౨

ఎట్టివారికిని దేహిచూడ నలవిగానిదియు దేవేంద్రుని వజ్రాయుధముతో సమానంబునగు నమృతాశక్తిని బలవంతుండగు రావణుండు గిరిగిరం ద్రిప్పటయు నదిజ్వలింపుచు మహాధయంకరంబై చూపట్టెను. ౨౩

ఇంతలో వీరుండగు లక్షణుండు విభీషణుం డిట్లు ప్రాణసందేహము నొందుటం గని కీఘ్రింబునం బోయి యతని కడ్డము నిలచెను. ౨౪

పరాక్రమవంతుండగు లక్షణుండు విభీషణుని తప్పించుటకై ధనుస్సు

రావణం శ క్తిహ సం వె శరవరై రవాకిరత్. ౨౫

కీర్యమాణ శ్శరౌఘేణ విస్ఫుట్టేన మహాత్తనా,
న ప్రహర్తుం మన శ్చక్రే విముఖకృతవిక్రమః. ౨౬

మోక్షితం భ్రాతరం దృష్ట్వా లక్ష్మణేన స రావణః,
లక్ష్మణాభిముఖ స్తిష్ఠ నిదం నచన మబ్రవీత్. ౨౭
మోక్షిత స్తే బలశ్లాఘి! న్యస్తాదేవం విభీషణః,
విముచ్య రాక్షసం శక్తి స్త్వ యాయం వినిపాత్యతే. ౨౮
ఏషా తే హృదయం భిత్త్వా శక్తి ర్లోహితలక్షణా,
మద్బాహుపరిఘోత్సృష్టా ప్రాణా నాదాయ యాస్యతి ౨౯

ఇత్యేన ముక్త్వా తాం శక్తి మప్తఘ్ణాం మహాస్వనామ్,
మయేన మాయావిహితా మమోఘాం శత్రుఘాతినీమ్. ౩౦
లక్ష్మణాయ సముద్దిశ్య జ్వలన్తీ మివ తేజసా,
రావణగి పరమక్రుద్ధ శ్చిక్షేప చ నచాద చ. ౩౧

సాక్షిస్తా భీమవేగేన శక్రాశనిసమస్వనా,
శక్తి రభ్యపత ద్వేగా ల్లక్ష్మణం రణమూర్ధని. ౩౨

తా మనువ్యాహర చ్చక్తి మాపతన్తిం సరాఘవః,
స్వస్త్వస్తు లక్ష్మణాయేతి మోఘా భవ హతోద్యమా. ౩౩

రావణేన రణే శక్తిః క్రుద్ధేనాశీవిషోపమా,
ముక్తా శూరస్య భీతస్య లక్ష్మణస్య మమజ్ఞ సా. ౩౪

నాకర్పించి శక్తిచేతం బూని యున్న రావణునిపై బాణవర్షంబులు గురిసెను.

మహాబలండుగు లత్తజుండు రావణునిపై బాణవర్షంబులు గురియుట వలన రావణురకు విభీషణునిదెనఁ జేయిమాడించుట కవకాశము లేకపోవుట చేత విభీషణునిఁ బ్రహరింపఁ జాలఁడయ్యె. ౨౬

ఆ రావణుండు తనతమ్ముని విభీషణుని లత్తజుండు దప్పించుటకు జూచి లత్తజున కభిముఖుండై నిలుచుండి యామాటం బలికెను. ౨౭

బలగర్వితుండవగు లత్తజుడా ! ఇట్లు నీవు విభీషణుని దప్పించితిని కావున నీక విభీషణుని విడిచి యాశక్తిని నీమీఁదనె పడవైచెదను. ౨౮

ఈ మహాశక్తి యిరుపగుదియవంటి నా బాహువుచే వేయఁబడినదై నీహృదయంబు భేదించి నెత్తురుచేఁ దడుపఁబడినదై నీప్రాణంబులు గొని పోగలదు. అని రావణుండు లత్తజునితోఁ జెప్పెను. ౨౯

ఇవిధంబునం బలికి రావణుండు పరమకుపితుండై ఎనిమిదిఘంటలతో మహాధ్వనిగలుగునట్లు మ్రోగుచున్నదియు మయునిచే మాయాబలంబున నిర్మిం పఁబడినదియు విశత్రువుపై నెవ్వడు ప్రయోగించినను ఎంతమాత్రము వ్యర్థము గాక శత్రువధంబు సేయునదియు నిజతేజంబునం బ్రజ్వలించుచున్నదియు నగు నమృతహాశక్తిని లత్తజునిపైఁ బ్రయోగించి సింహనాదము గావించెను. ౩౦

అట్లు యుద్ధంబున భయంకరమయిన పరాక్రమంబుగల యా రావణుండు శక్తిని ప్రయోగించుటయు నది చేపేంద్రుని వజ్రాయుధముంబోలే మహాధ్వనితో వేగంబున లత్తజునిమీఁది కడలెను. ౩౧

రాముండు అదిచూచి “లత్తజునకు మంగళంబగుఁగాక” యని మంగళానుకాశనంబు గావించి యా శక్తి నుద్దేశించి “లత్తజువధరూపమయిన నీయుద్ధోగంబు విఫలమయి నీవు వ్యర్థమవగుదువుగాక” యని పలికెను. ౩౨

సర్వసమానంబగు నాశక్తి యుద్ధంబున నట్లు కుపితుండగు రావణునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడినదై యెంతమాత్రము భయంబునొందక నిశ్చలంఁడై నిలుచున్న లత్తజుని పక్షమును కీఘ్రంబునఁ జొచ్చెను. ౩౪

స్యపతత్సా మహావేగా లక్షణస్య మహారసి,
జిహ్వో వోరగ రాజస్య దీప్యమానా మహాద్యుతిః. 3౫

తతో రావణవేగేన సుదూర మవగాఢయా,
శక్త్యా నిర్భిన్నహృదయగ పపాత భువి లక్షణః. 3౬
తదవస్థం సమీపస్థో లక్షణం ప్రేక్ష్య రాఘవః,
భ్రాతృస్నేహ స్తహతేజా విషణ్ణహృదయోఽభవత్. 3౭

స ముహూర్త మనుభ్యాయ బాష్పవ్యాకులలోచనః,
బభూవ సంరబ్ధతరో యుగాంతృశవ పాపకః. 3౮

న విషాదస్య కాలోఽయ మితి సంచిన్త్య రాఘవః,
చక్రే సుతుములం యుద్ధం రావణస్య వధే ధృతః. 3౯
సర్వయత్నేన మహతా లక్షణం సన్నిరీక్ష్య చ,
స దదర్శ తతో రామ శ్శక్త్యా భిన్నం మహాహవే. ౪౦
లక్షణం రుధిరాదిగ్ధం సపన్నగ మి వాచలమ్,
తామపి ప్రహితాం శక్తిం రావణేన బలీయసా. ౪౧
యత్నత స్తే హరిశ్రేష్ఠాః నశేకు రవమరితుమ్,
అర్దితా శ్చైవ బాణోఽమైః క్షిప్రహస్తేన రక్షసా. ౪౨

సౌమిత్రం సా వినిర్భిన్న ప్రవిష్టా ధరణీతలమ్,
తాం కరాభ్యాం పరామృశ్య రామశ్శక్తిం భయావహామ్. ౪౩
బభృజ్ఞ సమరే క్రుద్ధో బలవాన్విచక్ర చ,
తస్య నిష్కుర్వత శ్శక్తిం రావణేన బలీయసా. ౪౪

మహావేగంబున మహాకాంతితో వెలుగుచున్నదియనగు నాశక్తి
సర్వరాజయిన యాదిశేషుని నాలుకవలె భయంకరాకారంబయి వికాలంబగు
లక్ష్మణుని వక్షంబునం జొచ్చెను. 34

అంతలక్ష్మణుండు రావణుని బాహువేగంబున నాశక్తి బహుదూరము
నాటి వక్షంబు భేదించుటయు నేలంబడెను. 35

అప్పుడు సమీపంబున నున్న మహాలేఖుండగు రాముండు లక్ష్మణుం
డట్టి యవస్థనొందుటఁ జూచి తమ్ముని యందలి స్నేహంబున దుఃఖితుం
డయ్యెను. 36

రాముండు కన్నులఁ గన్నీళ్లుగాఱఁ గొంతసేపు విమియఁ టోచక
చింతనొంది యంతఁ బ్రలయకాలాలంబుకై వడి మహావేగంబు వహిం
చెను. 37

రాముండు “దుఃఖమున కిది సమయము గా”దని యాలోచించి రావ
ణుని వధింప నిశ్చయించి లక్ష్మణుని సర్వప్రయత్నములఁ గనిపెట్టి చూచుచు
రావణునితో మహాయుద్ధము గావించెను. 38

అంత శక్తిచే భిన్నుండై నెత్తుటఁదోఁగుచు సర్వంబుతోఁ గూడిన
సర్వతంబువలెఁ జూడనగుచున్న లక్ష్మణుని రాముండు గాంచెను. 39

ఆ వానరోత్రములు ఆశక్తియొక్క దార్ధ్యమువలన మాత్రమెగాక
అతివేగముగా బాణములు ప్రయోగించునట్టి రావణునిచే బాణసమూహం
బుల నొప్పింపఁబడినవారలు నగుటవలన బలవంతుండగు నారావణుండు
ప్రయోగించిన యాశక్తిని ఎంతప్రయత్నించినను ఎంతమాత్రము విఘ్న
జాలరైరి. 40, 41

అప్పునాశక్తి లక్ష్మణుని భేదించి భూమింబడినది.

బలవంతుండగు రాముండు యుద్ధంబునఁ గుపితుండై భయంకరాకారం
బగు నప్పునాశక్తిని చొందుచేతులంబట్టి వంచి విఠిచివైచెను. 42

రాముండు ఆశక్తిని వంచుచుండఁగా మహాబలుండగు రావణుండు

శరా స్సర్వేషు గాత్రేషు పాతితా మర్త భేదినః,

అచింతయిత్వా తా న్బాణాన్ సమాశ్లిష్య చ లక్షణమ్. ౪౫
అబ్రవీచ్ఛ హనూమంతం సుగ్రీవం చైవ రాఘవః,

లక్షణం పరివార్యేహ తిష్ఠద్వం వానరో త్తమాః!. ౪౬

పరాక్రమస్య కాలోఽయం సంప్రాప్తో మే చిరేషితిః,
పాపాత్మాఽయం దశగ్రీవో వధ్యతాం పాపనిశ్చయః. ౪౭
కాఙ్క్షత స్త్రోకకన్యేవ ఘర్తాన్తే మేఘదర్శనమ్,

అస్తి స్తుహూర్తే న చిరా త్సత్యం ప్రతిశ్ఛతోమి వః. ౪౮
అరావణ మరామం వా జగద్ద్రక్ష్యథ వానరాః!.

రాజ్యనాశం వనే వాసం దణ్డకే పరిథావనమ్. ౪౯
వైదేహ్య శ్చ పరామర్శం రక్షోభి శ్చ సమాగమమ్,
ప్రాప్తం దుగళిం మహాఘోరం క్లేశం చ నిరయోపమమ్. ౫౦
అద్య సర్వ మహం త్యజ్యే నిహత్వా రావణం రణే,

యదర్థం వానరం నైత్యం సమాసీత మిదం మయా. ౫౧
సుగ్రీవ శ్చ కృతో రాజ్యే నిహత్వా వాలినం రణే,
యదర్థం సాగరగ క్రాంత సేతు ర్బద్ధశ్చ సాగరే. ౫౨
పోఽయ మద్య రణే పాప శ్చతుర్విషయ మాగతః,

చతుర్విషయ మాగమ్య నాయం జీవితు మర్హతి. ౫౩

రాముని నమస్తావయనంబులందును మర్తస్థానంబులు భేదించునట్టి కఠకుట
ములం బ్రయోగించెను. ౪౪

రాముడు ఆ రావణుడేయు బాణంబుల సరకుసేయక లక్ష్మణుని
గవుగిలిండుకొని హనుచుండుని సుగ్రీవుని నితరవానరవీరులనుం జూచి యిట్లుని
పలికెను. ౪౫

వానరోత్తములారా! ఇచట మీరు లక్ష్మణునిఁ బరివేష్టించి కాచి
యొందుడు. ౪౬

బహుకాలముగాఁ = గోరుచున్న చాతకపక్షికి వర్షాకాలంబున మేఘు
మగపడినట్లు బహుకాలముగాఁ గోరుచుండిన నాకిప్పుడు పరాక్రమంబునకు
సమయము లభిమయినది. కావునఁ బాపాత్ముడును బాపకార్యంబులు సేయు
వాఁడునగు రావణు నిప్పుడు తప్పక వధింపవలెను. ౪౭

వానరులారా! మీయెదుట సత్యముగాఁ బ్రతిజ్ఞ సేయుచున్నాను.
ఇంక శిశువున నె మీరు ప్రపంచంబున రావణుడుగాని రాముడుగాని
హతుఁడగుటఁ జూడఁగలరు. ౪౮

రాజ్యభ్రంశంబును వనవాసంబును దండకారణ్యంబున నుండుటయు
సీత యితరునిచే స్పృకింపఁబడి రాక్షసులచేతఁ జిక్కుటయు వివి మొదలయిన
భయంకరతగు దుఃఖమును, లక్ష్మణునిఁ గొట్టుటవలన గలిగిన నరకసమానం
బగు క్షేకంబును సమస్తంబు నిపుడు యుద్ధంబున రావణుని వధించి వదలి
పెట్టెదను. ౪౯, ౫౦

ఎవనికిఁగా నేను యుద్ధంబున వాలిని వధించి సుగ్రీవుని వానరరాజు
గావించి యీవానరసైన్యము నిచటికిఁ జెచ్చినానో మఱియు నెవనికిఁగా
సముద్రంబున సేతువు నిర్మించి సముద్రంబు దాటి యిచటికి వచ్చినామో
అట్టి పాపిష్ఠుడు ఈ రావణుడు ఇపుడు యుద్ధంబున సాధృష్టిపథంబున
నున్నాడు. ౫౧, ౫౨

దృష్టియందు విషముగల నర్పముకంటం బడినవాడు జీవింపనట్లు,

దృష్టిం దృష్టివిషన్వేవ సర్పస్య నుమ రావణః,
 స్వస్థాగి పశ్యత దుర్ధ్రువా యుద్ధం వానరపుంగ్దవాః! ౧౪
 ఆసీనాగి పర్వతాగ్రేషు మమేదం రావణస్య చ,

అద్య రామస్య రామత్వం పశ్యన్తు మమ సంయుగే.
 త్రయో లోకా సుగన్ధర్వా సుదేవా స్ఫురి చారణాః, ౧౫

అద్య కర్త కరిష్యామి య ల్లోకా సుచరాచరాః.
 సదేవాగి కథయిష్యన్తి యావ ద్భూమి ర్ధరిష్యతి,
 సమాగన్య సదా లోకే యథా యుద్ధం ప్రవర్తితమ్. ౧౬

ఏవ ముక్త్వా శితై ర్బాణై స్తప్తకాశ్చనభూషణైః,
 ఆజఘాన దశగ్రీవం రణే రామ స్సమాహితః. ౧౭
 అథ ప్రదీప్తై ర్నారాచై ర్దుసలై శ్చాపి రావణః,
 అభ్యవర్ష త్తదా రామం ధారాభి రివ తోయదః. ౧౮

రామరావణముక్తానా మన్యోన్యమభినిఘ్నతామ్,
 శరాణాం చ శరాణాం చ బభూవ తుముల స్స్వనః. ౧౯
 తే భిన్నాశ్చ విక్షిణ్ణాశ్చ రామరావణయో శ్శరః,
 అన్తరితౌ త్ప్రీదీప్తాగ్రా నివేతు ర్ధరణితలే. ౨౦

తయో ర్జ్ఞాతలనిరోషా రామరావణయో ర్మహాన్,
 త్రాసన స్సర్వభూతానాం స బభూ వాద్భుతోపమః. ౨౧
 స కీర్యమాణ శ్శరజాలవృష్టిభి
 ర్మహాత్మనా దీప్తధనుష్క తారి తః,

సాదృష్టివధంబునంబడిన యీ రావణుడు జీవించజాలడు.

౫౩

ధర్మింబ నలవిగాని వానరోత్తమలారా! మీరలు పర్వతాగ్రంబులం
గూర్చుండి స్వస్థముగా సాతును రావణునకును జరగఁ బోవు యుద్ధమును
జూచుచుండుడు.

౫౪

దేవర్షి గంధర్వచారణులును మూడు లోకంబులందున్న వారలును
ఇప్పుడు యుద్ధంబున రాముడను నేను ఎంతటివాడనో చూతురుగాక.
(లేక నేను రాముడనని తెలిసికొందురుగాక.)

౫౫

జంగమస్థావరంబులతోఁగూడిన దేవతలు మొదలగు సమస్తజనులును
గుంపుగాఁజేరి యిప్పుడు యుద్ధంబు జరిగిన విధంబున భూమియందు దనుకఁ
జెప్పుకొనుచుండులాగున నిప్పుడు యుద్ధము గావించెదను. అని రాముడు
వానరులతోఁ జెప్పెను.

౫౬, ౫౭

ఇవ్విధంబునంబలికి రాముండు యుద్ధాభిముఖుండై కాంచన పుంఖంబు
లగు కఱకుటమ్ముల రావణుని నొప్పించెను.

౫౮

ఆంత మేఘము జలధారలు గురియొనట్లు, రావణుడు రామునిపై
దేదీప్యమానంబులగు బాణంబులు ముసలంబులు మొదలగు ననేకాయుధములం
గురిసెను.

౫౯

రాముండును రావణుండును ఒండొరులపై బాణములఁ బ్రయోగిం
పఁగా సాబాణములు సాబాణములం దాఁకు ధ్వని యధికంబై చెలంగెను.

కొనలందు దేదీప్యమానంబులయి యున్న యారామరావణబాణంబులు
ఒకటిచే నొకటి ఖండితములయి విచ్ఛలవిడిగా సాకాశమునుండి నేలం
బడినవి.

౬౦

ఆ రామరావణుల జ్యోతిలధ్వని సమస్తభూతంబులకును భయంకరమై
యాశ్చర్యావహమయి నింగిమట్టి చెలంగెను.

౬౧

ఆంత సారావణుడు ఆట్లు మహాధనుర్ధరుండును మహాబలశాలియు
నగు రాముని బాణవర్షంబులకు నొచ్చి పరమపీడితుడై వాయువాతంబగు

భయా త్ప్రదృద్రావ సమేత్య రావణో
యథానిలేనాభిహతో వలాహకః.

౬౩

ఇతి శ్రీమద్వ్యద్ధకాండే-ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౧.

ద్వ్యత్తరశతతమస్సర్గః.

శక్త్యా వినిహతం దృష్ట్వా రావణేన బలీయసా,
లక్ష్మణం సమరే శూరం రుధిరాఘపరిష్కృతమ్.

౧

స దత్త్వా తుములం యుద్ధం రావణస్య దురాత్మనః,
విస్మజన్నేవ బాణౌఘాన్ సుషేణం వాక్య మబ్రవీత్.

౨

ఏన రావణవీర్యేణ లక్ష్మణగ పతిశః షీతౌ,
సర్పవద్వేష్టతే వీరో మమ శోక ముదీరయన్.

౩

శోణితార్ద్ర మిమం వీరం ప్రాణై రిష్టతరం మమ,
పశ్యతో మమ కా శక్తి ర్యోద్ధుం పర్యాకులాత్మనః.

౪

అయం స సమరశ్లాఘీ భ్రాతా మే శుభలక్షణః,
యది పశ్యత్స్వ మాపన్నగి ప్రాణై ర్థే కిం సుఖేన చ.

౫

లజ్జితీవ హి వీర్యం భ్రశ్యతీవ కరా ధనుః,
సాయ కా వ్యవసీదన్తి దృష్టి ర్బాష్పవశం గతా.

౬

అవసీదన్తి గాత్రాణి స్వస్నయానే నృణా మివ,
చింతా మే వర్ధతే తీవ్రా ముమూర్షా చోపజాయతే.
భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా రావణేన దురాత్మనా,

౭

మేఘంబుకై వడి భయంబునఁ బరుగెత్తెను.

౬౩

ఇది నూటయొకటవసర్గము.

నూటరెండవసర్గము.

అట్లు బలవంతుడగు రావణునిచే యుద్ధంబున శక్తిచే బ్రహ్మారుఁ
పడి సెత్తురు వెల్లువలచే దడిసియున్న కూరుండగు లక్ష్మణుజాచి రాముండు
దురాత్ముడగు రావణునితో గొప్పయుద్ధంబు గావించి బాణంబులు విడుచు
చునే సుషేణుంజాచి యీ మాటం బలికెను.

౬౪

పరాక్రమవంతుడగు నీ లక్ష్మణుండు రావణునిచే గొట్టఁబడి భూమిం
బలితుడై సర్పమువలె బొరలుచుండుటచే నాకు మిక్కిలియు దుఃఖము
గలుగుచున్నది.

౬౫

నాకుఁ బ్రాణంబులకన్నను బ్రియుండగు వీరుండు లక్ష్మణుండిట్లు
సెత్తుటం దడిసియుండుటను జూచుచు విహ్వలంబగు మనంబుతో నే నెట్లు
యుద్ధము గావించును?

౬౬

యుద్ధంబున గీర్తిపహించినవాడును మంగళలక్షణములు గలవాడును
అట్టి సద్గుణ నిధియునగు నాతఁడు డిక్కడను ఒకవేళ మృశుండగునేని
నాకుఁ బ్రాణంబు లేల? సుఖ మేల?

౬౭

నాయెదుటనే నాతఁడు హతుడయ్యెనని నాపరాక్రమము సిగ్గు
పడినట్లు వెనుదీయుచున్నది. భనున్ను చేతచుండి క్రిందఁబడునట్లున్నది.
బాణంబులు బలహీనంబులయినవి. కన్నుల నీళ్లు నిండుటవలన ఏమియు
నగపడదు.

౬౮

దురాత్ముడగు రావణునిచే హతుడగు లక్ష్మణుంజాడ స్వప్నములందు
నడచునప్పుడు కాళ్లు వెనుకకు లాగునట్లు నాకు అవయవములు దుర్బలంబు
లయి చేయఁదలంచిన పని చేయఁజాలకున్నవి. అధికముగా చింతగలుగు
చున్నది. ప్రాణంబులపై నాశపడలినది. అని రాముండు సుషేణునితో జెప్పెను.

వినిష్ఠనస్తంశ్వసస్తం దుగ్ధఖార్తం మర్త్యణ్యభిహతం భృశమ్. ౮
రాఘవో భ్రాతరం దృష్ట్వా ప్రియం ప్రాణం బహిశ్చరమ్,
దుగ్ధభేన మహతాఽఽవిష్టో ధ్యానశోకపరాయణః. ౯
పరం విషాద మాపన్నో విలలాపాకులేన్ద్రియః,

న హి యుద్ధేన మే కార్యం నైవ ప్రాణైర్న సీతయా. ౧౦
భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా లక్షణం రణపాంసుమ,

ఓ మే రాజ్యేన కిం ప్రాణై ర్యుద్ధే కార్యం న విద్యతే. ౧౧
యత్రాయం నిహతశ్చేతే రణమూర్ధాని లక్షణః,
దేశేదేశే కళత్రాణి దేశేదేశే చ బాన్ధవాః. ౧౨
తం తు దేశం న పశ్యామి యత్ర భ్రాతా సహోదరః,

ఇత్యేవం విలపస్తం తం శోకవిహ్వలితేన్ద్రియమ్. ౧౩
వివేష్టమానం కరుణ ముచ్చ్వసస్తం పునఃపునః,
రామ మాశ్వాసయ స్వీర స్సుషేణో వాక్య మబ్రవీత్. ౧౪

నమృతోఽయం మహాబాహూ! లక్షణో లక్ష్మీవర్ధనః,
న చాస్య వికృతం వక్త్రం నాపి శ్వావం న నిష్ప్రభమ్. ౧౫

సుప్రభం చ ప్రసన్నం చ ముఖ మస్యాభిలక్ష్యతే,
పద్మర క్తతలా హస్తా సుప్రసన్నే చ లోచనే. ౧౬

ఏవం న విద్యతే రూపం గతాసూనాం విశాంపతే!,
దీర్ఘాయుషస్తు యే మర్త్యాస్తేషాం తు ముఖ మీదృశమ్. ౧౭

ది.రాత్తుడగు రావణునిచే మర్తస్థానంబునఁ జక్కఁగా గొట్టబడి పీడితుడై నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్న తమ్ముని లక్షణంబుఁజూచి రాముఁడు పరమ దుఃఖితుడై యేమియఁదోచక మనోవ్యధ నొందెను. ౮,౯

ఆ రాముఁడు అట్లు మిక్కిలియు దుఃఖమునొంది యింద్రియముల స్వాధీనత దప్పి యిట్లని విలపించెను.

నాతమ్ముండు లక్షణుఁడు ఇట్లుయఁద్ధంబున హతుండై దుష్టుమీఁదఁ బడియుండే ఇంక నాకుయఁద్ధంబు చేతగాని ప్రాణంబులచేఁగాని నీతచేఁగాని యేమిప్రయోజనము? ౧౦

లక్షణుఁడు యఁద్ధంబుననిహతుండైపడియున్నాఁడే! నాకు రాజ్యంబు వలదు. ప్రాణంబులతోనుంబని లేదు, యఁద్ధంబుతోను నాకేమియుఁ బని లేదు.

ప్రతిదేశమునందునుగాఁలసిన భార్యలుదొరకుదురు. ప్రతిదేశమునందునుకావలసినమిత్రులును దొరకుదురు కూడఁబుట్టివాఁడు దొరకునట్టి దేశము మాత్రము వదిలియులేదు. అని రాముఁడు విలపించెను. ౧౧

ఇట్లు విలపించుచు దుఃఖాతిశయంబున సింద్రియంబులస్వాధీనతదప్పి చూచువారలను దుంఖమునొంద నేలంబొరలుచు మాటిమాటికి నిట్టూర్పులు నిగుడించుచున్నరాముని వీరుండగు సుషేణుండు ఉచితవాక్యంబుల నాశ్వాసింపుచు నిట్లని పలికెను. ౧౨,౧౩

మహాబాహుండవగు రాముడా! లక్ష్మీవర్ధనుడగు నీలక్షణుఁడు మృతుండుకాఁడు. విలయనఁగా ఈతనిముఖంబు వికృతముగాని వివర్ణముగాని కాంతిహీనుముగాని కాదు. ౧౪

ఈలక్షణుని ముఖముచుంచి ౩౦ రోజులకిది ప్రసన్నముగానన్నది. అతిచేతులు ఎఱ్ఱదామరపూవుపలె నెఱ్ఱగానన్నవి. నేత్రంబులును ప్రసన్నంబులయ్యెను. ౧౫

రాజా! మృతులయినవారలకు ఇట్టిరూపముండదు. ఇట్టి లక్షణములు గలముఖము దీర్ఘాయుష్కులుగానుండువారలకుమాత్రమే కలిగియుండును. ౧౬

నాయం ప్రేతత్వ మాపనోఽలక్ష్మణో లక్ష్మీవర్ధనః,
 మావిషాదం కృథా వీర! సప్రాణోఽయ మరీచమః. ౧౮
 ఆఖ్యాస్యతే ప్రసుప్తస్య స్రష్టగాత్రస్య భూతలే,
 సోఽచ్చాప్యసం హృదయం వీర! కమ్పమానం ముహుర్దుహుః. ౧౯

ఏవ ముక్త్వా తు వాక్యజ్ఞ సుషేణో రాఘవం వచః,
 హనుమంత మువాచేదం హనుమంత మభిత్వరన్. ౨౦

సౌమ్య! శీఘ్ర మితో గత్వా శైల మోషధిపర్వతమ్,
 పూర్వం తే కథితో యోఽసౌ వీర! జామ్యవతా శుభః. ౨౧
 దక్షిణే శిఖరే తస్య జాతా మోషధి మానయ,
 విశల్యకరణి నామ విశల్యకరణీం శుభామ్. ౨౨

సవర్ణకరణీం చాపి తథా సంజీవనీ మపి,
 సన్ధానకరణీం చాపి గత్వా శీఘ్ర మిహోఽనయ. ౨౩
 సంజీవనార్థం వీరస్య లక్ష్మణస్య మహాత్మనః,

ఇత్యేవ ముక్తో హనూమాన్దత్వా చోషధిపర్వతమ్. ౨౪
 చింతా మథ్యగమ చ్ఛ్రీమా నజానంతాం మహాషధీమ్,
 తస్య బుద్ధి స్సముత్పన్నా మారుతే రమితౌజసః. ౨౫

ఇదమేవ గమిష్యామి గృహీత్వా శిఖరం గిరేః,
 అస్తి న్ని శిఖరే జాతా మోషధిం తాం సుఖావహామ్. ౨౬
 ప్రతర్కా దవగచ్ఛామి సుషేణో(వ్యేనమ)మాం యథాబ్రవీత్,

పిరుడవగురాముడా! లక్షీవర్ధనుడగునీలత్తజుడు మృతుండుకాడు.
శత్రువుల వధించినట్టి యీతడు బ్రతికియున్నాడు. నీవు ముఖంపవలదు. ౧౮
పరాక్రమ కాలివగు రాముడా! మూర్ఖుడై నేలంబడియున్న
యీలత్తజుడు బ్రతికియున్నవాడని మాటిమాటికి గదలచున్న యక్షుని
హృదయంబువలనఁ జెలియుచున్నది అని నుషేజుండు రామునితోఁ
జెప్పెను. ౧౯

చక్కగాఁ మాటలాడుటకుఁ జెలిసినవాడగు నుషేజుండు రామునితో
నిట్లుపలికి యంత శీఘ్రమునఁ బ్రశస్తయలయిన చెక్కిలివీడిభాగములుగల
(జ్ఞానవంతుడగు) హనుమంతుని జూచి యిట్లని పలికెను. ౨౦

సౌమ్యుడవు శూరుడవగుహనుమంతుడా! నీకుమున్నుజాంబవంతుఁడు
చెప్పిన మంగళకరంబగు నోషధివర్వతంబునకు నీవిచటనుండిపోయి దాని దక్షిణ
శిఖరంబునంబుట్టిన దివ్యౌషధి దీసి కొనిరమ్ము ౨౧

నీవు మహావీరుండును మహాత్ముండునగు లత్తజుని బ్రతికించుటకొఱును
శీఘ్రంబునంబోయి బాణములు నాటఁగా మేనంగ్రుచ్చుకొన్న యలుంగుల
వీడఁదీయునట్టి శుభమయిన విశల్యకరణ సువర్ణ కరణి సంజీవకరణి సుధాన
కరణియు నినుమూలికలగొనిరమ్ము అని నుషేజుండు హనుమంతునకుఁ
జెప్పెను. ౨౨-౨౩

శ్రీమంతుడగు హనుమంతుండు యయ్యౌషధివర్వతంబుఁ జేసి
యష్టపశాషధిస్వరూపము తెలియనందునఁ గొంత చింతనొందెను. ౨౪

కొలదిలేని పరాక్రమంబుగల వాయువుత్తుండగు హనుమంతుండు
అపిమ్మట నిష్కంఠుని సాలాచించెను. ౨౫

ఈపర్వతముయొక్క శిఖరయనే తీసికొనిపోయెదను.

నుషేజుండు నాతోఁజెప్పిన విధాంబుబట్టి యూహించుటగా లత్తజునకు
సుఖము గలిగించునట్టి యష్టపశాషధియీశిఖరమునందే పుట్టియున్నదని తెలియ
పచ్చుచున్నది. ౨౬

అగ్రహ్యాయది గచ్ఛామి విశల్యకరణీ మహామే. ౨౭
కాలాత్యయేన దోష స్సాస్య దైవ్యక్షబ్యంచ మహా ద్భవేత్,

ఇతి సంచి స్త్య హనూమాని ప్రం గత్వా మహాబలః. ౨౮
ఆసాద్య పర్వతశ్రేష్ఠం త్రిగ ప్రకమ్ప్య గిరే శ్చిరః,
ఘల్లనానాతరుగణం సముత్పాట్య మహాబలః. ౨౯
గృహీత్వా హరిశార్దూలో హస్తాభ్యాం సమతోలయత్,
స నీల మివ జీమూతం తోయపూర్ణం నభఃస్థలాత్. ౩౦
ఆపపాత గృహీత్వా తు హనుమాన్ శిఖరం గిరేః,

సమాగమ్య మహావేగ సన్నయ్య స్య శిఖరం గిరేః. ౩౧
విశ్రమ్య కించి ద్ధనుమాన్ సుషేణ మిద మబ్రవీత్,

ఓషధిం నావగచ్ఛామి తామహం హరిపుజ్జవ!. ౩౨
త దిదం శిఖరం క్రత్స్నం గిరే స్తస్య హృతం మయా,

ఏవం కథయమానం తం ప్రశస్య పవనాత్మజమ్. ౩౩
సుషేణో వానరశ్రేష్ఠో జగ్రా హోత్పాట్య చౌషధీమ్,
విస్తీతా స్తు బభూవు స్తే రణే వానరరాక్షసాః. ౩౪,
దృష్ట్వా హనుమతః కర్త సురైరపి సుదుష్కరమ్,
తత స్సంక్షోదయిత్వా తా మోషధీం వానరోత్తమః. ౩౫
లక్ష్యణస్య దదౌ నస్త స్సుషేణ స్సుమహాద్యుతేః,

నేను నాకువిశల్యకరణి యేదో తెలియలేదని యమృతహాషధిం దీసికొన
కయే పోవుదునేని పోయి తెలిసికొని మఱలవచ్చి తీసికొనిపోవునంతలోఁ
గాలాత్మయమయి లక్షణుని బ్రతికించుట తప్పిపోయి మహాహానినందించును.
అది హనుమంతుం డాలోచించెను. ౨౭

మహాబలకాలియగు వానరశ్రేష్ఠుడు హనుమంతుండు ఇవ్విధమున
నాలోచించి శీఘ్రమునందోయియప్పర్వతంబుఁజేరి దానిశిఖరంబును ముష్టాఱు
కదలించి వికసితపుష్పంబులగువృక్షములతోఁగూడఁ బెకలించి చేతులతో నెత్తు
కొనెను. ౨౮-౨౯

అకాశంబున జలపూర్ణమయిన మేఘమును వాయువు దీసికొని వచ్చు
నట్లు అహనుమంతుండు అపర్వతశిఖరమును దీసికొని యాకాశమార్గంబున
వచ్చెను. ౩౦

అహనుమంతుండట్లు మహావేగంబున రాహుదులయొద్దకు వచ్చి
యచటఁబర్వత శిఖరంబుంచి కొంత విశ్రమించి సుషేణుఁజూచి యిట్లని
కులికెను. ౩౧

వానరోత్త ముండవగు సుషేణుఁడా! నీవుచెప్పిన మూలికయేదో
నాకుఁ గలుగుతు తెలియలేదు. కావున నేను ఓషధిపర్వతమునందలి యీ
వక్షీణ శిఖరమునంతయుఁ దెచ్చినాను. అని హనుమంతుండు సుషేణునితోఁ
జెప్పెను. ౩౨

వానరోత్తముండగు సుషేణుండు ఇవ్విధమునఁ జెప్పుచున్న హను
మంతుఁ బ్రశంసించి యమృతహాషధిం బెల్లగించి యెత్తెను. ౩౩

యంధిభూమి నున్న వానరులును రాక్షసులును దేవతలకైనను జేయ
నలవిగాని హనుమంతుని కార్యమును జూచి యందఱు నాశ్చర్యపడిరి. ౩౪

అంత వానర శ్రేష్ఠుండగు సుషేణుండు అమృతహాషధినినలిపి మహా
లేఖుండగు లక్షణుని ముక్కునం బిడిచెను. ౩౫

సశల్యస్తాం సమాఘ్రియ లక్ష్మణగి పరవీరహః. 3౬
విశల్యో విరుజ శ్శీఘ్ర ముదతిష్ఠ న్నహితలాత్,

త ముత్థితం తే హరయో భూతలాత్ప్రేక్ష్య లక్ష్మణమ్. 3౭
సాధుసాధ్వీతి సుప్రీతా స్సుషేణం ప్రత్యపూజయన్,
వహ్యహి త్యబ్రవీ ద్రామో లక్ష్మణం పరవీరహః. 3౮
సస్వజే న్నేహగాఢం చ బాష్పపర్యాకులేక్షణః,

అబ్రవీద్ధ పరిష్వజ్య సౌమిత్రిం రాఘవ స్తదా. ౩౯
దిష్ట్యా త్వాం వీర! పశ్యామి మరణా త్పునరాగతమ్,

న హి మే జీవితేనార్థ స్సీతయా చాపి లక్ష్మణః! ౪౦
కో హి మే విజయేనార్థ స్త్వయి పశ్చత్స్య మాగతే,

ఇత్యేవం వదత స్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః. ౪౧
ఘన్న శ్శిథిలయా వాచా లక్ష్మణో వాక్య మబ్రవీత్,
తాం ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజ్ఞాయ పురా సత్యపరాక్రమః! ౪౨
లఘుగి కశ్చి దివాసత్తో నైవం వక్తుమిహార్హసి,

న హి ప్రతిజ్ఞాం కుర్వన్తి వితథాం సాధవోఽనఘః! ౪౩
లక్షణం హి మహాత్త్వస్య ప్రతిజ్ఞా పరిపాలనమ్,

నైరాశ్య ముపగన్తుం తే తదలం మత్కృతేఽనఘ! ౪౪
వధేన రావణస్యాద్య ప్రతిజ్ఞా మనుపాలయ,

అయ్యుధము నలుంగు గ్రచ్చుకొని బాధపడుచుండిన శత్రువీరహంక
యగు లక్ష్మణుండు అమూలక సామ్రాజించి నంతనె అలుంగునీడి యెంత
మాత్రము బాధలేనివాడై శీఘ్రమున నేలపైనుండి లేచెను. ౩౬

మృతుడయి మఱల భూమినుండి లేచిన లక్ష్మణుఁజూచి యవ్వాన
రులు సుషేణుని సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి. ౩౭

శత్రువీరుల వధించునట్టి రాముండు లక్ష్మణుని గారవ్వుని విలిచి కన్నులు
నిండ నానంద బాష్పంబులతో స్నేహితకయంబునఁజేసి గాఢముగాఁ గవుఁగి
లించు కొనెను. ౩౮

రాముండట్లు కాగిటంజేర్చి లక్ష్మణునితో నిట్లుపలికెను. ౩౯

వీరుడవగు లక్ష్మణుడా! నీవు మృతుడవయ్యు భాగ్యవశంబున
మఱల బ్రతుకొ గంటిని.

లక్ష్మణుడా! నీవు మృతుడవే యయినయెడ నా ప్రాణంబులు, నీక,
యివే నాకుఁ బరిలేనప్పుడు. ఇక నాకు యాద్యంబున నీవిజయంబే? అని
రాముండు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౪౦

మహాత్ముడగు రాముండు ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా లక్ష్మణుండు దుఃఖ
తుండైనోరు తొట్టువడ రామునితో నీమాటఁ జెప్పెను. ౪౧

ఎట్టికాలమునందును వ్యర్థముకాని పరాక్రమముగల రాముడా!
నీవప్పుడు రావణునివధించి విభీషణునకు లంకారాజ్యం బొసంగెదనని ప్రతిజ్ఞ
చేసి యిప్పుడు బలహీనుడైన యల్పునియట్లు నీవిద్విధంబునఁ జెప్పవలదు. ౪౨

పాపరహితుడవగు రాముడా! సత్పురుషులు తాము గావించిన
ప్రతిజ్ఞను వ్యర్థము గావించురా? చేసిన ప్రతిజ్ఞ దప్పక నెఱవేర్చుట గదా
గొప్పతనమునకు లక్షణము. ౪౩

పాపరహితుడవగు రాముడా! నానిమిత్తయి నీవు దుఃఖముచే
వీరాశవడుట చాలును. ఇక నీవుదు రావణుని వధించి నీ ప్రతిజ్ఞను నెఱ
వేర్చుము. ౪౪

న జీవన్యాస్య తే శత్రుస్తవ బాణపథం గతః.

౪౫

నర్దత స్తీష్ణదంష్ట్రస్య సింహనేత్రవ మహాగజః,

అహం తు వధ మిచ్ఛామి శీఘ్ర మస్య దురాత్మనః.

౪౬

యావ దస్తం న యాత్యేష కృతకర్తా దివాశరః,

యది వధ మిచ్ఛసి రావణస్య సజ్జే

యది చ కృతాం త్వమిహేచ్ఛసి ప్రతిజ్ఞామ్.

౪౭

యది తవ రాజవరాత్తజాభిలాషః

కురు చ వచో మమ శీఘ్రమద్య వీర!.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ద్వ్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౨.

త్మృతరశతతమస్సర్గః.

లక్ష్మణేన తు తద్వాక్య ముక్తం శ్రుత్వా స రాఘవః,

సందధే పరవీరఘ్నో ధనురాదాయ వీర్యవాన్.

౧

రావణాయ శిరాన్మోరాన్విససర్జ చమూముఖే,

అథాన్యం రథ మారుహ్య రావణో రాక్షసాధిపః.

౨

అభ్యర్దవత కాకుత్స్థం స్వర్భాచు రివ భాస్కరమ్,

దశగ్రీవో రథస్థస్తు రామం నజ్రోపమైశ్శరైః.

౩

ఆజఘాన మహాఘోరై ర్ధారాభి రివ తోయదః,

నీప్తపావకసజ్కాశై శ్శరైగి కాఞ్చనభూషణైః.

౪

నిర్భిభేద రణే రామో దశగ్రీవం సమాహితమ్తః,

కఱకుం గోఱలతో గర్జించుచున్న సింహము కంటంబడిన మదపు
 బేరుంగు జీవించజాలనట్లు నీబాణమునకు గుఱియయిన శత్రువేతమాత్రము
 జీవించి పోజాలడు. ౪౫

నేనుమాత్రము సూర్యుండు సంచారము ముగించి యస్తమించు
 సంతలో దురాత్ముడగు నీరావణుండు శిశువుగా హతుండు గావలెనని కోరు
 చున్నాను. ౪౬

వీరుడవగు రాముడా! నీవు రావణుని యుద్ధంబున వధింపఁ గోరుదు
 వేని నీవు విభీషణునకుఁ గాచించిన ప్రతిష్ఠ నెఱవేర్చు నలంతువేని రాజ
 శ్రేష్ఠుడగు జనకమహారాజుహఃకురయిన సీతకు బొందుటయు నీకిష్టమగునేని
 నేను జెప్పినమాటకు శిశువునఁగావింపుము. అశిలశ్చుండు రామునితోఁ
 జేప్పెను. ౪౭

ఇది నూటరెండవసర్గము.

నూటమూడవసర్గము.

మహాపరాక్రమశాలియు శత్రువీరులవధించువాడునగురాముండు లక్ష్మ
 ణుండు చెప్పినమాటనునిని ధనువునెత్తి సంధించెను. ౧

ఆరాముండు సేనాముఖుంబునరావణునిపై భయంకరంబులగు బాణం
 బులంబ్రయోగించెను.

ఇంతలో రాక్షసేశ్వరుండు రావణుండు మఱియొకరథమారోహించి
 రాహువుసూర్యునిమీఁదికడరునట్లు రామునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౨

రథగతుండై యున్న రావణుండు మేఘము జలధారలు కురియునట్లు
 రామునిపై మిక్కిలియు భయంకరములయిన వజ్రసారములగుబాణంబులం
 బ్రయోగించి నొప్పించెను. ౩

రాముండు యుద్ధంబుననకుర్చుండఁగురావణునిపై ముండుచున్న నిష్పవంతి
 కాంచనపుంఖంబులగు బాణంబుల నేసి నొప్పించెను. ౪

భూమా స్థితస్య రామస్య రథస్థస్య చ రక్షసః. ౫
 న సమం యుద్ధ మిత్యాహు ర్దేవగన్ధర్వదానవాః,
 తతః కాశ్చాన చిత్రాంగి కింకీణీశతభూషితః. ౬
 తరుణాదిత్యసజ్జాశో వై డూర్యమయకూబరః,
 సదశైవ్యగ కాశ్చనాపీడై ర్యుక్త శ్వేత్వప్రక్షీరకైః. ౭
 హరిభి సూస్యసజ్జాశై ర్హేమజాలవిభూషితైః,
 రుక్తవేణుధ్వజ శ్రీమూ ద్వేవరాజరథో వరః. ౮
 దేవరాజేన సందిష్టో రథ మారుహ్య మాతలిః,
 అభ్యవర్తత కాకుత్స్థ మవతీర్య త్రివిష్టపాత్. ౯

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామం సప్రతోదో రథే స్థితః,
 ప్రాజ్ఞలి ర్థాతలి ర్వాక్యం సహస్రాక్షస్య సారథిః. ౧౦
 సహస్రాక్షేణ కాకుత్స్థ! రథోఽయం విజయాయ తే,
 దత్త స్తవ మహాసత్త్వ! శ్రీమన్! శత్రునిబర్హణ! ౧౧
 ఇద మైన్ద్రం మహాచ్ఛాపం కవచం చాగ్ని సన్నిభమ్,
 శరాశ్చాదిత్యసంకాశా శ్చక్షిశ్చ విమలా శితా. ౧౨

ఆరుహ్యమం రథం వీర! రాక్షసం జహి రావణమ్,
 మయా సారథినా రాజ! స్తహేన్ద్ర! ఇవ దానవాన్. ౧౩

ఇత్యుక్త స్సంపరిక్రమ్య రథం సమభివాద్య చ,
 ఆరుఘోహ తదా రామో లోకా స్తత్యై విరాజయన్. ౧౪

త ద్భూవాద్భుతం యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్,

రాముడు భూమిపైనుండియు రావణుండు రథగతుండయ్యు యుద్ధము సేయుటనరికాదని దేవతలును గంధర్వులును దానవులును వచించిరి.

అంత దేవేంద్రునిసారథియగు మాతలి దేవేంద్రునివశపున బాగారము చేజిల్లిశంఖును అనేకములయిన ఘంటలచేనలంకృతమును బాలసూర్యునివలె వెలుంగుచున్నదియై దూర్య మణితోఁజేయఁబడిననొగగలదియు శిరస్సునఁ గాంచసాలంకారములుగలదియు దేహమంతయుఁగాంచనాథరణములచే నలంకృతములను జెల్లని వింజారములతోఁ గూడినవియు హరితవర్ణంబులయిన యుత్తమాశ్వంబులు పూన్చినదియు సువర్ణ దండధ్వజంబును శ్రీమంతంబునగు దేవేంద్రరథమునారోపించి దానిందీసికొని స్వర్గమునుండి డిగ్గి రాముని యొద్దకు వచ్చెను.

అంత దేవేంద్రునిసారథియగుమాతలి మునితోఁజేకొని రథంబుననున్న వాడై చేమోడ్పుగీలించి రామునితోసిట్లని పలికెను. ౧౦

మహాబలుఁడవు శ్రీమంతుఁడవు శత్రువులవధించువాడవగురాముడా! నీకువిజయంబు గలుగుటకై దేవేంద్రుండు ఈరథంబును నీకొసంగెను. ౧౧

మఱియు గొప్పదగు నీయొంద్రధనుస్సునునిప్పువంటి యీకవచంబును సూర్యసమానంబులగు బాణంబులను నిర్మలంబును దీక్షణంబునగు శక్తిని ఇంద్రుండు నీకొసంగెను. ౧౨

మరాక్రమకాలివగురాముడా! మున్నుదేవేంద్రుండు ఈరథము నారోపించి నేను సారథినిై యుండఁగా దానవులనుఁవధించినట్లు నీవిపుడు నేను సారథినిైయుండఁగా నీయరదము నారోపించి రావణునివధింపును. అని మాతలి రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౩

కొప్పడురాముడు మాతలివాక్యముని అమృతహారమునకుఁ బ్రదక్షిణ నమస్కారంబు గావించి తపదేహకాంతిచే లోకంబుల వెలుంగఁజేయుచు నారథము నారోపించెను. ౧౪

అంత మహాబాహుండుగు రామునకును రావణునకును జూపరులకు ఆశ్చ

రామస్య చ మహాబాహూ రావణస్య చ రక్షసః. ౧౫

స గాఢర్వేణ గాఢర్వం దైవం దైవేన రాఘవః,
అస్త్రం రాక్షసరాజస్య జఘాన పరమాస్త్రవిత్. ౧౬

అస్త్రం తు పరమం ఘోరం రాక్షసం రాక్షసాధిపః,
సంజ పరమక్రుధః పునరేవ నిశాచరః. ౧౭

తే రావణధనుర్ముక్తా శ్శరాః కాశ్చానభూషణాః,
అభ్యవర్తంత కాకుత్స్థం సర్పా భూత్వా మహావిపాః. ౧౮

తే దీప్తవదనా దీప్తం వమన్తో జ్వలనం ముఖైః,
రామమేవాభ్యవర్తంత వ్యాధితాస్యా భయానకాః. ౧౯

తైర్వాసుకిసమస్పర్శై ర్దీప్తభోగై ర్మహావిషైః,
దిశశ్చ సంతతా స్సర్వాః ప్రదిశశ్చ సమావృతాః. ౨౦

తాన్ప్రహ్వో పన్నగా న్రామస్సమాపతత ఆహవే,
అస్త్రం గారుత్మతం ఘోరం న్రామశ్చక్రే భయావహమ్. ౨౧

తే రాఘవశరా ముక్తా నుక్తపుష్పా శ్శిఖిప్రభాః,
సుపర్ణాః కాశ్చనా భూత్వా విచేరు స్సర్వశత్రవః. ౨౨

తే తాన్ సర్వాన్ శరాఞ్జఘ్ను స్సర్పరూపాన్ నృహజవాన్,
సుపర్ణరూపా రామస్య విశిఖాః కామరూపిణి. ౨౩

అస్త్రే ప్రతిహతే క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః,
అభ్యవర్తతదా రామం ఘోరాభి శ్శరవృష్టిభిః. ౨౪

తతశ్శరసహస్రేణ రామ మక్లిష్టకారిణమ్,
అర్ధయిత్వా శరాఘేణ మాతలిం ప్రత్యవిధ్యత. ౨౫

ర్యకరింబును గగుర్పాటుగలిగించునదియు, నగు మహాయుద్ధంబయ్యె. ౧౧

సమస్తములయిన దివ్యాస్త్రంబులం దెలిసినట్టి యారాముఁడు రావణుఁడు ప్రయోగించిన గాంధర్వాస్త్రమును గాంధర్వాస్త్రముచేతను దైవాస్త్రమును దైవాస్త్రముచేతను నివారించెను. ౧౨

రాక్షసరాజయిన రావణుఁడు పరమకుపితుఁడై మణిలఁబరమభయంకరమయిన రాక్షసాస్త్రమును ప్రయోగించెను. ౧౩

కాంచనపుంఖంబులగు నాబాణంబులు రావణనిధున్నునుండి వెడలి తీక్షణమయినవిషముగల సర్పములయి రామునిమీఁదికడరినవి. ౧౪

ఆసర్పములు మండుచున్న నోళ్ళతో నోరుజెఱచుకొని నోళ్ళనుండి మంటలు వెడలభయంకరాకారంబులయి రామునిమీఁదికేవచ్చినవి. ౧౫

వాసుకీతో సమానంబులును జ్వలించుచున్న పడగఁగలవియు మహావిషములునగు సాసర్పములు విద్యుత్తులను విద్యుత్తులను వ్యాపించిచేలంగినవి. ౧౬

యుద్ధంబున రాముఁడు తనమీఁదికి వచ్చుచున్న యవ్యహాసర్పంబులం జూచి తీక్షణమును భయంకరమునగు గారుడాస్త్రంబును ప్రయోగించెను. ౧౭

కాంచనపుంఖంబులును అగ్నిసమానంబులునగు సారామబాణంబులు ధుర్బుక్తంబులయి సర్పశత్రువులయిన కాంచనవర్షంబులగు గరుడపక్షులయి వివారించినవి. ౧౮

గరుడరూపభరంబులైన కామరూపంబులగు సారామబాణంబులు సర్పరూపంబులయిన మహావేగంబులగు సారావణబాణంబులనన్నింటిని సంహరించెను. ౧౯

రాక్షసరాజయిన రావణుఁడు తనయస్త్రంబు ప్రతిహతమగుటంజూచి కుపితుఁడై భయంకరములయిన బాణవర్షంబులు రామునిపయిఁగురిసెను. ౨౦

అంత సారావణుఁడు శ్రమములేకయె యెంతటికార్యమునేని చేయునట్టి రాముని వేయిబాణంబుల నొప్పించి పెక్కుబాణంబుల మాతల్లిబ్రహ్మరించెను. ౨౧

చిచ్ఛేద కేతు ముద్దిశ్య శరేణైకేన రావణః,

పాతయిత్వా రథోపస్థే రథాత్కేతుం చ కాశ్చనమ్. ౨౬

విద్వా నపి జఘానాశ్వాన్ శరజాలేన రావణః.

తద్దృష్ట్వా సుమహా త్కర్త రావణస్య దురాత్మనః. ౨౭

విషేదు ర్దేవగర్థర్వా దానవా శ్చురణ్ణై స్సహ,
రామ మాత్తం తదా దృష్ట్వా సిద్ధా శ్చ పరమర్షయః. ౨౮

వ్యథితా వానగేంద్రాశ్చ బభూవు స్సవిభీషణాః,
రామచంద్రముసం దృష్ట్వా గ్రస్తం రావణరాహుణా. ౨౯

ప్రాజాపత్యం చ నక్షత్రం రోహిణీం శశినగ ప్రియామ్,
సమాక్రమ్య బుధ స్తస్థౌ ప్రజానా మశుభావహాః. ౩౦

స ధూమపరివృత్తోఽగ్నిగి ప్రజ్వలన్నివ సాగరః,
ఉత్పాత తదా క్రుద్ధ స్సమృశన్నివ దివాకరమ్. ౩౧

శస్త్రవర్ణ స్సుపరుషో మందశ్చి ర్దివాకరః,
అదృశ్యత కబన్ధాఙ్కు స్సంసక్తో ధూమకేతునా. ౩౨

కోసలానాం చ నక్షత్రం వ్యక్త మిద్దాగ్ని దైవతమ్,
ఆక్రమ్యాంగారక స్తస్థౌ విశాఖా మపి చాంబరే. ౩౩

దశాసోఽ్య వింశతిభుజగి ప్రగృహీతశరాసనః,
అదృశ్యత దశగ్రీవో మైనాక ఇవ పర్వతః. ౩౪

నిరస్యమానో రామస్తు దశగ్రీవేణ రక్షసా,
నాశకోద్భవసంధాతుం సాయకా న్నణమూర్ధని. ౩౫

స కృత్వా భుక్తుటీం క్రుద్ధగి కించిత్సారక్తలోచనః,

అంత సకలకంఠుడు ఇంద్రభక్తము యొక్క భవజము మీద నొక బాణమువేసి దానిం బడద్రోసెను.

దశగ్రీవుడు అట్లు భవజమునురధముమీదఁ బడవేసి యంతఃబెక్కు బాణములచే నిందుని గుఱ్ఱముల నొప్పించెను. ౨౬

దేవతలును గంధర్వులును దానవులును జారణలు దురాత్ముడగుదశగ్రీవుడు గావించిన యాగోష్ఠకార్యమునుజూచి వివ్రణ్ణులయిరి. ౨౭

సిద్ధులును మహర్షులును విభీషణ సహితముగా వారపీలులును రాముఁ డార్తుండగుటనుజూచి యందఱును దుఃఖమునొందిరి. ౨౮

ఋధుడు రోహిణీనక్షత్రమునొందినపుడు జగత్పీడ గలుగునని జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రసిద్ధము. ౨౯, ౩౦

ఆరావణుడు అప్పుడు క్రుద్ధుడై సూమనహితంబుగా జ్వలించుచున్న సముద్రమువలె భయంకరాకారుడై సూర్యనివహతు వ్యాపించువాడువలెఁ జూపట్టెను. ౩౧

సూర్యుడును గాలిహీనుడై కత్తివలె శ్యామలవర్ణుడై కబంధాకార మయిన ధూమకేతువుఁ గూడినవాడై నాలిసూరుడై కనఁబడెను. ౩౨

ఆకాశంబున ఇత్తోకుమకపురాజుల సత్త్రమయిన ఇంద్రాగ్నిదైవ త్వంబగు విశాఖానక్షత్రంబును అంగారకుఁ డాక్రమించెను. ౩౩

రావణుడు పదితలలతోను ఇరుపదిభుజములతోను భనుర్ధరుడై మైనాకపర్వతముంబోలెఁ జాడనొప్పెను. ౩౪

యుద్ధంబున రావణుడు అత్యుక్తుడై యిరువదిచేతులతోను బాణములఁ బ్రయోగించి విజృంభించుటయు రామునకు వింట బాణములు సంధించుటకైనను అవకాశంబులేక చేతులాడవయ్యె. ౩౫

మొదిలే పవిత్రుడై యున్నరాముడు ముఖంబున బొమముడియొప్పుఁ

1058 యుద్ధకాండే - చతురుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

జగామ సుమహాశ్రోధం నిర్దహన్నివ చతుషా. 3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్త్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౩.

చతురుత్తరశతతమస్సర్గః.

తస్య క్రుద్ధస్య వచనం దృష్ట్వా రామస్య ధీమతః,
సర్వభూతాని విశ్రేణుష్ట ప్రాకమ్పిత చ మేదిన్. ౧

సింహశార్దూలవాన్ శైల స్సంచచాల చలద్ద్రిమః,
బభూవచాతిక్షుభిత స్సముద్ర స్సరితాం పతిః. ౨

ఖ(గా)రాశ్చ ఖరనిరోషా గగనే పరుషా ఘనాః,
ఔత్పాతికాని నర్దంత స్సమంతా త్పరిచక్రముః. 3

రామం దృష్ట్వా సుసంక్రుద్ధముత్పాతాంశ్చ సుదారుణాన్,
విశ్రేణుస్సర్వభూతాని రావణస్యాభవద్భయమ్. ౪

విమానస్థాస్తదా దేవా గన్ధర్వా శ్చ మహారగాః,
ఋషిదాసవదైత్యాశ్చ గరుత్మంత శ్చ భేచరాః. ౫

దదృశు స్తే మహాయుద్ధం లోకసంవర్తసంస్థితమ్,
నానా ప్రహరణై ర్భీమై శ్శూరయో స్సంప్రయుధ్యతోః. ౬

ఊచు స్సురాసురాస్సర్వే తదా విగ్రహ మాగతాః,
ప్రేక్షమాణా మహా ద్యుద్ధం వాళ్యం భక్త్యా ప్రహృష్టవత్. ౭

దశ గ్రీవం జయేత్యాహు రసురా స్సమవస్థితాః,

దేవా రామ మథోచు స్తే త్వం జయేతి పునఃపునః. ౮

గన్నులనెఱ్ఱఁదనంబు గదురఁ జూపులఁ బ్రపంచమును దహించువాఁడువలె
నత్సుగ్రుఁడై మహాశోపంబు వహించెను. 3౬

ఇది నూడఁముఁడవసర్గము.

నూటనాలుగవసర్గము.

కుపితుండయిన బుద్ధిమంతుఁడగు నారాముని ముఖంబుఁజూచి నమస్త
భూతములను భయమునొందినవి. భూమియొక గంపమునొందినవి. ౧

సింహములతోను బులులతోనుఁగూడిన పర్వతము, వృక్షంబులు
కదలఁ జలనమునొందినవి. నదీపలియగు నమంద్రమును తోభంబునొందినవి. ౨

అకాశంబున ఘోరమయిన భ్వసిగల వత్సలును బరుషములగు మేఘం
బులును మహోత్పాత సూచకములయిన భ్వచులంజేయుచు నంక్షటచు విహ
రించినవి. 3

రాముఁడు ఒరమత్త్రధుఁడగుటయు భయంకరములగు నుత్పాతములు
పొడమటయఁజూచి, నమస్తభూతంబులను భయంబునొందినవి; రావణుఁ
డును భయపడెను. ౪

అప్పుడు శూరులగు నారామరావణులు నానావిధ భయంకరాయుధ
ములఁ జిత్తంబుగాఁ బోరుటయు లోకప్రళయ భీకరంబయిన యష్టహాయుధ
మును దేవతలను గంధర్వులను మహోరగులను మహర్షులను దానవులను
దైత్యులను విమానగతులయి యాకాశంబుననుండి చూచుచుండిరి. ౫ ౬

అప్పుడు సురలును అసురులును మిక్కిలియు నపేక్షతో నష్టహా
య్యుధంబుఁజూచుచు దేవతలు రామపక్ష పాతమునను అసురులు రావణపక్ష
పాతమునను ఒకరితో నొకరు కలహించి సంతోషంబున నీమాటం బలికిరి. ౭

అసురులు, రావణునిపైఁ బక్షపాతముగలవారలయి రావణునకు
జయంబు గలుగుఁగాక యని పలికిరి.

అంత నాదేవతలను నీకు జయంబు గలుగుఁగాక యని పలుమాఱు

ఏతస్మిన్నంతరే క్రోధా ద్రాఘవస్య సరావణః,
ప్రహర్తుకామో దుష్టాత్తా స్పృశ స్ప్రిహరణం మహత్. ౯

వజ్రసారం మహానాదం సర్వశత్రునిబర్హణమ్,
శైలశృంగనిభేగ కూటై శ్చితం దృష్టిభయావహమ్. ౧౦
స ధూమ మివ తీక్షణగ్రం యుగాంతాగ్ని చ యోపమమ్,
అతిరౌద్రమనాసాద్యం కాలేనాపి దురాసదమ్. ౧౧
తాసనం సర్వభూతానాం దారణం భేదనం తథా,
ప్రదీప్త మివ రోషేణ శూలం జగ్రహ రావణః. ౧౨

తచ్ఛూలం పరమక్రుద్ధో మధ్యే జగ్రహ వీర్యవాన్,
అనేకై స్సమరే శూరై రాక్షసైగ పరివారితః. ౧౩

సముద్యమ్య మహాకాయో ననాద యుధి భైరవమ్,
సంరక్షనయనో రోషా త్వస్వనైర్య మభిహ్వయన్. ౧౪

పృథివీం చాంతరిక్షం చ విశశ్చోపపశ్య స్తథా,
ప్రాకమ్పయి తదా శబ్దోరాక్షసేంద్రియ దారుణః. ౧౫

అతినాదస్య నాదేన తేన తస్య దురాత్తనః,
సర్వభూతాని విత్రేసు స్సాగరశ్చ ప్రచుక్షుభే. ౧౬

స గృహీత్వా మహావీర్య శూలం తద్రావణో మహత్,

రాముజూచి వచించిరి.

౯

ఈనడును దురాత్ముడగు రావణుడు రామునిపైఁ గ్రోధాబుర
రామునిం బ్రహ్మింపఁగోసినవాడై మహాభయంకరమయిన యాయుధాబు
సొఱి దీనెను.

౯

రావణుడు రోహ వేశంబున మండిపడుచు వజ్రాయుధంబునకుఁ బోలె
సారంబుగలదియు మహాధ్వనితోఁ గూడినదియు సమస్తకత్తువుల సహారించు
నదియు పర్వతశిఖరాకారములయిన శిఖరములు గలదియుఁ జూపదులకు భయం
కరంబును గొంచెము క్యావలవర్ణముతోఁగలసి ప్రకాశముగలుగుటచే ధూమ
సహితం బగు నగ్నివలె నున్నదియుఁ బ్రళయకాలాగ్ని సమూహంబునబోలె
మహాభయంకరంబును ఎట్టివారికిని అప్రధ్యవ్యమును యమునికైనను జెనక
నలవిగానిదియు సమస్తభూతంబులకు భయంకరంబును అంపమువలెఁ జీల్చు
నదియు గొడ్డలివలె భేదించునదియు నగు మహాశూలంబును గ్రహించెను

అట్లు పరమకుపితంబుడయి మహాపరాక్రమకాలియగు సారావణుడు
యుద్ధంబున శూరులు పెక్కుండ్రు రాక్షసులు దన్నుపరి వేష్టించి కొలువ నవ్తుహా
శూలంబును నడుమంబట్టెను

౧౩

మహాకాయుడగు దశగ్రీవుడు యుద్ధాబురండు రోహ వేశమునఁ
గచ్ఛులు గెంజాయగదుర వత్తుహాశూలంబునెత్తి తననైస్యబాతయు సంతో
షించునట్లు భయంకరముగా సింహనాదంబు గావించెను.

౧౪

అప్పుడు నికాచరేంద్రుడగు దశగ్రీవునియొక్క భయంకరమయిన
సింహనాదధ్వనికి భూమియు సంతరిక్షంబును దిక్కులును విదిక్కులును
అదరెను.

౧౫

గొప్పకంఠధ్వనిగల దురాత్ముడగు నాదశగ్రీవుని సింహనాదమునకు
సమస్తభూతంబులును భయంబు నొందినది; సముద్రంబును సుజోభంబు
నొందెను

౧౬

మహాపరాక్రమకాలియగు నాదశగ్రీవుడు అట్లు అవ్తుహాశూలంబు

విసద్య ముమహానాదం రామం పరుష మబ్రవీత్. ౧౭

శూలోఽయం వజ్రసారస్తే రామ! రోషాన్తయోద్యతః,
తవ భ్రాతృసహాయస్య సద్యగి ప్రాణాన్వరిష్యతి. ౧౮

రక్షసా మద్య శూరాణాం నిహతానాం చమూముఖే,
త్వాం నిహత్య రణక్లాఘి! న్మరోమి తరసా సమమ్. ౧౯
తిష్ఠేదాసీం నిహన్తిత్వామేష శూలేన రాఘవ!

ఏవ ముక్త్వా స చిక్షేప తచ్ఛూలం రాక్షసాధిపః. ౨౦

తద్రావణకరాన్తుక్తం విద్యుజ్జ్వాలాసమాకులమ్,
అప్ప్రభుణ్ణం మహానాదం వియద్గతమశోభతే. ౨౧

తచ్ఛూలం రాఘవో దృష్ట్వా జ్వలన్తం ఘోరదర్శనమ్,
ససర్జ విశిఖా న్రామ శ్చాప మాయమ్య పీర్యవాన్. ౨౨

ఆపతన్తం శరౌఘేణ వారయామాస రాఘవః,
ఉత్పతన్తం యుగాన్తాగ్నిం బలౌఘై రివ వాసవః. ౨౩

నిర్దదాహ స తా న్బాణా న్రామకార్తకనిస్సృతాన్,
రావణస్య మహాశూలగి పతక్తానివ పావకః. ౨౪

తాన్దృష్ట్వా భస్మసాదృశాత్ శూలసంస్పర్శచూర్ణితాన్,
సాయకాన్స్తరిక్షస్థాన్రాఘవగి శ్రోధ మాహరత్. ౨౫

స తాం మాతలినా సీతాం శక్తిం వాసవనిర్మితామ్,
జగ్రహ పరమశ్రద్ధో రాఘవో రఘునన్దనః. ౨౬

గ్రహించి మహాధ్వని గలుగట్లు సింహనాదము గావించి రామునిజూచి భయముగా నిట్లని పలికెను. ౧౭

రాముడా! నీజాతై నే విప్పుదు రోమంబున నెత్తిన వజ్రసారంబగు నీశూలంబు ఈ బాణంబున నె నిన్ను నీకమ్మని వధింపగలదు. ౧౮

యుద్ధగర్వితుండవగు రాముడా! నిన్ను ఇప్పుడు కీక్రూరుని వధించి ఇదివఱకు మానేనలూ హతులయిన శూరులగు రాక్షసులతోఁ జేర్చివేసెదను.

రాముడా! శౌంచెము నిలుపుము. ఇప్పుడే శూలంబున నిన్ను వధించి పుచ్చెదను. అని రావణుండు రామునితోఁ జెప్పెను.

నికాచరసాధుండగు దశగ్రీవుండు ఇవిధాంబునంజెప్పి యాశూలంబుం బ్రయోగించెను. ౧౯

ఆ శూలము రావణుని హస్తంబునుండి వెడలినదై మెఱపులతోను బాల్వలతోనుఁగూడి ఎనిమిదిఘంటలతో మహాధ్వనిగల్గదై యాకాశంబున నెంతయుం బ్రకాశించెను. ౨౦

పరాక్రమవంతుండగు రాముండు జ్వలించుచు భయంకరాకారందై వచ్చుచున్న యష్టహాశూలంబుఁజూచి భయస్సు నాకర్షించి బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౨౧

ప్రళయకాలమునందుం బ్రజ్వలించుచున్న యన్నిని ఇంద్రుడు జల ప్రవాహంబులచే వారించునట్లు రాముండు తనపైకి వచ్చుచున్న యా శూలమును బాణసమూహములచే వారించెను. ౨౨

రాముండు ప్రయోగించిన బాణంబులు రావణుని యష్టహాశూలంబులపైఁబడి యగ్నింబడిన శలభంబుల గతి దగ్ధములయ్యెను. ౨౩

రాముండు తనబాణంబులు అంతరిక్షంబుననే శూలంబు దాఁకి చూర్ణితంబులయి దగ్ధములగుటంజూచి మిక్కిలియుం గోపము నొందెను. ౨౪

రఘువంశమునం బుట్టినవారి సుతోషపఱచునట్టి యారాముండు అట్లు పరమకుపితుడై తనకు మాతలి చెచ్చియిచ్చి దేవేంద్ర నిర్మితంబయిన మహా

సా తోలితా బలవతా శక్తిరణ్ణాకృతస్వనా,
నభగి ప్రజ్వాలయామాస యుగాంతోల్లేవ సప్రభా. ౨౭

సా ఊప్తా రాక్షసేంద్రిస్య తస్మిన్ శూలే పపాత హ,
భిన్న శ్చక్త్యా మహాన్ శూలో నిపపాత హతద్యుతిః. ౨౮
నిర్భిభేద తతో బాణై ర్హయా నస్య మహాజవాన్,
రామ స్తీక్ష్ణై ర్మహావేగై ర్వజ్రకలైః శ్చై శ్చరైః. ౨౯

నిర్భిభేదోరసి తతో రావణం నిశితై శ్చరైః,
రాఘవగి పరమాయత్రో లలాటే పత్రిభి స్త్రిభిః. ౩౦

స శరై ర్భిన్నసర్వాణ్ణో గాత్రప్రసృతశోణితః,
రాక్షసేంద్రి స్సమూహస్థగి ఘ్రాణశోక ఇవాబభౌ. ౩౧

స రామబాణై రభివిధ్ధగాత్రో
నిశాచరేంద్రిః కుంజార్ద్రగాత్రః,
జగామ భేదం చ సమాజమధ్యే
క్రోధం చ చక్రే సుభృశం తదానీమ్. ౩౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-చతురుత్తరశతతమస్సర్గః.

పంచోత్తర శతతమస్సర్గః.
స తేన తు తథా క్రోధాత్కామత్థేనార్దితో రణే,
రావణ స్సమరశ్లాఘి మహాక్రోధ ముపాగమత్. ౧

శక్తిని ఎత్తెను.

౨౬

అమృతహాశక్తిని బలవంతుడగు రాముడైతి గిరిగిరం ద్రిప్పుటయు అది ఘంటలచే మ్రోగుచు దేదీప్యమానంబై ప్రలయకాలమందలి కొఱివవలె యాకాశంబునంతయుఁ బ్రకాశింపఁజేసెను.

౨౭

అమృతహాశక్తి ప్రయోగింపఁబడినదై రావణుని శూలంబు దాఁకుటయు నమృతశూలంబు విఱిగి కాంతిహీనంబయి నేలంగూలెను.

౨౮

అంత రాముఁడు, క్రూరంబులును మహావేగంబులును వృజసారంబులు నగు శబ్దాయమానంబులైన (నానావిధములయిన) కఱకుబాణంబులం బ్రయోగించి మహావేగంబులగు సాదశశ్రీవునశ్వంబుల నొప్పించెను.

౨౯

అంత రాముఁడు తనబాణప్రయోగలాఘవం బేర్పడ రావణుని తొమ్మి నం బెక్కు కఱకుటమ్ములను లలాటంబున మూఁడుబాణంబులం బ్రయోగించి నొప్పించెను.

౩౦

యధ్ధమధ్యంబున రావణుని దేహ మంతయు బాణంబులకొ భేదించఁ బడి నెత్తురు కాఱుటం జొల్లిల్లఁటయు నయ్యాతుధానేంద్రుండు విశసించిన యశోకవృక్షమువలెఁ జూడ నొప్పెను.

౩౧

అప్పుడు యధ్ధమధ్యంబున, నిశాచరేంద్రుడగు సాదశముఖుఁడు రామబాణంబులచేఁ దద్దయు నభిహతుడై దేహమంతయు నెత్తురు దడియఁ గొంతఱిన్నుండయ్యునంతలో మహాక్రోధంబు వహించెను.

౩౨

ఇది నూటపాఠ్యంబున సర్గము.

నూటయైదవ సర్గము.

యధ్ధగర్వితుడగు సారావణుఁడు అట్లు గాముఁడు యధ్ధమనందుఁ గోపంబునఁ దన్ను బాణంబుల నొప్పించుటయఁ బరమశ్రద్ధుడయ్యెను.

౩౩

స దీప్తనయనో రోషా చ్ఛాప మాయమ్య వీర్యవాన్,
అభ్యర్థయ త్సుసమ్మృద్ధో రాఘవం పరమాహవే. ౨

బాణధారాసహస్రై స్తై స్సతోయద ఇవామ్బరాత్,
రాఘవం రావణో బాణై స్తటాక మివ పూరయత్. 3

పూరిత శ్శరజాలేన ధనుర్ముక్తేన సంయుగే,
మహాగిరిరివాకమ్ప్యగి కాకుత్స్థో న ప్రకమ్పతే. ౪
స శరై శ్శరజాలాని వారయన్ సమరే స్థితః
గభస్తీవ సూర్యస్య ప్రతిజగ్రాహ వీర్యవాన్. ౫

తత శ్శరసహస్రాణి షీప్రహస్తో నిశాచరః,
నిజఘనోరసి క్రుద్ధో రాఘవస్య మహాత్మనః. ౬
స శోణితసమాదిగ్ధ స్సమరే లక్ష్మణాగ్రజః,
దృష్టగి ఫుల్ల ఇవారణ్యే సుమహా న్నిగళితద్రుమః. ౭

శ రాభిఘాతసంరబ్ధ స్సోఽపి జగ్రాహ సాయకాన్,
కాకుత్స్థ స్సుమహా తేజాః యుగాంతాదిత్య తేజసః. ౮

తతోఽన్యోన్యం సుసంరబ్ధౌ పుభౌ తౌ రామరాజౌ,
శ రాన్ధకారే సమరే నోపాలక్షయతాం తదా. ౯

తతగి క్రోధసమావిష్టో రామో దశరథాత్మజః,
ఉవాచ రావణం వీరగి ప్రహస్య పరుషం వచః. ౧౦
మమ భార్యా జనసానా దజ్ఞానా ద్రాక్షసాధమః,

అట్లు సరమకుపితుడై పరాక్రమశాలియగు నాచక్షముఖుడు కోపంబున నేత్రంబులు జ్వలింప నమ్మహాయుధంబున ధనుస్సు నాకన్నించి బాణంబులెసి రాము నొప్పించెను. ౨

ఆకాశమునుండి మేఘము చెఱువునిడుకట్టు ధారలుగా నధికవర్షము గురియొవిధంబున, ఆ రావణుండు రాముని దేహాబాతము నిడునట్లు పెక్కు బాణంబుల బ్రయోగించెను. ౩

రాముండు అట్లు యుద్ధంబున బాణశర్పంబుల నొప్పింపఁబడియు నిశ్చలంబగు మహాపర్వతంబువలె సైతపరాక్రమము చలనము నొందఁడయ్యెను. ౪

పరాక్రమశాలియగు రాముండు యుద్ధంబున బాణంబులచే బాణసమూహంబులను వారించుచు నిలిచిరవాఁడై రావణబాణంబులను సూర్యకిరణంబులనుంబోలె నహించెను. ౫

అంత నిశాచరేంద్రుండు కుపితుడై తనహస్తలాఘవం దేర్పడ, మహాపరాక్రమశాలియగు రామునితోఁమునఁ బెక్కువేలబాణంబులు కప్పించెను. ౬

అప్పుడు యుద్ధంబున లక్ష్మణుని యన్నయగు రాముండు దేహమంతయు నెత్తుట దడిసియుండుటంజేసి యరణ్యంబున వికసించిన గొప్ప వలూకపృక్షమువలె కాడ నొప్పెను. ౭

మహాలేఖుడగు నారాముండును, రావణుండు బాణంబులచే నొప్పించుటకుఁ గుపితుడై ప్రలయకాలపూర్వముంబోలె నత్యుగ్రములయిన బాణంబుల నెత్తెను. ౮

అంత రామరావణులిర్వరును మహావేగంబున నొంపొరులవై బాణంబుల నేయుటయు బాణంబులచే సూర్యరశ్మి జలయక యంధకారంబు గలుగ నయ్యుద్ధంబున వారి లొకరికొకరు కనఁబడరైరి. ౯

అంతఁ బరాక్రమపాతుఁడగు దశరథపుత్రుండు రాముండు కుపితుడై రావణుంజూచి నవ్వి కరుణంబుగా నిట్లని పలికెను. ౧౦

రక్కసులతో నధముండ వగు దశముఖుడా! నీవు జనస్థానంబునఁ

1098 యుద్ధకాండే - పహ్లావీతరళతమస్సర్గః. సర్గము.

హ్నతా తే వివళా యసా తసా త్వం నాసి వీర్యవాన్. ౧౧

మయా విరహితాం దీనాం వర్తమానాం మహావనే,
వై దేహీం ప్రసభం హృత్వా శూరోఽహ మితి మన్యసే. ౧౨

స్త్రీషు శూర! వినాథాసు పరదారాభిమర్శక!,
కృత్వా కాపురుషం కర్త శూరోఽహ మితి మన్యసే. ౧౩

భిన్నమర్యాద! నిర్లజ్జ! చారిత్రేష్వనవస్థిత!,
దర్పాన్మత్స్య ముపాదాయ శూరోఽహ మితి మన్యసే. ౧౪

శూరేణ ధనదభ్రాత్రా బలై స్సముదితేన చ,
క్లాభనీయం యశస్యం చ కృతం కర్త మహా త్వయా. ౧౫

ఉత్సేకే నాభిషన్నస్య గర్హితస్యాహితస్య చ,
కర్తణగి ప్రాప్నుహీదానీం తస్మాద్య సుమహత్ఫలమ్. ౧౬
శూరోఽహ మితి చాత్తాన మవగచ్ఛసి దుర్హతే!,
నైవ లజ్జాసి తే సీతాం చోరవ ద్వ్యపకర్షతః. ౧౭

యది మత్సన్నిధౌ సీతా ధర్మితా స్యాత్త్వయా బలాత్,
భ్రాతరం తు ఖరం పశ్యే త్తదా మత్సయికై ర్హతః. ౧౮

దిష్ట్యాసి మమ దుష్టాత్మక! చతుర్విషయ మాగతః,
అద్య త్వం సాయకై స్తీక్ష్ణై ర్నయామి యచుపాదనమ్. ౧౯

బెనిమిటి సమీపమున లేకపోవుటవలన వివశురాలగు నాభార్యను నాకుఁ దెలియనట్లు రహస్యముగా హరించి నావు కావున నీవు పరాక్రమవంతుడవు గావు. ౧౧

నన్ను ఎడఁబాసి దీచురాలై మహారణ్యమధ్యంబున నున్న సీతను నీవు బలాత్కారంబున నవహరించి “నేను కూరుడ” నని వృథా గర్వించి యున్నావు. ౧౨

పిఠీకివాడా! పరస్త్రీలం జేపట్టువాడా! నీవు నాథుల నెడఁబాసిన స్త్రీలవిషయమయి దుర్మార్గులు నీచులు చేయఁదగిన కార్యము గావించి మరల “నేను వీరుడ” నని వృథాగర్వము వహించి యున్నావు. ౧౩

కాస్తమర్యాద సతి క్రమించినవాడా! సిగ్గు విడిచినవాడా! నదా చారములను వదలిసిట్టి దుర్మార్గుడా! గర్వమువలన నీవే నీకు మృత్యువు పుచ్చు కొంటివి; ఇంకను “నేను కూరుడ” నని వృథా గర్వము వదలకున్నావు. ౧౪

కూరుడవు కుబేరునితమ్ముడవు తిపోబలము మొదలగు నమస్తలమున చేతను సమృద్ధుడవు నీవు సీతాపహరము గావించుటచే నత్సురపులచే క్షాళు నీయంబును యశస్కరంబునగు గొప్పకార్యము చేసినవాడవైతివి! ౧౫

నీవు గర్వాతిరేకముచే గావించిన నిందితంబును కీడు గఱగించునదియు నగు కాలముయొక్క మహాఫలమును ఇప్పుడనుభవించుము. ౧౬

దుర్బుద్ధి! నేను కూరుడనని నిన్ను నీవు మెచ్చుకొనుచున్నావే; ఆప్యడు సీతను నేను లేని సమయముఁజూచి దొంగవలె నవహరించునపుడు నీకు సిగ్గే గలుగలేదు గదా! ౧౭

నీవు నాయెదుటనే యట్లు సీతను బలాత్కారంబునం గొని పోఁజూతు వేని యప్పుడే నీవు నాబాణంబులచే హతుడవై సీతమ్ముడు ఖరునితోఁ జేరియుండువు. ౧౮

దురాత్ముడవగు రావణుడా! భాగ్యవశంబున నీవిపుడు నాకంటి యెదుటం బడితివి; ఇంక నిన్నుఁ దీక్షాబాణంబుల యమపురి కనిచెదను. ౧౯

అద్య తే మచ్ఛరై శ్చిన్నం శిరో జ్వలితకుణ్డాలమ్,
క్రవ్యాదా వ్యపకర్షస్తు వికీర్ణం రణపాంసుషు. ౨౦

నిపత్యోరసి గృధ్రాస్తే ఊతా ఊత్తస్య రావణా,
పిబస్తు రుధిరం తర్వా ద్బాణశల్యాస్త్రరోతితమ్. ౨౧

అద్య మద్బాణభిన్నస్య గతాసోఽపతితస్య తే,
కర్షన్వాన్త్రాణి పతగా గరుత్తస్త ఇవోరగాన్. ౨౨

ఇత్యేవం సంవద స్వీరో రామశ్శత్రునిబర్హణః,
రాక్షసేంద్రం సమీపస్థం శరవర్షై రవాకిరత్. ౨౩

బభూవ ద్విగుణం వీర్యం బలం హర్షశ్చ సంయుగే,
రామస్యాస్త్రబలం చైవ శత్రో ర్నిధన కాక్షిణః. ౨౪

ప్రాదుర్బభూవు రస్త్రాణి సర్వాణి విదితాత్మనః,
ప్రహరా చ్చ మహాతేజా శ్శీఘ్రహస్తతరోఽభవత్. ౨౫
శుభాన్యేతాని చిహ్నాని విజ్ఞాయాత్తగతాని సః,
భూయ ఏవాద్య ద్రామో రావణం రాక్షసాన్తకృత్. ౨౬

హరీణాం చాశ్చనికరై శ్శరవర్షై శ్చ రాఘవాత్,
హన్యమానో దశగ్రీవో విఘ్నార్ణవాదయోఽభవత్. ౨౭

యదా చ శస్త్రం నాలే(రే)భే నవ్యకర్షచ్ఛరాసనమ్,
నాస్య ప్రత్యకరో ద్వీర్యం విక్లబే నాన్తరాత్తనా. ౨౮

ఇప్పుడు నాబాణములచే ఖండితమయి యుద్ధభూమియందు దుష్టు
వైబడిన దీక్షకుండల సహతకుగు నీ శిరస్సును నక్కలు మొదలగునవి
యొడ్డుకొని పోవుగాక. 100

రావణుడా! నీవు మాతుండవై నేలబడినవిడ్డుట గడ్డలు నీటొమ్ముపై
న్రాలి బాణముల యలుగులు దూఱుటవలనఁ గలిగిన రుద్ధ్రంబులనుండి
ప్రవించురక్తమును దప్పిదీఱఁ ద్రావుచుగాక. 101

ఇప్పుడు నీవు నాబాణంబులచే ఖండింపఁబడి మృతుండవై నేలం
బడఁగానే గరుడపక్షులు సర్పంబుల నాకర్షించునట్లు గడ్డలు నీపేవులనాక
ర్షించుగాక. అని రాముఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. 102

పరాక్రమవంతుఁడును శత్రువుల పథించువాఁడునగు రాముఁడు
ఇవ్విధంబునఁ జెప్పుచుఁ దనపమీపంబున నున్న నిశాచరేంద్రునిమీఁద బాణ
వర్షంబులు గురిసెను. 103

శత్రుపథంబుగోరి యుద్ధంబుసేయుచున్న యారామునకు అప్పుడు
వీర్యంబును బలంబును ఉత్సాహమును దివ్యాస్త్రబలంబును రెండింతలుగా
నతిశయించెను. 104

ఆత్మవేత్తయగు రామునకప్పుడు సమస్తములయిన దివ్యాస్త్రంబులును
బ్రత్యక్షంబునఁ బ్రాదుర్భవించెను; అంత మహాలేఖాడగురాముఁడు ఉత్సాహో
లిశయంబునఁజేసి మఱియు మాస్తలాఘవంబు నెఱపెను. 105

రాక్షసులరూపుమాపునట్టి రాముఁడు ఇట్లు శుభచిహ్నములు గలుగు
టకు మిక్కిలియు నుత్సాహంబు నొంది రావణుని మఱియు నొప్పించెను.

వానరులు ప్రయోగించు శిలావర్షంబులచేతను రామునిబాణవర్షంబుల
చేతను నొప్పింపఁబడినవాడై రావణుఁడు ఏమియుఁ దోచుక భ్రాంతచిత్తుఁ
డయ్యెను. 106

రావణుఁడు అట్లు భ్రాంతచిత్తుడై మనసు స్వాధీనత దప్పి ఆయుధం
బులు ప్రయోగింపఁ ధనుస్సు నాకర్షింపక రాముం డేయబాణంబులకు

క్షిప్తా శ్చాపి శరాస్తేన శస్త్రాణి వివిధాని చ,
 రావణా నరణ్యార్థాయ వర్తంతే మృత్యుకాలేఽభివర్తతః. ౨౯
 సూతస్తు రథనేతాఽస్య తదవస్థం సమీక్ష్యతమ్,
 శనై ర్యుద్ధా దసంభ్రాంతో రథం తస్యాపవాహయత్. ౩౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షణ్మాత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౫.

షడుత్తరశతతమస్సర్గః.

స తు మోహాత్సుసంక్రుద్ధగి శృతాస్తబలచోదితః,
 క్రోధసంక్తసయనో రావణ సూత మబ్రవీత్. ౧

హీనవీర్య మివాశక్తం పారుషేణ వివర్జితమ్,
 భీరుం లఘుమివాసత్త్వం విహీన మివ తేజసా. ౨

విముక్త మివ మాయాభి రస్త్యై రివ బహిష్కృతమ్,
 మా మవజ్ఞాయ దుద్బుధే! స్వయా బుద్ధ్యా విచేష్టసే. ౩

కిమగ్రం మా మవజ్ఞాయ మచ్ఛన్ద మనవేక్ష్య చ,
 త్వయా శత్రో స్సమక్షం మే రథోఽయ మపవాహితః. ౪

త్వయాఽన్య పి మమానార్య! చిరకాలసమార్జితమ్,
 యశో వీర్యం చ తేజశ్చ ప్రత్యయశ్చ వినాశితః. ౫

శత్రోగ ప్రఖ్యాతవీర్యస్య రజ్జనీయస్య విక్రమే,
 పశ్యేతో యుద్ధలుబ్ధోఽహం కృతగి కాపురుష స్త్వయా. ౬

యస్త్వం రథ మిమం మోహాత్న చోద్వహసి దుర్జితే!
 సత్యోఽయం ప్రతితర్క మే పరేణ త్వ ముపస్కృతః. ౭

బదులేయకుండుటయు రామప్రయుక్తములగు బాణంబులును ఇతరాయుధములును రావణుని నొప్పించుటయు రావణుండు ఏమియుఁ జేయఁజాలక మరణంబు నొందునట్లుండుటయుఁ జూచి, రావణుండు ఇట్టియవస్థనొందుట వలన సతని రథంబుఁ బోలుకొట్టి సారథి సుశ్రమంబు నొందక యుద్ధభూమి చుండి రఃమును మెల్లఁగాఁ దొలఁగఁ దోలుకొని పోయెను. ఆరా-30

ఇది నూటయైదవసర్గము.

నూటయాతిసర్గము.

అంత రావణుండు మృత్యుప్రేతుండగుటవలన అశ్వానంబునఁ గుడి తుండై కోపంబునఁ గనుల నెఱ్ఱఁడనంబు దోచు సారథింజూచి యిట్లని పలికెను.

ఓరి దుర్ముద్ధీ! బలహీనుడనియు నశక్తుండనియుఁ బోయెను లేనివాఁడనియుఁ బిఱికియనియు నల్పఁడనియుఁ ధైర్యము లేనివాఁడనియు బరాక్రమము లేనివాఁడనియు మాచులు దెలియనివాఁడనియు దివ్యాస్త్రంబులు నేర్వని వాఁడనియు నన్ను లక్ష్యమునీయక నీవు నీకుఁదోచినట్లాడుచున్నావు. ౨,3

నా యభిప్రాయంబుఁ జూడక నన్నలక్ష్యముచేసి శత్రువు నమక్షమున సారథమును నీవేల తొలఁగఁ దోలుకొనివచ్చితివి? ౪

దుర్బాధుఁడా! నేను బహుకాలముగా సంపాదించిన నాయశక్తును బలమును బరాక్రమమును రావణుండు యుద్ధమున వెనుదీయఁడను జనుల నమృతంబును ఇప్పుడు నీవు పోగొట్టితివి. ౫

పరాక్రమముచే మెప్పించఁ దగినవాఁడును బ్రసిద్ధమయిన పరాక్రమము గలవాఁడునగు శత్రువు చూచుచుండఁగా నీవు యుద్ధప్రియుండనగు నన్నుఁ బిఱికివానిఁగాఁ జేసితివి. ౬

దుష్టుద్ధీ! నీవు రథమును శత్రువున కెదురుగాఁ దొలకుండుటను జూడఁగా శత్రువులు నీకేమోయిచ్చి నిన్ను పక్షికిరించినట్లు నాకు సత్య

న హ్యేత ద్విద్యతే కర్త సుహృదో హితకాక్షిణః,
రిపూణాం సదృశం చైతన్న త్వయైత త్వనుష్ఠితమ్.

౯

నివర్తయ రథం శీఘ్రం యావ న్నోపైతి మే రిపుః,
యదివాఽధ్యపితో వాసి స్తర్యస్తే యదివాగుణాః.

౯

ఏవం పరుష ముక్తస్తు హితబుద్ధి రబుద్ధినా,
అబ్రవీ ద్రావణం సూతో హితం సానునయం వచః.

౧౦

న భీతోఽస్మి న మూఢోఽస్మి నోపజప్తోఽస్మి శత్రుభిః,
న ప్రమత్తో న నిస్సేహో విస్తృతా న చ సత్క్రియా.

౧౧

మయా తు హితకామేన యశశ్చ పరిరక్షతా,
స్తేహప్రస్కన్నమనసా ప్రియ మిత్యప్రియం కృతమ్.

౧౨

నాస్మి న్నరే మహారాజ! త్వం మాం ప్రియహితే రతమ్,
కశ్చి ల్లఘురివానార్యో దోషతో గస్తు మర్హసి.

౧౩

శ్రూయతాం త్వభిధాన్యామి యన్నిమిత్తం మయా రథః,
నదీవేగ ఇవామ్భాభీ స్సంయుగే వినివర్తితః.

౧౪

శ్రమం తవావగచ్ఛామి ఘహతా రణకర్తృణా,

మయిన యూహగలుగుచున్నది.

2

ఇది శత్రువులు చేయఁదగినపనేగాని నామేలు గోరునట్టి మిత్రుఁడు చేయఁదగినపనిగాదు; నీవిట్లు ఈకార్యమునేయుంట యెంతమాత్రము యుక్తము గాదు.

౪

నీవు నాయొద్ద బహుకాలమున్న వనునది నీమనసులో నున్నను నేను నీకుఁ గావించిన యుపకారములతలంపు నీకుఁ గలిగియున్నను శత్రువు నన్ను వెదకికొని రాకమునుపె శిఘ్రంబున రథమును మఱిలించి శత్రువున కభిముఖ ముగాఁ దోలుము; అని రావరాఁడు సారథితోఁ జెప్పెను.

౯

రావణుని మేలుగోరునట్టి సారథిబుద్ధిహీనుండగు రావణుఁడు చెప్పిన పరుషవచనములు విని రావణునిం జూచి అతని నాశ్వాసింపుచు హితకరంబగు నీవచనముఁ బల్కినను.

౧౦

నేను భయము నొందినవాడను గాని మూఢుఁడను గాని శత్రువుల వలన లంచముఁ దీసికొని వారలతోఁ జేరినవాడను గాని యేమఱుపాటు నొందినవాడను గాని నీయందు స్నేహములేనివాడను గాని నీవు నాకుఁ గావించిన సత్కారములు మఱచినవాడను గాని కాను.

౧౧

మఱియేమన్నను, నేను నీహితముఁగోరి నీకీర్తి సురక్షితముగా నుండు టకై నీయందలి స్నేహంబున నిర్మలమయిన మనస్సుతో నీకుఁ బ్రియముగా నుండునని హితము గావించితిని; అది నీ కిప్పు డప్రియమయినది.

౧౨

మహారాజా! మహానుభావుఁడవగు నీవు ఆయోగ్యుఁడు నల్పుఁడునగు వానినిధంబున నీసంతోషంబును నీహితంబునే కోరునట్టి నాయందు ఈ విషయ మయి దోషంబు తలంపవలదు.

౧౩

చంద్రోదయముచే బొంగిన సముద్రజలములు నదీవేగమును మఱి లించునట్లు నేను యొద్దమునుగడి రథమును మఱిలించినందుకుఁ గారణముఁ జెప్పెదను వినుము.

౧౪

పీరుఁడవగు రావణుఁడా! నీవు అప్పుడు చాలసేపు మహాయుద్ధంబుచేసి

న హి తే వీర! సాముఖ్యం ప్రహ్వం వోపధారయే. ౧౫

రథోద్వహఃఖిన్నాశ్చ త ఇమే రథవాజినః,
దీనా ఘర్తపరిశ్రాంతాః గావో వర్షహతా ఇవ. ౧౬

నిమిత్తాని చ భూయిష్ఠం యాని ప్రాదుర్భవన్తి నః,
తేషు తేష్వభిపన్నేషు లక్షయామ్యప్రదక్షిణమ్. ౧౭
దేశకాలా చ విజ్ఞేయా లక్షణానీజితాని చ,
దైన్యం ఖేదశ్చ హర్షశ్చ రథిన శ్చ బలాబలమ్. ౧౮
స్థలనిమ్నాని భూమే శ్చ సమాని విషమాణి చ,
యుద్ధకాల శ్చ విజ్ఞేయగ పరస్యాస్త్రదర్శనమ్. ౧౯
ఉపయానాపయానే చ స్థానం ప్రత్యేకసర్పణమ్,
సర్వమేతద్ద్రథనేన జ్ఞేయం రథకుటుంబిణా. ౨౦

తవ విశ్రమహేతోశ్చ తతైషాం రథవాజినామ్,
రౌద్రం వరయతా ఖేదం క్షమం కృత మిదం మయా. ౨౧
న మయా స్వేచ్ఛయా వీర! రథోఽయ మపవాహితః,

భర్తృన్నేహపరితేన మయేదం యత్కృతం ప్రభో! ౨౨

ఆజ్ఞాపయ యథా తత్త్వం వక్ష్యస్యరినిషూదన,
తత్కరిష్యామ్యహం వీర! గతాస్యజ్యేష్ఠ చేతసా. ౨౩

యలనట నొందిలివి; నీయందు యుద్ధము విషయమయి సౌముఖ్యము గాని
యుత్సాహముగాని లేకపోయినది. - ౧౫

ఈ రథాశ్వములు రథము లాగిలాగి యలసి దీనములయి యెండ
తాకునకు మిక్కిలియుఁ జేమట పట్టుటవలన మంచివర్షమునం దడిసిన గోవు
లుబబోలే నుండినవి. ౧౬

మనసేనలలా నేయేనిమిత్తము లభికముగాఁ గలుగునో అవన్నియు
మనకుఁ బ్రతికూలముగానే గలుగుచుండినవి. ౧౭

సారథియగువాఁడు దేశకాలములను శుభాశుభలిమిత్తములను తన
రథికునియొక్కయుఁ నెదిరియొక్కయు అభిప్రాయములను తన రథికుని
యొక్క యుత్సాహముత్సాహములను అలనటయు బలాబలములను
భూమియొక్క మిట్టపల్లములు సమప్రదేశములు విషమప్రదేశములను
యుద్ధమునకు సమయాసమయములను ఎదిరియొక్క చిద్రుములను మఱి
యు రథమును ఎదిరికి సమీపముగాఁ దోలుటయుఁ బార్శ్వమునకుఁ దోలుట
యు స్థిరముగా నిలుపుటయు ఎదిరి కభిముఖముగానే వెనుకకుఁ దిగుచుటయు
ఇవన్నియుఁ జక్కగాఁ జాలసి రథము నడపవలెను. ౧౮, ౧౯

శూరుడవగు రావణుడా! నీకును ఈరథము గుఱ్ఱములకును విక్రాంతి
గలుగుటకయ్యెను గొప్ప అపాయ మేమియుఁ గలుగకుండుటకైయును
యుక్తముగాఁ దలంచి యిట్లు రథము తొలంగఁదోలితి నే గాని నిమిత్తము
లేకయే నాస్వేచ్ఛగాఁ జేసినవాడను గాను. ౨౦

రాజా! నేనేమి గావించితి నో అది స్వామివైన నీయందలి స్నేహము
చేతనే చేసితివి గాని వేఱుగాదు. ౨౧

శత్రువుల వధించునట్టి వీరుండవగు రావణుడా! ఇప్పు డాత్మా
వింపుము; నీవెట్లు ఆత్మాపించెదవో అదే ప్రకారమున సౌతమాత్రము జవ
దాటక నీయాత్మను మనసార నెఱవేర్చి నీముఠము దీర్చుకొనెదను. అని
సారథి రావణునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

సంతుష్టస్తేన వాక్యేన రావణ స్తస్య సారథేః,
ప్రశ నైవ్యనం బహువిధం యుద్ధలుభోఽబ్రవీదిదమ్. ౨౪

రథం శీఘ్ర మిమం సూత! రాఘవాభిముఖం కురు,
నాహత్వా సమరే శత్రూన్నివర్తిష్యతి రావణః. ౨౫

ఏవ ముక్త్వా తత స్తుష్టో రావణో రాక్షసేశ్వరః,
దదౌ తస్మై శుభం హ్యేకం హస్తాభరణ ముత్తమమ్. ౨౬

శ్రుత్వా రావణవాక్యం తు సారథి సున్నత్యవర్తత,

తతో ద్రుతం రావణవాక్యచోదితః
ప్రచోదయామాస హయాన్ స సారథిః. ౨౭
స రాక్షసేంద్రస్య తతో మహారథః
క్షణేన రామస్య రణాగ్రతోఽభవత్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-షడుత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౬.

సప్తోత్తరశతతమస్సర్గః.

తతో యుద్ధపరిశ్రాంతం సమరే చింతయాన్ధితమ్,
రావణం చాగ్రతో దృష్ట్వా యుద్ధాయ సముపస్థితమ్. ౧
దైవతైశ్చ సమాగమ్య ద్రష్టు మభ్యాగతో రణమ్,
ఉపాగమ్యాబ్రవీ ద్రామ మగస్త్యో భగవా నృషిః. ౨
రామ! రామ! మహాబాహో! శృణు గుహ్యం సశాతనమ్,
యేన సర్వానరిన్వత్స! సమరే విజయిష్యసి. 3
ఆదిత్యహృదయం పుణ్యం సర్వశత్రువిनाశనమ్,

రావణుండు సారథిచెప్పిన మాటకు సంతుష్టుడై యాసారథిని అనేక విధములుగాఁ బ్రశంసించి యుద్ధంబునకు నాశగడలొన నతనితో నిట్లు పలికెను. ౨౪

సారథీ! ఈ రథమును క్షిప్రమున రామున కభిముఖముగాఁ దోలుము! రావణుఁ డెప్పుడైనను యుద్ధంబున శత్రువుల వధింపక ముఱిరాఁడు. అని రావణుండు సారథితోఁ జెప్పెను. ౨౫

రాక్షససాధుఁడగు రావణుండు సారథితో నిర్విధంబునం జరికి సారథి విషయంబున సంతుష్టుడై యతనికి మందరమయిన యుత్తమమగు నొక హస్తార్థరణము నొసంగెను. ౨౬

సారథియు రావణుని వచనంబువిని యతని యాజ్ఞచొప్పున రథమును ముఱిలించి యుద్ధాభిముఖముగాఁ దోలుకొనిపోయెను.

అంత నాసారథి రావణు సాజ్ఞచొప్పున క్షిప్రముగా గుఱ్ఱంబులఁ దోలుటయు నమృతరథంబు క్షణంబునకు యుద్ధంబున రామున కభిముఖముకా వలెచెను. ౨౭

ఇది నూటయాఱవసర్గము.

నూటయేడవసర్గము.

అంత యుద్ధంబుఁజూచుటకై దేవతలతోఁగూడ వచ్చియున్న భగవంతుండును ద్రికాలజ్ఞుఁడగు నగస్త్యమహర్షి రాముండు యుద్ధంబున నలసట నొంది మరల యుద్ధంబునకువచ్చి తనముందట నిలుచున్న రావణుం గని చింతనొంది యుండుటం జూచి రామునియొద్దకువచ్చి యిట్లు పలికెను. ౨౮

రామా! రామా! మహాబాహుఁడా! నాయనా! నీవే స్తోత్రమున సమస్త శత్రువులను యుద్ధంబున జయింపఁగలవో అట్టి పరమరహస్యంబును సహాకనంబును బవిత్రంబును సమస్తశత్రువుల నశింపఁజేయునదియు జయప్రదంబును

జయావహం జపేన్నిత్య మక్షయ్యం పరమం శివమ్. ౪

సర్వమజ్ఞశమజ్ఞశ్యం సర్వపాపప్రణాశనమ్,
చింతాశోకప్రశమన మాయుర్వర్ధన ముత్తమమ్. ౫

రక్షిమంతం సముద్యంతం దేవాసురనమస్కృతమ్,
పూజయస్వ వివస్వంతం భాస్కరం భువనేశ్వరమ్. ౬

సర్వదేవాత్మణో హ్యేష తేజస్వీ రక్షిభావనః,
ఏష దేవాసురగణాన్లోకాన్పాతి గభస్తీభిః. ౭

ఏష బ్రహ్మ చ విష్ణుశ్చ శివస్సుందరగ ప్రజాపతిః,
మహేంద్రో ధనదగి కాలో యమ సోమో హ్యపాంపతిః. ౮

పితరో వసవ స్సాధ్యా హ్యశ్వినౌ మరుతో మనుః,
వాయుర్వహ్నిగి ప్రజాప్రాణ ఋతుకర్తా ప్రభాకరః.

నిత్యంబును అక్షయమయిన ఫలముగలదియు పరమమంగళప్రదంబును సమస్త మంగళంబులకును మంగళంబును సమస్తపాపనాశనంబును అధివ్యాధి హరంబును ఆయుర్వృద్ధికరంబును సర్వస్తోత్రంబులలోను ఉత్తమంబునగు పరబ్రహ్మ ప్రతిపాదకమయిన ఆదిత్యహృదయం బనుస్తోత్రమును నీకుపదేశించెదను వినుము.

3, గ

నీవు సువర్ణవర్ణుండగుటచే బ్రహ్మకీరణములు గలవాఁడును (అంత రంగభక్తులచే నుపాసించఁ బడువాఁడును) ఉదయమును బొందుచున్నవాఁడును దేవాసురులచే నమస్కృతుండును ఇతర దేజస్సుల నన్నింటిని పరిధేయించు నట్టి మహాతేజస్సుగలవాఁడును జంద్రసూర్యప్రభృతులకును తేజమునొసంగు వాఁడునగు సమస్తలోక నియామకునిఁ బరమాత్మను ఇమహస్తోత్రముచే నారాధింపుము.

౬

ఆదిత్యమండలాంతర్వర్తియగు నీవురుషండు సమస్తదేవతలకు నాత్మభూతుండు తన తేజస్సుచే సమస్తతేజస్సులను దిగస్కరించువాఁడు; కిరణంబుల సమస్తలోకంబులకు ఉత్పత్తిస్థితిసంహరణములు సేయువాఁడు (భక్తులకు మోక్షంబు నొసంగువాఁడు) ఈతఁడే కిరణంబులచే వర్షాదులుగల్గించి దేవాసుర ప్రభృతినమస్తలోకంబులను రక్షించును.

౭

ఈతఁడే సమస్తదేవతలను శరీరముగాఁగలవాఁడు. ఇతఁడు బ్రహ్మ. ఇతఁడే విష్ణువు. ఇతఁడే శివుఁడు. ఇతఁడే కుమారుఁడు. ఇతఁడే నవప్రజాపతులును. ఇతఁడే దేవేంద్రుండును. ఇతఁడే కుబేరుండును. ఇతఁడే మృత్యువు. ఇతఁడే యముఁడు. ఇతఁడే చంద్రుఁడు. ఇతఁడే వరుణుఁడు.

౮

ఈతఁడే పితృదేవతలు. ఇతఁడే అప్తవసువులు. ఇతఁడే సాధ్యులు. ఇతఁడే యశ్వినీదేవతలు. ఇతఁడే మరుత్తులు. ఇతఁడే మనువు. ఇతఁడే వాయువు. ఇతఁడే యగ్ని. ఇతఁడే ప్రాణము. ఇతఁడే వసంతాదిఋతువులకుఁ గారణమయిన సూర్యుఁడు (సమస్తభక్తులచేతను బొందఁబడువాఁడు, సమస్తకార్యములకును ప్రేరకుఁడు సూర్యుఁడు).

౯

ఆదిత్యస్సవితా సూర్యగ ఖగగ పూషా గభస్తిమాన్,
సువర్ణసదృశో భాను ర్విరణ్యారేతా దివాకరః.

౧౦

హరిదశ్వ స్సహస్రాస్త్రి స్సప్తసప్తి ర్నరీచిమాన్,
తిమిరోన్మథన శ్శమ్భుస్తప్తమా మార్తాణ్ణా అంశుమాన్.

౧౧

హిరణ్యగర్భ శ్శిశిర స్తపనో భాస్కరో రవిః,
అగ్నిగరోభేదితేగ పుత్ర శ్శృణ్ణ శ్శిశిరనాశనః.

౧౨

వ్యోమనాథ స్తమోభేదీ ఋగ్యజుస్సామపారగః,
ఘనవృష్టి రపాం మిత్రో విద్యవీధీ ప్లవణ్ణమః.

౧౩

ఆతపీ మణ్డలీ మృత్యుగ పిఙ్గళ స్సర్వతాపనః,
కవి ర్విశ్వో మహాతేజా రక్తస్సర్వభవోద్భవః.

౧౪

నీవు అదిలియొక్కపుత్రుడవు. జగత్తును గలిగించువాడవు. ఆకాశమునఁ దిరుగువాడవు. జగత్తును బోషించువాడవు. ప్రశస్తములయిన కిరణములు గలవాడవు మంచివర్ణములు అనఁగా తెక్కలుగలవాడవు. తపింపఁజేయువాడవు. బంగారముతో సమానుడవు. ప్రకాశించువాడవు. బంగారువికారమయిన రేతస్సుగలవాడవు. పగటిని జేయువాడవు. ౧౦

నీవు ఆకుపచ్చనివన్నెగల గుఱ్ఱములు గలవాడవు. పేయికిరణములు గలవాడవు. సప్తయను గుఱ్ఱముగలవాడవు. ప్రశస్తకిరణములు గలవాడవు. చీకటిని బోగొట్టువాడవు. సుఖము గలిగించువాడవు సమస్తనామరూపములను సంహరించువాడవు. బ్రహ్మాండము మృతముకాఁగాఁ బుట్టినవాడవు. ప్రకృష్టకిరణములు గలవాడవు. ౧౧

నీవు బంగారువికారమైన అండము గర్భచుండుగలవాడవు చల్లనివాడవు తపింపఁజేయువాడవు. ప్రకాశము సేయువాడవు శబ్దించువాడవు. పగటియందు అగ్నిగర్భచుండు గలవాడవు. అదిలిదేవియొక్క కొడుకవు. ప్రళయకాలమున నిర్వాప్యపారముగా కాంతుడవగువాడవు. మంచును బోగొట్టువాడవు. ౧౨

నీవు ఆకాశమునకుఁ బ్రభుడవు. చీకటిని బోగొట్టువాడవు. (రాహువును భేదించువాడవు) ఋగ్వేదము యజుర్వేదము సామవేదము అను వేదములయొక్క పారమును బొందినవాడవు. అధికమయిన వర్షముగలవాడవు. జలములకు స్నేహితుడవు. వింధ్యవర్షతముయొక్క మార్గమునందు అనఁగా ఆకాశమార్గమునందు కిఘ్రిముగాఁ బోవువాడవు. ౧౩

నీవు ఎండగలవాడవు. గుండ్రమైన ఆకారముగలవాడవు శక్తులను జంపువాడవు (ఉదయకాలమందు) గోరోజును వన్నెగలవాడవు. (మధ్యాహ్నమునందు) సమస్తమును తపింపఁజేయువాడవు. వ్యాకరణము మొదలయిన సమస్తశాస్త్రములను ప్రవర్తింపఁ జేసినవాడవు. సమస్తమును విర్వహించువాడవు అధికములైన కాంతులుగలవాడవు. భక్తులయందను రాగముగలవాడవు. సమస్తములైన కార్యములకు కారణభూతుడవు. ౧౪

నక్షత్రగ్రహతారాణా మధిపా విశ్వభావనః,
తేజసామప్రితితేజస్వీ ద్వాదశాత్త న్నమోఽస్తు తే.

౧౫

నమః పూర్వాయ గిరయే పశ్చిమే గిరయే నమః,
జ్యోతిర్దణానాం పతయే దినాధిపతయే నమః.

౧౬

జయాయ జయభద్రాయ హర్యశ్వాయ నమో నమః,
నమో నమ స్సహస్రాంశో! ఆదిత్యాయ నమో నమః.

౧౭

నమ ఉగ్రాయ వీరాయ సారణాయ నమో నమః,
నమః పద్మప్రబోధాయ మూర్తాణాయ నమో నమః.

౧౮

నీవు అశ్వశ్యాది నక్షత్రములకు గ్రహములకు సాధారణ నక్షత్రములకును. నాథుడవు. ప్రపంచము నిలపువాడవు. లేజన్సులలో అధిక లేజన్సు గలవాడవు నగు పండ్రెండుమూర్తులు గలవాడా! నీకొఱకు నమస్కారము. అగుండాక. ౧౧

తూర్పుకొండపైనున్న నీకునమస్కారము. పడమటికొండపైనున్న నీకు నమస్కారము. (తూర్పుపడమటి కొండలయందు అంతర్యామివైన నీకు నమస్కారము) జ్యోతిర్లజములకు నాథుడవగు నీకు నమస్కారము. ముక్తులగు వారలకు బ్రాహ్మస్థానమవగు నీకు నమస్కారము దినమును జేయునట్టి నీకునమస్కారము (సూర్యమండలంతర్యామివగు నీకు నమస్కారము). ౧౨

అప్రతిహతమయిన పరాక్రమముగలవాడవగు నీకునమస్కారము గావించెదను (భక్తులకు సంతారజయంబుగల్గించువాడవైన నీకు నమస్కారము చేసెదను) జయంబును మంగళంబును ఒసగువాడవైన నీకువందనము వాచించెదను. హరితవర్ణమగు గుఱ్ఱముగలసూర్యునియం దంతర్యామివైన నీకుబ్రహ్మతీయొనర్చెదను (మనోహరములగు గరుడవృషభాది వాహనములగలనీకు మ్రొక్కెదను) వేయికిరణంబులగల సూర్యునియక దంతర్యామివైనవాడా! (మితలేనిమహాలేజముగలవాడా! నీయంశములయిన సమస్తజీవులకు నాధార భూతుడా!) నీకు బ్రహ్మకామంబుగావించెదను ఆదిత్యమండలంబునయోగులచే జాడఁబడునట్టి నీ కభినందనముచేసెదను. ౧౩

ఉపాసకులు కానివారలకు భయంకరుడవైన నీకు నమస్కారము. నర్వప్రాజులనుతత్తత్సార్వకర్మానురూపంబుగా గర్తయందుఁ బ్రేరించువాడవైన నీకునమస్కారము. శిశుముగా నడచువాడవైన (సారమునుగ్రహించువాడవైన ఓంకార ప్రతిపాద్యుడవైన హంసావతారపుండ్రవైన) నీకు నమస్కారము. కమలములను వికసింపజేయువాడవైన (భక్తులహృదయకమలమును సదావికసింపజేయువాడవైన) నీకునమస్కారము బ్రహ్మాండముప్రలయము నొందినపుడు మరల సృజించుటకై యున్నవాడవైన నీకు నమస్కారము. ౧౪

బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ సూర్యాయాదిత్యవర్చసే,
భాస్వతే సర్వభూతాయ రాద్రాయ వపుషే నమః.

౧౯

తమోఘ్నాయ హిమఘ్నాయ శత్రుఘ్నాయామితాత్తనే,
కృతఘ్నఘ్నాయ దేవాయ జ్యోతిషాం పతయే నమః.

౨౦

తప్తచామికరాభాయ వహ్నయే విశ్వకర్తణే,
నమస్తమోభినిఘ్నాయ రుచయే లోకసాక్షిణే.

౨౧

నాశయత్యేష వై భూతం తదేవ సృజతి ప్రభుః,

బ్రహ్మ విష్ణు శివులకును నియామకుడవయి వరబ్రహ్మరూపుడవయిన
 నీకు నమస్కారము. సమస్తపాణులను అద్వైతకర్తృత్వములందుఁ జేరించువాడ
 వైన నీకు నమస్కారము. సూర్యమండలమునందుఁ దేజోరూపుడవయిన నీకు
 నమస్కారము. సమస్తలేజస్సులకును గారణమయిన మహాలేజస్సుగలవాడ
 వయిన నీకు నమస్కారము. ప్రళయకాలమున సమస్తమును సంహరించువాడ
 వయిన నీకు నమస్కారము. అపవ్నడు భయంకరమయిన యాకారముగలవాడ
 వయిన నీకు నమస్కారము.

౧౯

అంధకారమును బోగొట్టువాడవయిన (ఽజ్ఞానమునుబోగొట్టువాడ
 వయిన) నీకు నమస్కారము. భక్తులకు శిరోష్ఠాదిద్వంద్వములసహించుసామ
 ర్థ్యమునొసంగువాడవయిన నీకు నమస్కారము. ఆశ్రితులకత్తువులను వధించు
 వాడవైన (కత్తువులయిన యింద్రియములను జయించుకత్తిని భక్తులకుఁ
 బ్రసాదించువాడవయిన) నీకు నమస్కారము. దేశవస్తుకృత త్రివిధపరిచ్ఛేద
 శూన్యడవయిన (అపరిమితమహిమగలవాడవయిన) నీకు నమస్కారము.
 సమస్త పాపులను విశేషించి కృతఘ్నులను శిక్షించువాడవయిన నీకు నమ
 స్కారము. సృష్టిసీతినహారములచేఁగ్రీడించువాడవైన (స్వయంప్రకాశుడ
 వయిన) నీకు నమస్కారము. చంద్రసూర్యాది సమస్త జ్యోతిర్వర్ణమునకును
 బ్రకాశము నొసంగుటచే నాధుడవయిన నీకు నమస్కారము.

౨౦

మేలిబంగారువంటి మేనుగలవాడవైననీకు నమస్కారము. అగ్నిరూ
 పుడవైన (సమస్తలొకములకును ఆధారభూతుడవైన) నీకు నమస్కారము.
 అంధకారమును నశింపఁజేయువాడవైన (ఽజ్ఞానమును నశింపఁజేయువాడ
 వైన) నీకు నమస్కారము. సమస్తమునందును బ్రకాశరూపుడవైన (స్వయం
 ప్రకాశరూపుడవైన) నీకు నమస్కారము. లోకులు చేయు సమస్తకర్తృము
 లకును సాక్షిభూతుడవైన నీకు నమస్కారము.

౨౧

సర్వలొకనియామకుడయిన యీదేవుండే సమస్తప్రకరణమును ప్రలయ

1118 యుద్ధకాండే - సప్తోత్తరశతతమస్కంధః. సర్గము.

పాయత్యేష తపత్యేష వర్షత్యేష గభస్తిభిః. ౨౨

ఏష సుప్తేషు జాగర్తి భూతేషు పరినిష్ఠితః,

ఏష చైవాగ్నిహోత్రం చ ఫలం చైవాగ్నిహోత్రీణామ్. ౨౩

వేదా శ్చ క్రతవ శ్చైవ క్రతునాం ఫలమేవ చ,

యాని కృత్యాని లోకేషు సర్వ ఏష రవిగ ప్రభుః. ౨౪

ఏన మాపత్సు కృచ్ఛేషు కాంతారేషు భయేషు చ,

కీర్తయ స్ఫురుషగ కశ్చిన్నావనీదతి రాఘవః! ౨౫

పూజయ నైవన మేకాగ్రో దేవదేవం జగత్పతిమ్,

వత్ప్రిగుణితం జప్త్వా యుద్ధేషు విజయిష్యసి. ౨౬

అస్తిన్ క్షణే మహాబాహూ! రావణం త్వం వధిష్యసి,

౨౭ తదాఽగస్త్యో జగామ చ యథాగతమ్. ౨౭

కాలంబున సంహరించును. మరల నాప్రపంచమునె సృజించును. ఈతడే కిరణములచే దావము కల్గించి శోషిల్లం జేయును. వర్షంబును గురియించును.

౨౨

భూతంబులు నిద్రించియున్నప్పుడును ఇతఁడు ఆభూతంబుల యన్నిటి యందును అంతర్యామిత్వంబున వ్యాపించినవాడై మేలుకొనియుండును.

అగ్నిహోత్రమును అగ్నిహోత్రముయొక్క ఫలమును ఈమహాపురుషుడే.

౨౩

ఇతఁడే వేదములు. ఇతఁడే యజ్ఞములు. యజ్ఞములచే జొందఁదగిన ఫలమును ఇతఁడే.

మఱియు లోకంబున నేయేకర్తములు చేయఁబడుచున్నవో వానికన్నిటి కిని సర్వాత్మకుడయిన సూర్యమండలాంతర్వర్తియగు నీహిరణ్మయపురుషుడు నియామకుఁడును ఫలప్రదాతయు.

౨౪

రాముఁడా! ఇందువర్జాశ్చమాద్యధికారినియమములేదు. ఎవ్వఁడైనను ఆపదలుగలిగినపుడుగాని కష్టమువచ్చినపుడుగాని అడవిమార్గంబులం గాని యికిరథీయంబులు గల్గినపుడు గాని యీ యాదిత్యహృదయస్తోత్రమును బఠించినచో నతఁడు ఆపదలం బాసి నిర్భయండై సుఖము నొందగలడు.

నీవు మనసునిశ్చలముగానిలిపి దేవతలకును దేవుండును జగన్నాథుఁడు నగునీదేవుని యియాద్యదిత్యహృదయస్తోత్రంబునం బూజింపుము. ఈయాదిత్య హృదయస్తోత్రమును మూడుమాఱులు జపింతు నేని యుద్ధంబులందు జయము నొందగలవు.

౨౫

మహాబాహుఁడవగు రాముఁడా! నీ వీయాదిత్యహృదయమును జపింపుము. ఈక్షణముననే రావణునివధింపగలవు. అని యగస్త్యుఁడు రామునకు జెప్పెను.

అంత 'నగస్త్యమహర్షి యివ్విధంబునఁ బల్కి తా వచ్చినదారిం బోయెను.

౨౬

వీతచ్ఛ్చత్వా మహాతేజా నప్తశోకోఽభవ త్తదా,
థారయామాస సుప్రీతో రాఘవగి ప్రయతాత్తవాన్. ౨౮

ఆదిత్యం ప్రేక్ష్య జప్త్వా తు పరం హర్ష మవాప్తవాన్,
త్రిరాచమ్య శుచి రూఢత్వా ధనురాదాయ వీర్యవాన్. ౨౯

రావణం ప్రేక్ష్య హృష్టాత్తా యుద్ధాయ సముపాగమత్,
సర్వయత్నేన మహతా వధే తస్య ధృతోఽభవత్. 3౦

అథ రవిరవదన్నిరీక్ష్య రామం
ముదితమనాగి పరమం ప్రహృష్యమాణః,
నిశిచరపతిసంక్షయం విదిత్వా
సురగణమధ్యగతో వచ స్త్వరేతి. 3౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౭.

అష్టోత్తరశతతమస్సర్గః.

స రథం సారథి ర్హృష్టగి పరసై న్యప్రథర్ణమే,
గన్ధర్వనగరాకారం సముచ్చితపతాకినమ్. ౧

యుక్తం పరమసంపన్నై ర్వాజిభి ర్హేమమాలిభిః,
యుద్ధోపకరణైగి పూర్ణం పతాకాధ్వజమాలినమ్. ౨

గ్రసన్త మివ చాకాశం నాదయన్తం వసున్ధరామ్,
ప్రణాశం పరసై న్యానాం స్వనై న్యానాం ప్రహర్షణమ్. 3

రావణస్య రథం క్షిప్రం చోదయామాస సారథిః,

తమావతన్తం సహసా స్వనవన్తం మహాస్వనమ్. ౪

అప్పుడు మహాలేఖాదగు రాముడు ఇమ్మహస్తోత్రమును విన్నంతనే మనసునందలి చింతవదలి పరమసంతుష్టుడై పరిశుద్ధమయినమనస్సుతో అదిత్యహృదయప్రతిపాద్యుడగు దేవదేవుని ధ్యానించెను. ౨౮

రాముడు ఆచమనముచేసి శుచి యయి సూర్యునిజూచుచు (అదిత్య మండలాంతర్వర్తి పరమాత్మను ధ్యానముచేయుచు) ముష్టాఱు అదిత్యహృద యస్తోత్రమునుజపించి యినుమడియయి పరాత్పరమంబుగలవాడై పరమహర్షంబు నొంది ధనుస్సు చేతం బట్టెను.

రాముడు అంత రావణుజూచి సంతుష్టుడై సమస్తప్రయత్నంబుల సతనివధింప నిశ్చయించి యుద్ధంబు సేయుటకై సమీపించెను. ౩౦

అంత సూర్యమండలాంతర్గతుడయిన హిరణ్మయిండగు సమృహపురుషుడు తన్నదేవతాసమూహంబు పరివేష్టించి కొలువ పరమసంతుష్టుడై పులకితదేహుండై రామునకుం బొడనూపి రామునిజూచి “రాక్షసరాజయినరావణుండు శాశమనొండగలడని యెఱుంగుము. త్వరపడుము” అనిపలికెను.

నూటయేడవ సర్గము.

నూటయొనిమిదవసర్గము.

అంత శాసారథి సంతుష్టుడై శత్రునైన్యంబులం గలచి నశింపఁ జేయునదియు స్వనైన్యంబులకు సంతోషంబుగల్గించునదియు గంధర్వనగరము వలె శాశ్వర్యావహంబును ఉన్నతములయిన నెక్కుధ్వజములు గలదియు మిక్కిలియు వేగవంతంబులయిన కాంచనభూషితంబులగు గుఱ్ఱంబులతోఁ గూడినదియు యుద్ధసాధనములయిన యాయుధములతో నిండినదియు అత్యున్నతంబగుటవలన శాశాకంబును గ్రహించునట్లు చూపట్టునదియు భూమి యంజయు భవించునట్లు మహాభవని గలదియునగు రావణునిమహారథమును క్షిమముగాఁ దోలెను. ౧౨, ౨, ౩

నరేంద్రుడగు రామచంద్రుడు అట్లు రాక్షసేంద్రుడగురావణుని

రథం రాక్షసరాజస్య నరరాజో దదర్శ హ,

కృష్ణవాజిసమాయుక్తం యుక్తం రౌద్రేణ వర్చసా. ౫
తటిత్పతా కాగహనం దర్శితేన్ద్రాయుధాయుధమ్,
శరాధారా విముఞ్చంతం ధారాసార మివామ్బుదమ్. ౬
తం దృష్ట్వా మేఘసంకాశ మాపతంతం రథం రిపోః,
గిరే ర్వజ్రాభిమృష్టస్య దీర్యత స్పదృశస్వనమ్. ౭
విఘ్నారయన్వై వేగేన బాలచన్ద్రనతం ధనుః,
ఉవాచ మాతలిం రామ స్సహస్రాక్షస్య సారథిమ్.
మాతలే! పశ్య సంరబ్ధ మాపతంతం రథం రిపోః,
యథాఽపసవ్యం పతతా వేగేన మహతా పునః. ౮
సమరే హన్తు మాత్మానం తథా తేన కృతా మతిః,

తదప్రమాద మాతిష్ఠన్ ప్రత్యుద్గచ్ఛ రథం రిపోః. ౧౦
విధ్వంసయితు మిచ్ఛామి వాయుర్ధేఘ మివోత్థితమ్,

అవిక్లబ మసంభ్రాన్త మవ్యగ్రహృదయేక్షణమ్. ౧౧
రశ్మిసంచారనియతం ప్రచోదయ రథం ద్రుతమ్,

కామం న త్వం సమాధేయశి పురందరరథోచితః. ౧౨
యుయుత్సుగహమేకాగ్రః స్థారయే త్వాం న శిక్షయే,

పరితుష్టస్య గామస్య తేన వాక్యేన మాతలిః. ౧౩
ప్రచోదయామాస రథం సురసారథిసత్తమః,

మహారథంబు ఘంటలు మొదలగువానిచే మ్రోయుచు మహాధ్వనితో వచ్చుటం జూచెను. ౪

నల్లనిగజ్జములు పూన్చినదియు రౌద్రకారంబున వెలుంగుచున్నదియు మెఱపులవంటి ధ్వజంబులును ఇంద్రధనుస్సువంటి మహాధనుస్సును గలిగి బాణంబులు పరగించుచు మహావర్షంబు గురియు మేఘంబువలె నున్నదియు నగు రావణుని మహారథంబు వచ్చుటంజూచి రాముండు వజ్రాయుధాభి హతంబయి పగులునట్టి పర్వతంబుశబ్దించు మహాధ్వనివంటి ధ్వనిగల్గకట్లు మండలాకారమయిన ధనుస్సున శబ్దింపజేయుచు దేవేంద్రసారథియయిన మాతలింజూచి యిట్లునివలికెను. ౫-౮

మాతలీ! శత్రువుయొక్కరథము వేగముగా వచ్చుచున్నది చూడుము.

ఈ రావణుండు ఇప్పుడు మరల వచ్చునపుడు వేగంబున నప్రదక్షిణంబుగా వచ్చుచున్నాడు కావున నితడు యుద్ధంబున హతుఁడగుట నిశ్చయము. ౯

ఇట్లువుటంజేసి నీవు విమఱుపాటునొందక క్రమంబుగా రావణురథమున కభిముఖంబుగా మనయరదంబు దోలుము; వాయువు ఆకాశంబునం గ్రమింప మేఘముం బాఱుదోలునట్లు నే నితని పథించిపుచ్చెదను. ౧౦

నీవు భయంబునొందక ప్రమత్తుడవుగాక మనస్సునంగాని దృష్టి యందుగాని కలఁతనొందక పగ్గంబులఁ గ్రమంబుగాలాగుచు రథంబు శీఘ్రంబుగా నడపుము. ౧౧

నీవు దేవేంద్రునంజటివారిరథమునకు సారథ్యమునేయువాడవు కావున నీకు ఈవిషయ మంతగాఁ జెప్పవలసినదిలేదు. వాస్తవమే. అయినను నేను యుద్ధమునేయునమయంబు కావున జాగరూకుండనై నీకు జ్ఞాపకపఱచెదను గాని ఉపదేశించువాడనుగాను. అని రాముండు మాతలితోఁజెప్పెను. ౧౨

దేవసారథిశ్రేష్ఠుడగు నమ్మాతలిరాముని మాటనువిని పరుచునాతుచ్చుడై రథంబు దోలెను. ౧౩.

అవసవ్యం తతగి కుర్వ న్రావణస్య మహారథమ్.

౧౪

చక్రోత్తిష్టేన రజసా రావణం వ్యవధానయత్,

తతగి కుద్ధో దశగ్రీవ స్తామవిష్కారితేక్షణః.

౧౫

రథప్రతిముఖం రామం సాయకైరవధూనయత్,

ధర్షణామరితో రామో ధైర్యం రోషేణ లమ్భయన్.

౧౬

జగ్రహ సుమహావేగ మైన్ద్రం యుధి శరాసనమ్,

శరాంశ్చ సుమహాతేజా సూర్యరశ్మిసమప్రభాత్.

౧౭

తదోపాధం మహద్భయధ మన్యోన్యవధకాజ్ఞితోః,

పరస్పరాభిముఖయోర్ద్వప్తయో రివ సింహయోః.

౧౮

తతో దేవా స్సగన్ధర్వా సిద్ధా శ్చ పుమర్షయః,

సమేయుర్ద్వైరథం ద్రష్టుం రావణక్షయకాజ్ఞితే.

౧౯

సముత్పేతు రథోత్పాతా దారుణా రోమహర్షణాః,

రావణస్య వినాశాయ రాఘవస్య జయాయ చ.

౨౦

వవర రుధిరం దేవో రావణస్య రథోపరి,

వాతౌ మణ్డలిన్ స్తీక్ష్ణా వ్యాపసవ్యం ప్రచక్రముః.

౨౧

మహద్భయధకులం చాస్య భ్రమమాణం నభఃస్థలే,

యేన యేన రథో యాతి తేన తేన ప్రధావతి.

౨౨

సంధ్యయా చావృతౌ లజ్జా జపాపుష్పనికాశయా,

దృశ్యతే సంప్రదీప్తేవ దివసేఽపి వసుంధరా.

౨౩

సనిర్ఘాతౌ మహోల్కాశ్చ సంప్రచేరు ర్మహాస్వనాః,

విషాదయన్తే రక్షాంసి రావణస్య తదాఽహితాః.

౨౪

అంత నమ్రతలి రావణుని రథంబు నప్రదక్షిణంబుగాఁ జేయఁచుఁ దనయరదంబుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ బఱపి చక్రార్థతికిఁ రేఁగినదమ్ముచే రావణుని చలించునట్లు చేసెను. ౧౪

అంత రావణుండు కుపితుండై కన్నులం గెంజాయగదుర నుఱిమి చూచుచు తనరథంబున కభిముఖుండైనలిచినరాముని బాణంబులఁ బ్రహరించెను.

మహావరాక్రమకాలియగురాముండు ఆట్లు ధన్వింతుటకుఁ గుపితుండై రోహవేశంబున తైర్థ్యం బిరునుడింప యుద్ధంబున మాతలి దెచ్చియిచ్చిన మహావేగంబగు వైంద్రధనుస్సును సూర్యకిరణ సమానములయిన తీక్షణబాణములను గ్రహించెను ౧౫, ౧౬

అంతఁ బరస్పరాభిముఖములయి యొకదానినొకటి వధింపఁగోరి చెల రేఁగినవత్తంబులగు సింహములకై వడి ఆరామరావణులు యుద్ధమునేయ నారంభించిరి. ౧౭

అంత దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును మహర్షులును రావణునివినాశంబుఁ గోరినవారలుకావున ఆరామరావణులయుద్ధంబుఁ జూడవచ్చిరి. ౧౮

అంత రావణుని మరణంబును రాముని జయంబును సూచించునట్టి భయంకరములును గగుర్పాటు గలిగించునవియునగు మహోత్పాతంబులు చూపఁజేసెను. ౨౦

రావణునియరదముమీఁద మేఘము నెత్తురు వర్షిం చెను. భయంకరములయిన నుడిగాడ్పులు అప్రదక్షిణముగాఁ జూట్టినవి. ౨౧

గద్ద లనేకంబులు ఆకాశంబున గుంపుగా రావణునిరథము వియేమార్గంబునంబోవునో ఆయామార్గంబున వెంబడించి తిరిగెను. ౨౨

పగటియందుఁగూడ లంకాపురియంతయు సంధ్యారాగంబు క్రమ్మటవలన లంకాభూమియంతయు నుండుచున్నట్లు గానంబడెను. ౨౩

పిడుగులును పెద్దకొఱువులును మహాధ్వనులతోఁ బడినవి. అవి రావణునివినాశంబు సూచించుటంజేసి రాక్షసులు దిగులొందిరి. ౨౪

రావణశ్చ యత స్తత్ర సంచచాల వసుంధరా,
రక్షసాం చ ప్రహరతాం గృహీతా ఇవ బాహవః. ౨౫

తామ్రాగ పీతా శ్చితా శ్వేతాగ పతితా సూర్యరశ్మయః,
దృశ్యంతే రావణస్యాజ్ఞే పర్వతస్యేవ ధాతవః. ౨౬

గృధ్రై రనుగతా శ్చాస్య వమన్త్యో జ్వలనం ముఖైః,
ప్రణేదు ర్ముఖ మీక్షంత్య స్సంరబ్ధ మశేవం శివాః. ౨౭
ప్రతికూలం వవౌ వాయూ రణే పాంసూన్ సమాకిరన్,
తస్య రాక్షసరాజస్య కుర్వన్దప్తివిలోపనమ్. ౨౮
నివేతు రిన్ద్రాశనయ నైస్సన్యే చాస్య సమ స్తతః,
దుర్విషహ్యాస్వనా ఘోరా వినా జలధరస్వనమ్. ౨౯

దిశశ్చ ప్రదిశ స్సర్వాః బభూవు స్తిమిరావృతాః,
పాంసువర్షేణ మహతా దుర్దర్శం చ నభోఽభవత్. ౩౦
కుర్వన్తగ కలహం ఘోరం శారికా స్తద్రథం ప్రతి,
నివేతు శ్శతశ స్తత్ర దారుణం దారుణారూతాః. ౩౧
జఘనేభ్యస్సఫలిక్లాంశ్చ నేత్రేభ్యోఽశ్రూశి సత్తతమ్,
ముముచు స్తస్య తురగా స్తుల్య మగ్నిం చ వారి చ. ౩౨
ఏవంప్రకారా బహవ స్సముత్పాతా భయావహాః,
రావణస్య వినాశాయ దారుణా స్సంప్రజజ్ఞిరే. ౩౩
రామస్యాపి నిమిత్తాని సౌమ్యాని చ శుభానిచ,
బభూవు ర్జయశంసీని ప్రాదుర్భూతాని సర్వశః. ౩౪
నిమిత్తాని చ సౌమ్యాని రాఘవస్య జయాయ చ,
దృష్ట్వా పరమసంహృష్టో హతం మేనే చ రావణమ్. ౩౫

రావణుఁ డున్నవైవున భూమి చలనంబునొండెను.

రాక్షసులు యుద్ధంబునఁ బ్రహరించునపుడు వారిచేతులు వట్టుకొని పోయినట్లుండెను. ౨౫

సూర్యకిరణంబులు తెల్లగాను నల్లగాను ఎఱ్ఱగాను బీతవర్ణంబుగాను రావణునిదేహంబునంబ్రసరించి పర్వతంబుపైనుండు గైరికధాతువులంబోలెఁ బ్రకాశించినవి. ౨౬

నక్కలు గద్దలతోఁగూడినవై నోళ్ళ నిప్పుగ్రక్కుచు రావణుని మొగంబుఁజూచి భయంకరముగా నఱచుచు నకుంగళంబు సూచించినవి. ౨౭

యుద్ధంబునఁ బెరుగాలిచేఁగి రాక్షసరాజున రావణునికేఁగన్న లగఁ పడకుండునట్లు దుమ్ముచల్లుచుఁ బ్రతిహూలంబుగా వీచెను. ౨౮

ఎంతమాత్రము మేఘములేకయె రావణునైన్యంబుననంతటను భయం రాకారంబులను సహింపఁగూడని మహాధ్వని గలవియునగు కొఱివులును బిడుగులును బడినవి. ౨౯

దిశలును విదిశలును అంతటను జీఁకట్టుకొన్నినవి. పరాగములు పర్వం చుటచేత నాకాశంబునఁ గన్నెత్తిచూడ నలవికాదయ్యె. ౩౦

ఆయుధమున గోరింకలు భయంకరముగా యుద్ధంబునేయుచు భయం కరముగాఁ గూయుచు సారథముమీఁదచూడ్కులకు ప్రేఁగైవ్రాలినవి. ౩౧

రావణుని గుఱ్ఱములు జఘనంబులనుండి అగ్నికణములను శేత్రంబుల నుండి కన్నీళ్ళను ఇట్లు అగ్నిని జలమును సమముగా నెడతెగక పడలినవి. ౩౨

ఇట్లు భయంకరంబులను వినాశసూచకంబులనగు పెక్కు దుర్నిమిత్తములు సంజాతంబులయి రావణుని గ్రాశంబుసూచించినవి. ౩౩

మఱియు నట్లు రామునకు విజయసూచకములను భయనాశనంబులను మంగళకరములు నగు ననేకశుభనిమిత్తంబులును అంతటం గానంబడెను. ౩౪

రాముఁడు తనకుజయసూచకములగు శుభనిమిత్తంబులు దోఁచుటయు రావణునకు వినాశసూచకములగు దుర్నిమిత్తములు దోఁచుటయుంజూచి

తతో నిరీక్ష్వాత్మగతాని రాఘవో
రణే నిమిత్తాని నిమిత్తకోవిదః,
జగామ హర్షం చ పరాం చ నిర్వృతిం
చకార యుద్ధే హ్యాధికం చ విక్రమమ్.

3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ష్టోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౮.

న వోత్తరశతతమస్సర్గః.

తతః ప్రవృత్తం సుక్రూరం రామరావణయోస్తదా,
సుమహాద్వైరథం యుద్ధం సర్వలోకభయావహమ్.

౧

తతో రాక్షససైన్యం చ హరీణాం చ మహద్బలమ్,
ప్రగృహీతప్రహరణం నిశ్చేష్టం సమతిష్ఠత.

౨

సంప్రయుద్ధౌ తతో దృష్ట్వా బలవన్నరరాక్షసా,
వ్యాఙ్గీష్టహృదయా స్పర్శే పరం విస్తయ మాగతాః.

3

నానాప్రహరణై ర్వీశైర్గుఃపైర్భుజై ర్విస్తృతబుద్ధయః,
తస్యః ప్రేక్ష్య చ సంగ్రామం నాభిజఘ్నుః పరస్పరమ్.

౪

రక్షసాం రావణం చాపి వానరాణాం చ రాఘవమ్,
పశ్యతాం విస్తృతాక్షాణాం సైన్యం చిత్రమివాబభౌ.

౫

తౌ తు తత్ర నిమిత్తాని దృష్ట్వా రావణరాఘవౌ,
కృతబుద్ధీ సిరామరౌ యుయుధాతే హ్యాభీతవత్.
జేతవ్యమితి కాకుత్స్థో మర్తవ్యమితి రావణః,

౬

శరతునంతోపంబునొంది రావణుడు హతుడయ్యె ననియు సీత లభించె ననియుఁ దలంచెను. 34

అంత శకునంబుల గుణాగుణములు చక్కఁగా వెఱిగినట్టి యా రాముఁడు తనవిజయంబు సూచించుచట్టి శుభసిమిత్తంబులం జూచి పరమ సంతోషుండై పులకితశరీరుండై యుద్ధంబున నధికముగాఁ బరాక్రమించెను. 35

ఇది నూటయెనిమిదవసర్గము.

నూటతొమ్మిదవసర్గము.

అంత రామరావణులకు మిక్కిలియుఁ తీక్షణమును సమస్తలోకంబుల మను భయంకరంబునగు ఘోరద్వంద్వయుద్ధమయ్యెను. 1

అంత ఆయుధముల ధరించి యుద్ధనన్నధములయిన వానరరాక్షససేనలు రామరావణయుద్ధంబుఁ జూచుచు యుద్ధంబువదలి నిశ్చేష్టముగా నుండెను. 2

అప్పుడు రామండును రావణండును ఘోరంబుగా యుద్ధముసేయ నారంభించుటయు నిరువాగువారలును చేయనది విడిచి అయ్యుద్భుతంబుఁ జూచుచుండిరి. 3

ఆ సైనికులు అట్లద్భుతాకారమైన యుద్ధంబును జూచి యాశ్చర్యము నొంది ప్రహరింప సాయుధంబుగాఁ బైకెత్తినచోటలతోనే యొకరి నొకఁ డెదిరింపక చూచుచుండిరి. 4

రాక్షసులు రావణుని జూచుచును వానరులు రామునిజూచుచును అద్భుతరసమగ్నులయి టెప్పపాటు మఱచి నిశ్చలలయి యుండుటవలన నయ్యిరువాగును చిత్తరువున వ్రాయఁబడినదివలె నొప్పెను. 5

రామరావణులు 6 శకునంబు లన్నియుం జూచి నిశ్చయముతో స్థిరమయిన కోపంబెనఁగ నిర్భయంబుగాఁ బోరిరి. 6

అప్పుడు రామండు జయము తప్పకగలుగుననియు రావణండు తప్పక

భృతౌ స్వవీర్యసర్వస్వం యుద్ధేఽదర్శయతాం తదా. ౬

తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవశ్శరాన్ సంధాయ వీర్యవాన్,
ముమోచ ధ్వజ ముద్దిశ్య రాఘవస్య రథే స్థితమ్. ౭

తే శరాస్త మనాసాద్య పురందర రథధ్వజమ్,
రథశక్తిం పరామృశ్య నిపేతు ర్ధరణీతలే. ౮

తతో రామోఽపి సంక్రుద్ధ శ్చాప మాయుష్య వీర్యవాన్,
కృతప్రతికృతం కర్తుం మనసా సంప్రచక్ర మే,
రావణధ్వజ ముద్దిశ్య ముమోచ నిశితం శరమ్,
మహాసర్ప మివాసహ్యం జ్వలంతం స్వేన తేజసా. ౧౦

జగామ స మహీం చిత్వా దశగ్రీవధ్వజం శరః,
స నికృత్తోఽపతద్భూమా రావణస్య రథధ్వజః. ౧౨

ధ్వజసోఽన్తథనం దృష్ట్వా రావణస్సుమహాబలః,
సంప్రసీప్తోఽభవతోక్రిధా దక్షర్షా త్ప్రదహన్ నివ. ౧౩

స రోషవశ మాపన్న శ్శరవర్షం మహా ద్వమన్,
రామస్య తురగాన్ దీప్తై శ్శరై ర్వివ్యాధ రావణః. ౧౪

తే విద్ధా హరయ స్తత్ర నాస్థల న్నాపి బభ్రముః,
బభూవు స్స్వస్థహృదయాగి పద్మనాళై రివాహతాః. ౧౫

తేషా మసమ్భ్రమం దృష్ట్వా వాజినాం రావణస్తదా,
భూయవీవ సుసంక్రుద్ధ శ్శరవర్షం ముమోచహ. ౧౬

గదాశ్చ పరిఘాం శ్చైవ చక్రాణి ముసలాని చ,
గిరిశృంగాణి వృక్షాంశ్చ తథా శరాలపరశ్వథాన్. ౧౭

మరణము గలుగుననియు ఉభయులను నిశ్చయించి తమ పరాక్రమంబు
బంతయు యుద్ధమునం జూపిరి. ౭

అంతః బరాక్రమశాలియగు రావణుండు బాణముల వింటకొనంధించి
రాముని రథంబున నున్న ధ్వజముపయి బ్రయోగించెను. ౮

ఆ బాణములు దృఢమయిన దేవేంద్రుని యరదంబు దాకి ధ్వజముఁ
దాఁకయే వృద్ధంబులయి నేలంబడినవి. ౯

అంతః పరాక్రమవంతుడగు రాముండు పరమకుపితుడై ధనువు
సాక్షరించి రావణునిచేతకుఁ బదులు గావింప మనంబునం దలంచెను. ౧౦

రాముండు మహాసర్పమువలె నతిలీళ్లుమును దుస్సహంబును లేజన్ముచే
జ్వలించుచున్నదియునగు నొక్క దివ్యబాణంబును రావణుని ధ్వజముపైఁ
బ్రయోగించెను. ౧౧

ఆ బాణము రావణునిధ్వజమును ఖండించి భూమిం బ్రవేశించెను;
రావణుని రథధ్వజము అట్లు ఖండిత మయి నేలంగూలెను. ౧౨

మహాబలశాలియగు రావణుండు అట్లు తనధ్వజమును ఖండించుటను
జూచి రాముని యాటోపంబునహింపక కోపించి యగ్నివలె మండిపడెను. ౧౩

ఆ రావణుండు అట్లు కుపితుడై గొప్ప బాణవర్షంబు గురియుచు
రాముని యశ్వముల మేనులందుఁ దీక్ష బాణములఁ గుప్పించెను. ౧౪

అట్లు ఆ గుఱ్ఱంబులు బాణంబుల నొప్పించఁబడియు నెంతమాత్రమును
జలనముగాని తడఁబాటుగాని పొందవయ్యె; తామరతూండ్లం గొట్టఁబడినవి
వలె స్వస్థములయి యుండినవి. ౧౫

అప్పుడు రావణుండు తనబాణప్రహారంబులకు అయ్యుత్తమాశ్వంబులు
తలంగకుండుటంచూచి మఱియుఁ గుపితుడై మరల బాణవర్షంబు గురిసెను.

ఆ రావణుండు గదలను ఇనుపగుదియలను జక్రములను ముసలంబులను
బర్హతశిఖరంబులను వృక్షములను శూలంబులను గండగొడ్డళ్లును అనేకంబుల
రాముని రథముపయిం బ్రయోగించెను. ౧౬

మాయావిహిత మేత త్తు శస్త్రవర్ష మపాతయత్,
తుములం త్రాసజననం భీమం భీమప్ర తిస్వనమ్. ౧౮

తద్వర్ష మభవ ద్యుద్ధే నై కశస్త్రమయం మహత్,
విముచ్య రాఘవరథం సమంతా ద్వానరే బలే. ౧౯
సాయకై రస్తరిక్షం చ చకారాశు నిరంతరమ్,
సహస్రశ స్తతో బాణా నశ్రాంతహృదయోద్యమః. ౨౦

ముమోచచ దశగ్రీవో నిస్సజ్జేనాన్తరాత్మనా,
వ్యాయచ్చమానం తం దృష్ట్వా సత్వరం రావణం రణే. ౨౧
ప్రహసన్నివ కాకుత్స్థ స్సందధే సాయకాన్ శితాన్,

స ముమోచ తతో బాణాన్రణే శతసహస్రశః. ౨౨
తాన్దృష్ట్వా రావణ శ్చక్రే స్వశరైః ఖం నిరన్తరమ్,

తత స్తాభ్యాం ప్రముక్తేన శరవర్షేణ భాస్వతా. ౨౩
శరబద్ధ మివాభాతి ద్వితీయం భాస్వదమ్భరమ్,

నానిమిత్తోఽభవ ద్బాణో నాలిభేత్తా న నిష్ఫలః. ౨౪

అన్యోన్య మభిసంహత్య నివేతు ర్ధరణీతలే,
తథా విస్ఫుజతోర్బాణా న్రామరావణయో ర్మృధే. ౨౫
ప్రాయుధ్యతామవిచ్ఛిన్నావస్యంతౌ సవ్యదక్షిణమ్,
చక్రతు స్తు శరౌఘౌ స్తౌ నిరుచ్ఛాప్స మివామ్భరమ్. ౨౬

ఆ రావణుని డట్లు మాయాబలంబునంజేసి భయంకరం బయినదియొ
భయంకరమయిన ప్రతిధ్వని గలదియొనగు నానావిధాయధోర్నము గురి
పించెను. ౧౮

యుద్ధమునందు బహువిధకస్త్రమయమైన యచ్చుకోవనము రామ
బాణనివారిత మగుటంజేసి రామరథంబు వదలి వానరసైన్యముపయింబడెను.

అంత రావణుండు ఎడతెగని యుత్సాహముతోఁ గూడినవాడై
మనంబున నొండుదలంవక వేనవేలుగ బాణంబులఁ బ్రయోగించి ఆకాశ
మంతయు ఎంతమాత్రము సందులేక బాణములచే నిండినదిగాఁ గావించెను.

రావణుండు యుద్ధంబున సత్యానక్తితో మహోత్సాహంబున బాణ
ములు ప్రయోగించుటంజూచి రాముండు సవ్యుచుఁ దీక్ష బాణంబులు
ఘనుస్సున సంధించెను. ౨౦

అంత రాముండు యుద్ధంబున లక్షలులక్షలుగా బాణంబులేయుటయు
రావణుం డవించి ఆకాశంబంతయు ఎంతమాత్రము సందులేక తన బాణ
ములచే నిండునట్లు పెక్కుబాణంబు లడరించెను. ౨౧

అంత నారామరావణులు ప్రయోగించిన దేదీప్యమానంబగు బాణ
వర్షముచే నిండి యొప్పినదై యాకాశము బాణమయంబగు నుఱియొక
యాకాశము పగిదిఁజూడనయ్యె. ౨౩

ఒక బాణముగాని లక్ష్యములేక వేయఁబడినదిగాని లక్ష్యము నతి
క్రమించి యొండుస్థలము భేదించునది గాని నిష్ప్రయోజనమయినది గాని
గలుగదయ్యె. ౨౪

అట్లు అద్భుతంబుగా యుద్ధంబుల బాణంబు లేయుచున్న యారామ
రావణుల బాణంబులు ఓండొంటిందాకి నేలంబడినవి. ౨౫

ఆ రామరావణులు సవ్యాపనవ్యక్రమంబుల నవిచ్ఛిన్నంబుగా బాణ
ములు పరఁగించి యాకాశంబంతయు నూర్పుచిడుచుటకేని యవకాశము
లేనట్లు బాణముల నిండించిరి. ౨౬

రావణస్య హయా నామో హయా నామస్య రావణః,
జఘ్నుతు స్తా తథాఽన్యోన్యం కృతానుకృతకారిణౌ. ౨౭

ఏవం తౌ తు సుసంక్రుద్ధౌ చక్రతు ర్యుద్ధ మద్భుతమ్,
ముహూర్త మభవ ద్యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్. ౨౮

యుద్ధమానౌ సమరే మహాబలౌ
శితై శ్శరై రావణలక్ష్మణాగ్రజౌ,
ధ్వజావపాతేన స రాక్షసాధిపౌ
భృశం ప్రచుక్రోధ తదా రఘూత్తమే. ౨౯
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - నవోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౯.

దశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తౌ తదా యుద్ధమానౌ తు సమరే రామరావణౌ,
దదృశు స్సర్వభూతాని విస్తీర్ణేనాస్తరాత్తనా. ౧
అర్దయంతౌ తు సమరే తయోస్తు స్యన్దనోత్తమా,
పరస్పర మభిక్రుద్ధౌ పరస్పర మభిదుతౌ. ౨
పరస్పరవధే యుక్తౌ ఘోరరూపౌ బభూవతుః,
మణ్డలాని చ వీధీశ్చ గతప్రత్యాగతాని చ. ౩
దర్శయంతౌ బహువిధాం సూతసారభ్యజాం గతిమ్,
అర్దయన్తావణం రామో రాఘవం చాపి రావణః. ౪
గతివేగం సమాపన్నౌ ప్రవర్తననివర్తనే,

క్షిపతో శ్శరజాలాని తయోస్తా స్యన్దనోత్తమా. ౫
చేరతు స్సంయుగమహీం సాసారౌ జలదౌ యథా,

రాముఁడు రావణున క్షణములం బ్రహరించుటయు రావణుఁడు రాముని హయముల నొప్పించెను. అట్లు ఇరువురు ఒకరు చేసినందుకు మఱియొకరు బదులు చేయుచు ఒండొరులను నొప్పించిరి. ౨౭

ఇన్ద్రిధంబున సారామరావణులు పరమకుపితలయి యద్భుతముగా యుద్ధముగావించి రప్పడు ముహూర్త కాలము నా నావిధమును రోమనాన్న ఇంబునగు యుద్ధమయ్యె. ౨౮

అట్లు రామరావణులు ఒండొరులపయిం గఱకుటయు లడరించుచుఁ బోరుచుండునప్పుడు రాక్షసరాజుయన రావణుఁడు తనధ్వజంబు పడఁద్రోసి నందుకు రామునిపయి మిక్కిలియుం గినుకపహించెను. ౨౯

ఇది నూటతొమ్మిదివసర్తము.

నూటపదియవసర్తము.

అయుద్ధంబున నట్లద్భుతాకారంబుగాఁ బోరుచున్న యారామరావణులను సమస్తభూతంబులును వెఱిగవడి చూచుచుండెను. ౩౦

రథస్థులగు సారామరావణులు అట్లు ఒండొరులపైఁ గోపించి యొకరి నొకరు పధింపఁబూని యొండొరుల నొప్పించుచుండుటయు సాయుధముల రథంబులు ఒకదానినొకటి యెదుర్కొని సాగధులచాతుర్యంబునంజేసి మండలాకారంబులు వీధులు గతప్రత్యాగతంబులు మొదలగు సానావిధతులం జూపుచు భయంకరాకారంబులయి పోలిచెను. ౩౧, ౩

రాముఁడు రావణుని నొప్పించుచు రావణుఁడు రాముని నొప్పించుచు ఇరువురును బాణప్రయోగమునందును బాణముల మఱిలించుటయందును మహావేగంబుఁ జూపిరి. ౪

ఆ రామరావణు లట్లవిచ్ఛిన్నముగా బాణపరంపరలు పరఁగించుచుఁ జేలంగుటయు వారిల రథములురెండును యుద్ధభూమియందు జలధారలు

దర్శయిత్వా తథా తౌ తు గతిం బహువిధాం రణే. ౬

మస్పరస్యాభిమఖౌ పునరేవావతస్థితుః,

ధురం ధురేణ రథయో ర్వక్త్రం వక్త్రేణ వాజినామ్. ౭

పతాకాశ్చ పతాకాభి స్సమేయుః సితయో స్తదా,

రావణస్య తతో రామో ధనుర్భుక్తై శ్చితై శ్చరైః. ౮

చతుర్భు శ్చతురో దీప్తై ర్హయా స్ప్రత్యపసర్పయత్,

స క్రోధవశమాపన్నో హయానా మపసర్పణే. ౯

ముమోచ నిశితా న్బాణా న్రాఘవాయ నిశాచరః,

సోఽతివిద్ధో బలవతా దశగ్రీవేణ రాఘవః. ౧౦

జగామ స వికారం చ నచాపి వ్యధితోఽభవత్,

చిత్తేప చ పున రాబ్ధా న్నజ్రపాతసమస్వనాన్. ౧౧

సారథిం వజ్రహస్తస్య సముద్దిశ్య నిశాచరః,

మాతలే స్తు మహావేగా శ్చరీరే పతితా శ్చరాః. ౧౨

న సూక్ష్మ మపి సమ్మోహం వ్యథాం వా ప్రదదు ర్యుధి,

తయా ధర్షణయా క్రుద్ధో మాతలే ర్న తథాఽఽత్తనః. ౧౩

చకార శరజాలేన రాఘవో విముఖం రిపుమ్,

వింశతం త్రింశతం షష్టిం శతశోఽథ సహస్రశః. ౧౪

ముమోచ రాఘవో వీర స్సాయకాన్ స్యన్ధనే రిపాః,

గురియుచున్న మేఘులులకై వడిఁ జూడనొప్పెను.

గ

ఆ రథంబు లట్లు యుద్ధంబున నానావిధగతులం జూపి మరల నొం
డొంటి కభిముఖముగా నిలిచినవి.

ఁ

ఆప్పుడు ఆ రథములు పరస్పరము కాడికాడితోను ధ్వజములు ధ్వజ
ములతోను గుఱ్ఱములముఖములు ముఖములతోను గడిసియుండునట్లు నిలిచి
పోలిచెను.

2

అంత రాముఁడు ధనువు శాశ్వరీంచి దేదీప్యమానంబులగు నాలుగు
వాడి బాణములేని తనరథాశ్వముల కడ్డముగా నిలిచిన రావణు నశ్వంబుల
నాల్పింటిని ఆవలికిఁ దోలెను.

౮

ఆ రావణుఁడు తనగుఱ్ఱంబుల నావలికిఁ దోలగొంచుటకుఁ గుపితుఁడై
రామునిపంఁగ గఱకుటములం బఱపెను.

౯

రాముఁడు అట్లు బలవంతుఁడగు రావణునిచే మిక్కిలియు నొప్పించు
బడినను బాధను గాని అంతర్వేదనవలనఁ గలుగు నంగవికారముఁ గాని యెంత
మాత్రముఁ బొందఁడయ్యె.

౧౦

అంత రావణుఁడు దేవేంద్రుని సారథియగు మాతలిపై పిడుగువడి
నంతటి మహాధ్వనిగల బాణంబులం బ్రయోగించెను.

౧౧

మాతలికి యుద్ధంబున మహావేగంబులగు నాబాణంబులు దేహంబుపై,
బడినను కొంచెమైనను కలఁతగాని నొప్పిగాని కలుగఁడయ్యె.

౧౨

రాముఁడు రావణుఁడు తన్ను నొప్పించుట కంతగాఁ గోపము నొంద
లేదుగాని మాతలిని నొప్పించినందుకు మాత్రము పరమకుపితుఁడై పెక్కు
బాణములు పరఁగించి యుద్ధంబున రావణునిఁ దనయెదుట నిలువలేక కొంత
తొలఁగునట్లు కావించెను.

౧౩

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడు అంత నిరుపదియైయున్న ముప్పుది
బాణంబులను ఆఱువని తూపులను నూలు నూలు శరంబులను వేయివేయి
సాయకంబులను ఇట్లు నానావిధంబుగా నసంఖ్య బాణంబుల రావణుని యర
దంబుపైఁ బ్రయోగించెను.

౧౪

రావణోఽపి తతగి క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః. ౧౫

గదాముసలవర్షేణ రామం ప్రత్యర్థయ ద్రణే,
తత్ప్రవృత్తం మహద్భృథం తుములం రోమహర్షణమ్. ౧౬

గదానాం ముసలానాం చ పరిఘాణాం చ నిస్వనైః,
శరాణాం పుష్పపాతైశ్చ తుభితా స్సప్తసాగరాః. ౧౭

తుభానాం సాగరాణాం చ పాతాళతలవాసినః,
వృక్షితాగి పన్నగా స్వర్వే దానవాశ్చ సహస్రశః. ౧౮

చకమ్పే మేదినీ కృతస్మి సశైలవనకాననా,
భాస్కరో నిష్పృథ శ్చాసీ న్నవవౌ చాపి మారుతః. ౧౯

తతో దేవా సుగన్ధర్వా సిన్ధా శ్చ పరమర్షయః,
చింతా మావేదిరే సర్వే సకిన్సరమహారగాః. ౨౦

స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యోఽస్తు లోకా స్తిష్ఠన్తు శాశ్వతాః,
జయతాం రాఘవ స్సజ్జ్యే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్. ౨౧

ఏవం శఙ్ఖపన్తోఽపశ్యం తే దేవా స్సర్విగణాస్తదా,
రామరావణయౌ ర్యుద్ధం సుఘోరం రోమహర్షణమ్. ౨౨

గన్ధర్వాపురసాం సంజ్ఞా దృష్ట్వా యుద్ధ మనూపమమ్,
గగనం గగనాకారం సాగర స్సాగరోపమః. ౨౩

రామరావణయౌ ర్యుద్ధం రామరావణయౌ రివ,
ఏవం బ్రువంతో దదృశు స్తద్యుద్ధం రామరావణమ్. ౨౪

తతగి క్రుద్ధో మహాబాహు రఘూణాం కీర్తివర్ధనః,
సంధాయ ధనుషా రామః తురమాశీవిషాపమమ్. ౨౫

రావణస్య శిర శ్చిన్ద చ్ఛ్రీమజ్జ్వలితకుణ్డలమ్,

అంత రాక్షసరాజు రావణుడు స్థిరంబుగా రథంబున నున్నవాడై
తోపించి గదలను ముసలంబులను వర్షించి రాముని నోప్పించెను. ౧౫

అంత నయ్యుద్ధంబు తుములాభై చూపవలకు గగుర్పాటు గలిగించు
నదై భయంకరంబై యొప్పెను. ౧౬

రావణుడేయునట్టి గదలు ముసలంబులు పరిఘంబులు మొదలగు
నాయుధములయొక్క వేగధ్వనికిని బాణపూఘముల పాటునకును నప్తసాగ
రంబులును ఘూర్జితైను. ౧౭

అట్లు మహానముద్రంబులు ఊభిల్లుటయుఁ బాతాళవాసులగు నుర
గంబులు దానవులును వేలకొలండులవారలు అందఱును దిగులాందిరి. ౧౮

పర్వతంబులతోను వనంబులతోనుం గూడ భూమియంతయుఁ జల
సంబు నొందెను; సూర్యుడు కాంతిహీనుండయ్యె; వాయువు వీచడయ్యె. ౧౯

అంత దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును గిన్నరులును మహారాగంబు
లును వరమర్షులును అందఱును భయమునొందిరి. ౨౦

గోవులకును బ్రహ్మణులకును క్షేమంబునఁగాక; లోకములు కాశ్వత
ముగా నుండుఁగాక; రాముండు యుద్ధంబుని రాక్షసరాజును రావణుని
జయించుఁ గాక. అని దేవతలను బుష్పలును జపము గావించిరి. ౨౧

అప్పుడు దేవతలును మహర్షులును ఇర్విధమున జపంబు సేయుచు
మహాభయంకరమును రోమహర్షణంబునగు రామరావణ యుద్ధంబుఁ జూచిరి.

గంధర్వులును ఆపురసలును అసదృశంబగు రామరావణుల యమృత
యుద్ధంబుఁ జూచి “అకాశమువంటిది అకావమే, సముద్రమువంటిది
సముద్రమే, అట్లు రామరావణయుద్ధమువంటిది రామరావణ యుద్ధమేగాని
వేరే గానము.” అని యాశ్చర్యమునొంది పలికిరి. ౨౩, ౨౪

అంత మహాబాహుండును రఘువంశపు రాజుల యశస్సును వృద్ధి నొం
దించువాడునగు రాముండు కుపితుడై సర్పమువలె నతి తీక్షణమున బాణం
మును వింటనంధించి కుండలముతో నొప్పుచున్న శ్రీమతంబగు రావణుని

తచ్చిరగి పతితం భూమా దృష్టం లోకై స్త్రిభి స్తదా. ౨౬

తస్యైవ సదృశం చాన్య ద్రావణ సోఽస్థితం శిరః,
తత్త్విప్రం క్షీప్రహస్తేన రామేణ క్షీప్రకారిణా. ౨౭
ద్వితీయం రావణశిర శ్చిన్నం సంయతి సాయకైః,

ఛిన్నమాత్రం తు తచ్చిన్నం పున రన్యతో స్త దృశ్యతే. ౨౮
తదవ్యశనిసంజ్ఞానై శ్చిన్నం రామేణ సాయకైః,

ఏవమేకశతం ఛిన్నం శిరసాం తుల్యవర్చసామ్. ౨౯
వచైవ రావణ సాన్యంతో దృశ్యతే జీవితక్షయే,
తత స్సర్వాస్త్రవిద్యీరగ కౌసల్యానన్దవర్ధనః. ౩౦
మార్గణై ర్భహుభి ర్యుక్త శ్చిన్తయామాస రాఘవః,

మారీచో నిహతో యైస్తు ఖరో యైస్తు సదూషణః. ౩౧
క్రౌఞ్చ(వనే)రణ్యో విరాధ స్తు కబన్ధో దణ్డకావనే,
త ఇమే సాయకా స్సర్వే యుద్ధే ప్ర త్యాఘ్నికా మమ. ౩౨
కిన్ను తత్కారణం యేన రావణో మన్దతేజసః,

ఇతి చిన్తాపర శ్చాసీ దప్రమత్తశ్చ సంయుగే. ౩౩
వవర శిరవరాణి రాఘవో రావణోరసి,
రావణోఽపి తతగి క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః. ౩౪
గదాముసలవర్షేణ రామం ప్రత్యర్థయ ద్రణే,
తత్ప్రవృత్తం మహద్భీధం తుములం రోమహర్షణమ్. ౩౫

శిరముం ద్రుంచెను.

౨౧

అప్పుడు భూమింబడిన యాశిరస్సును ముల్లోకంబులును జూచినవి.

ఆ శిరస్సువంటిదే మఱియొక శిరస్సు రావణునకు మొలిచెను.

ఆ రావణుని మరలఁబుట్టిన శిరస్సును గూడ యుద్ధంబున శిఘ్రముగాఁ బనిచేయు చేతులు గలవాఁడును శిఘ్రముగాఁ జేయువాఁడునగు రాముండు శిఘ్రముగా బాణంబుల ఛేదించెను.

౨౨

ఆ శిరస్సును ఖండించులోపలనె మఱియొక శిరస్సు కనఁబడినది.

౨౩

రాముండు ఆ శిరస్సును గూడ వజ్రసమానంబు లగు బాణముల ఖండించెను.

ఇట్లు రావణుని శిరస్సులను నూటయొక్కమాటు రాముండు ఛేదించి నను రావణుండేమో మరణము నొందనేలేదు.

౨౪

అంత సమస్తాస్త్రంబులు దెలిసివాఁడును అనేక దివ్యబాణంబులు గల వాఁడును వీరుండునగు కౌసల్యాపుత్రుండు రాముండు ఇవ్విధంబున మనం బునం జింతించెను.

౩౦

మున్ను ఏబాణంబుల మారీచుం జంపితినిో ఏకరంబుల ఖరదూషణుల పథియించితినిో మఱియూ దండకారణ్యంబున విరాఘునిఁ గ్రాంచారణ్యం బున గబంధుని ఏబాణంబులఁ బొరిపుచ్చితినిో, అట్టి ఎచ్చుమను వ్యర్థములు కాక యుద్ధంబుని విశ్వభయములయిన యీ నాబాణంబులన్నియు నివృత్తం బావణునందు వ్యర్థము లయినందుకుఁ గారణ మేమి? అని రాముండు చింతించెను.

౩౧, ౩౨

రాముం డిట్లు చింతనొందినను యుద్ధంబున సంతమాత్రమే మఱుకఁ రావణుని వత్సంబువయి బాణవర్షంబులు గురినెను.

౩౩

అంత రథగతుండయిన రాక్షసరాజు రావణుండును గోపించి యుద్ధం బున రామునివయి గదలను ముసలంబులను వర్షించి నొప్పించెను.

౩౪

అట్లు రామరావణులు ఆగ్రహవశంబున రథసహితంబుగా నాకాశం

1142 యుద్ధకాణ్డే - ఏకాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

అస్తరిక్షేచ భూమాచ పునశ్చ గిరిమూర్ధని,

దేవదానవయతాణాం పిశాచోరగరక్షసామ్. 3౬

పశ్యతాం తన్నహ ద్యుద్ధం స్వరాత్ర మవర్తత,
“సప్తరాత్ర మవర్తత” ఇతి పాఠాంతరమ్.

నైవ రాత్రం నదివసం నముహూర్తం నచక్షణమ్. 3౭
రామరావణయో ర్యుద్ధం విరామ ముపగచ్ఛతి,

దశరథసుతరాక్షసేన్ద్రయో
ర్జయ మనవేక్ష్య రణే స రాఘవస్య. 3౮
సురవరరథసారథి ర్త్వహన్
రణగత మేన మువాచ వాక్య మాశు.
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేదశోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౧౦.

ఏకాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.
అథ సంస్థారయామాస రాఘవం మాతలి స్తదా,

అజానన్నివ కిం వీర! త్వమేన మనువర్తసే. ౧

విస్మ జాసై వధాయ త్వ మన్త్రం వైతామహం ప్రభో!,
వినాశకాలిగి కథితో య స్సరై సోపద్య వర్తతే. ౨

ఋషిగణము నేలకుడిగియుఁ ద్రికూటశిఖరంబునకు దాటియు ననేక భంగులం బోరుటయు నయ్యుద్ధంబు భయంకరంబై చూపరులకు గగుర్పు గలిగించునదై యొప్పెను. ౩౧

దేవతలును దానవులును యక్షులును బిశాచులు నుగంబులును రాక్షసులును జూచుచుండఁగా నమృతహయంధము జేయుం బవలును ఘోరంబై వర్తింపెను. (పాతాళరవక్షచుండు) అమృతహయంధము ఆరంభము మొదలు కడవఱకు విదురాత్ములు వర్తిలెను. ౩౨

రాత్రియందుఁగాని ఖగటియందుఁగాని యొక ముహూర్తమాత్రము గాని క్షణకాలముగాని విరామము లేక రామరావణులు ఘోరంబుగా యుద్ధము గావించిరి. ౩౩

మహామద్ధిగల కేవేంద్రసారథియగు నమృతలి రామరావణులు యుద్ధంబు సేయుచుండుటయు రామునకు జయంబు గలుగకుండుటయుం జూచి యుద్ధంబు సేయుచున్న రామునితో శీఘ్రంబున నిట్లు పలికెను. ౩౪

ఇది నూటపదునొకవందసర్గము.

నూటపదునొకవందసర్గము.

అంత నప్పుడు మాతలి రామునకు రావణవధనమయంబు జెలియ జ్ఞాపకముసేయుచు నిట్లుని పలికెను.

వీరుడా! నీవుగూడ నేమియుఁ జెలియనట్లు ఈ రావణునిఁ బెగఁ జూడక యితని నుపేక్షించుచున్నా వేమి? ౩౫

నమరుండవగు రాముడా! ఈ రావణుండు ఎప్పుడు నశించునని దేవతలు చెప్పిరో, ఆనమయం బిపుడువచ్చినది కావున నీతండు హతుఁడగునట్లు ఇతనివయ నిప్పుడు బ్రహ్మాస్త్రంబుఁ బ్రయోగింపుము. అని మాతలి రామునకుఁ జెప్పెను. ౩౬

- తత స్సంస్థారితో రామ స్తేన వాక్యేన మాతలే,
జగ్రాహ స శరం దీప్తం నిశ్వసంత మివోరగమ్. 3
- యమస్మై ప్రథమం ప్రాదా దగస్త్యో భగవా నృషిః,
బ్రహ్మదత్తం మహాబాణ మమోఘం యుధి వీర్యవాన్. 4
- బ్రహ్మణా నిర్మితం పూర్వ మిద్ధార్థ మమితౌజసా,
దత్తం సురపతేగి పూర్వం త్రిలోకజయకాజ్ఞీణః. 5
- యస్య వాజేషు పవనగి ఫలే పావకభాస్కరౌ,
శరీర మాకాశమయం గౌరవే మేరుమన్దరౌ. 6
- జాన్వల్యమానం వపుషా సుపుష్పం హేమధూషితమ్,
తేజసా సర్వభూతానాం కృతం భాస్కరవర్చసమ్. 7
- సధూమ మివ కాలాగ్నిం దీప్త మాశీవిషం యథా,
పరనాగాశ్వబృన్ధానాం భేదనం ఊప్ర కారిణమ్. 8
- ద్వారాణాం పరిఘాణాం చ గిరిణా మపి భేదనమ్,
నానారుధిరసిక్తాజ్ఞం మేవోద్ధగం సుదారుణమ్. 9
- వజ్రసారం మహానాదం నానాసమితిదారణమ్,
సర్వవిత్రాసనం భీమం శ్వసంత మివ పన్నగమ్. 10
- కఙ్కగృధ్రవళానాం చ గోమాయు గణరక్షసామ్,
నిత్యం భక్షప్రదం యుద్ధే యమరూపం భయావహమ్. 11
- నన్దనం వానరేంద్రాణాం రిక్షసామవసాదనమ్,
వాజితం వివిధై ర్వాజై శ్చారుచిత్రైర్గర్భతృతః. 12
- త ముత్తమేషుం లోకానా మిహ్వైకుభయనాశనమ్,
ద్విషతాం కీర్తిహరణం ప్రహ్వకర మాత్మనః. 13
- అభిమన్త్య తతో రామ స్తం మహేషుం మహాబలః,
వేదప్రోక్షేన విధినా సన్దధే కార్తుకే బలీ. 14

అంత రాముఁడు మాతలిచే బోధితుఁడై దేదీప్యమానమును నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్న యుగస్వంబువలె నున్నదియు మున్ను ముల్లోకంబుల జయింపఁగోరిన దేవేంద్రునకు మహాప్రభావుండగు బ్రహ్మదేవునిచే నిర్మించి యొసంగఁబడినదియు వాయువునకుంబోలె వేగంబును అగ్నిసూర్యులకుంబోలె వాడిమియు ఆకాశంబునకుంబోలె వ్యాపకత్వంబును మేరుమందర పర్వతంబులకుంబోలె గురుత్వంబునుగలదియుఁ బ్రజ్వరిల్లుచున్న యాకారంబు గలదియుఁ గాంచనమయంబగు పూఱుంబుగలదియు సమస్త భూతంబుల సారాంశములు గ్రహించి నిర్మింపఁ బడినదియు సూర్యునిభంగి భాస్విల్లుచున్నదియు తొక్కలతోఁ గూడియుండుటం జేసి భూమనహితంబగు ప్రలయ కాలానలంబువలెఁ బావట్టుచున్నదియు నతిక్లిష్టుంబున శత్రువుల గణంబులను గుఱ్ఱంబులను వధించునదియుఁ బురంద్రారంబులను పరిఘటన బర్హుకంబులను భేదింపునదియు నానావిధమయిన యసురులరుధిరంబు చివిచూచినదియు మేదో దిగ్గంబును వజ్రంబునకుంబోలె దార్ధ్యంబుగలదియు మహానాదంబును నానావిధములయిన కపటయుద్ధంబులనుగూడ రూపదోచునదియు సమస్త భూతంబులకును భయంకరంబును గంకపక్షులకును గృధ్రంబులకును నక్కలకును పిశాచరక్షిగణంబులకును నిత్యంబు నాహారబోసంగునదియు యుద్ధంబున యమునికై వడి సర్వలోక భయంకరంబును వానరవీరులకు సంతోషంబును రాక్షసులకు వినాశంబును గల్గించునదియు సుంపరములను జిత్రవర్ణంబులునగు గరుత్మంతుని పక్షములు గట్టినదియు సమస్తలోకంబులలో నుత్తమమయిన బాణంబును ఇత్వోక్తవంకభవులగు రాజుభయంబు నకింపఁజేయునదియు మున్ను తనకు (రామునకు) భగవంతుండగు నగస్త్యమహర్షి బ్రహ్మదేవునిచే నిర్మింపఁ గొసంగఁబడినదియు యుద్ధంబున నమోఘంబునగు నెద్దాని నొసంగె నట్టి మహాబాణంబును శత్రువుల యశంబు హరించి తనకుఁ బ్రహర్షంబు నొసంగునదియునగు దివ్యశరంబును గ్రహించెను. 3, ౧౩

అంత మహాబలకాలియగు రాముఁడు వేదచోదితంబగు విధానంబున నద్దివ్య బాణము నభిమంత్రించి ధనువున సంధించెను. ౧౪

తస్మిన్ సన్ధియమానే తు రాఘవేణ శరోత్తమే,
 స్వభూతాని విశ్రేసు శ్చచాల చ వసున్ధరా. ౧౫
 స రావణాయ సంక్రుద్ధో భృశ మాయమ్య కార్తవీర్యమ్,
 చిక్షేప పరమాయ త్త స్మ శరం మర్తస్థూతినమ్. ౧౬

స వజ్ర ఇవ దుర్ధర్షో వజ్ర బాహువిసరితః,
 కృతాస్త ఇవ చావారోఽస్య స్యపత ద్రావణోరసి. ౧౭
 స విసృష్టో మహావేగ శ్శరీరాస్తకర శ్శరః,
 బిభేష హృదయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః. ౧౮
 రుధిరాస్తస్మ వేగేన జీవితాస్తకర శ్శరః,
 రావణస్య హర న్నాణా న్వివేశ ధరణీతలమ్. ౧౯

స శరో రావణం హత్వా రుధిరార్ద్రోక్రృతచ్ఛవిః,
 కృతకర్తా నిభృతవ త్స్వతూణీం పునరాగమత్. ౨౦

తస్య హస్తాద్ధతస్యాశు కార్తవీర్యం తత్ర సాయకమ్,
 నిపపాత సహ ప్రాణైర్భృశ్యమానస్య జీవితాత్. ౨౧
 గతాసు ర్భీమవేగస్తు నైర్మతేన్ద్రో మహాద్యుతిః,
 పపాత స్యన్దనా ద్భూమా వృత్తో వజ్రహతో యథా. ౨౨

తం దృష్ట్వా పతితం భూమా హతశేషా నిశాచరాః,
 హతనాథా భయత్రస్తా స్సర్వత స్సంప్రదుద్రువుః. ౨౩
 నర్దంత శ్చాభివేతు స్తా న్నానరా ద్రుమయోధినః,

దశగ్రీవవధం దృష్ట్వా విజయం రాఘవస్య చ. ౨౪

రాముఁ డత్తుహాబాణము సంధిపఁగానే సమస్తభూతంబులును భయము నొందినవి. భూమివడంకెన. ౧౫

రాముఁడు పరమకుపితుండై బలంబుగొలిగిని భనుస్సును జేవవఱకు సాకర్షించి మర్తభేదనంబగు నత్తుహాబాణమును రావణునివంపుఁ బ్రయోగించెను. ౧౬

అత్తుహాశరంబు చేవేంద్రుఁడు ప్రయోగించిన వజ్రాయుధంబు పగిదిఁ గల్పాంతయుమునికైవడి దుర్ధర్షించై రావణుని వక్షంబుఁ జొచ్చెను. ౧౭

మహావేగంబును శత్రువుల ప్రాణంబులు గొనునదియనగు నబ్బాణంబు దుర్బుద్ధియగు రావణుని వక్షంబు దాఁకి వీఁపున నుచ్చిపోయెను. ౧౮

ప్రాణ సాశకరంబగు నబ్బాణంబు రావణునితోఁమ్ముఁదూఱి వేగంబున నతని ప్రాణంబులు హరించి నెత్తుటందడిసినదై వెలువడి భూమిం బ్రవేశించెను. ౧౯

అత్తుహాబాణము రావణుం బొరిగొని నెత్తురుచే నెఱ్ఱపై ఉద్దిప్తమయిన కార్యమును నెఱవేర్చిన దగుటంజేసి నిశ్చలముగా నుండునట్లు మరల నమ్మలపొదిం జొచ్చెను. ౨౦

అట్లు రావణుఁడు హతుడై విగతజీవితం దగుటయు నతనిచేత నున్న భనుస్సు పట్టువదలి బాణసహితంబుగా నేలంబడెను. ౨౧

భయంకరమయిన పరాక్రమముగలవాఁడును మహాలేఖుఁడునగు రాక్షసరాజు రావణుఁడు ప్రాణములు వెడలినంతనె వజ్రాయుధముచే హతుడైన పృథ్విఁడుంబోలె నరదంబునుండి నేలంగూలెను. ౨౨

అంత హతశేషులగు రాక్షసులు రావణుఁడు పడుటంజూచి తమ సాధుఁడు హతుడగుటవలన వెఱచి దిక్కులకుం బాఱిరి. ౨౩

వానరులును పృథ్వీహస్తైలయి సింహనాదంబులు నేయుచు నా రాక్షసులం దఱిమిరి.

ఆ హతశేషులగు రాక్షసులు రావణుఁడు హతుడగుటయు రాముఁడు

అర్దితా వానరై ర్హృష్టై ర్లజ్జా మభ్యపత స్థయాత్,
 గతాశ్రయత్వా త్కరుణై ర్బాష్పప్రసవణై ర్ముఖైః. ౨౫
 తతో వినేదు స్సంహృష్టా వానరా జితకాశినః,
 వదంతో రాఘవజయం రావణస్య చ తద్వధమ్. ౨౬

అథాస్తరిక్షే వ్యనద త్సౌమ్య స్త్రిదశదున్దుభిః,
 దివ్యగన్ధవహ స్తత్ర మారుత స్సుసుఖం వవౌ. ౨౭
 నిపపాతాస్తరిక్షౌచ్చ పుష్పవృష్టి స్తదా భువి,
 కిరన్తి రాఘవరథం దురవాపా మనోరమా. ౨౮
 రాఘవ స్తవసంయుక్తా గగనేఽపిచ శుశ్రువే,
 సాధుసాధ్వితి వాగగ్ర్యా దేవతానాం మహాత్మనామ్. ౨౯

అవివేశ మహాహరో దేవానాం చారణై స్సహ,
 రావణే నిహతే రౌద్రే స్వలోకభయజ్కరే. ౩౦
 తత స్స కామం సుగ్రీవ మజ్జనం చ మహాబలమ్,
 చకార రాఘవగి ప్రీతో హత్వా రాక్షసపున్ధవమ్. ౩౧

తతగి ప్రజగ్ముః ప్రశమం మరుద్గణాః
 దిశగి ప్రనేదు ర్విచులం నభోఽభవత్,
 మహీ చకమ్పే న చ మారుతో వవౌ
 స్థిరప్రభ శ్చాప్యభవ ద్ధివాకరః. ౩౨
 తతస్తు సుగ్రీవవిభీషణాదయ
 స్సుహృద్విశేషా స్సహలక్ష్మణా స్తదా,

విజయంబు నొందుటయు జూచి వానరులు ప్రహర్షోత్సాహంబులు గదుర వెనుదగిలి నొప్పించుటయు నాధుండులేని వారలగుటంజేసి ముఖంబులం గన్నీరొలుక వెఱచఱచి లంకాభిముఖములయి పాఱిరి. ౨౪, ౨౫

అట్లు రాక్షసులు పాటుటయు జయంబునొందిన వానరులు పరమ సంతోషంబు నొందినవారలయి రామునిజయంబు రావణవధంబు నుగ్గడింపుచు సింహసాదంబులు గావించిరి. ౨౬

అంత సంతరింతుండు మంగళసూచకంబగు వేపదుండుభిమ్రాసెను. దివ్యగంధము గుబాళింప వాయువు సుఖంబుగా వీచెను. ౨౭

అప్పుడు అంతరిక్షమునుండి రాముని రథము నంతయుఁ బుష్పములచే నించుచు దుర్లభంబయిన పుష్పవృష్టి యద్భుతంబుగాఁ గురిసెను. ౨౮

భూమియందు వానరులు గావించు ప్రశంసలు మాత్రమెగాక ఆకాశంబునందును మహానభావులగు దేవతలు రాముని నానావిధంబులం బ్రస్తుతింపుచు సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి. ఆ వాక్యంబులును భూమి యందు విసంబడెను. ౨౯

క్రూరుఁడు సమస్తలోకంబులకును హింసకుండైన రావణుఁడు మాతుండగుటవలన దేవతలను జారణులును బరమసంతోషంబు నొందిరి. ౩౦

అంత రాముఁడు రాక్షసేంద్రుని వధించి తానును సంతృప్తుడై సుగ్రీవునియొక్కయు మహాబలుఁడగు నంగదునియొక్కయు గోర్కులు వెఱచేర్చుటంజేసి వారలను సంతోషపఱచెను. ౩౧

అంత దేవతలకష్టము తొలంగెను. దిశలు ప్రసన్నంబు లయ్యెను. ఆకాశము నిర్మలంబయ్యెను. రామరావణయౌధ మప్పుడు కలుగుచుండిన భూకంపము నిలిచెను. వాయువు వీవదొడంగెను. సూర్యుండును నిర్మలంబై వెలింగెను. ౩౨

అంత నప్పుడు సుగ్రీవుఁడును విభీషణుఁడును మఱియు నితరులయిన మిత్రులును లక్షణసహితంబుగా యౌధంబున రాముఁడు జయంబు నొందు

సమేత్య హృష్టా విజయేన రాఘవం
రణేఽభిరామం విధినాఽభ్యవూజయన్. 33

స తు నిహతరిపుః సిరప్రతిజ్ఞః
స్వజనబలాభివృత్తో రణే రరాజ,
రఘుకులనృపనందనో మహాజా
ప్రదశగణై రభిసంవృతో యథేంద్రః. 34

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.
భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా శయానం రామనిర్జితమ్,
శోకవేగపరీతాత్తా విలలాప విభీషణః. ౧

వీర! ఏక్రాస్త! విఖ్యాత! వినీత! నయకోవిద!,
మహార్హ శయనోపేత! కిం శేషేఽద్య హతో భువి. ౨

విషీష్య దీర్ఘా నిశ్చేష్టా భుజా వజ్రదభూషితా,
మకుటేనాపవృత్తేన భాస్కరాకారవర్చసా. 3

తదిదం వీర! సంప్రాప్తం మయా పూర్వం సమీరితమ్,
కామమోహపరితస్య యత్తే న రుచితం వచః. ౪

యన్న దర్పాత్ప్రహస్తో వా నేన్ద్రజిన్నాపరే జనాః,
న కుమ్భకర్ణోఽతిరథో నాతికాయో నరాస్తకః. ౫
న స్వయం త్వ మమన్యేథా స్తోదర్శోఽయ మాగతః,

గత స్సేతు స్సునీతానాం గతో ధర్మస్య విగ్రహః. ౬

టకుఁ బరమసంతుష్టులయి యందఱును జయంబు నొంది ప్రియదర్శనుడై
యన్న రాముండేరి వారివారియోగ్యతకుం దగునట్లు ప్రశంసించిరి. 33

మహాతేజాడగు రాముడును యుద్ధంబున శత్రువును వధించి ప్రతిజ్ఞ
నెఱవేర్చి మిత్రులచేతను వానరసేనలచేతను బరివేష్టించి దేవగణంబులచే
బరివేష్టించుడగు దేవేంద్రునివగిదిం బ్రకాశించెను. 34

ఇది నూటపదునొకండవసర్గము.

నూటపందెండవసర్గము.

రామునిచే నిహతుడై యుద్ధభూమింబడియున్న యన్నను జూచి
విభీషణుండు పరమదుఃఖితుడై యాటని విలసించెను. ౧

రావణుడా! నీవు శూరుడవు; పరాక్రమంబున వినుతి కెక్కిన
వాడవు; సమస్తశాస్త్రంబుల నేర్పిరవాడవు; రాజనీతియందుం బండితుడవు;
లోకోత్తరంబగు శయనంబునఁ బవ్వళించఁ దగినవాడవే; ఇట్లు హతుడవై
బాహుపురులచే భూషితంబులగు దీర్ఘంబులయిన భుజంబులను నిశ్చలంబుగాఁ
జూచి రథంబునుండి పడుటవలనఁ గొంచెముకదలిన సూర్యతేజంబగు
కిరీటంబుతో భూమిం బడియున్నా వేమి? ౨, 3

వీరుడా! ఈ విధంబుగాఁ బరిణమించునని నేను మున్నే నీకుఁ జెప్పి
తిని. మన్నన మోహితుడవగుటంజేసి యది నిపు విసవై తివి. నేను చెప్పిన
విధంబుననే యిపు డాఫలం బనుభవించితివి. ౪

సీతాహరణమంతటి మహాపాపకర్తము గావించి ప్రహస్తుడుగాని
యింద్రజితుడుగాని యితరరాక్షసులుగాని కుంభకర్ణుడుగాని యతికాయుడు
గాని నరాంతకుడుగాని నీవుగాని గర్వంబువలన నెంతమాత్రము సరకునేయ
రైతిరి, ఆ ఫల మిపుడు ప్రాప్తమయినది. ౫

సమస్తసీతులును దెలిసినవాడు గలించెను, భర్తముయొక్క ఆకారమే

1152 యుద్ధకాండే - ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

గత స్సత్త్వస్య సంక్షేపగ ప్రస్తావానాం గతి గతా,

ఆదిత్యగి పతితో భూమా మగ్న స్తమసి చంద్రమాః. ౭
చిత్రభాసుగ ప్రశాంతార్చి ర్వ్యవసాయో నిరుద్యమః,
అస్తి నిపతితే భూమా వీరే శస్త్రభృతాం వరే. ౮

కిం శేష మివ లోకస్య హతవీరస్య సాంప్రతమ్,
రణే రాక్షసశార్దూలే ప్రసుప్త ఇవ పాంసుషు. ౯

ధృతిప్రవాళగి ప్రసహగ్ర్యపుష్ప
స్తపోబల శ్చైర్యనిబద్ధమూలః,
రణే మహా న్రాక్షసరాజవృక్ష
స్సమృద్ధితో రాఘవమారుతేన. ౧౦
తేజోవిమాణగి కులవంశవంశగి
కోపప్ర సాదాపరగాత్రహస్తః,
ఇథ్వాకుసింహావగృహీతదేహ
స్సప్తః ఊతౌ రావణగన్ధహస్తీ. ౧౧
పరాక్రమోత్సాహవిజృంభితార్చి
ర్నిశ్వాసధూమ స్స్వబలప్రతాపః,
ప్రతాపవాన్ సంయతి రాక్షసాగ్ని
ర్నిర్వాపితో కామపయోధరేణ. ౧౨
సింహార్క్ష లాఙ్గులకకుద్విమాణగి
పరాభిజిద్ధననగన్ధహస్తీ,
రక్షోవృష శ్చాపలక్ష్ణచతుః

యనందగినవాఁడు నశించెను. సమస్తలోకములందును అందఱికిన్నను బలవంతుఁడనంబడినవాఁడు మృతించెను. అందఱికిని స్తోత్రపాత్రమైనవాడు వడెను.

ఆయుధము ధరించినవారిలో నుత్తముడైన వీరుఁడు ఈ రావణుఁడు నేలంబడుటవలన సూర్యుఁడు భూమింబడిన ట్లయ్యె చంద్రుఁడు అంధకారములో మునిగినట్లయినది. అగ్ని చల్లాఱినట్లయినది. ఇక సింహటివాఁడు లేనందున సుతానూతము ఆశ్రయము లేనదయ్యె.

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు రావణుఁడు యుద్ధంబున హతుడై పరాగంబులఁ బడియుండునపుడు ఇట్టి మహావీరుం గోలుచోయిన ప్రపంచంబునందు ఇక నేమి మిగిలియున్నది? సమస్తము కూన్యముగానే తోచుచున్నది.

తైర్వమే చిగురుగాను సహనమే పుష్పముగాను తపస్సే దార్ద్రముగాను కౌర్యమే దృఢమయిన జేబుగాను గల గొప్పదైన రావణుడను వృక్షమును యుద్ధంబున రాముడను పెనుగాలి విఱచినైచెను.

పరాక్రమమే విమాణములుగాను బిశ్వపితామహాదివర్తమే వీపుగాను శోపమే శరీరము పశ్చాద్భాగముగాను అనగ్రహమే పూర్వభాగముగానుగల రావణుడను మత్తగజము రాముడను సింహముచే హతమయి నేలం గూలినది.

పరాక్రమోత్సాహంబులు జ్వాలలుగా నిట్టూర్పుధూమంబుగా నిజబలంబై వేడిమిగా మహాలేఖంబుగలిగి యొప్పుచున్న రావణుడను నగ్నిని యుద్ధంబున రాముడను మేఘము చల్లార్చెను.

రాక్షసులు తోకయు మూపురమును గొమ్ములునుగాఁ గలిగి శత్రుల వధించునదియు గర్వంబున మదపుటేనుంగువంటిదియు విషయచాపలమై చెవులను గన్నులునుగాఁ గలదియునగు రావణుడగు నాఁబోతును రాముఁ

1154 యుద్ధకాండే - ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

క్షీతీశ్వరవ్యాఘ్రహతోఽవసన్నః. ౧౩

వదంతం హేతుమ ద్వాక్యం పరిమృష్టార్థసశ్చయమ్,
రామ శ్శోకసమావిప్ల మిత్యువాచ విభీషణమ్. ౧౪

నాయం వినష్టో నిశ్చేష్ట స్సమరే చణ్డవిక్రమః,
అత్యున్నతమహాత్సాహగ పతితోఽయ మశజ్జీతః. ౧౫

నైవం వినష్టా శ్శోచ్యంతే క్షత్రధర్మ మపస్థితాః,
వృద్ధి మాశంసమానా యే నిపతంతి రణాజరే. ౧౬

యేన సేన్యాస్త్రయో లోకా స్త్రాసితా యుధి ధీమతా,
తస్మి న్కాలసమాయుక్తే నకాలగ పరిశోచితుమ్. ౧౭

నైకాస్తవిజయో యుద్ధే భూతపూర్వగ కదాచన,
పరైర్వా హన్యతే వీరగ పరాన్వా హంతి సంయుగే. ౧౮

ఇయం హి పూర్వై స్సన్నిష్టా గతిః క్షత్రియసమ్మతా,
క్షత్రియో నిహత స్స్థిగ్భీన శోచ్య ఇతి నిశ్చయః. ౧౯

తదేవం నిశ్చయం దృష్ట్వా తత్త్వ మాస్థాయ విజ్వరః,
యదిహానస్తరం కార్యం కల్ప్యం తదనుచింతయ. ౨౦

త ము కవాక్యం విక్రాంతం రాజపుత్రం విభీషణః,
ఉవాచ శోకసంతప్తో భ్రాతుర్నిత మనస్తరమ్. ౨౧

యోఽయం విమర్దేషు న భగ్నపూర్వ

దను వ్యాఘ్రము వధించిపుచ్చెను. అని విభీషణుండు విలపించెను. ౧౩

ఇట్లు పరమదుఃఖితుడై యుక్తియుక్తంబుగాఁ బలుకుచున్న యుక్తా యుక్తంబులు తెలిసిన విభీషణుండుఁబి రాముం డిట్లని పలికెను. ౧౪

ఈ రావణుండు పరాక్రమింపక విఠికివలె నశింపలేదు. యుద్ధంబున భయంకరమయిన పరాక్రమంబుతో మహోత్సాహంబునంబోరి నిర్భయం బుగా హతుడయ్యెను. ౧౫

పరలోకసుఖంబు గోరి శూరధర్మము నవలంబించి యిట్లు యుద్ధంబున పిర్భయులయి హతులయిన మహాపురుషులను గుఱించి దుఃఖింపరాదు. ౧౬

యుద్ధంబున దేవేంద్రసహితంబుగా ముల్లొకంబులును ఎవ్వనికి వెఱచునో అట్టి మహాపరాక్రమకాలి యశస్సుపన్నుండగు రావణుండు కాలధర్మము నొందినపుడు దుఃఖించుట యుక్తముగాదు. ౧౭

యుద్ధమునందు జయమే గలుగునను నిశ్చయము ఒకప్పుడును లేదు శూరుండగువాఁడు యుద్ధంబున శత్రువులనైనను వధించును. తానైనను వారలచే హతుండగును. అతనికి రెండును సమానములే. ౧౮

ఇట్లు యుద్ధంబున మృతిఁబొంది వీరస్వర్గమునొందుట ప్రాచీనులచే నుపదేశింపఁబడిన శూరసమ్మతమయినమార్గము. యుద్ధంబున హతుడైనశూరుని గుఱించి అతఁడు వీరస్వర్గము నొందినవాఁడు కావున నెంతమాత్రము దుఃఖింపరాదని శాస్త్రసిద్ధయము. ౧౯

అట్లవుటంజేసి సీ పీసీధాంతంబు దెలిసి పుట్టినవానికి మరణంబు దప్ప దను పరమార్థముం దలఁచి యింక నిపుడు చేయవలసినకార్యంబులనుగుఱించి యాలోచింపుము. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

అట్లు పరాక్రమవంతుండగు రాజకుమారుండు రాముండు పలుకు టయు నవ్వీభీషణుండు దుఃఖితుడై యన్నకు క్షీణుంబుగా నప్పుడు సేయవల సిన హితంబు సేయఁగోరి రామునితో నిట్లని చెప్పెను. ౨౧

సముద్రంబు చెలియలికట్టను దాఁకి భగ్నులగునట్లు ఇపుడు యుద్ధంబున

1156 యుద్ధకాండే - ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

స్ఫురై స్సమేతై స్సహ వాసవేన,
భవంత మాసాద్య రణే విభగ్నో
వేలాం సమాసాద్య యథా సముద్రః. ౨౨

అనేన దత్తాని సుపూజితాని
భుక్తాశ్చ భోగా నిభృతాశ్చ భృత్యాః,
ధనాని మిత్రేషు సమర్పితావి
వై రాణ్యమిత్రేషు చ యాపితాని. ౨౩

ఏహో ౨౨హితాగ్నిశ్చ మహాతపాశ్చ
వేదాంతగగ కర్తసు చాగ్ర్యవీర్యః,
వీరస్య యత్ప్రేతగతస్య కృత్యం
తత్కర్తు మిచ్ఛామి తవ ప్రసాదాత్. ౨౪

స తస్య వాక్యైశ్చ కరుణై ర్మహాత్మా
సంబోధిత స్సాధు విభీషణేన,
అజ్ఞాపయామాస నరేంద్రసూను
స్వర్ణరీయ మాధాన మదీనసత్త్వః. ౨౫
మరణాంతాని వైరాణి నిర్వృప్తాంతం నగ ప్రయోజనమ్,
క్రియతా మస్య సంస్కారో మమాప్యేష యథా తవ. ౨౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

నిన్నుదాకి పరాజితుడై హతుడయిన యారావణుడు మున్ను దేవేంద్ర సహితంబుగా దేవతలైత్తివచ్చినను యుద్ధంబులం బరాజయంబెఱుంగఁడు. ౨౨

ఈరావణుడు పెక్కుదానంబులు గావించినవాడు. గురుదేవతాదులం జక్కగాఁ బూజించినవాడు. సమస్తభోగంబుల సమభవించినవాడు భృత్యులం జక్కగాఁ బోషించినవాడు. మిత్రులకు యథేష్టంబుగా ధనము లొసంగిన వాడు. శత్రువులయందు విరోధంబు సాధించి వారల హాపడంచిన వాడు. ౨౩

ఈ రావణుడు అహితాగ్ని యయి యగ్నిహోత్రము తప్పక సేయఁ చుండినవాడు మహాతపస్సంపన్నుడు సమస్తవేదముల సధ్యయనించినవాడు. మిక్కిలియుం గర్వతుఁడు కావునఁ బ్రేతత్వమునొందిన యితనికిఁ బ్రేతత్వ విముక్తికై చేయవలసిన యార్హ్యదైహికమును నీయనుగ్రహము నొంది చేయఁగోరుచున్నాను. అని విభీషణుడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౪

ఇట్లు విభీషణుడు దుఃఖితుడై, పెక్కువిధంబుల బోధించుటయు మహానుభావుఁడును మహాబలండునగు రాజశత్రుఁడు రాముండు, రావణునకు స్వర్గప్రదంబగు నిత్యకర్తంబు గావంప నియోగించెను. ౨౫

మరణమువఱకే వైరము ప్రవర్తించును. అపిమ్మట వైరముతో నేమి స్రయోజనము? మనకార్యంబును నెఱవేఱినది. ఇంక నీతనికి సంస్కారము గావింపుము. ఇతఁడు నీకెట్లు బంధువో ఇంక నాకును అట్లు బంధువేగాని వేఱుగాఁడు. అని రాముడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౬

ఇది నూటపండ్రెండవసర్గము.

1158 యుద్ధకాండే - త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

రావణం నిహతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాత్మనా,
అస్తగపురా ద్వినిష్పేతూ రాక్షస్య శ్శోకకర్షితాః. ౧
వార్యమాణా సుబహుశో వేష్టస్యః క్షితిపాంసుషు,
విముక్తకేశోఽదుగభార్తా గావో వత్సహతా ఇవ. ౨
ఉత్తరేణ వినిష్క్రమ్య ద్వారేణ సహ రాక్షసైః,
ప్రవిశ్యామోధనం ఘోరం విచిన్వన్త్యో హతం పతిమ్. ౩
రాజపుత్రైః వాదినోఽహానాథేతి చ సర్వశః,
పరివేతుగ కబన్ధాఙ్గాం షహీం శోణితకర్దమామ్. ౪

తా బాష్పపరిపూర్ణాభ్యో భర్తృశోకపరాజితాః,
కర్ణే ఇవ నర్దన్త్యో వినేదు ర్హతయాథవాః. ౫
దదృశు స్తం మహావీర్యం మహాకాయం మహాద్యుతిమ్,
రావణం నిహతం భూమా నీలాక్షనచయోపమమ్. ౬

తాగి పతిం సహసా దృష్ట్వా శయానం రణపాంసుషు,
నివేతు స్తస్య గాత్రేషు చ్ఛిన్నా వనలతా ఇవ. ౭

బహుమానా త్పరిష్వజ్య కాచిదేనం రురోద హ,
చరణౌ కాచిదాల్లిజ్య కాచిత్కణ్ఠేఽవలమ్బ్యచ. ౮

ఉద్ధృత్య చ భుజౌ కాచి మ్భూమా స్త పరివర్తతే,
హతస్య వదనం దృష్ట్వా కాచి న్తోహ ముపాగమత్. ౯
కాచి దక్షే శిరగి కృత్వా రురోద ముఖ మీక్షతీ,
స్నాపయన్తీ ముఖం బాష్పై స్తుషారై రివ పక్వజమ్. ౧౦

నూటపదుమూడవసర్గము.

మహావరాక్రమకాలియగు రామునిచే రావణుడు హతుడయ్యెనని విని రావణభార్యలైన రాక్షసకాంతులు వరమదుఃఖితలయి యెంత వారించి నను నిలువక భూమింబొరలుచు పెద్ద్రుకలు విరియింబోసికొని దూడలం బాసిన గోవులపగిది దుఃఖంబునం బొక్కుచు సంతోపురమునుండి వెడలివచ్చిరి.

ఆరాక్షసస్త్రీలు రాక్షససహితంబుగా నుత్తరద్వారంబున వెడలి భయం కరంబగు యుద్ధభూమిం బ్రవేశించి హతుడగు నాథుం గలయవెదకుచు “రాజపుత్రుడా” యని రాముని, “నాథుడా” యని రావణునిం బేర్కొని విలపించుచు గబుధంబులచే భయంకరంబై నెత్తురుబురదలతోఁ గూడి యున్న యుద్ధభూమినంతటం దిరిగిరి.

3, ౪

ఆరావణభార్యలు భర్తృమరణంబునఁ బరమదుఃఖితలయి కన్నీ రొలుక రోదనంబు సేయుచు యూహపఠింబాసిన యాఁడేనుగలపగిది నఱచిరి.

ఆరాక్షసస్త్రీలు మహావరాక్రమకాలియు మహాకాయుడును మహా లేజుడును నల్లనికాటుకరాశివలె నొప్పుచు హతుడై భూమింబడియున్న వాడునగు పెనిమిటిని రావణుం జూచిరి.

౬

అంత రావణభార్యలు యుద్ధభూమియందుఁ బరాగంబులం బడి యున్న పెనిమిటింజూచి వివశలయి తెగిన వనలతలకై వడి నతని దేహము పయింపడిరి.

౭

ఒకానొకవనిత ప్రేమాతిశయంబునఁ బెనిమిటిశరీరముఁ గొంగిటుజేర్చి రోదనము గావించెను. మఱియొకతె పాదములం గవురాలించుకొని యేడ్చెను. మఱియొకర్లు కంఠాలింగనము గాలించి విలపించెను.

౮

ఒకకాంత పెనిమిటి భుజంబుల నెత్తికొని భూమిం బొరలాడెను. మఱియొకమానిని హతుడగు పెనిమిటి మొగంబుజూచి మూర్ఛనొందెను.

౯

ఒకానొకయాఁడుది, తనప్రియుడగు రావణునిశరణును అంకంబునం జేర్చి యతనిముఖంబుఁ జూచుచు, హిమజలంబునుంబోలెఁ గన్నీళ్ల నతని ముఖంబుఁ దడుపుచు రోదనంబు చేసెను.

౧౦

1160 యుద్ధకాండే - త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఏవ మూర్తాగి పతిం దృష్ట్వా రావణం నిహతం భువి,
చుక్రుశు ర్బహుధా శోకా ద్భూయ స్తాగి పర్యదేవయన్. ౧౧

యేన విత్రాసిత శ్శక్రో యేన విత్రాసితో యమః,
యేన వైశ్రవణో రాజా పుష్పకేణ వియోజితః. ౧౨

గన్ధర్వాణా మృషీణాం చ సురాణాం చ మహాత్తనామ్,
భయం యేన మహద్దత్తం సోఽయం శేతే రణే హతః. ౧౩

అసురేభ్యస్సురేభ్యో వా పన్న గేభ్యోఽపి వా తథా,
న భయం యో విజానాతి తస్యేదం మానుషా ద్భయమ్. ౧౪

అపథ్యో దేవతానాం య స్తథా దానవరక్షసామ్,
హత సోఽయం రణే శేతే మానుషేణ పదాతినా. ౧౫

యో న శక్య స్సరై ర్హస్తం న యత్నై ర్నాసురై స్తథా,
సోఽయం కశ్చిదివాసత్వో మృత్యుం మర్త్యేన లబ్ధితః. ౧౬

ఏవం వదన్తో బహుధా రుచదు స్తస్య తాః స్త్రీయః,
భూయ ఏవ చ దుగిఖార్తా విలేపు శ్చ పునగిప్రసః. ౧౭

అశ్వౌతా చ సుహృదాం సతతం హితవాదినామ్,
మరణాయాహృతా సీతా ఘాతితాశ్చ నిశాచరాః. ౧౮

ఏతా స్సమ మిదానీం తే వయ మాత్తా చ పాతితాః,

బ్రువాణోఽపి హితం వాక్య మిష్టో భ్రాతా విభీషణః. ౧౯
ధృష్టం పరుషితో మోహ త్త్వియాఽఽత్తవధ కాజ్ఞీణా,

ఆ రావణభార్యలు నిహతుండై భూమిం బడియున్న తమపెనిమిటిని రావణుంజూచి దుఃఖితలయి రోదనము గావించిరి; మఱియు వారలు అంత కంతకు శోకం బగ్గలంబగుడుఁ బరవశలయి యాక్రందించిరి. ౧౧

ఎవ్వనికి దేవేంద్రుండు వెఱచు నెవ్వనికి యముండు భయపడు నెవ్వండు మఱేదజయించి పుష్పకవిమానంబు వారించె మఱియు నెవ్వనివలన గంధర్వులు మహర్షులు మహావ్రభావులగు వేల్పులు భయంబునొంది రమ్మహాపీరుండు రావణుం డిపుడు పోరంగూలి నేలంబడియున్నాఁడు. ౧౨, ౧౩

ఆసురులవలనఁగాని నురలవలనఁగాని యురగులవలనఁగాని యెవ్వం డెంతమాత్రము భయం బెఱుంగఁడో, ఆట్టికూఁపుం డిపుడు మనుష్యునివలన భయము నొందెను! ౧౪

ఎవ్వండు దేవతలను దానవులను రాక్షసులను సరకునేయఁడో. ఆట్టి యీరావణుం డిపుడు యుద్ధంబున రథాదివాహనములు లేక కాలినడకతో వచ్చిన మనుష్యునిచే జచ్చి పడియున్నాఁడు! ౧౫

దేవతలుగాని యక్షులుగాని యసురులుగాని యెవ్వనివధింపజాలరై రో, ఆట్టిపీరుం డీరావణుండు ఒకానొకబలహీనునియట్లు, మనుష్కమాత్రునిచే హతుండయ్యెను! అని రావణభార్యలు రోదనముగావించిరి. ౧౬

ఆరావణభార్యలు ఇట్లు రావణునినిక్రమంబు లంగడింపుచు రోదనంబు చేసి మరల దుఃఖించిగ్గలంబుగా మాటిమాటికి విలపించిరి. ౧౭

నీవు ఎప్పుడును నీహితమునేకోరునట్టి మిత్రులు ఎంతచెప్పినను వినక నీతండెచ్చితివి. దానందేసి నీవును హతుండవైతివి. రాక్షసులును హతులయిరి. ౧౮

ఇపుడు, మేమును రాక్షసులును నీవును మనమందఱము నేకకాలంబున హతులమయితివి.

నీయందుఁ బ్రితిగలవాఁడును నీతమ్ముడునకు విభీషణుండు, నీకు హితము బోధించినను, నీవు కాలవశంగతుండవై యజ్ఞానంబున నతనిఁ బరుషవచనంబులు

యది నిర్యాతితా తే స్యా తీతా రామాయ మైథిలీ. ౨౦
 న సస్యాద్యవసనం ఘోర మిదం మూలహరం మహత్,
 వృత్తకామో భవే ద్భ్రాతా రామో మిత్రకులం భవేత్. ౨౧
 వయం చావిధవా స్సర్వా స్సకామా న చ శత్రవః,

త్వయా పున ర్మృశంసేన సీతాం సంరుద్ధతా బలాత్. ౨౨
 రాక్షసా వయ మాత్తా చ త్రయం తుల్యం నిపాతితమ్,

న కామకారగి కామం వా తవ రాక్షసపుజ్జవ. ౨౩
 దైవం చేష్టయతే సర్వం హతం దైవేన హన్యతే,

వానరాణాం వినాశోఽయం రక్షసాం చ మహాహవే. ౨౪
 తవ చైవ మహాబాహో! దైవయోగా దుపాగతః,

నైవార్థేన న కామేన విక్రమేణ నచాజ్ఞయా. ౨౫
 శక్యా దైవగతి ర్లోకే నివర్తయితు ముద్యతా,

విలేపురేవం దీనా స్తా రాక్షసాధిపయోషితః. ౨౬
 కురర్య ఇవ దుగ్ధిభారా బాష్పపర్యాకులేక్షణాః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

చతుర్థశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తాసాం విలపమానానాం తదా రాక్షసయోషితామ్,
 జ్యేష్ఠా పత్నీ ప్రియా దీనా భర్తారం సముదైక్షత.

పలికి యవసూనించితివి.

౯౯

సీవు రామునకు సీత నొసంగియుండువేసి, మాకు సీతోఁగూడ సర్వము నశింపఁ జేయునట్టి భయంకరమయిన యీ వ్యసనంబు గలుగఁతుండును. సీతఁడైన విభీషణునికోరికయుఁ గావించినట్లగును. రాముండు మనయింటికిఁ గూరిమిమిత్రుండగును. మేమందఱియును విధవలము గాకుందుము. మనశత్రువులకోర్కీయుఁ ఫలించును.

౧౦, ౧౧

సీ వట్లు గావించక శూరబుద్ధితో బలాత్కారంబున సీతం జేఱఁ బెట్టుటంజేసి, యీ రాక్షసజనము సీవు మేము మువ్వర మేకకాలంబున వధింపఁబడితిమి.

౧౨

రాక్షసోత్తముఁడా! లేక, సీవే స్వేచ్ఛచే నంతయుఁ గావించినావనుట యుక్తముగాదు. దైవప్రేరణముననే సమస్తంబును చేయఁబడును; దైవముచే హతుఁడైనవాడే శత్రువుచే హతుఁడగుంగాని యితరుఁడు గాఁడు.

౧౩

మహాబాహుండవగు రావణుఁడా! వానరులకును రాక్షసులకును సీకును ఇమిడ్చుకొనియుండును వివాళంబు దైవ సంకల్పంబున నె గలిగినదిగాని వేఱు కారణమునఁగాదు.

౧౪

లోకంబున దైవము సంకల్పించునవిదవ, అర్థబలంబునఁగాని స్వేచ్ఛ చేతంగాని పరాక్రమంబునంగాని రాజాజ్ఞచేఁగాని యది యెంతమాత్రము త్రిప్ప నలవిగాదు. అని, యారావణభార్యలు విలపించిరి.

౧౫

ఇవ్విధంబున నా రావణుని భార్యలు దీరలయి, దుఃఖపీడితలయి కన్నీళ్లుగార్చుచు, గ్రౌంచవత్సలుంబోలె రోదనంబు గావించిరి.

౧౬

ఇది నూటపదుమూడవసర్గము.

నూటపదునాలుగవసర్గము.

ఆరాక్షసస్త్రీలందఱు నవ్విధంబున విలపించుచుండఁగా, వారిలో రావణున కత్యంతప్రియురాలును జ్యేష్ఠభార్యయునగు మండోదరి దైన్యంబు

దశగ్రీవం హతం దృష్ట్వా రామేణాచిస్త్యకర్షణా,
పతిం మన్దోదరీ తత్ర కృపణా పర్యదేవయత్. ౨

నను నామ మహాభాగ తవ వైశ్రవణానుజ,
క్రుధస్య ప్రముఖే స్థాతుం తస్యత్యపి పురన్దరః. 3
ఋషయశ్చ మహీదేవా గన్ధర్వా శ్చ యశస్వినః,

నను నామ తవోద్వేగా చ్చారణాశ్చ దిశో గతాః. ౪
స త్వం మానుషమాత్రేణ రామేణ యుధి నిర్జితః,
న వ్యపత్రపనే రాజ స్కిమిదం రాక్షసర్షభ. ౫

శథం త్రైలోక్య మాక్రమ్య స్త్రియా వీర్యేణ చాన్వితమ్,
అవిషవ్యం జఘాన త్వాం మానుషో వనగోచరః. ౬

మానుషాణా మవిషయే చరతగి కామరూపిణః,
వినాశ స్తవ రామేణ సంయుగే నోపపద్యతే. ౭

న చైత త్కర్ష రామస్య శ్రద్ధధామి చమూముఖే,
స్వత స్సముపేతస్య తవ తేనాభిమర్శనమ్. ౮

యదైవ చ జనస్థానే రాక్షసై ర్భహుభి ర్వృతః,
ఖర స్తవ హతో భ్రాతా తదైవాసౌ న మానుషః. ౯

యదైవ నగరిం లజ్జాం దుష్ప్రవేశాం సురై రపి,
ప్రవిష్టో హనుమా న్విర్యా తదైవ వ్యథితా వయమ్. ౧౦

నొంది పెనిమిటింజూచెను.

౧

మండోదరి, యచట మహాప్రభావుండగు రామునిచేత హతుడై పడి యున్న భర్తను రావణుంజూచి దీనురాలయి విలపించెను.

౨

అయ్యా! మహాభాగుడా! కుబేరునితమ్ముడా! నీవు శోపమునొంది నవుడు నీయెదుట నిలుచుటకు దేవేంద్రుండేనియు భయంబు నొందునుగదా!

అయ్యా! నీకు భయపడి మహర్షులును బ్రాహ్మణులును మహాయశులగు గంధర్వులును జారణులును దిక్కులకుం బాఱిరిగదా!

౪

రాక్షసోత్తముడనియిన దశగ్రీవుడా! ఆట్టి త్రిలోకంబుల జయించి నట్టి నిన్ను మనుష్యమాత్రుండు రాముండు యుద్ధంబున జయించెనే! ఇందుకు లజ్జ నొందకున్నావేమి!

౫

పరాక్రమంబున ముల్లోకంబుల జయించి త్రైలోక్య రాజ్యలక్ష్మిచే శెంతయుఁ దేజరిల్లుచు దేవేంద్రులకేని యోర్వరాని మగఁటిమిగల నిన్ను అడవిమనుష్యుండు యుద్ధంబున నెట్లు పధించెనో అక్కర్థముగా నున్నది.

౬

మనుష్యులకుఁ బొంద నలవిగానిదేశమున నుండువాడవు కామరూపి పగు నీవు యుద్ధంబున రామునిచే హతుడవైతివనుట యెంతమాత్రము నమృదగినది గాదు.

౭

బలపరాక్రమంబులతోనుసహాయవర్ధంబులతోను సంకన్నుండవైన నిన్ను యుద్ధంబున పధించుట మనుష్యమాత్రుడైన రాముని కార్థముగా నాకుఁ దోచలేదు.

౮

జనస్థానంబున ననేకరాక్షసులతోఁ గూడిన సీతమ్ముని ఖరుని పధించుటవలన నె యీ రాముండు మనుష్యమాత్రుండు గాఁడని స్పష్టముగాఁ దెలిసినది.

౯

దేవతలకుఁగూడ ప్రవేశంబు నలవిగాని యీ లంకానగరము లోపలికి హనుమంతుండు వీర్యంబుపెంపున పచ్చినప్పడె మేము రాముండు మనుష్యు మాత్రుండుగా నుండఁడని తెలిసి దిగ్బలం. తిమి.

౧౦

యదైవ వాసరై ఘోరై ర్భద్ర సేతు ర్మహాల్లవే,
 తదైవ హృదయేనాహం శక్యే రామ మమానుషమ్. ౧౧
 అథవా రామరూపేణ కృతాంత స్వయ మాగతః,
 మాయాం తవ వినాశాయ విధాయాప్రతితర్కితామ్. ౧౨
 అథవా వాసవేన త్వం ధర్మతోఽసి మహాబల,
 వాసవస్య కుత శ్చక్తి స్త్వాం ద్రష్ట మపి సంయుగే. ౧౩

వ్యక్త మేష మహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః,
 అనాదిమధ్యనిధనో మహతగి పరమో మహాన్. ౧౪
 తమసగి పరమో ధాతా శఙ్ఖచక్రగదాధరః,
 శ్రీవత్సనతౌ నిత్యశ్రీ రజయ్య శ్శాశ్వతో ధ్రివః. ౧౫

మానుషం వపు రాస్థాయ విష్ణు స్సత్యపరాక్రమః,
 సర్వైః పరివృతో దేవై ర్వానరత్వ ముపాగతైః. ౧౬
 సర్వలోకేశ్వర స్సాతౌ ల్లోకానాం హితకామ్యయా,
 సరాక్షసపరీవారం హతవాం స్త్వాం మహాద్యుతిః. ౧౭

ఇంద్రియాణి పురా జిత్వా జితం త్రిభువనం త్వయా,
 స్తరద్భి రివ తద్దేవై ర్మిద్రియై రేవ నిర్జితః. ౧౮

క్రియతా మవిరోధశ్చ రాఘవేణేతి య న్తయా,

భయంకరాకారులగు వానరులు ఇమ్మహాసముద్రంబునకు సేతువుకట్టి నపుడే నేను రాముఁడు మనుష్యమాత్మఁడు కాఁడని మనస్సునం దలఁచితిని.

అటుగాదేని యముఁడే నిన్ను వధించుటకై యచింత్యమయిన మాయచే రామరూపంబుదాల్చి నీమీఁదికి వచ్చియుండును. ౧౨

మహాబలకాలివగు రావణుఁడా! లేక దేవేంద్రుండు వచ్చి నిన్నువధించి యుండును; అనిసరిగాదు. యముఁడుగాని యింద్రుఁడుగాని యుద్ధంబున నీయెదుట నిలుచుటకై నను సమర్థులుకారు. ౧౩

ఈ రాముండు మనుష్యుఁడు గాఁడు. ఇతఁడు లోకరక్షణపరుండగు పరమాత్మ. ఎల్లప్పుడు నుండువాఁడు. జన్మవృద్ధి వాశములు లేనివాఁడు. తఱుగుటయు మాటుటయు లేనివాఁడు. బ్రహ్మాండ్రాదులకన్ననధికుఁడు. ప్రకృతి సత్కమించినవాఁడు. సమస్తప్రపంచమును సృజించువాఁడు (బోషించువాఁడు) శంఖచక్రగదలను ధరించియుండువాఁడు. దక్షిణవక్షంబున శ్రీవత్సంబును రక్తవర్ణమత్స్యకారమయిన చిన్నాముగలవాఁడు. నిత్యాన పాయని యగు లక్ష్మీదేవితోఁ గూడినవాఁడు గావున ఎట్టివారికిని జయింప నలవిగానివాఁడు. అని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ౧౪, ౧౫

మహాతేజుఁడును ఎట్టి కాలమునందును ధర్మింప నలవిగాని పరాక్రమంబు గలవాఁడునగు విష్ణువు; సమస్తలోకంబులకును వాఘండు గావున లోకంబులకు హితంబు గలుగుటకై తాను మనుష్యరూపంబున నవతరించి వానర రూపంబున నవతరించిన సమస్తదేవతలతోను గూడినవాడైవచ్చి నిన్ను సర్వరాక్షససహితంబుగా వధించెను గాని వేఱుగాదు. ౧౬, ౧౭

నీవు మున్ను ఇంద్రియములను జయించి ముల్లోకంబులను జయించితివి. ఇప్పుడు ఆయింద్రియము లవైర్వరంబు దలఁచి నిన్నుజయించినవో అన్నట్లుగా నీవు ఇంద్రియములకు లోబడినవాడవగుటవలన శత్రువుచే హతుఁడవైతివి. ౧౮

“రామునితోటి పగవలదు, అతనితో సంగికావింపుము” అని నేనెన్ని

1168 యుద్ధకాణ్డే - చతుర్దశో త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఉచ్యమానో న గృహ్లాసి తస్యేయం పుష్టి రాగతా. ౧౯

అకన్తా చ్చాభికామోఽసి సీతాం రాక్షసపుజన,
విశ్వరూప్య వినాశాయ దేహస్య స్వజనస్య చ. ౨౦

అరున్ధత్యా విశిష్టాం తాం రోహిణ్యాశ్చాపి దుర్జితే,
సీతాం ధర్మయతా మాన్యాం త్వయా హ్యసదృశం కృతమ్ ౨౧

వసుథాయా శ్చ వసుథాం శ్రియః శ్రీం భర్తృవత్సలామ్,
సీతాం సర్వానవద్యాజ్ఞే మరణ్యే విజనే శుభామ్. ౨౨

ఆనయిత్వా తు తాం దీనాం చద్వనాఽత్తస్వదూషణ,
ఆప్రాప్య చైవ తం కామం మైథిలీ సజమే కృతమ్. ౨౩
పతివ్రతాయా స్తపసా నూనం దగ్ధోఽసి మే ప్రభో,

తదైవ యన్న దగ్ధస్త్వం ధర్మయం స్తనుషుభ్యమామ్. ౨౪
దేవా విభ్యతి తే సర్వే సేన్ద్రా స్సాగ్నిపురోగమాః,

అవశ్యమేవ లభతే ఫలం పాపస్య కర్తవ్యం. ౨౫
ఘోరం పర్యాగతే కాలే కర్తా నాస్త్యత్ర సంశయః,

శుభకృచ్ఛభ మాప్నోతి పాపకృత్పాప మశ్నుతే. ౨౬
విభీషణ స్సుఖం ప్రాప్త స్త్వం ప్రాప్తం పాప మీదృశమ్,

సస్త్యన్యాగి ప్రమదా స్తుభ్యం రూపేణాభ్యధికా స్తతః. ౨౭

మార్లు చెప్పినను నీవు వివక్షలేవే, దానిఫల మిపుడు అనుభవమునకు వచ్చినది.

రాక్షసోత్తముఁడా ! నీవు వికారణమును లేకయే సీతయం దింత మోహము వహించితివి; దానం చేసి నీయైశ్వర్యంబును నీబంధువులును నళిం చుటయగాక నీవును నాశంబు నొందితివి. ౨౦

దురాత్ముఁడా ! అరుంధతీదేవికన్నను రోహిణీదేవికన్నను బాత్రిప్రత్యం బున నధికరాలు పూజనీయయినగు సీతాదేవిం జెఱుకట్టితివే యది యెంత మాత్రము యుక్తమవునా? ౨౧

నాదు నాథుఁడా ! నీభార్యలమయిన మమ్ము సౌందర్యములేనివారలను గాఁ దలంచినవాఁడా. నీవు భూదేవికన్నను ఆధికముగా నోరిమిగలదియు లక్ష్మీదేవికన్న నధికముగా నంపదగలదియు మహాపతిప్రతయు సర్వాంగమందరి యుం గల్యాణస్వరూపిణియు దీనురాలునగు నా సీతాదేవిని నిర్జనంబగు నర బ్యంబునుండి కడటోపాయంబునం గొనవచ్చి సీతాసంగమంబందు నీకుం గల తోరికి దీరకమున్నె పతిప్రతయగు నా సీతాదేవి తపఃప్రభావంబుచే దహంబుఁ బడితివి; ఇది నిశ్చయము. ౨౨, ౨౩

నీవు మహాపతిప్రతయగు సీతాదేవిని స్పృశించినపుడు ఆక్షణంబుననే దగ్గుడవు కావైతివి కావున నీయాప్రభావంబునకు ఇంద్రాగ్ని సహితంబుగా దేవత లందఱు వెఱుగందుచున్నారు. ౨౪

పాపకర్తము గావించినవాఁడు సమయము ప్రాప్తించినపుడు తాను గావించిన కర్తముయొక్క ఘోరమయినఫలమును దప్పక యనుభవించునను విషయమందు ఎంతమాత్రము సందియములేదు. ౨౫

సుకృతముచేసినవానికి సుఖముగలుగును; పాపముగావించినవానికి దుఃఖము సంభవించును, విభీషణుఁడు రామాశ్రయణరూపమయిన మంచి గావించినవాఁడు కావున సుఖమునొందెను; నీవో పాపముగావించితివి కావున కష్టము నొందితివి. ౨౬

ఆ సీతకన్నను ఆధికమయిన సౌందర్యముగల స్త్రీలు నీకుఁ బెక్కుండు

1170 యుద్ధకాండే - చతుర్దశో త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

అనజ్గవశ మాపన్న స్త్వం తు మోహం న బుధ్యసే,

న కులేన న రూపేణ న దాక్షిణ్యేన మైథిలీ. ౨౮

మయాఽధికా వా తుల్యా వా త్వం తు మోహం న బుధ్యసే,

సర్వథా సర్వభూతానాం నా స్తి మృత్యు రక్షణః. ౨౯

తవ తావదయం మృత్యు రైథిలీ కృతలక్షణః,

సీతానిమిత్తజో మృత్యు స్త్వయా దూరా దుపాహృతః. ౩౦

మైథిలీ సహ రామేణ విశోకా విహరిష్యతి,

అల్పపుణ్యా త్వహం ఘోరే పతితా శోకసాగరే. ౩౧

కైలాసే మద్ధరే మేరా తథా చైత్రరథే వనే,

దేవోద్భాసేషు సర్వేషు విహృత్య సహితా త్వయా. ౩౨

విమానేనానురూపేణ యాయా మృతులయా శ్రియా,

పశ్యంతీ వివిధా న్దేశాం స్తాంస్తాం శ్చిత్రస్రగమ్భరా. ౩౩

భ్రంశితా కామభోగేభ్య స్సాఽస్తి వీర! వథా త్వవ,

సైవాన్యేవాస్తి సంవృతా ధిగ్రాజ్ఞాం చఞ్చలాః శ్రియః. ౩౪

హారాజన్ సుకుమారం తే సుభు! సుత్వక్సమున్నసమ్,

కీర్తి (కాన్తి) శ్రీద్యుతిభి స్తుల్య మిన్దుపద్మదివాకరైః. ౩౫

కిరీటకూటోజ్జ్వలితం తామ్రాస్యం దీప్తకుణ్డలమ్,

మదవ్యాకులలోలాక్షం భూత్వా యత్పానభూమిషు. ౩౬

గలరు, అయినను నీవు సీతనివయసును మన్వథవతుండవై మోహితుడవైతిని
కావున నీకుఁ దోచలేదు. ౨౭

కులంబునందును సౌందర్యంబునందును చాతుర్యంబునందును సీత నా
క్ష్మ నధికురాలుగాని లేక నాకు సమానురాలుగాని యొకమాత్రముగాదు,
నీవు మోహితుండ వగుటవలన ఇది నీకుఁ దోచలేదు. ౨౮

ఎచ్చటను విప్రాణికిని నిమిత్తములేక మరణము గలంగదు, అట్లు నీకును
సీతాదేవిని దెచ్చుట కారణముగా నీమరణము గలిగెను. ౨౯

నీవు సీత నవహరించి తెచ్చుటచే దూరముననుండి మృత్యువును సీతా
మూలంబునఁ గొని తెచ్చుకొంటివి. ౩౦

సీత దుఃఖముఁబాసి రామునితోఁగూడ సుఖమున విహరింపఁగలదు.
మందభాగ్యునగు నేనుమాత్రము ఇట్లు తునలేని దుఃఖముద్రములతో బడితిని.

వీరుఁడా ! నేను సుందరము లయిన మాల్వంబులను వస్త్రంబులను
ధరించి నీతోఁగూడ ననదృశ్యులగు లక్ష్మితో నొప్పుచు నుత్తమావగు విహ
నంబు నారోపించి కైలాసపర్వతంబునందును సుందరకైలమునందును మేరు
మహిధరమునందును కైత్రరక్షవంశంబునందును దేవతల యుద్ధానంబుల
యన్నిటియందును యధేష్ఠంబుగా విహరించి నానావిధంబులయిన యా యా
దేశంబులఁ జూచుచు సుఖముగా నువరించుచుందునే అట్టి నాకు ఇప్పుడు
నీవు హతుండ వగుటవలనఁ గామోపభోగంబు లన్నియు నశించెను. ౩౪ ౩౩

అట్టి సమస్తభోగంబు లనుభవించుచుండిన నే నీవుడు సాధారణ
యయిన యితరస్త్రీవలె ఎంతమాత్రమును భోగము లేనిదానవైతిని కావున
ఇంత చంచలములయిన రాజసంపదలు దహింపఁబడుఁగాక. ౩౪

రాక్షసరాజా ! నాదునాథుఁడా ! సుఖమారంబును సుందరములయిన
శనుబొమలుగలదియు స్నిగ్ధమయిన చర్మముగలదియు ఉన్నతమయిన ముక్కు
గలదియుఁ బ్రసన్నశయందు చంద్రునితోను సౌందర్యంబునఁ గమలముతోను
దేజంబున సూర్యునితోను సమానమయినదియు గిరీటాలంకృతంబును

వివిధస్థగరం చారు వల్గుస్థితకథం శుభమ్,
తదేవాద్య తవేదం హి వక్త్రం న భ్రాజితే ప్రభో. 32
రామసాయకనిర్భన్నం సిక్తం రుధిరవిప్రవైః,
విశీర్ణమేదో మస్తిష్కం దూక్షం స్యన్దనరేణుభిః. 33

హా పశ్చిమా మే సంప్రాప్తా దశా వైధవ్యకారిణీ,
యా మయాఽఽసీ న్న సంబుద్ధా కదాచి దపి మన్దయా. 34
పితౄ దానవరాజో మే భర్తా మే రాక్షసేశ్వరః,
పుత్రో మే శక్రసిర్జితా ఇత్యేవం గర్వితా భృశమ్. 35

దృష్టారిమర్దనాశ్శూరాగ ప్రఖ్యాత బలపారుషాః,
అకుతచ్ఛిద్యయానాథామమేత్యాసీ న్న తి ర్ద్ధృఢా. 36

తేషా మేవం ప్రభావానాం యుష్టాకం రాక్షసరథ,
కథం భయ మసంబుద్ధం మానుషా దిద మాగతమ్. 37

స్నిగ్ధేన్ద్రనీలనీలం తు ప్రాంశుశైలోపమం మహత్,
కేయా రాజ్గదవై దూర్యముక్తాదామస్తగుజ్జ్వలమ్. 38
కాంతం విహారే ష్వధికం దీప్తం సజ్జామభూమిషు,
భాత్యాభరణభాభిర్యద్విద్యుద్భి రివ తోయదః. 39
తదేవాద్య శరీరం తే తీక్ష్ణై రైశ్చై శ్శరై శ్చితమ్,

ఎఱ్ఱని పెదవులుగలదియు కుండలంబులతో నొప్పుచున్నదియు నగు నీముఖము మున్ను పానభూములందుఁ గైపుచే ఘూర్జితములయిన కన్నులతో నొప్పుచు నానావిధములయిన మాల్యంబులు ధరించి సుందరమయి మధురమయిన చిఱునగవుముందుగా మాటలాడుచు మంగళకరంబై ప్రకాశించుచు గదా! అట్టి నీముఖంబిపుడు రామబాణంబుచే భేదింపఁబడినదగుటంజేసి నెత్తుట దడిసి మేదస్సుచేతను మెదటిమాంసంబుచేతను వ్యాకీర్ణంబై రథపరాగంబులచేఁ గప్పబడి యెంతమాత్రము ప్రకాశము లేకున్నది.

అయ్యో! నీవు మృతుడవైతివి, నేను విధనవైతిని, ఇట్టి యవస్థ వచ్చునని మూఢురాలనగు నా కెప్పుడును దోచినది కాదు. 3౯

“నా తండ్రి మయుఁడు, దానవరాజు నాభర్త రాక్షసరాజు, నా కొడుకు యింద్రజితుఁడు దేవేంద్రుని జయించిన మేటి” యని నే నధికముగా గర్వించియుంటిని. ౪౦

“నన్ను రక్షింపవలసిన నాతండ్రి పెనిమిటి కొడుకులు బలగర్వితులగు శత్రువుల వధించువారలు. కూరులు. బహుయుద్ధంబుల జయించి బలవరాక్రంబుల వినుతి కెక్కినవారలు. ఎవ్వని పలనను ఎందును భయము లేనివారలు” అని నేను గట్టిగాఁ దలఁచియుంటిని. ౪౧

రాక్షసోత్తముఁడా! అట్టి ప్రసిద్ధులరు మహాప్రతాపులరగు మీకు, స్వప్నమునందైనను దలంచియుండని యింతటికష్టము ఒకమరువ్య మాత్రుని పలన నెట్లు సంభవించెనో ఆశ్చర్యముగా నున్నది. ౪౨

నీ శరీరము ఇంద్రసీలమణివలె స్నిగ్ధసీలవర్ణంబులు ఉన్నతపర్వతా బంతటిదై బంగారుబాహుపురులతోను వైడూర్యఖచితంబులగు బాహు పురులతోను ముక్తాహారంబులతోను మాల్యంబులతోను గూడినదై విహార సమయంబుల సతిరమణీయంబయి యుద్ధభూములందు వీర్యోద్యేకంబున భాసమానంబయి మెఱిపులచే మేఘంబుకరణి నాభరణకాంతులచే సొంతయూ భాసిల్లుచుండును. అదే ఇపుడు తీక్షణబాణంబుల నిండియుండుటంజేసి స్పృశి

పునర్దుర్లభసంస్పర్శం పరిష్కృత్తుం న శక్యతే. ౪౫
 శ్వావి(ద)ధ శ్వలలై ర్యద్య ద్భాజై ర్లగై ర్నిరస్తరమ్,
 స్వర్పితైర్చరసు భృశం సంభిన్నస్నాయుబన్ధనమ్. ౪౬
 ఊతౌ నిపతితం రాజన్ శ్యావం రుధిరసచ్ఛవి,
 వజ్రప్రహారాభిహతో వికీర్ణ ఇవ ఘోరతః. ౪౭
 హా స్వప్న సృత్య మేవేదం త్వం రామేణ కథం హతః,
 త్వం మృత్యోరపి మృత్యు స్సాన్సిగి కథం మృత్యువశం గతః. ౪౮

తైలోక్యవసుభోక్తారం తైలోక్యోద్వేగదం మహత్,
 జేతారం లోకపాలానాం క్షుప్తారం శంకరస్య చ. ౪౯
 దృప్తానాం నిగృహీతార మావిష్కృతపరాక్రమమ్,
 లోకక్షోభయితారం చ నాదై ర్భూతవిరావిణమ్. ౫౦
 ఓజసా దృప్తవాక్యానాం వక్తారం రిపురన్నిధౌ,
 స్వయూధభృత్యవర్గాణాం గోప్తారం భీమకర్తణమ్. ౫౧
 హస్తారం దానవేంద్రాణాం యక్షాణాం చ సహస్రశః,
 నివాతకవచానాం చ సంగ్రహీతార మీశ్వరమ్. ౫౨
 నైకయజ్ఞవిలోప్తారం త్రాతారం స్వజనస్య చ,
 ధర్మవ్యవస్థాభేత్తారం మాయాస్త్వహ మాహవే. ౫౩
 దేవాసురసృకన్యానా మాహర్తారం తతస్తతః,
 శత్రుస్త్రీశోకదాతారం నేతారం స్వజనస్య చ. ౫౪
 లజ్కాద్వీపస్య గోప్తారం కర్తారం భీమకర్తణమ్,
 అస్తాకం కామభోగానాం దాతారం రథిణాం వరమ్. ౫౫
 ఏవం ప్రభావం భర్తారం దృష్ట్వా రామేణ పాతితమ్,
 సిరాఽస్త్రియా దేహ మిమం ధారయామి హతస్త్రియా. ౫౬

చుటకేనియు నశక్యంబయి యెంతమాత్రము కవుగిలిప నలవిగాకున్నది.

రాక్షసరాజా ! అట్టి నీశరీరము ఇప్పుడు విడువరిది మేన శలలంబు లుండునట్లు మర్తస్థానంబులఁ బ్రయోగింపఁబడిన తీక్షణబాణంబులచే నిరంతర ముగా వ్యాప్తంబయి నరకుల ముట్లు తెగి నెత్తుటందడిసి కపిశవర్ణంబయి నేలం బడి వజ్రాయుధప్రహారంబునకు నేలంకూలిన పర్వతంబువలె నున్నది.

అయ్యో ! నీవు మృత్యుబొందుట స్వప్నమయి యుండునా ? స్వప్నము గాదు ఇది సత్యముగానే యున్నది. అయితే నిన్ను రాముఁ డెట్లు వధింపఁ జాలెను ? నీవు మృత్యువును గూడ వధింపఁజాలినవాడవే, నీవు మృతువున కెట్లు లోఁబడితివి ? ౪౮

ముట్లోకంబులందలి రత్నంబులన్నియు ననుభవించువాఁడు ముట్లోకంబు లకును మహాభయంబు గలిగించినవాఁడు సమస్త లోకపాలుర జయించిన వాఁడు కైలాసాచలంబు నెత్తినవాఁడు బలగర్వితుల శిక్షించినవాఁడు యుద్ధంబులఁ బరాక్రమించినవాఁడు లోకంబు లన్నియుఁ జేకాకునఱచిన వాఁడు సమస్తభూతంబుల నఱికించినవాఁడు శత్రువుల సరకు నేయక పీర్వంబు పెంపున గర్వోక్తులు వలుకువాఁడు లోకములకు భయంబు గలిగించునట్టి తన నైనికులను భృత్యులను ఆపదలు పొరయకుండ రక్షించువాఁడు వేనవేలుగా దానవులను యత్నులను వధించినవాఁడు నివాతకవచులను నసురులును భయపడి తన సఖ్యంబు నోరునట్లు గావించినవాఁడు ముట్లోకములకును నిరూపకుఁడు పెక్కుయజ్ఞంబులకు విఘ్నంబు గావించినవాఁడు స్వజనము నకుఁ గష్టంబులఁ దొలగించి యష్టంబుల నొసంగి కాపాడినవాఁడు ధర్మమర్యాద సతిక్రమించినవాఁడు యుద్ధంబునఁ బెక్కుమాయలు వన్ను వాఁడు అద్వైతస్థలములనుండి దేవకన్యల ననురకన్యల రాజకన్యల మనుష్యకన్యల బలిమింగొని వచ్చినవాఁడు శత్రువుల వధించి వారి స్త్రీలకు దుఃఖము గలిగించినవాఁడు లంకాద్వీపనాథుఁడు శివప్రీత్యర్థమయి తన శిరస్సుల నగ్ని యందు వ్రేల్చుట మున్నగు భయంకరములయిన కర్తవ్యంబులఁ గావించిన

శయనేషు మహార్హేషు శయిత్యా రాక్షసేశ్వర!,
ఇహ కస్తా త్వస్యిహుస్తాసి ధరణ్యాం రేణుపాటలః. ౫౭

యదా మే తనయ శ్శస్తో లక్ష్మణేనేంద్రజి ద్యుధి,
తదా స్త్యభిహతా తీవ్ర మద్య త్వస్తి న్నిపాతితా. ౫౮

నాహం బన్ధుజనై ర్హీనా హీనా నాథేన తు త్వయా,
విహీనా కామభోగైశ్చ శోచిష్యే కాశ్వతీ ససమాః. ౫౯

ప్రపన్నో దీర్ఘ మథ్వానం రాజ న్నద్యాసి దుర్గమమ్,
నయ మామపి దుఃఖార్తాం న జీవిష్యే త్వయా వినా. ౬౦

కస్తా త్వం మాం విహాయేహ కృపణాం గన్తు మిచ్ఛసి,
దీనాం విలపితై ర్నందాం కిం వా మాం నాభిభాషసే. ౬౧

దృష్ట్వా న ఖిల్వసి క్రుద్ధో మా మిహానవకుణ్డితామ్,
నిర్గతాం నగరద్వారా త్వద్భ్యమేవాగతాం ప్రభో. ౬౨
పశ్యేష్టదార దారాం నై శ్రష్టలజ్జాపకుణ్డితాన్,
బహిర్నిష్కృతితాన్ సర్వా న్కుఠం దృష్ట్వా న కుప్యసి. ౬౩

వాడు మాకందఱును గామికభోగంబుల నొందినవాడు సర్వరథికులలో నుత్తముడు. ఇట్టి మహాప్రభావముగల భర్తరామునిచే హతుడై పడియుండుటంబాచియు నేను బెనిమిటింబాసి యీకను జీవించియున్నాను గావున నేను వజ్రశిలనుగాని వేణుగాను. ౪౯, ౫౬

రాక్షసరాజా ! నీవు ఉత్తమమునగు శయనంబులఁ బరుండియుండువే, ఇప్పుడిచట దేహమంతయుఁ బరాగమునగిలి యెఱ్ఱయగునట్లు నేలపైఁ బరుండియున్నావేమి ? ౫౭

నా కొడుకును ఇంద్రజిత్తును యుద్ధంబున లక్షణుఁడు పథించినపుడే నాకునను మిక్కిలియు దుఃఖంబునఁ గ్రుంగినది; ఇప్పుడు ఇంక నీవు హతుఁడ పగుటకు నాప్రాణంబులే పోగలవు. ౫౮

నీవు జీవించియుండినచో నాబంధువులు హతులయిననీ నాకు దుఃఖము లేదు; నానాథుఁడవు నీవు నన్ను విడిచిపోతివి కావుననే యింక ననేక శంపత్సరములు కామోపభోగములు పదలి ఆపారమగు దుఃఖము ననుభవించుచుండఁగలను. ౫౯

రాజా ! ఎవ్వరికిని బొందనలవిగాని బహుదూరమయిన స్థానమునకు (వీరస్వర్గమునకు)ఁ బోదలఁచినావు, దుఃఖితనగు నన్నుగూడఁ గొనిపోయి, నీయి పదలి నే నెంతమాత్రము జీవించఁజాలను. ౬౦

నీవు ఇట్లు పరమదుఃఖితనై నిలపించుచున్న దీనను భాగ్యహీననగు నన్ను ఒంటిమెయి విడిచి పోయెదవేల ? మఱియు నాకు బదులయినను బలుక వేమి ? ౬౧

నాధుఁడా ! మునుగుగూడ లేక పట్టణద్వారంబు వెలుబడి యిచటికి నడచి వచ్చిన నన్నుఁ జూచి నీవు కోపపడ వేమి ? ౬౨

భార్యలందు మిక్కిలియుఁ బ్రీతిగలవాఁడా ! నీభార్య లందఱు మునుఁ గులు పదలి యుకఃపురంబు విడిచి యిచటికివచ్చి యున్నారు చూడుము. వారలమీఁదఁ గోపపడ వేల ? ౬౩

1178 యుద్ధకాండే - చతుర్దశోత్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

అయం క్రిడాసహాయస్తే (ఽనాథో) నాథ! లాలప్యతే జనః,
నచైన మాశ్వాసయనే కింవా న బహుమన్యసే. ౬౪

యా స్త్వయా విధవా రాజ! స్మృతా నై కాగి కులస్త్రియః,
పతివ్రతా ధర్మపరాః గురుశుశ్రూషణే రతాః. ౬౫
తాభి శ్శోకాభితప్తాభి శ్శుష్కగి పరవశం గతః,

త్వయా విప్రకృతాభి ర్య త్తదా శ ఘ్నం తదా గతమ్. ౬౬

ప్రవాద సృత్యవవాయం త్వాం ప్రతి ప్రాయశో నృప,
పతివ్రతానాం నాకన్తా త్వతన్యశ్రూణి భూతలే. ౬౭

కథం చ నామ తే రాజ! స్లోకా నాక్రమ్య తేజసా,
నారీచార్య మిదం తుద్రం కృతం శౌణ్డిర్యమానినా. ౬౮
అపసీయాశ్రమా ద్రాపం యన్మృగచ్ఛద్దనా త్వయా,
అసీతా రామపత్ని సా త త్తే కాతర్యలక్షణమ్. ౬౯

కాతర్యం చ న తే యుద్ధే కదాచి త్సంస్త రామ్యహమ్,
తత్తు భాగ్యవిపర్యాసా స్నూనం తే పక్షలక్షణమ్. ౭౦
అతీతానాగతారజ్ఞో వ ర్తమానవిచక్షణః,
మైథిలీ మాహృతాం దృష్ట్వా ధ్యాత్వా నిశ్చస్య చాయతమ్.
సత్యవాక్స మహాభాగో దేవరో మే యదబ్రవీత్,
సోఽయం రాక్షసముఖ్యానాం వినాశగి పర్యుపస్థితః. ౭౧
కామక్రోధసముత్థేన వ్యసనేన ప్రసజినా,

నీకు సమస్తక్రీడానుభములయందును సహాయముగా నుండిన నీభార్య
లందఱు నిట్లు ఆనాథులై విలపించుచున్నారే, నీవు వీరల నాశ్వాసిండుటగాని
యూదరించుటగాని గావించకున్నా వేమి? ౨౪

రాక్షసనాథుడా! నీవు ముచ్చు పరివ్రతలును ధర్మపరాయణులును
గురు శుశ్రూషాపరులు నగు కులస్త్రీలం బెక్కండ్రను వారిభర్తలవధించి
విధవలంజేసి నావే, వారలు దుఃఖితలయి నిన్ను శపియించుటం జేసి నీవిట్లు
శత్రువశంబునఁ జిక్కితివి. ౨౫

పరివ్రతలగు నాకుల పనికి లవ్వుడు నీచే దుఃఖితలయి గావించిన
కావముయొక్క ఫలము ఇప్పుడు ప్రాప్తమయినది. ౨౬

రాజా! “పరివ్రతలు దుఃఖించి కన్నీళ్లువిడుచుట వ్యర్థముకాదు.
ఆ దుఃఖమునకు నిమిత్తమయిన వానికిఁ జేటుగలిగించుచు” అను నీలోకము
నందుఁ దఱచుగా వాడఁబడునాచుడి నీవిషయమయి తప్పుక సత్యమయినది.

రాజా! పరాక్రమంబున ముట్లోకంబులను జయించిన శూరాగ్రేసరుఁడ
వయిన నీవు నీచమయిన యాస్త్రీచార్యమును ఎట్లు గావించితివి? ౨౭

నీవు కపటోపాయంబున మాయాకల్పితమయిన మృగంబుచే రాముని
ఆశ్రమంబువదలి దూరముపోవునట్లు గావించి రాముని భార్యయగు నాసీతం
గొనివచ్చితివే, అందువలన నీవు పిఱికివైతివని తెలియుచున్నది. ౨౮

నీ వెప్పుడును యుద్ధంబున భయపడినదిలేదు. కావున నిపుడు సీతం
దెచ్చుటయందు భయపడుట నీవినాశకాలము లక్షణమెగాని వేఱుగాదు. ౨౯

భూత భవిష్యదర్థంబులు దెలిసినవాఁడును పరమానమయిన యర్థ
మునుఁ బరిశీలించు సమర్థుఁడును సత్యవాదియు మహాభాగుండునగు నావిన
వఱుఁచి విభీషణుఁడు నీవు సీతం దెచ్చుటను జూచి కొంతసేపు చింతించి
నిట్లున్నదిగుడించి చెప్పినవిధంబున నె యిప్పుడు నీదు కామకోధంబులఁ
బ్రసక్తమయిన వ్యసనంబునంజేసి సమస్త రాక్షసవీరులకును వినాశంబు
వాటిల్లినది. ౩౦, ౩౧

1180 యుద్ధకాండే - చతుశ్శతైర్తతమస్సర్గః. సర్గము.

నిర్వృత్త స్త్యక్తతేనర్థస్సీయం మూలహరోమహాన్. 23
 త్వయా కృత మిదం సర్వ మనాథం రక్షసాం కులమ్,
 న హి త్వం శోచితవ్యో మే ప్రఖ్యాతబలపారుషః. 24
 స్త్రీస్వభావాత్తు మే బుద్ధిగ కాదుర్జ్యే పరివర్తతే,

సుశృతం దుష్కృతం చ త్వం గృహీత్వా స్వాం గతిం గతః. 25
 ఆత్మానమనుశోచామి త్వద్వియోగేన దుఃఖితా,

సుహృదాం హితకామానాం న శ్రుతం వచనం త్వయా. 26
 భ్రాతృణాం చాపి కార్తేస్త్విన హిత ముక్తం త్వయానఘః!,
 హేత్వ్యుక్తం విధివత్ శ్రేయస్కర మదారుణమ్. 27
 విభీషణేనాభిహితం న కృతం హేతుమత్వయా,

మారీచకుమ్భకర్ణాభ్యాం వాక్యం మమ పితౄ స్తదా. 28
 న శ్రుతం వీర్యమతేన తస్యేదం ఫల మీదృశమ్,
 నీలజీమూతసక్కాశ! వీతామ్బర శుభాజ్ఞద!. 29
 స్వగాత్రాణి వినిఘ్నేష్య కిం శేషే రుధిరాప్రుతః,
 ప్రసుప్త ఇవ శోకార్తాం కిం మాం నప్రతిభాషసే. ౩౦

మహావీర్యస్య దక్షస్య సంయుగేష్వపలాయినః,
 యాతుథానస్య దౌహిత్రిం కించ మాం నాభ్యుదీక్షసే. ౩౧

ఉత్తిష్టో త్తిష్ట కిం శేషే ప్రాప్తే పరిభవే నవే,
 అద్య వై నిర్భయాం లక్ష్మం ప్రనిష్టా సూర్యరత్నయః. ౩౨

సర్వమును జేయుతోగూడ నశించజేయనట్టి యిచ్ఛాహినర్థము నీవలన వచ్చినది. ఈ రాక్షసతులమునంతయు నీవు అసాధముగాఁ గావించితివి. 23

బలపరాక్రమంబుల వినుతి కెక్కిన శూరుండవయిన నీవు యుద్ధంబున హతుండవగుటకు నేను దుఃఖింపఁజలసినదిలేదు. అయితే అడుదాన నగుటంజేసి యిట్లు మనసు నిల్పలేక దుఃఖింపడుచున్నాను. 24

నీదు పుణ్యపాపంబులం దీసికొని నీవు నీస్థానంబుఁజేరితివి. కావుననే విన్నగుఁజించి దుఃఖింపఁబనిలేదు. నీవంటి సాధునిఁ బాసితిని కావున నన్ను గుఱించియే దుఃఖించుచున్నాను. 25

పాపరహితుఁడా! నీవు నీహితముగోరినట్టి మిత్రులు చెప్పిన మాటను వినవైతివి. నీతమ్ములు చెప్పిన హితవచనములు గూడ వినవైతివి. 26

విభీషణుఁడు నీహితముగోరి యథాకాస్త్రముగా యుక్తియుక్తంబుగా నర్థవంతంబుగా సామవచనంబుల నెఱచెప్పినను ఆతనివాక్యంబును గ్రహించక చిర్రము గావించితివి. 27

ఆహ్వాదు మారీచుండును గుంభకర్ణుండును నాతండ్రియుఁ జెప్పిన వచనంబులను నీవు వీర్యగర్వంబున వినవైతివి. దానిఫలమిట్లు ప్రాప్తమయ్యె.

నీలమేఘవర్ణుఁడా! కనపుపుట్టంబు దాల్చినవాఁడా! సుందరములగు బాహుపురులచే నొప్పుచున్నవాఁడా! ఇట్లు నెత్తుటండోగుచు చేతులం గాళ్లుఁ జాచుకొని నిద్రించినట్లు పడియున్నావేమి? నే నింత దుఃఖించుచున్నను మాటుపలుక వేమి? 28, 29

మహాపరాక్రమకాలి సమర్థుండు యుద్ధంబున వెన్నుఁ జాపనివాఁడు నగు మాల్యవంతుని (లేక శుమాలి) దాహిత్రినైన నన్ను గన్నెత్తిచూడ వేమి? 30

నీవు పడుటంజేసి భయము లేదని యిప్పుడు సూర్యకిరణములు నిర్భయముగా లంకం బ్రవేశించినవి. ఇట్టి నూతనమయిన యవమానము వచ్చినపుడు పరుండియుండనగునా? లేము లేము. 31

1182 యుద్ధకాండే - చతుర్థశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

యేన సూదయనే శత్రూన్ సమరే సూర్యవర్చసా,
 వజ్రో వజ్రధరన్యేవ సోఽయం తే సతతార్చితః. ౮౩
 రణే శత్రుప్రహరణో హేమజాలపరిష్కృతః,
 పరిఘో వ్యవకీర్ణ స్తే బాణై శ్చిన్న స్సహస్రథా. ౮౪

ప్రియామివోపగూహ్య త్వం శేషే సమరమేదినిమ్,
 అప్రియా మివ కస్తాచ్చ మాం నేచ్ఛస్యభిభాషితుమ్. ౮౫

ధిగస్తు హృదయం యస్యా మమేదం న సహస్రథా,
 త్వయి షణ్మత్వ మాపన్నే ఫలతే శోకపీడితమ్. ౮౬

ఇత్యేవం విలపన్త్యైవ బాష్పవ్యాకులలోచనా,
 స్నేహావస్కన్నహృదయా దేవీ మోహ ముపాగమత్. ౮౭

కశ్చలాభిహతా సన్నా బభౌ సా రావణోరసి,
 సంధ్యానురక్తజలదే దీప్తా విద్యుదివాసితే. ౮౮

తథాగతాం సముత్పత్య సపత్న్య స్తా భృశాతురాః,
 పర్యవస్థాపయామాసుః రుదన్త్యో రుదతీం భృశమ్. ౮౯

న తే సువిదితా దేవి! లోకానాం స్థితి రధ్రువా,
 దశావిభాగపర్యాయే రాజ్ఞాం చఙ్చలయా శ్రియా. ౯౦

యద్ధంబున నీకు శత్రుసంహారంబునకు ముఖ్యసాధనమును సూచ్యుని వలె వెలుంగునదియు దేవేంద్రుని సజ్రాయద్ధంబువంటిదియు నీచే నిత్యమును బూజింపఁబడినదియుఁ బోరంబగతురఁ గూల్చునదియుఁ గాంచఁబాలంకృతంబునగు నీపరిభ్రమ రామబాణంబులచే వేయవలయులుగా ఖండింపఁబడినదై నేలంబడియున్నది. రా3, రా8

నీవు ప్రియురాలినిం బోలె యద్ధభూమిని గొంగిలించి పదుండియున్నావే. అప్రియనువలె నన్ను మాత్రము విడిచి నాతోఁ బలుక కున్నావేమి ? రాగ

నీవు మరణము నొందినపిమ్మటఁ గూడ నాహృదయము దుఃఖాలి శకుమన వేయివలయులుగాఁ బగులకున్నదే, ఇట్టి పాపాత్మరాలను నేను శకలలోకములందును నిందనీయనయితిని. అని ముండోదరి విలపించెను. రా2

రాణయగు ముండోదరి ఇన్విధంబునఁ గన్నీళ్లులక రోదనంబు సేయుచునే స్నేహాతిశయంబున మఱియు దుఃఖంబు దుస్సహంబగుటయు మూర్ఛనొందెను. రా2

దుఃఖముచేఁ గృశించి మూర్ఛితమయిన యాసుండోదరి నెత్తురుచే నెఱ్ఱనైన నీలవర్ణమయిన రావణుని వక్షంబునం బడినదై సంధ్యారాగంబుచే నెఱ్ఱనైన నీలమేఘంబునందు వెలుంగు మెఱుపుదీగవలె నొప్పెను. రా8

ఁట్లు ముండోదరి రోదనంబు సేయుచు మూర్ఛిలి మృతుండగు ప్రియునివక్షంబుపైఁ బడుటయు ఆమెనవతులు మిక్కిలియుఁ దొందరగా వచ్చి రోదనంబు సేయుచు నాచిడను లేవనెత్తి యాశ్వాసించిరి. రా9

దేవీ ! ప్రాణులశరీరములు బాల్యము కౌమారము యౌవనము వార్ధకము మరణము అను నవస్థలుగలిగి మాటుచుండునేకాని స్థిరములు కావనియు రావులయొక్క సంపదలు నశ్వరములనియు నీకుఁ జక్కగాఁ దెలిసియే యున్నదే, ఇందుకు పగవనేల ! అని చవతులు ముండోదరి నాశ్వాసించిరి. ౯౦

1184 యుద్ధకాండే - చతుర్దశో త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఇత్యేవ ముచ్యమానా సా సశబ్దం ప్రరురోద హ,
 స్నాపయన్తీ త్వభిముఖౌ స్తనావస్తామ్బువిస్తవైః. F ౧
 వత్సన్తి న్నన్తరే రామో విభీషణ మువాచహ,

సంస్కారగ క్రియతాం భాగ్ముః స్త్రియ శ్చైతా నివర్తయ. F ౨

తం ప్రశ్రిత స్తతో రామం శ్రుతవాక్యో విభీషణః,
 విమృశ్య బుద్ధ్యా ధర్మజ్ఞో ధర్మార్థసహితం వచః. F 3
 రామ నైవవానువృత్త్యర్థ ముత్తరం ప్రత్యభాషత,

త్యక్తధర్మవ్రతం క్రూరం నృశంస మనృతం తథా. F ౪
 నాహ మహోఽస్మి సంస్కర్తుం పరదారాభిమర్శినమ్,

భ్రాతృరూపో హి మే శత్రు రేష సర్వాహితే రతః. F ౫
 రావణో నార్హతే పూజాం పూజ్యోఽపి గురుగౌరవాత్,

నృశంస ఇతి మాం కామం వక్ష్యన్తి మనుజా భువి. F ౬
 శ్రుత్వా తస్య గుణా న్సర్వే వక్ష్యన్తి సుకృతం పునః,

ఇట్లు చవతులూఱడించుటయు నమ్రందోదరి నున్నతంబులగు స్తనంబులపై నశ్రుజలధారలు గురియుచు మహాధ్వనితో రోదనము చేసెను. ౯౧

ఇట్లు రావణభార్యలు రోదనముసేయుచుండఁగా రాముఁడు విభీషణుఁజూచి యిట్లనియెను.

ఈ స్త్రీల నందఱు బురింబునకుఁ జంపి నీవు అన్నకు ఉత్తరక్రియలు గావింపుము. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౯౨

అంత ధర్మజుండును వినయసంపన్నుండునగు విభీషణుఁడు రాముని వాక్యంబువిని యందలి ధర్మమును జూచిత్వంబును బుద్ధితో విమర్శించి మున్ను తానైయే రామునితో రావణునకు సంస్కారము గావించెదనని చెప్పినవాఁడు కావునఁ దన యభిప్రాయంబు ననుసరించియే రాముఁ డట్లు వచించెనో యేమోయని సంశయించి రామునభిప్రాయంబుఁ జక్కఁగాఁ జెలిసికొని దానినే యనువర్తింప నిశ్చయించినవాడై రాముంజూచి యిట్లని యుత్తరముఁజెప్పెను. ౯౩

ఈ రావణుండు దర్శమును ప్రతంబులను వదలినవాఁడు, క్రూరుఁడు, ప్రాణిహింసకుఁడు, సత్యహీనుఁడు, మఱియుఁ బరస్త్రీగమనముచేసినవాఁడు, ఇట్టివానికి సంస్కారము గావింప నే నర్హుండఁగాను. ౯౪

ఈరావణుండు నాకు అన్నరూపము వహించిన శత్రువేగాని వేణు గాఁడు; మఱియు నమస్తప్రాణులకును కీడుచేయువాఁడు; కావున ఇతఁడు నాకు జ్యేష్ఠుడగుటచే పూజింపవలసినవాడయినను ఈదురాచారములను బట్టి యెంతమాత్రము పూజ్యుఁడైయుండు కాఁడు. ౯౫

నేను జ్యేష్ఠునకు సంస్కారము గావింపకుండుటకు భూమియందలి మహాజనులు నన్ను దుర్మార్గుడని నిందింతురు; అయితే ఈతఁడు గావించిన లోకపీడలను ఇతనిదుర్గుణంబులను విందురేని “విభీషణుండు రావణునికి సంస్కారము చేయకుండుట యుక్తమే” యని నన్నుశ్లాఘింపఁగలరు. అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౯౬

1186 యుద్ధకాండే - చతుర్దశో త్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

తచ్చుత్వా పరమస్రీతో రామో ధర్మభృతాం వరః. ౯౭
విభీషణ మువాచేదం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్,

తవాపి మే పియం కార్యం త్వత్ప్రభావాచ్చ మే జితమ్. ౯౮
అవశ్యం తు క్షమం వాచ్యో మయా త్వం రాక్షసేశ్వర,

అధర్మానృతసంయుక్తగి కామం త్వేష నిశాచరః. ౯౯
తేజస్వీ బలవాన్ శూర స్సంయుగేషు చ నిత్యశః,

శశక్రతుముఖై ర్దేవై శ్శూరియతే న పరాజితః. ౧౦౦
మహాత్మా బలసంపన్నో రావణో లోకరావణః,

మరణాంతాని వై రాణి నిర్వృప్తంతం నగి ప్రయోజనమ్. ౧౦౧
క్రియతా మస్య సంస్కారో మమావ్యేష యథా తవ,

త్వత్సకాశా ద్దశగ్రివ స్సంస్కారం విధిపూర్వకమ్. ౧౦౨
స్తాప్తు మర్హతి ధర్మజ్ఞ! త్వం యశోభాగ్భవిష్యసి,

రాఘవస్య వచ శ్శ్రుత్వా త్వరమాణో విభీషణః. ౧౦౩
సంస్కారేణానురూపేణ యోజయామాస రావణమ్,

చితాం చన్దనకాష్ఠానాం పద్మకోశీరసంవృతామ్. ౧౦౪
బ్రాహ్మ్య సంవేశయాం చక్ర రాజ్కవాస్తరణావృతామ్,

మాటలు చెప్పటయందు సమర్థుడును ధర్మమును రక్షించువారలలో నుత్తముడు (ధర్మార్థులలో నుత్తముడు) నగురాముడు విభీషణునితోటను విని వరచుసంతుష్టుడై మాటకాడుటయందు సమర్థుడగు నాభీషణుం జూచి యిట్లు పలికెను. ౯౭

రాక్షససాధుడా! నీవును నాకుం బ్రియముఁ జేయవలసినవాడవు, నీసాహాయ్యమువలననే నాకీవిజయము గలిగినది కావున నేనును నీకు హిత మయినమాటనే చెప్పవలసినవాడను. ౯౮

ఈరావణుడు ఆధర్మమును అనత్యంబును ఆవలంబించినవాడగు వాస్తవమె, అయితే మహావరాక్రమశాలియు బలవంతుడగు యుద్ధంబులం బరాజయంబెఱుంగని మహావీరుడగుచు నున్నాడు. ౯౯

ఈతఁడు దేవేంద్రుడు మున్నగు దేవతలవలనను బరాజయం బెఱుంగఁడని వినుచున్నాము మహావ్రభావుండు బలవంతుఁడు సమస్తలోకంబులకును భయము గలిగించినవాడు. ౧౦౦

చచ్చినపిమ్మట వైరము వహించరాదు. ఇదిగాక మనవనియు నెఱవేటి నది. కావున నీతని కుత్తరక్రియ గావింపుము. ఇక నీకితఁ డెట్లుబంధుఁడో నాకు నట్లుబంధుఁడేగాని వేఱుగాఁడు. నాకే బంధువగునప్పుడు నీకు బంధు వని చెప్పనేల? ౧౦౧

ధర్మముఁ జెలిసింపఁడా! అట్లుగుటంచేసి యీ రావణుడు నీచేతనుండి కాస్తచోదితమయిన యార్థవైచికమును బొందుటకుఁ దగినవాడే, అట్లు ఇతనికి సంస్కారము గావించుటవలన నీకును గీర్తిరాగలదు. అని రాముడు విభీషణునకుఁ జెప్పెను. ౧౦౨

రాముండట్లు పలికినంతనె విభీషణుండు వేగిరపడి, రావణునకు యథా యోగ్యంబు సంస్కారంబు గావించెను. ౧౦౩

అంత ఋత్విజులు పద్మకము వెట్టివేట్లుమొదలగు గంధద్రవ్యంబులతోఁ గూడఁ జూదనకాష్టంబులచేఁ జీలినబేర్చి దానివైఁజెల్లనివెండ్రుకలుగల జింక చుర్రమును గప్పిరి. ౧౦౪

1188 యుద్ధకాండే - చతుర్థశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

వర్తతే వేదవిహితో రాజ్ఞో వై పశ్చిమగి క్రతుః. ౧౦౫
 ప్రచక్రా రాక్షసేన్ద్రస్య పితృమేధ మనుక్రమమ్,
 వేసిం చ దక్షిణప్రాచ్యాయ యథాస్థానం చ పావకమ్. ౧౦౬
 పృషదాజ్యేన సంపూర్ణాం స్రువం సర్వే ప్రచిక్షిపుః,

పాదయో శ్శకటం స్రాదు రన్త రూర్వో రులూఖలమ్. ౧౦౭

దారుపాత్రాణి సర్వాణి అరణిం చోత్తరారణిమ్,
 దత్త్వా తు ముసలం చాన్య ద్యథాస్థానం విచక్షణాః. ౧౦౮
 శాస్త్రదృష్టేన విధినా మహర్షివిహితేన చ,
 తత్ర మేధ్యం పశుం హత్వా రాక్షసేన్ద్రస్య రాక్షసాః. ౧౦౯
 పరిస్తరణికాం రాజ్ఞో ఘృతాక్తాం సమవేశయన్,
 గన్ధైర్ఘ్నైర్దైర్వ రలంకృత్య రావణం దీనమానసాః. ౧౧౦
 విభీషణసహాయా స్తే వస్త్రైశ్చ వివిధై రపి,
 లాజైశ్చావకీరన్తిస్త బాష్పపూర్ణముఖాస్తదా. ౧౧౧
 దదౌ చ పావకం తస్య విధియుక్తం విభీషణః,

స్నాత్వా చైవార్ద్రవస్త్రేణ తిలాన్ధూర్వాభిమిశ్రితాన్. ౧౧౨
 ఉదకేన చ సంమిశ్రాన్సృదాయ విధిపూర్వకమ్,
 ప్రదాయ చోదకం తస్మై మూర్ధ్నా చైనం నమస్యచ. ౧౧౩
 తాః స్త్రియోఽనునయామాస సాన్త్య ముక్త్యా పునగపునః,
 గమ్యతా మితి తా స్సర్వా వివిశు ర్నగరిం తదా. ౧౧౪
 ప్రవిష్టాసు చ సర్వాసు రాక్షసీషు విభీషణః,
 రామపార్శ్వ ముపాగమ్య తదాఽతిష్ఠ ద్విసీతవత్. ౧౧౫

అంత రావణుని వేదవిహితమయిన యంత్రేష్టినిగావించి యథా
శాస్త్రముగాఁ బితృమేధసంస్కారమును నెఱవేర్చిరి. ౧౦౧

ఋత్విజులు చితకుఁగ్నేయదిశయందు వేదినిగల్పించి యా వేదియందుఁ
బడమర గార్హపత్యంబును దూర్వున నాహవనీయమును దక్షిణాన్ని నిట్ల
యైర్థస్థానంబులఁ జేతాగ్నులనుస్థాపించిరి; అంత పెరుగుతోగలిసినయాజ్య
ముతో నిండిన హోమపాత్రమునుంచిరి. ౧౦౨

అఋత్విజులు, రావణునిపాదంబులపై సోమలతను దెచ్చు శకటంబును
తొడలనడును యజ్ఞార్థము వడ్లుదంచు రోలును ఉంచిరి. ౧౦౩

పండితులయిన ఋత్విజులు నమస్తమలయిన దారుపాత్రములను ఆర
ణిని ఉత్తరారణిని రోకలిని ఇతరపాత్రలను అయైర్థస్థానములనుంచి
వేదములయందును స్మృతులయందును జోదితమయిన విధానంబునఁ బవిత్రం
బగు కృష్ణవర్ణమైనగోవునువధించి హోమముగావించి దానిచర్మము నేతిలొఁ
దడిపి రాక్షసరాజయిన రావణునకుఁ గప్పిరి. ౧౦౪ ౧౦౫

అప్పుడు, ఆరాక్షసులు విభీషణునిపాత్రులై రావణుని గంధమాల్వంబుల
చేతను నానావిధపస్త్రంబులచేతను ఆలంకరించి దుఃఖమున ముఖమునిండఁ
గన్నీళ్లు గార్చుచు చిత్రపై బేటలుచల్లిరి. ౧౧౦, ౧౧౧

అంత విభీషణుఁడు రావణునకు మంత్రయంత్రంబుగా నన్ని
నొసంగెను.

అవ్విభీషణుఁడు స్నానము గావించి కడివస్త్రంబుతో భూమియందు
దూర్వులను నువ్వులను నీళ్లునుంచి యందుఁ జేతావాహనము చేసి రావణు
నకు ఉదకదానంబు గావించి సాష్టాంగముగా నమస్కరించి రావణభార్యల
నాశ్వాసించి “నగరంబునకుఁ బో” డని పలుమాఱు సాంత్యవాక్యంబునం
తెప్పుటయు నంత వారలందఱు లంక నగరంబునకుఁ బోయిరి. ౧౧౨-౧౧౪

ఆ రాక్షసస్త్రీలందఱు పట్టణమునకుఁ బోయినవిదవ, విభీషణుఁడు
రామునియొద్దకువచ్చి యతనిపార్శ్వంబున సవినయముగా నిలిచెను. ౧౧౫

1190 యుద్ధకాండే - పశ్చిదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

రామోఽపి సహ నై న్యేన ససుగ్రీవ స్సలక్ష్మణః,
హ్వం లేభే రిపుం హత్వా యథా వృత్రం శతక్రతుః. ౧౧౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-చతుర్దశోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౧౮.

పశ్చిదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తే రావణవధం దృష్ట్వా దేవగన్ధర్వదానవాః,
జగ్తు పైన్వి పైన్వి ర్విమానైస్తే కథయంత శృభాగి కథాః. ౧

రావణస్య వధం భూం రాఘవస్య పరాక్రమమ్,
సుయుద్ధం వానరాణాం చ సుగ్రీవస్య చ మన్త్రితమ్. ౨
అనురాగం చ వీర్యం చ సౌమిత్రే లక్ష్మణస్య చ,
కథయంతో మహాభాగా జగ్తుర్హుషో యథాగతమ్. 3

రాఘవస్తు రథం దివ్య మింద్రదత్తం శిఖప్రభమ్,
అనుజ్ఞాయ మహాభాగో మాతలిం ప్రత్యపూజయత్. ౪

రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞతో మాతలి శృక్రసారధిః,
దివ్యం తం రథమాస్థాయ దివమేవారురోహ సః. ౫
తస్మిం స్తు దివ మారూఢే సురసారధిసత్తమే,
రాఘవగ పరమప్రీత స్సుగ్రీవం పరిషస్వజే. ౬

పరిష్వజ్య చ సుగ్రీవం లక్ష్మణేన ప్రచోదితః,
పూజ్యమానో హరిశ్రేష్ఠే రాజగామ బలాలయమ్. ౭

రాముండును అట్లుశత్రుచర్యలుగావించి పృథ్విసురునివధించిన దేవేంద్రునియట్లు సకలసైన్యముమేతుండై సుగ్రీవలక్షణ సహితముగా బరహుసంతోషమునొందెను.

౧౧౬

ఇది నూటపదునాలుగవసర్గము.

నూటపదునైదవసర్గము.

అంత యుద్ధంబుజూడవచ్చిన దేవతలును గంధర్వులును దానవులును రావణుండు హతుండగుటంజూచి తమతమవిమానంబుల నారోహించి సంతోషంబున నయ్యై మంచిమాటలం జెప్పకొనుచు దమనైపులకుఁ బోయిరి.

మహాత్ములగు నా దేవదానవగంధర్వులు సంతుష్టులయి భయంకరమయిన రావణవధంబును రామునివరాక్రమాతిశయంబును వారలు గావించిన మహాయుద్ధంబును సుగ్రీవుని మంత్రులును లక్షణులకు రామునందుం గలన్న హంబును మఱియు నతనివరాక్రమంబును నట్టి సుపుత్రుల బడసిన సుమిత్రాదేవిభాగ్యంబును బ్రకంశించి చెప్పకొనుచు దమతమ నైపులకుం బోయిరి.

౨, 3

మహానుభావుండగు రాముండు మాతలిని గౌరవించి యగ్నివలె నేదీప్యమానంబగు దేవేంద్రుండువంశిన దివ్యచుయిన రథమును గొనిపోవుని నెల విచ్చేను.

౪

దేవేంద్రసారథియగు నమృతలి రామునకుజ్ఞునొంది, ఆదివ్యరథముండీసికొని స్వర్గంబునకుఁ బోయెను.

౫

ఆదేవేంద్రసారథియయిన మాతలిస్వర్గమునకుఁ బోయినపిదప రాముండు ఇంతజయంబును సుగ్రీవునిసాహాయ్యంబునం గలిగినది కావునఁ బరమ సంతోషంబున సుగ్రీవుని గౌరిలించుకొనెను.

౬

రాముండు అట్లు సుగ్రీవుని గాఢాలింగనంబున గౌరవించి లక్షణుండు శిబిరమునకుఁ బోదమని ప్రేమింప వారోత్తములచేఁ బూజింపఁబడుచు శిబిరంబునకుఁ బోయెను.

౭

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామ స్సమీప పరివర్తనమ్,
సౌమిత్రిం సత్యసంపన్నం లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్. ౮

విభీషణ మిమం సౌమ్య! లక్ష్మణాయా మభిషేచయ,
అనురక్తం చ భక్తం చ మమ చైవోపకారిణమ్. ౯

ఏష మే పరమగ కామో యదీమం రావణానుజమ్,
లక్ష్మణాయాం సౌమ్య! పశ్యేయ మభిషిక్తం విభీషణమ్. ౧౦

ఏష ముక్తస్తు సౌమిత్రి రాఘవేణ మహాత్మనా,
త్వథే త్యుక్త్వా తు సంహృష్ట స్సౌవర్ణం ఘట మాదదే. ౧౧
తం ఘటం వానరేంద్రాణాం హస్తే దత్త్వా మనోజవాన్,
ఆదిదేశ మహాసత్త్వాన్ సముద్రసలిలానయే. ౧౨

ఇతి శీఘ్రం తతో గత్వా వానరాస్తే మహాబలాః,
ఆగతా స్రజ్జలం గృహ్య సముద్రా ద్వానరోత్తమాః. ౧౩

తత స్తేవకం ఘటం గృహ్య సంస్థాప్య పరమాసనే,
ఘటేన తేన సౌమిత్రి రభ్యపిచ్ఛ ద్విభీషణమ్. ౧౪

లక్ష్మణాయాం రక్షసాం మధ్యే రాజానం రామశాసనాత్,
విధినా మస్తదృష్టేన సుహృద్దణ సమావృతమ్. ౧౫

అభ్యపిచ్ఛ తస్య ధర్మాత్తా శుద్ధాత్తానం విభీషణమ్,
తస్యామాత్యా జహృషిరే భక్తా యే చాస్య రాక్షసాః. ౧౬

దృష్ట్వాభిషిక్తం లక్ష్మణాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్,
స తేద్రాజ్యం మహత్ప్రాప్య రామదత్తం విభీషణః. ౧౭

ప్రకృతీ స్సాన్తస్త్వయిత్వా చ తతో రామ ముపాగమత్,

అంత రాముండు తనసమీపంబున నిజతేజస్సుచే జ్వలించుచున్న సశ్య వాదియగు సుమిత్రాపుత్రులక్షణంజూచి యిట్లనివలెకెను. ౮

సౌమ్యుడా! నాయందు స్నేహంబుగలవాడును భక్తిగలవాడును నాకుపకారంబు గావించినవాడునగు నీవిభీషణునకు ముందు లంకారాజ్యంబు నకుఁ బట్టాభిషేకంబు గావింపుము. ౯

సౌమ్యుడా! రావణునితమ్ముడగు నీవిభీషణుండు లంకారాజ్యంబునకుఁ బట్టాభిషిక్తుడగుట నెపుడెపుడు జూడంగల ననియున్నాను, ఇది నాదు ముఖ్య మయినకోరిక. అని రాముండు లక్షణునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

అట్లు మహాత్ముడగు రామునివచనంబువిని లక్షణుండు అట్లేయని వలెకి వరమనతోషంబున బంగారు కలశంబుల రావించెను. ౧౧

లక్షణుండు సువర్ణకలశంబులకు వానరవీరుల వశముననిచ్చి సముద్ర జలంబులు దెచ్చుటకు మనస్సునకుందోలె మహావేగంబుగలవారలును మహాబల శాలులునగు వానరుల నియోగించెను. ౧౨

అట్లు లక్షణుం డాజ్ఞాపించుటం జేసి మహాబలశాలులగు వవ్వాన రోక్తములు పోయి శీఘ్రంబున సముద్రమునుండి యుదకంబు గొనివచ్చిరి. ౧౩

అంత లక్షణుండు విభీషణుని సేవసనంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టి ఒక కలశంబెత్తి దానితో నతని కభిషేకము గావించెను. ౧౪

భర్తాత్ముడగు నాలక్షణుండు రామునాజ్ఞ చొప్పున లంకానగరము నందు మిత్రులచేఁ బరివేష్టితుండయి విభీషణునకు సమస్తరాక్షసమధ్యంబునఁ బట్టాభిషేకంబు గావించెను. ౧౫

విభీషణుండు పట్టాభిషిక్తుడై రాక్షసరాజగుటజూచి విభీషణుని మంత్రులును విభీషణునకుభక్తులయిన రాక్షసులును సంతోషించిరి. ౧౬

విభీషణుండు అట్లు రాము ననుగ్రహంబునం జేసి యప్తహారాజ్యంబు నొంది ప్రజలనందఱు సాంత్వనాక్యంబుల నలరించి యంత మరల రాముని యొద్దకు వచ్చెను. ౧౭

1194 యుద్ధకాండే - షోడశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

అక్షణాన్తోదకాన్లాజాన్ద్వివ్యాస్సుమనసస్తదా. ౧౮

అజహ్రురథ సంహృష్టాగిపౌరాస్తస్త్వేనిశాచరాః,

సతాన్తప్తహీత్యాదుర్ధ్వోరాఘవాయన్యవేదయత్. ౧౯
మజ్జల్యం మజ్జళం సర్వం లక్ష్మణాయ చ వీర్యవాన్,

కృతకార్యం సమృద్ధార్థం దృష్ట్వా రామో విభీషణమ్. ౨౦
ప్రతిజగ్రాహ తత్సర్వం తస్యైవ ప్రియకామ్యయా,

తతశ్చైల్లోపమం వీరం ప్రాజ్ఞలిం పార్శ్వతః స్థితమ్. ౨౧

అబ్రవీద్రాఘవో వాక్యం హనుమంతం ప్లవక్లమమ్,
అనుమాన్య మహారాజ మిమం సౌమ్య! విభీషణమ్. ౨౨

గచ్ఛ సౌమ్య! పురీం లక్ష్మో మనుజ్ఞాప్య యథావిధి,
ప్రవిశ్య రావణగృహం విజయేనాభివృద్ధి చ. ౨౩

వైదేహ్యా మాం కుశలినం ససుగ్రీవం సలక్ష్మణమ్,
అచక్ష్య జయతాం శ్రేష్ఠ! రావణం చ మయా హతమ్. ౨౪

ప్రియమేత దుదాహృత్య మైథిల్యా స్త్వం హరీశ్వర!,
ప్రతిగృహ్య చ సందేశముపావర్తితు మర్హసి. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేషష్ఠాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౧౯౫.

షోడశోత్తరశతతమస్సర్గః.

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టో హనుమాన్తాపతాత్తజః,
ప్రవివేశ పురీం లక్ష్మో పూజ్యమానో నిశాచరైః. ౧
ప్రవిశ్య చ మహాతేజా రావణస్య నివేశనమ్,

అంత నపుడు పాదులగు రాక్షసులు అక్షతలును మోదకంబులును బేలాలను దివ్యములగు పుష్పంబులును మంగళార్థములు అన్విభీషణునకు సమర్పించిరి.

౧౮

పరాక్రమశాలియు శైదిరింప నలవిగానివాడునగు నన్విభీషణుడు పాదులుబెచ్చిన వస్తువులన్నింటిని బ్రతిగ్రహించి తానురామునకును లక్ష్మణునకును మంగళప్రదములయిన దివ్యవస్తువులను సమర్పించెను.

౧౯

రాముడు అట్లు కృతార్థుడై పూర్ణమనోరథుడై నచ్చిన విభీషణుజూచి తనకు భోగేచ్ఛ లేక పోయినను విభీషణునికి సంతోషము గలుగుటకైయే ఆవస్తువుల నన్నింటినిం బ్రతిగ్రహించెను.

౨౦

అంతః దనపార్శ్వభాగంబునఁ జేతులు మోడ్చి నిలచున్న వర్షతాకాయుడు మహాపరాక్రమశాలి హనుమంతునింజూచి యిట్లునివలికెను.

౨౧

సౌమ్యుడవగు హనుమంతుడా! నీవు రాక్షసమహారాజగు నీ విభీషణుని యనునతినిొంది లాకాపురంబునకుఁ బోము.

౨౨

శత్రువుల జయించువారలలో నుత్తముడయిన హనుమంతుడా! నీవు రావణుని గృహమునకుఁబోయి “విజయముగలుగుఁగాక” యని సీతఁభి నందించి నేను సుగ్రీవలక్ష్మణసహితంబుగా నున్నవాడవనియు రావణుడు నాచే నిహతుడయ్యె ననియు నాబిడకుం జెప్పుము.

౨౩, ౨౪

వానరోత్తముడా! నీవు సీతకు ఈ ప్రియవచనంబుఁజెప్పి యామె వద్దనుండి సమాచారమడిగి తెలిసికొని మరలిరమ్ము.

౨౫

ఇది నూటపదునైదవసర్గము.

!నూటపదునాఱవసర్గము.

రాముఁడిట్లు ఆజ్ఞాపింప వాయుపుత్రుండు హనుమంతుడు రాక్షసులచేఁ బూజింపఁబడుచు లంకానగరంబుఁ బ్రవేశించెను.

౧

మహాపరాక్రమశాలియగు నాహనుమంతుడు రావణగృహమునకుం

దదర్శ మృజయా హీనాం సాతజ్ఞా మివ రోహిణీమ్. ౨

వృక్షమూలే నిరానందాం రాక్షసీభి స్సమావృతామ్,

నిభృతగ ప్రణతగ ప్రహ్వ సోఽభిగమ్యాభివాద్య చ. ౩

దృష్ట్వా తమాగతం దేవీ హనుమాన్తం మహాబలమ్,

తూష్ణీ మాస్త తదా దృష్ట్వా స్తుత్వా ప్రముదితాభవత్ . ౪

సౌమ్యం దృష్ట్వా ముఖం తస్యాః హనుమాన్ ప్లవగోత్తమః,

రామస్య వచనం సర్వ మాఖ్యాతు ముపచక్రమే. ౫

వై దేహి! కుశలీ రామ స్సహ సుగ్రీవలక్షణః,

విభీషణసహాయశ్చ హరిణాం సహితో బలైః. ౬

కుశలం చాహ సిద్ధార్థో హతశత్రు రరిందమః,

విభీషణసహాయేన రామేణ హరిభిస్సహ. ౭

నిహతో రావణో దేవి! లక్షణస్య నయేన చ,

పృష్ట్వా (తు) చ కుశలం రామో వీర స్త్వాం రఘునందనః. ౮

అబ్రవీ త్పురమప్రీతగ కృతార్థేనాన్తరాత్తనా,

ప్రియ మాఖ్యామి తే దేవి! త్వాం తు భూయ స్సభాజయే. ౯

దిష్ట్వా జీవసి భర్తజ్ఞే! జయేన మమ సంయుగే,

లభ్యో నో విజయ స్సీతే! స్వస్థా భవ గతవ్యథా. ౧౦

రావణశ్చ హత శత్రు ర్లజ్ఞా చేయం వశే స్థితా.

బోయి యచ్చట నొకచెట్టు క్రింద రాక్షసస్త్రీ పరివృతయయి సంతోష హీన
యయి దేహసంస్కారమువదలి క్రూరగ్రహవీడికయగు రోహిణివలె నున్న
సీతాదేవిని జూచెను. ౨

హనుమంతుడు సీతాదేవి సమీపమునకుఁ బోయి తనపేరుఁ గీర్తి
ముచు నమస్కారము గావించి నిశ్శబ్దమున వినయచక్రమునఁ దై నిలిచియుండెను.

ఆట్లు వచ్చిన మహాబలుఁడగు హనుమంతుం జూచి సీతాదేవి మొదట
గుఱుతు పెట్టఁజాలక యూరకండెను గాని పిమ్మటఁ జక్కఁగాఁజూచి మున్ను
వచ్చిపోయిన హనుమంతుఁడని తెలిసి సంతోషంబు నొందెను. ౪

వానరౌత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు తన్నుఁజూచి సీతాదేవి ప్రసన్న
యగుటంగని రాముండు చెప్పిపంపిన వాక్యము సంతయుఁ జెప్ప నారం
భించెను. ౫

సీతాదేవీ! రాముఁడు నుగ్రీవునితోను విభీషణునితోను గూడిన
వాడై వానరసేనాసహింకంబుగా జేమమున నున్నవాడు. ౬

శత్రువుల వధించునట్టి రాముఁడు ఇప్పుడు శత్రువును గీటడంచి కృత
శత్యుడై తనజేమమును నీతోఁ జెప్పు మనెను.

దేవీ! విభీషణుని తోడ్పాటునకు వానరవీరుల సాహాయ్యంబునను
అత్తజుని నీలిబలంబునను రాముఁడు రావణుని వధించెను. ౭

పరాక్రమవంతుఁడగు రఘువీరుఁడు శత్రువును వధించినవాడగుటం
జేసి పరమసంతుష్టుడై కృతార్థుడై నీజేమంబుడికి నీతో నిట్లు చెప్పు మనెను.

నాదుదేవీ! నీకుఁ బ్రియవార్తం జెప్పెదను, నీకు మిక్కిలియు
సంతోషము గలిగించెదను. ౮

పాతివ్రత్యధర్మము దెలిసినట్టి సీతా! నాభాగ్యవశంబున జీవించి
యున్నావు. నా పరాక్రమమువలన యుద్ధమున మనకు విజయంబు గలిగినది
నీవింక్లదుఃఖమువదలి స్వస్థముగా నుండుము. ౧౦

శత్రువయిన రావణుఁడును హతుఁడయ్యె. ఈ లంకానగరము మన పశ

మయా హ్యుల్బనిద్రేణ దృఢేన తవ నిజాయే. ౧౧
ప్రతి జ్ఞేమా సు(ని)నిస్తీర్ణా బద్ధ్వా నేతుం మహాదధా,

సంభ్రమశ్చ న గన్తవ్యో వర్తన్త్యా రావణాలయే. ౧౨
విభీషణవిధేయం హి లక్ష్మేశ్వర్య మిదం కృతమ్,
తదాశ్వసిహి విశ్వస్తా స్వగృహే పరివర్తనే. ౧౩
అయం చాభ్యేతి సంహృష్ట స్త్వద్దగ్ధనసముత్సుకః,

ఏవ ముక్తా సముత్పత్య సీతా శశినిభాననా. ౧౪
ప్రహర్షణావరుద్ధా సా వ్యాజహార న కించన,

అబ్రవీచ్చ హరిశ్రేష్ఠ సీతా మప్రతిజల్పతీమ్. ౧౫
కింసు చిన్తయసే దేవి! కిం సు మాం నాభిభాషసే,

ఏవ ముక్తా హనుమతా శీతా ధర్తే వ్యవస్థితా. ౧౬
అబ్రవీ త్పురమప్రీతా హర్ష గద్గదయా గిరా,
ప్రియ మేత దుపశ్రుత్య భర్తు ర్విజయసంశ్రితమ్. ౧౭
ప్రహర్షవశమాపన్నా నిర్వాక్యాఽస్మి క్షణాన్తరమ్,
న హి పశ్యామి సదృశం చిన్తయస్తీష్టవజ్గమః! ౧౮
మత్ప్రియాఖ్యానకన్యేహ తవ ప్రత్యభినన్దనమ్,

మయినది.

నేను నిన్ను శత్రుహస్తంబునుండి విడిపించుటకై దృఢచిత్తుడనై నిర్దురయయినను బొందక సముద్రంబునకు నేతువుగట్టి రావణుని వధింపవలె వన్న యీ ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చితిని. ౧౧

ఈ లంకానగరమంతయు నిపుడు విభీషణుని యధీనమయినది కావున నీవు రావణునియింట నున్నావని యెంతమాత్రము భయపడవలదు. ౧౨

నీవు స్వగృహంబున నె యున్నావుగాని జేఱుగాదు కావున భయంబు వదలి స్వస్థముగా నుండుము ఈ విభీషణుండును నిన్నుఁజూడఁగోరిన నాఁడై సంతోషంబున నిదిగో రాఁగలడు. అని రాముండు తాను జెప్పినట్లు నీతోఁ జెప్పు మనెను. ౧౩

చంద్రబింబయందోలు ముఖంబుగల యాసీతాదేవి ఈవాక్యంబు విని సంతోషంబున లేచి యానందంబు మఱియు నతిశయించుటవలన నేమియుఁ బలుకఁజాలక యూరకుండెను. ౧౪

అట్లు సీత తనతో మాటుపలుకకుండుటఁజూచి వానరవీరుడగు హను మంతుండు “దేవీ! ఏమి యాలాచించెదవు; నాతో బదులుపలుక వేమి?” యని యడిగెను. ౧౫

మహావతిప్రయగు సీతాదేవి హనుమంతునిమాట నాలకించి పరమసంతోషంబు నొంది సంతోషాతిశయంబునఁజేసి దగ్గుల్లితో నిట్లని పలికెను. ౧౬

నేను నాభర్తవిజయము నొందెనను నీప్రియవచనమును విన్నంతనె యధికసంతోషంబు నొందుటవలన క్షణకాలము మాటలాడఁ జాలనైతిని.

వానరుడా! నాకు ఇట్టి ప్రియవార్తను జెప్పినందుకు నిన్ను అందుకుఁ దగునట్లుగాఁ బ్రశంసించుటకై యెంతయాలాచించినను ఈ లోకమందంతటను సరియయిన, అందుకు సదృశమయిన వాక్యమె యగపడలేదు. ఏ విధముగాఁ బ్రశంసించినను నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దక్కువగానే తోచుచున్నది. ౧౭

న (హి) చ పశ్యామి తత్సేమ్య! పృథివ్యా మపి వానర! ౧౯
సదృశం మత్ప్రియాఖ్యానే తవ దాతుం భవే త్సమమ్,

హిరణ్యం వా సువర్ణం వా రత్నాని వివిధాని చ. ౨౦
రాజ్యం వా త్రిషు లోకేషు నైత దర్శతి భాషితుమ్,

ఏవ ముక్తస్తు వై దేహ్య ప్రత్యువాచ ప్లవజ్జమః. ౨౧

గృహీతస్రాజ్జాలి ర్వాక్యం సీతాయాగ ప్రముఖే నీతః,
భర్తుగ ప్రియహితే యుక్తే! భర్తు ర్విజయ కాఙ్క్షిణి! ౨౨
స్నిగ్ధ మేవం విధం వాక్యం త్వమేవార్హసి భాషితుమ్,

తవైతద్వచనం సౌమ్యే! సారవత్స్నిగ్ధమేవ చ. ౨౩
రత్నైశ్చ ద్వివిధాచ్ఛాపి దేవరాజ్యా ద్విశిష్యతే,

అర్థతశ్చ మయా ప్రాప్తాః దేవరాజ్యాదయో గుణాః. ౨౪
హతశత్రుం విజయినం రామం పశ్యామి సునీతమ్,

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మైథిలీ జనకాత్మజా. ౨౫

తత శ్శుభతరం వాక్య మువాచ పవనాత్మజమ్,
అతిలక్షణసమ్పన్నం మాధుర్యగుణ భూషితమ్. ౨౬

బుద్ధ్యా హ్యప్రాజ్ఞయా యుక్తం త్వమేవార్హసి భాషితుమ్,

శ్లాఘనీయోఽనిలస్య త్వం పుత్రగి పరమధార్మికః. ౨౭

బలం శౌర్యం శ్రుతం సత్త్వం విక్రమో దాక్ష్య ముత్తమమ్,

సౌమ్యుడా! ఇంలేగాదు. నీకేదైన నమూల్యవస్తువు నిచ్చియైనను సంతోషపడుటకును వీలులేదు. నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దగినట్లుగా నీ కివ్వఁదగినవస్తువు ముల్లొకంబులందును గానంబడదు. ౧౯

వెండి బంగారు నానావిధరత్నంబులునుగాని త్రైలోక్యాధిపత్యము గాని నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దగినదని యెంతమాత్రము చెప్పఁ దగినదికాదు. అని సీత హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

హనుమంతుఁడు సీతాదేవి వచనముఁగిని, సీతాదేవి సమ్ముఖమున నిలుచుండి చేతులు చక్కగామోడ్చి యిట్లుని యంత్రముఁ జెప్పెను. ౨౧

వెనిమిటియొక్క ప్రియమును హితమును జయమును గోరుదానా! అట్టి ప్రీతియొక్కమయిన నచనముఁ బలుకుట నీకేతగును గాని యొకరికి సాధ్యము కాదు. ౨౨

సౌమ్యురాలా! మహాతాత్పర్యము గలదియొక బ్రీతితోఁ జెప్పఁబడినది యొనగు నీవాక్యమే నాకు నానావిధములగు మణినమూహములకన్నను మాత్రమేగాదు దేవేంద్రపదవికన్నను అధికము. ౨౩

శత్రువును వధించి విజయమునొంది లేజరిల్లుచున్న రాముం జూచి నానే; ఇందువలననే నాకుఁ బరమార్థముగా దేవరాజ్యాదిసంపదలు సమస్తములును గలిగినవి అని హనుమంతుఁడు సీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౨౪

జనకమహారాజు కొమారితయగు సీతాదేవి హనుమంతుని వాక్యంబు విని యతనింజూచి మిక్కిలియొ మధురమగు మాటం బలికెను ౨౫

కట్టు సమస్తలక్షణములు గలిగి విన్నంతనె శ్రవణానందము గలుగునట్లు మధురముగా గ్రహణభారణాది సమర్థమయిన బుద్ధితో మాటలాడుటకు నీవే సమర్థుఁడవుగాని మఱియొకఁడుకాదు. ౨౬

నీవు ధార్మికలలో నుత్తముఁడవు. నీయట్టివానిఁ బుత్రుఁగాబడసిన వాయువు మిక్కిలియొ భాగ్యవంతుఁడు. ౨౭

బలము యొద్ధోత్సాహము శాస్త్రపరిజ్ఞానము దేహదార్ద్ర్యము పరాక్ర

1202 యుద్ధకాండే - షోడశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

తేజః క్షమా ధృతిః నైర్యం వినీతత్వం న సంశయః. ౨౮

ఏతే చాన్యే చ బహవో గుణా స్త్వయ్యేవ శోభనాః,

అథోవాచ పునస్సీతా మసమ్భ్రాంతో వినీతవత్. ౨౯

ప్రగృహీతాజ్జలిర్హర్షా త్సీతాయాగ ప్రముఖే స్థితః,

ఇమాస్తు ఖలు రాక్షసోఽయది త్వ మనుమన్యనే. ౩౦

హస్తు మిచ్ఛామ్యహం సర్వా యాభి స్త్వం తర్జితా పురా,

క్లిశ్యంతీం పతిదై వాం త్వా మశోకవనికాం గతామ్. ౩౧

ఘోరరూపసమాచారాగి క్రూరాగి క్రూరతరేక్షణాః,

రాక్షసోఽదామణకథా వర మేతత్ప్రయచ్ఛ మే. ౩౨

ముష్టిభిగ పాణిభి స్సర్వా శ్చరణై శ్చై వ శోభనే!,
ఇచ్ఛామి వివిధై ర్హిరై ర్హస్తు మేతా స్సుదామణాః. ౩౩

ఘోరై ర్జానుప్రహరైశ్చ దశనానాం చ పాతనైః,
భక్షణైః కర్ణనాసానాం కేశానాం లుఞ్ఞనైః స్తథా. ౩౪

నఖై శ్శుష్కముఖిభిశ్చ దారణై ర్నిజనై ర్హస్తైః,
నిపాత్య హస్తు మిచ్ఛామి తవ విప్రీయకారిణీః. ౩౫

ఏవం ప్రకారై ర్బహుభి ర్విప్రకారై ర్యశస్వినీ!,
హస్తు మిచ్ఛామ్యహం దేవి! తవేమాగి కృతకల్పిమాః. ౩౬

మము చతురత ఇతరులను దిరస్కరింప నలవిగాకుండు సామర్థ్యము ఆట రాధసహనము ప్రభావము కారణ మున్నపుడును కలంత పడకుండుట వినయంబు ఇవి మొదలగు నుత్తమములైన మంగళగుణములన్నియు నీయందె యొప్పుచున్నవి; ఇందుకు సందేహములేదు. నేను లేనిగుణముల నారోపించి స్తోత్రము నేయుదాసను గాను. అని సీత హుతుతునితోఁ జెప్పెను. ౨౮

అంత నాహనుమంతుండు పరమసంతుష్టుడై సంభ్రమంబునొందక చేమోడ్పుగీలించి నవినయంబుగా సీతాదేవియెదుట నిలిచి సీతాదేవింజూచి సంతోషంబున మరల నిట్లనిపలికెను. ౨౯

నీ పసుజ్జ యొసంగుదువేని నిన్ను మున్ను కూర్వాక్యంబులం దర్జించిన యీరాక్షసస్త్రీల నందఱును వధింపవలెనని యీ శోరిక మాత్రము నాకుఁ గలదు. ౩౦

పతివ్రతవగు నీవు! పెనిమిటిని బాసిన దుఃఖంబుతో నశోకవనంబునఁ గృశించుచుండఁగా భయంకరాకారలునుభయంకరములయిన నడతలంగలవారలును దమాహినలును గ్రూరంబులయిన చావులు గలవారలునగు నీ రాక్షసస్త్రీలు నిన్నుఁజూచి దారుణములయినమాటలు పలికినారు; కావున వీరల వధింపవలెనని యున్నది; నాకివర మొనఁగుము. ౩౧, ౩౨

మంగళస్వరూపిణివగు సీతా! నీకప్రియము గావించిన భయంకరాకారలగు నీరాక్షసస్త్రీలను బిడికిళ్లం బొడిచియొక జేతులం జఱచియొక బాదములం దన్నియు మ్రోకాళ్ల మోచియొక బండ్లురాలఁ గొట్టియొక జెవులు ముక్కులు గొఱికియొక వెండ్రుకలం బెఱికియొక దీక్షములైన నఖంబులం జీల్చియు నెగిరి మీఁద దుమికియొక బడఁద్రోసి కొట్టియు నానావిధ ప్రహరంబుల వధింపఁగోరెదను. ౩౩, ౩౪

కీర్తినంపన్నురాలవగు సీతాదేవి! నీ కపకారముగావించిన యీరాక్షస పనితలను ఈవిధముగా నానావిధముగఁ బ్రహరించి వధింపగోరుచున్నాను. అని హనుమంతుండు సీతతోఁ జెప్పెను. ౩౬

ఏవ ముక్తా హనుమతా వై దేహీ జనకాత్మజా,
 ఉవాచ ధర్మసహితం హనూమంతం యశస్వినీ, 32
 రాజసం శ్రయవశ్యానాం కుర్వంతీనాం పరాజ్ఞయా,
 విధేయానాం చ దాసీనాం కథి కుప్యేద్వానరోత్తమ! 33

భాగ్యవైషమ్యయోగేన పురా దుశ్చరితేన చ,
 మయైతత్ప్రప్యతే సర్వం స్వకృతం హ్యుపభుజ్యతే. 34

ప్రాప్తవ్యంతు దళాయోగాన్త మైత దితి నిశ్చితమ్,
 దాసీనాం రావణస్యాహం మర్షయామిహ దుర్బలా. 35

అజ్ఞప్తా రావణే నైతా రాక్షసోఽమా మతర్జయన్,
 హతే తస్మిన్న కుద్యుర్హి తర్జనం వానరోత్తమ! 36
 ఆయం వ్యాఘ్రసమీపే తు పురాణో ధర్మసంస్థితః,
 ఋక్షేణ గీతః శ్లోకో మే తం నిబోధ స్థవంగమ! 37

న పరగి పాప మాదత్తే పరేషాం పాపకర్తృణామ్,
 సమయో రక్షితవ్యస్తు సన్త శ్చారిత్రభూషణాః. 38

పాపానాం వా శుభానాం వా వధార్హాణాం స్థవంగమ!,

యశస్సంపన్నురాలును జనకమహారాజపుత్రియునగు సీతాదేవి అంజనేయుని వచనంబువిని యతనింజూచి ధర్మంబుగా నిట్లనివలెకెను. 32

ఈరాక్షసస్త్రీలు రావణునిదాసీజనము, రాజసేవ నాశ్రయించి జీవించు వారలు కావున రావణునివాఙ్మయచోష్యునఁ గావించినారు. అట్లుచేయుకున్న దండీపఁబడుదురు. వీరలవయఁ గోపపడుట యెంతమాత్రము యుక్తము కాదు. 33

నాయొక్క భాగ్యవై పరీక్షమువలనను నేనుమున్ను గావించిన పాప విరోధమువలనను నాకీకర్మమంతయు వచ్చినదికాని వేఱుగాదు. మున్ను చేసిన కర్మముయొక్క ఫలము ఇప్పుడు అనుభవించక తప్పనా? 34

పూర్వము గావించిన కర్మముయొక్క ఫలమును ననుభవించవలసిన సమయమువచ్చుటంజేసి యీకర్మ మంతయు నే ననుభవించవలసివచ్చెనని నా నిశ్చయము. కావుననే రావణదాసులయిన ఈరాక్షసస్త్రీలయందు శిక్షించుటకు విరోధమును లేకుండుటవలన నేను వీరికర్మనాదుల డమించుచున్నాను.

రావణుఁడు అజ్ఞాపించుటంజేసి యీరాక్షసవనితలు నన్ను అట్లుబాధించిరి. అతఁడు హతుఁడైనపిదప నిఁక నన్ను విమియఁ జేయగదా! 35

వానరుఁడా! ఈరాక్షసస్త్రీలు స్వతంత్రించియు ననుబాధించియున్నను దానికై వారలకుఁ బ్రత్యుపకారము గావించుట. యుక్తముగాదు. ఈ విషయమై ఒకభల్లూకము పురాతనమును ధర్మయుక్తంబునగు సింహాకమును ఒక వ్యాఘ్రమునకుఁ జెప్పెను. దానిం జెప్పెద విషయము. 36

పాజ్ఞాఁడగువాఁడు తనకపకారము చేసినవాని కెంతమాత్రము ప్రత్యుపకారముచేయఁడు; అపకారము చేసినవానికిఁగూడ నుపకారమే చేయవలెను గాని ప్రత్యుపకారము నె తమాత్రము చేయరాదనుట సత్పురుషుల యాచారము; అది యవలంబింపవలెను. చరిత్రమే సత్పురుషులకు భూషణము. అని భల్లూకము వ్యాఘ్రముతోఁ జెప్పెను. 37

హనుమంతుఁడా! పాపులయిననుసరె, సాధవులయిననుసరె; అపరాధము

1206 యుద్ధకాండే - పోడశోత్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

కార్యం కరుణ మార్యేణ న కశ్చిన్నాపరాధ్యతి. ౪౪

లోకహింసావిహారాణాం రక్షసాం కామరూపిణామ్,
కుర్వతామపి పాపాని నైవ కార్యమశోభనమ్. ౪౫

ఏవ ముక్తస్తు హనుమాన్ సీతయా వాక్యకోవిదః,
ప్రత్యువాచ తత స్సీతాం రామపత్నీం యశస్వినీమ్. ౪౬

యుక్తా రామస్య భవతీ ధర్మపత్ని యశస్వినీ,
ప్రతిసందిశ మాం దేవి! గమిష్యే యత్ర రాఘవః. ౪౭

ఏవముక్తా హనుమతా వై దేహీ జనకాత్మజా,
అబ్రవీద్దోష్ట మిచ్ఛామి భర్తారం వానరోత్తమ!
తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా హమామా న్నవనాత్మజః,
హర్షయ న్నైధిలీం వాక్య మువాచేదం మహాద్యుతిః,
పూర్ణచంద్రాననం రామం ద్రక్ష్యస్యారేణ! సలక్షణమ్,
స్థిరమిత్రం హతామిత్రం శచీవ త్రిదశేశ్వరమ్. ౪౮

తామేవ ముక్త్యా రాజస్తీం సీతాం సాక్షా దివ శ్రియమ్,

గావించి వధార్హులయినపుడు నత్తురుషుడైనవాడు వారియెడఁ గారుణ్యమె గావించవలయును. ఇది నామతము. వారి శీత్రించుట నాకు సమ్మతముగాదు. అపరాధము గావించినవారిని దండింపవలెనేయందువేమో, లోకంబున నపరాధము నేయనివాఁ డెవ్వఁడు ? ౪౪

రాక్షసులు తమజాలిస్వభావంబునం జేసి కామరూపులయి లోక హింసయే వినోదముగాఁగలవారలయి నానావిధముగాఁ బాపములు నేయు వారలయెందులకు వారికి పాదగలిగించుట నాకు సమ్మతముగాదు. అని సీతా దేవి హనుమంతునితోఁ బలికెను. ౪౫

మాటలుచెప్పటయందుఁ బండితుం డగు హనుమంతుఁడు సీతాదేవి యానతిచ్చి పవనంబువిని యంత రామునిభార్యయు యశస్సంపన్నయు నగు నా సీతాదేవింజూచి యిట్లని బదులు పలికెను. ౪౬

సీత రామునకుఁ దగినధర్మపత్నివి దయ పాలిప్రకృత్యము మొదలగు నద్వైతములం గీర్తిపహించిన దానవు. నాకు బదులు సమాచారియు చెప్పి పంపుము. నేను రాముఁ డున్నస్థలమునకుఁ పోయెదను. అని హనుమంతుఁడు సీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౪౭

జనకమహారాజు కొమాఁరైయగు సీతాదేవి ఇట్లు పలికిన హనుమంతుని పవ నంబువిని యతనింజూచి “నానాథుని రామునింజూడఁ గోరెదను” అని పలికెను.

సీతాదేవి పలికిని పవనంబువిని మహాలేఖండగు వాయుకుమారుండు హనుమంతుఁడు సీతాదేవికి సంతోషంబు గలుగునట్లు ఈమాటం జెప్పెను.

పూజనీయురాలవగు సీతా ! శచీదేవి యనురుల జయించివచ్చిన దేవేంద్రుం జూచినట్లు సమస్తశత్రువులను వధించి త్తేమంబుగ నున్న మిత్రులతోను గూరిమితముండు లక్ష్మణునితోనుం గూడినవాడై నిండుచందురుంబోలి వెలుంగుచున్న ముఖంబుచే శోభితుండగు రాముని అవశ్యము చూడఁగలవు. అని హనుమంతుండు సీతాదేవితోఁ బలికెను. ౪౮

సాక్షాత్సహలక్ష్మీవలె వెలుంగుచున్న యాసీతాదేవితో నిర్విధంబునం

1208 యుద్ధకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఆజగామ మహావేగో హనూమాన్యత్ర రాఘవః. ౫౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షోడశోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౧౬.

సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

స ఉవాచ మహాప్రాజ్ఞ మభిగమ్య స్థవంగమః,
రామం వచన మర్జునో వరం సర్వధనుష్ఠతామ్. ౧

యన్నిమిత్తోఽయ మారమ్భగి కర్తృణాం చ ఫలోదయః,
తాం దేవీం శోకనంతస్తాం మైథిలీం ద్రష్టు మ్హసి. ౨

సా హి శోకసమావిష్టా బాష్పపర్యాకులేక్షణా,
మైథిలీ విజయం శ్రుత్వా తవ హ్న ముపాగమత్. 3
పూర్వకాత్పృత్యయా చ్ఛాహ ముక్తో విశ్వస్తయా తయా,
భర్తారం ద్రష్టు మిచ్ఛామి కృతార్థం సహలక్ష్యణమ్. ౪

ఏవముక్తో హనుమతా రామో ధర్తభృతాం వరః,
అగచ్ఛ త్సహసా ధ్యాన మీషద్యాష్టపరిష్లుతః. ౫

దీర్ఘముష్ణం వినిశ్వస్య మేదిసి మవలోకయన్,
ఉవాచ మేఘసంకృశం విభీషణ ముపసీతమ్. ౬

అలికి హనుమంతుడు రాముడున్న ప్రదేశమునకు మహావేగమున నేగు
జెంచెను.

గిం

ఇది నూటపదునాఱవసర్గము.

నూటపదునేడవసర్గము.

కార్యంబుసాధించు నుపాయంబు లెఱింగిన యాహనుమంతుడు, మహా
వండితుడును సమస్తధనుర్ధరులతో నుత్తముండునగు రామునొద్దకుఁబోయి
యీ వచనంబుఁ జెప్పెను.

ం

ఎవ్వతెనిమిత్తము ఈప్రయత్నమంతయుఁ గానింపఁబడెనో ఎవ్వతె
కై నేతుబంధము మొదలగుకార్యములు ఫలవర్జితము చేయఁబడెనో అట్టి
సీతాదేవిని బరమదుఃఖితమయియున్న దానిం జూడుము.

౨

దుఃఖితయయి కన్నుల నీళ్లు గార్చుచున్న యాసీతాదేవి నీవు జయంబు
నొందితి వన్ననమాచారంబు విన్నంతనె సంతోషంబు నొందెను.

౩

అదిడ భూర్వము నమ్ముఁ దెలిసియున్న కారణంబున సాయందు నమ్మ
కంబుగలిగి, సాతో “రావణుని వధించి విజయంబునొంది కృతార్థుండయిన
రాముని లక్షణసహితంబుగాఁ జూడఁగోరెదను” అని చెప్పెను. అని హను
మంతుడు రామునితోఁ జెప్పెను.

౪

ధార్మికులలో నెల్ల నుత్తముండగు రాముండు హనుమంతుని వచనంబు
విని దటాలునఁ గొంచెము గన్నీరొలుక “బహుకాలము రావణు నింటనుండిన
శీతను బరిగ్రహించినయెడ లోకాపవాదంబుగలుగు; నిర్దోషియగు సాచిడను
బరిత్యజించిని దోషంబు నాటిల్లు. ఏమి వేయవచ్చును?” అని చింత
నొందెను.

౫

అంత రాముండు వేడినిట్టార్పులు నిగుడించి భూమింజూచుచు
సమావంబున మేఘంబువలె నల్లని మేఘతో నున్న విభీషణునిం జూచి యిట్లు
చలింపెను.

౬

1210 యుద్ధకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

దివ్యాజ్జరాగాం వై దేహీం దివ్యాభరణభూషితామ్,
ఇహ సీతాం శిరస్సన్నతా ముపస్థాపయ మాచిరమ్. ౯

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ త్వరమాణో విభీషణః,
ప్రవిశ్యాన్తగపురం సీతాం స్త్రీభి స్సాన్స్వభి రచోదయత్. ౧౦

దివ్యాజ్జరాగా వై దేహీ! దివ్యాభరణభూషితా,
యాన మారోహ భద్రం తే భర్తా త్వాం ద్రష్టు మిచ్ఛతి. ౧౧

ఏవ ముక్తా తు వై దేహీ ప్రత్యువాచ విభీషణమ్,
అన్నతా ద్రష్టు మిచ్ఛామి భర్తారం రాక్షసాధిప! ౧౨

తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీషణః,
యదాహ రాజా భర్తా తే త త్తథా కర్ష మర్హసి. ౧౩

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మైథిలీ పతి(భర్తృ) దేవతా,
భర్తృభక్తివ్రతా సాధ్వీ తథేతి ప్రత్యభాషత. ౧౪

తత స్సీతాం శిరస్సన్నతాం యువతీభి రలంకృతామ్,
మహార్థాభరణోపేతాం మహార్థామ్బురధారిణీమ్. ౧౫
ఆరోప్య శిబి కాం దీప్తాం పరాధ్యాయ్మరసంవృతామ్,
రక్షోభి ర్భవంభి ర్గుప్తా మాజహార విభీషణః. ౧౬

సీవు సీతను ఆభ్యంగస్నానముచేయించి మంచిమైత్రుత్వచేతను ఉత్తమంబులగు భూషణంబులచేతను అలంకృతంగావించి యిచ్చటికి కిక్కిరింపుగాఁ దోడ్కొని రమ్మ. ౭

విభీషణుండుండ రాము సాక్షుని శిరసావహించి త్వరపడినవాడై లంకం బ్రవేశించి యంతకిపురమునకుఁబోయి తన స్త్రీలచే సీతాదేవి కిట్లు చెప్పించెను. ౮

సీతాదేవి! సీవు చక్కగా స్నానము గావించి దివ్యమయిన యంగ రాగంబలందుకొని ఉత్తమములయిన యాభరణంబులు దాల్చి వాహనంబాహింపుము. నీకు మంగళంబగుఁగాక. నీపెనిమిటి నిన్నుఁ జూడఁగోరుచున్నాఁడు. అని విభీషణుండు దన స్త్రీలముఖంబున సీతతోఁ జెప్పెను. ౯

విభీషణుండు స్త్రీముఖంబునం జెప్పినమాటను విని సీతాదేవి యతనిం జూచి “రాక్షసరాజా! నేను ఇదివఱకున్నట్లు స్నానము నేయకయె నాభర్తను జూడఁగోరెదను” అని పలికెను. ౧౦

విభీషణుండు సీత చెప్పినమాటను విని “అట్లుగారాదు, సీభర్తయు రాజును గావున రాముఁడెట్లు చెప్పిపంచివాడో నీవది యట్లే గావింపుము” అని స్త్రీముఖంబున బదులు చెప్పెను. ౧౧

ఆవిభీషణుని వచనంబు విని పెనిమిటిసే జేవునిగా భావించినదియుఁ బరిభక్తియొ ముఖ్యమయిన వ్రతముగాఁగలదియు నుత్తమగుణసంపన్నయు నగు సీతాదేవి “యట్లులగావించెదను” అని విభీషణునకుఁ బ్రత్యుత్తరం బొసంగెను. ౧౨

అంత విభీషణుండు సీతాదేవికి శిరస్సాన్నానముసేయించి స్త్రీలచే నంగ రాగకుసుమాదులచే నలంకారము సేయించి యుత్తమమయిన యాభరణంబులు దొడిగించి దివ్యమయిన వస్త్రముకట్టించి యామెను శ్రేష్ఠమయిన వస్త్రముచేఁ గప్పఁబడి దేదీప్యమానమై పెక్కండు రాక్షసులచే రక్షింపఁబడుచున్న పల్లకి యందుఁ గూర్చుండఁజెట్టి రామునియొద్దకుఁ దోడుకొనివచ్చెను. ౧౩, ౧౪

1212 యుద్ధకాండే - సప్తశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

సోఽభిగమ్య మహాత్మానం జ్ఞాత్వాపి ధ్యాన మాస్థితమ్,
ప్రణతశ్చ ప్రహృష్టశ్చ ప్రాప్తాం సీతాం న్య వేదయత్. ౧౫

తా మాగతాముపశుత్య కక్షోగృహచిరోషితామ్,
హర్షో దైన్యం చ రోషశ్చ త్రయం రాఘవ మావిశత్. ౧౬

తతః పార్శ్వగతం దృష్ట్వా సవిమర్శం విచారయన్,
విభీషణ మిదం వాక్య మహృష్టం రాఘవోఽబ్రవీత్. ౧౭

రాక్షసాధిపతే! సామ్య! నిత్యం మద్విజయే రత!,
వై దేహీ సన్నికర్షం మే శీఘ్రం సముపగచ్ఛతు. ౧౮

స తద్వచన మాజ్ఞాయ రాఘవస్య విభీషణః,
తూర్ణ ముత్సారణే యత్నం కారయామాస సర్వతః. ౧౯
కఞ్చుకోష్ఠీషణ స్తత్ర వేత్రజర్ఘ్యరపాణయః,
ఉత్సారయంతగ పురుషా స్సమంతా త్పరిచక్రముః. ౨౦

ఋతౌణాం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ సర్వశః,
బృన్దాన్యుతౌర్యమాణాని దూర ముత్ససృజు స్తదా. ౨౧

తేషా ముత్సార్యమాణానాం సర్వేషాం ధ్వనిరుత్థితః,
వాయు నోద్వర్తమానస్య సాగరస్థేవ నిస్వనః. ౨౨

విభీషణుండు సీతతో వచ్చుటం జెలిసియుఁ జింతఁగూరియున్న మహానుభావుండగు రామునొద్దకుఁబోయి విభీషణుండు “సీతఁడోడ్కొనివచ్చితి” నని విన్నవించెను. ౧౪.

అట్లు రాక్షసునింటఁ జిరకాలముండిన సీతాదేవి వచ్చినదని విన్నంతనె రామునకు “ఎట్టకేలకు సీతాదేవినిఁ జూడఁగలిగెదా” యని సంతోషమును ఈబిడ నెట్లు విడువనగునని దైన్యమును ఇట్లు చిరకాలము రాక్షసు నింట నుండి వచ్చినదాని నెట్లు పరిగ్రహింప వచ్చునని కోపమును ఈమూఁడును గలిగెను. ౧౬.

అంత రాముండు కొంతతడవు మనంబున నాలోచించి తనపార్శ్వ భాగంబున నున్నవానిఁ దనయాకారభేదంబుఁ గని సంతోషహినుండైయున్న వాని విభీషణుంజూచి యామాటంబలికెను. ౧౭.

రాక్షసరాజా! సౌమ్యుఁడా! ఎల్లప్పుడును నావిజయమునే గోరువాఁడా! శిఖ్రింబున సీతను నానమింపఁబునకుఁ దోడుకొనిరమ్మ. అని రాముండు విభీషణునితోఁ బలికెను. ౧౮.

అవ్వీభీషణుండు రామునభిప్రాయంబుఁ జెలిసి శిఖ్రింబున నచ్చటిజనుల నందఱి దూరముఁ ద్రోయుటకుఁ దగినపురుషుల నియమించెను. ౧౯.

చొక్కాయలును కిరోవేష్టనములునుదాల్చినవారలును ఎల్లప్పుడును బైత్రముఁబట్టుటచేఁబరుషమయిన హస్తకలముగలవారలునగు పురుషులు వేత్రహస్తలయి జనుల వచటినుండికఱుముచు నాస్థలంబంతటనుం దిరిగిరి. ౨౦.

ఆప్పుడు పురుషు లట్లు బైత్రములచేఁ దొలంగఁ దోలుటయు భల్లూక వీరులును వానరులును రాక్షసులును గుంపులు గుంపులుగా నాపలికిఁ దొలంగి చనిరి. ౨౧.

అచటివారల నందఱును దొలంగించునపుడు పుట్టినధ్వని వాయువేగంబునకు జోగిల్లుచున్న నమ్రతముయొక్క ధ్వనివలె భయంకరంబై వినఁబడెను. ౨౨.

1214 యుద్ధకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఉత్సర్గమాణాం స్రాన్ద్రప్రప్తా సమంతా జ్ఞాతసమ్భ్రమాన్,
దాక్షిణ్యాత్తదమర్హాచ్చ వారయామాస రాఘవః. ౨౩

సంరబ్ధశ్చాబ్రవీ ద్రామ శ్చతుషా ప్రదహన్నివ,
విభీషణం మహాప్రాజ్ఞం సోపాలమ్భ మిదం వచః. ౨౪

కిమర్థం మామనాదృత్య క్లిశ్యతేఽయం త్వయా జనః,
నివర్తయైవ ముద్యోగం జనోఽయం స్వజనో మమ. ౨౫

న గృహాణి న వస్త్రాణి న ప్రాకారా స్తిరస్క్రియాః,
నేదృశా రాజసత్కారా వృత్త మావరణం స్త్రియాః. ౨౬

వ్యసనేషు న కృచ్ఛేషు న యుద్ధేషు స్వయంవరే,
న క్రతౌ న వివాహే చ దర్శనం దుష్కృతి స్త్రియాః. ౨౭

నైషా యుద్ధగతా చైవ కృచ్ఛ్రీ చ మహతి స్థితా,
దర్శనేఽస్యా న దోష స్సాన్య స్తత్సమీపే విశేషతః. ౨౮

తదానయ సమీపం మే శీఘ్ర మేనాం విభీషణ!,
సీతా పశ్యతు మామేషా సుహృద్దణవృతం నీతమ్. ౨౯

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ సవిమర్శో విభీషణః,

అచ్చటి వానరులు మున్నగువారందఱు రాజపురుషులు తఱుముట
వలనఁ దొలగిపోవుటకు వేగిరపాటుతో శ్రమపడుచుండుటంజోచి రాముఁడు
వానరులందలి దాక్షిణ్యంబునం జేసి సహింపక “త్రోయవలదు” అని నివా
రించెను. ౨౩

రాముఁడు కోపంబున వేగిరపాటుగదురఁ గన్నుల నిప్పులురాల
మహాపండితుఁడగు విభీషణుం జోచి తిరస్కారభూర్వకముగా నిట్లని పలి
కెను. ౨౪

నీవు నన్నుఁగూడ నలక్ష్యముచేసి యీజనమునంతయు నెందుకీట్లు
శ్రమపఱిచెదవు! వీరలఁ దొలగించు ప్రయత్నమునిలుపుము, ఈజనమంతయు
నాస్వజనముకాని నేఱుకాదు. ౨౫

స్త్రీకిసదాచారమే యానరణముగాని గృహంబులు వస్త్రంబులు ప్రాకా
రంబులు తెరలు మఱియు నిట్టిరాజమర్యాదలు ఎంతమాత్రము అవరణముల
కాఁజాలవు. ౨౬

బంధువులు మృతిఁబొందుట మొదలయిన దుఃఖినమయములయందును
రాజ్యక్షోభము మొదలయిన యావదలయందును యుద్ధభూములయందును
స్వయంవరమునందును యజ్ఞమునందును వివాహమునందును స్త్రీ పరపురుషుల
కగపడుట దోషము గాదు. ౨౭

ఈనీత యివ్వమె యుద్ధభూమి నుండుటవలనను బ్రియవియోగము
మొదలయిన మహాకష్టమునొందిన దగుటవలనను ఈబిడనుచూచుట దోషము
గాదు, విశేషించి నేను సమీపంబున నుండునపుడు ఈబిడనుచూచుట దోషమే
కాదు. ౨౮

విభీషణుడా ! అట్లుంటుండేసి యీసీతను కిక్కుముగా నా సమీపంబు
నకుఁ దెచ్చు. మిత్రసమూహములచేఁ బరివేష్టితుండఁజైయెన్న నన్ను ఈబిడ
మాచునుగాక. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౯

విభీషణుఁడు రామవాక్యంబువిని విచారంబుగూరిన మనంబుతో విస

1216 యుద్ధకాండే - అష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

రామఃసోమసానయ తీతాం సన్నికర్షం వినీతవత్. 30

తతో లక్ష్మణసుగ్రీవౌ హనూమాంశ్చ ప్లవజ్జమః,
నిశఃపృథ్వీ వాక్యం రామస్య బభూవు ర్వ్యథితా భృశమ్. 31

కళత్రనిరపేక్షైశ్చ ఇంగితై రస్య దారుణైః,
అస్తీత మివ సీతాయాం తర్కయన్తి స్త రాఘవమ్. 32

లజ్జయా త్వవలీయన్తీ స్వేషు గాత్రేషు మైథిలీ,
విభీషణేనానుగతా భర్తారం సాభ్యవర్తత. 33

సా వస్త్రసంరుద్ధముఖీ లజ్జయా జనసంసది,
రురోదాసాద్య భర్తార మార్యపుత్రేతి భాషిణీ. 34

విస్మయాచ్చ ప్రహర్షాచ్చ స్నేహాచ్చ పతిదేవతా,
ఉద్దైక్షత ముఖం భర్తు స్సౌమ్యం సౌమ్యతరాననా. 35

అథ సమపనుదన్తనగిక్లమం సా
సుచిర మదృష్ట ముదీక్ష్య వై ప్రియస్య,
వదన ముదితపూర్ణచన్ద్రకాన్తం
విమలశశాంజ్ఞనిభాననా తదానీమ్. 36

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౧౭.

అష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తాం తు పార్శ్వస్థితాం ప్రహ్వం రామ స్సంప్రేక్ష్య మైథిలీమ్.

యంబున సీతాదేవి రాముని సమీపంబునకుఁ దోడ్తెచ్చెను.

30

అంత లక్ష్మణుఁడును సుగ్రీవుఁడును హనుమంతుఁడును అట్లు రాముని మాటలయందు సీతపై ననురాగరసము గనఁబడకుండుటకును గనిపించి మిక్కిలియు దుఃఖితులయిరి.

31

ఎందుకనఁగా లక్ష్మణసుగ్రీవహనుమంతులు భార్యయం దపేక్షలేమిం దెల్పుచున్న భయంకరంబులైన రామునింగితంబులు గనుంగొని రామునకు సీతయందు, బ్రీతిదప్పినట్లు లూపించిరి.

32

అసీతాదేవి విభీషణుఁడు వెంబడింప లజ్జచేఁ దనయవయవంబుల సంకోచ పఱచుకొని పెనిమిటియెదుటికిఁ బోయెను.

33

అబిడ సమీపంబునకుఁబోయి భర్తం గాంచి జనసమూహమధ్యంబున నున్నది కావున లజ్జచే వస్త్రంబున మోముగప్పకొని ఆర్యపుత్ర యని కలు కుచు రోదనంబు గావించెను.

34

పెనిమిటియే దేవతగాఁగల యాసీతాదేవి మఱియుం బ్రసన్నుతుగు ముఖముతోఁ గూడినదై క్రసన్నంబగు పెనిమిటిముఖంబును 'అట్టిదానను బ్రియుని చూడఁగంటినే' యని యాశ్చర్యంబునను 'బహుకాలము చూడని ప్రియునిం చూచుచున్నానుగదా' యని సంతోషంబునను బ్రియునందు స్వభావంబునం గల స్నేహంబునను చూచెను.

35

అంత నపుడు స్వచ్ఛమయిన చంద్రబింబమువంటి మోముగల యా సీతాదేవి ఉదయించిన నిండుచందురునునివలెఁ గమనీయమయిన బహుకాలము చూడకున్న ప్రియముఖంబు చూచి తనమనస్సునందలి మహాదుఃఖంబు విడిచి సంతోషంబు నొందెను.

36

ఇది నూటపదు నేడవసర్గము.

నూటపదు నెనిమిదవసర్గము.

రాముఁడు తనపార్శ్వంబున లజ్జచే నమ్రయయియున్న సీతంచూచి

1218 యుద్ధకాండే - అష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

హృదయాన్తర్గతక్రోధో వ్యాహర్తు ముపచక్ర మే. ౧

ఏమాసి నిర్జితా భద్రే! శత్రుం జిత్వా మయా రణే,
పౌరుషాద్య దనుష్టేయం తదేత దుపపాదితమ్. ౨

గతోఽస్మ్యన్త మమర్షస్య ధర్షణా సంప్రమార్జితా,
ఆవమానశ్చ శత్రుశ్చ మయా యుగప దుద్ధృతౌ. 3

అద్య మే పౌరుషం దృష్ట మద్య మే సఫలః శ్రమః,
అద్య తీర్ణప్రతిజ్ఞత్వా తృభవామిహ చాత్మనః. ౪

యా త్వం విరహితా నీతా చలచిత్రేన రక్షసా,
దైవసంపాదితో దోషో మానుషేణ మయాజితః. ౫

సమ్ప్రీప్త మవమానం యస్తేజసా న ప్రమార్జతి,
కస్తస్య పురుషార్థోఽస్తి పురుషస్యాలృతేజసః. ౬
లజ్ఘనం చ సముద్రస్య లఙ్కాయాశ్చావమర్దనమ్,
సఫలం తస్య తచ్ఛ్లాఘ్నఘ్నం మహాత్కర్త హనూమతః. ౭

యుద్ధే విక్రమత శైచువ హితం మన్తయతశ్చ మే,
సుగ్రీవస్య ససైన్యస్య సఫలోఽద్య పరిశ్రమః. ౮

నిర్దణం భ్రాతరం త్యక్త్వా యో మాం స్వయ ముపస్థితః,
విభీషణ్య భక్తస్య సఫలోఽద్య పరిశ్రమః. ౯

సంతసె హృదయంబున కోపంబు జ్వలింప నివ్విధంబునం బలుక సారంభిం
చెను.

మంగళరూపిణివగు సీతా ! ఇదిగో నిన్ను యుద్ధంబున శత్రువును
వధించి సాధించితిని. పాదుషంబువలనఁ జేయఁదగినదేమో యది చక్కగాఁ
జేయఁబడినది.

కోపయొక్క ఫలము నొందితిని. శత్రువుచేసిన తిరస్కారమునకు
బదులు గావించితిని. నేను అవమానంబును దానిఁగావించిన శత్రువునుఁగాద
ఒక్కపెట్ట నిర్మలము గావించితిని;

ఇప్పుడు నాపౌరుషంబు గలుగొంటివి. నాశ్రమం బీవును సఫల
మయ్యె. ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చినవాడనైతిఁ గావున నిప్పుడు నాకు నేను
స్వతంత్రుఁడనై ని.

నేను లేనప్పుడు చపలచిత్తుడగు రావణుండు నిన్నుబహిరించిన కార
ణంబున దైవముచేఁ బ్రాప్తించిన యవమానమును నేను ఇప్పుడు పురుష ప్రయ
త్నంబునఁ బోగొట్టితిని.

అవమానము వచ్చినప్పుడు ఎవ్వఁడు దానిఁ బౌరుషంబునఁ బోగొ
ట్టఁడో, అట్టిలేజోహినుండగు పురుషునకు విపురుషార్థంబునుం గలుగదు.

హనుమంతుండు సముద్రంబు లఘించుటయు లంకాపురి దహించు
టయు క్షాఘనీయములయిన యా యతని కర్తములన్నియు నిప్పుడు సఫలము
లయినవి.

యుద్ధంబునఁ బరాక్రమంబు సూపుడు నాహితంబు నారయించు
వానరసేనాసహితంబుగా నాకు సాహాయ్యంబు గావించిన సుగ్రీవుని
ప్రయాసంబును ఇప్పుడు సఫలమయ్యె.

గుణహీనుండయిన యన్నును వదలి తదనంతం దాను నాయొద్దకు వచ్చి
చేరినభక్తుండు విభీషణుని ప్రయాసంబును ఇప్పుడు సఫలం బయ్యె. అని
చాముండు సీతంబోచి పలికెను.

1220 యుద్ధకాండే - అష్టాదశో త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఇత్యేవం బ్రువత స్తస్య సీతా రామస్య తద్వచః,
మృగీవోత్కుల్లనయనా బభూవాశ్రుపరిప్లుతా. ౧౦

పశ్యతి స్తాంతు రామస్య భూయగి క్రోధో వ్యవర్ధత,
ప్రభూతాఞ్జ్యవసిక్తస్య పావకస్యేవ దీప్యతః. ౧౧

స బద్ధ్యా భుక్కుటీం వక్త్రే తిర్యక్ప్రేక్షితలోచనః,
అబ్రవీ త్పరుషం సీతాం మధ్యే వానరరక్షసామ్. ౧౨

యత్కర్తవ్యం మనుష్యేణ ధర్షణాం పరిమార్జితా,
తత్కృతం సకలం సీతే!
శత్రుహస్తా దమ్నణాత్. ౧౩

నిర్జితా జీవలోకస్య తపసా భావితాత్మనా,
అగస్త్యేన దురాధర్షా మునినా దక్షిణేవ దిక్. ౧౪

విదిత శ్చాస్తు తే భద్రే! యోఽయం రణపరిశ్రమః,
స తీర్ణ స్సుహృదాం వీర్యా న్న త్వదర్థం మయా కృతః. ౧౫

రక్షతా తు మయా వృత్త మపవాదం చ సర్వశః,
ప్రఖ్యాతస్యాత్మవంశస్య న్యజ్ఞం చ పరిరక్షతా. ౧౬

ప్రాప్తచారిత్రసందేహో మమ ప్రతిముఖే స్థితా,
దీపో నేత్రాతురస్యేవ ప్రతికూలాసి మే దృఢమ్. ౧౭

అట్లు రాముడు అధికతనముగాఁ దనయందెంతమాత్రము ప్రీతిలేని మాటలు పలుకుటకు విని లేడివలె వికసింపఁబడున నేత్రములు గల్గి ప్రియముఖముఁ జూచుచుండిన సీతాదేవి పరమాకులితయయి కన్నుల జలధారలు ప్రవించెను. ౧౦

మొదలె మఱుచున్న నిష్ఠనందు అధికముగా నేయివోసిన నది మఱి యుజ్వలించునట్లు మొదలె కుషితఁడగు రామునకు దుఃఖితయగు సీతంజూడఁగానే మఱియుఁ గోపము వృద్ధిబొందెను. ౧౧

ఆ రాముం డట్లు పరమశ్రద్ధుడై మోమున బొమ్ముఁజేసివీరిచి తిర్వగ్నీక్షణములఁ జూరచురొ జూచుచు వానరరాసులయందఱి నడుమ సీతం జూచి యిట్లని పరుషవచనంబు లాడెను. ౧౨

సీతా! ప్రాస్తమయిన యవసూనమును బోఁగొట్టుకొనఁగోరిన పురుషుఁడు ఏమిసేయవలయునో అదంతయుఁ గావించినాను.

తపోబలంబున నాత్మజ్ఞాన సంపన్నుండగు నగస్త్యమహర్షి వాతా పీల్చులచే నాక్రాంతమయి ప్రాణిలోకమునకు దురాసదమయిన దక్షిణ దిక్కును ఆవాతాపీల్చుల సహించి జయించిన విధంబున నేను రావణుఁడవహరించిన నిన్ను కోపంబు పెంపుర రావణుని వధించి సాధించితిని. ౧౩

భాగ్యవతీ! నే నిపుడు స్నేహితుల పరాక్రమంబు తొడ్పాటున యుద్ధంబు గావించి జయము నొందితివే, ఇదంతయు నీకొఱకుఁ జేయలేదని యెఱింగి యుండుము. ౧౪

సదాచారమును రక్షించుటకును లోకాపవాదంబును బ్రసిద్ధమయిన నావంశంబునకుఁ గలిగిన యవకీర్తిని బరిహరించుటకైయును నేనింతదూరము యుద్ధముగావించి విజయంబు నొందితినిగాని వేఱుకారణమునఁ గాదు. ౧౫

సదాచార సువర్తివిషయమయిన సుదేహము గలిగియుండునపుడు హృదయశాకటైదుట నిలిచియున్న సీత నేత్రరోగము గలవానికి దీపమువలె చాకెంతయుఁ బ్రతికూలమై యున్నావు. ౧౬

1222 యుద్ధకాండే - అష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

తద్గచ్ఛహ్యనుజ్ఞాతా యథేష్టం జనకాత్తజే,
 ఏతా దశ దిశో భద్రే కార్యమస్తి న మే త్వయా. ౧౮
 కసి పుమా స్త్వి కులే జాతః స్త్రియం పరగృహోపితామ్,
 తేజస్వీ పునరాదద్యా త్సుహృల్లేభ్యేన చేతసా. ౧౯

రావణాఙ్కపరిభ్రష్టాం దృష్టాం దుష్టేన చతుషా,
 కథం త్వాం పునరాదద్యాం కులం వ్యపదిశన్ మహతే . ౨౦

తదర్థం నిర్జితా మే త్వం యశశి ప్రత్యాహృతం మయా,
 నా స్తి మే త్వయ్యభిష్యజ్ఞో యథేష్టం గమ్యతా మితః. ౨౧

ఇతి ప్రవ్యాహృతం భద్రే! మయైతత్కృతబుద్ధినా,
 లక్ష్మణే భరతే వా త్వం కురు బుద్ధిం యథాసుఖమ్. ౨౨

సుగ్రీవే వానరేంద్రే వా రాక్షసేంద్రే విభీషణే,
 నివేశయ మన స్సీతే! యథావా సుఖ మాత్తనః. ౨౩

న హి త్వాం రావణో దృష్ట్వా దివ్యరూపాం మనోరమామ్,
 మర్షయేత చిరం సీతే! స్వగృహే పరివర్తనీమ్. ౨౪

భాగ్యవతియగు జనకపుత్రీ; అట్లగుటంజేసి అనుజ్ఞనొసంగితిని; ఈదశ దిశలందును నీయిష్టమయిన స్థలంబునకుఁ బోము; నాకు నీతోఁ బనిలేదు.

బహుకాలము పరునియింట నివసించిన భార్యను సత్కలంబునఁ బుట్టిన వాఁడు అందుఁ బరాక్రమవంతుఁడునగు పురుషుఁడు ఎవ్వఁడు అధిక ప్రీతితో గ్రహించును ? ౧౯

ఇంతకాలము రావణుని నంకముననుండి యిప్పుడు దిగివచ్చినదానవు. రావణునిచే మన్మథాతురంబగు దృష్టిం చూడఁబడినదానవు (లేక సమస్తజనుల చేతను చెడినదానవు' అని తలంపఁబడిన దానవు) నగు నిన్ను గొప్పకులంబునఁ బుట్టినవాడను అకులంబునకుఁ గీర్తి దేవలసినవాడనగు నేను మరల నెట్లు గ్రహింపవచ్చును ? ౨౦

అవమానముచు బోగొట్టుకొనుట కొఱకు నిన్ను మరల జయించి నాను గాని వేఱుకారణమునఁగాదు; పోయిన కీర్తిని మరల సంపాదించితిని; నాకు నీయం దానక్తి యెంతహృత్తములేదు, నీ యిష్టము వచ్చుచోటికిఁ బోము. ౨౧

భాగ్యవంతులారా ! నేనిమాటను జక్కఁగా నాలోచించియే చెప్పు చున్నానుగాని వేఱుగాఁ దలంపవలదు.

నీవు నీకెట్లుసుఖ మో అట్లు నీయాత్మ పోషణార్థమయి లక్షజునియొద్దఁ గాని భరతునియొద్దఁగాని యుండి జీవింపుము. ౨౨

సీతా ! లేక వానరరాజయిన సుగ్రీవునియొద్దఁగాని రాక్షసరాజయిన విభీషణునియొద్దఁ గాని లేక నీకెచట సుఖమని తోచునో అచటఁగాని యుండి యాత్మ పోషణంబుఁ గావించుకొనుము. ౨౩

సీతా ! దివ్యమయిన రూపముగలదానవు. మహాహరాంగివి, గ్రత్యంతరములేక తనయింటనే యున్నదానవునగు నిన్నుఁచూచుచుఁ జపలండుగు రావణుఁడు ఇంతకాలము మన్మథబాధ సహించి యూరకయుండియుండునా ? నాకుఁదోచలేదు. అని రాముఁడు సీతతోఁ బరుషవచనములు పలికెను. ౨౪

1224 యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

తతః ప్రియాన్ శ్రవణా తదప్రియం
ప్రియాదుపశ్రుత్య చిరస్య మైథిలీ,
ముమోచ బాష్పం సుభృశం ప్రవేపితా
గజేన్ద్రవాస్తాభిహతేన సల్లకీ.

౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౧౮.

ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

ఏన ముక్తా తు వై దేహీ పరుషం రోమహర్షణమ్,
రాఘవేణ సరోషేణ భృశం ప్రవ్యథితాభవత్.

౧

సా తదశ్రుతపూర్వం హి జనే మహతి మైథిలీ,
శ్రుత్వా భర్తృవచో రూక్షం లజ్జయా వ్రీళితాభవత్.

౨

ప్రవిశంతీన గాత్రాశి స్వాన్యేన జనకాత్మజా,
వాక్సల్యై నై స్పృశల్యేన భృశ మశ్రూణ్యనర్తయత్.

౩

తతో బాష్పపరిక్లిప్తం ప్రమాన్జన్తీ స్వమాననమ్,
శనై ర్లద్గదయా వాచా భర్తార మిద మబ్రవీత్.
కిం మా మపదృశం వాక్య మీదృశం శ్రోత్రదారుణమ్,
రూక్షం శ్రావయనే వీర! ప్రాకృతగ ప్రాకృతామిన.

౪

౫

న తథాస్తి మహాబాహో! యథా త్వ మవగచ్ఛసి,
ప్రత్యయం గచ్ఛ మే యేన చారిత్రేణైవ తే శవే.

౬

అప్పుడు ఎల్లప్పుడును ఎల్లజనులవలనను బ్రయవచనములే వినఁదగి నట్టి పరమసాధ్వియగునీతాదేవి బహుకాలము ప్రియవియోగంబున నానావిధ కష్టంబు లనుభవించి కృశింపి తుదకు బ్రయసమాగమంబునఁ బ్రియవచ నాన్యుకంబు వీనులంగ్రోలఁ దమఁగించునెడ నట్టిప్రియుని ముఖంబుననుండి యట్టియప్రియవార్తలువిని మదగజంబు కగంబుచేటునకుఁ గంపించు నల్ల కీలకకై వడి గడగడవడంకుచు ఆశ్రుధారలు విడిచెను. ౨౫

ఇది నూటపదు నెరిమిదవ సర్గము.

నూటపందొమ్మిదవసర్గము.

ఇవిధంబున రాముఁడు మఱితుండై విరువారికి నితరులకుఁగూడ భయంబునఁబులకలు గల్గించునట్టి గరుషభాషణంబులు పలుకుటయు నీతాదేవి పరమదుఃఖితయయ్యెను. ౧

ఇదివఱకెన్నఁడును వినియెఱుంగని బరుషవచనమును భర్తవలన మహా జనుషధ్యంబున విని నీతాదేవి లజ్జచే మొదలే వంచినతలను మఱియు వంచు నొనెను. ౨

జనకమహారాజు కూతురయిన నీతాదేవి లజ్జచే నవయవంబులను సంకోచవఱచుకొని శర్యంబులవంటి యారాముని పరుషభాషణంబులచే బీడితయయి మిక్కిలియుఁ గన్నీరు స్రవించెను. ౩

అంత సద్దేవి కన్నీటందడిసిన ముఖమును దుడుచుకొనుచుఁ బెరిమిటిం జూచి డగ్ధత్తికగూరిన యెలుంగున మెల్లఁగా నిట్టసిపలికెను. ౪

వీరుఁడా! తెలియనివాఁడు తెలియనిదానిఁ బలికినవిధంబున నీవు చెప్పుటకును నీకు విరుటకును యోగ్యము గానిదియుఁ బరుషంబును శ్రవణ కటువునగు నిట్టివాక్యంబు నన్నీల పలికెదవు? ౫

మహాబాహుఁడవగు రాముఁడా! నీవునన్నుఁ దలంచునట్లు నేను ఏహా పంబు నొందలేదు. ఏదైననొక ప్రమాణంబుచే నమ్ముము. నీకు నమ్మకము గలుగుటకై నాసచ్చరిత్రముపై నాశఁబెట్టి చెప్పుచున్నాను. ౬

1226 యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

పుథక్ స్త్రీణాం ప్రచారేణ జాతం తాం పరిశబ్దసే,
పరిత్యజేమాం శబ్దాం తు యది తేహం పరీక్షితా. ౭

యద్యహం గాత్రసంస్పర్శం గతాస్తి వివళా ప్రభో!,
కామకారో న మే తత్ర దైవం తత్రాపరాధ్యతి. ౮

మదధీనం తు యత్త నే హృదయం త్వయి వర్తతే,
పరాధీనేషు గాత్రేషు కిం కరిష్యామ్యనీశ్వరా. ౯

సహ సంవృద్ధభావాచ్చ సంసర్గేణ చ మానద!,
యద్యహం తే న విజ్ఞాతా హతా తేనాస్తి శాశ్వతమ్. ౧౦

నేషిత స్తే యదా వీరో హనుమానవలోకః,
లక్ష్మీస్థాహం త్వయా వీర! కిం తదా న విసరితా. ౧౧
ప్రత్యక్షం వానరైస్తస్య త్వద్వాక్యసమనస్తరమ్,
త్వయా సంత్యక్తయా వీర! త్యక్తం స్వా జీవితం మయా. ౧౨

న వృథా తే శ్రమోఽయం స్యా త్సంశయే న్యస్య జీవితమ్,
సువృజ్జనపరిక్లేశో న చాయం నిష్ఫలస్తవ. ౧౩

త్వయా తు సరశాద్దూల! క్రోధమే వానువర్తతా,
లఘునేవ మనుష్యేణ స్త్రీత్వమేవ పురస్కృతమ్. ౧౪

దుష్టులగు స్త్రీలు కొందఱు దుర్వృత్తి గావించుచున్న స్త్రీజాతినంతయు నట్టిదిగాఁ దలంచెదవు. నీవు నాస్వభావమును జక్కఁగా నెఱుంగుదువేని నావిషయమయి యీనందేహంబు విడువవును. 2

సాధుఁడా! రావణుఁడు నన్నవహించునపుడు అతనిదేహస్పర్శము నాకుఁగలిగెనని యనెదువేమో అప్పుడు నేను బరాధీనురాలను నేనాదేహస్పర్శము నొల్లకయయుండిని గావున ఆతప్పు దైవమునదేగాని నాదిగాదు. ౮

ఇతరులకు గ్రహింప నశక్యమయి నాయధీనమయిన నామనస్సు మాత్రము సీయందయిండినది. అస్వతంత్రురాలనై యున్నపుడు బలాత్కారమున ఇతరులకు గ్రహింప నశక్యమయిన యంగకంబుల విషయమయి నే నేమిసేయఁగలను? ౯

మానదుఁడా! ఇద్దఱుము ఒకరితో నొకరుమాడఁబెరింగి యంగకాలము నొకరినొక రెడఁబెరియక యుండుటవలననే నీకునాస్వభావము దెలియక పోయినవత్తమున ఇంకదేనిచేతనుం దెలియదు. కావున నేను మిక్కిలియు హతనైతిని. ౧౦

వీరుఁడా! నీవు నన్న వెదకుటకై వీరుండగు హనుమంతుంబంపితివే. అప్పుడే నేను లంకలోను; నీవచటను నుండునప్పుడే నన్నేల విడువనైతివి. ౧౧

వీరుఁడా! నీవప్పుడే నన్ను విడిచియుండువేని ఆనమాచారమును హనుమంతునివలన విన్నవెంటనె నేను నీచే విడువఁబడిన దాననని దెలిసి వానరొత్తముఁడగు హనుమంతుని సమక్షముననె ప్రాణంబులు విడిచియుండును. ౧౨

అట్లయియుండువేని ప్రాణసందేహము గల్గించునట్టి (నాప్రాణమును సంశయములొనఁచి) యంత యుద్ధము వ్యర్థముగాఁ జేయవలసినదే నీకు లేక పోవును, నీమిత్రులకును ఇంతదూరము నిష్ప్రయోజనముగా శ్రమపడవలసినదే లేక పోవును. ౧౩

పురుషోత్తమఁడా! నీవు అల్పపురుషునియట్లు నీకోపమునే యనుసరించితివి, యుక్తాయుక్తంబులు వివేకింపక స్త్రీజాతినంతయు నొకటిగానే భావించి పలికితివిగాని నాశీలంబు దలంపవైతివి. ౧౪

1228 యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

అపదేశేన జనకా న్నోత్పత్తి గ్వసుధాతలాత్,
మమ వృత్తం చ వృత్తజ్ఞ! బహు తేన పురస్కృతమ్. ౧౫

న ప్రమాణీకృతగి పాణిర్బాల్యే బాలేన పీడితః,
మమ భక్తిశ్చ శీలం చ సర్వం తే పృష్ఠతగి కృతమ్. ౧౬

ఏవం బ్రువాణా రుదతీ బాష్పగద్గదభాషిణీ,
అబ్రవీ ల్లక్షణం సీతా దీనం ధ్యానపరం స్థితమ్. ౧౭

చితాం మే కురు సామిత్రే! వ్యసనస్యాస్య భేషజమ్,
మిథ్యోఽఘాతోపహతా నాహం జీవితు ముత్సహే. ౧౮

అస్త్రీతస్య గుణై ర్భర్తు స్త్యక్తాయా జనసంసది,
యా త్సమా మే గతి ర్గర్భం ప్రవేక్ష్య హవ్యవాహనమ్. ౧౯

ఏవ ముక్తస్తు వై దేహ్య లక్షణగి పరవీరహః,
అమర్షవశ మాపన్నో రాఘవానన మైశ్వర ౨౦

స విజ్ఞాయ తత శ్చంద్రం రామస్యా కారసూచితమ్,
చితాం చకార సామిత్ర ర్శతే రామస్య వీర్యవాన్. ౨౧

అథోముఖం తదా రామం శనైగి కృత్వా ప్రదక్షిణమ్,
ఉపాస్మృత వై దేహీ దీప్యమానం హుతాశనమ్. ౨౨

ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ,

సదాచారముఁ దెలిసినవాఁడా! నేను జనకునకుఁబుట్టినట్లు వ్యాజము కాని వాస్తవముగా భూమిం బుట్టుటయు నాదు యుత్తమయిన సదాచారమును గూడ నీవు అలొచింపవైతిని. ౧౧

నీవు చిన్నవాఁడవై యుండునపుడు నాచిన్నతనంబున నన్నగ్నిసాక్షి కముగా వివాహమాడియుండుటగూడ నీ కిపుడు ప్రమాణముగాదయ్యె. నాకు నీయందుంగల భక్తి నానచ్చరిత్రము అంతయు నీకిపుడు అప్రమాణమయ్యె. అని సీతాదేవి రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

సీతాదేవి రామునితో నిర్విధంబునం బలికి రోదనంబు సేయుచు డగ్గు త్రికయడరువెలుంగున నచట దీనుండై చింతావరుండై నిలుచున్న లక్ష్మణుఁ జూచి యిట్లుని పలికెను. ౧౩

లక్ష్మణా! ఈ వ్యసనమునకు ఔషధప్రాయమయిన ఔచిలిఁబేర్చుము. దానింజొచ్చి ప్రాణంబులు విడిచెదను. ఇట్లు ప్రియనివలన మిథ్యాపవాదంబు నొంది యింక జీవించనొల్లను. ౧౪

నాదుపాతి ప్రత్యోదిగుణంబులకు బ్రీతినొందక పెనిమిటినన్న మహా జననభామధ్యమనందుఁ బరిత్యజించనపుడు నాకు అగ్నింజొచ్చుటకన్న మఱి వేఱుగల యేమియున్నది? అని సీతాదేవి లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౫

శత్రువీరుల వధించునట్టి లక్ష్మణుండు సీతాదేవివచనంబువిని కరమ దైన్యంబు నొందినవాడై రాముని మొగంబుచాయఁ జూచెను. ౧౬

అంత మహాపరాక్రమకాలియగు లక్ష్మణుండు, రాముని యాకారంబు వలన నది రామునకు నభిమతంబని తెలిసికొని రాముని యంగీకారంబు మీఁచి చింతఁబేర్చెను. ౧౭

అప్పుడు సీతాదేవి తలవంచుకొని యున్న రామునకు మెల్లగాఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి జౌజ్వల్యమానమై యున్న యగ్నిహోత్రము నొడ్డకు వచ్చెను. ౧౮

సీతాదేవి దేవతలకును బ్రహ్మజులకును నమస్కరించి యగ్నిసమీ

1230 యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

బద్ధాజ్జలిపుటా చేద మువాచాగ్ని సమీపతః. ౨౩

యథా మే హృదయం నిత్యం నాపసర్పతి రాఘవాత్,
తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః. ౨౪

యథా మాం శుద్ధచారిత్రం దుష్టాం జానాతి రాఘవః,
తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః. ౨౫

కర్తౄణా మనసా వాచా యథా నాతిచరామ్యహమ్,
రాఘవం సర్వధర్తజ్ఞం తథా మాం పాతు పావకః. ౨౬

ఆదిత్యో భగవా న్వాయు ర్దిశ శ్చంద్రస్తభైవచ,
అహశ్చన్యే తథా సన్ధ్యే రాత్రిశ్చ పృథివీ తథా. ౨౭
యథాఽన్యేపి విజానన్తి తథా చారిత్ర సంయుతామ్,

ఏవ ముక్త్వా తు వై దేహీ పరిక్రమ్య హుతాశనమ్. ౨౮
వివేశ జ్వలనం దీప్తం నిస్సజేనాన్తరాత్తనా,

జన స్స సుమహాం ప్రస్తో బాలవృద్ధసమాకులః. ౨౯
దదర్శ మైథిలీం తత్ర ప్రవిశన్తిం హుతాశనమ్,
సా తప్తనవహేమాభా తప్తకాఞ్చనభూషణా. ౩౦
పపాత జ్వలనం దీప్తం సర్వలోకస్య సన్నిధౌ,

దదృశు స్తాం మహాభాగాం ప్రవిశన్తిం హుతాశనమ్. ౩౧
సీతాం కృత్వాన్త్రయో లోకాః పుణ్యాసూర్యాహుతీమివ,

పంబుఁజేరి చేమోడ్పుగీరించి యీమాటంబలికెను.

౨౩

నామనన్న ఓకానొకప్పుడును రామునిదక్క మఱి యితరపురుషుల నందుఁ జలించదనట వాస్తవమగునని లోకమునకంతయు సాక్షిభూతుఁడైన యీ యగ్నిహోత్రుఁడు నన్నన్నివిధంబుల రక్షించుచుగాక.

౨౪

నేను బరశుధమయిన నడవడిగలదాననేయయి నాయందు రామునకుఁ దోచినదోషము అవాస్తవమే యయినయెడ ననుస్తలోకంబులును గావించు పుణ్యపాపంబులకు సాక్షిభూతుండగు నగ్నిహోత్రుఁడు నన్నన్ని విధంబుల రక్షించుచుగాక.

౨౫

నేను మనసునను గర్తంబునను వాక్కునను రామునతిక్రమింపకయు నొండుపురుషులంజూడకయు నుండునని సమస్తలోకసాక్షియగు నీయగ్నిహోత్రుఁడు నన్ను రక్షించుచుగాక.

౨౬

భగవంతుఁడు సూర్యుండును వాయువును దిశలును జంద్రుండును బలు రాత్రియుఁ బ్రాతస్సాయంసంధ్యలును భూమియు మఱియు నితరదేవతలును నన్ను బాలివ్రత్యముగలదానిగా నంగీకరింతురని యీయగ్నిహోత్రుఁడు నన్ను రక్షించుచుగాక. అని సీతాదేవి పలికెను.

౨౭

సీతాదేవి యివిధంబునం బలికి యయగ్నిహోత్రమునకుఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి కరీరమందెంతమాత్రమనక్తిలేనిదై మండుచున్నయగ్నిలోఁ బ్రవేశించెను.

౨౮

బాలవృద్ధులతోఁ గూడిన యచ్చటనుండు మహాజన సమూహమంతయు భయాతులీతంబయి సీతాదేవి యగ్నిం బ్రవేశించుటను జూచెను.

౨౯

తప్తకాంచనవర్ణయగు బంగారుభూషణంబులును ధరించినదియునగు సీతాదేవి నమస్తలోకంబులు సూచించుండ జ్వలించుచున్న యగ్నిహోత్రంబునం బడెను.

౩౦

మహాభాగ్యసంపన్నయగు సీతాదేవి పావనమయిన యాజ్ఞాహుతి యట్లు అగ్నింబడునపుడు మూడులోకంబులందు జూచినది.

౩౧

1232 యుద్ధకాండే - వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ప్రచుక్తుశుః స్త్రియ స్సర్వా స్తాం దృష్ట్వా హవ్యవాహనే. 32
పతన్తిం సంస్కృతాం మన్తై ర్వసోర్ధారామివాధ్వరే,

దదృశు స్తాం త్రయో లోకా దేవగన్ధర్వాదనవాః. 33
శస్తాం పతన్తిం నిరయే త్రిదివా దేవతా మివ,

తస్యా మగ్నిం విశన్త్యాం తు హోహేతి విపులః స్వనః. 34
రక్షసాం వానరాణాం చ సంబభూవాద్భుతోపమః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

తతో హి దుర్తనా రామః శ్రుత్వై వ పదతాం గిరః,
దధౌ ముహూర్తం ధర్మాత్తా బాష్పవ్యాకులలోచనః. ౧

తతో వైశ్రవణో రాజా యమ శ్చామిత్రకర్షణః,
సహస్రాక్షో మహేష్ధృశ్చ వరుణశ్చ పరంతపః. 2

షడధనయన శ్రీమా న్నహోదేవో వృషధ్వజః,
కర్తా సర్వస్య లోకస్య బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదాం వరః. 3

ఏతే సర్వే సమాగమ్య విమానై సూర్యసన్నిభైః,
అగమ్య నగరిం లంకా మభిజగ్తుశ్చ రాఘవమ్. 4

తత స్సహస్రాభరణాన్ ప్రగృహ్య విపులా న్భుజాన్,
అబ్రువం స్త్రిదశశ్రేషాః ప్రాజ్ఞలిం రాఘవం స్థితమ్. 5

కర్తా సర్వస్య లోకస్య శ్రేష్ఠో జ్ఞానవతాం వరః,
ఉపేక్షనే కథం సీతాం పతన్తిం హవ్యవాహనే. 6

స్త్రీలందఱు యజ్ఞంబున మంత్రపూర్వకముగా వ్రేల్చబడు నిరంత
రాజ్యధారవలె యా సీత పెరుమంటలతో మండుచున్న యగ్నిం బడుటను
జూచి యా క్రందనంబు గావించిరి. 32

స్వర్గ మునందును భూలోకంబునందును బాతాళంబునందు నుండునట్టి
దేవతలును గంధర్వులును దానవులును మహర్షి కావంబున స్వర్గంబునుండి
భూమింబడు దేవతవోలె నన్నియందుం బడుచున్న యాసీతాదేవిం జూచిరి.

సీత యగ్ని ప్రవేశము సేయునప్పుడు రాక్షసులును వానరులును
అశ్వర్యంబు గలుగునట్లు మహాధ్వనిచే హాహాకారంబులు గావించిరి. 33

ఇది నూటపందొమ్మిదవసర్గము.

నూటయిరువదససర్గము.

అంత ధర్మాత్ముడగు రాముండు సమస్తజనుల హాహాకారంబులు విను
చునె దుఃఖితుడై కన్నులనిండ నీళ్లుగాఱు గొంతసేపు చింతాక్రాంతుడై
యుండెను. ౧

అంత రాజరాజు కుబేరుండును శత్రు సంగార్తయగు యముండును
సహస్రాత్ముడగు వేదేంద్రుండును శత్రువుల వధించునట్టి పరుణుండును
శ్రీమంతుండును పృషధ్వజుండునగు ముక్తంతియయిన యీశ్వరుండును
సమస్తలోకంబులను సృజించువాడును బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుండు నగు
బ్రహ్మదేవుండును వీర లందఱు సూర్యసమానంబులగు విమానంబులచే లంకా
పురికిఁ జేరి రామునియొద్దకు వచ్చిరి. 2, ౪

అంత నా బ్రహ్మదేవతలు తమయెదుటఁ జేతులు మోడ్చి నిలుచున్న
రాముంజూచి కంకణాద్యాభరణంబులతో నొప్పునట్టి తమదీర్ఘ బాహువులం
బైకత్తి యిట్లు నిలికిరి. ౫

నీవు సమస్తలోకంబులకును గర్తవు. సర్వోత్తముడవు. జ్ఞానవంతులలో
శ్రేష్ఠ మేటియయినవాడవు. ఇట్టి నీవు సీత యగ్నిలోఁ బడుచుండఁగా
నెట్లుపెట్టించుచుంటివి ? ౬

1234 యుద్ధకాండే - వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

కథా దేవగణశ్రేష్ఠ మాత్మానం నావబుధ్యసే,

ఋతథామా వసుగి పూర్వం వసూనాం త్వం ప్రజాపతిః. ౭

త్రయాణాం త్వం హి లోకానా మాదికర్తా స్వయంప్రభుః,
రుద్రాణా మప్తమో గుద్ర స్సాధ్యానా మపి హృచ్చమః. ౮

అశ్వినౌ చాపి తే కర్ణౌ చంద్రమాస్యౌ చ చతుషీ,
అన్తే చాదౌ చ లోకానాం దృశ్యసే త్వం పరంతప! ౯

ఉపేక్షసే చ వై దేహీం మానుషగి ప్రాకృతో యథా,

ఇత్యుక్తో లోకపాలైస్తై స్సాస్వమీ లోకస్య రాఘవః. ౧౦
అబ్రవీ త్రిదశశ్రేష్ఠా న్రామో ధర్మభృతాం వరః,

ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్. ౧౧
యోఽహం యస్య యత శ్చాహం భగవాం స్తద్భవీతు మే,

ఇతిబ్రు (వస్తం)వాణం కాకుత్స్థం బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదాం వరః. ౧౨
అబ్రవీ చ్ఛృణు మే రామ! సత్యం సత్యపరాక్రమ,

భవాన్నారాయణో దేవశ్శ్రీమాం శ్చక్రాయుధో విభుః. ౧౩
ఏకశ్శబ్దో వరాహ స్త్వం భూతభవ్యసవత్నజితే,

నమస్తదేవతలగాను నీవ యత్తముండ వన్నసంగతి నీకే యెట్లు తెలియకపోయెను ?

నీవు మున్ను అష్టవసువులలో ప్రజాపతియగు ఋతధామయను పేరు గల వసువుగా నుంటివి. 2

నీవే గదా ముట్టోకములకు నాదికర్తవు. పరమస్వతంత్రుడవు. సర్వ నియామకుడవు. అష్టరుద్రమూర్తులలో నెనిమిదవమూర్తియైన మహాచేవుడవు. సాధ్యులలో వీర్యవంతుడనంబడు నైదవవాడవు. ౩

శత్రువుల దహింపఁజేయునట్టి రాముడా ! నీకు అశ్వినదేవతలు చెవులును, ఇంద్రసూర్యులు నేత్రములునై యుందురు. లోకముల సృష్టికి ముందు నాకమునకుఁ బిమ్మటను నివొక్కండవె గానంబడుదువు. ౪

అట్టి సర్వేశ్వరుడవు సర్వశక్తివి సర్వజ్ఞుడవు నీవు విమియి దలియని మనుష్యుని యట్లు సీతాదేవి యగ్నిలోఁ బడుచుండఁగా నెట్లులూకర యుంటివి ? అని బ్రహ్మదేవుడు మన్నగువారలు రామునితోఁ జెప్పిరి. ౫

లోకసాధుఁడును ఎల్లధార్మికులలో నుత్తముండును (ఎల్లధర్మధర్మలలో నుత్తముండు) నగు రఘువీరుఁడు రాముండు ఆ లోకపాలురవచనంబు విని సర్వజీవోత్తములగు వారలంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౬

నేను దశరథకుమారుఁ డగు రాముడననియె తలంచుచున్నాను; నేను బరమార్థమున నెవ్వడను, విసంబంధమున ఎందుకొఱకు ఇచటఁ బుట్టితినిో అవివరమునంతయు నాకు భగవంతుడగు బ్రహ్మదేవుండు చెప్పవలయును. అని రాముండు పలికెను. ౭

ఇట్లు రాముండు అడుగుటయు బ్రహ్మవేత్తలలో నగ్రగణ్యుండగు బ్రహ్మదేవుండు అతనింజూచి యిట్లనియె; సత్యసర్వాక్రముండవగు రాముడా ! నేను యథార్థముఁ జెప్పెనను వినుము. ౮

నీవు సాక్షాన్నారాయణుడవు, స్వయంప్రకాశస్వరూపుడవు (సృష్టి స్థితిసంహరములు లీలగాఁగలవాడవు) ఎల్లస్వధును లక్ష్మితోఁగూడియుండు వాడవు (సర్వాధికుండవు), సుదర్శనచక్రం బాయుధముగాఁ దాల్చియుం

అక్షరం బ్రహ్మ సత్యం చ మధ్యే చాన్తే చ రాఘవ! ౧౪
లోకానాం త్వం పరో ధర్మో విష్వక్సేన శ్చతుర్భుజః,

శార్ఙ్గధన్వా హృషీకేశగ పురుషగ పురుషోత్తమః. ౧౫
అజితగ ఖడ్గధృద్విష్ణుః కృష్ణ శైచివ బృహద్బలః,

సేనానీ ర్ద్రామణీ శ్చ త్వం బుద్ధి స్సత్త్వం త్తమా దమః. ౧౬
ప్రభవశ్చాప్యయశ్చ త్వముపేన్ద్రో మధుసూదనః,

ఇన్ద్రాకర్తా మహేన్ద్రా స్త్వం పద్మనాభో రణాన్తకృత్. ౧౭
శరణ్యం శరణం చ త్వా మాహు ర్ద్దివ్యా మహర్షయః,

సహస్రశృజ్ఞో వేదాత్తా శతజహ్వో మహర్షభః. ౧౮
త్వం త్రయాణాం హి లోకానా మాదికర్తా స్వయంప్రభుః,

సిద్ధానా మపి సాధ్యానా మాశ్రయ శ్చాసి పూర్వజః. ౧౯

మవు, సర్వలోకవ్యాపకుడవు, ఒకకొమ్ముగల ఆదివరాహమూర్తివి. లోక కంటకులగువారలను ఇదివఱకుండినవారిని ఇంక రాఁబోవు వారిని సహరించువాడవు (కాలాత్మకుడవు, లోకకంటకుల సహరించువాడవు). ౧౩

రామఁడా! నీవు నాశములేనిదియు సర్వవ్యాపకమును బ్రణవ వాచ్యమును సత్యమును నిత్యమునగు బ్రహ్మమవు, లోకములకంతయుఁ బరమ ప్రాప్యుడవు, సర్వలోకస్వామివి, నాలుగుచేతులుగలవాడవు. ౧౪

నీవు కార్ణమును ధనువు దాల్చువాడవు, సమస్తేంద్రియములకు నియంతవు పురుషుడవు, పురుషోత్తముడవు. ఎవ్వడును బరాజయం బెఱుంగనివాడవు, నందకంబును ఖడ్గంబు ధరించువాడవు, వ్యాపకముండవు, భూమికి భారంబుఁబాసి యూఱుట గల్గించువాడవు. మహాబలంబుగలవాడవు. ౧౫

నీవు దేవసేనల నడపించి దేవకార్యముల నిర్వహించువాడవు. ప్రాణి వర్గంబునకుఁ దత్తత్కర్తానుగుణ ఫలంబుల నొసగువాడవు, బుద్ధి చిత్తకుబ్ధిక్షమ యింద్రియనిగ్రహము వీడిని గల్గించువాడవు, ప్రపంచము నీయంద పుట్టును. నీయందలయము నొందును. నీవ యింద్రునితమ్ముడవు. నీవ మథువను నసుర వధించినవాడవు. ౧౬

నీవు విశ్వర్యముగలవాడవు, ఈశ్వరులకును ఈశ్వరుడవు, నాభియందు నాయుత్పత్తిస్థానమయిన కమలముగలవాడవు, యుద్ధంబున సత్తువుల సహరించువాడవు నీవ కరణుపొంద నర్హుడవనియు రక్షకుండవనియు దివ్యులగు సనకాదిమహర్షులు వచించెదరు. ౧౭

అనంతములయిన కాళులను శిఖరములు గలదియు అనేకములయిన విధులను నాలుకలుగలదియు బూజనీయంబును సమస్తకర్తకాలబోధకంబునగు వేదము నీవే, నీవే ముల్లోకంబులను మొదలు సమష్టిగా నృజించినవాడవు. నీవ సమస్తప్రాణులను ప్రేరింతువుగాని నీకు వేఱే మఱియొకఁడు ప్రేరకుఁడు లేడు. ౧౮

ఆరాధింపఁదగిన సమస్తదేవతలును నీయందయుందురు. ముక్తులు నిన్నీ

త్వం యజ్ఞ స్త్వం వషట్కూర స్త్వ మోంకారగ పరంతపః,
ప్రభవం నిధనం వా తే న విదుగ్ కో భవా నితి. ౨౦

దృశ్యనే సర్వభూతేషు బ్రాహ్మణేషు చ గోషు చ,
దిక్షు సర్వాసు గగనే పర్వతేషు వనేషు చ. ౨౧

సహస్రచరణ శ్రీమాన్ శతశీర్ష సుహస్రదృక్,
త్వం ధారయసి భూతాని వసుధాం చ సహస్వతామ్. ౨౨

అస్తే పృథివ్యా సులిలే దృశ్యనే త్వం మహారగః,
త్రీన్లోకా స్థారయ న్రామ! దేవగన్ధర్వదానవాన్. ౨౩

అహం తే హృదయం రామ! జిహ్వ దేవీ సరస్వతీ,
దేవా గాత్రేషు రోమాణి స్థితాస్తే బ్రహ్మణి ప్రభో!. ౨౪

నిమేషస్తే భవే ద్రాత్రి రుస్తేషు స్తే భవే ద్దివా,
సంస్కారా స్తేభవన్వేదా న తదస్తి త్వయా వినా. ౨౫
జగత్సర్వం శరీరం తే స్థైర్యం తే వసుధాతలమ్;

అగ్నిగ్ కోపగ్ ప్రసాద స్తే సోమ శ్రీవత్సలక్షణః. ౨౬

త్వయా లోకా స్త్రయగ్ క్రాంతాగ్ పురాణే విక్రమై స్త్రిభిః.

పొందుదురు. సృష్టికి ముందును ఉన్నవాడవు నీ వాకడవే. ౧౯

నీవు యజ్ఞరూపుడవు, నీవు “వషట్, ఆక్రావయ, ఆస్తుక్రావట్, యజు యోయజానుహే” అను వానిచే నారాధ్యుడవు, నీవ ప్రజవశబ్దవాచ్యుడవు, మహాశవస్సు గావించివ వారుమాత్రము నిన్నెఱుంగుదురు. నీవు ఉత్పత్తి నాశములు లేనివాడవు, నీవెవ్వడవో వేదములు గూడ నెఱుంగవు.

నిన్ను యోగులు గతుస్తభూతంబులయందును విశేషించి గోబ్రాహ్మణులయందును సమస్తదిశలయందును ఆకాశమనందును బర్వతంబులయందును వనంబులయందును జాతురు. నీవు లేని దేదీయులేదు. ౨౦

నీవు లెక్కలేని పాదములను, లెక్కలేని శిరస్సులను, లెక్కలేని కన్నులును గలిగి యంతటను అన్నిరూపములతో వ్యాపించి యన్నిటిని సాక్షిగాఁ జూచుచున్నవాడవు, నీవ పర్వతసహితంబగు నీభూమిని ఇతర మహాభూతంబులను మోయుచున్నవాడవు. ౨౧

రాముడా! దై నందిన ప్రళయమునందు జలమథంబున నాదిశేషకాయవై దేవతలుగంధర్వులు దానవులు నివసించు లోకంబులను స్వర్గభూమి పాతాళంబుల మూడింటిని ఉదరంబున ధరించుచున్న మార్కండేయాదులు కనుంగొనుదురు. ౨౩

సర్వలోక నాథుడవగు రాముడా! విరాడ్రూపుడవగు నీకు బ్రహ్మ దేవుడను నేను హృదయముగాను సరస్వతీదేవి నాలుకగాను దేవత లందఱు నీ దేహమనందు రోమములుగాను ఆగుదుము. ౨౪

నీవు ఐష్యమూసిన రాత్రియవును. నీవు కన్ను దెఱచినం బవలవును; నీ యూర్పులే వేదములయినవి. నీవు లేనిది ఏదియు లేదు. ౨౫

ఈ జగత్తంతయు నీకు శరీరమవును. ఎట్లనఁగా నీ కాత్మిన్యాంశమే భూమి. నీ శోపమే యగ్ని. నీ ప్రసన్నతయే లక్ష్మీకరమయిన గుణుతుగల చంద్రుడు. ౨౬

నీవు పూర్వము త్రివిక్రమావతారంబునొంది మూడడుగులచే ముల్లో

1240 యుద్ధకాండే - వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

మహేష్ఠశ్చ కృతో రాజా బలిం బద్ధ్వా మహాసురమ్. ౨౭

సీతా లక్ష్మీ ర్భవా నిష్ఠు ర్దేవగ కృష్ణగ ప్రజాపతిః,
వధార్థం రావణస్యేహ ప్రవిష్టో మానుషిం తనుమ్. ౨౮

తదిదం నగ కృతం కార్యం త్వయా ధర్తభృతాం వర!,
నిహతో రాజణో రామ! ప్రహృష్టో దివ మాక్రమ. ౨౯

అమోఘం బలవీర్యం తే అమోఘ స్తే పరాక్రమః,
అమోఘం దర్శనం రామ నచ మోఘ స్తనవ స్తవ. ౩౦

అమోఘా స్తే భవిష్యంతి భక్తిమన్త శ్చ యే నరాః,

యే త్వాం దేవం ధ్రువం భక్తాగ పురాణం పురుషోత్తమమ్. ౩౧
సాక్షువంతి సదా కామా నిహ లోకే పరత్ర చ,

ఇమ మార్షం స్తవం నిత్య మితిహాసం పురాతనమ్. ౩౨
యే నరాగ కీర్తయిష్యంతి నాస్తి తేషాం పరాభవః,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౨౦.

కంబుల సాక్రమించి యసురరాజయిన మహాబలినిబంధించి దేవేంద్రుని దేవ
లోకంబునకు రాజు గావించితివి. ౨౭

సీత సాక్షాత్పక్షిదేవి, నీవు సృష్టిస్థితిలయకారణండును భూనిర్వృతి
ప్రదుండును సర్వలోకనాథుండునగు పిష్టుండవు. రావణుని వధించుటకై
భూలోకంబున మనుష్యశరీరంబున నవతరించితివి. ౨౮

ఎల్లధార్మికులలో నుత్తముండవగు (ననుస్త ధనుర్ధరులలో నుత్తముండ
వగు) రాముడా! నీవు ఎందుకుగా నవతరించితివో ఆ కార్యమేమో
గావించితివి. రావణుని వధించినావు. ఇంక సంతృప్తుండవై వైకుంఠమునకు
రమ్ము. ౨౯

రాముడా! నీ బలంబును బరాక్రమంబును అమోఘములు. నీ దర్శ
నంబు గావించినవారు సమస్తకర్తవ్యములు నశించి మోక్షంబు నొందుదురు.
నిన్నుఁ గీర్తించుటయు స్తుతించుటయు మహాఫలప్రదములు. ౩౦

నీయందు నిరంతరము భక్తిగల మనుష్యులు ఎంతమాత్రము అడ్డి లేక
తమతమ యభిమతముల నొందగలరు.

పురాతనండవు పురుషోత్తముండవునగు నీయందు నిశ్చలముగా భక్తి
యొందినవారల, ఈ లోకంబున నవిచ్ఛిన్నముగా సమస్తభోగంబుల ననుభ
వించుచుండి దేహావసానంబునఁ బరలోకంబునందు దివ్యభోగంబులం బొంద
గలరు. ౩౧

వేదసిద్ధంబును మరాతనంబునగు నితినానరూపయిన యీ స్తోత్ర
మును ఎవ్వరు నిత్యంబుఁ గీర్తింతురో వారలకు ఎవ్వడును బరాధనంబు
గలగదు. అని బ్రహ్మదేవుండు రామునితోఁ బలికెను. ౩౨

ఇది నూటయిరుదవస్తకము.

1242 యుద్ధకాండే - ఏకవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఏకవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఏతచ్ఛ్రోత్వా శుభం వాక్యం పితామహసమీరితమ్,
ఆజ్ఞేనాదాయ వై దేహీ ముత్పపాత విభావసుః. ౧

స విధూయ చితాం తాం తు వై దేహీం హవ్యవాహనః,
ఉత్తస్థా మూర్తిమా నాశు గృహీత్వా జనకాత్తజామ్. ౨

తరుణాదిత్యసజ్జాశాం తప్తకాఞ్చనభూషణామ్,
రక్తావృరధరాం బాలాం నీలకుఞ్చితమూర్ధజామ్. ౩

అగ్నిష్టమాల్యాభరణాం తథారూపాం మనస్వినీమ్,
దదౌ రామాయ వై దేహీ మజ్జే కృత్వా విభావసుః. ౪

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామం సాక్షీ లోకస్య పావకః,

ఏషా తే రామ! వై దేహీ పాపమస్యా న విద్యతే. ౫

నైవ వాచా న మనసా నానుభ్యానా న్నచక్షుషా,
సువృత్తా వృత్తకౌఞ్ఠీర! న త్వా మతిచచారహ. ౬

రావణేనాపనీతైషా వీర్యోత్పిక్తేన రక్షసా,
త్వయా విరహితా దీనా వివశా నిర్జనా ద్వనాత్. ౭

నూటయిరువదియొకటవసర్గము.

బ్రహ్మదేవుండు రామునితోఁ బలికెఁ జుభంబగు నీ మాటను విని అగ్ని
హోత్రుండు నీతాదేవి సంకంబున నెత్తుకొని చిలిచుండి లేచివచ్చెను. ౧

అయ్యగ్నిహోత్రుండు చిలిని జేల్లాచెదరు గావించి మానుషాకారంబు
నొంది జనకమహారాజపుత్రియగు నీతం దీనికొని కీమంబున నావిర్భ
వించెను. ౨

బాలసూర్యునివలె వెలుంగుచున్నదియు మంచిబుగారు భూషణంబులు
ధరించినదియు ఎఱ్ఱసిచీరఁ గట్టినదియు ముందటికన్న యావసంబు నొంది
నట్లున్నదియు నల్లనికుటిలములయిన కేశములు గలదియు యంతమాత్రము
కందువొందని పూలమాలికతో నొప్పుచున్నదియు నగ్నిప్రవేశంబునకు మున్ను
ధరించి యుండిన యప్పిధంబున నెంతమాత్రము నెడకున్న మాల్యాభరణ
వస్త్రాంగరాగాదులచే వెలుంగుచున్నదియు బ్రసన్నమయిన మనస్సుగలదియు
నగు నీదాదేవిని దనయంకంబున నుంచికొని యగ్నిహోత్రుండు రామున
కొసంగెను. ౪

అప్పుడు లోకములు గావించు సమస్త శుభాశుభ కర్తవ్యములను
సాక్షియై చూచుచుండునట్టి యగ్నిహోత్రుండు రాముం జూచి యట్లని
బలికెను.

రాముడా ! ఇదిగో నీపత్నియగు నీత; ఈవిడయెంతమాత్రము పాప
మెఱుంగదు. ౫

సదాచారవంతుడను పేరునకుఁ గొఱుత గలుగఁగూడదని ప్రియు
రాలిచేతను గూడ నగ్నిప్రవేశము నేయించినట్టి సర్వోత్తముడా ! ఈ నీత
వాక్కుచేగాని మనసుచేగాని సంకల్పముచేగాని కంటిచేగాని నిన్నుఁ
దప్పు మఱి యొందుపురుషు సెంతమాత్రము దలచినది కాదు. ౬

నీవు లేనప్పుడు ఈ విడతీనయయి పరవశయయి యుండఁగాఁ బరా
క్రమగర్వితుండగు రాక్షసుండు రావణుండు నిర్జనంబగు వనంబునుండి యీనీత

1244 యుద్ధకాండే - ఏకవింశత్యుత్తరశతతమస్కంః సర్గము.

రుద్ధా చాన్తగపురే గుప్తా త్వచ్చితా త్వత్పరాయణా,
రక్షితా రాక్షసీ సజ్జై ర్వికృతై ర్హోరదర్శనైః.

౮

ప్రలోభ్యమానా వివిధం భర్త్యుమానా చ మైథిలీ,
నాచిన్తయత తద్రక్ష స్వద్గతే నాన్తరాత్తనా.

౯

విశుద్ధభావాం నిష్పాపాం ప్రతిగృహ్ణీష్వ రాఘవ!,
న కింఞ్చిదభిధాతవ్య మహ మాజ్ఞాపయామి తే.

౧౦

తతః ప్రీతమనా రామ శ్శుక్తైర్వైత ద్వదతాం వరః,
దధ్యో ముహూర్తం ధర్మాత్తా బాష్పవ్యాకులలోచనః.

౧౧

ఏవ ముక్తో మహాతేజా భృతిమా స్పృధవిక్రమః,
అబ్రవీ త్త్రిదశశ్రేష్ఠం రామో ధర్మభృతాం వరః.

౧౨

అవశ్యం త్రిషు లోకేషు న సీతా పాప మర్హతి,
దీర్ఘ కాలోషితా హీయం రావణాన్తగపురే శుభా.
బాలిశగి ఖలు కామాత్తా రామో దశరథాత్తజః,
ఇతి వక్ష్యన్తి మాం సన్తో జానకీ మవిశోధ్య హి.

౧౩

౧౪

అనన్యహృదయాం భక్తాం మచ్చిత్తపరివర్తినీమ్,
అహ మప్యవగచ్ఛామి మైథిలీం జనకాత్తజామ్.

౧౫

సపహరించెను.

2

రావణుండు ఈసీతను అంతఃపురముననుంచి వికృతాంగులను జూపరు
లకు భయము గలిగించువారలనుగు రాక్షసస్త్రీలఁ బెక్కుండ్ర నీబిడకుఁ
గావలియుంచి యెంతనిర్భంధించినను ఈబిడ నిన్నేపరమగతిగా భావించి
నీయందె మనస్సునుంచి యుండెను. ౮

రావణుండు ధనకనకవస్త్రవాహనరాజ్యాదు లిచ్చెదనని యెంతప్రలో
భించినను నిన్ను చంపెదనని మొదలుగా నెంతబెదరించినను ఈసీత మనస్సున
నిన్నె ధ్యానించుచుండెంగాని రావణు నెంతమాత్రము తలచినది కాదు. ౯

రాముఁడా! పరిశుద్ధమయిన హృదయముగలది పాపరహితయగు
నీ సీతం బ్రతిగ్రహింపుము. నామాటకు బదులుచెప్పఁగూడదు. నేను నీ కాక్షా
పించెదను. అని యగ్నిదేవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

అంత ధర్మాత్మపడును మాటలుచెప్పటయందు సమర్థుండునగు రాముం
డు అగ్నివచనంబు విని తనభార్య నిర్దోషురాలని పక్కాణించుటకుఁ బరమ
చీతుండై యట్టి దానను ఇన్నిమాటలాడి యగ్నిప్రవేశంబు సేయునట్లు
గావించితిఁగదా యని కన్నుల నీళ్లుగాఱు గొంతసేపు చింతించుచుండెను. ౧౧

మహాప్రభావుండును గాఁతిమంతుండును దృఢచయిన పరాక్రమంబు
గలవాఁడును బరమధార్మికుండునగు రాముండు అగ్నివచనంబు విని దేవ
శ్రేష్ఠుండగు నగ్నింజూచి (బ్రహ్మదేవుంజూచి) యిట్లని పలికెను. ౧౨

ముగ్ధోకంబులందును సీత పాపము లేని దనుట వాస్తవమే. అయితే
సదాచారసంగున్న యగు నీబిడ రావణునింట బహుకాల ముండినది. ౧౩

నేను సీతను బరిశోధింపకయ గ్రహించియుండునేని పెద్దలు నన్ను
“దశరథమహారాజంతటివానికిఁ బుట్టి రాముండు మూఢుండును గాముకుండునే
గాని యెంతమాత్రము ధర్మచింతగలవాఁడు కాడయ్యె” అని నిందింతురు.

జనకమహారాజునకుఁ గుమార్తెయయిన దానికిఁగూడ ఆచారము మఱి
యొకరు చెప్పవలెగా? సీత నాయందె మనస్సుంచినదనియు నాయందు

1246 యుద్ధకాండే - ఏకవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ప్రత్యయార్థం తు లోకానాం త్రయాణాం సత్యసంశ్రయః,
ఉపేక్షే చాపి వై దేహీం ప్రవిశంతీం హుతాశనమ్. ౧౬

ఇమా మపి విశాలాక్షీం రక్షితాం స్వేన తేజసా,
రావణో నాతివ రేత వేలామిన మహాదధిః. ౧౭

న హి శక్త స్సదుష్టాత్తా మనసాపి హి మైథిలీమ్,
ప్రధర్షయితు మప్రాప్తాం దీప్తా మగ్నిశిఖా మివ. ౧౮

నేయ మర్హ తి చైశ్వర్యం రావణా న్దగిపురే శుభా,
అనన్యా హి మయా సీతా భాస్కరేణ ప్రభా యథా. ౧౯

విశుద్ధా త్రిషు లోకేషు మైథిలీ జనకాత్తజా,
న హి హాతుమియం శక్యా కీర్తి రాత్సవతా యథా. ౨౦

అవశ్యం తు మయా కార్యం సర్వేషాం వో వచ శ్శుభమ్,
స్నిగ్ధానాం లోకమాన్యాయా మేవం చ బ్రువతాం హితమ్. ౨౧

ఇతి చ ముక్త్వా విదితం మహాబలైః
ప్రశస్యమాన స్స్వీకృతేన కర్తృణా,
సమేత్య రామగి ప్రియయా మహాబల
స్సుఖం సుఖార్హోఽనుబభూవ రాఘవః. ౨౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౨౧.

మిక్కిలియు భక్తిగల దనియు నామనస్సు సమసరించునదియే కాని యెంత మాత్రము స్వతంత్రవ్యాపారము లేదనియు నామమం దెలియును. ౧౧

అయితే నేను సత్యమునే యవలంబించినవాడను గావున సత్యము చక్కగా బయలుపడుటకైయును ముట్టాకంబులవారికిని సమ్యక్ము గల్గుటకై యును సీత యగ్నింబ్ర వేశించుచుండగా ను పేక్షించుచుంటిని. ౧౨

నిజప్రభావముచేతనే సురక్షితయయి యున్న వికాలాక్షియగు నీ సీతను గూడ రావణుండు అతిక్రమింపజాలునా, సముద్రంబు చెలియలికట్టు సతిక్రమింపజాలనట్లు ఎంతమాత్రము అతిక్రమింపజాలడు. ౧౩

చెనకుటకేని యటవిగాని యీ సీతను దురాత్ముండగు రావణుండు మనస్సుచేనైనను అతిక్రమింపజాలడు. మండుచున్న యగ్నిక్షాలను ఎవ్వడు స్పృశించును? ౧౪

సర్వమంగళగుణములగల సీత రావణాంతకపురమునందలి యైశ్వర్యము సెంతమాత్రము కొరదు. విలయనగా సూర్యునికంటె గాంతిభిన్న కానట్లు సీత నాకన్న సెంతమాత్రము భిన్నగాదు. ౧౫

ముట్టాకంబులయందును అందఱికన్నఁ బరిశుద్ధురాలగు జనకమహా రాజపుత్రి యీసీత బరిత్యజించుటకు బుద్ధిమంతునకు గీర్తిని విడువ శక్యము గానట్లు నాకెంతమాత్ర మశక్యముగాదు. ౧౬

మీరు లోకపూజ్యులరు. నాయందు స్నేహముగలవారలు. నాకు ఇట్లు హితం బుపదేశించుచున్నవారలు. అట్టి మీయందఱి వచనంబు నాకు తేను కరము గావున నే నవశ్యము అట్లు లాచరింపవలెను. అని రాముండు పలికెను.

మహాబలకాలియు సుఖము నరుభవింపజే దగినవాడునగు రాముండు ఇష్టిధంబున కాస్త్రీయంబగు వచనంబుబలికి మహాబలసంపన్నులగు నాబ్రహ్మ దులు దాను గావించిన కార్యంబునకుఁ దక్కుఁ బ్రస్తుతింపఁ బ్రియారాలిం గూడి సుఖంబు నొందెను. ౧౭

ఇది నూటయిరువదియొకటవసర్గము.

1248 యుద్ధకాండే - ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ద్వావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

వీతచ్ఛ్చుత్వా శుభం వాక్యం రాఘవేణ సుభాషితమ్,
 ఇదం శుభతరం వాక్యం వ్యాజహాః మహేశ్వరః. ౧
 పుష్కరాక్ష! మహాబాహూ! మహావక్షః! పరంతప!,
 దిష్ట్యా కృత మిదం కర్త త్వయా శస్త్రభృతాం వర! ౨

దిష్ట్యా సర్వస్య లోకస్య ప్రవృద్ధం దారుణం తమః,
 అపాన్యతం త్వయా సంఖ్యే రామ రావణజం భయమ్. ౩

ఆత్వాస్య భరతం దీఢం కౌసల్యాం చ యశస్వినీమ్,
 కైకేయాం చ సుమిత్రాం చ దృష్ట్వా లక్ష్మణమాతరమ్. ౪
 ప్రాప్య రాజ్య మయోధ్యాయాం నన్దయిత్వా సుహృజ్జనమ్,
 ఇత్స్వోకూఠాం కులే వంశం స్థాపయిత్వా మహాబల! ౫
 ఇష్ట్యా తురగమేధేన ప్రాప్య చానుత్తమం యశః,
 బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్త్వా త్రిదివం గన్తు మర్హసి. ౬

ఏష రాజా విమానస్థగి పితా దశరథ స్తన,
 కాకుత్స్థ! మానుషే లోకే గురు సన మహాయశాః. ౭

ఇన్ద్రిలోకం గత శ్రీమాం స్త్వయా పుత్రేణ తారితః,
 లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా త్వమేన మభివాదయ. ౮

మహాదేవచక్రుత్వా కాకుత్స్థ స్సహలక్ష్మణః,
 విమానశిఖరస్థస్య ప్రణామ మకరో త్పితుః. ౯

నూటయిరువదిరెండవసర్గము.

రాముడు పలికిన యాశుభవాక్యంబువిని శివుడు రామునింజాచి
యంతకన్న శుభంబగు నీమాటంబలికెను. ౧

కమలంబులవంటి కన్నులు గలవాడా! ఆజానుబాహుడా! విశాలం
బగు వక్షంబుగలవాడా! శత్రువుల వధించువాడా! ఆయుధంబు పట్టిన
వారిలో నెల్ల నుత్తముడా! భాగ్యవశంబున నీవీరావణుని వధించితివి. ౨

రాముడా! నమస్త్రాళికంబులకును గల్గిన రావణభయంబును గాఢాంధ
కారంబును నీవిప్పుడు భాగ్యవశంబునం జేసి యుద్ధంబున రావణునివధించి
పొంగొట్టితివి.

చుహాబుండవగురాముడా! నీవు అయోధ్యకుఁబోయి దుఃఖితుఁడై
నీరాకకెదురు సూచుచున్న భరతునాక్వాసించి యశక్యాలినియగు కౌసల్యను
నైకేయిని లక్షణమాత్రయగు సుమిత్రను సదర్శించి రాజ్యంబుఁ బట్టాభి
షిక్తుండవై బుధువులనెల్ల సంతోషపఱచి యిత్వాకుకులంబునకు సంతానంబు
గలిగించి పుత్రపౌత్రుండవై యశ్వమేధంబున సురల సంతృప్తులంజేసి స్థిరం
బగు కీర్తినిొది బ్రహ్మణులకుఁ గావలసిన ధనంబొసంగి యంత వైకుంఠంబు
నొందుము. ౪-౬

రాముడా! మనుష్యలోకంబున నీకుఁ దండ్రియయినవాఁడును మహా
యశస్సంపన్నుఁడునగు దశరథమహారాజు ఇదిగో స్వర్గంబునుండి విమానా
రూఢుండై వచ్చియున్నాఁడు చూడుము. ౭

క్రితుంతుండగు నీ దశరథమహారాజు, కుమారుండవగు నీచే ననత్యదో
షంబు వారయకుండునట్లు చేయఁబడినవాఁడై యంద్రలోకంబునొంటెను.
నీవును నీశమ్ముడు లక్షణుఁడును ఇతనికి నమస్కారము గావింపుఁడు. అని
శివుడు రామునితోఁజెప్పెను. ౮

శివుడు వచించినదివిని రాముఁడును లక్షణుఁడును విమానశిఖరంబున
నున్న తండ్రి దశరథమహారాజునకు నమస్కారంబు గావించిరి. ౯

1250 యుద్ధకాండే - ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

దీప్యమానం స్వయా లక్ష్మ్యో విరజోమ్భరధారిణమ్,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దదర్శ పితరం విభుః. ౧౦

హస్తేణ మహతావిప్రో విమానస్థో మహీపతిః,
ప్రాణైః ప్రియతరం దృష్ట్వా పుత్రం దశరథ స్తదా. ౧౧

ఆరోహ్యజ్ఞం మహాబాహు ర్వరాసనగతః ప్రభుః,
బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య తతో వాక్యం సమాదదే. ౧౨

న మే స్వర్గో బహుమత స్సంమానశ్చ సురరిభిః,
త్వయా రామ! విహీనస్య సత్యం ప్రతిశృణోమి తే. ౧౩

అద్య త్వాం నిహతామిత్రం దృష్ట్వా సంపూర్ణమానసమ్,
నిస్తీర్ణవనవాసం చ పీతి రాసే త్వరా మమ. ౧౪

కైకేయ్యా యాని చోక్తాని వాక్యాని వదతాం వర!,
తవ ప్రవ్రాజనార్థాని స్థితాని హృదయే మమ. ౧౫

త్వాం తు దృష్ట్వా కుశలినం పరిష్వజ్య సలక్ష్మణమ్,
అద్య దుగ్ధా ద్విముక్తోఽస్మి నీహారా దివ భాస్కరః. ౧౬

తారితోఽహం త్వయా పుత్ర! సుపుత్రేణ మహాత్మనా,
అష్టావక్రేణ ధర్మాత్తా తారితో బ్రాహ్మణో యథా. ౧౭

ఇదానీం తు విజానామి యథా సౌమ్య! సురేశ్వరైః,
వధార్థం రావణన్యేదం విహితం పురుషోత్తమ! ౧౮

లోకసాధుడగు రాముడును లక్ష్మణుడును దన దివ్యదేహలక్ష్యే చే వెలంగుచు దివ్యములయిన వస్త్రంబుల ధరించియున్న తండ్రినిదశరథుని సూదర్శించిరి ౧౦

అప్పుడు విమానంబున నుత్తమాసనంబునఁ గూర్చుండియున్న మహా బాహుండగు దశరథమహారాజు తనకు ప్రాణంబులకన్నఁ బ్రియుండయిన కొడుకును రామునింజూచి తన చుంకంబునఁ జేర్చి చెండుచేతులంగ్రచ్చి కవులె లించి యంత నీమాటంబలికెను. ౧౧, ౧౨

రాముడా! నిన్ను విడిచియుండుటవలన నాకు ఈస్వర్గసౌఖ్యములు గాని యీదేవర్షులు గావించు గౌరవముగాని యెంతమాత్రము సంతోషము గలిగింపకున్నది. ఇదినత్యము నీకుఁ బ్రతిజ్ఞ చేఁ జెప్పుచున్నాను. ౧౩

ఇప్పుడు శత్రువుల వధించి వనవాసప్రతిజ్ఞ సంపూర్ణముగా నెఱవేర్చి పరమసంతుష్టుడవైన నిన్నుజూడఁగా నాకుఁ బరమప్రీతియగు చున్నది. ౧౪

మాటలు చెప్పువారిలో నుత్తముడా! విన్ను అడవికిఁ బంపుమని కైకేయి యేయేమాటలు చెప్పినదో అవియన్నియు నింక నామనసుననుండి నన్ను బాధించుచునే యున్నవి. ౧౫

లక్ష్మణసహితంబుగా డేచుంబున నున్న నిరుంజూచి కొఁగిలించుకొన్న పిమ్మట ఇప్పుడు అదుకింబునుండి మంచునుండి సూర్యుండు విడువఁబడునట్లు విడువఁబడిరిని. ౧౬

పుత్రుడా! మున్ను అష్టావక్రుడు తనతండ్రియగు నేకపాదుని జనక సభయందు వరుణపుత్రుండగు వందిచే వాదంబునఁ బరాజితుడై యున్న వానిని దాను వాదంబున వందినిజయించి తరింపఁ జేసినట్లు మహాత్ముడగు నీవు సత్యపాశబద్ధుండనగు నన్నుఁ దరింపఁ జేసెలివి. ౧౭

సౌమ్యుడవు పురుషోత్తముడవగు రాముడా! దేవతలె రావణవధంబు గావలెని యప్పుడు నీపట్టాభిషేకమునకు విఘ్నము మొదలయినవి గావించిరని శాకిప్పుడు తెలిసినది. ౧౮

1252 యుద్ధకాండే - ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్కంః. సర్గము.

సిద్ధార్థా ఖలు కౌసల్యా యా త్వాం రామ! గృహగతమ్,
వనాన్నిపుత్రం సంహృష్టా ద్రక్ష్యత్యరినిషాదన! ౧౯

సిద్ధార్థాగ ఖలు తే రామ! నరా యే త్వాం పురీం గతమ్,
జలార్ద్ర మభిషిక్తం చ ద్రక్ష్యన్తి వసుధాధిపమ్. ౨౦

అనురక్తేన బలినా శుచినా ధర్మచారిణా,
ఇచ్ఛాఘ్ని త్వా మహం ద్రష్టుం భరతేన సమాగతమ్. ౨౧

చతుర్దశసమాస్సౌమ్య! వనే నిర్యాపితా స్త్వయా,
వసతా సీతయా సార్థం లక్ష్మణేన చ ధీమతా. ౨౨

నిపుత్రవనవాసోఽపి ప్రతిజ్ఞా సఫలా కృతా,
రావణం చ రణే హత్వా దేవా స్తే పరితోషితాః. ౨౩

కృతం కర్తృయశ శ్లాఘ్యం ప్రాప్తం తే శత్రుసూదన!,
భ్రాతృభి స్సహ రాజ్యస్థో దీర్ఘమాయు రవాఘ్నుహి. ౨౪

ఇతి బ్రువాణం రాజానం రామగి ప్రజ్ఞలి రబ్రవీత్,

మరు ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ! కైకేయ్యా భరతస్య చ. ౨౫
సపుత్రాం త్వాం త్యజామితి యదుక్తా కైకయా త్వయా,

స శాపగి కైకయాం ఘోర స్సపుత్రాం న స్పృశే త్ప్రభో! ౨౬

శత్రువుల వధించునట్టిరాముడా! కౌసల్య వసంబుననుండి గృహంబు నకు వచ్చిన నిన్నుఁజూచి సంతోషంబు నొందఁగలదు కావున అబిడకృతార్థురాలు.

౨౯

రాముడా! వసంబునుండి పురమునకుఁబోయి పట్టాభిషిక్తుండయి యభిషేకజలంబుల తడితో నప్పుడ భూనాథుండవై యలరుచున్ననిన్నుఁ జూడఁగలనుచుమృలందఱు కృతార్థులు.

౩౦

నీయందు భక్తిగలవాఁడు బలవంతుండు పరిశుద్ధుడు ధార్మికుండునగు భరతునితో సమాగతుండవైన నిన్నుఁ జూడఁగోరెదను.

౩౧

సోముడా! నీవు సీతతోను బుద్ధిమంతుండగు లక్ష్మణునితోనుంఁగూడ నరణ్యంబున వాసముసేయుచుఁ బదునాలుగేండ్లునుంగడిపితివి.

౩౨

నీవు వనవాసంబు నెఱవేర్చితివి సీతప్రతిజ్ఞను నఫలము గావించుకొంటివి. యుద్ధంబున రావణునివధించి దేవతలనందఱు సంతోషపఱచితివి.

౩౩

శత్రువుల వధించునట్టి రాముడా! చేయవలసినకార్యము చేసితివి. క్షాణుసీమమయిన కీర్తిఁబొందితివి. ఇక రాజ్యంబునందుఁ బట్టాభిషిక్తుండవై దీర్ఘాయుస్సు నొంది తమ్ములతోఁగూడ సుఖముగానుండుము. అని దశరథుండు రామునకుఁజెప్పెను.

౩౪

దశరథమహారాజు ఇవ్విధంబున గానతిచ్చుటయు రాముండు చేమొడ్చుగీలించి యతనితో నిట్లనియెను

నను సైధర్థంబులును దెలిసినవాఁడా! నీవు “రామునివనవాసంబునకుఁ బంపువున్న పక్షమునకు నిన్ను నీకొడుకును గూడఁ బరిత్యజించెదను” అని కైకేయుతో శపథముచేసితివే, ఇప్పుడు కైకేయియందును భరతునియందును అనుగ్రహము సేయుము.

౩౫

రాజా! భయంకరమయిన యాశాపము, కైకేయిని ఆమెకొడుకు భరతుని ధ్వాంకకుండునట్లు అనుగ్రహింపుము. అని రాముండు తండ్రితోఁబలికెను.

౩౬

1254 యుద్ధకాండే - ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

స తథేతి మహారాజో రామ ముక్త్యా కృతాజ్ఞలిమ్,
లక్ష్మణం చ పరిష్వజ్య పునర్వాక్య మువాచ హ. ౨౭

రామం శుశ్రూషతా భక్త్యా వై దేహ్య సహ సీతయా,
కృతా మమ మహాప్రీతిగి ప్రాప్తం ధర్మఫలం చ తే. ౨౮
ధర్మం ప్రాప్స్యతి ధర్మజ్ఞ యశశ్చ విపులం భువి,
రామే ప్రసన్నే స్వర్గం చ మహిమానం తదైవ చ. ౨౯

రామం శుశ్రూష భద్రం తే సుమిత్రానందవర్ధన!,
రామ స్సర్వస్య లోకస్య శుభే ష్వభిరత స్సదా. ౩౦

ఏతే సేన్ద్రాః శ్రుయో లోకా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః,
అభిగమ్య మహాత్మాన మర్చంతి పురుషోత్తమమ్. ౩౧

ఏతత్తదుక్తమవ్యక్త మక్షరం బ్రహ్మనిర్మితమ్,
వేదానాం హృదయం సౌమ్య! గుహ్యం రామః పరస్తపః. ౩౨

అవాప్తం ధర్మచరణం యశశ్చ విపులం త్వయా,
రామం శుశ్రూషతా భక్త్యా వై దేహ్య సహ సీతయా. ౩౩

స తథోక్త్వా మహాబాహు ర్లక్ష్మణం ప్రాజ్ఞలిం సితమ్,
ఉవాచ రాజా ధర్మాత్మా వై దేహీం వచనం శుభమ్. ౩౪

కర్తవ్యో నతు వై దేహీ! మన్యు స్త్వాగ మిమం ప్రతి,

అదశరథమహారాజా తనయెదుటఁ జేతులు మోడ్చియున్న రాముంజూచి
యట్లెయ్యఁగాక' యని యంగీకరించి లక్ష్మణునిఁ గొంగిటఁ జేర్చి మరల
నిట్లనివచించెను. ౨౭

నీవు నీతకును రామునకును శుశ్రూషచేయుటవలన నాకుఁ బరమ
సంతోషము గావించినవాడ వైతివి. నీవును గొప్పపురుషార్థము నొందితివి.

ధర్మముఁ దెలిసినవాడా! రాముఁడు ప్రసన్నుడగుచేసి ధర్మమును
భూమియందు విశాలమయినకీర్తియు స్వర్గమును (సుఖమును) గొప్పతనమును
నీకుఁ గలుగును. ౨౮

సుమిత్రాపుత్రుడా! నీవు రామునకు శుశ్రూషగావించుచుండుము.
దాన నీకు మంగళముగలుగును. రాముఁడు సమస్తలోకములకును ఎల్లప్పు
డును హితము సేయువాఁడు. ౩౦

ఈదేవేంద్రుండు మున్నగు మల్లోకములవారును సిద్ధులును మహర్షు
లును మహానుభావుండును బురుషోత్తముండు నగు రాముని సేవించి పూజించు
చున్నారు. ౩౧

సౌమ్యుడా! చిత్రశుద్ధిలేనివారలకుఁ దెలియరానిదియు నాశరహిత
మును వేదముల ముఖ్యతాత్పర్య భూతమును (సమస్త దేవతలయందును అంత
ర్యామియై యున్నదియు) రహస్యము నగు బ్రహ్మమె యీ రామరూపమున
నవతరించినది. ఈయర్థము బ్రహ్మాదులు వచియించిరిగదా; ౩౨

నీవు రామునికిని నీతకును భక్తితో శుశ్రూష చేయుటవలన గొప్ప
ధర్మమునుం బొందితివి. దిగంత విశ్రాంతమయిన కీర్తినింజేందితివి. అని దశ
రథుండు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౩౩

మహాబాహుండును ధర్మాత్ముండునునగు నాదశరథుండు తనముందటఁ
జేతులు మోడ్చికొని నిలువఁబడియున్న లక్ష్మణున కివ్విధమునంజెప్పి యంత
నీతాదేవింజూచి యిట్లు శుభంబగువచనముం బలికెను. ౩౪

నీతా! రాముండిప్పుడు నీన్ను నిందించి "పరిత్యజించినా" నని చెప్పి

1256 యుద్ధకాండే - త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

రామేణ త్వద్విశుద్ధ్యర్థం కృత మేత ద్ధితైషిణా. 3౫

న త్వం సుభుగ్! సమాధేయా పతిశుశ్రూషణం ప్రతి,
అవశ్యం తు మయా వాచ్య మేష తే దైవతం పరమ్. 3౬

ఇతి ప్రతిసమాదిశ్య పుత్రైః సీతాం తథా స్నుషామ్,
ఇన్ద్రిలోకం విమానేన యయా దశరథో జ్వలన్. 3౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

ప్రతిప్రయాతే తు కాకుత్స్థే మహేష్ధగ్ని సాకశాసనః,
అబ్రవీ త్పరమప్రీతో రాఘవం ప్రాజ్ఞలిం సితమ్. ౧

అమోఘం దర్శనం రామ! తవాస్థాకం పరంతప,
ప్రీతియుక్తాః స్థ తేన త్వం బ్రూహి యన్తనసేచ్ఛసి. ౨

ఏవ ముక్తస్తు కాకుత్స్థః ప్రత్యువాచ కృతాజ్ఞలిః,
లక్ష్మణేన సహ భగ్నిత్రా సీతయా సహ భార్యయా. 3

నందుకై నీవు కోపమునీయవలయు; చారిత్రము పరిశుద్ధముగా నుండుటకై నీ మేలు గోరియె రాముండు నీ పారిశుద్ధ్యము వెల్లడియగుటకు ఇట్లు గావించి నాడుగాని వేఱుగాదు. 34

నందరములయిన కనుబొమలు గలనీతా! పెనిమిటికి శుశ్రూష నేయవలెనని నీకోకరు చెప్పవలసినది లేదు. అయినను నేను మామను జెప్పవలసిన వాడను గావున జెప్పెదను. ఈరాముడె నీకు బరదేవత అని దశరథుండు నీకతో జెప్పెను. 35

దశరథుండు ఇవ్విదంబునఁ గొడుకులగు రామలక్ష్మణులకును గోడలయిన నీతకును జెప్పి విమానంబుతోఁ దేజరిల్లుచు నింద్రలోకంబునకుఁ బోయెను. 36

ఇది నూటయిరువదిరెండవసర్గము.

నూటయిరువదిమూడవసర్గము.

దశరథుండు మఱిలి స్వర్గమునకుఁ బోయినపిమ్మటఁ బాకాసురుని వధించినట్టి దేవేంద్రుండు పరమసంతుష్టుండై తనమ్రాల బద్ధాంజలిపుటుండై నిలుచున్న రాముంజూచి యిట్లనియెను. 37

శత్రువులకధించునట్టి రాముడా! దశరథుని పుత్రకామేష్టికాలము నందు మేమునిన్ను సందర్శించుట, నీవు రావణుని వధించుటవలన సఫలమయినది (నీదర్శనము మాకు వ్యర్థముగాదు; మహాఫలప్రదము) (అర్థాంశత పక్షమునందు; నీవు ఇప్పుడు మమ్ముజూచుట వ్యర్థముకారాదు) మేము సంతోషించినాము. అందువలన నీవు మనసునఁ గోరుదానిం జెప్పుము. అని యింద్రుండు రామునితోఁ జెప్పెను. 38

రాముండు దేవేంద్రుని మాటవిని తమ్ముండు లక్ష్మణునితోను భార్యయగు నీతతోనుంగూడినవాడై చేతులు మోడ్చి దేవేంద్రునితో నిట్లని బదులు పలికెను. 39

1258 యుద్ధకాండే - త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

యది ప్రీతి స్సముత్పన్నా మయి సర్వసురేశ్వర!,
వత్సామి కురు తే సత్యం వచనం వదతాం వర!.

౪

మమ హేతోః పరాక్రాంతా యే గతా యమసాదనమ్,
తే సర్వే జీవితం ప్రాప్య సము త్తిష్ఠన్తు వానరాః.
మత్క్రీతే విప్రయుక్తా యే పుత్రై ర్దారైశ్చ వానరాః,
మత్ప్రియేష్వభియుక్తాశ్చ న మృత్యుం గణయన్తి చ.
త్వత్ప్రసాదా త్వమేయు స్తే వరమేత దహం వృణే,

౫

౬

నీరుజో నిర్వృణాం శైచ సంపన్న బలపౌరుషాన్.
గోలాఙ్గాలాం స్తథై వర్తాన్ద్రస్తు మిచ్ఛామి మానద!,

౭

అకాలే చాపి ముఖ్యాని మూలాని చ ఫలాని చ.
నద్యశ్చ విమలా స్తత్ర తిష్ఠేయు ర్యత్ర వానరాః,

౮

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః.
మహేష్ఠః ప్రత్యువాచేదం వచనం ప్రీతిలక్షణమ్,
మహా నయం వర స్తాత! త్వయోక్తో రఘునన్దన!
ద్వి ర్తయా నోక్తపూర్వం హి తస్మా దేత ద్భవిష్యతి,

౯

౧౦

సముత్థాస్యన్తి హరయో యే హతా యుధి రాక్షసైః.
ఋతౌశ్చ సహగోపుచ్ఛా నికృత్తాననబాహవాః,

౧౧

నమస్తదేవతలకును రాజా! మాటలాడువారలలో నుత్తముఁడా! నీకు నాయందుఁ బ్రీతిగలిగినయెడ నాయిష్టము: జేప్పెదను. నీవాప్రకారంబునం జేసి నీమాటను సత్కంబు గావించుకొనుము. ౪

నానిమిత్రమయి పరాక్రమించి యుద్ధంబున మృతినొందిన వానరు లందఱును మరల బ్రతికి లేచునట్లు గావింపుము. ౫

ఎవ్వరు మరణము నేసి సరకునేయక నాకుఁ బ్రయత్నింపకార్యములు చేసి కొడుకులను భార్యలనుబాసి మృతులయిరో, నాకలందఱు మఱి నుజ్జీ వితులయి వారిభార్యపుత్రులతోఁ జేరునట్లు ఆన్యగ్రహింపుము. ౬ వరము నేను గోరుచున్నాను. ౭

ఆశ్రితాఁకు సమానము గలిగించునట్టివాఁడా! వానరపీఠులను భల్లూక పీఠులను బ్రాణాంబులతోలేచి ఎంతమాత్రము బాధలేక గాయములు లేనివార లయి యెప్పటియట్లు బలపరాక్రమ సంపన్ను లయి యుండం జూడఁగోరు చున్నాను. ౮

వానరులు నివసించు స్థలంబులందుఁ గాలంబు గానియప్పుడుగూడఁ ఈత్రమములయిన ఫలమూలంబులు గలుగవలెను నదులు నిర్మలమయిన జలము గలిగి యుండవలెను. అని రాముఁడు ఇంద్రునితోఁ బలికెను. ౯

మహానుభావుండగు రాముండు పలికిన పచనంబువిని జేపేంద్రుండు సంతుష్టుండై యిట్లని బదులుపలికెను. ౧౦

నాయనా! రఘువంశమువారి నెల్ల సంతోషింపఁ జేయునట్టివాఁడా! కాళ్ళు జేతులు మొదలగు నవయవంబులు నుగై లోకాంతరగతులయిన వానరుల మరల బ్రతికింపవలెను గావున నీవడిగవరము మిక్కిలియగు గొప్పదిఁ అయినను నేనెప్పుడును జెప్పినమాటఁదప్పినదిలేదు. కావున నీవడిగనట్లు కాగలదు. ౧౧

రాక్షసులచే యుద్ధంబునఁ గాళ్ళు జేతులు తలలు దిగి హతులయిన. గోలాంగూలంబులును భల్లూకంబులును వానరులును మరల బ్రతికి లేవఁగలదు.

1260 యుద్ధకాండే - త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.సర్గము.

నీరుజో నిర్వృణా శైచన సంపన్నబలపారుషాః. ౧౨

సముత్థాస్యన్తి హరయ స్సుప్తా నిద్రాక్షయే యథా,

సుహృద్భి రాబధవై శైచన జ్ఞాతిభి స్స్వజనై రపి. ౧౩

సర్వ ఏవ సమేష్యన్తి సంయుక్తాః పరయా ముదా,

అకాలే పుష్పశబలాః ఫలవంతశ్చ పాదపాః. ౧౪

భవిష్యన్తి మహేష్వాస నద్యశ్చ సలిలాయుతాః,

సప్రాణైగి ప్రథమం గాత్రై స్సంవృతై ర్నిర్వృణైః పునః. ౧౫

తత స్సముత్థితా సర్వే సుప్త్యేవ హరిపుష్కవాః,

బభూవు ర్వానరా సర్వే కిమేత దితి విస్మితాః. ౧౬

తే సర్వే వానరా స్తస్మై రాఘవాయాభ్యవాదయన్,

కాకుత్స్థం పరిపూర్ణార్థం దృష్ట్వా సర్వే సురోత్తమాః. ౧౭

ఊచుస్తే ప్రథమం స్తుత్వా స్తవార్హం సహలక్షణమ్,

గచ్ఛాయోధ్యా మితో వీర! విసర్జయ చ వానరాన్!. ౧౮

మైథిలీం సాన్త్యయ స్వేనా మనురక్తాం తపస్వినీమ్,

శత్రుఘ్నం చ మహాత్మానం మాతృ సృర్వాః పరంతప! ౧౯

భ్రాతరం పశ్య భరతం త్వచ్ఛోకా ద్వితీధారిణమ్,

అభిషేచయ చాత్మానం పౌరాణత్వా ప్రహర్షయ. ౨౦

వానరులందఱు గాయము లేనివారలయి యెంతమాత్రము బాధలేక నిదురించినవారలు మేలుకొని లేచునట్లు లేవఁగలరు. ౧౨

వానరపీరులందఱును బరమసంతుష్టులయి తమన్నేహితులతోను బంధువులతోను దాయాదులతోను స్వజనంబులతోను జేరి సుఖముగా నుండఁగలరు.

మహాధనుర్ధరుడవగు రాముఁడా! ఈవానరులన్న స్థలమునందు అకాలమునందుఁగూడ వృక్షములు పూలును మంచినండ్లునుం గలిగి యుండఁగలవు. నదులు నిర్మలమయిన జలము గలిగియుండఁగలవు. ఆని యింద్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౪

అంత ఇంద్రుఁడు వరమిచ్చుటకునున్న గాయములతోఁ జచ్చినడి యుండిన వానరపీరులందఱు గాయములువాసిన శరీరములతోఁ గూడినవారలయి నిదురించి లేచునట్లు ప్రాణంబులతో లేచిరి. ౧౫

మృతిఁబొందకయే యుండిన వానరులందఱు చచ్చినవారలు మరల లేచుటంజూచి యిదియేమి! యని యాశ్చర్యము నొందిరి. ౧౬

మరల జీవించిన వానరులందఱు లేచినచ్చి రామచంద్రునకు నమస్కారంబు గావించిరి.

ఆదేవోత్తములందఱు అట్లు రాముఁడు సమస్తాభీష్టంబులఁ బొంది యలరుటఁగాంచి మొదట నానావిధంబుగాఁ బ్రస్తుతించి లక్షణసహితం డగు స్తోత్రార్థుడైన యతనింజూచి పలికిరి. ౧౭

వీరుఁడా! నీ విచ్చటనుండి యయోధ్యకుఁబోయి యీవానరుల వారివారి నెలవులకుఁ బోసెల వొనంగుము. నీయం దనురక్తురాలును దళస్పంపన్నయు (శోచనీయయు) నగు నీ సీతాదేవి నాశ్వాసింపుము. ౧౮

శత్రువుల పధించునట్టి రాముఁడా! నీ కల్లులనందఱును మహాత్ముడగు శత్రుఘ్నుని నిన్నుఁబొసిన దుఃఖముచేఁ దాపనప్రతము దాల్చియున్న సీతమ్మని భరతునింజూచి యాశ్వాసింపుము. ౧౯

అయోధ్యకుఁబోయి కట్టాభిషేకంబు గావించుకొని పట్టణమునందలి

1262 యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఏవ ముక్త్యా తమామన్త్ర్య రామం సౌమిత్రిణా సహ,
విమానై స్సూర్యసజ్జాశ్చై హ్నాప్తా జగ్తు స్సురాదివమ్. ౨౧

అభివాద్య చ కాకుత్స్థ స్సర్వాం స్తాం స్త్రిదశేశ్వరాన్,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వాస మాజ్ఞాపయ త్తదా. ౨౨

తతస్తు సా లక్ష్మణ రామసాలితా
మహాచమూ ర్హృష్టజనా యశస్వినీ,
శ్రీయా జ్వలన్తీ విరరాజ సర్వతో
నిశా ప్రణీతేవ హి శీతిరశ్చినా. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్ర యోవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

తాం రాత్రి ముషితం రామం సుఖోత్థిత మరిందమమ్,
అబ్రవీ త్ప్రజ్జ్వలి ర్వాక్యం జయం పృష్త్వా విభీషణః. ౧

స్నానాని చాజరాగాణి వస్త్రాణ్యాభరణాని చ,
చందనాని చ దివ్యాని మాల్యాని వివిధాని చ. ౨

అలజ్కారవిద శ్చేమా నార్యః పద్మనిభేక్షణాః,
ఉపస్థితా స్త్వాం విధివ త్స్నాపయిష్యన్తి రాఘవ!
ప్రతగ్మహిష్య తత్సర్వం మదనుగ్రహ కామ్యయా, ౩

ఏవ ముక్త స్తు కాకుత్స్థః ప్రత్యువాచ విభీషణమ్. ౪

ప్రజల సంతోషపెట్టుము. అని దేవతలు రామునితోఁబలికిరి. ౨౦

ఇవ్విధ్యంబునంబలికి దేవతలు రామలక్ష్మణులయొద్ద నెలవొంది సంతుష్టులయి సూర్యప్రకాశమానములగు విమానముల నారోపించి స్వర్గమునకుఁబోయిరి. ౨౧

రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడునుం దానును ఆదేవోత్తములకందఱుకును నమస్కరించి వానరులనందఱు విశ్రమింపుడని యాజ్ఞాపించెను. ౨౨

అంత విజయంబునొంది సంతుష్టులగు నైనికులతో నొప్పుచున్న యవ్వనోవాసరసేన రామలక్ష్మణ పాలితంబయి లేజరిల్లుచుఁ జదునిచేఁబ్రకాశితంబగు శుక్ల పక్షరాత్రిచందంబున నెఱయు నొప్పెను. ౨౩

ఇది నూటయిరువదిమూడవసర్గము.

నూటయిరువదినాలుగవసర్గము.

అంత బ్రహ్మాదులు పోయినపిమ్మట నారాత్రియంతయు సుఖముగా పొందురించి మేలుకొన్నవాఁడును శత్రువుల నడఁగఁ ద్రొక్కునట్టివాఁడునగు రామంజూచి విభీషణుఁడు చేతులుమోడ్చి మొదల జయంబడిసి యిట్లునిపలికెను. ౧

రాముఁడా! స్నానయోగ్యంబులగు జలంబులు మైత్రాతలు వస్త్రంబులు భూషణంబులు దివ్యగంధంబులు నానావిధ మాల్యంబులునుం దెచ్చియున్నాను. చక్కఁగా నలంకరింపజేర్చినవారలును గమలంబులవంటి కల్లులు గలవారలునగు ఈకాంతలునీకుఁ జక్కఁగా స్నానము సేయింతును. ౨, ౩

వీనినంతయుఁ నంగీకరించి న నన్నుగ్రహింపుము. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ బలికెను.

రాముఁడు విభీషణుని వాక్యంబువిని యతనింజూచి యిట్లుని బదులు చెప్పెను. ౪

1264 యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

హరీన్ సుగ్రీవముఖ్యాం స్త్వం స్నా నేనాభినిమన్తయ,

సతు తామృతి ధర్మాత్తా మమ హేతో స్సుఖోచితః. ౫
సుకుమారో మహాబాహుః కుమార స్సత్యసంశ్రవః,

తం వినా కైక యాపుత్రం భరతం ధర్మచారిణమ్. ౬

న మే స్నానం బహుమతం వస్త్రాణ్యాభరణాని చ,
ఇత ఏవ పథా క్షీప్రం ప్రతిగచ్ఛామి తాం పురీమ్. ౭
అయోధ్యామాగతో హ్యేష పథాగి పరమదుర్గమః,

ఏవ ముక్తస్తు కాకుత్స్థం ప్రత్యువాచ విభీషణః. ౮
అహ్నీ త్వం ప్రాపయిష్యామి తాం పురీం పార్థివాత్తజ,

పుష్పకం నామ భద్రం తే విమానం సూర్యసన్నిభమ్. ౯
మమ భ్రాతృః కుబేరస్య తావజ్జీవాహృతం బలాత్,

హృతం నిరిత్య సజ్జామే కామగం దివ్యముత్తమమ్. ౧౦
త్వదర్థే పాలితం చైత త్తిష్ఠ త్యతులవిక్రమః,

తదిదం మేఘసజ్జాశం విమాన మిహ తిష్ఠతి. ౧౧

సుగ్రీవుడు మొదలగు వానరపీఠులనే నీవు స్నానార్థముగాఁ బిలువవు.

విలయనఁగా భర్తాత్ముడును ఆజానబాహుఁడును సుకుమారకరీరుండును సుఖం బనుభవించుటకు మాత్రమే తగినవాఁడునగు కుమారుఁడయిన యాభరతునియందె నామనస్సున్నది. అతఁడు “పదునాలుగేండ్లు నిండిన పిమ్మట మఱునాఁడు నేను నిన్నుఁ జూడకుందునేని అగ్నిఁజొత్తును” అని ప్రతిజ్ఞఁ గావించినవాఁడు. ప్రతిజ్ఞ దప్పనివాఁడు, నారాకకై యెదురు చూచుచుఁ బరితపించుచున్నాఁడు.

భార్తృకుఁడగు కైకేయిగొడుకైన యట్టిభరతుని విడిచియున్నప్పుడు నాకు స్నాన మేల? వస్త్రాభరణాదులే?

అతిదూరమగుటచే దుర్గమందైన యయోధ్యకుఁ బోవునట్టి యీ మార్గంబునే యవలంబించి నేనిప్పుడె యయ్యయోధ్యకుఁ బోయెదను. అని రాముండు విభీషణునితోఁ బలికెను.

రాముని వచనంబు విని విభీషణుం డతనితో మరల నిట్లని పలికెను. రాచకొమరుఁడా! ఒకదినములోపల నిన్ను అయోధ్యానగరంబునకుఁ జేర్చెదను.

నీకు మంగళమగుఁగాక; నాయన్నయగు కుబేరునిచైన సూర్యసమానం బగు పుష్పకంబును విమానంబును రావణుండు బలాత్కారంబున నపహరించి తెచ్చెను.

అసదృశమయిన పరాక్రమముగల రాముఁడా! రావణుండు యాధంబునఁ గుబేరుని కయించి ఇచ్చకువచ్చిన స్థలంబులకెల్లఁ బోగలదియు స్వర్గంబున నిర్మితంబయినదియు నుత్తమంబునగు నీ పుష్పకంబును దీసికొనివెచ్చెను; ఇయ్యది యిప్పుడు కుబేరుఁడు వచ్చినను అతని కియ్యక నీ నిమిత్తమయి నిలిపి యుంచుచున్నాను.

మేఘంబువలె నాకాశమునందు మహావేగంబున సంచరించునచైన

1266 యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

తేన యాస్యసి యానేన త్వ మయోధ్యాం గతజ్వరః,

అహం తే యద్యనుగ్రాహ్యో యపి స్తరసి మే గుణాన్. ౧౨
వస తావ దిహ ప్రాజ్ఞ! యద్యస్తి మయి సౌహృదమ్,

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వై దేహ్యచాపి భార్యయా. ౧౩
అర్చిత స్సర్వకామై స్త్వం తతో రామ! గమిష్యసి,

ప్రీతియుక్తస్య మే రామ! సనైస్య స్ససుహృద్గణః. ౧౪
సత్క్రియాం విహితాం తావ ద్దృహణ త్వం మయోద్యతామ్,

ప్రణయా ద్భహుమానాచ్చ సౌహృదేన చ రాఘవ! ౧౫
ప్రసాదయామి ప్రేక్ష్యోఽహం నఖిల్వాజ్ఞాపయామి తే,

ఏవ ముక్త స్తతో రామగి ప్రత్యువాచ విభీషణమ్. ౧౬
రక్షసాం వానరాణాం చ సర్వేషాం చోపశృణ్వతామ్,
పూజితోఽహం త్వయా సౌమ్య! సాచివ్యేన పరంతప! ౧౭
సర్వాత్తనా చ చేష్టాభి సౌహృదేనోత్తమేన చ,

నఖిల్వేతన్న కుర్యాం తే వచనం రాక్షసేశ్వర. ౧౮
తం తు మే భ్రాతరం ద్రష్టుం భరతం త్వరతే మనః,
మాం సివ ర్తయితుం యోఽసౌ చిత్తకూట ముపాగతః. ౧౯
శిరసా యాచతో యస్య వచనం న కృతం మయా,

యా యీ పుష్పకవిమానం బిచటనున్నది; నీవీవిమానంబు సారోహించి శ్రుంబున సయోధ్యాపురిం జేరఁగలరు; పరితాపపడకుము. ౧౧

పండితుడా! నీకుఁ దెలియుని దేమియున్నది? నేను నీకు అనుగ్రహింపఁదగినవాఁడనగుదునేని, నాదుభక్త్యాదిగుణంబులు నీమనసునకుఁ దెలిసియున్నయెడ నాయందు నీకు స్నేహముగలదేని నీవిచట నిలువవలెను. ౧౨

రాముడా! నీవు నీతమ్ముడగు లక్ష్మణుని నీభార్యయగు సీతకుంఘాడి నేను గావించు భూషణాంబరదావాది సమస్తపూజలం గైకొని యటుపిమ్మటం బొమ్ము. ౧౩

రాముడా! నేను బ్రీతిపూర్వకముగాఁ జేయునదియు మున్నె యల్పించి యున్నదియునగు నా సత్కారమును నీవు నైన్యంబులతోను మిశ్రసమూహంబులతోనుం గూడినవాడవై యంగీకరింపవలెను. ౧౪

రాముడా! నాయందలి ప్రేమవలన వాస్త్రార్థనను నీవు అంగీకరింతు పనియు నీవు నాకుఁ గావించు లాలసంబువలనను నీయందలి భక్తివలనను క్షార్యముగా నిన్ను నీభృత్యమాత్రుడనైన నేను వేడుకొనుచున్నాను గాని యాజ్ఞాపించువాడను గాను. అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౫

విభీషణుండు చెప్పినమాటకు విని రాముండు రాక్షసులను వాసరులును ఎల్లవారు వినుచుండఁగా నిభీషణునితో నిట్లని పలికెను. ౧౬

శత్రువుల వదించువాడా! సౌమ్యుడా! నీవు గావించిన సాహాయ్యము యుద్ధంబున నీవుచేసిన పరాక్రమములు ని యుక్తమమయిన భక్తి నీవీచేతనే నేను నీచేఁ బూజితుడనైతిని. ౧౭

రాక్షసరాజా! నీమాటను నేనెప్పుడైనను జేయకుందునా? అయితే నన్ను వనవాసంబుచుండి మఱిలించి యయోధ్యకుఁ దోడ్కొనిపోవుటకై యెవ్వఁడు చిత్రకూటపర్వతమువకు వచ్చినాఁడో, ఎవ్వండు ఆయోధ్యకువచ్చి రాజ్యంబు నంగీకరింపుచుని నన్ను ఎంతదూరము సాష్టాంగపాతపూర్వకముగా యాచించినను నే నంగీకరింపనైతిని, అట్టి పరమభక్తుండు నాతమ్ముండగు భరతునిం జూడవలెనని నామనస్సు పరితపించుచున్నది. ౧౮, ౧౯

1263 యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయాం చ యశస్వినిమ్. ౨౦
గురూంశ్చ సుహృదశ్చైవ పౌరాంశ్చ తసయే స్సహ,

ఉపస్థాపయ మే తీప్తం విమానం రాక్షసేశ్వర!.. ౨౧
కృతకార్యస్య మే వాసగ కథంస్వి దిహ సమృతః,

ఆనుజానీహి మాం సౌమ్య! పూజితోఽస్మి విభీషణ!.. ౨౨
మన్యో ర్నఖిలు కర్తవ్య స్త్వరితం త్వానుమానయే,

రాఘవస్య వచగ శ్రుత్వా రాక్షసేంద్రో విభీషణః. ౨౩
తం విమానం సమాదాయ తూర్ణం ప్రతి నివర్తత,
తతగ కాఞ్చనచిత్రాజం వై డూర్యమయవేదికమ్. ౨౪

ఘటాగారైగ పరితీప్తం సర్వతో రజతప్రభమ్,
పాణ్డురాభిగ పతాకాభిర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతమ్. ౨౫

శోభితం కాఞ్చనైర్హరైశ్చ హేమపద్మవిభూషితమ్,
ప్రకీర్ణం కిష్కిణీజాలైర్దుక్తామణిగవాక్షితమ్. ౨౬

ఘంటాజాలైగ పరితీప్తం సర్వతో మధురస్వనమ్,

యన్తేరుశిఖరాకారం నిర్మితం విశ్వకర్షణా. ౨౭

బహుభి ర్భూషితం రమ్యైర్దుక్తారజతసన్నిభైః,

తలై స్సాస్పటికచిత్రాంగై ర్వైడూర్యైశ్చ వరాసనైః. ౨౮

మహార్హస్తసరణోపేతై రుపపన్నం మహాధనైః,

ఉపసీత మనాధృష్యం తద్విమానం మనోజవమ్. ౨౯

ఇంతియగాదు, కౌసల్యులు సుమిత్రను కీర్తియతియగు కైకేయిని వసిష్ఠుని గురువులను స్నేహితులను బిడ్డలతోఁగూడిన పట్టణవాసిజనులనుం జూడవలె ననియు నానునప్పు పరితపించుచున్నది. ౨౦

రాక్షసరాజా! నా కొఱకు శిశువుగా నా పుష్పకవిమానంబు రావింపుము; ఐదునాలుగేండ్ల వనవాసంబును గావించి యునినపిదప భరతుం డట్లు ప్రతిన చేసియుండునపుడు నే నచట నెట్లుండవచ్చును? ౨౧

సౌమ్యుండవగు విభీషణుడా! నా కనుజ్ఞ యొసంగుము; ఈ పుష్పక దానంబుచేతనే పూజితుండనైతిని; నీవుకొపపడవలదు (నీవు దుఃఖపడవలదు), నాకు శిశువుగాఁ బోవ ననుమతి యొసంగుము. అని రాముండు విభీషణు నితోఁ బలికెను. ౨౨

అంత రామవాక్యంబు విని రాక్షసేశ్వరుండగు విభీషణుండు బంగార ముతోఁ జేయఁబడిన చిత్రములయిన భాగములంగలదియు వైడూర్యమణితోఁ జేయఁబడిని తిన్నెలుంగలదియు మంటపంబులతో నొప్పుచున్నదియు సంతట స్వచ్ఛమయినకాంతిచేఁ దేజరిల్లుచున్నదియును తెల్లని వట్టి ధ్వజములచేతను జిత్రపులు వ్రాసిన ధ్వజంబులచేతను అలంకరింపఁబడినదియు బంగారు మేడ లతోఁ గూడినదియు వ్రేలాడుచున్న బంగారు కమలంబులచే నలంకృతం బును నాలుగు ప్రక్కలం గింకిణీజాలంబులతోను నాలుగుమూలల ఘంటా జాలంబులతోనుగూడియుండుటంజేసి మనోహరముగా ధ్వనించుచున్నదియు ముక్తామణులతోఁ జేయఁబడిన కిటికీలుంగలదియునగు నాపుష్పకవిమానముం దీసికొని శిశువుగా రాము నొద్దకువచ్చెను, ౨౩, ౨౪

విశ్వకర్తనిర్మితంబును మేరుశిఖరంబంతటి యాకారంబుగలదియు ముత్రైములుంబోలె రజతంబువలె నిర్మలప్రభంబులగు పెక్కు హర్ష్యంబులతో నొప్పుచున్నదియు స్ఫటికవికారము లయిన చిత్రములగు స్థలంబులుంగలదియు, సుత్తరుములగు నాస్తరణములతోఁ గూడినవై యధికమయిన విలువగల వయినవై దూర్వవికారంబులగు సుత్తమాసనంబులతోఁ గూడినదియు ఎదురు

1270 యుద్ధకాండే - పశ్చాత్తపమునకు తరళతమస్వరః సర్గము.

నివేదయిత్వా రామాయ తస్థా తత్ర విభీషణః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్వరః.

పశ్చాత్తపమునకు తరళతమస్వరః.

ఉపస్థితం తు తం దృష్ట్వా పుష్పకం పుష్పభూషితమ్,
అవిదూరస్థితో రామం ప్రత్యువాచ విభీషణః.

౧

సతు బద్ధాశ్చలిగి ప్రహ్వో వినీతో రాక్షసేశ్వరః,
అబ్రవీత్త్వరయోవేతగి కిం కరోమీతి రాఘవమ్.

౨

తమబ్రవీత్తహతేజా లక్ష్మణస్యోపశృణ్వతః,
విమృశ్య రాఘవో వాక్య మిదం స్నేహపురస్కృతమ్.

౩

కృతప్రయత్నకర్తాణో విభీషణవనౌకసః,
రత్నై రర్థైశ్చ వివిధై ర్భూషణైశ్చాపి పూజయ.

౪

సహైభి రజితా లక్ష్మ నిర్జితా రాక్షసేశ్వర,
హృష్టైగి ప్రాణభయం త్యక్త్వా సక్రామే ష్వనివ ర్తిభిః.

౫

త ఇమే కృతకర్తాణి పూజ్యంతాం సర్వవానరాః,
ధనరత్న ప్రదానేన కర్తౌషాం సఫలం కురు.

౬

లేని గమనంబు గలదియు మనసునకుంబోలె వేగంబుగలదియునగు నా పుష్పక
విమానంబును విభీషణుండు తెచ్చి క్రైరామునకు సమర్పించి యచ్చో నిలు
చుండెను. ౨; ౧౯

ఇది నూటయిరువది నాలుగవసర్గము.

నూటయిరువదియైదవసర్గము.

పుష్పమాల్యనులచే నలంకృతంబగు నా పుష్పకవిమానంబు రామునకుం
జూపి విభీషణుండు రామునిసమీపంబున నిలుచుండి యతనితో నిట్లని
పలికెను. ౧

అంత రాక్షసేశ్వరుండగు నవ్విభీషణుండు చేతులుమోడ్చి విగయన
మ్రోతమాంగుండై యాదరాతిశయంబునంజేసి వేగిరపాటుగదుర రామునిం
జూచి “ఇంక నేనేమి సేయవలెను” అని యడిగెను. ౨

మహావరాక్రమశాలి యగు రాముండు ఆలోచించి లక్ష్యణుండు
మాత్రము సమీపంబున వినుచుండగా నివ్విభీషణుం జూచి స్నేహపూర్వకం
బుగా నిట్లని పలికెను. ౩

విభీషణుడా! ఈ కార్యము సంతయుఁ దగిన ప్రయత్నముచేసి సాధి
చినవారలు వానరులు. కావున నీవు వీరలు రత్నంబులను వస్త్రాదులను
ఆభరణంబులను ఒసంగి సంతోషపఱుపుము. ౪

రాక్షసరాజా! ఇదివఱకు మరలకుఁగూడ జయింప నలవిగాకుండిన
యీలంకాపురిని యుద్ధంబున వెనుదీయని మహాకూరులగు నీవానరులు ప్రాణ
భయంబునం బరిత్యజించి యుత్సాహంబుతో యుద్ధంబు సేయుటవలన
• మనము జయింపఁగలిగి నాము గాని వేఱుగాదు. ౫

ఆట్లు కార్యమును సాధించినట్టి యీ వానరు లందఱును బూజింపుము,
ధనమును రత్నముల నొసంగి వీరలు పడిన ప్రయాసమును సఫలము
గావింపుము. ౬

1272 యుద్ధకాండే - పశ్చిమింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః స్సము.

ఏవం సమూనితాశ్చేమే మానార్హా మానద! త్వయా,
భవిష్యన్తి కృతజ్ఞేన నిర్వృతా హరియాభపాః. ౭

త్యాగినం సంగ్రహీతారం సానుక్రోశం యశస్వినమ్,
సర్వే త్వా మవగచ్ఛంతి తత స్సంబోధయామ్యహమ్. ౮

హీనం రతిగుణై స్సర్వై రభిహంతార మాహవే,
త్యజన్తి నృపతిం వైనాన్య స్సంవిగ్నాస్తం నరేశ్వరమ్. ౯

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ వానరాం స్తా నిర్విభీషణః,
రత్నార్థై స్సంవిభాగేన సర్వానేవాభ్యపూజయత్. ౧౦

తత స్తా న్సుజితా వృష్ట్యా రత్నై రర్థైశ్చ యూథపాన్,
ఆరురోహ తతో రామ స్త ద్విమాన మనుత్తమమ్. ౧౧

అజ్ఞే నాదాయ వై దేహీం లజ్జమానాం యశస్వినీమ్,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విక్రాన్తేన ధనుష్పతా. ౧౨

అబ్రవీచ్ఛ విమానస్థి పూజయన్ సర్వవానరాన్,
సుగ్రీవం చ మహావీర్యం కాకుత్స్థ స్సవిభీషణమ్. ౧౩

మిత్ర కార్యం కృత మిదం భవద్భి ర్వానరోత్తమాః,
అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే యథేష్టం ప్రతిగచ్ఛత. ౧౪

యత్తు కార్యం వయస్యేన సుహృదా వా పరంతప!

ఆశ్రితులకు గౌరవము నొసగునట్టి విభీషణుడా! నీవు కృతజ్ఞత గలిగి పూజార్హులగు నీవానరుల నిట్లు పూజింతువేని వీర లందఱు నీవిషయ మయి సంతోషము నొందుదురు. ౭

అట్లు గావించువేని నీవు దాతవనియు దానాదులచే జనుల వశపఱచు కొనువాడవనియు దయాపాతుడ వనియు యశస్సంపన్నుండవనియు నిన్ను అందఱును దలంతురు; కావున వేను ఇంతదూరము నీకు బోధించు చున్నాను. ౮

రాజయినను శ్రద్ధమునే యవలంబించి హింసించుచు బ్రీతికరము లయిన యాదార్యాది ప్రసాదగుణములే లేనివాడయిన పక్షమున నై నెనులు వినుగునంజేసి యర్థకాలంబున నతనిఁ బరిత్యజింతురు. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౯

ఇట్లు రాముండు పలుకుటను విని విభీషణుండు అవ్వానరవీరుల కందఱకు యథాయోగ్యముగా మజల ధనంబుల నొసంగి సమీపము గావించెను. ౧౦

అంత నవ్వానరు లందఱు మణిధనవస్త్రాదులచే సమీపితులవుటంజూచి రాముండు అంత లజ్జించుచున్న యశస్సంపన్ను యగు నీత సంకంబునం జేకొని, పరాక్రమవంతుండగు శత్రుుండు లక్షణుండు ధుర్ధరుడై వెనువెంట నారోహింప నర్హుత్తమంబగు నా పుష్పకవిమానంబు నారోహించెను. ౧౧, ౧౨

రాముండు అట్లు విమానంబు నారోహించిన వెంట నె సమస్తవానరులను మహాపరాక్రమకాలియగు సుగ్రీవుని విభీషణునిం జూచి వారలసమ్మించుచు నెట్లని పలికెను. ౧౩

వానరశ్రేష్ఠులారా! మీరలు మిత్రుడనగు నాకార్యమును గావించి నారలు, మీ కనుమతి యొసంగిలేసి; మియిష్టము చొప్పున మీమిథులంబులకు బొందు. ౧౪

శత్రువుల దశింపఁజేయునట్టి సుగ్రీవుడా! మిత్రుడును బంధు

1274 యుద్ధకాండే - పశ్చిమింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

కృతం సుగ్రీవ! తత్సర్వం భవతాఽధర్మభీరుణా. ౧౫

కిష్కిన్ధాం ప్రతియాహ్వాను స్వనై న్యేనాభిసంవృతః,

స్వరాజ్యే వస లజ్కాయాం మయా దత్తే విభీషణ! ౧౬
న త్వాం ధర్మయితుం శక్తా సేన్ద్రాఽపి దివౌకసుః,

అయోధ్యాం ప్రతియాస్యామి రాజధానీం పితుర్తమ. ౧౭
అభ్యనుజ్ఞాతు మిచ్ఛామి సర్వాంశ్చామస్త్రయామి వః,

ఏవ ముక్తా స్తు రామేణ వానరాస్తే మహాబలాః. ౧౮
ఊచుగ ప్రాజ్ఞలయో రామం రాక్షస శ్చ విభీషణః,
అయోధ్యాం గన్తుమిచ్ఛామ స్సర్వా స్నయతు నోభవాన్. ౧౯
ఉద్యుక్తా విచరిష్యామో వనాని నగరాణి చ,

దృష్ట్వా త్వా మభిషేకార్ద్రం కౌసల్యా మభివాద్య చ. ౨౦
అచిరేణాగమిష్యామ స్స్వి స్త్రహా స్త్రపతే స్సుతః,

ఏవ ముక్తాస్థు ధర్మాత్తా వానరై స్సవిభీషణైః. ౨౧
అబ్రవీ ద్రాఘవః శ్రీమాన్ ససుగ్రీవవిభీషణాన్,

ప్రియా త్ప్రియతరం లబ్ధం యదహం ససుహృజ్ఞనః. ౨౨
సర్వై ర్భవద్భి స్సహితాః ప్రీతిం లప్స్యే పురిం గతః,

నైనవాఁడు విమిచేయవలెనో నీవు అధర్మమునకు వెఱచి అదియంతయుఁ గావించినావు. ౧౫

నీవు నీసేవలతోఁగూడ శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధకుఁబోయి సుఖముగా నుండుము. ౧౬

విభీషణుడా! నీవు నేనొసంగిన రాక్షసరాజ్యంబు ననుభవించుదు లంకానగరంబున సుఖముగా నుండుము. దేవేంద్ర సహితముగా వచ్చిన దేవతలకైనను విన్నదిరింప నలవిగాదు. ౧౭

నే నొక నాతండ్రి రాజధానియగు నయోధ్యకుఁ బోయెదను. మీరు నా కనుమరి యొసంగవలెను. మిమ్మందఱు నీడ్కొనుచున్నాను అని రాముఁడు వానర సుగ్రీవ విభీషణులతోఁ బలికెను. ౧౮

మహాబలకాలు లగు నాసుగ్రీవాదివానరులును విభీషణుండును రాముని వచనంబు విని చేతులు మోడ్చినవారలయి రాముంకాచి యిట్లని పలికిరి. ౧౯

మేమును అయోధ్యకు రాఁగోరుచున్నాము. నీవు మమ్మందఱును జోడ్కొనిపోవలెను. అచ్చటి జనులకెంతమాత్రము బాధలేకుండునట్లు వనంబు లందును నగరములందును ఎచ్చరికతో నంచరించెదము. ౨౦

దశరథమహారాజ కుమారుడా! మేము నీవు పట్టాభిషిక్తుండవగుటను జూచి యిట్లని గౌసల్యాదేవికి నమస్కరించి శీఘ్రమునే మాయొండ్లకుఁజేరెదము. అని వానరులును విభీషణుండును రామునితోఁ బలికిరి. ౨౧

ఁట్లు విభీషణుండును సుగ్రీవుండును వానరు లందఱును బ్రార్థించు టయు ధర్మాత్ముండును శ్రీమంతుండునగు రాముఁడు వారల నందఱు జూచి యిట్లని పలికెను. ౨౨

నేను అయోధ్యకుఁబోయి యచట నాభరతాది బుధువులతోఁ గూడిన వాఁడనై మీయందఱితోడనుగూడి సంతోషంబు నొందఁగలను గావున మఱిమఱి పరమసంతోషము గలిగినది. ఎట్లనఁగా నీతానమాగమమున సంతోషము, భరతదర్శనంబున సంతకన్న సంతోషము, మిమ్ము అందఱుగూడి యయోధ్యకుఁ బోవుటవలన మఱియు సంతోషము కలిగినది. ౨౩

1276 యుద్ధకాండే - షడ్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

క్షీప్ర మారోహ సుగ్రీవ! విమానం వానరై స్సహ. ౨౩
త్వ మథ్యారోహ సామాత్యో రాక్షసేష్ద! విభీషణ!

తత స్తత్పుష్పకం దివ్యం సుగ్రీవ స్సహనేనయా. ౨౪
అథ్యారోహ త్వరన్ శీఘ్రం సామాత్యశ్చ విభీషణ!

తేష్వారాధేషు సర్వేషు కాబేరం పరమాసనమ్. ౨౫
రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాత ముత్పపాత విహాయసమ్,

యయా తేన విమానేన హంసయుక్తేన భాస్వతా. ౨౬
ప్రహృష్టశ్చ ప్రతీతశ్చ బభౌ రామగి కుబేరవత్,

తే సర్వే వానరా హృష్టా రాక్షసాశ్చ మహాబలాః. ౨౭
యథాసుఖ మసమ్బాధం దివ్యే తస్మి న్నుపావిశన్,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేషష్ఠవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

షడ్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

అనుజ్ఞాతం తు రామేణ తద్విమాన మనుత్తమమ్,
ఉత్పపాత మహామేఘ శ్వసనేనోద్ధతో యథా. ౧

పాతయిత్వా తత శ్చతు స్సర్వతో రఘునన్దనః,
అబ్రవీ నైథిలీం సీతాం రామ శ్శశినిభాననామ్. ౨

సుగ్రీవుడా! నీవును వానరులును శీఘ్రముగాఁ బుష్పకము నారోహింపుడు. రాక్షసరాజవయిన విభీషణుడా! నీవు నీమంత్రిలతో శీఘ్రమున నారోహింపుము. అని రాముండు సుగ్రీవ విభీషణ వానరులతోఁ జెప్పెను. ౨౩

అంత సుగ్రీవుండును వానరనైనికులును శీఘ్రముగాఁ బోవునదియు నివ్యంబునగు నాపుష్పకవిమానమును శీఘ్రమున నారోహించిరి. విభీషణుండు అతని మంత్రిలును ఆరోహించిరి. ౨౪

ఆ వానరులును సుగ్రీవుండును విభీషణుండును ఆరోహించిన వెనుక కుబేరునిదగు పుష్పకవిమానము రామునిచే ననుజ్ఞాతంబై యాకాశంబున కెగసెను. ౨౫

రాముండు, హంసప్రతిమలతోఁ గూడి ప్రకాశించుచు యాపుష్పక విమానంబునంబోవుచు సంతుష్టుండై దేవగంధర్వాదులచేఁ బ్రస్తుతింపఁబడుచున్నవాఁడునై కుబేరుని యట్లు చూడ నొప్పెను. ౨౬

దివ్యమగు నాపుష్పకము అపేక్షించినంత యవకాశముగలది గావున మహాబలశాలులగు నా వానరులును రాక్షసులును సంతుష్టులై యవిష్విమానంబున నెంతమాత్రము క్షణమలేక యొకరినొకరు స్పృశింపకుండ సుఖముగాఁ గూర్చుండియుండిరి. ౨౭

ఇది నూటయిరువదియైదవసర్గము.

నూటయిరువదియొకవసర్గము.

సర్వోత్తమమయిన యా పుష్పకవిమానము రాము ననుమతి యయినంత నె వాయువేగంబునకు మహామేఘంబు పోవునట్లు ఆకాశంబున నతివేగంబునం బోయెను. ౧

అంత రఘువంశంబునఁ బుట్టినవారి నెల్ల సంతోషింపఁ జేయునట్టి రాముండు అన్నివైపులం బావులు పరచించి చంద్రబింబమువంటి మోముతో

1278 యుద్ధకాండే - పద్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

కైలాసశిఖరాకారే త్రికూటశిఖరే స్థితామ్,
లక్ష్మో మిక్షుస్వ వై దేహి! నిర్మితాం విశ్వకర్మణా. 3

వీతదాయోధనం పశ్య మాంసశోణితకర్మమ్,
హరీణాం రాక్షసానాం చ సీతే! విశసనం మహత్. ౪

అత్ర దత్తవర శ్చేతే ప్రమాథీ రాక్షసేశ్వరః,
తవ హేతో ర్విశాలాక్షీ! రావణో నిహతో మయా. ౫

కుష్మకర్ణోఽత్ర నిహతగి ప్రహస్తశ్చ నిశాచరః,
ధూమ్రాక్షశ్చాత్ర నిహతో వానరేణ హనూమతా. ౬

విద్యున్దాలీ హతశ్చాత్ర సుషేణేన మహాత్మనా.

లక్ష్మణేనేన్ద్రిజి చ్ఛాత్ర రావణి ర్నిహతో రణే.
అజ్ఞదేనాత్ర నిహతో వికటో నామ రాక్షసః, ౭

విరూపాక్షశ్చ దుర్ధరో మహాపార్శ్వ మహాదరా.
అకమ్పనశ్చ నిహతో బలినోఽన్యే చ రాక్షసాః, ౮

అత్ర మన్దోదరీ నామ భార్యా తం పర్యదేవయత్.
సపత్నీనాం సహస్రేణ సాస్రేణ పరివారితా, ౯

ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సముద్రస్య వరానసే.
యత్ర సాగర ముత్తీర్య తాం రాత్రి ముషితా వయమ్, ౧౦

నొప్పుచున్న జనకమహారాజపుత్రియగు సీతంజాచి యిట్లని వలికెను. ౨

సీతా! లంకాపురి కైలాసశిఖర సమానంబగు త్రిమూటశిఖరంబుపై
చున్నది చూడుము. దీని విశ్వకర్మ నిర్మించెను. 3

సీతా! మాంసముచేతను రక్తముచేతను బురటిగానుండు నీ యుద్ధ
భూమింజూడుము. వానదులును రాక్షసులును బెక్కండ్రు హతులయిరి. ౪

వికాలంబులగు సేత్రంబులుగలదానా! బ్రహ్మవలన వరంబునొందిన
వాడును లోకహింసకుండునగు రాక్షసరాజయిన రావణుండు నీ నిమిత్తమయి
నాచే నిహతుడై యిచట బూడిదయయి పడియున్నాడు చూడుము. ౫

ఈ స్థలంబున గుంభకర్ణుండు నాచే హతుడయ్యె. ఇచట బ్రహ్మ
దను రాక్షసుండు నీలునిచే జంపబడెను. ఇచట హనుమంతునిచే
ధూమ్రాత్ముండు వధింపబడెను. నిరూపించి చూడుము. ౬

మహాపరాక్రమాలయగు సుషేణుండు విద్యున్నాలిని వధించినస్థలం బిది
చూడుము.

ఈ స్థలంబున లక్ష్మణుండు రావణునికొడుకయిన యింద్రజిత్తుని
వధించెను, ఈ స్థలంబున నంగదుండు లికటుండను రాక్షసుని వధించెను.

ఇచట మహాపరాక్రమశాలియగు విరూపాక్షుండు హతుడయ్యె.
ఇచట మహాపార్శ్వుండును మహోదరుండును హతులయిరి. ఈ స్థలంబున
నకంపనుండు ఐధింపబడియె. ఈయెడ బలవంతులగు రాక్షసులు ఇతరులు
కొందఱు వధింపబడిరి. ౮

రావణుని భార్యయగు మండోదరి రోదనంబు సేయుచున్న పేయ
మందిచవతులతోఁ గూడినదై రావణుండు మృతుడగుటకు రోదనంబు
గావించిన స్థలం బిది. ౯

సుందరమగు ముఖముగలదానా! ఇదిగో ఈసముద్ర తీరంబుంజూడుము.
ఇచట మేము సముద్రముదాటి యారాత్రియంతయు నిశనించతిమి. ౧౦

1280 యుద్ధకాండ - పద్వింశత్యుత్తరశతతమస్కర్ధః సర్గము.

ఏష సేతు ర్తయా జ . బద్ధ స్సాగరే సలిల్వర్ణవే. ౧౧

తవ హేతోర్విశాలాలాటీ! నశసేతు స్సుదుష్కరః,

పశ్య సాగర మక్షోభ్యం వైదేహి! వరుణాలయమ్. ౧౨

అపార మభిగర్జంతంత్రం శబ్దశుక్తినిషేవితమ్,

హిరణ్యనాభం శైతాన్ద్రేన్ద్రం కాశ్చనం పశ్య మైథిలి. ౧౩

విశ్రమార్థం హనుమయోమతో భిత్త్వా సాగర ముత్థితమ్,

ఏత త్కుక్షౌ సముద్రస్య స్కన్ధావారనివేశనమ్. ౧౪

ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థంధ్రం సాగరస్య మహాత్మసః,

సేతుబద్ధతతి ఖ్యాతంహం త్రైలోక్యేనాభిపూజితమ్. ౧౫

ఏతత్పవిత్రం పరమం య మహాపాతకనాశనమ్,

అత్ర పూర్వం మహాదేవగి ప్రసాద మకరో త్ప్రభుః. ౧౬

అత్ర రాక్షసరాజోఽయ మాజగామ విభీషణః,

ఏషా సా దృశ్యతే సీతా! క్షిప్తా చిత్రకాననా. ౧౭

సుగ్రీవస్య పురీ రమామ్యా యత్ర వాలీ మయా హతః,

అథ దృష్ట్వా పురీం సీతా! క్షిప్తాం వాలిపాలితామ్. ౧౮

అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాదాశ్యం రామం ప్రణయసాధ్వసా,

వికాలంబులగు నయనంబులు గలదానా! సగరచక్రవర్తిచే ద్రవ్వంపఁ బడిన సముద్రమునందు నీ నీమిత్తమయి నేనునటనిచే గట్టించిన దుష్కరంబగు నేత విదిగో చూడుము. ౧౧

సీతా! కలఁచుటకు అలవిగానిదియఁ బారములేనిదియు వరుణుని స్థానంబును శంఖశుక్లతో నొప్పచున్నదియనై గర్జిల్లుచున్న యివ్వహాసము ద్రమం బాడుము. ౧౨

సీతా! మానుమంతుఁడు సముద్రంబు దాటునపుడు అతఁడు విశ్రమించుటకై సముద్రంబు భేదించలేదని కాంచనమయంబగు నీమైనాకపర్వతంబుఁ బాడుము. ౧౩

సముద్రమధ్యంబున నేతువువయి ఈస్థలంబున వానరసేనయంతయు విడిసియుండినది. ౧౪

మహాసభావృందగు సముద్రునందు నేతుబంధమును నీతీర్థముఁ బాడుము ఇది ముల్లోకంబులచేతమం బూజితమయినది. ౧౫

ఇవ్వుహాతీర్థము వనిత్రమయినది, సమస్తతీర్థములలో నుత్తమమయినది. ఇందు స్నానముచేసినయెడ మహాపాతకములు నశించును.

ఇచట నేతుబంధము నేయుటకుమున్ను లోకసాధుండగు మహేశ్వరుండు నాకుఁ గార్యసిద్ధి యగునట్లు ఆనుగ్రహించెను. ౧౬

ఈస్థలంబున నె రాక్షసరాజులైన యీ నిభీషణుండు నాయొద్దకు వచ్చెను.

సీతా! ఇదిగో చిత్రములయిన యడవులుగలదియు సుందరమయినదియు నగు సుగ్రీవుని రాజధాని కిష్కింధాపురి కానఁబడుచున్నది. చూడుము. ఇది నేను వాలినివధించినస్థలము. అని రాముండు నీతతోఁజెప్పెను. ౧౭

అంతసీతాదేవి పూర్వము వాలిచే బాలికమయియుండిన కిష్కింధా నగరముఁ బొడగాంచి రాముంజూచి ప్రేమయు భయంబునుంగదుర సవినయంబుగా నిట్లనిపలికెను. ౧౮

1282 యుద్ధకాండే - పండింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

సుగ్రీవప్రియభార్యాభి స్తారా ప్రముఖతో నృప. ౧౯

అన్యేషాం వానరేంద్రాణాం స్త్రీభిః పరివృతా హ్యహమ్,
గన్తు మిచ్ఛే సహాయోధ్యాయం రాజధానీం త్వయానఘ!. ౨౦

ఏవముక్తోఽథ వై దేహ్య రాఘవః ప్రత్యువాచ తామ్,
ఏవ మన్వీతి కిష్కిన్ధాం ప్రాప్య సంస్థాప్య రాఘవః. ౨౧

విమానం ప్రేక్ష్య సుగ్రీవం వాక్యమేత దువాచ హ,
బ్రూహి వానరశార్దూల! సర్వా న్వానరపుజ్జవాన్.
స్వదారసహితా స్సర్వే హ్యయోధ్యా యాన్తు సీతయా, ౨౨

తథా త్వమపి సర్వాభిః స్త్రీభి స్సహ మహాబల!
ఆభిత్వరస్వ సుగ్రీవ! గచ్ఛామః ప్లవగేశ్వర!, ౨౩

ఏవ ముక్తస్తు సుగ్రీవో రామేణామితలేజసా.
వానరాధిపతి శ్రీమాం సైశ్చ సర్వై సమావృతః,
ప్రవిశ్యాన్తగపురం శీఘ్రం తారా ముద్వీక్ష్య భాషత. ౨౪

ప్రియే! త్వం సహ నారీభిర్వానరాణాం మహాత్మనామ్,
రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతా మైథిలీ ప్రియకామ్యయా. ౨౫

త్వర త్వ మభిగచ్ఛామో గృహ్య వానరయోషితః,
అయోధ్యాం దర్శయిష్యామ స్సర్వా దశరథస్త్రియః. ౨౬

సుగ్రీవస్య వచ శ్రుత్వా తారా సర్వాజ్ఞశోభనా,
ఆహూయ చాబ్రవీ త్సర్వా వానరాణాం తు యోషితః. ౨౭

పాశరహితుడవగు రాజా! తారమొదలయిన సుగ్రీవుని ప్రియ భార్యలతోను ఇతరులగువానరోత్రముల యందఱిభార్యలతోనుఁ గూడినదాననై నేను నీతో రాజభాని నుగ నయోధ్యం బ్రవేశింపవలెనని కోరుచున్నాను. అని సీతాదేవి రామునితోఁజెప్పెను. ౧౯, ౨౦

అంత రాముడు సీతావాక్యంబువిని యాబిడంజూచి “నీయివ్వప్రకార మగుఁగాక” యనివలికి కిష్కింధుజేరఁగానే పుష్పకంబు నిలిపి సుగ్రీవుం జూచి యామాటం జెప్పెను. ౨౧

వానరోత్రముడవగు సుగ్రీవుడా! వానరులుదఱుఁ దమతమ భార్యలతోఁ గూడినవారలయి యయోధ్యకు రావలెనని సీత కోరుచున్నది కావున నవిధింబు గావింపుఁడని వానరపీరులకందఱకుం జెప్పెను. ౨౨

మహాబలుడవు వానరేశ్వరుండవగు సుగ్రీవుడా! అట్లు నీవు భార్య లనందఱు దీసికొనిరమ్ము. జాగు సేయకుము. శీఘ్రముగాఁ బోవలెను. అని రాముడు సుగ్రీవునితోఁజెప్పెను. ౨౩

శ్రీమంతుడు సమస్తవానరపీరులచేఁ బరివృతుండునగు వానరరాజు సుగ్రీవుడు కొలఁదికిమీఱిన పరాక్రమంబుగల రామునివచనంబువిని శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధకుఁ బోయి యంతఃపురంబుఁజొచ్చి యచటఁ దారం జూచి యిట్లునివలికెను. ౨౪, ౨౫

ప్రియురాలా! నీవును మహాపరాక్రమశాలులగు నితరవానరుల భార్య లును తనతోఁగూడ నయోధ్యకు రావలెనని సీతాదేవికోరెను గావున రాముం డాప్రకారముసేయుటకై యాజ్ఞాపించెను. ౨౬

నీవు జాగుసేయవలదు. వానరభార్యలనందఱుం బిలుచుకొనిపోవుదము. ఆ అయోధ్యానగరముజూచి దశరథభార్యలనందఱును సుదర్శించి సత్తము. అని సుగ్రీవుడు తారతోఁ జెప్పెను. ౨౭

తార సుగ్రీవువచనంబువిని సమస్తావయనంబులందును అలంకరించుకొని వానరభార్యలనందఱుం బిలిచి యిట్లుని వలికెను. ౨౮

1284 యుద్ధకాండే - షడ్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతా గన్తుం సర్వైశ్చ వానరైః,
మమ చాపి ప్రియం కార్య మయోధ్యాదర్శనేన చ. ౨౯

ప్రవేశం చాపి రామస్య ఫారజానపదైస్సహ,
విభూతిం చైవ సర్వాసాం స్త్రీణాం దశరథస్య చ. 30

తారయా చాభ్యనుజ్ఞాతాస్సర్వా వానరయోషితః,
నైపథ్యం విధిపూర్వేణ కృత్వాచాపి ప్రదక్షిణమ్.
అథ్యారోహ నిమూనం తత్ప్రీతాదర్శనకాక్షయా,
3౧

తాభి స్సహోద్ధితం శీఘ్రం విమానం ప్రేక్ష్యరాఘవః.
ఋశ్యమూకసమీపే తు వై దేహీం పునరబ్రవీత్,
3౨

దృశ్యతేఽసౌ మహాన్ సీతే! సవిద్యుదివ తోయదః.
ఋశ్యమూకో గిరిశ్రేష్ఠగ కాఞ్చనై ర్హతుభి ర్వృతః,
3౩

అత్రాహం వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ సమాగతః.
సమయశ్చ కృత స్సీతే! వధాఢం వాలినో మయా,
3౪

ఏషా సా దృశ్యతే పమ్పా నళినీ చిత్ర కాననా.
3౫

త్వయా విహీనో యత్రాహం విలలాప సుదుగ్ధితః,
అస్యా స్తీరే మయా దృష్టా శబరీ ధర్మచారిణీ.
3౬

అత్ర యోజనబాహుశ్చ కబంధో నిహతో మయా,

దృశ్యతే చ జనస్థానే సీతే! శ్రీమా న్వనస్పతిః.
3౭

మీరలు మీమిత్రులతో నయోధ్యకు రావలెనని సుగ్రీవుం డానతి
 చెప్పెను. మీరలు నాతోఁగూడ నయోధ్యకు వచ్చి యందలివిశేషములంజూచి
 నాకును సంతోషముగావించవలెను. పౌరులును జానపదులును ఎదుర్కొన
 రాముఁడు పేరోలగంబున నయోధ్యాపురి బ్రవేశించుటను దశరథభార్యల
 యందఱియైశ్వర్యంబును గన్నులారం జూచివత్తము. అని తార వానరస్త్రీలకుఁ
 జెప్పెను. ౨౯, 30

అంత వానరభార్యలందఱు తారయనుమతి యయినంతనె యథావిధి
 మంగళాచరణపూర్వకంబుగా నలంకారంబు గావించుకొని సీతాదేవింజూచు
 కోరికి మనంబున ముప్పిరిగొన నవ్వమానంబునకు బ్రదక్షిణంబగునట్లుగాఁ
 బోయి తారాసహితంబుగా నారోపించిరి. 30

రాముఁడు, తార మున్నగు వానరస్త్రీలు ఆరోపించినవెనుక నవ్వమా
 నంబు శిశుముగా నాకాశమున కెగసిపోవుటంజూచి ఋశ్యమూకసమీపంబుఁ
 జేరఁగానే సీతంజూచి యిట్లనవలెకెను. 31

సీతా! ధర్మతోత్తమంబగు నీఋశ్యమూకగిరి కాంచనధాతువులచేఁ
 బరివృతమయి యుండుటవలన మెఱిపులతోఁగూడిన మేఘమువలె నొప్పు
 చున్నది చూడుము. 32

సీతా! ఈధర్మతంబునందే నాకును వానరరాజయిన సుగ్రీవునకును
 సమాగమంబు గలిగెను, ఇచటనే నేను వాలినివధించుటకై ప్రతిజ్ఞ
 గావించితిని. 33

ఇరిగో సుందరములయిన యడవులగల వంపానరప్పన్నది చూడుము.
 ఇచట నేను నిన్నుఁ బాసియున్నందునఁ బరమదుఃఖితుండవై విలపించితిని. 34

ఈవంపానరస్సతీరంబున నేను దాపసియయిన శబరింజూచితిని 35

ఈస్థలంబున నేను యోజనదీర్ఘంబులయిన బౌహువులుగల కబాధుఁ
 డనువానిం జంపితిని.

అధికమున విలాసముగలసీతా! ఏవృక్షము సమీపంబున హింసకుఁ

1286 యుద్ధకాండే - పద్వింశత్యుత్తరశతతమస్కంః. సర్గము

యత్ర యుద్ధం మహద్వృత్తం తవ హేతో ర్విలాసిని,
రావణస్య సృశంసస్య జటాయోశ్చ మహాత్మనః. 3౮

ఖరశ్చ నిహతో యత్ర దూషణశ్చ నిపాతితః,
త్రిశిరాశ్చ మహావీర్యో మయా బాణై రజిహ్వాగైః. 3౯

ఏతత్తదాశ్రమపద మస్తాకం వగవర్జిని,
పర్ణశాలా తథా చిత్రా దృశ్యతే శుభదర్శనా. ౪౦
యత్ర త్వం రాక్షసేంద్రేణ రావణేన హృతా బలాత్,

ఏషా గోదావరీ రమ్యా ప్రసన్నసలిలా శివా. ౪౧
అగస్త్య స్యాశ్రమో హ్యేష దృశ్యతే పశ్య మైథిలి,

దీప్తశ్చైవ వాశ్రమో హ్యేష సుతీక్ష్ణస్య మహాత్మనః. ౪౨

వైదేహి! దృశ్యతే చాత్ర శరభశ్లాశ్రమో మహాన్,
ఉపయాత స్సహస్రాక్షో యత్ర శక్రగి పురందరః. ౪౩

అస్మి న్దేశే మహాకాయో విరాధో నిహతో మయా,
ఏతే హి తావసావాసా దృశ్యంతే తనుమధ్యమే. ౪౪

అత్రిగి కులపతి ర్యత్ర సూర్యవైశ్వానరప్రభః,

అత్ర సీతే! త్వయా దృష్టా తాపసీ ధర్మచారిణీ. ౪౫
అసౌ సుతను! శైలేంద్రశ్చిత్రకూటగి ప్రకాశతే,

యత్ర మాం కైకయాపుత్రగి ప్రసాదయితు మాగతః. ౪౬

దగు రావణునకును మహాత్ముడగు జటాయువునకును మహాయుద్ధంబు జర
గెనో, జటాయువునకును వానస్థానమయిన యుత్తమంబగు ఆవటవృక్షంబు
జన్మస్థానంబునఁ గానఁబడుచున్నది చూడుము. ౩౭, ౩౮

ఉత్తమవనికవగు సీతా! నేనుభరుని దూషణుని మహాపరాక్రముఁడగు
ప్రళిరుని గుఱిదప్పనిబాణముల నేన్ధలాఱున పధించితి నో, అట్టిమనయాశ్రమ
పదం బిదిగో కానఁబడుచున్నది చూడుము. ౩౯

ఇదిగో సుందరంబును మంగళకరంబునగు మనపర్ణకాలంజూడుము.
ఇచటనే రాక్షసేంద్రుండగు రావణుండు బలాత్కారంబున నిన్నవహ
రించెను. ౪౦

సీతా! రమణీయంబును నిర్మలమయిన జలముగలదియు మంగళకరియు
నగు సీగోదావరినదిం జూడుము. ఇదిగో ఆగస్త్యమహర్షియాశ్రమము కానఁ
బడుచున్నది. ౪౧

మహానుభావుండగు సుతీష్ఠనియాశ్రమము నిదిగో దేదీప్యమానంబయి
యున్నది చూడుము. ౪౨

సీతా! వేయికన్నులు గలవాఁడును, శత్రుపురంబుల భేదించినవాఁడు
నగు దేవేంద్రుండెచటికి వచ్చినాఁడో అట్టిమహనీయంబగు శరభంగాశ్రమము
ఇచటఁ గానఁబడుచున్నది చూడుము. ౪౩

ఈస్థలంబుననే మహాకాయుండగు విరాధుండు నాచేజచ్చెను.

సన్నని కొనుగలదానా! సూర్యాగ్నులువలె మహాలేఖుండగు నత్రి
మహర్షి యెచటనున్నాఁడో, ఆఱుష్యాశ్రమములు ఇవిగో యగపడు
చున్నవి. ౪౪

సీతా! ఇచటనే నీవు పరమధార్మికయగనసూయాదేవిం జూచితివి.

సుందరమయిన మేనుగలదానా! ఇదిగో పర్వతశ్రేష్ఠంబగు చిత్ర
కూటంబు ప్రకాశించుచున్నది చూడుము నన్ను రాజ్యంబంగీకరింపుమని వేడు
టకై కైకేయాకుమారుండగు భరతుం డెచటికే వచ్చినాఁడు. ౪౫

1283 యుద్ధకాండే - షష్ఠింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఏష సా యమునా దూరా దృశ్యతే చిత్రకాననా,
భరద్వాజాశ్రమో యత్ర శ్రీమానేష ప్రకాశతే. ౪౭

ఏష త్రిపథగా గజ్ఞా దృశ్యతే వరవర్ణిని,
నానాద్విజగణాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా. ౪౮

శృజ్జీవేరపురం చైత ద్ధుహో యత్ర సమాగతః,
ఏష సా దృశ్యతే నీతే! సరయూ ర్యూపమాలినీ. ౪౯
నానాదుశతాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా,

ఏష సా దృశ్యతే యోధ్యా రాజధానీ పితృర్థమ.
అయోధ్యాం కుసు వై దేహి! ప్రణామం పునరాగతా, ౫౦

తత స్తే వానరా స్సర్వే రాక్షసశ్చ విభీషణః.
ఉత్పత్యోత్పత్య దదృశు స్తాం పురీం శుభదగ్ధనామ్,
తత స్తు తాం పాణ్డూరహర్త్యావాహినీం
విశాలకక్ష్యం గజవాజిసంకులామ్. ౫౧

పురీ మయోధ్యాం దదృశుః ప్లవజ్జమాః
పురీం మహేష్వరస్య యథామరావతీమ్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షష్ఠింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

అల్లదిగో యమునానది సుందరములయిన యడవులతో దూరంబునం గనబడుచున్నది.

భీరద్వాజమహర్షి యాశ్రమంబున శ్రీమంతంబగు ప్రదేశ మిదిగో భాసిల్లుచున్నది. ౪౭

వనితారత్నమా ! నానావిధపక్షినమూహముచే నేనికంబయి తీరంబులం జక్కగాఁబూచినయడవులతో నొప్పుచున్న యాకాశభూపాతాళంబులం బొందుటచేఁ ద్రిషధగ యనంబడు గంగానది యిదిగో కానబడుచున్నది.

ఇదిగో శృంగి బేరపురము, ఇచటనే గుహుండు మనయోద్దతు పుట్టెను.

సీతా! తీరంబులందుఁ జక్కగా బుష్పించిన నానావిధములగుపెక్కువృక్షములతో నొప్పుచున్నదియుఁ దీరప్రదేశంబుల ననేకయజ్ఞంబులు నేమిఁబడి యుండుటవలనఁ బెక్కు యూపస్తంభములతోఁ గూడినదియు నగు మన మయోధ్యసమీపంబున నున్న నరయూనది యిదిగో కనబడుచున్నది. ౪౯

మా నాయనగారి రాజధానియైన యా యయోధ్యానగరియుఁ గానఁబడుచున్నది చూడుము. సీతా! ఆయోగ్యుడు మరల సుఖంబున పచ్చినావు కావున ఈనగరికి నమస్కరింపుము. అని రాముండు సీతతోఁ బలికెను. ౫౦

అంత వానరులు రాక్షసుండు విభీషణుండు అందఱునులేచి చూచువారలకు మంగళశకరమయిన యయ్యయోధ్యానగరిం జూచిరి. ౫౧

అంత స్వచ్ఛములయిన మేడలతోను వికాలములయిన తొట్టికట్లుగల గృహంబులతోనుం గూడినదియు గుఱ్ఱంబులును విశంగులును అధికముగాఁ గలదియునగు నయ్యయోధ్యాపురిని వానరులు సందర్శించిరి. ౫౨

ఇది నూటయిరువదియాతివస్త్రము.

1290 యుద్ధకాండే - సప్తవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

సప్తవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

పూర్ణే చతుర్దశే షరే పశ్చిమాం లక్ష్మణాగ్రజః,
భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవన్దే నియతో మునిమ్. ౧

సోఽపృచ్ఛ దభివాద్యైవం భరద్వాజం తపోధనమ్.

శృణోషి కచ్చి ద్భగవత్! సుభిక్షానా మయం పురే.
కచ్చిశ్చ యుక్తో భరతో జీవన్మయపి చ మాతరః, ౨

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ భరద్వాజో మహామునిః.
ప్రత్యువాచ రఘుశ్రేష్ఠం స్థితపూర్వం ప్రహృష్టవత్, ౩

షడ్కదిగ్ధస్తు భరతో జటిల స్త్వాం ప్రతీక్షతే.
పాదుకే తే పురస్కృత్య సర్వం చ కుశలం గృహే, ౪

త్వాం పురా చీరవసనం ప్రవిశంతం మహావనమ్.
స్త్రీతృతీయం చ్యుతం రాజ్యాద్ధర్మకామం చ కేవలమ్,
పదాతిం త్యక్తసర్వస్వం పితుర్వచనకారిణమ్. ౫
సర్వభోగైః పరిత్యక్తం స్వర్గచ్యుత మివామరమ్,
దృష్ట్వా తు కరుణాపూర్వం మమాఽసీ త్సమిలింజయః. ౬
కైకేయావచనే యుక్తం వన్యమూలఫలాశినమ్, ౭

నూటయిరువదియేడవసర్గము.

చైత్రశుద్ధ పంచమియందు రాముండు వనవాసంబునకై యయోధ్య విడిచినవాడుకావున మరల నాచైత్రశుద్ధచతుర్థికి బదునాబుగేండ్లు నిండిన పిమ్మట శుద్ధపంచమియందు లక్ష్మణాగ్రజాండగు రాముండు భరద్వాజా శ్రమంబుఁజేరి భక్తితో నమ్రహామనికి నమస్కారము గావించెను. ౧

రాముండు కపమే ధనముగాఁగల భరద్వాజమహర్షికి నమస్కరించి యతనినిద్విధంబున నడిగెను.

భగవంతుడా! ఆయోధ్యానగరంబున సుభిక్షమును ఆరోగ్యముగా నున్నసంగతిని విందువాయేమి? భరతుండు చక్కగాఁబ్రజాపాలనంబు సేయుచున్నాడా? మాశల్లలందఱును సుఖముగ నున్నారాయేమి? అని రాముండు భరద్వాజు నడిగెను. ౨

ఇట్లు రాముండడుగఁగానే భరద్వాజమహర్షి రాముని మరలం జూడఁగలుగుటకు సంతుష్టుండై రఘువంశమునఁ బుట్టినవారిలోనెల్ల సుతముఁడగు రాముంజూచి “ఇతిండుసర్వజ్ఞుండై యుండినన్నడుగుచున్నాఁడు” అనిచిఱునగవు మోమునంజెలంగ నిట్టసిపలికెను. ౩

భరతుఁడో దేహసంస్కారము లేకపోవుటవలన ముఱికితోఁగూడిన దేహముతోజటాధారియయి నీపాదుకల వాందిడికొని ప్రజాపాలనము సేయుచు నీరాక కెదురుచూచుచున్నాఁడు; గృహమున సమస్తమును తేచుముగానున్నది. ౪

శత్రుసమాహంబుల జయించునట్టి రాముడా! నీవు మున్నతండ్రి యాజ్ఞను బాలించువాడవై కైకేయి వచనంబు శిరసావహించి సీతాలక్ష్మణ సహితుండవై పురాతనములైన శారవీరలను ధరించి రాజ్యంబుఁబాసి ధర్మంబు మాత్రమే యవలంబించి సర్వస్వంబును విడిచి సమస్తభోగంబులనుం బరిత్యజించి ఆడవియందుఁబుట్టిన ఫలమూలంబులె యాహారంబుగాఁ గొనుచుఁ గాలిఁడక నడిచి మహారణ్యంబుఁ బ్రవేశింపవచ్చినప్పడు నిన్నుఁజూడఁగానే నాకు మిక్కిలియు దుఃఖమయ్యెను. ౫-౬

1292 యుద్ధకాండే - సప్తశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

సాంప్రతం సుమృద్ధార్థం సమిత్రగణబాంధవమ్. ౮
సమీక్ష్య విజితారిం త్వాం మమ ప్రీతిరనుత్తమా,

సర్వం చ సుఖదుఃఖం తే విదితం మమ రాఘవ! ౯

యత్త్వయా విఫులం ప్రాప్తం జనస్థానవధావికమ్,
బ్రాహ్మణార్థే నియుక్తస్య రక్షీతు స్సర్వతాపసాన్. ౧౦

రావణేన వృతా బార్యా బభూవేయ మనిద్వితా,
మారీచదర్శనం చైవ సీతోన్మథనమేవ చ. ౧౧

కబంధదర్శనం చైవ పంపాభిగమనం తథా,
సుగ్రీవేణ చ తే సఖ్యం యచ్ఛ వాలీ హత స్త్వయా. ౧౨

మార్గణం చైవ వై దేహ్యాగ కర్త వాతాత్తజస్య చ,
విదితాయాం చ వై దేహ్యం సశసేతు ర్యథా కృతః. ౧౩

యథావా దీపితా లజ్జా ప్రహృష్టైర్హరియూథవైః,
సపుత్ర బాంధవామాత్యస్సబలస్సహవాహనః. ౧౪

యథా వినిహత స్సజ్జ్యే రావణో దేవకణ్ణకః,
సమాగమశ్చ త్రిదశై ర్యథా దత్తశ్చ తే వరః. ౧౫

సర్వం మమైత ద్విదితం తపసా ధర్తవత్సల,
అహమప్యత్ర తే దద్మి వరం శస్త్రభృతాం వర! ౧౬

అర్ఘ్యమన్య గృహణేదమయోధ్యాం శ్వో గమిష్యసి,

తస్య తచ్ఛిరసా వాక్యం ప్రతిగృహ్య సృపాత్తజః. ౧౭

బాధ మిత్యేవ సంహృష్టో ధీమా న్వర మయాచత,
అకారే ఫలినో వృక్షో స్సర్వే చాపి మధుస్రవాః. ౧౮

ఇప్పుడో కార్మిగినినొంది శత్రువులజయించి స్నేహితులను బంధువులనుగూడి క్షేమముగా వచ్చిన నిశ్చయజాడగా నాకుఁ బరమసంతోషము గలుగుచున్నది. ర

రాముడా! నీకు పనవాసకాలమునంగగిన సుఖదుఃఖమంతయు నాకుఁ దెలిసియున్నది. F

ధర్మమునం దధికప్రీతిగల రాముడా! నీకు జనస్థానమున ఖరాది రాక్షసుల వధించుటయు మహర్షులు యాచించుటవలన నీవిట్లు రాక్షసులవధించి సమస్తమునల రక్షించుచుండఁగా అనిందిత యయిననీభార్యను రాక్షసం దపహరింపఁ దలంచుటయు మారీచుండు జింకరూపమున వచ్చుటయు రావణుండు సీత నపహరించుటయు నీవుకబంధుంజూచి వధించుటయు పంపా నరస్సనకుఁ బోవుటయు సుగ్రీవునితో సఖ్యము గావించుటయు వాలిని వధించుటయు వానరులు సీతాదేవిని వెదకుటయు హనుమంతుండు సముద్రము దాటి లంకయందుఁ బెక్కురాక్షసులవధించి సీతం గాంచుటయు సీతా పృతాంతము దెలిసినమీఁద నలునిచే సముద్రమునకు నేతువుకట్టం బడుటయు వానరవీరు లుత్సాహమునొంది లంకను దహించుటయు దేవకంటకుండగు రావణుండు పుత్రమిత్రబంధుసహితముగా నైవ్యసమేతముగా యుద్ధమున నీచే వధింపఁబడుటయు బ్రహ్మాదులు నీయొద్దకు వచ్చుటయు నీకు ఇంద్రుండు వరంబొసంగుటయు ఈపృతాంతములంతయు నేను దబోబలంబున నెఱింగితిని. ౧౦.౧౫

ఆయుధము ధరించినవారిలో నుత్తముడా! నేనును ఇచటనీకు వరంబొసంగెదను అడుగుము. ఇప్పుడు నాకావించుపూజంగైకొని రేపు ఆయోధ్యకుఁబోము. అని భరద్వాజుండు రామునితోఁజెప్పెను. ౧౬

బుద్ధిమంతుండగు రాచకొమరుంచు రాముండు భరద్వాజమహర్షి వచనమును శిరసావహించి అట్లే యనిపలికి యీవరము నడిగెను. ౧౭

భగవంతుండవగు భరద్వాజుడా! నే నయోధ్యకుఁ బోవుమార్గమున.

1294 యుద్ధకాండే - వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఫలాన్యమృతకల్పాని బహూని వివిధాని చ,
భవన్తు మార్గే భగవ! న్నయోధ్యాం ప్రతిగచ్ఛతః. ౧౯

తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాతే వచనా త్స మనస్తరమ్,
అభవ న్పాదపాస్త్ర స్వర్ణపాదపసన్నిభాః. ౨౦

నిష్ఫలాగ ఫలిన శ్చాస నిష్పపుష్పాగ పుష్పశాలినః,
శుష్కా సమగ్రపత్తాస్తే నగాశ్చైవ మధుస్రవాః. ౨౧
స్వతో యోజనాశ్రీణి గచ్ఛతా మభవంస్తదా,

తతగి ప్రహృష్టాగి ప్లవగర్షభాస్తే
బహూని దివ్యాని ఫలాని చైవ. ౨౨

కామా దుపాశ్నన్తి సహస్రశస్త్రే
ముదాన్వితాస్స్వర్ణజితో యజైవ,
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-పంచవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

అయోధ్యాం తు సమాలోక్య చింతయామాస రాఘవః,
చింతయిత్వా హనూమన్త మువాచ ప్లవగోత్తమమ్. ౧

జానీహి కచ్చి త్కుశలి జనో నృపతిమన్దిరే,

వృక్షము లన్నియు కాలముగానియప్పుడు గూడ ఫలవంతములయి మధువు
స్రవించుచుండవలెను. ఫలము లమృతమువంటి రుచిగలిగి యనేకములు
గాని నానావిధములుగా నుండవలెను. అని రాముండు భరద్వాజచూహర్షి ని
పరంబశీలెను. ౧౮, ౧౯

అప్పుహర్షి యట్లేయని ప్రతిజ్ఞ సేయుటయే ఆయనయామాటల చెప్పి
సంతసె యచటివృక్షములన్నియు స్వర్గమునందలి కల్పవృక్షములవలె సర్వకామ
సమృద్ధములై యుప్పినవి. ౨౦

అంతకుమన్ను ఫలంబుకండిన వృక్షములు ఫలవంతము లయినవి.
పుష్పింపనివి పుష్పించినవి

అప్పుడు ఆవానరులయోధ్యకుఁ బోవునప్పుడు మార్గంబున నెటుచూ
చినను మూఁదామడలవఱకు ఎండియుండిన వృక్షములన్నియుఁ బ్రత్రములతో
నిండినవై లేనియ స్రవంపసాగినవి. ౧౨

అంత నవానరోక్తములు మేనంబులకలంకురింపఁ బరమసంతోషంబు
నొంది దివ్యంబులగు నాఫలములయ యభేష్టంబుగా వేలకొలంది భక్షించుచు
స్వర్గంబుననుండు వారలుంఁజోలె నానందంబు నొందిరి. ౨౨

ఇది నూటయరువదియేడవసర్గము.

నూటయరువదియెనిమిదవసర్గము.

రాముండు ఆయోధ్యం దలంచుకొని మనంబునఁ గొంతదడ వాల్చి
చింతెను.

రాముండు ఆట్లాచించి వానరోక్తముండగు హనుమంతుం దిలిచి
యిట్లని పలికెను. ౧

ఆయోధ్యలో రాజుగారి నగరిలో మాతల్లులు మొదలగువారలందఱు
జేమముగా నున్న సంగతిం దెలిసికొనుము.

1296 యుద్ధకాండే - అష్టావింశత్యుత్తశతతమస్సర్గః. సర్గము.

శృజ్జేఘోరపురం ప్రాప్య గుహం గహనగోచరమ్. ౨

నిషాదాధిపతిం బ్రూహి కుశలం వచనా న్నమ,

శ్రుత్వా తు మాం కుశలినమరోగం విగతజ్వరమ్. ౩

భవిష్యతి గుహగి ప్రీత స్సమమాత్తసమ స్సఖా,

అయోధ్యాయాశ్చ తే మార్గం ప్రవృత్తిం భరతస్య చ. ౪

నివేదయిష్యతి ప్రీతో నిషాదాధిపతి ర్గుహః,

భరతస్తు త్వయా వాచ్యగి కుశలం వచనా న్నమ. ౫

సిద్ధార్థం శంస మాం తన్వై సభార్యం సహలక్షణమ్,

హరణం చాపి వై దేహ్య రావణేన బలీయసా. ౬

సుగ్రీవేణ చ సంసర్గం వాలినశ్చ వధం రణే,

మైథిల్య స్వేషణం చైవ యథా చాధిగతా త్వయా. ౭

లఙ్ఘయిత్వా మహతోయ మాపగాపతి మవ్యయమ్,

ఉపయాసం సముద్రస్య సాగరస్య చ దర్శయమ్. ౮

యథా చ కారిత స్సేతూ రావణశ్చ యథా హతః,

వరదాసం మహేంద్రేణ బ్రహ్మణా వరుణేన చ. ౯

మహాదేవ ప్రసాదాచ్చ పిత్రా మమ సమాగమమ్,

ఉపయాతం చ మాం సౌమ్య! భరతస్య నివేదయ. ౧౦

సహ రాక్షసరాజేన హరిణాం ప్రవరేణ చ,

ఏతచ్ఛ్రుత్వా య మాకారం భజతే భరత స్తదా. ౧౧

స చ తే వేదితవ్యస్సస్య త్వర్వం యచ్ఛాపి మాం ప్రతి,

జిత్వా శత్రుగణా న్రామః ప్రాప్య చానుత్తమం యశః. ౧౨

నీవు నామాట ప్రకారమున శృంగి బేరపురమునకుఁ బోయి యచట వసచరుండును నిషాదరాజునగు గుహుం జూచి యతనికి నాక్షేమంబుఁ జెప్పము. ౨

నేను రోగ మేమియు లేక శత్రువుల జయించి డేనుముగ వచ్చినానని విన్నంతనె గుహుండు మిక్కిలియు సంతోషంబు నొందఁ గలఁడు. అతఁడు నాకు ఎంతమాత్రము భేదములేని (నాహృదయమువంటి) నాప్రాణమువంటి) స్నేహితుఁడు. 3

బోయల గాజయిన గుహుండు ఆయోధ్యకుఁ బోవు మార్గంబును భరతుని వృత్తాంతమును నీకు సంతోషంబునం జెప్పఁగలఁడు. ౪

నావచనంబువలన భరతునకును నాక్షేమంబుఁ జెప్పము. నేను వనవాస ప్రతంబు నెఱవేర్చి సీతాలక్షణసహితంబుగా డేనుంబున వచ్చినాననియు నతనికిఁ జెప్పము. ౫

సౌమ్యుఁడవగు హనుమంతుఁడా ! సీతను బలవంతుఁడగు రావణుం డవ హరించుటయు నేను సుగ్రీవునితో చఖ్యంబు గావించుటయు యుద్ధంబున వాలిని వధించుటయు వానరులు సీతను వెదకుటయు నీవు అంతములేని జలము గలదియు పదీపలియైనగు సముద్రంబు దాటి సీతం గాంచుటయు అందఱును సముద్రమునొడ్డకుఁ బోవుటయు సముద్రుండు నాకు దర్శకం బొనఁ గుటయు సముద్రంబున వేతువు నిర్మించుటయు నేను రావణుని వధించుటయు బ్రహ్మపరశానుమతుండై దేవేంద్రుఁడు నాకు పరంబొసంగుటయు నాకు మహేశ్వరానుగ్రహంబునంజేసి నా తండ్రి సమాగమంబు గల్గుటయు నేను రాక్షసరాజయిన విభీషణునితోను వానరరాజయిన సుగ్రీవునితోను వచ్చుటయు భరతునకుఁ జెప్పము. ౬. ౧౧

ఈ వృత్తాంత మంతయు వినినప్పుడు భరతునిముఖంబున శేమి యాకారంబు దోచునో నావిషయమయి యేమియంగితంబు బయలుపడునో దాని నంతయు నీవు జాగ్రత్తతో గ్రహింపవలెను. ౧౧

* రామండు శత్రువుల నందఱుం జయించి యుత్తమంబగు కీర్తినింది

1298 యుద్ధకాండ - అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్తకః. సర్గము.

ఉపయాతి సమృద్ధార్థ సహ మిత్రై ర్హహబలైః,

జ్ఞేయాస్సర్వే చ వృత్తాన్తా భరతస్యేజ్జితాని చ. ౧౩

తత్త్వేన ముఖవర్ణేన దృష్ట్యా వ్యాభాషణేన చ,

సర్వకాలసమృద్ధం హి హస్త్యశ్వరథసంకుఃమమ్. ౧౪

పితృపైతామహం రాజ్యం కస్య నావర్తయే న్దనః,

సంగత్యా భరత శ్రీమా న్రాజ్యార్థీ చే త్వయం భవేత్. ౧౫

ప్రశాన్తు వసుధాం కృత్వా మఖిలాం రఘునందనః,

తస్య బుద్ధిం చ విజ్ఞాయ వ్యవసాయం చ వానర! ౧౬

యావన్నదూరం యాతాః ప్త క్షిప్ర మాగమ్యమర్హసి,

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టో హనుమా న్తారుతాత్తజః. ౧౭

మానుషం ధారయ న్రూప మయోధ్యాం త్వరితో యయా,

అథోత్పపాత వేగేన హనుమా న్తారుతాత్తజః. ౧౮

గరుత్మానివ వేగేన జిఘ్రాక్షస్ఫుజగో త్తమమ్,

లఙ్ఘయిత్వా పితృపథం భుజగేంద్రాలయం శుభమ్. ౧౯

గంగాయమునయో ర్నధ్యం సన్నిపాత మతీత్య చ,

శృజ్జిభేరపురం ప్రాప్య గుహ మాసాద్య వీర్యవాన్. ౨౦

స వాచా శుభయా హృష్టో హనుమా నిగ మబ్రవీత్;

సమస్తార్థముల నొందినవాడై మహాబలశాలు లగు స్నేహితులతోఁ గూడ
వచ్చుచున్నాఁడు. అని భరతునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

ఈ వచనముఁ జెప్పి భరతుని ముఖవర్ణమువలనను దృష్టివలనను మాట
వలనను ఏమి యూహింపవగునో ఆ వృత్తాంతములు ఇంగితములు అన్నియు
యథార్థముగాఁ జెలిసికొని రమ్మ. ౧౩

సమస్తకాలములను సమృద్ధమును విరుగులు గుఱ్ఱములు తథములు
సమృద్ధముగాఁగలదియుఁ గులక్రమాగతమునగు రాజ్యమును అనుభవించు
చుండునప్పుడు ఎంతధార్మికుడైనను దాని విడుచుట కష్టము. ౧౪

శ్రీమంతుండును రఘువంశమునందుఁ బుట్టినవారికి సంతోషము గలి
గించువాఁడునగు భరతుండు బహుకాల మనుభవించుచుండినందునఁ దానే
రాజ్యము నపేక్షించునేని ఎంతమాత్రము కొఱుతలేక సర్వసమృద్ధులైన
సమస్తభూమిని ఆతఁడే పాలించుచుండుగాక. ౧౫

హనుమంతుఁడా ! నీవు భరతుని యభిప్రాయమును నిశ్చయమును
చెలిసికొని యతఁడు రాజ్యము నపేక్షించునేని మేము దూరము వచ్చుటకు
మున్నే మాయొద్దకు రమ్మ. అని రాముండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౧౬

వాయుపుత్రుండయిన హనుమంతుండు ఇవిధమున రాము నాజ్ఞను
గ్రహించి నుచుష్కరూపము నొందినవాడై వేగమున నయోధ్యాపురికిఁ
బోవ నుద్ద్యోగించెను. ౧౭

అంత గరుత్మంతుండు మంచినర్పముపైకి వేగమున నెగసిపోవునట్లు
వాయుకుమారుండగు హనుమంతుండు వేగమున నాకాశమున కెగసిపోయెను.

పరాక్రమవంతుడగు నా హనుమంతుండు అట్లు తన తండ్రిమార్గం
బయిన యాకాశమునకు లంఘించి నానా విధ మహానర్పములకు నివాసస్థాన
మయిన మంగళేశ్వరంబగు గంగా యమునా సంగమము నతిక్రమించి శృంగ
బేరపురంబునకుఁ బోయి గుహునిది జూచి సంతుష్టుడై శుభంబగు వచనం
బున నిట్లని పలికెను. ౧౮, ౨౦

1300 యుద్ధకాండే - అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

సఖా తు తవ కాకుత్స్థో రామస్సత్యపరాక్రమః. ౨౧

సహసీతస్స సౌమిత్రిస్స త్వాం కుశల మబ్రవీత్,
పశ్చామీమద్య రజనీముషిత్వా వచనా స్తు నేః. ౨౨

భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞాతం ద్రక్ష్యస్యద్యైవ రాఘవమ్,

ఏవ ముక్త్వా మహాతేజా స్సంప్రహృష్టతనూరుహః. ౨౩

ఉత్పాత మహావేగో వేగవా నవిచారయన్,

సోఽపశ్య ద్రామతిర్థం చ నదీం వాలుకినీం తథా. ౨౪

గోమతీం తాం చ సోఽపశ్య ద్ధీమం సాలవనం తథా,
ప్రజాశ్చ బహుసాహస్రాః స్థితాఞ్జనపదానపి. ౨౫

స గత్వా దూరమథ్వానం త్వరితగి కపికుఞ్జరః,
ఆససాద ద్రుమాన్సుల్లా న్నన్దిగ్రామసమీపగాన్. ౨౬

స్త్రీభి స్సపుత్రై ర్వృద్ధైశ్చ రమమాచైస్సర్వలంకృతాన్,
సురాధిపస్యోపవనే యథా చైత్రరథే ద్రుమాన్. ౨౭

క్రోశమాత్రే త్వయోధ్యాయా శ్చీరకృష్ణాజినామ్బరమ్,
దదర్శ భరతం దీనం కృశమాశ్రమవాసినమ్. ౨౮

జటిలం మలద్ధిగ్ధాజ్ఞం భ్రాతృవ్యసనకర్మితమ్,
ఫలమూలాశినం దాంతం తాపసం ధర్మచారిణమ్. ౨౯

నీ సఖుండు సఖ్యపరాక్రముండగు రాముండు సీతాలక్ష్మణసహితుడై
సన్ను నీకుఁ దనక్షేమంబు నెప్పఁబఱచెను. ౨౦

రాముండు భరద్వాజబ్రహ్మచారి పుత్రునజేసి యీహంబమితిధి రాత్రి
భరద్వాజాశ్రమాబునఁ గడసి యెల్ల సూర్యోదయంబున నవ్వువాని యనుజ్ఞ
నొంది బయలుదేటి రాఁగఁగడు; శిష్యుంబుననె యతనిఁ జూడఁగలవు. అని
హనుమంతుండు గుహనకుఁ జెప్పెను.

మహాపరాక్రమకాలియు సధికమయిన వేగముగలవాఁడునగు హను
మంతుండు సకలలోకానందము గలిగించునట్టి రామాగమన వృత్తాంతమును
భరతునితోఁ దనకుఁ జెప్పఁగలిగెనని సుతోషంబునం బులకాంకిత శరీరుండై
మహావేగంబు ననలంబించి మార్గశ్రమంబు సరకుసేయక (మార్గమునందల
పఁగినదీపురసౌందర్యాదులు గణింపక) యాకాశమార్గంబునం బోయెను. ౨౩

ఆ హనుమంతుండు మార్గంబునం బరశురామతీర్థంబును వాలుకొనినదినిం
గాంచెను. ౨౪

ఆ హనుమంతుండు గోమతీనదిని భయంకరంబగు సాలవృక్షవనంబును
బెక్కువేల సంఖ్యగలజనంబులను వానావిధ సన్యంబులచే సమృద్ధములయిన
గ్రామములనుం గాంచెను. ౨౫

నా వానరోత్తమండగు హనుమంతుండు వేగంబున బహుదూరంబు
పోయి క్రీడించుచున్న స్త్రీబాలవృద్ధజనులచే నలంకృతంబులయి దేవేంద్రుని
నందనోద్యానంబునఁ గుబేరుని చైత్రరథంబుననుండు వృక్షంబులవలె
సర్వసమృద్ధంబులయి యొప్పుచున్నవియుఁ జక్కగాఁ బుష్పించినవియునగు
నందిగ్రామప్రాంతవృక్షంబుల సమీపంబునకుఁ బోయెను. ౨౬, ౨౭

ఆయోధ్యానగరంబునకు రెండుగడియల దూరంబున శాశ్రమంబు
నందు నివసించుచున్న వాఁడును పల్కంబులను గృష్ణాజినంబులను గట్టువస్త్రం
బుగా నుత్తరీయంబుగాఁ దాల్చినవాఁడును బదునాలుగు సంవత్సరముల
పూర్ణములయ్యి నింక రాముండు రాలేదేయని దీనుడై యున్నవాఁడును

1302 యుద్ధకాండే - అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్తకః. సర్గము.

సమున్నతజటాభారం వల్కులాజినవాససమ్,
 నియతం భావితాత్మానం బ్రహ్మరిసమతేజసమ్. 30
 పాదుకే తే పురస్కృత్య శాసంతం వై వసున్ధరామ్,
 చాతుర్వర్ణ్యస్య లోకస్య త్రాతారం సర్వతో భయాత్. 31
 ఉపసితమమాత్యైశ్చ శుచిభిశ్చ పురోహితైః,
 బలముఖైశ్చ యుక్తైశ్చ కాషాయామ్బురధారిభిః. 32

న హి తే రాజపుత్రం తం చీరకృష్ణాజినామ్బురమ్,
 పరిభోక్తుం వ్యవస్యన్తి పౌరా వై ధర్మవత్సలాః. 33

తం ధర్మమివ ధర్మజ్ఞం దేహవన్త మివాపరమ్,
 ఉవాచ ప్రాజ్ఞలిర్వాక్యం హనూమా న్దారుతాత్తజః. 34

వసంతం దణ్డకారణ్యే యం త్వం చీరజటాధరమ్,
 అనుశోచసి కాకుత్స్థం స త్వం కుశల మబ్రవీత్. 35

ప్రియమాఖ్యామి తే దేవ! శోకం త్యక్త్యసి దారుణమ్,
 అస్మి న్నుహూర్తే భ్రాత్రా త్వం రామేణ సహ సద్గతః. 36

నిహత్య రావణం రామగి ప్రతిలభ్య చ మైథిలీమ్,
 ఉపయాతి సమృద్ధార్థ స్సహ మిత్రై ర్మహాబలైః. 37

భౌతికదుఃఖమునఁ గృతించినవాఁడును ఉన్నతమయిన జటాభారము
వహించియున్నవాఁడును దేహసంస్కారములేమిజేసి దేహమంతయు ముఱి
కితోఁగూడినదిగా నున్నవాఁడును ఫలమూలములే యాహారముగాఁ గొను
చున్నవాఁడును జీతేంద్రియముండును దపస్సంపన్నుండును బరమధార్మికుండును
నియమయుక్తుండును ఆత్మసంధానపరాయణుండును బ్రహ్మాయుజ్జ్వలఁ
దేజస్సంపన్నుండును రాముం డొసంగిన యాపాదుకలం బురస్కరించుకొని
భూమిం బాలించుచున్నవాఁడును జతుర్వర్ణములకును విభేదమును భార్య
కుండ సంరక్షణము సేయుచున్నవాఁడును గాఢాయవస్త్రములు దాలించి
యవహితులయి పరిశుద్ధులయియున్న మంత్రులుం బురోహితులు సేవాధ్య
క్షులుంగొలుపఁ బేరొలగఁబున నున్నవాఁడునగు భరతుని హనుమంతుఁడు
చూచెను.

అః, 3.2

మంత్రులు మున్నగు వారలును గాఢాయవస్త్రము ధరించుట కేమి
కారణ మనఁగా రాజపుత్రుండగు భరతుఁడు నాచీరయుఁ గృష్ణాజినమును
ధరించి యుండఁగా బరమధార్మికులగు మంత్ర ప్రభృతిపారులు ఆ భరతుని
విడిచి మంచినస్త్రములు మొదలయిన భోగముల ననుభవింప నొల్లరైరి. 33

వాయుకుమారుడగు హనుమంతుఁడు సమస్తధర్మములుం దెలిసిన
వాఁడును మూర్తివహించిన రెండవధర్మదేవతయనం దగియున్నవాఁడు నగు
నాభరతుండాచి చేతులు మోడ్చి యిట్లని పలికెను. 34

దండకారణ్యమున వల్క్రుములను గట్టుకొని జటాభారముయి
యున్న యెవ్వని గుఱించి నీ విట్లు దుఃఖించుచున్నావో ఆ రాముఁడు కన
జేనుమను నీకుఁ జెప్పటకై నన్నుఁ బంపెను. 35

రాజా! నీకుఁ బ్రియవార్తఁ జెప్పెదను నీ యీ భయంకరమయిన
దుఃఖ మంతయు నాశమునొందఁగలదు. ఈ మహార్వర్తమునందే నీవు
నీయన్నయగు రామునిగూడి సుఖము నొందఁగలవు. 36

రాముండు రావణుని వధించి నీతాదేవిని మరలనొంది సమస్తార్థములుం
బొందినవాడై మహాబలకాలులగు మిత్రులతో పచ్చుచున్నాఁడు. 37

1304 యుద్ధకాండే అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా వై దేహీ చ యశస్వినీ,
సీతా సమగ్రా రామేణ మహేంద్రేణ యథా శచీ. ౩౮

ఏవముక్తో హనుమతా భరతో భృతృవత్సలః,
పపాత సహసా హృష్టో హర్షా న్లోహం జగామ హ. ౩౯

తతో ముహూర్తా దుత్థాయ ప్రత్యాశ్వస్య చ రాఘవః,
హనూమన్త మువాచేదం భరతగి ప్రియవాదినమ్,
అశోకజైగి ప్రీతిమయైగి కపి మాలిజ్య సుభ్రమాత్,
సిషేచ భరత శ్రీమూర్తిపులై రాస్రబిస్తుభిః. ౪౦

దేవో వా మానుషో వా త్వ మనుక్రోశా దిహాగతః,
ప్రియాభ్యాసస్య తే సౌమ్య! దదామి బ్రువతగి ప్రియమ్. ౪౧
గవాం శతసహస్రం చ గ్రామాణాం చ శతం పవమ్,
సుకుణ్డలా శ్మభాచారా భార్యాగి కన్యాశ్చ షోడశ. ౪౩
హేమవర్ణా స్సనాసోరూ శ్మశిసౌమ్యాననాః స్త్రీయః,
సర్వాభరణసంపన్నా స్సంపన్నాగి కులజాతిభిః. ౪౪

నిశమ్య రామాగమనం నృపాత్తజగి
కపి స్రవీరస్య తదద్భుతోపమమ్,
ప్రహ్లాతో రామగిద్భుక్షయాభవ
త్పునశ్చ హర్షాదిదమబ్రవీ ద్వచః. ౪౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

దేవేంద్రసహితయగు శబీదేవితె రామసహితయు సమృద్ధార్థ
యయిన సీతాదేవియును మహాలేఖాండగు లక్ష్మణుండును వచ్చుచున్నారు. అని
హనుమంతుండు భరతునితో జెప్పెను. 3౮

రామునందు ఆధికప్రీతిగల భరతుండు హనుమంతునివలన రామాగమన
వృత్తాంతమును విన్నంతనె తటాకమున మహాసంతోషాతికయంబు వెలస
మూర్ఛిల్లి నేలంబడెను. ఆశ్చర్యము ! ఇక రాముడే తటాకమున వట్టసమో
నేమవునో ! 3౯

అంతఁ గౌతవడికఁ జెలివొంది లేచి భరతుండు ప్రియవార్త జెప్పిన
హనుమంతుంజూచి యిట్లని పలికెను. ౪౦

క్రీమంతుండగు భరతుండు అతసంభ్రమమున హనుమంతుం గౌఁగి
లిండుకొని వెల్లువలయి ప్రవించుచున్న యానందబాష్పంబుల నతని జేర
మంతయుఁ దడిపెను. ౪౧

సౌమ్యుడా ! నీవు నాదై నయగలిగి యిచటిఁ బ్రియవార్తను జెప్పు
టకు వచ్చిన దేవతవో లేక మనుష్యుడవో తెలియలేదు. నీవు ఇట్టి పరమ
ప్రియముఁ జెప్పినవాడవైతివి కావున నీకు లక్షగోవులను నూఱు ఉత్తమము
లయిన గ్రామంబులను గుండలాది సమస్తాభరణాలంకృతలు మంచి సూచా
రము గలవారలను బుగారమువంటి మేఘగలవారిలను సుందరములయిన
నాసికము తొడలును మొదలయిన యవయవములుగలవారలు చంద్రనివంటి
మోముగలవారలు సత్కులంబున బుట్టినవారలు మంచిజాతియుండు జన్మించి
వారలు వివాహమాడఁ దగినవారలనగు పరునాఱులరె గన్యకలను ఒసఁగె
దను. అని భరతుండు హనుమంతునితో జెప్పెను. ౪౨, ౪౩

రాజపుత్రుండగు భరతుండు హనుమంతునివలన నాశ్చర్యకరంబగు
రామాగమనవృత్తాంతమును విని “రామునిఁ జూడఁ గలిగెఁగదా” యని
పరమసంతోషుండై మరల హర్షాతికయంబున హనుమంతునితో నిట్లని పలికెను,

ఇది నూటయిరువదియొనిమిదవ సర్గము.

1306 యుద్ధకాండే-ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః.

బహూని నామ వరాణి గతస్య సుమహద్వనమ్,
శృణోమ్యహం ప్రీతికరం మమ నాథస్య కీర్తనమ్. ౧

కల్యాణీ బతగాధేయం లాకికీ ప్రతిభాతి మే,
ఏతి జీవంత మానవో నరం వర్షశతాదపి. ౨

రాఘవస్య హరీణాం చ కథమాసీత్సమాగమః,
కస్తి నేషే కిమాశ్రిత్య తత్త్వ మాఖ్యాపి పృచ్ఛతః. ౩

స పృష్టో రాజపుత్రేణ బృహ్మం సముపవేశితః,
ఆచచక్షే తతస్సర్వం రామస్య చరితం వనే. ౪
యథా ప్రవాజితో రామో మాతుర్దత్తో వరస్తవ,

యథా చ పుత్రశోకేన రాజా దశరథో మృతః. ౫

యథా దూతై స్త్వ మాసీత స్తూర్ణం రాజగృహం తృభో!,
త్వయాఽయోధ్యాం ప్రవిష్టేన యథా రాజ్యం నచేప్పితమ్. ౬

చిత్రకూటం గిరిం గత్వా రాజ్యేనామిత్రకర్షణః,
నిమన్త్రిత స్త్వయా భ్రాతా ధర్మ మాచరతా సతామ్. ౭

స్థితేన రాజ్ఞో వచనే యథా రాజ్యం విసర్జితమ్,
ఆర్యస్య పాదుకే గృహ్య యథాఽసి పునరాగతః. ౮

సర్వమేత స్తతఃకాబాహా! యథావ ద్విదితం తవ,
త్వయి ప్రతిప్రయాతే తు యద్వృత్తం తన్ని బోధ మే. ౯

నూటయిరువదితోమ్మిదవసర్గము.

పెక్కు సావత్సరంబులు మహారణ్యంబున నివాసము సేయుచుండెన నానాథుఁడు రాముఁడు వచ్చుచున్నాడన్న సంతోషకరమయిన వార్తను ఇప్పటికి వినుగంటిని గదా !

ఇందువలన “మనుష్యుఁడు బ్రతికియున్నయెడ నూఱుసంవత్సరముల కైనను తక్కుక యానందంబు నొందుచు” అను నీ జనవార్త యథార్థమనియె నాకుఁ దోచుచున్నది.

రామునకును వానరులకును సమాగమ మెట్లు గలిగినది? ఎచటగలిగినది? ఎందుకొఱకుఁ గలిగినది? అడిగెదను గావున యథార్థముగాఁ జెప్పెము. అని భరతుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

ఇట్లు భరతుండు అడిగి ఒక ఋష్యావనంబుపై హనుమంతుం గూర్పుండఁ బెట్టుటయు నంత హనుమంతుండు అరణ్యంబున కరగిన రామునిచరిత్రము నంతయు భరతునకుఁ జెప్పెను.

మహాబాహుఁడవు శత్రువుల వధించువాడవగు భరతుఁడా ! నీ తల్లి కైకేయికి దశరథుండు వరం బొసంగుటయు రాముండు పనంబునకుఁ బంపఁ బడుటయుఁ బుత్రశోకంబున దశరథుండు మృతుండగుటయు దూతలు నిన్ను రాజగృహంబుననుండి ఆయోధ్యకుఁ దోడ్కొనివచ్చుటయు నీవు ఆయోధ్యకుఁ జచ్చి రాజ్యం బంగీకరింపమియు సత్పురుషుల యాచారము నవలంబించి నీవు చిత్రకూటపర్వతమునకుఁ బోయి రాజ్యంబు వహింపుచువి రాముఁ బ్రార్థించు టయు రాముండు దండ్రీ యాజ్ఞనుబట్టి రాజ్యంబు నొల్లమియు నీవు రాముని పాదుకలు గ్రహించి మరలివచ్చుటయు ఈ సమాచారమంతయు నీకుఁ జక్కగాఁ జెలిసియున్నది.

నీవు పాదకులఁ దీసికొని తిరిగివచ్చిన తరువాత జరిగిన వృత్తాంతముఁ జెప్పెదను. వినుము.

1508 యుద్ధకాండే - ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

అవయాతే త్వయి తదా సముద్భ్రాంత మృగద్విజమ్,
పరిదూయనమివాత్యర్థం తద్వనం సమపద్యత. ౧౦

తద్ధస్తీమృదితం ఘోరం సింహవ్యాఘ్రమృగాయుతమ్,
ప్రవివేశాథ విజనం సుమహద్దణ్డకావనమ్. ౧౧

తేషాం పురస్తాద్బలవాన్తచ్ఛతాం గహనే వనే,
నినదక్ సుమహానాదం విరాధగి ప్రత్యదృశ్యత. ౧౨

తముత్త్రిప్య మహానాదమూర్ధ్వబాహు మధోముఖమ్,
నిఖాతే ప్రక్షిపన్తి స్త నదన్తమివ కుజ్జరమ్. ౧౩

తత్కృత్వా దుష్కరం కర్తృ భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,
సాయాహ్నే శరభజస్యరమ్య మాశ్రమ మియతుః. ౧౪

శరభజే దివం ప్రాప్తే రామస్సత్యపరాక్రమః,
అభివాద్య మునీన్ సర్వా జ్ఞానసాన ముపాగమత్. ౧౫

తతగి పశ్చాచ్ఛూర్షణఖా రామపార్శ్వ ముపాగతా,

తతో రామేణ సందిష్టో లక్ష్మణ స్సహస్థితః. ౧౬

ప్రగృహ్య ఖడ్గం చిచ్ఛేద కర్ణనాసం మహాబలః,
చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్తృణామ్. ౧౭

హతాని వసతా తత్ర రాఘవేణ మహత్తనా,

నీవు పాదుకలు తీసికొనిపోయి పిమ్మట నీనైన్యముఁజూచుటచే మృగంబులును బత్తులును భయంబునొంది కలఁతపడియుండుటవలన నవ్వనంబు పరితాపము నొందినట్లుండెను. ౧౦

అంత రాముండు ఆడవి యేనుంగులచేఁ ద్రొక్కఁబడిన గీఁగలు మొదలగువానితో నొప్పినదియు సింహంబులు పులులు మృగంబులు గలిగి భయంకరం బయినదియు విజనంబును ఆతి విస్తీర్ణంబు నగు దండకారణ్యంబునకుఁ బోయెను. ౧౧

ఆ సీతారామలక్ష్మణులు విజనంబగు నరణ్యంబునఁ బోవునప్పుడు బలవంతుండగు విరాధుండను రాక్షసుండు మహాధ్వనిగా సఱచుచు వారి కడ్డపడెను. ౧౨

వారలు అట్లు ఆఱచుచు వచ్చిన యావిరాధుని చేతులు ఊర్ధ్వముగా నుండునట్లు చేతులుం గాల్చుపట్టి తలక్రిందుగా నెత్తి గర్జించుచున్న మదగజమును బూడ్చునట్లు పల్లములొక బడవైచి పూడ్చిరి. ౧౩

అంతం దోఁబట్టువులయిన యారామలక్ష్మణులు అట్లు దేవతలకును ఆశేయుఁడైన విరాధునిం బూడ్చివైచి నాటిదినము సాయంకాలమునందు రమణీయమయిన శరభంగమహాముని యాశ్రమంబునకుఁ బోయిరి. ౧౪

శరభంగమవార్ని శరీరమును వదలినపిమ్మట సత్యపరాక్రముండగు రాముండు అచ్చటికి వచ్చిన మహర్షుల కందఱకుం బ్రణమిల్లి జనస్థానంబుఁ జేరెను. ౧౫

అంతఁ గొంతకాలమునకు శూర్యణిఖయను రాక్షసి రాముని సమీపంబునకు వచ్చెను.

అంత రాముఁ డాఱ్ఱాపింప మహాబలంండగు లక్ష్మణుండు కిక్కిరింప నలేచి ఖడ్గంబుదీసి ముక్కుఁజేవుల ఛేదించి వైచెను. ౧౬

మహాబ్రభావుండగు రాముండు జనస్థానంబున నుండునపుడు లోకభయంకరులగు రక్తసులఁ బడునాలుగువేలమందిని వధించెను. ౧౭

1310 యుద్ధకాండే - ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

ఏకేన సహ సంగమ్య రణే రామేణ సంగతాః. ౧౮

అహ్నాశ్చతుర్థభాగేన నిశ్చేషా రాక్షసాగి కృతాః,

మహాబలా మహావీర్యాస్తససో విఘ్నకారిణః. ౧౯

నిహతా రాఘవేణాజౌ దణ్డకారణ్యవాసినః,

రాక్షసాశ్చ వినిష్ఠిష్టాగి ఖరశ్చ నిహతో రణే. ౨౦

తతస్తేనార్దితా బాలా రావణం సముపాగతా,

రావణానుచరో ఘోరో మారీచో నాను రాక్షసః. ౨౧

లోభయామాస వై దేహీం భూత్వా రత్నమయో మృగః,

అదైనమబ్రవీద్రామం వై దేహీ గృహ్యతామయమ్. ౨౨

అహో మనోహరగి కాంత! ఆశ్రమో నో భవిష్యతి,

తతో రామో ధనుష్పాణిర్ధావంత మనుభావతి. ౨౩

స తం జఘాస ధావంతం శరేణ నతపర్వణా,

అథ సౌమ్య! దశగ్రీవో మృగం యాతే తు రాఘవే. ౨౪

లక్ష్మణే చాపి నిష్క్రాంతే ప్రవివేశాశ్రమం తదా,

జగ్రహ తరసా సీతా గ్రహగి ఖే రోహిణీ మివ. ౨౫

ఆ పదునాలుగువేల రాక్షసులను ఒకటిగాజేసి రామునిపైకి వచ్చిరి. రాముం డొక్కండె వారల నెదుర్కొని యుద్ధముచేసి మూడుగడియలలో వారల నందఱు నిశ్చేదముగా రూపుమాపెను. ౧౮

తపోవిఘ్నము గావించుచు దండకారణ్యముననున్న మహాబలకాలులు మహావీర్యులగు నారాక్షసుల నందఱు రాముండు యుద్ధమున వధించెను. ౧౯

రాముండు యుద్ధమున నాపదునాలుగువేల రాక్షసులను రూపుమాపి వారలకు నాయకుండగు ఖరునిం బుపెను. ౨౦

అట్లు రామునిచే నిరూప గావించబడిన మూర్ఖులగు నాశూర్యణభు ఖరాదులు మాత్రు లగుటఁ జూచి యంత రావణునియొద్దకుఁ బోయి చెప్పుకొనెను.

రావణుని యనుచుండు భయంకారాకారుడైన మారీచుండను రాక్షసుండు రత్నమయమయిన మృగముయొక్క రూపము భరించి నీతాదేవి ముంటద నంచరించి యామెకు ఆశపుట్టించెను. ౨౧

అంత నీతాదేవి రామునిం జూచి ఈ మృగంబును బట్టి తెమ్ము. ఇది మన యాశ్రమంబున నుండినయెడ నున యాశ్రమమైతయు రమణీయమై మాపరులమనము నాకర్షించుచుండును. ౨౨

అంత రాముండు ధనుర్ధరండై యమ్మాయామృగంబు పేటందఱును కొనిపోయెను. అంత నది చిక్కక పరుగెత్తుటంజూచి యది రాక్షసమాయ యని తలచి చక్కగా చెక్కుంబడిన వగుటచే నున్నగా నున్న గణుపులగల బాణముచే దాని వధించెను. ౨౩

సౌమ్యుడవగు భరతుడా ! అంత రాముండు జికమెంట బోవుట యుం గొంతదడవునకు లక్షణుండును ఆతనియొద్దకుఁ బోవుటయు నప్పుడు రావణుండు సమయంబుజూచి రాము నాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించెను. ౨౪

ఆ రావణుండు అంగారక గ్రహ మాకాశమున రోహిణిని బట్టుకట్టు బలాత్కారంబున నీతాదేవిం బట్టుకొనెను. ౨౫

1312 యుద్ధకాణ్డేవీకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

త్రాతుకామం తతో యుద్ధే హత్వా గృధ్రం జటాయుషమ్,
ప్రగృహ్య సీతాం సహసా జగామాశు స రావణః. ౨౬

తత స్త్వద్భూతసజ్జాశాః స్థితాః పర్వతమూర్ధని,
సీతాం గృహీత్వా గచ్ఛంతం వానరాః పర్వతోపమాః. ౨౭

దదృశు ర్విస్థితా స్తత్ర రావణం రాక్షసాధిపమ్,
ప్రవివేశ తతో లజ్జాం రావణో లోకరావణః. ౨౮

తాం సువర్ణపరిక్రాంతే శుభే మహతి వేశ్మని,
ప్రవిశ్య మైథిలీం వాక్యై స్సాన్త్యయామాస రావణః. ౨౯

తృణవద్యాపితం తస్య తం చ నైర్మతపుజ్జవమ్,
అచిన్తయన్తీ వై దేహీ ఆశోకవనికాం గతా. ౩౦

న్యవర్తత తతో రామో మృగం హత్వా మహావనే,
నివర్తమానః కాకుత్స్థో దృష్ట్వా గృధ్రం ప్రవిన్యథే. ౩౧

గృధ్రం హతం తదా దగ్ధ్వా రామః ప్రియసఖం పితుః,
మార్గమాణ స్తు వై దేహీం రాఘవ స్సహలక్షణః. ౩౨

గోదావరీ మన్వచర న్వనోద్దేశాంశ్చ పుష్పితాన్,
ఆసేదతు ర్చహరణ్యే కబన్ధం నామ రాక్షసమ్. ౩౩

తతః కబన్ధవచనా ద్రామ సుత్యపరాక్రమః,
ఋశ్యమాకం గిరిం గత్వా సుగ్రీవేణ సమాగతః. ౩౪

తయో స్సమాగమా త్సూర్యం ప్రీత్యా హర్షో వ్యజాయత,
భ్రాత్రా నిరస్తజ క్రుద్ధేన సుగ్రీవో వాలినా పురా. ౩౫

ఆ రావణుండు సీతను రక్షించుటకై యడ్డపడిన జటాయునను గృధ్ర రాజును బోరుజంపి బలాత్కారమున సీతం జేసినని వేగంబునబోయెను. ౨౬

అంతఁ బర్వతాకారులు ననమానులునగు వానరులు ఋశ్యమూకపర్వతంబుపైనుండి సీత నపహరించుగొనిపోవుచున్న రాక్షసనాథుడగు రావణుని ఆశ్చర్యపడి చూచిరి. ౨౭

అంత లోకములఁ న్నింటిని బాధించి యఱిపించునట్టి రావణుండు సీతతో లంకాపురిం బ్రవేశించెను. ౨౮

రావణుండు సీతను బంగారపు పూతగల నుందరమయిన వికాలమందిరంబున నునిచి మంచిమాటల వాక్యాసించెను. ౨౯

సీతాదేవి యారావణునిమాటలు తృణంబుగాఁ దలఁచి యతని సరకు నేయకపోవుటయు రావణుం డామెను ఆశోకవనంబున నుంచెను. ౩౦

అంత రాముం డత్తుహారణ్యంబున నాకాంచనమృగంబును వధించి యాశ్రమంబునకు వచ్చెను.

రాముండాశ్రమంబునకువచ్చి సీతంగానక హతుడైన జటాయువుం జూచి దుఃఖము నొందెను. ౩౧

రాముండు లక్ష్మణసహితుడై తనతండ్రికిఁ గూరిమి చెలికాడగు జటాయువునకు సంస్కారంబుగావించి సీతాదేవిని వెదకుచు గోదావరీనదీ తీరంబునందును బుష్పితంబులగు వనప్రదేశంబులందును సంచరించెను. ౩౨

ఆరామలక్ష్మణులు వనారణ్యంబునఁ బోవుచుఁ గబంధుండను రాక్షసుం గాంచిరి. ౩౩

అంత సత్యపరాక్రముడగు రాముండు కబంధునివచనంబున ఋశ్యమూకపర్వతంబునకుఁబోయి యచట సుగ్రీవునితో సమాగమంబు నొందెను.

ఆరామ సుగ్రీవులు పరస్పరము సమాగమనొందుటకు మున్నె ఒకరి మీఁద నొకరికి స్నేహముగలిగి మనంబున సఖ్యంబు నపేక్షించియుండిరి. ౩౪

మున్ను ఆన్నయగువారిక్రుద్ధుండై సుగ్రీవుని రాజ్యంబు వెడలఁగొట్టి నాడు. ౩౫

1314^{౩౩} యుద్ధకాండే - ఏకోనత్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఇతరేతరసంవాదా త్ప్రగాఢగి ప్రణయ స్తయోః,

రామస్య బాహువీర్యేణ స్వరాజ్యం ప్రత్యపాదయత్. 3౬

వాలినం సమరే హత్వా మహాకాయం మహాబలమ్,
సుగ్రీవ స్థాపితో రాజ్యే సహిత స్సర్వవానరైః. 3౭

రామాయ ప్రతిజానీతే రాజపుత్ర్యాశ్చ మార్గణమ్,
ఆదిష్టా వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా. 3౮

దశకోట్యగి ప్లవక్లానాం సర్వాగి ప్రస్థాపితా దిశః,
తేషాం నో విప్రకృష్టానాం విధ్యేష్వ పర్వతస త్తమే. 3౯
భృశం శోకాభితప్తానాం మహా న్కూలోఽత్యవ ర్తత,

భ్రాతా తు గృధ్రరాజస్య సంపాతిర్నామ వీర్యవాన్. ౪౦
సమాఖ్యాతి స్త వసతిం సీతాయా రావణాలయే,
సోఽహం శోకపరితానాం దుగిఖం తజ్జాతినాం నుదన్. ౪౧

ఆత్మవీర్యం సమాస్థాయ యోజనానాం శతం పుత్రః,
తత్రాహ మేకా మద్రాక్ష మశోకవనికాం గతామ్. ౪౨
కాశేయవస్త్రాం మలినాం నిరానందాం దృఢవ్రతామ్,

తయా సమేత్య విధివ త్పుష్ట్యా సర్వ మనిన్దితామ్. ౪౩
అభిజ్ఞానం చ మే దత్త మర్పిష్టాన్ స మహామణిః,

ఆరామసుగ్రీవులు పరస్పరము సంభాషించి వారిస్నేహము అంతకంతకు
అతిశయించినది.

రామునిభుజపరాక్రమంబు పెంపున సుగ్రీవుడు మరలం దన
రాజ్యంబునొందెను. 32

రాముడు మహాకాయుడును మహాబలకాలియునగు వాలిని యుద్ధం
బున వధించి సుగ్రీవుని ననుస్తవానరసమేతుం గావించి వానరరాజ్యంబున
శధిపతింజేసెను. 32

అంత సుగ్రీవుడు సీతాదేవిని వెదకించెనని రామునితోఁ బ్రతిజ్ఞ
గావించెను.

మహాపరాక్రమకాలియగు శానరేంద్రుడు సుగ్రీవుడు సీతాదేవిని
వెదకుటకై పదికొట్టవానరపీరుల నాజ్ఞాపించి నాలుగుదిక్కులకుం బంపెను.

అట్లు సీతాదేవిని వెదకుటకై పుంపఁబడినవారిలో మేము ఋర్యతోక్త
మంబగు వింధ్యంబునందె బహుదూరముపోయి దాకెలియక పరమదుఃఖి
తులమయియుండఁగా మాకుఁ బెద్దకాలము అతిక్రమించినది. 33

జటాయువుయొక్క అన్నయయిన పరాక్రమవంతుడగు సంపాతి
సీతాదేవి లంకయందు రావణునింట నున్నదని మాకుఁజేపెను. 34

అప్పుడు నేను బంధువులగు వానరులందఱు పరమదుఃఖితులయి
యిండుటంజూచి వారఁదుఃఖింబు నివారించుటకై నాదుబలంబు నవలం
బించి నూఱుయోజనంబుల వైకాల్యముగల సముద్రంబు దాఁటితిని. 35

ఆరావణునిగృహంబున ఆశోకవనంబున వనంబునందు మున్ను గట్టిన
వట్టుపుట్టంబుతో నులిసాంగియై సంతోషంబు దక్కి పాతివ్రత్యవ్రతమును
మాత్రము దృఢముగా నవలంబించినదై యొక్కతె యయియున్న సీతా
దేవిం జూచితిని. 36

నేను యథావిధిగా నాసీతాదేవిని సందర్శించి యనిందితురాలగునా
మెను సమస్తవృత్తాంతము నడిగి తెలిసికొని గుఱుతుకై నాచేక రాముఁడిచ్చి

అభిజ్ఞానం మణిం లబ్ధ్యా చరితార్థోఽహ మాగతః. ౪౪

మయాచ పున రాగమ్య రామస్యాక్షిప్తకర్ణః,
అభిజ్ఞానం మయా దత్త మర్చిష్ఠాన్ స మహామణిః. ౪౫

శ్రుత్వా తు మైథిలీం హృష్ట స్త్వాశశంసే చ జీవితమ్,
జీవితాంత మనుప్రాప్తగి పీత్వాఽమృత మివాతురః. ౪౬

ఉద్యోజయిష్యిన్నుద్యోగం దధే కామం వధే మనః,
జిఘాంసు రివ లోకాస్తే సర్వాన్ లోకా నివిభావనుః. ౪౭

తత స్సముద్ర మాసాద్య నశం సేతు మకారయత్,
అతరత్కపిరీరాణాం వాహినీ తేన సేతునా. ౪౮

ప్రహస్త మవధీ స్నీలః కుమ్భకర్ణం తు రాఘవః,
లక్ష్మణో రావణసుతం స్వయం రామస్తు రావణమ్. ౪౯

స శక్రేణ సమాగమ్య యమేన వరుణేన చ,
మహేశ్వరస్వయమ్భాభ్యాం తథా దశరథేన చ. ౫౦

తైశ్చ దత్తవరః శ్రీమా నృసింహి శ్చ సమాగతః,
సురర్షిభి శ్చ కాకుత్స్థో వరాన్లభే పరంతపః. ౫౧

స తు దత్తవరగి పీత్యా వానరైశ్చ సమాగతః,
పుష్పకేణ విమానేన కిష్కిన్ధా మభ్యుపాగమత్. ౫౨

చంపిన కాంతిమంతంబగు మహామణితోఁ గూడిన యంగుళీయకమును
ఆమెకు బిసంగిలిని. ౪౩

నేను మరల సీతాదేవిసొదను గూడ గుఱుతుకై యొకరత్నముం దీసి
కొని కృతార్థుడనై వచ్చితిని ౪౪

నేను మరల వచ్చి ఎవ్వరికిని ఎంతమాత్రము దుఃఖము గలిగింపని
రామునిసందర్శించి యాయనకు గుఱుతుగా సీతాదేవియొసంగిన కాంతిమంతం
బగు నవ్వుహసీయరత్నము నిచ్చితిని. ౪౫

రోగంబువైకొని ప్రాణంబులు వెడలఁ బోవునప్పుడు అమృతపానం
బునంజేసి రోగి మరల జీవించునట్లు రాముండు సీతాక్షేమంబువిని సంతుష్టుడై
జీవితంబుపయి నాశపహించెను. ౪౬

రాముం డంత లంకాగమన ప్రయత్నంబుచేసి మనంబున రావణుని
వధించుతమకంబు ముప్పిరిగొనఁ బరమశ్రద్ధుండై ముట్లోకంబుల దహించుటకై
చెలకేగిన ప్రలయకాటాక్షివలె నయ్యెను. ౪౭

అంత రఘువీరుండు సముద్రంబుఁజేరి నళినిచే నముద్రములో సేతువు
కట్టించెను. ఆ సేతువుమీఁదనె వానరసైన్య మంతయు నముద్రమును
దాటెను. ౪౮

రాక్షస సేనానాయకుఁడయిన ప్రహస్తుని నీలుండు వధించెను. కుంభ
శర్ణుని రాముండు పరిమార్చెను. ఇంద్రజిత్తును లక్ష్మణుండు పరిమార్చెను.
రావణుని రాముండే వధించెను. ౪౯

అంత దేవేంద్రుండును యముండును వరుణుండును శివుండును
బ్రహ్మయు స్వర్గస్థుండగు దశరథుండును శత్రువుల వధించినవాడును
శ్రీమంతుండునగు రామనొద్దకు వచ్చి యతని వరము లొసంగిరి. ఋషులును
దేవర్షులును వచ్చి రామునకు వరము లిచ్చిరి. ౫౦, ౫౧

రాముం డట్లు దేవతలవలన వరములు పడసి వానిచే యుద్ధమున మృతు
లయిన వానరుల మరల బ్రతికించి వారలతోను గూడినవాడై సంతుష్టుడై
పున్నకవిమానం బారోహించి కిష్కింధాపురికి వచ్చెను. ౫౨

1318 యుద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

తం గజాం పున రాసాద్య వసంతం ఘునిసన్నిధౌ,
అవిఘ్నం పుష్యయోగేన శ్వో రామం ద్రష్టు మర్హసి. ౫౩

తతస్తు సత్యం హనుమద్వచో మహా
న్నిశమ్య హృష్టో భరతగ కృతాజ్ఞాళిః.
ఉవాచ వాణీం మనసగప్రహ్రిణీం
చిరస్య పూర్ణగ ఖలు మే మనోరథః. ౫౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః.

త్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః.

శ్రుత్వా తు పరమానందం భరత స్సత్యవిక్రమః,
హృష్ట మాజ్ఞాపయామాస శత్రుఘ్నం పరవీరహః. ౧

దైవతాని చ సర్వాణి చైత్యాని నగరస్య చ,
సుగంధమాలైర్వాదితై రర్చన్తు శుచయో నరాః. ౨

సూతాః స్తుతిపురాణజ్ఞా సృర్వే వైతాళికాస్తథా,
సర్వే వాదిత్రకుశలా గణికాశ్చాపి సజ్జశః. ౩
అభినిర్వాన్తు రామస్య ద్రష్టుం శశినిభం ముఖమ్,

భరతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఘ్నగ పరవీరహః. ౪
విష్టి రనేకసాస్రాహ శ్చైదయామాస వీర్యవాన్,

సమీకురుత నిమ్నాని విషమాణి సమాని చ. ౫

ఆ రాముండు ఇప్పుడు మరల గంగాతీరంబునొంది భరద్వాజాశ్రమంబునందు భరద్వాజ సన్నిధానంబున నున్నాడు. శ్రీరేపు పువ్యనక్షత్రంబున నీవతని నిర్విఘ్నంబుగాఁ జూడఁగలవు. అని హనుమంతుండు భరతునితోఁ జెప్పెను. ౫౩

అంత భరతుండు సత్యంబును మహార్థంబునగు హనుమంతు వచనంబు విని ధర్మమనుకుండుటచే మోడ్చుగావించి “బహుకాలంబునకు నా మనోరథంబీదేఁజెను” అని సంతోషకరంబగు వచనంబు పలికెను. ౫౪

ఇది నూటయిరువదితొమ్మిదవసర్గము.

నూటముప్పదవసర్గము.

సత్యపరాక్రముండును శత్రువీరుల పథించువాఁడునగు భరతుండు పరమానందకంబగు హనుమంతు వచనంబు విని సంతోషంబున (సంతుష్టుండగు) శత్రుఘ్నంబాచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౧

స్నానాదులం బరిశుద్ధులయి పురుషులు సమస్తదేవతలను బట్టణమందలి చతుష్పథమంటవములను మంచివాసనగల గంధములచేతను పుష్పమాలికల చేతను వాద్యములచేతనుం బూజింతురు గాక. ౨

స్తోత్రములందును మురాణకథలందును బండితులయిన మృతిపాతకులును పురంబుననుండు వైకృతికు లందఱును వాద్యంబులు వాయించుటయందు నేర్పుగలవార లందఱును గుంపులు గుంపులుగా వేశ్యలును చంద్రనుందరంబగు రాముని ముఖంబుఁ జూచుటకు బయలుదేఱుదురుగాక. అని భరతుండు శత్రుఘ్నున కాజ్ఞాపించెను. ౩

భరతు నాజ్ఞ విని శత్రువీరుల పథించువాఁడును మహాపరాక్రమశాలియునగు శత్రుఘ్నుండు కూలివాండ్రను బెక్కువేలమందిని బిలిపించి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౪

నందిగ్రామమునుండి యయోధ్యవఱకు పల్లములందు మట్టివోసెను

స్థలాని చ నిరస్యంతాం నద్విగ్రామా దితగి పరమ్,

సింఘుస్తు పృథివీం కృత్వాన్మం హిమశీతేన వారిణా.
తతోఽభ్యవకిర స్త్వన్యే లాజైగి పుష్పైశ్చ సర్వశః,
సముచ్చితపతాకాస్తు రథ్యాగి పురవరోత్తమే.
శోభయన్తు చ వేశ్మాని సూర్యసోదయం ప్రతి,

౬

౭

ప్రదామభి ర్తుక్తపుష్పై స్సుగన్ధైః పఞ్చవర్ణకైః.
రాజమార్గ మసమ్బాధం కిన్తు శతశో నరాః,

౮

రాజదారా స్తథాఽమాత్యా నైన్యా స్సేనాగణాజ్ఞనాః.
బ్రాహ్మణాశ్చ సరాజన్యాః శ్రేణీముఖ్యా స్తథా గణాః,

౯

ధృష్టి ర్జయన్తో విజయ సింధూర్థో హ్యర్థసాధకః.
అశోకో మస్త్రపాలశ్చ సుమస్త్రశ్చాపి నిర్యయుః,
మత్తై ర్నాగసహస్రైశ్చ శాతకుంభునిభూషితైః.

౧౦

౧౧

అపరే హేమకయ్యభి స్సుగజాభిగిరేణుభిః,
నిర్యయు స్తురగాక్రాన్తై ర్భైశ్చ సుమహాఠభాః.

౧౨

శక్తప్రొత్తిష్ఠిప్రాసహస్తానాం సధ్వజానాం పతాకినామ్,
తురగాణాం సహస్రైశ్చ ముఖైర్ముఖ్యైర్రాన్వితైః.
పదాతీనాం సహస్రై శ్చ వీరాగి పరివృతా యయుః,

౧౩

మిట్టపల్లములను సరిచేసియు మిట్టలను ద్రవ్వి యెత్తివేసియు భూమి
యంతయు ననుముగాఁ జేయవలెను. గ

మఱి కొందఱు భూమిరంతటను మంచువంటి చల్లనినీళ్ళచేఁ దడిసి
యంత నంతటను బేరాలును బూలునుం జల్లుదురు గాక. ౬

సూర్యోదయమును నంతలోపల సర్వసగరంబులలోను ఉత్తమమున
యయోభ్యాపురంబునందు మార్గంబులను ధ్వజంబులచే నలంకరింతురు గాక.
గృహంబులకును జక్కగా నలంకారము నేయుదురు గాక. ౭

అనేకులు మనుష్యులుచేరి విశాలంబగు రాజమార్గంబునం దంతటను
పుష్పతోరణములు గట్టియు విడిపూలు చల్లియు సుగంధంబులు చిలికియు
అయిదువన్నెలుగల చూర్ణములచే ముగ్గులు పెట్టియు నలంకారము గావింప
వలెను. అని శత్రుఘ్నుండు పనివాండ్ర కాజ్ఞాపించెను. ౮

రాజభార్యలును మంత్రిలును నైనికులును నైనికులభార్యలును
బ్రాహ్మణులును ఊత్రియులును సమూహములఁగా నుత్తములైన వారలును
ఆ సమూహములవారును రామదర్శనంబు కై వెడలిరి. ౯

ధృష్టియు జయంతుఁడును విజయండును సిద్ధార్థుండును అర్థసాధకుఁ
డును ఆశోకుండును మంత్రపాఠుండును సుమంత్రుండును కాంచనాధరణాలం
కృతంబులయిన నుత్తగజంబులు నుత్తమాశ్వంబులు వేనవేలుగా ముందును
వెనుకను అలంకరింప బయలుదేలిరి. ౧౦, ౧౧

కొందఱు రాజబంధువులు నడుమునకు బాగారపు మోకుఁగట్టినవియు
మగయేనుంగులతోఁ గూడినవియునగు నాఁడేనుంగుల సారోహించి వెడలిరి.
మఱి కొందఱు నువారధులు మంచిగుఱ్ఱములు పూన్చిన రథముల సారోహించి
బయలుదేలిరి. ౧౨

శత్రులను అష్టులను బ్రాసములను జేతులందాల్చిన వదాతులు వెక్కు
వేలమందియు ధ్వజాద్యలంకృతములగు నుత్తమాశ్వముల సారోహించిన
గుఱ్ఱపుజోదులలో నుత్తములయినవారలు వెక్కువేలమందియుఁ బరివేష్టించ
వీరులు నడలిరి. ౧౩

1322 యుద్ధకాణ్డే - త్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

తతో యానాన్యుపారూఢా స్సర్వా దశరథస్త్రియః. ౧౪

కౌసల్యాం ప్రమాభే కృత్వా సుమిత్రాం చాపి నిర్యయుః,
కైకేయ్యా సహితా స్సర్వా నద్విగ్రామ ముపాగమన్. ౧౫

కృత్స్నం చ నగరం తత్తు నద్విగ్రామ ముపాగమత్,

అశ్వానాం ఖురశ్శఙ్గేన రథనేమిస్వనేన చ. ౧౬

శబ్దదున్దుభినాదేన సశ్చుచాలేవ మేవినీ,

ద్విజాతిముఖైర్ధర్మాత్తా శ్రేణీముఖైర్సన్దైగమైః. ౧౭

మాల్యమోదకహస్తైశ్చ మన్త్రిభిర్భరతో వృతః,

శబ్దభేరినినాదైశ్చ వన్దిభిశ్చాభివన్దితః. ౧౮

ఆర్యపాదౌ గృహీత్వా తౌ శిరసా ధర్తకోవిదః,

పాణ్డురం ఛత్ర మాదాయ శుక్లమాలోఽపశోభితమ్. ౧౯

శుక్లే చ వాలవ్యజనే రాజాన్తౌ హేమధూషితే,

ఉపవాసకృశో దీన శ్రీరకృష్ణాజిరామ్భరః. ౨౦

భ్రాతృ రాగమనం శ్రుత్వా తత్పూర్వం వార్ష మాగతః,

ప్రత్యుద్యయా తతో రామం మహాత్మా సచివై స్సహ. ౨౧

సమీక్ష్య భరతో వాక్య ముపాచ పవనాత్తజమ్,

కచ్చిన్నఖిలు కాపేయీ నేవ్యతే చలచిత్తతా. ౨౨

అంత దశరథునిభార్య లందఱు పల్లకీల నారోహించి కౌసల్యను
సుమిత్రను ముందిడికొని బయలు వెడలిరి. ౧౪

కైకేయా సహితంబుగా దశరథుని భార్య లందఱు నందిగ్రామంబునకు
వచ్చిరి. ౧౫

అయ్యయోధ్యానగరములో నుండు సమస్తప్రజలను ఆపుడు నంది
గ్రామమునకు వచ్చిరి.

అంతఁ జతురంగనైన్యంబులు నడచునప్పుడు గుఱ్ఱంబుల ఖుర్రధ్వను
లును రథనేమిధ్వనులును శంఖభేరినిసాదంబులును భూమిం బెకలించునో
యన్నట్లు చెలరేగినవి. ౧౬

అంతఁ బరమధార్మికుండును సమస్తధర్మంబులుం చెలిసేవాఁడును
మహానుభావుండును ఉపవాసంబులు సేయుటచే గృహించియున్నావాఁడును
సారవీరలును గృహ్లాజినంబులును ధరించియున్నవాఁడును ఎల్లప్పుడును
దుఃఖితుండై యే యన్నవాఁడును అంతకుమున్ను రామునాగమనంబు మాను
మంతువలన విని సంతోషంబు చూచినవాఁడునగు భరతుండు, బ్రాహ్మణోత్త
ములును వర్తకులను ఆయ్యైసమూహంబులఁ దలమనుష్యులయిన వారలును
బరిపెట్టించి నడువ, మంత్రులు మాల్యంబులును గుడుములును జేకొని పెంజ
డింప శంఖభేరిధ్వనులు బోరుకలఁగ న్నుతిపాతకులు గావించు ప్రోత్సాహమును
లలిశయిల్ల రామపాదుకలు దలమీఁదనుంచికొని తెల్లనిమాల్కములచే నలం
కృతంబగు శ్వేతచ్ఛత్రంబును కాంచనదండములతో నొప్పుచున్న రాజా
ర్థంబులగు ఘనశాసనంబులును దీసికొని మంత్రి సహితంబుగా రాము
నెదుర్కొనఁ బోయెను. ౧౭, ౧౮

భరతుండు కొంతదడవు నిరీక్షించి వాయుపుత్రుండగు మానుమంతుం
డని యిట్లుని పలికెను.

నీవు వానరులకు సాధారణమయిన చిత్తచాపలమునొంది రాముఁడు
వచ్చుచున్నాడని చెప్పితివా యేమి ? ౧౯

1324 యుద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

సహి పశ్యామి కాకుత్స్థం రామ మార్యం పరంతపమ్,
కచ్చిన్న ఖలు దృశ్యన్తే వానరాగ కామరూపిణః. ౨౩

అథైవ ముక్తే వచనే హనుమానిద మబ్రవీత్,
అర్థం విజ్ఞాపయ స్నేవ భరతం సత్యవిక్రమమ్. ౨౪

సదా ఫలా స్కుసుమితాన్ వృక్షాన్ ప్రాప్య మధుస్రవాన్,
భరద్వాజప్రసాదేన మత్తభ్రమరనాదితాన్. ౨౫

తస్య చైష వరో దత్తో వాసవేన పరంతపః,
సనై న్యస్య తథాఽతిభయం కృతం సర్వగుణాన్వితమ్. ౨౬

నిస్వన శ్రూయతే భీమగి ప్రహృష్టానాం వనోకసామ్,
మన్యే వానరసేవా సా నదీం తరతి గోమతీమ్. ౨౭

రజోవర్షం సముద్భూతం పశ్య వాలుకినీం ప్రతి,
మన్యే సాలవనం రమ్యం లోలయన్తి ప్లవంగమాః. ౨౮

తదేత ద్దృశ్యతే దూరా ద్విమలం చంద్రసన్నిభమ్,

విలయనఁగా కకుల్ స్థపంశమునఁ బుట్టినవాఁడును బూజనీయుండును శత్రువుల వధించువాఁడనగు రాముం డింకను అగపడలేదే? కామరూపులగు వానరులును ఇంకను రాలేదే యేమి? అని భరతుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

అంత భరతునివాక్యంబు విని హనుమంతుండు సత్యవరాక్రముఁడగు భరతునకు రాముండును వానరులును వచ్చుటకు అలస్యమగుటకుఁ గారణమును దెలుపుచు నిట్లని పలికెను. ౨౪

భరద్వాజా ననుగ్రహంబునంజేసి వృక్షంబులన్నియు నెల్లప్పుడు ఫలములు గలవై పుష్పించినదై తుమ్మెదలు మదించి నాదంబులు సేయఁ దేనియులు స్రవించుచుండుటవలన వానరు లందఱు పరమానందంబు నొంది యున్నారు. ౨౫

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి భరతుఁడా! వానరు లున్నచోట వృక్షంబు లన్నియు నకాలంబునను ఫలించియుండునట్లు దేవేంద్రుండును రామునకు వర మొసంగెను. అట్లు భరద్వాజమహర్షియు వృక్షంబు లన్నియు నిపుడు పుష్పించియుఁ ఫలించియుఁ దేనియులు గాఱుచుండునట్లు అనుగ్రహించి, రామునకును సమస్తవానరసైన్యములకును సర్వసమృద్ధిమయిన విందు గావించెను. ౨౬

వానరులు సంతోషంబునం గావించు భయంకరమయిన శోలాహల ధ్వనియల్లదై వినంబడుచున్నది. అవ్వానరసేన యిప్పుడు గోమతీనదిని దాటు చుండునని తలంచెను. ౨౭

వాఁకిసినదియందు దుమ్ము రేగినది చూడుము. వానరులు వాఁకిని నది దాటుచుందురని తలంచెదను. ౨౮

వానరులు ఇప్పుడు రమణీయమగు సాలవనంబున వృక్షంబులు కదలించుచు విహారము సేయుచుందురని తలంచెదను. ౨౯

నిర్తలంబును చంద్రునివలె వెలుంగుచున్నదియు బ్రహ్మదేవునిచే మన

1326 యుద్ధకాణ్డే - త్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

విమానం పుష్పకం దివ్యం మనసా బ్రహ్మనిర్మితమ్. ౨౯

రావణం బాధవై స్సార్థం హత్వా లబ్ధం మహాత్మనా,

తరుణాదిత్యసంకాశం విమానం రామవాహనమ్. 30

ధనదస్య ప్రసాదేన దివ్య మేత న్ననోజవమ్,

ఏతస్మి న్భ్రాతరా వీరా వై దేహ్యా సహ రాఘవౌ. 31

సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా రాక్షసశ్చ విభీషణః,

తతో హర్ష సముదూఢతో నిస్సవో దివ మస్పృశత్. 32

స్త్రీబాలయువవృద్ధానాం రామోఽయ మితి కీర్తితే,

రథకుఞ్జరవాజిభ్య స్తేఽవతీర్య మహీం గతాః. 33

దదృశు స్తం విమానస్థం నరా సోమ మివామ్భరే,

ప్రాజ్ఞానీ ర్భ్రతతో భూత్వా ప్రహృష్టో రాఘవోన్ముఖః. 34

స్వాగతేన యథార్థేన తతో రామమపూజయత్,

మనసా బ్రహ్మణా సృష్టే విమానే భరతాగ్రజః. 35

రరాజ పృథుదీర్ఘాక్షో వజ్రపాణిరివాపరః,

తతో విమానాగ్రగతం భరతో భ్రాతరం తదా. 36

పవన్దే ప్రయతో రామం మేరుస్థ మివ భాస్కరమ్,

తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమాన మనుత్తమమ్. 37

స్వంకల్పమాత్రంబున నిర్మింపఁబడినదియు రాముఁడు రావణుని బంధనహితం
బుగా వధించి సంపాదించినదియునగు నాదివ్యమయిన పుష్పకవిమానం బవిగో
దూరంబునఁ గానఁబడుచున్నది. ౨౯

ఇప్పుడు రామునకు వాహనమయిన బాలసూర్య ప్రకాశంబును దివ్యం
బును మనోవేగంబునగు నీపుష్పకవిమానము బ్రహ్మదేవు ననుగ్రహంబునఁ
గుబేరునకు లభించెను. 30

సీతాదేవియు శూరులగు రామలక్ష్మణులును మహాపరాక్రమశాలియును
సుగ్రీవుండును రాక్షసరాజు విభీషణుండును ఇవ్విమానంబునం గూర్చుండి
యున్నారు. అనిహనుమంతుండు భరతునితోఁ జెప్పెను. 31

అంత “ఇదిగో రాముండు వచ్చినాఁడు” అని మాటపుట్టినంత నె
స్త్రీలు బాలురు యశావనవంతులు వృద్ధులు సంతోషంబునం గావించు కోలా
హలభ్వని నింగిముట్టి చెలంగెను. 32

ఆ మనుజు లందఱు రథములు వియంగులు గుఱ్ఱములు మున్నగు వాహన
ములనుండి డిగ్గి నేలపై నిలుచుండి ఆకారంబునఁ జంద్రుండు శోభిల్లునట్లు
పుష్పకవిమానంబునం దేసరిల్లుచున్న రాముం జూచిరి. 33

అంత భరతుండు పరసుసంతోషంబున రామున కెదురుగా నిలిచి
చేతులు మోడ్చి “ప్రతిజ్ఞదప్పక మాకందఱకు శుభంబుగలుగునట్లు విజయం
చేసిలివి” అని రామునిం గొనియాడి పూజించెను. 34

భరతాగ్రజుండగు రాముండు విశాలములును దీర్ఘములును నేత్రంబు
లతోఁ గూడినవాడై బ్రహ్మమానససృష్ట మయిన యద్దివ్యవిమానంబునం
గూర్చుండి రెండవ దేవేంద్రునిపగిది శోభిల్లెను. 35

అంత నప్పుడు భరతుండు మేరుపర్వతంబుపైనుండు సూర్యుని నమ
స్కరించునట్లు పుష్పకవిమాన శిఖరంబున నున్న రామునిఁ బరిశుద్ధమయిన
హృదయంబుతో సమస్కరించెను. 36

• అంత హంస ప్రతిమలతోఁ గూడినదియు మహావేగంబును ఉత్తమంబు

హంసయుక్తం మహావేగం నిష్పసాత మహితలే,
ఆరోపితో విమానం తద్భరత స్సత్యనిక్రమః. ౩౮
రామ మాసాద్య ముదితగి పునరేవాభ్యవాదయత్,

తం సముత్థాప్య కాకుత్స్థ శ్చిరస్యాక్షివధం గతమ్. ౩౯
అజ్ఞే భరత మారోప్య ముదితగి పరిషస్వజే,

తతో లక్ష్మణ మాసాద్య వైదేహీం చాభ్యవాదయత్. ౪౦
అభివాద్య తతః ప్రీతో భంతో నామ చాబ్రవీత్,
సుగ్రీవం కైకయాపుత్రో జామ్బవన్తం తథాఽన్లదమ్. ౪౧
మైన్దం చ ద్వివిదం నీల మృషభం పరిషస్వజే,
సుషేణం చ నశం చైవ గవాక్షం గన్ధమాదనమ్. ౪౨
శరభం పనసం చైవ భరతగి పరిషస్వజే,
తే కృత్వా మానుషం రూపం వానరాగి కామరూపిణః. ౪౩
కుశలం షర్వపుచ్ఛం నే ప్రహృష్టా భరతం తదా,

అథాబ్రవీ ద్రాజపుత్ర స్సుగ్రీవం వానరర్షభమ్. ౪౪
పరిష్వజ్య మహాతేజాః భరతో ధర్మిణాం వరః,

త్వమస్తాకం చతుర్ణాం తు భ్రాతా సుగ్రీవ! క్షామః. ౪౫
సౌహృదా జ్జయతే మిత్ర మపకారోఽరిలక్షణమ్,

విభీషణం చ భరత స్సాన్త్యం వాక్య మథాబ్రవీత్. ౪౬

దిష్ట్యా త్వయా సహాయేన కృతం కర్త సుదుష్కరమ్,

నగు నవ్విమానంబు రాము ననుమతిమీఁద నేలకు వ్రాలెను. 32

నత్యవరాక్రమఁడగు భరతుని రాముండు పుష్పకవిమానంబుపై శక్తిఁచుటయు నతండు రాముని సమీపంబునొంది సంతృప్తుండై మరల రామునకు సమస్కారంబు గావించెను. 3౮

రాముండు బహుకాలమునకుఁ గన్నులకుఁ బండువుగా సందృష్టుండైన తమ్ముని భరతుని ఎత్తి తనతోడవైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని పరమానందంబునఁ గవుఁగిలించుకొనెను. 3౯

అంత భరతుండు లక్ష్మణుని సంభావించి సీతాదేవికి నమస్కరించి సంతోషంబునఁ దన నామధేయంబుగూడ వచించెను. ౪౦

భరతుండు సుగ్రీవుని శాంబవంతుని అంగదుని మైందద్వివిదులను నలుని ఋషభుని గౌఁగిలించుకొని సంభావించెను. ౪౧

భరతుండు సుషేణుని నలుని గవాక్షుని గంధమాదనుని శరభుని బనసుని గౌఁగిటంజేర్చి యాదరించెను. ౪౨

కామరూపులగు వానరు లందఱు భరతసమాగమంబునకు మున్నె మనుష్య రూపంబు ధరించియుండిరి గావున భరతునింజూచి వారలు పరమసంతృప్తులయి జేయఁబడిరి. ౪౩

అంత మహాతేజాండును ధార్మికులలో నెల్ల నుత్తమండును రాచ కొమరుండు నగుభరతుండు వానరోత్తముని సుగ్రీవుని మరలఁ గౌఁగిలించుకొని యతనితో నిట్లని పలికెను. ౪౪

సుగ్రీవా ! నీవు మాకు నలువురకును ఆయిదవతోడంబుట్టు వైలివి; లోకంబున నుపకారము గావించినవాఁడు మిత్రుఁడగును; అపకారముచేసిన వాఁడు శత్రువగును. అని భరతుండు సుగ్రీవునితోఁ బలికెను. ౪౫

అంత భరతుండు విభీషణునిం జూచి సామవచనంబున నిట్లని పలికెను. ౪౬

. మా భాగ్యవశంబున నీవు రామునకు సహాయుండవై గొప్పకార్యము

శత్రుఘ్నశ్చ తదా రామ మభివాద్య సలత్క్షణమ్. ౪౭

సీతాయాశ్చరణౌ పశ్చాద్విసయాదభ్యవాదయత్,

రామో మాతర మాసాద్య విషణ్ణాం శోకకర్షితామ్. ౪౮

జగ్రహ ప్రణతగి పాదౌ మనో మాతుగి ప్రసాదయన్,

అభివాద్య సుమిత్రాం చ కైకీయాం చ యశస్వినీమ్. ౪౯

స మాతృశ్చ తత స్సర్వాగి పురోహిత ముపాగమత్,

స్వాగతం తే మహాబాహూ! కౌసల్యానన్దవర్ధన! ౫౦

ఇతి ప్రాజ్ఞలయ స్సర్వే నాగరా రామ మబ్రువన్,

తాన్యజ్ఞలిసహస్రాణి ప్రగృహీతాని నాగరైః. ౫౧

ఆఱోశాసీవ పద్మాని దదన్ భరతాగ్రజః,

పాదుకే తే తు రామస్య గృహీత్వా భరత స్వయమ్. ౫౨

చరణాభ్యాం నర్దేన్ద్రస్య యోజయామాస ధర్మవిత్,

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామం భరత స్స కృతాజ్ఞలిః. ౫౩

ఏత త్రేరక్షితం రాజ న్రాజ్యం నిర్యాతితం మయా,

అద్య జన్త కృతార్థం మే సంవృత్తశ్చ మనోరథః. ౫౪

యత్త్వాం పశ్యామి రాజాన మయోధ్యాం పునరాగతమ్,

గావించితివి. అని భరతుండు విభీషణునితో బలికెను.

అప్పుడు శత్రుస్సైన్యమును రామునకును లక్ష్మణునకును సమస్కారము గావించి పిమ్మట సీతాదేవి పాదములకు సవినయంబుగాఁ బ్రణమిల్లెను. ౪౭

రాముండు వరనుదుఃఖితురాలును దుఃఖింబుచేఁ గృశించియున్నదియు నగు తన శిల్పి కౌసల్యయొద్దకుఁబోయి మున్నామె పోవలదన్నను వివక తా నరణ్యమునకుఁ బోయెంగావున నిపు డామె మనసునకుఁ బ్రసాదంబు గలుగునట్లు యామె పాదంబులవట్టి సమస్కారము గావించెను. ౪౮

రాముండు సుమిత్రకును కీర్తికాలినియగు కైకేయికిని దక్కిన తల్లుల కందఱుమను నమస్కరించి యంతఁ బురోహితుండగు వసిష్ఠుమహర్షికి సమస్కారంబు గావించెను. ౪౯

పౌరు లందఱు రాముంజూచి చేతులు మోడ్చి “మహానుభావుఁడా! కౌసల్యాదేవి యానందంబును వృద్ధిఁబొందించునట్టి ముపుత్తుఁడా! నీకు స్వాగత మగుఁ గాక” అని పలికిరి. ౫౦

తామరమొగ్గలవలెనున్న యాపౌరులుగావించిన పెక్కువేల చే మోడ్చు లను రాముండు చూచి యాదరించెను. ౫౧

సమస్తధర్మములు చెలిసిగ భరతుండు మున్ను తనయొద్ద రాము డొసంగిన పాదుకలను దీసి మరుజనాథుం డగు రాముని పాదంబులకుఁ దానే తగిలించెను. ౫౨

అప్పుడు భరతుండు అంజలిబాధంబు గావించి రామునితో నిట్లని పలికెను. ౫౩

రాజా! నేను ఇల్లడగా రక్షించుచుండిన నీరాజ్యమును ఇదిగో సీఁపుగించినాను.

నీవు మరల నయోధ్యకు వచ్చి రాజుగా నుండుటను జూచుచున్నాను గావున ఇప్పుడు నా జన్మము కృతార్థమయినది. ఇప్పుడు నా కోర్కెలు సెఱవేఱినవి. ౫౪

1332 యుద్ధకాండే - త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

అవేక్షతాం భవా న్కోశం శోషాగారం పురం బలమ్. ౫౫
భవత స్తేజసా సర్వం కృతం దశగుణం మయా,

తథా బ్రువాణం భరతం దృష్ట్వా తం భ్రాతృవత్సలమ్. ౫౬
ముముచు ర్వానరా బాష్పం రాక్షసశ్చ విభీషణః,

తతః ప్రహర్షా ద్భరత మజ్ఞు మారోఽప్య రాఘవః. ౫౭
యయా తేన విమానేన సనైన్యో భరతాశ్రమమ్,

భరతాశ్రమ మాసాద్య సనైన్యో రాఘవ స్తదా. ౫౮
అవతీర్య విమానాగ్రా దవతస్థే మహితలే,

అబ్రవీ త్తు తదా రామ స్తద్విమాన మను త్తమమ్. ౫౯

వహ వైశ్రవణం దేవ మనుజానామి గమ్యతామ్,

తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమాన మను త్తమమ్. ౬౦
ఉత్తరాం దిశ మాగమ్య జగామ ధనదాలయమ్,

పురోహితస్యాత్మ సమస్య రాఘవో
బృహస్పతే శ్శక్ర ఇవామరాధిపః. ౬౧

నిషీద్య పాదౌ పృథగాసనే శుభే
స్సహవ తేనోపవివేశ రాఘవః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః.

సీవు తొక్కనంబును ధాన్యశాలను బట్టణంబును సైన్యమును జూచు
కొనుము; సీక్రభావంబున సమస్తమును సీవు పోయినప్పటికిఁ బదంతలుగా
పృథ్విఁబొందియున్నవి. అని భరతుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౪

భరతుండు అన్నయఁడు బరమభక్తితో నట్లు పలుకుటంబాచి వానరు
ఁందఱు కన్నీరు విడిచిరి. రాక్షసుఁడయిన విభీషణుండు గూడ కన్నీరు
విడిచెను. ౧౫

అంత రాముండు సంతోషంబున భరతునంకంబునఁ గూర్చుండఁజెట్టు
కొని సకలసేవాసమేతంబుగా నా పుష్పకవిమానంబుతోనే నందీగ్రామంబునకుఁ
బోయెను. ౧౬

రాముండు నందీగ్రామంబుఁ జేరినపిదప సేవాసమేతంబుగాఁ బుష్పక
విమానంబువయినండి భూమికి దిగెను. ౧౭

రాముం డవ్వుడు సర్వోత్తమంబగు నవ్వుష్పకవిమానంబును జూచి
యిట్లని బలికెను. ౧౮

సీ విఁకఁ గుబేరునకు వాహనముగా నుండుము. నీ కనుజ్ఞ గ్రుంపంగెదను
పోవు. అని రాముండు పుష్పకముతోఁ బలికెను.

అంత సర్వవిమానోత్తమంబగు నాపుష్పకవిమానము రాము ననుజ్ఞ
నొంది ఉత్తరదిశాభిముఖంబయి పోయి కుబేరు భవనంబుఁ జేరెను. ౧౯

దేవేంద్రుండు బృహస్పతి చరణంబులకుఁ బ్రణమిల్లునట్లు రాముండు
తన కనురూపుండయిన పురోహితుండు వసిష్ఠుని పాదంబులకు నమస్కరించి
యతఁడునుం దానును సుందరములయిన వేణువేణాసనంబుల నేకకాలంబునం
గూర్చుండిరి. ౨౦

ఇది నూటముప్పదవ సర్గము.

1334 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః.

శీరస్యజ్జలి మాధాయ కై కేయ్యానన్దవర్ధనః,
బభాషే భరతో జ్యేష్ఠం రామం సత్యపరాక్రమమ్. ౧

పూజితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్య మిదం మమ,
తద్దదామి పునస్తుభ్యం యథా త్వ మదదా మమ. ౨

ధురమేకాకినా న్యస్తా మృషభేణ బలీయసా,
కిశోరీవ గురుం భారం న వోధుమహముత్సహే. ౩

వారివేగేన మహతా భిష్ట సేతురివ క్షరన్,
దుర్బలన మిదం మన్యే రాజ్యచ్ఛిద్ర మసంవృతమ్. ౪

గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య హంసన్యేవ చ వాయుః,
నాన్యేతు ముత్సహే రామ! తవ మార్గ మరిన్దమ! ౫

యథా చారోపితో వృక్షో జాత ఇచ్ఛన్తర్ని వేశనే,
మహాంశ్చ సుదురారోహో మహాస్కన్ధప్ర శాఖవాన్. ౬
శీర్యేత పుష్పితో భూత్వా న ఫలాని ప్రదర్శయన్,
తస్య నానుభవే దర్థం యస్య హేతో స్స రోష్యతే. ౭
ఏషోపమా మహాబాహో! త్వమర్థం వేత్తు మ్హసి,

నూటముప్పదియొకటవసగము.

భరతుండు శిరస్సునం జేమోడ్చు ఘటించి కైకేయియుఁ బరమానందం
బున నొప్పుచుండ అన్నయు సత్యవరాక్రముఁడునగు రాముంజూచి యిట్లని
పలికెను. ౧

సీవు రాజ్యంబు పరిత్యజించి వనవాసము సంగీకరించుటచే నాత్మని
సంతోషపఱిచితివి. నాకును ఈ రాజ్యంబు నొసంగితివి. నీవేవిధంబున నావద్ద
నిల్లడగా రాజ్యంబునుంచితివో అదేప్రకారమున ఆరాజ్యంబును మరల
నీకొసంగి నాభారమును నివారించుకొనుచున్నాను. ౨

సీవు నాయుద్ధయంచిన శ్వాసమును సీవు కోరినప్పు డియ్యనచ్చునందు
జేమో, బలిష్ఠంబగు నొకగొప్పయెద్దు తాను మోయుబరువును దూడపైవేసిన
యెడ నాదూడ మోయఁజాలనట్లు, మహాలేఖండవగు సీవు వహించఁదగిన
యీ రాజ్యభారమును నాపయించితే నాకు వహింప శక్తిలేదు. 3

జుప్రవాహమునకుఁ దెగి కాలుచున్న నీటికట్ట గడ్డియాకు మండెలు
వేసి యడ్డగింపనీచో నిలువనట్లు, బహుచ్ఛిద్రంబులుగల రాజ్యము గుప్త
మంత్రాది సాధనములచే రక్షింపనియెడ నిలువఁజాలదు. అంతటి కార్యమునకు
నేను జాలుదునా? ౪

శత్రువుల రూపుమాపునట్టి రాముడా! ఉత్తమాశ్వమువలె గర్దభము
వరుగై త్రఁజాలనట్లు హంసవలె గాకి యెగురఁజాలనట్లు నీవలె రాజ్యభారము
వహింప నేను సమర్థుండనుగాను. ౫

మహాబాహుండవగు రాముడా! ఇంటిలోపల నొకవృక్షమునాటిలే
అది పెద్దదై దొంగల శారోహింపంపలనిగానిదిగా గొప్ప స్కంధమును గొమ్మ
లును గలిగి పుష్పించినవై ఫలింపకయే నశించినయెడ నా వృక్షము ఎందుకు
నాటఁబడినదో, ఆఫలము నాటినవానికిఁ గలుగకయెపోవునుగదా! దశరథమహా
రాజు మహాతపస్సుచేసి పుత్రకామేష్ట్యాదులచే నిన్నుఁ బొందఁగా సీవు పెద్ద
పెరిగి మహావరాక్రమకాలివై శత్రువులకజేయఁడవై బంధుమిత్రాది సంబంధుఁ

1935 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

యద్యస్తా న్మనుజేన్ద్ర! త్వం భక్తాశ్చుత్యా న్మళాధిపి. ౮

జగదద్యాభిషిక్తం త్వా మనుపశ్యతు సర్వతః,
ప్రతపన్త మివాదిత్యం మథ్యాహ్నా దీప్తతేజసమ్. ౯
తూర్యసజ్ఞాతనిరోఽగ్ని కాశ్చీనూపురనిస్వనైః,
మధురై ర్గీతశబ్దైశ్చ ప్రతిబుధ్యస్వ రాఘవ! ౧౦

యావదావర్తతే చక్రం యావతీ చ వసున్ధరా,
తావత్త్వ మిహ సర్వస్య స్వామిత్వ మచువర్తయ. ౧౧

భరతస్య వచః శ్రుత్వా రామగి పరపురజ్ఞయః,
తథేతి ప్రతిజగ్రాహ నిషసాదాసనే శుభే. ౧౨

తత శ్శత్రుఘ్నవచనా న్నిపుణాః శ్చశ్రవర్ధకాః,
సుఖహస్తా సుశీఘ్రాశ్చ రాఘవం పర్యుపాసత. ౧౩

పూర్వం తు భరతే స్నాతే లక్ష్మణే చ మహాబలే,
సుగ్రీవే వానరేంద్రే చ రాక్షసేంద్రే విభీషణే. ౧౪
విశోధితజట స్నాన్త శ్చిత్రమాల్యానులేపనః,
మహర్షవసనో రామ స్తస్మా తత్ర శ్రియా జ్వలన్. ౧౫

డవై సమస్తకల్యాణగుణములుం గలిగి యలరారుచున్నావు అట్టి నీవు కుల
క్రమాగతమయిన రాజ్యపరిపాలనము చేసి భక్తులయి భృత్యులమగు మమ్ము
గాపాడవేసి మున్నుదాహరించిన వృక్షము చందమగును. ఈయభిప్రాయమున
సేవ యెఱుంగుము. ౬, ౮

ఇప్పుడు పట్టాభిషిక్తుండవై మధ్యాహ్నసూర్యునివగిది మహాతేజః
ప్రతాపములతో వెలుంగుచున్న నిన్ను లోకమంతయుఁ జూచుచుగాక. ౯

రాముడా! నానావిధవాద్యధ్వనులును సర్తనము గావించు స్త్రీల
యొక్క కాంచీమాపుర ధ్వనులును స్పృతధ్వనులును రమణీయములగు గీతా
ధ్వనులును వీనులకు విందుసేయ మేలుకొనుము. ౧౦

జ్యోతిశ్చక్ర మెంతకాలము తిరుగుచుండునో భూమియెంతవఱకు
ఉండగలదో నీవు అంతకాలము ఇవట సమస్తరాజ్యమును బాలింపు చుండుము.
అని భరతుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

శత్రుపట్టణముల జయించునట్టి రాముండు భరతుని వచనంబు విని
అంగీకరించెను. అదివఱకు నిలుచుండియుండిన భరతుండును అంతశుభమయిన
యాసనమునం గూర్చుండెను. ౧౨

అంత శత్రుఘ్నుని పరువునం జేసి సరుధులును సుఖముగాఁ బట్టాభిషేక
ముహూర్తము అతిక్రమింపకుండ క్షిప్రముగాఁ జేయఁగలిగినవారలు నగు
గడ్డము మీసములను గత్తిరించి సుస్కరించునట్టి తైలములు రామునకును
భరతునకును లక్ష్మణునకును శత్రువులను గత్తిరించి సుస్కరించిరి. ౧౩

మొదట భరతుండు స్నానముచేసెను అంత మహాబలండగు లక్ష్మ
ణుండు స్నానముగానించెను. అంత వానరరాజు యగ్రీవుండును రాక్షసరాజు
విభీషణుండును మంగళస్నానము నొందినపిదప, రాముండు జటలు విడదీసి
సరిచేయబడిన తనవెండ్రుకలుగలవాండ్రై స్నానంబు గావించి నానావిధ
పుష్పమాలికలచేతను సుగంధికర్పూర కస్తూరీ కుంకుమాది మిళితముయిన చంద
నముచేతను అలంకృతుండై ఉత్తమమయిన పీతాంబరములు ధరించి మహా
తేజస్సుచే జ్వలించుచు సింహాసనముపయిఁ గూర్చుండెను. ౧౪, ౧౫

1333 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ప్రతికర్త చ రామస్య కారయామాస వీర్యవాన్,
లక్ష్మణస్య చ లక్ష్మీవా నిత్యైకు కులవర్ధనః. ౧౬

ప్రతికర్త చ సీతాయా స్వర్వా దశరథస్త్రియః,
ఆత్మనైవ తదా చక్ర ర్శనస్వినోయో మనోహరమ్. ౧౭
తతో వానరపత్నీనాం సర్వాసామేవ శోభనమ్,
చకార యత్నాత్కౌసల్యా ప్రహృష్టా పుత్రులాలసా. ౧౮

తత శ్శత్రుఘ్నవచనా త్సుమన్త్రో నామ సారథిః,
యోజయిత్వాభిచక్రామ రథం సర్వాజ్ఞశోభనమ్. ౧౯

అర్కమణ్డలసంకాశం దివ్యం దృష్ట్వా రథోత్తమమ్,
ఆరురోహ మహాబాహవా రామ స్సత్యపరాక్రమః. ౨౦

సుగ్రీవో హనుమాం శైచైవ మహేష్ఠాసదృశద్యుతీ,
స్నాతో దివ్యనిభైర్వస్త్రైర్జగతు శ్శుభకుణ్డలౌ. ౨౧

వరాభరణసంపన్నా యయు స్తా శ్శుభకుణ్డలాః,
సుగ్రీవపత్న్య స్సీతా చ ద్రష్టుం నగరముత్సుకాః. ౨౨

అయోధ్యాయాం తు సచివా రాజ్ఞో దశరథస్య యే,
ఘోరోహితం పురస్కృత్య మన్తయామాసు రథవత్. ౨౩

అశోకో విజయ శైచైవ సుమన్త్రశైచైవ సజ్జతాః,
ఘన్త్రయ న్రామవృద్ధిర్థ మృద్ధిర్థం నగరస్య చ. ౨౪

మహాపరాక్రమకాలియు శ్రీమంతాండును ఇత్థాక్షకుపంశమును వృద్ధి
బొందించువాడునగు శత్రుఘ్నుండు అంత రామునకును లక్షణానకును భరతు
నకును హరికేయూరాద్యాభరణములు దొడిగించి యలంకారము నేయించెను.

అంత నప్పుడు సీతాదేవికి మంచి మనస్సుగల దశరథభార్యలు అంద
ఱును జేరి తామే చేతులులార మనోహరమయిన యలంకారము గావించిరి.

అంతఁ గౌసల్యాదేవి కొడుకునం దధికప్రితిగలది కావునఁ బరమ
సంతోషమున రామమిత్రులయిన వానరుల భార్యల కందఱకును బ్రయత్న
పూర్వకముగా మనోహరమయిన యలంకారము గావించెను. ౧౮

అంత శత్రుఘ్ను సాజ్జవలన సుమంత్రుండను సారథి యన్నియంగము
లును రమణీయములుగాఁగల యుత్తమయిన రథమును ఉత్తహస్తంబులు
పూని తెచ్చెను. ౧౯

ఆజానుబాహుండును ఎట్టికాలమునందును స్వర్ణముకాని పరాక్రమ
ముగలవాడునగు రాముండు సూర్యమండలమువలె దేదీప్యమానమయి యుత్త
మ రథంబువచ్చినంతఁబాది దాని నారోపించెను. ౨౦

సుగ్రీవుండును హనుమంతుండును స్నానముచేసి స్వర్ణమునందలి
వస్త్రములతో సమానములయిన వస్త్రములు ధరించి సుందరములయిన కుండల
ములతో దేవేంద్రునివగిది భాసిల్లుచు అయోధ్యాభిముఖులయి పోయిరి. ౨౧

సుగ్రీవుని భార్యలును సీతాదేవియు, సుత్రమాభరణభూషికలయి సుంద
రములయిన కుండలంబులు దాల్చినవారలయి యయోధ్యాచిగరంబుఁ జూచు
వేడుకతోఁ బోయిరి. ౨౨

దశరథునిమంత్రులు ముందెయయోధ్యకుఁ బోయి పురోహితుండగు
ఋషిమనితో శ్రీరామపట్టాభిషేకమునకుఁ గావలసిన వస్తువులం గుఱించి
యాలోచించిరి. ౨౩

ఆశోకుండును విజయుండును సుమంత్రుండునుజేరి వివిధముగాఁ
ఁబట్టాభిషేకము చేసెనయెడ రామునకును నగరమునకును వృద్ధికరముగ నుం
డునో ఆరథమును గుఱించి ఋషిమనితో నాలోచించిరి. ౨౪

1340 యుద్ధకాండే - ఏకలింగదు త్తరశతతమన్సర్గః. సర్గము.

సర్వమేవాభిషేకాం జయార్హస్య మహాత్మనః,
కర్తు మ్నాథ రామస్య యద్య న్నజశ్చూర్వాకమ్. ౨౫

ఇతి తే మన్త్రిణ స్సర్వే సద్విశ్వ తు పురోహితమ్,
నగ రాన్నిర్యయు స్త్వాన్తం రామదర్శనబుద్ధయః. ౨౬
హరియుక్తం సహస్రాక్షో రథ మింద్ర ఇవానఘః,
ప్రయయా రథ మాస్థాయ రామో నగర ముత్తమమ్. ౨౭

జగ్రాహ భరతో రక్షీన్ శత్రుఘ్నశ్చత్ర మాదదే,
లక్ష్మణో వ్యజనం తస్య మార్ధి సమ్మర్యవీజయత్. ౨౮
శ్వేతం చ వాలవ్యజనం జగ్రాహ పురతః స్థితః,
అపరం చన్ద్రసజ్కాశం రాక్షసేన్ద్రో విభీషణః. ౨౯
ఋషిపక్షే స్తదాకాశే దేవైశ్చ సమరుద్గణైః,
స్తూయమానస్య రామస్య శుశ్రువే మధురధ్వనిః. ౩౦

తత శ్శత్రుంజయం నామ కుఞ్జరం పర్వతోపమమ్,
ఆరురోహ మహాతేజా స్సుగ్రీవః ప్లవగర్షభః. ౩౧
నవనాగసహస్రాణి యయు రాస్థాయ వానరాః,
మానుషం విగ్రహం కృత్వా సర్వాభరణభూషితాః. ౩౨
శఙ్ఖశబ్దప్రణాదైశ్చ దుష్టభీనాం చ నిస్సవైః,
ప్రయయా పురుషవ్యాఘ్ర స్తాం పురిం హర్త్యమాలినీమ్. ౩౩

దదృశు స్తే సమాయాంతం రాఘవం సపురస్సరమ్,
విరాజమానం వపుషా రథేనాతిరథం తదా. ౩౪

మహాత్ముడగు రామునకుఁ బట్టాభిషేకము గావించుటకై మంగళ కరములు జయప్రదములునైనవాని నన్నిటిని మీరు చక్కగాఁ గావింపుఁడు అని మంత్రులు వసిష్ఠునకుఁ జెప్పిరి. ౨౪

ఆ మంత్రులందఱు వసిష్ఠమహర్షి కిష్టధంబునఁజెప్పి యంత రామునిం జూడఁగోరినవారలయి మరల రామున కెదురుగాఁ బోయిరి. ౨౫

పచ్చని గుఱ్ఱములతోఁగూడిన రథము సారోహించి వేయికన్నులుకల దేవేంద్రుండు పోవునట్లు రాముండు ఉత్తమమయిన రథము సారోహించి యయోధ్యానగరాభిముఖుడై పోయెను. ౨౬

బట్టాభిషేకము చేసినయెడ రామునకును నగరమునకును వృద్ధికరముగ నుండునో ఆ విధమును గఱించి వసిష్ఠునితో నాలోచించిరి. ౨౭

రామునకు భరతుండు పగ్గంబులుపట్టి సారధ్యంబు గావించెను. శత్రు ఘ్నుండు చక్రంబుఁబట్టెను. లక్ష్మణుండు ముందట నిలంచుండి రాముని శిరస్సు పయి వినకఱ్ఱతో వినరుచుఁ జెల్లనివింజామరను బట్టెను. రాక్షసరాజు నిభీషణుండు చంద్రవీరిల సమానంబగు మఱియొక తెల్లవింజామరం బట్టెను. ౨౮

ఆప్పుడు ఆకాశంబున ఋషులను వాయుగణంబులును దేవతలను రాముండు గావించిన రావణవధాది కర్తములం బ్రస్తుతింప సాధ్వని మథురంబై వినంబడినది. ౩౦

అంత మహాలేఖుండును వానరోత్తముండు నగు సుగ్రీవుండు పర్వతాకారమయిన శత్రుంజయమును మదగజము సారోహించిపోయెను. ౩౧

వానరవీరులు మనుష్యరూపమును దాల్చినవారలయి నానావిధాభరణములచే నలంకృతులయి తొమ్మిదివేల యేనుగుల సారోహించి పోయిరి. ౩౨

పురుషోత్తముడగు రాముండు శంఖధ్వనులును జనులు ప్రహర్షంబునం గావించు తోలాహలధ్వనులును భేరిభాంకారంబులును బోదుకొన హర్ష్యవస్తువులతో నొప్పూచున్న యయోధ్యాపురికిఁ బోయెను. ౩౩

అంత నప్పుడు ఆయోధ్యకుఁబోయియుండి మరల రాము నెదుర్కొన పచ్చిన నుమంత్రాదిమంత్రులు పరివార సమేతంబుగా రథముపయి పచ్చుచున్నవాని నిజదేహకాంతిచే దేదీప్యమానుడగువాని సర్వరథిశ్రేష్ఠుని రామునిం గాంచిరి. ౩౪

1342 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

తే వర్ధయిత్వా కాకుత్స్థం రామేణ ప్రతిసన్నితాః,
అనుజగ్తు ర్హతానం భ్రాతృభిగ పరివారితమ్. 3౪

అమాత్యై రాభిష్టాణై శ్చైవ తథా ప్రకృతిభి ర్వృతః,
శ్రియా విరుచచే రామో నక్షిత్రై రివ చన్ద్రమాః. 3౬

స పురోగామిభీ స్తూర్యై స్తాశస్వ సీకపాణిభిః,
ప్రవ్యాహరద్భి ర్దుశితై ర్నజశాని యయా నృతః. 3౭

అతతం జాతమాపం చ గావగ కన్యా స్తథా ద్విజాః,
నరా మోదకహస్తాశ్చ రామస్య పురతో యయుః. 3౮

సఖ్యం చ రామ స్సుగ్రీవే ప్రభావం చానిలాత్మజే,
వానరాణాం చ తత్కర్త రాక్షసానాం చ తద్బలమ్. 3౯
విభీషణస్య సంయోగ మాచచక్షే చ మన్త్రిణామ్,

శ్రుత్వా తు విస్మయం జగ్తు రయోధ్యాపురవాసినః. ౪౦

ద్యుతిమానేతదాఖ్యాం రామో వానరసంవృతః,
హృష్టపుష్టజనాకీర్ణా మయోధ్యాం ప్రవివేశ హ. ౪౧

తతో హ్యభ్యుచ్చ్రాయ న్సౌరాగ పతాకాస్తే గృహే గృహే,
విత్వౌ కాధ్యుషితం రమ్య మాససాద పితు ర్గృహమ్. ౪౨

ఆ మంత్రులు రాముని జయశబ్దంబున నాశీర్వాదించి రాముడు పరమ సంతోషంబున నాదరింపఁ దిమ్మలచేఁ బరివేష్టించుటకు నమ్మహాత్ముని వెంటఁ బోయిరి.

3౫

మంత్రులచేతను బ్రాహ్మణులచేతను ప్రజలచేతను బరివేష్టించఁబడిన వాడై రాముడు నక్షత్రచరివృత్తుండగు చంద్రునికై వడిఁ దేబోధికయ్యామనఁ బ్రకాశించెను.

3౬

ఆ రాముడు పురుషులు సంతృప్తులయి మంగళంబులు కరింపుచుఁ దాళంబులు వేయుచు స్వస్థికంబులు మొదలగు మంగళవాద్యంబులం వాయింపుచు ముందు నడువ నహాశ్చర్యంబునం బోయెను.

3౭

పసపుత్రాసిన యక్షతలు దీనినినివోపు మనుష్యులును గోవులును కన్యకలును బ్రాహ్మణులును కుడుములు చేతులం బట్టుకొన్న పురుషులును రామునకు ముందు నడిచిరి.

3౮

రాముడు సుగ్రీవునకుఁ దనయందుంగల స్నేహంబును వాయు పుత్రుండగు హనుమంతుని ప్రభావంబును యుద్ధంబున వానరులు గావించిన పరాక్రమంబును రాక్షసుల బలవిశేషంబును విభీషణుడు తనయొద్దకువచ్చి శరణాగతుండగుటను మంత్రులకుఁ జెప్పెను.

3౯

ఆయోధ్యాపురజను లందఱును ఆవృత్తాంతము విని యాశ్చర్యంబు నొందిరి.

౪౦

మహాలేఖండగు రాముఁ డీవృత్తాంతములు చెప్పుచుఁ బరమసంతృప్తులయి ధర్మాదులచేఁ బుష్టులయ్యున్న జనముచేసింపిన యయోధ్యానగరమును వానరసమేతంబుగాఁ బ్రవేశించెను.

౪౧

రాముం డయోధ్యానగరముఁ బ్రవేశింపఁగానే పౌరు లందఱు ప్రతి గృహంబునను ఉన్నతంబుగా ధ్వజంబులు లేవనెత్తిరి.

అంత రాముడు ఉత్సాహపరిపురాణులు నివాసము నేయానట్టి రమణీయమయిన తన తృప్తిగృహమును సమీపించెను.

౪౨

అథా బ్రవీద్రాజసుతో భరతం ధర్మిణాం వరమ్,
 అర్థోపహితయా వాచా మధురం రఘునందనః. ౪౩
 పితృభవన మాసాద్య ప్రవిశ్య చ మహాత్మనః,
 కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయా మభివాద్య చ. ౪౪
 యచ్చ మద్భవనం శ్రేష్ఠం సాశోకవనికం మహత్,
 ముక్తావైడూర్యసంకీర్ణం సుగ్రీవాయ నివేదయ. ౪౫

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భరత స్సత్యవిక్రమః,
 పాణౌ గృహీత్వా సుగ్రీవం ప్రవివేశ తమాలయమ్. ౪౬
 తత స్తైలప్రదీపాంశ్చ ప్యుక్తాస్తరణాని చ,
 గృహీత్వా వివిశుః క్షిప్రం శత్రుఘ్నేన ప్రచోదితాః. ౪౭
 ఉవాచ చ మహాతేజా సుగ్రీవం రాఘవానుజః,
 అభిషేకాయ రామస్య దూతా నాజ్ఞాపయ ప్రభో!. ౪౮

సౌవర్ణా న్వానరేంద్రాణాం చతుర్ణాం చతురో ఘటాన్,
 దదౌ క్షిప్రం స సుగ్రీవ స్సర్వరత్నవిభూషితాన్. ౪౯
 యథా ప్రత్యూషసమయే చతుర్ణాం సాగరామ్భసామ్,
 పూర్ణైశ్చైవ ప్రతీక్షిద్వం తథా కురుత వానరాః. ౫౦

ఏవ ముక్తా మహాత్మానో వానరా వారణోపమాః,
 ఉత్పేతు ర్గగనం శీఘ్రం గరుడా ఇవ శీఘ్రగాః. ౫౧

జామ్భవాంశ్చ హనూమాంశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః,
 ఋషభ శైచివ కలశా జ్వలపూర్ణా నథానయన్. ౫౨

అంత రాచకొమరుండగు రాముండు మహాత్ముండగు తండ్రిగృహంబుఁ బ్రవేశించి, కొసల్యకును సుమిత్రకును కైకేయికిని నమస్కరించి ధార్మికోత్తముండగు భరతునిచే మహార్థ యుక్తంబగు మధురవచనంబున నిట్లని పలికెను.

౪౩,౪౪

మూక్తావేడూర భచితంబగు నాదు ఉత్తమమయిన గృహమును అంతఃపురోద్ధాన సహితముగా, సుగ్రీవునకు విడిచిగాఁ జూపుము. అని రాముండు భరతునితోఁ జెప్పెను.

౪౫

సశ్యవరాక్రముండగు భరతుండు రామునివచనంబువిని సుగ్రీవునిఁ జేయఁబట్టుకొని యా రామగృహంబునకుఁ దీసికొనిపోయెను.

౪౬

అంత శత్రుఘ్నునిపనుపునకుఁ బరిజనులు తైలదీపములను మంచములను ఆస్తగణంబులను దీసికొని కిఘ్నుంబున నాగృహంబుఁ బ్రవేశించిరి.

సుగ్రీవుండు విడిదిలో సుఖముగాఁ బ్రవేశించిపిదప మహావరాక్రమకాలియగు భరతుండు సుగ్రీవునిం జూచి “సమర్థుడా! రాముని పట్టాభిషేకమునకై దూతలంబంపుము” అని చెప్పెను.

౪౮

అంత సుగ్రీవుండు కిఘ్నుంబుగా నానాగత్తు భచితంబులగు నాలుగు సువర్ణకలశములను నలువురి వానరోత్తములచేతికిఁ బంపెను.

౪౯

వానరులారా! మీరు రేపు వేకువను నాలుగు సముద్రంబుల జలంబులలోనిండిన కలశంబులలో నిచటికివచ్చి మమైదురుచూచుచుండవలెను. అవ్వధంబున కిఘ్నుముగారండు. అని సుగ్రీవుండు ఆవానరుల కాజ్ఞాపించెను.

౫౦

మహావరాక్రమకాలులను వినుంగలవంటి మేనులంగలవారలును గరుత్తంతునకుంబోలె మహావేగంబు గలవారలు నగు నవ్వానరులు సుగ్రీవుని మాటనువిని కిఘ్నుముగా నాకాశంబున కెగసిపోయిరి.

౫౧

అంత జాంబవంతుండును హనుమంతుండును వేగదర్శియును వానరుండును ఋషభండును జలములలో నిండిన కలశంబులం బెచ్చిరి.

౫౨

1346 యుద్ధకాండే . ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

నదీశతానాం పశ్చాన్నాం జలం కుమ్భేషు చాహరన్,

పూర్వా త్సముద్రా త్కలశం జలపూర్ణమథానయత్. ౧౩

సుషేణ స్స త్వస్యసంపన్న స్సర్వరత్న విభూషితమ్,
ఋషభో దక్షిణా త్పూర్వం సముద్రా జ్జల మాహరత్. ౧౪

ర క్తచన్దనశాఖాభి స్సంవృతం కాశ్చనం ఘటమ్,
గవయగి పశ్చిమా త్త్రోయ మాజహే మహాన్లవాత్. ౧౫

రత్నకుమ్భేన మహతా శీతం మారుతవిక్రమః,
ఉత్తరాచ్చ జలం శీఘ్రం గరుడానిలవిక్రమః. ౧౬

ఆజహే స ధర్మాత్మా నశ స్సర్వగుణాన్వితః,

తత స్తై ర్వాసరశ్రేష్ఠైరానీతం ప్రేక్ష్య తజ్జలమ్. ౧౭

అభిషేకాయ రామస్య శత్రుఘ్న సుచివై స్సహ,
పురోహితాయ శ్రేష్ఠాయ సుహృద్భ్యశ్చ న్య వేదయత్. ౧౮

శ్రీరామకట్టాభిషేకఘట్టః.

తత స్స ప్రయతో వృద్ధో వసిష్ఠో బ్రాహ్మణై స్సహ,
రామం రత్నమయే పీఠే సహనీతం న్య వేదయత్. ౧౯

వసిష్ఠో వాసుదేవశ్చ జాబాలి రథ కాశ్యపః,
కాత్యాయన స్సుయజ్ఞశ్చ గౌతమో విజయ స్తథా. ౨౦

అభ్యషిజ్ఞ స్సరవ్యాఘ్రం ప్రసన్నేన సుగంధినా,
సలిలేన సహస్రాక్షం వసవో వాసవం యథా. ౨౧

ఋత్విగ్ని రాబ్రహ్మణేన పూర్వం కన్యాభి ర్మన్త్రిభి స్తథా,
యోధై శ్చై వాభ్యషిజ్ఞం స్తే సంప్రహృష్టా స్సనైగమైః.

అజాంబవంతుడు మొదలయినవానరులు నలువురు అయిదువందల నదులనుండి జలమును కలశములం బట్టి తెచ్చిరి.

అంత బలవంతుడగు నుషేణుండు తూర్పుసముద్రమునుండి జలమును రత్నఖచితకాంచనకలశంబునం దెచ్చెను. ౪౩

ఋషభుండు దక్షిణసముద్రంబునుండి కాంచనకలశంబునిండ జలంబుబట్టి యచ్చటి రక్తచందనకాఖిలచేఁ గప్పి కిఘ్రింబునం దెచ్చెను. ౪౪

వాయువునకుంబోలె వేగంబుగల గవయేండు కశ్యపసముద్రమునుండి చల్లనిజలంబును గొప్ప రత్నకలశంబునం దీసికొనివచ్చెను. ౪౫

సమస్తగుణసంపన్నుండును గరుత్మంతుఁడగు వాయువునకునుంబోలె వేగంబుగలవాఁడును ధర్మాత్ముండునగు నానఘుండు ఉత్తరసముద్రంబునుండి జలముదెచ్చెను. ౪౬

అంత శత్రుఘ్నుండు అన్వాసరోత్రములుదెచ్చిన జలముంజూచి రామునిపట్టాభిషేకమునకై యుత్తముండగు పురోహితుండయిన వసిష్ఠమహర్షికిని బంధువులకును సమద్రాదిబలములు వచ్చినసంగతిం దెలిపెను. ౪౭, ౪౮

శ్రీరామపట్టాభిషేక ఘట్టము

అంతఁ బరిశుద్ధుండును వృద్ధుండునగు వసిష్ఠమహర్షి బ్రహ్మజులందఱుతోఁ గూడినవాడై రాముని సీతాసమేతంబుగా రత్నమయసీతంబునం గూర్చుండఁ బెట్టెను. ౪౯

అంత అష్టపదువులు దేవేంద్రునకు నభిషేకము గావించినట్లు వసిష్ఠుండును వాసుదేవుండును జాబాలియుఁ గాశ్యపుండును గాత్యాయనుండును సుయజ్ఞుండును గౌతముండును విజయుండునను నీయేనమండు మహర్షులు నిర్మలంబును సుగంధియునగు జలముచేఁ బురుషశ్రేష్ఠుండగు రామున కభిషేకము చేసిరి; ౫౦, ౫౧

అంత వసిష్ఠాదులు తా మభిషేకము సేసినపిమ్మట మొదట ఋత్విజుల చేతను బ్రహ్మజులచేతను అంతఁ గన్యకలచేతను మంత్రులచేతను బొందు

1348 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

సర్వాషధిరనై దివ్యై ర్దైవతైర్న భసి స్థితైః,
చతుర్థి ర్లోకపాలైశ్చ సర్వై ర్దైవైశ్చ సంగతైః. ౬౩

ఛత్రం తు తస్య జగ్రాహ శత్రుఘ్నగ పాణ్డురం శుభమ్,
శ్వేతం చ వాలవ్యజనం సుగ్రీవో వానరేశ్వరః.
అవరం చంద్రసంకాశం రాక్షసేంద్రో విభీషణః, ౬౪

మాలాం జ్వలంతీం వపుషా కాశ్చనీం శతపుష్కరామ్.
రాఘవాయ దదౌ వాయు ర్వాసవేన ప్రచోదితః, ౬౫

సర్వరత్న సమాయుక్తం మణిరత్న విభూషితమ్.
ముక్తాహారం నరేంద్రాయ దదౌ శక్రప్రచోదితః, ౬౬

ప్రజగు ర్దైవగంధర్వా నవృతు శ్చాప్సరోగణాః.
అభిషేకే తద్దర్శ్య తదా రామస్య ధీమతః, ౬౭

భూమి స్సస్యవతీ చైవ ఫలవంతశ్చ పాదపాః.
గంధవంతి చ పుష్పాణి బభూవు రాఘవోత్సవే, ౬౮

సహస్రశత మశ్వానాం ధేనూనాం చ గవాం తథా.
దదౌ శతం వృషా న్సుర్యం ద్విజేభ్యో మనుజర్షభః, ౬౯

త్రింశతోఽఽతీ ర్హిరణ్యస్య బ్రహ్మజేభ్యో దదౌ పునః.
నానాభరణవస్త్రాణి మహార్థాణి చ రాఘవః,
అర్కరశ్మిప్రతీకాశాం కాశ్చనీం మణివిగ్రహమ్. ౭౦

చేతను యోధులచేతను రామున కభిషేకము చేయించిరి.

౬౨

అంత వసిష్ఠుడులచే నాహూతులయి లోకపాలురు నలువురును ఇతరులయిన సమస్తదేవతలను ఒకటిగాఁ జేసి యాకాశమునుండి దివ్యములయిన సమస్తావధుల రసములచే రామున భిషేకించిరి.

౬౩

అప్పుడు రామునకు శత్రుఘ్నుండు సుందరమయిన శ్వేతచ్ఛత్రంబు పట్టెను. వానరరాజు సుగ్రీవుండు తెల్లనివిరాజుమర వీరెను. రాక్షసేశ్వరుండగు విభీషణుండు చంద్రప్రకాశులగు మణియొక ధవళచామరంబునుపట్టి వీరెను.

౬౪

వాయుదేవుండు దేవేంద్రునివరువున కాంతిచే దేదీప్యమానంబయి నూటుకమలములతో నొప్పుచున్న బంగారుహారమునుజెచ్చి రామునకొసంగెను.

౬౫

మరల వాయుదేవుండు దేవేంద్రునిచేఁ బ్రేరితుడై సమస్తరక్షములతోఁ గూడినదియు మణిశ్రేష్ఠమయిన యమూల్యులగు నాయకమణితో నొప్పుచున్నదియు నగు ముక్తాహారమును రామునకిచ్చెను.

౬౬

అప్పుడు పట్టాభిషేకార్హుండగు బుద్ధిమంతుడయిన యారాముని పట్టాభిషేకసమయమున సంతోషంబున దేవగంధర్వులు పాడిరి. అచ్చరమిస్సలు నర్తనము గావించిరి.

౬౭

రాముని పట్టాభిషేకోత్సవసమయంబున భూమియందు మంచినైరులు పండెను. పృథ్వులు మంచిఫలములచే సమృద్ధింబయి యొప్పెను. వృష్ణములు సుగంధంబు గుబాళించుచుండెను.

౬౮

పురుషశ్రేష్ఠుండగు రాముండు మొనట లక్షగుఱ్ఱులను క్రొత్తగా దూడవేసిన లక్షయావులను నూలు ఆంబోతులకు బ్రహ్మజుల కొసంగెను.

రాముండు మరల ముప్పదికోట్ల బంగారు నాణెములను మణియును త్రవములగు భూషణములను వస్త్రములను బ్రహ్మజుల కొసంగెను.

౬౯

పురుషోత్తముండగు రాముండు సూర్యకీరణంబులందోలెఁ బ్రకాశించు

1350 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః సర్గము.

సుగ్రీవాయ స్రజం దివ్యాం ప్రాయచ్ఛన్ననుజ్జరభః,

వైడూర్యమణిచిత్రే చ వజ్రరత్నవిభూషితే. ౨౨

వాల్మీకీయ ధృతిమా నజ్జదాయాజ్జదే దదౌ,

మణిప్రవరజుష్టం చ ముక్తాహార మనుత్తమమ్. ౨౩

సీతాయై ప్రదదౌ రామ శ్చన్ద్రగిరిశ్చ సమప్రభమ్,

అరజే వాససీ దివ్యే శుభాన్యాభరణాని చ. ౨౪

అవేక్షమాణా వై దేహీ ప్రదదౌ వాయుసూనవే,

అవముచ్యాత్సనగి కణ్ఠా ధారం జనకనన్దినీ ౨౫

అవైక్షత హరీన్ సర్వా స్ఫుర్తారం చ ముహుర్ముహుః,

తామిజ్జితజ్ఞ స్సంప్రేక్ష్య బభాషే జనకాత్మజామ్. ౨౬

ప్రదేహీ సుభగే! హారం యస్య తుష్టాసి భామిని!

పౌరుషం విక్రమో బుద్ధి ర్యస్మి న్నేతాని సర్వశః. ౨౭

దదౌ సా వాయుపుత్రాయ తం హార మసిలేక్షణా,

హనూమాం స్తేన హారేణ శుశుభే వానరర్షభః. ౨౮

చన్ద్రాంశుచయగౌరేణ శ్వేతాభ్రేణ యథాచలః,

చున్నదియు రత్నము లధికముగాఁ గట్టియున్నదియునగు నుత్తమమయిన కాంచనమాలను ముగ్ధుని నొసంగెను. 20

రాముఁడు పరమప్రీతిగలవాడై వాలికుమారుండగు నంగదునకువై ధూర్జనుజులును వజ్రములును బొదిగియుండుటచే నుందరములయిన బంగారు బాహుపురుల నొసంగెను. 21

రాముఁడు సీతాదేవి మంచిరత్నములతోఁ గూడినదై చంద్రకిరణములవలె భాసిల్లుచున్న సర్వోత్తమమయిన ముక్తాహరము నొసంగెను. 22

అంత సీతాదేవి భర్తంజూచుచు ఆయన యనుమరించుటం దెలిసినదై నిర్మలములు దివ్యములునగు రెండువస్త్రములును నుందరములయిన యాభరణములును వాయుపుత్రుండగు హనుమంతున కిచ్చెను. 23

మఱియును సీతాదేవి రాముఁడు తనకొసంగిన ముక్తాహరముగూడ ఎవ్వరికో తనచేతిమీఁదుగా బారిలోపికముగ నిచ్చుటకైయే యివ్వఁబడినదని రామునభిప్రాయం బూహించినదై వానరులలో నెవ్వరికొసంగుటరామునభిప్రాయమో తెలియంగోరి యావానరులనందఱు భర్తను మాటిమాటికిఁ జూచెను. 24

అంత నింగికజ్ఞుడగు రాముఁడు సీతాదేవి మనోగతంబుదెలిసి యాచిదంజూచి యిట్లని పలికెను. 25

మనోహరమగు నారీరత్నచూ! బలము పరాక్రమము బుద్ధిశివస్మియుఁ గలిగి యెవ్వఁడు నీకు సంతోషము గావించినాడో ఈహరమును అట్టివీరున కొసంగుము. అని రాముఁడు సీతకుఁ జెప్పెను. 26

అంత నల్లని కడకన్నులుగల యాసీతాదేవి యాముక్తాహరమును హనుమంతున కిచ్చెను. 27

తెల్లని మేఘముతోఁగూడిన కర్మకము వెలుంగునట్లు చంద్రకిరణ సమూహమువలె నలెదపఱమయిన యా హరమును దాల్చినవాడై హనుమంతుఁడు క్రకాశించెను. 28

1352 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

తతో ద్వివిదమైదాభ్యాం నీలాయ చ పరంతపః. ౭౯

సర్వా న్కామగుణా న్విత్త్య ప్రదదౌ వసుధాధిపః,

సర్వవానరవృద్ధాశ్చ యే చాన్యే వానరేశ్వరాః. ౮౦

వాసోభి ర్భూషణై శ్చైవ యథార్హం ప్రతిపూజితాః,

విభీషణోఽథ సుగ్రీవో హనూమా జ్ఞాన్ముఖాం స్తథా. ౮౧

సర్వవానరముఖ్యాశ్చ రామేణాక్లిప్తకర్తణా,

యథార్హం పూజితా స్సర్వైః కామై ర్నైశ్చ పుష్కలైః.

ప్రహృష్టమనస స్సర్వే జగ్గురేవ యథాగతమ్,

దృష్ట్వా సర్వే మహాత్మానం తత స్తే స్లవగర్వభాః. ౮౩

విస్మష్టాః పార్థివేంద్రీణ కిష్కిన్దా మభ్యుపాగమన్,

సుగ్రీవో వానరశ్రేష్ఠో దృష్ట్వా రామాభిషేచనమ్. ౮౪

లభ్యా కులధనం రాజా లజ్కాం ప్రాయా ద్విభీషణః,

స రాజ్యమఖిలం శాసన్నిహతారి ర్హయశాః. ౮౫

రాఘవగి పరమోదార శ్శశాస పరయా ముదా,

ఉవాచ లక్ష్మణం రామో ధర్మజ్ఞం ధర్మవత్సలః. ౮౬

అంత శత్రువుల పథింపునట్టి భూనాథుడగు రాముండు ద్వివిధునకును మైందునకును నీలునకును వారివారి క్రోధముల నన్నింటిని బెలిసి బహుకుతుల వొనంగెను. 2౯

సమస్త వానరులలోను వృద్ధులగు వారలకు మఱియు నితరులగు వానర పీరులకును రాముండు వారివారి యోగ్యతకు దగినట్లు వస్త్రంబులు భూషణంబులు ఇచ్చి బహుమానము గావించెను. ౩౦

అంత విభీషణుండును సుగ్రీవుండును హనుమంతుండును జాంబవంతుండును మఱియు నితరులను సమస్తవానరోత్తములను ఎవ్వరికిని ఎంతమాత్రమును దుఃఖము గలిగింపని రామునిచే వారివారి యోగ్యతకు దగినట్లు సమృద్ధములగు రత్నములు మొదలయిన కామికంబులబొంది యందఱును సంతోషులయి తమతమ నెలవులకుఁ బోయిరి. ౩౧, ౩౨

అంత వానరోత్తములందఱును మహాత్ముడగు రాముని పట్టాభిషేక మహోత్సంబుఁ జూచి రాజశ్రేష్ఠుడగు రాముని యనుమరింబొంది కిష్కింధా నగరమునకుఁ బోయిరి. ౩౩

వానరోత్తముడగు సుగ్రీవుండును రాముని పట్టాభిషేకోత్సవమును జూచి కిష్కింధకుఁ బోయెను. ౩౪

రాక్షసరాజయిన విభీషణుండు రామునివలన నిర్వ్యాకులడైవతమైన శ్రీరంగవిమానంబునొంది లంకకుఁ బోయెను.

ఆరాముండు శత్రువులనందఱును పథించి మహాయశస్సంబున్నదై సర్వాతికాయయయి దుష్టులశీఘ్రించుచు సమస్తరాజ్యంబును బరమసంతోషంబునం బాలించెను. ౩౫

రాముండు దశరథుండు పూర్వము తనకుఁ బట్టాభిషేక వ్రయత్నము చేసినపుడు భరతుని యసన్నిధానంబునం దాను “లక్ష్మణేహంమమసాస్థం ప్రకాశిత్యం వసుధరాం” (లక్ష్మణుడా! నీవు నాతోఁగూడ ఈభూమిం బాలింపుము) అని లక్ష్మణునకుఁ జెప్పియుండుటవలన ధర్మవత్సలుండు గావున

ఆతీష్ఠ ధర్మజ! మయా సహేమామాం
గాం పూర్వరాజాధ్యుషితాం బలేన,
తుల్యం మయా త్వం పితృభి ర్ధృతా యా
తాం యశావరాజ్యే ధుర ముద్వహస్వ. ౮౭

సర్వాత్తనా పర్యనునీయమానో
యదా న సౌమిత్రి రుపైతి యోగమ్,
నియుజ్యమానోఽపిచ యశావరాజ్యే
తతోఽభ్యుషిచ్ఛుద్భుతం మహాత్మా. ౮౮
పౌండ్రరీకాశ్వమేధాభ్యాం వాజపేయేన చాసకృత్,
అన్యైశ్చ వివిధై ర్యజ్ఞై రయజత్పార్థివర్షభః. ౮౯

రాజ్యం దశసహస్రాణి ప్రాప్య వర్షాణి రాఘవః,
శతాశ్వమేధా నాజప్రే సదశ్వా మ్భరిదక్షిణాన్. ౯౦

ఆజానులమ్బబాహు స్స మహాస్కున్ధగి ప్రతాపవాన్,
లక్ష్మణానుచరో రామగి పృథివీ మన్వపాలయత్. ౯౧
రాఘవశ్చాపి ధర్మాత్మా ప్రాప్య రాజ్య మనుత్తమమ్,
ఈజే బహువిధై ర్యజ్ఞై స్ససుహృజ్ఞాతిబాన్ధవః. ౯౨

న పర్యదేవన్దిగ్ధవా న చ వ్యాళేశృతం భయమ్,
న వ్యాధిజం భయం వాపి రామే రాజ్యం ప్రశాసతి. ౯౩

అమాటను గాపాడువాడై లక్షజునికన్న జ్యేష్ఠుడు భరతుడున్నను లక్ష
జునితో నిట్లనిపల్కినను. ౮౬

సనుస్తధర్మములు జలిసికవాడా! మనుప్రభృతులగు మనుషటిరాజులు
జలవిశేషంబునం బాలింపుచుండిన యీభూమిని నీవు నాతోఁగూడఁ బరిపా
లింపుము. మనవికృపితామహా ప్రపితామహులు వహించుచుండిన యీరాజ్య
భారమును నీవు యౌవరాజ్యము నవలంబించి నాతో సమానముగా వహిం
పుము. అని రాముఁడు లక్షజునితోఁ జెప్పెను. ౮౭

రాముఁడు యౌవరాజ్యము సంగీకరింపుచుని నియోగపూర్వకముగాఁ
జెప్పినను అనునయవచనంబుల నడిగినను లక్షజుఁడు జ్యేష్ఠుఁడు భరతుఁ
డుండుటవలన సైంధవరాజ్యము సంగీకరింపఁడయ్యె. అంశ మహాత్ముఁడగు
రాముఁడు యౌవరాజ్యమునందు భరతున కభిషేకము గావించెను. ౮౮

పార్థివ శ్రేష్ఠుఁడగు రాముఁడు పౌండరీకంబును ఆశ్వమేధంబును
వాజపేయంబును మఱియు నికరములయిన నానావిధయజ్ఞంబులును పలు
మాటు గావించెను. ౮౯

రాముఁడు పదివేలసంవత్సరంబులు రాజ్యంబుగావించి యుక్తమాశ్వం
బులతోను అధికదక్షిణలతోనుం గూడిన నూతనశ్వమేధయాగంబులు గావించెను. ౯౦

మోక్షాలువఱకు వేలాడు దీర్ఘబాహువులు గలవాఁడును
ఉత్తమంబులగుమూఁపులు గలవాఁడును మహాపరాక్రమకాలియు లక్షజునహ
యించునగు రాముఁడు భూమింబాలించెను. ఆప్రజలభాగ్య మేమిచెప్ప
వచ్చును? ౯౧

ధర్మాత్ముఁడగు రాముఁడును సర్వోత్తమంబగు రాజ్యంబునొంది మిత్రు
లను దాయాదులను బంధువులను దనియించుచు బహువిధయజ్ఞంబులు గావించెను. ౯౨

రాముఁడు రాజ్యముఁ బాలించుచుండునపుడు స్త్రీలు వైధవ్యదుఖఃమే
యెఱుంగరైరి. దుష్టవృత్తులవలనిభయంబుగాని రోగభయంబుగాని యెంత

నిర్దస్య రభవల్లోకో నానరగి కంచి దస్పృశత్,
 న చ స్త పృథ్వా బాలానాం ప్రేతకార్యాణి కుర్వతే. ౯౪
 సర్వం ముదితమేవాసీ త్సర్వో ధర్మపరోఽభవత్,
 రామమేవానుపశ్యంతో నాభ్యహింస స్పృశ్యరమ్. ౯౫

ఆస స్వర సహస్రాణి తథా పుత్ర సహస్రీణః,
 నిరామయా విశోకాశ్చ రామే రాజ్యం ప్రశాసతి. ౯౬

రామో రామో రామ ఇతి ప్రజానా మభవన్ కథాః,
 రామభూతం జగదభూద్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి. ౯౭

నిత్యపుష్పా నిత్యఫలా స్తవ స్మృత్యవిస్తృతాః,
 కాలే వర్షి చ పర్జన్య స్సుఖస్పృశ్చ మారుతః. ౯౮

బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా శూద్రా లోభవివర్జితాః,
 స్వకర్తసు ప్రవర్తంతే తుష్టాన్వైర్వరేవ కర్తభిః. ౯౯

ఆస నృజా ధర్మరతా రామే శాసతి నాన్యతాః
 సర్వే లక్షణసంపన్నా సర్వే ధర్మపరాయణాః. ౧౦౦
 దశవర సహస్రాణి దశవర శతాని చ,
 భ్రాతృభి స్సహితః శ్రీమాన్రామో రాజ్య మకారయత్. ౧౦౧

మాత్రము గలుగదయ్యె.

౯౩

లోకమునందు దొంగలే లేకపోయిరి. ఎవ్వరికిని ఎంతమాత్రము అపద గలుగదయ్యె. నృద్ధులకుముందు బాలురు మృతించొందుటలేదు.

౯౪

సమస్తప్రాణిజాతీయు నెప్పుడును సంకోచము నొందియుండెను. సమస్తజనులు ధార్మికులై యుండిరి. ఒకరిపైనొకరు వైరము పోంచుటకుఁ దగిన కారణము గలిగినప్పుడుగూడ రాముండలఁచి యొకరినొకరు హింసించు కొనక వైరము వదలియుండిరి.

౯౫

రాముఁడు రాజ్యముఁ బరిపాలించునపుడు జనులు వేయికోడుకులు గలవారలయి యరోగదృఢగాత్రులయి పరమసంతృప్తులయి పెక్కుపేలసంపత్తులను జీవించిరి.

౯౬

రాముఁడు ప్రభుత్వము సేయునపుడు జనులు “రాముఁడు రాముఁడు రాముఁడు” అని సర్వము రామవిషయమయి మాటలే చెప్పుచుందురు. అట్లు లోకమున నెచ్చటఁ జూచినను సమస్తవ్యవహారమును రామమయముగానే యుండెను.

౯౭

రాముఁడు రాజ్యపరిపాలనము సేయునపుడు పృథ్వియులు ఎల్లప్పుడును ముప్పించుచు ఎల్లప్పుడును ఫలించుచు విస్తీర్ణములయిన స్కంధములు గలిగి యుండినవి మేఘములు కాలంబుదప్పక వర్షించుచుండెను. వాయువు నుఖముగా పీచుచుండెను.

౯౮

బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు వైశ్యులు శూద్రులు ఎంతమాత్రము లోభములేనివారలయి తమకు విహితములయిన కర్మలయందె సంతృప్తులయిన తమతమ కర్మములఁ దప్పక యనుష్ఠించుచుండిరి.

౯౯

రాముఁడు పాలించుచుండఁగా జనులు అందఱు పరమధార్మికులయి అందఱును సత్యవాదులయి అందఱును శుభలక్షణసంపన్నులయి యుండిరి.

రాముఁడు తమములతోఁగూడ సమస్తైశ్వర్యసంపన్నుడై పదునొకండు పేల సంవత్సరములు దొరత్వము గావించెను.

౧౦౦

1358 యుద్ధకాండే - ఏకశ్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

ధన్యం యశస్య మాయుష్యం రాజ్ఞాం చ విజయావహమ్,
ఆదికావ్య మిదం త్వాం పురా వాల్మీకినా కృతమ్. ౧౦౨
యగి పతే చ్చృణుయాల్లోకే నరగి పాపా ద్విముచ్యతే,

పుత్ర కామస్తు పుత్రాన్వై ధనకామో ధనాని చ. ౧౦౩
లభతే మనుజో లోకే శ్రుత్వా రామాభిషేచనమ్,
మహీం విజయతే రాజా రిపూంశ్చాప్యధిష్ఠతి. ౧౦౪
రాఘవేణ యథా మాతా సుమిత్రా లక్ష్మణేన చ,
భరతేనేన కైకేయా జీవపుత్రాస్తథా స్త్రీయః. ౧౦౫

శ్రుత్వా రామాయణ మిదం దీర్ఘమాయుశ్చ విస్తరి,
రామస్య విజయం చైవ సర్వ మక్లిప్తకర్మణః. ౧౦౬

శృణోతి య ఇదం కాన్య మార్షం వాల్మీకినా కృతమ్,
శ్రద్ధధానో జితక్రోధో దుర్గాణ్యతితరత్యసా. ౧౦౭
సమాగమం ప్రవాసాన్తే లభతే చాపి బాన్ధవైః,
ప్రార్థితాంశ్చ వరాన్ సర్వా న్ప్రీప్నుయాదిహ రాఘవాత్.

శ్రవణేన సురా సుర్యే ప్రీయన్తే సంప్రశృణ్వతామ్,
వినాయకాశ్చ శామ్యంతి గృహే తిష్ఠంతి యస్య వై. ౧౦౮

విజయేత మహీం రాజా ప్రవాసీ స్వస్తి మాన్వీజేత్,
స్త్రీయో రజస్వలాః శ్రుత్వా పుత్రా మ్నాయు రనుత్తమాన్.

పూజయంశ్చ పతంశ్చేమ మితిహాసం పురాతనమ్,

ధనప్రదంబును యశస్కరంబును ఆయుర్వృద్ధికరంబును రాజులకు
ప్రదంబును సమస్తకావ్యంబుల కన్నను ముందు వాల్మీకిమహర్షి చే
తేయఁబడినదియు వేదార్థప్రకాశకంబును ఆదికావ్యమునైన యారామాయణ
మును జదివినను విన్నను సమస్తపాపములును నశించును. ౧౦౩

శ్రీరామ పట్టాభిషేకమువఱకు ఈ గ్రంథమును వినుచేసి కొడుకులు
గోరినవానికి సత్పుత్రులు గలుగుదురు. ధనము గోరినవానికి ధనముగలుగును.

క్షత్రియుఁడు వినుచేసి కత్తువులను జయించి భూమి బాలించును.

స్త్రీలువిందుచేసి రామునిం గౌరవ్యయు లక్షణుని సుమిత్రయుభరతుం
గ్రామీయుఁడగు విధంబున దీర్ఘాయువులు గుణవంతులనగు పుత్రులంబడసి
సుఖింతురు. ౧౦౪

ఎవ్వరికిని క్షేత్రము గలుగకుండునట్లు కార్యములు చేయునట్టి రాముని
విజయమును బ్రతిపాదించునట్టి యారామాయణమును విన్నవాఁడు దీర్ఘ
యువుఁడౌదును. ౧౦౫

వాల్మీకిమహర్షి చే రచియింపఁబడిన వేదోపబృంహణబాగు నియ్యాది
కావ్యంబును ఎవ్వఁడు శ్రద్ధాయుక్తుడై కావ్యోధంబులు వర్ణించివినచో
అతండు దారిద్ర్యాది సమస్తకష్టంబుల విముక్తుఁడగును. మఱియు విదేశమునకుఁ
బోయిర యిష్టబంధువులతో సమాగమంబునొందును. ఈలోకంబున నె రామాను
గ్రహంబునందేసి కోరినవరముల నన్నింటినిం బ్రాపించును.

ఈరామాయణముఁ జక్కగావిందుచేసి దీనిచేసమస్తసేవతలును సంప్రీ
తులవుదురు. మఱియు గృహంబుననుండు విఘ్నకారిభూతములును శాంతము
అగును. ౧౦౬

ఈరామాయణమును విన్నయెడ రాజు భూమండలమంతయు జయిం
చును. విదేశమునొందినవాఁడు తేమముగా స్వస్థానముఁ జేరును. పుష్పవతు
లగు స్త్రీలు సర్వోత్తములగు పుత్రులం బడయుదురు. ౧౦౭

మనుష్యులు మొట్టమొదటఁ జేయఁబడిన యీ యితిహాసమును

1360 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము.

సర్వపాపా త్ప్రముచ్యేత దీర్ఘ మాయు రవాఘ్నయాత్. ౧౧౧

ప్రణమ్య శిరసా నిత్యం శ్రోతవ్యం ఊత్తియై ర్ద్విజాత్,
విశ్వరూపం పుత్రత్రలాభశ్చ భవిష్యతి న సంశయః. ౧౧౨

రామాయణ మిదం కృత్స్నం శృణ్వతగి పఠత స్సదా,
ప్రీయతే సతతం రామ స్సహి విష్ణు స్సనాతనః. ౧౧౩
ఆదిదేవో మహాబాహు ర్హరి ర్నారాయణగి ప్రభుః.

కుటుంబవృద్ధిం ధనధాన్యవృద్ధిం
స్త్రియశ్చ ముఖ్యా సుఖ ముత్తమం చ. ౧౧౪
శ్రుత్వా శుభం కావ్య మిదం మహారథం
ప్రాప్నోతి సర్వాం భువి చార్థసిద్ధిమ్,

ఆయుష్య మారోగ్యకరం యశస్యం
సౌభాగ్యైకం బుద్ధికరం సుఖం చ. ౧౧౫
శ్రోతవ్యమేతన్నియమేన సద్భి
రాఖ్యాన మోజస్కర మృద్ధికామైః,

ఏవమేత త్పురా వృత్త మాఖ్యానం భద్రమస్తు వః. ౧౧౬
ప్రవ్యాహరత విస్త్రబం బలం విష్ణోగి ప్రవర్ధతామ్,

దేవాశ్చ సర్వే తుష్కన్తి శ్రవణా ద్గ్రహణా త్తథా. ౧౧౭
రామాయణస్య శ్రవణా త్తుష్కన్తి పితర స్తథా,

...చినను జదివినను వారినను స్తపాపంబులును నశించును. దీర్ఘమయిన యాయస్సుచుం గలుగును. ౧౧౧

ఈ రామాయణమును క్షత్రియులు పల్లవృక్షు సాష్టాంగముగ నమస్కరించి బ్రాహ్మణునివలన వినవలెను. వారలు ఐశ్వర్యంబును పుత్రులను బడయుదురు. ౧౧౨

ఈ రామాయణమునంతయు నెల్లప్పుడును విన్నను జదివినను రాముండు స్త్రీతుండగును ఆ రాముడే సనాతనుడును అదిదేవుడును అజానుబాహుడును మరియు నారాయణుండును సర్వేశ్వరుండునగు విష్ణుజే గావున నతడు సంతోషింపఁగా నెక నేమి కొఱుత? ౧౧౩

మనుజుండు మహానీయమయిన యర్థముగల శుభంబగు నిష్కహాకావ్యమును వినుచేని యతనికి కుటుంబవృద్ధి ధనధాన్యవృద్ధి కలుగును ఉత్తమస్త్రీలు కలుగుదురు. ఉత్తమమయిన సౌఖ్యము కలుగును. కోరినకార్యము సిద్ధించును. భూమియందలి సమస్త విభవములుం గలుగును. ౧౧౪

ఆయుష్కరంబును ఆరోగ్యకరంబును యశస్కరంబును తోడఁబుట్టువులకు స్నేహము వృద్ధిబొందించునదియు బుద్ధిని వృద్ధిబొందించునదియు సుఖకరంబును దేజస్కరంబునగు నీపుణ్యచరిత్రమును సంపదను గోరునట్టి సత్పురుషులు బ్రహ్మచర్యాదినియమముతో నవశ్యము వినవలెను. ౧౧౫

జనులారా! ఇట్లు ఇది ముందు జరిగిన చరిత్రము. మీకు మంగళమగఁగాక దీని శ్రద్ధతోఁ బఠింపుడు. విష్ణుపుయొక్క మాహాత్మ్యము వృద్ధి బొందుగాక. ౧౧౬

రామాయణంబు విన్నను దానియర్థము గ్రహించినను సమస్తదేవతలును సంతోషింతురు. రామాయణంబును వినటవలనఁ బితృదేవతలును దృష్టి బొందుదురు. ౧౧౭

1312 యుద్ధకాండే - ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః. సర్గము

భక్త్యా రామస్య యే చేమాం సంహితా మృషిణా కృతామ్.
తేఖయ న్నిహ చ సరా స్తేషాం వాస స్త్రీవిష్టవే,

ఇత్యాదౌ శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే
వాల్మీకియే చతుర్వింశత్యహస్మి కాయాం సంహితాయాం
శ్రీయుద్ధకాండే శ్రీరామపట్టాభిషేకోనామ
ఏక త్రింశదు త్తరశతతమస్సర్గః.

శ్రీరామచంద్రో శ్చితపారిజాతః సమస్తకల్యాణగుణాభిరామః,
సీతాముఖామృతహృదఃశ్చరీకో నిరస్తరం ముగ్ధళమాతనోతు.

మఱియు నెవరు వాల్చీకిమహర్షి విరచితమయిన శ్రీరామవిష్ణుచరిత్ర ప్రతిపాదకమైన యీసంహితను భక్తితో నితరులచే వ్రాయుతురో తామును వ్రాయుదురో వారలు ఈలోకంబున సమస్తైశ్వర్య సంపన్నులయి సర్వపూజితులయి సర్వభోగంబుల ననుభవించి తుదను స్వర్గలోకంబున (వైకుంఠంబున) పునరావృత్తిరహితముగా నివసింపుచుందురు.

౧౧౮

ఇది నూటముప్పదియొకటవసర్గము.

యంద్యకాండము సమాప్తము.

వచన గ్రంథములు

ప్రతి 1-3 రోజు. ఆ.

ఆంధ్రప్రదేశ్ భాగవతము, ద్వంద్వశస్త్రంధములు, శ్రీ శతఘంటము	...	9	0
శంకటరంగకాష్టకము, ఒకటి సంపుటము	...	10	8
డిటా మూడుసంపుటములు	...	4	0
ఆంధ్రవాక్యయంతరిత్ర సంగ్రహము	...	6	0
ఆంధ్రకవిశవితములు, శ్రీగురుబాడ శ్రీరామమూర్తిగారిది...	...	2	0
అశ్వవియక్త నైట్సుకథలు	...	2	8
పక్కమల్లార్పకథలు	...	5	0
ఆంధ్రవచనభారతము, శ్రీ ఆకుండి వేంకటకాష్టకము	...	5	0
“ ఆదిపభావర్ణములు	...	5	0
“ ఆగణ్యపర్వము	...	5	8
“ విరాటోద్వేగపర్వములు	...	7	8
“ భీష్మద్రోణపర్వములు	...	5	8
“ కర్ణకల్యాణపర్వములు	...	7	8
“ శాంతిపర్వము	...	7	8
“ ఆనుకాసనికముమొదలు వ్యర్థారోహణపర్వమువరకు	...	1	8
భోజకాళిరాసకథలు, I భాగము	...	1	8
II “	...	12	0
శ్రీమహాభక్తవిజయము, శ్రీపాదమట్టహృదయకాష్టకము	...	15	0
తెలుగుదాసురామాయణము, పంచనము, శ్రీప. శ్రీనివాసరావు	...	5	0
ద్వాదశోపనిషత్తులు, తెలుగుపంచనము	...	0	8
తెనాలిరామలింగనికథలు, జీవితము గురుబాడ శ్రీరామమూర్తి	...	0	8
“ A. S. P. ఆయ్యరుగారిది	...	2	8
సంగ్రహభాగవతము	...	1	0
డిటా (విద్యాధులకై సంగ్రహించబడినది)	...		
వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,			

